T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

TÜRK ROMANINDA DİN VE İNANÇ ALGISI (1934-1938)

M. Halil SAĞLAM

Diyarbakır 2016

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora

TÜRK ROMANINDA DİN VE İNANÇ ALGISI (1934-1938)

M. Halil SAĞLAM

Danışman
Prof. Dr. Kemal TİMUR

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "*Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1934-1938)*" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin …. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

23.05.2016

M. Halil SAĞLAM

KABUL VE ONAY

M. Halil Sağlam tarafından hazırlanan *Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1934-1938)* adındaki çalışma 23/05/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal TİMUR(Başkan)

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ

Yrd. Doç. Dr. Mümin TOPÇU

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Uğurlu ARSLAN

ÖN SÖZ

Din ve inanç duygusundan mütevellid göstergeler, edebi dilin çok önemli bir yanını teşkil eder. Yazar/şair, duygu ve düşünce aktarımında yeri geldikçe bu tip göstergelerden yararlanır. Romanlarda kullanılan din dili, hükümetlerin kültür politikalarına ve toplum mühendisliğini icra eden yazarların bakış açılarına göre gönderge değişimine uğrayabilir. Bu yüzden Türk romanlarını din ve inanç bağlamında analiz ederken devrin hususiyetini ve yazarların ideolojik eğilimlerini göz önünde bulundurmak gerekir.

Bu çalışmamızda temel amacımız: 1934-1938 yıllarına ait Türk romanlarını, dönemin siyasî, sosyal ve kültürel şartlarını göz önünde bulundurarak din ve inanç algısı bağlamında analiz etmektir. Ayrıca yazarların din dilinden hangi amaçla, nasıl yararlandıklarını tespit etmek de hedeflerimiz arasındadır. Böyle bir araştırma konusu her ne kadar sosyoloji biliminin ilgi alanında olsa da romanın ana malzemesinin dil olması ve yazarların retorik ve sanatsal bir söylem için sık sık din diline müracaat etmeleri söz konusu araştırma konusunu edebiyatla ilişkili kılmaktadır. Bununla birlikte sosyolojinin olduğu gibi edebiyatın da insana ve topluma dönük olması romanlardaki din ve inanç algısını, edebiyatın ilgi alanı haline getirmektedir.

Tezimizde belirlediğimiz amaçlara ulaşmak için öncelikle Prof. Dr. Kemal Timur'un (1872-1896); Mehmet Emin Gönen'in (1897-1907); Yaşar Şimşek'in (1908-1923); Serdar Demircan'ın (1924-1928) yıllarına ait Türk romanında din ve inanç algısı konulu tez çalışmalarını inceledik. 1929-1933 yıllarına ait romanların analizi ise Mahir Karacar tarafından çalışılmaktadır. Daha sonra romanların kaleme alındığı dönemin (1934-1938) sosyal, siyasal ve kültürel yapısını yansıtan temel kaynakları okuduk. Bu konuda yeterli bulgulara ulaştıktan sonra 1934-1938 yılları arasında kaleme alındığını belirlediğimiz 86 romanı temin ettik. Temin ettiğimiz bu

romanları, Prof. Dr. Kemal Timur'un *1872-1896 Yıları Arasındaki Türk Romanında Din Duygusu, Dinler ve İnançlar* başlıklı doktora tezinde kullandığı metot ve tekniklere göre analiz etmeye çalıştık.

Tezimizin *Giriş* bölümünde dil, din dili, dinî semboller ve gösterge kavramları arasındaki ilişkiyi; romanların kaleme alındığı devrin hususiyetlerini ve bu dönemde uygulanan kültür politikasını anlattık. Okuduğumuz 86 romanın konusunu din ve inanç algısı bağlamında tezimizin *I. Bölüm'ünde,* açıkladık. Aynı bölümde, romanlarda geçen dinî sembolleri *İnanç Unsurları* başlığı altında belirttik. Bu şekilde romanlarda tespit edilen din ve inanç unsurlarını belirtmiş olduk. Tezimizin *II. Bölüm'ünü, Semavî Dinler ile İlgili Hususlar* ana başlığına bağlı olarak *Müslümanlık ile ilgili Hususlar; Hristiyanlık ile İlgili Hususlar; Yahudilik ile İlgili Hususlar* alt başlıklarına göre planladık. Bu başlık altındaki bulgularımızı daha anlaşılır kılmak için bölümü, *Allah'a İman*; *Peygamberlere İman, Kitaplara İman ile İlgili Hususlar* alt başlıklarına göre sunmayı uygun gördük. Tezimizin *III. Bölüm'ü, Semavî Olmayan İnançlar ile İlgili Hususlar* başlığını taşır. Bu ana başlığı *Budizm ve İlgili Hususlar; Şamanizm ve Teoizm ile İlgili Hususlar; Putperestlik ve Politeizm ile İlgili Hususlar* alt başlıklarına ayırdık. Tezimizin *IV. Bölüm'ünü,* mitoloji ile ilgili unsurlara ayırdık. Bu konudaki tespitlerimizi *Mitoloji ile ilgili Hususlar* başlığı altında değerlendirdik. İncelediğimiz romanlarda dinsiz, ate veya inanç krizi yaşayan kahramanlar da tespit ettik. Bu kategorideki bulgularımızı ise *İnanç Krizi ve Ateizm* başlığı altında açıkladık.

Romanlarda din ve inanç algısının tezahürü olarak kullanılan göstergeler hakkında teorik bilgiler verilmiştir. Din diline ait çok sayıda gösterge hakkında verdiğimiz bu teorik bilgiler romanların realist yanını ve estetik değerini tespit etmek için bize kolaylık sağlamıştır.

Sözün bittiği yerde, çalışmalarım boyunca benden bilgi ve birikimini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Kemal Timur'a teşekkür etmek istiyorum.

M. Halil SAĞLAM

Diyarbakır-2016

ÖZET

Din, içerdiği ibadet ve inanç esaslarıyla birlikte insanlıkla var olan sosyal bir kurumdur. Fakat tarihi gelişim süreciyle asıl kaynağından uzaklaşarak tahrif edilebilir veya ortadan kalkabilir. Din olgusunun hükümetlerin uyguladıkları politikalarla da yakın bir ilişkisi vardır.

İslamî referanslarla altı yüzyıl hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra yerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Anadolu toprakları üzerinde kurulan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma ve modernleşme yolunda yaptığı devrimlerin merkezinde laiklik ilkesi vardır. Tezimize konu olan 1934-1938 yılları arasındaki romanlara baktığımızda, yazarların tamamının dönemin laik politikasından etkilenmiş olduğunu görüyoruz. Bir kısım romanlarda dinî semboller karşıt güç olarak kabul edilmiştir. Kendisini yeni ideolojiyi savunmak mecburiyetinde hisseden memur yazarlar, özellikle hurafe inanışları kullanarak yeninin karşısında eskiyi değersizleştirmeye çalışmışlardır.

Tezimizle ilgili belirtmek istediğimiz diğer bir husus dinî sembollerdir. Dinî semboller din ve inanç algısından kaynaklanır. Günümüzde sık sık kullandığımız, *Allah, melek, namaz, ezan, cin, sihir, adak, şeytan, cami, başörtüsü, mevlit, yemin, kilise, manastır, Müslüman, Yahudi, Katolik* gibi nice sözcükler, dinî semboller kapsamında değerlendirilir. Din diline ait bu semboller, edebiyat için önemli anlatı malzemesidir. Yazar/şair, duygu ve düşünce aktarımı için bu sembollerden yeri geldikçe yararlanabilir. Edebî eserlerde din dili, kimi zaman anlatının realist yönünü

güçlendirmek için kimi zaman da anlatıya estetik bir değer kazandırmak için kullanılır.

Dönemin inanç duygusu savruktur. Yazarların çoğu Anadolu halkının savrulan bu inancına yönelmiştir. Türk romanı belki de ilk kez bu kadar çok sayıda dinsizliğini açıkça ilan eden veya Allah'ın varlığını açıkça sorgulayan kahramanlarla tanışmıştır.

Anahtar Kelimeler. Dinî Semboller, roman, inanç krizi

ABSTRACT

Religion is a social instution existing with humanity as it includes belief and worship principles. But with historic progressing process it manipulates or dissappears by departing its original source. Religious phenomenon has relationship with states's political application.

Instead of ottoman empire which governs six century with İslamic reference turkey republic estaplished. There is secularism in the center of turkey republic's becoming contemperary and modernized revolution. When we look the novels between 1934 -1938 years which are mentioned in our thesis, we see that all the writers are impressed politic of term. In some of novels religious symbols acceptes as opposite power. Officer writers who feels compulsory himself to defence new ideology, try to make formers wortless to news by using especially superstition belief.

Other subject in thesis is religious symbols. Religious symbols derive from religion and belief perception. At the present time words used oftenly such as Allah, angel, salah, azan, elf, magic, vow, devil, mosque, veil, mawlid, swear, church, monatery, muslim, jew, catholics evaluated as a religious symbols. these religious symbols are important literature narration material. Writers/ poets can benefit from these symbols by the way to conveying feeling and thought. In our literary works,

religious language are used sometimes to strengthen the realistic side of narration sometimes to give an esthetic value to the narration.

Term's belief emotion is slovenly. most of the writers head toward the slovenly belief of anatolian public. Turkish novel may meet a lot of irreligiousness announcement or questionize the existence of Allah obviosly for the first time.

Key words: Religious symbols, perception, belief crisis

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **V**

KISALTMALAR ..... **XIV**

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM **14**

1.1. DİN ve İNANÇ ALGISI BAĞLAMINDA ROMANLARDA KONU **14**

1.1.1. Adam Sarrafı 14

1.1.2. Aşk Yarışı 15

1.1.3. Ayaşlı ile Kiracılar 15

1.1.4. Ayşim 16

1.1.5. Boz Kurt 17

1.1.6. Çakıcı Efe 17

1.1.7. Dağları Bekleyen Kız 18

1.1.8. Dünkülerin Romanı 19

1.1.9. Fuji-Yama 20

1.1.10. Gurbet Yolcusu 20

1.1.11. Harp Zengininin Gelini 21

1.1.12. Hep Senin İçin 22

1.1.13. Kalbimin Romanı 22

1.1.14. Kır Çiçeği 23
1.1.15. Kodaman....24
1.1.16. Meşhedi Aslan Peşinde....25
1.1.17. Öldüren Kim? 25
1.1.18. Papeloğlu 26
1.1.19. Sevda İhtikârı....26
1.1.20. Sevgim ve Izdırabım....27
1.1.21. Siyah Örtü....28
1.1.22. Utanmaz Adam 28
1.1.23. Yalaza Enişte ve Baldızlar....29
1.1.24. Aşk Fırtınası 29
1.1.25. Bahar Çiçeği 30
1.1.26. Bir Kız Böyle Düştü 30
1.1.27. Bu Kalp Duracak 31
1.1.28. Gece Konuştu 31
1.1.29. Gökyüzü....33
1.1.30. İncir Ağacı 34
1.1.31. Kadın Tipleri....34
1.1.32. Kanlı Sır....34
1.1.33. Onlar Ermiş Muradına 35
1.1.34. Sabahsız Geceler....36
1.1.35. Allaha Ismarladık....36
1.1.36. Aşk....37
1.1.37. Ateş Böcekleri 38
1.1.38. Bağlar Arasından 38
1.1.39. Cumbadan Rumbaya....39
1.1.40. Çıplaklar 40
1.1.41. Çitra Roy ve Babası 40
1.1.42. Gültekin Orkun Barkın Kahramanı....41
1.1.43. Leylaklar Altında....42
1.1.44. Sinekli Bakkal....42
1.1.45. Yıldız Yağmuru 43
1.1.46. Yosma....44
1.1.47. Açlık 45
1.1.48. Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı....45

1.1.49. Aşkın Temizi 47
1.1.50. Barbaros'un Ölümü 48
1.1.51. Battal Gazi 48
1.1.52. Bir An Sevinç 49
1.1.53. Bir Sürgün....50
1.1.54. Dadaş Kız 51
1.1.55. Dinmez Ağrı 51
1.1.56. Dizlerine Kapansam....52
1.1.57. Hayreddin Barbaros 52
1.1.58. İnsan Artıkları....53
1.1.59. Kuyucaklı Yusuf....54
1.1.60. Nişanlılar 55
1.1.61. Ölünceye Kadar 55
1.1.62. Sevenler Yolu 56
1.1.63. Sonsuz Gece 56
1.1.64. Türk Yıldızı Emine....56
1.1.65. Yakut Yüzük....57
1.1.66. Yolpalas Cinayeti....58
1.1.67. Aşınmış Vicdanlar 59
1.1.68. Ateş Kamçıları....59
1.1.69. Balkan Çiçekleri 60
1.1.70. Beyza 61
1.1.71. Bir Genç Kızın Romanı 62
1.1.72. Bulgar Sadık 62
1.1.73. Çöl Gibi 63
1.1.74. Eski Hastalık....64
1.1.75. Hayat Sen Ne Güzelsin....64
1.1.76. Hıçkırık....65
1.1.77. İkinci Dünya 66
1.1.78. Kılıçaslan....66
1.1.79. Kocam....67
1.1.80. Korkuyorum....68
1.1.81. Pınar Başında Ölen Kız 68
1.1.82. Seni Satın Aldım....69
1.1.83. Sönen Alev 69

1.1.84. Toprak Mahkûmları 70
1.1.85. Üç İstanbul 71
1.1.86. Yalnız Dönüyorum 72

II. BÖLÜM 74

2.1. SEMAVİ DİNLER ile İLGİLİ HUSUSLAR 74

2.1.1. Müslümanlık ile İlgili Hususlar 74

2.1.1.1. İslamiyet 75
2.1.1.2. İmanın Esasları 77
2.1.1.2.1. Allah'a İman ile İlgili Hususlar 77
2.1.1.2.1.1. Dua ve Beddua 145
2.1.1.2.2. Ahirete İman ile İlgili Hususlar 201
2.1.1.2.2.1. Cennet, Cehenem ve Huri 214
2.1.1.2.2.2. Kıyamet, Mahşer 238
2.1.1.2.3. Peygamberlere İman ile İlgili Hususlar 242
2.1.1.2.3.1. Peygamberlere iman 242
2.1.1.2.3.2. Hz. Muhammed (s.a.v.) ile İlgili Hususlar 243
2.1.1.2.3.3. Hz. Adem 254
2.1.1.2.3.4. Hz. Yusuf 260
2.1.1.2.3.5. Hz. Eyyüp 262
2.1.1.2.3.6. Hz. Nuh 262
2.1.1.2.3.7. Hz. Davud ve Hz. Yakup 263
2.1.1.2.4. Kitaplara İman ile İlgili Hususlar 264
2.1.1.2.5. Meleklere İman ile İlgili Hususlar 278
2.1.1.2.6. Kaza ve Kadere İman ile İlgili Hususlar 294
2.1.1.2.6.1. Nasip, Kısmet, Baht, Alın Yazısı, Felek ve Talih 315
2.1.1.3. İslam'ın Esasları ile İlgili Hususlar 334
2.1.1.3.1. Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar 334
2.1.1.3.2. Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar 357
2.1.1.3.3. Hacca gitmek ile İlgili Hususlar 363
2.1.1.3.3.1. Kâbe, Arafat, Hicaz, Mekke ve Medine 364
2.1.1.3.3.2. Tavaf 368
2.1.1.3.3.3. Zemzem 369
2.1.1.3.4. Kelimeişahadet Getirmek 371
2.1.1.4. İslamiyet ile ilgili Diğer Hususlar 372
2.1.1.4.1. Kurban Kesmek ve Adak Adamak (Nezir) 372
2.1.1.4.2. Fırkalar (Alevilik ve Bektaşilik) 375
2.1.1.4.3. Halk İnanışları ile İlgili Hususlar 383

2.1.1.4.3.1. Hastalıkların Tedavisiyle ve Çocuk Sahibi Olmakla İlgili Hususlar 386
2.1.1.4.3.2. Cin, Ruh, İspirtizma, Peri, İyi Saatte Olsunlar 393
2.1.1.4.3.3. Büyü, Sihir, Tılsım, Tütsülemek 398
2.1.1.4.3.4. Uğur, Uğursuzluk, Sayılar ve Günler 405
2.1.1.4.3.5. Fal ve Yıldız Kayması ile İlgili Hususlar 413
2.1.1.4.3.6. Nazar ve Muska İle İlgili Hususlar 415
2.1.1.4.3.7. İcat ve Keşiflerle İlgili Hususlar 417
2.1.1.4.3.8. Kutsal Mekânlar ve Hz. Hızır ile İlgili Hususlar 418
2.1.1.4.3.9. Halk İnanışları ile ilgili Diğer Telakkiler 421
2.1.1.4.4. Dinî Bayramlar, Kutsal Gün ve Geceler 425
2.1.1.4.4.1. Dinî Bayramlar, Geceler, Cuma ve Muharremin Onuncu Günü 425
2.1.1.4.4.2. Hıdırellez 431
2.1.1.4.5. Ceza ve Mükâfat 432
2.1.1.4.6. Deccal, Mehdi, Yecüc ve Mecüc 435
2.1.1.4.7. Kutsal Kişiler 437
2.1.1.4.7.1. Dört Büyük Halife, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Muaviye 437
2.1.1.4.7.2. Hz. Hızır 440
2.1.1.4.7.3. Habil 444
2.1.1.4.8. Dinî Şahsiyetler 447
2.1.1.4.8.1. Reel Dünyaya Ait Dinî Şahsiyetler 448
2.1.1.4.8.2. Kurgu Dünyasına Ait Dinî Şahsiyetler 451
2.1.1.4.9. Ezan, Sala, Vaaz ve Hutbe 463
2.1.1.4.10. Giyim ve Kuşam ile İlgili Hususlar 471
2.1.1.4.11. Günah ve Tövbe 482
2.1.1.4.12. Halifelik 506
2.1.1.4.13. Helâl ve Haram 509
2.1.1.4.14. İhtida 515
2.1.1.4.15. İslam Tarihi 518
2.1.1.4.16. İslamın Resme Bakışı ve Evde Köpek Beslemek 520
2.1.1.4.17. Kadın ve Kız Çocukları ile İlgili Hususlar 523
2.1.1.4.18. Kutsal Mekânlar ve Objeler 534
2.1.1.4.19. Lanetlemek 548
2.1.1.4.20. Dinî Merasimler 549
2.1.1.4.21. Nazar 554
2.1.1.4.22. Nikâh, Boşanma ile İlgili Hususlar 557
2.1.1.4.23. Ruh ve Ölüm ile İlgili Hususlar 571
2.1.1.4.24. Rüya ile ilgili Hususlar 588
2.1.1.4.25. Sadaka ve Sevap 592

2.1.1.4.26. Selamlaşma 597
2.1.1.4.27. Şehitlik 599
2.1.1.4.28. Şeriat, Fetva, Cihat ve Recm 607
2.1.1.4.29. Şeytan, Cin, İfrit, Zebani 612
2.1.1.4.30. Tarikatlar 622
2.1.1.4.30.1. Mevlevîlik 622
2.1.1.4.30.2. Kadirîlik 624
2.1.1.4.31. Yemin ve Namus 625
2.1.2. Hristiyanlık ile İlgili Hususlar 658
2.1.2.1. Hristiyanlıkta Allah'a İman ile İlgili Hususlar 659
2.1.2.1.1. Hristiyanlıkta Dua ve Beddua 664
2.1.2.2. Hristiyanlıkta Ahirete İman ile İlgili Hususlar 669
2.1.2.2.1. Hristiyanlıkta Cennet ve Cehennem 671
2.1.2.3. Hristiyanlıkta Peygamberlere İman ile İlgili Hususlar 674
2.1.2.4. Hristiyanlıkta Kitaplara İman ile İlgili Hususlar 683
2.1.2.5. Hristiyanlıkta Kadere İman ile İlgili Hususlar 685
2.1.2.6. Hristiyanlıkta Meleklere İman ile İlgili Hususlar 687
2.1.2.7. Hristiyanlık ile ilgili Diğer Hususlar 689
2.1.2.7.1. Hristiyanlıkta Kutsal Mekânlar ve Şehirler 689
2.1.2.7.2. Vaftiz ve Aforoz 698
2.1.2.7.3. Hristiyanlıkta Batıl İnançlar ile İlgili Hususlar 699
2.1.2.7.4. Engizisyon 701
2.1.2.7.5. Hristiyanlıkta Kutsal Kişiler 702
2.1.2.7.6. Hristiyanlıkta Mezhepler 709
2.1.2.7.7. Hristiyanlıkta Nikâh 714
2.1.2.7.8. Hristiyanlıkta Din Görevlileri 716
2.1.2.7.9. Hristiyanlıkta Dinî Bayramlar 727
2.1.2.7.10. Hristiyanlıkta Resim ve Heykele Bakış 727
2.1.2.7.11. Hristiyanlıkta Şehitlik 728
2.1.2.7.12. Hristiyanlıkta Şeytan, Cin, Ruh ve Zebani 730
2.1.2.7.13. Hristiyanlıkta Yemin 735
2.1.2.7.14. Hristiyanlıkta Günah ve Günah Çıkarmak 736
2.1.2.7.15. İstavroz (Haç) Çıkarma 739
2.1.2.7.16. Misyonerlik (Hristiyanlığı Yayma Faaliyetleri) 742
2.1.3. Yahudilik (Musevilik) ile İlgili Hususlar 742
2.1.3.1. Yahudilik 743
2.1.3.2. Yahudilikte Allah'a İman ve Dua 745
2.1.3.3. Yahudilikte Peygamberlere İman 745

2.1.3.4. Yahudilikte Kutsal Mekânlar ve Din Görevlileri ... 748

III. BÖLÜM ... 750

3.1. SEMAVİ OLMAYAN İNANÇLAR İLE İLGİLİ HUSUSLAR ... 750

3.1.1. Budizm ile İlgili Hususlar ... 750

3.1.1.1. Buda ve Leo-Tseu (Lao-Zi [Lao-Tsu]) ... 751

3.1.1.2. Budizmde Allah'a İman ... 753

3.1.1.2.1. Budizmde Dua ... 754

3.1.1.3. Budizmde Cin ve Şeytan ... 755

3.1.1.4. Budizmde Yemin, Günah ve Tövbe ... 755

3.1.1.5. Budizmde Halk İnanışları ... 756

3.1.1.6. Budizmde Ölüm ve Yuğ Töreni ... 756

3.1.1.7. Budizmde Cennet ve Cehennem ... 757

3.1.1.8. Budizmde Kutsal Mekânlar ... 757

3.1.1.9. Nirvana ... 757

3.1.2. Putperestlik ve Çok Tanrıcılık (Politeizm) ... 759

3.1.3. Şamanizm ve Toteizm ... 761

IV. BÖLÜM ... 765

4.1. MİTOLOJİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR ... 765

V. BÖLÜM ... 773

5.1. İNANÇ KRİZİ ve ATEİZM ... 773

SONUÇ ... 792

KRONOLOJİK OLARAK İNCELENEN ROMANLAR ... 811

KAYNAKÇA ... 816

KISALTMALAR

***bk*.:** Bakınız
***böl*.:** Bölüm
***bs*..** Baskı, basım
***C.*:** Cilt
cc.: Celleceleluhu
***Çev*.:** Çeviren
***Diğ*.:** Diğer
***Dr*.:** Doktor
***Ed*.:** Editör
***Hz*.:.** Hz.
***Nu*.:** Numara
***Prof*.:** profesör
***s*.:** Sayfa
***S*.:** Sayı
***s.a.v*.:** Sallallahu aleyhi ve sellem
***s.d*.:** Sadeleştiren
***a.s*.:** Aleyhisselam
***yy*.:** Yüzyıl

GİRİŞ

Bir şeye boyun eğmek, sahip olmak, hükmetmek; bir kimse karşısında borçlu ve zelil olmak; şeriat, galebe, kahr, hesap, verâ, melik ve mülk gibi anlamlara gelen din, Arapça *deyene* fiilinden türemiş bir kelimedir. İslam teolojisine göre din kelimesi, Allah'ın insanları hem dünya ve hem de ahiret hayatı için yükümlü kıldığı kanunlarının bütününü kapsamaktadır. İngilizcede religion sözcüğüyle karşılanan din, bir şeyi vazife edinmek, bir görevi yerine getirmek, bir şeyi tekrar tekrar okumak, insanı inandığı tanrıya bağlamak anlamlarında da kullanılır. Ancak Batı dillerinde din, genelde korku, bilinmezlik, gizli konular ve olaylar için kullanılmaktadır. (Güven, 2012) Kendi dinlerinden başka hiçbir dine itibar etmeyen Yahudiler ise dini, yasa, şerait ve kural olarak tanımlarlar. (Güven, 2012) Konumuzla ilgili olan inanç ise yalın anlamı itibariyle düşünsel sonuç demektir. *"Bir şeylerden emin olmayı ve ona güven duymayı içermektedir."* (Temren, 1998) Farklı bir bakış açısıyla *"inanç, bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce varlığıdır. Onun edinilmesinde kişinin deneme yoluna sapması, geçerliğini kendi yaşamasında geçen bir olayla tanıması gerekli değildir."* (Eyüpoğlu, 1987: 36)

Akıl ve muhakeme sahip olan her insan, dünyada var olma sebebini; Allah'ı ve ona ait bütün metafizik olguları tanıma ve anlamlandırma ihtiyacı hisseder. Din ve inanca ait veriler, Allah, ruh ve öteki dünya gibi metafizik konuların tanınması ve anlamlandırılması için etkili ve yerinde bir kaynak olarak kabul görür. Bu noktada Kemal Timur'un tespitleri önemlidir: *"İnsan, anlayamadığı, çözemediği birtakım*

tabiat olayları karşısında bir inanma ve sığınma ihtiyacı içindedir. İnsanların kendi iç meseleleri ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde çoğu zaman din duygusu tayin edici rol oynamıştır. Bunun için sosyologlar tarafından din duygusu ferdî ve sosyal bir realite olarak kabul edilmiştir. Hatta din duygusunun güzel sanatların menşei olduğu da yine sosyologlar tarafından belirtilir." (Timur, 2001:3) Din, bireysel ve sosyal hayatı disipline eden kanunlar sistemi olarak da düşünüldüğünde insan hayatı için ne derece önemli olduğu daha iyi anlaşılır. Bütün bu tespitlerden hareketle dinin sosyal bir kurum olmakla birlikte beşeri bir olgu olduğunu da söyleyebiliriz.

Sosyal hayatı disipline edebilmek, öteki canlılarla sağlıklı münasebetler kurabilmek ve hiyerarşik yapıyı sürdürebilmek için dinî esasların kolaylaştırıcı yönünü hiçbir toplum ihmal etmez. Kul ile Allah arasındaki zihinsel bağı yine din ve inanç öğretileri sağlar. Ünlü sezgici filozof Bergson: *"Geçmişte bulunduğu gibi ilimsiz, sanatsız, felsefesiz toplumlar bulunacaktır. Fakat dinsiz bir toplum asla"* ifadelerini kullanırken aslında dinin insanlıkla var olduğuna dikkat çeker. (Bergson, aktaran Güven 2012:935)

Din ve inanç esaslarının bir tezahürü olarak ortaya çıkan bütün sözler, fiiller ve haller, ait oldukları toplumun kültürel bir zenginliği olarak karşımıza çıkar. Murtaza Korlaelçi, *Milli Kültürde Dinin Rolü* ve *Din-Kültür İlişkisi* başlıklı makalelerinde kültürü etkileyen, değiştiren ona süreklilik kazandıran en temel unsurun din olduğunu belirtir. Korlaelçi, sosyolog Ziya Gökalp'i referans göstererek milli kültürümüzün temel kaynağını Türklükle birlikte İslamiyet'te aramak gerektiğini belirtir. (Korlaelçi, 1999) *"Zira gerçekten insanlık kültürünün temelinde din vardır ve yeryüzünde istisnasız bütün kültür ve medeniyetler dinden doğmuştur. Mısır, Çin, Hind, Yunan, Roma, Bizans, Avrupa, Osmanlı medeniyet, kültür ve sanatları bunun en açık delilidir. Din, insan ruhunun en derin ihtiyaç ve sezgilerine tekabül eder. Bugün Karl Marks'ın 'din bir afyondur' fikri aşılmış, onun yerine insan ruhunun gizli sembolleri almıştır."*(Kaplan, 1997:106) Korlaelçi, Batılı antropologlar Geddas Macgiegor'un ve Jacque Maritain'ın akademik çalışmalarını referans göstererek dinî değerlerin felsefî, ahlâki ve kültürel değerlerden çok daha eski olduğunu savunur. Jacque Maritain'in savunduğu teze göre hakiki dinler ne insan, ne medeniyet ne de hiçbir kültür kaynaklı olmayıp Allah tarafından vahyedilen bir

fenomendir. Din, kültüre muhtaç olduğu çevreyi temin eder ve bütün insanlığı bunalım ve ümitsizlikten kurtarır. (Korlaelçi, 1993) Dinden kaynaklanan ahlâkî yargılar ve motifler, insanların günlük konuşma şekillerinden, giyim-kuşamlarına; bayramlaşma ananelerinden, evlenme âdetlerine, aile içi ilişkilerinden hukuk normlarına kadar her türlü gelenek ve göreneklerini etkiler. Dolayısıyla dinden kaynaklanan fiiller ve olgular kültürü şekillendirici ve yönlendirici rolünü icra etmiş olur. Ortak bir inanç olmaksızın kültür alanında milletleri bir araya getirme gayretleri sadece hayalde kalmaya mahkûmdur. Eliot'a göre ortak bir inanca dayalı kültür unsurlarındaki birlik, asırlardır toplumları bir arada tutan gerçek bağdır. Hiçbir politik ve ekonomik teşkilat, ne kadar iyi olursa olsun bu şekildeki kültür birliğinin verdiğini sağlayamaz. (Elıot, aktaran Korlaelçi 1999)

Dil, edebî eserleri aracılığıyla ait olduğu milletin kültürünü yansıtarak hem o milletin fertleri arasında hem de diğer milletlerin bireyleri arasında tanınmasına, kabul görmesine, yaygınlaşmasına kapı aralar. Bu bir bakıma yatay ve dikey hareketliliği sağlar ve dil, kültür taşıyıcısı olarak bir yönden geniş bir yelpazede yaşam tarzına yön verirken bir yandan da kuşaklar arası geçişi sağlama işlevini yerine getirir. (Göçer, 2012) Hiç şüphesiz dilin bu önemli işlevinde dinî sembollerin aktif ve belirleyici rolü vardır. Çünkü toplumun önemli bir yanını oluşturan inanca dayalı örf ve âdetler, din diliyle kuşaktan kuşa aktarılır.

Din dili, belli bir inanç sistemi, kabul ve felsefeye bağlı kalarak hal ve hareket biçimlerinin anlaşılabilir ve hissedilebilir bir dil disiplini içerisinde ifade edilmesidir. Bu özel dil, herhangi bir dine mensup insanların anlamlı gördükleri olgu ve olayları açıklamak ve yorumlanmak için kullandıkları özel nitelikli bir aktarım aracıdır. Yorumlama ve anlamlandırma işlevi, elbette sadece sözcüklerle olmaz. Din mensupları, yorumlamak istedikleri her türlü inanç algısını farklı türde tepkilerle, ayin ve ibadetlerle veya başka davranış şekilleriyle de anlamlandırabilirler. Ama sözlü yorum ve anlatım şekli, özellikle İslam gibi gelişmiş ve evrensel bir din söz konusu olduğunda daha önemlidir. (Koç, 1998:271) İslam teolojisi açısından din dilini: *"Tanrı hakkında tevhide dayalı varsayımsal konuşmak, metafizik konuları hakkında kıyaslamaya dayalı benzerlikler kurmak ve son olarak duyulur âleme*

ilişkin hususlarda bilimselliğe dayalı dilbilim ile aynîlik esasına göre hareket etmek şeklinde özetlemek mümkündür." (Çağlayan, 2014)

Din dilinin en karakteristlik özelliği gayb, ahiret, dünya, ibadet ve ahlâkla ilgili kavram ve terimlere, hakikât anlamlarının yanında mecazî anlamlar da yüklemesidir. *"Din dilinde yapısı gereği, muhkem ifadeler yanında teşbihî, tenzihî, temsilî ve sembolik anlatım tarzına da başvurulmuştur. Bu metinleri okuyan ve dinleyenlerin, ondan yararlanma derecesi bireysel, toplumsal durumuna ve din diline aşinalığına göre değişiklik arz eder.*" (Görmez, aktaran Kazan 2005: 20) Daha genel bir ifadeyle farklı medeniyete mensup toplumlar arasında kullanan ortak dinî göstergeler aynı göndergeyi karşılamayabilir. Geçmişte olduğu gibi bugün de *Allah/Tanrı, şeytan, melek, cennet, cehennem, şehitlik, Meryem, Mesih, peygamber, Kudüs* gibi inanç göstergeleri İslamiyetin, Hristiyanlığın ve Yahudiliğin tâbileri tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir.

Din dili, kültür ve pratik dilimizde hacimli yer tutar. İslam teolojisine göre selamlaşma anlarında kullandığımız *selamünaleyküm, aleykümselam* ifadeleri; gördüğümüz bir iyilik karşılığında yaptığımız *Allah razı olsun* duası; sözlerimizi inandırıcı kılmak için ettiğimiz *vallahi ve billahi* yeminleri; vedalaşma anında *helâlleşme* eylemimiz; kız isteme merasiminde söze *Allah'ın izni, Peygamber'in kavli* ifadeleriyle başlamamız; uğradığımız bir haksızlık karşısında ettiğimiz beddua kalıbındaki söz öbekleri, bütünüyle din ve inanç duygusundan kaynaklanır.

Din ve inanç yönü güçlü olan toplumların kültürel hususiyetleri, dilin müesseseleri olan atasözleri ve deyimler sözlüğüne yansır. Türk atasözleri ve deyimler sözlüğü, içerdikleri dinî göstergeler bakımından oldukça zengin ve niteliktedir. Tabii ki kültür hazinesi atasözlerimiz ve deyimlerimiz arasında çok sayıda dinî sembollerin olması bir tesadüf değildir. Bu tip atasözleri ve deyimler, milletimizin asırlar öncesine dayanan birikim ve tecrübesinden kaynaklanır. Köklü bir inanç geleneğine sahip olan Türk milletinin ortak aklı, görüş ve tecrübe beyanında, din dilini başarıyla kullanmıştır. Herhangi bir atasözü ve deyimler sözlüğünü inceleyecek olursak karşımıza çok sayıda din diliyle söylenmiş söz öbekleri çıkacaktır. Burada verebileceğimiz örnekler, konuya sadece bir bakış açısı getirmek amacıyla sınırlı sayıda olacaktır. Atasözleri: *Her işte bir hayır vardır; iyilik*

yap denize at, kul bilmese Halık bilir; açın imanı olmaz; caminin kapısını bilmez sofuluk taslar; dinsizin hakkından imansız gelir; dinsizin ipiyle kuyuya inilmez; hile ile iş gören mihnet ile can erir; Ramazanda yalan söyleyenin bayramda yüzü kara olur; ulular köprü olsa basıp geçme; uyku ölümün kardeşidir; kimi yer kimi bakar kıyamet ondan kopar; minare de doğru ama içi eğri; çocuğun yediği helâl, giydiği haram; borçlunun duacısı alacaklısıdır; bağla atını, sonra ısmarla hakka; Azrail'e bahane bulunmaz; doğrunun yardımcısı Allah'tır; deve Kabe'ye gitmekle hacı olmaz; dervişin fikri ne ise zikri de o olur; dünya Hz. Süleyman'a kalmamış; dünyada eken ahirette biçer; hak yerde kalmaz; komşu hakkı Allah hakkı. Deyim örnekleri: *kızıl iblis, Allah'ın belası, cami duvarına işemek, babasına rahmet okumaz, babasının hayrına, cin fikirli, cin gibi, cin yavrusu, Nuh deyip peygamber dememek, şeytana uymak, şeytan diyor ki, şeytan dürtmek, şeytan elini çekmiş, şeytan görsün yüzünü, şeytanın ayağını kırmak, şeytanın yattığı yeri bilmek, şeytan kulağına kurşun, şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar, dünya ahret kardeşi, nikâh tazelemek, ağzını dilini bağlamak, okuyup üflemek, kurşun dökme, kısmeti bağlanmak, abdestinde namazında, Allah adamı, ölüm Allah'ın emri, Allah'ından bulma, besmele görmüş şeytana dönmek, günahı boynuna, Azrail yoklamak, Hızır'a külahını giydirir, namusunu çiğnetmemek, benden bulma Allah'tan bul, nazara gelmek, bahtına küssün, kaderin buyruğuna boyun eğmek.* Din diline ait sembollerden kurulu bütün bu söz öbekleri, farklı eylem olgu ve muhayyilenin bir karşılığı olarak anlatılara yerli ve estetik değer kazandır.

Din dilinin en belirgin özelliği, zengin bir gösterge niteliğine sahip olmasıdır. Göstergebilimde, gösterge teriminin karşılığı olarak sembol terimi kullanıldığı için biz de açıklamalarımızda bu kavramı tercih etmeyi uygun gördük. Sembol: *"Bir düşünce, fikir ya da nesnenin yerini tutan, bir kavramı veya bir düşünceyi belirten gözle görülür ve anlamı bilinir işaret demektir. Bir anlam, nitelik, soyutlama ya da nesneyi göstermek, ifade etmek için kullanılan sözcük, işaret ya da mimik olarak sembol, kendisine ortak bir sözleşme, anlaşma, uzlaşma ya da gelenek aracılığıyla belli bir anlam aktarılan uzlaşımsal işareti, belirli bir nesne, süreç veya işlemi ima etmeye yarayan şeyi tanımlar."* (Cevizci, 2000:840) Semboller, istisnasız bütün teolojilerde en canlı ve etkili anlatım araçlarıdır. Farklı din ve medeniyetlere mensup sosyologlar, sembollerin inanç öğretileri üzerindeki hâkim rolünü kabul ederler. Türk

Sosyolog Şerif Mardin, dinî semboller kümesi olarak görür. (Mardin, 1993:65) Aynı şekilde antropolog Geertz de dini her şeyden önce bir semboller sistemi olarak görmektedir. *"Ritüeller, mitler ve sanat eserleri de dâhil olmak üzere bu semboller, her bir din için vazgeçilmez olan dünya görüşünü ve ethosu sentezlemekte ve özetlemektedir. Bundan dolayı da semboller, dünya görüşü ve ethosun birlikte sağladığı anlamı içeren ve toplum üyeleri tarafından paylaşılan nesnel varlıklar olarak işlev görmektedir."* (Geertz aktaran Hasanov 2014) Semboller, sosyal hayatta olduğu kadar bireysel hayatta da işlevsel özelliklilere sahiptir. Bireysel tecrübeler, semboller diliyle harekete geçer ve manevi bir fiile dönüşür. Bir sembolü canlı tutmak ve içerdiği anlama göre doğru şekilde deşifre etmek, kendini ruha açmak ve sonuçta evrensel olana giriş demektir. (Aydın, 2003:120) Birey, din ve inanç algısından kaynaklanan semboller sayesinde metafizik kavramları zihninde tasavvur etme imkânı bulur. Buna göre diyebiliriz ki: *"Sembol, nesnellik aracılığıyla kökleri aramızda olan soyut-manevî hakikât basamaklarına ve muhtevaların eşiklerine yaklaşma imkânını bize sağlar. Yani hakikâtleri yakalamamızda bize bir merdiven basamağı görevi yapar. Bir bakıma insanın düşünce ve inanma olayının önüne farklı, aynı zamanda sezgi yönü güçlü olan alternatifler sunan semboller, bu özellikleri ile insanların önüne şeffaf bir dünya getirirler."* (Atasagun, 1996:12) Semboller, pratik dilde canlı ve fonksiyonel kaldıkları sürece içerdikleri anlamlarla örtüşürler. Dönemsel dil politikalarıyla ses ve anlam değişimine uğrayan dinî semboller, zamanla anlam kaymalarına uğrayarak metafizik gönderge işlevlerinden uzaklaşabilirler.

Sembollerden oluşan din dili, şairin/yazarın muhayyilesini ve fikriyâtını göstergeye dönüştürmek için kullanabileceği çok sayıda söz ve söz öbeğini barındırır. Edebiyatçı, din diline ait sembolleri, sanatında değerlendirdiği nispette yerlileşir ve derinlik kazanır. *"Edebiyat bir dil sanatı olduğuna göre şair ve yazar eserini var ederken, bildiği ve büyük ölçüde mensubu bulunduğu milletin, yüzyıllar içinde geliştirip zenginleştirdiği sosyal, kültürel ve millî müessese olan diline müracaat etmek mecburiyetindedir."* (Çetişli, 2011:135) Eser hangi amaçla kaleme alınmış olursa olsun ait olduğu toplumun yerli ve millî dilinden beslendiği ölçüde başarılı ve kalıcı olur.

Kadim medeniyetlerin edebiyatında sosyal ve kültürel bütün değerlerini ve benliğini bulmak mümkündür. Stendhal'ın edebî bir tür olarak romanı, bir toplumun ana caddesine tutulmuş bir aynaya benzetmesi, edebiyatın toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtması açısından üstlendiği belirleyici rolü göstermesi açısından önemlidir. 13. yüzyıl tasavvuf kültürünü yansıtan Yunus Emre'nin Divanı veya Kurtuluş Savaşı yıllarında milli mücadele ruhunu terennüm eden İstiklal Marşı, edebiyatın üstlendiği rolü göstermesi açısından önemlidir.

Edebiyatçının dilini, pratik ve ilim dilinden ayıran en önemli hususiyeti kapalı ve muğlâk olmasıdır. Bu dilde sembolik anlatımlar baskındır. Yazar/şair, üslubuna estetik bir zevk ve edebi bir nitelik kazandırmak için mensup olduğu toplumun teolojik yapısını dikkate alarak *Allah/Tanrı, peygamber, kutsal kitaplar, kutsal mekânlar, kutsal kişiler, dua ve beddua, batıl inançlar, mezhepler, ruh, cin, melek, cennet, cehennem, kader ve kısmet* gibi din diline ait sembollere müracaat edebilir. Pratik dilde irticalen kullanılan dinî semboller, yazarın/şairin muhayelesinden süzüldükten sonra sanatsal bir değer kazanır. Din ve inanç değerlerini karşıt güç telakki eden yazarlar/şairler ise dinî sembolleri, mizah ve eleştiri malzemesi haline getirirler. Bu sebeple edebiyat sosyolojisi ve retorik bağlamında değerlendirilecek bir metnin hangi sosyal ve siyasal zeminde kaleme alındığının çok iyi belirlenmesi gerekir. Çünkü: *"Sosyolojik açıdan edebi eser analizlerinde araştırmacı öncelikle yazarın ve edebî eserin ortaya çıktığı toplumun şartlarını öğrenip elde ettiği bu bilgilerle esere yönelmeli ve eserin ait olduğu sosyal yapıyı ne derece yansıttığını değerlendirmelidir. Kısa bir ifadeyle edebî eserle toplum arasındaki etkileşimi ortaya koymalıdır."* (Gülendam ve Yalgın, 2003) II. Dünya Savaşı'nın sonucunda sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda gerçekleşen yıkımlara bağlı olarak edebî kuramlarda yapılan revize çalışmalarına rağmen edebî eserle toplum arasındaki ilişkinin varlığı halen kabul görmektedir. Modern çağın başında roman türünde görülen teknik ve içerik savrulmalara rağmen söz konusu bu ilişkiyi görmek mümkündür. Çünkü: "roman, dil açısından konuşma diline bağlıdır." (Akbayır, 2014:136) Konuşma dilinin de din ve inanç değerlerine ait sembollerle beslendiği bir realitedir. Romanlarda kullanılan dinî semboller vakanın cereyan ettiği sosyal hayatı, mekânını ve zamanı tanımlamak için işlevsel özelliğe sahiptir. Mehmet Kaplan, romanı anlatırken: *"Roman hayatı her cephesiyle geniş olarak kavrayan ve*

her şeyi bir bakış, değişme ve gelişme olarak his ve idrak eden bir duyuş ve görüş tarzının ifadesidir." der. (Kaplan, 1994:362) Laurensen ve Swingewood ikilisine göre de: "*Endüstri toplumunun en büyük edebî türü olan roman, insanın ailesiyle, politikalarla, devletle ilişkili sosyal dünyasını yeniden yaşatmaya kalkışan bir teşebbüs olarak kabul edilir. O ayrıca bireyin aile içinde ve diğer kurumlardaki rollerini tasvir eder. Gruplar ve sosyal sınıflar arasındaki çatışmalar ve gerilimler de romanın kapsamı içindedir."* (Laurensen ve Swingewood, 1996:98) Gerek yerli gerekse Batılı eleştirmenlerin bu tespitlerinden anlaşıldığı gibi romanlar ne kadar kurmaca olursa olsunlar anlatı malzemelerini hayatın içinden alırlar. İster realist, ister sürrealist, ister postmodernist olsun her romanın ele aldığı toplumun değer yargılarını, inanç sistemini ve sosyo-psişik yanını yansıtma özelliği vardır.

Edebî bir tür olarak romanın insana ve topluma dönük yanı, edebiyatı sosyolojiyle ilişkili kılır. Romanın sosyolojik araştırmalara katkı sunması, sosyolojinin de edebî eserlere kaynaklık etmesi her iki bilim alanını birbiriyle ilişkili kılar. Toplum bilimi açısından *"roman, elbette bir sosyoloji metni değildir ama sosyoloji için verimli bir araştırma–inceleme sahasıdır. Çünkü romanın kaynağı insan ve toplumdur. Bu yönüyle roman, bir sosyolog için toplumsal verilerin tahlil edileceği bir metindir. Bu bağlamda sosyoloji araştırmacıları romanda toplumsal yapının oluşumuna katkı sunan temel dinamiklerin arka planına bakar ve sosyolojik yönden irdeler."* (Erol, 2013) Köksal Alver, bir edebi tür olarak romanın sosyoloji ile ilişkisini şöyle değerlendirir: *"Yazar, eserini oluştururken seçtiği karakterleri her ne kadar hayal dünyasında oluştursa da aslında toplumda gördüğü, gözlemlediği ve karşılaştığı aksaklıkları, eksiklikleri kısacası olumlu olumsuz her durumu onlar üzerinde işleme ve ilgili yerlere iletme çabasındadır. Yazar, burada maksada ilişkin mesajı okura doğrudan vermez belki ama bir anlamda sosyoloğun görev alanına girmiş olur. Bu yönüyle roman yazarının, insanın toplumsal dünyasıyla, yakın sosyal çevresiyle, siyasî kurum ve devlet teşekkülüyle ilişkisini yeniden kurmaya yönelik samimi bir çaba içinde olduğu söylenebilir. Nitekim edebî neviler arasında bilhassa roman ve hikâye, sosyoloji gibi insanın aile ve diğer kurumlar içindeki rollerini, gruplar ve toplumsal sınıflar arasındaki çatışma ve gerilimleri tasvir eder."* (Alver, 2004:78)

Edebiyat ve sosyoloji arasındaki yakın ilişkiyi somutlaştırmak için tezimiz kapsamında olan romanlara kısa bir göndermede bulunalım. Romanlarda kahramanlar arasında gerçekleşen evlenme, bayramlaşma ve cenaze merasimleri; halk arasında yaygın olarak görülen hurafe inanışlar; kutsal mekânlarda belirli gün, ay ve gecelerde yapılan toplu ibadet şekilleri; son olarak halkın dinî geleneğini yansıtan giyim-kuşam şekilleri, edebiyatın olduğu kadar sosyolojinin de inceleme konusudur. Edebiyat araştırmacısı, romanlarda tespit ettiği sosyolojik bulguları dil, üslup, edebî estetik ve retorik ilişkisiyle değerlendirirken sosyolog ise bu bağlamda elde ettiği verileri oluşum, işleyiş ve gelişim yasaları açısından değerlendirmeye çalışır. Her iki disiplinin de insan ve toplum mekezli olması dikkat çekicidir. Burada üzerinde durulması gereken en önemli husus, romanların yazıldığı sosyal, siyasal ve psikolojik zeminin en iyi şekilde tahlil edilmesi gerekliliğidir. Bu tespit yapılmadan objektif bulgulara ulaşmak mümkün olmayacaktır. Bu gerçekten hareketle tezimize konu olan romanların devir hususiyetlerini tanıtmamız gerekecektir.

Araştırmamıza konu olan 1934-1938 yıllarına ait romanların kaleme alındığı siyasal ve sosyal zemine baktığımızda ilk dikkatimizi çeken hususiyet kurucu hükümetin kurumsal anlamda Batılılaşırken dinden kopma isteğidir. *"Çünkü söz konusu din, yeni Cumhuriyet'in amaçlarının gerçekleşmesinde ve oluşturmaya çalıştığı seküler vurgunun toplumsallaşmasında güçlü bir direnç kaynağı olarak problem üretmeye her zaman elverişli görülmüştür."* (Subaşı, aktaran Gülendam 2002:305) Bu amaçla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünce yapısı, modern, çağdaş ve laik değerler üzerine kurulması gerekmekteydi. Sosyal, siyasal, kültürel, hukukî ve askerî alanlarda başlatılan bütün projelerin ve yapılan inkılâpların ana hedefi buydu. 1922 ile 1938 yılları arasında yapılan pratiklere kısaca bakalım: *"1922'de saltanat, 1924'te halifelik, şer'i mahkemeler, şeyhülislamlık kaldırılır; medreseler kapatılır. 1925'te tekkeler ve zaviyeler yasaklanır; şapka giymek mecburiyeti getirilir; miladi takvim kabul edilir. 1926'da kadınlara yeni haklar tanınır. 1928'de Latin alfabesi kabul edilir. Aynı yıl, anayasa devletinin dini olmayacağı maddesi konur. 1935'te hafta tatili cumadan pazara alınır. Bütün bu devrimlerin genel belirleyici hedefi akla dayanan pozitif bilimlerden yola çıkan, millî kimliğini devletin yönetimine getiren bir Avrupa devleti olmaktır. Tanzimat'la başlayan, kendi uygarlığının eksikliklerini, Batı'nın gelişmeleriyle telafi etme*

anlayışı 'tebdil-i medeniyet anlayışına ulaşır. Bu yüzden geçmişle olan bütün bağlar koparılır." (Narlı, 2012:319) Narlı'nın bu tespitlerine ilaveten, 1932 yılında çıkarılan özel bir kanunla ezanın camilerde Türkçe okutulduğunu ve bu uygulamanın 1950'ye kadar devam ettiğini hatırlatmamız gerekir. (Akgül, 1980) Laiklik ilkesini önceleyen yeni ideoloji, sosyal ve bireysel hayatın disipline edilmesine ve istikrarına katkı sunan din, inanç ve örfe ait sembolleri derinden sarstıktan sonra oluşan değerler boşluğunu Türk milliyetçiliğiyle doldurmaya çalışmıştır. *"Laik ve pozitivist karakterli bu milliyetçilik, yeni sosyolojinin tekliflerini taşımak mecburiyetinde olduğu gibi yönetim ve kurumsal anlamda itilen dinin bıraktığı boşlukları doldurmak durumundadır."* (Narlı, 2012:31) Bu amaçla örgün eğitim kurumlarının hızla revize edilmesi ve maarifte okutulacak ders içeriklerinin yeniden Atatürkçü ve Türk milliyetçiliği görüşleriyle planlanması gerekmekteydi.

Yeni ideolojinin millileşme, çağdaşlaşma ve geçmişi silip atma biçiminde özetlenen hedef ve ilkelerinin sadece örgün eğitimle benimsetilip yaşanılır kılınmasına imkân yoktu. Çünkü okullaşma oranının oldukça düşük olduğu ülkede sürecin ne kadar uzayacağı belliydi. Bu sebeple uygulanan yeni bir kültür politikasıyla halkevleri, halkın istenilen yönde eğitilme işini üstlenirler. Bu eğitim içinde müzikten güzel sanatlara kadar her türlü etkinlik vardır. *"Halka yönelik kültür devriminin bu araştırıcı, tez ileri sürücü faaliyetlerinin yanında Cumhuriyet'in ilkelerinin, halkın edebiyatı aracılığıyla halka anlatılması düşüncesi de oluşur. 1936'da Matbuat Umum Müdürlüğü, Cumhuriyet'in temel değerlerinin halka daha iyi anlatılabilmesi için halk edebiyatının temel eserleri olan halk hikâyeleri, destanlar, masallar ve fıkraların devletin politikalarına göre tekrar yazılmasını isteyen bir yazı yayımlar. Devlet kurumlarının ve gönüllü kuruluşlarının yürüttükleri planlı projelerle yeni ideoloji, sosyal ve siyasal alanlara hâkim olmuştur."* (Kaya, 2001) Uygulanan laik merkezli bu kültür politikasının etkisiyle hükümete yakın bir kısım memur yazarlar, toplumun din ve inanç algısını değiştirmeye yönelik dinî geleneklere aykırı bir üslup kullanmaktan çekinmemişlerdir. Üç dönem milletvekilliği yapan Kemalettin Kamu'nun dönemin ideolojik yapısını yansıtan şu dizeleri dikkat çekicidir: *"Ne örümcek ne yosun/ Ne mucize ne efsun/ Kâbe Arabın olsun/ Bize Çankaya yeter."* Kemalist görüşü savunan memur yazarlar, yeni ideoloji adına Batılılaşmaya ve Türklük duygusuna önem verirken İslam teolojisine ve

Osmanlı geleneğine ait sembolleri karşıt güç olarak görüyorlardı. İslamın Türklerin milli bağlarını gevşettiğini ve milli heyecanını uyuşturduğunu savunan bir grup burjuvazi yazar/şair ise reform hareketlerine destek vermek adına İslam karşıtı düşünceleri yaymaya çalışıyorlardı. Yeni ideolojinin temel felsefesiyle çatışan marksist, leninist ve solcu yazarlar/şairler için durum biraz farklı idi. Bu kategorideki yazarlar/şairler, yeni ideolojinin itibar edilecek tek yanını din ve gelenek karşıtlığında görmekteydiler.

Atatürk ilke ve inkılâplarının devlet kurumlarında gün geçtikte artan etkisiyle memur yazarlar, *İnkılâp Edebiyatı* merkezinde bir araya gelmişlerdir. Selçuk Çıkla, *Hece* dergisinde yayınladığı *İnkılâp Edebiyatı* başlıklı makalesinde edebiyat tarihi kitaplarında pek de karşılaşmadığımız bu ideolojik toplaşmayı inceler. Çıkla'nın tespitlerine göre *İnkılâp Edebiyatı*, Cumhuriyet kurulduktan on yıl sonra, 1933'te ortaya atılmış, dergilerde ve gazetelerde özellikle 1933-1936 yılları arasında tartışılmış bir kavramdır. (Çıkla, 2004) Selçuk Çıkla, *İnkılâp Edebiyatı* konusunda Yakup Kadri'nin ve Eflâtun Cem Güney'in, *Kadro* dergisinde; Sadri Ertem'in, Kâzım Nami'nin ve Aptullah Ziya'nın *Varlık* dergisinde yayınladıkları eleştiri yazılarını okuduktan sonra şu sonuca ulaşır: *"Bu ifadelerden anlaşıldığına göre 'İnkılâp Edebiyatı, inkılâpları anlatan edebiyattır' ve Türkiye'de yeni devletin kuruluşu sırasında yapılan inkılâplar, yaşanan heyecanlar, zorluklar, olumsuzluklar, facialar anlatılmalıdır edebiyatımızda."* (Çıkla, 2004) Selçuk Çıkla'nın yaptığı bu incelemenin sonucunda *İnkılâp Edebiyatı* kavramıyla neyin kastedildiği tam netlik kazanmamakla birlikte, kavramın ağırlıklı olarak 'inkılâplara hizmet etmeyi gaye edinen bir edebiyata göndermede bulunduğu anlaşılmaktadır.

Atatürk ilke ve inkılâplarının halk nezdinde kabul görmesi için şiir, roman, tiyatro ve hikâye türlerini bir araç olarak kullanan memur yazarlar, anlatılarında Osmanlı padişahlarını ve halifelerini, ezanı, şeyhülislamları, kadıları, mahalle imamlarını, cami, medrese, tekke ve zaviye gibi dinî kurumları, halk inanışlarını, şer'i hukuku, geleneğe dayalı giyim ve kuşamı, dinî nikâhı ve miras hukukunu, Osmanlıcayı kısacası Cumhuriyet öncesi Türk-İslam medeniyetini çağrıştıracak bütün sembolleri karşıt güç olarak telakki etmişlerdir. Kabul etmek gerekir ki sözü edilen bu dinî semboller, asırların biriktirdiği ihmallerle zaten yeterince sarsılmış ve

yozlaşmıştı. Yeninin karşısında eskiyi değersizleştirebilmek isteyen yazarlar, Müslüman Anadolu halkının bu savrulan dinî yanından yeterince dil malzemesi bulabilmekteydiler.

İnandığı kutsal değerlerin itibarsızlaştırılması karşısında eski ve yeni arasında istikrarsızlaşan ve bocalayan Müslüman Anadolu halkı, sosyal hayatını batıya dönük olarak revize etme yoluna gitmiştir. Değerler çatışmasının sonucunda inanç krizine kapılan Türk aydın tipinde de bu dönemde ciddi sayıda artış olmuştur. Anadolu halkı ve Türk burjuvazisi bu psikolojik travmadan kurtulmak için alafranga yaşam alanlarına sığınmıştır. Gittikçe yaygınlaşan bu sığınma alanları, özellikle kültürel yapıda köklü savrulmalara sebep olmuştur. Sosyete, elit zümrede başlayıp zamanla toplumun alt katmanlarına yayılan bu kültürel savrulma, en fazla eğlence alanlarında kendini göstermiştir. Bu kültürde *"balo, çay davetleri, suareler, dans, kumar ve içki, bireyin yeni tanıştığı eğlencelerin başında gelmektedir. Özellikle kadınlar, Batılı yaşamın getirdiği yeni eğlence biçimleri ile sosyal alanda yer almaya başlar. Kadınların kendilerini görünür kılmasına yardımcı olan bu sosyal etkinlik alanları aynı zamanda karşı cinsle daha rahat sosyal ilişkiler sağlamalarına zemin oluşturur. Toplumun eğlence anlayışının geleneksel olandan uzaklaşarak alafranga boyuta taşındığı bu süreçte, kadın ve erkeğin sosyal ve kültürel etkinlik alanlarındaki davranış kalıpları değişir. Onların eğlence mekânlarında birlikte dans etmeleri, kumar oynayıp içki içmeleri Batılı bir yaşam unsuru olarak toplumsal yapıya yerleşen yeni bir davranış kalıbı olur. Geleneksel yaşam tarzında görülmeyen Batılı dans geleneği, kadın erkek ilişkilerini geliştiren yeni eğlence biçimi olarak toplumsal yaşamda kendine yer bulur. Balo ve çay davetleri şeklinde gerçekleşen eğlenceler de âdeta bir dans çılgınlığına dönüşür. Bu eğlencelerde dans etmek, vals ve tango yapmak adeta bir gelenek haline gelir."* (Çakmakçı, 2013) Türk toplumunun son yüzyılda hazırlıksızlık yakalandığı ve hazmedemediği bu yeni Avrupaî yaşam tarzının dinî yanında ciddi savrulmalara sebep olduğu açıktır. Bu dönemin sosyal, siyasal ve kültürel atmosferinde kaleme alınan romanlarda Anadolu halkının Batılılaşma özentisiyle birlikte savrulan bu yanını görmek mümkündür. Romanlarda dinî öteleyen veya inancı reddeden kahramanların sayılarında görülen artış da bu sosyal yozlaşmanın bir sonucudur. Türk romanında inanç krizi yaşayan ve ateist

kahramanların sayılarında görülen bu artış devrin hususiyetleriyle de yakından ilişkilidir

Araştırmamıza konu olan Cumhuriyet Dönemi Türk romanları, sıraladığımız bütün bu sosyal, siyasal ve kültürel gelişmelerin ve değişmelerin yoğunluğunda kaleme alınmıştır. Romanlar, bir taraftan olan bitenlerin izlerini yansıtırken, bir taraftan da olan bitenlerin yayılmasını ve benimsenmesini sağlamıştır. Sosyal ve ferdi hayatta özellikle son asırda iyice belirginleşen ahlâk erozyonu ve alafranga özentisi; Tanzimat'tan bu yana derinleşen inanç krizi; halen devam eden Doğu-Batı sorunsalı bu dönem romanlarında yaygın olarak kullanılan temalar olmuştur.

Buraya kadar açıkladığımız bölümde din ve inanç algısından mütevellid sembollerle edebiyat arasındaki ilişkiyi anlatmaya çalıştık. Pratiklerimizin teoriyle örtüşmesi için din ve İnanç bağlamında okuduğumuz romanların kaleme alındığı sosyal zemini de tanıtmaya çalıştık. Tezimizin bundan sonraki bölümlerinde realist yazarların din dilinden nasıl yararlandıklarını; dönemin laik politikasının din duygusunu nasıl etkilediğini bir kısım yazarların olup bitenleri yansıtırken bir kısmının da olup bitenleri nasıl yaymaya çalıştıklarını göstereceğiz.

I. BÖLÜM

1.1. DİN ve İNANÇ ALGISI BAĞLAMINDA ROMANLARDA KONU

Çalışmamamızın bu bölümünde din ve inanç göstergelerine vurgu yaparak okuduğumuz romanların konusunu kronolojiye dikkat ederek tanıtmaya çalıştık. Açıklamalarımızda din dilinin romanın üslubuna katkısını belirlemeyi hedefledik.

1.1.1. Adam Sarrafı

Konu: Kısa hacimli romanda taşradan İstanbul gibi büyük bir şehre yeni bir hayat kurmak için gelen bir gencin, ticaret yaparak zenginleştikten sonra girdiği eğlence ortamlarında yaşadığı kültürel değişim ve kirli aşk ilişkileri anlatılmaktadır. Kendisini adam sarrafı sanan kahramanımız, aslında saf ve cahildir. Temiz bir geçmişe sahip olduğuna inandığı karısı, aksine düşmüş bir kadındır. Trajikomik bir vaka örgüsüne sahip olan romanda, din dili canlı ve fonksiyonel değildir. Bununla birlikte anlatıda dinî değerlerin değersizleştirilerek söz konusu edildiğini görmekteyiz. Romanda komik tavırlarıyla dikkat çeken Hacı Efendi ve Tosun'un İstanbul'daki çapkın arkadaşı Hacızade'nin maceraları, bu tespitimize güzel birer örnektir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Helâl ve Haram, Günah, Sadaka, Yemin, Kadın, Halk inanışları (Hurafeler, Uğur).

1.1.2. Aşk Yarışı

Konu: Roman bir erkeğe âşık olan üç kadının aralarındaki aşk yarışını anlatır. Kendisine âşık olan kadınlar arasında tercih yapmakta zorlanan çapkın adam, eski gelenekte dört kadınla nikâhlanma âdetinin devam etmiş olmasını arzular. Romanın merkezi erkek kahramanı, bu yarışın sonunda eski iş ortağının karısıyla aşk hayatını sürdürmeye karar verir. Yasak ilişkilerinin yaşandığı vaka örgüsünde az da olsa İslamiyet ve Hristiyanlıkla ilgili dinî semboller tespit edilmiştir. Romanın din ve inanç yanı oldukça zayıftır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Yemin, Giyim-kuşam (Örtünme), Ceza ve Mükâfat, Nikâh. **B) Hristiyanlık**: Kutsal Mekânlar (Kilise), Mezhepler (Ortodoks), Halk inanışları (Mum yakma).

1.1.3. Ayaşlı ile Kiracılar

Konu: Ankara'da bir pansiyon odası kiralayan başkişi, pansiyon sakinleri arasındaki karmaşık ve çarpık ilişkileri gözlemler. Onlarla bire bir kurduğu samimi ve sıcak ilişkilerle her birinin trajik hayat hikâyelerini öğrenir. Roman, zor ve kısıtlı ekonomik şartlar altında pansiyon odasında yaşamaya mecbur kalan sıradan insanların özelinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin panoramasını ortaya koyar. Aldatılan eşler, Tanzimat romanından miras kalan Batılılaşma sorunu, bürokraside hastalık haline gelen rüşvet, yozlaşan inanç değerleri romanda öncelikli temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Pansiyon sakinleri dinî hayattan kopuk yaşarlar. Ayaşlı'nın üvey kızının dedikodu meraklısı kaynanası dışında günaha ve geleneğe ait değerlere sahip çıkan başka bir karakter yoktur. Fakat ev içi, sokak ve iş yeri diyaloglarında bilinçli veya bilinçsiz kullanılan çok sayıda din diline ait söz öbekleriyle karşılaşırız. Esendal, anlatısında İslamî sembolleri başarıyla kullanarak üslubuna sadelik ve yerlilik katabilmiştir. Romanı din ve inanç bağlamında zenginleştiren bu semboller olmuştur.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Namaz ve İlgili Hususlar, Cennet, Tabut, Ölüm, Mezarlık Ziyareti,

Talih, Kısmet, Ceza ve Mükâfat, Nikâh, Dinî Şahsiyetler (Şeyh), Halk İnanışları (Hurafeler, Fal), Giyim-kuşam (Çarşaf ve Başörtüsü), Kadın, Günah, Haram, Sevap, Yemin. **B) Hristiyanlık:** Din Görevlileri **(**Papaz). **C) Yahudilik.**

1.1.4. Ayşim

Konu: Romanda 18. yüzyılda Lale Devri'nin zevk ve eğlence hayatına kapılıp halkın sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarına kapılarını kapatan saray hayatı eleştirilmiştir. İslam örf ve âdetleriyle mütevazı bir hayat yaşayan halk ve yeniçeri askerleri, III. Ahmet'in şahsında saray erkânının israflarından ve sorumsuz hayat tarzlarından ciddi anlamda rahatsız olmaya başlamışlardır. Lale Devri'nin (18.yy) padişahı III. Ahmet, Vezir Damat İbrahim Paşa, Şair Nedim, Patrona Halil gibi reel tarihî kişilerden yararlanarak kurgulanan vaka örgüsünde zavallı Ayşim, padişahın şehvet arzularını tatmin etmek için saraya zorla getirilen namusuna düşkün onurlu bir genç kızıdır. Ayşim'in yiğit ve cesur babası Kılıç Baba ve yeniçeri ağası Patrona Halil, birlikte hareket ederek saraya karşı isyan bayrağı çekerler. Saray muhafızları ve isyancı halk arasında şiddetli bir çatışmadan sonra Ayşim, padişahın elinden kurtarılır. Tarihî ansiklopedik bilgilerde olduğu gibi Lale Devri'nin renkli şairi Nedim, isyancıların takibinden kurtulmak için Karabükte'ki evinin damından diğer dama atlamaya çalışırken sokağa düşerek ölür. Osmanlı tarihinde padişahların ve saray erkânının zevk ve eğlence meclislerinde en fazla zaman geçirdiği dönem olarak bilinen Lale Devri'nde halkın en büyük rahatsızlığı, Saray ehlinin israfıdır. Romanda saray ehlinin yozlaşan dinî yanı eleştirel bir bakış açısıyla yansıtılmıştır. Romanda Osmanlı padişahı, dini kendi arzularına alet etmek için şeyhülislamı kullanmıştır. Ayşim, padişahın şehvet arzularını reddettiği için şeyhülislamın fetvasıyla recmedilmiştir. Din dili, vaka zamanının zengin dinî hayatıyla örtüşmektedir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hazret-i Muhammed[s.a.v]), Ahirete İman, Kadere İman, Meleklere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Cennet, Cehennem, Ezan, Nikâh, Şeytan, Halifelik, Şeriat, Fetva, Cihat, Giyim-Kuşam (Ferace, Cübbe, Başörtüsü, Takke), Yemin, Namus, Dinî Şahsiyetler (Hacı Bektaşi Veli, Şeyhülislam, İstanbul Müftüsü, İstanbul Kadısı Hasan Efendi ve Ayasofya Vaizi İspirizâde), Selamlaşma, Fırkalar (Bektaşilik), Halk İnanışları (Peri, İyi Saatte Olsunlar), Kutsal Mekânlar ve

Nesneler (Eyüp Sultan Camisi, Fatih Camisi, Sancak-ı Şerif). **B) Mitoloji C) İnanç Krizi.**

1.1.5. Boz Kurt

Konu: *Boz Kurt* romanında hayatın önüne yığdığı sorunlar karşısında yılmadan, korkmadan mücadele eden öksüz ve yetim bir köylü çocuğun hikâyesi konu edinilir. Masum köylü çocuğunun en büyük ideali, tayyareci olarak Türk milletinin bağımsızlık savaşına katılmaktır. Kahramanımız çocuk yaşta öksüz ve desteksiz kalmasına rağmen yüreğindeki imandan ve tevekkül ateşinden aldığı kuvvet ile ülküsüne ulaşabilmiştir. Çelikten bir iradeye sahip olduğu için ona Boz Kurt adı verilmiştir. Türk milliyetçiliği temasının hâkim olduğu romanda kıyamet, helâl-haram, şeytan ve cin gibi dinî semboller romanın iç ahengine ve muhtevasına zenginlik katmıştır. Din dili romanda İslami terminolojiyle sınırlıdır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Namaz Kılmak ile ilgili Hususlar (Abdest), Kısmet, Cennet ve Cehennem, Kıyamet, Mezar, Ölüm, Kefen, Tabut, Şehitlik, Kutsal Mekânlar (Kızıltaş Camisi), Ezan, Dinî Şahsiyetler (İmam Efendi), Yemin, Mevlit, Helâl ve Haram, Şeytan, Cin, Rüya.

1.1.6. Çakıcı Efe

Konu: XIX yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Avrupa devletleriyle ve Rusya ile yaptığı savaşlarda ağır yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, topraklarının büyük bir kısmında hâkimiyetini kaybetmeye başlamıştır. Bu otorite boşluğunda şehir ve kasabalarda çok sayıda eşkıya çeteleri türemiştir. Osmanlı hükümeti, Anadolu dağlarını mesken edinen eşkıya çetelerini kontrol etmekte yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte hükümet memurlarının ve zaptiyelerinin Anadolu köylerindeki yanlış ve keyfi tutumları, eşkıyalığı hüner sayan efe meraklısı tiplerin dağa çıkmasına sebep olmaktaydı. Devlet bir yandan dış güçlerle mücadele ederken bir yandan da eşkıya çetelerini kontrol altına almaya çalışmaktadır.Adını reel bir şahsiyetten alan *Çakıcı Efe* romanı yakın çağ tarihimizde yaşanan hükümet zabitleriyle eşkıya çeteleri arasındaki iç savaşa ayna tutar. Çakıcı Efe, 93 harbinin

sonundaki otorite boşluğundan yararlanıp çete kurmak üzere dağa çıkan Çakıcı Ahmet Efe'nin oğludur. Babasının yolunu takip eden Çakıcı Mehmet Efe, İzmir ve Aydın yörelerinde meşhur bir çete reisi olarak tanınır. Halk, bu zalim çete reisinden korkmakla birlikte ona sevgi ve saygı duyar. Çünkü Çakıcı Efe, bir yandan zengin köylüleri dağa kaçırıp karşılığında fidye alırken; bir yandan da aldığı bu fidyeleri yaşlı, hasta, fakir ve evlenecek olup da maddi imkânı olmayan köylülere dağıtır. Çakıcı Efe, sadece hükümet adına gönderilen askerî kuvvetlerle değil kendisini ortadan kaldırmaya çalışan Türk ve Rum çeteleriyle de savaşır. Çakıcı Mehmet Efe'nin efsaneleşen aksiyoner hayatını konu edinen roman, özellikle namaz ibadeti açısından zengin içeriklidir. Çakıcı Efe, her ne kadar masum insanlara zulmedip onlara haksızlık yapsa da beş vakit namazını kılmayı ihmal etmeyen ilginç bir tiptir. Kuran-ı Kerim'e de büyük hürmeti olan Çakıcı Efe, sorgulamak için dağa çıkardığı köylülere doğruyu söylemeleri için önce Kuran'a el bastırır. Kurban bayramlarında dört kurban kestirip fakirlere dağıtacak kadar gönlü zengin ve itikadı güçlüdür. Ayrıca romanda Çakıcı Efe'ye karşı teşkilatlanan Bektaşi tarikatı üyelerinin yozlaşan dinî gelenekleri hakkında da açıklayıcı bilgiler verilmektedir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz.Muhammed[s.a.v]), Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Teravih, Nafile, Cuma ve Bayram Namazları, Abdest ve Misvak) Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Kelimeişahadet Getirmek, Cennet ve Cehennem, Ezan, Şehitlik, Dinî Bayramlar (Kurban Bayramı), Ölüm, Ruh, Mezar, Fırkalar (Alevilik ve Bektaşilik), Dinî Şahsiyetler ve Kutsal Kişiler (Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer, Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Veli), Yemin, Nikâh, Boşanma, Selamlaşma, Kutsal Mekânlar (Ulu Cami), Resim ve Heykele Bakış. **B) Hristiyanlık:** Yemin, İstavroz Getirme **C) Yahudilik**.

1.1.7. Dağları Bekleyen Kız

Konu: Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan inkılâpların hızını kesmek için ecnebi güçlerinin destekledikleri eşkıya çeteleri, Ağrı Dağı eteklerini mesken ederek Türk askerleriyle mücadele içerisine girerler. Romanın konusu sadece bu olay üzerine kurgulanmamıştır. Şaki aşiret lideri Şeyh Fuad'ın kızı Zeynep ile Türk subayı Adnan Bey arasında yaşanılan duygusal ilişkiye bağlı olarak gelişen olaylar

da romanın vaka örgüsüne dâhil olmuştur. Karşıt güçlerin birbirleriyle olan ilişkilerini anlatan romanda zengin içerikli dinî unsurlar bulunmaktadır. Romanda yeni ideoloji karşısında eleştirilen İslamî değerler Şeyh Fuad'ın şahsında sembolize edilmiştir**.** Romanda kullanılan din dili İslamî unsurlarla sınırlıdır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Meleklere İman, Peygamberlere İman, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Kıyamet, Yemin, Günah, Kadın ve Kız Çocukları, Helâlleşme, Ezan**,** Mezar, Şehitlik, Halk İnanışları (Uğursuzluk), Dinî Şahsiyetler (Şeyh Fuad).

1.1.8. Dünkülerin Romanı

Konu: Romanda Mekteb-i Mülkiye'de sınıf arkadaşı olan üç gencin gözlemleriyle, 1908'den 1919'a kadar geçen zaman süreci içerisinde Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasî, kültürel ve sosyal çalkantılar anlatılır. Bu üç arkadaştan biri yüksek tahsil için Paris'e, bir diğeri kaymakamlık göreviyle Anadolu'ya gider. Üçüncü genç ise İstanbul'da kalır. Dönem, siyasî çalkantıların yaşandığı Osmanlı Devleti'nin son yıllarıdır. Bu dönemi bütün sıcaklığıyla farklı mekânlarda yaşayan üç okul arkadaşı, siyasî gelişmeleri birbirlerine mektuplarla bildirirler. Her üç arkadaşın da mektuplarında temas ettikleri konular, dönemin sosyal ve siyasî problemleridir. Romanın bu üç ana kahramanı, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle her şeyin kısa sürede düzeleceğini ümit ederler. Ancak sosyal hayatın her alanında devam eden adaletsizlik ve yozlaşma, gençleri hayal kırıklığına uğratır. *İnkılâp Edebiyatı'nın* hedef ilkelerini savunan romanda, din adamları ve halen etkinliğini devam ettiren tekke ve medreseler eleştirilir. Hristiyan medeniyetinin gelişmişlik düzeyiyle hızla dağılma sürecini yaşayan Osmanlı Devleti'nin sosyo-kültürel durumunu kıyaslayan gençler, geleceğe karşı karamsar bir ruh hali yaşarlar. Din ve inanç sembollerinin karşıt güç olarak görüldüğü romanda din dili, güçlü ve niteliklidir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman (Hz. Azrail), Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v]), Hacca Gitmek ile İlgili Hususlar, Cennet ve Cehennem, Kutsal Mekânlar ve Şehirler (Kâbe, Medreseler, Tekkeler, Mevlana Türbesi, Dergâh, Mekke, Şam) Dinî Şahsiyetler (İmam, Şeyh, Şeyhülislam, Hoca), Giyim-Kuşam (Örtünme, Çarşaf), Fetva, Şeriat,

Halifelik, Şehitlik, Kadın, İslam Birliği. **B) Hristiyanlık:** Kutsal Mekânlar (Kilise, Patrikhane), Mezhepler (Protestanlık), Din Görevlileri (Rahip, Papaz). **C) Yahudilik.**

1.1.9. Fuji-Yama

Konu: Roman, adını Japonya'daki eski bir yanardağdan alır. İstanbul'daki İskenderiye limanından Japonya'nın Tokyo kentine giden vapurunda sefaret daktilo namzedi Necile Hanım ile sefaret ateşmiliteriliğne atanan Nizamettin Bey arasındaki yaşanan aşk, romanın asıl konusunu oluşturur. Öksüz ve yetim kız, gemide kendisine âşık olan patronunun ve ateşmiliterinin arasında tercih yapmakta tereddütte kalır. Kızı yaşındaki daktilo namzedi Necile'ye melankolik duygularla âşık olan Tokyo Sefareti Müsteşarı Haydar Naci Bey, aşkına karşılık bulamayınca hayal kırıklığına uğrar. Japonya'ya ulaşıldığında Haydar Naci Bey, daktilo namzedi Necile'ye olan tepkisini zavallı kızın işine son vermekle gösterir. Vakanın önemli bir bölümü vapurda cereyan etmiştir. Kahramanların dinî yanı belirgin değildir. Dolayısıyla üslupta din dili siliktir. Romanda Yahudi fon karakterin bakış açısıyla kullanılan dua anlamındaki söz öbeği dışında nitelikli bir inanç unsuru bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Cennet ve Cehennem, Günah, Halk İnanışları (Fal) **B) Yahudilik:** Dua **C) Mitoloji.**

1.1.10. Gurbet Yolcusu

Konu: Bolu'nun Yeşilpınar köyünde yaşayan zeki ve sempatik yetim bir çocuğun hayatı, köye gelen iyi niyetli ve yardımsever bir doktorun sayesinde değişir. Konuşmaları ve tavırlarıyla çocuğun üstün meziyetlerini fark eden doktor, onu okutup meslek sahibi yapmak için birlikte İstanbul'a götürür. Beklenildiği gibi tahsil hayatında çok başarılı olan yetim çocuk, tıp fakültesinden mezun olduktan sonra yüksek tahsil için Avrupa'ya gider. İdealist ve dürüst genç doktorun karşıt gücü analığıdır. Genç doktor, şehvet arzularını tatmin etmek isteyen ihtiraslı analığına gönül kapılarını kapatsa da kadının ısrarcı takiplerine dayanamayarak onunla yasaklı bir ilişkiye girer. Aşk ve vefasızlık arasında psikolojik travma yaşayan genç doktor,

aklî melekesini kaybederek otel odasında âşığını öldürür. Trajik bir olayla sona eren romanda dinî unsurların anlam derinliği yoktur.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla romanda din diline ait göstergeler İslam teolojisiyle sınırlıdır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kaza ve Kadere İman, Peygamberlere İman (Hz. Adem), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Namazgâh, Namaz Bezi), Giyim-Kuşam (Başörtüsü), Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Günah, Yemin.

1.1.11. Harp Zengininin Gelini

Konu: Mizahî romanda, Balkan Savaşları'nın yaşandığı yıllarda ticarette hileli yollarla zenginleşen Cevdet Bey'in ve ailesinin Avrupaî tarzda değişen yeni yaşam tarzı ve gelinleri Suat'ın zengin erkeklerle yaşadığı yasak aşk ilişkileri anlatılmıştır. Modernliği zenginlikte ve lüks hayatta arayan Cevdet Bey ve ailesi, geleneksel dinî değerlerden hızla kopmaya başlarlar. Muhafazakâr İslamî geleneklere bağlı bir muhitte yaşayan kahramanlar, asrilik özentisiyle iç dünyalarında değerler çatışması yaşar. Roman, aslında bu ikilemi yaşayan dönemin sosyal hayatını irdeler. Komik bir dizi olayların anlatıldığı vaka örgüsünde geleneksel değerlerin nükteli bir üslupla alaya alındığını tespit ediyoruz. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde burjuvazi bir hayatı arzulayan elit kitlenin yaşam tarzı komediye dönmüştür. Yazar, din dilini cehaletin ve sonradan görmüşlüğün bir karşılığı olarak kullanır. Dönemin muhafazakâr hayat tarzı, dinî sembollerle romana yansıtılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest), Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, Nasip Kısmet, Ezan, Nikâh, İddet, Selamlaşma, Yecüc ve Mecuc, Şeytan, Giyim ve Kuşam (Başörtüsü, Çarşaf), Sünnet Ettirme, Yemin, Adak, Nezir, Halk İnanışları (Hurafeler, Büyü), Kutsal Kişiler (Hızır), Kadın.
B) Yahudilik: Peygamberlere İman (Hz. Musa), Din Görevlileri (Haham).

1.1.12. Hep Senin İçin

Konu: Server Bedi'nin incelediğimiz diğer romanlarında olduğu gibi bu romanının da ana konusu iki genç arasında yaşanan romantik aşktır. Fakat diğer romanlarda gördüğümüz trajik olaylar yerine bu romanda merkezi erkek karakterin başından geçen trajikomik maceralar anlatılır. Sevdiği kızla evlenebilmek için komikliklerle dolu birçok macera yaşayan genç âşık, bir tartışmada üvey annesini öldürdüğünü sanarak polisten saklanır. *Suç ve Ceza* romanının asıl kahramanı Raskolnikov gibi karşılaştığı herkesin bu olaydan haberleri olduğunu düşünerek bunalıma girer. Suçluluk duygusuyla polise gidip her şeyi anlatan gencin söylediklerinin doğru olmadığı ortaya çıkınca gencin ruh hastası olduğuna inanılır. Polis, psikolojik dengesi bozulmuş olan genci babasına teslim eder. Karısının ölümünden sonra kendisinden yaşça büyük olan bir kadınla evlenen baba, oğlunun öldürdüğünü zannettiği karısının, kavgadan sonra kendine geldiğini, bir miktar para karşılığında boşandığını anlatır. Duyduğu bu habere çok sevinen gencin bundan sonra tek isteği, halam dediği sevgilisinin annesini evlilikleri için ikna edebilmektir. Roman, mutlu sonla tamamlanır. Server Bedi'nin incelediğimiz diğer romanlarda gördüğümüz üslup benzerliğini, bu romanda da tespit ediyoruz. Yazar, İslamiyet'e ait dinî unsurları anlatıma güç ve heyecan katmak amacıyla kullanmıştır. Fakat bu terimlerin anlam derinliğine sahip olduğunu söyleyemeyiz. Kurgu dünyasında hizmetçi kadın, şoför veya polis gibi fon karakterler, din diline ait sembolleri derinliği olmayan bir üslupla kullanırlar.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Beddua ve Dua, Meleklere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Yemin, Kutsal Kişiler (Hz. Hızır), Halk İnançları (Uğursuzluk), Cehennem, Mükâfat ve Ceza.

1.1.13. Kalbimin Romanı

Konu: Roman, bir genç kızın platonik aşk duygularıyla kaleme aldığı günlüklerden oluşmaktadır. Genç kızın evlenmeyi hayal ettiği Türk subayı, genç kızın aşkından habersiz, kızın ablasını sevmektedir. Ablasının mantık evliliğiyle bir avukatla evlenmesi, genç kızı ümitlendirir. Çünkü sevgilisi artık ona kalacaktır. Beklediği gibi de olur. Başlangıçta delikanlı, gönülsüz ve aşksız yaptığı bu evlilikte

mutsuz ve tereddütlüdür. Fakat karısının günlüğünü okuduğunda gerçek bir aşkla kendisini seven bir kadınla evlendiğinin farkına varır. Roman, kader inancına razı olmuş bir genç kızın iç dünyasını terennüm eder. Yaşadığı sıkıntılı günlere kader inancıyla göğüs geren kahramanımız sonunda saadete kavuşmuştur. Kader inancı dışında romanda nitelikli din ve inanç unsurları tespit edilememiştir. Cehennem, şeytan, büyü gibi inanç öğeleri, üslubu zenginleştiren mecaz anlamlı birer söz kalıbı olmanın ötesinde dinî bir anlam ifade etmemektedirler.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Adem), Kaza ve Kadere İman, Talih, Cehennem, Şeytan, Halk İnanışları (Hurafeler), Günah.

1.1.14. Kır Çiçeği

Konu: *Kır Çiçeği* romanı adını merkezi kahraman Çiçek'ten alır. Yazar Morkaya, kitabın ön sözünde bu eserin aslında İsviçre'den kendisine gönderilen bir anı defterinden uyarlandığını belirtir. Kahraman-anlatıcı, notlarıyla birlikte romancı Burhan Cahit Morkaya'ya hitaben gönderdiği mektubunda tesadüflerle ve maceralarla dolu hayat macerasını anlattığı kitabını tamamladığını, bu kitabın takdir edilmesi halinde romanlaştırılmasını arzu ettiğini yazmıştır. Morkaya, gece boyunca incelediği bu notları genç kadının tahmin ettiğinden daha fazla beğenmiştir. Genç kadının buhranlı, sinirli zamanlarında bugünkü cemiyetin ahlâkî kaidelerine tükürür gibi kaleminden fışkıran bazı ifadeleri silip geri kalan bölümleri olduğu gibi romanlaştırmıştır. Olaylar Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanmıştır. Erzurum'da Ermeniler tarafından kasabaları basılan kahraman-anlatıcının anne ve babası bu baskında haince katledilir. İdealist ve onurlu genç kız, hayatın zorluklarına karşı yenilmemek için büyük bir mücadele başlatır. Allah'ın iyilerin ve doğruların yanında olacağına inanan dindar ülkücü genç kız, hayalini kurduğu mutluluğa ve huzura kendi idealinde bir gençle evlenerek kavuşmuştur. Erzurum gibi İslami ve millî değerlerine bağlı bir muhitte yetişen kahraman-anlatıcı, tuttuğu günlüklerinde din ve İnanç unsurlarını sıklıkla kullanmıştır. Çaresizlik psikolojisiyle kaleme alınan günlüklerin en belirgin özelliği dua ve kader inancıdır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile ilgili Hususlar, Nasip, Kısmet, Giyim-Kuşam (Başörtüsü), Şehit, Günah, Helâllik İsteme, Kutsal Mekânlar (Fatih Camisi), Yemin. **B) Hristiyanlık:** Din Görevlileri (Papaz), Kutsal Mekânlar (Kilise), Dua, Vaftiz.

1.1.15. Kodaman

Konu: Romanda kurgu dünyasının hayali kahramanı Kodaman lakaplı Yaşar'ın merkezinde gelişen olaylar ve II. Abdülhamit döneminin gerçek tarihi şahsiyetleri deli lakaplı Müşir Fuad Paşa ile Fehim Paşa arasında yaşanan entrikalar anlatılır. Kodaman gücü ve sağlığı yerinde olmasına rağmen çalışmayı sevmeyen tembel bir tiptir. Babasının ölümünden sonra yatılı bir okula verilen Kodaman, mektepte işlediği bir suçtan dolayı hapishaneye atılır. Kısa bir süre sonra Sultan II. Abdülhamit'in çıkardığı bir aftan yararlanarak hapishaneden kurtulur. Hapishane sonrası işleri yolunda giden Kodaman, itfaiye mahalle reisliği gibi önemli bir göreve getirilir. İşe girdikten sonra maddi imkânı düzelen Kodaman, aceleyle evlendirilir. Fakat bu evlilikte aradığı huzuru bulamaz. Gece âlemlerine dalan Kodaman'ın hayatı dramatik sonla biter. Yakın bir dostunun hayat arkadaşıyla yasak bir ilişki yaşadığı için suçluluk psikolojisine giren kahramanımız intihar eder. Ercüment Ekrem Talu'nun incelediğimiz mizahî türde iki eserinde olduğu gibi bu eserinde de dinî unsurlar nükteli mesajlar içeren bir üslupla kullanılmıştır. Romanda İslam dinine ait çok sayıda unsuru bulunmaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v]), Kitaplara İman (Kuran-ı-Kerim), Ahirete İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest), Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Mezarlık, Dinî Şahsiyetler (Ebu Hanife, Şeyhülislam), Cennet ve Cehennem, Mevlit, Ezan, Nikâh, Kutsal Gün ve Geceler (Kandil ve Bayramlar, Hıdırellez), Kutsal Mekânlar (Kâbe), Nazar, Halk İnanışları (Hurafeler), Giyim, Kuşam, Günah, Selamlaşma, Yemin.

1.1.16. Meşhedi Aslan Peşinde

Konu: Aslan avcısı olduğunu iddia eden Meşhedi bu iddiasını ispat etmek için Afrika çöllerinde yolculuğa çıkar. Romanda bu yolculuk sırasında yaşanan komik olaylar epizotlar şeklinde sahnelenir. Bir mizah çeşidi olarak ironiden ve nükteden yararlanılarak kaleme alınan anlatıda, tipler canlı ve sempatiktir. Olaylar zincirinin çok sayıda halkası Arap çöllerinde ve Mısır sarayında geçmektedir. Bu yüzden dinî söz öbekleri anlatıda sıklıkla geçmektedir. Aslan avına çıkan maceracılar arasında bir Hristiyan karakterin bulunması ve avcıların çölde karşılaştıkları politeist Cicimama yamyamlarıyla yaşadıkları maceralar, romanın din ve inanç sahasını genişletmiştir. Romanda farklı kategorilerde değerlendirdiğimiz çok sayıda dinî sembol yer almıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Ahirete İman, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v]), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Secde Etmek), Günah, Tövbe, Yemin, Sevap, Helâl, Helâlleşme, Cin, Şeytan, Ezan, İslam Tarihi (Kerbelâ Olayı), Fırkalar (Alevilik, Şiilik), Din Adamları (Mahalle İmamı). **B) Hristiyanlık**: Kilise, Dua, Kutsal Kişiler (Hz. Meryem), Dinî Bayram (Paskalya), İstavroz Çıkarma. **C) Semavî Olmayan Dinler:** Çok Tanrıcılık (Politeizm).

1.1.17. Öldüren Kim?

Konusu: Polisiye romanda Vezir Abdülkerim Paşa'nın ölümündeki sır perdesi aralanmaya çalışılır. Olayı araştırmak için köşke gelen komiserin, Abdülkerim Paşa'nın odasında aynı şekilde ölü bulunması romandaki gerilimi arttırır. Konak sakinleri, esrarengiz olayların yaşandığı köşke cinlerin, perilerin ve habis ruhların musallat olduğuna inanmaktadırlar. Romanın ana teması, hurafe halk inanışlarıdır. Trajikomik olayların anlatıldığı romanda Abdülkerim Paşa'yı ve Komiser Hasan'ı perilerin, cinlerin ve ruhların öldürdüğüne inanan pozitif bilimlerle uğraşmış aile doktorunun ve avukatın olması ilginçtir. Cinayetin arkasındaki sır perdesi, dikkatli tetkiklerden sonra aralanır. Gerilimi yüksek olan romanda kahramanlar arasındaki romantik ilişki, vaka örgüsünü yumuşatmıştır. Kahramanlar

arasında geçen diyaloglarda İmanın ve İslam'ın temel esasları; cin ve şeytan gibi sembol ifadeler kullanılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Namaz Kılmak ile ilgili Hususlar, Cehennem, Ölüm, Mezarlık, Tabut, Tövbe, Yemin, Ruh, Cin ve Şeytan, Günah, Halk İnanışları (Hurafeler, Peri, Fal, İspirtizma [Ruh Çağırma]).

1.1.18. Papeloğlu

Konu: Amcasının ölümünden sonra onun yerine sadrazamın odacılık görevini yapmak üzere İstanbul'a gelen Satılmış, saf ve komik bir tiptir. Mizahî romanda Satılmış'ın trajikomik maceraları anlatılır. İslamî semboller, bu mizahî romanın önemli bir paçası olmuştur. Cahil bir Anadolu köylüsünü canlandıran Satılmış, amcasından kalan bir piyango bileti sayesinde büyük bir servete sahip olur. Satılmış'ın saflığını ve cahilliğini iyi bilen kurnaz vergi kâtibi İzzeti Efendi, çevirdiği entrikalarla Satılmış'ın servetinden en iyi şekilde yararlanır. Roman, piyango zengini Satılmış'ın kısa zenginlik macerası üzerine kurgulanmıştır. İyi bir mizah ustası olan Ercüment Ekrem Talu, din dilini nükteli ve ironik kullanmıştır. Romanda özellikle kahramanların nikâhlanma sahnesi dinî sembollerle beslenerek uzun uzun anlatılır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v]), Namaz Kılmak ile ilgili Hususlar (Abdest), Ezan, Kutsal Mekânlar (Yenicami) Nikâh, Yemin. **B) Hristiyanlık**: İstavroz Çıkarma.

1.1.19. Sevda İhtikârı

Konu: Din dilinin oldukça sınırlı kullanıldığı romanda karmaşık ve kirli aşk ilişkileri anlatılır. Kötü karakter Azra, birbirini samimi duygularla seven Turgut ve Yümniye arasındaki basit bir tartışmayı fırsata çevirip Turgut'u aşk tuzağına düşürür. Azra, Turgut'u tuzağına düşürürken Ferdiye de Danyal'ı gözüne kestirir. Turgut ve yakın arkadaşı Danyal, sevda pazarındaki simsarların tuzaklarına düşmekle hayatlarının en büyük hatalarını yapmışlardır. Evlilikle neticelenen bu birlikteliklerin sonunda Turgut, basit bir tartışmayı büyüterek sevgilisinden ayrılmanın bedelini ağır bir şekilde ödemiştir. Fakat son pişmanlık fayda etmez. Din ve inanç bağlamında

incelediğimiz romanda Allah'a iman, kadere iman, yemin ve beddua unsurları dışında nitelikli bir inanç öğesi tespit edilmemiştir.

Din ve İnanç unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Beddua, Kaza ve Kadere İman, Kısmet, Yemin.

1.1.20. Sevgim ve Izdırabım

Konu: Birinci Dünya Savaşı sonunda mağlup olan Osmanlı Devleti'nin toprakları işgal edilmiştir. Anadolu halkı bağımsızlığına tekrar kavuşabilmek için topyekûn bir mücadele başlatmıştır. *Sevgim ve Izdırabım* romanı idealist ülkücü genç bir kızın özelinde Anadolu insanının işgal güçlerine karşı başlattığı hürriyet mücadelesini konu edinir. Genç kız, iç isyanları bastırmak için Ağrı'ya giden tayyareci nişanlısının şehit edildiğini düşünerek büyük bir ızdırap yaşar. Genç pilot, aslında savaşta bir kolunu kaybetmiş ve çok sevdiği nişanlısının karşısına bu şekilde çıkmamak için ondan uzaklaşmak istemiştir. Fedakâr tayyareci, sevgilisine bir mektup göndererek bir başka kadını sevdiğini, bu yüzden kendisiyle bir daha görüşmek istemediğini yazmıştır. Talihsiz genç kız için sevdiği kahraman askerin yaşaması en büyük teselli olmuştur. Bu ayrılıktan beş yıl sonra genç sevgililer, ilk kez bir araya geldikleri ağacın altında tekrar karşılaşırlar. Bu karşılaşmada gazi pilot, sevgilisine bütün gerçekleri anlatır. Bu an iki sevgili için en büyük saadet olur. Popüler tarih ve aşk romanı kategorisinde değerlendirebileceğimiz *Sevgim ve Izdırabım*'da din teması canlı değildir. Dönemin kaotik ruh hali, kahramanların psikolojik yanını önemli ölçüde etkilemiştir. Kahramanlar, bu sıkıntılı ruh hali içerisinde anlık kaçışlarla Allah ve kader inancına yönelirler. Romanda Türk milliyetçiliği teması dinî sembolleri ötelemiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Müslümanlık, Allah'a İman, Dua, Peygamberlere İman (Hz.Adem), Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Secde ve Seccade), Günah, Helâl, Nikâh, Ruh, Ölüm ve Mezarlık. **B) Hristiyanlık**: Kutsal Kişiler (Hz. Meryem). **C) Mitoloji** (Venüs).

1.1.21. Siyah Örtü

Konu: Balkan Harbi, Osmanlı ordusu için büyük yıkımlara sebep olmuştur. Ağır can kayıpları ve kaybedilen topraklar Türk milletinin vicdanını derinden sarsmıştır. Savaşlarda kaybedilen topraklara duyulan özlem, hiçbir zaman sona ermemiştir.

Millî ızdırap temasının hâkim olduğu romanda şehitlik önemsenmiştir. Türk ordusunun muzaffer olması için yapılan dualar romana başarıyla yansıtılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Alah'a İman, Dua, Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Talih, Ölüm.

1.1.22. Utanmaz Adam

Konu: *Utanmaz Adam* romanı, adaletsiz ve çıkar ilişkilerine dayalı ilişkilerin yaşandığı bir toplumda hırsızlık ve şantajla para kazanmayı meşru bir geçim kaynağı olarak kabul eden bir çetenin komik maceralarını anlatır. Toplumsal kurumların bozulması bireye suç işleme zemini oluşturur. Yazarın romana sindirdiği teze göre kanunları ve inanç değerlerini çiğneyerek kazanılan parada hırsızların, yan kesicilerin ve şantajcıların hakkı vardır. Temeli bozulan ve yozlaşan bir toplumda yetişen bireyler de sarsılır ve dağılır. Sosyalist içerikli mesajların sindirildiği romanda dinî söz kalıpları ve kutsal esaslar, gülünç olayların sahnelenmesinde birer malzeme olarak kullanılır. Romandaki vaka örgüsü, muhafazakâr bir çevrede cereyan eder. Bu çevrenin sokak ağzı romana başarılı bir şekilde yansıtılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Adem) Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Dinî Bayramlar (Kurban Bayramı), Ezan, Kadın, Nikâh, Boşanma, Helâl ve Haram, Dinî Şahsiyetler (Hz. Ali) Ceza ve Mükâfat, Halk İnanışları (Hurafeler, Sihir, Efsun, Uğursuzluk), Nasip, Kısmet, Talih, Günah, Sevap ve Yemin, Namus, Cin, Şeytan, Fırkalar (Bektaşilik) **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman (Hz. İsa[Mesih]), Kutsal Kişiler (Hz Meryem). **C) Mitoloji.**

1.1.23. Yalaza Enişte ve Baldızlar

Konu: Enişte ve küçük baldız arasında inanç ve ahlâk sınırlarını aşan duygusal ilişkiler yaşanmıştır. Yazar Burhan Sadık, romanın ön sözünde kahramanların ve yaşanan olayların gerçek hayattan alındığını söyler. Enişte'nin küçük baldızına saplantı derecesindeki tutkusu karşılık bulunca, aradaki duygusal ilişki fizikî temas boyutuna kadar ilerler. Kahramanlar, dinî inançları zayıf olmasına rağmen işledikleri günahtan dolayı suçluluk psikolojisi hissederler. Küçük baldız, bu günahının karşılığında cehennemde azap çekeceğini bilir. Ahlâksız enişte de dinin yasakladığı bir yola girdiğinin farkındadır. Fakat şehvet arzularının tutsağı olmaktan kendini kurtaramaz. Aralarındaki çirkin ilişki akraba çevresinde duyulduktan sonra işlediği günahlar için tövbe ettiğini söyler. Fakat duygularına hâkim olamadığı için baldızıyla gizli gizli buluşmaya devam eder. Roman, genç baldızın bu sevdadan kendisini kurtarabilmek için ihtiyar bir adamla evlenmesi ve bunu duyan eniştenin aklını yitirmesiyle sona erer. Merkezi kahramanların günah işleme psikolojisi dinî yanlarından kaynaklanır. Realist yazar, kahramanların iç dünyalarını yansıtmak için din dilinden doğal olarak yararlanmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Meleklere İman, Oruç Tutmak İle İlgili Hususlar, Kısmet, Talih, Cennet ve Cehennem, Dinî Şahsiyetler (Kadiri Şeyhi Hami Bey), Tarikatlar (Kadirîlik), Haram, Günah, Tövbe, Yemin, Fırkalar (Bektaşilik).
B) Hristiyanlık: Din Görevlileri **(**Rahip), Dua.

1.1.24. Aşk Fırtınası

Konu: Evlilik hayalleriyle nişanlanan iki genç arasına giren karşı karakter, çevirdiği türlü entrikalarla bu birlikteliği bozmayı başarır. Romanın merkezi kahramanı genç kız, en yakın kız arkadaşı ve nişanlısı tarafından aldatılmış olmanın verdiği ızdırapla ruhsal bunalıma girer. Roman, aşkta ihanete uğramış bu genç kızın yaşadığı psikolojik travmayı anlatır. Romanda kahramanların aşk, sevgi, kin ve nefret gibi iç duyguları dinî sembollerle yansıtılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Meleklere İman, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar (Tavaf), Sadaka, Şeytan, Yemin, Günah, Cennet ve Cehennem, Haram, Halk İnanışları (Hurafeler, Peri, Tılsım, Büyü). **B) Mitoloji.**

1.1.25. Bahar Çiçeği

Konu: Romanın merkezi kahramanı genç kız, bir sanat cemiyetinin resim yarışmasına katılır. Cemiyet, yarışmada birinci olan genç kızı ödül olarak sanat tahsili için Paris'e gönderir. Roman, genç kızın Paris yolculuğu sırasında ve üç yıl kaldığı Paris'te en samimi arkadaşı Mina'ya yazdığı mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Genç kızın Fransız asıllı annesi, küçük yaşta kendilerini terk etmesi üzerine babası ölmeden önce ona bir Türk erkeğinden başka hiçbir kimseyle evlenmemesi için yemin ettirmiştir. Romanın vaka örgüsündeki duygusal yoğunluk, genç kızın bu yeminine sadık kalabilmek için verdiği mücadele üzerine kuruludur. Bu sebeple romanda inanç unsuru olarak yemin terimine sıklıkla yer verilmiştir. Vaka örgüsünün bir kısmı Fransa'da cereyan etmiştir. Genç kızın babası, yüksek tahsil yapmak için Fransa'da bulunduğu sırada Hristiyan bir genç kıza âşık olmuş, onunla evlenmiştir. Genç kız bu evliliğin meyvesidir. Fransa macerasını anlattığı mektuplarında Hristiyanlığa ait dinî sembolleri kullanmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a iman, Dua, Kısmet, Talih, Günah, Mezar Ziyareti, Cennet ve Cehennem, Ruh, Yemin, Şeytan, Halk İnanışları (Peri, Talih Kuşu). **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman (Hz. İsa), Kutsal Kişiler (Hz Meryem), Kutsal Mekânlar (Kilise, Manastır), Ayin, Vaftiz, Meleklere İman. **C) Mitoloji.**

1.1.26. Bir Kız Böyle Düştü

Konu: *Bir Kız Böyle Düştü* romanında, muhafazakâr bir aile ortamı içinde yetişen nişanlı genç bir kızın asrilik furyasına kapıldıktan sonra yaşadığı trajik olaylar anlatılır. Yazar Cemal Ataç, romanın I. ve II. bölümünü, genç kızın idealist nişanlısı Celal'in ağzından anlatır. Romanın son bölümü, başkahramanın umumhaneye düştükten sonra kaleme aldığı anılarından oluşur. Genç kadın, anılarında kendisini bu vahim hale düşüren sebepleri ve kişileri tek tek deşifre

etmiştir. Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin modern açılımlarına hazırlıksız yakalanan kahramanlar, zamanla dinî ve millî duyarlılıklarını kaybetmişlerdir. Romanda İslam karşıtlığı algısı açıkça hissedilir. Genç kızın hayat kadını olmasına en önemli sebep olarak yozlaşan İslami değerler gösterilmiştir. Anlatıda özellikle şehvet düşkünü bir hacı tiplemesiyle din adamları itibarsızlaştırılmıştır. Roman dönemin siyasî ve kültür politikasının etkisinde kalmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Cennet ve Cehennem, Kutsal Mekânlar (Mevlevî Dergâhı, Tekke), Talih, Kısmet, Tarikat (Mevlevîlik), Dinî Şahsiyetler (Mevlevî Dergâhı Şeyhi Abid), Giyim-Kuşam (Çarşafa Girme), Günah, Yemin, Ceza ve Mükâfat, Halk İnanışları (Uğursuzluk). **B) Hrıstiyanlık:** Peygamberlere İman (Hristos [Hz. İsa]), Yemin ve Günah.

1.1.27. Bu Kalp Duracak

Konu: Kalp hastası olan genç kadın, aşksız ve ızdırapla süren bir evlilikle hayatını daha fazla çekilmez hale getirmiştir. Genç kadın, evliyken kendisini mutlu edebilecek aşk teklifleri almasına rağmen bu teklifleri tereddütle karşılar. Genç kadının kocası yasak ilişki yaşadığı kadının kendisini aldatması üzerine intihar eder. Nişanlı olan doktoruyla duygusal bir ilişki yaşayan genç kadın, seven bir başka kadının hayallerini yıkmamak için bu aşkı bırakmak zorunda kalır. Roman, yasak aşk ve sadakat arasında tereddütleri olan bir kadının ruhsal bunalımını tahkiye eder. Romanın dinî yanı zayıftır. Romanda Allah'a iman ve melek ve şeytan, kaza ve kader, dua ve günah gibi inanç unsurları dışında din diline ait unsurlar bulunmaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Günah, Şeytan.

1.1.28. Gece Konuştu

Konu: Reşat Enis Aygen, bu romanında işsizliğin bireyde meydana getirdiği tramvayı anlatılır. Üvey annelerin ve babaların sokaklara terk ettikleri çocuklar,

İstanbul'da ekmek parası kazanabilmek için iş ararlar. Fakat İstanbul'un hiçbiri esnafı, bu sefil çocuklara acıyıp da onlara iş vermez. Sokak çocukları bu ilgisizlik karşısında hayatlarını idame ettirmek için hırsızlık ve dolandırıcılık yapmaya başlarlar. Çocukların bu sefaletine ve hırsızlıklarına tek sebep sosyal sorunlara karşı duyarlılığını yitiren toplumdur. Sözde Müslüman toplum, sokak çocuklarını kimsesiz ve sahipsiz bırakarak onları suç işlemeye teşvik ediyordu. İtilmişlik ve sahipsizlik psikolojisi çocukların öncelikle içinde yaşadıkları topluma olan güvenlerini, sonra da Allah'a olan inançlarını derinden sarsmıştır. Haylaz gençler, zenginlik ve refah içinde yaşayan insanları gördükçe açıkça Allah'a isyan etmekten çekinmezler. Marksist söylemlerin yer aldığı romanda ezanın bir bölümü Türkçe olarak yer almıştır. Romanda, kahraman-anlatıcı bakış açısıyla içtimaiyatçıların: *"Din halkın afyonudur."* tezini açıkça savunan görüşler ileri sürülmüştür. Sosyal gerçekçilik anlayışıyla kaleme alınan roman, sosyalist mesajlar içermekle birlikte sarsılan ve yozlaşan kutsal sembolleri de hicveder. Romanın merkezi kahramanı, kunduracılık yapan arkadaşının yanında bulduğu bir işte çalışarak bu sefil hayattan kurtulmayı başarır. Genç kahraman, çıraklık yaparak kazandığı parayla tahsil hayatına başlar. Sonuçta da istediği hedefe ulaşarak doktor olur. Romanda farklı medeniyetlere ait dinî semboller kullanılmıştır. Yazar, bu sahnelerin anlatımında üslubunu din diliyle zenginleştirmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v]), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Ezan, Mevlit Okumak, Nikâh, Kutsal Gün ve Geceler (Muharremin Onuncu Günü, Aşure), Kutsal Kişiler ve Dinî Şahsiyetler (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali, Hızır, İmam Tevfik,) Kutsal Mekânlar (Ayasofya Camisi, Fatih Camisi, Eyüp Sultan Camisi, Yeraltı Camisi ve Yenicami), Halk İnanışları, Giyim-kuşam (Başörtüsü, Çarşaf), Günah, Yemin, Helâl ve Haram, Cenaze, Ölüm, Ruh, Kefen, Tabut, Telkin, Teneşir, Fırkalar (Kızılbaş). **B) Hristiyanlık**: Allah'a İman, Peygamberlere İman (Hz. İsa), Kitaplara İman (İncil), Ahirete İman, Meleklere İman, Cennet ve Cehennem, Araf, Kutsal Kişiler (Meryem), Şeytan, Din Görevlileri (Papaz), Kilise, Günah Çıkarmak.

1.1.29. Gökyüzü

Konu: *Gökyüzü* romanı, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında sıklıkla işlediği aşk, sevgi, yanlış Batılılaşma ve nesiller arası çatışma gibi alışılagelmiş konulardan çok farklı bir içeriğe sahiptir. Memur yazar, her ne kadar metafizik varlıklarla farklı bir roman kurgusu oluşturmak istese de temelde yeni ideolojinin temel esaslarını anlatmaya çalışır. Vakanın anlatıcı öznesi ateisttir. Tıbbiye öğrenciliği sırasında çöküşün eşiğinde ve kötü idare edilen bir memlekette yaşamanın ezikliğini yaşar. Laik Fransa modeline hayran olan özne, hurafe inanışlarla cehalet girdabında boğulan Anadolu halkını yadırgar. Avrupa'nın modernliği karşısında aşağılık duygusuna kapılır. Tıbbiyede yapacağı keşiflerle ve icatlarla kendisini tüm dünyaya ispat etmeyi hayal eder. Özne, aslında psikolojik travma geçirmektedir. Romanın ikinci tip kahramanları da sıra dışı tiplerdir. İspritizma ve tütsüleme onlar için çok ciddi ilgi alanlarıdır. Romanda aynı zamanda son dönem Türk aydınının ortak öyküsü ve metafizik varlıkları sorgulama ihtiyacı dikkatlere sunulur. Romanın ate başkahramanı bütün inançlara ait Allah, ahiret, cennet ve cehennem gibi metafizik unsurları bir gökyüzü masalına benzetir. Kahraman-anlatıcının yaptığı bu benzetmeyle romanda isimden içeriğe anlam ilişkisi kurulmuş olur**.** Ateist kahraman-anlatıcı, kendi imkânlarıyla var oluş sorununu çözmeye çalıştıkça çaresizliğe düşmüş, inanç krizini derinleştirmiştir. Geç de olsa bütün gerçeklerin farkına varan kahraman-anlatıcı, maceralı trajikomik hayat yolculuğunda bir zamanlar hevesle savunduğu düşünceler karşısında kendini alçalmış, küçülmüş ve basit bir insan olarak görür.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Peygamberlere İman (Hz. Adem, Hz. Nuh), Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Kaza ve Kadere İman, Kısmet, Kıyamet, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, (Arafat), Hadis, Yemin, Şeytan, Nikâh, Kutsal Mekânlar (Camiler[Ayasofya Camisi, Süleymaniye Camisi, Fatih Camisi, Yeşil Cami, Emir Sultan Camisi, Yıldırım Camisi]), Halk İnanışları (İspritizma[Ruh Çağırma], Uğursuzluk, Tütsüleme, İyi Saatte Olsunlar). **B) Hristiyanlık:** Kutsal Kişiler (Meryem), Mezhepler (Protestanlık). **C) Ateizm ve İnanç Krizi.**

1.1.30. İncir Ağacı

Konu: Romanda isim ve içerik açısından yakın bir ilişki vardır. Evlenme sözüyle kandırılan genç kız, incir ağacı altında sevgilisiyle yasaklı bir ilişkiye girerek hamile kalır. Genç kızın bu hatası felaketinin başlangıcı olur. Genç kadın işlediği bu büyük günahla toplum dışına itilir. Evlenip yuva kurma hayalleri yıkılan talihsiz kız, geçimini sağlayabilmek için bedenini kiralamaktan başka çıkış yolu bulamaz. Umumhaneye müşteri olarak gelen eski sevgilisini karşısında gören hayat kadını, kurduğu tezgâhla hain adamı öldürür. Roman, namus ve günah temaları üzerine kurgulanmıştır. Çünkü o, toplumun nazarında namusunu kaybetmiş itibarsız bir mahlûktan ibarettir. Büyük ümitlerle başlayan aşk, sevgililerden birinin mahkûmiyeti diğerinin ise ölümüyle son bulmuştur. Din dilinde namus önemsenen bir semboldür. Romanda özellikle bu sembole vurgu yapılarak genç kızlar için önemli sosyal mesajlar verilmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Şeytan, Alın Yazısı, Kadın, Günah, Namus. **B) Hristiyanlık:** Kutsal Kişiler (Meryem).

1.1.31. Kadın Tipleri

Konu: Güzel Sanatlar Heyeti, kadın tipleri konusunda bir yarışma düzenlemiştir. Eşinden boşandıktan sonra *Yeni Hayat* dergisindeki yazarlığı sona eren Sencan, bu yarışmaya katılmak için hemen çalışmalarını başlatır. Kadın tipleri bu eserde üç gruba ayrılır: kurulan kadın; bıkan, bıktıran kadın; yapan, yapabilen kadın. Anlatıcı-yazar, kendi hayatından kesitler sunarak bu kadın tiplerine canlı örnekler vermeye çalışır. Anlatıda vaka örgüsü durağan, din dili zayıftır. Felsefî yorumlarla kadın psikolojisinin tahlil edildiği romanda Hz. Adem ve Hz. Havva'nın sembolik kullanımı dışında nitelikli din ve inanç unsurları bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Talak, Şehitlik, Peygamberlere İman (Hz. Adem), Cennet.

1.1.32. Kanlı Sır

Konu: Sırrı Nevres, sevgilisi Neşide ile evleneceği gün meçhul bir şahıs

tarafından öldürülür. Cinayetin fâili Hüsrev, olaydan yirmi yıl geçtikten sonra yazar Mahmut Yesari'ye verdiği hatıra defterinde Sırrı Nevres'i niçin ve nasıl öldürdüğünü bütün ayrıntısıyla anlatmıştır. Yıllarca bir sır olarak kalan Sırrı Nevres'in öldürülme sebebi ve katili böylelikle aydınlığa kavuşmuş olur. Hüsrev Bey, hatıra defterinin sonunda Sırrı Nevres'le evlenecek Neşide'nin kendi öz kızı olduğunu yazmıştır. Neşide'nin annesi Mesture Hanım, mutsuz giden evliliğinde Hüsrev Bey'le yasak bir ilişki yaşamıştır. Mesture Hanım, kızının da kendi kocası gibi kumar düşkünü bir insanla evlenmemesi için onu Hüsrev'e emanet etmiştir. Hüsrev Bey, kızına talip olan Sırrı Nevres'in kumar düşkünü, sorunlu bir adam olduğunu öğrendikten sonra Neşide'yi bu evlilikten vazgeçirmeye çalışmış, bunu başaramayınca Sırrı Nevres'i önceden yaptığı bir planla öldürmüştür. Yazar, okuduğu hatıra defterinde bütün olayların iç yüzünü öğrendikten sonra Hüsrev'i görev yaptığı cephede araştırmış fakat kendisine ulaşamamıştır. Onu tanıyanlar en son cephe ilerisinde görüldüğünü söylemişlerdir. İşgal yıllarının kaotik atmosferi kahramanların zihin dünyasına olumsuz yansımıştır. Bütün zorluklara ve sıkıntılara rağmen Müslüman kahramanlar kendilerini kaza ve kader inancıyla teselli ederler. Talih, nasip ve baht göstergeleri hatıra defterinde yer alan kayda değer dinî semboller olmuştur.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Talih, Nasip, Baht, Giyim-Kuşam (Başörtüsü), Talak, Nikâh, Kadın, Kutsal Kişiler (Hızır), Şeytan, Yemin.

1.1.33. Onlar Ermiş Muradına

Konu: *Onlar Ermiş Muradına* romanında ana izlek şefkat ve merhamettir. Bu sefer vakada birbirlerini şefkat duygusuyla seven iki insanın mutlu bir sonla biten hikâyeleri anlatılmıştır. Öksüz ve yetim küçük Bilge, kendisine kol kanat geren merhametli Ermiş Amca'nın sağlığına kavuşabilmesi için doktorların tavsiye ettiği ilacı Hindistan'da bularak eve getirmeyi başarır. Yardımseverlik ve vefa temaları üzerine kurgulanan romanda kahramanların dinî yanları kuvvetlidir. Küçük kız, babalığı Ermiş Amca'nın ağır hastalığında Allah'a yalvararak onun için şifa ister. İnancında samimi olan küçük Bilge, Ermiş Amca'nın eski sağlığına kavuşması için yetişkin insanların bile güçlükle becerebileceği işleri halleder. Bilge'nin Hindistan'dan getirdiği ilaç, Ermiş Amca'nın şifasına sebep olur. Birbirlerini

karşılıksız ve samimi duygularla seven Bilge ve Ermiş Amca, uzun bir ayrılıktan sonra kavuşurlar. Her iki fedakâr insan böylelikle muratlarına ermiş olur. Romanda içerikten isme göderme yapılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Cennet, Ölüm.

1.1.34. Sabahsız Geceler

Konu: Evli olduğu halde yaşadığı yasak ilişkiyle çocuk sahibi olan genç bir kadın, ailesinin dağılmasına ve doğan çocuğunun sevgisiz bir ortamda yetişmesine sebep olur. Toplumun da sahiplenmediği çocuk, sefalet ortamlarında yetişir. Yaşadığı bu sefalette babasını sorumlu tutan genç, girdiği psikolojik bunalım sonucunda izini takip ettiği babasını bularak onu acımasızca öldürür. Romanda boşanmış ailelere ve kimsesiz çocukları sahiplenmeyen sosyal kurumlara dolaylı bir eleştiri yapılmıştır. Peyami Safa'nın ilk dönem romanlarında *Sabahsız Geceler* örneğinde olduğu gibi psikolojik derinlik yoktur. Müslüman toplumların pratik dilde yoğun bir şekilde kullandıkları dinî semboller romana sınırlı yansımıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Ahirete İman, Talih, Cennet ve Cehennem, Yemin.

1.1.35. Allaha Ismarladık

Konu: Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, işgal güçlerinin baskı ve zulmü altında sefalet içinde yaşamaktadır. Vatansever Türk zabitleri, kurdukları Kuvay-ı Milliye teşkilatlarıyla istilacı güçlere karşı büyük bir direniş mücadelesi başlatmışlardır. Fakat bu direniş hareketine karşı olan bazı Türk subayları, Padişah'ın yanında yer alarak İngilizlerle birlikte hareket etmektedirler. İstanbul'u işgal eden İngilizler kurdukları gizli örgütlerle Türk subaylarını birbirlerinin aleyhinde kullanmaktadırlar. Yazar, tarihi dokusu olan romanın duygusal yönünü ihmal etmemek amacıyla vaka örgüsüne Kuva-yı Milliye teşkilatı üyesi bir Türk subayı ile işgal güçleri komutanı İngiliz generalinin kızı arasında yaşanan bir aşk hikâyesini de dâhil etmiştir. Romanın anlatımında sık sık kullanılan *"Allaha ısmarladık"* deyimiyle romanın isimlendirilmesi arasında yakın bir ilişki

kurulmuştur. Farklı kutuplarda mücadele eden Müslüman kimlikli roman kahramanlarının birbirlerine karşı olan bedduaları, Hristiyan kadın karakterin Allah ve kader inancıyla Türk subay sevgilisi için kilisede yaptığı dualar, vatan için ablasını ve eniştesini öldüren merkezi karakterin nefis muhasebesi romanın dinî yanını zenginleştiren unsurlardır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Nuh), Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Ölüm, Mezar Ziyareti, Yemin, Günah ve Sevap. **B) Hristiyanlık**: Dua, Kaza ve Kadere İman, Kutsal Mekânlar (Kilise), Kutsal Kişiler (Meryem).

1.1.36. Aşk

Konu: Dünyadaki bütün varlıkların cazibesi ilahi aşktan gelir ve insan aklı, aşkın manasına ve sırrına erdikçe gerçeğe yaklaşır. Uruk'un şair ruhlu gönül adamı Gülemre'nin bakış açısıyla ortaya konulan bu düşünceler, romanın ana izleğini oluşturur. Roman, Dolunay ve Ayça arasında yaşanan aşk üzerine kurgulanmıştır. Vaka örgüsünün anlatımında dinî semboller hacimli yer tutar. Diğer romanlardan farklı olarak bu romanda *"aşk"* göstergesi inanç değeri taşımaktadır. Aşk kutsaldır. Aşkın kutsallığını Dolunay'a ders veren ihtiyar Gülemre'nin: *"Aşkın dinî yoktur, aşk bir dindir."* cümlesi romanın ana izleğini ortaya koymaktadır. Vakanın cereyan ettiği mekânda din olgusu karşıt güçlerle kutuplaşmıştır. Putperest Uruk köylüleri arasında az da olsa Müslüman köylüler bulunmaktadır. Romanın asıl kahramanlarının Müslüman olmalarına bağlı olarak üslupta İslamî semboller daha belirgin haldedir. Bununla birlikte karşıt güç karakterlerin farklı inançlara mensup olmaları romanın din dilini zenginleştirmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kaza ve Kadere İman, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Meleklere İman, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar (Tavaf), Şeytan, Zebani, İfrit, Yemin, Halk İnanışları, Kıyamet, Günah, Tövbe. **B) Hristiyanlık:** Allah'a İman, Halk İnanışları (Sihir). **C) Semavî Olmayan İnançlar:** Putperestlik. **D) Mitolojik.**

1.1.37. Ateş Böcekleri

Konu: Roman, mirasyedi züppe bir gencin sevdiği kız uğruna yitirdiği değerleri anlatır. Genç âşık, düşmüş bir kadın uğruna bütün servetini harcamıştır. Sevgilisinin ihanetine uğradıktan sonra bunalıma giren talihsiz gencin yardımına eski kız arkadaşı yetişir. Yaptıklarından dolayı büyük ızdırap ve pişmanlık yaşayan kahramanımız, okuyup avukat olan eski kız arkadaşıyla birlikte yeni bir hayata başlamaya karar verir. Romanda ana vaka, İstanbul mahalle ve semtlerinde cereyan eder. Yazar, mekânı ve mahalle sakinlerinin kültürel özelliklerini dinî göstergelerden yararlanarak yansıtmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v]), Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Namazla Kılmak ve İlgili Hususlar, Mevlit, Sevap, Ölüm, Dinî Şahsiyetler (Hafız ve İmam), Kutsal Mekânlar (Valide Camisi), Yecüc, Mecüc, Halk İnanışları (Nazar Boncuğu).

1.1.38. Bağlar Arasından

Konusu: Türk romanlarında alafranga özentisi, sık sık karşılaştığımız bir temadır. Tanzimat'tan günümüze kadar yazılan birçok romanda bu tema merkezinde gelişen sosyal ve psikolojik sorunlar anlatılmıştır. *Bağlar Arasından* romanında aynı sorunsalın farklı mekân ve karakterlere bağlı olarak işlendiğini görüyoruz. Değerler kaybına uğrayan asıl kahraman, muhafazakâr ve idealist kocasını yalnızlaştırır. Romanın birinci kısmında yalnızlık bunalımı yaşayan erkek kahraman, mazisini ve aşkında yaşadığı hayal kırıklığını anlatır. İkinci kısımda ise sosyete düşkünü kadının pişmanlık psikolojisiyle tuttuğu hatıra defteri vardır. Romanın son kısmında, yuvası dağılan genç kadının tekrar maden mühendisi kocasına dönmek için verdiği çaba anlatılır. Genç kadın, çocuk yaşlarda dudaklarına ve yanaklarına boya sürmekle başladığı sosyete özentisini vaazlara ve mevlitlere gitmeyi terk ederek farklı alanlara taşır. Babasının harpten dönmesinden sonra dua etmeyi de terk ettiğini itiraf eder. İnanç boşluğu yaşayan kadın, evliyken yaşadığı yasak ilişkilerle yeni macera arayışı içerisine girer. Âşığının gerçek yüzünü gördükten sonra pişmanlık duygusuna kapılan kadının, kocasına geri dönmesinde manevi yönünün bir katkısı olduğunu söyleyemeyiz. Aradığı huzuru yasaklı ilişkilerde bulamayan kadın, tekrar kocasıyla

huzurlu bir aile kurma arayışlarına girer. Romanda karakterler, her ne kadar din hayatına kapalı yasak aşk ilişkileri yaşasalar da yetiştikleri muhafazakâr ortamın etkisiyle din dilini kullanırlar.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Meleklere İman, Peygamberlere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Ölüm, Mezarlık, Kutsal Mekânlar (Fatih Camisi), Ezan, Kutsal Kişiler (Hızır), Şeytan, Cennet, Yemin, Mevlit, Vaaz.

1.1.39. Cumbadan Rumbaya

Konu: Türk romanında klasikleşen asrilik özentisi ve bunun beraberinde getirdiği sosyal ve psikolojik buhran izleği *Cumbadan Rumbaya* romanında farklı bir versiyonda tekrar karşımıza çıkmaktadır. Karagümrük'te ahşap bir evde yoksul annesi ve ablasıyla yaşayan sert mizaçlı, delişmen, aynı zamanda sempatik genç kızın en büyük hayali Taksim'de lüks bir apartman dairesine sahip olmaktır. Lüks bir hayata özenen genç kız, tramvayda tanıştığı kibar kılıklı, orta yaşlı zengin bir adamla metres hayatı yaşamaya başlar. Zengin sevgilisinin himayesinde Taksim'in burjuvazi hayatını yakından tanıma fırsatı bulan genç kız, yıllarca özlemini duyduğu sosyete hayatta aradığı iç huzuru bulamamıştır. Trajikomik bir dizi olayların yaşandığı romanın nihayetinde seven her âşık muradına ermiş olur. Romanın sonunda başkahraman genç kız, aşk yaşadığı kiracılarının oğluyla; orta yaşlardaki olgun ve kibar bey de genç kızın ablasıyla evlenerek mutlu ve yerli bir hayata başlamış olurlar. Romanda mekânlar ve tipler simgesel anlam taşımaktadır. Karagümrük'ün dindar ortamında yetişen genç kız, ilk katıldığı baloda davetlilere damdan düşer gibi Allah'a inanıp inanmadıklarını sorar. İdeolojik bir din anlayışı taşımamasına rağmen genç kızın bu sorgulaması, ilk defa tanıştığı elit insanların inanç kültürlerini daha yakından tanımak için olmuştur. Davete katılanlardan çapkın bir adamın verdiği hayır cevabı genç kızı öfkelendirmiştir. Dinî inancın vecibeleriyle girdiği ortamın usulleri arasında bocalayan başkahraman, girdiği sosyete mekânlarda tezatlara hatta kimi yerlerde komik durumlara düşer. Baloda kendisine sunulan ikramı ayakta yemenin günah olduğu inancıyla reddeder. Yazar Peyami Safa, hurafe halk inanışlarına ait din dilini kullanarak Türkiye'de son dönemde hızla artan cehalete gönderme yapar.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Kısmet, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Peygamberlere İman (Hz Muhammed[s.a.v]), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest, Kıble), Ezan, Nikâh, Namus, Yemin, Günah, Sünnet, Kutsal Kişiler (Hızır), Halk İnanışları (Büyü ve Uğursuzluk).

1.1.40. Çıplaklar

Konu: Sosyal gerçekçi çizgide kaleme alınan romanda, aralarında aşk ve ticaret ilişkisi bulunan kahramanların mazi ve hal içerisinde yaşadıkları çarpık ve kirli ilişkiler; Anadolu köylüsünün tarım işçiliğinden sanayi işçiliğine geçiş sürecinde yaşadığı sıkıntıları anlatılır. Cumhuriyet hükümetinin kurduğu fabrikalarda sanayi elbiselerini giyerek çalışmaya başlayan Anadolu köylüsünün kültürel yaşamında zamanla ciddi savrulmalar olur. Sevengil, eserinde Müslüman halkın yozlaşmış ahlâki değerlerini, inançlarını ve İslamî fırkaları anlama tarzını irdeler. Yazarın inanç ve ahlâk değerlerini sorgulayan eleştirilerinde din dili doğal bir malzeme olarak kullanılır. Geniş hacimli romanda keşiş ve Şamanlık dışında nitelikli inanç unsuru bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Fırkalar (Bektaşilik). **B) Hristiyanlık**: Peygamberlere İman (Hz. İsa), Din Görevlileri (Keşiş), Ölüm, Mezar Ziyareti. **C) Semavî Olmayan İnançlar:** Şamanizm.

1.1.41. Çitra Roy ve Babası

Konu: *Çitra Roy ve Babası* romanında İngiliz emperyalist güçlere karşı Hindistan halkının bağımsızlık mücadelesi anlatılır. Hindistan'da İngiliz işgal güçlerine karşı radikal devrimci gruplar, Sita Lal'ın liderliğinde büyük bir mücadele başlatmıştır. Bu devrimci gençlere karşı çıkan Hindistanlı emperyalist yönetimle işbirliği kuran gruplar da bulunmaktadır. İsyanların ve fikir kaynaşmalarının başkahramanı Sita Lal, düşünceleriyle Çitra Roy üzerinde büyük tesir uyandırır. Çitra Roy'un babası Filozof Mandronat Roy ise dindar Hristiyan kimliğiyle radikal direniş örgütlerine karşıdır. Filoz Mandronat, kızını bu gizli örgütten uzaklaştırmak için polislerle işbirliği yaparak örgüt liderinin ve üyelerinin tutuklanmasını sağlar.

Kızı Çitra Roy ise polis müdürünün Filozof Mandronat'a söz verdiği gibi serbest bırakılır. Devrimci ve idealist genç Çitra Roy, bu kararla örgüt arkadaşlarına ihanet ettiğini düşünür. Roman, Çitra Roy'un babasının yaptığı ihaneti kabullenemeyerek intihar etmesiyle son bulur. Yazar, romanın ön sözünde romanı kaleme almasındaki amacının Hindistan'ın İngiliz emperyalizmine karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesi göstermek olduğunu söyler. Roman kahramanları Hindistanlı, Hristiyan dinine mensup reel kişiliklerdir. Doğal olarak bu teolojiye ait semboller, üslubun ana malzemesi olmuştur. Devrimci gençler arasında Çitra Roy'un imanı sarsılmıştır. Filozof babasıyla felsefe ve din konularındaki tartışmalarında ebediyete ve Allah'ın varlığına inanmadığını açıkça söyler. Dindar Filozof Mandronat, kızının ateizme olan meylinden dolayı derin ızdırap duyar. Yazar, farklı din ve ırka mensup kahramanların iç dünyalarını ve siyasî görüşlerini dinî sembollerden yararlanarak başarıyla anlatmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) Hristiyanlık: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Meleklere İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed [s.a.v.], Hz. İsa, Hz. Musa), Cennet ve Cehennem, Zebani, Günah, Yemin, Sevap, Nikâh, İstavroz ve Engizisyon, Din Görevlileri (Papaz), Mezhepler (Protestan). **B) Semavî Olmayan İnançlar:** (Budizm).

1.1.42. Gültekin Orkun Barkın Kahramanı

Konu: Göktürk Abidelerindeki tarihî bilgilerden yararlanılarak kaleme alınan eserde Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın ve yeğeni Gültekin'in kahramanlıkları anlatılır. Romanın aksiyoner vaka örgüsü içerisinde başkahraman Gültekin'in aşk maceraları, romanın duygusal yanını güçlendirmiştir. Eserin teması bağımsızlıktır. Romanda vaka zamanı Türklerin İslamiyet'i henüz tanımadıkları yedinci yüzyıldır. Romanın sonunda montaj tekniğiyle kullanılan Orhun Abidelerinden alınan bölümde Türklerin bu dönemde Budizm öğretisiyle yaşamlarını sürdürdükleri anlatılır. Budist öğretisine ait inanç dili, kahramanların diyaloglarında sıklıkla geçmektedir. Üslupta kullanılan dinî semboller, Budist öğretisinin içeriğine ayna tutabilecek niteliktedir.

Din ve İnanç Unsurları: A) Budizm ve Leo-Tseu: Allah'a (Tanrı) İman, Dua, Cin Şeytan, yemin, Günah, Tövbe, Halk İnanışları (Büyü-Büyücülük, Peri), Ölüm, Yuğ Töreni, Cennet ve Cehennem, Kutsal Mekânlar (Tanrıevi, Fu-Yu-Se).

1.1.43. Leylaklar Altında

Konu: *Leylaklar Altında* romanında bozulan ahlâki değerler içerisinde onurlu ve namuslu kalma mücadelesi veren bir genç kızın yaşadığı zorluklar ve babasının ölümünden sonra satmak zorunda kaldıkları leylaklar altındaki evlerini tekrar alabilmek için verdiği mücadele anlatılır. Romanda hurafe halk inanışları ve Hristiyanlıkla ilgili kavramlar ön plana çıkmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kısmet, Cennet, Kutsal Kişiler (Hızır, Habil), Yemin, Sevap, Halk İnanışları (Hurafe, Uğur). **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman (Hz. İsa). **C) Mitoloji.**

1.1.44. Sinekli Bakkal

Konu: *Sinekli Bakkal* romanı, ikinci Abdülhamit zamanından ikinci Meşrutiyetin ilan edildiği döneme kadar geçen sürede Osmanlı halkı içerisinde yaşanan sosyal ve bireysel çözülmeleri, değişen ve yozlaşan siyasî ve beşerî hayatı konu edinir. Vaka örgüsünün yaşandığı mekân, İstanbul'un Aksaray semtinin arka sokaklarında bulunan küçük bir mahalle olmasına rağmen aslında bu dar mekân bağlamında son dönem Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde Türk toplumunun sosyal ve siyasal alanlarda yaşadığı buhranlar anlatılır. *Sinekli Bakkal* romanı, kendi içinde iki kısımdan oluşur. İlk kısım, yirmi yedi bölümdür. İlk beş bölümünde, Sinekli Bakkal mahallesi sakinleri İmam Hacı İlhami Efendi, Emine ve Kız Tevfik arasındaki aile içi ilişkiler; beşinci bölümden sonraki bölümlerde ise romanın merkezi karakteri Rabia'nın doğumu ve Rabia'ya bağlı olarak gelişen olaylar anlatılır. İkinci kısım ise yirmi üç bölümden meydana gelir. Bu bölümlerde Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağına mevlit okumaya giden Rabia'nın, konağın musiki hocası Vehbi Dede ve piyano hocası Peregrini ile münasebetleri vardır. Çok farklı olay halkalarından oluşan vaka örgüsünde doğu mistisizmini temsil eden Rabia ve Katoliklerin aforoz ettiği eski Rahip Peregrini arasında yaşanan duygusal ilişki

romanın ana izleğini oluşturur. Roman, iki büyük semavî dinin sembollerini yansıtması açısından önemlidir. İstanbul konak hayatında ve köşe mahallelerinde Müslüman ve Hristiyan halk arasındaki sosyal ve duygusal ilişkiler, romana din dilinin katkısıyla yansıtılmıştır. Dönem itibariyle göz önünde olan sosyal ve kültürel inanç unsurları, reel hayatta olduğu gibi fiktif âlemde baskındır. Okuyucu, romanda kendi değerlerinin savunulduğunu görür. Rabia etrafında görülen Türk ve Müslüman değerlerin edebileştirilmesi okuyucuyu kendisine yaklaştırır.

Hristiyan ve Müslüman medeniyetine ait semboller, romana yerlilik ve kültürel zenginlik kazandırmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.], Hz. Adem), Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, Kurban Adamak, Nikâh ve Boşanma, Dinî Bayramlar (Kurban Bayramı), Kutsal Gün ve Geceler (Hıdırellez, Mevlit Kandilleri), Kutsal kişiler ve Dinî Şahsiyetler (Hz. Ali, İmam Hacı İlhami Efendi, Vehbi Dede), İslamiyet'in Resim ve Heykele Bakışı, Kutsal Mekânlar (Kabe, Teke, Mevlevîhane, Camiler [Ayasofya Camisi, Fatih Camisi, Valide Camisi], Sinekli Bakkal Mescidi, Türbe), Halk İnanışları (Peri, İyi Saatte Olsunlar, Tılsım, Muska, Sihir, Fal), Giyim, Kuşam, Günah, Tövbe, İhtida, Yemin, Şeytan, Cin, Ölüm, Mezar, Tabut, Ruh, Rüya, Kadın, Müslümanlık. **B) Hristiyanlık**: Peygamberlere İman (Hz. İsa, [Hristos]), Kitaplara İman (İncil), Kutsal Mekânlar (Kilise-Manastır), Din Görevlileri (Papa, Papaz, Rahip), Kutsal Kişiler (Hazret-i Meryem), Aforoz Etme, Günah Çıkarma, Haç Çıkarma, Mezhepler (Katolik). **C) İnanç Krizi ve Dinsizlik. D) Mitoloji.**

1.1.45. Yıldız Yağmuru

Konu: Tatmin edilmez aşk duyguları, ayrılıkla sonuçlanan aşk maceraları, yıkılan hayaller, eş seçiminde yaşanan tereddütler ve kaçırılan fırsatlar… Hatalar ve ızdıraplar, duygularının esiri ve kadın düşkünü başkahramanı zamanla olgunlaştır. Fabrikada yeni bir iş bularak hayata yeni bir başlangıç yapan başkahraman, yıllarca ayrı kaldığı ilk aşkına ve çocuğuna dönerek huzura kavuşmuş olur. Başkahraman,

dinî yanı zayıf olmasına rağmen yaşadığı onca acı olaylara kader inancıyla tahammül eder. Sevdalandığı kadınlardan karşılık bulamadığı anlarda bunun kaderin bir cilvesi olduğuna inanır. Aşk hayatında şansın belirleyici rolü olduğuna inanan kahramanımız, yeri geldikçe fal baktırarak yaşadığı karmaşık ilişkileri anlamlandırmaya çalışır. Kahramanımız, gördüğü yoksul insanlara sadaka verecek kadar da merhametlidir. Fakat dinî yanı çelişkilerle doludur. Romanda Hristiyan ve Müslüman teolojisine ait unsurların bir kısmı metafora dönüşerek üsluba estetik değer kazandırmıştır.

Romanın üslubu, pratik dilde sık sık kullandığımız dinî söz öbekleriyle örtüşmektedir.

Din ve İnanç Unsurlar: A) İslamiyet: Allah'a İman, Peygamberlere İman (Hz. Adem), Dua, Kaza ve Kadere İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Meleklere İman, Talih ve Alın Yazısı, Cennet ve Cehennem, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar**,** Şeytan, Halk İnanışları (Fal, Hurafe), Sadaka, Sevap, Kutsal Kişiler (Hızır), Günah, Yemin, Ölüm, Cenaze Merasimi, Mezarlık, Tabut. **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman (Hz. İsa), Kutsal Kişiler (Meryem), Kutsal Mekânlar (Manastır).

1.1.46. Yosma

Konu: Yazar Ethem İzzet Benice'nin kaleme aldığı eser, Selim İleri tarafından yayına hazırlanarak basılmıştır. Yazar bu romanında Selim İleri'nin bakış açısıyla romanında 1930'lu Türkiye'sinin toplumsal panoramasını hayli sivri bir anlatımla ortaya koymaktadır. Çocuk denecek yaşta anne ve babasını kaybeden yosma lakaplı genç kız, sığındığı teyzesinin evinde eniştesinin şehvani arzularının esiri olmaktan kurtulamaz. Yosma, yaşadığı bu tacizin şokunu üzerinden atarak hayata tutunabilmenin mücadelesini vermeye çalışır. Fakat bulduğu yol, hem sosyal hem de bireysel değerlere aykırı tehlikeli bir yoldur. Bedenini para karşılığı erkeklere kiralayan Yosma'yı bu tarz bir sefalete mahkûm eden aslında toplumun kendisi olmuştur. Epizotlar halinde kurgulanan aşk romanında pratik dilde kullandığımız dinî göstergelerin sayısı sınırlıdır. İnsanları sömürerek kirli yollarla zengin olan burjuvazi

tipler ve çıkar ilişkilerini gözeterek bir araya gelen siyasetçiler romanın temasını farklı boyuta taşımıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Talih, Örtü, Şeytan, Kutsal Mekânlar (Yeni Cami), Halk İnanışları (Sihir, Büyü, Tılsım), Yemin, Günah, Tövbe. **B) Hristiyanlık:** Haç Çıkarma C**) Mitoloji**.

1.1.47. Açlık

Konu: Melankolik bir tutkuyla bağlandığı zengin bir aile kızının piyano hocasıyla evlenmesine çok üzülen genç kahraman, yaşadıklarını biraz olsun unutabilmek için Avrupa'ya gider. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen kahramanımız, bir şeker fabrikasında idarecilik yapmaya başlar. Fabrikada tanıştığı bir genç kızla duygusal bir ilişki yaşamaya başlayan genç müdür, bu genç kızın yıllar önce âşık olduğu kadının evladı olduğunu öğrenmesi üzerine psikolojik bir sarsıntı yaşar. Bu karmaşık ruh haliyle âşığının bir başkasıyla evlenmesini sağlayarak iç huzura ermeye çalışır. Bulunduğu mekândan ve birlikte yaşadığı insanlardan bütünüyle uzaklaşmak isteyen talihsiz genç, fabrika müdürlüğünden istifa ederek yaşadığı kasabadan ayrılır. Melankolik aşk izleğinin hâkim olduğu romanın mistik yanı siliktir. Romanda din diline ait anlatım göstergeleri duygu ve düşünce aktarımını sağlayabilmek için sembolik kullanılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz.Nuh), Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Yemin. **B) Hristiyanlık** (İncil[Kitap-ı Mukaddes]), Kutsal Kişiler (Meryem). **C) Semavî Olmayan İnançlar:** Budizm, Buda.

1.1.48. Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı

Konu: Varlıklı bir Osmanlı paşasının kızı Amerika'ya kaçırılır. Genç kızı kaçıran Amerikalı haydutların amacı, paşadan fidye almaktır. Amerikalı dedektifler, rehine krizini çözmek için büyük bir operasyon başlatırlar. Fakat zeki ve kurnaz haydutlar, dedektiflerin planlarını bozarak izlerini kaybettirirler. Genç kızın nişanlısı, cesur bir Türk polisidir. Maceralı bir iz takibinden sonra genç polis memuru, çeteyi

çökerterek nişanlısını haydutların elinden kurtarır. Amerika polisinin kendi ülkesinde çözemediği bu rehine krizini kudretli ve basiretli Türk polisi çözmüş olur. Aksiyoner olayların cereyan ettiği romanda vakanın meydana geldiği mekânlar Türkiye ve Amerika sınırlarına dâhil şehirlerdir.

Hristiyan ve Müslüman kahramanlar üzerine kurgulanan romanda her iki dine ait dinî sembollerle karşılaşmaktayız.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Talih, Adak, Yemin, Namus, Halk İnanışları (Uğur). **B) Hristiyanlık:** Allah'a İman, Nasip, Dua, Cin, Şeytan, Zebani, Cennet ve Cehennem, Yemin, Ruh, Halk İnanışları (Uğur), Kutsal Mekânlar (Kilise), Din Görevlileri (Papaz), Haç.

1.1.49. Aşkın Temizi

Konu: Romandaki ana vaka örgüsü Konya'nın bir kasabasında geçer. Tıp tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabasına hizmet etmek için gelen idealist genç, bir yandan kasabada hurafelerle dolu hayat tarzını değiştirmek için mücadele ederken bir yandan da sözlüsüyle nikâhlanmasına engel olmak isteyen karşıt güçlerle savaşır. Makam mevki düşkünü baba, kızını mebus yeğenine vermek istemektedir. Karşıt güçler etrafında gelişen olaylarda din ve inanç unsurlarının zenginliği dikkat çekicidir. Yazar, Konya'nın küçük bir kasabasında gelişen olayların özelinde Orta Anadolu bölgesinde yaşayan insanların bâtıl itikatlarını, Milli Mücadele yıllarında sosyal sorunlara karşı ilgisizliklerini irdeler. Bu yönüyle dönemin Anadolu gerçeğine ayna tutar. Roman, özellikle hurafe inançlara ait çok sayıda göstergeleri taşıması açısından daha geniş kapsamlı incelenebilir niteliktedir. Anlatıda çok sayıda dinî sembollerin kullanılması, yazarın realist gözlemlerinden kaynaklanır. Dalkavuk din adamları, batıl inanışlarla yapılan hastalık tedavileri, dinî bayramlar, dinî selamlaşma, şeytan, melek, cehennem gibi çok sayıda dinî göstergeler romanda anlatım malzemesi olarak kullanılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.], Hz. Adem), Ahirete İman, Meleklere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest), Kısmet, Alın Yazısı, Ezan, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Cehennem, Şeytan, Kadın, Günah, Tövbe, Halk İnanışları (Tılsım) Kurban Kesme, Adak Adama, Şehit, Ölüm ve Ruh, Yemin, Bektaşi, Erenler, Pir, Nikâh, Boşanma, Talak, İddet, Kutsal Kişiler ve Dinî Şahsiyetler (Şeyh Çavdar, Hz. Mevlâna ve Hacı Bektaş Veli), Ceza ve Mükâfat, Kutsal Gün ve Bayramlar (Ramazan Bayramı), Sadaka, Nazar, Selamlama, Zemzem.

1.1.50. Barbaros'un Ölümü

Konu: *Barbaros'un Ölümü* romanı araştırma kapsamında bulunan Ekrem Reşit'in *Hayrettin Barbaros* romanıyla çok yakın bir konu benzerliğine sahiptir. *Hayrettin Barbaros* romanında vaka örgüsü ağırlıklı olarak Hızır Bey etrafında gelişirken; Fahrettin Sertelli'nin romanında vaka örgüsü Hızır Bey'le birlikte ikinci karakter Oruç Bey'in çevresinde yaşanır. Fatih Sultan Mehmet'in Midilli seferine katılan Akçaovalı Yakup, bu adanın fethedilmesinden sonra adaya yerleşerek kale muhafızının kızıyla evlenir. Bu evlilikten sonra Yakup'un ishak, Oruç, İlyas ve Hızır adında dört oğlu dünyaya gelir. Romanın ana vaka örgüsünde Barbaros kardeşlerin papanın kışkırttığı Hristiyan Avrupa müttefikleri karşısında yaptığı savaş maceraları anlatılır. Tarihî romanın bu ana vaka örgüsüne bağlı olarak Hızır'ın Hristiyan bir genç kızla yaşadığı aşk macerası, romanın romantik boşluğunu doldurur. Vaka örgüsü, Hristiyan ve Müslüman topluluklarının yaşadığı Akdeniz coğrafyasında cereyan etmiştir. Dil ve üslupta Hristiyan ve Müslüman dinlerine ait inanç unsurlarının sıklıkla kullanıldığını tespit ediyoruz. Din dili açısından bakıldığında romanın üslubu zengin ve niteliklidir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Talih, Cennet ve Cehennem, Müezzin, Ezan, Vaaz, Kutsal Mekânlar (Cami, Mescit), Ölüm, Cenaze, Kefen, Mezar Ziyareti, Namaz ve İlgili Hususlar, Lanetlemek, Dinî Şahsiyetler ve Kutsal Kişiler (Hz. Osman, Şeyh Salim, Müezzin), Halifelik, İslam Tarihi, Fetva, İhtida, Şehitlik, Yemin, Şeytan, Helâlleşmek, Halk İnanışları (Hurafeler, Uğur, Sihir, Büyü, Muska, Tütsülemek), İslamiyet'in Hoşgörüsü. **B) Hristiyanlık:** Dua, Peygamberlere İman (Hz. İsa[Hristos, Mesih]), Kutsal Mekânlar (Kilise, Ayin), Din Görevlileri (Papa, Kardinal), İstavroz Çıkarmak, Yemin Etmek.

1.1.51. Battal Gazi

Konu: Bizans İmparatoru Leon, Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'yi öldürmüştür. Babasının intikamını almaya ant içen Batal Gazi, Bizanslılara savaş açar. Romanın bu ana vaka örgüsüne bağlı olarak Bizans'ta yaşanan taht kavgaları ve Battal Gazi'nin Bizanslı Elonoray'la yaşadığı romantik duygusal ilişki olaylar

zincirinin farklı halkasını oluşturur. Vaka zamanı VIII yüzyıldır. Olaylar zincirinin cereyan ettiği ana mekân ise Bizans hâkimiyeti altındaki İstanbul'dur. Dolayısıyla roman Müslüman, Hristiyan ve Yahudi dinlerine mensup karşıt güçlerin geniş bir coğrafyaya yayılan savaşlarını anlatır. Doğal olarak anlatımda kullanılan dil malzemesi her iki medeniyetin pratik dilinden seçilen dinî semboller olmuştur. Romanda halk edebiyatının dindar Battal Gazi karakterinden çok daha farklı laik bir Battal Gazi karakteri görürüz. Milli ve manevi değerlerine bağlı bir halk kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması şüphesiz dönemin kültür politikasından kaynaklanmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Peygamberlere İman (Hz. Muhammed [s.a.v.], Hz. Yusuf), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Dinî Şahsiyetler (İmam Ömer), Kutsal Mekânlar (Ahmet Turanî Türbesi), İhtida. **B) Hristiyanlık:** Allah'a İman, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Peygamberler İman, (Hz.İsa [Hristos, Mesih]), Kitaplara İman (İncil), Dua ve Beddua, Aforoz Etme, İstavroz Çıkarma, Günah ve Sevap, Kutsal Kişiler (Meryem), Kutsal Mekânlar ve Şehirler (Kilise, Manastır, Ayasofya Kilisesi, Aya Yani Manastırı, Kudüs), Sihir ve Büyü, Dinî Şahsiyetler (Papaz, Rahip, Patrik, Kesiş, Surp Vartan, Patrik Ayos Petros), Resim ve Heykele Bakış, Mezhepler (Ortodoks, Katolik, Ariye), Cin, Melek, Şeytan**.**
C) Yahudilik: Peygamberlere İman (Hz. Musa).

1.1.52. Bir An Sevinç

Konu: *Bir An Sevinç* romanında hayatı tanımayan, idealist dünya görüşü ve geleneksel İslam inancı arasında bocalayan bir genç kızın trajik hayat hikâyesi anlatılır. Genç kızın hayatta önemli kararlar verirken hisleriyle hareket etmesi başarısızlığına ve mutsuzluğuna sebep olmaktadır. Romanın ikinci karakteri Profesör, Sevim'in mesut ve istikrarlı bir hayat sürdürebilmesi için kendisine sık sık didaktik telkinlerde bulunur. Tabiattaki ve insan hayatındaki çatışma manzaralarını kaotik bir ruh haliyle sorgulayan Sevim, inanç ikileminden kurtulmayı arzulamaktadır. Romanda Profesör'ün felsefî yorumlarıyla durağanlaşan vaka örgüsü genç kızın karmaşık ve istikrarsız aşk ilişkileriyle hareketlenir. Genç kız, kendisine samimi duygularla bağlanan âşığını terk ederek bir doktorla evlenir. Fakat kısa bir

süre sonra kocası, yakalandığı ağır bir hastalıktan kurtulamayarak vefat eder. Talihsiz kadın kocasının ölümünden sonra fikirlerine derinden saygı duyduğu aile dostları Profesör'e evlenme teklifinde bulunur. Profesör, Sevim'in evlenme teklifini kabul eder ve çift Londra'da yeni bir hayata başlar. Romanda ruhiyat Profesörü ve öğrencileri arasında geçen diyaloglarda sosyal ve ferdi hayatta saadetin kaynağı; zekâ ve duygu arasındaki organik ilişkisi tartışılmıştır. Felsefî ve dini bakış açısıyla yapılan bu tartışmalarda kahramanların din ve inanç duygusu canlıdır. Roman karakterleri anlamlandırmakta zorluk çektikleri hadiseleri Allah inancına sığınarak izah etmeye çalışırlar. Bu sebeple romanın Allah inancı kategorisinde nitelikli dinî göstergeler bulunmaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Peygamberlere İman (Hz. Adem). Dinî Günler (Şeker Bayramı), Kadın, Cennet.

1.1.53. Bir Sürgün

Konu: II. Abdülhamit döneminde İzmir'e sürgün edilen bir Osmanlı aydını, hayalini kurduğu Paris yolculuğunu İzmir limanından başlatır. Romanın merkezi kahramanı genç doktor, istibdat yönetiminden kurtulmak için kaçtığı Paris'te yaşadığı karşılıksız bir aşk yüzünden vereme yakalanmıştır. Doktor'un bir Fransız bayana olan platonik aşkı ve Jön Türklerle olan siyasal bağı onu içinden çıkılmaz karamsar bir ruh haline sokmuştur. Yazar, kaotik ruh haline bürünen doktorun şahsında aslında dönem aydınlarının bunalımını yansıtmaya çalışmıştır. Romanda karakterler dinî bunalımdan çok siyasal buhrandan kaynaklanan kaotik ruh halini yaşarlar. Medeniyetin, özgürlüğün, edebiyatın ve güzel sanatların beşiği Paris'te öz kimliğine yabancılaşan bu Osmanlı aydını, geç de olsa asıl sürgünün değerlerinden uzaklaşmak olduğunun farkına varır. Vaka örgüsünde özellikle Yahudiliğe mensup karakterlerin farklı dinlere mensup şahıslar tarafından mağdur edildikleri hissinin verilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Yakup Kadri, farklı dinlere ve medeniyetlere mensup kahramanlar üzerine kurguladığı romanında; İslamiyete, Hristiyanlığa ve Yahudiliğe ait simge değerlerden yararlanmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Yemin, Halifelik, Ceza ve Mükâfat, Yemin

B)Hristiyanlık: Allah'a İman, Cennet ve Cehennem, Din Görevlileri (Papa), Kutsal Mekânlar (Kilise). **C) Yahudilik D) İnanç Krizi E) Mitoloji.**

1.1.54. Dadaş Kız

Konu: *Dadaş Kız* romanı Erzurum'da sonu trajik biten bir aşk olayını anlatır. Vaka zamanı Milli Mücadele yıllarıdır. Erzurumlu delikanlı, sevgilisiyle aralarına giren karşıt güçlerle mücadele etmekten bıkarak bulunduğu köyü terk etmek ister. Vatansever genç delikanlı, hiç kimseyle vedalaşmadan Rus cephesine gitmeye karar verir. Sevgilisinin sesiz ve sedasız gidişine üzülen Dadaş Kız, ona tekrar kavuşabilmenin planlarını yapar. İdealist ülkücü kız, uzun ve maceralı bir yolculuktan sonra sevgilisini Aziziye kalesinde kanlar içinde bulur. Fakat Rusların acımasız saldırılarından kendisini kurtaramaz. Ertesi gün Dadaş Kız, bir kayanın dibinde âşığının kanıyla ıslanan gelinliğine sıkıca sarılmış bir vaziyette bulunur. Romanın iç ve dış yapısı oldukça sade ve basittir. Anlatılanlar tamamıyla yerli ve millidir. Halkın pratik dilde kullandığı yeminli ifadeler, günlük hayatında ihmal etmeden yerine getirdiği namaz ibadeti kurgu dünyasında reel ölçülerde geçmektedir. Erzurum'un Ruslar tarafından işgali sırasında korku ve endişeye kapılan halk, camilere giderek Allah'a sığınır. Dua, ezan, cami, sadaka ve sevap gibi dinî göstergeler Erzurum halkının muhafazakâr yanını gösterir. Anlatıda İslamiyet'e ve Hristiyanlığa ait dinî semboller kullanılmıştır.

İnanç Unsurları: İslamiyet: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Peygamberlere İman (Hz Muhammed[s.a.v.]), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Nikâh, Din Adamları (Müftü Ömer Efendi, Halife), Nasip, Nazar, Yemin, Günah, Tövbe, Sevap, Sadaka, Şehitlik, Cami, Ezan, Şeytan, Örtünme, Ölüm. **B) Hristiyanlık**: Kutsal Mekânlar (Kilise), Din görevlileri (Papaz).

1.1.55. Dinmez Ağrı

Konu: Yazarı Mükerrem Kamil´in millî ve edebî bir eser olarak nitelendirdiği *Dinmez Ağrı* romanı, Kurtuluş Savaşı için çalışan, bu uğurda canını hiçe sayan ve sevdiği adamı ardında bırakabilen ülkücü bir kızın hikâyesini anlatır. Türklük ruhuyla kaleme alınan eserde din ve inanç unsurları geri planda ve silik

kalmıştır. Birçok romanda saflığın ve masumluğun benzetilen unsuru olarak kullanılan Meryem dışında inanç göstergelerinin tamamı İslamiyet'e aittir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah´a İman, Dua, Ahirete İman, Dinî Şahsiyetler (Hoca), Yemin, Tövbe, Günah. **B) Hristiyanlık:** Kutsal Kişiler (Hz. Meryem).

1.1.56. Dizlerine Kapansam

Konu: Sadettin Kaynak'ın bestelediği bir şarkı adıyla kaleme alınan eser, birbirlerini seven iki gencin romantik aşk hikâyesini anlatır. Genç kız, ailesinin evliliğine izin vermediği âşığıyla birlikte kaçarak mutlu bir yuva kurmak ister. Fakat sevgilisinin yanında aradığı huzuru ve mutluluğu bulmaz. Sevgilisinin bütün ısrarlarına rağmen ailesinin yanına geri döner. Kızının sevgilisiyle kaçmasını onuruna yediremeyen baba, kızını bir türlü affedemez ve onu evin bahçesindeki köhne bir kulübede yalnız yaşamaya mahkûm eder. Bir süre sonra ailesi ve bütün dostları tarafından yalnızlaştırılan genç kızın ruh sağlığı bozulur. Bunalıma giren kızın ailesi, evlatları için endişeye kapılıp tedavisi için doktora müracaat ederler. Doktorların ve ailenin bütün çabalarına rağmen kız, çevresindeki hiçbir kimseyle konuşmaz. Kederli aile, kızlarının melankolik bir sevdaya kapıldığını anlayıp sevdiği gençle evlenmesine rıza gösterir. Delikanlı genç, eski günlerde olduğu gibi sevgilisine Dizlerine Kapansam şarkısını söyleyerek ona huzur verir. Sevgilisinin ağzından bu romantik şarkıyı dinleyen genç kız, eski neşeli ve mesut günlerine dönmüştür. Server Bedi'nin incelediğimiz romanları arasında din ve inanç unsurları bağlamında en zayıf romanın *Dizlerine Kapansam* olduğunu söyleyebiliriz. Romanda tespit ettiğimiz kadarıyla dinî göstergelerin anlam derinliği bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Yemin, Rüya, Nikâh, Günah.

1.1.57. Hayreddin Barbaros

Konu: Roman, isminden de anlaşılacağı üzere Hayrettin Barbaros'un hayatını konu edinir. Hayrettin Barbaros, deniz tutkusuyla ömrünü seferlerde geçirmiş Haçlı donanması karşısında gösterdiği üstün fedakârlıktan dolayı Kaptan-ı

Derya unvanını almıştır. Farklı medeniyetlerin hüküm sürdüğü geniş coğrafi mekânlarda cereyan eden olaylarda bu farklılık romanın dini ve inanç yönünü de nitelikli kılmıştır. Romanın dil ve üslubu, İslam ve Hristiyan teolojisinin göstergeleriyle zenginleştirilmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.]), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest), Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Ezan, Vaaz, Hutbe, Dinî Şahsiyetler (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali), Rüya, Nikâh, Şehitlik, Kutsal Mekânlar (Camiler), Cihat, Halifelik, Halk İnanışları (Hurafeler, Sihir, Büyü, Muska). **B) Hristiyanlık:** Kaza ve Kadere İman, Din Görevlileri (Papa), Kutsal Mekânlar (Kilise), Mezhepler (Katolik).

1.1.58. İnsan Artıkları

Konu: *İnsan Artıkları* romanı ideolojik mesajlar içeren oldukça kısa hacimli bir eserdir. Açlık ve sefalet içinde yaşayan bireyler karınlarını doyurabilmek için her türlü suçu işleyebilirler. Kimsesiz ve sahipsiz bırakılan zavallı kadınlar için para kazanmanın tek yolu, bedenlerini para karşılığında varlıklı erkeklere pazarlamaktır. Roman, *"suçun zeminini toplum hazırlar, zayıf iradeli bireyler de suçu işler."* tezini savunan bir senaryodan oluşur. Aç ve işsiz insan artıklarının hayatları içler acısıdır. Dilencilik ve hırsızlık yaparak para kazanmaya çalışan iki kardeş ve geçimini bedenini kiralayarak sağlayan bir hayat kadını, romanın asıl kahramanlarıdır. Sokaklarda hayat mücadelesi veren küçük kardeş, namusuyla ve izzetiyle para kazanmaya çalışsa da toplumsal duyarsızlıklara ve çevre baskısına dayanamayarak illegal bir hayatın içinde yaşamaya mahkûm olur. Romanda özellikle yazar-bakış açısıyla kader ve talih inancına sık sık gönderme yapıldığını tespit ediyoruz. Sosyal içerikli ideolojik mesajların verildiği romanda kahramanların inanç dünyaları boşluktadır. Yaşantılarında dinî değerleri önemsemeyen kahramanlar, hayata bedbin bir ruh haliyle bakarlar.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Talih, Baht, Alın Yazısı, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Kutsal Mekânlar (Cami).

1.1.59. Kuyucaklı Yusuf

Konu: Kuyucaklı Yusuf, ait olduğu dönemin sosyo-psikolojik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerini yansıtan popüler bir romandır. Sabahattin Ali bu romanında 1903-1915 yılları arasında Türk toplumunun yozlaşan ve dağılan hayat tarzını küçük ölçekli bir kasaba özelinde yansıtmaya çalışır. Vaka, özelde Yusuf ve Muazzez arasında yaşanan aşk, ihtiras, saplantı ve ihanet gibi karmaşık duygusal ilişkileri anlatsa da romanın asıl konusu dönem insanının siyasî, ekonomik ve kültürel eksende sürtüşmeleri ve aykırılıklarıdır. Aydın'ın Nazilli kazasına bağlı Kuyucak köyünü basan eşkıyalar, bir karı kocayı öldürürler. İşlenen cinayeti incelemek için kasabaya gelen Kaymakam Selahattin Bey, katledilen ailenin yetim kalan evladını himayesi altına alır. Vaka, Yusuf adını taşıyan bu evlatlığın çevresinde gelişen olaylarla hareket kazanır. Anlatı, içerik itibariyle Edremit'e ve civar kasabalarına tutulan bir ayna gibidir. Edremit'in kültürel değerleri, romanda dinî göstergelerle karşılık bulmuştur. Sabahattin Ali, romanını gerçekçi kılmak için bu göstergelerden mümkün olduğu ölçüde yararlanmayı bilmiştir. Romanı çekici kılan biraz da bu yerli yönüdür. Okuyucu, dinî göstergelerle karşılaştıkça romanda kendine ait değerlerin varlığını hisseder. Anlam derinliği kaybolan dinî göstergelere bakıldığında Edremit özelinde, bütün Anadolu'da din duygusunun derinden sarsıldığı ve dağılma noktasına geldiği anlaşılır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.]), Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Kaza ve Kadere İman, Namazla Kılmak ve İlgili Hususlar, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, Nikâh, Günah, Kutsal Mekânlar (Kurşunlu Camisi, Bayramyeri Camisi, Kadirî Tekkesi), Kutsal Günler (Ramazanın Perşembe Akşamları), Dinî Şahsiyetler (Sarı Hafız), Dinî Bayramlar (Ramazan Bayramı), Giyim-Kuşam (Başörtüsü), Fırkalar (Alevilik), Halk İnanışları (Muska), Yemin, Ezan, Vaaz, Sala. **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman (Hz. İsa). **C) Musevilik**: Peygamberlere İman (Hz. Musa), Arz-ı Mev'ud. **D) Budizm (Buda) E) İnanç Krizi**

1.1.60. Nişanlılar

Konu: Romanın giriş bölümünde Milli Mücadele yıllarında Türk ordusunun bütün imkânsızlıklara rağmen işgal güçlerine karşı kazandığı zaferler ve Anadolu cephelerindeki dramatik manzaralar tasvir edilir. Romanın duygusal boşluğunu kocası cephede savaşırken onu şerefi ve namusuyla bekleyen bir genç kadının asaleti doldurur. Türk subayı, savaşlar devam ederken bir ara evine döndüğünde evde karısının adına Avrupa'da yaşayan bir Türk'ten gelen aşk mektuplarını bulur. Okuduğu bu aşk mektuplarından sonra karısına karşı itimadı sarsılır. Fakat kahraman Türk subayının eşi, kocası cephedeyken bu aşk mektuplarına hiçbir karşılık vermemiştir. Bu gerçeğin farkına varan Türk subayının eşine karşı saygı ve sevgisi artar. Aşk duygularının hâkim olduğu romanda dönemin incelediğimiz birçok aşk romanında olduğu gibi dinî semboller oldukça sınırlıdır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Peygamberlere İman (Hz.Adem), Dua, Meleklere İman, Şehit, Kadın, Cennet ve Cehennem, Günah, Talih.

1.1.61. Ölünceye Kadar

Konu: Karşılıksız yaşanan aşklar, yasaklı aşk ilişkileri ve mutsuz giden evlilikler, intihar teşebbüsleri ve namus uğruna işlenen bir cinayet… Roman, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Müderrisi Bedri Nejad'ın yedi buçuk yıl mahkum edildiği İmralı Adası'na gönderilmesiyle neticelenir. Romanın başkahramanı Bedri Nejad, namus kavramına önem veren erdemli bir şahsiyettir. Fakat Allah inancı zayıftır. Başına gelen musibetlerde Allah'a isyanın eşiğine gelir. Romanda kahramanlar, karşılaştıkları haksızlıklar ve üzücü olaylar karşısında tepkilerini beddua ederek gösterirler. Din diline ait unsurlar romanın genel üslubu içerisinde perdeli ve silik kalmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Ahirete İman, Kaza ve Kadere İman, Meleklere İman, Yemin, Günah, Namus, Tövbe, Talih, Haram ve Helâl, Kutsal Mekân (Ayasofya Camisi).

1.1.62. Sevenler Yolu

Konu: Kötü giden evliliklerinde iç dünyalarını yasaklı aşklarla doldurmaya çalışan karı koca, bir süre birbirlerinden ayrı yaşamanın faydalı olacağını düşünürler. Uzun bir ayrılıktan sonra eşler, tekrar bir araya gelerek evliliklerini devam ettirmeye karar verirler. Romanda birbirlerini aldatan eşlerin psikolojisi sorgulanarak aldatmanın ve aldatılmanın nedenleri irdelenmiştir. Farklı medeniyetlerin kadına olumsuz bakış açısı romanda eleştiri konusudur. Romanın erkek kahramanı, karısıyla aralarında geçen diyalogda din dilinden yararlanarak medeniyetlerin kadının algısını uzun uzun anlatır. Romanda konu dinî mesajlar içermemesine rağmen anlatım dili dinî sembollerle yüklüdür.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Meleklere İman, Peygamberlere İman (Hz. Adem), Cennet ve Cehennem, Kısmet, Kutsal Kişiler (Habil), Kadın, Yemin, Bektaşilik, Recmetme. **B) Hristiyanlık:** Mezhepler (Protestan). **C) Semavî Olmayan İnançlar:** Budizm (Nirvana).

1.1.63. Sonsuz Gece

Konu: Asil duygularla nişanlısını seven genç kız, ablasının vefatından sonra yeğeninin velayetini üzerine alır. Fedakâr kızın nişanlısı, kendilerine yük olacağını düşündüğü bu öksüz kız için nişanını bozar. Fakat genç kız, aşkında yaşadığı bu hayal kırıklığına rağmen yeğeninin mutluluğu için büyük bir mücadele verir. Roman, idealist ve fedakâr bu genç kızın verdiği mücadele üzerine kuruludur. Anlatımda silik de olsa din diline ait semboller tespit edilmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Meleklere İman, Yemin, Kısmet, Talih, Cennet ve Cehennem, Günah, Halk İnanışları (Peri).

1.1.64. Türk Yıldızı Emine

Konu: *Türk Yıldızı Emine* romanı, küçük yaşta hem yetim hem öksüz kalan masum bir kızın köyde başlayıp İstanbul'da devam eden hayat hikâyesini konu edinir. Yazar Kamil Yazgıç, eserinin ön sözünde romanı dâhiliye vekâleti tarafından millî ve ahlâkî temada düzenlenen roman müsabakasına katılmak için kaleme

aldığını belirtmiştir. Romanda vaka zamanı, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan Millî Mücadele yıllarıdır. Müslüman Anadolu insanı, topraklarını işgal eden emperyalist güçlere karşı büyük bir savaş başlatmıştır. Olağanüstü mahrumiyetler ve zor şartlar altında kahramanca mücadele eden Türk halkı, sonuçta büyük bir zafer kazanır. Romanda bu ana vakaya bağlı olarak sosyal içerikli mesajlar da verilmiştir. Batıl halk inanışları ve zayıflayan kültürel ve ahlâkî değerler Osmanlı Devleti'nin sefaletine sebep olan en mühim inanç unsurları olarak tanımlanmıştır. Müslüman Anadolu halkının günlük hayatının bir parçası olan namaz ibadeti, kahramanların karşılaşma anlarındaki selamlaşma kültürü, helâl ve haram inancı, günlük dilde kullanılan yemin ifadeler romanda sık sık karşımıza çıkmaktadır. *Türk Yıldızı Emine*, inceleme kapsamında olan romanlar arasında din dili en zengin romanlar arasındadır. Romanda din diline ait çok sayıda bulgu elde edilmiştir. Romanın ana karakteri Emine'nin ismi romanın ilerleyen bölümünde Yıldız olarak değiştirilmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed [s.a.v.], Hz. Eyüp), Ahirete İman, Kaza ve Kadere İman, Alın Yazısı, Kısmet, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest), Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Ezan, Vaaz, Şeytan, Cin, Cennet ve Cehennem, Örtünme, Kutsal Mekânlar (Kâbe, Aksaray Camisi, Tekke, Türbe), Yemin ve Namus, Halife, Kurban Kesme, Sadaka ve Sevap, Günah ve Tövbe Etme, Helâl ve Haram, Ölüm, Cenaze Merasimi, Mezarlık, Dinî Şahsiyetler (Mahalle İmamı, Çakmak Dede, Zembilli Ali Efendi, Cafer Baba Hazretleri), Kutsal Kişiler (Hz. Hızır), Kutsal Gün ve Geceler (Cuma Günü), Mevlit, Zemzem, Şehitlik, Selamlaşma, Halk İnanışları (Peri, Sihir, Büyü, Tütsü, İyi Saatte Olsunlar, Kurşun Dökme, Hurafeler). **B) Hristiyanlık:** Din Görevlileri (Papaz).

1.1.65. Yakut Yüzük

Konu: Yazarın on yedi bölüm halinde planladığı romanda ana izlek platonik aşktır. Romanın baş erkek karakteri, parmağına yakut yüzük takan bir kadını ilk gördüğünde ona âşık olur. Bu güzel ve gizemli kadını takip eden kahramanımız, bir müddet sonra kadının izini kaybeder. Aslında yakut yüzüklü kadın bir casustur ve taktığı yüzük, bağlı olduğu örgütün parolasıdır. Örgüt mensupları, kız arkadaşlarının takip edildiğini anlayınca endişeye kapılıp tedbir alırlar. Bu arada yakut yüzüklü

kadın, cesur yürekli ve mert âşığın duygularına karşılık vermek ister. Fakat örgüt arkadaşlarının bu ilişkiden haberleri olmaları durumunda kendisini ve aşığını öldüreceklerini düşünür. Bu sebeple sevgilisine bir mektup göndererek bu aşkın imkânsızlığını açıklar. Genç âşığa sevgilisinden kalan tek hatıra yakut yüzüktür. Yaşadığı bu hayal kırıklılığıyla yakut yüzüğü nişanlısının parmaklarına takarak mutluluğu eski aşkında bulmaya çalışır. Uğurlu olduğuna inanılan yakut yüzük dışında romanda nitelikli inanç göstergesi tespit edilememiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Kadere İman, Talih, kısmet, Baht, Halk İnanışları (Hurafeler, Uğur), Yemin, Giyim-kuşam (Başörtüsü) Kutsal Geceler

1.1.66. Yolpalas Cinayeti

Konu: Halide Edip Adıvar, kadınların istismar edilen cinsiyet özelliğini başarıyla tahlil edebilen bir romancımızdır. Romanda yoksul ve sahipsiz kadınların erkek hegemonyasının hâkim oldukları alanlarda ötekileştirilmeleri irdelenmiştir. Roman adını Yolpalas apartmanında işlenen bir cinayetten alır. Romanın kadın başkahramanı, çocuk bakıcısı olarak sığındığı sosyete bir ailede cinsel istismara uğrar. Aleyhine çevrilen entrikalarla işsiz kalan genç kadın, ekmeğine mani olan ve yıllar önce de temizlikçi annesini darp ederek parasını alan kötü karakteri öldürür. Mahkeme heyeti, cinayeti işleyen kadının aklî dengesinin yerinde olmadığına kanaat getirerek kadını deli raporuyla tımarhaneye gönderir. Adıvar, bu basit kurguyla toplumda dışlanan ve ezilen kadınların sorunlarına değinmek istemiştir. Kadının psikolojik travma geçirmesine sebep olan istismar olayında birinci derecede sorumlu toplumsal kurumlardır. Romanda dinî hayat siliktir. Bütün romanlarda tespit ettiğimiz Allah inancı ve dua kategorisi dışında romanda nitelikli inanç unsurları bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Yemin, Cehennem. **B) Hristiyanlık:** Mezhepler (Protestan), Din Görevlileri (Papaz).

1.1.67. Aşınmış Vicdanlar

Konu: *Aşınmış Vicdanlar* romanı ahlâki ve vicdani değerlerini yitiren fertlerinin içine düştüğü dramı anlatır. Karısını aldatan bir koca, aldatılmışlık psikolojisiyle kocasından intikam almak için birbirinden farklı erkeklerle yasak ilişkiler yaşamaya başlayan bir kadın ve dağılan bir aile… Vicdanları aşınan bu insanlar, yetiştikleri toplumun sadakat, samimiyet ve doğruluk kavramlarını hiçe sayarak kendi dünyalarıyla sınırladıkları bir hayat tarzı kurmaya çalışırlar. Roman karakterleri inanç ve geleneklerine aykırı bir yaşam tarzı belirlemeye çalışsalar da üsluplarında dua, beddua, yemin, peygamber, günah ve tövbe gibi terimleri kullanmaktan vazgeçemezler. Romanda eşini aldatan kadın, her ne kadar günah işlemenin verdiği suçluluk psikolojisiyle tövbe edeceğini söylese de farklı erkeklerle yasak ilişkiler yaşamaya devam eder.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.]), Meleklere İman, Cennet, Günah ve Tövbe, Kadın, Yemin, Şeytan.

1.1.68. Ateş Kamçıları

Konu: Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrası Milli Mücadele yıllarının yaşandığı dönemde her Türk askerinin kendi özelinde yaşadığı trajik ve romantik bir hayat hikâyesi vardır. *Ateş Kamçıları* romanı da Yüzbaşı Bozan'ın cephelerdeki kahramanlıklarını ve görev için bulunduğu şehir ve kasabalarda yaşadığı aşkları anlatır. Otobiyografik özellik taşıyan roman, Yüzbaşı Bozan'ın bakış açısıyla kaleme alınmıştır. *Ateş Kamçıları*, işgal yıllarını yaşayan Anadolu insanının bütün maddi imkânsızlıklara rağmen bağımsızlık iradesini yansıtması açısından Popüler tarihî roman olma özelliğine sahiptir. Başkahraman Bozan, özellikle asteğmen olduğu yıllarda Çanakkale, Filistin, İnönü ve İzmir muharebelerinde zorlu ve ölümle burun buruna geldiği anları canlı tasvirlerle sahnelemiştir. Türk milliyetçiliği temasının hâkim olduğu romanda din duygusu silik ve içeriksizdir. Romandaki anlatıma savaşta ölen Anadolu insanının şehit oldukları inancı ve ruhlarına Fatiha okuma geleneği açıkça yansımıştır. Bunun dışında Kâbe ve zemzem gibi kutsal objeler romanda birer teşbih unsuru olmanın ötesinde dinî bir değer taşımamıştır. Anlatıda

dinî sembollere mesafeli durulmuştur. Pratik dilde kullanılan din dili, romana reel ölçülerde yansıtılmamıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kaza ve Kadere İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, Alın Yazısı, Kısmet, Şehitlik, Zemzem, Yemin, Kutsal Mekânlar (Kâbe). **B) Yahudilik.**

1.1.69. Balkan Çiçekleri

Konu: Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın başından itibaren birçok bölgede olduğu gibi Balkan ülkelerinde de hâkimiyetini kaybetmiştir. Balkanlarda Hristiyan topluluklarla iç içe yaşayan Müslüman Türklerin can ve mal güvenlikleri kalmamıştır. Trakya'da, Makedonya'da, Selanik'te ve Dobru'da günahsız Müslüman Türkler katledilmeye başlanmıştır. Ülkücü Türk gençleri, vatanlarını ve canlarını koruyabilmek için cesaretle ve korkusuzca cephelerde düşman güçlerine karşı mücadele vermektedirler. Roman, Balkan Savaşları sırasında Türk topraklarında yaşanan olayları anlatmakla birlikte kahramanlar arasında yaşanan duygusal ilişkileri de başarıyla yansıtmıştır. Kahramanlar arasında yaşanan romantik ilişkiler, trajik olaylarla son bulmuştur. Romanın ana kahramanı Demir, Dramalı Leyla'yla gerçek bir aşk yaşamıştır. Cephelerde hemşirelik yapan Leyla, sevgilisine kavuşamadan hayata gözlerini yumar. Demir'in sonu da trajiktir. İkinci aşkı Nevrekoblu Pavlina'ya kavuştuğu an dehşetli bir patlamadan sonra sevgilisiyle birlikte ölür. *Balkan Çiçekleri* içerdiği sosyal ve bireysel olaylarla gerilimi yüksek bir romandır. Balkan savaşları yıllarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kaotik ortam, romanın temasını önemli derecede etkilemiştir. Leyla, talihsiz olaylar yaşamasına rağmen güçlü Allah inancıyla hayatın zorluklarına karşı mukavemetli olur. Hristiyan Pavlina'nın dinî inancı, sevgilisi Demir'e Allah gibi taptığını söyleyecek kadar savruktur. Romana Türk milliyetçiliği teması hâkimdir. Din ve inanç değerleri milliyetçi söylemlerle perdelenmiştir. Leyla dışındaki kahramanlar, dinî terminolojiyi aşk içerikli mesajlarını yansıtmak için kullanmışlardır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed [s.a.v.]), Talih, Baht, Kutsal Kişiler (Habil).

B) Hrıstiyanlık: Peygamberlere İman (Hz. İsa), Kutsal Kişiler (Hz. Meryem). **C) Mitoloji (Venüs).**

1.1.70. Beyza

Konu: *Beyza* romanı, okuyucuda İslamofobi algısı oluşturmaya çalışır. Roman, incelediğimiz romanlardan çok farklı bir formatta kaleme alınmıştır. Vaka örgüsünün anlatımına geçilmeden önce *"1324-1908 Mayısındayız."* açıklamasıyla vaka zamanı belirtilmiştir. Eserin *Birinci Kitap* başlıklı ilk bölümünde dönemin sosyal hayatı hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Müslüman Anadolu Türklerinin yirminci yüzyılda yaşadığı sefaletinin sosyal ve psikolojik sebepleri sorgulamıştır. Yıpranmış dinî semboller, yeni kurulan çağdaş ve laik Türkiye Cumhuriyeti'nin önünde önemli bir engellerdir. Müslümanlardaki neme lazımcılık ve taassup fikri, tevekkeli kader inancı, batıl inançlar, teokratik ve mutlakıyetçi yönetim anlayışı, istibdat yönetimi, tekke, zaviye ve medreseler Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanıp dağılmasına sebep olan dine dayalı unsurlardır. İslamiyet'in temel esaslarından kopan Anadolu halkı, içine düştüğü cehaletin farkına varmadan büyük bir felakete doğru sürüklenmektedir. Türk ırkı, Arap dini ve gelenekleri altında ezilip sefil bir hayata mahkûm olmuştur. Bu bakış açısıyla bakıldığında romanın İnkılâp Edebiyatı'nın bütün hususiyetlerini taşıdığı görülecektir. Romanın vaka örgüsünde başkahramanın memleketi İnebolu'dan tahsil görmek için El-Ezher'e gidiş macerası ve burada Mısırlı Beyza'yla yaşadığı aşk macerası anlatılır. Şeriat kanunlarının etkin olduğu İstanbul'a tekrar dönmek istemeyen kahramanımız, Mısır eşrafından bir ailenin kızıyla evlenerek burada yeni bir hayat kurar. Fakat karısının bir kaza sonucu ölümünden sonra İstanbul'a geri dönmek zorunda kalır. İstanbul'da Darülfünun mektebini bitiren genç, Milli Mücadeleye katılmak için Çanakkale cephesine gider. Böylece Çanakkale şehitleri arasına bir Türk genci daha katılmış olur. Yazar, anlatısında din dilini, Müslüman Osmanlı halkının yaşadığı sefaleti yansıtmak için kullanılmıştır. Yeni ideolojisinin Türk insanına getireceği kazanımları anlatabilmek için ayet, hadis, hafızlık, şehitlik, cihat, Deccal, Mehdi, ezan gibi din diline ait sembollerden yararlanmıştır.

Yazar, bu romanında Türk halkına sahip çıktığı sosyal ve kültürel değerlerin kötü yönlerini göstererek güzel ve doğru bulduğu yeni Türkiye Cumhuriyet ideolojisini benimsetmeye çalışmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Ahirete İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.]), Hadis), Kitaplara İman, Meleklere İman, Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, Ezan, Ahir zaman, Deccal, Mehdi, Nikâh, Boşanma, Halk İnanışları (Hurafeler), Mükâfat ve Ceza, Halifelik, Şehitlik, Günah, Hadis, Şeriat, Kadın. **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman (Hz. İsa), Kutsal Kişiler (Meryem). **C) İnanç Krizi.**

1.1.71. Bir Genç Kızın Romanı

Konu: Sade ve basit yapılı romanda, bir genç kızın okul, aile ve iş çevresinde yaşadığı sosyal ilişkileri anlatılır. Aşk hayatında hayal kırıklığına uğrayan genç kızın geleceğe dair inancı sarsılmıştır. Romantik aşk duygularının hâkim olduğu romanda din diline ait unsurların çoğunluğu metafora dönüşmüştür. Dinî yanı zayıf olan romanda, din dilinde anlam derinliği bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Kaza ve Kadere İman, Talih, Kısmet, Meleklere İman, Yemin, Cehennem, Sadaka, Şeytan, Örtü, Günah, Ölüm. **B) Semavî Olmayan İnançlar:** Buda.

1.1.72. Bulgar Sadık

Konu: *Bulgar Sadık* romanı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında reel hayatta yaşanmış tarihî olayları anlatır. Eser, Bulgar Sadık'ın kendi bakış açısıyla anlattığı hayat macerasının romana uyarlanmasıdır. Eser bu yönüyle biyografik tarihî bir roman olma özelliğine sahiptir. İstoyan, bir Bulgar komitecisi iken yaşadığı kasabada Türk asıllı Bulgar vatandaşlarına ve Türk askerlerine yapılan zulüm ve işkencelere isyan ederek dağlara çıkar. Dağda kurduğu eşkıya çetesiyle Bulgar komitelerine karşı büyük bir mücadele başlatır. Edirne valisi, Türk hükümetine fayda sağladığı için İstoyan'ı destekler. İstoyan, Bulgar komitelerine karşı verdiği mücadeleyle II. Abdülhamit'in de dikkatini çekmiştir. Sadakatinden emin olan Talat Paşa, Rus

cephaneliklerini imha vazifesini ona verir. Verilen görevi büyük bir cesaretle yerine getiren İstoyan, Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'in takdirini kazanır. Kahramanımız, Müslüman Türk subaylarıyla kurduğu dostluktan sonra ihtida ederek Sadık ismini alır. Bulgar Sadık, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra da Türk toprakları için mücadelesine devam eder. Bu zorlu ve uzun mücadelenin sonunda sağlığı bozulan Bulgar Sadık, tedavi için İstanbul Haseki Hastanesine yatırılır. Hayatını dağlarda, bayırlarda, savaş cephelerinde geçiren Mehmet Sadık, artık ihtiyarlamıştır. Fedakâr ve cefakâr asker, Haseki Hastanesinden nasırlaşmış elleriyle tuttuğu bir bastonuyla ayrılır. Bulgar Sadık için bu baston artık çok önemlidir. Çünkü bir ayağı kesildiği için bu bastona dayanmak zorundadır. Hristiyanlıktan ihtida ettikten sonra Sadık ismini alan İstoyan'ın kuvvetli bir Allah inancı vardır. Fakat İslam dinine ait literatür bilgisi zayıftır. Oldukça hacimli olan romanda dinî göstergelerin oranı düşüktür.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Peygamberlere İman, (Hz. Muhammed[s.a.v.]), Meleklere İman, Ahirete İman, Kaza ve Kadere İman, Dua, Halk İnanışları (Hurafe), İhtida, Dinî Şahsiyetler (Müftü Efendi), Kutsal Mekânlar (Cami), Ezan, Talih. **B) Hristiyanlık:** Allah'a İman, Peygamberlere İman, Cehennem, İstavroz, Mezhepler (Protestanlık), Misyonerlik (Hristiyanlığı Yayma Faaliyetleri).

1.1.73. Çöl Gibi

Konu: Milli Mücadele yıllarının yaşandığı yıllarda sevdiği bir erkek tarafından evlenme vadiyle aldatılan genç bir kadın, kızının da aynı kişi tarafından iğfal edileceğini öğrenmesi üzerine bu kişiyi öldürür. İşlenen bu cinayet, vaka örgüsünün ana olayını oluşturur. Romanın bu ana olay örgüsüne bağlı olarak talihsiz kadının, kocasına ve kızına sadık kalamadığı için yaşadığı suçluluk psikolojisi ve bu psikolojiden kurtulmak için Milli Mücadele yıllarında yaptığı olağanüstü fedakârlıklar da anlatılır. Romanın merkezi kahramanı, işlediği suçtan dolayı yaşadığı ruh haliyle Allah'a yönelir. Bu sebeple kahraman-bakış açısıyla yapılan anlatımlarda din diline sıklıkla müracaat edildiğini tespit etmekteyiz.

Din dili, Türk toplumunun günlük konuşmalarında baskındır. Bu açıdan romandaki üslup, pratik dil unsurlarıyla örtüşmektedir.

Din ve İnanç Unsurları: İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Meleklere İman, Peygamberlere İman (Hz. Adem, Hz. Nuh), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Cennet, Cehennem, Kısmet, Alın Yazısı ve Talih, Şehit, Nikâh, Giyim ve Kuşam (Başörtüsü, Çarşaf), Kadın, Kutsal Günler (Kandil Gecesi, Kurban Bayramı, Hıdırellez), Kutsal Mekânlar (Süleymaniye Camisi), Ceza ve Mükafat, Halk İnanışları (Hurafeler, Uğursuzluk), Günah, Sevap, Yemin.

1.1.74. Eski Hastalık

Konu: Romanın başkahramanı, Çanakkale gazisi bir subayın kızıdır. Fakat Amerika kolejinde aldığı eğitimle yerli değerlerine yabancılaşmıştır. Babasının yanında askerlik yapan vatansever ve onurlu bir Türk genciyle evlenir. Ayrı dünya görüşlerine sahip olan gençler, anlaşamayarak boşanma kararı alırlar. Alafranga özentisiyle İstanbul'da gece eğlencelerine kapılan genç kız, geçirdiği trafik kazasından sonra hastaneye yatırılır. Kocası boşanmak için mahkeme kararını beklemesine rağmen yaralı eşine sahip çıkar. Çünkü emir komutasında bulunduğu kayınpederinin şeref ve haysiyetinin lekelenmesini istemez. Romanda vaka zamanı Cumhuriyet sonrası yıllardır. Bununla birlikte andan geriye dönülerek Milli Mücadele döneminde yaşanan sosyal olaylardan da kesitler sunulur. Anlatıda dönem insanlarının dinî gelenekten kaynaklanan yaşam tarzlarını okuyabiliyoruz. Güntekin, din diline temkinli yaklaşır. Din ve inanç unsurlarını üslubuna yerlilik ve millilik katmanın ötesinde ideolojik amaçta kullanmamıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.], Hz. Yusuf), Helâl, Kısmet, Halk İnanışları (Hurafe, Uğursuzluk), Giyim-Kuşam, Rüya, Yemin, Ölüm, Cenaze, Tabut, Musalla Taşı, Dinî Şahsiyetler (Müftü Efendi).

1.1.75. Hayat Sen Ne Güzelsin

Konu: On sekiz bölümden oluşan *Hayat Sen Ne Güzelsin* romanı, mirasyedi ana karakter çevresinde yaşanan olayları konu edinir. Saflığı ve tembelliğiyle

elindeki malları teker teker kaybeden başkahraman, kısa yoldan zengin olmanın hayallerini kurar. Zengin ve varlıklı bir ailenin kızıyla sahte bir aşk ilişkisine giren kahramanımız, bu yolla rahat ve güzel bir hayat yaşayacağını düşünür. Hileli bir oyunla başlayan aşk macerası, gerçeğe dönüşmüştür. Mirasyedi genç kahraman, kendisine samimi duygularla bağlanan genç kızı gerçekten sevmeye başlamıştır. Genç kızın duygularını istismar etmenin pişmanlığını yaşayan kahraman, sevgilisine asıl niyetini itiraf etmek zorunda kalır. Genç kızı samimi duygularla seven gerçek âşığı ise geçirdiği hastalık sonucunda hayatını kaybeder. Seven insanların arasına girmekle onların mutsuzluklarına sebep olduğunu düşünen başkahraman, yaşadığı pişmanlık psikolojisiyle İstanbul'u terk ederek kendisini cezalandırmış olur. Din ve inanç bağlamında bakıldığında romanın içeriği zayıftır. Kahramanın büyük annesinin ölüm sahnesi, din diline ait söz ve söz öbekleriyle anlatılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Meleklere İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.], Hz. Davut, Hz. Yakup), Hadis, Ahirete İman, Alın Yazısı, Baht, Talih, Cennet, Cehennem, Kutsal Kişiler (Hızır, Habil), Yemin, Şeytan, Ölüm, Ruh, Cenaze, Tabut, Halk İnanışları (Uğursuzluk), Ceza ve Mükâfat. **B) Mitoloji.**

1.1.76. Hıçkırık

Konu: Roman evlatlık olarak yaşadığı evde ailenin güzel kızına âşık olan bir gencin mutlu sonla biten aşk macerasını anlatır. Genç kahramanımız, sığındığı evde aşk duygularını bastırmanın ezikliğini yaşar. Sevdiği kızın aile hekimiyle evlenmesini bir türlü kabullenemez. Sevdalandığı kadına yazdığı aşk mektuplarıyla ruhundaki ızdırabı dindirmeye çalışır. Kocası ve besleme sevgilisi arasında karmaşık duygular yaşayan talihsiz kadın, üzüntüsünden ince hastalığına yakalanır. Bu hastalık zavallı kadının ölümüne sebep olur. Ölmeden önce âşığına bir mektup yazarak ondan kızına sahip çıkmasını ister. Aşkına sadık olan delikanlı, bu vasiyet üzerine ölen sevgilisinin genç kızıyla tanışır. Kaybettiği sevgilisinin bütün sıcaklığını ve samimiyetini bu genç kızda bulan delikanlı, onunla evlme kararı alır. Melankolik duygularla kaleme alınan romanın yüksek gerilimi, bu evlilik kararından sonra diner. Romanın ana izleği, aşk ve ızdıraptır. Din dili, kahramanların iç gerilimlerini yansıtmak amacıyla sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Romanda reel hayata ait başörtüsü,

mezarlık, şehitlik, cennet, cehennem, nikâh ve şeyh gibi dinî semboller kahramanların duygusal yanlarını yansıtmak için kullanılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Talih, Nasip, Dinî Şahsiyetler (Şeyh Kudsi), Şehit, Nikâh ve Boşanma, Giyim-Kuşam (Başörtüsü, Maşlah), Yemin, Mezarlık, Günah, Cennet ve Cehennem.

1.1.77. İkinci Dünya

Konu: *İkinci Dünya* romanı, yazarın kitabını yazmaktaki amacını açıklamasıyla başlar. Yazar, vaka örgüsünün anlatımına geçmeden önce romanın niteliği, içeriği ve ilerleyişi hakkında bilgi verir. Romanın ilk bölümünde yazar-anlatıcı, C… köyünde tanıştığı Nihâl Hanım ile kurduğu sıkı dostlukla beraber aralarında gelişen yıkılmaz güveni anlatır. Aralarında oluşan bu dostluk neticesinde Nihâl Hanım, ölen eşi Murat Bey´in arkadaşına yazmış olduğu mektupları yazara verir. Yazar, romanı bu mektuplar üzerine kurgulamıştır. Mektuplar iki farklı aşk dünyası arasında psikolojik travma yaşayan başkahramanın karmaşık ruh halini yansıtır. Ağır ve süslü bir üslupla yazılmış olan *İkinci Dünya* romanının iç dokusu lirik unsurlardan yoksundur. Dinî tema roman boyunca etkisiz ve perdelidir. Anlatımdaki akıcılık ve yerlilik, din ve inanç öğelerinin katkısıyla sağlanmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah`a İman, Dua, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Nasip, Kısmet, Alın Yazısı, Cennet ve Cehennem, Kutsal Mekânlar (Kâbe), Günah, Yemin, Şeytan, Halk İnanışları (Hurafe, Peri), Ölüm ve Mezarlık. **B) Hristiyanlık**: Din Görevlileri (Papaz).

1.1.78. Kılıçaslan

Konu: Kitabın adından da anlaşılacağı üzere roman, Anadolu Selçuklu tarihini konu edinir. Süleyman Şah'ın oğlu Aslan, babasının ölümünden sonra dağılan imparatorluğu yeniden kurmak için büyük bir mücadele başlatır. Tebriz'de İran Selçuklularının elinde esir tutulan Aslan, kardeşi Tokay'la birlikte buradan kaçar. Aslan'ın (Kılıçaslan) hedefi İznik'i ele geçirmektir. İznik'i çetin çarpışmalardan sonra fethetmeyi başaran Kılıçaslan, bölgenin en güçlü hükümdarı haline gelir. Aslan'ın kazandığı bu güçten korkuya kapılan Avrupalılar büyük bir

korku ve telaşa kapılır. Papanın kışkırtmasıyla bir araya gelen yüzbinlerce Haçlı askeri, Kılıçaslan'ı ve ordusunu tarih sahnesinden silmek ister. Fakat Müslüman Türk askerleri, korkusuz mücadeleleriyle Haçlıların bu hain emellerini bertaraf etmeyi başarır. İki büyük dine mensup ordunun çatışmasından kaynaklanan yüksek gerilimi, Aslan'ın Sümbül'le ve Mina'yla yaşadığı aşkları dindirmiştir. Haçlı müttefiklerin Alman komutanı, Türk İslam ordusunun yiğitliğine hayran kalarak ihtida etmiş daha sonra Türk ordusunun safına geçmiştir. Roman vaka zamanının sosyal ve kültürel yanını dinî sembollerle aydınlatır. Üslubunda din dili zengin ve niteliklidir. Anlatıda İslamiyete, Hristiyanlığa, semavî olmayan inançlardan Şamanizme ve Toteizme ait unsurlar kullanılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Meleklere İman, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Kaza ve Kadere İman, Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.]), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest), Dinî Şahsiyetler (Mevlana Celalettin Rumi), Nikâh, Ezan, Günah, Yemin, Namus, ihtida, İslam'da Helâl ve Haram, Şehitlik, Halifelik, Fırkalar (Alevîlik). **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman **(**Hz. İsa [Mesih]), Din Görevlileri (Papa), Kutsal Şehir ve Mekânlar (Kudüs). **C) Semavî Olmayan İnançlar**: Şamanizm, Toteizm.

1.1.79. Kocam

Konu: Anlatıda hileli bir yolla evlendirilmiş iki genç arasında geçen trajikomik olaylar anlatılır. Romanın asıl kahramanları Yusuf Haddad ve Mukbile Hanım, vesika üzerinde evli görülmektedirler. Gelişen olayların sonunda Yusuf Haddad ve Zevcesi Mukbile Nusret Hanım, geç de olsa birbirlerinin çocukluk aşkı olduklarını öğrenirler. Vakanın cereyan ettiği İstanbul ve Mısır, İslamî kültürün bütün canlılığıyla yaşandığı şehirlerdir. Fakat bu mekânlarda yaşayan halkın günlük diyaloglarında kullandıkları dinî semboller, kurgu dünyasına aynı ölçüde yansıtılamamıştır. İslam teolojisine ait nikâh ve talak terimleri dışında romanın üslubuna estetik değer katan nitelikli dini ve inanç unsurları tespit edilememiştir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Nikâh ve Talak (Boşanma), Günah, Cehennem, Yemin. **B) Hristiyanlık:** Engizisyon.

1.1.80. Korkuyorum

Konu: Elli dört yaşında varlıklı bir tüccarın ikinci eşi olan genç kız, korku psikolojisiyle kendisine ve çevresine sürekli zarar vermektedir. Karısının durumuna acıyıp onu tedavi etmeye çalışılan adam, bir yandan da aldatıldığını düşünmektedir. Romanda ruhsal bunalım yaşayan kadının ve aldatılma psikolojisine giren eşinin tahlile dayalı anlatımı yapılmıştır. Aldatıldığına inanan adam karısının ismiyle anılan kişinin onun erkek kardeşi olduğunu öğrendikten sonra evliliğini devam ettirme kararı alır. Farkında olmadan kız kardeşine âşık olan Bursalı genç, bu gerçeği öğrendikten sonra abdest alarak camiye gider, namazını kıldıktan sonra dualar ederek Allah'tan affını diler. Yazar, dinî ve örfi esaslara tamamıyla aykırı bu duygusal ilişkiyi erkek kahramanın bakış açısıyla dinî sembolleri kullanarak reddetmiş olur.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kaza ve Kadere İman, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Helâl, Cennet ve Cehennem, Ruh, Yemin, Nazar, Şeytan ve Cin, Halk İnanışları (Hurafeler, Peri, Büyü).

1.1.81. Pınar Başında Ölen Kız

Konu: Roman, aşk ve ihanet izlekleri üzerine kurgulanmıştır. Köy çeşmesinin başında başlayan büyük aşk macerası, yine aynı yerde trajik bir sonla biter. Lüks ve eğlenceli bir hayat özlemiyle sevgilisini terk eden saf köylü kızı, burada şehvet düşkünü, acımasız erkeklerinin tuzağına düşer. Yaşadığı sefaletten ve sevgilisine yaptığı ihanetinden büyük pişmanlık duyan köylü kızı, köyüne dönüp tekrar yeni bir hayata başlamak ister. Köye döndüğünde sevgilisinin ölüm haberini alır. Talihsiz kız, bu acı haberden sonra kendisi için anlamsızlaşan hayatına pınar başında son verir. Pınar başında romantik aşk duygularıyla başlayan bir ilişki trajik bir sonla bitmiş olur. Romanda vaka, küçük bir Anadolu köyünde başlar İstanbul'un eğlence mekânlarına kadar uzar.

Müslüman geleneklerin yaşandığı bu mekânların Din ve inanç kültürleri romana sınırlı ölçüde yansımıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Cehennem, Kısmet, Nasip ve Talih, Nikâh, Mezar ve Ölüm, Yemin, Günah ve Tövbe, Helâl, Zemzem.

1.1.82. Seni Satın Aldım

Konu: Babasının ölümünden sonra miras kalan servetini nasıl harcayacağını bilemeyen şımarık genç kız, kendisine gönlünce eğlenebileceği bir koca satın alır. Genç kız, işsiz bir avukat olarak tanıdığı kocasına bütün isteklerini kolayca yaptırabileceğini düşünür. Fakat zamanla kocasına büyük bir aşkla bağlanır. İşsiz olarak tanıdığı kocası, aslında ünlü bir gazetecidir. Genç kız, muhafazakâr ve zengin bir aile ortamında yetişmiştir. Küçüklüğünden itibaren din eğitimi alan şımarık kızın en büyük za'fı paradır. Fakir ve kimsesizlere verilen sadakanın sevabını çok iyi bilir. Fakat asrilik özentisiyle parasını hayır işlerinde kullanmak istemez. Genç kızın dine bakışı ideolojik değildir. Bir Fransız romanında okuduğu burjuvazi hayata özenerek sıra dışı maceralı bir evlilik yapmayı planlamıştır. Okuduğu kitapların kurgu dünyasıyla yetiştiği muhafazakâr hayatın gerçekleri arasında bocalayan başkahraman, zamanla olgunlaşarak gerçek kimliğine dönmüştür. Romanda sıklıkla yeminli ifadeler kullanılır. Roman, Osmanlı konaklarında yaşayan sosyete ailelerin dinî yanını kısmen yansıtmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua, Ahirete İman, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Dinî Şahsiyetler (Hoca Fehmi Efendi), Cennet, Sevap, Sadaka, Yemin.

1.1.83. Sönen Alev

Konu: Başarısız bir evlilikten sonra aşk alevi sönen Seza, ikinci bir evlilikle aradığı mutluluğu bulmuş olur. Aşk hayatında tereddütler ve pişmanlıklar yaşayan başkahraman Seza, Doktor Sırrı Nihat'la evlendikten sonra sönen aşk alevini eski sevgilisi Avukat Selim Naci ile tekrar alevlendirmek ister. Bu duygular üzerine

kurgulanan romanda dua ve günah söz kalıpları dışında, nitelikli dinî sembol bulunmamaktadır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Günah.

1.1.84. Toprak Mahkûmları

Konu: Romanın ön sözünde konuyla ilgili olarak: *"Toprak Mahkûmları, 1880-1923 yılına kadar, Anadolu'da inleyen Türk köylüsünün yaşadığı acıklı bir hayatın içi yüzünü anlatıyor."* açıklaması yapılmıştır. Toprakları işgal edilmiş ve cehalet girdabında boğulmaya mahkûm edilmiş Anadolu köylüsü, içine düştüğü bu sefaletten kurtulmak için büyük bir mücadele başlatmıştır.

Romanda Alaşehir'in Kula dağlarına sıkışmış Tepeköy sakinleri özelinde Türk köylüsünün batıl inançları, eşkıya çetelerinin baskıları altında kararan hayatları anlatılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda işgal edilen ülke toprakları, yine bu topraklarda yaşamaya mahkûm olan Türk köylüsünün cesaret ve fedakârlıklarıyla kurtulacaktır. Romanın ana kahramanı Hasan, yeni doğan ikiz çocuklarını ve çok sevdiği karısını köyde bırakarak Yemen'i işgal eden düşman güçleriyle savaşmaya gider. Hasan'ın oğlu Mehmet de zabit okulundan mezun olduktan sonra Dumlupınar ve Çanakkale Savaşlarına subay olarak katılır. Hasan bir tesadüf eseri cephede oğlu Yüzbaşı Mehmet'le karşılaşırlar. Baba-oğul, İzmir'in Yunan işgalinden kurtulması için birlikte savaşa katılırlar. İzmir, Türk askerlerinin düşmana karşı kahramanca mücadelesinden sonra kurtulur. İzmir kışlasına Türk bayrağı çekilir. Romanın ana konusu, Milli Mücadele savaşları olmakla birlikte eserde Türk köylüsünün batıl inançları ve yanlış tevekkül anlayışı eleştirilir. Yeni ideolojiyi halka anlatmaya çalışan bütün romanlarda olduğu gibi *Toprak Mahkûmları*'nda da karşıt güç İslam'a ve Osmanlı geleneğine ait sembollerdir. İnkılâp romancısı, eserin ön sözünde Atatürk gençliğine düşen en büyük vazifenin Cumhuriyet Türkiyesine sahip çıkmak olduğunu söyler. Bu amaçla kaleme aldığı romanında, köylüye sahip olduğu yerli kültürel değerlerin çirkinliğini gösterip onu demokratik rejimin kendisine sunacağı imkânlara sahip çıkmaya teşvik etmek olmuştur. Roman bu yönüyle İnkılâp

Edebiyatı'nın karakteristik özelliklerini taşır. Din ve inanç göstergeleri okuyucuda negatif bir algı oluşturacak şekilde sıklıkla kullanılmıştır.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Kitaplara İman (Kuran-ı Kerim), Peygamberlere İman (Hz. Adem), Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar, Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Hacca gitmek ile İlgili Hususlar, Kurban ve Adak, Dinî Şahsiyetler (Köy İmamı), Kutsal Mekânlar ve Şehirler (Kâbe, Hicaz, Mekke, Medrese, Yeni Cami, Köy Camisi), Kutsal Nesneler (Sancak), Dinî Bayramlar (Kurban Bayramı), Mezarlık, Ölüm, Ruh, Mevlit, Nikâh, Hülle, Şeriat, Halk İnanışları.

1.1.85. Üç İstanbul

Konu: Romanda vaka örgüsü II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinde cereyan eder. Roman, bu geniş zaman diliminde son dönem Osmanlı Devleti'nin siyasî, sosyal ve kültürel panoramasını ortaya koyar. Edebiyatımızın ilk roman örneklerinde karşılaştığımız yanlış Batılılaşma teması, *Üç İstanbul* romanında daha geniş bir perspektifte ele alınmıştır. Roman, bireysel düzlemde Adnan'ın annesiyle geldiği İstanbul'da yaşadığı inişli ve çıkışlı hayat hikâyesini konu edinir. II. Abdülhamit'in padişahlığı döneminde Adnan idealist, fakir ve içe kapanıktır. İttihat ve Terakki Partisi'nin yönetimi ele geçirdiği dönemde Adnan itibar kazanır. Mütareke yıllarında ise Adnan, tüm kazanımlarını yitirir ve hayatı trajik bir şekilde sona erer. İnanç bağlamında değerlendirdiğimizde romanın başkahramanı Adnan'ın dinsizliği teşhir edilmiştir. Fakat Adnan dinsizliğine rağmen din aleyhinde hiçbir ifade kullanmaz. Onun dinsizliği kendi iç dünyasında yaşadığı gelgitlerin sonucudur. Roman aristokrat ve burjuva tipi insanların yalılarda ve konaklarda geçen halktan kopuk içe dönük kirli yaşamlarına da eleştirel bakış getirir. Romanın en karakteristik özelliği temelde Müslüman geleneklerinin hâkim olduğu bir toplumda yaşanan yasaklı ilişkilerdir. İlginçtir ki bu kirli ve yasaklı ilişkiler modern yaşantının kuralları içerisinde meşrulaştırılmaya çalışılır. Romanın başkarakteri Adnan, Miralay Hüsrev'in kibar ve kültürlü karısı Belkıs'la ve öğrencisi Süheyla ile yaşadığı yasak ilişkilerde tereddüt ve telaş yaşamaz. Romanın başkahramanı Adnan, dinsizdir. Romanın genel dokusuna dinsiz Adnan'ın şahsında son dönem Osmanlı Türk aydın

tipinin yaşadığı inanç krizi sinmiştir. Roman, kökleşmiş Din ve inanç değerlerine aykırı tematik yapısına rağmen eski gelenekleri savunan Dağıstanlı Hoca, idealist genç kız Süheyla ve Şair Raif karakterlerinin muhafazakâr üslubuyla reel hayata yaklaşmıştır. Adnan'ın zihin ve tefekkür dünyası dinî sembollere kapalıdır. Mithat Cemal Kuntay, din dilinden yararlanmak için romanın ikinci karakterlerinden yararlanır. Onları yetiştikleri muhafazakâr zemine göre konuşturur. *Üç İstanbul* eseri, farklı semavî dinlere mensup elliye yakın roman karakterinin pratik dilini kurgu dünyasına yansıtması açısından başarılıdır. Roman, din ve inanç temalı kavramlar bağlamında zengin içeriğe sahip nitelikli bir eserdir.

Din ve İnanç Unsurları: A) İslamiyet: Allah'a İman, Dua ve Beddua, Meleklere İman, Kitaplara İman (Kur'an-ı Kerim), Peygamberlere İman (Hz. Muhammed[s.a.v.], Hz. Yusuf), Hadis, Ahirete İman, Cennet ve Cehennem, Kaza ve Kadere İman, Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar (Abdest, Seccade), Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar, Ezan, Namus, Kutsal Kişiler ve Dinî Şahsiyetler (Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Muaviye, Şeyhülislam, Bozdoğan Kemeri'nin İmamı), Kutsal Mekânlar (Camiler, Türbeler), İslam Tarihi, Felek, Talih, Günah, Tövbe, Halk İnanışları (Uğursuzluk, Muska), Fırkalar (Bektaşilik), Yemin, Dinî Bayramlar (Kurban ve Şeker Bayramı), Cenaze, Ölüm, Mezarlık, Nikâh, Giyim-Kuşam (Başörtüsü, Sarık, Cüppe), Şeriat, Mevlit, Şehitlik, Müslümanlık, Fetva. **B) Hristiyanlık:** Peygamberlere İman **(**Hz. İsa [Mesih]), Kutsal Kişiler (Meryem), Kutsal Mekânlar (Ayasofya Kilisesi), Ortodoks, Nikâh, Din Görevlileri (Papa), Ayin. **C) Yahudilik**: Peygamberlere İman (Hz. Musa). **D) İnanç Krizi ve Ateizm E) Mitoloji.**

1.1.86. Yalnız Dönüyorum

Konu: Türk Ocakları derneğinde tanışan iki genç, memleket sorunları karşısında ortak düşünce ve hedefte yürüyen birlikteliklerine bir aile çatısı altında devam etmek isterler. Evlenen iki genç arasındaki samimi ilişkiler kısa bir süre sonra erkek kahramanın Avrupaî bir hayat tarzı yaşamayı tercih etmesiyle bozulur. Genç adam, eşine karşı olan sorumluluklarını ihmal etmeye başlamıştır. Bir süre sonra sağlık sorunları yaşamaya başlayan çapkın adam, tedavi için Avrupa'ya gitmeye karar verir. Genç kadın, kocasıyla aralarında soğukluk olmasına rağmen eşine refakat

etmek için onunla bilikte Avrupa'ya gider. Bu arada İstanbul'dan gelen bir mektup sahtekâr adamın bütün hilelerini ortaya çıkarır. Gelen mektupta adamın amcasının kızıyla evli ve bu evlilikten çocuk sahibi olduğu yazılıdır. Talihsiz kadın, yaşadığı bu hayal kırıklığıyla İstanbul'da yaşayan amcasının oğluna telgraf çekerek kendisini karşılamasını ister; çünkü yalnız dönecektir. Romanda yaşanan bu duygusal çöküntü yanında dönem itibariyle ülkenin yanlış Batılılaşması, siyasal yapısı ve bozulan değerleri de değerlendirilir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk romanlarında olduğu gibi bu romanda da inanç unsurlarının oldukça silik olduğu ve kadınların örtünme âdetlerinin eleştirildiği tespit edilmiştir.

Din ve İnanç Unsurları: **A) İslamiyet:** Allah'a İman, Dua ve Beddua, Ahirete İman, Şehitlik, Giyim-Kuşam (Örtünme), Kutsal Mekânlar (Medrese), Kadın, Yemin, Günah.

II. BÖLÜM

2.1. SEMAVİ DİNLER ile İLGİLİ HUSUSLAR

2.1.1. Müslümanlık ile İlgili Hususlar

Türkler, 751 yılında Müslüman Arap ülkelerine karşı kazandıkları Talas zaferinden sonra dalga dalga İslam dinine girmeye başlamışlardır. İlk Müslüman Türk Devleti Karahanlılarla birlikte Türkler, İslam ülkeleri üzerinde kurumsal bir kimlik kazanmışlardır. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu Devleti ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman üst kimlikleriyle İslam sancağını dünyanın dört bir yanında dalgalandırmışlardır. Şeriat esaslarının sosyal ve bireysel hayatın her alanına nüfuz etmesiyle birlikte İslamî edebiyat doğal bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

İslamî yaşam, Türk toplumunun kültürel dokusuna o derece sinmiştir ki bugün farklı dinlere mensup bütün ırklar, Türk soyunu İslam'la özdeşleştirmektedir. Halen Orta Asya'da Türklüğün şartlarıyla kastedilen anlam, İslamiyet'in şartlarıdır. Pratik dilimizde din diline ait çok sayıda söz ve söz öbeklerini kullanıyor olmamız dinî yanımızın güçlü olmasından kaynaklanır.

İncelediğimiz romanların istisnasız her birinde niteliği ve niceliği farklı olmakla beraber çok sayıda İslamî inanç unsurları tespit edilmiştir. Bu tespitlerimizi birbirleriyle ilişkilendirdiğimiz aşağıdaki başlıklar altında sunmayı uygun gördük

2.1.1.1. İslamiyet

Analiz ettiğimiz romanlarda İslamiyet ve Müslümanlık kavramları romanın hedef kitlesine göre farklı mesajlar içerir. Laik Türkiye Cumhuriyeti'ni halka özümsetmeyi hedefleyen romancılarda Müslümanlık algısı olumsuzdur. Bu tip romanlarda İslam karşıtlığı, kimi zaman kahraman-bakış açısıyla kimi zaman da doğrudan yazar anlatımıyla karşımıza çıkmıştır. Milli, tarihî ve mistik romanlarda ise idealist ve ülkücü kahramanlar İslam dinini yüceltirler. Fakat bu tip romanların sayısı oldukça sınırlıdır.

Sevgim ve Izdırabım romanının idealist ve ülkücü kahramanı Gülseren, talebe olduğu Türk mektebini ecnebi mekteplere karşı savunurken dolayısıyla İslam dininin diğer dinlere karşı üstünlüğüne de değinmiş olur: *"Hangi din bizim tamamen vicdanımıza terk edilen temiz dinimiz kadar cazibelidir, hangi milli heyecan bütün dünyaya bir avuç asker ve bir avuç cephane ile meydan okutacak bir ateşle yanmıştır (14)."* Gülseren, dönemin asrî gençlerine muhalif olarak mili ve manevi değerlerini özümsemiştir.

Halide Edip Adıvar, Sinekli Bakkal romanında İslamiyet'i hoşgörü ve sevgi merkezli bir din olarak tanıtmanın gayreti içerisindedir. Romanda bu konudaki sözcüsü Vehbi Dede'dir. *"Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede, farklı kültür, din ve yaşam biçimlerini dinin hoşgörü ve insan sevgisi potasında eritmeye çalışır. Böylece din, sadece para için insanların sömürülüp korkutulduğu bir olgu olmaktan çıkar ve dünyanın simgesel anlamda cennet olmasına hizmet eder."* (Şahin, 2011) *"Sinekli Bakkal'da İslamiyet bir yaşayış şekli olarak, bir felsefe ve huzur kaynağı olarak, insanları birleştiren mutlak bir değer halidir."* (Enginün, 1995:36) *"Sinekli Bakkal'da hâkim olan anlayış, İslam'ın dünya ile ilgili prensipleridir. Bunun temsilcisi ise İmam İlhami Efendi'dir."* (Yalçın, 2012: 40) Halide Edip, romanında İslam'ın kendisini değil İmam İlhami Efendi gibi din istismarcılarını sevmez. İmam Efendi bu yönüyle antipatiktir. İslam'ı ideal ölçüler içerinde Mevlevî şeyhi Vehbi Dede temsil eder. Vehbi Dede'nin tanımladığı Müslümanlık, bütün dinleri kapsayan evrensel nitelikte bir İslam anlayışıdır. Adıvar, Müslümanlığı Vehbi Dede'nin şahsında sever. İnanç bunalımı yaşayan Perengrini çıkmazlarını Vehbi Dede'nin temsil ettiği İslam dininde çözer. İhtida eden Perengri medeniyetler arası sosyal bir

misyonu da yüklenmiş olur. Adıvar'ın vermek istediği mesaj açıktır: Modern alanlarda İslam ülkelerini çağın çok gerisinde bırakan Avrupa insanı, bir türlü sağlayamadıkları iç huzuru Doğu'nun mistik dünyasında bulacaktır.

Üç İstanbul romanında kahramanların önemli bir kısmı Avrupaî hayat tarzıyla yalılarda ve konaklarda yaşamaktadırlar. Yerli hayatın gerçeklerinden uzak kendilerine fildişi kulelerle çevrili çok farklı bir hayat kuran bu yeni Türk aydın tipi için Müslümanlık, geri kalmışlığın ve cehaletin karşılığıdır. Fakat bu burjuvazî tipler arasında Avrupa medeniyetine karşı yerelliği ve doğu mistisizmini savunan karakterler de bulunmaktadır. Naşit'in salonunda İttihatçı Adnan, istibdat taraftarı Hidayet, jurnalci Doktor Haldun ve Habibullah Efendi sohbet etmektedirler. Peygamberler hakkında mizahî bir dil kullanan Doktor Haldun, medeniyetin Avrupa'da olduğunu savunur. Buna karşı Habibullah yerli kimliğiyle haykırır: *"Müslümanlık medeniyettir, Sen biliyor musun ki Kuran'daki Yusuf'un kıssası Homeros'un Odysse'sinden çok yüksektir (495)." Üç İstanbul* romanının dinî yanı zayıftır. İslam dinini yeri geldikçe savunan tipler zayıf karakterlerdir. Romanda dini ve Osmanlı geleneğini savunan güçlü bir ses bulunmamaktadır.

Çöküş ve dağılma sürecini yaşayan Osmanlı Devleti'nin sosyal panoramasını ortaya koyan *Dünküleri Romanında* Ahmet Rıfkı, geleceğe dair ümitlerini yitirmiştir. Paris'te eğitim gören arkadaşı Ahmet Reşit'e gönderdiği mektubunda Talat Paşa ile memleketin idari meseleleriyle ilgili özel görüşmeden söz eder. Osmanlı devlet yönetimin İslam birliğiyle hareket etmesinin hükmünü kaybettiğini savunan Ahmet Rıfkı, Türk milliyetçiliğinin devlet yönetimine hâkim olması gerektiğini savunur (145).

Andreya Doria komutasındaki Avrupalı müttefiklere karşı Hızır Bey'in kardeşleriyle birlikte yaptığı büyük mücadeleleri anlatan *Barbaros'un Ölümü* romanında İslam dini, doğrudan ve açık ifadelerle savunulmamıştır: Barbaros şöyle der: *"İspanyollar, Müslüman esiri kesmek sevaptır diyorlar, ben de Hristiyan esirlere iyi muamele etmek insanlığımızın icabıdır dedim. Fakat İspanya bunu zaafıma hamletti. Onlara ne kadar kuvvetli olduğumu göstereceğim (91)."* İspanyollar, Müslümanları zalimlikle suçlamalarına rağmen romanda Müslümanlığın

insana verdiği değere vurgu yapılmamıştır. Barbaros, Hristiyan esirlere iyi muamele etmesi gerektiğini insanlık görevine bağlar.

Tespit ettiğimiz kadarıyla *Sevgim ve Izdırabım* dışında romanların hiçbirinde İslam dinini öven, sevdiren ve özümsetmeye çalışılan belirgin ifadeler kullanılmamıştır. *Sevgim ve Izdırabım'da* idealist ülkücü başkahraman, yatılı kaldığı talebe yurdunda karşıt güçlere karşı İslam dinini savunur. Fakat romanın dinî yanı, Türk milliyetçiliği temasıyla perdelenir. *Sinekli Bakkal* romanında mahalle imamının şahsında karalanan İslamiyet, Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'nin tasavvufî söylemleriyle sevdirilmeye çalışılır. Adıvar, imam tiplemesiyle dönemin modasına uyarak İslamiyet'i karşıt güç kabul ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Fakat yetiştiği köklü İslamî değerlerden büsbütün kopamamış olacak ki, romanında norm karakter rolünü samimi bir Müslüman olan Vehbi Dede'ye vermiştir. Milli Mücadele yıllarını anlatan romanlarında Anadolu halkını düşmana karşı yüreklendiren hâkim güç, Türk milliyetçiliğidir. İslamiyet ve ona ait bütün değerler, yaşanan felaketlerin, dağılmaların ve savrulmaların tek sebebidir. *Beyza, Dünkülerin Romanı, Aşkın Temizi ve Toprak Mahkûmları* başta olmak üzere birçok roman, İslam dininin yozlaşan yanlarını vurgulayarak yeni ideolojiyi Anadolu halkına benimsetmeye çalışırlar. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik odaklı icraatlarının yeni yeni gerçekleştirildiği bir dönemde İslamiyet'in karşıt güç telakkisi romanların iç dokusuna sindirilmiştir.

2.1.1.2. İmanın Esasları

2.1.1.2.1. Allah'a İman ile İlgili Hususlar

Bütün semavî dinler ve inançlar, varlık âleminde hissedilen veya hissedilmeyen her nesnenin ve olgunun bir yaratıcı gücün tasarrufunda olduğu noktasında birleşir. Bu yaratıcı güç, din diline ait farklı farklı sembollerle karşılık bulur. İslam coğrafyasında bu sonsuz irade ve kudret *Allah* göstegesiyle adlandırılır. *"Allah'a iman, Allah'ı bilip ona inanmak, varlığını, birliğini bütün kemal sıfatlarıyla muttasıf ve eksik sıfatlardan münezzeh olduğunu kabul etmektir."* (Günenç, 1988: 10) İncelediğimiz romanların tamamında farklı nitelikte ve nicelikte Allah'a iman temasını tespit ettik. Dinî yanı oldukça zayıf ve basit piyasa romanlarda

bile kahramanların Allah'a imanlarından tezahür eden Allah, Allah'tan, Allahım, ya Rabbi, Allah'a şükür, Allah aşkına gibi söz öbeklerini kullandıklarını tespit ettik. Değerlendirmelerimizi ayrıntılar içerisinde boğmamak ve anlatımlarımızda tekrara düşmemek için *Tekrar Unsurları* açıklamasıyla romanda sık sık kullanılan söz kalıplarını sayfa numaralarını göstererek belirttik.

Adam Sarrafı romanında Tosun, Konya'dan ticaret amacıyla İstanbul'a gider. Yahudi iş adamlarıyla birlikte ticaret yapan Tosun, kısa zamanda zenginleşir. İstanbul'da tanıştığı üç ayrı bayanla da gönül eğlendiren Tosun, özellikle Allah'ın kendisine kusursuz bir güzellik verdiği Atiye ile evlenmek için onu ikna etmeye çalışır; fakat bunu başaramaz (16). Asiye'nin Recep'le olan aşk macerasını anlatan romanda, Allah'a imana unsurları oldukça sınırlı sayıdadır.

Aşk Yarışı romanı isminden içeriğiyle örtüşmektedir. Çapkınlık ve yasaklı aşk ilişkileri dinî değerleri ötelemiştir. Romanın din ve inanç yanı oldukça zayıftır. Burjuvazi tiplerin ilişkilerini anlatan romanda, Allaha ısmarladık, Allah aşkına, ya Rabbi gibi deyimleşmiş sözcük gruplarının dışında din duygusu ile ilgili söz kalıplarına pek rastlanılmaz.

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (18, 19, 20, 39, 124, 126, 130), Allah'a şükür (133), ya Rabbi (43, 99).

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında aynı toplumsal değerlere sahip fakat farklı sosyal statüdeki insanların birlikte kaldıkları otelde yaşadıkları kirli ilişkiler anlatılır. Otel sakinlerinin ideolojik bir din anlayışı yoktur. Yaşam tarzları dinî hayattan kopuktur. Din duygusuyla çelişen içki, kumar ve gayrimeşru aşk ilişkileri otel sakinleri için alışılagelmiş bir yaşam tarzıdır. Aralarında geçen diyaloglarda Allah, Allah aşkına, ya Rabbi, estağfurullah gibi günlük hayatta irticalen kullanılan söz gruplarını kullanırlar. Otelde Cumhuriyet Türkiye'sini kısmen temsil eden kozmopolit, dinî hayat değerleri sarsılmış bir kitle bulunmaktadır. Romanda asrilik özentisinde olan tiplere eleştirel bakış açısı vardır. Faika'nın kaynanası, giyim-kuşam tarzında asrileşen gençleri yazar-anlatıcıya şikâyet eder. Faika Hanım'ın eleştirilerine din duygusu hâkimdir: *"Benim kızlara o kadar söyledim: 'Şu saçlarınızı ben ölünceye kadar kesmeyin.' dedim; dinletemedim. O*

Canım saçları görseydiniz! Oturdum, hep ağladım. Amma güzel oluyorlar mı? Hepsi maskaraya dönüyorlar. Ben hiçbirini beğenmiyorum. Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım. Bana sorsanız ben artık kadın kalmadı, diyorum. Niçin mi? Şimdiki kadınların hepsi birer erkek Fatma (18)." Faika'nın kaynanası, geleneklerine bağlı komik bir karakterdir. Dedikoduyu sever. Konuşmalarında din diline ait unsurları sık sık kullanır. Dedikoducu kadın, konuşmalarına devam şöyle devam eder: *"Bizim zamanımızda bir kadın dar bir çarşafla dışarı çıksa polisler çarşafını yırtardı. Bir kadın, bir erkek, bir arabaya binemezlerdi. Şimdi istersen omzuna al da gezdir, polisler başını bile çevirmiyorlar. Böyle de polis olur mu? Bunları hep o hürriyet yaptı. Bilmem siz de hürriyetçi misiniz? (Anlatıcı): 'Hayır değilim.' " Doğru, o zaman siz çocuktunuz, aman Allahım, görseniz neler yaptılar. Bizim rahmetli söyledi, bu millet adam olmaz dedi (18)."* Faika'nın dedikoducu kaynanası dinî inancı kuvvetli olmakla birlikte cahil ve tutarsız bir tiptir. Kaynana, otelde çalışan temizlikçi kadın Halide'nin yaşlı emekli konsolos Şefik Bey için kullandığı: *"ihtiyarlamış, kendine bakmıyor,banyoyu kirletiyor"* sözlerini duyduğunda Halide'yi din duygusuyla uyarma ihtiyacı hisseder: *"Allah'ın gücüne gider kızım ne oldum dememeli ne olacağım demeli (20)."* Otelin sekiz numaralı oda sakinleri Abdülkerim ve karısı İffet Hanım, sürekli ağlayıp huysuzluk yapan çocuklarından dolayı aralarında sürekli bir tartışma ve huzursuzluk yaşamaktadırlar. İffet Hanım, derdini Ayaşlı'nın kızı Faika'ya ve başkahramana anlatır: *"Hep kabahat babasında dedi. Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım, kocam, çocuğum olup da bir kere sevmek içimden gelmedi ki. Koca mı? Koca! İşte görüyorsunuz kendisine söylemesem. Şimdi akşama kadar ağlar. O bırakır gider. Allah duygu vermemiş. Şimdi çocuk akşama kadar ağlasa o bırakıp gider. Doğrusu sevmek de içimden gelmiyor. Başkalarının çocuklarını daha çok seviyorum. Ne olurdu Allahım bir güzel çocuk doğursaydım (51)."* Otel sakinleri, her ne kadar İslamî geleneklere aykırı yaşam tarzları olsa da ruh dünyalarında Allah inancından ve din duygusundan kopamamışlardır. Bilinçaltı dünyalarına sinen İslam esaslarıyla şekillenen Allah algısı, ifadelerine olduğu gibi yansımıştır. Realist çizgide kalmaya çalışan yazar, pratik dilde kullanılan dinî sembolleri kullanarak romanın yerli yönünü güçlendirmiştir.

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (34, 59, 116, 191), Allah'tan kork (44), ya Rabbi (49, 51, 85, 162, 220), Allah (148, 164), Allah'ın belası (167), Allah bilir (85), Evvel Allah (164), Estağfurullah (221).

Ayşim romanında, Padişah III. Ahmet'in şehvet arzularını tatmin etmek için saraya zorla getirdiği namuslu bir genç kızın merkezinde yaşanan talihsiz olaylar anlatılır. Lale Dönemi'nin zevk ve sefa ortamında dinî yanı zayıflayan saray erkânı, halkın sosyal sorunlarına sırtını dönmüştür. Romanın vaka örgüsü 18.yüzyıl Osmanlı halkının sosyo-kültürel hayatını yansıtır. Ayşim'in babası Ahi Ağası Kılıç Baba, inançlı ve cesur bir kişiliğe sahiptir. Kızı Ayşim'i kaçıranlardan intikam alacağını Tanrı'yı şahit göstererek yemin eder:*"Lale Devri'nin kahkahalarını susturmak benim borcum olsun, buna yeri göğü yaratan Tanrı! Sen de şahit ol (57)."* Padişah'ın ve saray erkânının zulümlerinden usanan halk da Kılıç Bey'e:*"Tanrı şahit olsun gideceğiz (107.)"* sözleriyle destek olur. Kılıç Baba kuvvetli Allah inancıyla Allah'tan ümidini kesmez (108). Tuğrul, nişanlısı Ayşim'i Padişah III. Ahmet'in elinden kurtarmak için planlar yapmaya başlar. Kılıç Baba, Tuğrul'un yanlış bir hareket yapmaması için onu Allah inancıyla teskin etmeye çalışır: *"Yavrum Tuğrul. Vaziyeti görüyorsun. Bu talihsizlik benden ziyade sana aittir. Fakat bundan bedbin olmamalı."* Tuğrul, Baltacı Yahya'nın yardımıyla saraya girmeyi başarır. Fakat saray muhafızlarına yakalanmaktan kurtulamaz. Tuğrul ve ona yardım eden Baltacı Yahya, idam cezasına çarptırılır. Padişahın dalkavuğu İbrahim Paşa şehadet getirerek: *"Aman kelleyi zor kurtardım. Bu gadap benim de ihtiyar kellemi uçurtabilirdi (126)."* der. Romanın iki karşı gücü, Allah inancını önemserler. Karşı gücün zulüm ve kötülük tarafı saray ehlidir. Saray sakinleri adına padişah, İslam esaslarını arzu ettiği gibi çıkarları doğrultusunda kullanır. Padişahın şehvet arzularına karşı direnen Ayşim, bir fetvayla recim cezasına çarptırılır. Ayşim recmedilirken halktan bazıları: *"Allah'ını seven bir taş atsın, Allah rızası için bir taş yok mu? (158)."* diyecek kadar acımasızlaşır.

Sarayın despotluğuna daha fazla dayanamayan halk, Kılıç Baba ve Patrona Halil liderliğinde isyan hareketini başlatır. Saray ağalarından biri, *"Allah'ını seven padişahı namına sancak altında toplansın! Sancak altına girenlere ihsan var (162)."*

deyince isyancılar, *"Biz sancak altında toplandık. Cihadımızı namus düşmanı saray için yaptık (162)."* şeklinde ağaya tepki gösterirler.

Tekrar Unsurları: Allah biliyor (62), ya Rabbi (64, 91, 156), Hay Allah (97), Allah'ın belası (116), Allah şahit (157), Aman Allahım (166), Her şeye kadir ulu Tanrı (167), İnşallah (16, 75, 101), Allaha ısmarladık (44, 110, 128, 72), Maşallah (103,49), Allah'a emanet (113, 140), Allah rızası için (130, 158).

Boz Kurt romanı hayatın önüne yığdığı zorluklara karşı küçük bedeniyle mücadele etmeye çalışan Mehmet'in Apanos köyünde başlayıp İstanbul'da devam eden hayat hikâyesini anlatır. Babası Halil, Mehmet daha anne karnındayken ailesini ve köyünü bir şehirli kadın uğruna terk etmiş, İstanbul'a yerleşmiştir. Mehmet, Müslüman bir Anadolu köylüsüdür. Hasta annesi onu dinî terbiyeyle büyütmüştür. Hasta annesinin ölmeden önceki son cümlesi: *"Seni Allah'a bırakıyorum, Mehmet (7)."* olmuştur. Çok zor şartlar altında İstanbul'a gelen Mehmet'in Allah'tan başka kimsesi yoktur. Küçük Mehmet'in en büyük ideali tayyareci olmaktır. İstanbul'da babasının adresini bulan Mehmet, çaresizlikten bir müddet zalim üvey annesinin yanına sığınır. Bir yandan işe gidip bir yandan da okul okuyan Mehmet, babasının ölüm haberiyle büyük bir acı daha yaşar. Babasının ölüm haberini getiren dindar polisler Mehmet'i Allah inancıyla teselli etmeye çalışırlar (73). Ölümün Allah'ın emri olduğunu, yapacak bir şeyin bulunmadığını söyleyen polisler çok acıdıkları bu köylü çocuğunu Konak sahibesi Nuriye Hanım'a evlatlık olarak verirler. Çanakkale Savaşı'na gidip de cepheden dönmeyen Sermet'in annesi Nuriye Hanım, Mehmet'i evlat edindiği için çok mutludur. Bu mutluluğunu Allah'a şükrederek dile getirir. *"Allahım Allahım sen ne büyüksün. Yaralı anaya sen bir evlat daha gönderdin (90)."* Kalbi kırık yardım sever kadın, Mehmet'i şefkatli kolları arasına alarak Allah'a şükreder.

Tekrar Unsurları: Allah rızası için (42), Tanrı (25), yaradan (97), ya Rabbi (38), Allah'a şükür (40).

Devlete başkaldırı ve mazlum halkı ezme üzerine kurulan eşkıyalık müessesesi, İslam inancının temel esaslarına tamamen aykırı bir hayat tarzıdır. Mehmet Efe şahsında bu tarz bir hayatın anlatıldığı *Çakıcı Efe* romanında eşkıyalar

bilinçli olmasa da Allah inancı taşırlar. Romanın genel üslubunda Allah büyüktür (159), Allah'ın emir (189), Allah kerim (324) gibi sınırlı sayıda ve nitelikte dinî göstergeler bulunmaktadır.

Dağları Bekleyen Kız romanında, Ağrı Dağı eteklerini mesken edinen şakilerle Türk askeri arasında geçen iç çatışmalar anlatılır. Dağlardaki şakileri imha etmek üzere göreve çıkan on uçaktan biri çatışma esnasında düşürülmüştür. Bu zayiatın dışında filo pilotları vazifelerini başarıyla tamamlayıp Karaköse'ye geri dönmüştür. Yüzbaşı Nuri Bey, görevden dönen filo komutanı Binbaşı İhsan Bey'e, şakilerin saldırısından nasıl korunduklarını anlatır. Nuri Bey: *"Binbaşım biliyorsunuz ki burası Allah tarafından halk edilmiş kayalardan yapılma bir kaledir (6)."* der. Romanın başkahramanı Üsteğmen Adnan Bey'in de tayini Karaköse'ye çıkar. Türk filosu şakilere karşı yeni bir görevde bulunmak için tekrar hazırlanır. Mülazım Sermet de görev için hazırdır. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Türk askerleri uçaklarla Ağrı Dağı'na giderler. Şakilerle çıkan çatışmada Adnan Bey'in yakın arkadaşı Sermet Bey de yaralanır. Yaralı Türk askeri, nişanlısı Nerime'nin yaralandığını duymaması için Adnan Bey'i tembihler ve onu Nerime'nin yanına gönderir, o gece orada kalmasını ister ve Adnan Bey'e: *"Allaha ısmarladık."* diyerek vedalaşır (17). Romanın ilerleyen bölümlerinde şakilerin meskeni Ağrı Dağı'na vazifeli giden Adnan Bey ve yanındaki pilot, dağda keşif yaptıkları sırada ateş altında kalırlar. Pilot bu tehlikeli anda: *"Ya Rabbi nasıl olacak bu işin sonu (48)."* sözleriyle Allah'a sığınır. Genç Pilot, dağdaki şakilerin tuzağından kurtularak uçağı müsait bir bölgeye indirmeyi başarır. Adnan Bey, dağdaki hain eşkıyaları yok etmek için kararlıdır. Bunun için şakilerin yaşadıkları yerlere gidip haklarında bilgi almak gerekmektedir. Kahraman Türk subayı, şakilerin dikkatlerini çekmemek için kıyafet değişikliği yaparak aralarına sızar. Üsteğmen Adnan, bu görevi sırasında yıllar önce şakilerle savaşmak için dağa gönderilen Ahmet Çavuş'la karşılaşır. Ahmet'in yıllar önce öldürüldüğünü bilen Adnan, önce onun şakilere yardım eden bir hain olduğunu düşünür. Fakat Ahmet'in iyi niyetini anladıktan sonra onunla dostluk kurar. Ahmet Çavuş, Adnan Bey'e dağdaki şakilerin inanışlarından bahseder: *"Ne din var, ne iman var, ne Allah… Hiçbir şeye inandıkları yok. İşte görüyorsunuz: ayaklarından bir don, kafalarında bir keçe külah, Allah'ın dağlarında sabahtan akşama kadar*

öldürecek adam arayıp duruyorlar. Yedikleri bir parça çiy etle bulgur (63)." Şakiler, din duygularını kaybettikleri için insanları acımasızca öldürmektedirler.

Adnan Bey, bu tehlikeli vazifesini yerine getirirken askerlerine mitralyözle ateş eden eşkıya çetesinin kızı Zeynep'i yakalar. Bundan sonra Adnan ve Zeynep arasında duygusal bir yakınlaşma başlar. Adnan Bey, yaptıklarından dolayı pişmanlık duyan ve affedilmek isteyen Zeynep'e inanır ve dağdan ayrılırken onu Allah'a emanet eder (103). Karşıt güçlerin çatışmalarına dayalı vaka örgüsünde günlük dilde alışılagelmiş tarzda kullandığımız dinî sembollerle karşılaşırız.

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (17, 44, 92), ya Rabbi (48, 69, 146).

Dünkülerin Romanı'nda Allah inancına ait unsurlardan yararlanılarak romanın estetik değerinin ve anlam zenginliğinin yüceltilmeye çalışıldığını görüyoruz. Bu kategoride romanda kullanılan söz öbekleri maşallah (79) ve Allaha ısmarladık (145) olmuştur. Romanda dinî sembollerle yapılan alışılmamış bağdaşmalar İslami ve yerli üsluba aykırıdır. Halkın bir kısmı İttihatçılara Allah gibi tapmaktadır (134). Cemil Hakkı, Konya'da Mevlana Türbesinden Eyfel Kulesindeki Ahmet Reşit'e yazdığı mektupta, medreselerin yozlaştığını medreselere gelen bütün insanların Allah'ın mahbup bir kulu olarak görüldüğünü de anlatır (159).

Fuji-Yama romanında Tokyo Sefareti Müsteşarı Haydar Naci Bey, daktilo namzetliği için iş başvurusu yapan birçok kişi arasından Necile'yi seçer. Böylece kahramanlar arasında bir ilişki başlamış olur. Birlikte vapurla Japonya'ya doğru yol alırlar. Vapurda Yüzbaşı Nizamettin de bulunmaktadır. Bir gece vapurda eğlence düzenlenir. Eğlence arasında Eskrim turnuvası yapılır. Turnuvada Yüzbaşı Smood, Japon Ateşmiliteri Nizamettin dışında gemideki bütün yolcuları yener. Yüzbaşı Smood'un turnuvada birinciliği ilan edilmek üzereyken Nizamettin Allah'a sığınarak ayağa kalkar ve son şampiyonluk seçimine dâhil olmak istediğini duyurur. Romanın bu sahnesi yazar-bakış açısıyla anlatılmıştır: *"Mister Favel ile karşılıklı mücadeleye giren Nizamettin hiç kimseden medet ummamış yabancı yüzbaşı karşında yaradanına sığınarak tekrar ayağı kalkmış (85)."* Din duygusunun oldukça silik olduğu romanda din diline ait semboller yok denecek kadar azdır.

Burhan Cahit Morkaya, romanlarında mistik anlam içeren sözcüklere oldukça sınırlı yer vermektedir. *Gurbet Yolcusu* romanında gerçek hayatta kullandığımız Allah'a şükür (12), maşallah (13, 33, 135), vallahi (13, 137) gibi dinî öğelerin dışında anlatımına değer katacak nitelikte inanç unsurları kullanmamıştır.

Harp Zengininin Gelini romanında geleneklerine bağlı bir Osmanlı ailesinin oğullarını alafranga düşkünü bir genç kızla evlendirdikten sonra başlarına gelen trajikomik olaylar anlatılır. Yazar, romanın giriş bölümünde merkezi roman karakterlerini tanıtır. Cevdet Bey, küçük yaşta yetim kalır. Annesi varlıklı zengin bir tüccarla ikinci bir evliliğini yapar. Cevdet Bey'in üvey babası kısa bir süre sonra ailesiyle ilgilenmeyi bırakıp gece hayatına dalar. Bir gece arkadaşlarıyla denize açılır ve bir daha da dönmez. Üvey babası da ölünce Cevdet Bey'in Allah'tan gayrı kimsesi kalmamıştır (26). Romanda estağfurullah, lahavle, Allaha ısmarladık gibi günlük diyaloglarda kullanılan dinî terimlerin sıklıkla yer alığını tespit ediyoruz. Harp zengini Cevdet Bey'in oğlu Lütfi'nin alafranga düşkünü Suat'la evlenmesine sebep olan Viyolent, yemek vakitlerinde köşke gelip aile sofrasında yerini almaktadır. Viyolent'in şarap içerek iştahla yemek yemesine karşı Huriye Hanım estağfurullah diyor, Ortanca Hanım lehavle okuyordu (112). Roman canlı hayatı nükteli bir üslupla anlatmıştır. Yazar, dinî sembolleri nükteli bir üslupla kullanarak yeni ideolojinin değerlerini dolaylı olarak desteklediğini hissettirmiştir. Cevdet Bey'in köşküne sık sık gelen Viyolent, eve gelen erkekleri baştan çıkarır. Hacı Yahya, misafir olarak kaldığı Cevdet Bey'in evinde yatak odasındaki Madam Viyolent'i kapı aralığından gizlice seyreder. Hacı Yahya şeytanın kendisini aldatacağından endişelidir. Bir yandan Madam Viyolent'i gizlice seyrederken bir yandan da duygularını bastırabilmek için, Allahuekber, estağfurullah, ya sabır gibi zikirler çekmeyi de ihmal etmez (124).

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (19, 106, 257, 261, 338), Allah'ın belası (19), Allah'tan (23), Allah için (28, 91), Allah yürü ya kulum der (29), Tanrı helâlinden verir (29), Mevla'yı bulmak (53), Allah büyüksün (70), Allah'ını seversen (163), ya Rabbi (163), Allahım (198), Allah versin (305), Aman Allah (337,397), Allah Allah (340), Allah (360), Evvel Allah (362), Allah'a şükür (389).

İncelediğimiz romanların büyük bir kısmında sıklıkla karşılaştığımız *"Allah'ını seversen, aman Allahım, Allah Allah"* gibi kelime grupları *Hep Senin İçin* romanında da geçmektedir. Romanın giriş bölümünde iş yeri müdürü, başkahraman Muhlis'i yaptığı hatalardan dolayı azarlamaktadır. Muhlis'in işinde sık sık hatalar yapmasının sebebi Kevser Hanım'ın kızı Hicran'a olan platonik aşkıdır. Müdür Bey Muhlis'in aşkından dolayı aklını yitirdiğini düşünerek ona: *"Çok mu güzel Allah'ını seversen, bu hanım? Ne vakit abayı yaktın (5)."* der. Müdürün ifadelerinde yer alan *"Allah'ını seversen"* cümlesi irticalen kullanılmıştır. Romanda bu tür dinî cümle kalıplarıyla sık sık karşılaşırız. Muhlis, annesinin ölümünden sonra üvey annesini bir türlü sevmemiştir. Bu sebeple ondan uzak durup halam dediği Kevser Hanım'ın evinde kalmaktadır. Kocası yıllar önce ölen Kevser'in kızı Hicran'ı da burada yakından tanımış ve ona sevdalanmıştır. Muhlis'in kızına olan aşkını öğrenen Kevser Hanım, Muhlis'i artık evine girmemesi için uyarır. Aslında Kevser Hanım'ın içi pek de rahat değildir. Oğlu gibi şefkatle büyüttüğü Muhlis'e: *"Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım, bize faydan dokunuyordu (16)."* diyerek üzüntüsünü dile getirir. Kevser Hanım'ın koyduğu bu yasaktan dolayı Muhlis nereye gideceğini şaşırır. Tek çare babasının ve üvey annesi Sabahat'ın yanına geri dönmektir. Sabahat Hanım, tavırları ve konuşmalarıyla kocasının huzurunu bozduğu gibi Muhlis'i de üzecek ve onu ruhen çökertecek entrikalar çevirir. Hicran'ın Nedim'den hamile olduğunu yaymaya çalışır. Sevgilisinin kendisini aldatmış olmasına inanmayan Muhlis, Hicran'ın doktora gittiğini öğrenince tepkisini inanca ait değerleri kullanarak şu şekilde ortaya koyar: *"Ah, bu sözleri duyar duymaz ne hale geldiğimi bir Allah'la ben bilirim, aman aman ya Rabbi! (75)."*

Tekrar Unsurları: Aman Allahım! (8, 9, 36, 39, 53, 62, 130, 142, 183), Allah aşkına (10, 59, 88, 103, 200), Allah Allah (27, 28, 51, 66, 82, 93, 185) estağfirulah (56, 179, 219, 223), fesuphanallah (102), süphanallah (203), Allah'tan (87), ya Rabbi! (88, 89, 124, 140, 228), Allah kerim (136), maşallah (220, 221).

Kalbimin Romanı, Sevim'in aşk duygularını terennüm eden günlüklerden oluşur. Romanda kahramanların din duygusu canlı değildir. Sevim'in günlüklerinde Allah'a imanın simge değeri olan Estağfurullah (81), Allah kisvesi (9), Allah için

(69), Allah Allah (97), maşallah (81) söz kalıplarının dışında bu kategoride nitelikli ve kayda değer ibareler bulunmamaktadır.

Kır Çiçeği romanında Çiçek, Ermenilerin babasını acımasızca öldürmesinden sonra Sivas'ta bir yatılı okula yerleştirilmiştir. Mahrumiyet yıllarının yaşandığı memlekette öğrenciler büyük zorluklar çekmektedir. Akşam yemeklerinde ancak ayda bir üzüm hoşafı verilebilmektedir. Muallime Hüriye Hanım, bütün zor şartlara rağmen, öğrencilerine Allah'a iman fikriyle moral vermeye çalışır: *"Bir yiyin de bin şükredin çocuklar, diyordu. Dışarıda elâlem ekmek bulamıyor. Sonumuz ne olacak Allah bilir (42)."* Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunun yenik sayılmasını fırsat bilen Ermeni zabitler, Çiçek gibi birçok öksüz yetim kızın sığındığı yatılı okulu işgal etmiştir. Okulun kâtibi Halil Efendi, zabitlerin isteği üzerine Ayşe'yi çağırdığında Ayşe, Çiçek'in boynuna sarılarak ondan helâllik ister. Bundan sonra ne olacağını Allah'tan başka kimse bilmemektedir (56). Romanın ana karakteri Çiçek'in önce babası şehit edilmiş, daha sonra da zavallı yetim kız yerinden yurdundan edilmiştir. Yetim kız, bütün bu vahim olaylara karşı kuvvetli iman gücüyle mukabelede bulunur. Çiçek dindardır. Her şeye rağmen kimseye muhtaç kalmadan yaşadığı için Allah'a şükreder (209). İstanbul hayatında yanına sığındığı Reşit Bey'le olan görüşmesinde de ona hayatta çok acı çektiğini, hayalinde yüksek bir Avrupa hayatı olmadığını söyler. Şeref ve haysiyeti uğruna canını bile verebilecek dirayette olan idealist ülkücü kız, bu duyarlılığını Reşit Bey'le paylaşır. *Ona: "Allah beni mesut edecekse gururumu şerefimi kırmayacaktır (216)."* der. Çiçek, ciddi bir hastalığa yakalandığı günlerde hayata karşı direnci zayıflamıştır. Fakat muttaki kız en zor günlerinde bile Allah'ın ona şefkatle acıdığının bilincindedir. Bu yaşadığı felaketler ve sıkıntılar kendisi için ağır bir imtihandır (243). Hastalığında ziyaretine gelen dostlarından dolayı duygulanır: *"İyi insanları Allah yalnız bırakmaz (244)."* sözleriyle bu hissiyatını not defterine kaydeder. Aşk hayatında dürüst ve sadıktır. Beklediği mutluluğu yüksek tahsilli, dürüst ve idealist Suat aşkında bulan Çiçek, Suat'ın ailesini tanıdıkça çok daha mutlu olur. Dünya hayatının bu en sürûrlu anında bile Allah'a dua edip ona şükretmeyi ihmal etmez (272). Allah, iyiliklerinin ve güzel niyetinin karşılığı olarak ona mutlu bir evlilik nasip etmiştir. Çiçek, Allah'ın onu kötülere karşı koruduğuna ve sabrettiği için onu mükâfatlandırdığına inanır. Anı defterinde bu duygularını dile getirmiştir: *"Paralarının kuvveti bile Avrupa'ya*

götürüp kibar gönüllerini eğlendirmek isteyenlere karşı bu hayatım bana Allah'ın en büyük mükâfatı. Zevklerini paralarına borçlu olan şerefsiz insanlardan Allah beni korudu (331)." Din duygusu ve Allah inancı Çiçek için en büyük teselli kaynağıdır.

Tekrar Unsurları: Allah bilir (56), Allahım (58, 285), Ya Rabbi (71, 86, 93, 170, 234, 245, 260, 273, 292, 297, 342), Allah aşkına (72, 295), Allah vere (83), Maşallah (120, 123), Allah beni mesut edecekse (216).

Mizahî türde kaleme alınan *Kodaman* romanında ise din ve inanç unsurları komik olayların sahnelenmesinde kullanılır. Romanın ilk bölümü merkezi kahraman Kodaman lakaplı Yaşar'ın doğum anının anlatımıyla başlar. Yedi aylık doğan bebeği kucağına alan ebe hanım, bebeğin annesi Hediye Hanım'a neşe ve moral vermek için: *"Tosun gibi oğlan Maşallah! Tam olsaymış, ne olacakmış? Rabbiye emanet, kızım. Dokuz aylık doğanlara taş çıkaracak. Göbeğini keserken 'Yaşar' deyiverdim. Ömürlü olsun inşallah (4)."* der. Romanda vaka örgüsünün yaşandığı II. Abdülhamit döneminde yerli halkın dinî değerlerine kuvvetli bir itikatla bağlı oldukları belirgindir. Bu belirginlik roman karakterlerinin günlük konuşmalarına olduğu gibi yansır. Yaşar, büyüdükçe haylazlığı ve tembelliğiyle ailesini üzmektedir. Babası İsmail, mektepte gözü olmayan Yaşar'ı bismillah diyerek zanaat öğrenmesi için terlikçi dükkânına götürür. Fakat Yaşar'ın bu işi öğrenmeye niyeti yoktur (43).

Tekrar Unsurları: Maşallah (67, 36, 44, 66, 69, 84, 85), Tebarekallah (13), Alimallah (85), Allah bilir (110), Allah'tan ki (165), Evelallah (86, 122, 129), Allah ne verdiyse (103).

Mizahî *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında abartılı komik olaylar anlatılır. Meşhedi, Azeri şivesiyle konuşan komik ve saf bir karakterdir. Yakın arkadaşı Torik Necmi'yle birlikte aslan avlamak için geldikleri Afrika'da komik maceralar yaşarlar. Her iki Müslüman karakterin din duygusu ve Allah inançları mizahî üsluplarına yansımıştır. Yazar Ercüment Ekrem Talu'nun sahneleme tekniği dışında kullandığı dolaylı anlatımlarda da Allah inancıyla ilgili söz kalıplarına geniş yer verdiğini tespit ediyoruz. Kahvedeki arkadaşlarının dolduruşa getirmesiyle Afrika'da aslan avına gidecek Meşhedi, her ne kadar çıkacağı Afrika seyahatinde para ödemeden birçok yer göreceği için sevinse de ilk kez aslan avına çıkacağı için tedirgindir. Ekrem Talu,

Meşhedi tiplemesinin iç dünyasında yaşadığı tedirginliği Allah inancıyla anlatır: *"Mısır seferi esas itibariyle hoşuna gidiyordu. Memleket görecek, gezecek, tozacak, beş para masraf etmeden dünyanın zevkini sürecek, vel hasılıkelam birkaç zaman izzü refah içinde yaşayacaktı. Fakat bu davetin esasını düşündükçe fenalıklar geçiriyordu. Allah'ın bildiğini kuldan saklayacak değiliz ya. Meşhedi Cafer, ömründe aslan değil serçe bile avlamış adam değildi (14)."* Meşhedi Aslan, Torik Necmi'yi yanına alarak gittiği Mısır'da Abdüsselam Paşa'nın sarayına misafir olur. Aslan avcısı, kahramanlarımıza rehberlik etmek üzere Ermeni Mikâil ve Arnavut Fettah görevlendirilir.Maceracılar çölde yollarını kaybederler. Bu sırada gökyüzünde sürü halinde, çığlıklarla ötüşen kuşları görürler. Çölün kumları yerden kalkarak gözlerine ve kulaklarına girmeye başlar. Çöl hayatını iyi bilen Arnavut Fettah: *"Allah biliyor ki furtuna celiyor efendim (145)."* diyerek arkadaşlarını yaklaşan tehlikeye karşı uyarır. Çölde kaybolma korkusunu ve endişesini yaşayan Torik Necmi, Mikâil Efendi'nin fazla konuşmasından da rahatsız olarak ona: *"Bana bak, eşekyan ahbar! Sen bu şom ağızlılıktan vazgeçmezsen, Allah bilir seni kıtır kıtır doğrarım. Netameliliğin lüzumu yok (151)."* der. Meşhedi Cafer, Torik Necmi, Mikâil Efendi ve Fettah Ağa dört gün boyunca çölde aç susuz dolaşıp dururlar. Bu maceralı yolculuğun beşinci günü karşılarına Cicimama adıyla tanınan bir çöl kabilesi çıkar. Zenci kabile, Torik Necmi'yi Tanrılarından gelen bir lütuf ve inayet kabul ettikleri için onu kendilerine hükümdar olarak seçerler. Bunun üzerine Hükümdar Torik, Meşhedi'ye: *"Seni de sadrazam yapayım."* der. Meşhedi Cafer memnuniyetini dile getirince Torik bu kararını tekrarlar: *"Aferin moruk! Yaşşa! Ben de seni sadrazam ettim gitti. Söz bir, Allah bir! (170)."* İlk günlerde Hükümdar Torik Necmi'nin keyfi yerindedir. Fakat zamanla bu ilkel hayattan sıkılarak daha güzel ve eğlenceli bir yerde yaşamak ister. Bu maksatla yol arkadaşları Fettah'ı, Meşhedi'yi, Mikâil'i, kabile temsilcilerinden Makoko'yu ve Pakako'yu meşveret meclisinde toplar. Hükümdar Torik, celseyi heyecanlı bir nutukla açar. Komşu köylerde bulunup da kendi köylerinde bulunmayan ganimetlerden söz eder. *"Allah beni kavgacı, iddiacı yaratmış (201)."* sözleriyle de dosta düşmana gözdağı verir. Hükümdar Torik, açıkça kendi zevk ve arzularını tatmin etmek için komşu kabillerle savaşmak istemektedir. Meclis üyeleri ve yamyamlar, bu emri yerine getirmek için hemen savaş hazırlıklarına başlar. Uzun bir yolculuktan sonra çadırlarından çok

uzaklaştıklarını ve yurtlarına geri dönemeyeceklerini düşünen zenciler korkudan titremeye başlarlar. Mikâil Efendi bu duruma hayret edince Torik Necmi: *"Bırak be şu enayileri… Yolu yarıladık… Bundan ötesine Allah kerim (230)."* der. Meşhedi Aslan Peşinde romanı doğrudan doğruya mizah amacıyla yazılmış bir eserdir. Vakanın ironik ve nükteli anlatımında Allah inancı grubundaki söz kalıpları üsluba zenginlik ve iç ahenk kazandırmıştır.

Romanda Allah inancına göndermede bulunan çok sayıda Türkçe ve Arapça söz kalıpları bulunmaktadır. Bu tür söz kalıpları İslam teolojisiyle sınırlı kalmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah'ını seversen (10), Allah izin verirse (15,109), Allah'a şükür (29, 193), Allah versin (49), Allah için (84, 86), Allah bilir (12, 110, 120), Allah rızası için (87), Aman Allahım (127), Allah'a sığınıyor (221), Allah bizi ayıplar (199), Söz bir, Allah bir (170), Allah kerim (230), Maşallah (11, 32, 46, 47, 76, 86, 219), Elhamdülillah (47,191), Estağfurullah (36), Taberakallah (36, 47), Biiznillahi Teala (12), Alimallah (124), Allahuâlem (143,200) Hey Allahım (150), Allaha emanet (151), Allah Muhammed aşkına (157), Allah'ın emri (181), yardım Allah (192), Allah bes (195), Allah'ın çölü (225).

Öldüren Kim? Romanında, kahramanların Allah inancına açıkça işaret eden ya Rabbi, Allah bilir, Allah aşkına gibi dinî terimler kullanılmıştır. Romanda Vezir Abdülkerim Paşa'yı kimin öldürdüğü merak edilir. Cinayetin olduğu gece olaydan hiç haberi olmayan Abdülkerim Paşa'nın yeğeni Türkan, oldukça gergindir. O gece çok telaşlı olan Türkan'ın iç dünyasını yazar, hâkim bakış açısıyla okutur: *"Bu akşam aman ya Rabbi! Bu akşam mutlaka pek feci bir hadise gelecekti. Bunu etiyle, kemiğiyle duyuyordu (13)."* Abdülkerim Paşa'nın öldürüldüğü gece Paşa'nın hizmetçisi Lala Hüdaverdi de tedirgindir. Konağın kasvetli havasından kötü bir şeyler olacağını hisseden Türkan'ı, Lala Hüdaverdi sakinleştirmeye çalışır: *"Allah'a emanet, Allah'a emanet bir şeycikler olmamıştır (19)."* Vezir Abdülkerim Paşa'nın katilinin kim olduğu ve cinayetin niçin işlendiği meçhuldür. Acı olaydan sonra eve gelen Doktor Mustafa Bey, Ramiz Bey ile olayın kritiğini yaparken: *"Kimin yaptığını ancak Allah bilir. Ne maksatla yapıldığını da Allah bilir… Yaşadıkça, tecrübe sahibi oldukça anlıyorum ki kendilerini âlim sanan insanlar ile tabii hadiselerin birçoklarını izahtan aciz kalıyorlar (105)."* der. İşlenen cinayetin sebebi

ve katilin kim olduğu roman boyunca bir merak konusu olarak devam eder. Anlatımlarda Allah inancına ait terimler alışılagelmiş tarza irticalen kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah rızası için (46, 73, 76, 181, 268), Allah aşkına (59, 63, 115, 150, 273), Allah bilir (99, 105, 128), Maşallah (110,164), ya Rabbi (13, 29, 54, 98, 185, 253, 285), Aman Allahım (203, 233), İnnallahemaassabirin (5), Maazallah (6, 209), Çok şükür ya Rabbi (277), Elhamdülillah (21,45), Hamdolsun (188, 300), Allah Allah (21, 22, 29, 52, 88, 176, 279), Aman Allahım (233), Allah vere (184).

Ercüment Ekrem Talu, romanlarında mizahî üslubu ustaca kullanır. Osmanlı Devleti döneminde Abdülhamit'in idarecilerinden İbrahim Paşa'nın yerine sadrazamın odacılık görevini yapmak üzere İstanbul'a gelen Satılmış'ın hikâyesinin anlatıldığı *Papeloğlu* romanında, bir mizah çeşidi olarak nükteye fazlaca yer verilmiştir. Dinî unsurlar, bu romanda nükte yapmak için önemli bir malzeme olarak kullanılmıştır. Romanın ikinci karakterlerinden Kaşif Bey, Babıali'deki işine *"Bismillahirrahmanirahim"* diyerek başlar (15). Babıali'de namaz vakti bazı memurlar, birer ikişer namaza gider; kalanlar da kalemde namazlarını kılarlar (21, 22). Romanın merkezi kahramanı Satılmış, piyango zengini olduktan sonra hemşerilerinin ve hükümet erkânının bir anda gözdesi olur. Yakın çevresi, Satılmış'ın bir an önce evlenip malından başkalarının da yararlanmasını ister. Kurnaz dostu İzzeti Efendi, mahallede bu saf piyango zenginine kız verebilecek birileri bulunur diye ustalıklı propagandasıyla sürekli onu över. İzzeti Efendi'nin Satılmış için kullandığı ifadelerde özellikle din dilini tercih ettiği dikkat çekicidir: *"Ben mani olmasam, varını yolunu eytama, fıkaraya bezleyecek. Mani oluyorum, Çünkü böyle bir insan-ı kâmilin mücerret yaşamasını Allah-ı zülcelâle karşı nevame küfran-ı nimet addederim. İnşallah dünya evine girip, döl döş sahibi olur da, hayrülhakef yetiştirirler (101)."* Romanda Allah inancına ait unsurlar nükte ve ironi malzemesi olarak kullanılmıştır. Söz konusu göstergeler romanın komik sahnelerinde mistik duygular çağrıştırmazlar.

Tekrar Unsurları: Allah eyliye (6), Allah'ın belası (6), Allah aşkına (16), Allah inandırsın (16), Allah'ını seversen (18), Allah'a emanet (37), Allah'ın bir

kulu (86), Allah Allah (95), İnşallah (101), Evel Allah (30), Allah Allah (32), Allah bilir (239).

Bu kategoride içeriği zayıf olan romanlardan biri de *Sevda İhtikârı*'dır. Romanın ikinci düzey karakterlerinden Samime ve kızı Yümniye arasında geçen diyalogda Yümniye şirkete gitmeyeceğini söyler. Annesi: *"Artık çalışmak mı istemiyorsun? Çalışma kızım Allah'a şükür aç açıkta değiliz. İnsana her şeyden önce sıhhat lazım; çalışma otur (164)."* der. Yümniye'nin bu kararı almasının asıl sebebi evlenecek olmasıdır. Romanda din diline ait göstergeler siliktir. *"Allah aşkına (159)"* söz öbeği gibi alışılagelmiş dinî göstergenin dışında anlatıda din diline ait göstergeler kullanılmamıştır.

Sevgim ve Izdırabım romanında Birinci Dünya Savaşı sonunda Türk halkının Anadolu topraklarında başlattığı bağımsızlık mücadelesi konu edinilir. Romanın başkahramanı Gülseren gibi bütün Anadolu insanının kendi özelinde dramatik bir hikâyesi vardır. Din ve inanç bağlamında incelediğimiz romanda kahramanların İslam dinine mensubiyetleri belirgindir. Ağrı'da çıkan iç isyanları bastırmak için gittiği görevde kolunu kaybeden Pilot Metin, nişanlısına gönderdiği mektupta sakat kaldığını gizleyerek başka bir kadınla evleneceği için onu terk ettiğini yazar. Hayalleri yıkılan Gülseren için hayatın bütün akışı artık değişmiştir. Gülseren yaşadığı bu psikolojik travmayla *"ya Rabbi ve Allahım"* nidalarıyla sık sık Allah inancına sığınır.

Tekrar Unsurları: Allah (61,76, 79, 85, 97, 141), ya Rabbi (3, 18, 20, 75, 76, 77, 90, 92, 114, 115, 117)

Allah'a iman ve din duygusu Balkan Savaşları'nın yaşandığı dönemi konu alan *Siyah Örtü* romanında Müslüman Anadolu halkı için en önemli teselli kaynağı olmuştur. Roman fedakâr bir Türk doktorunun anılarından derlenmiştir. Cephede savaşan Türk askerlerine hizmet eden Doktor, Edirne Kalesi'nin düşmesinden sonra gözyaşları içerisinde artık ailesine dönme kararı alır. Evde hıçkırıklar içerisinde yardım bekleyen çocukları için Allah'ın sıyanetine sığınarak komutanıyla vedalaşır (13). Kahraman-anlatıcı, cepheden ayrılıp Almanya'ya gitse de işgal edilen vatan topraklarından ayrı kalamaz. Hilaliahmerde gönüllü hizmet vermeye başlayan

Doktor'un kaleme aldığı anılarında birçok hüzünlü aşk maceraları da vardır. Doktor, asaleti ve yardımseverliğiyle çok sevilir ve sayılır. Yüzbaşı N…Bey, yakın doktor dostonu: *"Allah zaten senin ağzını susmak, gözlerini herkesin üzerine devirerek tetkik etmek için yaratmıştır (40)."* cümleleriyle tanıtmış olur. Yüzbaşı N…'nin Edirne cephesinde şehit olmasından sonra bütün hayalleri yıkılan nişanlısı H…Hanım, ağabey gibi sevip değer verdiği Doktor'a yazdığı mektupta çocukluk yılarından beri yaşadığı trajik olayları anlatır. Çok küçük yaşlarda babasını kaybeden H…Hanım, o yılları hatırlarken annesinin: "*Kızım, baban Allah'ın yakınına gitti (71)."* cümlesini unutmamıştır. Allah'ın yakınına gitmenin ölmek anlamına geldiğini bilmeyen H…Hanım, çocuk aklıyla annesine*: "Haydi anneciğim biz de gidelim orada babamın canı sıkılır. Beni öpmek ister."* dediğini de anlatır. Romanda yaşananan hadisler dramatiktir. İşgal yıllarının zor ve meşakkatli günlerinin anlatıldığı romanda Allah'a iman duygusu romana reel ölçülerde yansıtılamamıştır.

Tekrar Unsurları: Allahım (91), ya Rabbi (19).

Utanmaz Adam romanı, baskıcı ve tutarsız bir aile ortamında sahtekâr ve hırsız olarak yetişen Avnussalah'ın okuyucuda sempati uyandıran trajikomik maceralarını anlatır. Romanın dinî yanı zayıftır. Romanın giriş bölümünde toplumda işlenen suçların sorumluları sorgulanır. Gürpınar, psikologların ve sosyologların bu konuda yaptıkları tespitlerden çok farklı bir tespitte bulunur. Romanın vaka örgüsünden bağımsız olarak yapılan değerlendirme şöyledir: *"Bazı mütehassıs psikologların dediklerine göre insan anasından ahlâkça tertemiz doğar, sonradan çevresinin tesiri ile bozulurmuş. Başkaları da bu hükmün tersini iddia etmektedirler. Ben bu iki denilenin arasında arabuluculuk edecek değilim. 'Allah yaratır' romancı taklit eder (7)."* Bu yorumlamadan çıkan sonuca göre insanın ahlâkça dürüst veya bozuk olması Allah vergisidir. Bu fatalist yaklaşımın arkasında Gürpınar'ın yüksek felsefesinin olduğu açıktır. Romanda kahramanların Allah'a iman inancı savruktur. Sokak çocukları, yaptıkları hırsızlıkların ve hilelerin dine aykırı yönünü umursamazlar. Zenginlerin fakirler üstündeki sosyal ve psikolojik baskısı sokak çocuklarının gayrimeşru eylemlerini meşrulaştırmış olur. Gürpınar, hırsız ve hilekâr kahramanları sevecen ve sempatik tavırlarıyla tanıtır. Onların zayıf din duygusunu ve yozlaşan ahlâki değerlerini eleştirmez. Fethi Naci, roman için şu tespitlerde bulunur:

"Hüseyin Rahmi, Utanmaz Adam'da değer yargıları sarsılmış, çözülüş halinde bir toplumu bütün çıplaklığıyla gösterme için toplumun bütün kötülüklerini, bozukluklarını kişiliğinde toplamış Avnüssalah adlı bir tip yaratmıştır." (Naci, 2012:1) Avnussalah ve çete arkadaşları, bozulan bir toplumda yetişen ahlâksız ve sahtekâr insanlardır. Onlar için İslam'ın emir ve yasaklarının caydırıcılığı yoktur. Allah adını diyaloglarında bazen sözün gelişi, bazen de romanın ideolojik felsefesini yansıtmak için kullanırlar. Fakir bir ailede karnını doyurmakta zorluk çeken Avnussalah, aslında Allah'ın nimetlerini kullarına bol bol verdiğini, fakat zengin ve güçlü insanların bu nimetlerden herkesin yararlanmasına engel olduklarını söylemektedir (13). Roman kahramanları arasında güçlü Allah inancına sahip olan tek karakter gençlerle sofra arkadaşlığı yapan ihtiyar karakterdir. İhtiyar'ın samimi bir Allah inancı vardır. Gençlerle Doktor Voronof'un *Hayatın Zaferi* eserinde geçen organ aşısı hakkında sohbet ederken kendisine yöneltilen: *"Beybaba sen de voronof aşısıyla gençleşmek ister misin?"* sorusu karşısında bilinçli bir Müslüman edasıyla cevap verir: *"Tabiat her şeye bir sınır çizmiştir. İnsan doğar, büyür. Genç olur, ihtiyarlar, ölür. Buna razı olmalıdır. Yaratandan birkaç sene dilenmek için doğrusu damarlarıma maymun kanı karıştıramam (18)."* Allah'ın ilahi adaletiyle suçluları dünya hayatında da cezalandırdığı inancı romanda eleştirel bir üslupla ele alınmıştır. Yasak bir ilişkiyle Vehbiye Hanım'ın hamileliğine sebep olan Salih Şekür, *Yaralı Gönülleri Teselli Yurduna* müracaat ederek bebeği aldırmak istediklerini söyler. Yurdun sorumlusu Avnussalah, yasalara göre bebek aldırmanın suç olduğunu söyleyerek gençleri bu isteklerinden vazgeçirmeye çalışır. Salih Şekür, bu isteğinde ısrarcıdır. Verdikleri kararda semavî adaleti düşünmediklerini, dünya adaletiyle hareket edeceklerini söyler. Salih Şekür, sarsılan bir imana sahiptir. Allah'ın suç işleyen insanları sorgusuz sualsiz cezalandırmasını eleştirir. Dünya adaletinde ise, insanların yaratılıştaki zayıflıkları ve suç işlemesine sebep olan haller göz önünde bulundurulduktan sonra ceza işleminin yapıldığını iddia eder (254). Romanın son bölümünde, Avnussalah'ın rehabilitasyon merkezinde düzenlediği konferansa konuşmacı olarak katılan Avukat Növber Hanım'ın kadın-erkek eşitsizliğine dair sunumunda yine Allah inancına atıflar yapan önemli tespitler vardır: *"Erkekle kadın arasında paylaşılacak büyük, küçük şeref yoktur. İkisi de bir Allah'ın yapısı ikisi de bir dünyanın halkı, ikisi de insanlığın kaynağıdır (307)."* Allah'a iman kategorisinde

bu nitelikteki tespitlerin dışında romanda diyaloglar aralarında Allah, Rab, Allah aşkına ve Allah'tan gibi dinî söz kalıpları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Gürpınar, sokakta konuşulan Türkçeyi iyi dinlemiştir. Sıradan insanların kullandıkları argoyla iç içe girmiş din dilini üslubuna başarıyla yansıtmıştır. Gürpınar'ın geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasında bu canlı ve yerli dilin önemli etkisi olmuştur.

Tekrar Unsurları: Allah (13, 14, 22, 24, 25, 26, 38, 62, 76, 80, 111, 112, 113, 116, 117, 119, 126, 136, 148, 156, 160, 168, 173, 181, 216), Allah'tan (5, 14), yaradan (18, 156), Cenab-ı Hak (18, 53, 61, 139, 145), Allah rızası için (229), Rabbime (25, 79, 102, 159 170), Rabbim (62, 111), Allah aşkına (73 93), Eyvallah (102 1389), Allah bağışlasın (150), Estağfurullah (78), Maşallah (25, 76, 173), Maazallah (117), Hakk'a sığınma (266).

Yalaza Enişte ve Baldızlar romanında yazarın ifadesiyle kahramanlar gerçek hayattan alınmıştır. Vaka, Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul, Daday, Yalova ve Samsun'da cereyan eder. Romanda enişte Sacit ve Baldız Meliha'nın romantik ilişkileri anlatılır. İslam örf ve âdetlerine aykırı aşk ilişkilerin anlatıldığı romanda, alışılmış dinî söz kalıpları dışında Allah inancına ait sınırlı sayıda gösterge kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Şükür ya Rabbim (205), Estağfirullah (183, 184, 185), Allah aşkına (171).

Aşk Fırtınası romanı her ne kadar dinî içerikli olmasa da kahramanlar arasındaki diyalogların aktarımında din dilinden yararlanıldığını görüyoruz. İncelenen bütün romanlarda tespit edildiği gibi *Aşk Fırtınası*'nda da Allah inancıyla ilgili terimler hepimizin günlük hayattaki diyaloglarda kullandığımız şekliyle yer almıştır. Özellikle bir nida ifadesi olan *"ya Rabbi"* söz kalıbının romanın muhtelif yerlerinde kahraman-bakış açısıyla sıklıkla kullanıldığını tespit ediyoruz (4, 36, 66, 80, 108, 137). Romanın kötü karakterini canlandıran Nermin, okul arkadaşı Feriha'nın mutlu bir aile ortamında yaşamasını kıskanır. Bu kıskançlık psikolojisiyle Allah'a olan imanı sarsılmıştır. Zihin dünyasında yaşadığı tereddütleri: *"Allah niçin bazı kimselere her şeyi bol bol veriyor da, diğer bazı kısım insanları mahrumiyet içinde çırpındırıyor (16)."* şeklinde dile getirir. Nermin romanda İslami değerlerden

yoksun hafif meşrep bir karakterdir. Onun bu karakteri üslubuna da yansımıştır. Feriha'nın kendisine Allah'a tapar gibi hayran olmasından aldığı hazzı da itiraf eder (88). Temel bir inanç öğesi olarak Allah'a tapmanın bir insana duyulan sevginin karşılığı olarak kullanıldığı bir başka bölüm, Refik'in sevgilisi Nermin'e yazdığı mektupta geçer (125). Romanda Allah'a karşı bu tarz bir yaklaşımın dışında Allah'ın gecesi (59), Allah'ın berrak yıldızları (60) gibi tanımlamalar da yapılır. Romanında Allah inancına aykırı ifadelerin rahatlıkla kullanılması dönemin siyasî politikasından kaynaklanmaktadır. Romancı, Allah inancına aykırı sembolleri kullanmakta tereddüt yaşamamıştır.

Tekrar Unsurları: Allah (50), Allaha şükür (51, 63), Allah'tan ki (70), Allahım (47, 75, 116).

Bahar Çiçeği romanında da yazar, Allah'ın varlığına olan inancından kaynaklanan kültürel birikimiyle dinî terimleri üslubunda kullanmaya devam eder. Berkant'ın incelediğimiz diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında kahraman-anlatıcı bakış açısıyla Allah ve Rab esma-i ilahilerinin nida kalıbında kullandığını tespit ediyoruz. Feyhan, Paris'ten döndüğünde amcasını ziyaret etmiştir. Amcası konuyu Feyhan'ın evliliğine getirerek Suad Nedim adındaki bir heykeltıraşın Allah'ın emriyle kendisini istediğini söyler (153). Romanının sonunda Suad ve Feyman mutlu bir şekilde evlenme kararı alır. Suad'ın babası, *"Allah sabreden kuluna böyle mükâfat verirmiş, seni bize yolladı (170)."*cümlesiyle mutluluğunu dile getirir. M. Berkand, *Aşk Fırtınası* romanında tespit ettiğimiz kutsal değerlere aykırı üslubunu bu romanında da devam ettirmiştir. Roman, Feyhan'ın samimi arkadaşı Mina'ya yazdığı mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Feyhan, en son yazdığı mektupta yetiştiği aile ortamından ve babaannesiyle babası arasındaki büyük sevgiden söz etmiştir. Babaannesi evladına Allah'a tapar gibi düşkündür (20). İslam geleneğine aykırı bu tarz ifadeleri ve yakıştırmaları romanın ilerleyen bölümlerinde de görürüz. Maskeli baloda sevgilisi Feyhan'ı tanıyarak onu şaşırtan Suad: *"Güzellikleri görmeden keşfetmek günah mı? Böyle bir günahı Allah bile affeder (161)."* der. Romanda Allah inancına ait göstergeler, dinî anlamdan çok duygu aktarımını sağlayan basit ve niteliksiz söz kalıpları olarak kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allahım (169), Allah bilir (53), Allah aşkına (6), Allah'a şükür (139,165), Allah'ını seversen (9).

Bir Kız Böyle Düştü romanında vakanın bir bölümü kapalı mekân olarak tekkelerde geçer. Allah inancına ait terminoloji, romanın bu bölümünde daha sık geçmektedir. Romanda bu kategoride tespit edilen unsurlar şunlardır: Şeyh Abid Çelebi, Mevlevî dergâhında yapılan bir ayin esnasında romanın erkek başkahramanı Celal'e tarikat adabını birtakım dinî sembollerle anlatır: *"Tanrı'nın huzurunda mustarip felaketzedeler gibi somurtulup ağlanılmaz (10)."* Mevlevî dergâhının müdavimi Mazlum Dede de Celal'e aşk hayatı ile ilgili telkinlerde bulunurken: *"Hak yolunu tutan biziz…(18)"* dizelerini tekrarlar. Mazlum Dede'nin tasavvufî telkinleri Celal'in ilgisini çekmiştir. Gerçek aşkı ruhunun derinliklerinde hissetmeye başlamıştır. Mutasavvıf Mazlum Dede'yle geçirdiği günleri anarken tasavvufta geldiği noktayı: *"Aşk Allahımız; âşıklık tarikimiz; gönlümüz de dergâhımızdır (19)."* sözleriyle yansıtmış olur. Tasavvufa özel bir ilgisi olan Celal'in nişanlısı İffet'in ise dinî yanı zayıftır. Hayat kadını olacak kadar din duygusundan kopan İffet'in sonu ise trajiktir. İffet umumhanede tesadüfen karşılaştığı eski nişanlısı Celal'e pişmanlığını: *"Beni Allah da affetmeyecektir (54)."* cümleleriyle itiraf eder. Fakat talihsiz düşmüş kadının yeni bir hayata başlamaya yetecek kadar ömrü kalmamıştır. Romanda Allah aşkına, ya Rabbi ve Allah Allah gibi söz öbekleri günlük dilde kullanıldığı şekliyle geçmektedir.

Tekrar Unsurları: Allah Allah (43), Allah aşkına (51), ya Rabbi (6, 36, 40, 45, 50, 70, 145, 156, 157).

Bu Kalp Duracak romanında başkahraman Bilge, eşi Cevdet Bey vefat ettikten sonra oğlu Erol ile beraber ablası Sevgi'nin evine gider. Hayatın bütün zorluklarına rağmen yaşadığı sorunları aşacak azim ve kararlılığa sahiptir. Allah'ın onu kadın yaratmasından ötürü gururludur. Yazar, hâkim bakış açısıyla Bilge'nin ruh halini yansıtır: *"Siyahlı kadın her adım atışında, kadın yaratılmaktan gelen bir gururu ilan eder gibi, ağır ağır indi (4)."* Bilge kalbindeki rahatsızlıktan dolayı ablası Sevgi'nin evinde fenalaşır. Bir yıllığına İstanbul'dan Sevgi ve Vural'ın oturduğu kasabaya tayini çıkan ve Tükel adında genç bir kızla nişanlı olan Doktor Erdinç, Bilge'yi muayene etmeye gelir. Doktor Erdinç, Bilge'yi tanıdıkça ona karşı

ilgisi artar. Bilge'nin tedavisiyle çok yakından ilgilenir. Hastası biraz iyileştikten sonra ona olan aşkını itiraf eder. Fakat Bilge, Doktor Erdinç'in nişanlı olmasından dolayı bu aşkı kabul etmekte tereddüt yaşar. Yaşadığı ruh halini ya Rabbi nidasıyla dile getirir: *"Saadet... Saadet... Bu ne çetin şey ya Rabbi (66)."* Bilge, Doktor Erdinç'i reddettikten sonra oğlu Erol ve Erol'un dadısı Menekşe ile İstanbul'a taşınır. Bu ayrılık Doktor Erdinç'in acısını daha da derinleştirir. Durumu ağır olan bir bayan hastayı muayene ederken eşinin onun için endişesini gördüğünde aklına yine sevgilisi Bilge gelir. Bilge'yi her an yanında hisseden talihsiz adam yaşadığı aşk ızdırabını: *"Sevgi ne kuvvetli şey Tanrım (94)."* cümlesiyle dile getirir. Her şeye rağmen kalp hastası sevgilisinin tedavisiyle ilgilenen Doktor Erdinç, İstanbul'un en iyi doktorlarından olan hocasından yardım alır. Hocası, Bilge'nin sağlığına kavuşması için elinden geleni yapar. Erdinç'in sevgilisi Bilge için çok üzüldüğüne şahit olan hocası Allah inancıyla ona ümit ve teselli verir (103).

Gece Konuştu romanının merkezi kahramanları, sokak köşelerinde aç sefil yaşayan çocuk denecek yaştaki gençlerdir. Geçimlerini hırsızlık ve dolandırıcılıkla sağlayan bu gençlerin aldıkları dinî bir terbiye yoktur. Sokak kültürüyle yetişen bu gençler argo konuşmaları arasında Allah kerim (73), Allah bahtiyar etsin (80), Allaha ısmarladık gibi din diline ait göstergeleri kullanırlar. Dinî yanı yok denecek kadar az olan romanda bu kategoride sınırlı sayıda söz öbekleri tespit edilmiştir.

Tekrar Unsurları: Allah'a şükür (13,18,58,221), Allaha ısmarladık, aman Allah (73),Allah rızası için (109),Bismillahi (109),Allah Bilir(109), Allah kerim (73).

Gökyüzü romanı Reşat Nuri Güntekin'in romanları arasında inanç krizi ve ateizm kategorisinde değeri olan bir romandır. Romanın ana karakteri anlatımlarında *"ate"* olduğunu bir meziyet olarak açıkça dile getirir. Anlatıcı atedir. Fakat Allah'a imandan kaynaklanan inşallah, bereket versin, Allah aşkına, Allah esirgesin, Allah'a şükür, Allah razı olsun gibi din diline ait söz kalıplarından mümkün oldukça yararlanmıştır. Özne, sütkardeşi Raşit'in yaşadığı zorlukları ve sıkıntıları anlatırken Raşit'in Allah'ın inayetiyle bu badireleri atlattığını söyler (10). Anlatıcı-özne yetiştiği İslamî kültürün etkisindedir. Bu yüzden iç dünyasında gelgitler yaşamaktadır. Özne'nin Trablus'a sürgüne yollandığı dönemde arkadaşı Mükerrem, ateist olmasına rağmen maddenin ve insan vücudunun biyolojik ve fizyolojik

yapısına hâkim olan gücü *"Allah"* olarak adlandır. Mükerrem, Allah'ı felsefî bakış açısıyla yorumlar: *"Maddenin filan veya falan şekilde bir kombinezonundan doğma; anlaşılmaz bir ışık... Bu ışığın iyi, kötü bir şeyler meydana getirdiğine de şüphe yok değil mi? Bir bardak suda kocaman bir fırtına… Şimdi insan vücudunda kentilyonlar ve kentilyonlarca büyük maddenin gene filan veya falan şekilde bir kombinezonundan da bizimkiyle ölçüştürülemeyecek kadar büyük bir şuur ve kudret doğmuş olmasını niçin imkânsız görelim? Menşei bizimki kadar tabii ve maddi olan bu kuvvete pekâlâ Allah diyebiliriz (49)."* Mükerem'in ciddiyetle yaptığı bu felsefî açıklamaları özne tebessümle alaya alır. Mükerrem öznenin bu tavırları karşısında: *"Yok olup gitmek öyle fena ki insan, ne halt karıştıracağı bilemiyor (46)."* der. Mükerem'in bu savrukluğu roman boyunca yaşadığı düalizmden kaynaklanmaktadır.

Dinsiz kahramanlar diyaloglarında dinî sembolleri sözün gelişi ve mistik bir göndermede bulunmadan kullanırlar.

Romandaki dinî göstergeler islamî unsurlarla sınırlıdır. Allah inancını sorgulayan kahramanların, *ya Rabbi, maşallah, Allah aşkına, Allah'a şükür, Allah'a emanet* gibi söz öbeklerini kullanmaları pratik dildeki alışkanlıktan kaynaklanmaktadır.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (18), Maşallah (49, 153,176), Allah aşkına (78, 108, 113, 118, 135, 138), Hayırlısı (50), Allah'a şükür (73,78, 87, 136, 168, 192), Allah'a emanet (137), Allah vere (152), Allah'ınızı severseniz (95), Allah bilir (31).

İncir Ağacı romanında evlenme vadiyle kandırılan Nihâl'in dramı anlatılır. Küçük yaşta öksüz ve yetim kalan Nihâl'i evkaf memuru büyük babası büyütür. Bir yandan büyük babasının hastalığı bir yandan da yaşadığı yoksulluk Nihâl'e büyük acı vermektedir. Nihâl bu dönemleri: *"Böyle Tanrı'nın kaç ümitsiz gecesi, büyük babamın öksürük sesini dinleyerek elimde iğne, sabahın ışıklarını gözüme sürme yaptım (23)."* cümleleriyle anlatır. Nihâl, Nüzhet'le evlenme hayalleri kurmaktadır. Fakat hilekâr Nüzhet, Nihâl'den hevesini aldıktan sonra onunla evlenmekten vazgeçer. Nihâl, yaşadığı bu travmadan sonra Nail Ziya'nın metresi olarak hayatına devam etmeye başlar. Aradığı aşkı Nail Ziya'da bulan Nihâl, onunla evlilik hazırlığına başlar. Fakat ortaya çıkan bir kadın bütün planları alt üst eder. Nail'in

karısı olduğunu söyleyen bu kadın, kocasının bu aşk uğruna çocuklarını ve kendisini terk ettiğini söyleyerek Nihâl'e yalvarır. Zavallı kadının yalvarış sahnesinde Allah'a imanla ilgili hususlar geçmektedir: *"Eğer kalbinizde merhametten zerre varsa, çocuklarımın babasını bana bağışlayınız! Siz nasıl olsa bu hayata alışmışsınızdır, hanım. Allah yine rızkınızı verir, yine birisini bulursunuz (80)."* Nihâl, şefkatli ve iyi niyetlidir. Bir yuvayı yıkan kötü kadın olmayı kendisine yakıştıramaz, zor da olsa Nail Ziya'yla olan birlikteliklerini bitirir. Kadın, duygularını din dilini kullanarak yansıtmış. Böylelikle Nihâl üzerinde etkili olmuştur.

Güzel Sanatlar Heyeti, kadın tipleri konusunda bir yarışma düzenlemiştir. *Kadın Tipleri* romanı Sencan'ın bu yarışmaya katılmak için yazmaya başladığı kitabın serüvenini anlatır. Romanda aşk ve kadın konusunda Sencan'ın yakın dostları arasında uzun uzun felsefî yorumlar yapılır. İdealist ve mantıklı Doktor Ural, Sencan'a ve Bilen'e kadın erkek ilişkisini anlatabilmek için din dilinden yararlanır: *"Bu aşk felsefesinin yıkılmayan temeli, duygusunun ölçüsünü dimağıyla taşırmasını beceren kadının eseridir, derim. Erkek bu esere bir dindarın Halik'ına koşması gibi koşar (49)."* Doktor'un kullandığı Halık göstergesi, aslında Allah'ın yaratıcılık sıfatına göndermede bulunur. Fakat sözcük, asıl anlamının dışında bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Roman kahramanlarının dine yakınlıkları yoktur. Kahramanlar, din dilinden sadece ifade kolaylığı sağlayabilmek için yararlanmışlardır.

Tekar Unsurları: Ya Rabbi (1, 67, 93, 111), Allah aşkına (19), Estağfirulah (55, 59).

Kanlı Sır romanında Mesture'nin kızı Neşide, kumar ve gece hayatı gibi kötü alışkanlıkları olan Sırrı Nevres'le evlenmeye karar vermiştir. Neşide, düğün masraflarını karşılamak için annesinden kalan handaki dükkânı satılığa çıkarır. Dükkân, emniyet sandığına ipoteklidir. Bir hayır sahibi, dükkâna iki kat fiyat vererek Neşide'yi önemli bir maddi sıkıntıdan kurtarır. Ailenin miras işlerine bakan Şerif Baki, bu hadiseyi anlatırken Allah'ın bu hayırsever insanı Hızır gibi imdatlarına gönderdiğini söyler (7). Sevgilisi Mesture'nin başka biriyle evlenmesine tahammül edemeyen Hüsrev, İstanbul'dan ayrılmayı planlar. Tek tesellisi sevgilisinin yeni başladığı bu kederli hayatta mütevekkil oluşudur (75). Hüsrev'in en büyük endişesi saf ve iyi niyetli Mesture'nin bu mütevekkil haliyle kendisine zarar vermesidir.

Hüsrev, bir süre Bursa ve İzmir'de ikamet eder. İzmir'de yayınlanan bir gazetede bir kahvehane önündeki atın şahlanarak kahvenin camekânına doğru savlet ettiği, yoldan geçen Hüsrev adında İstanbullu bir zatın da bu atın yularından tutarak bir faciayı önlediği yazılıdır. Haberin başlığında *"lehülhamd"* göstergesi kullanılarak bu kazanın bir faciaya sebep olmadan atlatıldığı yazılıdır (84). Romanda geçmişte yaşanılan olaylardan da söz edilir. Mesture Hanım, Halim Siret'le evlendikten sonra hamile kalmıştır. Doktor Nüzhet, Süleyman'la bu konuyu konuşurken bebeğin ismini onun koymasını ister. Çünkü: *"Ben, erkek evlât istiyordum. Allah bu istediğimi vermedi (120)."* diyerek isim verme hakkının ona ait olmadığını söyler. Kanlı Sır romanında dinî bir mesaj verilmemiştir. Romanda vaka örgüsü, Müslüman oldukları ifadelerine yansıyan kahramanlar arasında cereyan etmiştir. Fakat bu ifadeler, okuyucunun din duygusunu yönlendirici veya güçlendirici anlamlar taşımaz.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (57, 122, 253, 300), Maşallah (157, 163, 241, 303), Allah aşkına (98, 99, 114, 133, 303), Estağfurullah (33, 140, 184, 359).

Onlar Ermiş Muradına romanında merkezi kahramanların Allah inancı sağlamdır. Romanın asıl kahramanı öksüz ve yetim Bilge'ye kol kanat geren Ermiş Amca, bir şehir halkının bir senede yaptığı işi bir dakikada yapabilecek bir tarım makinesi icat etmeye çalışmaktadır (46). Bu makinenin varlığından haberleri olan hırsızlar zavallı masum Bilge'yi bayılttıktan sonra Ermiş Amca'nın evine gelerek makineyi çalmak isterler. Öncelikle köşkün hizmetçisini, aşçısını ve bahçıvanını ellerinden, kollarından bağlayarak etkisiz hale getiren hırsızlar daha sonra makinenin bulunduğu odaya girerler. Bu esnada odada şiddetli bir patlama olur. Patlama sonucunda hırsızlar ölür. Ermiş Amca ise ağır bir şekilde yaralanır. Bahçıvan Ahmet, gözünü hastanede açtığında öncelikle hayatta olduğu için Allah'a şükreder (58). Olayların devamında Bilge'nin ağır yaralanan Ermiş Amca'nın tedavisi için yaptığı fedakârlıklar anlatılır.

Sabahsız Geceler romanında boşanmış bir ailenin tek erkek evladı olan Salih, anne ve baba sevgisi göremediği için teselliyi içkide bulmaktadır. Ruhsal bunalım yaşayan Salih, babalığı Nazif'i bularak onunla tartışır. Nafiz, Salih'in tuhaf tavırlarından ve konuşmalarından tedirgin olur. Pembe Hanım'a dönerek Salih'in bakışının deli bakışı olduğunu Allah göstermesin azacak olursa büyük tahribata

sebep olabileceğini söyler (14). Salih'in öz babasıyla ilgili şüpheleri vardır. Annesinin Nafiz'le evliyken Doktor Macit'le yasak bir ilişki yaşadığını öğrenmiştir. Bu durum onun psikolojik sağlığını bozmuştur. Serzabit Mahmut Bey, Salih'e yardımcı olmak için onu eve götürür. Evde bulunan Canan Hanım, Salih'in babasıyla ilgili şüphelerinin olduğunu öğrenince: *"Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım (168)."* diyerek gençliğinde şahit olduğu söz konusu aşk olayını anlatır. Peyami Safa'nın iptidai romanları arasında yere alan *Sabahsız Geceler'de* din diline ait unsurların kalabalıklığı dikkat çekicidir. Fakat bu unsurların hiçbiri dinî bir mesaj vermek amacıyla kullanılmamıştır. Kahramanlar bu göstergelerin çoğunu sözün gelişi kullanırlar.

Tekrar Unsurları: Allahım (5), Allah'ın belası (36, 179, 211), Allah Allah (37), ya Rabbi (45, 125, 190, 208, 251), Her Allah'ın günü (69), Allah aşkına (97, 188, 212, 251), Aman Allah (105, 169, 214), Allaha şükür (125), Maşallah (131,177), Allah'tan korkmaz (137), Allah'tan (138), Allah Allah (163, 165, 190), Allah bilir (199), Allah'ını seversen (41), Alimallah (53).

Mili Mücadele döneminde baskı ve zulüm altında kalan Türk toplumunun sosyal ve psikolojik yönlerini ele alan *Allaha Ismarladık* romanında kahramanların güçlü din duyguları konuşmalarına yansımıştır. Yüzbaşı İzzet Bey, İstinye koylarında dolaşırken bir İngiliz zabitiyle kızını görür. Görüntüden çok rahatsız olan Yüzbaşı *"ya Rabbi"* nidasını kullanarak tepkisini ortaya koyar: *"Dağ başında bile rahat yok! Ya Rabbi, bunları görmemek için nereye gitmeli? (22)."* Kahramanlar, çaresizlik ve şaşkınlık anlarında bu türde dinî söz öbeklerini sıklıkla kullanmışlardır.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (7, 17, 22, 28, 80, 84, 97, 108, 109, 110, 112, 115, 122, 124, 125, 128, 218, 219), Allah aşkına (126, 149, 150, 177, 226), Allahım (28), Allah (63), Aman Allah (131).

Aşk romanında iki sevgili arasında yaşanan metafizik duygular Allah, peygamber, melek ve tavaf gibi kutsal değerler kullanılarak anlatılır. Romanda aşk duygusuna açıkça dinî bir sıfat yüklenmiştir. Bu yüzden romanda kuvvetli bir Allah inancı kendisini hissettirir. Fakat aşkın sıfatı olarak kullanılan kutsal değerler anlam sınırlarının dışına çıkarılarak alışılmamış bağdaşmalarla kullanılmıştır. Putperest

Uruk halkı içerisinde yaşayan roman kahramanları, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul ederler (7). Romanın *Allah* başlıklı bölümünde ana tema ilahi aşktır (88). Bu bölümde Dolunay'ın bakış açısıyla Allah'ın kâinattaki bütün varlık âleminin yaratıcısı olduğu açıkça ortaya konmuştur. Allah aşkı bütün varlık âlemini doldurmuş; her şey o olmuştur. Gönül insanı Dolunay aşk olgusunu Allah'ın varlığında çözümlemiştir. Ona göre dünyadaki bütün güzellikler Allah'ın güzelliğinden bir şuledir. Konuşmalarında dedesinin de put kırıcı olduğunu söyleyerek Allah inancına sahip olduğunu açıkça dile getirir (87). Putlara tapan Uruk halkı arasında yaşayan Dolunay gönül dostları Ayça, Can ve Emre gibi yakın dostlarına Allah'ın varlığını ve eşsiz kudretini anlattıktan sonra bütün aşkların kaynağının buradan geldiğini söyler.

Romanda Allah inancı ile ilgili dikkatimizi çeken önemli bir husus da özelikle Dolunay'a melankolik hislerle âşık olan kadınların duygularını Allah'a ait sıfatları kullanarak yansıtmaya çalışmalarıdır. Romanda Dolunay'ın iki âşığı vardır. Bunlardan biri Can, diğeri ise Dolunay'ın en yakın arkadaşı Akgün'ün kızı Ayça'dır. Can, Dolunay'a Yaradan'ın önünde duyulan bir tapınma duygusuyla âşık olmuştur (5). Ayça da Dolunay'ın simasında ilahi bir güzellik görüyor, bu simayı göremediği anlarda hayatı anlamsızlaşıyordu. Doğrudan anlatımla Ayça'nın bu duyguları dile getirilmiştir: *"Ben Allah'a inanıyorum, onun gözlerinde onu görüyorum, el sürüyorum (89)."* Ayça karakterinin Allah inancında bu noktaya ulaşmasında Dolunay'ın aşkla ilgili telkinlerinin önemli rolü olmuştur. Uruk'un bu saf ve kutsanan ermiş insanı maşuklarına aşkı tarif ederken kullandığı şu ifadeler aşka bakış açısını göstermesi açısından önemli olmuştur: *"Bütün âlemi yaratan odur. Yahut bütün âlem odur! O seni titreten aşka benzer. Yahut aşkın kendisi odur (88)."*

Romanın norm karakteri Gülemre samimi bir Müslüman'dır: Güçlü tefekkür gücüyle hadiseleri analiz eder. Samimi inancı ifadelerine şöyle yansır: *"Eğer Yaradan merhamet etmezse dünyanın bütün ilaç ve şifa hazineleri, zehir ve hıyanet saçar. Eğer lütfetmezse serin rüzgâr ateş olur, misk kokuları, cehennem kokusu, güneşlerin saçtığı nur, bütün zulmet olur (8)."* Gönül ehli Gülemre, ızdırap anlarında Allah'a sığınır. Ona seslenerek yardımını ister. Ceyhan'ın kocasının kör olmasından sonra çok üzülür. Yaşadığı ızdırabı Allah'a seslenerek dile getirir: *"Hay Mevlam... Bu ne cehennemdir! İnkâr ateşi ise her ateşten daha müşküldür. Bunlar ise*

Cehennemin dünyadaki şekilleridir. İlahi! Gazabından merhametine, azabından sana sığınırım. Bizden hata ve nisyan, senden lütuf ve ihsan... Şanına af ve merhamet yaraşır Allahım !(126)." Gülemre'nin bilinçli bir Müslüman edasıyla yaptığı bu konuşmalar romanın dinî yanını güçlendirmiştir.

Eserde Allah inancını dolaylı olarak karşılayan cümle örneklerini de görebiliyoruz. Romanın merkezi karakterlerinden Ayça'nın: *"Fakat ben anladım ki, asıl şiir, sanatlı sözler değil kalemi parçalatan kudretmiş o da dünya yaratıldığından beri hiçbir vakit ifade edilmemiş (128)."* şeklindeki cümleleri bu tespitimizi karşılayan bir örnektir.

Aşk romanı din ve inanç göstergeleri bakımından sıra dışı bir romandır. Romanda aşk teması bu sefer çok farklı nitelikte ele alınmış. Putperest Uruk halkı arasında yaşayan Dolunay gerçek aşkı Allah'ın varlığında bulmuştur. Gönül ehli Dolunay, Can ve Ayça'nın platonik aşklarının farkındadır. Fakat onları da beşeri aşktan ilahi aşka taşımaya çalışır. Yazar, aşkı dinî ve felsefî bir yorumlamayla anlatmaya çalışır. Fakat anlatıda kullanılan dinî göstergeler savruk ve inanca aykırıdır. Romanda geçen tanrısal gözyaşı (44), gözlerinin ilahi cazibesi (65), ilah gibi güzel yüz (67), aşkın ilahı (140) gibi söz öbekleri romanın içyapısında iğreti durmuştur. Kahramanların ilahî aşk ve beşeri aşk arasında yaşadıkları tereddütler, romanın dil ve üslubuna olduğu gibi yansımıştır. Romanın laik ideolojisin edebiyata müdahale ettiği dönemde kaleme alındığını düşünecek olursak romanda kullanılan din dilinin tutarsızlığının ve savrukluğunun temel sebebi daha iyi anlaşılacaktır.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (27, 79, 171), Allahım (96, 126), Allahımın Lütfu (97), Allah vere (97), Tanrı (26).

Asrilik özentisi Tanzimat döneminden bu yana Türk romanının ana sorunsalını oluşturur. *Bağlar Arasından* romanı da aynı sorunu anlatır. Romanın ana kahramanı Necla, sosyete hayata duyduğu özlemle yuvasını dağıtmıştır. Sonradan farkına vardığı hatalar için ya Rabbi nidalarıyla serzenişte bulunsa da, artık iş işten geçmiştir. Necla duygularını ifade ederken sık sık din diline müracaat eder. Fakat bu tarz ifadeler onun Allah'a imanından çok pratik dili kullanma alışkanlığından kaynaklanır. Necla'nın çevresinde bulunan kahramanlar için de aynı şeyleri

söylememiz mümkündür. Anlatıda inşallah, ya Rabbi, Allah, estağfurullah ve Allahualem gibi dinî göstergelerin dışında Allah'a iman kategorisine dahil edebileceğimiz söz öbekleri tespit edilmemiştir.

Tekrar Unsurları: İnşallah (93), ya Rabbi (18, 49, 46, 88, 111, 135, 83, 85), Allah (57, 61, 104), Estağfurullah (63, 45), Allahualem (23).

Cumbadan Rumbaya romanı, Peyami Safa'nın Server Bedi takma adını kullanarak kaleme aldığı piyasa romanıdır. Reel hayatta sık sık karşılaştığımız din diline ait göstergeleri romanda aynen okuruz. Özü sözü bir, fakat asrilik özentisiyle Karagümrük semtinde yaşadığı ahşap evde aşağılık kompleksine giren Cemile, İstanbul'un sosyete yalı çevresinde yaşamaya özenir. En büyük hayali Taksim'de lüks bir eve sahip olmaktır. Bu sıralarda tramvayda tanıştığı Tahsin isminde elli yaşlarında bir adam ona özlemini duyduğu burjuvazi bir hayata girme fırsatı sunar. Cemile'ye şoförüyle birlikte bir otomobil tahsis eder, lüks bir apartman katında ailesiyle birlikte kalabileceği bir ev kiralar. Tahsin Bey, Mısırlı Prenses'in Büyükdere'deki yalısında yapılacak baloya Cemile'yi de beraberinde götürür. Baloda davetliler arasında bulunan kadın düşkünü Hulki, bir ara Cemile'ye iltifat ederek onu tavlamaya çalışır. Cemile evli bir erkeğin kendisiyle bu şekilde konuşmasına sert tavırlarıyla hemen tepki gösterir. Ne de olsa Karagümrüklüdür. Lafını kimseden esirgemez. Fakat sıcakkanlı Hulki'nin sempatik tavırları onu etkiler. Açık sözlü ve saf Cemile, Hulki'nin yüzüne karşı ondan hoşlandığını onu öpmek istediğini fakat Allah'tan korktuğu için bunu yapamadığını itiraf eder (315). Din duygusuyla iç arzularını bastıran Cemile, çapkın Hulki'ye Allah'a inanıp inanmadığını sorma ihtiyacını hisseder. Hulki, *"hayır"* cevabını verince ömründe ilk defa bir itiraf duymuş olur. "Acaba buradaki insanlar hep böyle midir? " düşüncesiyle Mısırlı Prenses 'in yanına gider. Etrafındaki yedi sekiz kişilik grupla konuşan Prenses'in lakırdısını keserek sorar: *"Allah'a inanır mısınız siz?"* Prenses gülümseyerek: *"Şüphesiz (314)."* der. Mısırlı Prenses, çevresinde bulunan hiç kimseye ehemmiyet vermeden hızla gruptan uzaklaşarak orta salona geçer. Aynı soruyu salonda gördüğü Doktor'a ve sonrasında Hulki'nin karısına da sorar. Her ikisinin verdiği cevap olumludur. Cemile tez canlıdır. Damdan düşer gibi sorduğu sorularla herkesi şaşırtır. Cemile'nin ideolojik bir din anlayışı yoktur. Baloda tartıştığı Hulki'ye Allah'tan

korktuğunu söylemesine rağmen kendisine ikram edilen şarabı içmekte bir tereddüt yaşamaz. Baloya birlikte geldiği Tahsin Bey'in metresi olmayı da inancına aykırı görmez. Cemile, üslubu ve karakteriyle aslında dinî duyarlılığa sahip bir tiptir. Fakat lüks hayat özentisi aklî muhakemesini bozmuştur. Hatta bir ara annesi Asiye Hanım, evini satmaya razı olmayınca kiracılarının oğlu Selim'i ayartıp evlerini yakmayı bile planlar. Aklınca sigortadan alacağı paraya annesinden çalacağı mücevherleri de ekleyip Karagümrük'ün dışında lüks bir daire alabilecektir. Cemile'nin dindar annesi Asiye Hanım, kızını alafranga tutkusundan kurtarmak için az da olsa mücadele verir. Fakat kızı inatçı ve saftır. Tahsin Bey'le tanıştıktan sonra İstanbul'un sosyete çevresinde boy göstermeye başlar. Mısırlı Prenses'in balosunda eğlenirken yaşadığı Karagümrük semtinde büyük bir yangın çıktığını, mahalle sakinlerinin maddi zarar gördüklerini annesinden gelen telefonla öğrenir. Yardımsever Mısırlı Prenses, sempatik tavırlarıyla ilginç ve sevimli bulduğu Cemile'ye yüklü miktarda para vererek bu parayı çıkan yangında muhtaç duruma düşen mahalle sakinlerine ulaştırmasını ister. Acı ve sevinç duyguları içerisinde Karagümrük'e giden Cemile, ilk iş olarak kendisine emanet edilen paraları ihtiyaç sahiplerine ulaştırır. Mahalle sakinlerinden Hamdune Hanım, bu yapılan hayır karşılığında komşu kızı Cemile'ye elinden gelen tek şey olarak şöyle dua eder: *"Allah senden razı olsun, Allah mı gönderdi seni, Hızır mısın nesin? Allah da senin gönlüne göre versin (337)."* Cemile'nin annesi Asiye Hanım da Mısırlı Prenses Nadiye'nin yangın mağduru mahalle sakinlerine yardım etmesini din diliyle değerlendirir: *"Allah büyüktür, garip kuşun yuvasını yapar (338)."; "Allah razı olsun ne iyi kalpli bir kadınmış o Prenses (339)."* Karagümrük yangınında trajikomik olaylar da yaşanmıştır. Mahalle sakini Hafize Hanım, Cemile'yle ve Tahsin Bey'le yalnız kalınca mahallede çıkan yangının bütün teferruatını komik üslubuyla anlatır*: "Fakat bu Prenses'i de, sizi de Allah gönderdi. Dün gece ağlayanların bu gece yüzleri gülecek. Yangın arka mahallede Kavafınüvey kardeşinin evinde durdu. Onun yanı sıra evler kurtuldu. Basmacı Necai Efendi de kurtuldu. Siz çadırda para dağıtırken o bizim yanımızda idi: Ben de talih yoktur ki… diyordu, şu bizim viran üç odalı ev de yansaydı da ben de ikramiye alsaydım… piyango size vurdu. İşittin mi evladım Allah bazen insana felaketi piyango yapar. Allah'tan ümidini kesmemeli insan (342)."*Gürpınar, belli ki

Karagümrük mahallesinde konuşulan dili iyi dinlemiş. Mahalle sakinleri arasında kullanılan din ve inanç göstergelerini kurmaca dünyasına oldukları gibi yansıtmış,

Tekrar Unsurları: Allah'ın her günü (9), Öldüm Allah (30, 38), Allah'tan kork (33, 58, 81, 264, 315), Allah, Allah'tan (39, 68, 103, 108, 120, 121, 139, 150, 159, 160, 167, 172, 251, 268, 306, 309, 315, 317, 319, 324, 325, 336, 337, 342, 345, 349, 356, 363, 364, 376, 381, 392, 394), Aman ya Rabbi (67, 146, 306, 311, 312, 399), Allah aşkına (176, 228, 229, 263, 269, 271), Allah'ını seversen (222, 235, 244, 250), Allah inandırsın (364).

Leylaklar Altında romanında Nuran, babasının ölümünden sonra yanına sığındığı teyzesinin evinde huzurlu değildir. Teyzesinin kendisini yaşlı ve zengin Vedat Behiç Bey'le zorla evlendirmek istemesine çok üzülmüştür. Bu teklifi reddeden Nuray, teyzesine yük olmamak için bir iş bulup çalışacağını söyler. Nuray, bu arayış içerisindeyken hocası yüz lira ücretle kendisine bir iş bulur. Zavallı genç kız, bu işe çok sevinerek: *"Allah teyzeme karşı yüzümü kara çıkarmadı (27)."* der. Nuray'ın yapacağı iş, bir hastalık sonucu gözlerini kaybeden Nedim'e yazılarında yardımcı olmak ve onu hayata bağlamak için ona maddi manevi destek olmaktı. Nuray, Nedim'e yeri geldiğinde dinî telkinlerde bulunur. Ona çok çirkin olmuş olabileceğini, ama Allah'ın kendisine öteki insanlardan daha fazla hisseden bir kalp verdiğini söyler (50).

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (149,183)

Sinekli Bakkal romanında vaka örgüsü II. Abdülhamit'in padişahlığı döneminde, sıradan mahalle insanlarıyla Saray'a yakın elit tabakanın iç içe olduğu muhafazakâr bir sosyal ortamda cereyan eder. Dolayısıyla romanın üslubuna Allah inancına ait unsurlar hâkim olmuş olur. Romanda yozlaşan ve geleneğe bağlı şekillenen Allah inancına karşı eleştirel bir bakışın olduğu açıktır. Babasının karşı olmasına rağmen Kız Tevfik lakaplı sevgilisiyle evlenen Emine, bu evlilikte aradığı mutluluğu bulamaz. Kısa bir süre sonra baba evine geri dönen Emine'nin bir kız çocuğu dünyaya gelir. Rabia adı verilen bu kız çocuğu, ilk tahsilini dedesi İmam İlhami Efendi'den alır. Rabia, küçük yaşta Kur'an ve mevlit okuyuşuyla herkesi kendisine hayran bırakır. Rabia'nın sesine hayran kalan kişilerden biri de Selim

Paşa'nın karısı Sabiha Hanım'dır. Rabia'yı mevlit okuması için konağına çağıran Sabiha Hanım, ona bir anne şefkatiyle ilgi göstermektedir. Rabia kendisine gösterilen bu ilgi ve şefkate rağmen gerçek manada mutlu değildir. Mahallede soytarılıklarıyla insanları eğlendiren bir babanın kızı olmasından dolayı utanmakta, babasının bu kötü ve sefih hali karşısında ızdırap çekmektedir. Rabia, babası için duyduğu bu endişeyi Selim Paşanın karısı Sabiha Hanım'la paylaşma ihtiyacı hisseder: *"Hanımefendi babam ölürse sahiden cehenneme gider mi?"* sorusu karşısında şaşıran Sabiha Hanım, küçük kızın sorusunu alaycı bir tavırla cevaplar: *"Niçin gitsin yavrum, kimseye ziyanı dokunmazdı ki… Ama bilinmez, Allah'ın hikmetine akıl ermiyor, bu yaşa geldim bizden ne istediğine daha akıl erdiremedim (41)."* Sabiha Hanım, inancını geleneklere uygun bir şekilde yaşamaya çalışan zevk ve rahatına meraklı bir tiptir. Konakta olup biten her şeyden haberdar olmak ister. Bütün hadiseleri Kahya Kadın'dan öğrenir. Sabiha'nın en çok merak ettiği gelini Dürnev'in piyano dersi aldığı konaktaki odasında ne yaptığı ve ne konuştuğudur. Dedikodu meraklısı Kahya Kadın, *"Dürnev ve Kanarya adlı tazelerin günahlarından Allah'a sığınıyordu (42)."* Kahya Kadın, Dürnev'in odasından geçerken duyduklarını ve gördüklerini Sabiha Hanım'a rapor eder.

Romanda Mevlevî Vehbi Dede ve kiliseden kaçmış eski papaz Peregrini, Allah inancı temasında karşı iki gücü temsil eder. İki farklı medeniyete mensup bu karakterlerden Vehbi Dede, İslami tasavvufun hoşgörü cephesini temsil ederken, Peregrini ise Allah inancında boşluk yaşayan ve inancı sarsılan batı medeniyetini temsil eder. Peregrini, inanca dair aykırı düşünceleri Vehbi Dede'yle rahatlıkla konuşur ve tartışır. Selim Paşa'nın konağında sohbet ederlerken Peregrini, bir hafta evvel zümresinden olduğunu iddia ettiği şeytan için: *"Fikir cesaretinin piri odur (87)."* ifadesini kullanır. Dede Efendi her zaman olduğu gibi tebessümle ve mesnevi okur gibi huzur verici açıklamalarda bulunur: *"Bence Şeytan ve Allah diye kâinatta iki kuvvet yoktur. Hepsi, her şey bir tek hakikâtin, bir tek kudretin görünüşü. Cüz ve ferdlerden en muazzam güneşlere kadar, insandan, göze görünmeyen böceklere kadar hep bir tek yaratıcı kudretin eseri. İyi, kötü, güzel, çirkin, Allah, şeytan; bunlar icat edilen isimler. Hepsinin arkasında, kendi kendini hayat halk etmiş olan ve mütemadiyen halk etmekte olan bir kudret vardır… o. O, kainat denilen perdeye gölgelerini aksettirmek için yaratmak fiilinde devam eden Halik. Adı Allah, Rab ne*

olursa olsun. Nurunun en parlak en ezeli olduğu bir yer sırrının maskesi bir tek şey vardır: Aşk… (85)" Vehbi Dede, Allah'ın kainatta tecelli eden güzelliklerine dikkat çekerek inancı savrulmuş Peregrini'ye dinî telkinlerde bulunur. Vehbi Dede'nin bu mistik sohbetleri dini tereddütler yaşayan Peregrini'nin iç dünyasında derin tesir uyandırır.

Anlatıda kullanılan din dilinin yoğunluğu romanın realist yönünü güçlendirmiştir. Belli ki Adıvar, vakanın cereyan ettiği İstanbul sokaklarında halk dilini dikatlice dinlemiştir.

Tekrar unsurları: Allah yolunda (16), Halık (37, 377), Allah'ın hikmeti, Allah'a sığınmak (41), Allahım (82), Allah mefhumu (83), Allah'ın eseri (86), Allah'ın yapması (89), Allah'ın kandil yakması (91), Allah'ın semaları (92), Allah'ın çocukları (111), Dirilerin Allah'ı (125), Estaizubillah (131), Allah (184), Allah'a yalvarmak (215), Allah'a sitem etmek (247), Allah aşkına (376), Allah'tan korkmak (370), Allah'ın belası (328), Tanrı (379, 443) Halık-ı azam (443), İrade-i ezelî (443), Maazallah (105, 335), Fesuphanallah (218), Maşallah (335, 355).

Allah'a iman kategorisinde değerlendirdiğimiz semboller *Yıldız Yağmuru* romanında da sıklıkla geçmektedir. Tiftik şirketinin sahibi İlyas Bulgurlu'nun Belkıs adında tek kız evladı vardır. İlyas Bulgurlu, dürüstlüğü ve çalışkanlığıyla beğendiği şirketinin umumi kâtibi Ahmet Ziya'nın damadı olmasını çok ister. Bu konuyu Ahmet Ziya'ya açtığında: *"Seni oğlummuşsun gibi seviyorum Allah bir tane vermedi ki!(30)"* der. Ahmet Ziya, patronunun bu güzel teklifini değerlendirerek, kızı Belkıs'la hemen nişanlanır. Ahmet Ziya'nın Belkıs'la nişanlanması şirkette hemen duyulur. Ziya'nın bu nişanla şirkette saygınlığı daha da artmıştır. Bundan sonra en büyük endişesi çalışma arkadaşı Şemsettin Ali'nin kıskançlığıyla bu evliliğe engel olmasıdır. Hamdi Onur, bu ihtimal karşısında tedbir alarak Şemsettin Ali'yi ikaz eder. Böylece: *"Allah'ın takdiri ile mani de zail olmuştur?(145)."*

Yosma romanı, düşmüş bir hayat kadının *"yaşamak için öldürmek lazım!(410)."* felsefesiyle kirli ilişkilerini anlatır. Roman her ne kadar Marksist ve kapitalist bir söylemle kaleme alınsa da inanca ait değerler açısından zengin içeriklidir. Fakat söz konusu değerlerin büyük bir kısmı, günlük hayattaki

diyaloglarda karşılaştığımız şekilde anlık bir duygusal tepkinin veya bir benzetme öğesinin karşılığı olarak kullanılmışlardır.

Romanın ilk bölümünde hastane koridorunda bekleyen romanın isimsiz kahramanlarından biri, genç yaşta hastalanmış bir kız için: *"Yazık ama ne yaparsın elden ne gelir? Allah'ın dediği olacak (16)."* sözleriyle Allah ve kader inancını gösteren bir ifade kullanır.

Romanın çapkın kahramanlarından Ferit, birlikte olmak istediği sevgilisi Nesrin'in (Yosma), her defasında babasını bahane ederek ondan kaçmasına öfkelenir. Genç âşık, sevgilisinin Allah'tan korktuğu kadar babasından da korktuğunu söyler (32). Allah'ın bildiğini kuldan saklamanın anlamsız olduğunu düşünür (216). Bu yüzden aşkını ilan etme zamanının geldiğine inanır.

Romanın *Gece Biterken* bölümünde öksüz ve yetim Safiye'nin on iki yaşında teyzesinin evinde yaşadığı çirkin bir olay anlatılır. Safiye bu olayı anlatırken haksız yere tayini çıkarılan eniştesinin müdürüne ettiği beddualar karşısında Kaymakam'ın: *"Toplan git İstanbul'a Allah her kulun ekmeğini nasıl olsa verir (76)."* cümlesini hatırlar. Safiye, hatırladığı bu olayları anlatırken İstanbul'a gittikten sonra teyzesinin öldüğünü ve eniştesinin kendisine zorla sahip olduğunu gözyaşlarına hâkim olamayarak anlatır. Safiye'nin (Yosma) bu talihsiz olayı yaşadığı yıllarda Allah'tan başka kimsesi yoktur (77). Aslında romandaki kadın karakterlerin hepsi Yosma adındaki tek kişidir. Yosma, yaşam mücadelesinde ayakta kalabilmek için bedenini para karşılığı satan düşmüş bir kadındır. Bu konuda kendisini tenkit eden Hanefi'ye verdiği cevapta cemiyeti ve Allah'ı sorgulayan bir tutum içindedir (119). Romanın başkarakterlerinden Doktor Fazıl, elli bir yaşında ilk evliliğini yirmi üç yaşındaki Güney'le (Yosma) yapmıştır. Yıllar sonra aradığı eşi bulduğuna inanan Doktor, *"Tanrı bana son gürlüğü verdi (184)."* diyerek şükreder. Eşine samimi duygularla bağlı olan Doktor Fazıl, onu sürekli yakınında görmek istemektedir. Fazıl Bey, kadınların portatif bir su bardağı gibi her an taşınabilir bir varlık olarak yaratılması isteğinde bulunarak, *"Allah kadını bambaşka yaratmalıymış (268)."* der.

Uzun bir aradan sonra Madam Anna'nın evinde Yosma'yla karşılaşan Refet de: *"Allah seni karşıma çıkardı (389)."* diyerek sevinç duygularını dile getirir.

Yosma, hikâyenin sonunda çevirdiği türlü türlü entrikalarla kocası Fazıl'ın bütün mallarını adına geçirerek sevgilisi Ferit'le yurt dışına kaçar. Günlerce karısının yolunu gözleyen Doktor Fazıl, çaresizlikten: *"Allahım ben ne yapacağım?"* diye çırpınıyor ve hep tek şeyi söylüyordu: *"Ben onsuz yaşayamam (404)."* Yasaklı aşk ilişkilerinin ve türlü türlü entrikaların anlatıldığı romanda, din dili zayıf ve niteliksizdir.

Tekrar Unsurları: Allah bilir (59), Allah'ını seversen (66), Allahım (340).

Allah'a imana ait unsurlar *Açlık* romanında mana derinliğine sahip değildir. Romanın vaka örgüsü, başkahraman Ahmet Turgut merkezinde cereyan eden olaylar üzerine kuruludur. Romanda Allah Aşkına (43), Allah Bilir (53), Allah İçin (94), Allahım (88, 118, 146), estağfurullah (13) gibi günlük diyaloglarda sıradan bir üslupla kullanılan dinî söz kalıplarının dışında Allah'a iman kategorisinde değerlendirebileceğimiz nitelikli unsurlar bulunmamaktadır.

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında da Müslüman karakterlerin Allah inancını vurgulayan kelime veya kelime gruplarını kullandıklarını tespit ediyoruz. Fakat bu kategorideki söz kalıpları, birçok romanda olduğu gibi mana derinliği hissedilmeyen sözcük kalıplarıdır.

Tekrar Unsurları: Aman ya Rabbi (28), Allahım! (21, 31, 196), Allah aşkına (10), Hamdolsun Tanrı'ma (217), Şükürler olsun Tanrıma (211).

Allah'a iman ile ilgili hususlara göndermede bulunan söz öbekleri, *Aşkın Temizi* romanında hacimli yer tutar. Vakanın geçtiği Orta Anadolu kasabasında halkın sosyal ve kültürel yaşantısı, romana reel ölçülerde yansıtılmaya çalışılır. Tıp tahsilini tamamladıktan sonra kasabasına dönen Erden, ilk gün Salih Ağa'ya misafir olur. Evlatları şehit olduğu için yaşlı karısından başka kimsesi kalmayan Salih Ağa, kederlidir. Erden, üzüntülü gördüğü şehit babasını Allah inancıyla teselli eder. Allah, elbette bu sıkıntıya karşı ona sabır verecektir (10). Tosun'un da Allah'tan ve Salih Ağa'dan gayrı kimsesi kalmamıştır (10). Yazar, yıllardan beri kasabasından ayrı kalan Doktor Erden'in bakış açısıyla kasabalıların sosyal, kültürel ve dinî yaşantısını gözlemler. Kasaba halkının Allah inancı, örf ve âdetlerini belirleyen en önemli

unsurdur. Kız isteme âdetlerinde din duygusu ön plandadır (163). Köylüler kendi aralarında bir yakınları hakkında konuşurlarken: *"Neme lazım kendi yok ama Allah'ı burada (230)."* diyecek kadar güçlü din duygusuna sahiptirler. Köy âdetlerine göre genç kızların çeyiz defterinin başına besmele-i şerif ve dualar yazılıdır (275). Roman, Doktor Erden'in teyzesinin kızıyla evlenmesine bir türlü izin vermeyen eniştesi Hacı Zeynullah'ı ikna etmek için verdiği mücadele üzerine kurgulanmıştır. Romanın sonunda kasabalıların ısrarına dayanamayan Hacı Zeynullah, Doktor Erden'i damat olarak kabul etmeye ikna olur. Yazar-anlatıcı, bu ikna işinde mutlaka Allah'ın Hacı'nın kalbine ilham verdiğine inanır (446). Fakat onun bu kararını vermesinde Allah inancından gelen iç muhasebesinin önemli etkisi olmuştur. İç monoloğunda kendisini sorgularken din duygusu baskındır: *"Hacı her ne olsa, yine Allah'ını dinini bilmekten, tanımaktan fariğ olmayan Hacı! Tanrı sanan bir kız verdi ki yedi beldede kırk köyde güzelliği, adı söylenir (355)."* Hacı, zihninden geçirdiği bu düşüncelerden sonra kızının saadetini görüp ahirete göçmenin bilincine varır. Doktor Erden'in evlenmesine mani olmaya çalışan karşıt güç, Mebus Dümbelekzâde'dir. Kibirli ve hilekâr Mebus, kasaba sokaklarında yürürken kuduz bir köpek tarafından ısırılır. Hurafe yöntemlerle ve kocakarı ilaçlarıyla tedavi edilmeye çalışılan Mebus Dümbelekzâde'nin akıbeti vahim olur. Roman kahramanlarından Vergili, Dümbelekzâde'nin yaptığı kötülükler sonucu Allah'ın gadabına uğradığını düşünür. Duygularını Allah'a seslenerek ifade eder: *"Büyüksün İlâhi! Büyüksün büyük, büyüğün yanında kalır pek küçük. Bu bir işareti Rabbaniyedir ki. Erdene yetiştirmeğe benim sebep, halk olunduğum aşikâr (379)."* Dümbelekzâde tarafında bu sıkıntılar yaşanırken, Ramazan Bayramı şenliği için hamama giden Hafız Hanım'ın kızı banyoda fenalaşarak bayılmıştır. Yere düşen gelinlik kız için binbaşının hanımı: *"Büyük kaza geçirdi. Allah sakladı, verilmiş sadakaları varmış (505)."* ifadelerini kullanır. Romanda Anadolu halkının kalp ve düşünce hayatında kökleşmiş Allah'a iman esasına dayalı çok sayıda çeşitli söz öbekleri bulunmaktadır.

Tekrar Unsurları: Allah'ın has kulu (15), Allah'a şükür (29, 138, 220, 348), Tanrı'nın seneleri (42), Aman Allah (83, 229), Allahualem (87, 122), Allah bir hakkı için (99), Tanrı'ya yüz çevirme (123), Tanrı büyük, Tanrı ölmez (124), Allah aşkına (221, 245, 330, 351, 418, 517, 518), Ölüm Allah'ın emri, Allah'ın inayeti (330), Tanrı hakkı için (412), innallahemaassabirin (452), Rab Teâlâ'ya sığınmak

(60), Neuzibillah (64, 93), Maşallah (12, 39, 69, 162, 340, 273, 393, 211, 251), Tanrı huzurunda yalan söylemek (90), Maazallah (56, 95, 138, 160, 321, 357, 362, 404, 471, 225), Allah Allah (96, 142, 437, 445, 455, 474, 482, 506), Allah'a tevekkül (103), Lahavle velahavle (105), Tanrıya el açmak gönül bağlamak (120), Allah iyi yapar (169), İnşallahürrahman (173), Allah rızası için (238), Allah'ın emri (25), Alimallah (81, 456, 470), Allah'tan korkmak (412), Allah büyük (479), Allah korumak, verilmiş sadakası olmak (505). Alimallah (63, 395), Allah'ın ilham vermesi (446).

Barbaros'un Ölümü romanında papanın kışkırtmalarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki hâkimiyetini ortadan kaldırmak isteyen Hristiyan devletlere karşı Hızır Bey'in yaptığı mücadeleler anlatılır. Vaka örgüsünde romanın merkezi karakteri Barbaros etrafındaki Müslüman karakterlerin kuvvetli bir Allah inancına sahip olduklarını görüyoruz. Kahramanlar arasında geçen diyaloglarda Allah'a iman esasına ait çeşitli inanç unsurları kullanılmıştır. Barbaros'un sadık ve itikatlı hizmetkârı Ayşe, Akte'ye Osmanlı donanma komutanı Barbaros'u anlatırken, *"Benim taptığım Allah, Barbaros gibi temiz yürekli bir kahramana ihanet eden kadının gözlerini kör eder (75)."*der. Kanuni Sultan Süleyman da İspanyol donanmasını Akdeniz sahillerinde perişan eden Barbaros Hayrettin Paşa'dan oldukça memnundur. Barbaros için, *"O olmasaydı Allah düşman gemilerini fırtınaya yakalatıp mahvetmezdi (298)."* demiştir.

Hızır Bey, Haçlılara karşı verdiği mücadelede askerlerine: *"Allah bizimle beraberdir (27)."* diyerek moral ve güç verir. Romalıların Amiral Dieo komutasında kardinallerin desteğiyle Cezayir'e geleceklerini öğrenen Hızır Bey, yine aynı şekilde kuvvetli itikadıyla kardeşi İshak'a: *"Allah'ın inayeti ile düşman kuvvetlerini Cezayir kıyılarına yanaştırmayız (33)."* der. Romanın önemli karakterlerinden Akdoğan, Tunus hisarından şehre indiği bir zamanda Araplar tarafından on askeriyle birlikte yakalanarak mayaraya hapsedilir. Akdoğan, yıllar sonra mağaradan kaçarak bir gemiyle İstanbul'a döner. Akdoğan, İstanbul'da karşılaştığı Barbaros'a dönüş macerasını anlatırken, Allah'ın yardımıyla canını kurtardığını ve İstanbul'a kadar gelebildiğini söyler (169, 171). Romanda özellikle Müslüman karakterler, Allah'a olan imanlarını üsluplarına yansıtmışlardır. Osmanlı askerlerinin büyük Haçlı ordusu

karşısında cesaretle savaşmalarının en büyük sebebi Allah'a olan kuvvetli imanlarıdır.

Tekrar Unsurları: Alimallah (101, 177, 285), ya Rabbi (25), Allah aşkına (16, 277, 213)

Battal Gazi romanında Türk kahraman Cafer (Battal Gazi) babasını öldüren Bizans imparatorundan intikam almaya yemin etmiştir. Battal Gazi'nin Allah inancı savruktur. Bizanslılara karşı korkusuzdur. Bizans elçisine İmparator Leon'a iletmek üzere tehdit ve hakaret dolu sözler söyler. Malatya Serdarı Abdüsselam Battal'ın bu sözlerinden dolayı huzursuz olur. Battal Gazi: *"Korkmayın bir şey olmazsınız, ben bu sözleri evvel Allah'tan sonra pazımdan başka kimseye güvenerek söylemedim (40).''* der. Bizans kralının dayısı Tedori de savaşta tanıdığı Cafer'in (Battal Gazi) yiğitliğine ve cesaretine hayran kalarak Müslüman olur (78). Battal Gazi kendisine inancından dolayı değer veren Ahmet Turanî'ye: *"Ben aciz bir insanım Tanrı'nın bana verdiği kuvveti insan kardeşlerimi ezmek için kullanmayacağım (85)."* der**.** Battal Gazi, yakın arkadaşı Ahmet Turanî ile birlikte Abdüsselam'ı Bizanslılarının elinden kurtarmak ve kralın kızı Elenora'yla buluşmak için keşiş kılığında İstanbul'a gider. Bizans'ta din adamlarına dokunmak yasak olduğu için gidecekleri yere varıncaya kadar keşiş kıyafeti giymişlerdir. Yolda iki arkadaş şakalaşırlar. Ahmet Turani, keşiş kıyafetini giyen Cafer'e, *"Gel seni İstanbul patriği yapalım (84)."* der. Cafer bu espriye nükteyle cevap verir: *"Fena bir fikir değil fakat ben hem Ortodoks hem de Müslüman mı olacağım."* Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin din dilini kullanarak verdiği cevap ideolojik mesajlar içerir: *"Yok zaten Müslümanlar Hz. İsa'yı peygamber tanırlar. Sen yeni bir mezhep kuracaksın. Diğer dinlere düşman olmayacak. Allah'ı yalnız kilise ve camide para ile gösteren papazların ve hocaların malı olmaktan çıkaracaksın. Allah, insanların kalbinde olacak. Yahudilerin dininde olduğu gibi Allah ile pazarlık da yok, cennete gitmek için dua etmeye, havraya girmeye namaz kılarak oruç tutmaya mecbur değilsin. Allah'ı andığın, var olduğunu bildiğin, düşündüğün, kalbinde duyduğun zaman dinine olan borçların ödenmiştir. Allah'ın hiçbir nimeti (hakkından fazlasını almamak şartıyla) haram değildir. Şarap içmek sevmek ve sevilmek gibi… Cehennem diye korkunç bir yer yok; yalnız affedilinceye kadar cennetin kapısında beklemek var ve senin Allah'ın her zaman*

affedici olacaktır. İntikam alıcı ve ceza verici değil. Bir çınar ağacı dikeceksin bir de taş. İşte namazgâhın kilise, camii, papaz, imam yok. Bu çınarın altında Allah'ınla yalnız baş başa içinden inanarak gösterişe tenezzül etmeden anlaşabileceksin (84)." Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin bakış açısı kullanılarak farklı bir İslam anlayışı ortaya konulmak istenir. Aslında Ahmet Turani'nin bu görüşleri arkasında Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun yüksek felsefînin olduğunu düşünüyoruz. Ahmet Turani'nin İslam inancına aykırı bu görüşler karşısında Battal Gazi'nin ona verdiği cevap düşündürücüdür. Ahmet'e: *"En sonunda beni tanıyabildin. Benim içimdeki Allah'ı görebildin (85)."* der. İslam dininin temel esaslarına aykırı bu düşünceler, romanın iç dokusuyla çok da uyumlu değildir. Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun Battal Gazi karakteriyle ideolojik mesajlar vermeye çalıştığı açıktır. Romanda halk edebiyatının dindar Battal Gazi karakterinden çok daha farklı bir Battal Gazi karakteri görürüz. Cumhuriyet Devri'nin Battal Gazi karakteri laikliği benimsemiş modern bir Müslümanı canlandırır. Milli ve manevi değerlerine bağlı bir halk kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması, şüphesiz dönemin kültür politikasından kaynaklanmıştır.

Tekrar Unsurları: Allahu Ekber (50, 62, 75), Allah'ın vekili (83, 160, 77), Allah göstermesin (189), Allaha ısmarladık (166), Allaha çok şükür (179).

Bir An Sevinç romanında Psikolog Prof. Dr. A. Fehmi, nâşir dostunun kızı kolejli Sevim'le bazen felsefî bazen de dinî konularda derin sohbetlere dalar. Psikolog Fehmi'nin ruh bilim alanındaki uzmanlığı sohbetin konusunu ister istemez bu alanlara kaydırır. Bu derin felsefî mevzuların konuşulduğu ortama bazen Profesör'ün öğrencisi Sarhan da katılır. Kahramanlar Allah'ın varlığına tam anlamıyla inanırlar. Fakat hadiselere rasyonel yaklaşımları kimi zaman onları düalizme sürüklemektedir. Profesör'ün yorumlarından çıkan sonuca göre evrenin yaratıcı öznesi ve yaratılan nesnesi aynı noktada birleşmektedir. Romandaki din duygusu ve Allah'a iman telkinleri kahramanların sorguladıkları sıradan günlük hadiselerde belirginleşir. Sevim, aşkına karşılık vermediği Sarhan'ın verem hastalığına yakalanmasında kendisini sorumlu görür. Profesör'e Sarhan'ın ölümüne kendisinin mi sebep olduğunu sorar. Profesör'ün verdiği cevap kutsal dinlerin Allah öğretisine aykırıdır: *"Hayır kızım, belki sizin için ölüyor. Fakat siz onu*

öldürmüyorsunuz o kendi kendini öldürüyor. Allah'ın zayıflara merhameti yoktur. Tabiat ancak layık olanlara yaşama hakkı verir (138,139)." Profesör, suçluluk psikolojisiyle ruhsal bunalıma giren Sevim'e dini telkinlerle güç ve moral vermeye çalışır. Ona: *"Nihaî güzellik kaynağı Allah'tan ümidinizi kesmeyin. Yine mesut olabilirsiniz (142)."* der. Sevim, Psikolog Doktor'un bu pozitif dinî telkinlerine rağmen geleceğe karşı karamsar bir ruh hali taşır. Karamsarlığını, *"Benim için mesut olmak bitmiştir. Yaşamak kudretimi kaybettim (142)."* sözleriyle dile getirir. Profesör, öğrencisi Sevim'i bu karamsarlıktan kurtarmak için duygularından çok zekâsını kullanmasını salık verir. Sevim'in artık mesut olmaktan çok, mesut etmeyi düşünmesi gerekmektedir. Profesör, Sevim'e yaşadığı bu kötü hadiselerin kendisine saadeti ve felaketi tanıttığını, fakat bunları kendisine Allah'ın öğretmesini beklemeden kendi zekâsıyla fark etmesi gerektiğini söyler. *"Çünkü Onun dersleri pek pahalı ödenir (143)."* Sevim, Profesör'ün umut ve teselli veren konuşmalarına rağmen evinden hayata olan bütün bağlarını koparark çıkmıştır. Güneş'in İstanbul üzerindeki son ışıklarının kaybolduğu, karanlığın aydınlığı sanki kovduğu bir atmosferde derin düşüncelere dalar. Aklına Profesör'ün, *"Her eser onu yaratanının ruhunu gösterir*." sözlerini hatırlar. Bu sözler üzerine iç dünyasında Allah'ı ve yarattığı en büyük sanat olan insanı, kusur ve mükemmellik ilişkisiyle sorgulamaya başlar. Her sanatkâr, eserinin kusursuz ve mükemmel olmasını ister. Fakat kaç sanatkâr buna muvafık olur. *"En büyük sanatkâr şüphesiz Allah'tır ve onun bir eseri de insandır. Kusursuz mudur? Değil. İnsanlar taşıdıkları fikir itibariyle tabiatta yaratılan en güzel şey olarak addolunabilir. Fakat Nihaî güzellikte midirler? Zaten böyle olsaydı Nihaî güzellik tahakkuk etmiş olsaydı Allah'ın gayesi sona ermiş olmayacak mıydı? Onun eserlerinde çirkinliğin her türlüsü var. Kendisinde olmasaydı eserlerine bunları nasıl katabilirdi. O nihaî akıl da değil. Öyle olsaydı nihaî güzellik de o olurdu (146)."* Sevim; bu felsefî sorgulamalarında Allah'ın Nihaî güzelliği ortaya çıkarmak için kanunlar koyduğu, bu kanunlara itaat edenlere saadeti bahşettiği, etmeyenlere veya edemeyenlere ise felaket ve ızdırap verdiği sonucuna varır. İnsan ve saadetin kaynağı bağlamında Allah inancı, Sevim'in aşk acısını dindiren önemli bir tema olmuştur. Sevim Doktor Hamdi Bey'le yaptığı mutsuz evliliği ve sevgilisi Sarhan'ın ölümcül bir hastalığa yakalanması sonrasında yaşadığı psikolojik travmayı Allah inancıyla aşmaya çalışır: *"Nihaî güzellik onun gayesi; O,*

bu gayesinin tahakkukunu istiyor. Bunun için kanunlar koymuş. Bunlara itaat edenlere ve edebilenlere, ızdırap ve felaket… İstemek başka, yapmak yine başka.. Allah'a itaat etmiş olmak için onun daima iyilik ve güzellik olan gayesinde yürümemiz lazımdır (146, 147)." Bu metafizik düşünceler az da olsa ona iç huzur zemini oluşturur. Bu noktada âdeta bir tasavvuf ehli gibi konuşur: *"Asırlar geçecek; devirler bitecek; âlemler değişecek; fakat Allah'ın tarihinde benim ona karşı olan sevgim, olduğu gibi doğru, temiz, saf ve parlak olarak görünecek, bilinecek! (152)."* Sevim, kimi anlarda hayatın tazyikine karşı yenik düşer. Kocası Hamdi ile gittikleri bir Fransız tiyatrosunda izlediği hüzünlü aşk sahnesiyle kendi hayat hikâyesi arasında yakın benzerlik kurar. Sevim eve döndüğünde gece boyunca ağlar. Kaotik ruh haline giren Sevim, bu sefer Allah'a isyanın eşiğine gelir: *"Allahım… neden bana bunları yaptırdın? Sensin bütün bunları yaptıran… ve yapan da sensin! Bizi birbirimize sevdiren ve sonra ayıran da sensin! Biz sana ne fenalık yaptık? 'Hissiz' dedim, 'ruhsuz' dedim, idealsiz dedim hep reddettim… Sonra Allahım sonra… Madem bizi birbirimize vermeyecektin, neden bizi karşılaştırdın? Neden bizi birbirimize sevdirdin?(159)."* Sevim; çıkmazlarında din duygusuna sığınır, onda teselli arar. Fakat kendisine karasevdayla bağlanan Sarhan'ın verem hastalığına yakalanmasını bir zulüm ve haksızlık olarak görür. Allah'ın insana bela ve musibet verme sırlarını anlamadan isyankâr tavırlar içerisine girer. Sarhan ise sevgilisi Sevim'in yaşadığı bu ızdıraplı ruh halinden habersiz ölümünü beklemektedir. Sevim'in ziyaretine gelmesi onun için büyük bir teselli ve mutluluk kaynağı olur. Bu son görüşmede din duygusuyla sarf ettiği cümleler çok anlamlı mesajlar içerir: *"Ben Allah'tan bir an sevinç istemiştim… Şimdi mesudum (174)."*

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Bir Sürgün* romanı Allah'a iman ve din duygusu bağlamında zayıftır. Vaka zamanı II. Abdülhamit dönemidir. Sürgün edildiği İzmir'den hayalindeki ülkeye kaçan Doktor Hikmet, uzun bir aradan sonra babasına bir mektup göndererek durumu hakkında bilgi verir. Aldığı mektuba sevinen babası da oğlu Hikmet'e cevabî bir mektup yazar. Mektubun sonunda: *"Baki sizi Allah'ın birliğine emanet eder ve gözlerinizden muhabbet ve iştiyakla öperiz evladım efendim (127)"* ifadeleri yer alır. Geleneksel mektup yazma kültürümüzün sonunda yer alan bu tip temenni ifadeleri Müslüman Türk halkının din duygusundan kaynaklanır. Hikmet, gelişen olaylardan sonra Paris'te ciddi bir hastalığa yakalanır.

Ölüm korkusuna kapılan Hikmet'in korktuğu başına gelmez, kısa bir süre sonra iyileşir. Rağıp Bey, yakın dostu Hikmet Bey'in ruh halini nükteli bir üslupla dile getirir: *"Allah, fukarayı sevindirmek isteyince eşeğini kaybedip tekrar buldurumuş (192)."* der. Yakup Kadri, din dilinden minimum düzeyde yararlanmıştır. Kurmacasında başkahraman Doktor Hikmet'e biçtiği rol, böyle bir ihtiyacı hissettirmemiş olabilir. Çünkü Doktor Hikmet, kültürel değerlerine yabancılaşmış bir tiptir. Romanda dinî semboller oldukça sınırlı olsalar bile kahramanların Allah inancına sahip olduklarını göstermeleri açısından yeterlidir.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (225), Allah vere (254).

Dadaş Kız romanında vaka Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde Erzurum'da cereyan eder. Romanın asıl kahramanı Güllü, kendisini büyük bir tutkuyla seven Kadir'le evlenmek ister. Fakat karşıt güçler bu evliliğe engel olmak için ellerinden geleni yaparlar. Roman, iki karşı gücün mücadelelerini anlatır. Romanın sonu trajiktir. Dadaş Kız, sevgilisini bulmak için Rusların ele geçirmeye çalıştığı Aziziye Kalesi'ne kadar gider. Fakat cephede yaralanır. Genç sevgililer, Dadaş Kızın kana bulaşmış gelinliğine sarılı bir şekilde kayanın dibinde bulunurlar. Romanda kahramanların Allah'a iman duygusu belirgindir. Karşıt güç Cuma'nın ailesi, Güllü'yü İslami geleneğe uygun olarak Allah'ın emri ve peygamberin kavliyle isterler. Yazar, Erzurum halkının dindarlığını vaka örgüsüne başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Dadaş Kız'ın âşığı Kadir'in Lala Paşa Camisi'nin arkasına düşen dükkânlarında, kârın, rızkın Allah'ın lütfu olduğunu gösteren levhalar asılıdır (46).

Cuma, ailesinin aracılığıyla Güllü'yü istemiştir. Fakat genç kız, amcasının oğlu Kadir'i sevmektedir. Kadir, kendisini seven herkesi hayal kırıklığına uğratarak yaşlı bir dadaşın himayesine aldığı İstanbullu bir kızla yasak bir ilişki yaşar. Bu yasak ilişkiyi bütün Aziziye halkı duymuştur. Güllü'nün babası, İstanbullu kızı bırakıp kaçan Kadir'e bu hareketi hiç de yakıştırmaz. Güllü'nün babasının bu çirkin olay karşısında söyledikleri Anadolu insanının karakteristik özelliğini yansıtması açısından önemlidir. Erzurumlu dadaşın din diliyle kullandığı ifadeler sembolik değer taşır. Güllü'nün babası, Kadir'e olan tepkisini şöyle gösterir: *"Allah bu bıyıkları erkeklere niçin vermiş? Fakirim ama mertliğimi dünyayı verseler satmam…(93)."* Romanda vaka zamanı 1877 yılında yaşanan Osmanlı Rus savaşının

yapıldığı dönemdir. Ruslarla yapılan büyük savaşta soğuk kış şartlarına daha fazla dayanamayan Osmanlı ordusu, Erzurum'daki Aziziye tabyasına geri çekilir. Bir süre sonra Moskof ordusu, Ermeni iş birlikçilerin yardımıyla Osmanlı ordusunun bulunduğu Aziziye kalesine girer. Moskofların şehre girdiğini öğrenen Müslüman halkın işgale karşı gösterdikleri tepki de Allah inancını göstermesi bakımından önemlidir: *"Aman Allah! Düşmanlar geliyor. Ümmeti Muhammed sokağa fırlayın, namusumuzu koruyalım. Allah'ını seven silahına sarılsın (169)."*

Tekrar Unsurları: Allah Allah (99, 110, 121, 139, 145, 147, 165, 170), yaradan (43), ya Rabbi (225), Allah kerim (120), Alimallah (9, 40, 41), Allah Bilir (90, 102, 138), Allah'a şükür (35), Maşallah (93), hamdolsun (117)

Dinmez Ağrı romanında kahramanların Allah'a imanını yansıtan ya Rabbi, elhamdülillah, estağfurullah, eyvallah ve Allahümmemaassabirin gibi İslamî söz kalıpları kullanılmıştır. Romanın başkişisi Şerare, okuldan mezun olduktan sonra âşık olduğu tarih hocası Celal Bey´i tamamen kaybettiğini düşünerek büyük bir ümitsizliğe düşer. Genç kız, bundan sonraki hayatını işgal altında bulunan ülkesine adar. Davasına sadık kalacağına dair babasına da yemin eder. Ülkücü genç kız, geceleri ecnebi zabitlerin, komutanların balo davetlerine katılıp Türklerin aleyhinde yaptıkları planları öğrenmeye çalışır. Yine böyle bir baloya katılıp eve döndükten sonra annesinin elinde Celal´den gelen bir mektup görür. Mektupta Şerare'nin annesi Nüzhet Hanım´ın müsaadesi var ise Şerare´yi istemeye gelecekleri yazılıdır. Şerare, bu güzel haber karşısında düştüğü ümitsizliğin pençesinden kurtulup yeniden doğmuş gibi olur. Genç kız, bu sevinç anını ya Rabbi nidasını kullanarak yansıtmıştır: *"Sevgi ne güzel, ne yakıcı, ne kandırıcı, ne bağlayıcı şey ya Rabbi (12)."* Şerare, Celal Bey'i çok sevmesine rağmen vatanın işgal altında olmasından dolayı bu evliliğe yanaşmaz. Cesur kız, Türk zabitlerine istihbarat toplayabilmek için düşman karargâhına kadar sızmıştır. Celal, büyük bir arzuyla evlenmeyi hayal ettiği bu genç kızın yabancı erkeklerle diyaloğuna şahit olduktan sonra nişanını bozar. Milli duyguları güçlü olan Şerare, her şeye rağmen istihbarat toplamaya devam eder. Fakat İzmir'deki görevi sırasında ecnebiler tarafından tutuklanarak ölüm cezasına çarptırılır. İşgalcilerin kumandanı, Şerare´nin yanına milli mücadeleye karşı padişah yanlısı bir hoca göndererek onu fikirlerinden vazgeçirmeye çalışır. Hoca, Şerare'ye

padişaha isyan ettiği için günaha girdiğini bu yüzden tövbe, istiğfar etmesi gerektiğini söyler. Hoca'ya göre Şerare'nin günahlarından temizlenebilmesi için tövbe edip Allah'a yalvarması ve af dilemesi gerekmektedir (94). Şerare, işgal güçleriyle işbirliği içinde olan Hoca'yı bir yılana benzeterek onu odasından kovar. Şerare'nin Hoca'ya karşı son sözü: *"Allahımla konuşmak için de senin delaletine ihtiyacım yok hoca (94)."* şeklinde olur.

Milli Mücadele döneminde vatansever bir genç kızın kahramanlıklarını anlatan romanda din duygusuna yeterince vurgu yapılmamıştır. Romanın Türk milliyetçiliği teması kahramanların din duygusunu perdelemiştir.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (84,120).

Dizlerine Kapansam romanının genç âşığı Faruk, sevgilisi Handan'ı evlenmek için kaçırarak herkese izini kaybettirir. Faruk, Handan'ın babası Atıf Bey'in bu şekilde kızıyla evlenmesine müsaade edeceğini düşünür. Şeref ve namusuna çok düşkün olan Atıf Bey ise kızını bu yolla evlendirmeye razı olmaz. Faruk, sevgilisi Handan'la ne yapmaları gerektiğini konuşur. Aklına gelen fikir, Atıf Bey'in yanına gidip elini öptükten sonra dini bütün ve ahlâklı bir insan olduğunu söyleyip Allah'ın emriyle ondan kızını istemektir (55). Fakat durum hiç de beklediği gibi olmaz. Atıf Bey, kızını affetmeye yanaşmaz. Kapalı mekânlarda insanlardan kaçarak yaşamaya mecbur kalan Faruk, sevgilisiyle konuşurken Allah'ın geniş kırları dururken içeriye kapanmayı sevmediğini, gezip eğlenmenin kendisine büyük bir huzur verdiğini söyler (57). Faruk'la yaşadığı bu kaçak ilişkide mutlu olamayan Handan, Faruk'un engellemesine rağmen ailesinin yanına geri döner. Sert mizaçlı Atıf Bey, kızını gene de affetmez. Handan'ın annesi; kızıyla konuşarak babasının bu olaydan çok etkilendiğini, Allah saklasın her an ona bir şeyler olabileceğini söyler (96). Hatta Allah bilir, selamünkavlen bile onu birkaç kere yoklamıştır (96). Atıf Bey, karısının tüm ısrarlarına rağmen kızıyla konuşmaz ve onunla aynı çatı altında duramayacağını söyleyerek kızını bahçede bulunan harabe şeklindeki iki katlı kulübeye gönderir. Burada yalnız kalan Handan'ın psikoloji bozulur. İçine kapanan genç kız kimseyle konuşmamaktadır. Kızının durumuna üzülen Celile Hanım, kocasından bir doktor çağırmasını ister. Fakat Atıf Bey, bu isteğe karşı ilgisiz kalır. Kocasının umursamaz tavırlarına sinirlenen Celile Hanım: *"Allah'tan babamdan*

kalma bir iki dükkânım var, sana düşman değilim. Bunları savar satar kızıma da bakar kendimi de geçindiririm. Daha olmazsa ana kız başımızı alır gideriz (109).” der. Bir süre sonra Atıf Bey, kızının üstüne aşırı gittiğinin farkına varır. Handan'ın psikolojik bunalıma girmesine sebep olduğu için kendini suçlu hisseden Atıf Bey, Faruk'a haber göndererek kendisini damat olarak kabul edebileceğini söyler. Böylece iki sevgili Dizlerine Kapansam şarkısının romantik atmosferinde tekrar kavuşmuş olurlar. Roman kahramanlarının Müslüman kimlikleri, üsluplarına sınırlı ölçüde yansıtılmıştır. Kahramanlar, din dilini pratik dilde karşılaştığımız şekliyle lafın gelişi kullanırlar.

Tekrar Unsurları: Maşallah (14), Mazaallah (14), Hayırdır İnşallah (22), Aman Allahım (72) Aman ya Rabbi (78,105), Allahım (78, 79, 116), Allaha ısmarladık, Allah bilir (96), Allah sakladı (97), Allah aşkına (117), Suphanallah (122,128).

Hayrettin Barbaros romanında vaka, XVI. yüzyılda cereyan eder. Vakanın cereyan ettiği dönemde İslamî esaslar Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve siyasal alanlarına hâkimdir. Osmanlı halkı güçlü olan Allah inançlarıyla Avrupa ordularına karşı mücadele etmektedirler. Başkahraman Hızır, Midilli'de görüştüğü Müslüman halka: *“Tlemsan sultanı size saldırırsa da ona karşı mukabele etmeyiniz. Ona hediyeler veriniz, gün gelir Allah'ın izniyle intikamınızı ondan alırım.”* der. Savaşmak için Tlemsan sultanını bekleyen Hızır, yine aynı şekilde Allah'a sığınıp dualar okuyarak rahata ve huzura kavuşur (35, 36). Romanın bir başka bölümünde İspanyollarla birlikte hareket ederek Müslümanlara düşmanca tavırlar sergileyen Mesut'a bir mektup gönderen Hızır, Hristiyanlarla birlikte hareket etmekle dini lekelediğini ve bundan vazgeçerse Allah'ın onu bağışlayabileceğini söyler (48). Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman, savaşlardaki başarılarını ve cesaretini takdir ettiği Hızır'a, Kaptan-ı Derya unvanını verirken: *“Sana denizlerin üzerinde kudreti veren Allah'tır (98).”* ifadelerini kullanır. Müslüman halk, Hızır'ın dindarlığı karşısında ona daha fazla güvenmekte ve kendisine daha samimi duygularla bağlanmaktadırlar (33). Hızır, samimi bir Müslüman'dır. Halkla olan münasebetlerinde sık sık Allah'a olan itikadına vurgu yapar. Roman, *“onun son nefesi Allah İsm-i celâlini telaffuza kâfi geldi. Kaptan Paşa Rahmet-i Rahman'a gark*

oldu." cümleleriyle sona erer. Popüler tarihî romanda dönemin kuvvetli Allah inancı, romana sınırlı ölçüde yansıtılabilmiştir.

İnsan Artıkları romanı; günlük diyaloglarda sıklıkla kullanılan *Allah, Allah rızası, fesuphanallah, hamdolsun, ya Rabbi* gibi göstergeleri içermektedir. Fakat bu göstergeler, samimi ve bilinçli Allah inancının karşılığı olarak kullanılmamıştır. Din dili romana sadece üslup zenginliği kazandırmıştır. Romanda hırsızlığı meslek edinen Faik'in, meşru yollarla para kazanmaya çalışan kardeşi Emin'in ve para karşılığı erkeklerle birlikte olan Şeküre'nin hikâyesi anlatılır. Faik ve kardeşi Emin, sokakta yaşamaya terk edildikleri için para kazanmanın yollarını ararlar. Faik için en kolay yol, insanların dinî yanlarından yararlanarak cami kapısında dilenmek ve hırsızlık yapmaktır. Emin, hilekâr ağabeyinin emeksiz para kazanma anlayışına karşıdır. Fakat ağabeyi Faik'in baskın tavırları karşısında çaresiz kalarak onunla dilencilik yapmaya mecbur kalır. İki kardeş cami kapasında: *"Allah rızası için birkaç para"* diyerek dilenirler (9). Camiye gelen cemaat, çocuklarının sefaletine hiç aldırış etmeden onlara herhangi bir yardımda bulunmaz. Üstelik dilendikleri için çocukları azarlayan yaşlılar da olur. Cami müezzini de merdivende dilenen çocukların kötü niyetle camiye geldiklerini düşünüp onları azarlar: *"Ne günlere kaldık. Camiden de hırsızlık. Allah'ın evinden de! Fesuphanallah…(10)."* Faik bu hakaretler karşısında hırsızlık için haklı olduğunu anlamıştır. Kardeşi Emin'e karşı bir zafer kazanmış gibi artık aşırmaktan başka çarelerinin kalmadığını söyler. Faik'in dinî yanı zayıftır. Hırsızlıkla kazandığı paraların Allah'ın bir lütfu olduğunu söyleyecek kadar dinî değerlerini yitirmiştir (21). Sosyal gerçekçilik anlayışıyla kaleme alınan romanda, kahramanlar Allah göstergesini nükteli bir üslupla kullanırlar.

Tekrar Unsurları: Allah'tan istemek (7), ya Rabbi (10).

Sabahattin Ali, reel hayattan esinlenerek kaleme aldığı hikâye ve romanlarında dinî sembollerden yeri geldikçe yararlanır. Siyasî düşüncesi İslam esaslarıyla örtüşmeyen yazarın kullandığı din dili kimi anlatılarında ideolojik mesajlar içerir. Yazarın ismiyle özleşen *Kuyucaklı Yusuf* romanında kahramanların dinî yanları zayıf olmakla birlikte din dilini günlük diyaloglarında sıklıkla kullanırlar. Korkmaz'ın tanıtımıyla Kuyucaklı Yusuf, köyün saf ve tabi ikliminden kopup şehre gelen ve şehrin yapmacık, iğreti hayatı ile mücadele eden bir insanın içine düştüğü

trajikomik durumunu hikâye eder. (Korkmaz, 1991:228) Yusuf, anne ve babasının şehir eşkıyaları tarafından katledilmesinden sonra geldiği şehirde kendini bir anda yalana, iftiraya ve zorbalığa dayalı yeni bir hayatın içerisinde bulmuştur. Babalığı Kaymakam Selahattin Bey'in Cennet Yatak'ında tuttuğu bağda çalışırken, ağa ve ağazâdelerin Allah'ın fakir yarattığı işçi sınıfını acımasızca sömürmelerini anlamakta ve kabul etmekte zorlanır. Yusuf, bu sosyal adaletsizlik karşısında Allah'ın dünyada kurduğu düzeni sorgular. Yazar, Yusuf'un iç monoloğunu: *"Ya Allah bu ağaları ve ağazâdeleri fıkara yaratsaydı? Öyle ya mademki hepsini Allah yapıyordu…(27)."* cümleleriyle yansıtmış olur. Romanda kahramanların Allah inancına göndermede bulunan gösterge sayıları sınırlıdır. Özellikle kadın kahramanlar gerçek hayatta olduğu gibi erkeklerin ihmallerine, haksızlıklarına ve tecavüzlerine maruz kaldıklarında tepkilerini din duygusuna sığınarak dile getirirler. Kaymakam Salahattin Bey'in eşi Şahinde, gece hayatına dalan kocasını mahalleye rezil etmek için gece yarısı kızını ağlatarak uyandırır. Ağlayan kızını susturmak için de yüksek sesle : *"Sen ağlama benim babası sağken yetim kalan kızım. Allah bize çektirenlerin yanına komaz (14)"* der. Zengin ve acımasız kötü karakter Hilmi Bey'in eziyetine ve tecavüzüne uğrayan Kübra ve annesi yine aynı şekilde çaresizlikten din duygusuna sığınırlar. Kübra'nın annesi zaptiye çavuşunun karısıdır. Çilekeş anne, Anadolu'da yaşayan mazlum kadınların simge değeridir. Kadın, Hilmi Bey'in elinden çektiklerini Kaymakam Salahattin Bey'e anlatırken: *"Biz ahımızı Allah'a bıraktık o bunları iflah etmez inşallah (61)."* ifadelerini kullanır. Sosyal gerçekçi çizgide kaleme alınan romanda Allah'a iman göstergeleri günlük dilde kullanıldığı şekliyle romana yansımıştır.

Tekrar Unsurları: Maşallah (41), Allah aşkına (46, 179, 185), ya Rabbi (75, 181), Allah bilir (138).

Nişanlılar romanında asıl tema aşk olmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı sonunda işgal edilen Türk topraklarında halkın kahramanca verdiği mücadeleye de geniş yer verilmiştir. Türk ordusu, kuvvetli Allah inancı ve din duygusuyla düşman güçlerinin teknolojik silahlarına karşı büyük zaferler elde etmiştir (74).

Dinî yanı zayıf olmakla birlikte içinde Allah'a iman göstergelerinin bulunduğu bir başka roman *Ölünceye Kadar* romanıdır. Roman kahramanları,

yaşadıkları buhranlı anlarda ve çaresizliklerde dine sığınırlar. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Müderrisi Bedri Nejad'ın karısı, yaşadığı mutsuzluktan dolayı intihara teşebbüs etmiştir. Bu talihsiz haberi alan Bedri Nejad, hastaneye gitmeyerek kendi yerine kardeşi Bülent'i gönderir. Telaşla hastaneye giden Bülent, yoğun bakımda olan Nimet'i görmek ister. Fakat doktorlar buna müsaade etmezler. Ağabeyini rahatlamak için muhakkak surette Nimet'le görüşmesi gerektiğini düşünen Bülent, din dilini kullanarak doktorlara âdeta yalvarır: *"Evet yalvarırım doktor, o, bana kardeşimden daha yakındır, kendimden daha çok sevdiğim bir arkadaşım. Allah rızası için, çocuklarınız başı için bana müsaade edin, bir dakikacık göreyim (21)."* Bülent talihsiz bir olay yaşayan Nimet'i az bir süreliğine de olsa görebilmek için doktora din dilini kullanarak yalvarır.

Aşk ve ihanet izleklerinin hâkim olduğu romanda Allah'a imana ait unsurlarının etkileyici bir derinliği yoktur.

Tekrar Unsurları: Allah Allah (135), ya Rabbi (80, 148, 173, 177), Allah aşkına (27, 43, 129, 151, 164, 167, 194, 201, 203), Allah'ın belası (56), Allah bilir (149), Allah (147, 214), Allah biliyor (149).

Ateş Böcekleri romanı, yanlış bir kadınla aşk ilişkisi yaşayan Necat'ın dramını anlatır. Edebiyatsever Necat, romantik duygulara kapılıp okulunu ihmal etmektedir. Komşularının idealist kızı Hacer ise avukat olmak için hukuk fakültesinde okumaktadır. Muhafazakâr değerleri savunan Şaban Efendi; kendi bilgi ve birikiminin yanında genç kızın adliyeciliğini çok saçma görür, Allah ve fesuphanallah diyerek içinden sabır diler (21). Şaban Efendi, Hacer'in gelini olmasını ister. Fakat Hacer'in avukatlık okumasını çok komik görür. Hacer, Şaban Efendi'nin gelini olmaya dünden razıdır. Çünkü Şaban Efendi'nin oğlu Necat'a duygusal bir yakınlık hissetmektedir. Fakat Necat'ın ona karşı duygusal bir yakınlığı yoktur. Birgün Şaban Efendi ani bir hastalığa yakalanır. Hacer, evin kızı gibi Şaban Efendi'nin başucunda bekler. Hasta yatağında bu masum kıza bakan yaşlı adam, Hacer'i Allah'ın yarattığı en faziletli insan olarak görür (46). Necat ise gönlünü sosyete düşkünü Suzan'a kaptırmıştır. Suzan'ın dayısı Arif Bey'in poker gecelerinde

paralarını kaybeden Necat için tek teselli kaynağı Suzan'la birlikte olmaktır. Bu yüzden de içinden Allah'a şükreder (64). Necat, Suzan'la gününü gün ederken hasta babası yatağında ölür. Taziye için eve gelen komşular, Necat'ın annesi Sabriye Hanım'ı Allah inancıyla teselli ederler (71). Sabriye Hanım, bir yandan kırk gündür eve sadece bir defa uğrayan çapkın oğlunu düşünürken bir yandan da ölen kocası için Allah'ın emri gibi önemsediği mevlit hazırlığı yapmaktadır (71). Mevlit okumaya gelen hafız efendi, besmele çektikten sonra cemaatten Allah'ın adını zikretmelerini ister. Bu uyarıdan sonra mevlide gelen davetliler Allah'ın ismini bolca zikrederler (73). Mevlitte gönül acıları dinen cemaat Allah için döktükleri gözyaşlarından sonra dağılmaya başlar (74). Necat, âşık olduğu bir sokak kadını uğruna bütün servetini tüketir. Perişan ettiği annesine ve aşk hayallerini yıktığı Hacer'e dönecek yüzü yoktur. Dışarıda gökyüzüne bakıp büyük kudrete sahip olan Allah'a yalvarırcasına pişmanlığını dile getirir (109).

Dinî yanı zayıf olan romanda sınırlı sayıda söz öbeği kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Maşallah (9), Allah aşkına (15), ya Rabbi (118), Allah kerim (79, 114), Elhamdülillah (5, 9, 50).

Burhan Cahit Morkaya'nın *Sevenler Yolu* romanında karakterler, kendi aralarında kadınlar konusunda sohbet ederlerken inanç unsurlarını ironik bir üslupla kullanırlar. Avukat Rıza Sedat, arkadaşlarına bir Bektaşi fıkrası anlatarak kadınların zamanla ihtiyarlaşan bedenleriyle alay eder. Avukat Rıza Sedat'ın bir fıkra olarak anlattığı olaya göre Bektaşi'nin biri henüz mürit iken güzel bir kadına âşık olmuştur. Bektaşi, âşık olduğu kızı kendisiyle evlenmeye razı ettikten sonra evliliklerinin ilk gecesi kızın badem gözleri ve karanfil dudakları karşısında: *"Hey Allahım hey... Bu kadar nefis bir mahlûk yaratırsın da sonra nasıl elin titremeden, ona kıyar, canına alırsın (7)."* der. Bektaşi dedesi; aradan uzun yıllar geçtikten sonra badem gözleri çökmüş, teni pörsümüş âdeta pöstekiye dönmüş eşinin durumunu gördükçe Allah'a karşı yaptığı şikâyetini hatırlamıştır. Geçmişte kullandığı ifadelerden dolayı Allah'tan affını isteyen dede, Allah'a bu sefer mahcup bir edayla şöyle seslenir: *"Hata etmişim. Sen işini bilirsin. Yarattığın güzel mahlûkların da canını alırsın; ama sahiden doğrusu canları alınacak hale getirirsin de öyle alırsın (7)."* Romanlarda sık karşılaştığımız şükretmek söz öbeğinin *Sevenler Yolu* romanında da kullanıldığını

tespit ediyoruz. Ahmet Melik, Avukat Rıza Sedat ve Nazım Cemal aynı meclisinde yine kadınlar hakkında sohbet etmektedirler. Avukat Rıza Sedat, kadınların yaşlarının ilerledikçe çekilmez bir hal aldıklarını örnekleriyle arkadaşlarına anlatmaktadır. Nazım Cemal, bu değerlendirmeler karşısında: *"Yüz binler şükür olsun ki evlenmemişim."* der. Bu ifadelerde Allah ismi zikredilmez, fakat bu şükrün Allah'a hitaben yapıldığı açıktır. Romanın kadın karakteri Şermin, İstanbul'dan kendilerini ziyaret etmek için Viyana'ya kadar gelen halasının kızı Nermin'i ilk gördüğünde boynuna sarılarak: *"Ah benim nonoş ablacığım, bunu sana doktor değil gökteki melekler söylemiş olacaklar. Annemi yerinden kaldıramıyorum. Seni bana Allah gönderdi (135)."* der. Bulgularımızda görüldüğü gibi romanda kullanılan dinî göstergeler, kahramanların küvetli din duygusundan kaynaklanmamıştır.

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (45, 57, 79, 165), Tanrı misafiri (96), ya Rabbi (15, 60, 136), Allahım (7).

Dramatik bir aşk macerasını anlatan *Sonsuz Gece* romanında Allah inancına ait unsurlardan yararlanılarak anlatım zenginleştirilmiştir. Mualla'nın ablası ateşli, ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Öleceğinden endişelenen Mualla'nın bu telaşını gören ablası, ona: *"Allah sana bu acıya tahammül için kuvvet verecek (14)."* şeklinde teselli verir. Berkant'ın incelediğimiz diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da kahraman-anlatıcı bakış açısıyla Allah ve Rab esma-i ilahilerinin nida kalıbında kullandığını tespit ediyoruz. Ekrem, eski nişanlısı Mualla'yı aradan yıllar geçmesine rağmen halen Allah'a tapar gibi sevdiğini ve onunla barışmak istediğini söyler (120). Romanda yazar-bakış açısıyla kullanılan bu benzetmeler Türk İslam kültürüyle örtüşmez. Berkant'ın romanlarında kahramanların Allah inancı savruktur. Kahramanların Allah'a ait vasıfları, bir nesne veya olgu için metafora dönüştürmeleri İslam teolojisine aykırıdır.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (108, 117, 149) Allahım (34), Allah bilir (34), Allah'a şükür (53,168), Allah aşkına (56), Allah'tan (109).

Türk Yıldızı Emine romanı, millî ve ahlâkî değerlerine samimi duygularla bağlı idealist genç bir kızın Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki fedakârlıklarla dolu hayat hikâyesini anlatır. Romanda muhafazakâr değerleri savunan karakterlerle

asrilik özentisinde olan karakterler arasında amansız bir çatışma vardır. Romanın yardımcı karakterlerinden Zehra, bir randevu evi açıp haram yollarla zenginleşen vatan hainlerini tuzağına düşürmeyi planlamaktadır. Özünde inançlı bir kadın olan Zehra, randevu evi açmanın büyük bir günah olduğunun bilincindedir. Vicdanını tatmin edebilmek için yaptığı eylemi kendince yorumlar: *"Ben de gerçi vicdan taşıyorum, gerçeği günahkârım. Fakat yarın ahirette Mahkeme-i Kübra huzurunda Allah'a cevap verecek yüzüm olmalıdır. Cehennemde: 'Ey hatun! Sen bu işi niçin yaptın?' diye sorarlarsa vereceğim cevap hazırdır: 'Ya Rabbi, vicdansızların, hamiyetsizlerin, alçakların, vatan hainlerinin intikamını almak için yaptım.' Derim (56)."* Romanın asıl kahramanı Emine ise küçük yaşta öksüz ve yetim kalmış saf ve masum bir köylü kızıdır. Emine'nin yaşadığı köye tütün almaya gelen İstanbullu iş adamı Hacı Mehmet Efendi, zavallı Emine'ye acıyarak onu İstanbul'a götürür. Hacı Mehmet Efendi'nin kaprisli karısı, yetim kız Emine'ye hayatı zindan eder. Emine, evlatlık olarak geldiği evden kovularak hizmetçiler çarşısında satılır. Zavallı Emine'yi randevu evi sahibesi Zehra, yanına hizmetçi olarak alır. Saf ve iyi niyetli küçük Emine, Zehra'nın evine vardığında karşısında boyalı ve güzel kokulu kızları görür. Saf kız, evin ne amaçla kullanıldığını ve bu tuhaf kadınların ne amaçla burada bulunduklarının farkına varmadan Allah'a şükreder: *"Bu kokulu boyalı güzel kızları görünce o kadar çok sevindim ki oh çok şükür Allahıma Hacı Efendi'nin o lanet karısının abus çehresini görmekten kurtulduğum için hamdüsena ettim (66)."* Zehra'nın iş arkadaşı Kahraman, bu küçük zavallı kızın randevu evinde olmasının yanlış olduğunu düşünerek onu ihtiyar dadısı Şerife ninenin yanına götürür. Kahraman inançlı bir Müslüman'dır. Küçük köylü kız için dadısına tembihlerde bulunur: *"Hanımanne bu kız evvela Allah'a sonra sana emanettir (86)."* İhtiyar kadın, Emine'ye bir anne şefkatiyle yaklaşır. Emine, sıcak bir yuvaya kavuştuğu için çok mutludur. Yaşlı analığının iyilikleri karşısında duyduğu memnuniyeti din diliyle anlatır*: "Aman ya Rabbi bu ihtiyar ne cennetlik bir kadın (88)."* Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda mağlup sayılan Osmanlı Devleti'nin işgal edilmesi üzerine ülkede seferberlik ilan edilir. Kahraman da millî mücadeleye katılmak için savaşa gidecektir. Kahraman, maneviyatı güçlü cesur bir delikanlıdır. Evden ayrılırken dadısı Şerife Hanım'a ve Emine'ye: *"Sizi evvela Cenab-ı Hakk'a, saniyen, cömertliğe dillerde destan olan hamiyetli Türklerin semahatine emanet ediyorum. Aç*

kalacaksınız çıplak kalacaksınız ihtimal ki bekâr çamaşırı yıkayacaksınız. Belki de açlıktan ve sefaletten can vereceksiniz. Yine Allah'tan ümidinizi kesmeyiniz (125)." der. Dördüncü Kolordu Komutanı Paşa Hazretleri, Kahraman'ı İstanbul'daki hafiye teşkilatı şefi Seyfi Bey'in emri altına gönderir (172). Kahraman, beş fedai arkadaşıyla İstanbul'daki evinde bir araya gelerek düşman işgaline karşı gizli bir toplantı yaparlar. Toplantının sonunda fedai dostlarına Allah inancıyla manevi destek verir: *"Sevgili vatanımın mübarek topraklarının yetiştirdiği bu gençler sağ oldukça Allah bizimle beraber (175)."* Romanın asıl kahramanı yetim ve öksüz Emine'nin yaşadıkları olaylar trajiktir. Emine: *"Dünyada Allah'tan başka kimsem yok (336)."* ifadesiyle içinde bulunduğu şartların ağırlığını ve hadiselerin baskısına karşı tek teselli kaynağını ifade etmiş olur. Roman kahramanları, zor ve sıkıntılı anlarında Allah'ın adını anar, ona sığınırlar. Bu anlarda kullandıkları din dili mistik anlamlara göndermede bulunur.

Anlatıda kullanılan ya Rabbi, maşallah, Allah Kerim, Allah'a şükür gibi göstergeler, kahramanların iç dünyalarını dışa yansıtmak için kullanılan din kaynaklı dil malzemesi olmuştur.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (24, 143, 145, 161, 246), Maşallah (61), Allah Kerim (75), Allah'a şükür (55, 66, 87, 88, 132).

Yakut Yüzük romanında Ali Tunç, ilk gördüğü anda âşık olduğu yakut yüzüklü genç ve güzel bir kadının izini takip etmektedir. Nilüfer adını taşıyan bu gizemli kadın, kahramanımızın aklını başından almıştır. Bir süre sonra Nilüfer imzasıyla eve bir mektup gelir. Gelen mektup Ali Tunç'u ve kalfa kadını heyecanlandırır. Romanın bu sahnesi Allah'a imanın bir tezahürü olarak dinî sembollerle aktarılır: *"Kalfa Kadın: 'Fena haber mi beyim?' Ali Tunç: 'Hayır… hayır… hiç beklemediğim bir şey de…' Kalfa Kadın: 'Hayırlı ya inşallah!' Ali Tunç: 'Hayırlı… çok hayırlı…' Kalfa Kadın: 'Rabbime bin şükür.' (230)."* Romanda kahramanların Allah'a olan imanları kullanılan bu tür göstergelerle belirginleşmiştir.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (6, 77), Allah'tan (15), Allah vere (69).

Yolpalas Cinayeti romanı, adını hizmetçi kadın Nadire'nin Yolpalas Apartmanında işlediği cinayetten alır. Nadire, annesinin ölümünden sonra Bursa'ya Refika ve Nuri çiftinin yanına besleme olarak gider. Bursa'da bir süre bu ailenin yanında çalışan Nadire, Refika Hanım'ın aracılığıyla sosyete Sallabaş ailesinin çocukları Bülent'e dadılık yapmak üzere İstanbul'daki Yolpalas Apartmanına gelir. Evin hanımı Sacide, sonradan görme tavırlarıyla sık sık Nadire'yi sözleriyle taciz etse de kocası Murat Sallabaş, Nadire'nin çocuğuyla ilgilenmesinden oldukça memnundur. Bu memnuniyetini dile getirirken Allah'a imanı belirginleşir. Murat Sallabaşı'nın din duygusuyla kullandığı ifadeler şöyledir: *"Bu dadı Allah'ın bir lütfu, onun sayesinde oğlanın âdeta canı kurtuldu. İngiliz dadı yanında halt etsin. Kadın saat gibi. Oğlan anasından fazla ona düşkün (203)."*

Romanda Nadire'nin iyiliğine ve sadakatine karşı tematik gücü Sallabaş ailesinin şoförlüğünü yapan Mükerrem temsil eder. Kadın düşkünü Mükerrem, Nadire'ye çirkin tekliflerde bulunur. Hatta daha da ileri giderek isteklerini yerine getirmediği takdirde onu işten attırmak ve dadılığını yaptığı Bülent'i öldürmekle tehdit eder. Nadire, Mükerrem'in entrikalarına daha fazla tahammül edemeyerek eline geçirdiği bir bıçakla onu öldürür. İşlediği cinayeti polise itiraf eden Nadire, hemen tutuklanır. Talihsiz kadının avukatlığını Murat Sallabaş'ın yeğeni Rıfkı üstlenir. Rıfkı, Nadire'yi hapisten çıkarabilmek için Nadire'nin çocukluğunu geçirdiği köyüne bilgi toplamaya gider. Köyde tanıştığı Ayşe Nine'yi Nadire'ye tanıklık yapması için İstanbul'a getirir. Hâkim, köylü kadın Ayşe Nine'ye Nadire'nin annesini sorar. Ayşe Nine bu soruya: *"Benim oğlan Abidin, Allah'ın emriyle istedi, gayrı varmadı (224)."* cevabını verir. Avukat Rıfkı'nın tek amacı Şoför Mükerrem'in kötü emellerini mahkemeye ispat etmektir. Nadire'yi hapisten çıkarabilmek için yaptığı savunmada din dilini de başarıyla kullanır. Savunmasında kullandığı: *"Hayat Allah'ın en güzel eseridir. Onu bozmak kimsenin hakkı değil, toplumun ırz, mal ve can güvenliğinin muhafızı olan adliyenindir (233)."* ifadeleri mahkeme salonundaki herkesi etkiler. Yazar, romanını realist çizgide tutabilmek için pratik dilin dinî yanından faydalanır.

Aşınmış Vicdanlar romanının talihsiz karakteri Güzin, kocasının kendisini aldatmasına tepki olarak farklı farklı erkeklerle yasaklı ilişkiler yaşamaya

başlamıştır. Fakat Allah inancı, bu kirli ilişkilerinde onu sürekli huzursuz etmektedir. Bu duygular içerisinde Allah'a seslenir: *"Ya Rabbi! Ne bitmez bir çilem varmış. Ne yaptığımı ne yapacağımı bilmiyorum (239)."* Ahlâkî ve dinî yönü zayıf olan romanda üslubu zenginleştirmek için aralarında Allah lafzının geçtiği çok sayıda din diline ait söz öbekleri kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah'ını seversen (11), Allah gönlüne göre verdi (99), Allah yürü ya kulum desin (107), Allah için (110), Allah aşkına (158, 159, 176, 196, 208, 230, 253) Allah'ın kulu (85), ya Rabbi Şükür (226), Estağfurullah (255, 260).

Ateş Kamçıları romanının asker kökenli yazarı Hamdi Rıza Çaydam mesleğindeki gözlemlerini ve tecrübesini eserine yansıtmıştır. Çaydam, bu romanında Asteğmen Bozan'ın özelinde Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrası işgal yıllarında bağımsızlık savaşı veren Türk insanı anlatılır. İslam inancı bu savaşlarda Türk askerleri için en büyük destek ve moral kaynağı olmasına rağmen romana bu inancın oldukça sınırlı düzeyde yansıdığını görüyoruz. Bozan, işgal güçleriyle göğüs göğüse savaşan kahraman Türk askerlerinin Çanakkale cephesindeki manzarasını tasvir eder: *"Allah Allah diye bir uğultu toprağı sarstı. Sonra süngüler çarpıştı. Tüfekler parçalandı (33)."*Türk milliyetçiliği temasıyla kaleme alınan romanda kahramanların Allah inancı günlük dildeki söz kalıplarıyla sınırlı kalmıştır. Milliyetçilik teması Türk askerlerinin kuvvetli Allah'a iman duygusunu perdelemiştir.

Tekrar Unsurları: Allah (53, 112, 113, 122, 131, 148, 166), Allah Allah (3, 109,137).

Balkan Çiçekleri romanı aşk teması üzerine kurgulanmış olmasına rağmen anlatımlarda Allah inancına atıflar yapıldığını tespit etmekteyiz. Sultan Abdülhamit döneminde Akıncılar köyüne sürgün edilen Hasan, güzel ahlâkı ve samimi sosyal ilişkileriyle köyde çok sevilmektedir. *"Melek abla Tanrı'nın Hasan Usta'ya her bakımdan eş olsun diye yarattığı genç, uslu, iyi kalpli ve çok terbiyeli bir kadındır (4)."* Romanın ana erkek kahramanı Demir, bu evlilikten sonra dünyaya gelmiştir. Demir, Akıncılar köyünde ilk tahsilini yaptıktan sonra yüksek tahsiline Nerokop'ta devam eder. Demir, birkaç arkadaşıyla hamam bayırına doğru uzanan kavaklar

arasında derslerini tekrar eder, arkadaşlarıyla saatlerce sohbet eder, yüce Allah'ın yarattığı muhteşem gece tablosu karşısında gözlerinin yaşardığını ve yaşlarının üst dudaklarını ıslattığını duyardı (20). Okulunda oldukça başarılı olan Demir, öğretmeni Bay Mustafa'nın izne ayrılmasından sonra geçici olarak onun yerine kız ortaokulunda edebiyat, coğrafya ve tarih derslerine girer. İlk dersinde 21 numaralı Leyla'ya aklı ve kalbi takılan Demir, tarifinde acze düştüğü romantik duygulara kapılır. *"Ders bitimini bildiren zilin çalması hem Leyla'nın hem de Demir'in pek müşkül olan durumlarından kurtulmalarına sebep olmuş, her şeyi gören, bilen ve dilediğini yapmaya gücü yeten Ulu Tanrı'nın görünmeyen kudreti bu namuslu genci çok korkulu bir uçurumdan kurtarmak için büyük varlığının bir zerresini bugün de mektebin ziline sindirmişti (28)."* Demir artık her gece köşesine çekilip yüreğini yakıp kavuran bu hummalı aşktan çırpına çırpına Allah'a yalvarır (29). Demir'in bu samimi aşkına engel olacak karşıt güç Leyla'nın dayısıdır. Demir'in annesi, Allah'tan gayrı kimsesi olmayan Leyla'nın acımasız dayısına karşı gelemeyeceğini biliyordu (42). Tek çare Demir'in bu kasabadan uzaklaşarak Leyla'yı aklından ve hayalinden silmesiydi. Vatansever genç, işgal güçlerini Anadolu topraklarından temizlemek için başlatılan mücadeleye katılmak için cepheye gider. Demir'in kasabadan ayrıldığını öğrenen Leyla için artık hayatın bir anlamı kalmaz. Demir'in ismi anıldıkça gözyaşlarını tutamayan Leyla'nın kuvvetli Allah inancı, ona bu acıya tahammül gücü verir. Yazar, hâkim bakış açısıyla dindar Leyla'nın iç dünyasını yansıtır: *"Her şeyi bilen gören yapan ve yaptıran büyük Tanrı ne yaparsa yapsın mutlak iyi yapacaktır (109)."* Tespitlerimizde görüldüğü gibi Allah'a imana ve din duygusuna göndermede bulunan söz öbekleri romanın estetik değerini güçlendirmiş, kahramanların yoğun romantik duygularını anlamlandırmada kolaylık sağlamışlardır.

Tekrar Unsurları: Rabbim (42), Tanrı'dan umut kesmemek (49), Tanrı (62), Allah'a şükür (87), Mevlam görelim neyler, neylerse güzel eyler (109).

Beyza romanında, Müslüman Osmanlı halkının yozlaşan itikatlarına ve zihniyetlerine ironik bir üslupla eleştiriler yapılır: *"Bütün Anadolu, ahiretin sekiz cennetindeki muhayyel zevkleri yedi cehenneminde mevcut işkenceleri düşünmek o zevklere kavuşup azaplardan kurtulmak için çalışıyor, yalvarıyor camilerde inliyordu. Bunun için de üç kuvvetin rızasını elde etmek lazımdı: Allah, peygamber*

ve bunları yeryüzünde temsil eden padişah (1).” Romanda Allah’a iman inancına ve din duygusuna açık bir tariz vardır. Yeni ideolojiyi desteklemek üzere kaleme alınan romanda din diline ait unsurlar eleştiri konusudur.

Bir Genç Kızın Romanı'nda kahramanların Allah inancı reel hayatla örtüşür. Selma, yatılı olarak kaldığı okulda arkadaşı Emel'e masum bir şaka yapmıştır. Bu arada okulun müdiresi, Selma'yı farklı bir konuda görüşmek üzere odasına çağırır. Müdirenin odasına çağrıldığını duyan Selma, Emel'in yemeğine tuz döktüğü için cezalandırılacağını düşünür ve korkmaya başlar. İç monoloğunda Allah’ın onu duyduğunun ve gördüğünün bilincindedir: *“Bu arkadaşa yapılan ufak bir şaka yüzünden bana ne kadar işkence ediyorlardı Allahım (6).”; “Ne yaptım Müdire Hanım? Suçum nedir? Allah rızası için söyleyiniz bana; yoksa deli olacağım (7).”* Gerçek hayatta kullanılan dinî göstergeler romanın realist yönünü güçlendirmiştir. Yatılı okulda Selma'nın Allah vergisi şairlik ve müzisyenlik yönü çok takdir edilir (18). Selma bu yeteneklerinin dışında Allah'ın verdiği çok özel fizikî vasıflara da sahiptir (14).

Yazarın incelediğimiz *Aşk Fırtınası* romanında karşılaştığımız Allah'ın gecesi (59), Allah'ın berrak yıldızları (60) gibi alışılmamış bağdaştırmalara bu romanda da rastlarız. Fuad, sevgilisi Selma'yla *“Allah'ın sonsuz açık denizi karşısında (146)”* tabiatı seyre dalmıştır. Selma'nın babası kızını yatılı okula verdikten sonra okul müdiresine yazdığı mektuplarla kızı hakkında bilgi alır. Şefkatli baba, kızını önce Allah'a sonra Müdire Hanım'a teslim etmiştir (45). Fuad, asıl kimliğini saklayarak buluştuğu Selma'yla huzur dolu anlar yaşamakta bunun için de Allah'a şükretmektedir (145). Yazarın incelediğimiz öteki romanlarında olduğu gibi bu romanında da çok tanrılı inançlarda kullanılan ilahlar sözcüğünün, anlatılan durum veya nesnenin benzetilen öğesi olarak kullanıldığını tespit ediyoruz: *“Fahriye'nin yüzünde ilahlarla konuşuyormuş gibi ruhani bir maske var. Şeytan bu maskeyi yırt at diyor bana! (35)”* Romanının ana karakteri Selma, arkadaş grubuyla sandal gezisine çıkmıştır. Bu gezide Sedat, arkadaşlarına bir av macerasını anlatır. Balık avlarken büyük bir tehlike atladıklarını arkadaşlarına heyecanla anlatan Sedat o anın çaresizliği içinde Allah'a sığındıklarını söyler (151). Yatılı okulda yetişen öksüz Selma, okuldan mezun olduktan sonra ilk kez Halası Sabahat'ın yanına Trabzon'a

gider. Sabahat Hanım, yeğenine geçmiş hayatı hakkında bilgiler verir. Sabahat hala genç yaşta evlenmiştir. İlk çocuğu vefat ettikten iki sene sonra ikinci çocuğunu da sekiz yaşında kaybetmiştir. Sabahat Hanım'ın Allah'ın emriyle yıllar sonra bir kız çocuğu dünyaya gelmiş, fakat bu çocuk da zavallı Hala'nın kötü talihini değiştirmemiştir (178). Romanda kahraman-anlatıcı bakış açısıyla Allah ve Rab esma-i ilahilerinin nida kalıbında kullandığını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (7, 35, 46, 171, 197), Allahım (13, 28, 33, 198), Allah aşkına (182), Allah'a şükür (214).

Tarihî *Bulgar Sadık* romanında, Müslüman olduktan sonra Mehmet Sadık ismini alan Stoyan'ın Bulgar komitelerine karşı verdiği amansız mücadele anlatılır. Stoyan, Müslüman Türk subaylarla dostluk kurduktan sonra Müslüman olmaya karar verir. Serez'deki paşalar Stoyan'a ad koyma töreninde müftü beyi çağırırlar. Mehmet Sadık not defterine kendisi için çok özel bir anlamı olan bugünle ilgili yaşadıklarını yazmıştır: *"Ne garip ve güzel bir tesadüftür ki müftü efendi bana İslamlığın yüksek mağfiretinden bahisle bütün suçlarımı Tanrı'nın bağışladığını müjdelerken Güneş'in yaldızlı ışığı altında tepeleri ay yıldızlı kubbeleri gümüş gibi pırıldayan Serez camilerinin minarelerinden de öğle ezanı okunuyordu. Tanrı uludur, sesleri göğe doğru fışkırıyordu, paşalar hıçkırıyor, müftü efendi ağlıyor ve ben de sevinç ve şükran yaşları döküyordum (52)."* Bulgar Sadık, ihtida ettikten sonra Osmanlı hükümetin ona karşı güveni daha fazla artar. Osmanlı paşaları, bir lütuf olarak onu Osmanlı Padişahı II. Abdulhamit'in huzuruna çıkarırlar. Bulgar Sadık, hâl hatırını soran Padişah'a samimi bir Müslüman edasıyla cevap verir: *"Allah'ın kulu, Muhammet'in ümmeti ve padişahın azad kabul etmez bir bendesi olmakla bahtiyarım (56)."* Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya savaşını yaşadığı zorlu dönemde Talat Paşa, Bulgar Sadık'a Rusya'daki bir cephaneliği imha etme görevi verir. Mehmet Sadık'ın Alman ve Avusturyalı dostları bu görevi başarabilmesi için çok isteklidirler. Sadık, yapacağı bu çok önemli vazifede Allah'ın yanında olduğunu ve kendisine yardım edeceğine inandığını söyleyerek arkadaşlarını rahatlatır (163). Talat Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Mehmet Sadık'a verdiği ikinci önemli görev, Turan siyasetiyle Azerbaycan'da İslamî bir hükümet kurmaktır. Talat Paşa, bu ideal için Nuri Paşa'yı Allah'ın inayetiyle, Peygamberin ruhaniyetiyle yola çıkardığını

söyleyerek Mehmet Sadık'tan bunun için destek ister (202). Gerçek tarihî olaylardan esinlenerek kaleme alınan romanda kahramanlar, yeri geldikçe Allah'ın adını anar varlığına atıfta bulunurlar. Fakat bu atıflarda asıl amaç okuyucuya dinî mesajlar vermek değil, duygu ve düşünce aktarımında dile katkı sağlamaktır.

Çöl Gibi romanında kahramanların milli ve manevi değerleri güçlüdür. Romanda, aşkta ihanete uğramış ülkücü genç bir kadının yaşadığı zorlu hayat anlatılır. Nazan Hanım, kızı Nesrin'i evlenme sözüyle iğfal eden Vedat Melih'i öldürür. Çünkü Vedat Melih, yıllar önce kendisine de bu ihaneti yapmış, yuvasının dağılmasına sebep olmuştur. İşlediği cinayet sonrası mahkemeye teslim olan Nazan Hanım, altı senelik bir hapis cezası alır. Aldığı bu ceza karşısında mütevekkildir: *"Gözyaşımın hepsini alan tüketen hüküm, işte bu hükümdü. Nesrin, Allah'ın verdiği hükümdü (21)."* Nazan Hanım, kaldığı hapishanede yaşadığı olayları kızı Nesrin'e hitaben kaleme aldığı hatıra defterinde anlatır. Bu hapishanede yedi aylık hamile bir mahkûmun bebeğini doğururken çektiği ızdırabı ve bebeğin o anki ölümünü unutamamıştır. Nazan, bu elim hadiseyi anlatırken iki suçlu insanın sebep olduğu bu bebeğe Allah'ın acıdığını, bu yüzden bebeğin cansız doğduğunu söyler (90). Büyük sıkıntılarla geçen gençliğinde özellikle iki erkeğin kendisine yaşattığı sıkıntılı günleri unutamamıştır. Bunlardan biri sert mizaçlı kocası, diğeri ise kendisini evlenme vadiyle iğfal eden Vedat Melih'tir. Nazan, bu acımasız erkeklerle yaşadığı ilişkiler için büyük pişmanlık hisseder. Duygularını kaleme alırken Allah'a olan imanı belirginleşir: *"Ne olurdu o zaman, Allah elime, gözüme, insan anlayışından üstün bir kudret verseydi de, hayatımın bu iki erkeğini sade dışlar ile değil, iç yüzlerinde de görmesini bilseydim (118)."* Darüleytam mektebinde çalışmak için mektebe ilk gittiğinde mektepte bulunan muallimlere derdini anlatmakta güçlük çeker. Bu esnada yanına gelen çocuklardan güç ve moral alarak Allah'ın yardımıyla konuşmaya başlar (148). Hayatın zorlukları onu Allah'a daha fazla yakınlaştırmıştır. Kimsesizliğinde ve çaresizliğinde teselliyi Allah'ın varlığında ve onun sonsuz kudretinde bulmuştur. Hapishaneden çıktıktan sonra hemşire olarak çalıştığı hastanede ağır yaralı ve hasta askerlerin Allah'ın yardımıyla acılarına sabrettiklerine şahit olmuştur (250). Mazlum ve cefakâr hemşire kadın, güçlenen imanıyla kızı Nesrin'e hatıra defterinde anlamlı mesajlar verir: *"Ne felâketin, ne sevincin dayanılmazı olmuyor Nesrin. Kullar, muhakkak ki Allah'ın en kuvvetli, dayanıklı, kışı da, karı da, fırtınayı, tufanı da*

atlatmasını bilen en yıpranmayan mahlûkları (282)." Çöl Gibi romanında asıl kahraman Nazan Hanım, çok zorlu ve çileli bir hayat yaşamıştır. Bu zorlu hayatında Allah'a olan imanı ona güç ve moral vermiştir.

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (49, 65, 139), Allah bilir (199).

Eski Hastalık romanında başkahramanlar Yusuf ile Züleyha'dır. Klasik edebiyatımızda gördüğümüz Yusuf ile Züleyha arasındaki büyük aşktan çok farklı olarak roman kahramanları Yusuf ile Züleyha arasındaki ilişki sevgisizdir ve aşksızdır. Romanda vaka anlatımı Yusuf'un trafik kazası geçiren karısı Züleyha'yı hastanede ziyaret etmesiyle başlar. Aralarında boşanma davası devam eden kocası Yusuf, kazadan sonra psikolojik travma geçiren Züleyha'yı Taşucu adlı bir yük vapuru ile Silifke'ye götürmeye karar verir. Romanın kurgusu bu yolculuk sırasında Züleyha'nın mazide ve an içerisinde yaşadığı olayların anlatımına bağlıdır. Yusuf, muhafazakâr yerli bir tiptir. Amerikan Koleji mezunu karısı Züleyha ise hoppa, alafranga düşkünü bir genç kızdır. Züleyha, annesi ve Çanakkale gazisi babasıyla birlikte Yusuf'un memleketi Gölyüzü'ne giderler. Gölyüzü'nün yolu yokuşlu ve tepelidir. Genç kız ailesiyle yokuşu çıktıktan sonra bir tepede dururlar. Misafirlerine rehberlik eden Yusuf, bu tepeleri din dilini kullanarak tasvir eder: *"Burası bizim malikânenin hudutlarından biridir. Allah tarafından yapılmış bir istihkâm... Kapısı da şurada (60)."* Taşucu vapuruyla çıkılan yolculukta Züleyha'nın mazide yaşadığı hatıralar anlatıldıktan sonra, ana dönülerek vapurda ölen Doktor Emin Bey'in cenaze merasimi sahnelenir. Mezarlıkta Giritli Rum diye bilinen Babaefendi adında garip kıyafetli yaşlı bir adam herkesin dikkatini çeker. Yusuf ve kazazede eşi Züleyha, bu garip adama acıdıkları için ona yardım etmek isterler. Züleyha, sempatik tavırlarıyla çok sevdiği bu meczup ihtiyarın kendileriyle beraber Taşucu'na gelmesini ister. Yusuf da Taşucu halkının bu garip adamı çok seveceğinden emin olduğu için bu teklifi onaylar. Babaefendi, Taşucu'ndaki Yusufların çiftliğinde çalışacaktır. Kimsesiz garip adam, iskelede duran hamal kılıklı birine: *"Evlat, Ben gidiyorum. Bildiklere selam söyle. Haklarını helâl etsinler."* dedikten sonra Besmele çekerek, paltosunun eteklerini kaldırarak sandala biner (198). Aksiyoner olayların yaşandığı romanda Allah'a imana ait göstergeler az sayıda kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Estağfurullah (109, 152, 191), Maşallah (197).

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında mirasyedi Süleyman karakteri etrafında yaşanan hile ve dalavereye dayalı olaylar anlatılır. Süleyman, saf ve hayalciliğiyle bütün mallarını tek tek çevresindeki kurnaz insanlara kaptırmıştır. Zengin olmak için kendisi de hileli yollara başvuran Süleyman, Allah inancıyla çeliştiği için huzursuzluk yaşamaktadır. Süleyman, sayılı zenginlerden müteahhit İsmail Zeki'yi sözde silahlı bir saldırıda kurtarır. Saldırıyı yapanlar aslında Süleyman'ın hilekâr arkadaşlarıdır. İsmail Zeki, uğradığı silahlı saldırıda yaralanan Süleyman'a minnet borcunu ödemek için onu evinde beslemeye başlar. Süleyman'ın planı tutmuştur. Evin kızı Güzin'le de duygusal bir ilişki yaşamaya başlayan Süleyman için her şey yolunda gitmektedir. Fakat Allah inancı hilekâr Süleyman'ı huzursuz etmektedir. İç muhasebesinde: *"Ah Allahım zenginlik peşinde koşanların ne hazin hayatı var (139)."* itirafında bulunur. Süleyman, Güzin'i ve babası İsmail Zeki'yi yalanla ve hileyle aldatmış olsa da Allah'ın doğruyu bildiğinin farkındadır (230). Allah'a yalan söylenemeyeceği gibi aşkta da aldatmanın olamayacağını düşünür. Bu iç sorgulamayla sürekli huzursuzluk çeken Süleyman, sevgilisi Güzin'e kurduğu tuzakları itiraf etmek zorunda kalır. Süleyman'ın kurduğu tuzakta en büyük sıkıntıyı Güzin'i samimi duygularla seven Doktor Fikret Selim çekmiştir. Zavallı Fikret Selim, Güzin'in aşkına karşılık vermemesinden dolayı büyük bir ızdırap çeker. Yakalandığı ağır hastalığa daha fazla dayanamayan Fikret Selim, hayata veda eder. Fikret Selim'in ölümü üzerine gözlerini kapatan hemşire ağlayarak mırıldanır: *"Allah böyle iyi kalpli, genç, çalışkan insanları neden öldürür (267)."* Vaka örgüsünün reel hayatın gerçekleriyle örtüşen romanda, kahramanlar yanlış işler yaparken veya zor ve sıkıntılı anlar yaşarken Allah'ın adını anarak duygularını aktarırlar.

Tekrar Unsurları: Allaha ısmarladık (236, 252), Maşallah (75, 205), Allahım (139, 113), Allahtan (118), Allahım şükrediyorum (113).

Hıçkırık romanının ikinci derece kahramanı İlhami'nin, Kenan'ın karısı Nalan'a gönderdiği aşk mektuplarından haberi olmuştur. Nalan, gerçekte bu melankolik tutkuda Kenan'ı bir kardeş gibi görmüş, bu platonik aşka karşılık vermemiştir. Nalan, kocası İlhami'nin kendisini bu konuda suçlaması üzerine Allah'tan korkmasını bunun kendisine karşı atılan bir iftira olduğunu söyler (116).

Melankolik duygular yaşayan kahramanlar, ruh dünyalarında kopan fırtınaları Allah'a yakarışlarıyla dindirmeye çalışırlar.

Tekrar Unsurları: Allah (75, 78, 102), ya Rabbi (31, 35, 46, 53, 67, 74, 103, 109, 111, 115, 118, 120, 122, 125, 133), Estağfurullah (9,10, 43, 71), Allah aşkına (40, 113, 114, 119), Fesuphanallah (71), Allah'a yalvarmak (126).

İkinci Dünya romanında, günlük diyaloglarda sıklıkla kullanılan ya Rabbi unsuru başta olmak üzere İnşallah, maşallah, billah, Allaha ısmarladık, Allah aşkına gibi dinî söz kalıpları geçer. Romanının başkahramanı Murat, yakın arkadaşına hitaben kaleme aldığı mektuplarında yaşadığı aşk ızdırabını dile getirir. Murat, eski aşkında aradığı saadeti bulamamıştır. Bu ızdıraplı duyguları yaşayan Murat, Allah'ın kendisine yardım etmediğini düşünmektedir. Murat mektubunda bu anki ruh halini: *"Meğer Tanrı'nın inayeti benden ne kadar uzakmış, kaç yıl var onu bekliyorum, hala gelmedi (7)."* şeklinde ifade eder. Romanın başkahramanı Murat, kalbinde tedavi edilemez yaralar bırakan Yurdagül yüzünden yaşadığı acıları dindirmek için çocukluk yıllarının geçtiği C... köyüne taşınır. Murat, geldiği bu mekânda huzur ve sükûnet bulur. Bu ruh dinginliği içinde duygularını inanç unsurlarıyla şöyle yansıtmaya çalışır: *"Tanrı´nın bana ihsan ettiği bu nimetlerden dolayı şükredip– Herkes gibi hayatı kabul ettiğim zaman- oturuyorum (8-9)."*

Tekrar Unsurları: Allah'a sığınma (8), İlahi kudret (19), Şükür kuvveti (30), ya Rab (37), Maşallah (40), Allah`ın ihsanı (40), Besmele (40), Allaha ısmarladık (50), Tanrı`nın inayeti (53), Allah aşkına (54,73), Allah`ın affı (34,55).

Kılıçaslan romanında kahramanların Allah inancı ve din duygusu güçlüdür. Roman, din dili açısından zengin içeriklidir. Romanda İslam'a ve Hristiyanlara ait temel inanç esasları sıklıkla kullanılır. Çünkü iki medeniyet arasındaki çatışmanın çıkış noktası din hâkimiyetidir. Kahramanların Allah inancına sığındıkları birçok anlar olur. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra, romanın merkezi kahramanı Aslan ve kardeşi Tokay İranlılar tarafından esir alınır. Tebriz'de, İran Selçukluları tarafından zindanda tutulan Aslan ve Tokay, mazgal deliğinden kuşağa sarılarak canlarını Allah'a emanet edip kaçarlar (7). Zindandan kaçmayı başaran Aslan ve kardeşi Tokay, güzergâhları üzerinde

bulunan Yörük köyünde konaklamaya karar verirler. Köyün girişinde çeşmeden su dolduran kızlardan biri onlara çok dikkatli bakmaktadır. Onlar buna aldırış etmeden ilerleyip köyün ağasının evinde konaklamaya giderler. Ağanın evinde onlara dikkatli bakan kızı tekrar görürler. Kendilerine şüpheyle bakan bu kızın Sümbül adında ağanın kızı olduğunu anlarlar. Bunun üzerine Aslan: *"Aman Allah! Bu ne tılsım bu ne muamma (40)."* deyip şaşkınlığını dile getirir. Güzel kız, burada da meraklı gözlerle onlara bakmaya devam eder. Bu dikkatli bakışları merak eden Aslan: *"Bu ne işti ya Rabbi (41)."* deyip olayları çözmeye çalışır. Köyde Aslan ve köy ağası Demir'in kızı Sümbül arasında duygusal bir yakınlık başlar. Aslan, kısa bir müddet köyde kaldıktan sonra Malatya'ya doğru yol alır. Bu yolculuğunun asıl amacı dağılan Selçuklu İmparatorluğu'nun başkenti İznik'i ele geçirmektir. Sevdiği adam için İznik'e gelen Sümbül, sarayda kendisine verilen bir odada yaşamaya başlar. Sümbül'ün İznik'e geldiği sırada Aslan cenktedir. Cenkten dönen Aslan, sevdiği kızı odasında ziyaret eder. Sümbül, Aslan geldiğinde uygunsuz bir vaziyettedir. Kalbinde Allah korkusu olduğu için Aslan'la nikâh kıymadan yalnız bir odada kalmak istemez. Aslan'ın kendi aralarında nikâh kıyabileceklerini söylemesine rağmen, Sümbül günah işleme korkusuyla Aslan'ın bu teklifine temkinle yaklaşır (157). Romanın dil ve üslubunda kahramanların Allah inancına işaret eden çok sayıda söz öbekleri bulunmaktadır.

Tekrar Unsurları: Aman ya Rabbi (7, 50, 90, 135, 153, 162), Allah Aşkına (50), Aman Allah (40, 51, 205), Tanrı Aşkına (54), Aman ya Rabbi (135, 153, 162), Allah Allah (170).

Kocam romanında vakanın cereyan ettiği İstanbul ve Mısır, İslami kültürün bütün canlılığıyla yaşandığı şehirlerdir. Fakat roman kahramanlarının Allah inancı ve din duygusu romana sınırlı yansıtılmıştır. Diyaloglarda alışılagelmiş Allah aşkına (8, 180), yarına Allah kerim (75), Allah bilir (94), ya Rabbi (212) sözcük grupları dışında bu kategoride yorumlamaya değer ifadeler tespit edilmemiştir.

Korkuyorum romanında üvey annesi, Zehra'yı on beş yaşında kasabaya besleme olarak gönderir. Zehra, önce başmuallimin evine verilir; ama burada evin hanımı ile geçinemediği için huzursuzdur. Bu sebeple çarşıya çıktığında esnafa: *"Allah rızası için bana daha iyi bir kapı bulun (22)."* şeklinde yalvarır. Zehra,

nihayet hizmetçi olarak Fazıl Bey'in evinde bir iş bulur. Zehra'nın güzelliğine hayran olan Fazıl Bey, karısı Şaziye'ye bu kızın güzelliğini beğendiğini itiraf eder. Şaziye Hanım da: *"Allah ona her şeyi vermiş (44)."* diyerek Zehra'ya olan hayranlığını dile getirir. Şaziye Hanım'ın ölümünden sonra Fazıl Bey, Zehra'yla evlenir. Bu evlilikten sonra Zehra'nın tavırlarında bazı tuhaflıklar olur. Fazıl Bey, karısının kendisini aldattığını düşünmektedir. Evin hizmetçi kızı Rukiye'den karısının görüştüğü kişileri ve gittiği yerleri takip etmesini ister. Dedikodu meraklısı Rukiye de Zehra'dan şüphelenmektedir. Fazıl Bey'le konuşurken*: "Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım (229)."* deyip Zehra'yı abartılı bir şekilde anlatır. Zehra, kocasından izinsiz bir kız arkadaşıyla gittiği Bursa'da Ömer adında bir gençle tanışır. Ömer, kara sevdayla Zehra'ya âşık olur. Zehra ise bu aşka karşılık vermez. Ömer, Allah'tan ve Zehra'nın kocası Fazıl Bey'den başka kimsenin kendisine yardım edemeyeceğini düşünerek Fazıl Bey'den Zehra'nın kendisiyle evlenmesi için onu ikna etmesini ister (240). Ömer gelişen olayların sonunda Zehra'yla annelerinin bir olduğunu öğrenir. O anda Zehra'ya karşı bütün duyguları değişir. Babasının: *"Bu evliliğe Allah razı değil (297)."* deyip karşı çıkmasının sebebini şimdi anlamış olur. Fazıl Bey'e Zehra ile ilgili duygularını anlatırken bütün gerçekleri öğrendikten sonra abdest alıp camiye gittiğini, camide namaz kıldıktan sonra dualarla Allah'tan yardım dilediğini; böylece huzura erdiğini söyler (297). Romanın sonunda: *"Allah'tan ne saklayayım (298)."* diyerek Fazıl Bey'in ocağını dağıtmaya sebep olmaktan korktuğunu, karısı Zehra'yla tekrar bir araya gelmekten dolayı çok memnun olduğunu dile getirir. *Korkuyorum* romanında kahramanlar duygularını ifade ederken, Allah'a iman göstergelerine sık sık müracaat ederler; fakat bu göstergeler güçlü bir dinî mesaj içermez.

Tekrar Unsurları: Maşallah (32, 64, 136, 258, 273), ya Rabbi (55), Estağfurullah (58, 162, 282), Allah Allah (71), Allah'ını seversen (18, 292), Allahım (235, 239, 292), Allah var (119, 238), Allah bilir (254), Fesuphanallah (179), Allah'tan (165, 240), Maazallah (270, 292).

Pınar Başında Ölen Kız romanında kahramanlar, İslam'ın temel esaslarına aykırı tavırlar içerisinde bulunsalar da Allah adını konuşmalarında sıklıkla tekrar ederler. Saf köylü kızı Zeynep'i mutlu bir hayat vaadiyle İstanbul'a götüren Cevat, işe Zeynep'i bir eğlence partisine getirmekle başlar. Parti, Sami ile Fikret'in nişanı

için yapılmıştır. Nişanda Fikret, köylü kızı Zeynep'e birkaç kadeh konyak içirir. İçkiye alışkın olmayan Zeynep'in kendinden geçtiğini gören Cevat, sersemleşen kıza: *"Allah versin, sen de kendi başına yürümeğe başladın (64)."* der. Zeynep, asrilik özentisiyle geldiği İstanbul'un cazibeli ve zorlu hayat şartlarına bir türlü alışamaz. Sevgilisi Cevat'ın kendisini aldattığını öğrendikten sonra Nevzat ile yasaklı bir ilişkiye girer. Nevzat, işsiz güçsüz kadın düşkünü zalim bir insandır. İş arkadaşı Kadir'e yüklü bir borcu vardır. Birgün Kadir, kapısına dayanır. Fakat o sırada Nevzat, evde değildir. Metres Zeynep, sevgilisine Kadir'in borcunu istemek üzere eve geldiğini söyler. Nevzat, sinirlerine hâkim olamayarak Kadir'i bıçakla öldürür. Suç aletini de eve getirerek Zeynep'ten saklamasını ister. On beş gün sonra da tekrar eve dönüp Zeynep'e bıçağı kuyuya atmasını söyler. Fakat cinayet, zavallı Zeynep'in üzerine yıkılır. Talihsiz saf kız, suç aletiyle birlikte yakalanır ve Nevzat yüzünden hapse düşer. Zeynep, hapiste tanıştığı Seher Hanım'a başından geçenleri anlatır. Yaptığı iyiliklere rağmen hep kötü insanlarla karşılaştığını söyler. Bunun üzerine Seher Hanım, acı çeken Zeynep'e: *"İyilik yap denize at. Balık görmezse Hâlık görür (163)"* atasözünü hatırlatır. Romanda, Allah inancından kaynaklanan çok sayıda sözcük grupları kullanılmıştır. Fakat söz konusu sözcük grupları, okuyucuda güçlü bir mistik duygu çağrışımı yapmaz. Romanda geçen: *"Zeynep'in bir haftadan beri çektiğini Allah'la kendisinden başka bir kimse bilmiyordu (42); Allah'ın emriyle sizi istiyor (129); Allah aşkına bana siz olsun yardım ediniz (64, 77, 129); Allahım ben ne müthiş canavarların eline düşmüşüm (66); Orasını Allah bilir yavrucuğum (178); Ben gördüklerimi Allah rızası için söylerim (136); Allah ayağımıza gönderdi bu güzel ve sevimli çiçeği (94); Allah istediğim gibi vermedi (97); Allah'a havale edersin (162)"* gibi söz öbekleri lafın gelişi söylenmiş; din diline ait göstergelerdir.

Tekrar Unsurları: Alimallah (5, 65), Maşallah (12, 43, 94), ya Rabbi (16, 113, 177).

Seni Satın Aldım romanında şımarık ve zengin Selma, babası Kadri Bey'in vefatından sonra yüklü bir mirasa sahip olur. Hayattan nasıl zevk alacağını şaşıran Selma, keyfince kullanabileceği bir koca satın almak ister. Selma'nın dadısı Şadiye Hanım, evlatlığının yanlış bir tercihte bulunmaması için ona farklı farklı damat

adayları önerir. Armudun sapı, üzümün çöpü misali her bir koca adayında kusur arayan Selma'nın şımarık tavırları ihtiyar kadını bezdirir. Selma'yla münakaşa edecek mecali kalmayan Şadiye Hanım sonunda: *"Ne diyeyim yavrucuğum. Çok üzülüyorum. Nasihatlerim para etmiyor. Allah encamını hayretsin (16)."* demek zorunda kalır. Şımarık Selma, otomobil çağırıp çöpçatan Adile Hanım'a müracaat edeceğini söyleyince; Şadiye Hanım daha fazla üzülerek kızını Allah rızası için bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır (17). Mirasyedi Selma, analığını dinlemeyerek Nişantaşı'nın meşhur kılavuzu Adile Hanım'a aradığı kocanın vasıflarını ulaştırır. Durumdan haberdar olan ailenin noteri Fevzi Bey, sevip hürmet ettiği ihtiyar Şadiye Hanım'a bazı tavsiyelerde bulunur: *"İtiraf etmeli ki kızcağız dindardır. Cenab-ı Hak'tan korkar. Ahirete inanır. Kendisine Kur'an-ı Kerim dersi veren Hoca Fehmi Efendiyi sayar. Biraz da o nasihat etsin (40)."* Selma'yı çok iyi tanıyan bakıcısı ihtiyar kadın, bu tavsiye karşısında başını ümitsizce sallayarak: *"Boş işler o gene bildiğini yapacaktır."* der. Aslında *"Genç kız bir Fransız romanından okuduğu olayı hayatına tatbik eder. Roman ne kadar sanal olursa olsun, Fransız aşk romanlarının hayatımıza tesirini göstermesi bakımından önemlidir."* (Yalçın, 2012:241). Selma, uzun uğraşlardan sonra aradığı kocayı Adile Hanım'ın sayesinde bulur. Damat adayıyla ilişkisini arttıran Selma, onunla ciddi ciddi evlenmeyi planlar. Şımarık mirasyedi Selma, gençlik heveslerine fazlasıyla düşkündür. Fakat dinî yönü tamamıyla yok da değildir. Büyük bir servete sahip olduğu için Cenab-ı Hakk'a bütün kabiliyetiyle şükretmesini bilir (64). Çünkü bu serveti sayesinde arzularını tatmin edeceği bir koca bulmuştur. Çocukça bir heves uğruna evlendiği Selim Bahri'yi zamanla sevmeye başlar. Fakat kıskançlıkları Selim Bahri'yi bunaltır. Aylarca eve uğramayan Selim Bahri, karısıyla boşanmanın eşiğine gelir. Fakat kocasına âşık olduğu için bu boşanmaya rıza göstermez. Roman, genç çiftlerin evliliklerine devam etme kararıyla son bulur. Selim Bahri'nin annesi evladının yuvası kurtulduğu için Allah'a şükreder. Cenab-ı Hak'tan hayır diler (168).

Tekrar Unsurları: Allah Allah (5, 48, 49), Allah Vere (36), Allah rızası için (67) Ya Rabbi (5, 13, 37, 71, 80, 84, 118, 152), Aman Allahım (10, 13), Allah aşkına (26, 52, 80, 158), Maşallah (80,118), Estağfirullah (130), Allah versin (153).

Allah'a iman kategorisinde çok sık karşılaştığımız Allahım ve ya Rabbi yakarış ifadelerine *Sönen Alev* romanında da sıklıkla karşılaşırız. Romanda baba dostu Doktor Sırrı Nihat'la başarısız bir evlilik yapan Seza'nın, sevgilisi Avukat Selim Naci'yle evlilikle neticelenen aşk macerasını okuruz. Mutsuz da olsa kocasına ihanet etmek istemeyen Seza, çaresiz ve şaşkın anlarında Allah inancına sığınır. Sırrı Nihad, birgün Ayşe adında küçük bir çocuğu eve getirir. Annesinin hastanede öldüğünü ve kızın kimsesiz kaldığını anlatan Sırrı Nihad, karısından bu küçük kıza sahip çıkmasını ister. İyi niyetli ve saf Seza, kocasının bu isteğini severek kabul eder. Sırrı Nihad'ın sevinçli halini gören Seza, kocasından şüphelenir. İç monoloğunda *"Allahım. Yoksa bu çocuk onca çok mu mühim? (79)."* der. Merkezi kahraman Seza'nın aşk hayatı pişmanlıklar ve tereddütler içerisinde geçer. Dinî hayatı yoğun aşk duyguları altında perdelidir. Allah ve rab esmaları, onun için zor ve şaşkın anlarında ifadelerini güçlendirmek ve duygularını yansıtmak için kullandığı içeriği zayıf bir sözden ibarettir.

Tekrar Unsurları: Ya Rabbi (6, 17, 44, 123, 129, 134, 174, 177,179, 180, 198), Allahım (27, 79, 177, 179), Allah'ı seversen (145).

Yazar Sıtkı Şükrü Pamirtan, *Toprak Mahkûmları* romanını Atatürk'ün getirdiği yeni yönetim rejimini Türk köylüsünün ruhuna sindirilmek için kaleme aldığını söyler (3). Yazar, demokrasinin Anadolu'ya getirdiği güzellikleri anlatabilmek için bu rejime engel olarak gördüğü teokratik mutlakıyetçi rejimi ve unsurlarını eleştirir. Bu eleştirilerini vaka örgüsünün kimi sahnelerinde açıkça dile getirirken, kimi yerlerinde ise romanın iç dokusuna sindirir. Köylülerin Allah inancında en büyük yanlışlıkları, İslamiyet gerçeğiyle örtüşmeyen tevekkül anlayışıdır. Köyde tifo salgını sebebiyle birçok kişi ölmesine rağmen köylüler çarpık tevekkül anlayışıyla*: "Ne yapalım ölüm Allah'ın, toprak bizim, er geç hepimiz oraya gideceğiz. (45)."* inancıyla teselli bulurlar. Köy odasında tifo hastalığı konuşulurken köylülerden bazıları devlet görevlilerinin vergi ve asker toplamak için köye kadar geldiklerini, fakat köylülerin maruz kaldığı tifo felaketine karşı hiçbir tedbir almadıklarını söylerler. Köyün ağası Hacı Dayı'nın bu konuşmalara tepkisi sert olur: *"Ulan artık eksik söylenip duruyorsunuz. Allah'tan gelen dertlere ne denir, neden günaha girip duruyorsunuz (47)."* Köylüler arasında geçen konuşmalarda, *"Allah*

bir, Allah vere, Allah'tan, Allah'ın işi" gibi dinî söz kalıpları sıklıkla kullanılır. Yazar, köylülerin özellikle İslami inançla tam olarak örtüşmeyen teslimiyetçi Allah inancını eleştirir.

Tekrar Unsurları: Allah vere (9), Allah (27) Allah bilir (29), Allah'tan (47) Allah'ın gölgesi (63), Allah'tan istemek (75), Allah bir (86).

Yalnız Dönüyorum romanında Türk Ocağı'nın müdavimlerinden Hasan, Yıldız'la evlendikten sonra idealist düşüncelerinden uzaklaşmış, gece hayatına dalmıştır. İsmet Hanım, Hasan'ın ve Yıldız'ın bulunduğu bir dost ortamında Hasan'ın gece âleminin meşhur kadını Kadıköylü Raife'yle aşk yaşamış olabileceğini söyler. Bu sözlere gülen Hasan, dedikodu meraklısı İsmet Hanım'a: *"Yıldız da bunları sahi sanacak. Allah insanı iftiradan saklasın (29)."* sözleriyle tepki gösterir. Romandaki vaka örgüsü, sadece Yıldız'ın aşk macerası üzerine kurgulanmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın Anadolu topraklarında sebep olduğu yıkım, romana başarıyla yansıtılmıştır. Topraklarımız Avrupa güçleri tarafından istila edilmiştir. İşgalciler, köylülerin bütün erzaklarını baskı ve zulümle almaktadırlar. Köy yollarında bıraktıkları erzak çuvallarına bomba yerleştirerek köylüleri pusuya düşürmektedirler. Olacaklardan habersiz zavallı köylüler, erzak çuvallarını gördüklerinde, *"Bunu bize Allah mı yolladı! (109)."* diyerek çuvallara yöneldikleri sırada çuvalların yanına bırakılan saatli bomba patlatılmaktadır. Romanda Yıldız'ın hayatını şekillendiren iki erkekten söz edilir. Bunlar, Yıldız'ın babası ile amcasının oğlu Fahir'dir. Yıldız'ın düşünce hayatında babasının ve özellikle de amcasının oğlu Fahir'in büyük etkisi olmuştur. Zamanla olgunlaşan Yıldız, amcasının oğlu Fahir'e olan hayranlığını dinî unsurlardan yararlanarak dile getirir. Onun için *"Allah'ın bu eşsiz eseri ziyan olup gidecek (239)."* ifadelerini kullanır.

Tekrar Unsurları: Allahım (152), Allah'a şükür (255).

Üç İstanbul romanı İttihat ve Terakki Partisi'nin icraatlarını anlatması bakımından dokümanter özellikler taşımaktadır. Romanda devrin siyasal yapısını değerlendiren yazara göre hükümet şeklidir. Bütün işler ittihat ve Terakki Fırkası'nın elinde ve kontrolünde yürütülmektedir. (Yalçın, 2012: 79) Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul* romanının *İki Uyku (IV)* başlıklı bölümünde merkezi karakter Adnan'ın din

duygusuna sahip olmadığını ve Allah'ın varlığını kabul etmediğini, *"Vakıa Adnan kendisi de dinsizdir (25)."* cümlesiyle açıkça ortaya koyar. Fakat dinsiz Adnan, merkezinde gelişen olay örgüsünde Anadolu insanının yaşamıyla özdeşleşmiş İslamî unsurlardan ve din duygusundan vazgeçememiştir. Dinsiz Adnan'ın da katılmaktan büyük memnuniyet duyduğu Hidayet'in konağındaki iftar davetlerinde ve Belkıs'ın cenaze merasiminde, Allah inancından mütevellid çok sayıda dinî sembollerkullanılmıştır. Romanda İslami referanslarla zenginleştirilen üslup güçlü ve edebidir. Yazar, Adnan'ın dinsizliğinden kaynaklanan romanın ağır ve boğucu atmosferini bu yolla dağıtılmaya çalışılmıştır. Türk romanında dinsiz başkahraman karakteriyle aykırı bir yanı olan *Üç İstanbul'da* kahramanların Allah'a iman duygusu reel hayattan bütünüyle kopuk değildir. Maliye Nâzırı, avukat ve aynı zamanda edebiyat hocası Adnan'ın kızı Süheyla'yla evlenmesini ister. Adnan'ın da talebesi Süheyla'ya karşı duygusal bir yakınlığı olmuştur. Fakat bu yakınlaşma evlilikle neticelenecek kadar güçlü değildir. Adnan'ın Miralay Hüsrev'in karısı Belkıs'la tanıştıktan sonra Süheyla'ya olan yakınlığı gün geçtikçe azalır. Süheyla'ya duyduğu soğukluğu Maliye Nâzırı'na da yansıtmaya başlar. Adnan'ın bu soğukluğunu fark eden Maliye Nazırı, ihanete uğradığını düşünerek çok üzülür ve bu üzüntüsünü yakın dostlarıyla paylaşır. Romanın önemli karakteri Dağıstanlı Hoca, İslami kültür ve birikimiyle maliye Nâzırı'yla görüşerek ondan bu meselede tevekkül etmesini ister. Nazır da bu telkinlerden sonra işin bu cihetini Allah'a bırakır (151). Yazar, Belkıs'ın kız kardeşinin cenazesini sahnelerken gerçek hayattaki gözlemlerinden başarıyla yararlanmıştır: *"...Tabutu menevişli Lahuri şalı örtülmüştü; üstünde "Lailaheillahın siyah lamelifleri ürperen Beytullah örtülü, belinde Kur'an işlemeli Kâbe kuşağı vardı (273)." Üç İstanbul,* bir zamanların İstanbul hayatını anlatır. Kuntay'ın dönemin din duygusunu reel ölçülerde yansıttığını söyleyemeyiz. Dinsizliği şöhret bulmuş bir avukatın İslamî geleneklerin yaşandığı muhafazakâr bir çevrede bu derece itibar görmesi pek de gerçekçi görülmüyor. Oldukça hacimli olan romanda, din duygusuna göndermede bulunan göstergelerin yeterince kullanılmadığını düşünüyoruz.

Tekrar Unsurları: Allahım (58), ya Rabbi (138, 425, 357), Allah'tan olacak (169), Allah'ın izni ile (225), Allah aşkına (242), Allah'ını seversen (361), Allah için (411), Allah rızası için (515), Allah Allah! (68, 109, 567, 573), Fesuphanallah (312).

Allah'a İman ile İlgili Hususlar başlığı atında yaptığımız değerlendirmeler sonucunda bütün yazarların farklı nitelikte ve nicelikte Allah inancına ait sembollerden yararlandıklarını tespit ettik. Roman kahramanları, kimi zaman pratik dilden kaynaklanan alışkanlıkla; kimi zaman da kuvvetli din duygusuyla Allah'ın adını anarlar; ona yönelirler ve de ondan yardım isterler. Romanların en büyük ortak özelliği, duygu ve düşünce aktarımlarında Allah Allah, ya Rabbi, Allahtan, Allahın izni ile, Allah aşkına, Allahını seversen, Allah için, Allah rızası, fesuphanallah, estağfurullah, maşallah, alimallah, gibi din diline ait göstergeleri içermeleridir. Dinsiz kahramanlar üzerine kurgulanan *Üç İstanbul ve Gökyüzü;* İslam dini ve Osmanlı medeniyetine ait bütün değerleri karşıt güç olarak kabul eden *Dünkülerin Romanı, Beyza, Toprak Mahkûmları, Aşkın Temizi* gibi romanlarda bile Allah'a iman unsurlarının kullanıldığını görüyoruz. Fakat bu unsurların çok azında kahramanların güçlü din duygusu hissedilir. Romanların bir kısmında Allah inancına ait göstergeler nükteli kullanılmıştır. *Harp Zenginin Gelini, Kodaman ve Papeloğlu* romanlarında Allah inancına ait unsurlar mizah ve nükte amaçlı kullanılmıştır. *Aşk Fırtınası ve Aşk* gibi bir kısım romanlarda ise Allah inancına ait göstergeler dine aykırı bir üslupla kullanılmıştır. Bu romanlarda Allah'a ait sıfatlar nesne ve olgu tasviri için teşbih unsuru olarak kullanılır. Yazarların en dikkat çekici ortak özellikleri, Allah inancına ait göstergeleri günlük pratik dilde sıradan kullanıldıkları şekliyle romanlarına yansıtmalarıdır. *Sevgim ve Izdırabım, Kılıçaslan, Barbaros'un Ölümü ve Hayrettin Barbaros* gibi tarihi popüler romanlarda kahramanların din duygusu güçlüdür. Kahramanlar, Allah'ın sonsuz gücüne güvenerek cesaretle kendilerinden sayıca çok üstün düşman kuvvetleriyle çarpışır, onları mağlup ederler. Milli Mücadele yıllarını konu edinen *Dinmez Ağrı, Siyah Örtü, Ateş Kamçıları, Türk Yıldızı Emine ve Yalnız Dönüyorum* gibi romanlarda ise kahramanların Allah'a imanları siliktir. Bu tip romanlarda Türk milliyetçiliği teması, kahramanların din duygusunu perdelemiştir. Romanların bir kısmında din duygusu politize edilmiştir. *Kuyucaklı Yusuf, Utanmaz Adam, Gece Konuştu ve Aşınmış Vicdanlar* romanlarında fakirliğin ve sefaletin sebebi Allah'ın adaletiyle ilişkilendirilir. Dinî yanları zayıf olan yazarlar bu yolla ideolojik mesajlar verirler. Halk edebiyatının efsaneleşen dindar kahramanı Battal Gazi, Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun romanında laikleşmiştir. Kozanoğlu, dönemin modasına uyarak Battal Gazi karakteriyle ideolojik mesajlar vermeye çalışır.

Kozanoğlu'nun Battal Gazisi karakteri, Allah inancını gönülde yaşamakla yetinir. Aşırıya kaçmamak şartıyla şarap içilmesini meşru görür. Halk edebiyatının milli ve manevi değerlerine bağlı efsaneleşmiş bir kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması şüphesiz dönemin kültür politikasından kaynaklanmıştır. Tespit ettiğimiz kadarıyla dine ve geleneklere karşı yürütülen bu kültür politikası, incelediğimiz romanların hemen hemen hepsini dolaylı veya doğrudan etkilemiştir.

2.1.1.2.1.1. Dua ve Beddua

Dua ve beddua etme, Allah inancından kaynaklandığı için bu başlık altındaki bulgularımızı *Allah'a İman ile İlgili Hususlar* bölümünün alt başlığında değerlendirmeyi uygun gördük.

Dua ve beddua, huzur, sükûn ve sıkıntı anlarında Allahuteala'ya yapılan sığınma ve yalvarmadır. İslam inancına göre: *"İnsan, her sıkıntı ve genişlik anında Allah'a sarılır, ona güvenir ve ondan isterse, yaradılış gayesini anlamış ve görevini yapmış demektir."* (Gümüşhanevî, 1990:19) Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere birçok din kitabında duanın ubudiyet hayatımızdaki rolü üzerinde durulur. *"Duanın en güzel, en latif, en leziz, en hazır meyvesi şudur ki: Dua eden adam bilir ki, birisi var ki, onun sesini dinler, derdine derman yetiştirir, ona merhamet eder. Onun kudret eli her şeye yetişir."* (Nursi, 2006 a:32)

Dua ve beddua türündeki söz öbekleri günlük konuşmalarımızda hacimli yer tutar. Toplum hayatının bir aynası olan romanda bu tip dinî göstergeler aynı yoğunlukta karşımıza çıkar. Analiz ettiğimiz romanlarda, *"inşallah, Allaha ısmarladık, Allah selamet versin, Allah razı olsun, Allah göstermesin, Allah saklasın, Allah cezasını versin, Allah belasını versin ve lanet olsun"* gibi sözcük grupları sık sık tekrar edilen dinî semboller olmuştur.

Romanlarda kahramanların öfke ve sinir anında lanet etme reflekslerini bir beddua olarak değerlendirdik. Fazla sayıda belirlediğimiz dua ve beddua söz kalıplarından birkaç örneği, vaka örgüsündeki anlatım şekline sadık kalarak aktardıktan sonra geri kalan kısmı *Tekrar Grupları* başlığı altında listeledik.

Adam Sarrafı romanında birbirlerini büyük bir aşkla seven Asiye ve Recep merkezinde gelişen olaylar anlatılır. Bu büyük aşkın karşısındaki güç, Asiye'nin inatçı babasıdır. Recep, sevgilisini zengin ve varlıklı taliplilerine kaptırmamak için elini çabuk tutup kızı babasından ister. Şeref ve haysiyetine çok düşkün olan baba, kızıyla evlilik öncesi ilişki kurduğunu öğrendiği Recep'in bu talebine şiddetle karşı gelir. Genç âşıklar, her şeyi göze alıp birlikte kaçarlar. Bu arada yakın dostlarının ve akrabaların araya girmesiyle Hacı Efendi kızını affeder ve bu evliliğe rıza gösterir. Elini öpmek için yanına gelen gençlere: *"Ben affetim, Allah affetsin (10)."* duasını eder. Kahramanların dinî değerlere olan kapalılıkları üsluplarına yansımıştır. Bu kategoride ele alınacak anlatım unsurları oldukça sınırlıdır.

Aşk Yarışı romanı isminden anlaşılacağı üzerine dinî yanı zayıf bir romandır. Romanda az da olsa dua ve beddua niteliğinde söz öbekleri bulunmaktadır. Hikmet'in yasak aşk yaşadığı Ferihan, aşırı kaprisleri ve kıskançlığı ile Hikmet'i sürekli huzursuz etmektedir. Kerim Bey, bu durumu fark edip karısına: *"Allah kimseyi senin diline düşürmesin (28)."* der.

Romanda beddu ifadelerine Hikmet ve Kerim arasında gelişen diyalogda da rastlarız. Hikmet, Kerim'le olan konuşmasında kendisini barda sarhoş halde görmesine içerlenerek: *"Allah belanı versin (125)."* bedduasında bulunur.

Tekrar Unsurları: İnşallah (93, 124, 13), Allah razı olsun (94), Allaha ısmarladık (107, 134), Allah razı olsun (124, 126, 130), Lanet etme (14).

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında çok sayıda dua ve beddua göstergeleri mevcuttur. Roman, reel hayatın günlük konuşma üslubunu yansıtması açısından başarılıdır. Romanda pozitif ve sosyal statüsü düşük, sıradan tipler duayı önemserler. Pansiyonun temizlikçisi Halide'nin yerine gelen Raife, işsiz damadına çalıştığı bankada iş bulması için anlatıcı-kahramandan ricada bulunur. Zavallı muhtaç kadının iki kızı varmış. *"Biri evli biri daha evdeymiş. Güveysi posta müvezziliği ederken arkası yoktur, diye işten çıkarmışlar. Şimdi otelin birinde kapıcılık ediyormuş. Ayda aldığı para 20 lira… Geçinemiyorlarmış."* Raife, anlatıcı-kahramana dua ederek ondan çok zor durumda olan damadı için yardım ister. Raife'nin kullandığı din dili, gerçek hayatta olduğu gibidir. *"Allah sizi ala daha ala*

etsin inşallah, ölünceye kadar duacı olurum. Altı çocukları var. Ne üstte var, ne başta…" Mahallede tahsildarlık yapan Arif Bey, Raife'ye: *"Raife'nin iki kızı varmış, biri evli biri daha evde imiş. Güveysi posta müvezziliği ederken arkası yoktur diye işten çıkarmışlar. Şimdi otelin birinde kapıcılık ediyormuş. Ayda aldığı para yirmi lira… Geçinemiyorlarmış. Bizim bankada hademelere kırk lira veriyorlarmış. Allah sizi daha ala etsin inşallah, ölünceye kadar duacı olurum. Altı çocukları var. Ne üstte var, ne başta… Bizim mahallede tahsildar Arif Bey var, ona gitmiş, o demiş ki: 'Bir ağır yerden basarsanız, hemen alırlar' demiş. Bizim sizden başka kimimiz var. Allah uzun ömürler versin (89)."* Yardımsever özneye dua eden bir başka pansiyon sakini Hasan Bey'dir. Hasan Bey, ani bir inmeyle rahatsızlandıktan sonra hastaneye yatırılır. Bu zor ve sıkıntılı anlarında hemşerisi özneyi yanında görmek ister. Kötü haberi alan özne, Hasan Bey'i ziyaret etmek için hastaneye gider. Hasan Bey, elini öperek kendisine hürmet gösteren özneye ömrünün uzun olması dileğiyle dua eder (164). Pansiyonda kalan sakinlerin her birinin kendi özelinde yaşadığı trajik olaylar vardır. Özellikle erkeklerin zulmüne uğrayan kadınlar, zalimlere beddua etmekten başka çare bulamazlar. Halide, hamileliğine sebep olan sevgilisi Rasim Bey'e, *"Allah onun canını alsın (37)."* bedduasıyla tepkisini gösterir. Şefik Bey'in çamaşırlarını yıkattıktan sonra ücretini alamayan zavallı muhtaç kadın aynı tepkiyi Rasim Bey'e de gösterir.

Tekrar Unsurları: Allah versin (226), Allah sağlık versin (38), Allah cezasını versin (111, 189) Allah saklasın (112, 144), Allah beterinden saklasın (209), Allah belasını versin (210), Başın sağ olsun (171), Uğurlu kademli olsun (209).

Ayşim romanında tema trajiktir. Sarayın dalkavukları, kadın düşkünü III. Ahmet'e yaranmak için Ahi Ağası Kılıç Baba'nın kızı Ayşim'i saraya kaçırırlar. Ayşim inançlı ve namuslu bir Türk kızıdır. Olup bitenler karşısında şaşkına dönmüştür: *"Ya Rabbi! Bana acı beni bu korkunç yerden kurtar (51)."* duasını eder. Padişah III. Ahmet, Ayşim'in mutsuzluğunu görüp onu kendince teselli etmeye çalışır: *"Burası saray. Burada sen daha ne âlemler, ne anlar, ne meclisler göreceksin. Belki haseki sultan da olacaksın."* Ayşim'in ise gözünde lüks bir hayat yoktur. Padişah'a olan tepkisini: *"Annemden babamdan ayrı ve onların rıza ve dualarını almadan ne âlem ne de meclis isterim (62)."* cümleleriyle gösterir. Padişah,

halktan bir kızın kendisini reddetmesine tahammül edemeyerek Ayşim'i bir fahişe gibi zindana attırır. Bu cezayla da yetinmeyen Padişah, bu masum zavallı kıza recmedilme cezası verir. Cellatlar, Ayşim'i recmedecekleri sırada acımasız ona: *"Ey genç kadın, sen bir fahişesin, son dakikanda dua et. Belki Allah'ın affına mazhar olursun (156)."* derler. Sosyal ve ekonomik sorunlar içerisinde bunalan halk lale bahçelerinde gönül eğlendiren padişaha ateş püskürmektedirler. Halk, padişaha duyduğu kin ve öfkeyi *"Kahrolsun Sultan Ahmet! (107)."* bedduasıyla gösterir.

Tekrar Unsurları: İnşallah (16,75), Allah uzun ömürler ihsan etsin (16), Allah ömrü devletlerini mezat etsin (17), Allah ömürler versin (37, 75), Allah başka keder vermesin (98), Allaha ısmarladık (44, 72, 110, 128), Allah göstermesin (109), Allaha emanet (140), Hak selamet versin (113).

Dua etmek; telaş, korku veya memnuniyet içerisinde olan inançlı insanlar için etkili bir ifade vasıtasıdır. *Boz Kurt* romanında kendi özel yaşantımızda da hissettiğimiz bu gerçeği okuruz. Romanın Boz Kurt lakaplı başkahramanı küçük Mehmet, annesiyle tek başına Apanos köyündeki İnderesi'nin kenarındaki kulübe tarzı evlerinde yaşamaktadır. Köyde annesiyle birlikte doğanın zor şartlarıyla mücadele eden Mehmet, annesinin rahat etmesi için köyün deresinden bağlarına su çeker. Evin ve bahçeninin ihtiyacı için sırtında su taşıyan zavallı kadın, Mehmet'in yaptığı su kanalından sonra biraz olsun rahatlar. Mehmet'in küçük bedeniyle bu zor işi başarması karşısında duygulanan anne, çocuğuna dualarla teşekkür eder: *"Oğul, yavrum. Yoruldun, terlemişsin. Dur. Gömleğini çıkarayım hele… Sana taze yoğurtlu çorba pişirdim. Ye, dinlen… Allah senden razı olsun çocuğum (5)."* Mehmet'in yaşlı ve hasta annesi Kezban, hastalığına daha fazla dayanamayarak vefat eder. Mehmet'i köye bağlayan artık hiç kimsesi kalmamıştır. İstanbul'a gitmeden önce annesinin mezarını ziyaret eden Mehmet ondan dua ister (16). Saf ve dindar Mehmet, annesinin mezarından ayrıldıktan sonra sadık köpeği Gümüş'e de dua etmeyi ihmal etmez: *"Allah sana yardımcı olsun Gümüş, dedi. Yine kavuşuruz İnşallah (16)."* Mehmet, saf ve temiz duygularla ettiği bu dualardan sonra tayyareci olma ülküsüyle İstanbul'a gider. Sonradan hayatta olduğunu öğrendiği babasının evine sığınan Mehmet için en büyük sorun, üvey annesidir. İstanbul'da yaşayan babaevine geldiğinde eve bir miktar erzak getirmiştir. Üvey annesi Mehmet'in getirdiği çayı demler ve Halil

Ağa'ya tepsideki çayı uzatırken nükteli bir üslupla: *"İç de misafire dua et (55)."* der. Karısı tarafından sürekli aşağılanan Halil, oğlu Mehmet'e Allah sonunu bana benzetmesin duasında bulunur (58).

Üvey anne elinde sıkıntılı günler yaşayan Mehmet, babasının talihsiz bir kazayla ölümünden sonra bu evde daha fazla kalamayacağını anlar. Yetim ve öksüz kalan Mehmet'i Aşı Boyalı Konağın sahibi Nuriye Hanım evlatlık olarak alır. Böylece Mehmet için güzel ve huzurlu günler başlamış olur. Bu kutsi ana şahitlik eden İmam Efendi, hayırsever ve şefkatli Nuriye Hanım'a dualarla teşekkür eder: *"Allah sizi iki cihanda aziz etsin. Bu yurt garibini nasıl sevindirdinizse, Allah da sizi muradınıza kavuştursun (86)."* Dua ve beddua kalıbında kullanılan söz öbekleri romanın üslubunu akıcı kılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah razı olsun (112), Allah işini rast getirsin (41), Allah hayrını versin (79), İnşallah (56, 112).

Tarihi reel şahsiyet Çakıcı Efe adına yazılan romanlardan biri de Zeynel Besim'e aittir. Gözütok, *Çakıcı Efe* romanlarının karakteristik özellikleri hakkında kısaca şöyle bilgi verir: *"Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda birer halk kahramanı gibi ele alınmış ve eşkıyalıklarıyla ün salmış eşkıyalardan birisi de Çakırcalı Mehmet Efe ya da Çakıcı Efe'dir. 1872–1911 yılları arasında, Ödemiş ve çevresinde faaliyet gösteren, 15 yıldan fazla o bölgede eşkıyalık yapan ve 1000'den fazla insanı öldürdüğü söylenen Çakırcalı Efe'nin mitleşen hayatı, Türk edebiyatına da konu olmuştur. Türk edebiyatında Çakırcalı Mehmet Efe hakkında yazılmış birçok hikâye/yazı ve roman vardır."* (Gözütok, 2011) Çakıcı Efe, her ne kadar acımasız bir eşkıya lideri olsa da dindar bir Anadolu insanıdır. İslam inancının bütün temel esaslarını Çakıcı Efe'nin yaşam tarzında ve diyaloglarında görürüz. Dua ve bedduanın Çakıcı'nın dinî yanında önemli bir yeri vardır. Misafir olmak için konakladığı köylerde ve kasabalarda ağzından duayı eksik etmez. Çakıcı; hayırsever olduğu için yaşlı, fakir ve kimsesizlerin dualarını almayı önemser. Birgün köyün üstündeki tepede kızanlarıyla birlikte oturmaktadır. Tepenin hemen dibinde bir çeşme vardı ki köyün genç kızanları içilecek sularını testilerle bu çeşmeden taşırlardı. Yaşlılar çeşme başına gelmezlerdi. Çakıcı Efe, uzaktan çeşmeye doğru ilerleyen yaşlı bir kadın gördü. Belli ki kadının su getirecek kimsesi yoktu. Bu kadına

yardım etmek istedi. Düşündü, taşındı; kendince bir fikir buldu. Silahını çekerek çevresindeki insanların korkulu bakışları arasında kadının testisini deldi. Kırılan testiyi omzundan atan yaşlı kadın Efe'nin oturduğu tepeye bakarak beddualar etmeye başladı. Romanın bu sahnesinin anlatıldığı bölümde çaresizlik içerisine düşen zavallı masum kadının psikolojik hali dua ve beddua göstergeleriyle yansıtılmaya çalışılmıştır: *"İki ellerin yanına gelsin inşallah gâvurun domuzu. Buldun, buldun da benim gibi fukarayı mı buldun? Efe: "Nine kusura bakma bir yanlışlık oldu. Destinin parasını vereceğim kaç kuruş istersin?" diyerek ve cebinden bir kese çıkardı kadının avucuna bıraktı: "Hakkını helâl ettin mi nine?" Nine: "Helâl olsun oğlum Allah sana daha ziyade versin. Cenabı Allah sözünü geçkin, kılıcını keskin etsin (373-374)."* Vakanın yaşandığı muhafazakâr mekânların din dili romana başarıyla yansıtılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah ömürler versin (326), Allah müstahakını versin (187), Allah göstermesin (191), Allah ömr-ü devletlerini müzdet buyursun (180), İnşallah (99, 227, 270, 326, 373), Allaha ısmarladık (99, 159, 221, 263, 313).

Dua göstergelerinin en sık geçtiği romanlardan bir diğeri *Dağları Bekleyen Kız'*dır. Üsteğmen Adnan Bey, eşkıyaların gizli planlarını ele geçirmek için görevlendirmiştir. Adnan Bey, kendisine verilen tehlikeli ve zor göreve çıkmadan önce annesine bir mektup yazar. Mektubunda bu vazifede başarılı olması durumunda yüzlerce annenin duasını kazanacağını söyler (37). Aksiyoner ve heyecan verici olayların anlatıldığı romanda, ana karakterler tehlike anlarında Allah'tan yardım istemişlerdir. Roman kahramanlarının gerçek hayatta olduğu gibi gerilimin yüksek olduğu sahnelerde lanet okuduklarını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: Allah yardımcın olsun (39), Allah göstermesin (62), İnşallah (65, 68), Allah yardımcısı olsun, inşallah muvaffak oluruz (68), Allaha ısmarladık (17, 20, 38, 50, 68, 69, 103, 110), Lanet olsun (54, 62, 115, 116).

Dünkülerin Romanı'nda geri kalmışlığın nedeni İslam ve Osmanlı medeniyetine ait yozlaşan değerler kabul edilir. Bulgarların, Çatalca'ya kadar ulaşmamaları için tekkelerde dua eden insanlar yadırganır (40). Anlatıda günlük dilde kullanılan dua türündeki söz kalıplarıyla karşılaşırız. Romanın asıl

kahramanları arasında bulunan Ahmet Reşit, Darülfünun mektebinde talebedir. Çalıştığı gazetenin Tahrir Müdürü, Ahmet Reşit'in başarısı için: *"Allah zihin açıklığı versin (9)."* duasını eder. Dinî literatürde Allah'a isyan eden kâfir ve zalimler için kullanılan lanetlemek, Arabistan toprakları için kullanılmıştır (49). Bu topraklar gürbüz Türk askerlerini yuttuğu için Arabistan'a lanet edilmiştir.

Tekrar Unsurları: Allah selamet versin (30, 141), inşallah (41), Allah versin (75), Allaha ısmarladık (145).

Gurbet Yolcusu romanında Allaha ısmarladık ve inşallah (37, 87, 193) gibi sınırlı sayıda ve nitelikte dua unsuru kullanılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupaî hayata özenen tipleri konu edinen *Harp Zengininin Gelini* romanında kahramanlar geleneksel dinî değerlerinden bütünüyle kopamazlar. Dua ve beddua söz öbekleri diyaloglarda sıklıkla kullanılır. Yazar, yetiştiği toplumun dua ve beddua kültürünü başarıyla eserine yansıtmıştır. Uzun yıllardan sonra bir erkek çocuğu sahibi olan Cevdet Bey ve karısı, çocuklarını dualarla büyütürler. Anne babası, oğulları Lütfi'yi dualarla okula başlatır (35). Lütfi, yetişkin bir genç olduktan sonra lüks ve alafranga düşkünü Suat Hanım'la evlendirilir. Suat Hanım'ın ilk isteklerinden biri, köşke piyano aldırmak olmuştur. Roman, piyanonun eve getiriliş sahnesiyle başlar. Büyük zorluklarla piyano köşkün salonuna yerleştirilmeye çalışılırken şımarık ve vurdumduymaz Suat, odasından hiç çıkmaz. Büyük Hanım ve kayınvalide Seher Hanım, korkularından gelinleri Suat'a hiçbir şey söyleyemezler. Tek yaptıkları şey, Suat'ın arkasından kötü kötü konuşup ona bol bol beddua etmektir. Köşk sakinlerini çileden çıkaran başka bir olay, Suat'ın evde köpek beslemesidir. Evde köpek beslemesinin dinen de caiz olmadığına inanan Büyük Hanım, gelinine tepkisini yine beddualarla gösterir: *"Allah onu da getireni de nasıl bilirse öyle etsin. Sürüm sürüm süründürsün (19)."* Ortanca Hanım, annesinin bela okumalarını duyunca dağlara, taşlara, evlere şenlik diyerek etrafına tükürür. Bu tür beddualara vaka örgüsünde sıklıkla rastlarız. Romanda iyilikler karşısında duaların edildiğine de okuyoruz.

Büyük Hanım ve Küçük Hanım evlerine gelen Binnaz'ı yolcu ederlerken: *"Rabbim ne muradın varsa versin."* şeklinde dua ederler. Cevdet Bey de

kayınvalidesinin yaptığı lezzetli yemeklerden duyduğu memnuniyetini nükteli bir duayla dile getirir: *"Allah sana gönlüne göre bir koca versin (107)."*

Tekrar Unsurları: İnşallah (25, 262), Allah razı olsun (15, 19, 354), Allah belasını versin (261), Allah bağışlasın (350).

Günlük konuşmalarda bazen bir tepki ifadesi bazen de bilinçsizce kullandığımız beddua veya dualaların sıklıkla geçtiği bir başka eser *Hep Senin İçin* romanıdır. Romanın merkezi karakteri Muhlis, Kevser'in kızı Hicran'a kara sevdayla tutkundur. Bu aşkın sersemliğiyle çalıştığı şirkette ciddi hatalar yapmaktadır. Bir defasında avukata gönderilecek evrağın içine Hicran'a yazdığı aşk mektubunu da koyarak gönderir. Avukat da bu mektubu hemen Hicran'ın annesi Kevser Hanım'a yetiştirir. Avukatın da meğer bu kızda gönlü vardır. Avukatın yaptıklarından ve sevgilisi Hicran'a karşı romantik tutkusundan haberi olan Muhlis, sinirini ve öfkesini beddualarla yansıtır: *"Hay Allah kahretsin, Allah belasını versin, gözü kör olsun, yerin dibine batsın (15)."* Muhlis, çalıştığı idarede üst üste yaptığı hatalardan sonra işten çıkarılır. Derdini ve kendince uğradığı bu haksızlığı üvey annesi Sabahat Hanım'a ve babasına anlattığı sahnede, Sabahat Hanım evladının haksızlığa uğramış olduğunu söyler. Üvey annesinin kendisini haklı görmesine çok sevinen Muhlis, memnuniyetini dua ederek dile getirir: *"Hay Allah razı olsun! Ne olmuş bu kadına, bak ne güzel söylüyor (54)."* Üvey annesi Sabahat'tan nefret eden Muhlis'in burada kullandığı *"Allah razı olsun."* duasının samimi ve içten olmadığı bellidir. Çünkü Sabahat Hanım'ın bu eve gelmesindeki asıl amaç, Muhlis'in zengin babasının mirasından faydalanmaktır. Bu niyetini kocasıyla konuşurken de açıkça dile getirmiştir. Kocasına: *"Allah versin de bin sene yaşa (98)."* duasını ettikten sonra sözü mirasa getirip hayattayken mallarını kendi üstüne yapmasını ister. Kocası ölürse Allah vermesin Muhlis'in üzerine yürüyüp elinde avucunda ne varsa her şeyi alacağını düşünür (98). Sabahat Hanım'ın evin hizmetçisi Hasibe Hanım'la da arası iyi değildir. Sabahat Hanım'ın kaprislerinden bıkan Hasibe Hanım, derdini Muhlis'e anlatır: *"Allah beni bu karının elinden kurtarsın! Aman! Artık burama geldi, Beyefendiye Allah şifa versin, yataktan kalksın, bu evde bir saat durursam köpek olayım (125)."Bu beddualardan belli olduğu gibi Sabahat'tan o derece rahatsız olmuştur ki: "Allah düşmanımı böyle bir kadının eline düşürmesin (126)."* dileğinde

bulunur. Muhlis'in babası ise yaman karısı Sabahat'ın fenalıklarına karşı çaresizdir. Oğlu Muhlis'i yanına çağırarak ona derdini anlatır: *"Oğlum, hastalandıktan sonra Allah'tan bir dileğim vardı. Şayet öleceksem beni son dakikama kadar dili bağlı bırakmasın (134)."* Muhlis'in babası, konuşmanın devamında Sabahat'ın sağlam bir ayakkabı olmadığını, bu kadına dikkat edilmesi gerektiğini söyler. Muhlis de Sabahat'ın babasının mirası peşinde olduğunu fark etmiştir. Bu sebeple sürekli yaptıklarını takip eder. Fettan kadın, Muhlis'i de avucuna almak için kadınlığını kullanarak onu baştan çıkarmaya çalışır. Muhlis, Sabahat'ın cilveli tavırlarına aldanır gibi olsa da kendisine hâkim olarak kadının planlarını boşa çıkarır. Üvey annesi Sabahat'tan: *"Allah cezasını versin (142)."* diyecek kadar nefret eder. Her geçen gün analığına nefreti artar. Aralarında çıkan bir tartışma sonucunda Sabahat'a saldırarak boğazını sıkar. O anda bayılıp yere düşen Sabahat'ın öldüğünü düşünen Muhlis, hemen olay yerinden kaçar. Büyükdere'de bir arabaya binerek tanınmayacağı bir yerlere gitmek ister. Yolda şoförünün kendisini ihbar edebileceğinden endişe duyan Muhlis, şoföre kendisine acıyıp polise gitmemesi için dua ederek yalvarır. Muhlis'in tuhaf davranışlarını fark eden şoför de alaylı bir üslupla ona: *"Allah yardımcın olsun beyim (160)"* duasında bulunur. Romanda bir yardım ve ilgi karşısında kahramanların Allah razı olsun (181), Allah yardımcın olsun (160), Allah uzun ömür versin (136) gibi duaları; kızgınlık ve nefret anında Allah cezasını versin (180) bedduasını ettiklerini tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: İnşallah (95, 107, 147), Allah sahibine bağışlasın (96), Allah versin (107).

Kalbimin Romanı, Sevim'in aşk duygularını terennüm ettiği anı defterinden oluşur. Babasının ölümünden sonra annesi âdeta hayata küsmüş, evlatlarıyla ilgilenmez olmuştur. Komşuları Hayriye Hanım, bir anne şefkatiyle yetim kalan Sevim'e ve ablası Gönül'e kol kanat germiştir. Onun yerinde bir başka kadın olsa "*Evlatlarını Allah bağışlasın, benden bu kadar deyip savuşurdu* (8)." Sevim'in ablası Gönül, büyüyüp evlenme çağına geldiğinde Avukat Baki Sözer'le nişanlanır. Hayriye Hanım, oğlu Mazlum'un da âşık olduğu Gönül'ün nişanlanma haberi karşısında buruk bir sevinç yaşar. Bir iki kelime ile: *"Allah hayırlı etsin bahtiyar olunuz (61)."* duasıyla konuyu kapatır. Gönül, güzel endamıyla kız kardeşi Sevim'in

aşk hayatında âdeta bir rakibi olmuştur. Sevdiği erkeğin ablasına âşık olması Sevim'in ona karşı mesafeli olmasına sebep olmuştur. Anı defterinde kız kardeşini bu duygular içerisinde anlatırken rahmetli babasına dua eder: *"Gönül, dediğim gibi hem fındıkçı hem de fitilcidir… Allah rahmet eylesin babam ona sultanım derdi (86)."* Gönül'ün nişan haberinden sonra yaşadığı şehirden uzaklaşmak isteyen Mazlum, Ağrı'ya tayinini ister. Fakat Ağrı cephesinde yaralanır. Bu sebeple mesleğinden istifa ederek İstanbul'a geri döner. İstanbul'da yeni bir iş bulur. Annesi Hayriye Hanım, oğlunu hayır dualarıyla işine uğurlar (128). İş güç sahibi olan oğlunun mürüvvetini görmek için Sevim'i ailesinden ister. Sevim yıllardan beri beklediği bu teklife çok sevinir. Fakat bu sevinç buruk bir sevinçtir. Çünkü Sevim sevgilisi Mazlum'un halen evlenip yuva kuran ablası Gönül'ü sevdiğini hissetmektedir. Fakat kaderine rıza göstererek bu evliliği kabul eder. Sevim, günlüklerinde Mazlum'a karşı duyduğu aşkı ve razı olduğu bu evlilikteki tereddütlerini romantik cümlelerle anlatmıştır. Kocası Mazlum'un farkına vardığı bu günlükleri ısrarla okumasına engel olmak ister. Fakat Mazlum'un ısrarlı talebine dayanamayarak not defterini okuması için kocasına verir. O an için Allah'tan canını almasını isteyecek kadar bir utanç duygusuna kapılır (166). Sevim'in kendisine karşı duyduğu büyük aşkı ilk kez bu anı defterinden okuyan Mazlum, karısına karşı eskisinden çok daha fazla bir sevgi duymaya başlar. Gerilimi yüksek olan romanda dua ve beddua söz kalıpları, kahramanların ızdıraplı ruh hallerine göndermede bulunmuştur. Kahramanlar, zor anlarında din duygusuna sığınmışlardır.

Kır Çiçeği romanında vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Türk topraklarının işgal edildiği yıllardır. Çiçek, anı defterinde babasının iki yanaşma ile birlik Ermeni çeteleri tarafından nasıl katledildiğini anlatmaktadır. Bu iki yanaşmadan biri babasının iş ortağı Vanlı Serkiz Efendi'nin oğludur. Köyde bu vahim olaya şahit olan Emine kadın, bu çaresizlik içerinde: *"Allah'tan bulsun zalim (14)."* bedduasını eder. Babası bir Ermeni baskınından sonra katledilen Kır Çiçeği, yıllar önce babasının kendisine yaptığı duayı hatırlar: *"Benim Güzel yavrum Allah'ın birliğine emanet. Gül gibi yetişiyor maşallah. Muharebe biter bitmez mürüvvetini görürüz inşallah (12,51)."* Hacı Efendi'nin hanımı, kocasının Ermeniler tarafından katledilmesinden sonra her hece yanında yatırdığı küçük kızı için: "Allah seni benden ayırmasın (15)." duasını eder. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı

sonunda mağlup olduktan sonra Ermeniler memleketin farklı bölgelerini işgal etmeye başlamıştır. Ermeni zabitleri ve papazlar Sivas'ta yatılı okulda okuyan Çiçek'i, Ermeni bir aileye teslim eder. Çiçek, iki yıl bu ailenin yanında istemeyerek kaldıktan sonra bir yolunu bulup Dedeağaç'ta ikamet eden aile dostları İlmi Efendi'nin yanına kaçar. İlmi Efendi, Çiçek'e yardımcı olup onu gizli bir şekilde İstanbul'a götürmeye çalışır. Yolculuk esnasında Ermenilerin kendisini yakalayacağından telaşa düşen Çiçek, gidecekleri yere selametle varmak için Allah'tan yardım ister (93). Çiçek, uzun bir maceralı yolculuktan sonra İstanbul'a gelerek avukat Reşit Bey'in yanında çalışmaya başlar. Her şeye rağmen memleketi Erzurum'u ve nerede olduğunu bilemediği annesini özlemiştir. Ailesi dağıldığı için ızdırap çeken Çiçek, Allah'tan kendisine yeni bir yuva kısmet etmesini diler. Çiçek'in bu masum ve samimi duasını Allah kabul eder. Suat adında iyi tahsil görmüş, dürüst ve idealist bir genç taliplisi olur. İki genç birbirlerini tanıdıkça aralarındaki sevgi büyür. Çiçek, bu mutlu günlerinde duası kabul edildiği için Allah'a şükreder: *"İçimden gele gele, kızlığımın ve saffetim bütün bekâretiyle Allah'a dua ettim. Beni bu temiz ve şerefli ailenin içine kattığı için teşekkür ettim (272)."*

Kır Çiçeği romanı Çiçek'in güzel bir duasıyla neticelenir: *"Allahım vatanımda benim gibi ne kadar masum, öksüz kızlar vardır. Saadetlerini onlardan da esirgeme! (350, 351)."*

Tekrar Unsurları: Tanrıya emanet olsun (25), Allah rahatlık versin (49, 207), Allah selamet versin (232), Allaha ısmarladık (228, 330), İnşallah (19, 25, 51, 101, 104, 106, 107, 110, 113).

Müslüman toplumlarda dua ve beddua unsurları günlük diyaloglarda bazen çaresizlikten kaynaklanan bir tepki, bazen de psikolojik bir sığınma refleksi olarak kullanılabilir. II. Abdülhamit döneminin yerli Anadolu halkı içinde yaşanan bir olayın nükteli bir üslupla hikâye edildiği Ercümend Ekrem Talu'nun *Kodaman* romanında da, kahramanlar arasında geçen konuşmalarda dua ve beddua ile ilgili unsurlar sıkça kullanılmıştır.

Romanın haylaz ve tembel karakteri Kodaman, mektebe gitmeyip mısır çalmak için bir bostana girer. Kodaman'ı mısır çalarken yakalayan bostancı, çocuğa

olan tepkisini: *"Bahçede mısır komadınız be! Allah belanızı versin! (30)*." bedduasıyla dile getirir.

İsmail ustanın vefatından sonra oğlu Kodaman, haddehaneye verilir. Fakat burada Saim adında bir arkadaşıyla kavga ettiği için hapishaneye atılır. Sultan Abdülhamit'in kız kardeşinin amansız bir hastalıktan mucize eseri kurtulması sonucu Padişah, Allah'a şükran nişanesi olarak bütün mahkûmları serbest bırakır. Böylelikle hapisten çıkan Kodaman evine geri döner. Fakat bu arada evine hiç tanımadığı insanlara kiralanmış; annesi ise bakım evine gönderilmiştir. Kodaman, kalacak yeri olmadığı için o geceyi komşuları Halil Amca'nın evinde geçirir. Kodaman'ın niyeti şeyhülislama müracaat ederek evini tekrar geri almaktır. Halil Amca, şeyhülislamlık kapısının sahtekâr ve dolandırıcı memurlarla doldurulduğunu söyleyerek: *"Allah kimsenin işini oraya düşürmesin (85)."*duasını eder. Evini şeyhülislama müracaat ederek geri almakta ısrarcı olan Kodaman sabahleyin Halil amcanın evinden ayrılmadan önce ona yardımları için dualar eder (86). Kodaman'ın hakkını almak için gittiği şeyhülislam kapısında işleri yolunda gider. Bay Arnavut Fevzi adında bir memur, ona yardımcı olur ve şeyhülislamdan evinin iadesi için bir ferman çıkarır. Kodaman, Bay Arnavut Fevzi'ye: *"Allah bayımızı devlete bağışlasın (98), Allah ömürler versin (98)."* dualarıyla teşekkür eder. İşlerini yoluna koyan Kodaman, Fuad Paşa'nın himayesiyle mahallenin itfaiye teşkilatında reislik görevine getirilir. Yeni işinde mahallede çıkan birçok yangına korkusuzca ve zamanında müdahale eder. Çıkan yangınların dehşetinin tasvir edildiği bölümlerde de halkın damlarda yangının bir an önce sönmesi için dualar ettiği görülür (111). Mizahî romanda dua ve beddua türündeki söz öbekleri nükteli bir üslupla kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah senden razı olsun (16), Hayırlısı olsun (44), inşallah (61), Allah tezden şifasını versin, Rabbim anacığına bağışlasın (62), Allah bir daha göstermesin, Elin kopsun inşallah teneşirlerde göreyim (12), İnşallah (61, 62, 86, 126), Allaha ısmarladık (53).

Meşhedi Aslan Peşinde romanında zengin bir mizahî üslup vardır. Sözde aslan avcıları Torik Necmi ve Meşhedi Cafer, romanın asıl kahramanlarıdır. Ercüment Ekrem Talu'nun Meşhedi ve Torik Necmi tipleri, edebiyatımızın en canlı ve renkli mizahî kahramanlarındandır. Anlatıda kullanılan nükteli dua ve beddua

grubundaki sözcük grupları, romana canlılık ve renk katmıştır. Macerasever Meşhedi, Mikâil Efendi ve Torik Necmi aslan avı için İstanbul'dan Mısır'a giderler. Torik Necmi, Mısır'a girdiklerinde kalabalığın kendilerini alkışladığını görünce gururlanır. O an hissettiklerini komik benzetmelerle dile getirir: *"Kendimi Enver Paşa sandım. Seferberlikte, biz Sarıkamış'ta iken, oraya teftişe geldi idi de, millet kendisini böyle karşıladı idi. Ama o zaman alkışlar ısmarlama idi. Bu avallarınki yürekten! Tuuh, megerleyim paşalar kadar itibarımız varmış ta farkında bilem değilmişim."* der. Bunun üzerine Mikâil Efendi, söze atılarak bu alkışların sadece kendisi için değil; Meşhedi için de olduğunu söyleyince Torik öfkelenir. Ürkek ve dalkavuk Mikâil Efendi, Torik Necmi'yi daha fazla öfkelendirmemek için sözünü hemen güzel duayla bağlar: *"İnşallah, Allah versin ki gerçekten paşa olasınız (49)."* Meşhedi, bir inat uğruna aslan avı için Mısır'a kadar gelmiştir. Sözde aslan avlayarak cesaretini ve becerikliliğini ispat edecektir. Abdusselam Yemliha Paşa'nın kendilerini cömertçe ağırladığı Mısır sarayında iş artık ciddileşir. Gelen misafirler için sarayda av hazırlıkları başlayınca Meşhedi, tenha yerlerde *"aslan avına gitmemek için Cenab-ı Hak'ın boyuna mâniler yaratmasına dualar ediyordu (71)."* Fakat korkunun ecele faydası yoktu. Yolculuk günü gelip çattığında Torik Necmi, kendilerine gerekli hazırlığın yapıldığını söyleyen Ermeni Mikâil'e: *"Sen de geliyor musun ahbar!"* diye sorar. Mikâil Efendi, ceketinin iki yakasını ön dişlerinin arasına alıp birkaç defa kemirdikten sonra: "*Allah etmesin! Tu tu, tu! diye cevap verdi. Böyle yerde işim vardır, benim? Canımı sokakta mı bulmuşum? Salt siz gidiyorsunuz (79)."* cevabını verir. Meşhedi ve Torik Necmi rehber olarak Fettah Ağa'yı ve daha sonra buldukları Mikâil'i yanlarına alarak aslan avı için Afrika çöllerine açılırlar. Avlayacak aslan bulamayan maceracılar geri dönmek isterler. Fakat geri dönüşte yolu şaşırırlar. Yollarını kaybettikleri için en fazla paniğe kapılan Meşhedi Cafer, aslan avına çıkmaktan vazgeçmeyen Torik Necmi'yi suçlayarak ona kendi şivesiyle beddualar eder: *"Bah görürsen Torik efendi! İmdi özümüz aslan şikâr edecek yerde, aslanlara şikâr olacağız. Hay ivin barhın yıhıla (144)!"* Şaşkın maceracılar korkuyla ve telaş içerisinde çölde yürürlerken gökyüzünden çığlıklarla, sürü halinde geçen balıkçıl kuşlarının hallerinden yakında bir fırtına kopacağını anlarlar. Yaklaşan tehlikeden telaşa kapılan Torik Necmi, hemen duaya sarılır: *"Allah etmesin, düpedüz gömülür kalırız (145)."* Meşhedi, komik bir Azeri Türkü'dür. Roman boyunca Azeri

şivesiyle konuşur. Fırtınanın şiddetlendiğini gördüğünde komik üslubuyla dua eder: *"Fırtına guvetlendi. Gumları yıgmaya başladı. Hey Allahım! Büyüksen. Merhemetlisen, ger, gararın verdin meni gömmeğe, pişin canımı alasan! (150)."* Neyse ki korkulan olmaz, aslan avcıları çölde yollarına selametle devam ederler. Torik ve arkadaşları, çölde dört gün boyunca kaybolduktan sonra Cicimama adında bir kabileyle karşılaşırlar. Kabilenin yaşlı bir üyesinin Arapça bildiğini öğrenince çok sevinirler. Avcı kafilesinde Arapça bilen Mikâil Efendi ile konuşan yaşlı adam; Torik'i hükümdar ilan ettiklerini, birazdan bunun için merasim düzenleyeceklerini söyler. Dalkavuk Mikâil Efendi bu konuşmaları Torik Necmi'ye aktarırken ona dua etmeyi ihmal etmez: *"Torik beyzadem. Allah daha yükseklere çıkartsın. Cenabını kral edoorlar. Artık bundan böyle efendimiz ilen yüzbeyüz geldiğimizde senli benli muhabbet edemiyeceğiz. Haşmutlu birinci Torik hazretleri nami ilen sıfatınız geçecektir (170)."* Romanda çok sayıda dua ve beddua kategorisinde söz kalıpları mizahî bir üslupla kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah'a bin bereket (18), Allah'tan bul (84, 86), Gözlerin kör olsun, inşallah! (108), Ölmede sürün, inşallah! (130), Gözün kör olsun! (151), Allaha emanet olun (13), Allaha ısmarladık (124), Allah artırsın (62), İnşallah (11, 46, 49, 70, 97, 108, 132, 133, 208, 213), Allah etsin (162), Allah etmesin (77, 79, 112, 145, 222), Allah uğurlu rüyalar göstersin (180), Allah layığınızı versin (189), Allah cevizinizi kırsın (219), Senden gelecek hayır Allahtan gelsin (223), Allah belasını versin (229), Allah seni kahretsin (91), Allah daha yükseklere çıkartsın (170).

Müslümanların ölen yakınları için kullandıkları, *"Allah rahmet eylesin (215)."* duasını ve öfkelendikleri kişilere tepkilerini göstermek için sarf ettikleri,*"Allah cezasını versin (126)."* bedduasını *Öldüren Kim?* romanında okuruz. Roman kahramanı Türkan, köşkte birlikte yaşadığı dedesi Abdülkerim Paşa'nın cenaze merasiminde ona rahmet duası eder. Anlatıda kullanılan dua ve beddua göstergeleri okuyucuda mistik duygular çağrıştırmaz.

Tekrar Unsurları: Allah rahatlık versin (45, 114, 201), Allaha ısmarladık (30), İnşallah (169, 216, 219, 245, 287).

Piyango zengini saf ve zayıf iradeli Satılmış'ın komik maceralarını anlatan *Papeloğlu* romanında en fazla kullanılan inanç unsuru dua göstergeleridir. Satılmış piyango zengini olduktan sonra hemşerilerinin ve hükümet erkânının bir anda gözdesi olur. Yazar, insanların piyango zengini Satılmış'a gösterdikleri teveccühü anlatırken: *"Böyle bir insan-ı kâmilin mücerret yaşamasını Allah-ı Zülcelal'e karşı nevame küfran-ı nimet addederim (101)"* ifadelerini kullanır. Satılmış'ın kurnaz ve çıkarcı arkadaşı İzzeti Efendi, onu Hacı Rıza'nın baldızıyla para karşılığında evlendirmeyi planlar. İzzet Efendi kurduğu tezgâhla Satılmış'ı, Emeti Hanım'la nikâhlamayı başarır. Nikâhta hazır olan davetliler şahitliklerini ikrar ettikten sonra; şerbetler içilir, Emeti'nin ve Satılmış'ın saadeti için dualar edilir. Romanın nikâh sahnesinin anlatıldığı bu bölümde kahramanlar arasında dua ifadeleri sıklıkla kullanılmaktadır (120).

Tekrar Unsurları: Allah ömür versin (9, 100, 112, 113, 176), Allah bereket versin (86, 95), Allah sahibine bağışlasın (112, 241), Allah razı olsun (26, 115), Allah belamı versin (26), Allah çektirmesin (224), Allah etmesin (224).

Sevda İhtikârı romanında da sınırlı da olsa beddua türünde söz kalıbı kullanılmıştır. Danyal'ın Nergis'i göstererek, *"Bak sarı saksağana."* dediğinde Turgut ona: *"Sus Allah müstahakkını versin sus!"* şeklinde tepki göstermiştir.

Milli Mücadele savaşlarına katılan her Anadolu insanının kendine özgü trajik bir hikâyesi vardır. *Sevgim ve Izdırabım* romanının başkişisi Gülseren'in özelinde Milli Mücadele döneminde Türk halkının yaşadığı trajik hikâyelerden bir örnek anlatılır. Dua bu yılların sefaletini yaşayan mazlum Müslümanlar için en büyük teselli kaynağıdır (34, 79, 132). Gülseren, evlilik hazırlıkları yaptığı Pilot Metin'i görev yapacağı savaş cephesine gönül rahatlığıyla dualar ederek uğurlar (61,64). Fakat cepheden pilot Metin'in uçağının düştüğü ve kaybolduğu haberi gelmesi üzerine büyük bir korkuya ve endişeye kapılır. Hayatta tutunacak tek dalı olan Metin'in öldüğünü düşünen talihsiz kadının dua etmekten başka yapacak hiçbir şeyi yoktur. Talihsiz kız, samimi din duygusuyla: *"Allahım, daha çok yuva yıkılmadan, daha çok göz kapanmadan bu haileye nihayet ver (81)."* duasını eder.

Balkan Savaşları'nın bütün şiddetiyle devam ettiği dönemde Müslüman Anadolu halkı, muzaffer olabilmek için Allah'a dua etmeyi ihmal etmemiştir. *Siyah Örtü* romanı, savaşan Anadolu insanının bu gerçeğini başarılı bir şekilde yansıtır. Balkanlarda işler kötüye gittiği için duvardaki haritayı siyah bir örtüyle kapatan H…Hanım, duaları kabul olup da Türk ordusu Balkanlarda muzaffer oluncaya kadar bu örtüyü kaldırmayacağını söyler (53, 54). Talihsiz kadın, nişanlısı N…Bey'i Edirne'de şehit verdikten sonra kendisine hatıra kalan bu siyah örtünün karşısında dualar etmeye başlamıştır (62, 63).

Utanmaz Adam romanında kahramanlar, inanca aykırı tiplerdir. Sosyal adaletsizliği ve fakirliklerini bahane ederek hırsızlığı ve dolandırıcılığı kendileri için meşrulaştırırlar. Romanda vaka örgüsü İstanbul'un muhafazakâr bir mahallesinde cereyan etmektedir. Kahramanların dinî yanları her ne kadar zayıf olsa da konuşmalarında dua ve beddua türünde söz kalıpları sıklıkla geçer. Haylaz Avnussalah, annesinin açlıktan ve fakirlikten sıkıntı çektiği bir zamanda komşusunun kedisini keserek eve tavşan eti diye getirir. Mangalda pişirilen kedi eti tavşan eti niyetiyle afiyetle yenir. Afiyetle yediği kedi etinin geç de olsa farkına varan Fevziye Hanım, oğluna ağır beddualar eder: *"Salah, benden emdiğin süt helâl olmasın. Dilerim bari Hüda'dan iki gözünün nuru sönsün de sürüm sürüm sürün. Sonunda bana bunu da mı yaptın ha (59)."* Mahallenin haylaz çocuğu Avnussalah, yalanlarına ve dolandırıcılığına büyüdükten sonra da devam eder. Artık onu herkes *Utanmaz Adam* lakabıyla anmaya başlar. Romanda Utanmaz Adam'ın komik maceraları anlatılır. Romanda kullanılan dua ve beddua sözcük kalıpları nüktelidir.

Tekrar Unsurları: Allah aşkına (73), Amin Amin (110), Allah şifalar versin (80), ya Rabbi (102), Allah versin (111), Allah korusun (113), Maazallah (117), Allah imdat eylesin (181), Allah belalarını versin (192), Allah esirgesin (208), Allaha ısmarladık (226), Dua et (299), Allah saklasın (304).

Yalaza Enişte ve Baldızlar romanında kahramanları İslam'ın emir ve yasakları önemsenmezler. Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyete hayat özentisiyle karmaşık ve aykırı aşk ilişkileri yaşayan kalabalık bir aileyi anlatan romanda dua ve beddua göstergelerinin sayısı sınırlıdır. Enişte Sacit, muallim mektebini bitirmiş olan baldızı Meliha'nın taşraya tayin edilmesinden korkar. Bu korkuyu Sacit kadar

kaynanası Nadide Hanım da yaşar. Sacit, aile içinde bu konuyu konuşurken: *"Çalışmalıyız. Meliha'yı burada bıraktırmalıyız. Maarifte çok iyi konuştuğum bir arkadaş var. Zannediyorum ki, o bu işe vasıta olursa muvaffakiyet yüzde seksen muhakkak!" demesi üzerine kaynanası: "Allah senden razı olsun yavrum (83)."* duasını eder. İlerleyen günlerde kaynana Leman Hanım, damadı Sacit'in kızının tayini için uğraştığını öğrendiğinde ona: *"Allah işinizi rast getirsin (86)."* duasıyla teşekkür eder. Sacit'in Maarif'te yaptığı torpil girişimlerine rağmen Meliha, Kastamonu'nun Daday kazasına tayin edilir. Daday'a gittikten sonra ablasına ve eniştesi Sacit'e mektuplar göndermeye devam eder. Fakat Sacit, Meliha'dan aldığı mektuplarda kendisine karşı ilgisinin zayıfladığını fark eder. Saplantı derecesinde baldızına tutkun olan Sacit, son mektubunda Meliha'yı kendisinden soğutanlara lanet eder (130). Sacit, Adana'ya tayin edildikten sonra, Meliha'nın ayrılığına dayanamayarak üç aylık izin alıp İstanbul'a gelir. Kocasının kız kardeşiyle duygusal bir ilişki yaşadığının farkında olan Şadiye, bu ilişkinin kötü sonuçlar doğuracağından büyük endişe duyar. Nitekim bu endişesinde haklı da çıkar. Yasak aşkın başkahramanları Meliha ve Sacit İstanbul'da bir otel odasında bir ilişki yaşarlar. Bu ahlâksızlığı duyan Sacit'in kaynanası Leman Hanım, kızına emzirdiği sütü haram ederken büyük baldızı Saffet Hanım da kardeşine lanetler yağdırır (221).

Tekrar Unsurları: Allah ömürler versin (184), İnşallah (27, 108).

Aşk Fırtınası romanında, dua hangi dine mensup olursa olsun her insan için vazgeçilmez bir değerdir. Aşk temalı bu romanda da dua inancının anlatımlarda sıklıkla kullanıldığını tespit ediyoruz. Şefkatli ve iyi niyetli Feriha, fakir ve sorunlu bir aile ortamında yaşayan arkadaşı Nermin için ileride kendisine yapacağı zulümleri bilmeden samimi ve içten duygularla dualar eder (68). Feriha, sevgilisi ve kız arkadaşı Nermin tarafından aldatıldıktan sonra çektiği acıya karşı Allah'tan dayanma gücü ister (95). Fatma Nine de hasta torunlarına yardıma gelen Feriha'ya dualar eder (113). Feriha, Fatma Nine'nin kendisine yaptığı bu dualara çok muhtaç olduğunu söyler (114). Aşkına vefasızlık eden Refik'in hastalığında ona karşı kin ve nefret duymaz. Şefkatli hislerle Refik'e şifa bulması için dua eder (120). Feriha'nın sevgilisi Refik'le birlikte sokakta gezerken bir dilencinin kendilerinden para almak için ettiği dualar şöyledir: *"Beş paracık ver Allah kaza beladan saklasın, Allah sizi*

birbirinizden ayırmasın! Allah size keder göstermesin, Allah sizi birbirinizden ayırmasın (129).” Muazzez Tahsin Berkant, reel hayatı iyi gözlemlemiş; pratik dilde kullanılan dua göstergelerini romanına başarıyla yansıtmıştır.

Tekrar Unsurları: İnşallah (146, 147).

Muazzez Tahsin Berkant’ın din dilinden yararlandığı bir diğer romanı *Bahar Çiçeği*’dir. Roman, sanat eğitimi almak için Paris'e giden Feyhan’ın okul arkadaşı Mina’ya yazdığı mektuplardan oluşur. Feyhan, mektuplarında dua unsurlarını kullanır. Feyhan Paristeyken Mina, Feyhan’ın dadısını ziyarete gelmiştir. Dadı, ziyaretine gelen genç kıza: *“Allah uzun ömür versin (144).”* duasını eder. Romanda Berkant'ın diğer incelediğimiz eserlerinde olduğu gibi halk ağzında sık sık geçen bereket versin (16) duası da kullanılmıştır.

Bir Kız Böyle Düştü romanında başkahraman İffet, babası Hacı Mansur Efendi’nin asrilik özentisine kapılıp bütün yerli değerlerinden kopmuştur. İffet, sosyete hayat özlemiyle namusunu, nişanlısı Celal’i, annesini, evini ve nihayetinde hayatını yitirmiştir. İffet, din duygusuna yabancılaşmış tutarsız bir karakterdir. Patronuyla asrilik hakkında konuşurken çok da masummuş gibi: *“Allah belasını versin bu asriliğin! (132).”* bedduasını eder. Asrilik sevdası farkında olmadan sevdiklerini tek tek kendisinden uzaklaştırır. Nişanlısı Celal, namusunu lekeleyen böyle bir kızla evlenmekten vazgeçer. İffet’le yollarını ayırmasından sonra birgün İstanbul’a tatile gelmiştir. Tatile geldikten üç gün sonra İstanbul sokaklarında gezmeye karar verir. Ancak dışarı çıktığında kalabalık memleketlere pek alışkın olmadığı için İstanbul’un yoğun trafiği içinde bir türlü karşıdan karşıya geçemez. Trafikteki bu keşmekeşliğe sinirlenen Celal, duyduğu rahatsızlığı beddua ederek dile getirir: *“Bir zamanlar içine rahat rahat kurulup icat edene bin bir dua ettiğim bu arabaların mucidine, şimdi bin kat daha katmerli beddualar ediyordum. Keşke icat etmeselerdi de İstanbul da bu belalara sahne olmasaydı (5).”*Anlatıda kahramanların dua ve beddua unsurlarını samimi din duygusuyla kullandıkları hissedilmez. Bu tür unsurlar, anlatıya dil malzemesi olmanın ötesinde nitelikli dinî mesajlar içermezler.

Tekrar Unsurları: Dualar etmek (74), Tanrı hayırlar vere (72), Allah encamımızı hayreylesin (91), hamdüsena olsun (128), Allah daim etsin (106), inşallah (147).

Bu Kalp Duracak romanında dua ile ilgili günlük hayatta kullanılan ifadeler yer alır. Romanın Başkahramanı Bilge, sevgilisi Doktor Erdinç'i terk ederek İstanbul'a dönmüştür. Doktor Erdinç, sevgilisinin kendisini bu şekilde terk etmesinden dolayı çok kötü günler geçirmektedir. Bir yandan da iş hayatına devam eden Erdinç'in çalıştığı hastaneye bir hasta kadın getirilir. Zavallı hasta kadın, hastanedeki tüm müdahalelere rağmen hayatını kaybeder. Hastanede bulunan bir asker, ölen kadının göz kapaklarını indirip çenesini bağlar. Reel hayatta olduğu gibi bu acı olaya şahit olan bir kişi anlık duygularını: *"Tanrı günahlarını affetsin"* duasıyla gösterir. Kalp hastası Bilge de İstanbul'dayken ciddi bir rahatsızlık geçirir. Bu acı haberi alan Doktor Erdinç aşk acısını Allah'a seslenerek dile getirir: *"Allahım eğer onu ölmüş bulacaksam... Şu göklere boy veren kayaları, dik başlı Toros'ları çöktür, yerin dibine geçeyim (99)."* Doktor Erdinç'in duaları kabul olur. Sevgilisi Bilge kısa sürede sağlığına kavuşur. İyileştikten sonra Erdinç'in aşkını karşılıksız bırakmaz. Fakat iyi niyetiyle Doktor Erdinç'in eski nişanlısı Tükel'e geri dönmesinin daha iyi olacağını düşünür. Bunun için onu kendisinden soğutmayı düşünür. Aldığı bu kararla Erdinç'e bir mektup yazar. Doktor Erdinç'e hitaben kaleme alınan mektupta gönlünün hala trafik kazasında ölen eski sevgilisi Necip'te olduğu yazılıdır. Mektubun sonunda geleneğe bağlı olarak dua isteği vardır: *"Siz de bana dua ediniz doktor, içimdeki aziz ölüyü her zaman yaşatmasını her zaman bileyim (127)."* Mutluluk yüzü görmeyen Bilge, yazdığı bu duygusal mektuptan sonra geriye kalan hayatını oğluna adar. Bilge'nin Allah'tan tek dileği çocuğunun kendisiyle aynı talihi yaşamamasıdır (135).

Dua ibadeti ve beddua fiili *Gece Konuştu* romanında nitelikli özelliklere sahiptir. Romanda Allah sana uzun ömür versin (61), Allah bahtiyar etsin (80) gibi alışılagelmiş derinliği olmayan dua kalıplarının dışında, Efe Çakır'ın cenaze namazında yapılan Arapça lafızlı dua kalıpları tespit edilmiştir. Romanda Efe Çakır'ın cenaze merasimi sırasında yapılan dualar İmam Tevfik'in bakış açılarıyla aktarılmıştır: *"Niyet ettim er kişi niyetine Allah için namaza… Meyyit için duaya…*

Uydum âhir zaman Nebisinin şeriatine…Durdum hakkın divanına…Ene imamül limentebi ani Allahüekber... Allahümme sebbit ahyâen alel İslammm…Vağfir zünubehüm vezit ihsanühüm vec'alhüm şafian ve müşeffian yövmel kıyameee……Birahmetike Yaaaa erhamer…..rahimin (104)." Efe Çakır'ın cenaze namazında gerçek hayatta olduğu gibi ölü için bol bol dualar edilir. Yapılan dualarda cenaze merasimine iştirak eden cemaat, imamın arkasından âmin der (105). Romanda anlatım ağırlıklı olarak Niyazi'nin bakış açısıyla yapılır. Niyazi'nin Allah inancı, sosyal adaletsizlikten dolayı sarsılmıştır. Fakat küçükken Allah inancıyla ettiği duaları unutmamıştır: *"Küçükken ne dindar bir çocuktum! Mektebe giden toprak yolun bir kıyısındaki, saçağı örümcekli basık türbenin, yeşili soluk, tozlu ve çarpık parmaklığı renk renk paçavralar taşıyan penceresi önünde durmadığını, ellerimi açıp okumadığım sabah olmazdı…(189)"* der. Dönemin laik ideolojisini desteklemek amacıyla kaleme alınan romanda üslubu nitelikli ve yerli kılmak için dua ve beddua göstergelerinden yararlanıldığını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: Allah belasını versin (59), Allah rahmet etsin (30), Allaha ısmarladık (119, 126).

Gökyüzü romanı, ispiritizmaya merak salan ateist kahramanların trajikomik hikâyelerini anlatır. Meşrutiyetin ilanıyla sürgün edildiği yurt dışından İstanbul'a dönen devrimci öznenin dua ibadetine karşı bir ön yargısı ve tepkisi vardır. Yaşadığı kasabanın sakinlerinin yağmur duasına çıkmaları özne için anlamsızdır. Ate olduğunu itiraf eden özne, ironik bir üslupla bu tepkisini dile getirir: *"Ahali birgün dağa çıkıp bağıra çağıra Allah'tan yağmur isteyecekti. Ben idareme bırakılmış bir toprakta ahaliyi yağmur duasına bırakayım. Bu olacak şey mi?"* der. Romanda aslında nükteli bir üslupla inanç krizi yaşayan bir neslin değerleriyle çatışan ruh hali yansıtılmış olur. Roman inançsızlık üzerine kurgulanmasına rağmen ateist kahramanlar, diyaloglarında dua veya beddua ederler. Ateist kahraman-anlatıcı, kendisiyle aynı zihniyette olan Mükerrem'le ruhlar konusunu tartışırken şunları söyler: *"Sen, ruhların yaşamasında bir teselli arıyorsun ama Allah belasını versin böyle yaşamanın, derim. Dünyada üst üstte üç gün çekmeye dayanamadığım bir ağrı ölümden sonra temelli yerleşip kalıyor (60)."* Kahramanların bir kısmı dinsiz oldukları halde, anlık bir tepkiyle Allah adını anarak dua veya beddua etmişlerdir.

Pratik dilde kullanılan dua ve beddua söz kalıpları kurmaca dünyasına doğal söyleniş tarzlarıyla yansıtılmıştır. Ate kahramanlar üzerine kurgulanan romanda din dili sadece bir anlatım malzemesi olarak kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah razı olsun (31, 38, 134), Gazanız mübarek olsun (24), Allaha emanet (97, 137), Allah esirgesin (42, 142, 153), Allaha şükür (73, 87), Allaha ısmarladık (39), Allah selamet versin (98), İnşallah (104, 150, 178, 192), Allah imdat eylesin (100), Allah göstermesin (100), Allah saklasın (115), Allah cezasını versin! (108).

Dua, *İncir Ağacı* romanında asıl kahraman Nihâl'in büyük annesinin nasihatlerinde yer alır. Nihâl, yalancı Nüzhet'le nikâhsız bir ilişki yaşadıktan sonra hamile kalmıştır. Namusu lekelenen Nihâl'in şeref ve itibarı kalmamıştır. Sevgisizlikten ve sahipsizlikten fuhuş bataklığına düşen Nihâl, bir ölçüde maddi refaha kavuşmuştur. Yıllar sonra yoksulluk içerisinde yaşayan büyük annesini ziyaret ettiğinde ona maddi yardımda bulunmak ister. Yaşlı kadın, Nihâl'in teklif ettiği parayı reddederek ona şöyle dua eder: *"Ben seni affettim... Fakat namusun bahasına kazandığın bir parayı mezarıma bir toprak için bile olsa kabul etmem. Altmış senedir ellerime bir levse dokunmadı. Git günahların için dua et. Allah seni affetsin kızım (111)."* Namus teması üzerine kurgulanan oldukça kısa hacimli romanda dua göstergeleri bu tespitimizle sınırlıdır.

Kadın Tipleri romanında kahramanların din duygusu perdelidir. Yazar, anlatımına doğallık ve sadelik kazandırmak için Allaha ısmarladık (21, 105), Allah etmesin (66), inşallah (80) gibi dua türünde söz öbekleri kullanılmıştır.

Dua kültürünün en güzel örneklerinden birini *Kanlı Sır* romanında tespit ediyoruz. Romanda Mesture Hanım'ın, aile zoruyla sefahati ve kumarıyla şöhret bulmuş varlıklı Halim Siret Bey'le evlendirilmesi anlatılır. Mesture'yle evlenme hayalleri kuran Hüsrev, bu olay karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Hüsrev, hatıra defterinde o yılları anlatırken sevgilisi Neşide'nin de annesi gibi kötü bir evlilik yapmaması için dua eder. Hayat dolu Neşide, sevgilisi Sırrı Nevres'le birlikte deniz yolculuğu yapmayı planlar. Babası Halim Siret ve Hüsrev Bey de bu yolculuğa katılmak ister. Hazırlıklara hemen başlanır. Denize açılmak için hazırlanan

kotrada çalışan ustayla tatlı tatlı sohbet eden Neşide, gemi ustasına bir hediye almak ister; ama usta bunu kabul etmez. İyi niyetli yardımsever genç kız gururlu ustaya: *"Madem sen hediyeyi kabul etmiyorsun bir çocuğun varsa ona alayım."* der. Usta, mahcup bir şekilde cevap verir: *"Allah cümleninkini bağışlasın sekiz yaşında kızım var (185)."* Gemi ustasının samimi din duygusu ifadelerine yansımıştır.

Romanın önemli bir karakteri olan Mesture Hanım ölümünden sonra dostları arasında dualarla anılır. Avukat Şefik Baki, Mesture Hanım'ın ailesi ve miras bıraktığı malları konusunda Doktor Nüzhet Süleyman'la konuşurken, onu rahmetle anarak biraz da tenkit eder: *"Allah rahmet etsin Mesture Hanım'ın pek geç aklı başına gelmiş, pek geç gözünü açmıştı (8)."* Romanın erkek başkarakteri Hüsrev, sevgilisi Mesture'nin ailesi tarafından zorla evlendirilmesinden sonra İstanbul'dan ayrılarak İzmir'e ve sonrasında Bursa'ya gider. Yaşadığı birçok maceradan sonra istiklal mücadelesine katılmak için gönüllü olarak cepheye gitmek isteyen Hüsrev, askerlik şubesinde yaşı ile ilgili çıkarılan soruna öfkelenerek yaşına lanet eder (356). Hüsrev, İzmir'de bulunduğu dönemde garip ve üzücü olaylar yaşar. Yaşadığı bu olaydan sonra yine lanetleme psikolojisine girer: *"Talih de değil, talihsizlik. Eğer bu beni her yerde takip edecekse hayatıma mı, talihime mi hangisine lanet edeceğimi bilemiyorum (85)."*

Tekrar Unsurları: İnşallah (71, 113, 111), Allah rahmet eylesin (8).

Öksüz ve yetim Bilge, *Onlar Ermiş Muradına* romanının asıl kahramandır. Küçük yaştan itibaren hayatı zorluklar içerisinde geçen Bilge, en zor ve çaresiz anlarında Allah'a dua eder. Bilge, babasının ölümünden sonra gaddar üvey annesi tarafından sokakta yaşamaya mahkûm edilmiştir. Bilge'ye bu çaresizlik anında hiç tanımadığı Ermiş Amca kol kanat gerer. Hayatında ilk kez huzurlu bir yuvada yaşama imkânı bulan Bilge için birgün her şey tersine döner. Ermiş Amca, bir şehir halkının bir senede yaptığı işi bir dakikada yapabilecek bir tarım makinesi icat etmeye çalışmaktadır. Üzerinde çalışılan makine için kükürt gerekmektedir. Ermiş Amca, Bilge'yi ecza deposundan kükürt almak için çarşıya gönderir. Küçük Bilge'yi müşteri olarak girdiği ecza deposunda hiç tanımadığı kötü niyetli adamlar takip ederler. Ermiş Amca'nın icat etmek istediği makine hakkında Küçük Bilge'den bilgi alan art niyetli adamlar Bilge'yi kaçırırlar. Hırsızlar, Bilge'yi getirdikleri evde

bayıltarak, cebindeki Ermiş Amca'nın çalışma atölyesinin anahtarlarını alırlar. Köşke gelen hırsızlar, öncelikle köşkün hizmetçisini, aşçısını ve bahçıvanını ellerinden, kollarından bağlayarak etkisiz hale getirirler. Hırsızlar, daha sonra makinenin bulunduğu odaya girerler. Bu esnada odada şiddetli bir patlama olur. Patlama sonucunda hırsızlar ölür, Ermiş Amca ise ağır bir şekilde yaralanır. Bahçıvan Ahmet, gözünü hastanede açtığında hayatta olduğu için öncelikle Allah'a şükreder (58). Bütün bu olup biten acı olayların kendisinden kaynaklandığını düşünen Bilge, çok üzülür. Bilge, bu suçluluk psikolojisiyle Allah'a dua etmekten başka elinden bir şey gelmediği için üzülmektedir. Bu üzüntüsünü din dilini kullanarak dile getirir: *"Ne olur Allahım, Ermiş Amca iyileşerek beni affetsin. Dünyada benim kadar onu seven ve bilmeyerek fenalık yapan yoktur. Benim kendisi için ne kadar çok eziyet çektiğimi de öğrenmesin; belki üzülür; onun üzülmesini istemem (67)."* Fedakâr Bilge, Ermiş Amca'nın tekrar eski sağlığına kavuşması için büyük çaba sarf eder. Bilge'nin Ermiş Amca'ya getirdiği ilaçlar kısa sürede sonuç verir. Ermiş amca eski sağlığına kavuşur.

Tekrar Unsurları: Tanrı Korusu (108), Allah razı olsun (85), Allaha ısmarladık (40, 98, 111, 114, 129), İnşallah (65, 84, 91, 131).

Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla kaleme aldığı *Sabahsız Geceler* romanında üslup, yerli ve sadedir. Sarhoş ve sıradan kahramanların diyalogları arasında geçen argo ifadeler, beddua ve dua anlamındaki söz kalıpları reel hayatı yansıtan unsurlardır. Boşanmış bir ailenin tek erkek evladı olan Salih, anne ve baba sevgisinin mahrumiyetiyle teselliyi içkide bulmaktadır. Psikolojik sorunlar yaşayan Salih, tutarsız konuşmaları ve davranışlarıyla çevresindeki insanları sürekli huzursuz etmektedir. Nazif, kapısının önünde yığılıp kalan sarhoş Salih'e: *"Hay Allah cezanı versin (10)."* sözleriyle tepki gösterir. Yazar Server Bedi'nin de Salih'in kaba tavırlarından rahatsız olup: *"Allah gözünü kör etsin (173)."* bedduasını etmesi ilginçtir. Düzensiz ve sefalet içinde bir hayat yaşayan Salih, tavırlarında ve konuşmalarında kendini kontrol edemez. Günlük konuşmalarında muhatap belirtmeden argo ifadelerle karışık beddua göndergeleri kullanır. Salih'in babası Nafiz de konuşmalarında argo ifadelerle ve beddualı cümleler kullanır. Nafiz yıllar önce Şükran'dan gelen bir aşk mektubu hakkında Salih'le konuşurken konuşma aralarında Salih'e sinirlenerek: *"Tuh Allah cezanı versin!"* der. Romanda anlatım

nükteli ve ironiktir. Dua ve beddua göstergeleri, dinî yanı olmayan anlatıda komik sahnelemeler için kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah saklasın (190) Allah vermesin (192), Allaha ısmarladık (221), Allah cezanı versin (9, 142, 150), Allah belanı versin (22, 29, 57, 73), İnşallah (36), Gözü kör olsun (155), Allah müstahakkını versin (222).

Milli Mücadele yıllarındaki ülke içi çatışmaları konu edinen *Allaha Ismarladık romanı*nda kahraman-anlatıcı Yüzbaşı İzzet Bey, İngiliz işgaline destek veren halife yanlısı binbaşı eniştesinin ve ablasının tavırlarından dolayı üzülmektedir. İzzet Bey, ablasının Binbaşı Celal Bey'le evlenmesinden sonra Milli Mücadele karşıtı düşüncelerinden dolayı ona kızmaktadır. Bu yüzden ablasına: *"Seni böyle yapanlar Allah'ın gazabına uğrasın (29)."* bedduasını eder. Romanın karşı kutbunu temsil eden Binbaşı Celal da memleket işgaline direnen Kuva-yı Milliye hareketini kastederek Yüzbaşı İzzet Bey'e hitaben: *"Allah belalarını versin (32)."* bedduasını yapar. İngiliz işgal güçleri generali, kızıyla birlikte Binbaşı Celal'in evine davetlidirler. Binbaşı Celal, generalin kızı Beti'ye daha önce kayın biraderinden söz etmiştir. Verdiği bu bilgiye pişman olan Celal Bey, İzzet'in yemek davetinde yanlış şeyler yapacağını düşünerek eşi Seniye'ye: *"Allah hemen hepimize acısın da düşündüklerim boşa çıksın (35)."*der. Tarihî olayların anlatıldığı romanda karşıt kahramanlar arasında yaşanan aşk ilişkisi, romana romantik duygular yüklemiştir. Birbirlerini samimi ve romantik duygularla seven Kuva-yı Milliye üyesi Yüzbaşı İzzet Bey'le İngiliz komutanının kızı Beti, ayrı dinlerden olmalarına rağmen Allah'a olan inançları gereği diyaloglarında dini unsurları sıklıkla kullanırlar. Beti'nin İstanbul'dan ayrılma sahnesinde Yüzbaşı İzzet, dualaların diliyle konuşur: *"Tanrı'nın seni mesut etmesini dilerim (184)."* Farklı semavî dinlere mensup kahramanların iç dünyalarını yansıtan en etkili inanç unsuru, gönül diliyle yapılan bu tür dualar olmuştur. Vaka zamanının zor şartları romana başarıyla yansıtılmıştır. Ülkede öksüz ve yetim kalan çocuklar, büyük acı ve keder içerisinde yaşamaktadırlar. Bu çocuklardan biri de Yüzbaşı İzzet'in yeğeni Emel'dir. Yetim kız, annesinin mezarını ziyaretinde samimi duygularla dualar eder: *"Allahım, benim büyük Allahım... diye inliyor… Şu karşımda boynu bükük, günahsız sana yalvaran küçük kuluna acı da anneme ahirette eziyet çektirme. Onu babamın yanına götür. Onların ruhunu*

birleştir. Benim kendileri için ağladığımı söyle (194).” Emel, bu ziyareti sırasında cephede savaşan dayısının sağ salim sevdiklerine kavuşması için de dua etmeyi ihmal etmez. Şefkatli genç kız, yaşadığı bu felaketleri başka hiç kimsenin yaşamaması için Allah'a dua eder (200). Romanın üslubunda en fazla kullanılan dua niteliğindeki cümlelere Yüzbaşı'nın sevgilisi Beti'den ayrılma sahnesinde de rastlarız (225). Romanın içeriği ve ismi arasında yakın bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Bir dua öbeği olarak Allaha ısmarladık söz öbeği laytmotif tekniğiyle romanda belirgin hale getirilmiştir. Roman dua ve beddua göstergeleri açısından nitelikli ve zengin içeriklidir.

Tekrar Unsurları: Allaha ısmarladık (37, 58, 74, 90, 133, 164, 165, 166, 185, 187, 212, 213, 216, 236, 238, 240), Allah kahretsin (119), İnşallah (134), Allah belasını versin (7, 130), Allah müstahakkını versin (57), Allah encamını hayra tebdil eylesin (9), Allah rahatlık versin (21), Allah’tan dilerim (49), Lanet etmek (35,141).

Başkahraman Necat, *Ateş Böcekleri* romanının züppe mirasyedi tipidir. Dinî değerlere saygısı olmayan Necat, dua göstergelerini samimiyetsiz duygularla kullanır. Annesinin verdiği harçlığı beğenmeyen züppe Necat: *“Allah seni ıslah etsin (15)”* duasını etse de söylediklerinde samimi ve içten değildir. Komşu kızı Hacer ise Necat tiplemesinin karşısında idealist ve çalışkan bir tiptir. Necat’ın babası Şaban Bey’in hastalığı sırasında sabahlara kadar başında bekler. Evin hanımı Sabriye, bu iyiliğine karşı: *“Allah Hacerciğimden razı olsun (51).”* der. Durumu gittikçe ağırlaşan Şaban Efendi vefat eder. Hasta yatağında son nefesini vermek üzeredir. İhtiyar bir adam, Şaban Efendi’nin yatağı başında gece yarısına kadar Kuran okur. Ağlaşan kadınlar arasında birden ses kesilir. Şaban Efendi vefat etmiştir. Cemaatten bir ses yükselir: *“Allah taksiratını affetsin (59).”* Sabiha Hanım’a vefat haberini veren üç kişinin ağzından şu dua dökülür: *“Allah geri kalanlara ömürler versin (59).* Romanda dua dili gerçek hayata uygun olarak kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah versin (33), Allah kolaylık versin (75).

İlahi aşka ermiş gönül ehli Dolunay, *Aşk* romanında ana kahramandır. Dolunay, putperest Uruk kabilesi arasında yakın dostlarına kâinatı baştan sona saran Allah aşkını anlatarak onları hidayete davet eder. Dolunay’ın samimiyetine ve

doğruluğuna inanan Meral, onun gönül diliyle yaptığı sohbetlerden etkilenerek ona yakın yaşamak için Uruk'a yerleşmiştir. Meral'in ermiş Dolunay'a karşı mistisizme dayalı duygusal ilişkisi *Meral* başlığı altında anlatılır. Meral, saygıyla ve hürmetle yakınlaştığı Dolunay'a duygularını ancak dualarla ifade edebilmiştir: *"Rabbim onun bir kılına hata vermesin, en küçük üzüntüden saklasın, benim bin canım ona kurban (104)."* Dolunay'a büyük bir tutkuyla bağlanan diğer bir kabile üyesi güzel ve temiz yürekli Ayça'dır. Dolunay'ın da büyük bir değer verdiği Ayça, putperest Uruk komutanının ziyafetinde zehirlenir. Ölüm döşeğinde can çekişen Ayça'yı ziyarete gelen Gülemre, herkesin gece vakti kalkıp Ayça için gözyaşı döküp dua etmesi gerekirken uyumalarına şaşırdığını söyler (197). Bu trajik sahnede Ayça, Dolunay'ı düşünerek Allah'a dua eder: *"Ya Rabbi sen beni bu cihandan ondan evvel al. Allahım beni onsuz yaşatma. Beni bırakma ya Rabbi (198)."* Modernize edilmiş tasavvufî aşkı anlatan romanda, dua ve beddua kategorisinde değerlendirebileceğimiz bulgular bu bilgilerle sınırlıdır.

Alafranga hayat özentisinin sebep olduğu aile içi çatışma temasını Türk romanlarında sıklıkla okuruz. Aynı temada kaleme alınan *Bağlar Arasından* romanında Necla başkahramandır. Necla, sosyete hayat özentisine kapıldıktan sonra vaazlara ve mevlitlere gitmeyi terk eder (68). Harbe giden babasına kavuştuktan sonra dua etmeyi bıraktığını itiraf eden Necla, aslında bir inanç bunalımı yaşamaktadır. Bu arada lüks ve eğlenceli hayatının sarhoşluğuyla kocası Bülent'i de ihmal etmektedir. Zamanla olgunlaşan genç kız, İclal'le yaşadığı yasak ilişkinin duyulmaması için duaya sığınır (110). Necla, Doğu ve Batı değerleri arasında bocalayan dinî yanı zayıf bir tiptir.

Tekrar Unsurları: Allah etmesin (5, 130), İnşallah (93, 83).

Cumbadan Rumbaya romanında dua ve beddua göstergeleri birçok romanda olduğu gibi genellikle yaşanılan mutlu veya acı bir olayın ardından kullanılmıştır. Romanda, delişmen ama sempatik Karagümrüklü Cemile'nin alafranga özlemiyle yaşadığı trajikomik olaylar anlatılır. Cemile, tramvayda elli yaşını geçkin zengin Tahsin Bey'le tanışır. Tahsin Bey, Cemile'yi ailesiyle birlikte baloya davet eder. Cemile'nin kız kardeşi Şahende, baloya yedi aylık bebeği Altay'ı da getireceğini söylemesi evde tartışma konusu olur. Cemile, tartıştığı ablasına Karagümrük'ü sırtına

vurup baloya getireceksin deyince Şahende'nin: *"Neden sırtıma vurayım, ayol Tahsin Bey'in otomobili var."* cevabı Cemile'yi daha da çileden çıkarır. Ablasına karşı tepkisini beddua ederek gösterir: *"Tuh Allah cezanı versin! Tahsin Bey'in otomobili babanızın malı mı? (63)."* Cemile, Tahsin Bey'i kullanıp lüks bir hayat yaşamayı planlamıştır. Bunun için Tahsin Bey'le metres hayatı yaşamaya razıdır. Fakat annesi Asiye Hanım, kızının evli bir erkekle nikâhsız bir ilişki yaşamasına şiddetle karşıdır. Asrî kız, komşuları Hafize Hanım'a Tahsin Bey'le olan ilişkisini anlatarak annesini Tahsin Bey'le evlenebilmesi için ikna etmesini ister. Hafize Hanım, komşusu Asiye Hanım'ı bu iş için ikna edeceğine söz verir. Çünkü bu ilişki planlandığı gibi giderse Hafize Hanım da otomobil gezmelerine çıkabilecek, Tahsin Bey'in maddi imkânlarından yararlanabilecektir. Menfaatçi Hafize, şimdiden sevinerek Cemile'den dualarını esirgemez. Cemile'ye: *"Ah benim eliaçık kızım, tontonum… Allah senin de gönlüne göre verir, işte (74)."* der. Cemile, zenginliği için Tahsin Bey'le ilişkisini sürdürürken bir yandan da kiracıları Selim'le sevgili hayatı yaşamaya devam eder. Selim'in babası Nail Bey'in zimmetine para geçirdiği için hapse atılması genç sevgilileri derinden üzer. Cemile, bu talihsiz olaya o kadar üzülür ki Selim'e soru üstüne soru yöneltir: *"Neden yakaladılar onu? İftiraya mı uğradı? Biri beddua mı etti? Büyü mü yaptılar acaba? Söyle, çıldıracağım, anlat çabuk…(140)."* Selim, o esnada yanlarında bulunan muhallebici çırağı gittikten sonra babasının tutuklanma sebebini anlatır: *"Babam bir şirketin veznedarıdır. Ablam kanserden ameliyat olacağı zaman kasadan zimmetine para geçirmişti. Hepsi ablamın hastalığına gitti."* Cemile, bu acı gerçekleri öğrendikten sonra çok daha üzülür. Fedakâr kız, cebindeki paraları ısrarla Selim'e vererek ona yardımcı olmaya çalışır. Cemile, iyi niyetli hayat dolu bir genç kızdır. Fakat ilişkilerinde tutarsızdır. Selim'e sadık görünürken Tahsin Bey'le aşk ilişkisini devam ettirir. Tahsin Bey'le birlikte Mısırlı Prenses Nadya'nın Büyükdere'deki yalısında düzenlediği baloya gider. Kaba, fakat sempatik tavırlarıyla herkesin dikkatini çeker. Baloda her şey güzel giderken Karagümrük'te çıkan yangın haberi Cemile'yi derinden sarsar. Cemile'nin mahallesinde çıkan yangını öğrendikten sonra ağladığını gören yufka yürekli Tahsin Bey, sevgilisini dualarla teselli etmeye çalışır: *"Bu mu? dedi**,** sen sağ ol. Allah başka keder vermesin. Ben varken ne sıhılıyon. Sana şimdicik yanan evin parasını veririm. İstersen şimdi şimdi... Senetsiz sepetsiz. Helâlihoş olsun… Sen*

gönlünü ferah tut. Anladın mı Cemilem? (306, 307).” Yardımsever ve merhametli Prenses Nadya da sevip saydığı Cemile’ye yüklü miktarda para vererek yangında zarar gören mahalle sakinlerine ulaştırmasını ister. Acı ve sevinç duyguları bir arada yaşayan Cemile ilk iş olarak kendisine emanet edilen paraları ihtiyaç sahiplerine ulaştırır. Mahalle sakinlerinden Hamdune Hanım, yapılan bu hayır karşılığında komşu kızı Cemile’ye elinden gelen tek şey olarak dua eder: *“Ayol seni Allah mı gönderdi? Hızır mısın nesin, tövbe estağfurullah (337).”* Cemile’nin annesi Asiye Hanım da Mısırlı Prenses Nadiye’ye içten ve samimi duygularla dua eder: *“Allah razı olsun ne iyi kalpli bir kadınmış o prenses (339).” Cumbadan Rumbaya* romanı İstanbul’un canlı hayatından bir kesit sunuyor. Vakanın cereyan ettiği Karagümrük semtinin muhafazakâr dili, romana olduğu gibi yansımış. Evleri yanan mahalle sakinleri kendilerine maddi yardımları ulaştıran Cemile’ye samimi duygularla dua ederler. Romandaki dua ve beddua göstergeleri pratik dilde kullanılan dinî göstergelerle örtüşür. Roman bu açıdan realist çizgidedir.

Tekrar Unsurları: İnşallah (24, 376), Dua etmek (244, 337)

Din diline ait dua ve beddua göstergelerinden yararlanılan bir başka roman *Leylaklar Altında’dır*. Başkahraman Nuran, babasının ölümünden sonra teyzesinin evine sığınmak zorunda kalmıştır. Nuran, bu evde yaşayacağı zorlukları ilk günden anlamıştır. Bu yüzden kendi kendine *“Allah yardımcım olsun diye mırıldanır (10).”* der. Nuran’ın tek başına verdiği hayat mücadelesinde Allah’tan yardım istediğini ve inancına sığındığını romanın farklı bölümlerinde tespit ediyoruz (32). Nuran, teyzesinin evinde on yaşındayken dadısının kendisine anlattığı Paşa Kızı masalını hatırlar. Paşa, kısmeti gelen kızlarını sırası geldikçe evlendirmiştir. Fakat ortanca kızına dünyanın en zengin ve güzel erkeklerini layık görmediği için onu bir türlü evlendirememiştir. Fakat bu güzel kız gönlünü bir erkeğe kaptırmış, ailesinin şiddetle karşı gelmesine rağmen sevgilisine kaçmıştır. *“Bu kaçış İhtiyar Paşa’nın öyle arına dokundu ki kızının arkasından ellerini açıp beddua etti. Sonra dili tutulup bir seneye yakın vefat etti (11).”* Ortanca kızın bu evliliğinden sonra bir kız çocuğu dünyaya gelir. Fakat Paşa’nın bedduası kabul olmuş olacak ki kız, bebeğinin anne sesini duymadan gül gibi solup vefat eder. Bu hikâye Nuray’ın aklından hiç çıkmamıştır. Nuray, mutsuz yaşadığı teyzesinin evinde zorla evlendirilmek istenir. Taliplisi Vedat

Behiç Bey adında yaşlı ama zengin bir işadamıdır. Bu evlilik teklifini reddeden Nuray teyzesine bir iş bulup çalışacağını söyler. Öksüz ve yetim kız, iş arayışı içerisindeyken eski hocalarından biri ona güzel bir iş teklifinde bulunur. Yardımsever hocası, Nuray'a iş şartlarını anlattıktan sonra sözünü duayla bağlar: *"Allah ileride bütün rahat ve huzurunu da toptan verir, inşallah (23)."* Nuray, yeni başlayacağı işinde gözleri doğuştan kör olan Nedim'e yardımcı olacaktır. Âma Nedim, duygusal bir gençtir. İç dünyasını edebi bir üslupla kaleme dökmekten hoşlanır. Yazılarını Nuray'la paylaşır. Bir yazısında bahçede unutulan bir taş bebeğin fırtınadan korkarak Allah'tan kollarını ve bacaklarını hareket ettirebilmeyi ve gözlerine görme kabiliyeti vermesini istediğini yazmıştır (53). Nuray, okuduğu bu yazılarla Nedim'in iç dünyasını çözümlemeye çalışır. Köşkün sahibesi hanımefendi, Nuray'ın çocuğuyla samimi ilgilenmesine karşılık ona din diliyle teşekkür eder: *"Hepimize biraz nur getirdin Nuran, Allah seni berhüdâr etsin evladım diyerek (53)."* Nuray, görme engelli olduğu için köşkte hayatını yalnız geçiren Nedim'e insanları göremediğine üzülmemesini, hatta bunun için Allah'a şükretmesi gerektiğini söyler. Çünkü insanlar onun bu eksikliğini bilip aldatıcı gözlerle ona acımaktadır. İdealist ve çalışkan Nuray'ın tek amacı bu genci sosyal hayata kazandırmaktır. Psikolojik sorunları olan Nedim, birgün kendisine hâkim olamayarak Nuray'a saldırır. Bu saldırıda zayıf bedeni yaralanan Nuray, hastanede yirmi beş gün yatar. Eve geldikten sonra kendisine psikolojik sorunları olan Halide bakar. Halide, karşı binada oturan Hikmet'e âşıktır. Fakat ruhsal durumu bu aşkın önünde büyük bir engeldir. Hikmet'in evlendiğini öğrenince kuyunun içine atlayarak intihar eder. İntihar olayına şahit olan Halide'nin ninesi, *"Allah razı olsun."* duasını ederek çevreden torunu için yardım ister (184). Yardıma gelen mahalle sakinleri Halide'nin cansız bedenini kuyudan çıkarır. Ertesi gün küçük odada mahalleli toplanır. Taş masanın üzerindeki Halide'ye sarıklı imamın ettiği duaya ellerini açıp âmin derler (185). Nuray maceralı geçen mücadeleleri sonunda leylaklar altındaki evine kavuşur. Otomobille kolej yolundan giderken ağaçların titreşen yapraklarından *"Allah yardımcın olsun (194)."* seslerini işitir gibidir. Yazar, ağaçların titreşen seslerini dua göstergesine teşbih ederek anlatısına estetik değer kazandırmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah yardımcın olsun (8), Allah muvaffakıyetler versin (29), İnşallah (184), Allah afiyet versin (189).

Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında dönemin modasına uyarak dine ait değerleri hicvetmiş olsa bile eserinin estetik değerini yüceltmek için din dilinden mümkün oldukça yararlanmıştır. Romanda: *"Doğu ile Batı'nın birbirini reddeden kavramlar ve değerler topluluğu olmadığı ve bunların belirli noktalarda birleşeceği esası üzerinde durulur. Bunda şahıs olarak Rabia'nın önemli bir yeri vardır."* (Hayber, 1993: 90) Vakanın cereyan ettiği Sinekli Bakkal mahallesinde sakinler dua ve beddua söz öbeklerini alışılagelmiş tarzda sıklıkla kullanırlar. Allah razı olsun (222), Allah sonunu hayır etsin (313), Allah sana ömürler versin (322), Allah sabırlar versin (323), Allah mübarek etsin (337), Allah dirlik düzenlik versin (350)… gibi dua göndergeleri sınırlı sayıda verdiğimiz örneklerdir. Romanda pratik dilde kullanılan alışılagelmiş dua veya beddua söz öbeklerinin dışında kahramanların samimi din duygusuyla kullandıkları dua ve beddua türünde söz öbekleri de vardır. Rabia'nın annesi Emine, Kız Tevfik'ten boşandıktan sonra ağzından beddua eksik olmaz. Emine, hayatını karartan, aile mahremiyetini mahalleye ifşa eden eski kocası Tevfik'e ve genç kız olduktan sonra da babasını kendisine tercih eden kızı Hafiz Rabia'ya sürekli beddualar eder (128). Adıvar, Emine'nin bakış açısıyla kullandığı beddua göstergeleriyle mahallede yaşayan yaman bir kadın tiplemesi çizmiş olur.

Tevfik, Emine'den boşandıktan sonra siyasî faaliyetler içerisine girer. Kısa bir süre sonra Sultan Abdülhamit aleyhine Jön Türklere belge taşıdığı iddiasıyla nezarete atılır. Tevfik'in yakalanması en çok Selim Paşa'yı ve karısı Sabiha Hanım'ı telaşlandırır. Çünkü mahalledeki herkes, Paşa'nın oğlu Hilmi'nin Jön Türklerle bağlantısının olduğunu bilmektedir. Aceleyle konağa gelen Hilmi, annesi Sabiha Hanım'ın telaşlı halini görür. Sabiha Hanım, olup bitenleri oğlundan öğrenmeye çalışır. Hilmi ise annesine bu olayla bağlantısı olanları tanıyıp tanımadığını sorar. Şaşkın ve telaşlı kadın oğluna: *"Hayır hayır bilmek de istemem. Gece gündüz selametlerine dua ediyorum (223)."* şeklinde bir cevap verir. Yapılan tahkikatlarda Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın oğlu Hilmi'nin de Jön Türklerle bağlantısı olduğu anlaşılır. Hükümet, Hilmi'nin Şam'a sürülmesine karar verir. Haksızlığa uğradığını düşünen delikanlı, sürgüne gitmeden önce annesiyle vedalaşmak ve duasını almak ister (235). Zaptiye Nâzırı Selim Paşa, baba şefkatiyle Hilmi'ye sürgün sırasında ihtiyaç duyabileceği bir para kesesi vererek ondan ayrılır.

İslam toplumları duayı hem ibadetlerinde hem de sosyal ilişkilerinde çok önemserler. Dua türünde söz öbeklerinin *Sinekli Bakkal* anlatısında çok yoğun olması bu realitenin kurmaca dünyasına yansımasıdır. Adıvar, kuvvetli gözlem gücüyle pratik dilden derlediği bu göstergeleri kurmacasında başarıyla kullanmıştır.

Tekrar Unsurları: Rabbim, Sen günahımı affet (300), Allah sonunu hayretsin (313), Allah ömürler versin (322), Allah sabırlar versin (323), İnşallah hayırlar yazılmıştır, İnşallah mesut olursun (333), Allah yazdıysa bozsun, Allah hıfzetsin! (335), Allah mesut etsin (336), Allah mübarek etsin (337), İnşallah çok mesut olursunuz (339), Allah esirgeye (346, 385), Allah dirlik düzenlik versin (350), Allah selamet versin (381), Allah şifalar versin, (403), Allah uzun ömürler versin (404), Rabbim gani gani rahmet etsin (404), Allah esirgesin, İnşallah sağ selamet kurtulursun (438), Allah, İnşallah mübarek etsin (446), Akşam şerifler hayır olsun (465), Allah kolaylık versin (465).

Yıldız Yağmuru romanında asrilik özentisinde olan bir zümrenin kirli aşk ilişkileri anlatılır. Romanın dinî yanı belirsizdir. Şair/Yazar, din dilinden sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Dua göstergesi, kereste tüccarı Hayri Mümtaz'ın cenaze merasiminde geçer. Zengin iş adamının cenazesi bando ve marş fünembri çalınarak çelenklerle konaktan uğurlanır (278). Cenaze mezarlığa getirildiğinde tabutun gireceği çukurun üzerinde bulunan birkaç ihtiyar, ölüyü selametleyerek Kuran'dan sureler okur. İmam, ölü için dua etmeyi ihmal etmez. Zengin iş adamının mezarı başında artık bir ahiret havası esmektedir (280).

Yosma romanı, hastane koridorunda ellerinde sıra numaralarıyla koridorlarda bekleyen hastaların diyaloglarıyla başlar. Hastane koridorlarında hasta yakınlarından biri: *"Allah dert verip derman aratmasın yavrum (13)."* duasını eder. Romanda bedenini para karşılığında satarak hayat mücadelesi veren kadınların ve onların tuzağına düşen erkeklerin hali için roman kahramanlarının bakış açılarıyla *"Allah düşürmesin"* deyiminin kullanıldığını tespit ediyoruz (34, 290). Romanda Yosma, kozmopolit bir karakterdir. Kendisinden yaşça çok büyük Doktor Fazıl'la evliliği çıkar ilişkisine dayalıdır. Genç ve güzel bir kadınla birlikte olmak Doktor Fazıl için büyük bir mutluluktur. Yosma'nın türlü türlü kaprislerine bu yüzden sabırla katlanır. Çaresiz kaldığı anlarda duadan başka yapacak hiçbir şeyi yoktur. Yosma'dan çektiği

sıkıntıyı Allah'a seslenerek dile getirir: *"Allahım sen bana yardım et...Sen beni öldürme (346); "Allah bana acısın (360)."* Yosma'nın evli olmasına rağmen farklı erkeklerle metres ilişkisi yaşaması en fazla Hanife Hanım'ı üzmektedir. Şefkatli kadın, Yosma'nın da bu sefaletten bir an önce kurtulup namuslu bir evlilik yapması için Allah'a dua eder (119, 190). Romanın *Gece Biterken* bölümde geriye dönüş tekniği kullanılarak hayat kadını genç Safiye'nin babası ve annesinin ölümünden sonra on iki yaşında teyzesinin evinde yaşadığı dramatik olaylar anlatılır. Safiye, haksız yere eniştesinin tayinini çıkaran müdüre: *"O herif evimi yıktı, beni bu hale soktu Allah da ona bu bozgunluğu versin (76)."* bedduasını eder. Dinî yanı oldukça zayıf olan romanda dinî söz öbeklerinin sayısı sınırlıdır.

Tekrar Unsurları: Allah düşürmesin (34), Allah iyilik versin (74), Allah rahatlık versin (83), Allah göstermesin (153), Allah bağışlasın (276), Allaha ısmarladık (26, 136).

Açlık romanında Gülseren, şeker farikasının hukuk müşaviridir. Şeker fabrikası müdürü Ahmet Turgut'la duygusal bir ilişki yaşamaktadır. Mesai arkadaşları tarafından çok sevilir ve sayılır. İsmi anıldığında hakkında: *"Allah razı olsun, dünya böylelerinin yüzü suyu hürmetine duruyor (79)."* denilecek kadar çevresinde takdir edilmektedir. Romanın başkahramanı Ahmet Turgut da Avrupa'da tahsil görmüş başarılı bir müdürdür. Fabrika sahibiyle fabrikanın yakınında bulunan köy sakinleri arasında yaşanan arazi sorununu Bayan Gülseren'le görüşür. Bayan Gülseren köylülerin ellerinde tapu senedi olduğu için bu davada haklı çıkacaklarını söyleyince Ahmet Turgut sinirlenir. Yüzünü buruşturup başını sallayarak köylülere: *"Hay Allah belasını versin (12)."* bedduasını eder. Dua ve beddua söz kalıpları *Açlık* romanında da anlık duyguların karşılığı olarak ara ara kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah müstahakkını versin (47), Cehennemin dibine kadar (59), Dünya ve ahirette berhudar olun (64), Allah kahretsin (72), Allah devlete millet zeval vermesin (63).

İskender Sertelli'nin polisiye romanı *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında dua göstergesi *Necla İstanbul'da* bölümünde nitelikli kullanılmıştır. Amerikalı haydut Parker, rehin aldığı Necla'nın babasından para alabilmek için

Necla'ya çok benzeyen sevgilisi Juli'yi İstanbul'a gönderir. Necla'nın bir Amerikalı Doktor'un gözetiminde Türkiye'ye döndüğünü öğrenen Fevzi Paşa, ellerini havaya kaldırarak: *"Oh Tanrım, sana şükür olsun ki bana bu günü gösterdin!(206*)." der. Fevzi Paşa'nın kızı sandığı Necla, aslında Peker'in sevgilisi Juli'dir. Haydutlarla işbirliği yapan Amerikalı Doktor, Fevzi Paşa'ya kızının vapura binmeye çalışırken düştüğünü ve bu şok üzerine hafızasını kaybettiğini söyler. Dinî yanı kuvvetli olan Fevzi Paşa, bu haber karşısında: *"Oh çok şükürler olsun Tanrıma… Yavrucuğum ne ölümlerden kurtulmuş (211)."* der. Necla'nın yakın arkadaşı Nesrin de Fevzi Paşa'ya *"İnşallah yakın zamanda hafızasını toplar… İyileşir… (217)."* temennisinde bulunur. Romanda olaylar reel hayatla örtüşmemekle birlikte romanın dil ve üslubu pratik dille örtüşmektedir.

Milli Mücadele yıllarında Konya'nın küçük bir kasabasında yaşanan sosyal ve bireysel sorunları konu edinen *Aşkın Temizi* romanında çok sayıda dua ve beddua söz kalıpları bulunmaktadır. Tıp tahsilini tamamladıktan sonra kasabasına dönen Erden, kasabada ilkin Salih Ağa'yla karşılaşır. Salih Ağa, kasabada olup bitenleri anlattıktan sonra sözü Erden'in nişanlısı Güner'e getirerek kızının güzelliğini öve öve bitiremez. Bu övgülerinden sonra da günlük konuşma kültürümüzde kullandığımız: *"Tanrı sahibine bağışlasın (12)."* duasını etmeyi ihmal etmez. Kasaba kadınları, kendi aralarında şakalaşıp gülerlerken Cebe Koca, bu kadar şehit varken kadınların gülmelerine kızar. Kadınlar artık şehit haberlerine alışmışlardır. İçlerinden biri: *"Ne yapsınlar Allah'a tevekkül ediyorlar. Ağlasınlar mı?" deyince bir diğer mahalle kadını: "Allah, millete yurda zeval vermesin! (103)."* duasında bulunur. Konuşan kadınlar içinde iki evladını şehit vermiş fedakâr bir anne de: *"Tanrı Türklere zeval vermesin. Biri ölse bini doğar."* ifadelerini kullanır (104). Köylülerin gelenek ve göreneklerinde duanın vazgeçilmez bir yeri vardır. Ali'nin düğününde çeyizler açılırken öncelikle besmele-i şerifle dualar okunur (275). Kasabalılar hurafe inanışlarında da dua etmeyi ihmal etmezler. Ramazan Bayram'ı şenliği için hamama giden Emiş, banyoda fenalaşarak bayılır. Yere düşen genç kızın sağ ayağı dizine kadar sıyrılır. Kasabada herkes Emiş'e nazar değdiğine inanır. Bu nazarı bozmak için kasaba kadınları katır tırnağından tütsü yapar, dereye ağ kepçe attırır, küçük bir balığın canlı canlı gözlerini iğneler ve dualarla kurşunlar döker (508). Beddua unsuru, vaka örgüsünde çok sık kullanılmaz. Kasabanın kötü karakteri Dünbelekzade

Cebbar Efendi, hem Erden'in beşik kertmesiyle evlenmesine mani olması hem de milletin malını satıp talan etmesinden dolayı beddualara maruz kalır (319). Sinekli Bakkal romanındaki tespitlerimizi Aka Gündüz'ün *Aşkın Temizi* romanı için de söyleyebiliriz. Müslüman halkın sıkıntılı veya huzurlu anlarda kullandıkları dua ve beddua söz öbekleri, kurmaca dünyasında da aynı anlarda kullanılmıştır. Realist çizgide kalmaya özen gösteren yazar, pratik dilde kullanılan din dilinden mümkün olduğu kadar yararlanmak istemiştir.

Din ve inanç algısından mütevellid çok sayıda sembollün bulunduğu romanda dua ve beddua göstergeleri İslam diniyle sınırlıdır.

Tekrar Unsurları: Allah sabır versin (10), Allah razı olsun (105, 239), Allah size ve cemi cümleye yardım etsin (106), Allah sahibine bağışlasın (210), Allah bağışlasın (211), Allah iyiliğini versin (229), Allah kabul eylesin (248), İnşallah (12, 40, 44, 148, 173, 227, 287, 324, 519), Allah selamet versin (312), Tanrı bu dumanın ateşini müesser eyleye (322), inşallahu rahman, an karibüzzaman (173, 368, 438), Allah acıya döndürmesin (476), Allah şaşırtmasın (476), Cenab-ı Hak hayırlısını versin (439), Allah selamet versin (395, 451), Allah iyi etsin (72), Allaha ısmarladık (138, 218), Allah rahmet eylesin (60), Allah göstermesin (100), Tanrı bağışlasın (119), Sağlığına duacıyız (490), Allah bu ocağı söndürmesin, Allah bir daha şaşırtmasın (476), Gök Tanrı yiğit etsin, Soyun yurdun mutlu olsun (120), Allah razı olsun (238), Tanrı bu duman ateşini müessir eyle (322), Tanrı herkesi şeyh, ağa iftirasından korusun (358), Şerrine lanet (90).

Gerçek bir tarihî şahsiyet olan Barbaros'un Romalılara ve Berberilere karşı yaptığı savaşları anlatan *Barbaros'un Ölümü* romanında Berberi yamyamlar, Hızır'ın gözdesi Romalı Necmülbahir'i kaçırırlar. Barbaros'un askerlerinden Yelkenci Hasan, Necmülbahir'i yamyamların elinden kurtarmak için Arap çöllerine gider. Hasan, Romalı Necmülbahir'i bir ağaca asılı bir vaziyette görür. Berberiler, Tunus Sultanı Mehmet'e ihanet edip sarayın gizli planlarını Hızır Bey'e verdiği için Necmülbahir'i lanetli olarak görürler. Sultan Mehmet, tütsüleme merasimi için toplanan Berberi yamyamlara bu Romalı kadının Hızır'a yardım ettiğini anlatarak onlardan Necmülbahir'i tel'in etmelerini, Necmülbahir'in kirli ruhuna bulaşanların da bu kirden temizlenmesi için dua etmelerini ister (42). Romanın önemli karakterlerinden

Akdoğan, Tunus hisarından şehre indiği bir zamanda Araplar tarafından on askeriyle birlikte yakalanarak mağaraya hapsedilir. Akdoğan yıllar sonra mağaradan kaçarak bir gemiyle İstanbul'a döner. İstanbul'da karşılaştığı Barbaros'a dönüş macerasını anlatır. Barbaros, Akdoğan'ın hikâyesini dinledikten sonra kardeşi Oruç'u hatırlayarak hüzünlenir. Bu hüzünlü duygular içerisinde: *"Allahım günün birinde sen bana kardeşim Oruç'u da böyle karşıma çıkarıver (168)."* der. Romanda Müslüman kahramanların din duygusu güçlüdür. Aralarındaki diyaloglarda: Allah göstermesin (111,117), Allah da seni sevindirsin (130), Allah bağışlasın (176), Allah razı olsun (256), Allahım sen bana merhamet et (278) gibi dua ifadelerini kullanırlar. Romanın farklı bir bölümünde İspanyollarla savaşan kabile şeyhleri de düşmanla ittifak ederek kabilelerine ihanet eden dindaşlarına lanet ederler (61).

Battal Gazi romanında Müslüman karakterlerin dua ve beddua ettiklerine pek rastlanılmamıştır. Halk kahramanı korkusuz Cafer (Battal Gazi), Bizans sınırlarına kadar ilerlemiştir. Bizans sınırına yaklaşınca kalabalık Bizans ordusunu bir tepeden görmüş, savaş alanına inince teke tek dövüş başlamıştır. Savaş meydanındaki halk, Cafer'in muzaffer olması için Tanrı'ya dua etmektedir (61). Cafer, iki Bizanslı'yı yere serdikten sonra aşağıdan Müslümanların sesi yükselmeye başlar. Bu esnada lalası Kızanoğlu, tekbir sesleriyle Allah'ın Battal Gazi'yi koruması için dualar eder (62). Halk edebiyatının Battal Gazi destanından ilham alınarak yazılan romanda, dua ve beddua göstergeleri sınırlı sayıdadır.

Tekrar unsurları: Allah yazdıysa bozsun (83, 84).

Atatürk devrimlerini izah etmek amacıyla kurulan *Kadro* dergisine üye olan Yakup Kadri, *Bir Sürgün* romanında din diline ait dua ve beddua göstergelerden minimum düzeyde yararlanmıştır. Romanının kahramanları, zor ve sıkıntılı anlarında dua etmekten özellikle uzak dururlar. Paris'e gitmek için İzmir limanında vapura binen Doktor Hikmet, bu yolculuk sırasında tanıştığı insanlarla bir daha karşılaşmamak için dua eder (48). Paris'e ulaştığında yaşayacağı trajik olayları hissetmiş olacak ki irticalen: *"Allah encamını hayretsin (39)."* duasını eder. Doktor Hikmet'in dinî yanı silik ve savruktur. Ettiği dualarda samimi bir din duygusu hissedilmez.

Tekrar Unsurları: Allaha ısmarladık (131, 265), Allah göstermesin (134).

Dadaş Kız romanında 93 harbinde Erzurum'da yaşanan Güllü ve Kadir aşkı anlatılır. Erzurum halkının samimi dinî yaşantısı, romanın ana temasına sindirilmiştir. Dua, Erzurum halkı için önemlidir. Romanın ilk sahnesinde Kadir'in babası, yeğeni Güllü'ye ve Kadir'e dadaşların kahramanlık hikâyelerini anlatır. Kadir'in babası, ölmüş bir dadaş için *"Allah rahmet eylesin (10)."* duasını eder. Bir yaz gecesi Güllü'nün evinde toplanan komşular, lezzetli ikramlar karşısında şükranlarını yöreye has dua göstergesiyle dile getirirler: *"Eline sağlık kız. Allah seni hayırlı kapılara nasip etsin (36)…"* Güllü'nün güzel ahlâkını çok beğenen Kadir'in annesi, Güllü'nün oğluyla evlenmesini çok arzular. Güllü'ye talip olan Cuma ise karşı gücü temsil eden sorunlu bir karakterdir. Güllü'nün annesi, Cuma'nın daha önce sarhoş olduğuna ve Kadir'le kavga ettiğine şahit olmuştur. Ahlâksız ve kaba Cuma'nın kızı Güllü'ye zarar vereceğinden korkar. Bu korku ve tedirginlikle: "*Evlatların canını nazardan esirgesin Yaradan (43)."* duasını eder. Romanın genel havasına pozitif bir hava hâkimdir. Beddua kalıbında sözcükler romanda kullanılmamıştır.

Tekrar Unsurları: Yolun açık olsun! Allah yüzünü kara çıkarmasın (138), Allah, Arap oğlundan razı olsun (158), İnşallah (54, 92, 120), Allah Göstermesin (137), Hamdolsun (117).

Dinmez Ağrı romanında kendisini Milli Mücadeleye adamaya yemin eden Şerare, Hristiyan kızlarla arkadaşlık ederek ecnebi zabitlerle birlikte balo ve eğlence partilerine katılır. Şerare'nin bu partilere katılmasının asıl amacı, bu mekânlarda tanıştığı işgalci askerlerden Türk ordusu aleyhine yapılan planları öğrenmektir. Şerare bu amaçla katıldığı baloların birinden eve döndüğünde kapıda nişanlısı Celal'i görür. Celal ise Şerare'nin yanında ecnebi zabiti ve konsolosun kızını görünce nişanlısının işgalci askerlerle gönül ilişkisi kurduğunu zanneder. Celal, gördükleri karşısında Şerare'ye öfkelenerek nişanı bozar. Şerare için Türk milletinin bağımsızlığını kazanması her şeyin önündedir. Türk komutanları, bu idealist ülkücü genç kıza önemli kritik görevler verir. Kahraman kız, nişanlısının kendisini terk etmesinden sonra Ankara´da yaralı askerleri tedavi etmek için bir hastanede hemşire olarak çalışmaya başlar. Şerare, yaralı askerlere karşı sabırlı ve şefkatlidir. Askerlerin

fedakârca hizmetlerine koşan Şerare'ye yapabilecekleri tek iyilik dua etmeleridir. Kahraman Türk gazileri bu fedakâr hemşireye: *"Allah gönlünün muradını versin (43)."* şeklinde dua ederler. İşgal yıllarını anlatan romanda, kahramanlar zor anlarında duaya sarılmışlardır.

Tekrar Unsurları: Uğurlar olsun (31, 35, 36), Allah korusun (50), Geceniz uğurlu olsun (56), Talihin açık olsun (72), Allah`a dua et (94).

Server Bedi'nin *Dizlerine Kapansam* romanında *"Allah korusun, Allah vermesin, Allah insaf versin."* söz öbekleri tespit edilmiştir. Romanın teması, aşktır. Genç âşıklar Faruk ve Handan, hiç kimsenin bilmediği bir yere kaçmışlardır. Handan'ın arkadaşı Nebile, Faruk'un Handan'ı kaçırmasına çok sinirlenmekte ve onun izini sürmektedir. Çünkü bir avukat karısının Faruk'a âşık olduğunu ve Handan'ı öldürebileceğini duymuştur. Nebile'nin bu avukatın evine Faruk'u sormak için gideceğini duyan Melahat, kötü bir şeylerin olacağını sezip *"Allah korusun (42)."* duasıyla inancına sığınır. Romanda kahramanlar, Allah'ın adını mümkün oldukça anmazlar. Dua anlamındaki söz öbekleri günlük dilde alışılagelmiş tarzda kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: Allah vermesin (82, 102), Allah insaf versin (104).

XV. ve XVI. yüzyıllarda İslam devletlerinin en güçlü deniz ordusu Osmanlı donanmasıyla Haçlı birliklerinden oluşan Avrupa donanması arasında yapılan savaşları anlatan *Hayrettin Barbaros* romanında, dua ve beddua türünde söz öbekleri dönemin sosyal ve psikolojik durumunu yansıtmaktadır. Günahsız ve masum kız Hatice, ırzına, dinine ve ırkına saldıran Haçlı askerlerini lanetleyerek beddua eder (12). Sıkıntı halinde Allah'a sığınmanın sırlı gücüne inanan Hızır, kardeşi Oruç'un şehit edilmesinden sonra tefekkür ve duayla sakinleşir (32). Kaptan-ı Derya Hızır, Hristiyanların zulmüne uğrayan Elcezayir halkı için büyük bir destek kaynağıdır. Elcezayirli Müslümanlar, Hızır'ın uzun ömürlü ve selamette olması için sürekli dua eder (84). Kuvvetli bir dinî inanca sahip olan Hızır, Elcezayir'den ayrılacağı zaman yerine evlatlığı Hasan'ı vekil tayin eder. Elcezayir halkına: *"Büyük Allah'ın himayesi sizinle beraber olsun (84)."* duasını ederek veda eder. İstanbul'a varışta padişahla görüşen Hızır, Avrupalılara karşı savunma planını arz eder. Kanuni Sultan Süleyman,

özellikle İtalyanlara karşı yapılan savaş planını çok beğenir. Hızır'a: *"Allah senden razı olsun (97)"* diyerek ona iltifat eder. Haçlı donanmasının saldırı riski altında bulunan Müslümanlar, Barbaros'a olan güvenlerini ve bağlılıklarını ona dualar ederek gösterirler. Tunus halkı, şehirlerine gelen Hayrettin Paşa'nın muzaffer olması için: *"Allah kılıcını keskin etsin (140)."* duasını ederler. Tarihî romanda vaka zamanının sosyal ve kültürel yaşamına uygun olarak dua ve beddua türünde söz öbeklerinin kullanıldığını tespit ediyoruz.

İnsan Artıkları romanında dua ve beddua göstergeleri yok denecek kadar azdır. Romanda hırsızlık yaparak para kazanmayı âdet haline getiren Faik'ten ve kardeşi Emin'den söz edilir. Cüzdanı çalınan bir adam, polisin sayesinde cüzdanına kavuştuktan sonra: *"Hamdolsun ya Rabbim. Allah devlete, millete zeval vermesin (25)."* duasını eder. Romanda dua kalıbındaki söz öbeği *Allaha ısmarladık* (47) söz öbeğiyle sınırlıdır

Fethi Naci: *"Kuyucaklı Yusuf, kişilerin canlılığıyla, ayrıntıları kullanmadaki ustalığıyla, olay örgüsündeki mükemmellikle, mahalli renkleri vermedeki üstün başarısıyla, sosyal gerçeklilikle insani gerçekliği tam bir uyum içinde, dengeli olarak yansıtmasıyla eskimeyecek, tazeliğini sürdürecek bir roman."* (Naci, 2012:237) tespitinde bulunur. Günlük diyaloglarımızda bazen bilinçli bazen de anlık tepkilerimizin bir neticesi olarak kullandığımız dua ve beddua kalıbındaki cümleler, *Kuyucaklı Yusuf* romanında ara ara geçer. Bu tip cümleler, romanın mahalli ve yerli yanını güçlendirmiştir. Romanın özellikle çok sayıdaki kadın kahramanları, dua ve beddua türündeki göstergeleri sıklıkla kullanırlar. Kadınların çaresiz kaldıkları ve erkeklerin zulmüne uğradıkları anlarda tek sığındıkları alan din duygusudur. Zengin ve acımasız kötü karakter Hilmi Bey'in eziyetine ve tecavüzüne uğrayan Kübra ve annesi, yine aynı şekilde çaresizlikten din duygusuna sığınırlar. Çilekeş Kübra ve annesi, Anadolu'da yaşayan mazlum kadınların simge değeridir. Yusuf, Cide'den Edremit'e iş aramaya gelen Kübra ve annesine zeytinlikte iş verince bu kadınların hayır duasını alır (36). Zavallı kadın, Kaymakam Salahattin Bey'e, Hilmi Bey'in elinden çektiklerini anlatırken: *"Biz ahımızı Allah'a bıraktık o bunları iflah etmez inşallah (61)."* der. Sabahattin Ali'nin toplum şartlarına yenik düşen kadınlara karşı

büyük bir acıma duygusu hissedilir. Eserlerinde anlattığı kişiler kaderlerini oluşturan çevre şartlarından kurtulamazlar. (Enginün, 2013:314)

Tekrar Unsurları: İnşallah (41, 185, 173,185), Allah beni affetsin (43), Allah bakilere ömür versin (159), Dilerim seni üzenler iflah olmasınlar inşallah (185), Dualar mırıldanmak (167, 168), Nur içinde yatsın (182), Allah gönüllerine göre versin (138), ya Rabbim sen koru (130).

Dinî unsurların oldukça sınırlı olduğu *Nişanlılar* romanında Suat Pertev, platonik aşkı Nilüfer'in Yüzbaşı Fikret'le evlendiğini duyduktan sonra, *"Tanrı mübarek etsin (80)."* duasını eder. Yüzbaşı Fikret, vapurla İstanbul'dan görev yeri olan İzmir'e yaptığı yolculukta, vapur Çanakkale sırtlarına geldiğinde burada şehit olan silah arkadaşlarına dua eder. Romanın bu bölümünde yazarın ifadeleri şu şekilde yer alır: *"Gönül dolusu bir vatan aşkıyla ellerini gökyüzüne kaldırdı ve sıra tepelerde yatan yetmiş bir şehit arkadaşının ruhuna dua etti (96)."* Geleneklerimizde bir Müslüman mezarlığıyla karşılaşıldığında o mezarda medfun bulunan ölüler için Fatiha okunur ve dua edilir. Özellikle bu mezarlıklarda şehitlerin bulunması halkın bu mezarlıklara teveccühünü artırır.

Ölünceye Kadar romanının dinî yanı zayıf olmasına rağmen kahramanların diyaloglarında dua ve beddua söz kalıpları kullanılır. Romanın çapkın ve haşarı kahramanı Ziya, idealist ve namuslu dostu Bedri'den etrafındaki kızlarla meşgul olmasını ister. Bedri ile aralarında geçen diyalogda art niyet olmasa da beddua ifadesi geçer: *"Bedri, 'Allah aşkına kaldır kafanı da bir kere bak. Aman ya Rabbi ne güzel şey! Bir içim su!' Bedri aldırış etmiyor. ' Bana lazım değil sen bak.' Ziya : 'Hay Allah müstahakkını versin! Bedri artık kızıyorum. Vallahi alır elinden şimdi denize atarım kitabı'(43)."* Romanın başkahramanı Bedri'nin eşi Nesrin'in intiharından sonra başına gelen en ızdırap verici hadise, nişanlı kız kardeşi Bülent'in iğfal edilerek hamile bırakılmasıdır. Evde bu talihsiz olayı konuşurken Dadısı, gözyaşlarını tutamayarak beddualar eder: *"Hey Allahım, hey büyük Tanrım, benim melek yüzlü yavrumu bu hale koyan o zalimi, o alçağı sen bildiğin gibi yap. Onun da kalbi ta can evinden yansın, yıkılsın, en büyük hışmına uğrasın senin (174)."* Bu çirkin olaydan en fazla Bülent'in ağabeyi Profesör Bedri Nejat etkilenmiştir. Ailesinin şeref ve itibarına çok büyük önem veren Bedri, kız kardeşine olan öfkesini

beddua ederek gösterir: *"Asla… Seni mahşerde bile affetmeyeceğim. İçimi yaktın, beni harap ettin Bülent! Allah da seni yaksın seni harap etsin (151)."* Anlatıda kullanılan beddua göstergeleri vakadaki gerilimi artırmıştır.

Tekrar Unsurları: İnşallah (44, 45), Allaha ısmarladık (28, 79, 127, 136, 202, 203, 259), Allah müstahakkını versin (155), Hey Allahım, Hey büyük Tanrım canımı al kurtar beni (214).

Burhan Cahit Morkaya'nın *Sevenler Yolu* romanında kahramanların dua veya beddua etmelerini gerektiren çok az olay yaşanmıştır. Romanda kadın erkek arasındaki aşk ve evlilik hayatı irdelenmiştir. Ahmet Melih'in kadınların evlilik hayatındaki doyumsuzluklarından dert yanması üzerine Nazım Cemal, evli olmadığına yüz binlerce defa şükreder. Romanda dua ve beddua söz öbekleri tespit ettiğimiz kadarıyla Allah akıllar versin (93), Beni affet Allahım (7), Allaha ısmarladık (43) söz öbekleriyle sınırlıdır.

Sonsuz Gece romanında kahramanlar arasındaki diyaloglarda dualaların kullanıldığını görüyoruz. Nazmiye Hanım, çok beğendiği küçük Ekrem'i annesinden evlatlık olarak ister. Ekrem'in annesi: *"Allah esirgesin (66)"* duasıyla buna tepki gösterir. Dua unsurunun oldukça sınırlı kullanıldığı romanda Bedia'nın ve Feridun'un düğününde iki genci birbirlerine yakıştıran davetliler: *"Allah bağışlasın (146)."* duasını ederler. Ekrem, kendisini samimi duygularla seven nişanlısı Mualla'yı zengin fakat sevgisiz bir kadına feda etmiştir. Bu sebeple yıllar sonra bu olayı hatırladığında ona lanet eder (150).

Türk Yıldızı Emine romanı reel hayatı yansıtır. Dua ve beddua unsurları romanda hacimli yer kaplar. Kahramanların yerli değerlerine bağlı olmaları üsluplarına yansımıştır. Balkan Harbi'nin başladığı sıralarda Zehra, Kahraman'la tanışır ve birbirlerini severler. Savaştan dolayı harp zenginleri ve mirasyediler ortalıkta cirit atmaktadır. Bu yüzden Kahraman, vatanı için bir şeyler yapmak ister. Sonunda Zehra'yla bir randevu evi açıp bu vatan hainlerini buraya düşürmeyi planlarlar. Zehra, randevu evi olabilecek kiralık bir yer aramaktadır. Kapısı açık bir evden gelen konuşmalar dikkatini çeker. Konuşan kişiler Zeynep ve kocasıdır. Karı koca, yaşadıkları bu evde tedirgin ve huzursuz oldukları için bir an önce evlerini

kiralayarak bir başka eve taşınmak için Allah'a yalvarmaktadırlar. Kapı aralığından konuşulanları dinleyen Zehra, ev sahiplerinin dindar olduklarını anladığı için *"Selamün Aleyküm din kardeşlerim."* diyerek içeri girer, kendisini namuslu bir kiracı olarak tanıtır ve evi tutar (51). Ev sahipleri bu kiracıyı Hz. Hızır'ın gönderdiğini düşünerek gönül rahatlığıyla evi ona kiralarlar (55). Zehra'nın iş ortağı Kahraman, gençliğinde kirli bir hayat geçirmiş, bütün parasını sefahat ortamlarında yitirmiştir. Fakat zamanla olgunlaşmış ve dinî yanı kuvvetlenmiştir. Balkan Harbi'nin başladığı haberini aldığı zaman eve gelir abdest alır, namaz kılar. Ellerini kaldırır ve vatanın selameti için dua eder (124). Dördüncü Kolordu Komutanı Paşa Hazretleri, Kahraman'ı Cenab-ı Hak'tan muvaffak olma temennisiyle İstanbul'daki hafiye teşkilatı şefi Seyfi Bey'in emri altına gönderir (172). Bu arada randevu evi sahibesi Zehra, hizmetçiler çarşısında bulduğu Emine'yi satın alıp eve getirmiştir. Kahraman, köylü kızı Emine'nin şehvet düşkünü erkeklerin elinde heba olmaması için onu teyzesi Şerife'ye emanet eder. Romanın asıl kahramanı Emine'nin hatıralarında Şerife teyzenin çok farklı bir yeri vardır. Zavallı sahipsiz Emine ömrünün en zorlu yıllarını şefkatli Şerife teyzenin yanında geçirmiştir. Mahalle sakinleri başları sıkıştığında Şerife teyzenin kapısını çalarak duasını isterler (101, 102). Merhametli kadın evlatlığı Kahraman'ı yitirdikten sonra bunalıma girer. Bu acıya daha fazla katlanamayarak kısa bir süre sonra vefat eder. Şerife teyzenin cenazesi dualarla defnedilir (302).

Tekrar Unsurları: Allah belanı versin (331), İnşallah (63), Allah tekrarını göstermesin (133), Allah hepinize ömürler versin (135), ya Rabbi muhafaza et (144), Allah razı olsun (55, 107, 149), Allah muvaffakıyet versin (183), Allah cümlemizin muini olsun (187), Allah ıslah etsin (107), Lanet etmek (66).

Halide Edip Adıvar'ın *Yolpalas Cinayeti* romanında, ironik bir üslup kullanılarak toplumda istismar edilen kadınların yaşadıkları psikolojik travma anlatılır. Dua ve beddua göstergeleri romanda sınırlı yer alır. Lanetleme bedduası, romanda sonradan görme bir tip olan Sacide için kullanılmıştır. Fakir bir ailenin kızı olup zengin ve sosyete bir aileye gelin olarak gelen Sacide'yi araba kullanma merakı sarar. İngiliz dadı Etienette, Sacide'ye Türkiye'de olmayan arabaları kullanmasını tavsiye eder. Sacide de özentiyle bu tavsiyeye uyup hemen araba kullanmaya başlar.

Sacide araba kullanırken caddelerde yürüyen insanlar çil yavrusu gibi dağılır, üzerlerine doğru gelen arabayı gören yayalar kaldırımlarda birbirlerinin üstüne yığılıp *"şerrine lanet" yahut "başımız gözümüz Allah'a emanet (195)"* deyip geçerler. Romanın asıl kahramanı Nadire, Sacide'nin köşkünde çalışmaktadır. Karşıt güç Sallabaş ailesinin şoförü Mükerrem, Nadire'ye aşk teklifinde bulunur. Bu aşk teklifini reddettiği takdirde Nadire'yi işten çıkartacağına ve dadılığını yaptığı Bülent'i öldüreceğini söyler. Nadire, Mükerrem'in entrikalarına daha fazla tahammül edemeyerek eline geçirdiği bir bıçakla onu acımasızca öldürür. Polise işlediği cinayeti itiraf eden Nadire, hemen tutuklanır. Katilin avukatlığını Murat Sallabaş'ın yeğeni Rıfkı üstlenir. Rıfkı, Nadire'yi hapisten çıkarabilmek için Nadire'nin çocukluğunun geçtiği köye giderek hakkında bilgi toplar. Nadire'nin masum olduğuna emin olan Ayşe Nine tanık olarak mahkemeye gelir. Hâkim, Ayşe Nine'ye Nadire'nin (Akkız) annesini tanıyıp tanımadığını sorar. Ayşe Nine, yakından tanıdığı Akkız'ın annesi için köylülerin "*Allah taksiratını affetsin (223)"* eve erkek aldığını söyler. Ayşe Nine, Nadire'nin annesi gibi düşmüş bir kadın olmadığını bildiği için onun suçsuzluğuna inanmaktadır. Nadire (Akkız) ise annesine bu iftiralarda bulunan kişilere *"dilleri tutulsun"* bedduasını ederek tepki gösterir (214). Basit bir olay üzerine kurgulanan romanda din diline ait semboller pek fazla yer almaz.

Aşınmış Vicdanlar romanında karısını Aksaraylı bir hayat kadınıyla aldatan Necmi, sevgilisinin de kendisini bir başka erkekle aldattığından şüphelenmektedir. Bu şüphesi üzerine Aksaraylı sevgilisiyle arasında çıkan tartışmada tepkisini: *"Allah belanızı versin (212)."* bedduasıyla ortaya koyar. Dinî unsurların oldukça sınırlı olduğu vaka örgüsünde bu tür beddua ifadeleri ara ara kullanılmaktadır. Necmi'nin karısı Güzin de eşini aile dostları Sıtkı ile aldatmaktadır. Zamanla ahlâki değerleri yozlaşan Güzin, Sıtkı'yı da bir tıbbiyeli ile aldatır. Son aşkından da büyük bir pişmanlık duyan Güzin: *"Bir daha Allah göstermesin (258)."* duasıyla Sıdkı'ya sadık kalacağına söz verir.

Tekrar Unsurları: Allah cezanı versin (228), Allah belasını versin (215, 228), Allaha emanet et (116).

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Suriye, Filistin, Çanakkale ve İstanbul merkezinde cereyan eden olayların anlatıldığı *Ateş Kamçıları* romanında da

dua göstergeleri sınırlı sayıda kullanılmıştır. Romanda Allah rahmet eylesin (9), Allah rahatlık versin (85), Allaha ısmarladık (1, 53, 62, 75, 84, 85, 115, 119) söz öbekleri dışında dua göstergeleri tespit edilmemiştir.

İnanç krizinin açıkça görüldüğü *Beyza* romanında duygu aktarımı için dua göstergelerinden yararlanıldığını görüyoruz. Eserin *Melekler Diyarında* bölümde yeni bir hayat kurmak için İnebolu'dan Mısır'a gelen Hami'nin, Beyza ile yapacağı evlilik hazırlıkları anlatılır. Mısır âdetlerine göre nikâhta edilen dualaların kabul olunacağına inanılır. Beyza, nikâhta annesinin ve mürebbiyesinin kendilerine dua edeceklerini söyleyerek bu konuda Hami'yi bilgilendirir. Fakat Hami, inanç değerlerini yitirdiği için bu geleneği önemsemez. Nişanlısının: *"Annemle mürebbiyem nikâh olurken dua edecekler. O vakit dualar kabul olurmuş. Ben de dua ederim (156)."* sözlerine karşılık: *"Annen de senin gibi bir melek. Baktıkça hayrette kalıyorum. Nasıl canın isterse öyle yap. İster tenis oyna ister dua et(156)."* ifadelerini kullanır. Beyza, karşılaştığı zorluklarda Allah'a sığınan dindar bir karakterdir. Amcasının evini terk edip Londra sokaklarında dolaşmasından dolayı üzülmektedir. Genç kız, bu üzüntüsünü Hami'yle paylaşırken amcası için Allah'a ettiği dualaların kabul edileceğine inanır: *"Ben mürebbiyeme ve amcama yalvarırım. Amcam için dua edecekler. Allah onların dualarını kabul edecek. Amcam da yengemi sevecek. İyi olacaklar (159)."* Romanda vaka zamanı 1908 yılıdır. Romanın anlatma zamanı ise Atatürk devrimlerinin sosyal ve kültürel alanlara hâkim olduğu 1938 yılıdır. Mısırlı Beyza karakteri, duanın gücüne inanan dindar bir karakterdir. Türk Hami, laik ve dine mesafeli bir karakterdir. Anlatma zamanının politik tesirinden olacak ki hadiselere rasyonel yaklaşır. Beyza'nın nikâhta dua etme isteğine karşılık: *"Nasıl canın isterse öyle yap. İster tenis oyna ister dua et (156)."* diyecek kadar değerlerine yabancılaşmıştır.

Osmanlı topraklarının işgal edildiği Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu insanı büyük cefa ve eziyet görmüştür. Bu zaman diliminde yaşanan acı olayları doğrudan veya dolaylı olarak konu edinen romanlarda dua ve beddua kalıbındaki semboller üslubun asli unsurlarıdır. *Bir Genç Kızın Romanı'nda* işgal yıllarında yetim ve öksüz kalan Selma'nın hayat hikâyesi anlatılır. Selma'nın da içinde bulunduğu yetimler yurdunda kalan genç kızlar, hayatın zorluklarıyla mücadele

içerisindedirler. Anne ve baba sevgisinden mahrum kalan genç kızlar, kendi aralarında şakalaşarak mutlu olmaya çalışırlar. Haylaz kızlardan bazıları, Emel'in yemeğine tuz doldurarak şaka yapmışlardır. Bu arada okulun müdiresi, Selma'yı bir konuyu görüşmek üzere odasına çağırmıştır. Selma, Müdire'nin kendisini cezalandıracağını düşünür. Yazar, hâkim bakış açısıyla Selma'nın iç dünyasını çözümler: *"Niçin Konuşmuyor? Ya Rabbi!" Bir daha Emel'in yemeğine tuz biber ekmek mi? Allah vermesin!(5)";" Ya Rabbi! Sen bana acı (7)."* Müdire Hanım, bütün öğrencileri olduğu gibi Selma'yı da şefkatle sevmekte ona değer vermektedir. Genç kız, Müdire Hanım'ın iyiliklerine karşılık: *"Allah sana bu büyük iyiliğin mükâfatını versin (24)."* duasını eder. Zamanla yaşanan acı olaylar Selma'nın romantik yanını silmiştir. Yakın arkadaşı Emel'in sevgilisi Orhan'a duyduğu aşk özlemini anlamakta güçlük çeker. Aşka karşı bakışını:*"Allah beni böyle bir beladan uzak etsin! (33)"* duasıyla yansıtmış olur. Selma, tahsil hayatına devam ederek vatanına ve milletine faydalı olmayı amaçlamıştır. Sabiha Halası'nın gönderdiği para ile konservatuvarda okuma imkânı bulur. Okul Müdiresi Neyyire Hanım, Selma'nın yüksek tahsile başlamasına çok sevinerek başarısı için dua eder (77). Öksüz kız Selma, emellerine ulaşmak için çok çalışmakta ve Allah'a yalvarmaktadır (109). Arkadaş çevresi kendisi gibi modern düşünceli gençlerdir. Zorlu geçen günlerden bunalan gençler eğlenmek için sandal gezisine çıkarlar. Sedat, sandal gezisinde arkadaşlarına denizde avlandıkları birgünde yaşadığı tehlikeli bir macerayı anlatır. Denizde çıkan bir fırtınayla büyük bir tehlike atlattığını söyleyen Sedat, canını bağışlaması için Allah'a dua etmiştir (151). Sandaldaki herkesin merakla dinlediği bu olay aslında rüyadan başka bir şey değildir. Bu rüyayı dinleyen Sedat'ın arkadaşları alaylı bir dille: *"Allah sana başka korkulu rüyalar göstermesin (152)."* duasını ederler. Romanın kahramanları diyaloglarında dua türünde göstergeleri kullanırlar. Fakat bu göstergeler analiz ettiğimiz birçok romanda olduğu gibi anlam derinliği taşımazlar.

İslam dininde Müslümanlar için ahiret, Allah'ın rahmet mekânıdır. Bu yüzden ölen Müslümanlar için yakınları: *"Rahmete kavuştu"* veya *"Rahmete gitti."* ifadelerini kullanırlar. Yatılı okulda yetişen öksüz Selma, okuldan mezun olduktan sonra Trabzon'da yaşayan halası Sabahat'ın yanına gider. Sabahat Hanım, yeğenine ailesi hakkında bilgi verir. Sabahat Hanım kardeşleri Reşit ve Ahmet'in çok genç

yaşta vefat ettiklerini söyledikten sonra*:"Allah ikisini de rahmetine kavuştursun (176)."* duasını eder.

Berkant'ın *Aşk Fırtınası* romanında dilenciye verilen sadaka ve buna karşılık dilencinin de hayır sahibine dua etme sahnesini *Bir Genç Kızın Romanı*'nda da görüyoruz. Kahramanların dinî yanı zayıf olmasına rağmen sadaka vermeyi önemserler.Romanın genç ve idealist kızı Selma, işe giderken her sabah sokak köşesindeki dilenciye sadaka vererek dilencinin hayır duasını almaktadır (195).

Tekrar Unsurları: Allaha ısmarladık (166), Bereket versin (40), Allahım kurtar (213), İnşallah (43).

Bulgar Sadık biyografik bir romandır. Başkahraman Sadık, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Müslüman Türk halkına acımasızca eziyet eden Bulgar komitelerine karşı büyük mücadeleler vermiştir. Romanda bu mücadeleler kahraman-bakış açısıyla anlatılır. Sadık'ın anılarında dua inancını okuruz. Müslüman olduktan sonra Osmanlı paşalarının daha fazla güvenini kazanan Bulgar Sadık, Serez'e vazifeli olarak gönderilir. Hatıralarında göreve gitmeden önce Ethem Paşa'yla görüştüğünü ve Paşa'nın hayır duasını aldığını anlatır: *"Haydi oğlum Tanrı sana selamet ve muvaffakıyetler versin. İnşallah yine görüşürüz (64)."* Aksiyoner olayların anlatıldığı romanda din diline ait dua ve beddua göstergeleri sınırlı kullanılmıştır.

Çöl Gibi romanında kadınları evlenme vadiyle iğfal eden Vedat Melih, Hemşire Nazan Hanım'ı da aynı şekilde aşk tuzağına düşürdükten sonra öldürülür. Vedat Melih'in katili, Nazan Hanım'dır. Olay sonrasında zabıtaya teslim olan Nazan Hanım, işlediği cinayetten dolayı altı yıl hapis cezası alır. Nazan Hanım'ın kızı, annesinin öldüğünü bilmektedir. Roman, asıl kahraman Nazan Hanım'ın kızına hitaben yazdığı mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Nazan, *Kadınlar Hapishanesi* başlıklı mektubunda işlediği cinayetin sebebini, başından geçen bütün olayları anlatır. Hayatın sıkıntılarına ve meşakkatlerine karşı yalnız kalan Nazan'ın yardım istediği tek yüce varlık Allah'tır. Bu sebeple romanda dua ve yakarışın sıklıkla kullanıldığını tespit ediyoruz. Mahpus hayatı yaşayan Nazan, dua unsurlarını ifadelerine katarak duyularını şöyle aktarır: *"Bunun için, de burada, uzaktan*

yapacağı yardımlarla, artık Allah'tan fazla sürmemesini niyaz ettiğim ömrümü sürüklemeğe çalışıp duracağım. Eğer birgün, Necdet gelir de: 'Tehlike göründü, Nesrin'in her şeyi öğrenmesi lâzım' diyecek olursa, senin için her gün hatıraları ve ölüleri deşerek, bu cehennemimden o eski ömrüme dönmek zehrini tada tada yazacağım kitabı, annenin kitabını vereceğim. Olanı kimseden değil, yine benden dinleyeceksin. Eğer dilediğim, Allaha yalvardığım gibi, yaşadığım müddetçe böyle bir acıyı da duymayacak olursam, ben öldükten ve inşallah sen de ana olduktan sonra bu yazılarımı okuyacaksın (26)." Romanda bu şekilde Nazan Hanım'ın kızı için dualar ettiği bazı bölümler bulunmaktadır (100, 159, 243). Nazan'ın Allah'tan en çok istediği namus cinayetiyle girdiği hapishanenin dışındaki bir yerde ölmektir. Talihsiz kadın bu isteğini Allah'a yalvararak dile getirir: *"Ya Rabbi diyorum. Görüyorum ki, bir tek gecenin za'fını, suçunu hâlâ affetmedin. Çekimi hâlâ hafifletmedin. Ne olursun Allahım, o kadar öksüze, yetime, yaralıya, çocuğa, askere son dakikalarında vermeğe çalıştığım iyilikler yüzü suyu hürmetine olsun burada can verdirme bana. Hatta hapishane kapısının eşiğinde öleyim ama burada değil ya Rabbi! (188)."* Romanın merkezi kahramanı Nazan'ın hatıra defterinde samimi duygularla yapılan farklı dua örnekleri de bulunmaktadır. Genç kadın, anne babası boşandıktan sonra sahipsiz kalan zavallı bir çocuğun dramını doktor dostuna anlatır. Nazan'ın anlatısında küçük kızın masum duygularla yaptığı dualar da yer alır: *"Ben bir kız çocuğu tanımıştım doktor: Sekiz yaşında iken, aile içinde beliren düşmanlar yüzünden babası, anasını boşamıştı. Bu kız, çocukluk günlerinin tadını bilmeden, üveyler arasında hırpalana hırpalana annesini hiç görmeden büyüdü. Her gece yatarken, duası neydi bilir misiniz, doktor? Anasına kavuşmaya, üveylerin zulmünden kurtulmaya dua etmezdi o. İstediği şey, anne ile babayı beraber görmekti. Düşünür, düşünür, buna küçücük kafası ile çare arar ve ne bulur da Allah'ına ne söylerdi bilir misiniz doktor? 'Ya Rabbi, derdi, beni çok çok hasta et. Etrafımdakilerin ümidini kesecek kadar hasta et. Öleceğimi bilmenin verdiği şefkatle, babam biraz olsun bana acısın... Yatağıma eğilsin: 'Bir istediğin var mı, söyle kızım !'diye sorsun. O vakit annemi çağırtayım. Başucumda ikisini beraber, ikisini beraber göreyim... Öleyim ama, zarar yok, bunu göreyim.' (208, 209)."* Yürekleri parçalayan birçok acıklı hikâyelerin anlatıldığı romanın belki de en güzel olayı, Nazan'ı genel afla hapishaneden çıkması olmuştur. Hapishanede Nazan'ı ziyarete gelen Nejdet,

umum affın çıkabileceği ilk söylediğinde mahkûmlar arasında bulunan Elmas, bu affın gerçekleşmesi için arkadaşı Fatma'dan Allah'a çok dua etmesini ister. Çünkü Elmas'ın on sekiz senelik bir hapis cezası vardır (246). Elmas bu harika haberi duyduktan sonra: *"İlahi ya Rabbi sen yüzümüzü güldür, günleri bize boş yere saydırmış olma (247)."* niyazında bulunur. Dua ve niyaz *Çöl Gibi* romanının anlatım dokusuna iyice sindirilmiştir. Romantik aşk temasının hâkim olduğu romanın gerilimi yüksektir. Nazan'ın merkezinde yaşanan her olayda dua en etkili tahlil unsuru olarak kullanılmıştır. Samimi din duygusuna sahip olan Nazan, yakalandığı ağır bir hastalıkta şifa bulmak için tek çare olarak yine Allah'a yalvarır: *"Ya Rabbi baharı bu yıl çabuk gönder... Belki otunu, ağacını, her şeyini dirilten o kuvvet, kanıma da biraz can, bağrıma da biraz sıcaklık getirir! Bitir artık bu içimi donduran günleri! diyorum (261)."*

Romanda geçen dua anlamındaki söz öbekleri gerçek hayatla bire bir örtüşmektedir. Günlük dilde dua kalıbında kullanılan birçok söz öbeği romanda kahraman bakış açısıyla kullanılmıştır. Dramatik olayların yaşandığı yüksek gerilimli romanda özellikle kadın kahramanların din duygusu daha belirgindir.

Tekrar Unsurları: İnşallah (26, 76, 82, 150, 189, 202), Dua etmek (224), Allah rahmet eylesin (73, 74), Allah saklasın (81), Allaha ısmarladık (115, 163), Allah rahatlık versin (230).

Dua ve beddua kalıbında sözcük grupları, *Eski Hastalık* romanında üslubu zenginleştirmiştir. Romanın başkahramanları Yusuf ve Züleyha, kötü giden evliliklerinden dolayı anlaşmalı olarak boşanma davası açmışlardır. Yusuf İstanbul'da trafik kazası geçiren Zeliha'yı, Taşucu vapuruyla memleketi Silifke'ye götürür. Romanın kurgusu, bu vapur yolculuğu boyunca Züleyha'nın mazide ve an içerisinde yaşadığı olayların anlatımına dayalıdır. Vapur yolculuğu sırasında ihtiyar ve hasta Doktor Emin Bey vefat eder. Yusuf ve gemi çalışanları bu acı olayı Züleyha'dan gizlemeye çalışırlar. Fakat Züleyha, vapurda bir şeylerin kötü gittiğinin farkındadır. Vapur kaptanı, Doktor Emin Bey'in vefat haberini Züleyha'ya bizzat kendisi verir. Kaptan, reel hayatta olduğu gibi ölüm haberini bir duayla ve bir sebebe bağlayarak bildirir: *"Allah bâkilere ömür versin. Ne yapalım ihtiyardı (190)."* Züleyha, yolculuk sırasında sıcaklığıyla ve samimi ilişkileriyle çok sevdiği

Doktor'un cenazesinde bulunmak için vapur kaptanıyla görüşür. Kaptan, Züleyha'nın bu isteğine cevap verirken din dilini kullanır: *"Elbette… Allah ömür versin… Fakat Yusuf bilmem ki ne der (191)."* Vapur yolculuğu tamamlandıktan sonra Züleyha, Silifke'de Yusuf'la mesafeli fakat huzurlu günler yaşar. Bu arada Ceyhan adliyesinde devam eden boşanma davası sonuçlanır. Züleyha, İstanbul'a dönmek için hazırlıklarına başlar. Yusuf, eski eşi Züleyha'ya kendisini Yenice'ye kadar uğurlayacağını söyler. Züleyha, evden ayrılacağı zaman sakin ve biraz neşeli şekilde görümcelerini kucaklar; çocukları yerden kaldırarak yanaklarını öper; elini öpmek isteyen hizmetçilerin sırtlarını okşar. Nihayet kapı kanadının arkasına gizlenmiş gibi duran kaynanasına yaklaşır. Kaynanası Enise Hanım, Züleyha'nın başını göğsüne koyarak onu çocuk uyutur gibi hafifçe bir iki kere sallar. Züleyha evden çıktığı esnada Babaefendi, sokaktaki hizmetçilere bağırır: *"Hani su bre? Koca evde bir kova su bulamadiniz mi? Medeniyet bilmezsiniz siz? Yolcunun arkasından kova ile su dökmezler mi sizin köyde, su gibi selametle gidip gelsin için inşallah (216)."* Reşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü* romanından sonra analiz ettiğimiz bu ikinci romanında da kahramanların sevip değer verdikleri kişiler için veya huzur ve selamet temennisiyle dua ettiklerini tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: Allaha ısmarladık (197, 213), Allah kabul etsin (167), Allah cezasını versin (140).

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında sınırlı sayıda dua ifadeleri tespit edilmiştir. Romanda dua geleneğini başkahraman mirasyedi Süleyman'ın büyük annesinin cenaze merasiminde görürüz. Süleyman'ın büyük annesi gömüldükten sonra çukur kapanır, birkaç dua okunur ve herkes mezarlığı çabucak terk eder (17). Romanda dua göstergeleri *Allaha ısmarladık* söz kalıbıyla sınırlıdır. (236, 252)

Hıçkırık romanında Kenan, annesi öldükten sonra üvey babasının evinde zor günler yaşamaktadır. Kenan'ın sıkıntılarını öğrenen mektep müfettişi onu İstanbul'da yaşayan tanıdık bir aileye evlatlık olarak verir. Kenan, yaşadığı cehennem hayatından kurtulmak için bu teklifi sevinçle kabul eder. Tek endişesi üvey babasının bu teklife rıza göstermeyeceğidir. Fakat beklediğinin aksine babalığı bu teklifi kabul eder. Muhip Azmi Bey, Kenan'ı almak için eve gelir. Üvey babası bu ayrılık sahnesinde gözyaşlarını tutamayarak Kenan'ı: *"İnşallah bahtiyar olursun (22)"*

duasıyla yolcu eder. Gerçek hayatta olduğu gibi kurgu dünyasında da dinî geleneğe göre yapılan nikâhta dua edildiğini okumaktayız. Rıdvan'la Zeynep'in nikâh sahnesinde de imam, şahitlerin huzurunda genç çiftlerin nikâhını kıydıktan sonra dualar eder. Bu nikâhı planlayan romanın asıl kahramanı Kenan olmuştur. Rıdvan, komutanı Kenan'ın yaptığı bu iyilik karşısında sevinç gözyaşları dökerek dualar eder (103, 106). Kenan, sevgilisi Nalan'ın ölüm haberinden sonra mezarını ziyaret etmek için Karacaahmet'e gider. Nalan'ın mezarı üzerine kapanarak, gözyaşları içinde Allah'a el açıp dualar eder (126). Romanın ilerleyen bölümünde Kenan, Handan'la birlikte Nalan'ın mezarını tekrar ziyaret ederek dualar etmiştir (135).

Tekrar Unsurları: Allaha ısmarladık (94), dua etmek (103, 106, 135), İnşallah (22, 74).

İkinci Dünya romanı iki kadın arasında tereddüt yaşayan Murat'ın aşk duygularını terennüm eder. Murat, en yakın arkadaşına yazdığı mektuplarında âşık olduğu kadınlarla olan ilişkisini anlatır. Roman, bu mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Dua, bu mektuplarda kahramanların iç dünyanın yansıtılması için en etkili bir vasıta olmuştur. Murat, bunalımının arttığı anlarda duaya sığınmaktadır. İlk sevgilisi Yurdagül'ün, evlenmesine rağmen halen ona karşı duygusal beklentileri vardır. Bu yüzden Nihâl'le yaptığı evlilikte bir türlü mutlu olamamaktadır. Mektuplarında evliliğinin ani bir kararla olduğunu sevme ihtiyacını bu evlilikle tatmin edemediğini itiraf eder: *"Daha doğrusu sevilmek ihtiyacı, sevilmeden doğan ani bir sevinç, kapıldığım his beni sürükledi. Yaptığım hatayı anlıyorum, Tanrı beni affetsin, aşkı bile Allah affetsin (55)."* Murat'ın kalbinde, kendisini sadakatle seven Nihâl´e karşı büyük bir acıma duygusu vardır. Nihâl'in bu sevgisini karşılıksız bırakmamak için onunla birlikte mutlu olduğunu çevresine hissettirmeye çalışır. Murat ve karısı Nihâl'in mutluluklarını yüzlerinden okuyan Bahçıvan Salih, eve döndüklerinde bir şeyler okur, dualar ederek yüzlerine üfler (61). Murat'ın aşk duygularıyla kaleme aldığı mektuplarda reel hayata olduğu gibi dua göstergeleri yer almaktadır. Kahramanımız, bunalım anlarında teselliyi içkide bulsa da ara ara Allah'ı anımsayarak din duygusuna sığınır.

Tekrar Unsurları: Allah imdadıma yetişsin (27), Allah saadet etsin (32), İnşallah (35, 50), Allah yardımcımız olsun (38), Allaha ısmarladık (50), Duamızı ettik (70), Allah bizlere acısın (77).

Kılıçaslan romanında kahramanların dinleri ve mezhepleri farklıdır. Romanda Müslüman Anadolu Selçuklularının İranlılarla ve Bizanslılarla yaptıkları savaşlar konu edilir. Her iki karşıt güç mensupları, mücadelelerini din uğruna yaptıklarına inanırlar. Bu sebeple romanın anlatımında dua ve beddua kalıpları sık sık geçer.

Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra Şah'ın çocukları Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Burada yedi yıl kalan Aslan ve Tokay, zindandan kaçarak kurtulmayı başarır. Van Gölü'nden geçerken peşlerinden gelen askerleri görürler. Su üstündeyken izlerini kaybetmelerinin mümkün olmadığını anlayan Aslan, yaklaşan tehlike karşısında, Allah'a yalvarıp memleketi ve çocuklarının kurtulması için dua eder (29). Peşlerindeki İranlı muhafızları öldüren Aslan ve kardeşi Tokay, yol üzerinde karşılaştıkları Yörük köyüne sığınırlar. Yörük köyü ağası, Türk komutanlarını en iyi şekilde ağırlar. Akşam yatma vakti geldiğinde Aslan, uykusu gelmediği için dışarı çıkıp bir ağacın altında oturur. Onun en büyü hedefi sağ salim İznik'e ulaşıp İznik Valisi Ebul Kasım'dan intikam almaktır. Bu hedefine ulaşmak için Allah'a dua eder (53). Bu arada kale muavini, zindandan kaçan Aslan'ı ve Tokay'ı takibe devam etmektedir. Lakin onları ele geçirmeyi beceremez. Eli boş geri döndüğünde şahın öldüğünü öğrenir. Muavin duyduğu bu kara haber karşısında şah için Allah rahmet eylesin duasında bulunur (61). Yörük köyü ağasının kızı Sümbül, köylerine sığınan Süleyman Şah'ın oğullarına çok yardımcı olur. Gönlünü kaptırdığı Aslan'a Malatya'ya kadar eşlik de eder. Malatya'ya vardıklarında ayrılık vaktinin geldiğini anlayan Sümbül, Aslan'ın İznik'e tek başına gitme isteğine üzülse de yolun tehlikeli olmasından dolayı burada Aslan'dan ayrılmak zorunda kalır. Romanın bu romantik sahnesi kahraman-bakış açısıyla dua motifleri kullanılarak anlatılmıştır: *"Babayiğitim! Haklısın. Türkler senden büyük hizmetler bekliyor. Türkün dileği anayurdun parçalanmaması ve Türk yurdun birliğidir. Allah yardımcın olsun. Tanrı'dan duam Aslan'ımın zaferi, Türk yurdunun istiklalidir. Aşkımı emrettiğin gibi kalbimde saklayacağım ve sana dua edeceğim (74)."* Sevgilisi Aslan'dan uzun süre

haber alamayan Sümbül, babasından izin alıp Aslan'ı bulmak için İznik'e gider. Bu sırada Aslan cenktedir. Aslan'ın dostları Sümbül'e İznik'te barınacağı bir yer verirler. Cenkten dönen Aslan, sevdiği kızı odasında ziyaret eder. İnançlı bir Anadolu köylüsü olan Sümbül, nikâhsız bir erkekle aynı odada kalmanın günah olduğunun farkındadır. Bu yüzden Aslan'ın birlikte olma teklifini reddeder. Dinî bilgisi zayıf olan Aslan ise bu günahı kendi boynuna almayı kabul ederek Sümbül'ü birlikte olmaya ikna etmeye çalışır. Fakat inançlı Sümbül, şahitler huzurunda ve dualar edilerek kıyılacak bir imam nikâhından sonra Aslan'a teslim olmak istediğini söyler (156).

Kocam romanının dua ve beddua yönü zayıftır. Diyaloglarda Allah razı olsun (76), Allaha ısmarladık (172), Allah selamet versin (183), söz öbekleri dışında kayda değer nitelikte ifadeler bulunmamaktadır.

Peyami Safa'nın iptidai romanları arasında bulunan *Korkuyorum'*da üslup basit ve sadedir. Üslubun sıradanlığında ve basitliğinde dua ve beddua söz öbeklerinin rolü vardır. Kahramanlar, pratik dilde kullanılan dua ve beddua göstergelerini alışılagelmiş bir tarzda kullanırlar. Bursa'da karşılaştığı Zehra'ya karşılıksız bir aşkla bağlanan Ömer, Zehra'nın kocası Fazıl Bey'le dertleşir. Bir ara girdiği bunalımdan dolayı Zehra'yı da öldürmeyi düşündüğünü söyleyen Ömer, Fazıl Bey'e hitaben: *"Ben sana şu kadar fenalık düşündüysem Allah beni parçalasın (234)."* der.

Romanın sonunda Ömer ve Zehra, aynı anneden kardeş olduklarını öğrenir. Ömer'in bundan sonra Zehra'ya karşı olan duyguları değişir. Aşk duygusu yerini şefkate bırakır. Ömer, Fazıl Bey'e Zehra ile ilgili duygularını anlatırken gerçekleri öğrendikten sonra abdest alıp camiye gittiğini, camide namaz kıldıktan sonra Allah'tan yardım istediğini anlatır (297).

Tekrar Unsurları: Allah razı olsun (230), Allaha ısmarladık (251), İnşallah (82, 142, 203, 270, 279, 292), Allah göstermesin (293).

Pınar Başında Ölen Kız romanında, vaka Analar Köyü'nde başlayıp, İstanbul'un sosyete mekânlarına kadar uzar. Dua ve beddua anlamındaki söz

kalıpları, her iki mekân çevresinde yaşanan olaylar zincirinde kullanılmıştır. Roman köyün pınarında Zeynep ve Ömer arasında yaşanan aşk ilişkisiyle başlar. Zeynep, Ömer'i büyük bir tutkuyla sevmektedir. Bu aşkını: *"Allah ikimizi bir yastıkta kocatsın"* duasıyla göstermiş olur. Fakat Zeynep, aşkına ihanet ederek İstanbul'da daha güzel bir hayat bulma ümidiyle köyü ve sevgilisi Ömer'i terk eder. Ömer, pınar başında her sabah olduğu gibi Zeynep'i beklerken Ayşe, Ömer'in yanına gelir ve ona Zeynep'i boşu boşuna beklememesini, Zeynep'in ona *Allaha ısmarladık* bile demeden İstanbul'a gittiğini söyler (28). Saf köylü kızını lüks bir hayat vadiyle İstanbul'a götüren Cevat'ın ve İstanbul'da Zeynep'le gönül eğlendiren Nevzat'ın dinî yaşantısı zayıftır. Konuşma aralarına dua ve beddua söz öbeklerini alaylı bir üslupla kullanırlar. Zeynep'in güzelliğine hayran kalan asrî gençler: *"Allah sahibine bağışlasın (89)."* duasını ederken aslında Zeynep'in kadınlık yönünü istismar etmek isterler. Zeynep sevgilisi Cevat'la birlikte İstanbul'un sosyete hayatına kendisini kaptırmıştır. Cevat, Zeynep'le birlikte katıldığı Fikret ve Sami'nin nişan töreninde eski sevgilisi Melahat'la karşılaşır. Bu karşılaşmadan hiç de memnun olmayan Cevat, Sami'yle bu konuyu konuşurken ona karşı olan tepkisini: *"Allah kahretsin şu kadını, nereden geldi bugün (48)."* sözleriyle dile getirir. Roman kahramanları dindar olmamakla birlikte duygularını aktarmak için dua ve beddua söz gruplarını bu şekilde kullanmışlardır.

Tekrar Unsurları: Allah göstermesin (9, 97, 156), Uğurlar olsun (130), Allah versin (64, 74), Allah kârını arttırsın (74), Sabah şerifleriniz hayrolsun (114), Bereket versin (45, 99, 136, 181), Allah mesut ve bahtiyar etsin (129), Allah döndürmesin (144), İnşallah (153), Allah bağışlasın (8, 89), Allah kimseye ölüm acısı göstermesin (9, 97, 156), Allah versin (74), Allah mübarek etsin (128), Allah döndürmesin buraya (144), Allaha ısmarladık (28, 180).

Seni Satın Aldım romanında şımarık ve zengin Selma, babası Kadri Bey'in vefatından sonra yüklü bir mirasa sahip olur. Elindeki parayla hayatın tadını çıkarmak isteyen Selma, keyfince kullanabileceği bir koca satın almak ister. Selma'nın dadısı Şadiye Hanım, evlatlığının yanlış bir tercihte bulunmaması için ona farklı farklı damat adayları önerir. Armudun sapı üzümün çöpü misali her bir koca adayında kusur arayan Selma'nın şımarık tavırları ihtiyar kadını yorar. Selma'yla

münakaşa edecek mecali kalmayan Şadiye Hanım sonunda:*"Ne diyeyim yavrucuğum. Çok üzülüyorum. Nasihatlerim para etmiyor. Allah encamını hayretsin (16)."* demek zorunda kalır.

Tekrar Unsurları: İnşallah (27), Allah da başına getirmesin (65).

Baba dostu Doktor Sırrı Nihat'la platonik aşk yaşayan Seza, *Sönen Alev* romanında başkahramandır. Asrilik duygularının esiri olan Seza, Doktor Sırrı Nihat'la evlilik hayalleri kurmaktadır. O gece babasıyla katılacağı baloda sevgilisini görecek olan genç kız, heyecanlı ve telaşlıdır. Seza'nın sosyete bir hayata özentisi olmakla birlikte din duygusu güçlüdür. Mesut bir gelecek için Allah'tan niyazda bulunur. Seza'nın güçlü Allah inancını kendi ifadelerinde okuruz: *"Odamdan çıkmadan evvel kimsenin işitmemesine dikkat ederek yavaşça dua ettim: 'Allahım saadeti benden esirgeme.' Bu dua halinde dudaklarımdan fışkıran kelimelerin asıl manası, Allah'ın bana vereceği biricik saadet kalbimi kavrayacak ateşli gözleriniz artık bana söyleyeceğinizi umduğum bütün endişelerimi dağıtacak olan son sözleriniz olacaktı (16)."* Seza, inançlı ve şefkatli bir genç kızdır. Yakın arkadaşı Feride'ye yazdığı mektuplarda yeri geldikçe dua etmeyi ihmal etmez. Arkadaşının Şefik Bey'le mutlu bir hayat yaşadığına çok sevinmiştir. Mektubunda çocukları Gülen'e saadetler dileyen Seza: *"Allah onu sana bağışlasın (43)"* duasıyla samimi dileklerini yansıtmaya çalışır. Seza, başlangıçta büyük bir hevesle evlenmek istediği Doktor Sırrı Nihat'ın bu evliği babasına olan vefa borcundan dolayı kabul ettiğini fark edip hayal kırıklığına uğramıştır. Bu arada babasının da hastalığının ilerlemesi Seza'nın dertlerini artmıştır. Feride'ye hitaben kaleme aldığı bir mektubunda: *"Allah bana sabır ve kuvvet versin (170)."* sözleriyle yaşadığı sıkıntılı günleri dile getirmiş olur. Seza'yı hayal kırıklığına uğratan en önemli olay kocasının Gül Fatma'yla olan ilişkisini ve evlatlık olarak kabul ettiği Ayşe'nin bu ilişkiden doğduğunu öğrenmesi olmuştur. Seza'ya bütün bu gerçekleri ona platonik bir aşk duyan Selim Naci anlatmıştır. Sarhoş olduğu bir anda yakın arkadaşı Sırrı Nihat'ın bütün sırlarını ifşa eden Selim Naci, sonradan pişmanlık duygusuna kapılsa da artık iş işten geçmiştir. Bu pişmanlık duygusunu: *"Bir dostumun bana tevdi edilmiş esrarını bir başkasına açtığım için Allah beni affetsin (138)."* duasını ederek dile getirir.

Tekrar Unsurları: İnşallah (90, 129, 216).

Toprak Mahkûmları romanı, Atatürk inkılâplarını Türk köylüsünün ruhuna sindirmek için kaleme alınmıştır. Yazar, kitabının ön sözünde romanın yazılış amacını açıkça dile getirmiştir (2). Romanda vaka, cehalet ve sefalet içinde yaşayan Tepeköy sakinlerinin 1880-1923 yılları arasında yaşadıkları dramı anlatır. Köylülerin en karakteristik özellikleri, dinî yanlarının güçlü olmasıdır. Köylüler aralarında geçen diyaloglarda dua ve beddua söz kalıplarını sıklıkla kullanırlar. Köy düğünlerinde evlenecek gençlerin mürüvvetleri ve savaşa giden gençlerin sağ salim köye dönmeleri için dua edilmesi ihmal edilmez. Köylüler, dua ve beddua ibarelerini bilinçli bir inançla ve doğru zamanlarda kullanma bilgisine sahip değildirler. Bu konuda en büyük eksiklikleri yaşadıkları sıkıntıları aşmak için çalışıp çaba sarf etmeleri gerekirken, yanlış bir teslimiyetçi ruhla dua ve bedduaya sarılmalarıdır. Köyde tifo salgınından kaynaklanan ölümlere çare bulmak için hiçbir çaba içerisine girmezler. Yazar Pamirtan, köy halkının bu konudaki cehaletini ortaya koymak için köylüler arasında geçen diyaloglardan yararlanır. Bir kişinin daha tifodan ölmesine üzülen köylülerden biri yanlış bir tevekkül anlayışıyla şöyle der: *"Ne yapalım ölüm Allah'ın toprak bizim. Er geç hepimiz oraya gideceğiz. Lakin rahmetlik çok iyi adamdı. Bütün ömrü sıkıntı içinde geçti, genç yaşında üç öksüz bırakıp gitti. Adamcağızın zaptiyelerden yediği dayak ciğerlerini çürüttü. Eşkıyaların yumruğu; gözümün birini kör etti. Padişahın vergisi belini büktü. Malı, tarlası, mezada çıktı. En sonunda sıtmadan dalağı şişti, karnı tulum gibi oldu. Dizlerinin dermanı kesildi, gözleri çukuruna çöktü. Karısı da tifodan can verip gitti, Allah bizimkileri saklasın (45)."* Cahil köylüler, eşkıyalardan ve padişah yanlılarından gördükleri cefa ve eziyete karşı tepkilerini sadece bir beddua olarak göstermektedirler. Cehalet bataklığında yaşayan Anadolu köylüleri, hastalığı ve sefaleti kötü bir kader olarak kabul edip yaşadıkları sorunların çözümü için dua ve beddua etmenin ötesinde hiçbir çaba içerisinde olmamaktadırlar. Romanda Atatürk devrimlerinin karşısında engelleyici bir güç olarak görülen yozlaşmış dinî değerler, geri kalmışlığın ve sefaletin birer argümanı olarak gösterilmiştir.

Tekrar Unsurları: Evlenme duası (43), Allah rahmet eylesin (47), Allah'a emanet olun, sağ olun; darısı başınıza (48), Dua okuma (69), Allah bu gidişin encamını hayır eylesin (77), Uğurlar olsun, Allah bize acısın (95), Allah yardımcın olsun (8), Allah düşmanıma bile vermesin (18), Allah sağlık ve saadet versin (43),

Allah seni de benim gibi 70 yıllık saadetine kavuştursun (48, 49), Allah işini rast getirsin (73), Allah ondan razı olsun, Çocuklarının mürüvvetini göstersin (78), Muzafferiyetler eyle ya Rabbi (136), Allah yolunuzu açık etsin (146), Allah kahretsin (107), Allah belasını versin (129).

Üç İstanbul romanında dinsiz Adnan merkezinde burjuvazi sınıfın yozlaşan yaşantıları anlatılır. Roman din ve inanç unsurları açısından kritik ve önemli bulgular içerir. Burjuvazi tipler, dinî geleneklere aykırı Avrupaî yaşam tarzlarını meşrulaştırarak modern Batı medeniyetinin terakkisi karşısında dağılıp parçalanan temeli dinî esaslara dayalı Osmanlı medeniyetini nükteli üslupla hicvederler. Yazar, bayram ziyaretleri için Hidayet'in konağına gelen insanların trajikomik hallerini tasvir ederken dua unsurunu kullanır: *"Hidayet'in üç yeri–eli, ayağı, eteği- surelerle, dualarla öpülür; o, öfkeli bir tevazuuyla kendisini mahcup etmemelerini rica ederdi (180)."* İstanbul sosyetesi dinî değerlere aykırı yaşam tarzlarına rağmen günlük diyaloglarında dua içeren söz öbeklerini sıklıkla kullanırlar. Romanda beddua göstergelerinin sayıları oldukça sınırlıdır. Süleyman, Hidayet'in konağında karşılaştığı Adnan'a sitem eder. Adnan, Hidayet Beyefendi'ye Buckle'den bir kitap tavsiye etmiştir. Beyefendi de bu kitabı Süleyman'a tercüme ettirmiştir. Adnan'a bu olayı anlattıktan sonra nükteli bir tarzda ona karşı : *"Allah'tan bul (33)."* ifadelerini kullanır. Romanda beddualar lafın gelişi söylenen bir dizi kelime yığınından ibarettir.

Tekrar Unsurları: Allah'tan bul (33), Allah belasını versin (263), Allah kahretsin (394), Allah razı olsun (56, 86, 277), Allah gül yüzünü soldurmasın (288, 555), Allah daha ala etsin (309), Allah tuttuğun toprağı altın etsin (555), Allah etmesin (549).

Din diline ait dua ve beddua söz öbekleri *Yalnız Dönüyorum* romanında anlatıma akıcılık ve sadelik kazandırmıştır. Edebiyatsever Yıldız, çocukluk dönemine ait hatıralarını anlatırken her hafta evlerine gelen baba dostlarına Namık Kemal'in şiirlerinden seçme beyitler okuduğunu anlatır. Yıldız'ın okuduğu bu şiirlere hayran olan misafirler küçük kızın başını okşayarak: *"Allah bağışlasın, Allah nazardan saklasın (44)."* dualarını ederler. Romanın asıl ilginç olayları Yıldız'ın farkında olmadan evli bir erkekle bir yuva kurmasından sonra yaşanır. Hilekâr Hasan, amcasının kızı Gülsüm'le evliliğini gizleyerek Yıldız'la evlenmiştir. İlk

günlerde her şey yolunda gider. Hasan ikinci eşi Yıldız'ı amcasının hanımıyla tanıştırır. Hasan'ın sırrını gizleyen yengesi: *"Allah iyilik versin, Allah dirlik, düzenlik versin (115)."* dualarıyla genç çifte mutluluklar diler. Avrupa'da ikamet eden Seyhan da İstanbul'a geldiğinde gençlerin asrilik özentisiyle milli ve manevi değerlerini bütünüyle yitirdiğine yakından şahit olur. Yıldız'la memleketin bu kötü halini uzun uzun konuşan Seyhan, Avrupa'ya geri dönerken ümitsizdir. Memleketin içinde bulunduğu felaket karşısında Yıldız'ın şahsında bütün Anadolu halkına Allah'tan sabır diler (186,187). Gelişen olaylarda hilekâr Hasan, ilk karısı Gülsüm'ü çocuklarıyla sefalet içinde bırakıp Yıldız'la birlikte Fransa'ya gider. Onuru kırılan Gülsüm, Fransa'ya kadar giderek kocasının çevirdiği bütün dolapları Yıldız'a anlatır. Hasan, bütün foyasını ortaya çıkan Gülsüm'e kin ve nefret duyar. Sinir krizi geçiren Hasan, Gülsüm'e olan tepkisini: *"Tuh Allah belanı versin. Beni rezil ettin (257)."* cümleleriyle dile getirmiş olur. Yıldız, bir yuvayı dağıtan kötü bir kadın olduğu için büyük bir ızdırap duyar. İstanbul'daki yakınlarına bir telgraf çekerek Fransa'dan yalnız döneceğini bu yüzden kendisini karşılamalarını ister. *Yalnız Dönüyorum* romanı vaka örgüsünün bu son sahnesiyle isimden içeriğe başarıyla ilişkilendirilmiş olur. Romanda kahramanların dua ve beddua etmelerini gerektirecek sınırlı sayıda olay yaşanmıştır. Kahraman-bakış açısıyla kullanılan dua ve beddua göstergeleri okuyucuda güçlü bir din duygusu hissettirmez. Göstergeler *Allaha ısmarladık* (36) örneğinde olduğu gibi sıradan ve basit bir üslupla kullanılmıştır.

İncelediğimiz romanların tamamında dua ve beddua türünde söz öbeklerinin kullanıldığını tespit ettik. Fakat bu dinî göstergelerin bütün romanlarda aynı nitelikte olduğunu söyleyemeyiz. Kahramanlar, genellikle üstesinden gelmekte zorlandıkları sorunlar karşısında Allah'a dua edip yardım isterler. Kendilerine iyilikte bulunan kişilere, eş, dost ve akrabalarına değişik vesilelerle dua etmeyi ihmal etmezler. Pratik dilde kullanılan dua ve beddua göstergeleri romanlara olduğu gibi yansımıştır. *Sinekli Bakkal ve Utanmaz Adam* romanlarında mahalle sakinleri canlı hayatta olduğu gibi konuşma esnasında sık sık dua ve beddua ederler. İşgal yıllarında Anadolu'da yaşanan sosyal ve bireysel olayları konu edinen *Aşkın Temizi ve Çöl Gibi* romanları dua ve beddua göstergeleri açısından zengindir. *Papeloğlu, Beyza, Hıçkırık ve Kılıçaslan* romanlarında gerçek hayatta olduğu gibi nikâhtan sonra dua edilir. *Gece Konuştu, Yıldız Yağmuru, Öldüren Kim?, Türk Yıldızı Emine, Hayat Sen*

Ne Güzelsin ve İkinci Dünya romanlarında ölen karakterlerin cenaze merasimlerinde aynı şekilde dua edilir. Özellikle kadın kahramanlar çaresiz kaldıkları anlarda bedduaya sarılırlar. Sabahattin Ali ve Memduh Şevket Esendal, romanlarında kadınların bu yönünü başarıyla yansıtmıştır. Romanların büyük bir kısmı kahramanların birbirlerine yazdıkları mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Bu mektupların sonu reel hayata olduğu gibi genellikle dua cümleleriyle tamamlanır. *Dağları Bekleyen Kız, Bahar Çiçeği, Bu Kalp Duracak, İkinci Dünya ve Sönen Alev* romanlarında bu türde örnekler bulunmaktadır.

Bulgularımıza göre, romanlarda samimi ve içten duygularla edilen duaların sayısı oldukça sınırlıdır. Kurtuluş Savaşı'na atıfta bulunan *Ateş Kamçıları, Türk Yıldızı Emine ve Kır Çiçeği* romanlarında; ayrıca Osmanlı Ordusunun Haçlı donanmalarına karşı zaferlerini anlatan *Barbaros'un Ölümü ve Hayrettin Barbaros* romanlarında dua ve beddua türünde söz öbekleri vaka zamanının sosyal ve kültürel yaşamına uygun olarak kullanılmıştır. Romanların büyük bir kısmında dua ve beddua göstergeleri dinî anlamlı olan bir mesaj içermezler. Yazarlar dua ve beddua türündeki dinî göstergelerden sadece mahalli bir unsur olarak yararlanmışlardır. Dönemin kültür politikasının romanların bu yanını da etkilediği açıktır.

2.1.1.2.2. Ahirete İman ile İlgili Hususlar

Kutsal dinlerde ve inançlarda insanlara Allah'ın varlığı ve birliğinden sonra ahiret gününe iman telkin edilir. İslam dini, tâbilerinin ahiret gününe, cennetin ve cehennemin varlığına inanmasına çok ehemmiyet verir: *"Çünkü Allah'a iman, varlığın çıkış kaynağını gösteriyorsa, ahiret gününe iman etmek de varlığın sonucunu gösteriyor. İnsan ancak bunun ışığı altında hedef ve gayesini çizebilir. Ahirete iman olmazsa insan gayesiz kalır, yüce meziyetlerden mahrum kalır."* (Günenç, 1988:23) Kuran-ı Kerim'de ahiret gününü anlatan ve insanları bu hayata hazırlıklı olmaları için uyaran çok sayıda ayet bulunmaktadır. Cenab-ı Allah, *Rum* suresinin 50. ayetinde: *"Bak Allah'ın rahmet eserlerine… Allah ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor. İşte o ölüleri de böyle diriltir. Onun her şeye gücü yeter. Onun kudreti sonsuzdur";* Yasin suresinin 78. ve 79. ayetlerinde: *"Dedi ki: "kemikler çürümüş iken kim onları canlandırabilir? Sen söyle; her çeşit yaratma*

şeklini bilen ve o kemikleri ilk olarak inşa eden, onları canlandıracaktır." buyurur. (Özek ve diğer, 1992:20)

İslam'ın temel kaynakları Kuran-ı Kerim'de ve hadis kitaplarında ahiretle ilgili semboller, Müslüman halkların pratik ve kültür diline aynı oranda yansımıştır. Din dilinde ahiret inancından kaynaklanan kalıplaşmış söz öbeklerinin fazlalığı bu kavramın sosyal ve ferdi hayatımız üzerindeki etkin rolünden kaynaklanır. Deyimlerimiz arasında yer alan *"ahiret adamı olmak, İki cihanda yüzü ak olmak, ahiret hakkı, kabir azabı çekmek, ahiretini yapmak, ahiret kardeşi, ahiret korkusu, ahiret yolculuğu, ahireti boylamak, ahirette on parmağı yakasında olmak, ahirete gitmek"* gibi söz öbekleri öteki dünya inancından kaynaklanan veciz duygu ve düşünce aktarımlarıdır. Din dilinde ahiret inancına dolaylı veya doğrudan göndermede bulunan sözcük sayısı fazladır. *Cennet, cehennem, a'raf, kıyamet, mahşer, İsrafil'in suru, levh-i mahfuz, sırat köprüsü* gibi göstergeler ölüm sonrası gidilen varlık âlemine göndermede bulunur.

Türk romanında Müslüman kahramanların ahiret inançları üsluplarına yansır. Dinî yanı en zayıf romanlarda bile ahiret ile ilgili hususlara rastlarız. Okuduğumuz romanlarda ahiret ile ilgili tespitlerimizi aslî şekillerine özen göstererek yazmaya çalıştık. Kıyamet, cennet ve cehennem inancından kaynaklanan metinleri farklı bir alt başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük. Bu hususta bulgularımız bize bir kez daha dilin milletlerin din ve inanç değerlerini yansıtmadaki etkin rolünü göstermiştir.

Ahiret'e iman inancı, Ayşim romanında Padişah III. Ahmet'in şehvet arzularına direndiği için Ayşim'in recmedildiği sahnede geçer. Ayşim, iri cellâda günahsız olduğunu söyleyip yalvarsa da cellât acımasızca cevap verir: *"Dünya saadetleri senin için söndü, ahiretine bak (156)."*

Ağrı Dağı eteklerinde çeteler kuran eşkıyalarla Türk askerleri arasındaki mücadeleleri anlatan *Dağları Bekleyen Kız* romanında, çete reisinin kızı Zeynep, Üsteğmen Adnan Bey tarafından yakalanır. Adnan Bey, onu bir mağaraya hapseder. Çevreleri eşkıyalarla sarılıdır. Adnan Bey, genç kıza yol güzergâhını gösteren haritayı vermesini ister. Zeynep, haritayı verse bile kendisini nasıl kurtaracağını

sorar. Adnan Bey nükteli bir üslupla cevap verir: *"Seni öbür dünyaya götürecek yoldan (76)"*

Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi sıkıntılı günler yaşadığı Birinci Dünya Savaşı yıllarında harp zengini olan kişilerden biri de *Harap Zenginin Gelini* romanının ana karakteri Cevdet Bey'dir. Cevdet Bey ve ailesi zenginliğin verdiği şımarıklıkla dinî değerlerinden koparlar. Cevdet Bey'in kayınvalidesi Büyük Hanım, asrilik özentisiyle köşkün değişen hayat tarzını beğenmeyen tek kişidir. Yetiştiği dinî terbiyeyle kızlarını ve gelinlerini örtünmeleri hususunda uyararak, örtünmeyen kadınların ahirette cezalarını çekeceklerini söyler (12).Yazar, romanın ana karakteri Cevdet Bey'in hayatını geri dönüş tekniğini kullanarak anlattığı bölümde üvey babasının ailesiyle ilgilenmediğini ve bir gece eğlence için çıktığı deniz yolculuğundan bir daha dönmediğini anlatır. Kayıplara karışan üvey babanın öteki dünyaya göç ettiği rivayet edilmektedir (26). Cevdet Bey'in annesi de ölü bir bebek doğurduktan sonra ahirete kavuşmuştur (26).

Ercüment Ekrem Talu'nun ironik bir üslupla kaleme aldığı *Kodaman* romanında mektepten kaçan haylaz ve tembel Kodaman, arkadaşıyla oyun oynamak için mahallede bulunan bir türbenin bahçesine gider. Yazar, mezarlığı ve türbeyi tasvir ederken öteki dünya ifadesiyle ahirete gönderme yapar: *"Belki bundan yüz, yüz elli yıl evvel, daha buraları mahalle değilken, hazretten, öteki dünyada şefaat uman bir avuç saf dilin yosunlaşmış mezarları, boyunları bükük, gelip geçenlerin lakayt dudaklarından senelerdir çıkmayan Fatiha"yı bekliyordu. Bu duaya bedel ve Yaradan'ın indinde, belki daha makbul, kuş cıvıltıları, çocuk kahkahaları, yabani çiçekler, güneşli mevsimde, bu ahiret köşesini şenlendirirdi (19)."* Kodaman, mektepten kaçtığı sırada bir bostana girer ve bostandan mısır çalarken bahçıvana yakalanır. Bahçıvan, Kodaman'a tokat atar ve onu azarlamaya başlar. Yazar, Kodaman'ın yaptığı bu hırsızlığa karşı bahçıvanın sert tepkisini anlatırken eleştirel bir bakış açısı getirir: *"Oruç yiyen yahut ki abdestsiz gezenleri öbür dünyada, akla ve hayale gelmedik işkencelerle tehdit eden din kitaplarında, çocuk dövenler hakkında nasıl ceza tertip edileceğine dair hiçbir kayda rast gelmedim. Bu noksan ilahî adalet hakkında şüphe uyandırır. Ve ben, hâşâ süphanî bir kudrete sahip olsa idim, cehennemi, çocuklara bîsût eziyet ve hakaret edenlerle doldururdum (30)."* Yazar,

İslami değerlerin çocuklara ürkütülerek kazandırılmasını eleştirir. Yazarın anlatımına güç ve zenginlik katmak için burada kullandığı *"öbür dünya"* ifadesi de ahiret inancına göndermede bulunmaktadır.

Mizahî Meşhedi Aslan Peşinde romanında ahiret inancını *"öbür dünya"* ve *"ahiret kapısı"* söz kalıplarının karşılığında okuruz. Meşhedi ve arkadaşları, aslan avı için geldikleri Afrika çöllerinde yollarını kaybederler. Dört gün boyunca Mikâil Efendi, Torik Necmi, Meşhedi ve Fettah Ağa, Afrika çöllerinde şaşkın şaşkın dolaşırlar. Günlerce çölde aç susuz kalan maceraseverler halsizlikten perişan olurlar. Gece bastırdığı sırada Mikâil Efendi bir tiyatro aktörü tavrıyla yoldaşlarına dönüp: *"Oldu olacak! Barim şurda oturup biraz repo edelim. Öyle de böyle de ölecek olduktan sonra, öbür dünyaya yorgun argın gitmenin mehnası yoktur (151)."* der. Çölde karşılaştırdıkları Cicimama kabilesi kendileri için bir umut olur. Yardımsever yamyamlar, macerasever şaşkın avcıları çadırlarında misafir ederler. Uzun maceralardan sonra Torik Necmi arkadaşlarına her şeyi bırakıp geri dönmeyi teklif eder. Mikâil Efendi ve Fettah Ağa, Torik'in bu teklifini kabul ederler. Meşhedi ise bu teklifi reddeder. Bunun üzerine Torik Necmi, komik ve nükteli üslubuyla Meşhedi'yi ikna etmeye çalışır: *"Moruk, biraz daha dişini sıkacaksın. Bu cehennemden kurtulalım bir kere… Azat buzat, yarın ahiret kapısında beni gözet… Askısar (233)."*

Popüler tarih ve aşk romanı olan *Sevgim ve Izdırabım* romanında kahramanların ahiret inançları güçlüdür. Roman Milli Mücadele yıllarında yaşanan Gülseren ve Metin aşkını anlatır. Gülseren, nişanlısı Tayyareci Metin'in şark isyanlarını bastırmak için çıktığı görevde uçağının düştükten sonra kaybolduğunu öğrenir. Gülseren, bu acı haberi aldıktan sonra psikolojik bunalım geçirir. Kızının ızdıraplı halini gördükçe daha çok üzülen babası Macit Bey, onu ahiret inancıyla teselli eder: *"Kızım, muharebede ölenler için fanilik yoktur. Onlar aramızda bir tayf gibi yaşarlar. Eğer ağlarsan bu gözyaşları aranızda bir deniz olur da sonra yarın ahirette de birbirinizi bulamazsınız (83)."* Macit Bey'in din dilini kullanarak verdiği bu nasihatler kızı Gülseren'i rahatlatır.

Utanmaz Adam romanında dine ait değerler ironik ve nükteli bir üslupla hicvedilir. Babasının ölümünden sonra hırsızlığı meslek edinen Avnussalah, birgün eve elinde zeytin, peynir, ekmek, gibi kahvaltı malzemesiyle gelir. Annesi Fevziye

Hanım, çocuğunun bu yiyecekleri alın teriyle kazandığı bir parayla almış olabileceğine inanmaz. Oğluna bu yiyeceklerin parasını nereden bulduğunu defalarca sorar. Asi çocuk, annesinin bu sorgulayıcı tavrına karşı öfkelenerek: *"Dolu geldiğim zaman bin bir ahiret suali sorarsın (24)."* der. Avnussalah, hırsızlık yaptığını açıkça söylemese de annesi bunun farkına varmıştır. Komşularıyla yaşadıkları sorun onun bu yönünü daha da belirginleştirir. Hürmüz Hanım, bahçelerinde yemiş bırakmayan Avnussalah'ı annesi Fevziye Hanım'a şikâyet eder. Öfkeli komşu kadın ağır sözlerle de Avnussalah'ı azarlar. Evladının horlanmasına daha fazla dayanamayan Hürmüz Hanım, besmeleli çocuğunun bu kadar ağır sözleri hak etmediğini söyleyerek vefat eden kocasının nur içinde yatması için ona dua eder. Bu konuşmalara daha fazla sinirlenen Hürmüz Hanım, ahiret inancını yansıtan bir cevapla tepkisini gösterir: *"Dünyaya böyle hayırlı çocuklar bırakıp giden bir adam ahiretin nurları içinde mi kalır, yoksa ateşleri arasında mı? (26)."* Mahallenin belalısı Avnussalah, kendisi gibi hırsızlığı meslek edinen Ali Safder'le lokantadan aşırdıkları pardösülerin ceplerindeki paraları çalmak isterler. Fakat çaldıkları pardösülerin içinden para çıkmaz. Pardösülerin ceplerinden sadece mektuplar vardır. Mektupların birinde Fazıla adında bir kadının, kocasını patronu Cabir Bey'le aldattığı yazılıdır. Bu mektubu şantaj olarak kullanmak isteyen Avnussalah ve Ali Safder, kadının kocasının ağzından bu sevgililere tehdit mektubu yazarak karşılığında para isterler. Ali Safder, mektubu kadının evine götürmeye çalışırken yolda rastladığı bir kadına Fazıla Hanım'ın evinin nerede olduğunu sorar. Kadın, şantajcı Ali Safder'e ahiret göstergesinden yararlanarak cevap verir: *"Onun nerde olduğunu kocası bile bilmez. Doğduğu vakit göbeğini sokağa atmışlar. Kadir Efendiye Allah sabır veriyor, evliya gibi adamdır. Fakat yarın ahirette Hak Teali hazretleri bu herife karısından yana çok sual soracaktır (112)."* Romanda üslup nükteli ve ironiktir.

Tekrar Unsurları: (51, 262)

Peyami Safa'nın çıraklık döneminde kaleme aldığı *Sabahsız Geceler* romanında gayrimeşru bir ilişki sonucunda dünyaya gelen Salih'in dramı anlatılır. Romanda ahiret inancı, kahraman-bakış açısıyla bir deyim içinde tespit edilmiştir. Tahir, Şükran'ın ölümüne Nezahet'in sebep olduğunu düşünmektedir. Salih'e bu konudaki şüphelerini anlatırken Nezahet'e karşı öfkesini içinde ahiret göstergesi

bulunan bir deyimle yansıtır: *"Ahirette on parmağım Nezahet'in yakasındadır. İlletli bir herif olmasaydım. Çoktan onun yakasına yapışırdım. Şükran'ın ölümüne sebep odur anladın mı? (197)."* Tahir'in din duygusu güçlü değildir. İç dünyasında yaşadığı kin ve nefreti yansıtabilmek için din dilinden yararlanmıştır.

Analiz ettiğimiz romanlar arasında ahiret inancını en samimi ve net bir şekilde ortaya koyan romanın *Allaha ısmarladık* olduğunu söyleyebiliriz. Milli Mücadelenin yaşandığı yıllarda babasını ve annesini kaybeden Emel, annesinin mezarını ziyareti sırasında ahiret inancını çok samimi ve masum duygularla dile getirir: *"Allahım, benim büyük Allahım! Şu karşımda boynu bükük, günahsız sana yalvaran küçük kuluna acı da anneme ahirette eziyet çektirme. Onu babamın yanına götür. Onları ruhunu birleştir. Benim kendileri için ağladığımı söyle (194)."* Romanın bu sahnesi, reel hayatın ahiret inancına bakan dinî yanını başarıyla yansıtmıştır.

Aşk romanında Putperest Uruk köylüleri arasında Allah'ın varlığını kabul eden bazı kahramanların ahiret inancına sahip olduklarını ve bunu üsluplarına yansıttıklarını örneklendirebiliyoruz: Ayça, ermiş ihtiyar Gülemre'nin ziyaretine gittiği gece, evin bahçesi bakımsızlığına rağmen semanın üstüne yükselerek ahirete dönmüş algısıyla tasvir edilmiştir (41). Ayça, Dolunay'a tarifsiz duygularla âşıktır. Dolunay'ın gözlerine bakarken duygularını ahiret sembolüyle yansıtır: *"Her bakışta dünya da ahirette bana haram oluyor (63-64)."* Ayça, putpereset Uruk halkı arasında yaşamaktadır. Fakat onlardan farklı olarak Allah ve ahiret inancına sahiptir. Ayça'nın putlara tapan insanların arasında yaşamasına rağmen Allah inancıyla birlikte ahiret inancına sahip olduğunu gösteren ifadeler romanın *Canım'ın Ölümü* başlıklı bölümünde de geçer. Ayça'nın Dolunay aşkı o kadar yücedir ki artık ne dünyayı ne ahireti hissedebilmektedir. Ayça'nın bu ruh halini kahraman-bakış açısıyla okuruz: *"Sen kalbime hâkim olmak, bana aşkı öğretmek için etrafımda o kadar döndün, dolaştın... Bütün hislerimi, bütün elemlerimi, kalbimi, ruhumu aldın, Beni bütün âleme, hem dünyaya hem ahirete karşı hissiz bıraktın (90, 91)."*

Kuvvetli bir Allah inancına sahip olan Dolunay, güvendiği arkadaşlarına putların anlamsız birer taş olduğunu söylemekte, Allah'ın varlığını kabul etmelerini istemektedir. Dolunay, Allah inancıyla birlikte meleklere ve ahiret gününe de

inanmaktadır. Dünyadaki gerçek mutluluğunun kaynağını aşkta bulan Dolunay, bütün malını Uruk köyünün garip ve fakir insanlarına dağıttıktan sonra kendi ifadesiyle dünya ve ahireti unutmuştur (87). Dolunay, karşıt güç karakter Erdem'in ölüm haberini aldığında ona acıyarak kendisine yaptığı kötülükleri affeder. Merhametli gönül adamı, Erdem'in tövbe etmiş, yakasını kurtarmış olabileceğini düşünmüştür (127). En son görüştüklerinde Erdem, kendisine müstehzi bir tavırla: *"Şeytan bana Fırat kenarında bir saray, sana akıl versin."* demişti. Allah inancına sahip Dolunay, hesap gününe de olan inancıyla Erdem'in tövbe ederek kurtulmuş olabileceğine ihtimal vermiştir.

Cumbadan Rumbaya romanında dil ve anlatım savruktur. Romanda *"dünya ahiret kardeşi"* deyimine yerine *"dünya ahiret kızı"* söz kalıbı kullanılmıştır. Selim'in veznedar babası, kanser hastası kızının tedavisi için zimmetine para geçirir. Ancak yakayı ele vererek tutuklanır. Cemile, sevgilisi Selim'in babası Nail Bey'i hapisten çıkarmak için gizliden maddi yardımda bulunur. Selim'den gizleyerek yaptığı bu iyiliği Nail Bey'e daha sonra ayrıntılı olarak anlatır. Anlatımı sırasında Nail Bey'le aralarındaki ilişkinin mesafesini vurgulamak için ona dünya ahiret kızı olduğunu söyler (170). Psikolojik roman türünün usta kalemi Peyami Safa'nın mizahî türde kaleme aldığı bu eserinde din dili, mizah ve nükte malzemesi olarak kullanılır.

Ateş Böcekleri romanında ahiret göstergesi geçmektedir. Şaban Efendi'nin vefatının kırkıncı gününde mevlit okutulur. Komşu kadınlar ölü evine yardım etmek için lokma tatlısı dökerler. Komşulardan Necibe Hanım, hayırsever Habibe Hanım'a: *"İstersen bir tabak da topal Hamdi'ye götüreyim. Ben sevaptan çekinmem… Yarın ahrette ebabil kuşları da bana kudret helvası taşırlar… Değil mi hele? (70)."* der. Mevlit programında lokma dağıtan kahramanlar, sevaplarının karşılığını öteki dünyada göreceklerine inanırlar.

Sinekli Bakkal romanında ahiret sembollerinin kullanım şeklini İmam Hacı İlhami Efendi ve Zaptiye Nâzırı Selim Paşa çevresinde yaşanan olaylarla ilişkilendirerek anlatmayı uygun gördük. İmam, olayların akışında kritik roller üstlenen önemli bir karakterdir. Vaazlarında ahiret olgusu önemli temalardan biridir. Onun zannınca geçici dünya heveslerine meyleden mahalle sakinlerinin ahiret

korkusuyla sürekli ikaz edilmesi gerekmektedir. *"İmam Hacı İlhami Efendi için iyilik, yoksullara yardım, yalan söylememek gibi ahlâkî değerlerin hiçbir önemi yoktur. Onun tek amacı, mahallede devamlı ahiret havası estirmektir."* (Şahin, 2011) Ahiret havası sadece *Sinekli Bakkal* sokağında oturan sıradan insanların üzerinde esmez. Romanın ikinci mekânı Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağına da aynı hava hâkimdir. Nâzır'ın yaşı kemâle ermiş saza söze düşkün hanımı Sabiha'ya başta kocası olmak üzere herkes: *"Artık vaktini ibadete hasretmek zamanı geldiğini daha doğrusu ahireti düşünme saati çaldığını ima ediyordu. Hâlbuki o buruşuk yüzünü daha buruşturuyor ahiret düşüncesini hiç sevmiyordu (36)" "Fakat etrafındaki hava hiç de ahiret havası değil (39)."*

Tekrar Unsurları: (119, 426, 462)

Yıldız Yağmuru romanında asrilik özentisinde olan bir zümrenin kirli aşk ilişkileri anlatılır. Romanda din teması siliktir. Ahirete iman vurgusu kereste tüccarı Hayri Mümtaz'ın cenaze merasiminde geçer. Hayri Mümtaz, Viyana'da tedavi görmesine rağmen eski sağlığına kavuşamayarak ölür. Hayri Mümtaz'ın cenazesi konaktan bando çalınarak marşlarla uğurlanır. Cenaze namazı kılındıktan sonra mezarlığa getirilir. Okunan Kur'an-ı Kerim ve dualardan sonra cenaze defnedilir. Yazar, hayattayken şatafatlı eğlence partileri düzenleyen Hayri Mümtaz'ın mezarı başında artık ahiret havasının estiğini söyler (280).

Refik Ahmet Sevengil'in *Açlık* romanında ahirete imanın karşılığı olarak dua anlamında bir söz kalıbı kullanılmıştır. Şeker fabrikası müdürü, köylülerle ve patronu arasında yaşanan arazi sorununu çözmek için köye gider. Köy muhtarı iyi niyetinden emin olduğu Ahmet Turgut'un köye gelmesinden oldukça memnun olur. Muhtar, köylüler adına bu memnuniyetini: *"Dünya ve ahirette berhudar olun (64)."* duasıyla dile getirir.

Aşkın Temizi romanında tıp tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabaya hizmet etmek için gelen Erden, savaşın kasabada büyük sosyal yıkımlara sebep olduğunu görür. Cephede çarpışan köylülere askerlerimizin durumunu sorar. Çanakkale ve Galiçya cephelerinde çarpışan Bekir, cephelerin dehşetini tasvir etmek için din dilinden yararlanır:*"Ahiret gününde cehennem kurulduğu vakit,*

Çanakkale'den örnek alınıp kurulacak (141)." Erden, teyzesinin kızıyla evlenmesine müsaade etmeyen eniştesi Hacı Zeynullah'ı da ikna etmek için ciddi bir mücadele vermektedir. Hacı, kasabalıların da baskısıyla kızını vermeye razı olur. Fakat onun bu kararını vermesinde Allah inancından gelen iç muhasebesinin önemli etkisi olmuştur: *"Hacı her ne olsa, yine Allah'ını dinini bilmekten, tanımaktan fariğ olmayan Hacı! Tanrı sanan bir kız verdi ki yedi beldede kırk köyde güzelliği, adı söylenir (355)."* Hacı, kızının saadetini görmeden ahirete göç etmek istemez (355). Romanda ahiret kavramı reel anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında halk kahramanlıklarını anlatan *Dinmez Ağrı* romanının başkişisi Şerare, işgal güçlerinin gizli planlarını öğrenip Türk subaylarına ulaştırmak üzere görevlendirilmiştir. Şerare, yeni görevi için İzmir´e gittiğinde kendisini Mari adında bir Rum kız olarak tanıtır. Maria, işgalcilerin kumandanına bir Türk'le zorla evlendirilmek istendiğini söyleyerek kendisini korumaları için yalvarır. İşgalci kumandan da ona acıyarak, onu kendi köşküne yerleştirir. Şerare, görevi gereğince kumandanın kendisine tamamen güvenmesini sağladıktan sonra gizli belgelerin nerede saklandığını öğrenir. Bir gece kumandanın evde olmamasını fırsat bilerek gizli belgelerin kopyasını çıkarır ve kaçar. İzmir´in bir köyüne ulaşan Şerare, burada Hüseyin Çavuş ile tanışır ve ondan yardım ister. Hüseyin Çavuş'un sayesinde bir süre köyde saklanan Şerare, bu halde belgeleri Türk cephesine ulaştıramayacağını anlar. Bu belgeleri köyde tanıştığı Küçük Ali'ye vererek Türk cephesine ulaştırmasını ister. O günün akşamında kumandanın askerleri tarafından yakalanan Şerare, İzmir´e tekrar götürülerek bir odaya kitlenir. Şerare, bu odada acımasızca sorgulanmasına rağmen Türk askerlerini tehlikeye atacak hiçbir bilgi vermez. Sorgulama boyunca hiçbir şey söylemeyen Şerare'nin idamına karar verilir. Ölüm fermanını bildirmek üzere odaya gelen Neriman ve Ekrem Bey, bildiklerini anlatması için genç kızı son bir kez uyarır. Şerare'nin tek amacı, Türk ordusunun muzaffer olması ve ülkesinin hürriyetine tekrar kavuşmasıdır. Allah ve ahiret imanı güçlü olduğu için ülkesi uğruna ölümü göze almıştır. Ölmemesi için bildiklerini anlatması gerektiğini söyleyen Neriman'a ve Ekrem Bey'e iman gücüyle cevap verir: *"Eğer bu dünyanın bir arkası varsa… Ölmekle, bu topraklardan göçüp gitmekle iş bitmiyorsa. Ruhum kazanç gününü elbet oradan kutlular (99)."*

Hayrettin Barbaros romanında Elcezayir'e giren İspanyollar, Hızır'a Moncada'nın kaleminden bir mektup göndererek onu kardeşleri ve arkadaşları gibi öldüreceklerini söylerler. Bu tehdide gülen Hızır, Moncada'ya bir cevap yazarak öldürülen arkadaşlarının ve kardeşinin ebedi bir âleme gittiklerini, onların Allah'ın huzurunda aldıkları mükâfatlardan çok memnun olduklarını söyler (36). Hızır, iman gücüyle yapılan tehditlere karşı korkusuz davranır.

Ölünceye Kadar romanı, İstanbul Hukuk Fakültesi Hocası Profesör Bedri Nejad'ın dramını anlatır. Romanın dinî yanında nitelikli unsurlar bulunmamaktadır. Vaka örgüsünde ihtiyar dadının ahiret inancıyla kullandığı ifadeler tespit edilmiştir. Romanın başkahramanı Bedri Bey'in kız kardeşi Bülent, nişanlı olduğu halde yasaklı bir ilişkiye girerek hamile kalır. İşlediği bu günahtan dolayı büyük bir pişmanlık duyan Bülent, hastalanarak yataklara düşer. Talihsiz kardeşlerin dadısı, Bedri Nejad'a yalvararak ondan kız kardeşi için bir doktor getirmesini ister. Şeref ve itibarının sarsıldığını düşünen Bedri ise kız kardeşiyle hiç ilgilenmemektedir. Müslüman bir Osmanlı kadını olan dadı, kendi elleriyle büyüttüğü Bedri'ye: *"Bedri oğlum, hakkımı helâl etmem, ahirette on parmağım yakanda kalır. Git şu doktoru getir. Göz göre göre öldüreceğiz kızı (173)"* der. Namus ve şerefine çok düşkün olan Bedri, her şeye rağmen kız kardeşinin dertleriyle ilgilenmeye kendisini mecbur hisseder.

Müslüman Anadolu insanının ahirete iman inancını *Türk Yıldızı Emine* romanında açıkça görürüz. İşgalci askerler, İstanbul topraklarına girdiğinde Anadolu'da seferberlik ilan edilir. Romanın erkek başkarakteri Kahraman, işgalcilere karşı başlatılan direnişe katılmak için evden ayrılır. Evde yalnız kalan Emine ve Şerife teyze, düşman askerlerinin İstanbul'a girdikleri haberi karşısında korkuya kapılır. Fakat onlardaki bu korku can korkusu değil, göğüslerine namahrem bir elin değme korkusudur. Mazlum Türk kadınları, namuslarını işgal askerlerine kirletmemenin tek çaresinin ölüm olduğunu düşünürler. Emine'nin ahirete imanı tamdır. Hazırladığı zehirle intihar etmeden önce Kahraman'a hitaben bir mektup kaleme alır. Onurlu genç kızın milli ve dinî duygularla kaleme aldığı bu mektupta ahiret inancını okuruz: *"Bu mektubu yazdıktan beş dakika sonra ben ve annen rahmet-i rahmana kavuşmuş olacağız. Aksulmen denilen zehirle şimdi intihar*

ediyoruz. Sizin gaybubetinizden beri çektiğimiz sefaleti kul bilmezse Allah bilir. Hanemizde satacak eşyamız kalmadı. Oda kapılarını bile parçalayıp yakmak zorunda kaldık. Üç günden beri açız. Sonra şimdi dünyada biricik varımız mukaddes namusumuzdur. Çünkü onu kirletmedik. Yüzümüzün akıyla pakiyle ahrete gidiyoruz. Biz şimdi ahretlik sayılırız (153)." Romanın farklı bir bölümünde ahiret inancı, mahkeme-i kübra yani "büyük mahkeme" söz öbeğiyle karşılık bulur. Harp zenginlerinin haram yolla kazandığı paraları yine haram yolla alıp fakir ve yoksullara dağıtmayı planlayan Zehra, bir umumhane açar. Fakat inançlı bir Müslüman olduğu için ahirette bu çirkin işin hesabını nasıl vereceğini düşünür: *"Ben de vicdan taşıyorum, gerçeği günahkârım fakat yarın ahirette mahkeme-i kübra huzurunda Allah'a cevap verecek yüzüm olmalıdır. Cehennemde: 'Ey hatun! Sen bu işi niçin yaptın?' diye sorarlarsa vereceğim cevap hazırdır: 'Ya Rabbi, vicdansızların, hamiyetsizlerin, alçakların, vatan hainlerinin intikamını almak için yaptım (56)."* der. Zehra, yaptığı eylemin karşılığında eskilerin tabiriyle mahkeme-i kübrada yani ahirette kurulacak büyük mahkemede hesap vereceğinin farkındadır.

Tekrar Unsurları: (229, 302, 325, 350)

Beyza romanında ise Müslüman Anadolu insanın yozlaşan ahiret inancına eleştiri vardır. Yazar, vaka örgüsünden bağımsız olarak Müslüman Türk insanının savrulan dinî yanını anlatır: *"Bütün Anadolu ahiretin sekiz cennetindeki muhayyel zevkleri yedi cehenneminde mevcut işkenceleri düşünmek o zevklere kavuşup azaplardan kurtulmak için çalışıyor, yalvarıyor camilerde inliyordu (1)."* Yazarın bakış açısına göre Anadolu Müslümanlarının modern çağda geri kalmalarının en büyük sebebi taassuptur. Yazar, bu düşüncesine İslamiyet'in resim ve sanata olan bakışını örnek olarak gösterir. Anadolu'da resim ve heykel, Müslüman dininde yasaktır. İnsanlar, Allah'ın ahirette: *"Bu resimleri yaptınız can da veriniz bakayım (23)."* diye soracaklarına inanmaktadır. Romanda yeni ideolojinin kazanımlarını Anadolu insanına hissettirmek amacıyla dinî değerlere açıkça bir saldırı vardır.

Bulgar Sadık romanının cesur ve fedakâr karakteri Mehmet Sadık, Bulgaristan'da bulunduğu bir sırada Bulgar veliahtına suikast yapılır. Bulgar polisi, Mehmet Sadık'tan şüphelenerek onu saklandığı otelde sorguya alır. Götürüldüğü polis merkezinde işkence gören Sadık, can korkusuyla ahirete gideceğini mırıldanır

(154). Roman karakterleri birbirlerine ölüm tehdidinde bulundukları anlarda *"ahirete gönderme (77)"* deyimini kullanırlar.

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında ahiret inancı, öteki dünya öbeğiyle karşılanmıştır. Asıl kahraman Süleyman, büyük annesinden kalan bir çiftliği ve paraları kısa sürede tüketerek mirasyedi olur. Süleyman, bir taraftan parasını harcadığı için üzülürken bir taraftan da bu durumdan çok memnundur. Çünkü büyük annesi, bu paraları hiç harcamadan yıllarca biriktirmiştir. Romanda üslup ironiktir. Mirasyedi Süleyman, öbür dünyada büyük annesinin servetinin ne şekilde tüketildiğini öğrenince bir kez daha öleceğini düşünür (40). Süleyman, para kazanabilmek için hileli yollara başvurur. Arkadaşlarıyla plan yaparak sözde zengin iş adamı İsmail Zeki'yi serserilerin saldırısından kurtarıp onu minnet altına bırakacaktır. Planlarını eyleme geçiren dolandırıcı çetesi, İsmail Zeki'ye silahla saldırır. Çeteyle danışıklı olan Süleyman, bedenini korkusuzca İsmail Zeki'ye siper eder. Planlı saldırıda İsmail Zeki, öteki dünyaya gitmekten kurtulmuş olur (118).

Kılıçaslan romanında ahiret inancı, öteki dünya söz kalıbıyla karşılık bulmuştur. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra romanın merkezi kahramanı Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Tokay ve ağabeyi Aslan, Tebriz'de bulundukları zindandan kaçarken iki nöbetçi ile karşılaşırlar. Aslan, arkadaşına bir göz işareti yapar ve Tokay bunun ne anlama geldiğini hemen anlar. İkisi de ok gibi fırlayıp bellerindeki çivilerle nöbetçileri diğer dünyaya yollarlar (7).

Babası Kadri Bey'in vefatından sonra yüklü bir servete sahip olan şımarık Selma, *Seni Satın Aldım* romanında asıl kahramandır. Küçük yaşta sahip olduğu servetin ağırlığını kaldıramayan Selma, kendisini gönlünce eğlendirebilecek maaşlı bir koca aramaktadır. Selma'nın bu çılgınca sıra dışı fikri onu şefkatle besleyip büyüten dadısı Şadiye Hanım'ı çok üzmektedir. Durumdan haberdar olan ailenin noteri Fevzi Bey, sevip hürmet ettiği ihtiyar Şadiye Hanım'a bazı tavsiyelerde bulunur. Fevzi Bey, bu tavsiyelerinde Cenab-ı Hak'tan korkan ve ahirete inanan Selma'nın kendisine Kur'an-ı Kerim dersi veren Hoca Fehmi Efendi'nin nasihatleriyle yola gelebileceğini söyler (40). Fevzi Bey'i dikkatle dinleyen zavallı ihtiyar kadın, başını ümitsizce sallayarak: *"Boş işler, o gene bildiğini yapacaktır.*

Fehmi efendiyi sayar, yani hürmet eder, işte o kadar hiçbir zaman sözlerinin tesiri olamaz. Parası her şeyi bozuyor (40, 41).” der. Küçük yaşta sahip olduğu servetin ağırlığını kaldıramayan Selma, yetiştiği muhafazakâr değerlerle çelişen tavırlar içerisine girmiştir. Genç kız, Allah ve ahiret inancına sahip olmasına rağmen dinin emir ve yasaklarına aykırı bir hayat tarzını bilerek ve severek tercih etmektedir.

Toprak Mahkûmları romanında köylülerinin ahiret inancını gösteren bölümler sınırlıdır. Kahraman-anlatıcı, geldiği Tepeköy'de savaşlardan dolayı sefalet içinde yaşayan Türk köylüsünün yürek yakan yaşantısına şahit olur. Köydeki gençler, cephelerde düşman güçleriyle çarpışmaktadırlar. Yaşanan savaşlardan dolayı köyde genç erkek kalmamıştır. Köyün yaşlıları, kahraman-anlatıcıya köydeki sefaleti anlatırken üsluplarına ahiret inancı yansır: *“Dünyamız onların üstünde başlar, ahiretimiz onların arkasında biter. Bizim ahiretimiz yaklaştı. Akşama sabaha toprağımıza göçüp gideriz (78).”* Köylülerin en büyük tesellileri, Allah'a ve ahirete olan inançlarıdır.

Tekrar Unsurları: (39, 40, 50)

Üç İstanbul romanının başkahramanı Adnan'ın babası Miralay Salim Bey, Osmanlı-Rus savaşının sonunda Edirne'de şehit düşmüştür. Adnan, henüz sekiz yaşındayken, annesi Naciye Hanım'la birlikte Balkanlardan İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Dönem, Osmanlı Devleti'nin savaşlardan yıldığı, hızla çözüldüğü bir dönemdir. Romanın vaka örgüsüne bağlı olarak Binbaşı, Sarıkamış savaşıyla alakalı müşahedelerini anlatırken üslubuna ahiret inancına ait unsurlar yansır: *“Allahuekber Dağı'ndan ahiret görünür, Marne'den Paris!.. Sarıkamış bize 90 bin ölüye mal oldu. Bu ölüler Şark vilayetlerinin yayla çocuklarıdır. Uzun boylu, geniş omuzlu ölüler!.. Emin ol Bey, Pamir yaylasında bu kadar gürbüz Türk yetişmemiştir. Az millet Allah'ına bu kadar dinç ölü göndermiştir (385).”*

Müslüman Türk toplumunun ahiretin varlığına olan inancını, okuduğumuz romanların birçoğunda tespit edebiliyoruz. Kahramanlar, zor ve sıkıntılı anlarında ahiret inancıyla teselli bulurlar. Özellikle *Sevgim ve Izdırabım*, *Aşkın Temizi* gibi Milli Mücadele yıllarını anlatan romanlarda yakınlarını şehit veren aileler, reel hayatta olduğu gibi ahirete imanın verdiği güçle acılarını bastırırlar. Yine aynı

şekilde popüler tarihî romanlar *Kılıçaslan ve Hayrettin Barbaros* romanlarında Türk askerleri, ölüm sonrası ebedi hayata inandıkları için cesaretle düşman güçleri üzerine yürürler. Hayrettin Barbaros, İspanyol Moncada'ya yazdığı mektupta öldürülen arkadaşlarının ve kardeşinin ebedi bir âleme gittiklerini, onların Allah'ın huzurunda aldıkları mükâfatlardan çok memnun olduklarını söyler. Ahiret göstergesi, romanların bir kısmında mistik duygu aktarımını sağlamak üzere teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. *Sinekli Bakkal* romanında İmam İlhami Efendi'nin vaazları, mahalle sakinleri üzerindeki ahiret havası estirir. *Yıldız Yağmuru* romanında da Hayri Mümtaz'ın kabri başında okunan Kuran-ı Kerim'in mezarlığa ahiret havasını hâkim kılar. *Kılıçaslan, Hayat Sen Ne Güzelsin, Harap Zengininin Gelini ve Kodaman* romanlarında ahiret kavramı yerine öteki dünya söz öbeği kullanılmıştır. Din diline ait çok canlı ve etkili bir anlatım malzemesi olan ahiret göstergesi, romanların bir kısmında da haşir veya mahşer göstergeleriyle karşılanmıştır.

Ahiret inancına göndermede bulunan söz veya söz öbekleri yeni ideolojiyi desteklemek üzere kaleme alınan romanlarda negatif algı oluşturur. Yazar A. O. Kırksekizoğlu, ülkesi işgal edilen Müslüman Türk halkının ahiretin sekiz cennetindeki muhayyel zevkleri, yedi cehenneminde mevcut işkenceleri düşünerek camilere kapanmasını eleştirir. Yazarın vermek istediği mesaja göre Müslümanları geri bırakan tek unsur, yozlaşan dinî değerler olmuştur.

Bulgularımız neticesinde şunu söyleyebiliriz ki dinî yanı en zayıf romanlarda bile ahiret inancından kaynaklanan göstergeler bulunmaktadır. Fakat ahiretle ilgili göstergelerin büyük bir kısmı yazarların samimi ve baskın din duygusundan kaynaklanmamıştır. Dönemin modasına uyarak dine ait değerlere mesafeli duran yazarlar, ahiretle ilgili hususları yeri geldikçe bir mizah veya teşbih malzemesi olarak kullanmışlardır. Araştırma kapsamında *Harp Zengininin Gelini*, *Kodaman*, *Meşhedi Aslan Peşinde ve Dağları Bekleyen Kız* romanları ahiret inancını karşılayan kelimelerin mizah veya teşbih malzemesi olarak kullanıldığı romanlar olmuştur.

2.1.1.2.2.1. Cennet, Cehenem ve Huri

Kutsal dinlerde cennet ve cehennem kavramları ahiret inancıyla ilgili hususlardır. Bu sebeple bu kavramlara ait bulgularımızı bu bölümde anlatmayı uygun

gördük. İnancımızda insanlar hesaba çekildikten sonra iyilik ve kötülüklerinin karşılığı olarak cennet veya cehenneme gönderilirler. *"Salih olan kimseler cennete ebediyen kalacakları gibi, ehl-i küfür de cehennemde ebediyen kalacaklardır. Âsi müminler ise gereği kadar cezalarını gördükten sonra cehennemden çıkaracaklardır."* (Günenç, 1988: 27). Kuran-ı Kerim'de kulları cenneti kazanmaya teşvik edip cehennemden sakınmaları için ikaz eden çok sayıda ayet vardır. *"Cennet ve cehennem şecere-i hilkatten ebede doğru uzanıp giden iki daldan tezahür eden iki semeredir ki ve kâinatın teselsülen gelmekte olan silsilerinin iki neticesidir ve ebede doğru akıp giden kâinat seylinin iki mahzeni ve iki havuzudur."* (Nursi, 2006 b:155) Huriler ise Allah'ın cennet ehli erkeklere vermeyi vadettiği tarifsiz güzelliğe sahip kadınlardır. Hurileri de cennetle ilişkilendirdiğimiz için bu kavramın geçtiği romanları bu bölümde değerlendirmeyi uygun bulduk.

Yazılı ve sözlü anlatımlarda cennet ve cehennem iki karşıt güçtür. Pozitif algının karşılığı olarak cennet; negatif algının karşılığı olarak da cehennem sembolik değer taşır. Ana malzemesi dil olan edebiyat, bu sembollerden mümkün olduğu ölçüde yararlanmak ister. Klasik edebiyatımızda cennet ve cehennem mazmunlarıyla söylenmiş yüzlerce şiir örnekleri bulunmaktadır.

Türk dilinde cennet ve cehennem göstergelerinden oluşan sözcük gruplarının fazlalığı bu göstergelerin pratik dil ve edebiyat için ne derece etkin birer malzeme olduklarının en güzel kanıtıdır. Aslında bu söz öbeklerinin kaynağı İslam inancına bağlı olarak tezahür eden din dilidir. Yazılı ve sözlü metinlerde kullandığımız dayak cennetten çıkmadır, cennetin kapısını açmak, cehenneme atsalar odun yaş diye bağırır, cennet öküzü, cehennem azabı, cehenneme kadar yolu var, cehennemin dibi, cehennem olmak… gibi veciz söz öbekleri din diline ait sembollerdir.

Tezimize konu olan romanlarda cennet ve cehennem genellikle sembolik anlamda kullanılmıştır. Kahramanlar, içinde bulundukları ruh haline göre yaşadıkları mekânları cennet ve cehennem metaforuyla yansıtmışlardır. Yazarlar, cehennemi kazanmayı teşvik eden veya cehennemden sakınmayı öğütleyen ifadelerden özellikle uzak kalmayı tercih etmişlerdir. Yazarların hemen hemen hepsi, dinî literatüre ait bu terimleri ağırlıklı olarak üsluba yerlilik ve zenginlik katmak için kullanmışlardır.

Ayaşlı ile Kiracıları romanında cennet kavramı, tespit ettiğimiz kadarıyla sadece bir yerde geçer. Ayaşlı İbrahim Efendi'nin kiracılarından olan Hüseyin Bey, köyünde birçok haksızlığa uğrar ve toprakları elinden alınır. Köy ağası ve yandaşları, köylüleri ona karşı kışkırtırlar. Hüseyin Bey de hakkını aramak için Ankara'ya gelerek mahkemeye müracaat eder. Talihsiz adam, uğradığı haksızlıkları anlata anlata otel sakinlerini bıktırmıştır. Yine aynı konuda özneyle dertleşirken Hasan Bey araya girerek Hüseyin Bey'i susturmak ister. Fakat özne, Hüseyin Bey'in konuşmalarının sonunu merak ettiğini söyleyince Hasan Bey'in sinirleri daha fazla gerilir. Defalarca dinlediği mahkeme davasının sebebini kısaca özetler: *"Ne sonunu alacaksın? İşte almışlar tarlaları elinden. Sırtına da bir kara sürmüşler. İsyan etti demişler. Anlayacağın orada kalsaymış, kaza kurşunu ile de girerdi cennete. Kaçmış gelmiş. Anlayacağın hepsi bu (73)."* Hasan Bey, konuşmalarında cennet kavramını kullanarak nükteli bir göndermede bulunmuştur.

Ayşim adına kaleme alınan romanda namusunu padişaha karşı korumaya çalışan rehine kızın dramı anlatılır. Romanda III. Ahmet, Lale Devri'nin zevk ve sefaya düşkün padişahı olarak tanıtılmıştır. Şehvet düşkünü III. Ahmet, sokakta gördüğü Ahi Ağası Kılıç Baba'nın kızı Ayşim'e saplantı derecesinde tutulur. Bu masum güzel kızın, *"Tanrı'nın cennetinden yeryüzüne indirilmiş bir melek olduğunu düşünür (24)."* Padişahın dalkavukları, Ayşim'i kaçırarak sarayda padişaha sunarlar. Ayşim, namusunu kirletmemek için bu zalim insanlara bütün gücüyle direnir. Kendisini reddettiği için öfkelenen Padişah, İbrahim Paşa'ya yaşadığı olayları anlatınca dalkavuk İbrahim Paşa, *"Allah başka keder vermesin."* duasında bulunur. Padişah konuşmasının devamında: *"Yok canım benim için bu bir keder olamaz, canını cehenneme bir yumrukta gönderirdim, fakat arzu etmedim (98)."* der.

Cennet ve cehennem sembolleri, *Boz Kurt* romanında mekân, olgu ve manzara tasvirlerinde kullanılmıştır. Mehmet'in İstanbul'a gitmek için bindiği vapurda deniz manzarası cehennem benzetmesiyle tasvir edilmiştir: *"Bazen, sanki siyah yalçın bir kayanın tepesine fırlıyorlar, sonra müthiş bir çatırtı ile cehennemin dibine yuvarlanıyorlardı. Karadeniz'de, kara ve korkunç bir kıyamet kopuyor! (30)."* Mehmet, hayalinde cennetleştirdiği İstanbul'a geldiğinde sokaklardaki sefil ve serseri çocukları görünce büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır (37).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında İzmir ve Aydın yöresinde eşkıya çeteleriyle yapılan mücadeleleri anlatan *Çakıcı Efe* romanında, cennet ve cehennem mekânları bir olgunun karşılığı olarak kullanılmıştır. Çakıcı Efe, maceralı ve tehlikelerle dolu hayatının sonunda kendi kızanı tarafından kazayla öldürülür. Onun yerine eşkıya başı olarak geçmek isteyen birinci yardımcısı Hacı Mustafa da su testisi su yolunda kırılır misali kısa bir süre sonra öldürülür. Yazar, yaşanan olaylardan sonra vermek isteği ana mesajı: *"Cennet de cehennem de dünyadadır diyenlere insanın ekseriya hak vereceği gelir. Allah cürmün cezasını belki imhal eder fakat asla ihmal etmez (633)."* cümleleiryle vermiş olur.

Tekrar Unsurları: (180, 399, 498, 565)

Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı aşiretlerle yapılan mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanında, Adnan Bey'e gizli ve önemli bir görev verilir. Adnan Bey, şakilerin yaşadığı bölgede gezerken tesadüf eseri yıllar önce çatışma esnasında öldüğünü sandığı Çavuş Ahmet ile karşılaşır. Bu beklenmedik karşılaşma Adnan Bey'i çok şaşırtır. Çavuş Ahmet'le yaptığı görüşme sonrasında şakiler hakkında merak ettiği her şeyi öğrenir. Aldığı bilgileri karargâha ulaştıran Adnan Bey, bundan sonra olacaklar hakkında Ahmet'e bilgi verirken cehennem sembolünden yararlanır: *"Derhal bütün filolar hareket edecek. Öğleye doğru bu gördüğün dağlar, bu kayalar, toplar, tüfekler, mitralyözler, insanlar, her şey bir cehennem ateşi içine alınacak (59)."* Karşıt güçlerin mücadelesini tahlil eden bölümlerde de bu şekilde cehennem tasvirinden yararlanıldığını görüyoruz.

Dünkülerin Romanı'nda da cennet ve cehennem göstergeleri, asıl anlamlarının dışında farklı anlamlara göndermede bulunurlar. Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemlerde işgal güçleri İstanbul'u cehenneme çevirmiştir (268). Ahmet Reşit, yüksek tahsil için gittiği Paris'te, Fransız asıllı kız arkadaşıyla kadın erkek ilişkileri konusunda konuşmaktadır. Ahmet Reşit, kadının isterse erkeğin hayatını cehenneme çevirebileceğini söyler (117).

Fuji-Yama romanında, Japonya sefaretliğinde daktilo memurluğuna atanan Necile'nin İstanbul'daki İskenderiye limanından Japonya'nın Tokyo kentine vapur yolculuğunda yaşadığı maceralar hikâye edilir. Romanda, yol üzerinde mola verilen

kentlerin inanç kültürleri ve doğa manzaraları hakkında kahraman-anlatıcı bakış açısıyla bilgiler verilmiştir. Vapur, Seylan adasının merkezi Kolombiya şehrinde demirler. Necile ve sevgilisi Ateşmiliteri Nizamettin, bir otelde konaklarlar. Kolombiya, oldukça sıcak bir kenttir: *"Eski bir Hint efsanesi yeryüzündeki cennetin Seylan Adası'nda olduğunu iddia eder. Nizamettin bunu bir yerde okumuş ve Kolombo'ya gelene kadar bu sevinci içinde saklamıştır. Fakat şimdi bu güzel ve emsalsiz şehrin cehennemden bir numune olduğunu anlıyordu (89)."*

Harp Zengininin Gelini romanında cennet bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Suat ve Cevdet Bey'in ortağı Kandilzâde arasında yasak aşk yaşanmaktadır. Yaşanılan bu aşk macerasında gözü Suat'tan başkasını görmeyen, bütün sermayesini ve vaktini ona harcayan Kandilzâde için arkadaşları: *"Allah versin yeryüzünde cennet melaikesine kavuştun da hepimizi yakadan attın (305)."* derler.

Günlük konuşmalarda bir tepki ifadesi olarak kullandığımız, *"canı cehenneme" veya "cehennemin dibine"* gibi deyimlerini *Hep Senin İçin* romanında tespit ettik (220, 221). Roman kahramanlarının öfke ve sinir anında kullanıldıkları bu deyimlerin din duygusuna bakan yönleri yoktur.

Sevim'in anı defterinden oluşan *Kalbimin Romanı'nda* Mazlum, sevgilisi Gönül'ün Avukat Baki Sözer'le evlilik kararını öğrendikten sonra âdeta yıkılır. Yaşadığı platonik aşkın tesirinden kurtulmak için Ankara'dan Ağrı'ya tayinini ister. Annesi Hayriye Hanım, tayin sonuçları açıklandığında artık uzun süre oğlunu göremeyeceği için üzülür. Gözyaşına hâkim olamayan dindar kadın titrek bir sesle konuşur: *"Oğlum askerdir, dedi. Cehenneme gönderseler, vazifesidir, güle güle, sevine sevine gider (65)."*Cehennem sembolü, romanın farklı bir bölümünde havanın sıcaklığına göndermede bulunmak için Sevim'in bakış açısıyla kullanılmıştır (76).

Kodaman, kendi adına kaleme alınan romanın başkahramanıdır. Haylazlığı ve tembelliği ile ailesini sürekli üzmektedir. Asıl ismi Yaşar olan kahramanımız mektepten kaçtığı birgün mısır bostanına girer ve bostandan mısır çalarken bahçıvana yakalanır. Bahçıvan, Kodaman'a tokat atıp onu azarlamaya başlar. Yazar, Kodaman'ın bu macerasını anlatırken dinî sembolleri kullanır: *"Oruç yiyen yahut ki abdestsiz gezenleri öbür dünyada, akla ve hayale gelmedik işkencelerle tehdit eden*

din kitaplarında, çocuk dövenler hakkında nasıl ceza tertip edileceğine dair hiçbir kayda rast gelmedim. Bu noksan, ilahi adalet hakkında şüphe uyandırır. Ve ben, hâşâ süphani bir kudrete sahip olsa idim, cehennemi, çocuklara bisût eziyet ve hakaret edenlerle doldururdum (30).” Romanın Kodaman lakaplı başkahramanı Yaşar, tesadüf eseri Fehim Paşa tarafından tulumbacılar mahalle reisliğine getirilir. Bundan sonra mahallede çıkan yangınlardan Yaşar sorumludur. Romanda çıkan yangınlar, tasvir edilirken yangının dehşeti ve büyüklüğü cehennem teşbihiyle anlatılır (111). Romanda insanı ürküten ve bunalıma sokan mekânlar, birçok romanda görüldüğü gibi cehennem teşbihiyle anlatılır (87).

Cennet ve cehennem, *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Çölde aslan avına çıkan Meşhedi ve arkadaşları, uzun bir müddet yürüdükten sonra sıcaktan iyice bunalırlar. Halsiz düşen Torik Necmi, arkadaşı Meşhedi'ye: *“Bana kalırsa, şuracıktan edebimizle kuzu kuzu dönelim. Soranlar olursa, aslanlar bizden korktu da yanımıza sokulmadılar deriz. Sen ne dersin moruk?”* Meşhedi, gururuna dokunan bu teklif karşısında kendine has şivesiyle Torik'e beddua ederek cevap verir: *“Yoh!” “Özüm giderem. Buraya gadder gelende giriye dönmirem.” Bunun üzerine Torik sinirlenip: “Allah seni kahretsin emi? Haydi kalkalım da bari vaktile gideceğimiz cehenneme varalım (91).”* Torik Necmi ve arkadaşları, cesaretlerini toplayarak yolculuklarına devam ederler. Fakat bir süre sonra çölde aslan avının zorluklarından ürken Meşhedi Cafer, Mikâil Efendi ve bahçıvan Fettah Ağa, gece gizlice konuşup geri dönmek için planlar yapmaya çalışırlar. Ertesi sabah ilk önce Fettah Ağa, arkadaşı Torik Necmi'ye hasta olduğunu bahane ederek geri dönmek istediğini söyler. Aslan avında ısrarcı olan Torik Necmi, Fettah Ağa'nın bu teklifine sert tepki gösterir: *“Gelmezsen gelme, cehenneme kadar yolun açık. Uğurlar olsun! Bizim Cefakeş Meşhedi ağabeyimizle Mikâil Efendi dostumuz bana yoldaş olarak yeter (138).”* Maceracı arkadaşlar, ıssız ve bucaksız çölde yollarını şaşırınca büyük bir korkuya kapılırlar. Çölde rastladıkları zenci Cicimama kabilesi, onlar için büyük bir umut olur. Yamyamlar, Torik Necmi'yi tanrılarından gelen bir lütüf ve inayet kabul ettiklerinden onu kendilerine hükümdar seçerler. Torik'in hükümdarlığı için merasim hazırlıkları yapılır. Merasimden sonra kabile halkı, yeni hükümdarlarından bir konuşma yapmasını beklerler. Mikâil Efendi'nin de uyarısıyla yeni hükümdar Torik, yamyamlara abartılarla dolu yalan

yanlış bir konuşma yapar: *"...Sağlığında millete art eteğinde namaz kıldıran cennetlik yubazlara, öldükten sonra kodoşluk ettirdim. Bunun hepsi Cicimamanın uğruna, yaniyaki sizin uğrunuza oldu (174)."* Yamyamlara Torik Necmi'nin konuşmalarını Mikâil Efendi tercüme eder. Mikâil, romanda Arapça bilen Ermeni bir karakterdir. Çölde yol arkadaşlarına Ermeni filozof Markar'ın kitaplarından nasihatler vere vere onları bıktırmıştır. Açık sözlü Torik Necmi, Mikâil Efendi'yi uyarma ihtiyacı hisseder: *"Cehennemde yanan Hacı Markar'ın kıvır zıvır kitabını ezberleyeceğine biraz mahalle kahvesinde söylenen laflara kulak vereydin de Türkçe öğreneydin (204)."* Çöl, reel hayatta sıcaklığıyla cehenneme teşbih edilir. Roman kahramanları,diyaloglarında çölü aynı teşbih öğesiyle tasvir etmektedirler (228, 233).

Öfke ve sinir anında muhataplara cehennem inancıyla tepki gösterme psikolojisini *Öldüren Kim?* romanında okuruz. Vezir Abdülkerim Paşa cinayetini araştıran Komiser Hasan Bey, Paşa'nın torunu Ramiz'i sorgularken cinayet odasından ayrılma isteğine sinirlenir. Öfkeli Komiser Hasan Bey, tepkisini cehennem inancıyla ortaya koyar: *"Cehenneme gidin... İstediğiniz yere gidin... Ben kimseyi töhmet altında bulundurmuyorum (77)."* Cinayetin Abdülkerim Paşa'nın yakınları tarafından işlendiğini düşünen Komiser Hasan Bey, er veya geç bu cinayetin failini bulacağına söz verir.

Cennet ve cehennem, *Utanmaz Adam* romanında sıklıkla geçer. Eserde din ve dine ait unsurlar alaya alınır. Yazar, sosyal adaletsizliği bahane edip hırsızlık ve şantajla para kazanan tipleri okuyucuda sempati uyandıracak şekilde yansıtır. Fakir bir ailenin çocuğu olan Avnussalah, günlerden beridir açtır. Girdiği bir lokantada yemek yiyen bir ailenin yanına oturur. Lokanta çalışanlarına kendisini bu aileden biriymiş gibi tanıtır. Bu arada onun da önüne meze tabakları dizilir. İki parça sandviç, yalancı dolma, pilaki ve içecekler. Açlığını bastıran Avnussalah için dünya âdeta cennetleşir (15). Uyanık çocuk, karnını güzelce doyurduktan sonra hesabı oturduğu masaya bırakarak lokantadan gizlice sıvışır. Avnussalah, hırsızlık arkadaşı Ali Safder'le birlikte vakit geçirmek için bir parka gider. Nemli çimenlerin Güneş'e karşı parladığı al ve mor çiçeklerle bezenmiş bu park, fakir ve sahipsiz bırakılan bu çocuklar için cennet gibiydi (33). Romanda cennet ve cehennem metaforlarına bu şekilde sıklıkla yer verilmiştir. Hüseyin Rahmi Gürpınar, pratik dilde kullanılan din

diline ait sembolleri romanına başarıyla yansıtmıştır. Romandaki üslubun canlı, akıcı ve yerli olmasına din diline ait bu sembollerin büyük katkısı olmuştur.

Tekrar Unsurları: (815, 59, 125, 126, 146, 154, 160, 161, 163, 181, 204, 226, 255, 265, 294, 318)

Yalaza Enişte ve Baldızları romanında olaylar geniş mekânlarda meydana gelmiştir. Romanda, Anadolu vilayetlerinin doğal güzelliği cennet metaforuyla yansıtılmıştır. Başkahraman Meliha'nın tayin edildiği Daday ve eniştesi Sacit'le kaçamak yapmak için gittiği Yalova cennet gibi güzel ve şirin beldelerdir (114, 220). Romanda İslam toplumlarında hiçbir şekilde kabullenilmeyecek yasak bir ilişkiden söz edilir. Küçük baldız Meliha, eniştesiyle sık sık bir araya gelmektedir. Meliha, aslında bu ilişkinin dinî ve örfi inanca aykırı olduğunun farkındadır. Bu yüzden de vicdanî azap içerisindedir. 17 Teşrinisani başlıklı günlüğünde bu inancını kaydetmiştir: *"Hatıralarımın ayak seslerini kendi içimde dinliyorum. Eniştesine göz koyan baldız, baldızına göz koyan enişte cehennemliktir! (159)."*

Cennet ve cehennem unsurlarının bir teşbih öğesi olarak kullanıldığı bir başka roman *Aşk Fırtınası'dır*. Romanda Büyükada ve Fatma Nine'nin köyü gibi doğa harikası olan mekânlar cennete benzetilir (28, 92, 104, 126). Evlendikten sonra İsviçre'ye giden Nermin de, yaşadığı cazip hayatı cennet hayatıyla ilişkilendirir (34). Romanın asıl kahramanı Feriha, nişanlısı Doktor Refik'in vefasızlığından sonra bunalıma girmiştir. Bu yüzden hiç kimseye güveni kalmamıştır. Yaşadığı bu karmaşık ruh halini, cehennemden yuvarlanan taşlara benzeterek yansıtır (97). Refik de, sevgilisi Feriha'yı üzmenin verdiği suçluluk psikolojisiyle yaşadığı ızdırabı cehennem teşbihiyle dile getirir (139).

Cennet ve cehennem unsurlarının bir teşbih öğesi olarak kullanıldığı bir başka roman *Bahar Çiçeği'dir*. Feyhan, Paris yolculuğunda arkadaşı Mina'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda Paris'e annesi ve babasının birlikte yaşadığı dönemde geldiğini, bu yıllarda cennet hayatına benzer saadet içinde bir hayat geçirdiklerini söyler (33). Feyhan, anılarını anlattığı bir mektubunda: *"Mütareke seneleri evimizi bir cehenneme çevirmişti (23)."* benzetmesi yer alır. Berkant'ın incelediğimiz diğer

romanlarında olduğu gibi bu romanında da cennet ve cehennem mekânlarının bir benzetme öğesi olarak kullanıldığını tespit ediyoruz (127).

Bir Kız Böyle Düştü romanında cennet, kahramanların iç dünyalarını yansıtabilmek için mecaz anlamda kullanılmıştır. Celal, nişanlısı İffet'le yollarını ayırdık sonra tatil için İstanbul'a gelir. Kaldığı otelin odasını Hasan Sabbah'ın cennet odasına benzeterek tasvir eder (7). Romanının başkahramanı İffet, alafranga özentisiyle sefil bir hayatın içine düşmüştür. Bu sefalet içerisinde ağır bir hastalığa yakalanan İffet'e, Yüzbaşı Doktor yardım elini uzatmıştır. İffet, hiç ummadığı bir insanın uzattığı bu yardım elini tutunca duygularını din diline ait unsurlarla dile getirmiştir: *"Hülasa dünyaya yeni gelmiş gibiyim, galiba hasta bulunduğum müddetçe çektiğim ızdıraplar, günahlarımın kefareti oldu da, şimdi ben, o muhterem ihtiyar doktorun cennetinde gibiyim (105)."*

Gökyüzü romanının ana kahramanları inanç krizi yaşarlar. Romanın ihtilalci başkahramanı Allah, din, ruh, cennet, cehennem gibi davaların bu dünya kurulduğundan beri halledilmemiş büyük davalar olduğunu söyleyerek dinî inanca mesafeli olduğunu söyler (11). Dinsiz başkahramanın sürgün edildiği Trablus'ta tanıştığı Mükerrer, çocukken kuvvetli bir dinî terbiye almış, daha sonra inanç bunalımına girerek kendisini çocukluğunda kurduğu cennet, cehennem, melek ve peygamber masalının sonunda bulmuştur (46). Romanın bir diğer kahramanı Sevim de atedir. Yatılı okulundaki hocasının Protestanlık propagandası yapması, Sevim'i çileden çıkartır ve onu bütün dinlere düşman eder. Fakat o zamandan kalma alışkanlıkla cennet, cehennem, Allah, peygamber kavgaları yapmaya meraklıdır (58).

Küçük Bilge, Lemia Balı'nın *Onlar Ermiş Muradına* romanında başkarakterdir. Küçük yaşta öksüz ve yetim kalan Bilge'ye hiç tanımadığı şefkatli ve yardımsever Ermiş Amca sahip çıkar. Ermiş Amca, Bilge'yi zorlu bir hayat yaşayacağı değirmene gönderir. Değirmendeki çiçek bahçesinin güzelliğine hayran olan Bilge, kendisini ölüp de cennete girmiş gibi hayal eder (15). Bilge, güzel ve huzurlu mekânları cennete benzetmeyi sever. Ermiş Amca'nın hastalığına şifa olacak ilacı bulmak için Hindistan'a gittiğinde misafir olduğu Raca Hazretleri'nin bahçesini yine aynı şekilde cennet metaforuyla tasvir eder: *"Bahçeye indik... dalları yere*

kadar eğilmiş kalın yapraklı ağaçların arasında birçok kanepeler var. Cennet bahçesi gibi güzel. Mehmet baba bana bambu ağaçlarını gösterdi (118).”

Cennet ve cehennem tasvirlerinin bir mekânı veya bir ruh halini tanımlamak için kullanıldığı romanlardan biri de *Sabahsız Geceler*'dir. Yıllar önce kendilerini terk eden babasının izini bulup sonrasında da onu öldüren Salih, yakalanmamak için polislerden kaçmaktadır. Polisler nihayetinde Salih'in kaldığı evi bulur. Salih saklandığı evden kaçarak Madam Roza'nın evine sığınır.

Kaldığı odayı çok bakımsız bulan Salih, nükteli bir üslupla: *“Aman da cennet gibi bir oda (66).”* der. Trajikomik olayların anlatıldığı romanda cehennem olup gitmek ve cehenneme kadar deyimleri sıklıkla kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (6, 23, 24, 44, 46, 48, 50, 66, 113, 119, 217, 228, 160)

Milli Mücadele yıllarında Kuva-yı Milliye teşkilatının halife yanlılarına ve İngiliz işgal güçlerine karşı mücadelesini anlatan *Allaha Ismarladık* romanında da askerlerin savaştığı cepheler, cehennem tasviriyle anlatılır (192). Anadolu topraklarında savaşın sebep olduğu yıkım dinî göstergelerden yararlanılarak tasvir edilmiştir: *“Dört bir tarafı delik deşik pencerelerinden, Boğazın rüzgârlarını, su alan eski bir ayakkabı gibi ağır ağır emerek ta içine kadar çeken bu harap köşk, değil bir demir soba ile mazgallarına, cehennemden bir köşe yerleştirilmiş çelikten bir fırınla bile ısıtılsa yine nafile! (15).”* Romanda memleketin güzellikleri ise cennet teşbihiyle tasvir edilmiştir (163). Cennet ve cehennem göstergeleri romanda retorik amaçlı kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (56, 224**)**

Aşk romanında Dolunay, romanın ana kahramanıdır. Benliğinin vadisinden uzaklaşmak için Uruk'tan gitmesi gerektiğine inanır. Bu düşüncesini Ayça'ya söylediğinde genç kız üzüntüsünü dinî sembolleri kullanarak dile getirir: *“Yeşil Cennet gibi vahalar sizin, berrak gümüş gibi pınarlar sizin olsun, beni kendi halime bırakın (68).”* Ayça, romanın bir başka bölümünde de sevgilisi Dolunay'ın evine gelmesiyle evinin cennete döndüğünü söyler (70). Romanın bir diğer kahramanı Gülemre, Ceyhan'ın kocasının kör olması ile ilgili olayı anlatırken cehennem inancı

ifadelerine yansır: *"Hay Mevlam... Bu ne cehennemdir! İnkâr ateşi ise her ateşten daha müthiştir. Bunlar işte cehennemin dünyadaki şekilleridir (126)."*

Ayça, Hakan'ın arazilerinin içerisinde kalan güzel bir bahçeli evden söz eder. Sevda ateşiyle yanıp tutuşan Ayça, sevgilisi Dolunay'la birlikte olduğu bu bahçeyi sevda cennetine benzetir (160). Romanda huzur ve sükûn ortamlarının tasvirinde cennet teşbihinin sıklıkla kullanıldığını görüyoruz. Yazar, Ayça ve Dolunay'ın bulunduğu gül ve çiçek kokularıyla dolu odada ruhunu yakan aşk gecelerindeki atmosferi, Ayça'nın gözüyle cennete benzetir (175). İnsanlar, hayallerinde yaşattırdıkları böyle huzurlu bir mekânı ancak ahirette bulabilirler. Herkes Ayça gibi Dolunay'ı sevse, ona âşık olsa ahirette cehennem diye bir şey de olmazdı (179).

Bülent ve karısı Necla, *Bağlar Arasından* romanının ana kahramanlarıdır. Bülent, karısı Necla'nın lüks hayat özentisinden bunalmıştır. Yazar, kahraman-bakış açısıyla Bülent'in aşk hayatında yaşadığı hayal kırıklığını Faruk Nafiz Çamlıbel'e ait dizeleri kullanarak yansıtmaya çalışmıştır. Şiirde cennet kavramı geçer: *"Şarkın iki sevdalısı yollarda gezerdik/Biz cenneti aşkında bulan sevgililerdik/ Bülbüllerin avazı uzaktan dökülünce (22)."*

Cennet ve cehennem sözcükleri, *Cumbadan Rumbaya* romanında kahramanların iç dünyalarını yansıtabilmek için somutlaştırılmış birer öğe olarak karşımıza çıkar. Karagümrüklü Cemile, alafranga bir hayat özlemiyle elli yaşını geçkin zengin Tahsin Bey'le metres hayatı yaşar. Tahsin Bey, sevgilisi Cemile'ye bir otomobil tahsis eder. Otomobilin şoförlüğünü de Ali Bey yapar. Cemile, evde sıkıldığı bürgün Ali Bey'den kendisini gezdirmesini ister. Şoför Ali, komik bir tiptir. Cemile'nin kendisini nereye götürdüğünü sorduğunda nükteli ve komik cevap verir: *"Nereye isterseniz... Kâinat bizim... Altımda o yepyeni makine, içinde de sen oldukça Ali, cehenneme bile sevine sevine gider (226)."* Uyanık Cemile, Tahsin Bey'e naz yapmak için sürekli hüzünlü davranır. Tahsin Bey, derdini anlatmak istediğinde ona ağlayarak cevap verir: *"İstemiyorum. Ben bu apartmanda bu yabancı yerde bu ne idiği belirsiz insanlar arasında yaşamak istemiyorum. Senin suratını da görmek istemiyorum. Ben senin metresin değilim. Ben Lili değilim namuslu bir kızım (250, 251)."* Cemile, konuşmasının devamında bu apartmanda yaşamaktansa Karagümrük'e veya cehenneme gitmeye razı olduğunu söyler (251).

Tekrar Unsurları: (263, 301)

Cennet göstergesinin güzel bir tabiat manzarasına göndermede bulunduğu bir başka roman *Leylaklar Altında*'dır. Romanın başkahramanı Nuran, babasının ölümünden sonra sığındığı teyzesinin evinde huzur bulamamıştır. Bu ortamdan uzaklaşmak için ihtiyar bir kadının köşkünde bakıcılık işi bulur. Romanın bu sahnesinde köşkün güzelliği cennete benzetilmiştir (37, 38). Cehennem göstergesi de romanda dehşetli bir ânı tasvir etmek için mecaz anlamda kullanılmıştır. Nedim, eşinin kendisini ağabeyiyle aldattığını öğrenmiştir. Bu öfkeyle ağabeyi ve eşini birlikte gördüğü evi yakar. O sırada Nuran da onun yanındadır. Nuran, üstüne gelen bir ateş parçasından kaçarken sinir krizi geçiren Nedim'in saldırısına uğrar. Talihsiz kadın, yaşadığı dehşet anlarını cehennem sembolünü kullanarak anlatır: *"Etrafındaki ateş dilleri ile ıslık çalan alev zebanilerinin bir cehennem oyunu içinde tepindiğini daha neler duyduğunu, nasıl hırpalandığımı pek bilmeden kaçtım (109)."*

Cennet ve cehennem inancı *Sinekli Bakkal*'da niteliklidir. İncelediğimiz eserler arasında cennet ve cehennem olgusuna en fazla yer veren romanın Adıvar'ın *Sinekli Bakkal'ı* olduğunu söyleyebiliriz. İki ayrı din ve inanç karakterin rol aldığı romanda özellikle: *"İlhami Efendi, sözlerinin taşıdığı derin manadan ziyade söyleyiş şekliyle dikkat çeker. Etkileyici üslubuyla ortaya koyduğu nasları çok keskindir. Onun insan için bildiği iki yoldan biri cennet, diğeri cehennemdir. Vaazlarında cehennemi bütün teferruatıyla anlatır. Zevke, eğlenceye, cümbüşe düşkün olan gafiller bu yoldan geçerek cehenneme varacaklardır. Cennet yolcularını katı ve somurtkan, bu dünyanın dışında kimseler olarak göstermesi cemaatin gençlerinde onun gafiller dediği cehennem yolcularına karışmak temayülü uyandırır."* **(**Hayber, 1993:103, 104) İmam İlhami, kızı Emine'nin mahallenin soytarısı Kız Tevfik'ten boşandıktan sonra evinde doğurduğu torunu Rabia'yı dinî telkinlerle yetiştirir. Bu yüzden Rabia'nın zihin dokusu, cennet ve cehennem inancıyla örülüdür. Adıvar, Rabia'nın bu garip ruh halini yetişme şartlarına bağlar. Onun için *"Başka çocuklar o yaşta nasıl bayram salıncağı, kukla oyunu ile aşina iseler Rabia da o kadar cennet ve cehennem denilen yerlerle aşina idi (30)."* ifadelerini kullanır. Rabia, bilinçaltında sürekli onu tedirgin eden cehennem korkusunu Sabiha Hanım'a sorduğu şu soruyla dışarıya yansıtır: *"Hanımefendi babam ölürse sahiden cehenneme gider mi? (41)."*

Aslında Rabia'nın bu sorusu altında yatan temel neden, çocukluğunu yanında geçirdiği dedesinin ürküten ve korkutan cehennem tasvirleridir. Romanın iki önemli karakteri piyanist Peregrini ve Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede, cennet ve cehennem inancını felsefî bakış açısıyla sorgularlar. Peregrini, davası uğruna cennetten kovulmayı göze alan şeytanın cesaretli yanını Dede'ye kabul ettirmeye çalışır (84). Tasavvuf ehli Vehbi Dede'nin düşüncesinde ise cehennemin korkutucu ve cennetin ulaşılmaz tasvirleri yer almaz. O, İslam'ın sevgi ve hoşgörü yönünü ön plana çıkarmaya çalışır. Mevlevîlik öğretisinin ilkelerine sadık kalarak Allah'ı yasaklayan ve cezalandıran yönünden çok, merhamet eden ve bağışlayan yönüyle tanıtır. Jön Türklerin kuvvetli savunucusu Hilmi'nin zengin ve şımarık arkadaşı Şevki, Vehbi Dede'nin din dilini kullanarak insanların gönül dünyasına seslenişini pek de samimi bulmaz. Hatta mahallenin kötü imamı İlhami Efendi'yi ondan daha az tehlikeli bulur. Şevki, Vehbi Dede hakkındaki düşüncelerini yakın arkadaşı Hilmi'ye anlatırken şöyle der: *"Bence imam bizim memleketimiz için Dede'den daha az zararlıdır. Derviş'in felsefesindeki uyuşturucu uyutucu zehir imamın cennet, cehennem masallarından daha çok tehlikeli (89)."* Şevki, mahalle imamının vaazlarında sık sık dile getirdiği cennet ve cehennem konularının bir masaldan ibaret olduğunu ima eder.

Tekrar Unsurları: (15, 16, 31, 41, 56, 84, 88, 89, 100, 313, 370, 376, 377, 378, 379, 38, 313, 426, 462)

Yıldız Yağmuru romanında başkahraman Ahmet Ziya ve eşi Belkıs, yalıdaki hayattan sıkılmıştır. Sevgililer, İstanbul'a yakın bir tatil köyüne giderler. Bunu duyan aile dostları Hayri Mümtaz ve eşi Sara da bu tatil köyüne gelirler. Köyün güzelliği karşısında şaşıran Hayri Mümtaz, köyü cennete benzetmiştir (212). Romanın ana temasına Ahmet Ziya ve Sara arasında yaşanan ümitsiz aşk hâkimdir. Ahmet Ziya, Belkıs'la evlidir. Fakat mutsuz bir evlilik yapan Sara'ya ilgi duymaktadır. Yasaklı bir aşk ve evlilik hayatı arasına sıkışmıştır. Romanda Ahmet Ziya'nın yaşadığı iç çatışma, dikenli gömlekler giyen ve can vermeden mezara giren ızdıraplı insanlar metaforuyla dile getirilir. Bu insanların hepsi de cenneti özlüyordu (184). Bu sevdaya karşı Sara da çaresizdir. Hasta kocası Hayri Mümtaz, tedavi için Viyana'ya gittiğinde her durakta Ahmet Ziya'ya aşk mektupları yazar. Ahmet Ziya ise patronunun kızı

Belkıs'la nişanlandığı için bu mektuplara cevap vermez. Hayri Mümtaz, Viyana'da tedavi görmesine rağmen eski sağlığına kavuşamayarak ölür. Hayri Mümtaz'ın ölümünden sonra sevgililer daha az bir araya gelmeye başlamıştır. Sara, kocasının ölümünden bir hafta sonra buluştuğu Ahmet Ziya'ya görüşmemelerinin sebebini anlatırken: *"Cenaze haftasında kendimi yeniden bir cehennemin ortasına atmayı aklından geçirmezdim (307)."* açıklamasında bulunur. Cennet ve cehennem sembollerinin bu romanda da mekânı ve ruh halini yansıtmak için kullanıldığını tespit ediyoruz (196).

Açlık romanında Ahmet Turgut tahsil için gittiği Frenk memleketlerinden İstanbul'a döndüğünde babası vefat etmiştir. Ahmet Turgut, alafranga yaşam özentisiyle İstanbul'da kendisine bir bekâr evi tutar. Yazar, Ahmet Turgut'un tuttuğu bekâr evini ve İstanbul'un yeni yaşam tarzını cennet teşbihiyle tasvir eder: *"Avrupa şehirlerinde, bazen İstanbul, İzmir, Ankara gibi merkezlerde yaşadı; uzunca bir zamandan beri de bilindiği gibi İstanbul'daki bekâr evi erişilmez, el uzatılamaz zannedilen müstesna güzelliklerin devamlı ziyaret ettikleri bir yeryüzü cenneti şöhreti kazanmıştı (28)."*

Cehennem kavramı *Aşkın Temizi* romanında asıl ve mecaz anlamlarda kullanılmıştır. İşgal yıllarını konu edinen romanda, masum Anadolu halkı üzerine tayyarelerle bomba yağdıran düşman güçlerinin cehennemde hesap verecekleri söylenir. Cehennemle ilgili bu inancın dışında romanda mecazlı anlatımlar da olmuştur (162). Köylüler, kendi aralarında sohbet ederlerken ölen kadılar ve mebuslar için cehenneme atılan kütük teşbihi yaparlar (228). Batıl inançların eleştirildiği romanda cennet ve cehennem sembolik kullanılmıştır (517).

Cennet ve cehennemin benzetme unsuru olarak kullanıldığı bir başka roman *Barbaros'un Ölümü* romanıdır. İstanbul'da görev yapan Germanya elçisi hükümetine yazdığı mektupta: *"Akdeniz kurdu Cezayir'den döndüğü günden beri Türk tersanesi cehennemi bir faaliyet içinde geceli gündüzlü çalışmaktadır (161)."* ifadelerini kullanır. Romanın önemli karakterlerinden biri olan Doğan da İstanbul hayranlığını cennet teşbihiyle dile getirmiştir (109).

Cennet inancı, *Bir An Sevinç* romanında felsefî bakış açısıyla yorumlanır. Roman ağırlıklı olarak ruhiyat profesörü A. Fehmi Bey ve felsefeye meraklı öğrencileri Sevim ve Sarhan arasındaki diyaloglar üzerine kurgulanmıştır. Romanın merkezi karakteri Sevim, Sarhan'a cennete inanıp inanmadığını sorar. İnanç değerlerine felsefî yorumlar getiren Sevim, Sarhan'ın *"evet"* cevabına şaşırır. Sarhan, hakiki cennetin saadet kelimesiyle izah edildiğine inanır. Ona göre cennet göstergesinin karşılık bulduğu gönderge, dünyadaki saadetidir. İnanç değerlerine idealist bir yaklaşımla bakan Sarhan'ın düşünceleri Sevim'i rahatlatır. Çünkü o da bu konuda seküler düşünmektedir (32).

1904 yılı temmuz ayında Niğere vapuru, İzmir limanından Paris'e doğru hareket eder. Vapurun içinde *Bir Sürgün* romanının merkezi kahramanı Doktor Hikmet de vardır. Roman Doktor Hikmet'in bu yolculuğuyla başlayan Paris macerasını anlatır. Yakup Kadri, romanında entelektüel dil ile din dilini başarıyla kullanmıştır. Hikmet Bey'in, Paris'e gitmek için çıktığı bu yolculukta kendisine verilen ikinci sınıf kamarayı sıkıcılığı ve darlığından dolayı cehenneme benzetir (32). Doktor'un kaçış psikolojisiyle sığındığı Paris ise cennet teşbihinde karşılık bulur.

Tekrar Unsurları: (46, 263)

Romanları din temasından uzak olmakla birlikte anlatılarında din dilinden başarıyla faydalanan bir diğer romancımız Muazzez Tahsin Berkant'tır. Yazarın *Sonsuz Gece* romanında huzur ve sükûn veren ortamlar cennet sembolüyle anlatılır. Mualla, anne şefkatiyle büyüttüğü öksüz yeğeni Bedia'yı evlendirmenin huzur ve mutluluğunu yaşamaktadır. Yazar, Mualla'nın bu sevinçli halini cennet istiaresiyle dile getirir (47). Ekrem, kendisini çok seven ve aşkına sadık nişanlısı Mualla'yı terk ederek varlıklı bir aileye mensup Naime'yle evlenmiştir. Telafisi mümkün olmayan büyük bir hata yaptığının farkına varan Ekrem, cehennem gibi sıkıntılı bir ruh haline bürünür (79). Bu hatasından büyük bir pişmanlık duyan Doktor Ekrem, eski aşkı Mualla'nın gönül cennetine tekrar girmek için kendisini ikna etmeye çalışır (79). Görüldüğü gibi bu romanda da anlatım din diliyle zenginleştirilmiştir.

Türk Yıldızı Emine romanında Müslümanların cennet ve cehennem algısı romana yansıtılmıştır. On dört yaşında yetim ve öksüz kalan Emine, Samsun'un

Güngören Köyü'nde doğup büyümüş, oldukça çalışkan ve hamarat bir kızdır. Kimsesi olmadığı için ona köy halkı kucak açmıştır. Köyün geçimi büyük ölçüde tütüne bağlıdır. Emine'yi köye gelen tüccarlardan Hacı Mehmet Efendi, evlatlık alıp İstanbul'daki konağına götürür. Evin hanımı çirkin, zorba ve kendini beğenmiş biridir. Emine'yi daha ilk görüşte sevmez, onun inançlı kişiliğiyle alay eder. Emine'ye eve gelecek misafirlere içki sunması gerektiğini anlatınca dindar Emine cehennem korkusuyla bu isteğe tepki gösterir: *"Köyde Hoca Efendi vaaz verirken içki ve şarap haramdır demişti. Ben onlara elimi sürmem, günahtır. Sonra cehenneme giderim."* Ev sahibesi, Emine'nin bu sözlerine sinirlenerek onu azarlar: *"İstanbul'da cennet cehennem yoktur. Onlar Kâbe'de bulunur. Sana emrettiğim şeyleri yapmalı. Sözümü dinlemezsen süpürge sopasını başında kırarım (31)."* Emine'ye istediklerini yaptıramayan despot kadın, masum kızı hizmetçiler çarşısına gönderir. Çarşıda Emine'yi tövbekâr kadın Zehra'nın görmesi büyük bir şans olur. Zehra, bu köylü küçük kızı alıp evine götürür. Romanın ikinci karakterlerinden Zehra gençlik yıllarında şehvet düşkünü hovarda erkeklerin eğlence ortamlarında gönül eğlendirirken kırk yaşlarında bir erkekle tanışmış, âşığının isteğiyle tövbe edip onunla evlenmiştir. Zehra, özünde iyi niyetli ve inançlı bir kadındır. Sefalet ortamlarında bulunduğu dönemlerde bile onu yakından tanıyan herkes*: "cennetin dış tarafında hiç olmazsa sığınacak bir yeri vardır (46)."* diye düşünür. Birinci Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam etmektedir. İstanbul'da bu harbi fırsata dönüştürüp haram yollarla zenginleşen tüccarların sayısı artmıştır. Zehra, bir randevu evi açıp haram yiyenleri, vatana ihanet edenleri buraya düşürmeyi planlamaktadır. Zehra'nın amacı, umumhaneden kazandığı paraları fakirlere ve kimsesizlere dağıtmaktır. İnançlı Zehra, yaptığı bu işten dolayı huzursuzdur. Çünkü cehennemde bu kirli işinin cezasını çekeceğinden endişe etmektedir. Fakat zayıf din bilgisiyle bir çıkış yolu bularak randevu evini işletmeye devam eder: *"Ben de vicdan taşıyorum, gerçeği günahkârım. Fakat yarın ahirette Mahkeme-i Kübra huzurunda Allah'a cevap verecek yüzüm olmalıdır. Cehennemde: 'Ey hatun! Sen bu işi niçin yaptın?' diye sorarlarsa vereceğim cevap hazırdır:'Ya Rabbi, vicdansızların, hamiyetsizlerin, alçakların, vatan hainlerinin intikamını almak için yaptım.' der (56)."* Zehra, hizmetçiler çarşısında gördüğü Emine'yi satın alarak randevu evine getirir. Vicdan sahibi Kahraman, küçük masum bir kızın bu çirkin mekânda bulunmasını

kabullenemez. Emine'nin şehvet düşkünü erkeklerin ellerinde heba olmaması için onu Şerife teyzenin yanına götürür. Şerife teyze, Emine'ye bir anne şefkatiyle yaklaşır. Geldiği konakta büyük eziyetler çeken Emine, bu şefkatli yaşlı kadını cennetlik bir insan olarak görür. Yaşlı kadın, yalnızlığı için kendisine bir teselli kaynağı bulmuştur. Allah, kendisine öldüğü anda ağzına zemzem-i şerif dökmesi için Hızır Aleyhisselam aracılığıyla bir kulunu göndermiştir (88). Emine, Şerife teyzenin himayesinde okulunu bitirerek olgun bir genç kız olur. Küçüklüğünde onu büyük bir tehlikeden kurtaran Kahraman'ın Emine'ye karşı duygusal bir yakınlığı başlar. Fakat Kahraman, kendisini amcası gibi gören Emine'ye duygularını açamaz. Yaşadığı platonik aşkla melankoliye tutulur. Uzun bir süre eve gelmeyince ailesi onun öldüğünü düşünür. Şerife teyze, yeğeni Kahraman'ın ayrılığına daha fazla dayanamayıp kısa bir süre sonra vefat eder. Emine de çok sevdiği Kahraman'dan haber alamadığı için iyiden iyiye içine kapanır. Hayattan her geçen gün daha fazla kopar. Hatıra defterinde o yıllarda yaşadığı ruh halini inanç unsurlarından yararlanarak anlatır: " *Ben her akşam rahmetli amcamı rüyamda görüyordum. Bana: 'Allah'tan ümidi kesme bekle diyordu.' Sabahleyin uyanınca bu rüyayı derhatır edince hemen Kuran-ı Kerim'i elime alıyor, amcamın ruhuna bir Yasin-i Şerif okuyordum. Evet amcamdan ümit kesmeyecektim cennette ona kavuşacaktım* (307)."

Tekrar Unsurları: (26, 31, 36, 60, 61, 333)

Yolpalas Cinayeti romanında Mükerrem, saf köylü kızı Nadire'nin annesinin hizmetçilik yaparak kazandığı paraları zorla elinden almıştır. Haksızlığa uğrayan zavallı hizmetçi kadın, bu sebeple bunalıma girmiştir. Nadire, annesine moral vermek için Mükerrem'i cehennemde de olsa bulacağını, paralarını geri alacağını söyler (218). Fakat yaşadığı olayın şokunu atlatamayan kadın, üzüntüsünden kısa bir süre sonra hayatını kaybeder.

Güzin, *Aşınmış Vicdanlar* romanında erkeklerle yasak aşk ilişkileri yaşayan sıra dışı bir başkahramandır. Güzin'in eski iş arkadaşı Mebrure, Güzin'in aşk tuzağına düşen Sıtkı'yı, *"sahip çıkılmayan her kadının elbet birgün kötü yola ve tuzaklara düşer"* sözleriyle uyarmaya çalışır. Sıtkı, sevgilisi Güzin'in zaaflarını kabullenmek istemez. Fakat Mebrure, ısrarla aldatılan Sıtkı'yı uyandırmaya çalışır. Sıtkı ise halen sevgilisinin masumiyetine inanmaktadır. Mebrure, hayal dünyasında

yaşayan Sıtkı'yı daha fazla etkileyebilmek için dinî sembolleri kullanır: *"Sen hiç din kitabı okumadın mı, olmaz olur mu? Şeytan da bir melekmiş eskiden. Birgün şeytan oluvermiş, cennetten kovulmuş (115)."* Mebrure bu sözleriyle, Sıtkı'nın gözünde masum görünen Güzin'in yaptığı çapkınlıkları ima eder.

Cumhuriyet ilke ve inkılâplarını halka yaymayı amaç edinen *Beyza* romanında cennet ve cehennem sembolleri kullanılarak Anadolu halkının yozlaşan dini yaşantısı ironik bir üslupla eleştirilir: *"Bütün Anadolu ahiretin sekiz cennetindeki muhayyel zevkleri yedi cehenneminde mevcut işkenceleri düşünmek o zevklere kavuşup azaplardan kurtulmak için çalışıyor, yalvarıyor camilerde inliyordu. Bunun için de üç kuvvetin rızasını kazanmak lazımdı: Allah, Peygamber ve bunları yeryüzünde temsil eden padişah (1)."* Yazar, Kuran-ı Kerim'de geçen sekiz kapılı cennet tasvirinin mana açısından tahrif edilen yönüne dikkat çekerek Anadolu insanını eleştirmektedir. Yazar, halkın ticarette ve sanatta geriliğini anlatmak için yine cennet ve cehennem sembollerini kullanır. Rumlar ve Ermeniler, günden güne zenginleşirken İnebolu halkı özelinde Müslüman Anadolu halkı şöyle düşünür: *"Dünya kâfirlerin cennetidir. Onlar burada yaşadıkları ile kalacaklar ebediyen cehennemde yanacaklar. Varsınlar burada biraz yaşasınlar (12)"* İnsanların çoğu cehenneme gidecekleri için Müslümanlar kendilerine boş kalan cennetten yetmiş dünya kadar arazi verileceğine inanmaktaydılar. Yazar, Müslümanların bu inancını tarizli bir üslupla tenkit etmektedir.

Muazzez Tahsin Berkant'ın romanlarında sevgililerin yaşadıkları hayal kırıklıkları ve birbirlerine olan kavuşma özlemleri sıklıkla anlatılır. *Bir Genç Kızın Romanı*'nda da sevgilisi Selma'yı çalıştığı kütüphanede sürekli takip eden Fuad, melankolik aşkını cehennem teşbihiyle dile getirir (131).

Bulgar Sadık romanının merkezi kahramanı İstoyan, Müslüman olmadan önce aslen Hristiyan bir Bulgar subayıdır. Bulgaristan'da Türklere yapılan zulümlere karşı gelerek Bulgar komitelerine savaş açar. Cesur ve kahraman Sadık, Edirne'de köylüleri taciz eden bir Bulgar çetesini çökertir. Çeteden 16 kişiyi öldürüp iki kişiyi de Edirne valisine teslim eder. Tutuklanan komiteciler idam edilir. İstoyan'a iki komitecinin idamı esnasında *"canınız cehenneme"* ifadesini kullanır (18).

Çöl Gibi romanında Vedat Melih, cazip üslubu ve tatlı diliyle güzel kadınları aşk tuzağına düşürmektedir. Vedat Melih, romantik anları cennet metaforunu kullanarak tasvir eder. Gözüne kestirdiği Nihâl'le (Nazan), baş başa kaldığı bir gece ona güzel sözlerle iltifat edip ondan kendisiyle evlilik hayali kurmasını ister. Anlatının bu sahnesinde cennet kuşları söz öbeği kullanılmıştır: "*Düşün ki bir yaz son günü seninle işte bir gezintiden dönüyoruz… Parmaklık bahçe kapısını açıyorum dönüyorum… Yürüyorsun… Sana: 'Bak ne fena karıcığım, geçen akşamki fırtına şu sarılı morlu kasım patının kolunu kırmış. Yazık sen onu ne kadar severdin…gel bari alıp onu karşısında birkaç gün daha su ile besletip yaşatalım diyorum…Ortalıktaki sessizlikte mi korku verici bir durgunluk var? Neler söyleyeyim ona, hangi göklerde uçup, hangi cennet kuşlarını, etrafında ötüşüp cıvıldasınlar diye tutup getireyim.'* (131)." Nihâl (Nazan), sahte ve yalan sözlerle kendisini iğfal eden Vedat Melih'in kızını da aynı şekilde aldatacağını anlayınca onu öldürmüştür. Talihsiz zavallı kadın, olay sonrasında polise teslim olur ve işlediği suçun karşılığında altı yıl hapis cezası alır. Roman Nihâl'in (Nazan) hapishane hayatında kızına yazdığı hatıra mektuplarından oluşmaktadır. Nazan, hapishanede kızı Nesrin'e hitaben *Kadınlar Hapishanesi* başlıklı yazısında işlediği cinayetin sebebini, başından geçen bütün olayları anlatır. Nazan, içinde bulunduğu mekânı ve yaşadığı ruh halini cehennem unsurundan yararlanarak aktarmıştır (27). Nihâl'in (Nazan) az da olsa hayatında şahit olduğu mutlu anlar olmuştur. Hatıra defterinde Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarındaki bayram sevincini cennet metaforuyla dile getirmiştir: *"Burada büyük bayramın 10. yılı, sade eski, acı, kötü günlerin zulmünden kurtuluş dönüm yılı olarak kalmıyor Nesrin. Bu 29 Teşrinievvel, 10. Cumhuriyet senesi, buradaki kadını kocasına, çocuğu anasına, yavukluyu sevdiğine, anayı kızına her şeyi hasretine ya kavuşturan ya da cennet gününü yakınlaştıran bir sihirli kuvvet oluyor (272)."*

Tekrar Unsurları: (19, 26, 131, 139, 272)

Cennet ve cehennem, *Hayat Sen Ne Güzelsin* romanında iki yerde geçmektedir. Varlıklı iş adamı İsmail Zeki, mirasyedi Süleyman'ın ve ortaklarının tuzağına düşer. İsmail Zeki, Süleyman'ın ve arkadaşlarının kendisini bir çetenin elinden kurtardığına inanmıştır. Minnet duygusuyla Süleyman'ı ve arkadaşlarını evine götürür. Hilekâr arkadaşlar, zengin ve varlıklı bu saf adamın cenneti andıran

evine hayran olurlar (144). Evin genç ve güzel kızı Güzin de, babasına büyük iyiliği dokunan Süleyman'a duygusal bir yakınlık hisseder. Süleyman evin terasında Güzin'le romantik bir atmosferde sohbet ederken üslubunu inanç unsurlarıyla daha etkili kılmaya çalışır: *"Şairler, şahapları esrarlı bir rüzgârın verikalarını döktüğü semavî çiçeklere benzetirler. Bazı insanlara göre bunlar bu dünyanın ızdıraplarından kurtulup cennete giden ruhlardır. Âşıklar ise onların böyle uçuştuklarına bakar, niyet tutarlar (177, 178)."* Süleyman romantik duygularını daha etkili anlatabilmek için doğaya ve dine ait unsurlardan yararlanmıştır.

Cennet ve cehennem unsurları *Hıçkırık* romanında da birer teşbih öğesi olarak kullanılmıştır. Babası Yemen harbinde şehit düşen Kenan, üvey babasının evinde zor günler yaşamaktadır. Bu durumdan haberdar olan mektep müfettişi, ona İstanbul'da yaşayan tanıdığı bir aileye evlatlık olması için teklifte bulunur. Kenan, yaşadığı cehennem hayatından kurtulmak için bu teklifi sevinçle kabul eder (18). Romanda cennetin de bir benzetme öğesi olarak kullanıldığı bir bölüm vardır: Kenan emir eri olarak görevlendirildiği kasabanın baharını tasvir ederken bu mekânı cennete benzetir (106).

İkinci Dünya romanında Murat, duygusal ilişki yaşadığı iki kadın arasında tereddüt yaşamaktadır. Roman, Murat'ın bu duygularla kaleme aldığı mektuplardan yararlanılarak kaleme alınmıştır. Murat'ın mektuplarında cennet ve cehennem derin bir anlam ifade etmez. Cennet ve cehennem, Murat'ın mektuplarında bazen bir metafora, bazen de kaotik ruh halinde sığındığı mekânlara dönüşür. Karısı Nihâl'in ve sevgilisi Yurdagül'ün aşkını gönül dünyasında bir anda yaşatmaya çalışan Murat, yakın arkadaşına hitaben kaleme aldığı mektubunda sözcüklerle anlamlandırmakta zorlandığı düşünceler içerisindedir. Duygu ve düşüncelerini din diline ait unsurlarla anlatmaya çalışır: *"Fuzuli'ye şimdi hak veriyorum. İnsanın hem karısı hem de sevgilisi olabilirmiş. Bir âlemin içine girdiğim halde hâlâ manasına anlayamıyorum. Fakat ben kendime hiçbir zaman bu süsü vermek istemem. Tasavvufa girdiğimi zannetme sevgili arkadaşım. Yoksa Allah beni cehennemden bile kovar (39)."*

Tekrar Unsurları: (55, 60, 61, 66)

Kılıçaslan romanında Müslüman Selçuklu Türklerinin cennet ve cehennem inancı geçmektedir. Romanda din diline ait bu göstergeler gerçek anlamda kullanılmıştır. İran hükümdarı, Süleyman Şah'ı savaşta mağlup ettikten sonra, Şah'ın çocukları Aslan'ı ve kardeşi Tokay'ı esir alarak zindana attırır. İki kardeş zindanda açtıkları mazgal deliğinden kaçıp kurtulurlar. Tokay'ın ve ağabeyinin zindandan kaçtıklarını anlayan kale çavuşu, askerleriyle birlikte kaçan kardeşlerin peşlerine düşer. Aslan ve Tokay, izlerini süren bu çavuşu ve askerleri öldürür. Bunu duyan kale muavini: *"Bu çavuş da iki para etmez. Kalıbının adamı değil vesselam. İki kişi ile başa çıkamadı, canı cehenneme yollandı (32)."*der. Tokay ve ağabeyi, yol üzerinde bulunan Yörük köyünde konaklarlar. Köyde Aslan ve köy ağasının kızı Sümbül arasında duygusal bir yakınlık başlar. Aslan, kısa bir müddet köyde kaldıktan sonra Malatya'ya doğru yol alır. Bu yolculuğunun asıl amacı dağılan Selçuklu İmparatorluğu'nun başkenti İznik'i ele geçirmektir. Sevdiği adam için İznik'e gelen Sümbül, sarayda kendisine verilen bir odada yaşamaya başlar. Sümbül'ün İznik'e geldiği sırada Aslan, cenktedir. Cenkten dönen Aslan, sevdiği kızı odasında ziyaret eder. Sümbül, Aslan geldiğinde uygunsuz bir vaziyettedir. Aslan'dan üstüne bir şey almak için müsaade ister. Aslan, buna izin vermeyip kendisinin onun helâli olduğunu söyler. Lakin Sümbül, nikâhsız birlikteliğin günah olacağını bu sebeple Allah'ın onu cehennemde yakacağını söyler.. Sümbül'ün yanından ayrılmasını istemeyen Aslan: *"Günah benim üzerime olsun."* deyince kalbinde Allah korkusu olan Sümbül: *"Nikâhsız bir kadının günahı senin olamaz, Allah bunun hesabını benden sorar."* der. Nikâhın söz olduğunu iddia eden Aslan, tekrar Sümbül'e helâli olduğunu söyleyerek onunla birlikte olmaya ısrar eder. Bu ısrar karşısında dindar Sümbül'ün verdiği cevap nüktelidir: *"Evet de sonra cehennemde yanarsın (155)."*

Kocam romanında Yusuf Haddad, hileli bir şekilde genç ve güzel bir kızla evlendirilmiştir. Fakat bu kız, o kadar müsrif ve asabidir ki kısa sürede kocasının hayatını cehenneme çevirir (46).

Korkuyorum romanında Fazıl Bey de evlerindeki hizmetçi kız Zehra'nın yüzündeki cazibeyi, cennetin iç açıcı ve sihirli âlemine benzeterek dile getirir(41). Cennet, bu seferki anlatımda sevgilinin yüz güzelliğini yansıtmak için kullanılmıştır

Alemdar Yalçın'ın bakış açısıyla *"Vala Nurettin'in Seni Satın Aldım eserinde zengin ve şımarık genç kız, babasından kendisine kalan para ile koca satın alır. Parayla satın aldığı, işsiz bir avukat olarak tanıdığı kocasına bütün istediklerini kolayca yaptıracağını sanır. Oysa gerçekten zengin bir gazeteci olduğunu öğrendiği kocasına âşık olur."*(Yalçın, 2012:241) Din diline ait sözcüklere az yer verilen romanda cennet kavramı asıl anlamda kullanılmıştır. Muhafazakâr bir aile ortamında yetişen Selma, özünde yufka yürekli inançlı bir kızdır. Kâğıthane gezisinden sonra konağa döndüğünde dadısı Şadiye Hanım'ın evde oturup bir ceket ördüğünü görünce: *"Aferin Şadiye Hanımcığım, fakirlere hediye etmek için örüyorsun değil mi? Sen sevaplar işleyedur. Öbür dünyada mekânın cennettir. Doğrusu ben de iyiliği severim amma, ancak para vererek! Dünyada el işlerinden hoşlanmam (8)."* ifadelerini kullanır. Mirasyedi öksüz ve yetim Selma, iyiliği sevmesine rağmen asrilik özentisiyle hayata maddi açıdan baktığını itiraf eder. Küçük yaşta sahip olduğu servetin ağırlığını kaldıramayan Selma, yetiştiği dinî terbiyeyle çelişen tavırlar içerisine girmiştir. Genç kız, Allah inancına rağmen dinin emir ve yasaklarına aykırı bir hayat tarzını bilerek ve severek tercih etmektedir.

Pınar Başında Ölen Kız romanında ise cehennem metaforu, sevgilinin dudaklarındaki çekiciliği anlatmak için kullanılmıştır. Romanda alafranga hayata özenen bir genç kızın kötü sonla biten hayat hikâyesi anlatılır. Melahat, Selma Hanım'a sevgilisinin dudakları için*: "Onun dudakları sanki cehennemden kopup gelmiş bir ateş parçasıydı. Hala bu ateşin izleri var dudağımda… (55)."* der.

Toprak Mahkûmları romanı, II. Abdülhamit döneminden Osmanlı topraklarının işgal edildiği felaket senelerine kadar geçen yıllarda Türk köylüsünün içine düştüğü dramatik hayatı konu edinir. Türk köylüsünün bu zor günlerde en büyük teselli kaynağı, Allah ve ahiret inancıdır. Tepeköyü sakinleri, dağlarda yaşayan eşkıya çetelerinin yaptıkları zulümlerden bıkmıştır. Lüks konaklarda yaşayan dalkavuk ve arsız paşaların halkın emeğini sömürdüklerinin farkındadır. Hasan, anlatıcı-kahramanla bu sıkıntılarını paylaşırken din dilinden yararlanır: *"Hiç merak etme, birgün onların da hepsi burunlarından gelecek; padişahlarıyla, paşalarıyla hatta sultanileriyle birlikte cehenneme gidecekler (11)."* Vakanın yaşandığı dönemde ülke toprakları işgal altındadır. Köylüler, geleceklerinden endişe

duymaktadırlar. Yaşadıkları pesimist ruh haliyle içinde bulundukları Mekânı cehenneme benzetirler.

Tekrar Unsurları: (22, 64, 119, 149)

Üç İstanbul romanında dinsiz Adnan karakterinin özelinde II. Abdülhamit, İttihat ve Terâkki Fırkası ve Mütareke dönemlerini kapsayan zaman diliminde burjuvazi Türk aydınının sosyo-psikolojik tahlili yapılmıştır. Mithat Cemal Kuntay, bu tahlillerinde gösterme tekniğinden çok anlatma tekniğini kullanır. Yazar, üslubunda cennet, cehennem ve huri göstergelerini bazen din kitaplarında anlatıldığı şekliyle bazen de simge değer bağlamında kullanır. Romanın önemli figürlerinden biri olan Maliye Nazırı, kızına özel edebiyat dersi vermesi için Adnan'la görüşmek ister. Yazar, bu tanışma sahnesini içinde cennet göstergesinin de bulunduğu din dilinden yararlanarak anlatır: *"Paşa bol fesi, bol setresi olduğu halde aptal değildi. Yalnız hiç namaz kılmadığı halde namaz kılıyor bir hali vardı, fakat o, hayatın tatlı taraflarını bir vakitler tanımış, kevserlerle, hurilere cennette kavuşacak kadar sabretmemişti ve gençliğinde şimdi sakallının hiç hatırlamadığı irili ufaklı, birtakım günahlara girmişti (45)."* Yazar anlatıcı, Maliye Nazırı'nın ahlâki çöküntüsünü anlatmak için cennet hayatında kendisine verilecek hurileri beklemeyerek yasaklı ilişkiler yaşadığını söyler.

Maliye Nazırı, şeref ve haysiyetini lekeleyecek yanlış bir tercihte bulunmamak için Adnan'ı dikkatlice tetkik eder. Adnan'ın namuslu ve idealist bir genç olduğuna kanaat getiren Maliye Nazırı, ona konağının kapılarını sonuna kadar açar. Adnan'ın Süheyla'dan sonra ikinci talebesi Miralay Hüsrev'in güzelliği ve kibarlığıyla meşhur eşi Belkıs olur. Adnan, duygusal yakınlık hissettiği Belkıs'ın özel hayatıyla yakından ilgilidir. Miralay Hüsrev'in karısıyla aralarının açık olduğunu duyunca ona olan tepkisini cehennem sembolüyle yansıtmaya çalışır: *"Belkıs'a ne diye kızıyor, onu hangi günahının cehennemine atıyordu? (134)."* Miralay'ın kasvetli ruh hali cehennem sembolünde karşılık bulmuştur.

Tekrar Unsurları: (154, 184, 194, 298, 317, 319, 320, 436, 446)

Battal Gazi romanında İslam'ın cennet ve cehennem inancına aykırı ideolojik mesajlar verilmiştir. Battal Gazi, yakın arkadaşı Ahmet Turanî ile birlikte Abdüsselam'ı Bizanslılarının elinden kurtarmak ve kralın kızı Elenora'yla buluşmak için keşiş kılığında İstanbul'a gider. Maceraseverler, Bizans'ta din adamlarına dokunmak yasak olduğu için gidecekleri yere varıncaya kadar keşiş kıyafeti giymişlerdir. Yolda iki arkadaş şakalaşırlar. Ahmet Turani, keşiş kıyafetini giyen Cafer'e: *"Gel seni İstanbul patriği yapalım (84)."* der. Cafer bu espriye nükteyle cevap verir: *"Fena bir fikir değil fakat ben hem Ortodoks hem de Müslüman mı olacağım."* Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin din dilini kullanarak verdiği cevap, ideolojik mesajlar içerir: *"Yok zaten Müslümanlar Hz. İsa'yı peygamber tanırlar. Sen yeni bir mezhep kuracaksın. Diğer dinlere düşman olmayacak. Allah'ı yalnız kilise ve camide para ile gösteren papazların ve hocaların malı olmaktan çıkaracaksın. Allah, insanların kalbinde olacak. Yahudilerin dininde olduğu gibi Allah ile pazarlık da yok, cennete gitmek için dua etmeye, havraya girmeye namaz kılarak oruç tutmaya mecbur değilsin. Allah'ı andığın, var olduğunu bildiğin, düşündüğün, kalbinde duyduğun zaman dinine olan borçların ödenmiştir. Allah'ın hiçbir nimeti (hakkından fazlasını almamak şartıyla) haram değildir. Şarap içmek sevmek ve sevilmek gibi… Cehennem diye korkunç bir yer yok; yalnız affedilinceye kadar cennetin kapısında beklemek var ve senin Allah'ın her zaman affedici olacaktır. İntikam alıcı ve ceza verici değil. Bir çınar ağacı dikeceksin bir de taş işte namazgâhın kilise, camii, papaz, imam yok. Bu çınarın altında Allah'ınla yalnız baş başa içinden inanarak gösterişe tenezzül etmeden anlaşabileceksin (84)."* Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin bakış açısı kullanılarak farklı bir İslam anlayışı ortaya konulmak istenir. Aslında Ahmet Turani'nin bu görüşlerinin arkasında Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun ideolojik felsefenin olduğunu açıktır. Ahmet Turani'nin İslam inancına aykırı bu görüşler karşısında Battal Gazi'nin ona verdiği cevap düşündürücüdür. Ahmet'e: *"En sonunda beni tanıyabildin. Benim içimdeki Allah'ı görebildin (85)."* der. İslam dininin temel esaslarına aykırı bu düşünceler, romanın iç dokusuyla çok da uyumlu değildir. Yazar, Battal'ı laik bir din anlayışının savunucusu olarak göstermek istemiştir (Kaya, 2001). Romanda halk edebiyatının dindar Battal Gazi karakterinden çok daha farklı laik bir Battal Gazi karakteri

görürüz. Milli ve manevi değerlerine bağlı bir halk kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması bir anakronizm olarak değerlendirilebilir.

Romanlarına estetik değer ve anlam derinliği kazandırmak isteyen yazarlar, cennet ve cehennem sembollerinden mümkün oldukça yararlanmışlardır. Vakanın cereyan ettiği ev, konak, köy, kasaba, şehir, kamara gibi mekânlar için cennet veya cehennem sembolleri kullanılmıştır. Romanlarda, kahramanların kaotik veya huzurlu ruh hallerine göndermede bulunan çok sayıda cennet ve cehennem göstergesi tespit edilmiştir. İşgal yılarını konu edinen *Allaha Ismarladık'ta ve Dünkülerin Romanı'nda* memleketin hali cehenneme metaforuyla yansıtılmıştır. Cennet ve cehennem unsurlarının reel anlamda kullanıldığı roman sayısı oldukça sınırlıdır. Tarihi *Kılıçaslan* romanında kadın başkahraman cehennem ateşinden korktuğu için sevgilisiyle nikâhsız bir ilişki yaşamak istemez. *Türk Yıldızı Emine* romanının başkahramanı, evin hanımının misafirlerine içki hazırlama teklifini yine cehennem korkusuyla reddeder. Aynı romanda randevu evi açan yardımcı bir karakter bu kirli eyleminin karşılığında cehennemde yanacağının farkındadır. Fakat zenginlerin paralarını alıp fakirlere dağıttığını iddia ederek yaptığı işi meşrulaştırmaya çalışır. Yazar, kahramanına dine aykırı böyle bir yorum yaptırmakla yeni ideolojiye yakınlığını hissettirmeye çalışır. *Sinekli Bakkal* romanında mahalle imamı vaaz ve hutbelerinde sık sık cehennem ateşinden söz ederek cemaatin kalplerine korku salar. *Beyza* romanında cahil halkın cennet ve cehennemle ilgili hurafe inanışları irdelenir. *Aşınmış Vicdanlar* romanında şeytanın cennetten çıkarılan bir melek olduğu belirtilir. Bu sınırlı sayıda örneklendirmelerle birlikte bir değerlendirme yapacak olursak şunu diyebiliriz ki dönemin din karşıtı siyasî politikasına rağmen yazarlar, din dilinin iki önemli sembolü cennet ve cehennem unsurlarından vazgeçememişlerdir. Cenette ve cehennem unsurları genellikle retorik amaçlı kullanılmıştır.

2.1.1.2.2.2. Kıyamet, Mahşer

Kıyamet, edebiyatta anlam genişlemesine uğrayan dini bir kelimedir. Kelimenin sözlük anlamı: *"Dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman." (*Develioğlu, 1993:518) demektir. Yüce kitabımız Kuran-ı Kerim'de kıyametle ilgili çok sayıda ayet bulunmaktadır: Kehf (97, 98); Tövbe (84); Enbiya (96, 97); Neml (82); Kehf (47-49); Lokman (33); Murselat (1-7); Kıyamet (6-

10); Ş'ura (7,19); İbrahim (48). Kur'an-ı Kerim ve Türkçe meal kitaplarında bu konuda daha detaylı bilgi öğrenilebilir. (Özek ve diğer, 1992:20) Günlük konuşmalarımızda çoğu zaman anlam kaymasına uğrayan kıyamet göstergesi, edebi dilde de aynı simgesel değerlerde kullanılır. Ahiret inancıyla ilişkilendirdiğimiz kıyamet ve mahşer anlatılarda, gerçek anlamının dışında söze abartı olgusunu verebilmek için ara ara kullanılır. Örneğin çok kalabalık bir yeri tarif ederken *"mahşeri kalabalık"* veya dehşetli bir manzarayı tasvir etmek için *"kıyamet gibi"* deyimlerini kullanırız. *Boz Kurt* romanında bu tip kullanım örneği bulunmaktadır. Romanda kıyamet sözcüğü, anlatımı etkili kılmak için kullanılmıştır. Vaka örgüsünün cereyan ettiği köyde herkes başkahraman Mehmet'in babasının İstanbul'a çalışmaya gittikten sonra orada öldüğünü bilmektedir. Çobanoğlu, İstanbul'da tanıdığı bir kahveciden Mehmet'in babasının hayatta olduğunu ve hamallık yaptığını öğrenir. Duydukları karşısında çok şaşıran Çobanoğlu, yakın dostu Ali Çavuş'a olup biteni anlatınca Ali Çavuş da âdeta şok geçirir. Ali Çavuş, şaşkınlığını dile getirmeye çalışırken kıyamet ifadesini kullanır: *"Ne söylüyorsun yahu? Ölüler de dirilir mi hiç? Kıyamet mi koptu yoksa? (24)."* Mekân ve olgu tasvirlerinde kıyamet metaforunun kullanılması romanın üslubuna zenginlik katmıştır. Öksüz Mehmet, İstanbul'da iş bulmak için köyden ayrılır. Bindiği vapurda deniz manzarasını kıyamet benzetmesiyle tasvir eder: *"Bazen, sanki siyah yalçın bir kayanın tepesine fırlıyorlar, sonra müthiş bir çatırtı ile cehennemin dibine yuvarlanıyorlardı. Karadeniz'de, kara korkunç bir kıyamet kopuyor! (30)."*

Meşhedi Aslan Peşinde romanında Torik Necmi ve Meşhedi Cafer, yol arkadaşlarıyla kayboldukları çölde zenci bir kabile gördükleri zaman korku ve sevinç duygularını bir arada yaşarlar. Yamyamların kendilerine zarar vermeyeceğini anlayan aslan avcıları, kabilenin peşine düşüp kaldıkları obaya misafir olurlar: *"Onları karşılayan kabile üyeleri Meşhedi ve arkadaşlarını çadıra davet ettiler. Her biri bir posta oturdu. Papo da (kabilenin reisi) karşılarına geçti. Çardağın önü mahşer gibi kalabalıktı. Vahşiler medeni insan denilen garibenin seyrine koşuyorlardı (168)."* Çöl kabilesi, Torik Necmi'yi tanrılarından bir lütuf olarak gördüklerinden onu kabileye hükümdar ilan ederler. Yeni hükümdarları için merasim düzenleneceği bildirilir. *"Derken, kulenin önünde bir kıyamettir koptu. Cicimama halkı yeni hükümdarına biat etmeğe geliyordu (172)."*

Aşk romanında dil ve anlatıma zenginlik katan önemli bir dini unsurun kıyamet olduğunu tespit ettik. Kahramanların gelgitli ruh hallerini yansıtmada kıyamet metaforu etkili olmuştur. Ayça, sevgilisi Dolunay'ın yakınındayken kalbinde kopan fırtınayı kıyamete benzetir. Gönül adamı Dolunay, konuşmaya başladığı anda bir kıyamet gibi kalpler zarfını yırtıp sıçrar, aşk ateşi tenleri yakıp kurutur (109). Putperest kabile sakinleri arasında yaşamaktan tedirgin olan Dolunay, bir ara Uruk'tan Mısır'a gideceğini yakın arkadaşlarına söylemiştir. Bu habere üzülen Uruk halkı, bir süre sonra Dolunay'ın bu karardan vazgeçtiğini öğrenirler. Romandaki ifadeyle halk, sevinç çığlıkları atarak Gülemre'nin ziyaret mekânını kıyamet gününe çevirirler (45). Hain Uruk Komutanı, sözde Dolunay'ı sevip saydığından onun adına kabile üyeleri arasında bir ziyafet vermiştir. Dolunay'ın sevdalısı Ayça, davette kötü bir şeyler yaşanacağını hissetmiştir. Çünkü kalbinde kıyametler kopmaktadır. Ziyafette yapılan eğlenceler ve ikramlar Ayça'nın kalbindeki kıyameti biraz olsun dindirmişti (195). Ayça'nın Dolunay aşkı, sözcüklerle tarif edilemeyecek kadar mistik bir hâl alır. Yalnız anlarında onu yakınında hissederek huzur bulur. Ayça, büyük sevdasını dini metaforları kullanarak itiraf eder: *"Ben aşk kıyametgâhının İsrafil'iyim. Benim nefesim kalbe hayat verir (87)."*

Gökyüzü romanı inanç krizi teması üzerine kurgulanmıştır. Romanda kıyamet, asıl anlamının dışında sonu belirsiz zaman diliminin karşılığı olarak kullanılır. Romanın kahraman-anlatıcısı atedir. Osmanlı padişahına karşı örgüt faaliyetlerinden dolayı Trablus'a sürülmüş, buradan da padişah aleyhine siyasî faaliyetler yapan komitelere katılmak için Paris'e gitmiştir. Özne, Paris macerasını anlatırken katılacağı fırkanın niteliğini, *"kıyamete kadar"* deyimini kullanarak anlatır: *"Benim beğenebileceğim fırka daha yeryüzünde kurulmamıştı. Kıyamete kadar da kurulmasına imkân yoktu (25)."*

Tekrar Unsurları: (33, 46, 83, 99, 157, 159)

Ölünceye Kadar romanı, İstanbul Hukuk Fakültesi Hocası Profesör Bedri Nejad'ın dramını anlatır. Romanın dinî yanında nitelikli unsurlar bulunmamaktadır. Vaka örgüsünde ihtiyar dadının ahiret inancıyla kullandığı ifadeler tespit edilmiştir. Romanın başkahramanı Bedri Bey'in kız kardeşi Bülent, nişanlı olduğu halde yasaklı bir ilişkiye girerek hamile kalır. İşlediği bu günahtan dolayı büyük bir pişmanlık

duyan Bülent, hastalanarak yataklara düşer. Talihsiz kardeşlerin dadısı, Bedri Nejad'a yalvararak ondan kız kardeşi için bir doktor getirmesini ister. Şeref ve itibarının sarsıldığını düşünen Bedri ise kız kardeşiyle hiç ilgilenmemektedir. Bülent, ağabeyine yalvararak ondan yardım ister. Bedri'nin ise kardeşine karşı tepkisi sert olur. *"Asla… Seni mahşerde bile affetmeyeceğim. İçimi yaktın, beni harap ettin Bülent! Allah da seni yaksın seni harap etsin (151)."* Namus ve şerefine çok düşkün olan Bedri, her şeye rağmen kız kardeşiyle dertleriyle ilgilenmeye kendisini mecbur hisseder.

Müslüman Anadolu insanının mahşer inancını *Türk Yıldızı Emine* romanında açıkça görürüz. Emine, görev için gittiği Ankara'yı mahşerden bir numuneye benzetir (229). Aynı şekilde Türk ordusu işgal güçlerini vatan topraklarından temizlediği zaman İstanbul sokaklarında toplanan coşkulu kalabalık da mahşer göstergesiyle karşılık bulmuştur (251).

Yalnız Dönüyorum romanında Halide Edip Adıvar'ın Sultan Ahmet mitinginde yaptığı meşhur konuşmanın bazı bölümleri montaj tekniğiyle kullanılmıştır. Halide Edip, mitingde halk adına defalarca yemin ederek: *"Ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz (85)."* sözünü verir. Mitingin sonunda okunan şiirde dinî terminolojiden yararlanılmıştır. Şiirin mistik yanı siliktir. Dizelerde geçen *"haşre kadar"* söz öbeğinin çıkış kaynağı İslam dinidir. Söz öbeği, anlam genişlemesine uğrayarak sonsuzluğu karşılayan bir metafora dönüşmüştür:

Bu yollardan benden sonra geçenler.

Benim korkunç hayalimden titresin.

Bu toprakta birgün safa sürenler.

İnildesin, haşre kadar gülmesin (86).

Kıyamet ve mahşer göstergeleri; *Boz Kurt, Dağları Bekleyen Kız, Gökyüzü, Meşhedi Aslan Peşinde ve Türk Yıldızı Emine, Ölünceye Kadar, Yalnız Dönüyorum ve Aşk* romanlarında anlatıların iç yoğunluğunu güçlendirmek için bir dil malzemesi olarak karşımıza çıkar. Pratik dilde uzun ve belirsiz zaman dilimine göndermede

bulunan *kıyamete/mahşere kadar* deyimiyle olağanüstü yaşanan olaylar karşılığında kullanılan *kıyamet koptu* deyimi, romanlarda başarıyla rotorik amaçlı kullanılmıştır.

2.1.1.2.3. Peygamberlere İman ile İlgili Hususlar

Müslüman Türk milleti, bütün resullerin ve nebilerin Cenab-ı Allah'ın insanlara gönderdiği birer elçisi olduğuna inanır. İslamiyet sonrası Türk edebiyatına ait yazılı ve sözlü eserlerde Peygamber inancı belirgindir.

İncelediğimiz romanlarda başta Hz. Muhammed (s.a.v.) olmak üzere Hz. Adem'in, Hz. Nuh'un, Hz. Eyüp'ün, Hz. Yusuf'un, Hz. Davud'un, Hz. Yakup'un, Hz. Musa'nın ve Hz. İsa'nın adları geçmektedir. Hz. İsa'yla ilgili bulgularımızı Hristiyanlıkta peygamber inancı; Hz. Musa ile ilgili bulgularımızı da Yahudilikte peygamber inancı bölümlerinde değerlendirdiğimiz için bu bölümde kullanmadık.

Peygamberlere İman başlığı altındaki ilk bölümde romanlarda adı belirtilmeden geçen Peygamber ifadelerini göstermeye çalıştık. Bu ifadelerin anlatıma kazandırdığı niteliği belirledik. Reel hayatın önemli bir yansıması olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kurgu dünyasındaki farklılığını daha net ortaya koyabilmek için *Hz Muhammed (s.a.v.) ile ilgili Hususlar* adı altında ayrı bir başlık oluşturduk. Bu başlığa bağlı olarak hadis kavramının geçtiği romanları alt bir kategoride değerlendirdik. Anlatılarda geçen Hz. Adem, Hz. Nuh ve Hz. Yusuf, Hz Eyüp peygamberler için alt başlıklar oluşturmayı uygun gördük.

Romanların bir kısmında Hz. Muhammed (s.a.v.) ve sair peygamberler anlatıma zenginlik kazandırmak amacıyla bir metafora dönüştürülmüştür. İnanç krizinin belirgin olduğu romanlarda ise yazarın veya kahramanın kaotik ruh hali peygamber inancına olumsuz yansımıştır.

2.1.1.2.3.1. Peygamberlere iman

Birinci Dünya Savaşı'nda bağımsızlık mücadelesi veren Anadolu insanının dramatik hayatını anlatan *Sevgim ve Izdırabım* romanında başkahraman Gülseren, yetim ve öksüz kalmış üç çocuğu evlat edinir. Gülseren'in anne şefkatiyle baktığı evlatlıklarından Çetin, ağır bir hastalığa yakalanır. Çetin'i kaybetme korkusunu

yaşayan Gülseren, telaşla Doktor Semih'in yanına giderek yardımını ister. Doktor Semih, hasta çocuğu kurtarmak için elinden geleni yapacağını söyler. Gülseren bu anki tarifsiz sevincini peygamber inancıyla yansıtmaya çalışmıştır: *"Bu vait, bu söz bana bir peygamber mucizesi gibi geliyor ve ona mukabele edecek bir tek kelime bulamadan sadece ağlaya ağlaya ellerine sarılıyorum (117)."*

Peygamber inancı, *Bağlar Arasından* romanında asıl erkek kahraman Bülent'in meslek sahibi olmasında büyük desteği olan öğretmeni Muhsin Bey'e duyduğu minnettarlığını göstermek için kullanılmıştır. Bülent, hatıralarında peygamberlerin yol göstericiliğiyle kıymetli hocası Muhsin Bey'in rehberliği arasında yakın bir ilişki kurar. Bülent, bu ilişkiyle hocasını saygıyla anmıştır (15).

Pratik dilde kullanılan *peygamber sabrı* söz öbeği romanlara yansımıştır. *Çöl Gibi* romanının çilekeş kahramanı Nazan, hayatın zorluklarına direnebilmek için Allah'tan peygamberlere nasip ettiği sabrı dilemiştir (190). Çünkü Nazan'ın yaşadığı hadiseler her insanın sabırla karşılayabileceği basit ve sıradan hadiseler değildir. Vaka zamanı, Anadolu'da Milli Mücadele'nin başlatıldığı zorlu yıllardır. Hemşire Nazan, sabırla işgal güçlerine direnen askerlerimiz için gönüllü olarak mücadele etmektedir.

Üç İstanbul romanında din duygusu zayıftır. Romanın inanç bunalımı yaşayan aristokrat ve alafranga tipleri peygamber değerini ironik bir üslupla basitleştirmeye çalışırlar. Atasever Naşit, peygamberlerle eğlenen Doktor Haldun'un konuşmalarına benzer bir üslup kullanır: *"Fakat ben asilzade peygamberleri severim. Buda gibi… Prens Sakyamuni en hoşlandığım peygamberdir (494)."* Sosyete ve burjuva tipler arasında yaşanan olaylar zincirinde kahramanların dine mesafeli hayat tarzları üsluplarına yansımıştır.

Romanlarda peygamberlerle ilgili reel anlamda nitelikli mesajlar verilmemiştir. Sınırlı sayıda tespit ettiğimiz bulgularda Peygamberlerin sabrı, asilzade ve rehber oluş yönlerine atıflarda bulunulmuştur. Genel bir kavram olarak peygamber inancı romanlarda silik ve niteliksizdir.

2.1.1.2.3.2. Hz. Muhammed (s.a.v.) ile İlgili Hususlar

Hz. Muhammed (s.a.v.), bütün İslam toplumlarında olduğu gibi Müslüman Türk toplumu için de aşılması mümkün olmayan prototiptir. Müslüman Anadolu toplumunun Hz. Muhammed sevgisi, romanlara sınırlı ölçüde yansıtılmıştır. Kız isteme sahnelerinde *"Allah'ın emri peygamberin kavli"* deyimi, cami tasvirlerinde duvarlara asılı *"Hz. Muhammed"* lafızlarına yapılan göndermeler, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) vesile kılarak yapılan dualar Peygamber sevgisinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkar. Bu bölümde Hz. Muhammed (s.a.v.), hadis ve sünnet-i seniyye göstergelerinin kullanıldığı romanlar yer almaktadır. Sünnet-i seniyye, Peygamberimiz'in (s.a.v.) sözlerinin, işlerinin ve tasviplerinin genel karşılığıdır. (Develioğlu, 1993:971)

Ayşim romanında Hz. Peygamber'den kısaca söz edilmiştir. Padişah III. Ahmet, şehvet arzularını tatmin etmek için Kılıç Baba'nın kızı Ayşim'i zor kullanarak saraya getirtmiştir. Ahi ağası Kılıç Baba, kızını kurtarmak için ahilerin desteğini ister. Bektaşi mezhebine bağlı ahiler; Allah'ı, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) ve Hz. Ali'yi şahit tutarak namusu uğruna Sultan Ahmet tarafından recme mahkûm edilen Ayşim'i kurtarmaya söz verirler (143). Hz. Muhammed'le(s.a.v.) ilgili olarak romanda ümmet-i Muhammed ifadesi de kullanılmıştır (159).

Çakıcı Efe romanında Hz. Muhammed (s.a.v.) inancı geçmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İzmir ve Aydın yöresinde eşkıya çeteleriyle yapılan mücadeleleri anlatan romanda, Osmanlı zaptiyelerinin takibinden kaçan Efe, Tire'den ayrılarak Milas'a gider. Milas'ta Musevi inancına mensup köylüler de yaşamaktadır. İzoel Jak da bu köylülerden biridir. Günlerden cumartesidir. İzoel Jak, cumartesi günü tatil olduğu için dört arkadaşıyla birlikte Rum dostu değirmenci Yuna'yı ziyaret etmeye gider. Askerlerden kaçan Çakıcı Efe de samimi dostu Yuna'nın yanında bulunmaktadır. Değirmene gelen İzoel ve arkadaşlarından ürken Çakıcı Efe, sonrasında gelenlerin Yuna'nın yakın arkadaşları olduğunu öğrenir. İzoel Jak, namını çok duyduğu Çakıcı Efe'yle uzun uzun sohbet eder. Bu sohbetinde Çakıcı'ya Avrupa'daki insanların cumhuriyet rejimiyle yönetildiklerini, halkın kendi yöneticilerini istedikleri gibi seçebildiklerini anlatırlar. Cumhuriyet kavramının ne anlama geldiğini yeni yeni öğrenen Çakıcı Efe, Peygamberimizin vefatından sonra ahalinin bir dönem Hazret-i Ebubekir'i ve onun da vefatıyla Hazret-i Ömer'i yönetici

olarak seçtiğini söyleyerek asıl cumhuriyetin İslam geleneğinde var olduğunu savunur. Çakıcı Efe, bu sohbetin sonunda Musevi İzoel Jak'a: *"Hani Müslümanlığın lafı bizde, işi Avrupalı da kaldı, diyorlar ya demek doğruymuş (502)."* der. Çakıcı, her ne kadar zalim bir eşkıya lideri olsa da dinî yaşantısında muhafazakârdır. Sevdiği kadın Fatma'ya zorla sahip olabilecekken Fatma'yı Allah'ın izni peygamberin kavli ile nikâhlamak ister (189).

Ercüment Ekrem Talu, din ve inanç değerlerini romanlarında nükteli bir üslupla kullanır. Yazarın mizah türünde kaleme aldığı eserlerinden biri de *Kodaman* romanıdır. Kodaman lakaplı haylaz ve tembel Yaşar, babasının vefatı ve annesinin bakım evine götürülmesinden sonra mahalleli dostlarının ısrar etmeleriyle mahallede hatırı sayılır. Hacı Ömer'in kızı Cevriye Hanım'la evlenmeyi kabul eder. Romanda, Kodaman ve Cevriye'nin Sefer ayı gelmeden evlenmeleri kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine imam çağrılarak nikâhları kıyılır. Romanda imamın nikâhı kıyış sahnesi mizahî bir anlatımla sahnelenir: *"İmam Allah'ın emri Peygamber'in sünnet-i seniyyesi ve İmam-ı Azam Ebu Hanife Hazretlerinin kavlince Bay Yaşar ile bakire-i balige bayan Cevriye'yi tenkih ve tezvic eylediğini cemaate bildirip de şerbetler içildikten sonra, düğünün ertesi perşembe yapılması münasib görülmüştü (102)."* Romanda kullanılan Peygamber ve sünnet-i seniyye göstergeleri okuyucuda mistik duygular uyandırmaz. Din diline ait bu göstergeler anlatıda mizah malzemesi olarak kullanılmıştır.

Meşhedi Aslan Peşinde romanında *"Allah Muhammed aşkına"* deyimi kullanılmıştır. Bu söz kalıbının dışında bu kategoride değerlendirebileceğimiz herhangi bir tespitimiz bulunmamaktadır. Meşhedi Cafer'le aslan avı için gitti çölde kaybolan Torik Necmi, uzaklarda üç kişinin olduğu haberini duyunca Allah Muhammed aşkına bu kişilerden yardım ister.

Ercüment Ekrem Talu'nun *Papeloğlu* romanında da anlatım ironiktir. *Kodaman* romanında olduğu gibi bu romanın nikâh sahnesinde Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) adı geçmektedir. Satılmış, piyango zengini olduktan sonra dolandırıcı ve kurnaz dostu İzzeti Efendi, onu Hacı Rıza'nın baldızıyla para karşılığında evlendirmeyi planlar. İzzeti Efendi, kendi başına karar veremeyecek kadar saf ve iradesiz bir karakter olan Satılmış'ı Hacı Rıza Bey'in baldızı Emeti

Hanım'la evlenmeye ikna eder. Satılmış ve Emeti arasında şahitler huzurunda nikâh kıyılır. İmam Emeti Hanım'ın vekili Hacı Bey'e: *"Allah'ın emrine, Peygamber Efendimizin de sünnet-i seniyyelerine tevfiken müekkiliniz Emeti Hanım Bint Elhac Nasrullahi tali bulunan Satılmış Efendi'ye tenkih ve tezviç eylediniz mi? (120)"* sualini yöneltirken Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) adını anar.

Gece Konuştu romanının belirli bölümleri kahraman-anlatıcı Niyazi'nin hatıraları üzerine kurgulanmıştır. Niyazi, çocukluk yıllarında annesiyle birlikte Ayasofya Camisi'ne gitmiştir. Cami duvarında üzerlerinde Muhammed (s.a.v.) Ali, Ebubekir, Ömer ve Osman yazılı levhaları unutmamıştır (178). Dinî geleneğimizde cami duvarına asılan üzerlerinde Peygamberimizin ve dört halifenin isimlerinin yazılı olduğu levhaları bu romanda da görmekteyiz. Yazarın canlı hayata bağlı kalarak yaptığı bu tasvir realist yanını göstermektedir.

Peygamberlere iman kategorisinde değerlendirdiğimiz *"Allah'ın emri peygamberin kavliyle"* söz öbeği *Cumbada Rumbaya* romanında da tespit edilmiştir. Tahsin Bey, yirmili yaşlardaki sevgilisi Karagümrüklü Cemile'ye dürüst ve ciddi kişiliğini tanıtmak için*: "Yalnız şunu bilesin ki sen benim Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle nikâhlı karım oluncaya kadar sana kem gözle bakmam (167)."* der. Tahsin Bey, bu ifadeleriyle aşk ilişkisinde ciddi olduğunu belirtmiş olur.

Tekrar Unsurları: Peygamber aşkına (229, 399)

Halide Edip'in olgunluk döneminin en popüler eseri *Sinekli Bakkal* romanında Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) örnek şahsiyetinden ara ara yararlanılmıştır. Romanın ana karakteri Hafız Rabia, güzel sesiyle camilerde mukabele, ilahi ve mevlitler okur. Rabia'nın sesine hayran olan Zaptiye Nâzırı'nın eşi Sabiha Hanım, mevlit okuması için Rabia'yı konaklarına davet eder. Hafız Rabia, konağa ilk geldiğinde üzerinde eski ve kaplumbağa kabuğuna benzeyen bir kıyafet vardır. Sabiha Hanım, Rabia'nın bu garip halini nükteli bir üslupla eleştirir. Rabia, Sabiha Hanım'ın bu nükteli benzetmesine karşılık veciz bir cevap verir: *"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yamalı esvap giyerdi (40)."* Romanda saraya yakın olmak için nâzırlar arasında dönen siyasî entrikalar da anlatılır. Dahiliye Nâzırı Zati Bey, kendisine rakip olarak gördüğü Selim Paşa'nın ayağını kaydırmak için saraya bir

jurnal gönderir. Bu jurnalde şu ifadelere yer vermiştir: *"Paşa, halkı dilgir ediyor, ümmet-i Muhammed'e (s.a.v.) zulüm ediyormuş… Put, bu, ne Hünkâr'ın ne de zati Bey'in umrunda. Paşa'nın oğlu Jöntürkmüş, geceleri arkadaşlarıyla toplanıp fesat, fitne tertip ederlermiş… İşte yakalanacak bir nokta… Kırmızı kalem hemen altından geçti. Allah'tan korkmadan Peygamber'den utanmadan meleksimat Efendimizin ihsan ettiği mevki ve kudretin arkasında bu makule erbab-ı fesadı saklıyor…(184-185)."* Selim Paşa'nın jurnalinde kullandığı *ümmet-i Muhammed* ve *peygamber* göstergelerinin anlam derinliği yoktur. *Ümmet-i Muhammed* göstergesi Müslüman yerli halka göndermede bulunur.

Aşkın Temizi romanında Hafız Hanım, oğlu Erden'e kız istemeye gittiğinde *"Allah'ın emri peygamberin kavli (163)."* ile kızı alacağını söyler. Türk İslam kültüründe kız isteme merasiminde kullanılan: *"Allah'ın emri peygamberin kavli"* cümlesini bu romanda da tespit ediyoruz (325).

Battal Gazi romanında vaka örgüsü belirli ana başlıklara göre tasnif edilmiştir. Romanın *Dikenli Taç* başlığı bölümünde ana olaya geçilmeden önce Hz. Muhammed'le (s.a.v.) ilgili bir kıssa anlatılmıştır: *"Hz.Muhammed'e (s.a.v.) sordular: 'Efendi kimdir?' Hz. Muhammed bu tuzağa düşmedi benim demedi: 'Tek efendi semaların hükümdarı olan Cenab-ı Hak'tır. Ben sizin gibi bir insanım bana tapamazsınız. Ben sizin efendiniz değil kölenizim (27)'."* Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek hayatından alınan bu kıssayla doğru bir yöneticinin nasıl olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Halk kahramanı Battal Gazi, Müslüman olan Ahmet Turanî ile birlikte Abdüsselamı kurtarmak için keşiş kılığında Bizans'a gider. Battal Gazi, Ahmet Turanî ile birlikte kiliseye girdiğinde altın haç ve Meryem Ana heykelini alır. Ortodoksluktan ihtida eden Ahmet Turanî buna çok şaşırarak Battal Gazi'ye günaha girdiğini söyler. Romanın bu sahnesinde, Battal Gazi'nin bakış açısı kullanılarak Müslümanların yozlaşan Peygamber inancı eleştirilmiştir: *"Allah, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile kendisini bize tanıtmak istedi. Biz insanlar onun bu peygamberlerinin yalnız isimlerini aldık. Söylediklerini dinlemedik bile. İsa, kendi adına böyle bir altın haça tapılacağını bilmiş olsa peygamberlikten vazgeçerdi. Hazret-i Muhammed, İsa'nın sonradan düşürüldüğü bu kötü durumu görerek ben de*

sizin gibi bir insanım, tek tapılacak Allah, semaya hâkim olandır, diye yüzlerce söylendi kendisine tapılmasını istemedi (35).” Romanda vaka zamanı (814) Türklerin İslamiyeti henüz yeni yeni tanıdığı dönemdir. Türk kahramanlarının Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tanıyıp kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Aynı romanda Hristiyan karakterlerin bakış açısıyla Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adının geçtiğini görmekteyiz. Hristiyan Bizanslı Elenora, Battal Gazi'ye âşık olduğunda onun Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dinine bağlı olmasını tereddütle karşılamıştır (165). Elenora, bu sebeple büyük keşiş Surp Vartan'ın yanına günah çıkarmaya gider. Âşık olduğu Battal'ın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dininden olmasına dair endişelerini dile getirir. Ortodoks kilisesinin bu duruma vereceği sert tepkiden çekinir. Gerçek bir din adamı olan Surp Vartan, yaptığı açıklamalarla Bizanslı Elenora'yı rahatlatır: *“Hayır kızım! Semaların tek hâkimi olan Cenab-Hak bizim hiçbirimize böyle bir hak vermedi, kimselerin cennet cehennem tellallığı etmeye hakkı yoktur. Günahlarımızı affedici olan Allah daima hoş görecek, ufak sevaplarımızı bile büyülterek biz haylaz ahlâksız çocuklarıyla övünecektir. Muhammed de, İsa, Musa gibi Allah'ın peygamberidir. Muhammed İsa'nın peygamberliğini inkâr etmedi. Müslümanlarda peygamberimizi peygamber olarak biliyor ve tanıyorlar. Onların Allah'ı da bizim Allahımız gibi semaların tek hükümdarı olan eşsiz Allah'tır. Kiliselerin birbiriyle düşman olmasına aldırmayın. İnsanları insan olarak görünüz ve seviniz (166).*” Romanın bu bölümünde Surp Vartan'ın bakış açısıyla Hz.Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberlik vasfına atıf yapıldığını görüyoruz.

Dadaş Kız romanı, Erzurum yöresine ait dinî yaşantıyı başarılı bir şekilde yansıtır. Kadir ile Güllü aşkının anlatıldığı romanda, peygamberlere iman dolaylı olarak geçer. Kadir'in arkadaşı ve Güllüler'in komşusu Cuma, Güllü ile evlenmek ister. Amcasının oğlu Kadir'i seven Güllü'nün ise Cuma'da gönlü yoktur. Cuma, bu meseleyi bir gurur meselesi yapar. Yazar, Cuma'nın Güllü'ye duyduğu aşkı anlatırken Müslümanların kız isteme âdetlerindeki peygamber hürmetine dikkat çeker: *“Güllü'ye fena bir teklifte bulunmuyordu. Nihayet Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle evlenecekti (33).”* Romanda geçen bu ifadeler, dolaylı olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) inancına atıfta bulunur. Romanda peygamberimizin sünnetine de atıfta bulunulmuştur. Kadir'in babası, beş vakit namazında sünnete göre yaşamaya dikkat eden bir esnaftır. Ezan okunduğu zaman dükkânı oğluna emanet

ederek hemen camiye gider. Yazar, romanın bu sahnesinde tipik bir Erzurumlu portresi çizer: *"Kadir'in babası, avucunu bıyığına kondurup aşağı doğru indirdi ve parmaklarını sakalının ucunda toplayarak yumruk yaptı. Rengini hala kaybetmemiş dudakları, sünnete uygun olarak kesilen bıyıkları altında titriyordu: camide yarım kaldığı anlaşılan duayı tamamlamaktaydı (47)."* Kadir'in babasının sünnete göre kesilen bıyıkları, dolaylı olarak peygamber inancına göndermede bulunur.

Tarihî türde kaleme alınan *Hayrettin Barbaros* romanında asıl kahraman Hızır, bir gece rüyasında bir sahile doğru yürüdüğünü sırtında yük olduğu halde zorlanmadığını, daha sonra nur yüzlü birinin kendisine yardım ettiğini görür. Uyandığında abdest alıp iki rekât namaz kılar. Yazar; bu olayı anlatırken kendi bakış açısıyla Hızır'ın bir işaret aldığını, rüyasında kendisine yardım eden kişinin Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğunu belirtir (58). Romanda anlatılan bir başka rüyada yine aynı şekilde Hızır'ın Hz. Peygamberi (s.a.v.) ve dört halifeyi gördüğü, bu kutsal zatların kendisinden Elcazayir'de halka zulüm yapan İbn-i Kadı ile savaşması için yerine geri dönmesini istedikleri anlatılır (64). Bu rüyayı bir emir olarak telakki eden Hızır, savaş hazırlığı yaparak düşman güçlere karşı bir sefer daha gerçekleştirir. Romanda yıllar önce Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı François'e gönderdiği bir mektuptan alıntı yapılır. Mektubun başında öncelikle Allah'ın daha sonra Hz. Muhammed(s.a.v.) ve dört halifenin adlarının anılması roman kahramanlarının dinî hassasiyetlerini ortaya koyması açısından önemlidir (70, 72).

Kuyucaklı Yusuf romanında Kaymakam Sabahattin Bey'in az da olsa dinî bilgisi vardır. Evlatlığı Yusuf'a nasihatlarda bulunurken dinî kıssalardan yararlanmak ister. Okuduğu *Amak-ı Hayat* kitabından yaptığı alıntıda Yusuf'a hayat dersi vermeye çalışmaktadır: *"Birgün Allah, peygamberleri çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Herbiri kendilerine göre cevap vermişler. Musa: 'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir', İsa: 'bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda: 'hayatta hiçbir arzusu olmamaktır' yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e gelince: 'Saadet, hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı olduğu gibi kabul etmeli ve ona ne bir şey ilave etmeli, ne de ondan bir şey eksiltmeli… (152)."* Sabahattin Bey, anlatısında Peygamberimizin adını *"bizim Muhammed"* şeklinde anacak kadar ciddiyetsiz bir üslup kullanır. Mümkün olduğunca reel hayatı tasvir

etmeye çalışan romanda, Anadolu insanının Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisiyle odalarına astıkları süslü levhalara yer verilmiştir. Yusuf, babalığı Salahattin Bey'in arkadaşı Avukat Hulusi Bey'in ziyaretine gittiğinde duvarlarda asılı levhaları görür. *"Ayinedir bu âlem, her şey hak ile kaim/Mir'at-ı Muhammed'den Allah görünür daim (168); Gariki bahri isyanım/Dahilek ya Resulullah (169)."* Sabahattin Ali, romanında montaj tekniğiyle kullandığı bu beyitlerle Anadolu halkının peygamber sevgisini yansıtmıştır.

Hz. Muhammed inancına dolaylı atıfta bulunan bir başka roman *Türk Yıldızı Emine'*dir. Balkan Harbi'nin başlaması üzerine İstanbul'da yolsuzluklar artmıştır. Halk, açlıktan can çekişirken bir kısım fırsatçı esnaf da harp zengini olmanın yollarını arar. Bu fırsatçı zümrenin halkı sömürüsünden huzursuz olan Zehra, bir randevu evi açarak haramzadelerden kazandığı paraları tekrar fakirlere ve yoksullara dağıtmayı planlarlar. Bu amaçla mahallede bir ev kiralar. Evini kiraya veren Zeynep, Fatih semtine taşınacağı için çok sevinçlidir. Çünkü Ezan-ı Muhammedi'yi (s.a.v.) rahatlıkla işitecek kocası Hasan Efendi de namaza camiye gidebilecektir (54).

Aşınmış Vicdanlar romanının idealist kahramanı Sıtkı, yakın dostu Necmi'yi ailesini ihmal etmemesi için uyarır. İhmal edilen kadınların, başka erkelere yöneleceğini söyleyerek dostunu uyarma ihtiyacı hisseder. Necmi, bu sözleri önemsemeyerek karısının sadakatine güvenmeye devam eder. Buna karşılık Sıtkı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatından bir örnek vererek ona tedbirli olmasını salık verir. *"Birgün Peygamber'e bir Arap gelmiş: 'Allah'ın kudretinden bahsediyorsun.' demiş.' Mademki bu kadar kudreti var. Devemi çöle bıraktım, muhafaza etsin'. Peygamber sormuş:' bağladın mı? Arap cevap vermiş: 'Hayır.' Peygamber gülmüş: 'Evvela bir çiviye bağla ondan sonra Allah'a emanet et. (116, 117)."*

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adının anıldığı bir başka roman *Balkan Çiçekleri*'dir. Romanda ana tema aşktır. Demir ve Leyla'nın aşkında karşıt güç, Leyla'nın katı yürekli dayısıdır. Demir, Drama kasabasında tanıdığı ilk aşkı Leyla'yı unutabilmek için yaşadığı kasabayı terk etmek zorunda kalır. Demiryoluyla geride acı hatıralar bırakarak Selanik'e gelen Demir, çocukluk yıllarını geçirdiği Nevrekob'da arkadaşı Pavlina'yla ve Nikola'yla karşılaşır. Pavlina'nın sıcak ve samimi ilgisi Demir'in iç dünyasını rahatlatır. Fakat Demir, bu Hristiyan kızın aşk

duygularına karşılık vermez. Zavallı, bu masum ve iyi niyetli kıza bu aşkın imkânsızlığını Peygamber inancıyla açıklamaya çalışır: *"Topla kendini Pavlina, dedi. Düşün ki aramızda bin aşılmaz türlü engeller var. Türk'e kurşun atan, piliç kafası gibi günahsız Bulgar çocuklarını boğazlayan çetecilerden başlayarak İsa'ya ve Muhammed'e (s.a.v.) kadar uzanan ve bir bakıma Habil'le Kabil'e kadar dayanan binlerce yıllık engin geçmişin kuvvetli gölgeleri altında diş bileyen milyarlarca mutaassıp papaz çehresi senin şu anda istediklerini ve düşündüklerini gerçekleştirme imkânı bırakmıyor (76)."*

Beyza romanında son dönem Osmanlı halkının Hz. Peygamber inancı geri kalmışlığın ve cehaletin bir argümanı olarak kullanılmıştır. Romanın tezine göre ilim ve tahsili terk eden Müslüman Osmanlı halkı, sefaletten kurtulabilmek için üç mukaddes değerin rızasını kazanmaya çalışıyordu: *"Allah, Peygamber ve bunları yeryüzünde temsil eden padişah (1)."* Hz. Peygamber'in Arap kavmine mensubiyetine vurgu yapan yazar, Türklerin peygamber sülalesinin efradı olduğunu iddia eden Arap bedevilerinin zulmüne uğradıkları anlatır. Araplar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kutsal soyuna mensup oldukları için Allah, onların on günahını affeder; fakat zavallı Türk'ün bir günahını bile affetmeyebilir (9). Romanın ikinci bölümünde Müslüman Anadolu halkının peygamber inancına açıkça hürmetsizlik eden ilginç bir olay anlatılır: Hami, arkadaşı Nazım'la birlikte Kahire'de Arapların tuzağına düşer. Çok değer verdiği not defterini bir yolcunun elinde görür. Yolcu, bu defteri ona parayla satmaya çalışınca Hami, buna öfkelenir. Bedevi adam, bin bir yeminler ederek defteri yerde bulduğunu iddia eder. Nazım, bedevi Arap'ın yalancılığına hayret ederek arkadaşına: *"Birader, bunlar nasıl Müslüman böyle? Biz niye buralara geldik?"* der. Bu soru karşısında Hami'nin verdiği hicvedici cevap inanç değerlerimize aykırıdır. *"Ne yapalım, peygamber sülalesi oldukları için herkesten ziyade Allah'ın affına güvenerek aldatıp para kazanmak istiyorlar (56)."* Hami, mekteplerdeki ilmiye sınıfının Batı medeniyetinin sahip olduğu bütün keşiflere ve icatlara Kuran-ı Kerim'in işaretinin olduğuna inanmalarını bir cehalet olarak görür. İlmiye sınıfının Arapça lafızları, en ince ayrıntısına kadar yorumlamalarını tenkit eder. Bu konudaki diyaloglara müdahil olan yazar, Hz. Muhammed'le ilmiye sınıfı arasında mizahî bir kıyaslama yapar. Kuran müfessirleri için: *"Bir ayetin bir kelimenin içine bu kadar geniş manalar sokmak Hz.*

Muhammed'in (s.a.v.) bile aklından geçmemiştir (39)." der. Romanda peygamber inancıyla ilgili olumsuz bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ateş Böcekleri romanında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adı, Necat'ın rahmetli babası için ölümünün kırkıncı gününde okutulan mevlitte geçmiştir (73). Mevlitte Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumunu anlatan tasvirler yapılmıştır.

Bulgar Sadık romanında da peygamber inancıyla ilgili ifadeler bulunmaktadır. Roman, ihtida ettikten sonra Mehmet Sadık ismini alan İstoyan'ın anılarından oluşmaktadır. İstoyan, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) ümmeti olma şerefine erişmiş; bundan dolayı duyduğu bahtiyarlığı Sultan Abdülhamit'e arz etmiştir (56). Osmanlı hükümetinin Mehmet Sadık'a Müslüman olduktan sonra güveni daha fazla artmıştır. Talat Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nın bütün şiddetiyle devam ettiği bir sırada Mehmet Sadık'a Turan siyasetiyle ilgili planlarını anlatır. Amaç, Azerbaycan'da İslamî bir hükümet kurmaktır. Talat Paşa, bu ideal için Nuri Paşa'yı Allah'ın inayetiyle, peygamberin ruhaniyetiyle yola çıkardığını söyleyerek Mehmet Sadık'tan bunun için destek ister (202). Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini kabul eden Mehmet Sadık, dindarlığından çok Türk milliyetçiliği yönüyle belirgindir.

Hz.Muhammed'e (s.a.v.) iman, *Kılıçaslan* romanında Arapların Türkler aleyhinde yaptıkları propagandayı anlatmak için kullanılmıştır. Haçlı ordusu, Müslüman Selçuk İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etmiştir. Bütün bu kargaşalar yaşanırken kıpırdamayan ve sessiz duran tek millet Araplardı. Kudüs'ü ve İslamiyet'i daha ziyade müdafaa etmek Araplara düşerken onlar, bir ölü gibi yapılan zulümlere tepkisiz kalırlar. Hatta Hristiyan ordusundan çekindikleri için Kudüs hacılarına kendilerinin değil, Türklerin zulmettiklerini söylerler. Romanda, Hz.Muhammed'e (s.a.v.) Türklerden daha ziyade yakın bir millet olarak gösterilen Arapların, Türkler aleyhinde yaptıkları propaganda eleştirilmiştir (189-190). Türk milliyetçiliği temasının hâkim olduğu tarihî romanda, Anadolu Müslümanlarının Hz.Muhammed'e (s.a.v.) duydukları hürmet ve sevgi silik kalmıştır.

Üç İstanbul romanının yazarı *"Mithat Cemal Kuntay, İttihat ve Terakki Fırkasının ileri gelenlerindendir."* (Yalçın, 2012:76) Romanında dönemin sosyo-

psişik yönünü başarıyla tahlil etmiştir. Romanda II. Abdülhamit *ve* Mütareke yıllarına ait milli burjuvazi tiplerinin dinî değerlere karşı sarsılan imanları anlatılır. *"Milli burjuvaziden anlaşılan şey, ülkesinin çıkarlarını göz önünde tutarak ticaret yapan zenginlerdir."* (Yalçın, 2012:78) Romanda imanı sarsılan bu tiplere karşı ülkü değerleri savunan Dağıstanlı Hoca, Habibullah ve Abdülhamit'in Maliye Nazırı Sıddık Paşa karakterleri bulunmaktadır. Dağıstanlı Hoca ve Maliye Nazırı arasında hükümet meselelerinden dolayı tartışma çıkar. Hoca, Buhari'nin hadis kitabını yaktırdığı için padişaha öfkelidir. Her iki karakter de tartışma anlarında Hz.Muhammed'e (s.a.v.) salâvat getirerek sakinleşmeye çalışırlar (42, 43, 44). Romanın bu sahnesinde, reel hayatın peygamber inancıyla örtüşen bir üslup kullanılmıştır.

Romanların bir kısmında hadis göstergesinin veya hadislere atıf yapan söz öbeklerinin varlığını tespit ettik. Hadisler Hz. Muhammed'in mübarek sözlerinin karşılığında kullanılan din diline ait göstergelerdir.

Dünkülerin Romanı eserinde üç mektep arkadaşı, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasal sorunları hakkında birbirlerine mektup yazarlar. Cemil Hakkı, Paris'te bulunan yakın dostu Ahmet Reşit'e en son yazdığı mektubunda, İstanbul'da ecnebiler gibi yaşamak isteyen halkın sayısı günden güne artarken Bab-ı Meşihat'ın halen hadislere göre tesettür fetvası vermesini yadırgar (135).

Gökkuşağı romanında bir hadis lafzı kullanılmıştır. Devrimci ateist kahraman, Paris'te bulunduğu sıralarda kendisi gibi devrimci oportünist Ali Rıza'nın gazetesinde çalışır. Ali Rıza ve arkadaşları, *"Şûra-yı Ümmet'in başına 'Emruhum şûra' hadisini yazmışlar, gazeteyi Sancak-ı Şerif'e vermişlerdi (23)."* Dinsiz özne, çalıştığı gazetenin dinî yanını beğenmez. *Neler Yapmalıyız* kitabını laik Fransa modeliyle kaleme almak istediğini söyler.

İncelenen romanlar arasında *hadis* göstergesini tespit ettiğimiz bir eser de *Beyza'*dır. Kuran ayetlerini açık manasıyla tefsir eden hocaların bir kısmı, dünya hayatının zorluk ve hastalıklarla dolu olduğunu anlatırken buna delil olarak Peygamberimizin: *"Belaların büyüğü peygamberlere, evliyalara, mertebesine göre her Müslüman'a (5)."* hadisini delil olarak getirmektedirler. İnkılâp Türkiye'sinin

halka sağladığı kazanımları anlatmaya çalışan romanda hadisleri alet edip halkı haksızlıklar karşısında tepkisizliğe alıştıran hocalar tenkit edilmiştir.

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında Peygamberimizden bir hadis alıntısı yapılmıştır. Ahmed Sırrı, yeğeni Süleyman'la geç tanışmalarının sorumlusu olarak vefat eden annesini görmektedir. Ahmed Sırrı, annesiyle ilgili yaptığı olumsuz yorumlardan sonra:*"Üzkürü mevtakü (18)."* der. "*Üzkürü mavtaküm bilhayr. Hz.Muhammed'e (s.a.v.) ait olduğu söylenen söz. Ölülerinizi hayırla yâd ediniz. Genellikle bir ölünün arkasından kötü söz söylenmesin diye tekrar edilir."* (Tekizoğlu, 2012:752) Romanda yarım bırakılan hadis, dinî bir anlama göndermede bulunmamıştır.

Üç İstanbul romanı İttihat ve Terâkki Partisi döneminde yaşanan sosyal ve siyasî çekişmeleri konu edinir. Sultan II. Abdülhamit'in Buhari'ye ait hadis kitabını yaktırdığı söylentileri İstanbul'u karıştırmıştır. Padişah muhalifleri bu haberi II. Abdülhamit aleyhinde kullanırlar. Romanın *Buhari'yi Yaktılar* başlıklı bölümü vaka zincirinin önemli bir halkasını oluşturur. İttihatçı Adnan, Osmanlı halkının memleketi felakete sürükleyen padişaha hiç kızmazken hadis kitabını yakmasından sonra bu derece sert tepki göstermesini nükteli bir dile eleştirir: "Adnan düşünüyordu ki eğer Abdülhamit Buhari'yi yakmasaydı Batı Rumeli'yi savaşsız veren adama millet hala kızmayacaktı: "Adnan, düşüne düşene Laleli'ye inmeye başladı. Demek ki Abdülhamit Buhari'yi yakmasaydı Şarkı Rumeli'yi düşmana muharebesi veren adama hala kızmayacaktı (50)." Osmanlı Devleti dağılmanın eşiğine gelmişken Müslüman halk halen Buhari kitabının yakılıp yakılmadığını tartışmaktadır. Yazar, romanın bu sahnesinde Anadolu halkının mistik duygulara kapılıp reel hayattan ne kadar uzaklaştığına göndermede bulunur.

Tekrar Unsurları: (48, 52, 84)

2.1.1.2.3.3. Hz. Adem

İnancımıza göre Hz. Adem, ilk insan ve ilk peygamberdir. *"Rivayetlere ve mukaddes kitapların beyanına göre Cenab-ı Allah, Adem'i topraktan, eşi Havva'yı, Adem'in kürek kemiğinden yarattı. Melekler gibi hayat geçirmelerini, ibadet*

etmelerini ve yalnız memnu meyveden yememelerini ferman etti. Hatta Adem'in zatını tebcil için bütün meleklere Adem'e secde etmelerini ferman buyurdu. Yalnız meleklerin hocası bulunan şeytan –ki adı Azazil'dir- Adem'in topraktan kendisinin ateşten yaratıldığını, ateşin ulvi, toprağın suflî olduğunu söyleyerek secde etmedi; asî oldu." (Onay, 1996:78) İsyan ettiği için helak edilecek olan şeytan, insanları doğru ve istikametli yoldan saptırabilmek için Allah'tan müsaade istedi. Cenab-ı Allah da imtihan ve yaratılma sırrının tezahür etmesi için ona bu müsaadeyi verdi. Şeytan'ın ilk kandırdığı insanlar, Hz. Adem ve Hz. Havva oldu. Şeytan'ın yalanlarına aldanıp cennetteki memnu meyveyi yiyen Hz. Adem ve Hz. Havva, ceza olarak Allah tarafından cennetten ihraç edildi. Hz. Adem ile Havva'nın cennetten çıkarıldıktan sonraki dönemle ilgili Kur'an-ı Kerim'deki bilgiler kısıtlı olmakla birlikte bu konuda birkaç ayet bulunmaktadır. A'raf suresi, 189. ayette Yüce Allah (C.C) buyrur: *"Sizi bir tek candan (Adem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan odur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendı (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamile ağırlaşınca Rableri Allah'a: 'Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız' diye dualar etti."* (Özek ve diğerleri, 1992:174) Allah, Adem'e birçok çocuk verdi. Adem'in zürriyeti çoğaldı. Bu arada Şeytan boş durmadı, bütün gücüyle Adem'in çocuklarını yoldan çıkarmaya çalıştı. Adem'in iki oğlunun hikâyesi Kuran-ı Kerim'nin Maide suresinde anlatılmaktadır.

Romanlarda Hz. Havva'nın ismi ilk insan Hz. Adem'le birlikte geçmektedir. Bu sebeple Hz. Havva için ayrı bir başlık oluşturmadık. Bu bölümde geçen cennet ve şeytan unsurlarını ilgili oldukları kategorilerde tekrar değerlendirdik.

Harp Zengininin Gelini romanında konağın bekâr genç kızı Bedriye'ye özel edebiyat ve tarih dersleri veren Kamerüddin, ders aralarında romantik konulardan da söz eder. Aşkı tanımlayan Kamerüddin, dolaylı olarak Hz. Adem'in ve Hz. Havva'nın cennetten çıkarılma hadisesine telmihte bulunur: *"Aşk cennetten kovulmadı. Dünyayı cennete çevirmek için kendi kaçtı (293)."* Hz. Adem ve Hz. Havva kıssasına gönderme yapan yazar, anlatımına yerli bir içerik kazandırmış olur.

Utanmaz Adam romanında sosyal içerikli mesajlar verilir. Düzenbaz Avnussalah, dolandırıcılığını daha profesyonelce yapabilmek için kendi

zihniyetindeki dostlarıyla birlikte *Yaralı Gönülleri Teselli* Yurdu isimli bir rehabilitasyon merkezi açar. Tıp adamı olmayan bir doktordan, hukukçu olmayan bir avukattan kurulu bu iyileştirme merkezinin amacı, sorunlarını çözmek için yurda gelen ailelere şantaj yaparak onlardan para sızdırmaktır. Rehabilitasyon merkezinde düzenlenen konferansa konuşmacı olarak katılan Avukat Növber Hanım, kadının toplumdaki yerini ve değerini anlatırken Hz. Adem'in Hz. Havva'yla birlikte cennetten ihraç edilmesi olayına atıf yapar (302). Erkekler, Hz. Havva'nın Hz. Adem'i yanıltarak cennetten çıkarılmalarına sebep olduğunu savunurlar. Bu yüzden kadınları cehalet ve hilekârlıkla suçlarlar. Avukat Növber Hanım, erkeklerin bu dinî kıssayı delil göstererek kadınları küçümsemelerine ve tahkir etmelerine tepki gösterir.

Kadın Tipleri romanında Doktor Ural ve Sencan, kadınları psikolojik yönlerine göre tasnif ederlerken cennetten çıkarılan Hz. Adem ve Hz. Havva ilişkisini değerlendirmelerine dahil ederler. Ural: *"Evvelkiler olsun, sonrakiler olsun, tabiatın hiç değişmeyen bir kanunu herkesin Havva kızı olmasıdır."* der. Buna karşılık Sencan, dinî göstergelerden yararlanarak cevap verir: *"Hepsinin veya hepimizin Havva kızı olmakla kastettiğimiz manaya inanarak söylüyorsanız ve vaziyet bundan ibaret ise Havva âli ile cennetten çıkarılan Adem'in veya Adem oğullarının bir türlü bulamadıkları sulh ve mükemmeliyeti gene cennette aramaları lazımdır (48)."* Kadın erkek ilişkilerinin irdelendiği romanda, Hz. Adem ve Hz. Havva söz öbeği sembolik anlamda kullanılmıştır.

Yıldız Yağmuru romanında başkahraman Ahmet Ziya, Belkıs'la nişanlanır. Fakat gönlünde mutsuz bir evlilik yapan Sara'nın aşkı vardır. Ahmet Ziya, bu karmaşık ruh haliyle melankoliye yakalanmıştır. Bu sevdaya Sara'nın da sempatisi vardır. Hasta kocası Hayri Mümtaz'la birlikte çıktığı Viyana seyahatinde Ahmet Ziya'ya aşk mektupları yazar. Ahmet Ziya ise Belkıs'la nişanlı olduğu için bu mektuplara cevap vermez. Sara, Viyana dönüşü sevgilisinin nişanlanmış olduğunu öğrenir. Romanın bu sahnesinde Ahmet Ziya'nın yaşadığı suçluluk psikolojisi Hz. Adem'in cennetten çıkarılırken yaşadığı suçluluk psikolojisiyle ilişkilendirilir (204). Yazar, bu göndermeyle romanın estetik değerini yüceltmiştir.

Gökyüzü romanında siyasî fikirlerinden dolayı Trablus'a sürgün edilen isimsiz anlatıcı, oradan Paris'e kaçar. Paris'in modern yaşantısına ve nazari ilimlerindeki terakkisine hayran kalan özne, kendi değerlerine karşı inanç boşluğuna düşer. Paris'te kendisini memleketin kurtarıcısı olarak görmeye başlayan devrimci anlatıcı, yapacağı inkılâpların dinle hiçbir irtibatının olmayacağını söyler. Çünkü onun idealinde laik Fransa modeli vardır. Memleketi felaketten kurtaracak inkılâplar yapılırken medreselerde çocuklara Havva anamızın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı veya yeryüzünde ilk gemiyi Nuh Peygamberin yaptığı gibi bilgiler öğretilmemeliydi (23). İnanç krizi yaşayan özne, bu açıklamalarıyla medreselerde okutulan fen bilimleri derslerinin peygamber kıssalarıyla ilişkilendirilmesini eleştirir.

Bir An Sevinç romanında aşk ve mutluluk konularında felsefî yorumlar yapılır. Roman ağırlıklı olarak ruhiyat Profesörü A. Fehmi Bey ve felsefeye meraklı öğrencileri Sevim ve Sarhan arasındaki diyaloglar üzerine kurgulanmıştır. Profesör'ün saadetin kaynağını, kişinin iç dünyasına bağlayan yorumlarına Sevim itiraz eder. Hocasına Hz. Adem'in ve Hz. Havva'nın cennetten çıkarılma kıssasıyla verdiği örnekleri hatırlatır: *"Siz evvelce bana, ızdırabı öğrenmeden sevincin kıymetinin bilemeyeceğimi, felaketi görmeden saadeti tanımayacağımı söylemiştiniz. Evet, Sevim, böyle söylemiş olabilirim. Bu sözler benimdir, fakat… Onun sözlerinden hiçbirini unutmamış olduğumu göstermek arzusuyla, sözünü keserek devam ettim: Adem'le Havva cennette oldukları halde kendilerini mes'ut bilmediklerini, ve mes'ut olmak arzusiyle ilk hareketi yaptıktan sonra bulundukları yerden kovulduklarını felakete düştüklerini söylemiş ve ancak o zaman vaktiyle cennette bulunduklarını anladılar demiştiniz. Sonra bir defa da saadetin geçip gittikten felaketin de geldikten sonra kendilerini belli ettiklerini ve bunun için hayatta saadet aramamaklığımı tavsiye etmiştiniz (14-15)."* Dinî yanı silik olan romanda, din dilinin felsefî yorumları anlaşılır kılmak için kullanıldığını tespit ediyoruz.

Halide Edip, *Sinekli Bakkal* romanında Jön Türkler ve II. Abdülhamit arasında yaşanan şiddetli siyasî mücadeleleri, hafız Rabia ve sonradan ihtida eden Perengrini arasında yaşanan aşkı anlatır. Romanda vaka, bu iki tema etrafında cereyan eder. Adıvar, anlatısında din dilinden mümkün olduğu ölçüde yararlanmıştır.

Kullandığı dinî göstergelerden biri de Adem'dir. Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağında piyanistlik yapan Peregrini'nin Rabia'yla tanışma sahnesini şöyle aktarır: *"Adem'in cennet bahçesinde kendini ilk çıplak gördüğü zaman duyduğu acayip hicabı duymuştu (151)."* Romanda Hz. Adem'in cennette yaşadığı macera Peregrini'nin ruh halini yansıtmak için bir metafora dönüştürülmüştür.

Hz. Adem'in cennette şeytanla yaşadığı maceraya atıfta bulunan bir diğer roman *Aşkın Temizi'dir*. Romanın kötü karakteri Hacı Zeynullah, önceleri kızını Doktor Eren'e vermeye razı değildir. Fakat karısının ikna etmesiyle kızının bu evliliğine razı olur. Yazar-anlatıcı, bu güzel gelişme karşısında din dilini kullanarak bir yorum yapar: *"Hz. Adem Efendimizi bile ihtilal eden bu cins iblis, elbette Hacı Zeynullah gibi dangalağa külah giydirecek (512)."*

Hz. Adem ve Hz. Havva, kısa bir süre de olsa cennette mutlu ve huzurlu bir hayat geçirmişlerdir. *Nişanlılar* romanında Suat Pertev, sevgilisi Nilüfer'e yazdığı aşk mektubunda cennetin ilk çiftleri Adem ve Havva nasıl kısa bir süre sonra cennetten çıkarılıp sıkıntıların ve zorlukların diyarı dünyaya gönderilmişse onun da eşi Fikret'le mutlu ve rahat bir hayattan sonra zorlu ve meşakkatli hayata başladığını söyler (104). Kara sevda hastalığına tutulan Suat Pertev, sevgilisi Nilüfer'in Yüzbaşı Fikret'le evlenmesinden sonra iç huzursuzluğu artmıştır.

Sevenler Yolu romanında Namık Cemal ve samimi arkadaşı Ahmet Melik, kadınların kıskançlıkları ve aşk konusunda sohbet etmektedirler. Konuşmalarına anlam derinliği kazandırmak için Hz.Adem ve Hz. Havva kıssasından bir teşbih unsuru olarak yararlanırlar: *"Aşkın efsanesini Âdem'le Havva yaratmışlardır. Fakat cennetteki o meşhur meyvenin tohumları o kadar bereketli imiş ki yeryüzünde o meyveyi tatmayan yok. Fakat dikkat etmeliyiz ki kök aynı köktür. Yani aşk Âdem'le Havva'yı cennetten yeryüzüne indiren aşktır. Erkek ve dişi o iki insan arasındaki aşktır. Kız kardeşlerine koca olmak için Habil'le Kabil'i boğazlaştıran aşktır (85-86)."* Aşk temasında felsefî yorumların yapıldığı romanda Hz. Adem ve Hz. Havva arasındaki aşkın ölümsüzlüğüne atıfta bulunulmuştur.

Çöl Gibi romanında da Kuran-ı Kerim'de geçen Hz. Adem ve Havva kıssasına gönderme yapılmıştır. Asıl kahraman Nazan, kızına hitaben yazdığı

mektupta sevgilisi Vedat Melih'in evinde kaldığı gece onun süslü sözlerine aldanıp kendisini bir rüya âleminde götürdüğünü söyler. Nazan, yaşadığı çelişkilerle dolu bu ruh halini Havva telmihiyle yansıtmaya çalışır: *"Dimağı durmuş, yanakları al al, sade et ve kandan yapılma, zaafı ta Havva'dan miras almış, yenilmeye hazır bir kadınım sanki!(132)."* Romanlarımızın bir kısmında karakterlerin sözcüklere sığmayan büyük aşkları Hz. Adem ve Hz. Havva arasındaki aşk metaforuyla yansıtılır. Burhan Cahit Morkaya'nın *Gurbet Yolcusu* romanında Kadri Bey'in eşi Leyla Hanım'ın genç ve yakışıklı sevgilisi Suat'la yaşadığı aşk bu türdendir. Yazar *"Adem ve Havva gibi"* benzetmesiyle bu aşkın kutsallığını ve yüceliğini dile getirmiş olur (110, 124). Roman kahramanlarının davranışlarında, İslam inancı belirgin olmamakla birlikte bu inanca ait semboller düşünce dünyalarında belirginleşir. İslam inancının bir tezahürü olarak din diline ait semboller, kahramanların duygu ve düşüncelerini yansıtmak için ifade aracı olarak kullanılır.

Güzin, *Aşınmış Vicdanlar* romanında erkelerle yasak aşk ilişkileri olan başkahramandır. Güzin'in eski iş arkadaşı Mebrure, Güzin'in aşk tuzağına düşen Sıtkı'yı, *"sahip çıkılmayan her kadının elbet birgün kötü yola ve tuzaklara düşer"* sözleriyle uyarmaya çalışır. Sıtkı, sevgilisi Güzin'in zaaflarını kabullenmek istemez. Fakat Mebrure ısrarla, aldatılan Sıtkı'yı uyandırmaya çalışır. Sıtkı ise halen karısının masumiyetine inanmaktadır. Mebrure, hayal dünyasında yaşayan Sıtkı'yı daha fazla etkileyebilmek için dinî sembolleri kullanır: *"Sen hiç din kitabı okumadın mı? Şeytan da bir melekmiş eskiden. Birgün şeytan oluvermiş, cennetten kovulmuş (115)."*

Mebrure bu sözleriyle, kocasının gözünde masum görünen Güzin'in yaptığı çapkınlıkları ima eder. Kuran-ı Kerim'de anlatılan kıssaya göre Hz. Adem yasaklı meyveyi yedikten sonra büyük bir pişmanlık duymuştur. *Toprak Mahkûmları* romanında Hz. Adem'in yaşadığı bu pişmanlığa atıfta bulunulduğunu tespit ediyoruz. Yüzbaşı Mehmet, fettan kadın Handan'ın cazibesine kapılarak onunla bir gece geçirir. Yüzbaşı Mehmet, düşmüş bir kadınla yaşadığı bu ilişkiden sonra Hz. Adem'in pişmanlığına benzer bir duygu yaşar. Mehmet'in ruh hali, yazar-bakış açısıyla yansıtılır: *"Mehmet, hayal ile hakikât arasında geçen ılık ve tatlı bir rüyadan uyanırken, ilk kadın için cennetten kovulan Adem gibi bitkin ve perişan bir halde*

gözlerini açtı (112)." İnkılâp hareketlerini desteklemek amacıyla kaleme alınan romanda din dili, örnekte görüldüğü gibi sembolik kullanılmıştır.

Sevgim ve Izdırabım romanında Hz. Havva'nın isminin anıldığını tespit ettik. Romanın başkahramanı Gülseren, nişanlısı Metin'in aralarındaki aşkı bitirdiğini ve bir başka kadınla evleneceğini öğrenmiştir. Kalbi kırılan Gülseren, üzüntüsünü Hz. Havva'nın ismini anarak dile getirir: *"Onu hala niçin unutamıyorum? Bu akla sığacak bir şey değil. Hayatta nişanlısının ihanetine uğrayan yalnız ben miyim? İlk kadın o zavallı Havva bile aldanmamış idi (122)."*

2.1.1.2.3.4. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf, güzel endamı ve çehresiyle İslamî edebiyatta bir mazmuna dönüşmüştür. Edebiyatımızda Hz Yusuf'un tarifsiz güzelliğini, Züleyha'nın ona duyduğu büyük aşkı, kıskanç kardeşlerinin onu öldürmek için çevirdikleri türlü türlü entrikaları anlatan birçok manzum ve mensur eser vardır. *"Kur'an-ı Hâkim'de Yusuf süresinde anlatıldığı üzere, Yusuf Aleyhisselam'ın hayatında, hayırla sonlanan, ama son derece zor sınamalar mevcuttur. Gördüğü bir sadık rüyaya karşılık kıskanç kardeşleri tarafından canına kastedilerek kuyuya atılması ve onu kuyudan çıkaran kişi tarafından köle edinilip Mısır'a götürülerek satılması, bu ağır imtihanını ise, kendisini köle olarak satın alan, ama ondaki istidadın farkına vararak hakkında iyi muamelede bulunan Mısır azizinin evinde yaşayacaktır. Bu, henüz çocuk yaşta kuyuya atılan ve köle olarak satılan Yusuf 'un gençlik yıllarında yüz yüze geldiği, bir imtihandır ve imtihanın merkezinde 'Kadın' vardır."* (Karabaşoğlu, 2009:72) Edebiyatımızda Yusuf göstergesi, telmih ve teşbih sanatları için etkili bir dil malzemesi olmuştur.

Kuran-ı Kerim'de geçen Yusuf Aleyhisselam'ın hikâyesi ahsenü'l kasas yani en güzel kıssa olarak değerlendirilir. (Nursi, 2006 a:302) *"Yusuf Aleyhisselam daha on yedi yaşında bulunduğu ve kuyuya bırakıldığı sırada ilahi vahye mazhar kılınmış, Rabbi tarafından beğenilip seçilmiş, taatta ihlâsa erdirmişti."* (Köksal, 2007:299)

İncelediğimiz Cumhuriyet Dönemi Türk romanlarında, Hz. Yusuf kıssasına atıflar yapıldığını tespit ettik. Romanlarda Hz. Yusuf'a yapılan atıflar, anlatıma yerli ve edebi nitelik kazandırmıştır.

Üç İstanbul romanında başkahraman Adnan, dinsiz olmasına rağmen yetiştiği cemiyetin dinî değerlerine aykırı bir üslup kullanmaz. Adnan'ın aleni bir şekilde dinî değerlere aykırı tavır içerisinde bulunmamasını ikbal endişesine bağlayabiliriz. Dinsiz Adnan, Doktor Haldun'un İslami değerleri alaya alan onları küçümseyen sözlerine hiçbir zaman müdahale etmez. Doktor Haldun, yalı sohbetlerinde dinle eğlenir, dinî değerleri hafife alır. Medeniyetin Avrupa'da olduğunu savunur. Doktor Haldun'un taşıdığı zihniyete karşıt güç rolünü üstlenen roman karakteri, muhafazakâr kimliğiyle Habibullah'tır. Habibullah, Doktor'un fikirlerini İslami referanslarla çürütmeye çalışır. Habibullah: *"Müslümanlık medeniyettir. Sen biliyor musun ki Kur'an'daki Yusuf'un kıssası Homeros'un Odysse'sinden çok yüksektir (495)."* der.

Eski Hastalık romanı, Yusuf ile Züleyha arasındaki gergin ve soğuk ilişkiyi anlatır. Edebiyatımızın Yusuf ile Züleyha arasındaki meşhur aşk ilişkisi, bu roman kahramanları arasında yoktur. Romanın bir bölümünde Hz. Yusuf kıssasına atıf yapıldığını tespit ettik. Yusuf, romanın onurlu ve idealist karakteridir. Yakın mesai arkadaşlarının kalleşçe oyunlarıyla belediye reisliğinden düşürülmüştür. Bu yüzden ailesine ve dostlarına kendisini ifade etmekte zorlanır. Kasabada yayılan dedikoduya göre yolsuzluk ve hırsızlık yapmıştır. Komutanı Çanakkale gazisi Miralay Ali Osman Bey'e uğradığı haksızlığı anlatırken Hz. Yusuf kıssasına atıfta bulunmuştur (59). Çünkü çok güvendiği mesai arkadaşları onu makamından düşürebilmek için türlü türlü entrikalar kurmuşlardır.

Hz Yusuf'un güzelliğinin teşbih öğesi olarak kullanıldığı bir roman *Battal Gazi'*dir (64). Bizanslı Elenora, Battal Gazi'ye âşık olmuştur. Bizans şövalyesi Todori Han, tanıdığı bu Türk kahramanı hakkında Elenora'yla konuşurken onun güzelliğini Hz. Yusuf peygamberin ismini anarak anlatır: *"Yozef kadar güzel, esmer, kartal gibi keskin bakışlı, yanağında iri bir ben var. Sesi o kadar heybetli ki bir kere bağırsa gökteki kuşlar sapır sapır yere dökülür (68)."* Romanda Hz. Yusuf ismi, Yozef göstergesinde karşılık bulmuştur.

2.1.1.2.3.5. Hz. Eyyüp

Hz. Eyüp Aleyhisselam, on sekiz yıl çok ağır bela ve musibetler içerisinde kalmasına rağmen hiçbir zaman Allah'a serzenişte bulunmamış, sürekli şükür ve ibadet etmiş örnek bir şahsiyettir. Bu yönüyle insanlık tarihi onu sabır kahramanı olarak anar. Eyüp sabrı metaforu, anlatılarda düşünce dünyamıza anlamlı göndermelerde bulunur.

Türk Yıldızı Emine romanında yazar, Hz. Eyüp sabrını başarılı kullanmıştır. Vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan Millî Mücadele yıllarıdır. Kadın erkek; genç ihtiyar yediden yetmişe herkes vatanı emperyalist güçlerden kurtarmak için büyük bir mücadele başlatmıştır. Cephelerde destanlar yazılarak ülke işgal kuvvetlerinden kurtarılmıştır. Fakat Yıldız, savaştan sonra iki ay içerisinde annesi gibi sevdiği ihtiyar dadısını ve amcam dediği Kahraman'ı yitirmiştir. Art arda gelen bu vefat haberlerine çok üzülen Emine, o anki ruh halini: *"Hz. Eyüp sabrı bile buna tahammül edemezdi (303)."* cümleleriyle yansıtmış olur.

2.1.1.2.3.6. Hz. Nuh

Hz. Nuh göstergesi, incelediğimiz romanlarda eski zaman kavramına ve ilk gemiyi yapan insana göndermede bulunur.

Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı *Allaha Ismarladık romanı*nda Kuva-yı Milliye teşkilatı üyesi Yüzbaşı İzzet Bey ellerindeki cephaneyi: *"Hazret-i Nuh'tan kalma (131)."*deyimiyle tanımlar.

Açlık romanı Ahmet Turgut'un melankolik bir tutkuyla bağlandığı Hatice'nin piyano hocasıyla evlenmesinden sonra yaşadığı psikolojik tramvayı anlatır. Romanda sosyal içerikli eleştiriler yapılmıştır. Şeker fabrikası müdürü Ahmet Turgut, aralarında arazi sorunu olan köyün muhtarıyla görüşür. Muhtar, arazilerin köylüler için önemini anlattıktan sonra köylülerin yaşadığı sefaleti sahnelemek için şu ifadeleri kullanır: *"Köylü Nuh Nebi zamanından beri bir buğdaydır bellemiş hep onu eker (63)."* Muhtarın kullandığı Nuh Nebi göstergesi de eski zamana gönderme yapar. Hz. Nuh'la ilgili göstergeler dinî bir anlam içermekten ziyade edebi estetik değer içerirler.

Çöl Gibi romanında da Nazan, kocasıyla çıktığı Almanya yolculuğunda bindikleri vapuru Nuh'un gemisine benzetir. Romanda anlatıma zenginlik katmak için bu dinî sembolün bir teşbih öğesi olarak kullanıldığını görüyoruz (180).

Gökyüzü romanında siyasî fikirlerinden dolayı Trablus'a gönderilen isimsiz kahraman, oradan Paris'e kaçar. Paris'in modern yaşantısına ve nazari ilimlerindeki terakkisine hayran kalan özne, kendi değerlerine karşı inanç boşluğuna düşer. Paris'te kendisini memleketin kurtarıcısı olarak görmeye başlayan devrimci anlatıcı, yapacağı inkılâpların dinle hiçbir irtibatının olmayacağını söyler. Çünkü onun idealinde laik Fransa modeli vardır. Memleketi felaketten kurtaracak inkılâplar yapılırken medreselerde çocuklara Havva anamızın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı veya yeryüzünde ilk gemiyi Nuh peygamberin yaptığı gibi bilgiler öğretilmemeliydi (23). İnanç krizi yaşayan özne, bu açıklamalarıyla medreselerde okutulan fen derslerinin peygamber kıssalarıyla ilişkilendirilmesini eleştirir.

2.1.1.2.3.7. Hz. Davud ve Hz. Yakup

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında da Hz. Davud ve Hz. Yakup'a telmihte bulunmuştur. Mirasyedi Süleyman, müteahhit İsmail Zeki'nin kızı Güzin'le romantik bir gece atmosferinde yıldızları seyrederken onu kozmografya bilgisiyle etkilemeye çalışır: *"İşte şu Omiros'un (Hemeros) bahsettiği Davud'un arabası gemicilere yollarını gösteren küçük ayının-Dübbüasgarın demiyorum-yedi yıldızı. Şunlara bakınız: onlarda da Yakup'un asası derler (177)."* Merkezi karakter Süleyman'ın gökyüzüne bakarak her iki peygamber hakkında söyledikleri kozmogoniye bir diğer ifadeyle mitolojiye dayanmaktadır.

Peygamberlere İman ile İlgili Hususlar başlığı altında yaptığımız değerlendirmelerde en fazla Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adının anıldığını tespit ettik. Romanlarda Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında Hz. Adem'e, Hz. Nuh'a, Hz. Yusuf'a, Hz. Eyüp'e, Hz. Davud'a ve Hz. Yakup'a atıflar yapılmıştır. Peygamberlerin ismi, romanların genelinde bir teşbih öğesi olarak kullanılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisinin bir tezahürü olarak kız isteme âdetlerinde kullanılan *"Allah'ın emri peygamberin kavli"* deyimi *Aşkın Temizi, Cumbadan Rumbaya, Dadaş Kız ve Çakıcı*

Efe romanlarında karşımıza çıkar. *Kuyucaklı Yusuf ve Gece Konuştu* romanlarında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adı duvarlardaki asılı levhaların üzerinde yazılıdır. *Battal Gazi ve Aşınmış Vicdanlar* romanlarında da Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetine atıfta bulunulmuştur. Bütün bu tespitlerimiz, Anadolu Müslümanlarının Hz.Muhammed'e (s.a.v.) duyduğu sevgi ve saygıyı göstermesi açısından önemlidir. Fakat romanların büyük bir kısmında kahramanların peygamber inancının silik olduğunu belirtmemiz gerekir. *Eski Hastalık* romanında, Yusuf ile Züleyha karakterinin dinî yanları yok denecek kadar azdır. Bazı yazarlar, kahraman bakış açılarını kullanarak peygamber inancını ideoloji malzemesi haline getirmişlerdir. *Dünkülerin Romanı, Beyza, Üç İstanbul ve Kuyucaklı Yusuf* romanlarında peygamber algısına aykırı ifadeler kullanıldığını söyleyebiliriz. Kuyucaklı Yusuf, *Beyza ve Üç İstanbul* romanlarında peygamber inancının nükteli bir üslupla kullanılması sıra dışı bir söylemdir. Romanlarda kullanılan *"Eyyüp sabrı, Nuh'tan kalma, Yusuf kadar güzel"* gibi söz öbekleri anlatıma derinlik ve zenginlik katmıştır. Fakat bunların hiçbiri gerçek anlamda dinî mesajlar içermez. Bu tespitlerimizden hareketle dönemin kültür politikasının peygamber inancına da yansıdığını söyleyebiliriz.

2.1.1.2.4. Kitaplara İman ile İlgili Hususlar

Kitaplara iman İslam'ın temel esaslarından biridir. İslam dini, tâbilerine bütün kutsal kitapların ve suhufların Allah'ın emir yasaklarını bildiren ayetler olduğunu kabul etmeyi şart koşar. Köklü İslam geleneğine mensup Anadolu Türklerinde kitaplara iman inancı, sosyal hayatın her alanında kendisini hissettirir. Tahkiyeli anlatımlarda dilin bir malzemesini de kutsal kitaplar ve ona ait hususlar oluşturur. İncelediğimiz romanlarda Müslüman kahramanlar arasında Kuran-ı Kerim'in, Hristiyan kahramanlar arasında ise İncil'in öncelikli olduğunu tespit ettik. Bu bölümde *Kur'an-ı Kerim* başlığı altında elimizdeki bulguları doğrudan ve dolaylı anlatım tekniklerini kullanarak aktarmaya çalıştık. Biz Müslümanların da kutsallığına inandığı Hristiyanların *İncil* ve Musevilerin *Tevrat* kitabını ayrı başlıklar altında değerlendirmeyi uygun gördük.

Romanlardaki bulgularımız gerçek hayatla örtüşür. Müslüman kahramanlar ölüm ve hastalık gibi beşerî hallerde *Kur'an-ı Kerim* okuyarak ölüleri için rahmet ve hastaları için şifa talebinde bulunmuşlardır. Çocukların ilk tahsil hayatı mahalle

mekteplerinde *Kur'an-ı Kerim* öğrenerek başlar. Kahramanlar sözlerinin doğruluğunu ispat edebilmek için kutsal kitabımız üzerine yemin ederler. İncelediğimiz romanlarda *Kur'an-ı Kerim* ile ilgili hususları içeren anlatımları özetleme tekniğini kullanarak açıklayalım:

Boz Kurt romanında Apanos köyünde hasta annesiyle birlikte yaşayan küçük Mehmet, bir kanal açarak İnderesi'nden bağlarına su çeker. Zor olan bu işi tek başına başaran küçük Mehmet, bu güzel haberi hasta olan annesine vermek için bağ evinin damına çıktığında annesinin son nefesini verdiğine şahit olur. Kezban Nine, biricik yavrusunu Allah'a emanet ederek ölür. Annesini kaybeden küçük Mehmet: *"Hemen ayağa kalktı, pencerenin kenarında asılı duran mushafı alarak yatağın başına diz çöktü ve Yasin'i kolaylıkla buldu (7)."* Annesinin başında Kuran okuyan Mehmet, evin damında iki büklüm kapanmış, zavallı bir öksüz olmuştu. Öksüz Mehmet için artık köyde kalmanın bir anlamı yoktu. Mehmet'in en büyük hayali, tayyareci olarak vatanı için savaşmaktı. Bu ülküyle İstanbul'a giden Mehmet, hamiyetli polislerin sahip çıkmasıyla Aşı Boyalı Konağı'nın sahibesi Nuriye Hanım'a evlatlık verilmek istenir. Nuriye Hanım'ın tek evladı Sermed, Çanakkale cephesine gitmiş bir daha da dönmemiştir. Hayırsever Nuriye Hanım, Kızıltaş Camisi'nde Çanakkale şehitleri için bir mevlit verecektir. Polis komiseri muavini, Mehmet'i bu camiye götürüp Nuriye Hanım'a tanıtmak ister. *"Mehmet'le Muavin Bey Kızıltaş Camisi'ne mevlit için geldiklerinde ezan yeni okunuyordu. Namaz kılmak için camiye gelen cemaat şadırvanda abdest alıyordu. Cami köşelerinde okunan yanık Kuran sesi yeni bitmişti. Namazdan sonra şehitler için camide mevlit okutulur. Mevlidin sonunda tayyareci şehit Sermet Bey'in ruhuna Fatiha verilir (82)."*

Çakıcı Efe romanı, Ödemiş yöresinde kurduğu çeteyle hayatı mitleşen Çakıcı Mehmet Efe'nin maceralarını anlatır. Çakıcı Efe'nin Kuran-ı Kerim'e büyük bir hürmeti vardır. Arpaz Köyü'nde sürekli aleyhinde konuşan ve kendisini ele vermeye çalışan Hacı İsmail'i dağda sorguladığında öncelikle İsmail'den elini Kuran'a basmasını ister. Çakıcı, Hacı İsmail'in Kuran'a el basarak yemin etmesine rağmen ona inanmaz. Çakıcı, sorgudan sonra İsmail'den abdest alıp namaz kılmasını ister. Çünkü onu öldürecektir. Romanın ana vaka örgüsüne bağlı bu olay dramatik sahneleme tekniğiyle aktarılmıştır: *"Çakıcı Efe, Hacı İsmail'e yönelerek sonra o*

meşhur kısa bıçağını çeki: 'Gel bakalım Hacı İsmail abdest alırsın, namaz kılarsın, Kuran'a el basarak yemin edersin. Seni dinsiz, imansız, kâfir, mürtet kerata seni. Yat aşağıya seni keseceğim (565).' "

Tekrar Unsurları: (222, 308)

Dinî unsurların oldukça sınırlı yer aldığı Burhan Cahit Morkaya'nın *Gurbet Yolcusu* eserinde de İmam Sarı Hafız'ın köy çocuklarına biraz cüz, biraz elifba okuttuğu, amenerresulunu ezberlettiği anlatılır (20, 31). Anadolu köylerinde çocuklara Kur'an-ı Kerim okutma kültürü romana yansıtılmıştır.

Kodaman romanında, İsmail Usta, haylaz ve tembel oğlu Kodaman'ı Kur'an öğrenmesi için mektebe gönderip göndermeme konusunda tereddüt yaşar ve çarşıda kendisi gibi esnaf olan hatırı sayılır ihtiyar ustalara bu konuyu danışır. Dindar ihtiyarlar, İsmail ustaya oğlunu Kuran mektebine göndermesini tavsiye ettikten sonra: *"Hiç olmazsa bir hatim indirir. Yarın öbür gün sen öldüğün zaman, arkadan bir Yasin okur. Evlat yetiştirmekten maksad budur (9)."* derler. İsmail usta, bu tavsiyelere uyarak oğlu Yaşar'ı, Kuran mektebine göndermek için gerekli hazırlığı yapar. Çocuk için işlemeli bir cüz kesesi ve bir kat yeni elbise alınır. Kuran'ı hatmettiğinde çocuğa ve hocaya verilmesi için hediyeler bile alınır (10). Şımarık ve tembel Yaşar, mektepte hocasından ders alırken mektebin çocuklar için bir bela olduğunu düşünür. Babasının her sabah verdiği harçlıkla mektebe zorla gönderilen Yaşar, yaramazlığıyla ve tembelliğiyle hocasını üzmektedir. Yazar, mektepte Kodaman'a verilen Kuran dersini sahnelerken mizahî bir dil kullanır: *"Mektep'in hocası, elifba cüzünü eline alarak ilk harfini işaret edip: 'Elif' dedi. Kodaman tekrar etmesi lazımken susmuştu (14)."* Tembel ve rahatına çok düşkün olan Kodaman, Kuran mektebinde de hem ailesine hem de mektep hocasına büyük sıkıntı yaşatır (14-17)." Kuran öğrenmeyi beceremeyen Kodaman, bu sefer babasının terlikçi dükkânında işe başlar. Dükkânın hem yetim hem de öksüz çırağı Nezir, Kodaman'a bir kız arkadaşının olduğunu kendisinin de erkek olarak kabul edilebilmesi için bir kız arkadaş edinmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Kodaman, mektep arkadaşı Seher'e duygusal bir yakınlık hissetmeye başlar. Seher, Kodaman'ın bu ilgisinden hoşlanır. Fakat ince hastalığa yakalanmasıyla bu duygusal ilişki sona erer. Hastalığın çaresi bilinmemektedir. Seher'in anneannesi teselliyi ve şifayı Kuran okumakta

bulur. Anneanne, torununa şifa olur ümidiyle: *"Bari bir abdest tazeleyeyim de yavrucağıma Kur'an okuyayım. Kelamullah ferahlıktır, iyi gelir (63)."* der. Hastanın şifa bulması ümidiyle Kur'an-ı Kerim okunması, canlı hayatla örtüşen bir inançtır. Romanda ölen insanlar için Fatiha okunduğu da belirlenmiştir (19). Ülkemizde muhafazakâr ailelerin çocuklarına Kur'an-ı Kerim öğretme geleneği romana başarıyla yansıtılmıştır.

Meşhedi Aslan Peşinde romanında kutsal kitaplara ait kavramlar oldukça sınırlıdır. Romanda sadece bir kez Kur'an-ı Kerim'in Yasin süresi nükteyle anılmıştır. Meşhedi ve Torik Necmi'ye aslan avına çıkma vaktinin geldiğini söylemek için saray misafirhanesine gelen uşaklarından biri Torik'i sinirlendirir. Torik, Mikâil Efendi'ye: *"Ne oluyoruz be? Ne var? Saray mı tutuştu?"* der. Mikâil Efendi sarayın yanmadığını söyleyince, uşağın ardından tehditler savurur: *"Öyleyse bu herifçioğlu ne haltetmeğe bağırıyor öyle? Alimallah bir kalkarsam, ben ona vakitsiz tepemde ezan okumayı öğretirim. Dinine imanına Yasin okuduğumun avalı (78, 79)."* Mizahî romanda din diline ait göstergeler nükteli bir üslupla kullanılmıştır.

Dinimizde ölülerin ardından Fatiha ve İhlâs sürelerinin okunması sevap olarak görülür. *Öldüren Kim?* romanı, reel hayatı yansıtması açısından başarılıdır. Romanın *Öldüren Ramiz mi?* bölümünde cinayeti araştıran Komiser Hasan Bey, Paşa'nın torunu Ramiz Bey'den şüphelenir. Hasan Bey, şüphelendiği Ramiz'e büyük babasının cesedinin bulunduğu odaya girip girmediğini sorar. Şüpheli tavırlarıyla dikkat çeken Ramiz, biraz düşündükten sonra odanın kilitli olmasından dolayı büyük babasını göremediğini söyler. Kapının kilitli olmasına rağmen içeri giren kişilerin olması Komiser Hasan'ı şüphelendirir. Hasan Bey, konuşmasının devamında: *"Abdülkerim Paşa'nın torunusunuz. Büyük pederinizin nâşını elbette görmek istersiniz. Başında üç İhlâs bir Fatiha okuma sevaptır (73)."* ifadelerini kullanır.

Sevgim ve Izdırabım romanında ayet, bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Gülseren, Anadolu'daki özgürlük mücadelesine destek vermek için savaşta yetim ve öksüz kalan üç çocuğu evlat edinir. Çocuklar içerisinde Çetin ağır bir hastalığa yakalanır. Doktor Semih, Çetin'in hastalığıyla yakından ilgilidir. Bu esnada Gülseren ve Doktor Semih arasında duygusal bir yakınlaşma olur. Doktor Semih, aralarındaki sıcak ilişkiyi geliştirdikten sonra Gülseren'e evlilik teklifinde

bulunur. Gülseren'in kalbinde tayyareci Metin olduğu için bu teklifi kabul etmez. Doktor Semih, aşkını reddeden bu idealist ülkücü kıza karşı duygularını din dilini kullanarak yansıtır: *"Hatıranızı bir ayet gibi kalbimde taşıyarak uzaklara gideceğim (142)."* Ayet göstergesi Doktor Semih'in ifadelerinde metafora dönüşmüştür.

Siyah Örtü romanı Balkan Savaşlarında sıhhiye birliklerinde doktorluk görevini yapan öznenin hatıraları üzerine kurgulanmıştır. Şehitlerin ruhlarına Kur'an-ı Kerim okunması romana yansımıştır. Özne, Balkan Savaşlarında şehit düşen Yüzbaşı N…'nin annesini ziyareti sırasında karşılaştığı manzarayı unutamamıştır. Kahraman-anlatıcı, mistik duyguları bütün yoğunluğuyla yaşadığı o anı detayıyla anlatır: *"Kapıya yaklaştığım zaman, içerde yanık, ilahi bir sesin düğümlenerek Kur'an okuduğunu işittim. Kapıda bekledim. Bu ses durur gibi oldu. Odanın kapısını açarak girdim. Bedbaht valide bir köşeye sığınmış, vatanı uğrunda şehit olan müstakbel evladının ve vahşet önünde hayatı çalınan kızının ruhlarına göndermek üzere Yasin okuyordu. Kuran'ı hâlâ elinde tutuyordu. Henüz bitirmemişti. Yalnız azaplı bir şehikin verdiği fasıladan susar gibi olmuştu (62)."* Özne, matemli odada şehit vatan evlatları için okunan Yasin-i şerifi ağlayarak sessizce dinler. Yasin-i şerif bittikten sonra özne odadakilerle birlikte ellerini açarak Fatiha'yı okur.

Gece Konuştu romanının başkahramanları, geçimlerini hırsızlık ve dolandırıcılıkla sağlayan serseri gençlerdir. Bu sebeple kahramanların dinî yanları zayıftır. Kahramanlar dinin esaslarıyla ancak arkadaşları Efe Çakır'ın ölüm sahnesinde yüzleşir. Efe Çakır'ın cenazesi defnedilirken telkinler verilir ve ölünün ruhuna üç kulhuvallah, bir elham okunur (105). Romanda yanlış itikatlarla dinî değerlere sahip kahramanlar da bulunmaktadır. Niyazi, babası öldüğü için annesiyle birlikte üç kardeşine bakmak zorunda kalır. Annesi, oğlunun iş bulması için kutsal mekânlarda Kur'an okur. Bu konu, romanda ironik bir üslupla anlatılır: *"Benim bir işe yerleşebilmem için 7 Salı orucuna başlamakla kalmamış, günlerce evvel Galata'da, Yeraltı Camisi'nde Kur'an açmış. Orada, yeşil örtülü rahle üzerinde meşin kabı yaldızlı büyük bir Kur'an dururmuş. Muradı olanlar, Yeraltı Camisi'ne gider, yeşil örtülü rahlenin üzerinde diz çöker, besmeleyle, meşin kabı yaldızlı büyük kitabın yapraklarını –her yaprağında lâilâhe illâllah diyerek- çevirirlermiş. Sonra, murat yerine geldiği gün açık bırakılan kitap gidilir, kapatılırmış (183)."* Niyazi'nin

işe girebilmesi için kardeşi Hikmet de Kur'an ve Yasinler okur. Romanda Niyazi'nin işe girmesi için annesinin Kuran okuması alaya alınır. Anadolu'da yaygın olan bu tür âdetler yeni ideolojiyi savunan romancılar için bir ironi malzemesi olmuştur.

Reşat Nuri, *Gökyüzü* romanında ateist bir öznenin şahsında inanç boşluğuna düşmüş yarı aydın tiplerin metafizik alanlarına kaçış psikolojisini anlatır. Romanın ismi söylenmeyen başkahramanı, II. Abdülhamit yönetimi aleyhine yaptığı siyasî faaliyetlerinden dolayı Trablus'a sürülür. Başkahraman buradan da siyasî faaliyetlerine devam edebilmek için Paris'e kaçar. Batı medeniyetinin fen ve teknoloji alanlarındaki terakkisini yerinde müşahede eden kahramanımız, kendi inanç değerlerine karşı boşluğa düşer. Paris'te bulunan Ali Rıza, bu devrimci gence iş bulması için yardımcı olur. Bu arada Paris'te bulunan Mahmut Paşa da tanıdığı bu devrimci gence hayran olur. Anlatıcı-kahraman, Paris macerasında Mahmut Paşa'nın Paris'te öldüğü bilgisini verir. Fakat inanç krizi yaşayan genç devrimciyi şaşırtan tek şey bir ecnebi memleketinde ölen Mahmut Paşa'nın kabrinde okunan Yasin-i Şerif'in ona ne fayda sağlayacağıdır (23). Meşrutiyetin İlanı'ndan sonra İstanbul'a dönen devrimci genç, içindeki inanç boşluğunu doldurmak için ispirtizmaya merak salar. Anlatıcı-kahraman, kendisi gibi ate olan halasının torunu Sevim'le metruk ve gizemli bir evde yapılacak ruh çağırma seanslarına katılmak için Bursa'ya gider. Gidilen evde kapalı odaların birinden Kuran sesi gelmektedir. Ateist kahraman-anlatıcı için işitilen bu Kuran sesinin mistik bir çağrışımı yoktur (87). Ev sahibiyle özne aralarında geçen diyalogda, özne ona ruhlara inanıp inanmadığını sorar. Bir Bulgaristan göçmeni olan ev sahibi: *"Olur mu beyim öyle şey? Bizim bunak peder bile inanmaz bu ruhlara… O sade Kur'an'a bel bağlar: 'Hayır, şer Allah'tan gelir.' der. Ruh gelmiş, hastalık gelmiş, düşman gelmiş; o, aldırmaz, Kur'an'ını okur (88)."* Ateist özne için Kuran-ı Kerim'in kutsal bir değeri yoktur. Fakat kutsal kitabımızı değersizleştiren ifadeler kullanmamaya çalışır.

İslam inancında ölen insanların başucunda Kur'an-ı Kerim okunma geleneğini Lemia Balı'nın *Onlar Ermiş Muradına* romanında da okuruz. Üvey annesinin yanında mutsuz bir hayat yaşayan küçük Bilge, babasını da kaybettikten sonra karanlık bir hayatın içine sürükleneceğinin farkındadır. Özne-anlatıcı, Bilge'nin babasının ölüm sahnesini başucunda okunan Kuran-ı Kerim'le anlatır:

"Karanlık basmıştı. Bahçe kapısını açarak içeriye girdi. Ev sessizdi. Ayaklarının ucuna basarak içeriye girdi. Babasının odasında bir mum yanıyor. Yere serilmiş yatakta yüzü kapalı birisi yatıyordu, sonra üvey ananın kalın sesi işitiyordu. Herhalde Kuran okuyordu (4)." Romanda geçen ölüm sahnesi, İslam toplumlarının dinî kültürleriyle örtüşmektedir. Yazar, bu tür sahnelemelerle romanını realist çizgiye yaklaştırmıştır.

Sinekli Bakkal romanında vaka zamanı II. Abdülhamit dönemidir. Vakanın cereyan ettiği mekân, İstanbul'un muhafazakâr Fatih/Aksaray semtleridir. Bu mekânlarda yaşayan Müslüman halkın Kur'an-ı Kerim sevgisi, romana başarıyla yansıtılmıştır. Başkahraman Rabia, küçük yaştan itibaren dinî terbiye ile yetiştirilmiştir. Dedesi İmam İlhami Efendi'nin himayesinde yetişen Rabia, küçük yaştan itibaren Kuran-ı Kerim'i ezberlemeye başlar**.** Hacı İlhami Efendi: *"Namaz surelerini bu kadar çabuk ezberleyen bir hafızı henüz görmemişti (32)."; "Tevfik'in kızı on bir yaşında hıfzını dinletti ve İstanbul'un en küçük, fakat latif üsluplu ve en yanık sesli hafızı olarak tanındı. Büyük mevlitlere aşır ve ilâhi, selatin camilere Ramazan'da mukabele için büyük ücretlerle çağrılıyordu. (33)."* Hafız Rabia'nın bu şöhreti dedesi Hacı İlhami için de ele geçmez bir geçim kaynağı olur. Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım da Rabia'yı kandil gecelerinde konağında mukabele ve mevlit okuması için davet eder (47). Kur'an-ı Kerim Hafız Rabia'nın en belirgin yanıdır. Kendisinden yaşça büyük her sınıftan insan, hafızlığından dolayı ona hürmet eder. Sabiha Hanım, köşkte mukabele okutacağı gün bir başkadır. Köşk sakinlerinin bu günlerde işini gücünü bırakıp mukabele dinlemeye gelmelerini ister. Hatta münasebetsiz gelini Dürnev'i kandil programına katılmayacağını duyduğu zaman şöyle azarlar: **"***Amma da tuhaf... İşiten senin Müslüman kızı olduğuna inanmayacak... Kandili unuttun mu? Bütün komşular davetli. Kız hafız, Kuran okuyacak (50)."* Şımarık Dürnev, küçük bir hafız kızın Kuran okumasını önemsememiştir. Bunun üzerine Sabiha Hanım: *"Ölülerin ruhuna okunacak Kuran'ı ister çocuk ister büyük okusun (51)."* diyerek onu uyarır.

Rabia'nın Peregrini ile evlilikle neticelenen aşk ilişkisinde okuduğu Kuran-ı Kerim'in büyük etkisi olmuştur. Zaptiye Nâzırı'nın konağında öğretmenlik yapan Peregrini, sesinin güzelliğiyle kendisine tanıtılan Rabia'dan Kur'an-ı Kerim

okumasını ister. Rabia'nın okuduğu Kuran'ı huşu içinde dinleyen dinsiz Peregrini'nin hali rahibe sembolüyle anlatılır: *"O şimdi başı önünde, yüzü huşu içinde, günahlarına tövbe eden bir rahibe benzemişti (81).*"

Kur'an-ı Kerim hafızlığı Rabia'nın en belirgin ve nitelikli sıfatıdır. Rabia'nın bu sıfatla belirginleştiği mekânlarda anlatım Kur'an-ı Kerim ve ona ait unsurlarla süslenmiştir.

Tekrar Unsurları: (81, 114, 122, 123, 180, 305, 312, 320, 321, 349, 355, 368, 370, 375, 385, 389, 426)

Yıldız Yağmuru romanında asrilik özentisinde olan bir zümrenin kirli aşk ilişkileri anlatılır. Romanda din teması siliktir. Dua ibadeti, kereste tüccarı Hayri Mümtaz'ın cenaze merasiminde geçer. Zengin iş adamının cenazesi konaktan bando ve marş fünembri çalınarak çelenklerle uğurlanır (278). Cenaze, mezarlığa getirildiğinde tabutun gireceği çukurun üzerinde birkaç ihtiyar, ölünün başında Kuran okur. Mezarda marş fünembri unutulmuş dualar edilmeye başlanmıştı. Zengin iş adamının mezarı başında artık bir ahiret havası esiyordu (280).

Battal Gazi romanının *Anemas Zindanları* bölümünde Bizans zindanları ve imparatora yaranmak isteyen dalkavuk tipler anlatılır. Zindan sorumlusu Laskarides suçlular için hazırlanan ölüm kuyusunu kutsal kitaplarda geçen Gayya Kuyusu'na benzeterek tasvir eder: *"Mukaddes kitapların, İncil'in, Kuran'ın anlattığı cehennemdeki Gayya Kuyusu gibi bir kuyunun karanlık dibi gözükürdü. Bu kuyunun içinde aç bırakılmış yılanlar çiyanlar, akrepler, vücuduna sarılacak, insan arayarak kaynaşır dururlardı (181)."* Romanda Kuran göstergesi, Gayya Kuyusu'nun tasvirinde kullanılmıştır.

Savaş yıllarını anlatan romanlarda Kuran-ı Kerim'in manevi gücü düşman tehlikesiyle karşı karşıya olan Müslümanlar için büyük bir güç kaynağıdır. *Dadaş Kız* romanında bu inancı okuruz. Amca çocukları Güllü ve Kadir aşkının anlatıldığı romanda vaka zamanı 1877 Osmanlı-Rus Savaşları'nın yapılığı dönemdir. Ağır kış şartlarından dolayı Gazi Muhtar Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Erzurum'daki Aziziye tabyasına çekilir. Rusların Aziziye Kalesi'ne kadar geldiğini

duyan halk, savunma hazırlıklarına başlar. Romanda bu hazırlıklar tasvir edilirken camilerde dua eden ve hatimler indiren yaşlılardan söz edilir (115). Ruslarla savaşan Müslüman Türk halkı arasında savaşa gidemeyen yaşlılar, Kur'an-ı Kerim okuyarak ve dualar ederek savaştan gelecek güzel haberleri beklerler. Romanda kullanılan Kuran göstergesi, romanın realist yönünü güçlendirmiştir.

Hayrettin Barbaros romanında Hızır, çocukluk yıllarında az da olsa Kuran eğitimi almıştır. Mektep tahsili görmeyen Hızır'a babası birkaç süre ve namaz öğretmiştir (2). Romanın Hızır'a karşı kıyam olayının anlatıldığı bölümde Hızır, bu isyanı başlatan âlimleri camiye toplayarak sorgular. Camide toplanan bu suikastçılar korkup titremeye başlar. Yaptıklarından pişman olan âlimler, *"Kuran'ın merhamet ve şefkate ait ayetlerini zikrederler (57)."* Fakat isyancıların sözlerine güvenmeyen Hızır, onları cezalandırmaktan vazgeçmez. Donanma komutanı Hızır, Akdeniz sahillerinde Haçlı ordularına karşı sürekli sefer halindedir. Halep'teki görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a doğru hareket eder. Dönüşte Konya'ya uğrar. Yazar, Hızır'ın Konya'da Peygamberin hadislerini toplayan Seyyid Buhari'nin ve Mevlevî tarikatı kurucusu Mevlana'nın kabrine uğrayarak bu zatların ruhlarına Kuran okuduğunu söyler (96).

Sabahattin Ali, kuvvetli gözem gücüyle Anadolu kültürünü tahkiyeli anlatımlarına yansıtmıştır. *Kuyucaklı Yusuf'ta* Anadolu halkının Kuran-ı Kerim'e olan inancına ayna tutan göstergeler bulunmaktadır. Romanın asıl kahramanları arasında bulunan Kübra, küçük yaşta Kuran öğrenmek için mahalle mektebine gitmiştir (40). Ayrıca Edremit'te Ramazan ayında sosyal hayatta yaşanan değişiklikler romana en güzel şekilde yansıtılmıştır. Ramazan aylarında *"Öğle üzeri Kurşunlu Camide İbradalı Salim Hoca'nın vaazları dinlenir, ikindi mukabeleleri kaçırılmaz, akşamüzeri de gözler ve kulaklar tepeden atılacak topa dikilirdi (28)."* Kuyucaklı Yusuf'un yerli değerleri içermesi okuyucu üzerinde etkisini arttırmıştır. Romanın popülaritesi biraz da bu mahalli yönünden kaynaklanır.

Kuran-ı Kerim, Müslüman toplumlar için mukaddes değerler arasındadır. Reel hayatı yansıtan romanlarda Kur'an-ı Kerim göstergesinden yararlanıldığını tespit ediyoruz. Tarihî ve millî halk romanı *Türk Yıldızı Emine* romanında anlatım Kur'an-ı Kerim ve ilgili unsurlarla zenginleştirilmiştir. Romanda vaka zamanı

Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Dördüncü Kolordu Komutanı Paşa Hazretleri, Kahraman'ı hafiye teşkilatına katılma üzere İstanbul'a gönderir (172). Gizlice İstanbul'a gelen Kahraman, fedai arkadaşlarıyla evinde gizli bir toplantı yapar. Kapı aralığından toplantıda konuşulanları dinleyen Yıldız (Emine), heyecanla içeri girerek bu mücadelede aralarına katılmak istediğini söyler. Teşkilat üyeleri bu cesur kızın isteğini kabul ettikten sonra masaya yeşil bir örtü serip üstüne Kahraman'ın kamasını, tabancasını ve Şerife'nin Kur'an-ı Kerim'ini koyarlar. Odada bulunan herkes ne pahasına olursa olsun vatan için çarpışacaklarına fedai arkadaşlarını ele vermeyeceklerine Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederler (177). Emine, kaptan lakabıyla tanınan Kahraman'ın silah arkadaşı Azmi Bey'in karısı Leman Hanım'ı da bu fedai teşkilatına girmeye davet eder. Ülkücü Yıldız, Leman Hanım'ın teklifi kabul etmesi üzerine aynı şekilde masanın üzerine bir örtü serer; örtü üzerine de silah, kama ve Kuran'ı koyar. Leman Hanım Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ettikten sonra fedai gruba iltihak eder (185). Millî Mücadele, Anadolu halkının zaferiyle sonuçlanır. Memlekette büyük bir coşku vardır. Fakat Kahraman, Emine'ye karşı platonik aşkından dolayı melankoliye tutulmuştur. Bunalımda olan Kahraman'ın derdine hiçbir doktor çare bulamamaktadır. Teyzesi Şerife, kaltak bir kadının ona büyü yaptığını düşünür. Büyüyü bozmak için 14 çörek otuna 41 Yasin-i Şerif okunmasına rağmen Kahraman'ın ruh sağlığı bir türlü düzelmez (267). Bir süre sonra ortalıktan kaybolması herkesi daha fazla telaşlandırır. Emine, çok sevdiği Kahraman'ın kaybolmasından sonra duyduğu endişeyi hatıra defterine dinî sembolleri kullanarak yazmıştır: *"Ben her akşam rahmetli amcamı rüyamda görüyordum. Bana: 'Allah'tan ümidi kesme bekle diyordu.' Sabahleyin uyanınca bu rüyayı der hatır edince hemen Kuran-ı Kerim'i elime alıyor, amcamın ruhuna bir Yasin-i Şerif okuyordum. Evet, amcamdan ümit kesmeyecektim cennette ona kavuşacaktım (307)."* Romanda Kuran-ı Kerim, ölülerin arkasından ve ruh sağlığı bozulan hastalar için okunur. Şerife teyze, yeğeni Kahraman'ın acısına daha fazla dayanamayıp kısa bir süre sonra vefat eder. Şerife teyzenin cenazesinde Kuran okunup dualar edilmiştir.

Roman, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin temel esaslarını anlatmak amacıyla kaleme alınmasına rağmen din dilinden kopamamıştır. Anadolu inanç kültüründe

mazisi asırlar öncesine dayanan şehitler için Yasin-i Şerif okuma geleneği romana başarıyla yansıtılmıştır.

Tekrar Unsurları: (29, 34, 102, 126)

Ateş Kamçıları romanı, Yüzbaşı Bozan'ın savaş anıları üzerine kurgulanmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında düşman güçlerine karşı olağanüstü mücadeleler veren Anadolu insanının kahramanlıklarını konu edinen romanda ölen meçhul bir asker için Fatiha okunmuştur. Merkezi-anlatıcı, hendekte gördüğü şehit asker için şu ifadeleri kullanır: *"Yavaş yavaş yanına yaklaştım. Bu bizden bir subaydı. Gömdürecek, başı ucunda bir Fatihacık okuduktan sonra yürüyecektim (82)."* Romanda inanç bağlamında tespit ettiğimiz bulgular sınırlıdır. Yazar, anlatısında Anadolu insanının İslam inancından kaynaklanan dinî sembolleri oldukça sınırlı düzeyde kullanmıştır.

Beyza romanında Kur'an-ı Kerim için sıra dışı bir üslup kullanılır. Romanın giriş kısmında Anadolu halkının sefaletini ve cehaletini Arap dinine! (1) bağlayan yazar, Kuran-ı Kerim'i pervasızca hicveder: *"Arabistan'dan getirilen asla anlamadığı bir lisanla yazılı olan zülcelalullahın buyruğu, mukaddes kitabı Kuran'dı. Bu kitap onu hem dünyada hem ahirette bütün felaketlerden musibetlerden kurtaracaktı. Bu öyle bir kitap idi ki bir sürenin okunmasıyla göklerden taburlar alaylar halinde melaike taburlarını indirip düşmanı tarumar edebilir, evliyaları mezarından fışkırtıp hududa salabilirdı (4)."* Medrese müderrislerinden biri: *"Yaştan, kurudan hiçbir şey yoktur ki Kuran'da bulunmasın (37)."* manasını ifade eden ayeti diline dolamıştı. Romanda medrese hocalarının ve imamların bu ayete dayanarak icat edilen teknolojik cihazların Kuran-ı Kerim'de asırlar öncesinde yer aldığına dair iddiaları anlamsız ve gülünç bulunur. Başkahraman Hami, hocalardan Kuran'ın her bir harfinin yetmiş bin fehmi ve manası olduğunu ve şimendifere işaret ettiğini duyduğu vakit*: "Madem Kuran'da bu kadar şeyler varmış neden hep gayrimüslimler icat ediyor da biz alık alık bakakalıyoruz (38)."* der. Âlimlerin tefsirlerini de eleştiren Hami: *"Bir ayetin bir kelimenin içine bu kadar geniş manalar sokmak Hz. Muhammed'in aklından bile geçmemiştir (39)."* şeklinde ironik bir üslup kullanır. Romanda, Allah'ın varlığı hususunda şüphelerini açık açık dile getiren Hami, kutsal kitabımızla ilgili düşüncelerinde geleneğe aykırı bir zihniyete sahiptir.

Murat, *İkinci Dünya* romanında başkahramandır. İki kadın arasında yaşadığı aşktan dolayı tereddütleri vardır. Murat, yeni sevgilisi Nihâl ve evlenip yeni bir hayat kuran eski sevgilisi Yurdagül arasında tereddüt yaşamaktadır. Romanın asıl karakterlerinden Çiçekçi Amca, yıllar önce yaşadığı bir aşkla Murat'ın yaşadığı aşk arasında benzerlik görüp Murat'a yardımcı olmaya çalışır. Çiçekçi Amca, Murat ve Nihâl'in evlenip yuva kurmalarını istemektedir. Çiçekçi Amca, bir müddet sonra vefat eder. İki sevgili, Çiçekçi Amca'nın mezarını ziyaret ederler. Romanın bu sahnesinin tasvir edildiği bölümünde, mezarın başında Kur'an-ı Kerim okunduğunu görüyoruz. *"Orada, Murat cebinden küçük bir Kuran çıkarıp beni de yanına çağırarak bir taşın üzerine oturduk. Şimdiye kadar işitmediğim bir sesle Murat, Yâsin-i Şerif okumaya başladı (72)."* Murat, Kuran okumasını bilir. Üslubunda dinî terminolojiyi iyi kullanır. Fakat bulanım anlarında teselliyi içkide bulacak kadar da iradesi zayıftır.

Korkuyorum romanında Fazıl Bey, karısının ölümünden sonra evin hizmetçi kızı Zehra'ya âşık olmuş ona evlilik teklifinde bulunmuştur. Bu teklife çok sevinen Zehra, müstakbel kocası Fazıl'a yemin ederek vefat eden karısı Şaziye kadar ona iyi bir eş olacağını söyler (87). Fakat Zehra, evlilik sonrasında yeminine sadık kalmaz. Fazıl Bey, karısının kendisini aldattığından şüphelenmeye başlamıştır. Evin hizmetçi kızı Rukiye de Zehra'dan şüphelenmektedir. Fazıl Bey'i söylediklerine inandırmak için: *"Vallahi Beyefendi Kuran beni çarpsın eğer yalan söylüyorsam (111)"* der. Kurmacadaki Kur'an-ı Kerim üzerine yemin etme âdeti gerçek hayatta karşılaştığımız bir inanç unsurudur (119).

Ateş Böcekleri romanında can çekişen bir hastanın başında Kuran okuma sahnesini okuruz. Romanın asıl kahramanlarından Şaban Efendi, yatağında son nefesini vermek üzeredir. İhtiyar bir adam, Şaban Efendi'nin başucunda gece yarısına kadar Kuran okur. Ağlaşan kadınlar arasında birden ses kesilir. Şaban Efendi vefat etmiştir. Yazar, gerçek hayatta karşılaştığımız ölüm sahnesini romanına başarıyla yansıtmıştır.

Pınar Başında Ölen Kız romanında ayet ve sure göstergelerine yer verilmiştir. Nevzat, saf köylü kızı Zeynep'i elde etmek için çok çirkin bir plan kurar. Zeynep'le aralarındaki aşk ilişkisinde ciddi olduğunu göstermek için sözde nikâh hazırlığı

yapar. Arkadaşı Cemal'den imam kılığına girerek bu nikâhı kıymasını ister. Fakat Cemal, İhlâs süresinden başka Kuran-ı Kerim'den ne bir süre ne de bir ayet bilmektedir. Sahtekâr Nevzat: *"Ben sana Kuran'dan bir ayet yazar veririm (125)."* diyerek sorunu çözmüş olur. Nikâhta Cemal'ın tavırları gülünçtür. Sahte imam Nikâh törenine titrek ve ürkek bir sesle euzubesmele çekerek başlar (129). Nikâh sonrası Nevzat, sahte İmam Cemal'i bu olayı başka yerde anlatmaması için uyarır (130).

Sosyete Selma, *Seni Satın Aldım* romanında asıl kahramandır. Küçük yaşta sahip olduğu servetin ağırlığını kaldıramayan Selma, kendisini gönlünce eğlendirebilecek maaşlı bir koca aramaktadır. Züppe kızın bu çılgınca sıra dışı fikri, onu şefkatle besleyip büyüten dadısı Şadiye Hanım'ı çok üzmektedir. Durumdan haberdar olan ailenin noteri Fevzi Bey, sevip hürmet ettiği ihtiyar Şadiye Hanım'a bazı tavsiyelerde bulunur. Bu tavsiyelerinde Selma'nın Kur'an-ı Kerim hocası Fehmi Efendi'nin tesiriyle yola gelebileceğini söyler (40). Şadiye Hanım ise Fevzi Bey'e karamsar bir tablo çizer: *"Boş işler, o gene bildiğini yapacaktır. Fehmi Efendi'yi sayar, yani hürmet eder, işte o kadar. Hiçbir zaman sözlerinin tesiri olmaz. Parası her şeyi bozuyor (40,41)."* Genç kız, Allah ve ahiret inancına sahip olmasına rağmen dinin emir ve yasaklarına aykırı bir hayat tarzını bilerek ve severek tercih etmektedir.

Toprak Mahkûmları romanı, 1880-1923 yılları arasında Anadolu'da inleyen Türk köylüsünün acıklı hayat hikâyesini anlatır. Anadolu köylüsü savaşların getirdiği yıkımlarla birlikte yerli geleneklere ait birçok değerini kaybetmiştir. Fakat temel inanç esaslarına ait kutsal değerleri muhafaza etmek için elinden gelen gayreti göstermiştir. Köylülerin günlük hayatlarında Kuran-ı Kerim'e verdikleri kutsal değer romanda açıkça görülmektedir. Fakat bu değer, Kuran'ın içeriğinden çok şekline yöneliktir. Romanın anlatıcı-kahramanı, Tepeköy'de misafir olduğu Hacı Dayı'nın evini tasvir ederken duvardaki asılı Kuranı Kerim'e özellikle dikkat çeker: *"Ocağın üstünde Kütahya ve Çanakkale'den hediye gelmiş bir iki çiçeklik ile yuvarlak bir su testisi ve duvarda asılı olan bir tevekkeltüalallah levhası yanında Kuranı Kerim (15)."* Ev sahibi Hacı Dayı, romanın ana vakasını oluşturan hatıralarını bu evde anlatır. Hacı Dayı, oğlu Hasan'ın düğününü anlatırken Plevne Savaşı'ndan kalan üstünde sırmalı ayetler ve hadisler yazılı bir sancaktan da söz eder. Tepeköy'de düğün günleri çıkarılan bu sancağın uğur getirdiğine inanılır (38). Romanda

köylülerin Kur'an-ı Kerim inancı içeriksiz ve niteliksizdir. Köylüler Kuran'ı okumaktan çok onu evin duvarlarına asmak için bulundururlar.

Kuran inancı *Üç İstanbul* romanında Habibullah'ın ifadelerinde yer alır. Muhafazakâr yanı belirgin olan Habibullah, burjuvazi tiplerin karşı gücünü temsil eder. Burjuvazi tiplerin önemli isimlerinden Jurnalci Doktor, Naşit'in davet salonunda medeniyetin asıl Avrupa'da olduğunu savunur. Doktor Haldun, bu sözleriyle Batı medeniyetini överken aslında İslam medeniyeti üzerine kurulan şark medeniyetinin değerlerini inkâr etmiş olur. Kuntay, o sırada salonda bulunan Habibullah'ın ifadeleriyle Doktor Haldun'a cevap verir: *"Müslümanlık medeniyettir, Sen biliyor musun ki Kuran'daki Yusuf'un kıssası Homeros'un Odysse'sinden çok yüksektir (495)."* Vakanın cereyan ettiği sosyete mekânlarda dinî hayat zayıftır. İslamî unsurlara aidiyet duygusuyla bağlanan tipler hizmetçisi Şefika Hanım gibi mazbut insanlardır. Şefika Hanım, Adnan'ı konağında ziyaret ettiğinde annesini iyilikle yâd ettikten sonra beş vakit namazlarında ona Fatihalar gönderdiğini, üç aylarda Yasin'ler okuduğunu söyler (564, 565). Karmaşık ve gerilimli olayların anlatıldığı romanda Kuran göstergesinden mümkün oldukça az yararlanıldığını düşünüyoruz.

Tekrar Unsurları: (51, 180, 529)

Kutsal kitabımız Kuran-ı Kerim, romanların büyük bir kısmında reel hayatta olduğu gibi ölüler ve hastalar için okunmuştur. *Türk Yıldızı Emine, Yıldız Yağmuru, İkinci Dünya, Ateş Böcekleri, Gece Konuş, Gökkuşağı, Öldüren Kim?, Onlar Ermiş Muradına, Bozkurt, Üç İstanbul ve Ateş Kamçıları* romanında ölen veya hastalanan kahramanlar için Kur'an-ı Kerim okunduğunu tespit ettik. Kurmaca dünyasında çocuklar okula gönderilmeden önce Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri için mahalle kurslarına gönderilmiştir. Burhan Cahit Morkaya, Ercümen Ekrem Talu ve Sabahattin Ali, Anadolu insanının bu hassasiyetini anlatımlarında kullanmışlardır. Romanların laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür politikasının tesiri altında kaldıkları açıktır. Yazarlar, Kuran inancına güçlü göndermeler yapmaktan çekinmişlerdir. Kuran-ı Kerim, *Toprak Mahkûmları* romanında duvarda asılıdır. *Türk Yıldızı Emine* romanında Kuran üzerine yemin edilir. Barbaros Hayrettin küçüklüğünde babasından sadece bir kaç sure ezberlemiştir. *Beyza* romanı, Kuran-ı Kerim'i ideolojik malzeme

haline getirir. Aynı romanda Anadolu insanının Kuran inancıyla açıkça alay edilir. *Kodaman ve Gece Konuştu* romanlarında Kuran göstergesi, mizah malzemesi olarak kullanılmıştır. *Çakıcı Efe* romanında merkezi kahraman Kuran'a büyük değer verir. Ama yeri gelince sorgusuz adam öldürür. Kuran inancının Türk toplumunun sosyal ve kültürel hayatındaki güçlü etkisini realist gözlemlerle romanına yansıtan yazar, Halide Edip Adıvar olmuştur. Romanların genelinde Kuran-ı Kerim'in muhtevasına uygun mesajlar verilmemiştir. Kahramanlar için Kur'an-ı Kerim sadece şekli ve örfi bir değer taşımıştır.

2.1.1.2.5. Meleklere İman ile İlgili Hususlar

Semavî dinlerin temel esaslarından biri de meleklere imandır. *"Melekler, nurdan yaratılmış, fıtratları safi, makamları sabit, kendileri masum mahlûklardır."* (Yeğin ve diğerleri, 1997:603) Melekler, Allahutaala'nın kıymetli kullarıdır. Onun peygamberlerine haber getirmek vazifesi ile şereflenmişlerdir. Emrolunduklarını yaparlar. İsyan etmezler. Yemeleri içmeleri yoktur. Evlenmezler, erkek, dişi değillerdir. Çocukları olmaz. Kitapları ve sahifeleri onlar getirmişlerdir (Işık, 1965:76, 77).

Yazılı ve sözlü anlatımlarda iyilikseverliğin, saflığın ve güzelliğin bir karşılığı olarak melek kavramının kullanıldığını görürüz. Melek sözcüğünün zihinde oluşturduğu pozitif çağrışımın karşılığında negatif gücün simge değeri şeytandır. İslam inancına göre Cebrail, Azrail, Mikâil ve İsrafil olmak üzere her birinin görevleri ayrı olmak üzere dört büyük melaike vardır. Araştırmamıza konu olan romanlarda melekler, asıl ve mecaz anlamlarda kullanılmıştır.

İncelediğimiz romanlarda melekler, sembolik anlamda sıklıkla geçer. İlk karşılaşma anında ürkme veya korkma hissini veren bir şahsın Azrail meleğine benzetilme örneğini *Aşk Yarışı* romanında tespit etmekteyiz. Trajikomik olayların yaşandığı romanda hırsız karakter, evine girdiği ihtiyar kadınla tartışmaya başlar. Beklenenin aksine hırsız, evine girdiği yaşlı kadına: *"Suratından Azrail bile ürker (6)."* suçlamasında bulunur.

Ayaşlı ile Kiracıları romanında melek sembolü sadece bir yerde geçer. Yedi numaralı odada kalan Haki Bey'in karısı Turan Hanım'la kahraman-anlatıcı arasında duygusal bir yakınlaşma başlar. Kahraman-anlatıcı, hemşerisi Hasan Bey'e evli bir bayanla yaşadığı ilişkiyi anlatırken ifadelerinde melek benzetmesini kullanır: *"Bilmem, benim hoşuma gitmez. Riya yapmak istemem karı fena karı değil, ben de melek değilim ama böyle kocasının gözü önünde doğrusu utanırım (85)."* Melek göstergesi, romanda asıl anlamının dışında kullanılmıştır.

Ayşim romanında 18. yüzyıl Osmanlı saray hayatı anlatılır. Lale Devri'nin şatafatlı eğlence meclislerinde kadınlar eksik olmazlar. Romanda başta Padişah'ın tutkuyla bağlandığı Ayşim olmak üzere, saray cariyeleri melek benzetmesiyle anlatılmışlardır (9, 24, 93).

Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı aşiretlerle yapılan mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanında Sermet Bey nişanlısı Nerime'yi hayalini kurduğu Ağrı Dağı üzerinde uçak gezintisine çıkarır. Bunun için de filo komutanından izin alınır. Tayyareyi kullanan Adnan Bey, Servet ve nişanlısı Nerime'yi tayyarenin arka tarafında oturtur. Tayyare semada yükselirken kesif bir sisin içine girer. Bu esnada Nerime'yi korkmaması içi teselli eden Sermet: *"Bak, melekler gibi seni bulutların arasında gezdiriyoruz, hala bir şey söylemiyorsun (24)."* açıklamasını yapar. Melek sembolü, bu romanda da teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Dünkülerin Romanı eserinde asıl kahraman Cemil Hakkı, arkadaşı Ahmet Reşit'e gönderdiği mektupta Osmanlı siyaseti hakkında olumsuz eleştirilerde bulunur. Bu eleştirilerde köye giden jandarmaların köylüler tarafından Azrail gibi görüldüğü belirtilir (94).

İnancımıza göre dört büyük melek arasında bulunan Azrail ve cennet melekleri, *Harp Zenginin Gelini* romanında birer benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Evin gelini Suat ve Cevdet Bey'in iş ortağı Kandilzâde arasında yasaklı bir ilişki yaşanmaktadır. Gözü Suat'tan başkasını görmeyen, bütün sermayesini ve vaktini ona harcayan Kandilzâde'nin arkadaşları: *"Allah versin yeryüzünde cennet melaikesine kavuştun da hepimizi yakandan attın (305)."* derler.

Kandilzâde Bey'in verdiği eğlence partilerinden birinde Cevdet Bey, davetsiz misafir olarak partiye katılır. Kayınbabasını bir anda karşısında gören Suat, telaşlanarak köşkün üst katındaki odaların birinde saklanır. Suat'ın telefonuyla köşke gelen Madam Viyolent, Cevdet Bey'i görünce yazarın ifadesiyle Azrail'le hesaplaşmaya başlamıştır (332).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, *"Tıpkı Mithat Efendi gibi İstanbul'un her kesiminden, her sınıfından insanı romanında kullanmıştır, alaycı dille bazen acımasızca tenkit etmiştir."* (Yalçın, 2012:133) Yazarın üslubunda dikkat çeken en önemli özellik; şeytan, melek ve cin gibi metafizik canlıların eğretilemeye dönüştürülmesidir. Hüseyin Rahmi, *Utanmaz Adam* romanının giriş kısmında melek ve şeytan kavramları için doğru tespitlerde bulunur: *"Melek ile şeytanı aramızda gören hiç yoktur. Ama birçok benzetmelerimizde bu iki sözü kullanırız. İnsan ruhça melekten çok şeytana yakındır (7)."* Romanda şeytanî zekâsıyla halkı dolandıran Avnussalah'ın maceraları anlatılır. Mahallenin Haylaz çocuğu Avnusaalah, komşuları Hürmüz Hanım'ın bahçesindeki yemişleri çalmıştır. Hürmüz Hanım, Avnussalah'ın haylazlığını annesi Fevziye Hanım'a şikâyet eder. Şikâyeti duyan Avnussalah, pazarda sattığı yemişlerin karşılığında belediyeye vergi vermediği için Hürmüz Hanım'a şantaj yapar. Saf kadın, bu şantajla korku ve telaşa kapılır. Avnussalah'ın şikâyetine mani olmak için de evlerine tabaklarla meyveler taşır. Avnussalah, komşu kadını kandırdıktan sonra şantajın melek saflığında bir insanı yola getirebileceğini söyler (29). Komşu bahçesindeki yemişleri çalmakla hırsızlığa başlayan Avnussalah, zamanla işleri büyüterek profesyonel bir dolandırıcı olur. Kendisi gibi kurnaz Suduri'yle ve Ali Safder'le, *Yaralı Gönülleri Teselli* mecmuasını yayınlayarak sözde aile içi sorunlar yaşayan insanlara rehabilitasyon desteği sağlayacaklarını vadeder. Rehabilitasyon merkezine müracaat eden Salih Şekür ve sevgilisi Vehbiye Ömer Hanım, kürtaj için Avnussalah'ın yardımını isterler. Avnussalah insanları dolandıracak kadar ahlâkî ve vicdanî değerlerini kaybetmiş olsa da böyle bir teklifi kabul etmekte zorlanır. Salih Şekür'e günahsız bir yavruya kıymakla büyük bir hata yapacağını anlatmaya çalışır. Salih Şekür ise melek gibi masum olmadıklarını hayatlarını semavî değil dünya kanunlarına göre idame etmek zorunda olduklarını söyleyerek kendisini savunmaya çalışır (254). Trajikomik

olayların anlatıldığı romanda din diline ait melek sembolü anlatıma estetik değer kazandırmıştır.

Tekrar Unsurları : (29, 104, 120, 125, 160, 227, 267)

Melek inancı *Hep Senin İçin* romanına da sembolik yansımıştır. Kevser Hanım, evladı gibi görüp evine aldığı Muhlis'in kızı Hicran'a aşk mektupları yazdığını öğrendikten sonra: *"Melek gibisindir. Fakat sakın darılma gücenme e mi? (17)."* deyip bundan sonra evlerine gelip gitmemesini ister.

Kır Çiçeği romanında melek göstergesi, iyiliksever kahramanların teşbih öğesi olarak kullanılmıştır. Roman, babası Ermeniler tarafından katledilen Çiçek'in hatıralarından derlenmiştir. Öksüz ve yetim Çiçek, baba gibi sevip değer verdiği Mahir Bey'in evine sığınmıştır. Mahir Bey'in kötü niyetli olduğunu öğrendikten sonra evlerinden ayrılarak patronu Reşit Bey'in aile dostları Mösyö Girot'un ve eşi Kamiyap Hanım Efendi'nin evine misafir olarak yerleşmiştir. Kamiyap Hanım'ın iyiliklerine minnettar olan Çiçek, onu günahsız bir meleğe benzetir (178). Güzel düşünceli Çiçek, aslında yardımını gördüğü herkesi bir melek gibi tasvir eder. Hastanede yattığı dönemde kendisine yardım eden merhametli hemşireleri melek benzetmesiyle anmıştır (240, 242).

Meşhedi Aslan Peşinde romanında Torik Necmi, Cicimama kabilesinin reisi olur. Kabile reisi Torik, bir müddet sonra çöl ortamından sıkılır. Başka kabilelerle savaşıp ganimetlerini almak için onlarla savaş kararı alır. Torik Necmi ve arkadaşları, Cicimaya kabilesiyle birlikte yola çıkarlar. Yolculuk sırasında Mikâil Efendi ve Torik Necmi her zamanki gibi laf dalaşına girerler. Torik Necmi'ye kafa tutan Mikâil Efendi, Torik'in yumruklarını sıkıp ona doğru yürüdüğünü görünce yalvararak ondan af diler. Meşhedi Cafer de Torik Necmi'nin davranışlarından huzursuzdur. Bu yüzden Mikâil'in Torik'e kafa tutmasına sevinmiştir. Mikâil Efendi'yi Torik'e karşı daha fazla kışkırtmak isteyen Meşhedi, Mikâil'in Torik'e yalvardığını görünce öfkelenir. Meşhedi'nin Mikâil'i aleyhine kışkırttığını fark eden Torik Necmi, buna sert tepki gösterir: *"Ulan, moruk… ahbarın yerinde sen olsan ne halt ederdin bakalım? (216)."* Yazar, romanın bu sahnesinde Torik'in yol arkadaşı Meşhedi'nin başucunda Azrail gibi durup cevap beklediğini söyler. Torik'in hiç

beklemediği bu sert tepkisi üzerine Meşhedi bir adım geriler ve şöyle der: *"Yoh Torik efendi.. Sözüm seninle değildi. İlle Mikâil Efendi'nin yerinde olanda özünle hoş geçinirdi, ağa! (217)."* görüldüğü gibi romanın bu sahnesinde Azrail sembolü gergin ruh halinin bir yansıması olarak kullanılmıştır.

Azrail meleği *Öldüren Kim?* romanında metafora dönüşmüştür. Romanda Vezir Abdülkerim Paşa'yı kimin öldürdüğü merak edilir. Cinayetin olduğu gece olaydan hiç haberi olmayan Abdülkerim Paşa'nın yeğeni Türkan, oldukça gergindir. Romanın bu sahnesinde köşkün etrafında dolaşan kişi Azrail sembolüyle tanıtılmıştır.

Ahlâksız Sacit'in baldızı Meliha'yla yaşadığı yasaklı ilişkiyi anlatan *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında melek, sembolik anlamda kullanılmıştır. Meliha'nın Bursa'dan geldiğini haber alan enişte Sacit, hiç vakit kaybetmeden Meliha'yı görmek için kaynanasının evine gider. Romanın bu sahnesinde Meliha, bir meleğe benzetilmiştir (31).

Aşk Fırtınası romanında melek göstergesi saflığın, günahsızlığın ve güzelliğinin bir karşılığı olarak kullanılmıştır. Başkahraman Feriha, yakın arkadaşı Nermin'i güzelliği ve zarafetiyle beyaz elbise içerisinde göklerden inen bir meleğe benzetir (16).

Bir Kız Böyle Düştü romanında ölüm meleği Azrail'den bir teşbih öğesi olarak yararlanılmıştır. Romanının başkahramanı İffet'in umumhanede yakalandığı hastalığın ileri aşamasında eski nişanlısı Celal, onu doktora götürmek ister. Paşakızı, adeta Azrail kesilerek buna tepki gösterir. Çünkü *"İffet'in hastalığını ve akıbetinin ölüm olduğunu, bu tecrübeli yosma pekâlâ anlamıştır (50)."* İffet'e hastalığı sırasında samimi duygularla yardım elini uzatan tek kişi Doktor Ekrem Bey'dir. İffet, iyileştikten sonra Ekrem'le romantik bir ilişki yaşamaya başlar. Ekrem'e kendisiyle tanışmadan önceki yaşantısında çok hata yaptığını ve çok günah işlediğini itiraf eder. Bu samimi itirafları duyan Ekrem, sevgilisine: *"Bunları bir tarafa bırak İffet. Sen benim nazarımda büyük bir kıymetsin. Meleklerin de günahı vardır. Ben onları asla düşünmüyorum (113)."* sözleriyle karşılık verir. Semavî dinlerde melekler, Allah'ın

günahsız ve masum mahlûkları olarak kabul edilirler. Ekrem Bey, sevgilisi İffet'e hastalığı sırasında moral desteği vermek için bu telkinlerde bulunmuştur.

Bu Kalp Duracak romanında melek göstergesi, sevgilinin saflığına, masumluğuna ve güzelliğine göndermede bulunmuştur. Cevdet Bey'in yeğeni Necip, Bilge'ye âşık olmuştur. Genç kadın, kendisini sürekli ihmal eden kocası Cevdet ve aşkına karşılık bekleyen Necip arasında tereddüt eder. Necip, Bilge'nin hem karakterini hem de güzelliğini çok beğenir. Amcası Cevdet Bey'in Bilge'yi oğlu Erol ile birlikte yalnız bırakıp dışarıda kadınlarla eğlenmesine çok üzülür. Necip göklerden inen bir melek gibi daima iyi, daima şefkatli ve vakur bu genç kadının dizlerine kapanmak; büyük aşkını ona ağlayarak haykırmak istemektedir (24). Fakat mutlu gelişeceği tahmin edilen olayların seyri değişir. Bilge, Necip'in trafik kazası geçirmesinden ve eşi Cevdet'in intihar etmesinde sonra ablası Sevgi ve eniştesi Binbaşı Vural'ın yaşadığı kasabaya gider. Kasabada hastalanan Bilge'yi muayene için gelen Doktor Erdinç Bey, Bilge'ye âşık olur. Bilge'nin de Doktor Erdinç'e karşı duygusal bir yakınlığı başlamıştır. Fakat Doktor'un Tükel'le nişanlı olduğunu öğrendikten sonra ona karşı mesafeli olmaya çalışır. Doktor Erdinç, Bilge'ye öyle bir tutkuyla bağlanmıştır ki onu bütün kadınlardan farklı görür. Bilge'ye karşı duygularını dinî sembolleri kullanarak dile getirir: *"Bu kadın, bu güzel yüzünde ve vücudunda eşsiz, nefis hatlarıyla bütün diğer kadınlardan ayrılan bu kadın, bilmem göklerden yanlışlıkla yere indirilen bir melek mi? Yoksa insanları affedemez günahlara sürüklemek için topraklara uğramış bir Şeytan mı? Fakat bu duruşunda, bu bakışlarında öyle bir ilahilik var ki ona Şeytan diyebilmek ne büyük haksızlık (61)."* Bilge aşkından sonra melankoliğe tutulan Doktor Erdinç, duygularını ifade edebilmek için din dilinden yararlanmıştır.

Reşat Enis'in *Gece Konuştu* romanında, toplumun suça teşvik ettiği çocukların dramını anlatır. Romanda dinî semboller ironik bir üslupla kullanılmıştır. Küçük İdris, küçük yaşta annesini kaybettikten sonra avukat babasının ilgisizliği ve merhametsizliği yüzünden sokak arkadaşlarıyla birlikte yankesicilik yapmaya mecbur kalmıştır. İdris, içine düştüğü bataklıkta babasını suçlar. Babası gibi zalim insanlar varken Azrail'in neden masum insanların canını aldığını sorgular (53, 54). Azrail, romanın farklı bölümlerinde de reel anlamda kullanılmıştır. Romanın dürüst

ve merhametli karakteri Efe Çakır, ince hastalığına yakalanarak ölmüştür. Yakın arkadaşı Arap Mehmet, en son görüşmelerinde yalnız ölmekten korktuğunu söyleyen Efe Çakır'ın ölüm anında yanında olmamaktan dolayı vicdan azabı çeker. Arap Mehmet üzüntüsünü dile getirirken Azrail meleğini asıl anlamında kullanır: *"Azrail'in ne vakti, ne saati belliydi. Geldi mi birden geliyor, ne bir kimseye haber veriyor, ne bildiriyordu (94)."* Efe Çakır'ın cenaze merasiminde arkadaşı Hikmet, nükteli bir üslupla Efe Çakır'ın kabirde Münker ve Nekir meleklerine nasıl cevap vereceğini sorar. Bu komik konuşmalara tebessüm eden imam, cenazeyi defnettikten sonra telkinlere başlar (110). *Gece Konuştu* romanında melek göstergesi, birçok romandan farklı olarak asıl anlamda kullanılmıştır (140).

Kahramanların saflıklarını ve güzelliklerini hissettirmek için bir teşbih unsuru olarak kullanılan melek öğesi, *Gökyüzü* romanında sabrın karşılığında bir metafor olarak kullanılmıştır. Kahraman-anlatıcı, süt kardeşi Raşit'i evinde ziyaret eder. Raşit'in karısı, gemi kaptanlığından emekli olan kocasının devam eden deniz tutkusundan ve aralarında sık sık çıkan kavgalardan bıktığını söyler. Kocasına öfkelenen kadın: *"Ben de melek değilim ya (7)."* metaforuyla kocasına karşı artık tahammülünün kalmadığını ima eder. Bu benzetmenin dışında meleğin iyilik ve güzel huy karşılığında kullanıldığını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: (146, 237)

Aşk romanında Ayça, kardeş gibi birlikte büyüdüğü Emre'yle sohbet ederken ona İslam inancına göre dört büyük melekten biri olan Cebrail'in adıyla hitap eder. Bu sohbette Emre'nin verdiği bilgiye göre, Dolunay yıllar önce bütün malını Uruk'un fakir insanlarına dağıtmış; su ve hurmayla yaşamaya başlamıştır. Bazen haftalarca münzevi olarak yaşadığı dağlarda yiyeceğini melekler getirirlermiş (77). Dolunay'a tarifsiz bir aşk duyan Ayça, onun hayaliyle konuşur. Ayça, sevgilisi Dolunay'ın: *"Ben aşk kıyametgâhının İsrafiliyim. Benim nefesim kalbe hayat verir (87)."* sözlerini hatırlayarak derin düşüncelere dalar. Romanın *Aşk Mağarasında Bir Ders* bölümünde de Ayça, Dolunay'ın hücresinde baş başa kaldıklarında birçok genç kızın sesinden aşk besteleri dinlediklerini söyler. Ayça: *"Acaba bu ses meleklerin sesleri miydi?"* derken inanç öğesi olarak kullandığı melek sözcüğüyle dinlediği musikiye kutsiyet katmak ister (107). Aynı roman karakteri Dolunay'ın hücresinde uyuduğu bir

zamanda gözlerini hiç açmak istemez. Yüreği öyle bir ateşle yanar ki eğer uyanırsa öleceğini düşünür. Ayça: "O vakit meleklerin nefesi bile beni diriltemez (108)." sözleriyle İsrafil'in diriliş suruna göndermede bulunur. Gönül adamı Dolunay'ın ikinci âşığı Can, dinî sembolleri kullanarak anlatır: *"Düşününce mahlûkların içinde ondan üstünü yok. Şerrinden şeytan pabucunu almadan kaçar. O bir kere kana susamasın, inan ki dişi kaplan yanında melaike olur; ifritler halinden ibret alır. Bozutlukta şeytana külahı ters giydirir, zebanilere ders verir… (8)."* Felsefî ve tasavvufî aşkın sentezlendiği romanda melek göstergesi, anlatıya derin manalar kazandırmıştır.

Bağlar Arasından romanında, *Birinci Kısım* asıl erkek kahraman Bülent'in *İkinci Kısım* ise asrilik özentisiyle elindeki değerleri tek tek yitiren karısı Necla'nın hâtıra defterinden oluşmaktadır. Bülent, idealist ülkücü bir gençtir. Küçük yaşta babasız kalınca tek dayanağı annesi olmuştur. Bülent, kardeşiyle birlikte kendisini zor şartlarda büyüten şefkatli annesini anarken melek sıfatını kullanır (4, 8). Romanın ikinci kısmında Necla, yalnızlaştırdığı kocasına karşı haksızlıklarının farkına varır. Bülent, Zonguldak'ın Kozlu ilçesindeki kömür yatağında mühendis olarak çalışmaktadır. Necla, sevgilisi İclal'in sahte aşkıyla yüzleştikten sonra kocası Bülent'in kıymetini daha iyi anlamış olur. Bir melek kadar saf ve temiz gördüğü kocasının yanına gitmeye karar verir (112). Romanda inancımıza göre dört büyük melekten biri olan İsrafil'in adı geçmiştir. İsrafil, sura üflemekle görevlendirilmiş büyük melekten biridir. Sura üflemesi hem bir yok oluş, hem de yeni bir hayata başlangıçtır. İsrafil'in sura ilk üfleyişiyle kâinat yerle bir olur, İsrafil'in sura ikinci üfleyişiyle bütün canlılar yeniden diriltilir. Bülent, Nur'un nişan merasiminde okunan marşı İsrafil'in suruna benzetir (44). *Bağlar Arasından* romanında da din diline ait sembolerin metafora dönüştüğünü tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: (56, 115)

Cumbadan Rumbaya romanında iki karakterin iç dünyasını melek benzetmesiyle tanımış oluruz. Karagümrük'te çıkan yangında asıl kahraman Cemile'yle birlikte mahalle sakinlerinin yardımına giden Tahsin Bey, Hafize karakterinin bakış açısıyla meleklere benzetilmiştir (343). Tahsin Bey de Cemile'nin kız kardeşi Şahende'yle evlenme isteğini melek sembolünü kullanarak dile getirmeye

çalışır: *"Ne melek hatundur, dedi, böyle bir validem olmakla iftihar ederim (358)."* der. Tahsin Bey'in meleğe benzettiği kişi, Şahende'nin annesi Asiye Hanım'dır.

Sinekli Bakkal romanında II. Abdülhamit'e yakınlığıyla tanınan Selim Paşa ve eşi Sabiha Hanım okuduğu mevlitlerle ve mukabelelerle herkesi kendisine hayran bırakan küçük Rabia'yı yetiştirmek üzere konaklarına alırlar. Selim Paşa'nın peltek oğlu Hilmi ve arkadaşları, bu kadar güzel bir sese sahip olan Hafız Rabia'nın batı müziği tahsili de alması gerektiğini söylerler. Hilmi bu amaçla, Rabia'yı konağın piyanisti İtalyan Peregrini'yle tanıştırır. Peregrini, güzel sesiyle meşhur Rabia'yı ilk gördüğünde ona duygusal bir yakınlık hisseder. Peregrini, Rabia'dan öncelikle Kuran-ı Kerim'den bir bölüm okumasını ister. Rabia ezberden bildiği ayetleri Peregrini'nin önünde huşu içinde okur. Peregrini, küçük kıza okuduğu ayetlerin anlamını sorar. Fakat onun bunlara cevap verecek kadar bilgisi yoktur. Hilmi, kütüphaneye koşarak bir tefsir kitabı getirerek Rabia'nın okuduğu ayetlerin anlamını bu tefsir kitabından okur. Okunan ayetlerin meali şöyledir: *"Rab meleklere, biz dünyaya hâkim olacak birini göndereceğiz, dediği zaman onlar: 'Biz senin kutsiyetini ila, sana hamdüsena ile meşgulken sen oraya fitne ika edecek, kan dökecek bir kimse mi gönderiyorsun' dediler? (81)."* Karşıt güçlerin acımasızca birbirlerini yok etmeye çalıştığı bu dünyada meleklerin bu sitemleri manidardır**.** Eski bir rahip olan Peregrini, sarsılan imanıyla bu duyduğu ayet mealleri karşısında: *"Beni Allahımdan, ruhbaniyetten ve manastırdan ayıran işte meleklerin bu mantığı, bu itirazı olmuştur (82)."* der. Peregrini, aforoz edildiği Katolik değerlere karşı isyankâr bir ruh taşır. Bu isyankâr ruh onu şeytana yakınlaştırırken meleklerden uzaklaştırır. Çünkü Şeytan, cesaret ve fedakârlık göstererek cennette melek olarak kalmayı fikir hürriyeti namına feda etmiştir (84). Rabia, babası Tevkif' in sürgün edilmesinde sonra yaşadığı kötü günlerde insanları dünyaya hâkim kıldığı için Allah'a sitem eden meleklerin ağzından konuşur (247). Adıvar, anlatısının bu bölümünde Bakara suresinin meleklerle ilgili otuzuncu ayetini iktibas ederek romanın yerli yanını güçlendirmiştir.

Şehvet ve mal düşkünü Ahmet Ziya, *Yıldız Yağmuru* romanında asıl kahramandır. Tatlı dili ve cerbezeli konuşmalarıyla evli veya bekâr birçok kadını aşk tuzağına düşürebilmektedir. Hilekâr Ahmet Ziya, çalıştığı şirket patronunun kızı Belkıs'la evlenmeyi başarır. Kocasının çapkınlıklarından habersiz olan Belkıs, düğün

gecesi çok mutludur. Yazar, bu mutlu atmosferi tasvir ederken melek benzetmesinden yararlanır: *"Düğün gecesi Belkıs, kanatsız bir melek idi (175)."* Ahmet Ziya, Belkıs ile evlendikten sonra İlyas Bulgurlu'nun yalısında iç güveysi olarak yaşamaya başlar. Yalıdaki hayattan bir süre sonra bıkar. Belkıs'a denize açılmayı teklif eder. Belkıs, Ziya'nın bu arzusunu bir melek gülüşüyle karşılar (272). Melek gibi saf ve temiz bir aile kızı olan Belkıs, yaptığı onca fedakârlığa rağmen onu çapkınlıklarından bir türlü vazgeçiremez.

İnanç öğelerinin oldukça sınırlı olduğu *Yosma* romanında Azrail meleğinin sembolik kullanıldığını görürüz. Fazıl Bey, züppe karısı Güney'in kendisinden apartmanlarının tapusunu istemesi üzerine Azrail'e canını verir gibi yerinden fırlar (215). Görüldüğü gibi Azrail göstergesi, Fazıl Bey'in hissiyatını anlatmak için bir teşbih öğesi olarak kullanılmıştır.

Aşkın Temizi romanında Türk insanının yıllarca süren savaşlardan ve işgallerden sonra toprakları kadar dinî değerlerinin yozlaştığını okuruz (20). Anadolu halkı, taassup ve cehalet içerisinde aklî melekesini yitirmiştir. Yazar, bir kasabalının bakış açısıyla Müslüman Anadolu insanının taassubunu büyük meleklerden verdiği örneklerle ortaya koymak ister. Allah'ın büyük melekleri Cebrail, Mikâil ve Azrail gökyüzünde onu tavaf ederken insanlar ibadeti bırakmış şirke girmektedirler. Çünkü insanların yaptığı tayyarelere binmek günah-ı kebireyi işlemek gibi bir suçtur (21). Romanda bayram, düğün ve tarpı törenlerinde okunan şiirlerinde: *"Gökler gökler mavi gökler/ Sizi bekler melekler (503)."* örneğinde olduğu gibi melek inancını gösteren dizeler tespit etmekteyiz. Birçok romanda gördüğümüz kahramanların iyilik ve masumluk yönleriyle meleğe benzetilmesini bu romanda da görmekteyiz. Roman kahramanları arasında Erden'in sözlüsü, Hafız Hanım ve Hacı, insalcıl yönleriyle meleğe benzetilirler.

Tekrar Unsurları: (13, 165, 269, 355)

İnsan Artıkları romanında hırsız Faik, insanları alaya alan bir karakterdir. Hırsızlıkla kazandığı paraları kendisine Allah'ın gönderdiğini söyleyecek kadar dinî yanı zayıf olan Faik, en son çaldığı cüzdandaki paraları görünce cüzdan sahibini: *"Azrail canını sökse götürse farkına varmayacak (21)."* cümleleriyle alaya alır. Dini

karşıt güç kabul eden bir zihniyetle kaleme alınan romanda, melek sembolü ironik bir üslupla kullanılmıştır.

Dinî unsurların oldukça sınırlı olduğu *Nişanlılar* romanında Fikret, karısı Nilüfer'e aşk mektupları yazan Suat Pertev'in bu aşkına cevap vermemesini takdir eder. Fikret, karısına: *"Melek gibi kızsın (98)."* sözleriyle iltifat eder.

Melankolik aşk, aldatma ve namus için işlenen cinayet izlekleri üzerine kurgulanan *Ölünceye Kadar* romanında trajik olaylar yaşanmıştır. Melek inancı, romana teşbih unsuru olarak yansır. Yasaklı bir aşk yaşayan Bülent, hamile kalmıştır. İşlediği günahtan pişman olarak yataklara düşen Bülent'in hali içler acısıdır. Dadısı : *"Ah ya Rabim, hey büyük Tanrım benim melek yüzlü yavrumu bu hale koyan zalimi sen bildiğin gibi yap (174)."* beddualarını eder. Romanda haksızlığa uğrayan kadınların ruh hali melek teşbihiyle anlatılmıştır (24).

Sevenler Yolu romanında da Viyana'da ailesiyle birlikte yaşamını sürdüren Şermin, İstanbul'dan kendilerini ziyarete gelen halasının kızı Nermin'i ilk gördüğünde boynuna sarılarak: *"Ah benim nonoş ablacığım, bunu sana doktor değil sana gökteki melekler söylemiş olacaklar. Annemi yerinden kaldıramıyorum. Seni bana Allah gönderdi (135)."* der. Romanda melek göstergesi gerçek anlamda kullanılmakla birlikte okuyucuda dinî bir çağrışım uyandırmaz.

Sonsuz Gece romanında Mualla, eve geç geldiği için yeğeni Bedia telaşlanmıştır. Dışarıdaki soğuk havanın ve fırtınanın teyzesine zarar vermiş olacağını düşündüğü için korkmuştur. Mualla, yeğeninin telaşlı halini görünce korktuğu kadar dışarıda bir fırtınanın olmadığını söyler. Bedia, teyzesinin bu rahatlığı karşısında: *"Fırtına mı yok? Mutlaka senin etrafında melekler kanatlarıyla duvar çekmişlerdir (111)."* der. Masum kız, şiddetli fırtınaya rağmen teyzesine bir zarar gelmemesini meleklerin onu kanatlarıyla korumasına bağlar.

Türk Yıldızı Emine romanı millî ve ahlâkî nitelikte bir eserdir. Roman, küçük yaşta yetim ve öksüz kalan Emine'nin Millî Mücadele yıllarındaki kahramanlıklarla dolu macerasını anlatır. Eserde meleklere iman inancı bulunmaktadır. Anasız babasız küçük Emine'ye, köyde Ayşe teyze bakmaktadır. Ayşe teyze ihtiyarlığın da getirdiği

hastalıklarla sabahlara kadar sancılardan uyuyamaz hale gelmiştir. Emine, bu ihtiyar kadının ölmesiyle kimsesiz ve yalnız kalacağından endişe etmektedir. Emine çok küçük yaşlarda hissettiği bu korkuyu ve endişeyi hatıra defterine yazmıştır: *"Hulasa Azrail bizim kapının önünde dolaşmaya, baykuş kuşları da bizim damda ötmeye başlamışlardı. Herhalde yakında bizim fakir kulübemizin içine bir acı girecek; çünkü kapısından bir cenaze çıkacaktı veyahut benim alnıma böyle felaket yazılmış olacak ki istikbalde kopacak fırtınanın sağanak rüzgârları şimdiden benim gözlerim önünde sert sert esmeye ve yıldırım düşürecek şimşekler de çakmağa başlamıştı (26)."* Romanda vaka zamanı, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan Millî Mücadele yıllarıdır. Balkan Harbi'nin başlaması üzerine İstanbul'da düzen bozulmuştur. Halk açlıktan can çekişirken bir kısım fırsatçı da harp zengini olmanın yollarını aramaktadır. Bu fırsatçı zümrenin sömürüsünden huzursuz olan Kahraman, Zehra'yla birlikte bir randevu evi açmayı, haram yiyenleri buraya düşürerek onlardan kazandıkları paralarla fakirleri doyurmayı planlar. Zehra, bu iş için uygun bir ev ararken kapısı açık bir evde konuşulanları dinler. Ev sahipleri evlerini kiralayabilmek için müşteri beklemektedirler. Konuşmalar arasında Azrail meleğinin adının kullanıldığını tespit ediyoruz. Zeynep: *"Doğrusu bu menhus hanede artık birgün bile oturamam. Üstüme iyilik sağlık. Cinler periler burada gözüme görünmeye başladılar."* Kocası Hasan Efendi: *"Hakkın var karıcığım. Şu karşıki mezarlığı görünce benim de Azrail gözüme görünüyor. Her gün oraya birkaç cenaze gömüldükçe sıra bizlere geldi diye meraklanıyorum (50, 51)."* Zehra, bu konuşmalara şahit olduktan sonra selam vererek eve girer ve yeni ev sahipleriyle tanışmış olur. Roman, vaka zamanının sosyal olaylarını da yansıtır. Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkılınca işgal edilen Osmanlı topraklarını kurtarmak için ülkede seferberlik ilan edilir. Kahraman, hiç tereddüt etmeden savaşmak için cepheye gider. Türk ordusu büyük mahrumiyetler içerisinde tarihe bir destan yazarak düşmanları topraklarından temizler. Kahraman, bu zaferde melek inancından yararlanarak duygu ve heyecanını dile getirir: *"Ey vatandaşlar bakınız! Bu büyük bayramımızın sevincine yalnız yeryüzündeki Müslümanlar değil, gökteki Melekler, yıldızlar da iştirak ediyor (254)."* Romanda melek inancı açıkça hissedilmektedir. Özellikle masumiyet temasını karşılamak üzere melek benzetmesinden yeri geldikçe yararlanıldığını görüyoruz.

Tekrar Unsurları: (106, 157, 288, 351)

Güzin, *Aşınmış Vicdanlar* romanında erkelerle yasak aşk ilişkiler yaşayan başkahramandır. Güzin'in eski iş arkadaşı Mebrure, Güzin'in aşk tuzağına düşen Sıtkı'yı, *"sahip çıkılmayan her kadının elbet birgün kötü yola ve tuzaklara düşer"* sözleriyle uyarmaya çalışır. Sıtkı, sevgilisi Güzin'in zaaflarını kabullenmek istemez. Fakat Mebrure ısrarla aldatılan Sıtkı'yı uyandırmaya çalışır. Sıtkı ise halen sevgilisinin masumiyetine inanmaktadır. Mebrure, hayal dünyasında yaşayan Sıtkı'yı daha fazla etkileyebilmek için dinî sembolleri kullanır: *"Sen hiç din kitabı okumadın mı, olmaz olur mu? Şeytan da bir melekmiş ama hata yapınca cennetten kovuluvermiş (115)."* Mebrure bu sözleriyle Sıtkı'nın gözünde masum görünen Güzin'in yaptığı çapkınlıkları ima eder. Sacide de erkek kardeşi Refik'i aşk tuzağına düşüren Güzin'i, kocası Necmi'yle barıştırarak ondan kurtulmak ister. Saf ve sorumsuz Necmi de karısının kendisini aldattığını duymuştur. Sacide'yle aralarında geçen diyalogda karısının kendisini aldatmış olabileceğini açıkça itiraf eder. Sacide, nükteli bir üslupla: *"A! Sen deli olmuşsun ayol. Melek gibi kadına leke mi süreceksin? (195)."* der. Romanın bu sahnesinde melek sembolü asıl anlamının dışında teşbih öğesidir.

Tekrar Unsurları: (222, 234, 252).

Beyza romanının kahramanı Hami, inanç krizi yaşayan aykırı bir karakterdir. Mısır'da Beyza'yla evlenmeye karar verir. Beyza'nın mürebbiyesi gençlerin evlilikleri için: *" Allah'a karşı saadetiniz için Meryem kadar temiz bir kalple ruhumdan doğan samimiyetle diz çöküp yalvaracağım (139)."*der. Beyza, nikâhta annesinin ve mürebbiyesinin kendilerine dua edeceklerini söyleyerek bu konuda inanç değerlerini yitiren Hami'ye bilgi verme ihtiyacını duyar: *"Annemle mürebbiyem nikâh olurken dua edecekler. O vakit dualar kabul olurmuş. Ben de dua ederim (156)."* Beyza'nın bu samimi düşüncelerine karşılık Hami'nin verdiği cevap ilginçtir: "*Annen de senin gibi bir melek, baktıkça hayrette kalıyorum. Nasıl canın isterse öyle yap. İster tenis oyna, ister dua et (156)."* Meleklerin günahsızlığının ve saflığının bir teşbih öğesi olarak kullanıldığı romanda başkahraman Hami, inanç değerlerini yitirmesine rağmen duygu aktarımlarında yeri geldikçe dinî unsurları kullanmaktadır.

Muazzez Tahsin Berkant'ın incelediğimiz *Bahar Çiçeği* romanında, kahramanlar birbirlerine olan sevgilerini ve minnet duygularını melek sembolüyle ifade ederler. Selma, yatılı okulda kendisiyle anne şefkatiyle ilgilenen Müdire Hanım'a *"melek huylu anacığım (24)."* hitabında bulunur.

Bulgar Sadık romanı, biyografik bir romandır. Roman Bulgar Sadık'ın anılarının romana uyarlanmasıyla oluşmuştur. Bulgaristan'ın bir kasabasında yaşayan İstoyan, Müslüman Türk halkına ve askerlerine yapılan zulüm ve haksızlıklara dayanamayarak ordudan ayrılır. İstoyan, Türk paşalarıyla tanıştıktan sonra İslam dinine girerek Mehmet Sadık adını alır. Mehmet Sadık, bundan sonraki hayatını Bulgar komitelerine karşı mücadeleye adar. Birinci Dünya savaşı ve Milli Mücadele yılarında Müslüman Türk halkı için büyük fedakârlıklar gösteren Bulgar Sadık, ömrünün son günlerini İstanbul Haseki Hastanesinde geçirir. Mehmet Sadık, anılarında hastanedeki ruh halini Azrail meleğinin adının kullanarak aktarır: *"Azrail'in kurtarıcı elini gülerek bekliyor, sabırsızlıkla özlüyorum (312)."* İhtida ettikten sonra samimi bir İslam inancına sahip olan Bulgar Sadık, ölüm meleği Azrail'e sevgi ve özlem hisleriyle bakmaktadır. Sadık'ın anılarından alınan bu cümlelerin dışında melek göstergesi birçok romanda tespit ettiğimiz gibi bir teşbih öğesi olarak kullanılmıştır (85, 241).

Vatansever genç kadın Nazan Hanım, *Çöl Gibi* romanında asıl kahramandır. Milli Mücadele döneminin yaşandığı yıllarda gönüllü olarak Denizli'deki bir hastanede çalışmaya başlayan Nazan Hanım'ı hastanedeki görevliler ve yaralılar Allah'ın kendilerine gönderdiği bir meleğe benzetirler (255).

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında XII. bölüm *Melek ve Şeytan* başlığıyla kaleme alınmıştır. Mirasyedi Süleyman, büyük annesinden miras kalan bütün malları art arda yaptığı hatalarla yitirmiştir. Süleyman, yaşadıklarını bir talihsizlik olarak görür. İtalya'da bulunduğu sırada bir fabrikatörün melek kadar güzel ve Belkıs kadar zengin kızıyla nişanlanacağı sırada, kızın bir opera sanatçısıyla kaçmasına üzülür (39). Mirasyedi Süleyman, kaybettiği imkânları tekrar kazanabilmek için hileli yollara başvurmaya başlar. Kurduğu tuzakla zengin iş adamı İsmail Zeki'nin sözde hayatını kurtarmıştır. İsmail Zeki'yi öldürmeye çalışan çete arkadaşlarına bedenini siper yapan kurnaz Süleyman, İsmail Zeki'nin dostluğunu kazanır. Zengin bir

müteahhit olan İsmail Zeki'nin kızı Güzin de babasının hayatını kurtardığına inandığı Süleyman'a âşık olur. Süleyman'ın amacı bu zengin ailenin kızıyla evlenerek lüks içinde rahat bir hayat yaşamaktır. Süleyman, evin saf ve güzel kızı Güzin'i etkileyebilmek için ona güzel sözlerle iltifat eder. Bu iltifatları içerisinde melek göstergesini de kullanmıştır (180). İlk başlarda çıkar ilişkisine göre kurulan bu aşk, zamanla gerçek bir aşka dönüşür. Süleyman bu duygusal değişmeyi melek ve şeytan metaforunu kullanarak dile getirir: *"Şeytan ile melek arasındaki savaşı zayıf olan kazanmıştır. Onun zayıf olan tarafı zırhı idi."* Süleyman, dürüst ve iyi niyetli olmak şartıyla zayıflığın büyük bir güç olduğunu melek metaforuyla anlatmaya çalışmıştır(196).

İkinci Dünya romanı, iki aşk dünyası (kadın) arasında tereddüt yaşayan Murat'ın ruh halini anlatır. Yurdagül, Murat´ın aşkına karşılık vermemesini bir türlü kabullenemez. Onu aşkına esir edebilmek için C… köyüne gelir. Bu sırada Murat, yeni sevgilisi Nihâl'le uzun yıllar sürecek bir beraberlik düşünmektedir. Fakat Yurdagül'ün cazibesi onu bu fikrinden vazgeçir. Sevgilisi Nihâl'e ihanet ederek İstanbul'a geri döner. Ancak bir süre sonra Nihâl'in aşkına haksızlık ettiğini düşünerek kasabaya geri döner. Nihâl´in aşkına ihanet ettiğini düşünen Murat, yaşadığı buhranını atlatmak için kendisini alkole verir. Bir gece yaşadığı bu ızdıraba daha fazla dayanamaz ve Nihâl´e itiraflarda bulunur: *"Beni her cihetçe tatmin edebilecek olan seni niçin sevemiyorum da bütün manası ile benden uzaklarda olan Yurdagül'e bağlıyım? Fakat seni meleklerden üstün tutuyorum Nihâl (74)."* Murat, dindar bir kişiliğe sahip değildir. Romantik anlarında kaleme aldığı yazılarında, üslubunu zenginleştirmek için dinî terminolojiyi kullanır.

Azrail göstergesi *Kılıçaslan* romanında ölüme göndermede bulunur. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İranlılarla yaptığı savaşta mağlup olur. Çocukları Aslan ve kardeşi Tokay, esir alınarak zindana atılır. Zindanda kardeşiyle birlikte yedi sene kalan Cesur yürekli Aslan: *"Bu zindanda oturup Azrail'i beklemektense bu mazgalı delip bir parça açarak buradan aşağı her ne pahasına olursa olsun gizlice inmek sonra su hendeğini aşıp kaçmak lazım (5)."* der. Aslan, canını Allah'a emanet ederek kardeşiyle bu tehlikeli kaçış eylemini başarıyla gerçekleştirir.

Korkuyorum romanında kahramanlar arasında geçen diyaloglarda Zehra'nın ve Faize'nin iyiliklerinden dolayı meleğe teşbih edildiğini görüyoruz (117, 118).

Pınar Başında Ölen Kız romanında bazı genç kızlar iyilik, saflık ve güzellik konusunda meleklere benzetilmiştir. Selma Hanım, Ayşe'ye: *"Vallahi sen hem güzel, hem melek gibi bir kızsın (19)."* der. Romanın başkahramanı Zeynep'in güzelliğine hayran olan kadın düşkünü erkekler de diyaloglarında *"sevimli melek"* teşbihini kullanırlar (89, 118).

Burjuvazi tiplerin hayat hikâyelerini anlatan *Üç İstanbul* romanı, anlatım teknikleri ve kurgu açısından başarılıdır. Okuyucu, aksiyoner vaka örgüsü içerisinde kendine ait değerleri okur. Romanın kahramanı dinsiz olmasına rağmen üslubunda dinî terminolojiden kopuk değildir. Anlatıda *"melekleşme"* ve *"meleğin kanadı"* gibi yerli ve özgün metaforlar kullanılmıştır. Kocası Senih Efendi'yi aldatan Macide, dinî hassasiyetini kaybetmiştir. Macide'yi aşk tuzağına düşürmek için bu seferki hedefinde Avukat Adnan Bey vardır. 93 harbinde babasının ölümünden sonra annesiyle birlikte Balkanlardan İstanbul'a göç eden Adnan'ın da yeni tanıştığı burjuvazî hayattaki yasaklı ilişkilere karşı bir ön yargısı yoktur. Romanında gösterme tekniğinden çok anlatma tekniğini kullanan yazar, dinî unsurların simgesel anlamlarından yararlanarak bu ihanet tablosunu okuyucuya hâkim bakış açısıyla aktarır: *"Birdenbire Adnan'ın avukatlığını düşündü, içinden onun kendi odasına götürebileceğine meşum yüzle karar verdi; Macide kocasını aldatırken şeytanlaşmaz; günahını çocuk yüzüyle işlerdi; çok güzel çehrelerin hiçbir şeyden kirlenmeyen temizliği Nacide'nin yüzünde, günahını işlerken pembe bir baharla dolar, daha çok melekleşirdi! (239)."* Macide, cazibesiyle elde ettiği Adnan'dan hamile kalır. Adnan, sosyete çevresine rezil olacağını düşünüp bebeğini aldırması için Macide'ye baskı yapar. Düşmüş kadın, Adnan'ın bu baskısına başlangıçta dirense de sonradan bu kirli işe ikna olur. Adnan, namusunu kurtarmanın sevinci ile bir daha Senih Efendi'nin konağının bulunduğu Sofular Mahallesine uğramaz. Macide, vefasız Adnan'dan ayrıldıktan sonra Çilli Mahmut'la aşk yaşamaya başlar. Fakat bu seferki ilişkisi kötüdür. Çilli Mahmut Macide'ye sürekli dayak atar ve onu ağır işlerde çalıştırır. Macide bu zor ve sıkıntılı günlerde hastalanır. Talihsiz kadın vereme yakalanmıştır. Doktorlar ve Çilli Mahmut üzülmemesi için Macide'ye

hastalığını söylemezler. Fakat Çilli Mahmut bu sırrı daha fazla saklayamaz. Bir tartışma anında zavallı kadının hastalığını ağzından kaçırır. Bu dramatik sahnenin anlatımında dinî sembollerden yararlanıldığını okuruz: *"Macide verem olduğunu bilmiyordu. Kadına ömründe ilk defa talihi bu yüzden gülmüştü: Verem olduğunu bilmemek!.. Lakin büyük hastalıkların en güzel tarafı olan bu gafleti, hastalığının adını bilmeden ölmek saadetini, bir meleğin kanadından gözlere inen bu karanlığı, bu gökyüzü dolu gölgeyi Macide'ye felek çok gördü (293)."* Kuntay, anlatısında din dilini kullanarak alışılmadık bağdaşmalar kullanmıştır (372). Mekân tasvirlerinde ve ruh çözümlemelerinde kullanılan söz sanatları romanın estetik değerini yüceltmiştir.

Romancıların büyük bir kısmı kahramanların beğenme, sempati duyma ve tasvip etme algılarını, melek kavramının göndergelerinden yararlanarak yansıtmaya çalışmışlardır. Özellikle sevimli, iyiliksever ve merhametli kadın kahramanların meleğe benzetildiği romanların sayısı fazladır. *Ayşim, Hep Senin İçin, Kır Çiçeği, Yalaza Enişte ve Baldızlar, Aşk Fırtınası, Bu Kalp Duracak, Bağlar Arasından, Cumbadan Rumbaya, Yıldız Yağmuru, Yosma, Ölünceye Kadar, Sevenler Yolu, Sonsuz Gece, Türk Yıldızı Emine, Aşınmış Vicdanlar, Beyza, Bahar Çiçeği, Çöl Gibi, İkinci Dünya, Korkuyorum, Üç İstanbul* romanlarında melek göstergesinin kadınların güzelliğine veya iyilikseverliğine göndermede bulunduğu anlatı örnekleri mevcuttur. İnancımıza göre ruhları kabzeden Azrail meleği romanlarda olumsuz algıya göndermede bulunur. *Aşk Yarışı, Harp Zenginin Gelini, İnsan Artıkları, Kılıçaslan, Dünkülerin Romanı, Öldüren Kim?, Bir Kız Böyle Düştü, Gece Konuştu, Yosma, Aşkın Temizi, İnsan Artıkları, Türk Yıldızı Emine, Bulgar Sadık, Kılıçaslan* romanlarında Azrail göstergesi kahramanların ürküten yönlerine veya reel hayatta olduğu gibi insanların ruhlarını alan meleğe göndermede bulunur. Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında melek göstergesinin içerdiği reel ve mecaz anlamlarından başarıyla yararlanmıştır. Adıvar'ın anlatısında meleklerin yaratılmasıyla ilgili Bakara suresinin 30. ayeti montaj tekniğiyle kullanılmıştır. Bu teknik romanın realist yanını güçlendirmiştir. *Aşkın Temizi* romanında dönemin kültür politikasının tesirine bağlı olarak yozlaşan melek inancı hicvedilmiştir.

2.1.1.2.6. Kaza ve Kadere İman ile İlgili Hususlar

İslam'ın kaza ve kader inancı ancak Allah'ın varlığını ve birliğini bütün yönleriyle kabul edip anlamlandırdıktan sonra tanımlanabilecek bir konudur. İnancımıza göre. *"Allahü Teâlâ, hayrı ve şerri, iyiyi, kötüyü irade eder, ister ve yaratır. İyilerin de, kötülüklerin de halıkı, yaratanı odur."* (Işık, 1965:285). Kaderin kelime karşılığı sözlükte şöyle geçer: *"İnanılması İslami iman esaslarından olmak üzere insanların başına gelecek her türlü işlere dair Allah'ın ezelî hüküm ve takdiri."* (Develioğlu, 1993:478).

İncelediğimiz romanların genelinde kader inancı *nasip, kısmet, alın yazısı ve talih* sembolleriyle birlikte kullanılmıştır. Kahramanlar, başlarına gelen kötü bir hadiseyi veya yaşadıkları hayal kırıklıklarını kadere bağlayıp teselli bulurlar. Özellikle savaşın getirdiği yıkımlardan sonra hayatta yalnız kalan veya aşk hayatında hayal kırıklığına uğrayan kadınlar hadiselerin zorluklarına kader inancıyla dayanırlar. Gerçek hayata ayna tutmaya çalışan yazarlar, bu inanç unsurlarını belagat kaidelerine uyarak kullandığı nispette başarılı oluşmuşlardır. Okuyucunun rahatlıkla anlayabildiği sürükleyici romanlarda din duygusunun tezahürü olan bu tür semboller, duygu aktarımında önemli bir dil malzemesi olmuştur.

Tezimizin anlaşılırlığını kolaylaştırmak için bu kategorideki bulgularımızı öncelikle *Kaza ve Kadere İman* başlığı altında değerlendirdik. Kahramanlar *nasip, kısmet, baht, alın yazısı, felek ve talih* göstergelerini kullanarak İslam'ın kaza ve kader inancına göndermede bulundukları için bu göstergelerin kullanıldığı anlatıları ayrı bir başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük. Okumalarımızda inanç unsurlarının romanda hangi ruh halinin bir yansıması olarak kullanıldığını tespit etmeye çalıştık. Roman içerisinde aynı sınıfa dâhil edilebileceğimiz sözcük gruplarını tekrar grupları açıklamasıyla belirttik.

Ayşim romanında Kılıç Baba, kızı Ayşim'in saraya kaçırılmasından sonra Padişah III. Ahmet'e karşı büyük bir öfke duyar. Ayşim'in annesi Habibe, kederinden ve çaresizliğinden ağlamaktadır. Kılıç Baba, cesur ve dindar bir Müslüman'dır. Ağlayan karısı Habibe'ye kader inancıyla teselli verir. *"Ağlama kadere iman acizlerin en büyük tesellisidir, onu yuvamızdan ayıran kuvvet bize getirmesini de düşünür (57)."*

İsyancı şakilerle Türk subayları arasında geçen mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanının ikinci kahramanlarından Celal Bey, şakilerin attığı bir bombadan sonra kaybolur. Celal Bey'i arayan arkadaşları onu yaralı olarak bulurlar. Teğmen Celal, gözyaşları içinde kendisine yardım eden İsmail'e kader inancıyla teselli verir: *"İsmail ağlama, kadere boyun eğmekten başka çare yok (9)."* Hükümet, isyancılarla yapılan mücadelede Adnan'a gizli bir görev verir. Adnan Bey, göreve gitmeden önce annesine yazdığı mektubunda sevgili Necla ile ilgili isteklerini anlatır: *"Eğer Necla gelir de sana benden bir şey sorarsa, sakın hırpalama; iyi muamele et… Kader bu! Her seven muhakkak sevilmez ki (37)."* Adnan Bey, gizli bir görev için geldiği isyancı şakilerin yerlerinde Türk filolarının bombardımanından kurtulmak için bir mağaraya sığınır. Mağaraya sığınarak kurtulan Adnan Bey, bu sırada bombardımandan yaralanan bir kadını rehin alır. Bu kadın, isyancı liderinin kızıdır. Türk subayının kendisini öldüreceğini düşünen Zeynep, din dilini kullanarak duygularını yansıtır: *"Elinizdeyim. Artık kadere boyun eğmek benim sıram (81)."* Zeynep'in, isyancılar arasında çarpışmasına rağmen din duygusu güçlüdür. Zeynep'in bu teslimiyetçi tavrından etkilenen Adnan, onunla aynı dili kullanarak konuşur: *"Sil şu gözlerinin yaşını, Kadere boyun eğmek lazım. Hem hayat bu kadar ızdırap çekmeğe değmez (85)."* Adnan Bey, şakilerle savaşmak için geldiği Ağrı Dağı'nda bu güzel kıza âşık olmuştur. Fakat iki karşı güce mensup sevgililerin birbirlerinden ayrılmaları gerekmektedir. Adnan Bey, kendisinden ayrılmak istemeyen Zeynep'i kader inancıyla teselli eder: *"Ağlama. Kadere boyun eğmekten başka çare yok (97)."* der. İki sevgili ölümü göze alıp ayrılmaktan vazgeçerler. Adnan Bey, jandarmaların sevgilisini yakalayacağından endişe etmektedir. Zeynep'i hastaneden çıkarıp şehitler için düzenlenen merasime götürmeye hazırlanırken bir jandarma subayı içeri girer, *"Zeynep'i tevkif ediyorum"* der. Bu duruma karşı çıkan Adnan Bey'i bu sefer Zeynep, kader inancıyla teselli eder. Zeynep'in *"Adnan Bey soğukkanlı olunuz, felakete, daha doğrusu kadere boyun eğmek lazım (139)."* sözlerine karşılık, Adnan Bey sinirlenir. Haksızlıklar karşısında bunalan Adnan, sevgilisinin kaderci anlayışına karşı: *"Hangi kadere niçin hangi günahımız için boyun eğecekmişiz? (140)." der.* Zeynep ve Adnan, birlikte mutlu olabilmek için verdikleri mücadelede kader inancıyla hadiselerin zorluklarına dayanabilmişlerdir.

Gurbet Yolcusu romanının ana kahramanı Recep, küçük yaşlarda köyünden kopup İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da maceralı zorlu bir hayat yaşayan Recep, ruh halini kader inancıyla dile getirir: *"Ben bütün varlığını bir tesadüfe borçlu fakir bir gurbet yolcusu idim. Kaderim beni kervan geçmeyen bir dağ köyünden kuru bir yaprak gibi kaldırdı. Âdeta nebati bir hayat geçirdim. (279)'"* Temel iman esaslarına en az vurgunun yapıldığı romanlarda başkişi Recep, yanında büyüdüğü Leyla Hanım'la kadın erkek ilişkileri hakkında tartışır. Recep'e göre kadınlar sürekli erkeklerin kendileriyle ilgilenmelerini istemektedirler. Hâlbuki her kadına sadece bir erkek mukadderdir. Recep'in bu fikrine itiraz eden Leyla Hanım, özellikle kadınların kaderlerinde bir erkeğe mahkûm edilme fikrini çok yanlış bulur. Recep'e duyduklarını doğrultmak için konuşma arasına girer:*"Azizim, dedi. Şu bahsi hülasa edelim. Her kadın kendine mukadder olan erkekten her şey bekleyebilir, dedin. Sonra kadın pasiftir erkek acayiptir diye bir nazariye söyledin. Hislerin arzuların da bu vaziyete göre ayrıldığını ilave ettin (135-136)."* Leyla Hanım, Recep'e sözlerini doğrulattıktan sonra kadınların erkelerden beklentilerinde haklı olduklarını örneklerle izah eder. Daha sonra gülümseyerek şöyle der: *"Şu halde fikrini değiştir azizim. Her kadın kendine mukadder olan erkekten bir şeyler bekler. Fakat bu şeyler menekşeler gibi bahçede yetişen şeyler değildir."* İki dost arasında geçen konuşmalarda derinliği olmasa da kader inancına göndermede yapıldığını görüyoruz.

Sevim'in aşk duyguları üzerine kurgulanan *Kalbimin Romanı'nda* kahramanların kader inancı kuvvetlidir. Yaşadıkları acı olaylarda ve aşk hayatlarında uğradıkları hayal kırıklıklarında teselliyi kader inancında ararlar. Sevim, ablası Gönül'ü büyük bir aşkla seven Berna'ya ablasının Avukat Baki'yle nişanlandığını söyler. Berna, bu acı haberi duyunca o an için büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Fakat kötü kaderiyle mücadele etmeye alışmış olan Berna, Sevim'e bu hastalığını da tedavi edebilecek gücünün olduğunu söyler (58). Gönül, mantık ilişkisiyle nişanlandığı Avukat Baki Sözer'in kibirli tavırlarından dolayı huzursuzdur. Hatta bir ara nişanı bozmayı da düşünür. Baki Sözer'in kazandığı önemli bir hukuk davası işleri tekrar yoluna sokar. Sevim, bu olayı anı defterinde kader inancıyla dile getirir: *"Gönül de nişanlısı da talihli mahlûklar. Sanki hadisata hükmediyorlar ve her şeyi istedikleri gibi cereyan ediyor. Kaderin dizginlerini ellerine almışlar onlar kadere boyun eğeceklerine, kader onlara boyun eğiyor (60)."* Mazlum platonik bir aşkla

sevdiği Gönül'ün Avukat Baki Sözer'le evlenmesinde sonra Gönül'ün kız kardeşi Sevim'le evlenmek ister. Sevim, aslında ablası Gönül'e âşık olan Mazlum'un bu evliliği samimi duygularla arzulamadığının farkındadır. Evlilik teklifini kabul etmek için tereddütler yaşayan Sevim, kaderine rıza göstermekten başka çaresinin olmadığını söyler: *"Ama ne yapayım ki onu seviyorum ve bu sevgi her şeye üstün geliyor, ağır basıyor, boynumu büküyor, kadere rıza göstermekten başka çarem yok. Onun bana beslediği şefkatle avunacağım. Bana verdiği bu rolü hem mahzun hem memnun kabul ediyorum (105)"* Aşk evliliği yapamadığı için neşeli ve heyecanlı olmayan Mazlum, Sevim'e tatsız bir nişanlı olduğunu söyleyerek vereceği cevabı merak eder. Sevim kaderine razı olmuştur. Mazlum'dan gelecek her türlü hakarete tahammül etmeye kararlıdır. Nişanlısına kader inancıyla cevap verir: *"Kaderimi mes'ut karşılıyorum Mazlum. Çünkü seni olduğun gibi kabul ediyorum ve bu halinle seviyorum (120)."* Aşk teması üzerine kurgulanan romanda hayal kırıklığı yaşayan kadın kahramanlar, kader inancıyla ayakta durmaya çalışırlar.

Kır Çiçeği romanında vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Türk topraklarının işgal edildiği yıllardır. Erzurumlu yetim kız Çiçek, eytemhanede Türkçe konuştuğu için sürekli azar işitmekte ve dayak yemektedir. Zavallı masum kız, daha fazla dayanamayarak İlmi Efendi'ye sığınır. İlmi Efendi'nin yanında kendisini güvende hisseden Çiçek, mutluluğunu din dilini kullanarak anlatır: *"Kader kısmet başıma daha büyük acılar yazmadıysa kurtuldum inşallah (106)."* Küçük yaşta yetim kalan Çiçek, zor ve meşakkatli hayat şartlarına karşı kader inancıyla direnmeye çalışır.

Tekrar Unsurları: (119, 124, 343)

Sevda İhtikârı romanı, asrî gençlerin romantik ilişkilerini ve entrikalarını konu edinir. Romanda kullanılan ihtikâr sözcüğünün anlamı *"yolsuz kazanç, vurgunculuk"* demektir. (Doğan, 2009:538) İhtikârın bir diğer anlamı ise, insanların ihtiyacı olan gıda maddelerini veya malları aldıktan sonra fiyatlarının yükselmesini bekledikten sonra satmaktır. (Develioğlu, 1993:419) Lüks bir yaşantıya özenen Azra, Turgut'un kız arkadaşı Yümniye ile tartışarak ayrıldığını öğrenmiştir. Zengin erkeklere düşkün olan Azra, Turgut'la bir araya geldiklerinde onu etkilemek için erkeklerin kadınlar üzerinde büyük ve önemli haklarının olduğunu anlatır. Sözde

erkekleri savunan Azra, Turgut'u daha fazla etkileyebilmek için kocası içki müptelası olan bir kadının kocasını bu hatasından dolayı rencide etmesinin yanlış olduğunu, kaza kader deyip bu ızdıraba ve çileye katlanması gerektiğini söyler (64). Fakat Azra'nın bütün bu samimiyetsiz sözleri, Turgut'u tuzağına düşüremez. Basit bir tartışmanın büyümesiyle Turgut'la ilişkisini koparan Yümniye'ye, Mühendis Cüneyt talip olmuştur. Yümniye, sosyete hayatı arzulayan dinden uzak bir tiptir. Fakat kader kısmet inancı kuvvetlidir. Eski aşkıyla kendisinden yaşça büyük Cüneyt arasında tereddüt ederken Cüneyt'in teklifini mukadderat deyip kabul eder (172).

Kaza ve kader inancında *Sevgim ve Izdırabım* romanında nitelikli göstergeler bulunmamaktadır. Gülseren'in nişanlısı Tayyareci Metin, düğün hazırlıkları yaparken Ağrı Dağı'ndaki isyanları bastırmak için göreve gönderilir. Harp sırasında mektuplaştığı nişanlısından artık haber alamayan Gülseren, gazete haberlerinden tayyareci Metin'in uçağının düştüğünü ve kendisinin kayıp olduğunu öğrenir. Sevgilisinin şehit olduğunu düşünen Gülseren, iç monoloğunda bu acı olayın kaderin bir cilvesi olduğunu söyler: *"Şimdi hayatın, kaderin değişen cilveleri arasında yeis ve felaket tokatları ile her şeyi öğreniyorum. Güya asabı dayanıklı, sporcu, şen bir kız olarak yetiştirilmiştim (77)."* İdealist ve iradeli bir kişiliğe sahip olan Gülseren, bu kazanın bir talihsizlik ve kaderin bir cilvesi olduğunu kabul eder (84).

Utanmaz Adam romanında üslup, ironik ve nüktelidir. Yazar, fakir ve sahipsiz bırakılan bireylerin para kazanmak için yaptığı yasa dışı eylemleri meşrulaştırır. Dinî unsurlar, komik olayların sahnelenmesi sırasında sık sık kullanılmıştır. *Utanmaz Adam*, aslında muhafazakâr bir çevrede yetişmiş İslam'ın emir ve yasaklarını bilen bir karakterdir. Fakat yoksulluğuna sebep olarak gördüğü toplumu hırsızlık yaparak ve şantajlarıyla cezalandırmak ister. Bunu yaparken de büsbütün inanç değerlerinden kopmaz. Avnussalah'ın kader ve kaza kategorisinde değerlendirebileceğimiz birtakım konuşmaları olmuştur. Roman kahramanı, karnı aç olduğu bir vakit çarşıya çıkar ve Atıf Bey adında biriyle karşılaşır. Atıf Bey, Avnussalah'a beş lira verip hasta karısına ilaç almasını söyler. Avnussalah, eczaneden ilaçları alır, fakat eczacıya para yerine Atıf Bey'in kartını vererek ilaç parasını onun ödeyeceğini söyler. Utanmaz Adam hırsız olmasına rağmen insanî değerlerini büsbütün kaybetmemiştir. Atıf Bey'i dolandırır, fakat hasta kadına

ilaçlarını götürmeyi ihmal etmez. Avnussalah'ın komik bir tiptir. Türlü türlü dalaverelerle ve hırsızlıklarla geçen hayatını din dilini kullanarak anlatır: *"Lazım olduğu zaman insanlığı da elden bırakmamalıdır. Yüz günahı bir sevap karşılar. İlaçları götürüp Vefa'daki eve girmeliyim. Bunları aldığım fiyata yine başka bir yere satabilmek de var ama o zaman iş değişir. Kocakarı birkaç yıl yaşayıp da ne olacak? İki yüz elli kuruş bana elbette onun hayatından daha kıymetlidir der, işin içinden çıkarım. Tembellik en fena şeydir. Boş durmamalı, hayır ve şer, kader, insanı ne tarafa sürüklerse koşmalı (23)."* Zalim zenginlerin zavallı açları sömürdükleri bir sosyal düzende dolandırıcılığı ince bir sanat olarak gören Avnussalah'ın kader inancını alaya alır.

Yalaza Enişte ve Baldızlar romanında kahramanların bilinçli bir kader inancı yoktur. Enişte Sacit, duygusal bir yakınlık hissettiği Meliha'nın Daday'a tayin edildiğini öğrendiğinde hayal kırıklığına uğrar. Sefih bir hayatı olan Sacit, bu tayine iç dünyasında karşı çıkar: *"Hayır, bu olmamalı, Meliha gitmemeli… Bu mukadderse de bozulmalı (99)." de*r. Dini ve örfi değerlere aykırı bir temada kaleme alınan romanda kader inancı *"mukadder"* sözüyle karşılık bulmuştur.

Bir Kız Böyle Düştü romanında Celal, Mevlevî dergâhına misafir olarak gelmiştir. Kaldığı odada birkaç kitap vardır. Bu kitapları karıştırırken kitapların birinde gördüğü el yazılı bazı notlar dikkatini çeker. Bu notların sevgilisi İffet'e ait olduğunu düşünen Celal, kitabın sonuna şunları yazar: *"Hayat, bütün kayıt ve itinalarımıza rağmen yine tamamen bahtımıza bağlı bir şeydir. Muhabbet, bahtın husule getireceği şekle tabidir. Talihimiz mi aşkı, aşkımız mı talihi sürüklüyor bilemem? Fakat şu muhakkaktır ki biz mukadderat dediğimiz gizli ve meçhul bir kuvvetin arzusuna bağlıyız; o ne isterse öyle olur. Şu zavallı kızın hayatını, bütün mümanaatlarına rağmen ailesi düzeltememiş mukadderatının önüne geçememişler. O, serbest hayatın ne demek olduğunu pek çabuk anlamıştı; kurtulamadığını görüyoruz. İnsan bir bataklığa düşerse her hareketi onu biraz daha batmaktan ve içeriye çekmekten başka bir şeye yaramaz. Şu facianın bütün mesuliyeti, şüphesiz o ahlâksız müterediye aittir. Lakin burada yine mukadderatın büyük bir rolü var; zira bunu isteyen o bedbaht kıza mukadderat, acı fakat emsaline de müessir bir ibret dersi yaratmıştır. O müterediddi adam arada yalnız bir vasıtadır. Ömrünü cemiyetin*

bütün kayıtlarından azade geçirmek isteyen nice zavallılar, bu akıbete kurban olmuşlardır (16, 17).” Celal, bu notlarında kader inancını felsefî bir yaklaşımla yorumlar. İslam’ın kader inancına aykırı görüşlerin ortaya konulduğu bu notlarda insanların mukadderat denilen gizli bir arzuya bağlı olarak yaşadığı, hayatını yönlendirecek kendi elinde bir tasarrufun bulunmadığı iddia edilir.

Kalp hastası Bilge'nin trajik hayat öyküsünün anlatıldığı *Bu Kalp Duracak* romanında kahramanların kader inancı romana yansır. Bilge, çapkın kocasının intiharından sonra İstanbul'a taşınır. Kalp hastası Bilge’nin tedavisiyle, Tükel’in nişanlısı Doktor Erdinç ilgilenir. Tedavi sürecinde Doktor Erdinç ve Bilge arasında duygusal bir yakınlaşma olur. Doktor’un nişanlısı Tükel’in bu yasaklı ilişkiden geç de olsa haberi olmuştur. Doktor Erdinç, nişanlısı Tükel’e rağmen Bilge ile evlenmekte ısrarcıdır. Tükel ise bu yasak ilişkinin sorumlusunun Bilge olduğuna inanmaktadır. Bilge'ye duygularını anlattığı bir mektup gönderir. Mutlu bir aileyi dağıtmanın endişesini yaşayan Bilge, en doğru kararın oğlu Erol ile birlikte kasabadan ayrılmak olduğunu düşünür. Bu düşünceyle Doktor Erdinç'e bir mektup yazar ve ona vefat eden eşi Cevdet Bey'in yeğeni Necip ile birbirlerini çok sevdiklerini, Necip'in öldüğünü fakat hala kalbinde Necip aşkının bulunduğunu söyler. Sevgilisini kendisinden koparmak için böyle bir yalanı söylemek zorunda kalan Bilge, mektubunda bu birlikteliğe kaderin müsaade etmediğini de iddia eder (127). Fedakâr kadın, oğlunu yanına alıp uzak ve yabancı bir diyara yerleşir. Tükel ise Bilge'ye mektup gönderdikten sonra kaza yapmış ve hastaneye kaldırılmıştır. Doktor Erdinç, Tükel'in kaza haberini aldıktan sonra çok düşünür. Aşkını karşılıksız bırakan Bilge'nin hasta kalbini kendi elleriyle durdurmayı ister. Bu nefret duygularıyla gittiği hastanede Tükel'e kendisiyle devam etmek istediğini söyler. Eğer kabul etmezse kaderine doğru yürüyüp gideceğini dile getirir (130). Gerilimi yüksek olan romanda kadın kahramanlar, kader inancıyla zorluklara karşı göğüs germeye çalışırlar.

Reşat Nuri Güntekin’in *Gökyüzü* romanında kahraman-anlatıcı inanç krizi yaşar. Romanın bazı bölümlerinde kader inancının varlığı sezilir. Özne, inanç bunalımı yaşadığı süreç içerisinde ispirtizma ve tütsüleme gibi hurafe inanışlarla trajikomik maceralar yaşar. Yaşadığı komik olaylar özneyi kader inancına yaklaştırır.

Özne, dine yakınlaşarak ruh dinginliğine ulaşır. *"Ne yapabilmemiz mukadderse onu yapar, iyi kötü bir iş meydana koyuyoruz (240)."* sözleri kahramanın inanç krizinden dine yaklaştığı anı gösterir.

Tekrar Unsurları: (88, 154)

Kanlı Sır romanının başkarakteri Mesture Hanım, ailesinin zoruyla sefahate ve kumara düşkün Halim Siret Bey'le evlendirilmiştir. Yazar: *"Mukadderatı bu kadar soğukkanlılıkla kabul ve idare eden bir kadının, istediği gibi mesut, memnun olmaması neden? (120)"* diyerek Mesture'nin kaderini sorgular. Mesture'yle evlenme hayalleri kuran Hüsrev, büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Hüsrev, hatıra defterinde o yılları anlatırken sevgilisi Mesture'nin kızı Neşide'nin de aynı talihi yaşadığından endişe eder. Fakat Hüsrev'in korktuğu başına gelir. Neşide, kumarbaz ve serseri Sırrı Nevres'le evlenme kararı alır. Neşide'nin annesi Mesture'nin de kötü bir evlilikten sonra hayatının karardığını bilen Hüsrev, çaresizlik ve endişe içerisinde kaderine isyan eder: *"Sırrı Nevres'i karşıma çıkaran bahtın, kaderin haksızlığına ve insafsızlığına sadece isyan değil lanet ediyorum (274)."* Hüsrev, Neşide'nin bu evlilik sonucunda yaşayacağı felaketin farkındadır. Bu endişeyle radikal bir tedbir alarak Sırrı Nevres'i öldürür. Cinayetin işlendiği gece olaya şahit olan Halim Siret, şaşkın ve hareketsiz bir şekilde durur. Soruşturma yapan komiser, Halim Siret'i kaza ve kader inancıyla teselli etmeye çalışır: *"Misafirlerinizle birlikte köşke teşrif buyurun, beyefendi. Lüzum görüleceklerin, icap edenlerin ifadeleri alınacak, malumatlarına müracaat edilecektir. Bu meyanda, sizi de rahatsız edecektir."* Hüsrev'in işlediği bu cinayet sonrası tuttuğu anı defterinde mukadderattan sıklıkla söz edilmiştir. *Kanlı Sır* romanı, Husrev'in bu anı defteri üzerine kurgulanmıştır.

Tekrar Unsurları: (69, 91, 96, 120, 164, 171, 222, 274, 277)

Aşk romanında vaka, putperest Uruk halkı arasında cereyan eder. Kabile içinde az da olsa Allah ve kader inancına sahip kahramanlar bulunmaktadır. Dolunay'ın incili şal isteğini karşılamak için Uluand'ın evinde hizmetçi olarak çalışan Can, fedakâr bir aşk adamıdır. Hizmetçilik yaptığı evin ahırını saçlarıyla süpüren Can'ın bu davranışı Uluand'ı şaşırtır. Can, Dolunay'ın Emre'ye hediye etmek istediği

incili şalı alabilmek için Uluand'ın bağında hizmetçilik yapmaktadır. Bir ara içinden: *"Emre omzuna şalı koyup gezsin, sen Dolunay'ı görmeden mahrum olarak burada ağılı süpür. Sana bu hali nasip eden kader ne gariptir (22)."* düşüncelerini geçirir. Putperest Uruk komutanı, Allah dostu Dolunay'ı öldürmek için gizli bir plan yapar. Komutan, Dolunay'ı öldürdüğünde güzelliğine hayran olduğu Ayça'ya da sahip olacaktır. Bu amaçla bir eğlence düzenleyerek Dolunay'ı bu eğlenceye davet eder. Ayça, bu davette bir şeyler olacağını önceden hissetmiştir. Fakat olacakların önüne geçilemeyeceğinin farkındadır. Davette ikram edilen zehirli suyu içen Ayça, bir suikaste kurban edilmiştir. Ayça'yı varlığının ayrılmaz bir parçası olarak gören Dolunay, sevgilisinin ölümüne sebep olan Komutan'a duyduğu bütün kin ve nefrete rağmen kader anlayışıyla teselli bulur. Yazarın hâkim bakış açısıyla Dolunay'ın kader inancının aktarımı şöyledir: *"Fakat Dolunay, kendisine dünyada en müşkül gelen bu hadise ve aşkı aynası olan o mübarek ve harikulade vücuda saplanan okun dehşeti karşısında bile, bütün teessürlerine rağmen, fevkalbeşer hislerle muvazeneli ve sakindi. Zira o bu vakıayı da Allah'ın bir cilvesi olarak kabul etmişti; çünkü o Allah'ın emri olmadan hiçbir şey zuhur etmeyeceğini bilirdi (196)."*Roman, putperest Uruk halkı arasında Dolunay'ın tasavvufî aşkını anlatır. Başkahraman Dolunay, putperest Uruk halkının zulmüne kader inancıyla tahammül eder.

Kader inancı, *Cumbadan Rumbaya* romanında Nail Bey'in oğlu Selim'i tedavi için Avrupa'ya götürme sahnesinde geçer. Romanın asıl kahramanı Karagümrüklü Cemile, âşık olduğu Selim'i trenden ısrarla indirerek yanında tutmak ister. Selim'i yolcu etmeye gelen eşi, dostu Cemile'nin bu davranışına tepki gösterir. Tahsin Bey, her zamanki olgun tavırlarıyla gergin ortamı yumuşatır: *"Kader böyle imiş, kısmet başka güne imiş zarar yok, bugün değilse başka birgün olsun. Emme Cemile inşallah o gün uslu durur. Yahut en iyisi o gün gelmesin buraya (411)."* Trajikomik olayların anlatıldığı romanda kader inancı anlam derinliği taşımaz. Kahramanlar, bu dinî göstergeyi sözün gelişi kullanırlar.

Sinekli Bakkal romanı, İstanbul'un arka sokaklarında yaşayan sıradan, muhafazakâr insanların sosyo-psikolojik panaromasını ortaya koyar. Dine ve geleneğe ait unsurlar, mahalledeki yaşam tarzının belirleyici unsurlarıdır. Hızla dağılan ve parçalanan bir imparatorluğun küçük bir hücresi olan Sinekli Bakkal

sokağına siyasî iç çekişmelerden dolayı korku, gerginlik ve endişe hâkimdir. Halkın tek teselli kaynağı, Allah'a ve kadere olan inançlarıdır. Özellikle romanın merkezi karakteri Rabia, küçük yaşta anne ve babasının boşanması ve çok sevdiği babasının sürgüne gönderilmesine rağmen hayata tutunabilmeyi başarmıştır. Rabia'nın kuvvetli Allah ve kader inancı, onun için yaşadığı keder ve sıkıntılarda en önemli teselli kaynağı olmuştur. Romanın farklı karakterlerinde de kader inancını görürüz. İttihat ve Terakki Fırkası taraftarı Hilmi, tutuklanarak Şam'a sürgüne gönderildikten sonra annesi Sabiha Hanım, üzüntüsünden kahrolur. II. Abdülhamit taraftarı Selim Paşa ise oğluna verilen cezayı yadırgamaz ve oğlunun bu cezayı hak ettiğini savunur. Sabiha Hanım, derdini çok sevdiği ve değer verdiği Hafız Rabia ile paylaşır. Rabia, kendisine bir anne gibi şefkat ve merhamet gösteren Sabiha Hanım'ın daha fazla üzülmemesi için onu: *"Ne yapalım, alnımızın yazısı (394)."* ifadeleriyle teselli eder. II. Abdülhamit'in samimi bir savunucusu Selim Paşa, oğluyla birlikte Kız Tevfik'in de sürgüne gönderilmesine sebep olmuştur. Rabia, babasının sürgüne gönderilmesine rağmen Paşa'nın konağını ziyaret etmeye devam eder. Selim Paşa, kızı gibi sevdiği Rabia'nın hâlâ konaklarına gelip gitmesini büyük bir erdem olarak görür. Genç kız, yıllarca kendisine kol kanat geren Selim Paşa'yı ve hanımı Sabiha'yı her şeye rağmen ihmal etmemiştir. Fakat Selim Paşa, zamanla memleket gerçekleriyle yüzleşmiş, hırslarını tatmin ve makamını muhafaza için yaptığı zulümlerden ve haksızlıklardan pişman olmuştur. Rabia da Paşa'daki bu pişmanlığı ve ezilmişliği hissediyordu. Paşa, yaşadığı bu ruh halini kızı gibi sevdiği Rabia'ya açtığında Rabia'nın sözleri: *"Alnımızın yazısı."* şeklinde kısa ve veciz olur. Selim Paşa, Rabia'nın bu kısa ve anlamlı sözünden çok etkilenir. Yazar, Selim Paşa'nın Rabia hakkındaki düşüncelerini hâkim bakış açısıyla aktarır: *"...zayıf parmakları tekrar genç alnının görünmez yazıları üstünde dolaştı. Paşa, o gün bu kelimenin tekerrüründen garip bir teselli duyuyordu. İlk defa olarak Şarkın biçare ferdinin hayat savaşında ezilmemesinde kadere inanışın bir amil olacağını düşünüyordu (395, 396)."* Selim Paşa, kızı gibi sevip değer verdiği Rabia'nın hayatın zorluklarına karşı kader inancıyla tahammül ettiğini artık anlamıştır.

Romanın aksiyoner olaylar örgüsü içerisinde romantik ilişkilere de yer verilir. Romanın Hristiyan karakteri Peregrini, Selim Paşa'nın konağında tanıştığı Rabia'yla evlenmek için ihtida etmiştir. Peregrini, İslam dinini seçtikten sonra Osman adını

almıştır. Osman ve Rabia'nın evlilikleri, ilk başlarda umdukları gibi gitmez. Mutsuz giden evlilik, en çok da Rabia için hayal kırıklığı olur. Rabia'yı endişelendiren en önemli şey yalnız kalma korkusudur. Kocası Osman'ın da, babası Tevfik gibi birgün onu bırakıp gitmesinden büyük bir endişe duymaktadır. Bu korku ve endişeyle kaderine sığınma ihtiyacı hisseder. Adıvar, Rabia'nın bu karmaşık ruh halini dinî göstergeleri kullanarak yansıtır: *"Kim bilir istikbal ona neyi hazırlıyor? Kaza… kader… İnsanların gizli elleriyle saadetini kırmaktan zevk alan menhus kudret! Bir ağaca dayandı. Belki farkında olmaksızın artık sevgilerine elinden almaması için kaza denilen, kader denilen şeye yalvarıyordu (411)."* Rabia'nın endişeleri ve tereddütleri zaman geçtikçe birer birer ortadan kalkmaya başlar. Osman'ın samimi tavırları ve olgunluğu, Rabia'yı rahatlatır. Osman, gelecek günler hakkında konuştukları birgün: *"Ömrümüzün bir köşesini dönüyoruz gibi, değil mi Osman?"* der. Osman'nın: *"Hayır köşeyi dönmüş selamet yoluna girmiş gibiyiz. Artık dönülecek köşe falan yok."*sözlerine karşılık Rabia her zamanki gibi kaderci anlayışıyla*: "inşallah de… Kadere meydan okumaya gelmez (452)."* der. Hafız Rabia, İslamî terbiye ile yetiştiği için konuşmalarında teslimiyetçi ve temkinlidir.

Yıldız Yağmuru romanında Ahmet Ziya'nın tutarsız ve kirli aşk maceraları anlatılır. Ahmet Ziya, inancını bilinçli yaşayan bir Müslüman değildir. Evli kadınlara aşk teklif edecek kadar ahlâki değerleri sarsılmıştır. Romanda kaza ve kader inancı, dağılan evliliklerde ve başarısız geçen aşk ilişkilerinde önemsenmiştir. Sara, kereste tüccarı Hayri Mümtaz'la olan evliliğinde aradığı mutluluğu bulamamıştır. Şehvet düşkünü Ahmet Ziya'nın dikkatini çeken Sara, kalbindeki boşluğu onunla doldurmak ister. Romantik ortamlarda gizli gizli buluşan sevgililer, çok mutludurlar. Sara, sevgilisine karşı duygularını kader inancıyla yansıtır: *"İnan bana hiç sevmedim. Etrafımı saranlarla birgün bile meşgul olmadığım için beni seven oldu mu, farkında değildim. Sana kapılışım da böyle farkına varmadan oldu. Demek kader böyle münasip görmüş (110)."* Yazar-anlatıcı, Sara'nın bu duygusal atmosferde mistik romantizmini: *"Genç kadının kaza ve kader bahçesinde dindar bir tevekkülü vardı (110)."* cümleleriyle yorumlar. Fakat bu aşkın önünde büyük ciddi engeller vardır. Sara, sevgilisinin şirket sahibi İlyas Bulgurlu'nun kızı Belkıs ile evlendiğini öğrenir. Yuva yıkan kötü bir kadın olmamak için Ziya ile ilişkisini devam ettirmez. Kocası Hayri Mümtaz'ın ölümünden sonra Ahmet Ziya'nın iş arkadaşı Şemseddin

Ali ile evlenir. Bu evlilik, Ziya için büyük bir hayal kırıklığı olur. Ahmet Ziya, bu evlilik haberi karşısında kaderin çizdiği yolun ucunda akıbetini bekleyen bir derviş gibi hiçbir teşebbüste bulunmamayı düşünür (353).

Yosma romanında hastane koridorunda bekleyen romanın isimsiz kahramanlarından biri, genç yaşta hastalanmış bir kız için: *"Yazık ama ne yaparsın elden ne gelir? Allah'ın dediği olacak (16)."* şeklinde Allah ve kader inancını gösteren bir ifade kullanır. Aynı romanda kader inancının dolaylı bir anlatımla varlığını tespit edebiliyoruz. Elli bir yaşına kadar hiç evlenmeyen Doktor Fazıl, bunun sebebini: *"Her şey biçimine geçince olur. Demek ki şimdiye dek bir uyarını bulamamışım (85)."* cümleleriyle açıklar. Doktor Fazıl Bey, kendisinden yaşça çok küçük Yosma'nın aşk tuzağına kapılarak onunla evlenmiştir. Bütün sermayesini karısı için seve seve harcayan Doktor'un ruh sağlığının bozuk olduğunu artık herkes fark etmeye başlamıştır. Karısına hastalık derecesinde tutkun olan Doktor Fazıl'a psikologlar, bir süreliğine eşinden ayrı kalmasını önerirler. Meczup Doktor, karısı Güney'den bir türlü ayrı kalmayı beceremez. Bu ruh haliyle: *"İnsan yaşayacağı kadar yaşar (280)."* diyerek teselli bulur. Yine Doktor Fazıl ve karısı Yosma arasında çıkan bir tartışmada kaprisli ve şımarık Yosma: *"Allah'ın ne talihsiz kadınıymışım ben? Annem taş doğursaymış da beni dünyaya çıkartmasaymış (330)."* diyerek kaderine isyan eder. Bu tartışma olayının yaşanmasında sonra eşinin kendisini terk edeceğinden endişe duyan Doktor Fazıl: *"Allahım ne olursa senden olur (336)."* diyerek yine aynı şekilde kader inancına sığınır. *Yosma* romanında kahramanlar, İslam inancına aykırı bir hayat yaşarlar. Fakat kaderin hayat çizgilerini belirlemede belirleyici bir güç olduğunu kabul ederler.

Popüler tarihî roman özelliğine sahip olan *Dinmez Ağrı* romanında başkahraman Şerare, tarih hocası Celal Bey'e duyduğu aşkla Kurtuluş Savaşı'na katılmak için babasına verdiği söz arasında tereddüttedir. Şerare bu duygular içerisinde annesinin kaderle ilgili sözlerini hatırlayarak teselli bulur: *"İnsanın bir alın yazısı varmış! Annem söyler. Onu çekecek (4)."* Şerare, vatan aşkını Celal Bey'in aşkına tercih ederek milli mücadeleye katılır. İdealist ülkücü kızdan İzmir´deki işgal güçlerinin gizli belgelerini Türk karargâhına ulaştırması istenir. Türk olduğunu gizleyen Şerare, bu tehlikeli görevinde ecnebilerin komutanını ziyaret

ederek ona annesi gibi kendisinin de bir Türk'le evlendirilmek istendiğini anlatır. Şerare, işgalci kumandanı etkilemek için anlattığı senaryoda annesinin kaderine razı olduğunu, kendisinin annesiyle aynı kaderi paylaşmak istemediğini söyler (80).

İnsan Artıkları romanında kader inancına bağlı olarak sosyal ve ideolojik mesajlar verilir. Açlık ve sefalet içerisinde yaşayan sokak çocukları için çalmak ve dilenmek meşrulaştırılmıştır. Romanın ideolojik mesajına göre toplum, yoksul ve işsiz insanlara suç işleme zeminini oluşturur. Bu tip sahipsiz ve yolsuz insanlar hırsızlığa teşvik edilir. Yazara göre kader, toplumun sahiplenmediği karnını doyuracak çalışma imkânını tanımadığı insan artıklarını suç bataklığında yaşamaya mahkûm eder (84). Romanın asıl kahramanı Emine, hayatın zorluklarına karşı mücadele etme azmini yitirmiştir. Geçimini bedenini satarak sağlayan Şeküre de sefalet ve felaket içinde bir hayat yaşamaktadır. Toplumun dışladığı bu garip tipleri yazar, kader inancıyla tahlil eder: *"O anasından sefil doğdu. Kader o zaman görünmeyen bir el ile alnına bunları yazdı. Şeküre de öyle (56)."* Romanda fatalist bir yaklaşım dikkat çekicidir. Kahramanların kaderin kendilerine çizdiği rolü canlandırırlar.

Kuyucaklı Yusuf romanında trajik olaylar yaşanır. Romanda fatalizme kayan bir kader anlayışının varlığı dikkat çekicidir. Edremit Kaymakamı Selahattin Bey, yakalandığı ağır hastalıktan dolayı yakında ölebileceğini düşünür. Henüz kısmeti çıkmadığı için evlendiremediği kızının istikbalinden endişelidir. Bir yandan hastalığın verdiği sıkıntı, bir yandan da gelecek endişesi onu karamsarlığa iter. Selahattin Bey'in hadiseye fatalist yaklaşımını yazar-bakış açısıyla okuruz. *"Bunda bir lakaytlıktan ziyade, mukadderata sessiz bir mutavaat vardı. Mademki hiçbir şeyi değiştirmeye iktidarı yoktu, her şey evvelden çizilen bir yolda yürüyecekti, o halde aklı başında bir insan, olanları tebessüm ile seyredip sırasını beklemeliydi (110)."* Romanda özellikle kadın kahramanlar, uğradıkları haksızlıklar karşısında kader inancıyla teselli bulurlar. Enginün'ün tespitine göre: *"Sabahattin Ali'nin eserlerinde kadın çok yer tutar. Toplum şartlarına yenik düşen bu kadınlara karşı yazarın büyük bir acıma duygusu hissedilir. Eserlerinde anlattığı kişiler kaderlerini oluşturan çevre şartlarından kurtulamazlar."* (Enginün 2013:314) Kuyucaklı Yusuf'ta bu genel değerlendirmeye örnek gösterilebilir nitelikte kadın tiplemeler bulunmaktadır.

Yusuf'un, karısı Muazzez'le aralarında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kızının sürekli kederli olduğunu gören annesi Şahende, kızına kader inancıyla moral vermeye çalışır: *"Bir şeydir başımıza gelmiş, kader böyleymiş deyip çekeceğiz, herhalde sonunda bir hayır vardır (184)."* Kader inancıyla çektiği acılara karşı teselli bulan başka bir kadın karakter Kübra'nın annesidir. Kocasının ısrarıyla Çin'den büyük zorluklara katlanarak Edremit'e gelen Kübra'nın annesi, Yusuf'a yaşadıkları zor günleri anlatırken kader inancını yansıtmış olur: *"Yerimizden ayrılmasak başımıza bu işler gelmezdi. Ama ne diyeceksin. Kaderde yazılı imiş. Allah'ın yazdığını kul bozmaz ki. Erkeğim beni alıp buralara gelmek isteyince ben gitmem dedim, ayak diredim. İlle ve lâkin o da erkek, lâfına daha çok karşı koyamazsın ki! (39)"* Sabahattin Ali, romanında kullandığı iki kadın karakterin şahsında ezilen Anadolu kadınlarının sorunlarını yansıtmıştır. Realist yazar, anlatısının inandırıcılık yönünü arttırmak için kader göstergesinden başarıyla yararlanmıştır.

Mutsuz giden bir evliliğin eşlerde sebep olduğu tramvayı anlatan *Ölünceye Kadar* romanında kader göstergesi kullanılmıştır. Kocasının ilgisizliğinden intihara kalkışan Nesrin, en çok kocasının kendisini hastanede ziyarete gelmemesine üzülür. Zor günler yaşayan genç kadın, teselliyi kader inancında bulur (24). Nesrin'in intiharından sonra kocasının yaşadığı ikinci talihsiz olay, kız kardeşi Bülent'in nikâhsız bir ilişkiyle hamile kalmasıdır. Bunalıma giren Bülent, çocuğunu kürtajla aldırmak için ağabeyi Bedri Nejat'tan yardım ister. Kız kardeşinin aile şereflerini lekelediğine üzülen Bedri her şeye rağmen, *"Ne yapalım kader de bu da varmış (151)."* diyerek kız kardeşinin teklifini kabul etmek zorunda kalır. İslam inancına aykırı bu eylem, kader inancıyla ilişkilendirilerek aktarılır. İnanç krizi yaşayan Bedri Nejad'ın karmaşık ruh hali, romanının bu sahnesine de yansıtılmış.

Genç ve idealist ülkücü karakter Emine'nin hatıra defterinin romana uyarlamasıyla oluşan *Türk Yıldızı Emine* romanında kaza ve kader inancı belirgindir. Emine, büyük ümitlerle köyünden evlatlık olarak İstanbul'a gelmiştir. Fakat evin despot hanımıyla bir türlü anlaşamaz. Evde huzursuzluklar artması üzerine Emine, satılmak için hizmetçi çarşısına getirilir. Hizmetçi çarşısında zavallı kızla aynı kaderi paylaşan kadınlar da vardır. Derdini Emine'yle paylaşan kadınlardan biri yaşadığı çileli hayatı kader kısmet inancıyla özetler: *"Kader kısmet bu kadarmış hesabımı*

gördüler bahşişimi verdiler, beni çıkardılar (42)." Bu romanda da ezilen kadınların kader inancıyla hayata tutunmaya çalıştıkları dikkat çekmektedir.

Yakut Yüzük romanında bir örgüt mensubu olan Nilüfer, âşığı Ali Tunç'a gönderdiği bir mektupta aşkına karşılık veremeyeceğini söyler. Çünkü böyle bir durumda örgüt arkadaşlarının kendisini öldüreceğini söyler. Nilüfer, mektubunda bu bilgileri verdikten sonra ölümün mukadder olduğuna dair itikadını açıkça dile getirir: *"Madem her gün her dakika ölüm için bir sebep, bir bahane hazır, fazla düşünmek boş değil mi? (258)."*

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında düşman güçlerine karşı olağanüstü mücadeleler veren Türk insanı için İslam esaslarının manevi desteği tartışılmaz. Vaka örgüsünün bu zaman diliminde cereyan eden *Ateş Kamçıları* romanında kader ve kısmet inancına açıkça vurgu yapılır. Roman, Yüzbaşı Bozan'ın savaş cephelerindeki mücadelelerini ve aşklarını anlatır. Bozan, askerlik mesleğini yapmaya karar verdiğinde yakın aile çevresi bu isteğine şiddetle karşı çıkar. Çünkü Bozan, çok küçük yaşlarda iken subay babası cephede şehit olduğu için babasıyla aynı kaderi paylaşacağından endişe eder. Bozan'ın güçlü bir kader inancı vardır. Bu yüzden kararında ısrarlıdır. Ölümün, bir alın yazısı olduğuna ve insanı vakti zamanı gelince nerede olursa olsun bulacağına inanır (27). Suriye cephesinde görevde bulunduğu yıllarda rakkase Berta ile aşk ilişkisi yaşayan Bozan, bu sebeple tümende hakkında iyi konuşulmadığını söyleyen Necmi'ye: *"Müsterih ol ve aldırma. Kader bu. Kısmette ne varsa kaşıkta o çıkar (75)."* der. Hayatı, hep zorluklar ve sıkıntılar içerisinde geçmiştir. Maceralı ve aksiyoner hayatında ilginç tesadüfler de yaşamıştır. Filistin cephesinde ölümden kurtardığı Necati'yle yıllar önce iaşe merzi görevindeyken karşılaşmıştır. Asteğmen Necati'yle aralarında geçen diyalogda, bu anı kader inancına bağlayarak aktarır: *"Kader ve talih bizi kan akıtılmış günlerin gecelerinde, yorgun argın geçen zamanların kederli dakikalarında karşılaştırdı (85)."* Romanın ikinci karakterlerinin de kader inancını taşıdıklarını görüyoruz. Acar, Asteğmen Necati'nin un fabrikasında feci bir kazayla ölümünü komutanı Bozan'a anlatırken onu mukadderat inancıyla teselli eder (186).

Beyza romanında Müslümanların yanlış tevekkül inancı eleştirilir. Romanın *Birinci Kitap* bölümünde Müslüman Türklerin günden güne artan sefaletleri dile

getirilmiştir. Rumlar ve Ermeniler sanatta ve ticarette terakki ederken kaderine razı olan Türkler, sefil bir hayat yaşamaktadırlar. Cahil Müslüman halk, yaşadıkları sefalet ve perişanlığı kendi amellerinin bir neticesi olarak kabul etmektedir. Onlara göre bu sefalet ve perişanlık takdir-i ilahinin bir neticesiydi (12). Yazar, yeni ideolojinin üstün taraflarını anlatabilmek için eskiye ait değerleri yozlaşan yönleriyle eleştirmektedir.

Kader göstergesi *Bir Genç Kızın Romanı'nda* da kullanılmıştır. Kayserili tüccar Selim Bey, Sabahat Hanım'ın evindeki eğlence partisine katılır. Partide karşılaştığı eski öğrencisi Selma'yı masasına davet eder. Selim Bey, sohbet sırasında anne babasını kaybettiğini öğrendiği Selma'yı kader inancıyla teselli eder. Genç kıza, ölümün Allah'ın takdiri olduğunu ve insanoğlunun kaderin verdiği hüküm karşısında çaresiz kaldığını söyler (38).

Bulgar Sadık romanının aynı adı taşıyan merkezi karakteri, Balkanlarda Türklere zulüm yapan komitelere karşı kahramanca mücadele verir. Cesur çete reisi, bu büyük mücadele sırasında ağı yaralanır. Tedavi olmak için İstanbul'a gelir. Sadık'ın fedakârlığını ve cesaretini takdir eden Osmanlı paşaları, II. Abdülhamit'in izniyle onu İstanbul'da başkomiser olarak görevlendirirler. Sadık, anılarında hayat macerasının bu bölümünü anlatırken mukadder sembolünü kullanır: *"Mukadderat artık benim Rumeli'deki nasibimi kökünden kesip atmıştı (97)."* Müslüman olduktan sonra Sadık adını alan bu kahraman askerin kader inancına sahip olduğu ifadelerinden anlaşılır.

Çöl Gibi romanında kader inancı, kadın kahramanların çevresinde yaşanan olaylarda belirginleşir. Başkahraman Nazan, yıllar önce Vedat'ın evlilik sözlerine aldanıp onunla aşk hayatı yaşamıştır. Hilekâr Vedat, Nazan'dan hevesini aldıktan sonra onu terk etmiştir. Şehvet düşkünü acımasız adamın hedefinde bu sefer Nazan'ın kızı Nesrin vardır. Nazan Hanım, kızının yaşayacağı tehlikeyi önceden fark edip Vedat Melih'i öldürür. İşlediği bu cinayetten sonra hapse giren Nazan, burada birbirinden çok farklı hayat hikâyesi olan kadın mahkûmlarla tanşır. Mahkûmlar arasında bulunan Fatma, doğum sırasında kaybettiği bebeği için halen acı çekmektedir. Onun için tek teselli kaynağı kadere inancıdır (123). Hapishaneden umumi afla çıkan Nazan Hanım, bundan sonra kendisini ülkesinin bağımsızlığına

adar. İdealist ülkücü kadın, cephede yaralanan Türk askerlerine yardımcı olmak için İstanbul'daki bir hastanede hemşire olarak vazife yapar. Nazan'ın çalıştığı hastane oldukça bakımsız ve kirlidir. Nazan, burada mikrop kapıp hastalanacağını bildiği halde fedakârca vazifesini yapar. Çünkü kaderine boyun eğmiştir, vazife uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Bu zor günleri kızına hitaben yazdığı defterinde de anlatır: *"Orada, hastalığa, mikroba da büsbütün alıştım Nesrin. Bulaşık hastalıkların fennî, tıbbî kaidelerine uyulmağa, vasıta ve şeraitin izin vermediği bu yerde, kendimi sade Allah'ın ve kaderin eline o derece bıraktım ki, eğer içimizde cüzama tutulmuş biri bile olsa ve ben ona da değsem, dokunsam, yine bir şeyim olmayacaktı sanıyorum (253, 254)."* Nihâl (Nazan), savaşın çok acı sahnelerine şahit olmuştur. Yalnız ve kimsesiz yaşayan bir kadın olmasına rağmen güçlü kader inancıyla bu acılara ve tehlikelere karşı direnmiştir. Tren kazasında kan revan içerisinde kalan yaralıları, büyük zorluklarla hastaneye kadar taşımıştır. Nazan, şahit olduğu bu trajik olaydan sonra kadere isyan etmenin eşiğine gelir. Izdırabını kader göstergesini kullanarak dile getirir: *"Yatıracak yerimiz yoktu. Düşman kurşunu ile bağırsakları delinen askerlerin yanına kaderin zulmü ile kafaları patlayan, oraları buraları kanayan, yurt yoksulu zavallı çocuklarla kadınları yatırıyorduk (256)."* Savaşın verdiği büyük yıkımla birlikte sevdiği erkeğin ihaneti, Nazan'ın hayatını derinden sarsmıştır. Talihsiz kadın bu yüzden kader inancında gelgitler yaşar.

Nazan'ın sarsılan inancı kader inancında açıkça hissedilmektedir. Yaşadığı zorlu hayatın baskısına dayanamayan Nazan, kaderine âdeta isyan etmektedir

Tekrar Unsurları: (41, 54, 57, 74, 124, 134, 256)

Züleyha, *Eski Hastalık* romanında züppe, alafranga düşkünü başkarakterdir. Geçirdiği trafik kazasından sonra hastaneye yatırılır. Hasta bakıcısı ve doktorlardan başka hiç kimse odasına girip çıkamamaktadır. Aradan on dört gün geçtikten sonra aralarında anlaşmalı boşanma davası olan kocası Yusuf ziyaretine gelir. Züleyha, aralarındaki kırgınlığa rağmen kocasının ziyaretine gelmesine çok şaşırır. Her ne kadar sosyete meraklısı ve dine kapalı bir genç kız olsa da kader inancını taşır. Ziyaretine gelen kocasına: *"Bazı vakalar karşısına kaza ve kader demekten başka çare bulunmuyor (12)."* diyerek başına gelen bu kazanın Allah'tan olduğuna inanır. İnsanın kaderinde ne varsa onu yaşamaya mecbur olduğunu da dile getirir. Yusuf,

kazadan sonra psikolojik travma geçiren Züleyha'yı Taşucu adlı bir yük vapuru ile Silifke'ye götürmeye karar verir. Romanın kurgusu, bu seyahat boyunca Züleyha'nın mazide ve an içerisinde yaşadığı olayların anlatımına bağlıdır. Züleyha, eski sağlığına kavuştuktan sonra İstanbul'a geri dönme kararı alır. Yusuf eşine yardımcı olabilmek için Yenice'ye kadar ona refakat eder. Otomobilin camından kırları ve dağları seyreden Züleyha, Kızkulesi'ni görünce bunca sene geçmesine rağmen buraları gelip görmediğine hayıflanır. Fakat bu güzel manzarayı kaderinde bugün görmek varmış (217). Kader göstergesi, *Eski Hastalık* romanında sınırlı sayıda kullanılmıştır. Başkahraman Züleyha, duygusal anlarında din dilinden yararlanarak iç dünyasını yansıtmaya çalışmıştır.

Aslan ve Sümbül, *Kılıçaslan* romanında birbirlerini seven iki asil kahramandır. Tarihî romanın duygusal yanını bu iki sevgili arasındaki aşk macerası doldurur. Aslan, sevgilisi Sümbül'le Yörük köyünde tanışmıştır. Köyden ayrılma vakti gelip çattığında Sümbül'ü de yanında götürmek ister. Fakat önünde tehlikeli bir yolculuk vardır. Allah'ın yazdığı ne ise onun yaşanacağını bildiği için rahattır (69). Kader inancına dolaylı olarak gönderme yapan ifadeler yazar-bakış açısıyla şöyle geçer: *"Elinden gelse maiyetindeki silahşorlarla beraber Sümbülü de İznik'e kadar götürecek ve Allah'ın yazdığı neyse o olacaktı. Lâkin her işi ciddiyetle muhakeme ediyor ve önünde bulunan bin müşkülatı düşünüyor, bu yoktan var olan aşka bir mana veremeyerek aczinden titriyordu (69)."* Aksiyoner olayların yaşandığı romanda kader inancı bu anlatıyla sınırlıdır.

Korkuyorum romanında Fazıl Bey, karısının ölümünden sonra evin hizmetçi kızı Zehra'ya âşık olmuştur. Hizmetçi Zehra'ya ilginç bir evlilik teklifinde bulunur. *"Kader böyle imiş dedim. Bana varacaksın (85)."* Yazarın anlatısında kullandığı kader göstergesi, dinî anlamının dışında psikolojik baskı unsuru olarak kullanılmıştır.

Toprak Mahkûmları romanı Tepeköy özelinde Anadolu köylüsünün 1880-1923 yılları arasında yaşadığı buhranlı hayat hikâyesini anlatır. Köylülerin felaketine sebep olan aslî unsur, köylerdeki yanlış ve eksik dinî bilgilere dayalı kronikleşmiş zihnî hastalıklar ve batıl inançlardır. Köyde tifo salgını ölümlere sebep olamaya devam etmesine rağmen köylüler, bu ölümleri kaderin bir tecellisi olarak görmekte, hastalık için herhangi bir tedbir almamaktadır (45). Romanda bu açıdan sosyal bir

eleştiri de yapılmıştır. İslamiyet'in asıl kader anlayışına aykırı bu tarz bir yaklaşım, yeni kurulan laik Türkiye Cumhuriyeti'nin İslami Osmanlı medeniyeti karşısında üstünlüğünü kanıtlamak için kullanılmıştır (17).

Üç İstanbul romanının merkezi kahramanı Adnan dinsizdir (25). Fakat bu dinsizliğini dış dünyaya karşı gizler. İslam geleneklerine göre yaşayan toplumun hassasiyetlerini bilir. Kader inancı gibi İslam'ın önemli temel esasını açıkça reddetmez. Fakat hadiselere bu inancının teslimiyetçi yaklaşımıyla da bakmaz. Yeri geldikçe inanç esaslarını nükteli bir üslupla hicveder. Onu bu noktaya getiren en önemli olaylardan biri Osmanlı-Rus savaşında yaşadığı acı olaylardır. Adnan, bu savaşı hatırlarken adeta imanı dağılır. Tamamlamaya çalıştığı *Yıkılan Vatan* romanındaki sahneler psikanaliz metoduyla incelendiğinde inançsızlığına kaynaklık eden önemli otobiyografik bulgulara ulaşılabilir. *Yıkılan Vatan'*da Adnan'ın bakış açısıyla: *"Alevde iki göz demirde 32 diş. Bu, Moskof ordusu, Moskof süngünü idi! 93'te ölümün uykudan uyanmış gibi sersem bir hali vardı: Kudurmuş kurt bile, kazalaşan kader bile ölümü bu kadar haksız bir şekle koyamamıştır (9)."* ifadeleri yer alır. Adnan kadere tereddütlü bakışını *Yıkılan Vatan* romanına yansıtmıştır. Romanın diğer karakterlerinde kader inancı daha sağlamdır. Eski tapu Müdürü Senih Efendi hastalanınca elindeki mallar üzerinde hak iddia eden varisleri, onu huzursuz etmeye başlarlar. Senih Efendi'nin karısı Macide, sevgilisi Avukat Adnan'a bu konuyu anlatarak kendisinden yardım ister. Ellerindeki evleri ve iş yerlerini kaybetme korkusuna kapılan Macide, her şeye rağmen kaderine teslim olur: *" ...on yedi yıl sonra dava dinlenir mi? Bu nasıl adalet, nasıl hükümet? Zevcim yataklara düşmeseydi bunlar başımıza gelmezdi… Ne yapalım… Bu da alnımızda yazılıymış… Kader (239)…"* Kadın karakterlerin çaresizlik anında kadere sığınma psikolojisini *Üç İstanbul* romanında da tespit ediyoruz.

Kader inancıyla ilgili bulgularımızda dikkatimizi çeken en önemli husus, özellikle kadın kahramanların zulüm ve haksızlık karşısında kaderlerine boyun eğmeleridir. Savaşların yıkıcı etkisinden bunalan ve erkeklerin istismarı altında ezilen kadınlar kader göstergesini ifadelerinde sıklıkla kullanırlar. *Kuyucaklı Yusuf, Türk Yıldızı Emine, Sevgim ve Izdırabım, Çöl Gibi, Kanlı Sır, Dinmez Ağrı*, *Bu Kalp Duracak ve Dağları Bekleyen Kız* romanlarında kadın kahramanlar, ezilmişlik

psikolojisiyle duygularını kader göstergesini kullanarak yansıtırlar. *Beyza ve Toprak Mahkûmları* romanları cahil Anadolu halkının yanlış kader anlayışını irdeler. Yeni ideolojiyi desteklemek amacıyla kaleme alınan bu iki romanda yozlaşan kader inancı, bir argüman olarak kullanılmıştır. *Kuyucaklı Yusuf, İnsan Artıkları ve Bir Kız Böyle Düştü* romanlarında fatalist eğilimli görüşler ileri sürülür.

2.1.1.2.6.1. Nasip, Kısmet, Baht, Alın Yazısı, Felek ve Talih

Bir insanın talihi, bahtı, nasibi, alın yazısı ve kısmeti Allah tarafından önceden bilinir ve tayin edilir. Dolayısıyla bu dinî semboller kaza ve kader inancıyla yakından ilişkilidir. Bölme ve pay etme anlamına gelen *kısmet*, sözlü ve yazılı anlatımlarda *nasip* kavramıyla birlikte sıklıkla kullanılır. *Kader, kısmet, nasip, baht, alın yazısı ve talih* sembolleri ruh ve fikir dünyamızla özdeşleşmiş kavramlardır. Bizi ve yerli olanı anlatan romanlarda yazarların kullanabileceği en önemli mahalli unsurlar, bu göstergelerdir. İstenmeyen kazalarda ve başımıza gelen belalarda, evliliklerde, ayrılıklarda, çocuk sahibi olup veya olamamakta kısacası menfi ve müspet hayatın her alanında duygularımızı bu göstergelerden yararlanarak ifade ederiz. Romanlarda kahramanlar, gerçek hayatta olduğu gibi başlarına gelen bela ve musibetlerde veya yaşadıkları hayal kırıklıklarında nasip, kısmet, baht, alın yazısı, felek veya talih inancıyla teselli olurlar. Kimi zamanlarda da tepkilerini bu göstergeleri kullanarak yansıtırlar.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında ekonomik ve sosyal şartların zorluğundan dolayı pansiyonda yaşamaya mecbur kalan insanların birbirleriyle olan kirli ve çarpık ilişkilerini anlatır. Pansiyon sakinleri arasında bulunan özne, kuvvetli gözlem gücüyle bu küçük halk kitlesinin konuşmalarını ve trajik hayat hikâyelerini inceler. Üçüncü tekil şahıs ve kahraman-anlatıcı bakış açısıyla kurgulanan romanda *"kısmet onunmuş", "adamın kısmeti olmalı", "eğer kısmetimse gene yoluma çıkar."* gibi temeli kader inancına bağlı dinî terimler kullanılmıştır. Pansiyon temizlikçisi Raife Hanım'ın yerine gelen Zinet, anlatıcı-kahramanla Ayaşlı'nın kızı Faika'nın durumu hakkında konuşur. Hasta olduğu dönemde kocası Fuad'tan şiddet gören Faika, mutsuzdur. Kocasıyla sürekli kavga eden Faika, yaşadığı dramı hiç kimseyle paylaşmaz. Kahraman-anlatıcı: *"Ben onların kavga ettiğini hiç duymadım."* deyince Zinet, Faika'nın dramını talih inancıyla özetlemiş olur: *"Faika saklar. Kimse duyacak diye ödü kopar. Anası şöyle böyle, ama neme lazım Faika çok iyidir. O kızın talihi yoktur. İyi bir kocaya düşseydi iyi bakardı. Kocası adam değildir (116)."* Anlatıcı-kahraman, aşk hayatında kısmete çok inanır. İş bulmasına yardımcı olduğu Cavide'yle duygusal bir ilişki yaşar. Bu ilişkinin pansiyonda dedikodusu o kadar yayılır ki herkes öznenin Cavide'yle

evleneceğine inanır. Fakat beklenenin aksine bu büyük aşk, ayrılıkla neticelenir. Özne, bu ayrılığında tereddütler yaşar. Fakat kısmet inancı, bu zor kararında ona yardımcı olur: *"Düşündüm, Cavide'yi göndermekle bir fırsat mı kaçırıyorum. Birgün gelir Cavide'yi arar mıyım? Büsbütün kırıp ayrılmasam… Neler aklıma geliyor! Yok bırakayım gitsin, eğer kısmetim ise gene yoluma çıkar (140)."* Pansiyon sakinlerinin yaşantıları, dinî hayattan ne kadar uzak olsa da diyaloglarında kadere imanlarının bir tezahürü olarak kısmet ve talih kavramını kullanırlar. Romanda kadın kahramanlar, kötü bir kocayla yapılan bir evliliği talih ve kısmet inancına bağlarlar. Ezilen kadınlar, kısmetlerine rıza göstermeleri gerektiğine inanırlar.

Tekrar Unsurları: (32, 38, 138)

Boz Kurt romanının ülkücü ve idealist kahramanı Mehmet, hasta annesi ile birlikte Apanos Köyü'ndeki evlerinde babasız büyümüştür. Annesinden aldığı güçle yiğitçe yetişen küçük Mehmet, henüz on bir on iki yaşlarında iken annesini bir hastalık sonucunda kaybeder. Böylece köylerinde kimsesiz kalan Mehmet'i, üvey eniştesi Kara Hasan yanına alır. Hayatta Allah'ın yazdığı bir kaderi olduğunu bilen Mehmet, zor hayat şartlarına karşı kader kısmet inancıyla teselli olur. Romanın karşıt güç karakteri Kara Hasan'ın tek amacı, Mehmet'in bağına sahip olmaktır. Yazar, ana yadigârı bu bağın Mehmet için önemini kısmet inancıyla anlatır: *"Bütün kış sevgili anacığı ile ocak başında otururlarken hep bu sene bağdan alacakları üzümün bir kısmını satarak ellerine geçecek para ile biraz çöken damı tamir etmeyi kurmuşlardı. Allah kısmet etmemişti işte (11, 12)."* Mehmet'in en büyük hayali, tayyareci olarak işgal altındaki ülkesine hizmet etmektir. Eniştesinin despotluğuna dayanamayarak İstanbul'a gidip hayalini gerçekleştirmeye karar verir. Köy sakinlerinden Mustafa Ağa, kimsesiz ve zavallı bu çocuğa İstanbul'a gitmesi için yardım etmek ister. Fakat Mehmet'in böyle yalınayak, başıkabak İstanbul'a gidilemeyeceğini düşünür. Yapılacak en doğru iş, Mehmet'in İstanbul'da yaşayan babasının yanına gitmesidir. Bu ana kadar babasının öldüğünü bilen Mehmet, Mustafa Ağa'dan babasının yaşadığını öğrenince çok şaşırır. Mehmet'in babası, İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'da ikinci evliliğini yapan babanın iki de çocuğu vardır. Mustafa Ağa, Mehmet'e babasıyla ilgili bilgi verirken dinî sembolleri kullanır: *"Ben daha İstanbul'dan döneli iki gün olmadı. Orada babanla bir kahvehanede buluştuk. Senin*

büyüdüğünü, anana baktığını söyledim. O da bana: 'Eh, Allah herkesin kısmetini verir (18).' dedi." Mehmet, babasının yaşadığını yeni öğrenmişti. Fakat onu anasının karnında bırakıp giden bu adama karşı hiçbir sevgi duymuyordu. Küçük Mehmet, yolculuk sırasında perişan olmamak için Mustafa Ağa'dan borç para ister. Mustafa Ağa, yine aynı şekilde dinî göstergelerden yararlanarak meramını dile getirir: *"Vallahi olanımı İstanbul'a döküp geldim Mehmet. İşte bak, bütün bunları aldım. Allah kısmet ederse satıp paralarını alacağım, şimdi sana verecek param yok (19)."* Mehmet, İstanbul'a gitme hazırlıklarına başlar. Mustafa Ağa, küçük Mehmet'i alıp köyün kahvesine götürür. Kahveciye, bugün İstanbul'a yolcu olup olmadığını sorar. Kahveci ocağa dönerek: *"Heyyy… Ali Çavuş! Bugün yolcusun değil mi?" dediğinde kahvede oturanlardan biri: "Allah kısmet ederse (21)."* karşılığını verir. Kahvecinin verdiği bu cevap, reel hayatta kullandığımız üslupla örtüşmektedir (111).

Harp Zenginin Gelini romanında, Avrupaî hayat tarzına özenen klasik bir Osmanlı ailesinin içine düştüğü komik haller anlatılır. Mizahî romanda kötü bir evlilik yapan Lütfi'nin durumu için nasip, kısmet ifadeleri kullanılmıştır. Cevdet Bey'in oğlu Lütfi, mahallenin şımarık kızı Suat'la evlendirildikten sonra Suat'ın alafranga tavırları ve bitmek bilmez istekleri aileyi huzursuz etmeye başlar. Bu evliliğe sebep olan bohçacı kadın Violent'ten başkası değildir. Köşkte herkes Madam Violent'i suçlarken evin küçük hanımı Seher ise asıl suçlu kişilerin kendileri olduğunu söyler. Köşkün büyük hanımı Huriye, bu yapılan eleştirilere pratik dilde olduğu gibi nasip kısmet inancıyla cevap verir: *"Yerden göğe kadar haklısın; amma kime şekva edeceksin. Nasip kısmetmiş. Olan oldu, kervan göçtü! (6)."* Cevdet Bey'in en büyük arzusu, zengin bir iş adamı olup zâdeler zümresine dâhil olmaktır. Yazarın ifadesiyle, *"Kısmette o da olur Allah karşısına zengin bir iş ortağı çıkarır (263)."* Romanda nasip kısmet sembolleri, komik olayların sahnelenmesinde nükteli bir üslupla kullanılmıştır.

Kalbimin Romanı, Sevim'in aşk duygularını terennüm ettiği anı defterinden oluşur. Romanda Sevim'in talih inancına sahip olduğunu görüyoruz. Gönül'ün nişanlısı Avukat Baki Sözer'in kazanması gereken önemli bir hukuk davası vardır. Kazanılan bu dava, kötü giden nişan ilişkisini bir anda düzeltir. Sevim, anı defterinde ablası Gönül'ün nişanını talih inancıyla değerlendirir: *"Gönül de nişanlısı da talihli*

mahlûklar. Sanki hadisata hükmediyorlar ve her şeyi istedikleri gibi cereyan ediyor. Kaderin dizginlerini ellerine almışlar onlar kadere boyun eğeceklerine, kader onlara boyun eğiyor (60)." Sevim'in ifadelerinde talih göstergesi, anlam genişlemesine uğrayarak şans göstergesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

Çiçek, *Kır Çiçeği* romanının idealist ülkücü kahramanıdır. Babası işgal yıllarında Ermeniler tarafından hunharca katledilmiştir. Namusunu ve vatanını koruma mücadelesi veren Çiçek, uzun bir maceralı yolculuktan sonra İstanbul'a gelerek Avukat Reşit Bey'in yanında çalışmaya başlar. Genç kız, inançlı ve idealisttir. Mutlu bir evlilik yapabilmek için Allah'tan hayırlı bir kısmet ister (151). Duası kabul edilen Çiçek, iyi eğitim görmüş idealist genç Suat'la tanışır ve onunla evlenir (151). Roman, Çiçek'in anılarından oluşan bir derlemedir. Çiçek, Allah'a samimi bir imanın neticesi olarak kader kısmet inancıyla yaşadığı zorlu hadiselere karşı direnebilmiştir.

Tekrar Unsurları: (11, 16, 106, 110, 151, 276)

Ercüment Ekrem Talu'nun mizahî Meşhedi Aslan Peşinde romanında kısmet inancı nükteli kullanılmıştır. Afrika çöllerinde aslan avlamak için Mısır'a gelen Meşhedi ve arkadaşı Torik Necmi, iş ciddileşince korkuya kapılır. Macerasever kahramanlarımıza çölde rehberlik edecek Mikâil Efendi, ava çıkma vaktinin gelip çattığını söyleyince Meşhedi Cafer korkudan donakalır. Torik Necmi, arkadaşı Meşhedi kadar korkmasa da Mikâil Efendi'ye sorar: *"Peki! Allah kısmet ederse ne zaman gidiyoruz? (79)"* Kısa bir süre sonra çıkılan yolculukta ilginç olaylar yaşanır. Çölde yolunu kaybeden maceraseverlerin imdadına Cicimama yamyamları yetişir. Cicimama kabilesi, Torik Necmi'yi Allahların kendilerine gönderdiği bir lütuf olarak kabul edip onu kral seçerler. Komik Torik Necmi, eğlenceli ve zevkli geçen günlerinden oldukça memnundur. Çadırında üç zenci kızla âlem yapan Torik, kısmetinin onu buralara kadar getirdiğini söyler (181). Fakat zamanla çadır hayatından bıkarak daha rahat ve güzel şartlarda yaşamak isteyen Hükümdar Torik, komşu kabilelere savaş açar. Savaş için yapılan hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıkılır. Torik, çölde saatlerce yürüdükten sonra arkadaşlarına kabileyi bırakıp kaçmayı teklif eder. Arkadaşları da olumlu yanıt verince kabilenin yaşlı üyesi Makoko'ya kararlarını kendisi açıklar: *"Eh, kısmet bu kadarmış geçmişi karalılar!*

Artık, eksik helâl edin (237)." Bulgularımızda görüldüğü gibi din diline ait kısmet göstergesi ironi malzemesi olarak kullanılmıştır.

Siyah Örtü romanı, Balkan Savaşları'nın sebep olduğu büyük felaketleri anlatır. Bu savaşlara katılan bütün Anadolu insanının kendi özelinde yaşadığı bir trajik hayat hikâyesi vardır. Romanda sevenleri birbirinden ayıran kötü ve merhametsiz talihten sitem edilmiştir. H…Hanım yeni nişanlandığı Yüzbaşı N…'nin Balkan Savaşları'nın çıkmasından sonra cepheye gönderilmesine çok üzülmüştür. Küçük yaşta yetim kalan H…Hanım, sevgilisinin bu ayrılığından sonra kötü talihini sorgular: *"Benden, yetim çocuktan ne istiyordu. Yetimler artık hayatta gülmemeğe mi mahkûmdurlar? (85)."* H… Hanım, yaşadığı ızdıraplı seneleri kısmetine bağlar.

Utanmaz Adam romanında ana kahraman Avnussalah'ın nasip ve kısmet inancıyla ilgili İslam inancına aykırı fikirleri vardır. Hüseyin Rahmi, yüksek felsefesinin arkasına sakladığı komünist görüşlerini Avnussalah'ın bakış açısıyla sunar: *"Nasibin lütuf eliyle bize uzattığı kısmet çok bayağı bir şey ise buna razı olmamalı, ondan en iyi parçayı koparıncaya kadar terleyerek göğüs göğse güreşmeli. Dünyadaki helâl, haram teorileri yanlıştır. Bir kişiye yettiğinden fazla kalan varlıklar haramdır, karın doyuruncaya kadar yenen şeyler helâldir (31)."* Avnussalah, komik bir tiptir. Kendisi gibi üçkâğıtçı Ali Safter'le lokantalardan aşırdıkları pardösülerin ceplerini karıştırdıklarında kısmetlerinin karşılarına ne çıkaracağını merak eder (40). Romanda dinî göstergeler mizah unsuru olarak kullanılmıştır.

Kısmet ve talih inancı çarpık ve kirli aşk ilişkilerini konu edinen *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında da geçmektedir. Romanın başkahramanı Samsunlu Sacit, Taksim sokaklarında dolaşırken memleketlisi İsmail'le karşılaşır. Arkadaşının: *"Yalnız mısın? Evlendin mi?"* sorusuna: *"Nerede? Kısmet aramaya geldim (20)."* cevabını verir. Eniştesine ve ablasına tayin edildiği Bursa'dan mektup yazan romanın kadın başkahramanı Meliha, unutulduğundan ve ihmal edildiğinden sitem eder: *"Siz bana uzakta değil, belki, bana en yakın olan ruhumun içindesiniz. Ya ben ihtimal şeklim bile hafızalarınızda belirsiz bir hayal oldu. Bu, benim hiç değişmeyeceğine inandığım kötü talihim (25, 26)."* Romanda kullanılan kısmet ve talih göstergeleri

dinî anlamı olan bir mesaj vermezler. Göstergeler irticalen sözün gelişi kullanılmıştır.

Kısmet göstergesinin bir teşbih öğesi olarak kullanıldığı bir başka roman *Bahar Çiçeği* romanıdır. Feyhan, Paris'te kaldığı dönemde arkadaşı Mina'ya burada yaşadığı önemli olaylar hakkında bilgi verir. Yazdığı mektupların birinde, kendisiyle ilgili güzel bir haber verir. Burada kendisine iyi *"bir kısmet çıkmıştır (63)."* Kısmet göstergesiyle ilgili bulgularımız bu anlatıyla sınırlıdır.

Bir Kız Böyle Düştü romanında Celal, Mevlevî dergâhına misafirlik için gelmiş ve burada konaklayacaktır. Şeyh Efendi tarafından dergâhta Celal'e verilen odada birkaç kitap vardır. Celal bu kitapları karıştırırken el yazılı bazı notlar dikkatini çeker. Bu notların İffet'e ait olduğunu düşünen Celal, kitabın sonuna şöyle bir not düşer: *"Hayat, bütün kayıt ve itinalarımıza rağmen yine tamamen bahtımıza bağlı bir şeydir. Muhabbet, bahtın husule getireceği şekle tabidir. Talihimiz mi aşkı, aşkımız mı talihi sürüklüyor bilemem? Fakat şu muhakkaktır ki biz mukadderat dediğimiz gizli ve meçhul bir kuvvetin arzusuna bağlıyız; o ne isterse öyle olur. Şu zavallı kızın hayatını, bütün mümanaatlarına rağmen ailesi düzeltememiş mukadderatının önüne geçememişler. O, serbest hayatın ne demek olduğunu pek çabuk anlamıştı; kurtulamadığını görüyoruz. İnsan bir bataklığa düşerse her hareketi onu biraz daha batmaktan ve içeriye çekmekten başka bir şeye yaramaz. Şu facianın bütün mesuliyeti, şüphesiz o ahlâksız müstereddiye aittir. Lakin burada yine mukadderatın büyük bir rolü var; zira bunu isteyen o bedbaht kıza mukadderat, acı fakat emsaline de müessir bir ibret dersi yaratmıştır. O müstereddi adam arada yalnız bir vasıtadır. Ömrünü cemiyetin bütün kayıtlarından azade geçirmek isteyen nice zavallılar, bu akıbete kurban olmuşlardır (16, 17)."* Celal'in talihle ilgili görüşlerinin arkasında fatalist bir yaklaşım olduğu dikkat çeker.

Reşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü* romanında kahraman-anlatıcı, her ne kadar inanç konusunda gelgitler yaşasa da romanın bazı bölümlerinde kısmet inancına sahip olduğu sezilir. Kahramanların kısmet inancını din duygusundan mı yoksa alışılagelmiş bir söylem olarak kullandıkları belirsizdir. Padişah aleyhindeki komitelerin faaliyetlerine katıldığı için Trablus'a sürgüne gönderilen kahraman-anlatıcı, burada boş durmayarak faaliyetlerine devam eder. Polisin evini basacağı

haberini alan kahramanımız, Paris'e kaçmayı planlar. Dinsiz kahraman, önceden de gitmek istediği Paris'le ilgili düşüncesini kısmet göstergesini kullanarak dile getirir: *"Bunu zaten senelerden beri kuruyor, fakat bir türlü kati kararımı veremiyordum. Demek kısmet bu gece imiş (20)."* der.

Alın yazısı sembolü, *İncir Ağacı* romanında başkahraman Nihâl çevresinde yaşanan olaylarda kullanılmıştır. Nüzhet, sevgilisi Nihâl'in namusunu incir ağacı altında lekelemiştir. Bedbaht Nihâl, uğradığı bu ihanetten sonra umumhanede çalışan bir hayat kadını olmuştur. Hayatı kararan genç kadın, kendisine bu ızdırabı yaşatan Nüzhet'i müşteri olarak umumhaneye geldiği birgün öldürür. Nihâl, namusunu lekeleyen Nüzhet'i öldürmekle intikamını aldığını düşünür. Zavallı kadın, cinayeti işledikten sonra karakol komiserine verdiği ilk ifadelerinde alın yazısına boyun eğmekten başka çaresinin olmadığını söyler: *"Ah! Komiser bey, ah… Eğer ömrümde gaflet ve safiyetle dolu tek bir dakikam olsaydı, gecenin bu saatinde karşınıza elinin kanı ile bir umumhane yatağından kaldırılıp getirilen bir fahişe olarak değil, şimdi yuvasında ninni söyleyerek yavrusunu uyutan temiz bir anne olarak kalacaktım. Fakat ne çare ki alnımın kara bir yazısı varmış (19)."* Nihâl, karakol komiserine verdiği ifadelerde yaşadığı felaketi ve içine düştüğü fuhuş bataklığını kara bir alın yazısı olarak görür. Alın yazısı, romanın bu bölümünde metafora dönüşmüştür.

Kanlı Sır romanı, işlenen bir cinayeti sebep sonuç ilişkisiyle anlatır. Başkarakter Mesture Hanım, ailesinin zoruyla sefahate ve kumara düşkün varlıklı Halim Siret Bey'le evlendirilmiştir. Mesture'yle evlenme hayalleri kuran Hüsrev, bu evlilikten sonra büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Hatıra defterinde duygularını anlatırken Mesture'nin kızı Neşide'nin de aynı talihi yaşamasından endişe duyduğunu dile getirir (8). Ne yazık ki Hüsrev'in korktuğu başına gelir. Neşide, gerçek yüzünü göremediği kumarbaz ve serseri Sırrı Nevres'le evlenmeye karar vermiştir. Bu evliliği engellemek için nasıl bir tedbir alacağını bilemeyen Hüsrev, sinirlerine hâkim olamayarak Sırrı Nevres'i Neşide'yle evleneceği gece öldürür. Cinayeti işleyen Hüsrev, olaydan yirmi yıl geçtikten sonra Yazar Mahmut Yesari'ye verdiği hatıra defterinde Sırrı Nevres'i niçin ve nasıl öldürdüğünü bütün ayrıntısıyla anlatmıştır. Mahmut Yesari, hatıra defterinde cinayetin sebebini okuduktan sonra en çok Neşide'nin talihine acıdığını itiraf eder (49). Hüsrev Bey, yazar Mahmut Yesari

Bey'e verdiği hatıra defterinde geriye dönüş tekniğiyle Neşide'nin annesi Mesture'yle yaşadığı sonu ayrılıkla biten aşk macerasını da anlatılmıştır. Onurunu ve şerefini önemseyen Hüsrev, sevgilisi Mesture'nin Halim Siret Bey'le evlenmesinden sonra İstanbul'dan uzaklaşarak İzmir'e yerleşmiştir. İzmir'de bulunduğu dönemde garip ve üzücü olaylar yaşamıştır. Tahammül edemediği sıkıntılar, onu talihine lanet etme noktasına getirmişti. Bu isyankâr ruh halini inanç sembollerini kullanarak yansıtır: *"Talih de değil, talihsizlik. Eğer bu beni her yerde takip edecekse hayatıma mı, talihime mi hangisine lanet edeceğimi bilemiyorum (85)."* Hüsrev, gelecek endişesini bu şekilde aktardıktan sonra: *"Demek bana uzun müddet İzmir'de de yaşamak nasip olmayacak (85)."* der. Hüsrev'i en çok endişelendiren durum, kızı gibi şefkat ettiği Neşide'nin kumarbaz Sırrı'yla evlenme isteğidir. Neşide, Sırrı'yı sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söylemektedir. Neşide'nin annesi Mesture'nin de kötü bir evlilikten sonra hayatının kardığını bilen Hüsrev, çaresizlik ve endişe içerisinde bahtına isyan eder (274). Talihine ve bahtına olan isyanı, onu cinayet işleyecek kadar radikal bir noktaya getirmiştir.

Karmaşık aşk ilişkilerinin yaşandığı *Sabahsız Geceler* romanında, talih göstergesi anlatıma zenginlik katmak için kullanılmıştır. Nezahet, kocası Nafiz'e âşık olan Şükran'a hitaben yazdığı mektubunda talihin kendilerine fena bir oyun oynadığını söyler (206). Kurnaz Nafiz, gerçek yüzünü gizleyerek saf ve sorumsuz Şükran'ı heveslerine alet etmektedir.

Kısmet, halk kültüründe evlenme çağına gelen genç kızlar için çok sık kullanılır. Pratik dilde bu ilişkiyle kullanılan kısmet göstergesi *Leylaklar Altında* romanında aynı anlama göndermede bulunur. Nuran, babasının ölümünden sonra teyzesinin evine sığınmak zorunda kalmıştır. Bu evde on yaşındayken dadısının anlattığı Paşa Kızı masalını hala unutmamıştır. Paşa, kızları arasında kısmeti geleni evlendirmiş. Fakat dünyanın en zengin ve güzel erkeklerini bile ortanca kızına layık görmezmiş. Bu güzel kız, birgün gönlünü bir erkeğe kaptırmış. Babasının bütün engellemelerine rağmen, bütün sevdiklerini terk ederek bu erkeğe kaçmış. *"İhtiyar Paşanın bu; öyle arına dokundu ki, kızının arkasından ellerini açtı, beddua etti. Sonra da dili tutulup, bir seneye kalmadan öldü (11)."*

Yıldız Yağmuru romanında, talih ve alın yazısı, kaza ve kader inancıyla eş anlamda kullanılmıştır. Romanda kahraman ve yazar-bakış açısıyla Ahmet Ziya'nın tutarsız ve yasaklı aşk maceraları anlatılır. Kahramanların talih ve alın yazısı inancı, bunalım ve sarsıntı anlarında bir sığınma duygusu olarak karşımıza çıkar. Aşk tutkunu başkahraman Ahmet Ziya, İlyas Bulgurlu'nun yeni yalısının şerefine verdiği baloda kereste tüccarı Hayri Mümtaz'ın genç karısı Sara'nın cazibesine kapılır. Baloda genç ve güzel kadın Sara'yla dans etme fırsatı bulan Ahmet Ziya, yeni bir aşka yelken açmanın mutluluğunu yaşar. Yazar, bu tanışma sahnesini talihle bağdaşlaştırarak anlatır: *"Talihin bu gece ilk adımda kendisine güleceğini nereden hatırına getirebilirdi? İşte kollarının arasında, istediği gibi yürüyen, istediği yere sürüklenen talihin ta kendisiydi (19, 20)."* Ahmet Ziya, yeni bir sevgili bulmanın mutluluğuyla kendinden geçmiştir. Fakat iş arkadaşı Leyla'yla devam eden ilişkisini nasıl bitireceğini düşünür. Cesaretini toplayıp Leyla'ya duygularını açıkça itiraf eder. Konuşma sırasında Leyla'nın: *"Ayrılalım mı diyorsun?"* sorusuna karşı talih inancıyla cevap verir. *"Talihin çizdiği yolu biz değiştirebilir miyiz? O, ne diyorsa istiyorsa biz onu yapacağız (46, 47)."* Leyla, fakir bir ailenin çok iyi niyetli masum bir kızıdır. Annesiyle ve mutsuz bir evlilik yapmış kız kardeşiyle birlikte yaşamaktadır. Ahmet Ziya, Leyla'nın yaşadığı bu sefalete şahit olmuştur. Leyla ve ailesi, kadere imanla hadislerin zorluklarına göğüs gererler. Leyla'nın kız kardeşi, kendilerini ziyaret eden Ahmet Ziya'ya yaşadığı sefaleti anlatırken teslimiyetçi bir ruhla: *"Ne yapalım? Alnıma bir kere böyle yazılmış (80)."* der. Alın yazısı göstergesi, kader inancına göndermede bulunur.

Yosma romanında şımarık Güney (Yosma), kocası Doktor Fazıl'ın kendisinden para sakladığını düşünerek onu azarlar. Kaprisli ve şımarık kadın: *"Allah'ın ne talihsiz kadınıymışım ben? Annem taş doğursaymış da beni dünyaya çıkartmasaymış (330)."* diyerek kaderine isyan eder. Bu tartışma olayının yaşanmasında sonra eşinin kendisini terk edeceğinden korkan Doktor Fazıl: *"Allahım ne olursa senden olur (336)."* diyerek yine aynı şekilde kader inancına sığınır.

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında Necla, yatta katıldığı bir partiden sonra kaybolmuştur. Polis memuru Aslan Turgut, nişanlısı Necla'nın denizde boğulduğunu zannederek derin bir üzüntüye kapılır. Genç polis memuru, üzüntüsünü

dile getirirken talihinin kötülüğünden söz eder: *"Ortada acı bir hakikât var. Necla ölmüştür. Ben çok talihsiz bir adamım… (24)."* Kısa bir süre sonra Amerika'dan gelen bir mektupta Necla'nın ölmediği anlaşılır. Mektupta Necla'nın haydutların elinde olduğu hayatta kalabilmesi için ailesinin haydutlara para ödemesi gerektiği yazılıdır. Mektup, Necla'nın babası Fevzi Sadullah Paşa adına gelmiştir. Fevzi Paşa, bu mektubu aldıktan sonra Aslan Turgut'u kızının izini sürmesi için Amerika'ya gönderir. Polis memuru Aslan Turgut, Necla'yı kaçıran Parker'in izini Meksika'da bulur. Aslan Turgut'a bu zor gününde Türk kahveci Pehlivan yardımcı olmuştur. Ahmet Pehlivan, haydudun evini kısa sürede bulmuştur. Evi Aslan Turgut'a gösterirken: *"İşte beyim! dedi. Talihimiz varmış. Çok yorulmadan haydudun girdiği evi keşfettik (151)."* der. Talih göstergesi burada da şans anlamında kullanılmıştır.

Aşkın Temiz romanında Anadolu halkının Birinci Dünya Savaşı sonrasında açlıktan ve sefaletten perişan bir halde oldukları anlatılır. Kader ve kısmet inancı, Müslüman halkın moral kaynağıdır. Vakanın cereyan ettiği köyde fakir halk, kerpiçten yaptıkları penceresiz tek kapılı evleri için: *"Tanrı bize bir ev kısmet etti (236)."* sözleriyle tesellide bulunurlar. Çilekeş köylüler, bir yandan hayatın zorluklarıyla mücadele ederken bir yandan da düğün ve bayram gibi özel günlerde eğlenmektedirler. Köylülerinin kendilerine özgü örf âdetleri vardır. Roman kahramanlarından Ali'nin düğün töreninin anlatıldığı bölümde, damat evinin önünde atından inmeyen geline âdetlere göre armağan vermek gerekmektedir. Damat Ali, bu âdeti bilmezlikten gelir. Köylüler ısrar edince de: *"Hay Allah! Ah benim bu alnımın kara yazısı ah! Neyine lazım senin evlenmek behey vergici! Hu erenler! Eyvallah deyip sür hayatı. Pirin sana böyle mi dedi behey ağzı kara (291)."* şeklinde tepkisini gösterir. Kasabalılar, bilinçsiz ve körü körüne bir dinî yaşayışa sahip olsalar bile diyalogları arasında yeri geldikçe kısmeti veya alın yazısını kullanırlar (443, 502). Alın yazısı, romanda sembolik anlamda kullanılmıştır.

Müslüman Anadolu insanının pratik dilde kullandığı alın yazısı söz öbeğini, *Dinmez Ağrı* romanında da okuruz. Başkahraman Şerare, kendisini ülkesine adamış ülkücü bir genç kızdır. Celal Bey, aşkıyla vatan aşkı arasında tereddüttedir. Şerare, bu duygular içerisinde annesinin alın yazısı ile ilgili sözlerini hatırlayarak teselli olur: *"İnsanın bir alın yazısı varmış! Annem söyler. Onu çekecek (4)."* Şerare, vatan ve

bağımsızlık aşkını Celal Bey'e tercih eder. Çünkü alın yazısının hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğine inanır. Bu yüzden ölümden korkmaz (109).

Barbaros'un Ölümü romanında Osmanlı Donanma Komutanı Hızır Bey'in savaşları ve aşk maceraları anlatılır. Hızır, Allah'a ve kadere olan inancıyla ölümden korkmaz. Romanda Hızır'ın kader inancı talih göstergesiyle karşılanmıştır. Akdeniz sahillerinde yaşayan Müslüman halk, Haçlı donanmasına karşı Türklerin kendilerini koruyacaklarına emindir. Yardımsever ve cesur Türklere Allah'ın ve talihin yardım ettiğini bilirler. Bu güzel düşünceyi: *"Allah Türkler ile beraberdi ve talih yalnız Türklere yardım ediyordu (36)."* cümleleriyle ifade ederler. Hareketli ve canlı maceralarının anlatıldığı romanda romantik aşk ilişkileri de hikâye edilmiştir. Reis'e yaranmak için kılıktan kılığa giren Hamza, Kızılelma'ya âşık olur. Bu duygusal yakınlaşmayı sazıyla en güzel şekilde Âşık Mehmet dile getirmektedir. Hamza, bu türküleri dinledikten sonra Kızılelma'ya dönerek: *"Kızılelmacığım bak... Talihimiz neler söylüyor, Allah bizi birleştirecek (286)."* der. Hamza, duygularını din dilini kullanarak aktarmıştır.

Talih ve baht inancı, *İnsan Artıkları* romanında kader anlayışı karşılığında kullanılmıştır. Romanda talih ve baht göstergeleri kullanılarak ideolojik mesajlar verilmiştir. Sokaklarda yaşamaya terk edilmiş Faik, kardeşi Emin'e aç kalmamak için hırsızlık yapmaktan başka çarelerinin olmadığını söyler. Emin, ağabeyinin bu çirkin teklifini: *"Çalamam. Talihimiz bu! Babamı şehit ettiren, annemi aramızdan alan talih şimdi de bizi sokaklarda süründürüyor. Talih bu ne yapalım (10)."* cümleleriyle reddeder. Emin, hayatın zorluklarına karşı alın teriyle kazanıp doğru kalmak için mücadele veren bir tiptir. Sevgilisi Şekure ise geçimini bedenini kiralayarak sağlayan düşmüş bir hayat kadınıdır. Yazar, sefalet ve felaket içinde yaşayan bu insanların talihlerini sorgular: *"Talih! Bu zavallılara hiç mi görünmeyeceksin? Bunlar doğdukları gibi felaket içinde mi ölecekler. Onlar doğarken ölmüşlerdi. Sefalet onları ruhun bedenden ayrıldığı gün terk edecektir. Zavallı doğarken ölenler (60)."* Emin, talihinin onu sürüklediği bu hayatta acı olaylar yaşar. Sokakta bıçakla yaralanan Emin, gecenin karanlığından daha karanlık olan bahtına sitem eder (60, 64). Şekure'nin sonu trajiktir. Talihsiz kadın, şehvet düşkünü erkeklerle yaşadığı kirli ilişkilerden sonra ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Sevgilisi

Emin, bu acıya tahammül edecek gücü kendisinde bulur. Çünkü: *"Sinirleri hayatın neşterini yiye yiye nasırlaşmıştı. Hem niçin sinirlensin. Sefaletin kara bir leke olup alınlarına alın yazısı olarak yazıldığını biliyordu (77)."* Romanda sefalet içinde süren bir hayatın, insanın talihi ve alın yazısı olduğu dile getirilmiştir. Yazar, fatalizme kayan düşüncelerini alın yazısı göstergesini kullanarak dile getirmiştir.

Tekrar Unsurları: (11, 60, 62)

Nişanlılar romanında dinî semboller oldukça sınırlı kullanılmıştır. Suat Pertev, platonik aşk yaşadığı Nilüfer'e bir mektup göndererek Yüzbaşı Fikret'le evlilik kararını tekrar düşünmesini ister. Genç âşık, sevgilisini kötü bir talih yaşamaması için şu cümlelerle uyarır: *"Olsa olsa güzel bir kız hayata karışmak için her şeyden evvel ilk çıkan erkeğe elini uzatır ve ondan sonra kendini talih ve tesadüfün cereyanına bırakır (84)."*

Ölünceye Kadar romanına bedbin bir ruh hali hâkimdir. Romanın ana kahramanı Bedri Nejad'ın eşi intihar etmiş, kız kardeşi Bülent de mühendis İhsan Bey'le yaşadığı yasaklı bir ilişkiden sonra hamile kalmıştır. Bülent, işlediği bu günahı ağabeyine olduğu gibi anlatmak zorunda kalır. Çünkü kürtaj olmak için kendisinden yardım isteyecektir. Bedri ve Bülent'in yaşlı dadıları, evlatlarının yaşadığı bu felaket karşısında hüngür hüngür ağlayarak: *"Ne talihsiz çocuklarmışsınız siz. Birgün bile güler yüz görmediniz."* deyince Profesör Bedri Nejat talihine isyan eder. İnanç krizi yaşayan Bedri, dinî sembolleri kullanarak duyguları dile getirir: *"Öyle dadı, hakikâten çok talihsizmişiz. Bu kadar azap çekmek için ne yaptık bilmiyorum ki, iki kardeş kime ne yaptık hangi günahın karşılığı Allah bizden ne istiyor söyle dadı. Ne yaptık biz ona (174)."* Dadısı, bir Müslüman'a yakışmayan bu konuşmalarından dolayı Bedri'yi susturarak ondan tövbe etmesini ister.

Sevenler Yolu romanında kısmet inancı bir yerde geçmektedir. Ahmet Melik, yakın arkadaşı Nazım Cemal'e Beyoğlu'ndaki bir işyerinde karşılaştığı satıcı bir bayanın kendisini büyüleyen cazibesini anlatırken bu kızı Beni İsrafil'in yeni Judity olarak tanımlar. Ahmet Melik, endamına hayran olduğu bu Yahudi kızla kısmet olursa pazar günü buluşmayı planlamıştır (60).

Sonsuz Gece romanında talih ve kısmet inancı dini bir mesaj içermez. Bu göstergeler kahramanlar arasındaki evlilik ilişkilerinde kullanılmıştır. Mualla, kötü bir evlilik yaptığı için ablasını talihsiz görür (10). Kendisi de nişanlısı Ekrem'den ayrılmakla talihsiz bir olay yaşamıştır (63). Mualla'nın talihsizliğine kahraman-anlatıcı bakış açısıyla vurgu yapıldığını belirliyoruz (104). Ana karakter Mualla'ya çalıştığı iş yerinin patronu, birlikte sevgili hayatı yaşamayı teklif eder. Bu çirkin teklif, Mualla'yı yeterince huzursuz etmiştir. Yakın arkadaşı Nezihe ise kısmet deyimini kullanarak Mualla'yı etkilemeye çalışır: *"...bu harikulade bir kısmeti tepecek değilsin (38*)." Yazar, gerçek hayatta evlilik ilişkisiyle birlikte kullanılan kısmet sözcüğünü kurmacasına aynı anlamda yansıtmıştır.

Alın yazısı inancı, *Türk Yıldızı Emine* romanında geçmektedir. Küçük yaşta öksüz ve yetim kalan Emine'ye köydeki Ayşe teyze bakmaktadır. Ayşe teyze ihtiyarlığından ve hastalığından dolayı güçsüz düşmüştür. Küçük Emine, hayatta tutunduğu bu tek insanın da öleceğini düşünüp korku ve endişeye kapılır. Emine, bu duyguları hatıra defterinde anlatırken kader inancına göndermede bulunur: *"Hulasa Azrail bizim kapının önünde dolaşmaya, baykuş kuşları da bizim damda ötmeye başlamışlardı. Herhalde yakında bizim fakir kulübemizin içine bir acı girecek. Çünkü kapısından bir cenaze çıkacaktı veyahut benim alnıma böyle felaket yazılmış olacak ki istikbalde kopacak fırtınanın sağanak rüzgârları şimdiden benim gözlerim önünde sert sert esmeye ve yıldırım düşürecek şimşekler de çakmağa başlamıştı (26)."* Ayşe teyzenin ölümünden sonra yalnız kalan Emine'yi, köye tütün almak için gelen Hacı Mehmet Efendi fark eder. Emine'ye acıyan tüccar Mehmet Efendi, küçük kızı evlatlık olarak İstanbul'a götürür. Fakat Emine, evin despot hanımıyla bir türlü anlaşamaz. Kısa bir süre sonra evde huzursuzluklar çıkar. Zavallı Emine, satılmak üzere hizmetçi pazarına getirilir. Hizmetçi çarşısında Emine'yle aynı kaderi paylaşan kadınlar da vardır. Bir kadın yaşadığı çileli hayatı kader kısmet inancıyla özetler: *"Kader kısmet, bu kadarmış hesabımı gördüler bahşişimi verdiler, beni çıkardılar (42)."* Roman, Emine'nin başından geçen trajik olaylar üzerine kurgulanmıştır. Emine, yaşadığı trajik hadiselerde teselliyi kader kısmet inancında bulur (319).

Yakut Yüzük romanında Ali Tunç, ilk gördüğü anda âşık olduğu gizemli kadın Nilüfer'in izini takip etmektedir. Yeşil gözlü bu güzel kadını bulmak için Şoför

Kadri'nin ağzını yoklamak ister. Ancak kişiliğine ve samimiyetine çok da güvenmediği Kadri'ye bel bağlayamıyordu. Bu iş bir kısmet, bir talih işiydi. *"Mademki kısmet, talih en büyük rolü oynayacaktı. Onun erken ve geç olmasının bir kıymeti, bir ehemmiyeti kalmıyordu. Tesadüfe bırakmak, kısmetin, talihin yolunu açık bırakmak demekti (41)."* Ali Tunç, hiç tanımadığı bu kanla ilgili bahtına ne çıkacak olursa razıydı. Merakla aradığı yeşil gözlü kadını, kısmetine ve talihine bırakır. Talih ve kısmet ifadeleri, romanda dinî bir anlam ifade etmez. Yazar, bu göstergeleri anlatımına yerlilik ve sadelik kazandırmak için kullanmıştır.

Tekrar Unsurları: (47, 61, 65, 171, 182, 222)

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında işgal güçlerine karşı olağanüstü mücadeleler veren Türk insanı için İslam esaslarının manevi desteği tartışılmaz. Vaka örgüsünün bu zaman diliminde cereyan ettiği *Ateş Kamçıları* romanında kahramanların kader ve kısmet inancına açıkça vurgu yapılır. Roman, Yüzbaşı Bozan'ın savaş cephelerindeki mücadelelerini ve aşklarını anlatır. Bozan, askerlik mesleğini yapmaya karar verdiği zaman yakın aile çevresi bu isteğine şiddetle karşı çıkar. Çünkü ailesi, Bozan'ın da babası gibi cephede hayatını kaybedeceğinden endişeye kapılır. Bozan'ın güçlü bir kader ve kısmet inancı vardır. Bu yüzden kararında ısrarlıdır. Ölümün, bir alın yazısı ve insanı vakti zamanı gelince nerede olursa olsun bulacağına inanır (27). Suriye cephesinde görevde bulunduğu yıllarda rakkase Berta ile aşk ilişkisi yaşayan Bozan, bu sebeple tümende hakkında iyi konuşulmadığını söylenen Necmi'ye: *"Müsterih ol ve aldırma. Kader bu. Kısmette ne varsa kaşıkta o çıkar (75)."* der. Bozan'ın hayatı, zorluklar ve sıkıntılar içerisinde geçmiştir. Maceralı ve aksiyoner hayatında ilginç tesadüfler de yaşamıştır. Filistin cephesinde ölümden kurtardığı Necati'yle yıllar önce iaşe merzi görevindeyken karşılaşmıştır. Bozan, asteğmen Necati'yle aralarında geçen diyalogda bu anı kader ve talih inancına bağlayarak aktarır: *"Kader ve talih bizi kan akıtılmış günlerin gecelerinde, yorgun argın geçen zamanların kederli dakikalarında karşılaştırdı (85)."* Romanda kahramanlar samimi din duygusuyla kader, talih ve alın yazısı sembollerini kullanırlar.

Leyla ve Demir, *Balkan Çiçekleri* romanında ana kahramanlardır. Birbirlerini samimi duygularla seven iki gencin aşklarına engel güç, Leyla'nın kötü yürekli

dayısıdır. Leyla, yüz yüze görüşme imkânı bulamadığı sevgilisi Demir'e hüzünlü bir mektup yazar. Sevgilisine kavuşamama endişesini taşıyan Leyla, uzaktan işittiği bir keman sesini bahtsızlığına teşbih eder (38). Roman, iç içe geçmiş sonu trajik biten bir dizi olayları anlatır. Leyla, sevgilisi Demir'in adını ana ana hayata gözlerini yumar. Talihsiz Leyla'nın son mektubunu okumak ve Demir'i teselli etmek Namık'la Cafer'e kalmıştır (129). Romanda vaka zamanı, Balkan Savaşları'nın yapıldığı Osmanlı Devleti'nin son dönemleridir. Dönemin buhranlı atmosferi, romanın iç yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Kahramanların yaşadıkları talihsiz ve bahtsız olaylar romanın gerilimini arttırmıştır (89).

Bir Genç Kızın Romanı'nda talih ve kısmet sembolleri, evlilikle ilgili olayların anlatıldığı bölümlerde geçer. Hayatın türlü türlü zorluklarını yaşayan kadın kahramanlar, bu zorluklara kader kısmet inancıyla göğüs gererler. Sabiha Hanım, komşusu Cafer Efendi'ye yeğeni Selma'nın fotoğrafını göstererek onunla evlenmesini ister. Cafer Efendi'nin ayağına gelen bu kısmeti geri çevirmeyeceğini düşünür (74). Romanın ikinci karakterlerinden Emel, ailesinin karşı çıkmasına rağmen sevgilisi Orhan'la evlenmek ister. Emel'in annesi, kızının ayağına gelen bütün kısmetleri teptiğini görünce Orhan'la evlenmesine razı olur (104). Yatılı okulda yetişen öksüz Selma, okuldan mezun olduktan sonra ilk kez halası Sabahat'ın yanına Trabzon'a gider. Sabahat Hanım, yeğeni Selma'nın bu ziyaretine çok sevinir. Ona geçmişiyle ilgili bilgi verir. Sabahat Hala, genç yaşta evlenmiştir. İlk çocuğu vefat ettikten iki sene sonra doğan ikinci çocuğunu da sekiz yaşında kaybetmiştir. Sabahat Hanım'ın Allah'ın emriyle yıllar sonra bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Bu çocuk, Hala'nın kötü talihini değiştirmiştir (178). Selma, hayatının büyük bir kısmını zorluklar içerisinde geçirmiştir. Talebelik yıllarında yakın akrabalarından maddi ve manevi destek bekleyen Selma, kimi zaman hayal kırıklığına uğramıştır. Yıllar önce amcasının oğlunun kendisini evine kabul etmeyip talihinin akışına terk etmesini hâlâ unutamamıştır (204).

Talih, *Bulgar Sadık* romanında başkahraman İstoyan'ın Müslüman olması anında önemsenmiştir. İstoyan, kendisini tutuklamaya gelen Yüzbaşı Ahmet Efendi'nin ülkü ve ülke değiştirme teklifini kabul ederek Müslüman olmuştur. Ruhundaki boşluğu İslam dinine girmekle doldurduğunu söyleyen İstoyan, talihinin

ona açtığı bu yepyeni sahaya tereddüt etmeden girmiştir (52). İstoyan, Müslüman olduktan sonra Mehmet Sadık adını alarak Milli Mücadele'ye katılmıştır.

Çöl Gibi romanında dramatik olaylar yaşanmıştır. Yıllar önce aşk tuzaklarıyla kendisini aldatan Vedat Melih'in aynı şekilde kızı Nesrin'i de iğfal edeceğini öğrenen Nazan Hanım, bu acıya dayanamayarak Vedat Melih'i öldürür. Bu olaydan sonra altı yıl hapis cezası alan Nazan, kızına hitaben yazdığı hatıra defterinde kısmet, alın yazısı ve talih göstergelerini kullanır. Çocukluk arkadaşı Süheyla'yla ilgili bir hatırasını unutamamıştır. Not defterinde bu hatırayı şöyle anlatır: *"O günlerde her ikimize de sık sık görücüler geliyordu. Süheylâ, karşıma geçiyor: 'Ben senin yerinde olsam, kimselere çıkmam. Senin kısmetin hazır. Hem yazıktır. Hiç acıman yok mu?' gibi garip lakırdılar söylüyordu (54)."* Süheyla'nın sözünü ettiği kısmet, erkek kardeşi Melih Vedat'tır. Romanda talihli sözcüğünün, birçok incelenen romanda olduğu gibi bahtı açıklık ve şans anlamında kullanıldığını tespit ediyoruz. Vedat Melih'in kız kardeşi Süheyla'nın zengin bir harbiyeli ile evlenmesi güzel bir talih olmuştur. Nazan, alın yazısına olan kuvvetli inancıyla hayatın olağanüstü zorluklarına karşı büyük bir mücadele verebilmiştir (194, 218).

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında alın yazısı, talih ve baht gibi terimler anlam genişlemesine uğrayarak romanın ana karakteri Süleyman'ın bakış açısıyla kullanılmıştır. Süleyman'ın kuvvetli bir talih inancı vardır. Yaşadığı olaylarda talihin en belirleyici unsur olduğuna inanır. İşlerinin kötüye gittiği anlarda talihine sığınır. Büyük annesinden kalan mirasla Avrupa'da talihini dener. Fakat bir mirasyedi olarak Avrupa'dan dönen Süleyman, kendi beceriksizliğini ve hatalarını hiçbir zaman kabul etmez, yaşadıklarının bir talihsizlik olduğuna inanır (38). Zengin olduğuna inandığı Prenses Şükriye'yle ilgili gerçekleri öğrendiğinde talihinin onu tuzağa düşürdüğüne inanır (78). Süleyman, zengin bir ailenin kızı Güzin'le çıkar ilişkisine dayalı bir aşk yaşar. Sevgilisi Canan'dan sakladığı bu aşk, bir müddet sonra kendisini huzursuz etmeye başlar. Bir genç kızın duygularını istismar etmenin ızdırabını duyan Süleyman, Güzin'e her şeyi itiraf ettikten sonra gerçek aşkı Canan'la birlikte uzaklara gitmeyi düşündüğünü söyler. Bu güzel haberi duyan Canan, bahtsızlığına alışmış olduğundan dolayı buna inanmakta güçlük çeker (242). Alın yazısı göstergesi, Süleyman'ın sevgilisi Güzin'e yazdığı veda mektubunda geçmektedir.

Güzin'in duygularıyla oynadığı için vicdan azabı çeken Süleyman, pişmanlık duygusuyla Güzin'e bir veda mektubu yazarak bilinmeyen bir yere doğru yolculuğa çıkar. Güzin'le yüzleşmeye tahammül edemeyen Süleyman, duygularını kâğıda döker: *"Alın yazılarımızın neye bağlı olduğunu düşününüz. O akşam beraberce kalkıp gidebilirdik. Ve o zaman bütün kararlarım suya düşmüş olurdu. Aşkımın ve cesaretsizliğimin ebedi surette esiri olup kalırdım. İyi ki vakit çok gecikmişti ve siz de evimde kalamazdınız (269)."* Romanın kurgusu ve anlatımı basit ve sadedir. Alın yazısı ve talih inancı, romanın üslubuna sadelik ve zenginlik kazandırmıştır.

Tekrar Unsurları: (57, 92, 151, 272)

Hıçkırık romanında Muhip Azmi Bey'in evinde üvey evlat olarak kalan Kenan, evin genç kızı Nalan'a karşılıksız bir aşk duymaktadır. Nalan, Kenan'ın aşk hislerine karşı her fırsatta onu kardeş gibi gördüğünü dile getirir. Nalan'ın kendisine kardeşçe yaklaşması Kenan'ın aşk acısını derinleştirir. Kenan'ın kara sevda hastalığına yakalanmasına sebep olduğu için çok üzülen Nalan, derdine çare olarak kendisinden bir an önce tahsilini tamamlayıp yakınından uzaklaşmasını ister. Kenan, Nalan'ı uzun süre görmese belki de onu unutabilecektir. Nalan, bu konuyu açmak için Kenan'a seneye okulu bitirip bitiremeyeceğini sorar. Kenan'ın verdiği cevap günlük hayatta kullanılan üslupla örtüşür: *"Allah nasip ederse (58)."* Yazar, mahalli dilde kullanılan nasip göstergesinden yararlanarak anlatısını reel hayata yaklaştırmıştır.

İkinci Dünya romanının ana kahramanı Murat, kader inancını alın yazısı söz öbeğini kullanarak yansıtır. Roman, Murat'ın aşk mektupları üzerine kurgulanmıştır. Mektuplarında dini terminolojiden yararlanırken anlatımına akıcılık ve zenginlik katmış olur. Nihâl'le duygusal bir ilişki yaşadığı halde evlenip yeni bir hayat kuran eski sevgilisi Yurdagül'den beklentileri vardır. Murat'ın kendisine karşı tereddütlerini fark eden Nihâl de karmaşık duygular içerisindedir. Murat, sevgilisi Nihâl'e haksızlık ettiğinin farkındadır ve bunun ezikliğini yaşamaktadır. Çünkü Nihâl, kendisini büyük bir aşkla sevmektedir. Bu karmaşık aşk ilişkileri Murat'ın mektuplarına yansır: *"Tanrı'nın insanlara nasip ettiği veya yalnız bana nasip ettiği saadet acaba güdük müydü? Ya Rab sevilmek gururu, sevilmek ihtiyacı bu kadar sıcak bu kadar kalbi okşayıcı mı idi? (20)."* Murat, mektuplarında çaresizliğini alın

yazısına bağlar: *"Ah… Ne kadar isterdim beni bu kadar seven bir kalbin ihtimamı ile ölünceye kadar yaşayayım, şimdi bu kalbi benimsemekten acizim. Benim alnımın kara yazısı bu galiba (28)."* Murat'ın bakış açısıyla kullanılan kara alın yazısı, kötü kader algısına göndermede bulunmuştur.

Pınar Başında Ölen Kız romanında saf köylü kızı Zeynep'in büyük hayallerle gittiği İstanbul'da içine düştüğü sefalet anlatılır. Çapkın ve sahtekâr Nevzat, Zeynep'i evliliğe ikna edebilmek için din diline ait sembollerden yararlanır: *"Niçin sıkılıyorsun yavrum? Allah kısmet ederse böyle nasibini insanın ayağına gönderir (95)."* Nevzat'ın tatlı diline aldanan Zeynep, büyük umutlarla onunla evlenir. Fakat Nevzat'ın işlediği bir cinayetin entrikayla üzerine yıkılmasından sonra hapse atılır. Hapishanede kendisi gibi kader mahkûmu kadınlar bulunmaktadır. Kendisine yakın hissettiği Seher Hanım'a hayatını veciz bir anlatımla özetler: *"Ben çok talihsiz bir kızım Seher teyzeciğim (124, 163)."* Bu romanda da kısmet göstergesi, evlilikle ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Talih göstergesi, kötü kadere ve şansızlığa göndermede bulunur.

Üç İstanbul romanında Macide, kocasının ölümünden sonra Çilli Mahmut'la metres hayatı yaşamaya başlar. Macide, zavallı bir kadındır. Çilli Mahmut, sürekli ona dayak atar ve onu istediği gibi çalıştırır. Bu zorlu hayata daha fazla dayanamayan Macide hastalanır. Macide'yi tedavi eden doktor, hastanın verem olduğunu söyler. Çilli Mahmut, ona acır ve hastalığını Macide'den saklar. Fakat Çilli Mahmut'un bu sırrı saklaması uzun sürmez. Bir tartışma ve kavga anında Macide'nin verem olduğu ağzından kaçırır. Yazar, bu tartışma anını sahnelerken Macide'nin zor şartlarda geçirdiği hayatı talih ve felek inancıyla ilişkilendirerek aktarır: *"Macide verem olduğunu bir türlü bilmiyordu. Kadına ömründe ilk defa talihi bu yüzden gülmüştü: Verem olduğunu bilmemek!.. Lakin büyük hastalıkların en güzel tarafı olan bu gafleti, hastalığının adını bilmeden ölmek saadetini, bir meleğin kanadından gözlere inen bu karanlığı, bu gökyüzü dolu gölgeyi Macide'ye felek çok gördü (293)."* Yazar *"felek"* göstergesini Miralay Hüsrev'in konağında vekil harçlık görevi yapan Süleyman için de kullanır. Süleyman, konağın hanımı Belkıs'ın hafif meşrep tavırlarından huzursuzdur. Belkıs'ın konağa gelecek Alman misafiriyle kocasını aldatacağını ummaktadır. Fakat gelen misafir, yaşlı ve hantaldır. Yazar, Süleyman'ın

yaşadığı hayal kırıklığını talih ve felek göstergelerini kullanarak yansıtır: *"Süleyman kahrolur. Ne talihsizdi. Adnan'ın namussuz olması saadetini felek Süleyman'a çok görüyordu (403, 404)."* Adnan'da tesadüf temeline dayalı bir talih itikadı vardır. Hatta tesadüfü gözünde putlaştırmıştır. Talihinden düşman gibi korkar. Maliye Nazırı'nın kızı Süheyla ile evlenmeye karar verir. Fakat aksilikler çıkar. Yazarın anlatımıyla: *"Ya Süheyla ya istemiş, Maliye Nazırı da kızı vermiş olsaydı? Adnan bir an için korktu. Sonra sevindi: Çünkü maniler çıkmış, Adnan Maliye Nazır'ının kızını henüz istememiştir; talihi ömründe ilk defa Adnan'dan daha dirayetliydi (126)."* Adnan, dinsiz olmasına rağmen çaresiz ve bunalımlı olduğu anlarda inanç değerlerine sığınan ilginç bir tiptir. Talih ve kısmet göstergeleri, birçok romanda olduğu gibi bu romanda da kahramanların evlilik ilişkisinde kullanılmıştır.

Kader inancına göndermede bulunan nasip, kısmet, baht, alın yazısı, felek ve talih göstergeleri araştırma kapsamında bulunan romanlarda genellikle savaşın verdiği yıkım sahnelerinde; kahramanların gelecekle ilgili beklentilerinde, evlilik ilişkilerinde, para kazanmak için yaptıkları işlerde kullanılır. Kocasının zulmüne uğrayan veya aşk hayatında hayal kırklıklarına uğrayan kadınlar kısmet, talih ve nasip göstergelerini kullanarak duygularını yansıtırlar. Kadınların aşk ve evlilik hayatı ile ilgili yaşadıkları sorunlar *Ayaşlı ile Kiracıları, Bahar Çiçeği, Siyah Örtü, Sevenler Yolu, Boz Kurt, Leylaklar Altında, Türk Yıldızı Emine, Dadaş Kız, Üç İstanbul, Çöl Gibi, Pınar Başında Ölen Kız ve Hayat Sen Ne Güzelsin* romanlarında bu semboller kullanılarak anlatılmıştır. *Harp Zengininin Gelini, Meşhedi Aslan peşinde ve Utanmaz Adam* romanlarında nasip, kısmet göstergeleri mizah malzemesi olarak kullanılmıştır. Kader inancından kaynaklanan alın yazısı göstergesi; *İkinci Dünya, Ateş Kamçıları, İncir Ağacı ve Türk Yıldızı Emine* romanlarında geçmektedir. Kaderle ilişkilendirdiğimiz felek sözcüğü, *Üç İstanbul* romanıyla sınırlıdır. Yaşanılan kötü hadiseler veya gelecekle ilgili beklentiler karşısında baht göstergesinin kullanıldığı romanlar tespit ettiğimiz kadarıyla şunlar olmuştur: *Bir Kız Böyle Düştü, İncir Ağacı, Kanlı Sır, İnsan Artıkları, Yakut Yüzük, Balkan Çiçekleri, Çöl Gibi ve Hayat Sen Ne Güzelsin.* Günlük diyaloglarda sıklıkla karşılaştığımız din diline ait bu göstergelerin bir kısmı metafora dönüşmüştür. *Balkan Çiçekleri, Bahar Çiçeği ve İncir Ağacı* romanlarında karşılaştığımız bu tür metaforlar anlatıların estetik değerini arttırmıştır.

2.1.1.3. İslam'ın Esasları ile İlgili Hususlar

2.1.1.3.1. Namaz Kılmak ile İlgili Hususlar

Müslüman toplumları farklı dinlere mensup toplumlardan ayıran en bariz özellikleri namaz ibadetidir. İslam dinî belirli vakitlerde ve şartlarda namaz ibadetini zorunlu kılar. *"Şekil ve şarta bağlı olan ibadetlerin başında namaz gelmektedir. Namaz, dinin direğidir. Günün belirli vakitlerinde beş defa namaz kılmak, kadın erkek dinen sorumlu konumda olan her Müslüman'ın görevidir."* (Yiğit, Keleş, 2009:9) Müslüman Türk toplumunun ezan, cami ve namazla iç içe geçmiş sosyal ve bireysel hayatı, incelediğimiz romanlara aynı nicelikte ve nitelikte yansımamıştır. Romanlarda özellikle burjuvazi hayata özenen sosyete tiplerin namaz ibadeti, silik ve önemsizdir. Namaz ibadeti, milli ve tarihî romanlarda daha canlıdır. Vaka zamanının cumhuriyetin ilk yılları olan romanlarda namaz ibadetini ve ilgili unsurları gerçek hayatta olduğu gibi belirgin göremeyiz.

Namaz ibadetiyle doğrudan ilişkilendirdiğimiz tespitlerimizi roman adlarını vererek ayrı ayrı belirledik. Anlatımlarımızda namaz, abdest, misvak, seccade ve namaz örtüsü gibi unsurları metindeki bakış açılarını dikkat alarak yansıtmaya çalıştık. Cenaze namazıyla ilgili bulgularımızı da bu bölümde değerlendirmeyi uygun gördük.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında olayların cereyan ettiği pansiyonda İslami değerlere aykırı bir yaşam tarzı vardır. Pansiyon sakinleri arasında namaz ibadetini önemseyen belirgin bir kişi yoktur. Namaz sadece anlatıcı öznenin duygusal bir ilişki yaşadığı Selime Hanım'ın anlattığı ilk evlilik hikâyesinde geçer. Talihsiz kız, babasının işleri bozulunca aceleyle sarhoş Ziya'yla evlendirilir. Selime, o yıllara ait yaşadığı olayları anlatırken güveyin düğün gecesi kılınması gereken namaza atıfta bulunur: *"Babamdan çok rahmetli annem yaptı. Eğer annem istemeseydi önüne geçerdi. Sonra o da anladı ama ne fayda! Güveyleri gelin odasına girer girmez, yıkılarak gitti, divanın üstüne sızdı. Biliyor musunuz odaya seccade korlar güvey namaz kılar! Ne namaz, ayakta duramıyor. Ben de kapıyı açtım: 'Yardım ediniz bunu soyalım da yatıralım.' dedim. Annem şaştı pek bozuldu. Bana belli etmek istemedi. Gündüz içer, gece içer, baktılar ki başa çıkacak gibi değil*

ayırdılar (159)." Selime'nin anlattığı trajikomik olayda Anadolu halk kültüründe gerdek gecesi ve namaz kılma âdetinin romana yansıdığını görüyoruz.

Ayşim romanında vaka zamanı, 18. yüzyıl Lale Devri'dir. Namaz ibadeti, Ayşim'in saraya kaçırılma sahnesinde geçmektedir. III. Ahmet sandal gezisi sırasında gördüğü Ayşim'in güzelliğine hayran olur. Dalkavuk Mevlüt Ağa, Ayşim'i saraya kaçırma planları yapar. Mevlüt Ağa ilk iş olarak akşam namazını Eyüp Camisi'nde kılan Ayşim'in babası Kılıç Baba'yı takip eder (36). Kılıç Baba hakkında bilgi toplayan Mevlüt Ağa, Baba'nın savaşlarda büyük kahramanlıklar gösteren yiğit biri olduğunu öğrenir. Sarayın korsanları, Ahi Ağası Kılıç Baba'nın yatsı namazını Fatih Camisi'nde kılmasını fırsat bilerek eve yaptıkları bir baskınla kızı Ayşim'i kaçırmışlardır (44). Yatsı ezanı okunduğu zaman evdeki bütün erkekler, namazın yolunu tutmuştur. Mahalleyi bir sessizlik kaplamıştır (45). Romanda vaka örgüsünün cereyan ettiği yüzyıl itibariyle namaz ibadetinin saray çevresi dışında ihmal edilmediği görülmektedir.

Tekrar Unsurları: (52, 71)

Namaz ibadeti için camide yapılan hazırlıklar *Boz Kurt* romanında geçmektedir. Çanakkale şehitleri için Aşı Boyalı Konağı sahibesi Nuriye Hanım, Kızıltaş Camisi'nde bir mevlit verecektir. Öksüz ve yetim Mehmet'i bu hayırsever kadına evlatlık vermek isteyen komiser muavini, Mehmet'le birlikte bu camiye giderler. *"Mehmet'le Muavin Bey Kızıltaş Camisi'ne girdikleri zaman şadırvanın etrafı abdest alanlarla çevrilmişti. Kubbesinden allı yeşilli loş bir ziya süzülen küçük bir mabedin içi hınca hınç doluydu. Mütemadiyen aralıklanan kapıdan ikişer beşer giriyorlar, çoraplı ayakların halılara basan yumuşak yumuşak hareketi bile derin bir mütevekkil sükût içinde işitiliyordu. Minareden kubbenin dışına ezan sesi aksedince cemaatin hep birden Allah divanına kıyamı gönül titreten bir huşu ile kubbelerde geniş geniş dalgalandı. Namazdan sonra kalpten okunan çoşkun duaların bazen küçük dalgacıkları dudaklardan taşıyor ve uhrevi havada yüksele yüksele gözlerin yetişemeyeceği kadar yüksek olan Allah'ın huzuruna ulaşıyordu (80, 81)."* Mevlit dinlemek için camiye gelen cemaat, reel hayatta olduğu gibi öncesinden cami şadırvanından abdest almış; ezandan sonra cemaatle namazını kılmıştır. Romanın bu sahnesi, yazarın realist yönünü göstermesi açısından önemlidir.

Çakıcı Efe romanı, XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Hükümeti'nin İzmir ve Aydın yöresindeki eşkıya çeteleriyle yaptığı mücadeleleri konu edinir. Çakıcı Efe, yörenin köylerinde, kasabalarında ve kazalarında zenginleri fidye karşılığında dağa kaldırıyor, kurduğu çete mahkemelerinde suçlu gördüğü ağaları yargılıyor, hiç acımadan adam öldürebiliyordu. Fakat ilginçtir ki Çakıcı Efe, yaptığı bu kadar zulüm ve haksızlığa rağmen beş vakit namazını ihmal etmeyen ilginç bir tiptir. Tarihî romanda Çakıcı'nın bu yanı realist bir gözlemle anlatılmıştır: *"Çakıcı Efe rakı içmezdi. Bu yüzden bulunduğu ortamlarda kendisine işret teklif ve ikram edilmezdi. İşin daha tuhafı, bu adamlar- başta Çakıcı Mehmet olduğu halde- beş vakit namazı bırakmazdı. Bir taraftan adam öldürür, arkasından da kemal-i tevekkülle abdest alıp namaz kılardı (56)."* Anlaşılan o ki Çakıcı canlı, hareketli ve gerçek bir karakterdir. En belirgin özelliği namaz kılmasıdır. Aksiyoner olayların anlatıldığı romanda Çakıcı'nın özellikle bu yönü belirgin hale getirilir: *"Günlerden cuma idi. Namaz vaktinde Çakıcı Efe, çetesiyle birlikte Birgi'ye geldi. Halk kâmilen cuma namazında Ulu Camisi'nde toplanmıştı. Çakıcı kızanlarından üç beş kişiyi icap eden mahallelere nöbetçi dikten sonra Ulu Camiye girdi (67)."* Çakıcı, konakladığı Birgi'de namazını kıldıktan sonra Ödemiş'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Çakıcı, zalim ve acımasızdır. Fakat köylüler ondan nefret etmez. Köylüler, namaz kılmasından ve düşkünlere yardım etmesinden dolayı onu kendilerine yakın hissederler.

Çakıcı, birgün çetesini Yenipazar'da Direcik köyüne götürür. Amacı, aleyhinde konuşan Alaiyeli Hacı Hasan'ı hesaba çekmektir. Hacı'yı bağında yakalayan Efe, Hacı Hasan'dan aleyhinde konuşmasının cezası olarak para ister. Hacı Hasan parasının olmadığını söyledikçe Çakıcı'nın kızanları ona işkence yaparlar. Çakıcı bu esnada namaza durur. Hacı Hasan, *"param yok."* dedikçe Çakıcı Efe'nin namazı uzar gider. Efe'nin namazı kırk rekâtı geçmiştir. Hacı Hasan'ın gerçekten parası olmadığını anlayan Efe, selam vererek namazını bitirir (62, 63). Çakıcı, namaz kılarken fıkhî konulara da dikkat ederdi. Namaz kıldığı odada resim varsa bunları ters çevirir, abdest alırken muhakkak surette misvak kullanırdı (89). Namazla ilgili bilmediği konuları imamlara sormayı ihmal etmezdi. Yenipazar'da Nahiye Müdürü İhsan Bey'in evine misafirliğinde Hoca Kasım'a: *"Hoca, bana müdür efendi bir çift eldiven hediye etti. Bunlar elde iken şer'an namaz*

caiz midir?" diye ilginç bir soru sorar. Hoca Kasım Efendi: *"Hayır Efe, namaza mani değildir ve şer'an caizdir (89)."* karşılığını verir. Çakıcı, aslında zalim ve acımasızdır. Fakat namazlarını kılmaya çok önem verir. Hükümetin zabitlerinden kaçarak Gölcük'e geldiğinde cuma vakti girmiştir. Cuma namazını kılmak için köy camisine giden Çakıcı, imamın hutbede okuduğu, *"İnnellahe ye'mürü bil'adli vel ihsan"* ayetlerini duyduğu zaman gözyaşlarını tutamaz. Çünkü Çakıcı Efe, bu ayetin manasına uygun yaşadığına ve insanlara adalet dağıttığına inanıyordu (222). Roman, Müslüman Anadolu köylüsünün namaz ibadetini yansıtması açısından başarılıdır.

Tekrar Unsurları: (94, 95, 96, 308, 378, 379, 564, 558)

Burhan Cahit Morkaya'nın *Gurbet Yolcusu* romanında kutsal mekân olarak köy camisi yerine namazgâhın kullanıldığını tespit ediyoruz. Sağlık Müfettişi Kadri Bey'in sağlık taraması için gittiği Bolu civarındaki bir köyde taşları yıkılmış bir namazgâhtan söz edilir (8, 9). Doktor Kadri Bey, köyde tanıştığı akıllı ve zeki küçük Recep'i İstanbul'a birlikte götürmek için annesinden izin ister. Anne Güllü ve Doktor Kadri Bey arasında bu konuda geçen konuşma yazar-bakış açısıyla aktarılırken Güllü'nün namaz bezinden söz edilir: *"Güllü artık yüzünden namaz bezini kaldırmış, heyetle beraber giden Recep'i biraz daha görmek için peşlerinden koşuyordu (17)."*

Harp Zenginin Gelini romanının asıl kahramanı Cevdet Bey, zengin olduktan sonra alafranga hayat özlemiyle dinî görevlerini ihmal etmeye başlar. Hatta sarhoş dostları Cenyoda, Tokatlayan ve Abdullah Efendi ile bir araya geldiğinde orucunu bozma noktasına gelecek kadar dinden uzaklaşır. Fakat geleneksel dinî terbiyesiyle namaz ibadetini ihmal etmemeye çalışır. Cevdet Bey, komik ve tutarsız bir tiptir. Namaz vakti mağazasına gelen bir bayanı gördüğünden dolayı abdestinin bozulduğunu düşünür. Hatta öyle evhamlanır ki eve her gelişinde gördüğü bayanlardan dolayı abdestinin bozulduğunu sanarak yeniden abdest alır (38). Mizahî romanda namaz ve abdest unsurları anlam derinliği taşımaz.

İslam'ın namaz ibadetinin geçtiği bir başka roman *Hep Senin İçin*'dir. Kevser Hanım, kızı Hicran'la âşk yaşayan Avukat Şükrü Halil'le bu konuyu konuşmak için evine gider. Avukat Şükrü Halil, o sırada namaz kılmaktadır (63). Namazını bitirdikten sonra Kevser Hanım'a kayınvalideciğim şeklinde hitap ederek elini öper.

Kevser Hanım, davranışlarını tuhaf gördüğü avukatın bir an önce bir tımarhaneye yatırılması gerektiğini düşünür (64).

Kır Çiçeği romanı, babası Ermeniler tarafından öldürülen Çiçek'in dramını anlatır. Çiçek, küçük yaşta karşılaştığı trajik olayları not defterinde kaydetmiştir. Hatıralarında, babası Hacı Efendi'nin Ermeniler tarafından katledilmesinden sonra annesinin beş vakit namazda ağladığını söyler (15). Milliyetçilik temasıyla kaleme alınan romanda Anadolu insanının namazla iç içe geçmiş sosyal hayatına sınırlı yer verilmiştir.

Ercüment Ekrem Talu'nun mizahî türde kaleme aldığı *Kodaman* romanında, farz namazların dışında kalan bir namaz türünden söz edilmiştir. Başkarakter Kodaman, babasının ölümünden sonra evlenmeyi düşünmez. Fakat mahalle sakinlerinin baskısına daha fazla dayanamayıp Hacı Ömer'in kızı Cevriye Hanım'la evlenmeye razı olur. Kıyılan nikâhtan sonra gerdek odasına giren Kodaman, gerdek öncesinde odada namaz kılmayı ihmal etmez. Yazar-bakış açısıyla sahneleme şöyle yapılır: *"Akşam sırtına yumruğu yiyip de zihaf odasına girince, yere serdiği seccadenin yanı başında el pençe, gözleri yerde divan duran Cevriye'yi baştan aşağı aşağı iyice süzdü süzdü… Namazını kıldı asık bir çehreyle güveyi yatağına girdi (102, 103)."* Roman ismini vaka örgüsünün merkezi kahramanından alır. Romanda olayın yaşandığı dönem itibariyle abdestli olmanın önemini ima eden birçok örneklendirmeler bulunmaktadır.

Haylazlığı ve tembelliği ile ailesini üzen Kodaman, mektepten kaçtığı birgün mısır bostanına girer ve bostandan mısır çalarken bahçıvana yakalanır. Bahçıvan, Kodaman'a tokat atarak onu azarlamaya başlar. Yazar, Kodaman'ın bu macerasını anlatırken de abdest unsurunu eleştirel bir bakış açısıyla ifadelerinde kullanır: *"Oruç yiyen yahut ki abdestsiz gezenleri öbür dünyada, akıl ve hayale gelmedik işkencelerle tehdit eden din kitaplarında, çocuk dövenler hakkında nasıl ceza tertip edileceğine dair hiçbir kayda rast gelmedim. Bu noksan ilahî âdalet hakkında şüphe uyandırır. Ve ben, haşa süphanî bir kudrete sahip olsa idim, cehennemi, çocuklara bisût eziyet ve hakaret edenlerle doldururdum (30)."* Aynı romanda abdest göstergesinin kullanıldığını görüyoruz. Kodaman, mektep arkadaşı Seher'le duygusal bir ilişki yaşar. Fakat zavallı genç kız Seher, amansız bir hastalığa yakalanır. Olayın en üzücü

yanı, hastalığın çaresinin olmamasıdır. Seher'in kederli anneannesi, teselliyi Kur'an-ı Kerim okumakta bulur. Anneanne, Kur'an-ı Kerim okumaya başlamadan önce abdest alacağını söyler. Dindar Osmanlı kadını: *"Bari bir abdest tazeleyeyim de yavrucağıma Kur'an okuyayım. Kelamullah ferahlıktır, iyi gelir (63)."* der. Kodaman'ın büyük aşkı, bu hastalıktan dolayı hayal kırıklığıyla sona ermiştir. Bu maceradan sonra Kodaman, yetimhanede çıkardığı kavgadan dolayı hapse atılır. Kısa bir süre sonra da padişah affıyla çıkar. Hapisten çıktıktan sonra babasından kalan evinin tapusunu almak üzere şeyhülislam idarehanesine gider. şeyhülislam idarehanesinde işler düzgün yürümemektedir. Orada görevli bir hocayla tartışmaya başlar. Herkesin sinirleri gerginken hoca gayet rahat tavırlarıyla konuşur: *"Bakın, dinleyin, bay müşavir hazretleri! Belki bay şeranın görülecek bir müşkülü vardır. İcabını badehu birlikte teemmül ederiz. Dainiz ben bir abdest tazeleyeyim (89)."* Romanda Seher'in dindar anneannesinin dışında kalan kahramanlar, namaz ibadetini ciddi anlamda önemsemezler. Yazarın mizahî üslubu romanın dinî yanını perdelemiştir.

Ercüment Ekrem Talu'nun mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında namaz ibadeti vaka anlatımının giriş sahnesinde yer alır. Bir cuma günü ibrikten boşalırcasına yağan yağmur, mahallenin tüm erkeklerini kahvehaneye toplar. *"Yavaş yavaş bu ufacık kahvehanenin içi her çeşitten müşterilerle doldu. Namazı kıldırıp mescidin kapısını kapadıktan sonra gazete okumağa gelen imam efendiden tutun da bu havada iş görmekten ümidini keserek, kutusunu eve bıraktığı gibi hempalar ile altmışaltı oynamağa koşan kundura boyacısı Tatar Hasan'a kadar bütün mahallenin erkekleri oraya toplanmışlardı (3)."* O sırada macerasever Meşhedi de kahvede bulunmaktadır. Mahalle sakinleri kahvede aslan avcılarının cesaretinden övgüyle söz etmektedirler. Konuşmalardan etkilenen Meşhedi, yakın arkadaşı Torik Necmi'yi de yanına alarak Afrika çöllerine aslan avına gider. Çölde Cicimama adındaki yerli bir çöl kabilesi, Torik Necmi'yi kendilerine hükümdar seçerler. Yeni hükümdar için kabile arasında tören düzenleneceği bildirilir. Törenden sonra kabile halkı, yeni hükümdarlarından bir konuşma yapmasını bekler. Mikâil Efendi'nin de uyarısıyla Torik, konuşmaya başlar ve kendince kabileye cesur görünmeye çalışır. Torik Necmi, yamyamlara hitaben yaptığı konuşmada namaz kılmaktan söz eder: *"Sağlığında millete art eteğinde namaz kıldıran cennetlik*

yubazlara, öldükten sonra kodoşluk ettirdim. Hepsi Cicimamanın uğruna, yaniyaki sizin uğrunuza oldu (174).” Mizahî romanda namaz göstergesi, Torik’in konuşmasına akıcılık kazandırmak için kullanılmıştır.

Öldüren Kim? romanının konusu, Vezir Abdülkerim Paşa cinayetidir. Sırlı cinayet olayını aydınlatmak için Komiser Hasan Bey, hemen araştırmalarına başlamıştır. Bu arada ailenin Avukatı Murat Bey, Abdülkerim Paşa’nın torunu Ali Ramiz’e hoca efendinin öğleyin gelip cenaze namazını kıldıracağı söyler (205). Mizahî romanda din dilinin kullanılması romanı gerçek hayatla ilişkilendirilmiştir.

Ercüment Ekrem Talu’nun *Papeloğlu* romanında namaz ibadetiyle ilgi canlı tasvirler yapılmıştır. Babıalide çalışan İbrahim Ağa, mesai arkadaşı zavallı Şücaettin Efendi’ye borç para verir. Fakat bunun karşılığında da ondan şimendifer tahvili alır. İbrahim Ağa, bu tahvillerin ne işe yaradığını öğrenmek için Eminönü’ndeki sarrafların yanına gitmeye karar verir. Fakat daha önce idarehanedeki işleri tamamlaması gerekmektedir. Bu arada namaz vakti gelmiştir. Yazar, romanın bu bölümünde idarehanede çalışan memurların namaz hazırlığını mizahî bir üslupla anlatır:

“-Nektüpçü namaza gahsın da varam, gidem eyle ise

-Zavallı Şücaettin içeride hâlâ para bekliyordu. Sadareti uzma müesin başının davudî sesi, müsteşarın kapısı hizasında çınladı. Öğlen ezanı okuyordu. Kalem odalarının çökük kapılarından namaza giden efendiler birer ikişer sökün ettiler. Sofalarda, kolları sıvalı, ceket omzunda, pantolonun paçaları tüylü, varisli paytak ve çıplak bacakların üzerinde kat kat kıvrılmış takunyalı insanlar, ellerinde birer boyalı mendil ile helaya doğru, abdest tazelemeye gidiyorlardı (22).” Anlatıda mizahî üslupla kullanılan din diline ait göstergeler okuyucuda dini bir algı oluşturmazlar.

Sevgim ve Izdırabım romanında namaz ibadetiyle ilgili sadece seccade ve secde etme göstergeleri geçmektedir. Romanın başkahramanı Gülseren’in nişanlısı Metin, işgalci güçlere karşı gittiği harp cephesinden geri dönememiştir. Gülseren’in yakın dostu Sema’nın eşi de Metin’le aynı kaderi paylaşmıştır. Gülseren, yakın

arkadaşı Sema'nın dramını anlatırken namaz ibadetine atıfta bulunur: *"Sema, kocasına ait hatıralar arasında dertli bir ömür sürüyordu. Annesi seccadesine kapanarak Allah'a el bağladığı zamanlarda, mektepte iken bu vaziyeti tahayyül etse kahkahalardan kırılacak genç kadın, şimdi gözlerini yaşlarla göklere kaldırarak dua ediyordu (79)."* Romanda vaka zamanı Milli Mücadele yıllarıdır. O yıllarda Anadolu'da kocası ve evladı cepheden sağ salim döndüğü için secdeye kapanan birçok kadın bulunmaktaydı (85).

Utanmaz Adam'da fakirliğini bahane ederek hırsızlığı meslek edinen Avnussalah'ın komik maceraları anlatılır. Namaz ve namazda okunan sureler, olayların sahnelenmesi sırasında nükteli bir üslupla kullanılmıştır. Avnussalah, komşuları Hürmüz Hanım'ın bahçesindeki yemişleri çalmıştır. Hürmüz Hanım, Avnussalah'ın annesi Fevziye Hanım'a bağırıp çağırarak oğlunu şikâyet eder. Haylaz Avnussalah ise utanmazlığıyla yaptığı bu hırsızlıkta kendisini haklı çıkarmak ister. Bunun içinde komşu kadına bu şekilde sinirlenmesinin hakkı olmadığını, çünkü kendisinin de pazarda sattığı yemişler için belediyeye vergi vermediğini söyler. Hürmüz Hanım, böyle bir suçlama karşısında şaşırır ve korkmaya başlar. Avnussalah, cahil ve saf kadına mektebe gidip gitmediğini sorar. Komşu kadın, okula sadece namaz surelerini öğrenmek için gittiğini söyler (28). Romanın bu trajikomik sahnesinin sonunda Hürmüz Hanım, Avnussalah'ın evine birer tabak dut, erik ve armut getirerek ondan özür diler. Ondan tek isteği, kendisini belediyeye şikâyet etmemesidir. Komşunun bahçesindeki yemişleri çalmakla hırsızlığa başlayan Utanmaz Adam, hırsızlıklarını daha profesyonelce yapmak için *Yaralı Gönülleri Teselli* mecmuasını çıkarır. Bu mecmua, sözde herhangi bir konuda sorun yaşayan insanların sorunlarına çözüm üretecektir. Üçkâğıtçı ve dolandırıcıların asıl amacı, şantaj yaparak müşterilerden para kazanmaktır. Rehabilitasyon merkezinin ilk müşterileri Vehbiye Hanım ve sevgilisidir. Genç sevgililer, iyileştirme merkezine kürtaj için gelmişlerdir. Karısının sevgilisiyle birlikte *Yaralı Gönülleri Teselli* idaresini gittiğini öğrenen Abdullah Ömer, rehabilitasyon merkezini basar. Öfkeli kocanın asıl niyeti genç sevgilileri oracıkta öldürmektir. Avnussalah, Abdullah Bey'i din dilini kullanarak sakinleştirmeye çalışır: *"Kalk hemen namaza dur. Gönlünden bütün garazı, kini, fısk ve fücuru çıkar. Huzur-u Rabülaleminde kalbini günahlardan temizle, vicdanını arıt. İnsana rahatlık ve inanç Hak'tan gelir. Şeytan seni cinayete*

sürüklüyor. Sen Rahman'a sığın (266)." Abdullah Bey, bu dinî nasihatlerden sonra az da olsa sakinleşir. Fakat namaza durmak için abdestinin olmadığını söyleyince hemen ibrikle su getirilir. Abdullah Bey, abdestini aldıktan sonra huzur içinde namazını kılar. Böylece rehabilitasyon merkezi üyeleri bir cinayeti önlemiş olur. Romanda namaz ibadetine ait semboller komik olayların sahnelenmesinde kullanılmıştır

Bir Kız Böyle Düştü romanında vaka zamanı Cumhuriyet'in ilk yıllarıdır. Asıl kahraman Celal'in etrafında gelişen olaylarda halkın namaz kılan insanlara itibar ettiği belirtilir. Celal'in öğretmelik yaptığı okulda görevi müdürü ona özellikle büyük camilerde ara sıra namaz kılması için nasihatlerde bulunur (9). Çünkü halk, onu namaz kılarken gördükçe ona daha fazla teveccüh edecektir. Celal'in ise dinî yanı zayıftır. Namazla niyazla işi olmayan bir tiptir. Namaz kılmadığını çevresindeki insanlar fark etmiştir. Celal, gelişen olaylardan sonra Hacı Mansur Efendi kızı İffet'e talip olur. Hacı Mansur Efendi, kızına talip olan Celal'in teklifini namaz kılmadığı için reddeder (22). İffet, anlatılarında babasının namaza olan düşkünlüğüne atıfta bulunur: *"Babam yalnız namazlarda büyükbabamın âdetlerini tatbik ediyordu. Her akşam selamlıkta iftar sofraları kuruluyor, namazlar kılınıyor, dualar ediliyordu (74)."* Hacı Mansur Efendi, asrilik furyasına kapıldıktan sonra bütün inanç değerlerini yitirmiştir.

Reşit Enis Aygen, *Gece Konuştu* romanında geçim sıkıntısı çeken, iş arayıp da bulamayan alt tabaka insanların sorunlarını anlatır. Namaz ibadeti, romanın bazı bölümlerinde karşımıza çıkmıştır. Fanti ile Şaşı, yolda yürürlerken yaşlı bir adamının arabacılık yapan oğlunu azarladığını görürler. Yaşlı adam, işten gelen oğluna kızarken kendisinin de ekmek parası kazanmak için namaz kılmaya vakit bulamadığı söyler (131). Romanın en dramatik sahnesi ince hastalığından kurtulamayarak ölen Efe Çakır'ın cenaze merasiminin anlatıldığı sahnedir. Romanın bu bölümünde din dili kullanılarak başarılı bir sahneleme yapılmıştır. İmam, cenaze namazına er kişi niyetiyle başlar. Namaz sırasında okunması gereken bütün duaları tek tek okur. Cenaze namazından sonra Çakır Efe'nin ruhuna Kuran okunması ister (100, 112). Romanın anlatıcı-kahramanı Niyazi de küçük yaşlarda büyüklerle birlikte oruç tuttuğunu ve teravih namazlarına gittiğini söyler (189). Romanda namaz ibadetini

önemseyen kahramanlar, yaşlı kadınlardır. Niyazi'nin ve Hayati'nin yaşlı anneleri namazlarını kılmayı ihmal etmeyen tiplerdir (178, 225).

Ateist kahramanlardan kurulu *Gökyüzü* romanında namazla ilgili unsurlar bulunmaktadır. Romanın merkezi ateist karakteri için namazın dinî anlam taşıyan bir değeri yoktur. Namaz, anlatılarda sözcükler arasında bağlaşıklık sağlayan dinî bir unsur olarak kullanılmıştır. Özne, ispirtizma seansı için Sevim'le birlikte Bursa'daki perili eve gittiklerinde, Mükerrem onları Yeşil Cami'de karşılar. Özne, yaptıkları bu metafizik işten dolayı tedirginlik hisseder. Camide akşam namazını kılan birkaç ihtiyarın homurdanarak kendilerine ters ters bakması dikkatinden kaçmamıştır (68).

Romanda çevresindeki insanlara güven vermek için namazı alet eden tiplerden de söz edilir. Pervin'in eşi, bu tiplerden biridir. Anlatıcı-kahraman onun bu yönünü mizahî bir üslupla anlatır: *"Pervin'in kocası cahil olduğu kadar da vesveseli ve tabansız bir adamdır. Korkmadan, yüreğini üzmeden muhalefet yapmak için bir çare düşünmüş, namaza başlamıştır. Elinde tespihiyle cami cami gezer; tersine çevrilecek kasketi olmadığı için melon şapkasıyla imamların ta arkasında namaza durur ve böylece hükümete kafa tuttuğunu zanneder (142)."* İnanç krizi yaşayan hatta bunun ötesinde dinsizi olduğunu açıkça dile getiren anlatıcının yakın çevresinde namaz kılan kişiler vardır. Fakat o, bu ibadetin dinî telkinlerine kapalıdır.

Tekrar Unsurları: (11, 122)

*Allaha Ismarladık romanı*nda namaz unsuru sadece bir yerde geçmektedir. Osmanlı padişahıyla işbirliği içerisinde olan İngiliz Generali Hamilton, Albay Cemal Bey'e suçluları bulmadıkları için: *"Gidin padişaha söyleyin, yarın cumadır, o namaza çıksın… Biz kendi işimizi kendimiz görürüz, merak buyurmasınlar (33)."* der. Romanda namazla ilgili bulgularımız bu örnekle sınırlıdır.

İdealist Bülent ve alafranga düşkünü Necla, *Bağlar Arasından* romanında ana karakterlerdir. Romanın birinci kısmı Bülent'in, ikinci kısmı ise karısı Necla'nın hayat hikâyelerini konu edinir. Reel hayattaki namaz ibadetini, Bülent'in yaşlı ve hasta annesinde ve Hatice Hanım'da görürüz. Romanın vaka zamanı, Kurtuluş Savaşı'nın yapıldığı yıllardır. Bülent'in asil ruhlu hasta annesi, kıldığı beş vakit

namazında işgal altında ızdırap çeken Türk milletine dua eder. Şefkatli anne, bir koruyucu melek gibi evladının üzerine titrer (47). Muhafazakâr bir aile ortamında yetişen Necla, çocuk yaşlarda dudak ve yanak boyalarına özendiğini annesinin seccadesinden ayrılmayan benliğinde bu yaşlarda değişiklikler olduğunu itiraf eder (68). Necla harpten sakatlanarak dönen babasına kavuştuktan sonra dua etmeyi bıraktığını, vaaz ve mevlit ortamlarından da zamanla uzaklaştığını hatıra defterinde dile getirir.

Cumbadan Rumbaya romanında namaz unsuru olarak abdest ve kıble geçmektedir. Karagümrük semtinde ahşap bir evde oturan Cemile, evlerinin alt katına yeni taşınan kiracıları Nail Bey'in üniversiteli oğlu Selim'i görmek için alt kata iner ve birkaç kez kapıya vurur. Kapıyı kara sakallı, basık burunlu, gözlüklü şakacı bir ihtiyar hissi verecek kadar güler yüzlü, dinç, henüz abdest almış gibi kolları sıvalı Nail Bey açar (106). Nail Bey, genç kızın Selim'i soracağını anlamış olacak ki oğlunun evden yeni çıktığını söyler. Cemile, lüks hayat özlemiyle yaşadığı semti ve evi beğenmemektedir. Tramvayda tanıştığı ellili yaşlardaki varlıklı Tahsin Bey, evlenme vadiyle Cemile'ye annesi ve kız kardeşiyle birlikte kalabilecekleri bir apartman dairesi kiralamak ister. Müstakbel karısını ve kayınvalidesini tutacağı dairede gezdiren Tahsin Bey, Asiye Hanım'a evi nasıl bulduğunu sorar. Sevincini pek de belli etmek istemeyen Asiye Hanım: *"Bilmem ki vallahi… dedi, ben burada sağımı solumu şaşırdım evladım. Deminden beri kıbleyi arıyorum, kıble ne tarafa düşüyor, bulamadım (213)."* Açıkgöz Asiye Hanım, evin konforunu çok beğendiği halde söz de sadece kıbleyi merak ettiğini söylemiş olur.

Ateş Böceği romanında Şaban Efendi, hasta yatağında kıvranırken züppe Oğlu Necat, dolabından gizlice para almıştır. Aldığı bu paraları yerine geri koyup koymama konusunda tereddüt yaşamaktadır. Babasıyla ilgili bazı olumsuz olayları hatırladıktan sonra paraları yerine koymaktan vazgeçer. Necat, babasının faiz zengini olduğunu bir defasında da kendisine borcu olan kiracısını çoluk çocuğuyla evden çıkardığını hatırlamıştır. Şaban Efendi yaptıklarından pişman olup akşam namazından sonra Allah'tan af dilemiştir (48). Romanda namaz ibadetiyle ilgili bulgumuz bu anlatıyla sınırlıdır.

Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanında vaka zamanı, II. Abdülhamit dönemidir. Romanda İstanbul'un küçük bir semtinde yaşayan mahalle sakinlerinin Müslüman geleneklerine göre birbirleriyle olan münasebetleri anlatılır. II. Abdülhamit aleyhinde teşkilatlanan Genç Türklerin bu mahalle sakinlerinin hayatına müdahil olmasıyla romanın vaka örgüsünde çarpıcı değişiklikler olur. Romanın dikkat çeken en önemli özelliği, İslamî unsurların Batı kültürü ve yerli kültür arasında kimlik sorunu yaşayan tiplerinin sosyal ilişkilerinde birinci derecede belirleyici olmasıdır. Bu dinî değerler arasında namaz ibadeti, Sinekli Bakkal mahallesinin en önemli yanıdır. Romanın başkahramanı Rabia'a ilk dinî eğitimini dedesi İmam İlhami'den alır. İmam Efendi geleneğe uyarak torununa öncelikle namaz surelerini ezberletmiştir (32). Küçük yaşta hafız olan Rabia, camilerde okuduğu mukabele ve mevlitlerle kısa sürede meşhur olur. Zaptiye Nâzırı Selim Paşa, karısı Sabiha Hanım'ın ısrarıyla İmam İlhami Efendi ile görüşerek ondan Hafız Rabia'yı Arapça, Farsça, Fransızca ve musiki dersleri alması için konaklarına göndermesini ister. İmam ilk başlarda: *"Çocuk beş vakit namazını kılar. Malum ya şimdiki gençler dinsiz, Rabia anasının gözünden ayrılırsa…"* tereddütleriyle bu talebi kabul etmez. Zaptiye Nâzırı, konaklarında da beş vakit namaz kılındığını söyleyerek imamı izin vermesi için ikna etmeye çalışır. İmam, bu konudaki tereddüdünün dışında Rabia'yı İslam şeriatına muvafik tarzda giydirdiğini, kadınların moda denilen bid'atlarından çekindiğini söyler. Paşa bu itiraza üzerine: *"Çocuğun giyinişini değiştirecek değiliz."* diyerek İmam'a cevap verir. İmam İlhami, uzun uğraşlardan sonra torununun konağa gitmesine ikna edilir. Rabia'nın mevlit ve mukabele okumak için gittiği konakta romanın önemli karakterlerinden biri olan Katolik dünyasının aforoz ettiği eski rahip Peregrini de bulunmaktadır. Piyano hocası Peregrini, konağa yeni gelen Rabia'ın sesine ve asil tavırlarına hayran olur. Rabia'yı daha yakından tanımak için babası Tevfik'in bakkalına gider. O sırada bakkalda bulunan Cüce Rakım'la tanışarak ona Rabia hakkında sorular sorar. Cüce Rakım, gelen misafirine Rabia'nın asaletinden ve dindarlığından söz eder. Dinlediklerinden memnun olan Peregrini, Cüce Rakım'a sorar: *"Sen de dindar mısın, dostum? Rakım."* Rakım gönül rahatlığıyla cevap verir: *"Elhamdülillah Müslüman'ım. Fakat din lakırdısı hiç sevmem. Kiliselerden ürkerim, camide içim sıkılır. Vaaz dinlersem uyurum. Sofu adamlardan umacı gibi korkarım. Hiç namaz*

kılmadım (116)." Cüce Rakım, Rabia'ya olan yakınlığıyla sempatik bir karakterdir. Ortaoyunlarında zenne tiplemesiyle Tevfik'in hemen yanında rol alır. Açıkça itiraf ettiği gibi dine mesafeli ve önyargılıdır. Rabia, gelişen olaylar sonucunda babasının mazlum ve zavallı haline acıyarak onun evine yerleşir. Emine, kızının verdiği karardan dolayı o kadar üzülür ki beş vakit namazda ona beddualar etmeye başlar (128). Yazar, Emine'nin kızına ve Tevfik'e karşı duyduğu öfkeyi dolaylı anlatım tekniğini kullanarak aktarır: *"Kadın çok zaman namazdan sonra ellerini kaldırıyor-güya onu dinlemek için gökten inmiş bir Allah karşısında imiş gibi-bağıra bağıra Rabia'nın nankörlüğünden, Tevfik'in edepsizliğinden, kendinin mazlûmiyetinden şikâyet ediyordu (129)."*

Rabia, doğduğu dedesinin evinde sağlam bir dinî terbiye ile büyütülmüştür. Babası Kız Tevfik'in yanında kalırken bile namazlarını kılmayı ihmal etmez. Bir yandan günah olduğunu bildiği halde babasının rakı tepsisini hazırlarken bir yandan da namazını vaktinde kılmanın gayreti içerisindedir (121). Vaka örgüsünde Rabia'nın namaz ibadetinde gösterdiği hassasiyeti ortaya koyan ifadelere sıklıkla yer verilmektedir.

Romanın sonunda Peregrini ihtida ederek Rabia'yla evlenir. Müslüman olduktan sonra Osman adını alan Peregrini, Rabia'nın dinî yaşantısına kısa sürede uyum sağlar. Karısının namaz kıldığı odaya çok sevdiği resimleri koydurmamasına itiraz etmez (345). Hatta arada sırada namazlara gitmeye de başlar. Özellikle cuma namazlarını kaçırmamaya dikkat eder (360). *Sinekli Bakkal* romanında namaz ibadetiyle ilgili çok sayıda göstergenin kullanılması Halide Edip Adıvar'ın canlı hayatı iyi gözlenmesinden kaynaklanmıştır. Sinekli Bakkal semtinde namaz ibadetinin sosyal hayattaki baskın yönü romanda açıkça görülmektedir.

Tekrar Unsurları: (56, 88, 89, 212, 215, 218, 266, 267, 281, 282, 285,286, 327, 349, 350, 355, 361, 364, 383, 389, 403, 463)

Namaz ibadeti *Yıldız Yağmuru* romanında cenaze namazıyla sınırlıdır. Roman kahramanlarından fabrikatör Hayri Mümtaz, öldüğünde konaktan bando çalınarak uğurlanır. Cenaze, omuzlar üstünde camiye kadar taşınır, burada namazı kılındıktan sonra defnedilmek üzere mezarlığa götürülür (279).

Müslüman Anadolu köylerinde ve kasabalarında namaz, günlük hayatın önemli bir parçasıdır. *Aşkın Temizi* romanında vakanın cereyan ettiği Konya'nın bir kasabasında bu realiteyi okuruz. Kasaba sakinlerinin namaz ibadetine duyarlılıkları dikkat çekicidir. Tıp tahsilini tamamladık sonra doğup büyüdüğü kasabasına dönen Erden'in eş ve dost çevresi dinî ibadetlerine dikkat ederler. Yazar, kahramanlar arasında geçen diyaloglarda bu hassasiyete özellikle vurgu yapar. Erden, kasabaya döndükten kısa bir süre sonra teyzesinin kocasını evinde ziyaret eder. Bu ziyaret sahnesinin anlatıldığı bölümde eniştenin kollarını sıvayarak abdest aldığı ve konuşma devam ederken ikindi namazını kılmak için Erden'den izin aldığı ve namaz sonrası uzun uzun dua ettiği görülmektedir (69, 71, 72). Roman kahramanları arasında özellikle yaşlı karakterler namazlarını ihmal etmeden vaktinde kılma gayreti içerisindedirler. Erden'in annesi, misafir olarak gittiği kız kardeşinin evinde: *"Ben namaza gidiyorum dedi. Gece olunca uyku bastırıyor da zor oluyor. İstersen sen de gel (307)."* Hafız Hanım, namaz içinde odadan ayrıldığında Erden ve sözlüsü Güner, baş başa kalıp Ali'nin düğününü konuşurlar. Romanda kasaba halkının teravih namazlarına verdikleri önemi de okuruz. Ramazan ayında da kasaba kadısının verdiği iftara Mebus Dümbelekzâde ve Şeyh Çavdar da katılmıştır. Şeyh Çavdar yemekten sonra davetlilere yatsı ve teravih namazlarını kıldırır (369). Davetten ayrıldıktan sonra Mebus Dümbelekzâde'yi bir kuduz köpeği ısırır. Mebus Dümbelekzâde ile ilgilenen Müderris Hafız, o sırada yatsı namazını kaçırmanın üzüntüsünü yaşar (525). Romanda reel hayatta olduğu gibi kasaba insanının namaza karşı olan hassasiyetini bu şekilde örneklendirmiş oluyoruz.

Namaz ibadetinin Müslüman kahramanların günlük hayatlarında var olduğunu gösteren bir başka roman, *Battal Gazi*'dir. Romanın *Malatyalılar Geliyor* bölümünde halk kahramanı Cafer, babasının intikamını almak için Bizans sarayına doğru tek başına yola çıkar. Halk buna inanamaz. Fakat sabah namazına camiye gelen cemaat, Cafer'i (Battal Gazi) camide göremeyince bu haberin doğru olduğuna kanaat getirir (46). Battal Gazi, yakın arkadaşı Ahmet Turanî ile birlikte Abdüsselam'ı Bizanslılarının elinden kurtarmak ve kralın kızı Elenora'yla buluşmak için keşiş kılığında İstanbul'a gider. Kahramanlar saraya varıncaya kadar keşiş kıyafeti giyinirler. Çünkü Bizans'ta din adamlarına dokunmak yasaktır. Yolda iki arkadaş şakalaşır. Ahmet Turani, keşiş kıyafetini giyen Cafer'e *"Gel seni İstanbul*

patriği yapalım (84)." der. Cafer, bu espriye nükteyle cevap verir*: "Fena bir fikir değil fakat ben hem Ortodoks hem de Müslüman mı olacağım."* Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin din dilini kullanarak verdiği cevap ideolojik mesajlar içerir: *"Yok zaten Müslümanlar Hz. İsa'yı peygamber tanırlar. Sen yeni bir mezhep kuracaksın. Diğer dinlere düşman olmayacak. Allah'ı yalnız kilise ve camide para ile gösteren papazların ve hocaların malı olmaktan çıkaracaksın. Allah, insanların kalbinde olacak. Yahudilerin dininde olduğu gibi Allah ile pazarlık da yok, cennete gitmek için dua etmeye, havraya girmeye, namaz kılarak oruç tutmaya mecbur değilsin. Allah'ı andığın, var olduğunu bildiğin, düşündüğün, kalbinde duyduğun zaman dinine olan borçların ödenmiştir. Allah'ın hiçbir nimeti (hakkından fazlasını almamak şartıyla) haram değildir. Şarap içmek sevmek ve sevilmek gibi… Cehennem diye korkunç bir yer yok; yalnız affedilinceye kadar cennetin kapısında beklemek var ve senin Allah'ın her zaman affedici olacaktır. İntikam alıcı ve ceza verici değil. Bir çınar ağacı dikeceksin, bir de taş. İşte namazgâhın. Kilise, camii, papaz, imam yok. Bu çınarın altında Allah'ınla yalnız baş başa içinden inanarak gösterişe tenezzül etmeden anlaşabileceksin (84)."* Hristiyanlıktan dönme Ahmet Turani'nin bu görüşleri karşısında Battal Gazi de: *"En sonunda beni tanıyabildin. Benim içimdeki Allah'ı görebildin (85)."* der. Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun Battal Gazi karakteriyle ideolojik mesajlar vermeye çalıştığı açıktır. Romanın bu bölümünde Halk Edebiyatı'nın dindar Battal Gazi karakterinden çok daha farklı laik bir Battal Gazi karakteriyle karşılaşırız. Milli ve manevi değerlerine bağlı bir halk kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması, şüphesiz dönemin kültür politikasından kaynaklanmıştır.

Barbaros'un Ölümü romanında içki hakkında verilen bir fetvada cuma namazına atıfta bulunulduğunu görüyoruz. İstanbul'da içkinin alıp satılması yasaklandığı için hazinenin zarar ettiği anlaşılmıştır. Bu zararın önüne geçilmesi için cuma namazlarının kılınmadığı yerlerde gizli içki satılmasına bir fetvayla müsaade edilmiştir. Romanda içki satılmasına izin veren fetva, metni dönemin dil ve anlatım hususiyetlerine dikkat edilerek aktarılmıştır: *"Fetvanın sureti: Ehli zimmetin getürdükleri hamirden nısıf öşür ve harbî getürdükleri hamirden tamam öşür almak meşrudur. Lâkin cuma namazı kılınır şehirlerde alâniyyeten hamir getürmek ve satmak asla meşru değildir; hafiyyeten getürdükleri takdirde bir birine alâniyyeten*

beyi eylemek ve Müslüman'a dahi beyi eylemek meşru değildir. Birbirine beyi eylediklerin de ki asla izhar eylemeyeler (170)."

Sürgün edildiği İzmir'den Paris'e kaçan Doktor Hikmet, burada II. Abdülhamit yönetimini devirmeye çalışan Jön Türklerle temasa geçer. Haftada üç dört kez bir araya gelen Jön Türkler, Sultan Hamit'i yakından takip ederler. Jön Türkler, Sultan'ın sağlığının bozulduğunu bu sebeple cuma namazını oturarak kıldığı duymuşlardır (155). Memur yazar Yakup Kadri, dönemin modasına uyarak din dilini üslubunda kullanmamaya özen göstermiştir. Romanda din diline ait göstergeler yok denecek kadar azdır.

Dadaş Kız romanında vaka zamanı, 1877 Osmanlı-Rus savaşının yapıldığı dönemdir. Olayların geçtiği mekân, Erzurum çevresidir. Erzurum halkının namazlarına olan düşkünlüğü, roman kahramanı Kadir'in babasının şahsında görülmektedir. Esnaf olan Kadir'in babası, her namaz vakti dükkânını oğluna emanet ederek camiye gider (49). Dindar baba, evde yatsı namazı kılınmadıkça hiç kimsenin uyumasına izin vermez (57). Yatsı ezanı okunduğu zaman herkes seccadesini sererek namazını kılar. Yaşlı karakterlerin namaz ibadetine olan düşkünlüğü *Dadaş Kız* romanında da karşımıza çıkar.

Ülkemizde çocuklara namazda okuyabilecekleri sayıda süre ezberletmek bir gelenektir. Bu dinî geleneği kurgu dünyasına başarıyla taşıyan romanlardan biri de *Hayrettin Barbaros* romanıdır. Romanın giriş bölümünde Hızır'la ilgili verilen bilgide Hızır'ın tahsil görmediği sadece babası tarafından kendisine birkaç süre ve namaz öğretildiği belirtilir (2). Hızır, yetiştiği İslami terbiyenin gereği olarak namazlarını kılar. Savaş hazırlığı yaptığı zor anlarda bile namaz kılmayı ihmal etmez (13). Hızır, bir gece rüyasında bir sahile doğru yürüdüğünü, sırtında yük olduğu halde zorlanmadığını, daha sonra nurlara gark olmuş birisinin kendisine yardım ettiğini görür. Uyandığında abdest alıp iki rekât namaz kılar (44). Romanda cuma namazının kutsallığına özellikle vurgu yapıldığını tespit ediyoruz. Elcezayir halkının Türk imparatorunun himayesine girme isteği padişah tarafından kabul edilince bir dinî tören gerçekleştirilir. Cuma namazıyla birleştirilen törende padişah adına hutbe okunur (45). Namazın Müslüman toplumların sosyal ve bireysel hayatlarındaki güçlü etkisi anlatının farklı sahnelerinde açıkça görülmektedir.

İnsan Artıkları romanında ideolojik mesajlar vermek için namaz ibadeti kullanılmıştır. Sokak çocukları Emin ve Faik, karınlarını doyurabilmek için namaz vakitlerinde cami önlerine gelerek dilenirler (7, 9, 27). Namaza gelen cemaatten hiç kimse bu fakir çocuklara yardım elini uzatmaz. Sokak çocukları, çareyi hırsızlık yapmakta bulurlar. Romanda camiye gelen yaşlıların ve cami müezzinin, açlık ve sefalet içinde yaşayan sokak çocuklarının sorunlarına karşı duyarsızlıkları kahraman-bakış açısıyla tenkit edilmiştir.

Din ve inanç unsurları, insanın olduğu her alanda farklı nitelikte ve nicelikte vardır. Anadolu coğrafyasında cereyan eden vakaların anlatıldığı romanlarda özellikle İslamî inanç öğeleri ve halk inanışları üsluba zenginlik katar, romanı daha gerçekçi kılar. *Kuyucaklı Yusuf* bu nitelikte bir eserdir. Vakanın geçtiği ana mekân, Batı Anadolu'nun Nazilli ve Edremit kazalarıdır. Gerçek hayatta olduğu gibi romanın kurgu dünyasında: *"Çocukların çoğu oruç tutup namaz kılarlar. Çocuklar geceleri büyüklerle birlikte sokağa çıkar ve onlarla birlikte teravihe giderler (28)."* Sabahattin Ali, tahkiyeli eserlerinde ayrıntıya önem verir. Romanda mahalle bakkalı Ali'nin yakın arkadaşı Yusuf'la sohbet ederken dükkânın önündeki çeşmeden abdest alan bir ihtiyardan söz edilir (25). Bayramyeri Camisi'nin önünden geçerken içerde hızlı hızlı namaz kıldıran imamın sesi ve kısa fasılalarla secdeye varan cemaatin patırtı sesleri bile romanda bir ayrıntı olarak ihmal edilmemiştir (72). *Kuyucaklı Yusuf* romanında beş vakit namazdan cenaze namazına kadar birbirinden farklı inanç unsurları yer almıştır. Romanda namaz göstergesi dinî telkinler içermez.

Tekrar Unsurları : (29, 72, 152, 156, 161, 162, 168)

Namaz ibadetinin Müslüman Anadolu insanı için ehemmiyetini *Türk Yıldızı Emine* romanıyla da örneklendirebiliriz. Emine'den sonra romanın ikinci önemli karakteri Kahraman, vaktiyle bir paşazadenin oğlu olup oldukça büyük bir mirasa konmuştur. O, bu mirası har vurup harman savurmuş, elinde bir şey bırakmamıştır. Başına gelen bu felakette kadınları sorumlu tutup o günden beri tüm dişi varlıklardan nefret etmiştir. Parasız kalan Kahraman, Şerife teyzesinin beslediği üç tavuk ve bir horozdan tavukları satar, sadece sabah namazını kaçırmamak için horozu bırakır (108). Kahraman namazlarını vaktinde kılmaya ve zor anlarında abdest alıp namaz kıldıktan sonra dua etmeye dikkat eder. Balkan Harbi başladığı zaman hemen eve

gelir, abdest alır, namazını kılar. Namazdan sonra ellerini kaldırır vatanın selameti için dua eder (124). Savaş çıktıktan sonra Anadolu topraklarını düşman güçlerinden temizlemek için seferberlik ilan edilir. Kahraman, fedai teşkilatlarında görev alarak Millî Mücadele'ye katılır. Kahraman'ın gitmesinden sonra evde yalnız kalan Emine ve Şerife teyze, düşman askerlerinin İstanbul'a girdikleri haberi karşısında korkuya kapılırlar. Fakat onlardaki bu korku can korkusu değil namuslarının lekelenebileceği korkusudur. Zavallı kadınlar, namuslarını korumak için intiharı düşünürler. Emine hemen bahçedeki kuyudan bir kova su çeker. Abdest alıp tövbe namazı kıldıktan sonra teyzesine: *"Böyle yaşamaktansa henüz namusumuz lekelenmemişken temiz bir vicdan temiz bir kalp ile Allah'ın huzuruna gidelim (152)."* der. Emine ve ihtiyar teyze, hazırladıkları zehri içmeden önce Kahraman'a bir veda mektubu yazarlar. Namuslu Türk kadınları, tam zehri içecekleri sırada içeri bir Türk askeri girer. Bu yiğit asker, Kahraman'dan başkası değildir. Türk ordusu cephelerde destan yazarak bağımsızlık mücadelesini kazanmıştır. Zafer haberini alan Şerife Hanım, odanın bir köşesine çekilip namaz kılar ve Allah'a bu muzafferiyetten dolayı şükreder (249). Zaferden sonra Kahraman ortalıktan kaybolur. Uzun bir süre kendisinden haber alınmayan Kahraman'ın intihar ettiği düşünülür. Teyzesi Şerife de onun ayrılığına dayanamayarak kısa bir süre sonra ölür. Şerife teyzenin vefat haberini alan komşular eve gelir. Hocalar toplanır, hatim okunur ve dualar edilir. Ertesi gün de cenaze tekbir getirilerek Aksaray Camisi'ne getirilir. Şerife nine, camide namazı kılındıktan sonra Edirnekapı mezarlığında defnedilir (302).

Türk Yıldızı Emine romanında, günlük hayatı reel ölçülerde yansıtmak için abdest göstergesinden de yararlanılmıştır. Küçük yaşta öksüz ve yetim kalan Emine, kimsesiz yaşlı kadın Şerife teyzeye teslim edilmiştir. Şerife teyze, geçimini sağlayabilmek için şifa duaları okumakta cin ve perilere karşı tütsüleme yapmaktadır. Şerife'nin tütsüsünden yararlanan bir komşu kadın: *"Geçen gün yaptığınız tütsüden, verdiğiniz nüshadan çok şifa buldum. Cinler, periler lehülhamd dağıldılar. İyi saatte olsunlardan kurtuldum. Şimdi gece rahat uyku uyuyorum. Lütfen bana bir nefes daha eder misiniz (101)."* der. Şerife teyze, kadına abdestinin olup olmadığını sorar. Çünkü Kur'an-ı Kerim okuyup kadına nefes etmesi için kadının abdestli olması gerekmektedir. Komşu kadının verdiği cevap Müslümanların abdestle ilgili genel inancını yansıtır: *"Abdestsiz sokağa çıkılır mı teyzeciğim? Çok şükür Müslümanız.*

Dine diyanete itikadımız vardır." Bu konuşmalardan sonra Şerife teyze, raftan Kuran-ı Kerim'i alır, üç defa öper ve yeşil örtüsünü başına geçirir. Namaz seccadesini yayar, birkaç sayfa okur, misafirin arkasını sıvazlayıp dua eder (102).

Dinî değerleri karşıt güç kabul eden *Beyza* romanında, namaz ibadetine açıkça tarizli ifadeler kullanılır. Romanın giriş kısmında Anadolu halkının sefaletini ve cehaletini Arap dininin! (1) taassupla tatbikine bağlayan yazar, namaz ibadetine karşı aykırı ifadeler kullanır. Yazar, en büyük günahlarının ve bütün ahlâksızlıklarının yegâne af ve mağfiret düğümlerinin beş vakit namaz ibadetinde toplandığına inanan Müslümanları hicveder (4). Romanın Hami karakteri, inanç krizi yaşamaktadır. Fakat sosyal tepkiden çekindiği için bunu çevresine yansıtmak istemez. Namaz vakti Sabri ile birlikte dışarıda gezerken çevredeki insanların onu ayıplanacaklarını düşünerek arkadaşını uyarır (26).

Çöl Gibi, romanında sevgilisi Vedat Melih'i öldüren Nazan Hanım, hapishane hayatını anlattığı hatıra defterinde aynı koğuşta kaldıkları Fatma'nın burada namaza başladığını, alnı secdeden kalkmadan sürekli Allah'a yalvardığını yazar. Sefalet içindeki bir hayattan hapishaneye düşen Fatma, namaza başlayıp hidayete ermiştir (241, 242).

Kılıçaslan romanı Aslan ve Doğan karakterlerinin özelinde namaz ibadetinin Anadolu Selçuklu Türklerinin günlük hayatlarındaki yerini başarıyla yansıtmıştır. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İranlılarla yaptığı savaşta mağlup olmuştur. Şah'ın çocukları Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Cesur ve yiğit kardeşler, güzel bir planla zindandan kurtulmayı başarırlar. Yol üzerinde bulunan Yörük köyünde konaklayan kardeşleri İranlı muhafızlar takip etmektedir. Konakladıkları köyde ağanın misafiri olan Aslan, kimliğini gizlese de ağanın kızı Sümbül bu genç delikanlının Süleyman Şah'ın oğlu Aslan olduğunu tahmin eder. Sümbül, şanını ve şöhretini duyduğu Aslan'a hayrandır. Aslan, bu yörük Türk kızının samimiyetini ve sevgisini gördükten sonra ona Şah'ın oğlu Aslan olduğunu söyler. Aslan, çok güvendiği bu köylü kızına amacının İznik'i fethetmek olduğunu da anlatır. Bunları öğrenen Sümbül: *"Öyle ise sabah namazını kılar kılmaz bir parça bir şey yedikten sonra yola çıkınız (52)."* der. Aslan, kendisine sadık askerleriyle bir cuma günü halk namazındayken şehrin sakinliğinden faydalanıp

İznik'i ele geçirmeyi planlar (91). İznik'e geldiği gün halk cuma namazında olduğu için dükkânlar kapalıdır. Sessizliğe bürünen şehirde herkes namaz için camiye toplanmıştır (92). İznik hükümdarı Kasım, maiyetindeki vezirlerle birlikte camiye gider. Kale muhafızlarından birkaçı da namazda bulunmaktadır (92). Tam bu sırada İznik kuşatılır. Muhafızlar esir alınıp kale kapıları ele geçirilir. Bu arada Kasım'ın namaz kıldığı cami de kuşatılır. Camilerde bulunan halk, büyük bir şaşkınlıkla bir düşman hücumuna maruz kaldıklarını sanmıştır (92). Kasım'ın namaz kıldığı camiyi saran askerler, Kasım'ı ve maiyetindekileri de alıp zindana atarlar (94). Böylece Aslan'ın İznik'i ele geçirmek için cuma planı tutmuş olur. Kahraman Türk komutanı, İznik'i ele geçirdikten sonra bölgedeki diğer kalelerin de kendi hâkimiyeti içerisinde olmasını ister. Bu gelişmeler yaşanırken Haçlıların saldırılarına karşı önemli bir kaleyi savunan Doğan'dan uzun süredir hiçbir haber alınamamaktadır. Doğan'ı aramaya giden süvarilerin hiçbiri geri dönmemiştir. Aslan, sorunu yerinde görmek için kaleye gitmeye karar verir. Korkusuz Aslan, sabah namazı vakti kaleye yetişir. Doğan da bu sırada sabah namazı için kalkmış, abdest aldıktan sonra namaza durmuştur (134). O sırada bir ses duyar. Biri: *"Doğan Doğan"* diye bağırmaktadır. Doğan, o derece korkmuş ki Allah'ın huzurunda duyduğu sesi ilahi bir ses sanır. Namazı şaşırır, okuyacağı sureyi unutur. Kale dışından gelen bir sese karşı namazını bozup koşar (135). Kaleden aşağı baktığında at üstünde Aslan'ı görür. Doğan'a bu saldırılara karşı daha ne kadar dayanabileceğini, ne kadar erzaklarının kaldığını sorar. Doğan, on beş yirmi gün daha dayanabileceğini söyler. Bunu öğrenen Aslan, geldiği gibi hızlıca kaleye geri döner. Aslan gittikten sonra Doğan, tekrar namaza durup Allah'a dua ve niyazda bulunur (136).

Korkuyorum romanında da Ömer, Bursa'da tanışıp âşık olduğu Zehra'yla evlenmek ister. Ömer'in babası bu işe Allah razı değil deyip karşı çıkar. Çünkü Ömer'in babası, bu iki gencin kardeş olduklarını bilmektedir. Ömer, Zehra'nın aynı anneden kardeşi olduğunu öğrendikten sonra çok üzülür. Bu suçluluk psikolojisiyle abdest alıp camiye gider. Camide namaz kıldıktan sonra dua ederek Allah'tan yardım ister. Ömer, namaz kıldıktan sonra huzura ermiştir (297).

Toprak Mahkûmları romanı, Atatürk devrimlerini Türk köylüsünün ruhuna sindirmek için kaleme alınmıştır (2). Romanda namazlarını vaktinde kılmaya duyarlı

olan Anadolu köylüsünün işgal güçlerine karşı ilgisizliği eleştiri konusu olmuştur. Namaz vakitleri, köylülerin günlük hayat programını planlayan bir zaman dilimidir. Romanda namaz vakitlerine göre veya namaz ibadetiyle birlikte yaşanan olaylar anlatılır. Romanın giriş kısmında özne, ikindi vakti girdiği köyde namaz kılan köylüleri görür (3). Bu görüntü köylülerin namaza olan hassasiyetini ortaya koyması bakımından önemlidir. Köy ağası Hacı Dayı'nın oğlu Hasan'ın düğününde kız tarafından gelen hediyeler arasında seccade vardır (35). Özne, Ayşe ve Hasan'ın köydeki düğününü anlatırken namaz ibadetine göre cereyan eden olayları başarılı şekilde yansıtmayı başarır: *"Akşam ezanı okunurken, bütün davetliler, düğünün son gecesini kutlamak üzere Hacı Dayı'nın evinde toplandılar. Namazdan sonra yemek sofraları hazırlanmış, herkes yerli yerine oturmuştu. Davetliler yediler, içtiler. Hocalar dualarını bitirdiler. Mevlitler okundu. Yatsı namazından sonra gelen Hasan, sağdıçları tarafından yumruklarla merdivenlerden yukarı çıkarıldı. Arkadan tekbirler başladı. Avluda biriken insanlar imam efendinin evlenme duasını dinlediler (43)."* Milli Mücadele'ye katılmak üzere hazırlık yapan itikatlı köy gençleri de namazlarını ihmal etmezler. Köyde savaşa gidecek gençler, abdest alıp namaz kılar Tepeköy Camisi'nin minberinde asılı olan tarihî sancağı omuzlayıp meydana çıkarlar (51). Görüldüğü gibi köylülerin ibadetle iç içe olan sosyal hayatları romana olduğu gibi yansıtılmıştır.

Tekrar Unsurları: (23, 51, 94)

Üç İstanbul romanının başkahramanı, *"Adnan, 93 Muharebesi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşı sonucu İstanbul'a sığınmak zorunda kalan muhacirlerdendir. Babası Lofçalı Miralay Salim Bey, Edirne'de şehit düşmüştür. Adnan, henüz sekiz yaşındayken, annesi Naciye Hanım'la birlikte 93 muhacirlerinden olarak İstanbul'a gelmiştir. Ancak, Adnan ve annesi, 93 muhacirlerinden çoğunun karşılaştıkları güçlüklerle karşılaşmamış ve Müşir Sait Paşa'nın Kuzguncuk'taki sıcak yalısına sığınmışlardır."* (Sizgen, 2009:14) Adnan'ın İstanbul'a gelir gelmez tanıdığı bu konforlu ve lüks mekânlar daha sonra onun için bir tutku haline gelir. İstibdat döneminin fakir ve öksüz kahramanı, İttihat ve Terakki Partisi zamanında Nişantaşı'nda bir konak sahibi olacak kadar zenginleşir. Nitekim romanın vaka örgüsü de bu tür mekânlarda cereyan etmektedir. Romanda konak, yalı ve köşk

sahibi burjuvazi kahramanlar, oruç ibadetlerini yerine getirmede hassasiyet göstermelerine rağmen Dağıstanlı Hoca ve Süheyla'nın babası Maliye Nazırı dışındaki karakterler namaz ibadeti için aynı hassasiyeti göstermezler. Ayrıca namaz ibadetinin Erkan-ı Harp Müşiri Kerim Paşa'nın konağında hizmetçilik yapan Cemile Hanım ve Adnan'ın annesinin hizmetçisi Şefika gibi ikinci sınıf karakterler arasında çok daha fazla itibar edilen mukaddes bir değeri vardır.

Romanda namaz ve namus kavramları arasında çok sıkı bir ilişki kurulur. II. Abdülhamit'in Maliye Nazırı, kızı Süheyla'nın edebiyat tahsili için kendisine tavsiye edilen Adnan'ı tetkik ederken Adnan'ın ırz düşmanı olmadığını, yalnız hiç namaz kılmadığı halde namaz kıldığını zannettiren bir halinin olduğunu söyler (45). Dinsiz Adnan'ın namaz kılan bir insana benzeyen tavırları Maliye Nazırı'na güven hali telkin eder. Nitekim romanda Maliye Nazırı'na vazife verileceği zaman bu iki kavram arasında aynı bakış açısıyla bir ilişkilendirilme yapılır: *"Maliye Nazırı'nı maliye nazırı yapacağı zaman Sultan Hamid onu saraydaki herkese sordu. Tüfekçibaşı: 'Öl diye irade ediniz ölür,' dedi. Kilercibaşı: 'Harcını borcunu bilir.' dedi Seccadecibaşı: 'Namazlı Adamdır.' dedi. Sultan Hamid de:'Namuslu adammış.' dedi. Bir de Gazi Osman Paşa:'Namuslu adamdır, çalmaz.'demişti. Maliye Nazırı Arapça bildiği için kime sorulursa o namazında bir adamda kılan biriydi (95)."* Hükümet üyelerinden önemli bir isim olan Erkan-ı Harp Müşiri Kerim Paşa ise Maliye Nazırı'nın aksine dinlerden hiç de hoşlanmaz. Konağın hizmetçisi Cemile Hanım'ın namaz kılmasına tahammül etmesinin tek sebebi Cemile Hanım'ın saflığı ve masumiyetidir (125). *Üç İstanbul* romanında alafranga düşkünü sosyete kesimin namaz ibadeti reel hayatla örtüşmektedir.

Romanın inanç buhranı yaşayan karakterleri namaz ibadetlerinde istikrarsız ve istikametsizdirler. Yazar Mithat Cemal Kuntay, özellikle Hidayet tiplemesiyle İstibdat, Meşrutiyet ve Mütareke döneminde yerli ve yeni yaşam tarzı arasında savrulan burjuvazi tiplerin panoramasını tespit eder. Romanın *Harb-i Umumide* başlıklı bölümde Hidayet ve Süleyman, Adnan'ın Nişantaşı'ndaki konağında bir araya gelirler. Vekilharç Süleyman, Bükreş'teki Hınçak komitesi şubesinin Romence Dinimiatça gazetesinde çıkan 21 Temmuz 1915 tarihli bir makalesinde Ermeniler ve Türkler arasında yaşanan siyasî ve askerî meseleleri anlatan bir bölüm okur. Herkes

susmuşken Hidayet coşmuştur. Yazar Hidayet'in bu çoşan halini anlatmaktan çok onun inanç bağlamındaki yönsüzlüğüne dikkat çeker: *"Hidayet birdenbire başka türlü coştu. Abdülhamit devrinde Allah'a söven Hidayet, İttihat ve Terâkki dinsiz diye, 10 Temmuz'dan sonra, beş vakit namaz kılıyordu. Hükümet'in Allah'sız olmasına söylendi. Sonra Meşrutiyet devrindeki muharebelere geçti. Trablus'a acıdı (326)."* Kuntay, romanında namaz göstergesinden yeri geldikçe faydalanmıştır. Fakat anlatılarda geçen namaz ibadeti bir vakit unsuru veya örfi bir algıdan öteye bir anlam ifade etmez.

Namazla ilgili hususlar Adnan merekezinde gelişen olaylarda dönemin sosyal ve kültürel yapısını yansıtmaktadır.

Tekrar Unsurları: (28, 32, 38, 65, 69, 88, 128, 154, 155, 170, 185, 186, 214, 215, 217, 232, 259, 278, 286, 564, 571, 573)

Namaz ibadeti ile ilgili okumalarımızda yazarların bu konuya farklı açılardan yaklaştıklarını belirledik. Vaka örgüsünü reel hayata ait unsurlarla süslemek isteyen yazarlar, namaz göstergesinden mümkün oldukça yararlanma yoluna gitmişlerdir. Özellikle *Çakıcı Efe, Ayşim, Boz Kurt, Aşkın Temizi, Sinekli Bakkal, Dadaş Kız, Toprak Mahkûmları, Türk Yıldızı Emine, Gece Konuştu, Öldüren Kim?, Ateş Böceği, Hayrettin Barbaros ve Kılıçaslan* romanlarında namaz ibadetiyle ilgili anlatımlar gerçek dünyayla örtüşmektedir. Vakanın seyri içerisinde abdest alınıp camiye gidilir, namazlar vaktinde kılınmaya gayret edilir, iftar yemeğinden sonra davete gelenlerle birlikte teravih namazı kılınır, çocuklara öncelikle namaz sureleri ezberletilir, korku ve telaş anında abdest alıp namaz kılınır, varılan köy ve kasabalarda vakit girmişse namaz kılmak için camiye gidilir, görülen güzel bir rüyadan sonra namaz kılınıp dua edilir, ölü defnedilmeden önce muhakkak cenaze namazı kılınır. Lâik Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkelerini savunma adına dinî değerleri karşıt güç kabul eden yazarların namaza bakışları farklı olmuştur. *Ayaşlı ile Kiracıları, Gökyüzü, İnsan Artıkları, Beyza, Cumbadan Rumbaya, Papeloğlu, Utanmaz Adam ve Kodaman* romanlarında namaz ibadeti mizahî ve nükteli bir üslupla kullanılmıştır. Romanlarda namaz kılan karakterlerin yaşlı ve toplumun alt sınıf insanlarından seçilmesi dikkat çekicidir. Konuyu bir bütün olarak değerlendirecek olursak namaz ibadetinin

romanlarda ya reel hayatı yansıtmak için sadece bir gösterge niteliğinde ya da nükte malzemesi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

2.1.1.3.2. Oruç Tutmak ile İlgili Hususlar

Müslüman Türk halkının oruç ibadeti romanlarda ya doğrudan veya dolaylı olarak hissedilir. Vaka örgüsünün meydana geldiği Anadolu camilerinde kılınan teravih namazları, okunan mukabeleler, köy sakinleri arasında verilen iftar ziyafetleri, konaklarda okutulan mevlitler, köy odalarında ve kahvelerinde sahur vaktine kadar süren neşeli sohbetler, sahur vakti duyulan davul sesleri memleketimizin Ramazan ayına özel dinî ve sosyal faaliyetleridir.

Realist yazarlar, oruç ibadetine duyarlı olan Anadolu halkının Ramazan ayına özel yaşam tarzlarını romanlarına başarıyla yansıtırlar. İncelediğimiz romanlarda Ramazan ayı içerisinde cereyan eden olayların yazarların kuvvetli gözlem gücüyle yansıtıldığını görüyoruz.

Çakıcı Efe romanında eşkıya reisi Mehmet'in İzmir, Ödemiş ve Aydın yöresinde efsaneleşen hayat hikâyesi anlatılır. Çakıcı Mehmet Efe, beş vakit namazında ve oruç ibadetini de ihmal etmeyen ilginç bir karakterdir. Ramazan ayı içerisinde cereyan eden olayların anlatımında, Çakıcı'nın bu dindar yanına özellikle vurgu yapılır.

Tekrar Unsurları: (95, 96, 304, 422, 588)

Harp Zenginin Gelini romanında oruçla ilgili konuya sadece bir yerde değinilmiştir. Cevdet Bey, sarhoş dostları Cenyoda, Tokatlayan ve Abdullah Efendi ile bir araya geldiğinde orucunu bozmaya niyetlenecek kadar dinî hassasiyetini kaybeder (38).

Haylazlığı ve tembelliği ile ailesini üzen Kodaman, mektepten kaçtığı birgün mısır bostanına girer ve bostandan mısır çalarken bahçıvana yakalanır. Öfkesine hâkim olamayan bahçıvan, Kodaman'a tokat atar ve onu sert bir dille azarlamaya başlar. Yazar, haylaz Kodaman'ın bahçıvanla olan bu macerasını anlatırken bahçıvanın şahsında çocuklara sert muamelelerde bulunan yetişkin Müslümanları

eleştirir. Yazar bu eleştirilerinde mizahî tespitler yapar: *"Oruç yiyen yahut ki abdestsiz gezenleri öbür dünyada, akıl ve hayale gelmedik işkencelerle tehdit eden din kitaplarında, çocuk dövenler hakkında nasıl ceza tertip edileceğine dair hiçbir kayda rast gelmedim. Bu noksan ilahi adalet hakkında şüphe uyandırır. Ve ben, haşa süphanî bir kudrete sahip olsa idim, cehennemi, çocuklara bisût eziyet ve hakaret edenlerle doldururdum (30)."* Yazar, İslami değerlerin çocuklara ürkütülerek kazandırılmasını eleştirir. Ayrıca bazı oruç tutmayan ve abdestsiz gezen insanların öbür dünyada şiddetli azap çekeceklerini iddia eden din kitaplarını yadırgar.

Oruç ibadeti *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında Bursa'da okuyan Meliha'nın, ablasına ve eniştesine gönderdiği mektupta geçer. Meliha, eniştesiyle gayrimeşru ilişki yaşayacak kadar ahlâki değerleri yozlaşmış bir tiptir. İşin ilginç yanı, ahlâksız genç kız, eniştesine ve babasına gönderdiği mektubunda: *"Derslerime çok çalışıyorum. Oruçlarımı muntazaman tuttum (27)."* ifadelerini kullanacak kadar tutarsız bir kişiliktir.

Bir Kız Böyle Düştü romanında oruç ibadetiyle ilgili olarak iftardan söz edilmiştir. Mevlevî dergâhının müdavimlerinden Hacı Mansur Efendi, dönemin asrilik furyasına kapılarak ahlâkî çöküntü içerisine girmiştir. Kızını da böyle bir sefaletin içine sürükleyen Hacı Mansur Efendi, aslında hiçbir zaman bilinçli bir Müslüman olamamıştır. Hacı Mansur Efendi'nin dinî yaşantısı taklide dayalıdır ve samimiyetten yoksundur. Başkahraman İffet, anılarında babasıyla ilgili bu gerçeği açıkça itiraf eder: *"Babam yalnız namazlarda büyükbabamın âdetlerini tatbik ediyordu. Her akşam selamlıkta iftar sofraları kuruluyor, namazlar kılınıyor, dualar ediliyordu (74)."* Hacı Mansur Efendi, romanda kötü ve kirli bir karakterdir. Yeni ideolojinin kültür politikasına uygun olarak namaz kılıp oruç tuttuğu halde her türlü kirli ilişkilere girer.

Gece Konuştu romanında Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde İstanbul'un kenar mahalle yaşantısı anlatılır. Dindar görünümlü zenginlerin fakir ve işçi sınıfı ezerek mallarına mal kattıkları bir dönemde rasyonalist ve pozitivist yeni neslin inanca olan bağlılığı ve samimiyeti zayıflamıştır. Anlatıcı-kahraman Niyazi de bu gençlerden biridir. Niyazi, küçüklüğünde yaşadığı ruh haliyle şu an yaşadığı ruh halini karşılaştırmak için oruç ve namaz ibadetlerinden yararlanır: *"Küçükken ne*

dindar bir çocuktum! Mektebe giden toprak yolun bir kıyısındaki, saçağı örümcekli basık türbenin, yeşili soluk, tozlu ve çarpık parmaklığı renk renk paçavralar taşıyan penceresi önünde durmadığım, ellerimi açıp okumadığım sabah olmazdı. Ramazanlarda evin büyükleri ile oruç tutar, teravihe giderdim…(189)." Romanda oruç ve Ramazan sembolleri, sadece inanç geleneğini yansıtmak için birer anlatım malzemesi olarak kullanılmıştır.

Sinekli Bakkal'ın vakası, romanın adını taşıyan İstanbul'un küçük bir semtinde ve Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağında geçer. Vaka zamanının bir bölümü, Ramazan ayında cereyan eder. Ramazan ayının iftar davetleri, mukabeleleri ve kandil geceleri vaka zincirinin halkalarıdır. Hafız Rabia, ramazan aylarında camilerde Kuran ve mevlit ziyafetleri verir. Zaptiye Nâzırı'nın saza ve söze düşkün eşi Sabiha Hanım kandil günlerinde oruç tutmayı ihmal etmez (51). Ramazan ayında Müslüman mahalle sakinleri arasında oruç tutmayan tek aykırı tipler, Cüce Rakım ve Rabia'nın babası Kız Tevfik'tir (116). Peregrini, Rakım'ın Müslüman olmasına rağmen oruç tutmamasının sebebini öğrenmek ister. Cüce Rakım, bu soru karşısında acı acı sırıtarak: *"Çocuklar oruç tutar mı? Maymunlar hele hiç tutmaz. Allah, beni maymunla çocuk arasında bir mahlûk diye yarattı. Benden ne namaz ne niyaz ne oruç…(117)."* cevabını verir.

İçerdiği ana konunun dışında vaka örgüsünün geçtiği kasaba halkının Ramazan ayındaki dinî ve örfi gelenek unsurlarını da yansıtan *Aşkın Temizi* romanında köylüler; oruç tutmak için sahura kalkar, birbirlerini iftar yemeğine davet eder (368, 395). Kasaba kadısının köyün eşrafına verdiği iftar yemeğinden sonra teravih vakti Şeyh Efendi, kalan misafirlere teravih namazı kıldırır. Kadı'nın iftar yemeğine katıldıktan sonra davetten ayrılan Mebus Dümbelekzâde, sokak arasında kuduz bir köpek tarafından ısırılır. Gece geç vakitlere kadar Çavdar Şeyhleri ve Müderris Gaffar Efendi, Dümbelekzâde'nin yarasıyla ilgilenirler. Gecenin ilerleyen saatlerinde Gaffar Efendi biraz yatıp istirahat etmek ister. Büyük Şeyh, sahura az kaldığını söyleyerek: *"Davuldan sonra yer yatarız (376)."* der. Yaz olduğu için günler on beş on altı saat sürmektedir. Kasabalılar vaktin büyük bir kısmını oruç tutarak geçirmektedirler (378). Ramazan ayında kasabada hayat, renkli ve coşkuludur. İftara üç saat kala memleket şenlenir. Romanda bir de Ramazan

orucunun dışında şükür orucunun tutulduğunu tespit ediyoruz. Doktor Erden'in evlenmesine mani olmaya çalışan Mebus Dümbelekzâde, kasaba sokaklarında yürürken kuduz bir köpek tarafından ısırılır. Hurafe yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılan Mebus Dümbelekzâde'nin akıbeti vahim olur. Romanın kahramanlarından Vergili, Mebus Dümbelekzâde'nin yaptığı kötülükler karşısında cezalandırıldığını düşünerek: *"Büyüksün İlâhi! Büyüksün büyük, büyüğün yanında kalır pek küçük. Bu bir işareti Rabbaniyedir ki. Erden'e yetiştirmeğe benim sebep, halk olunduğum aşikâr (379)."* der. Vergili sevincinden yarın oruç tutacağını haber verir.

Hayrettin Barbaros romanında Ramazan ayı için kutsal ay sıfatı kullanılmıştır. Kutsal ay geldiğinde Hızır camilere gitmekte, imamlardan ezanlar ve vaazlar dinlemektedir. Müslüman halk, Hızır'ın dindarlığı karşısında ona daha fazla güvenmekte ve kendisine daha samimi duygularla bağlanmaktadırlar (33). Hızır, Hristiyan donanma komutanına gönderdiği elçisinin öldürülmesine çok üzülür, yedi gün oruç tutar (67).

Ramazan ayının mistik atmosferi Kuyucaklı Yusuf romanında açıkça görülmektedir. Olayların cereyan ettiği Edremit kasabasında iftar sofraları için hazırlanmış özel yemek çeşitleri, kılınan teravih namazları ve çeşit çeşit eğlenceler romana başarıyla yansıtılmıştır. *Kuyucaklı Yusuf'ta* Ramazan ayı vaka zamanının bir kesitini işgal etmiştir. *"Sabahattin Ali, Edremit'i ele alarak kasaba gerçeğini bütün töresel, ekonomik ve sosyal gerçeğiyle verir."* (Naci, 2012:232) İslam dinini kabul eden bütün toplumlarda Ramazan ayına özgü dinî ve kültürel faaliyetler yapılır. Yusuf, anne ve babası şehir eşkıyaları tarafından katledilmesinden sonra babalığı Salahattin Bey'le Edremit'e gelir. Edremit, yazar Sabahattin Ali'nin de hayatının ilk yıllarını geçirdiği bir kazadır. Roman, psikanaliz okuma tekniğiyle analiz edilecek olursa Edremit'in sosyal ve kültürel hayatının yazarın bilinçaltında bıraktığı izleri okuyabiliriz. Yazar anlatımıyla Edremit'te, *"Çocukların çoğu Ramazan'da oruç tutar, namaz kılarlardı. Sahura kalkmak ayrı bir zevk, öğleye kadar uyumak ve gündüzün biraz da yapma olan bir mahmurlukla, dolaşmak ayrı bir zevkti (28)."*

Türk Yıldızı Emine romanında oruç ibadetiyle karşılaşırız. Romanın asıl kahramanlarından Zehra, gençlik yıllarında düşmüş bir hayat kadınıdır. Kırk yaşlarında bir adamla evlendikten sonra geçmiş kirli hayatına tövbe eder, beş vakit

namaza ve vakit oruçlarına başlamıştır (46). Zehra, namaz ve oruç ibadetine başlayarak kirli bir hayattan kurtulmuştur.

Beyza romanının başkahramanı Hami, memleketi İnebolu'da Müslüman halkın hurafeleşen hayat tarzından bunalarak yeni bir hayat kurmak üzere Mısır'a gelir. Hami, kendi memleketinde özel programlarla ve büyük çoşkuyla karşılanan Ramazan ayını Arapların umursamadığını görür. Bu duruma pek şaşıran Hami: *"Burada bu kadar habersiz gelip geçen Ramazanlar kendi memleketimde ne velveleler uyandırıyordu (115)."* der.

Toprak Mahkûmları romanı 1880-1923 yılları arasında Anadolu köylüsünün yaşadığı dramı anlatır. Vakanın ana mekânı, Tepeköy' dür. Vaka örgüsünün bir kısmı, Ramazan ayında cereyan etmesine rağmen anlatılarda bu kutsal ayın köydeki sosyal hayata getirdiği coşkudan ve canlılıktan söz edilmemiştir. Köy ağası Hacı Dayı, ziyaretine gelen özneye hüzün verici hayat hikâyesini anlatırken Ramazan ayını vaktin belirleyici unsuru olarak kullanır. Hacı Dayı, küçük çocuğunun kuyuya düştüğünü işitince sinirinden karısına *"üçten dokuza boş ol."* sözünü kullanmıştır. Bu talihsiz olay Ramazan ayında meydana gelmiştir. Hacı Dayı bu olayı anlatırken ifadelerinde Ramazan ayının kutsiyetini de hissettirmiş olur: *"Ramazan mübarek günü oruç, iftar hepsi burnumuzdan geldi (19)."* der. Oruç ibadetine ait göstergeler köy hayatının realist bir gözlemle anlatımına katkı sunmuştur.

Tekrar Unsurları: (18, 47, 80)

Üç İstanbul, II. Abdülhamit döneminden Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadarki dönemde İstanbul'un köşk ve yalı mekânlarını mesken edinen burjuvazi sınıfın yolsuzluk, rüşvet ve aldatma gibi birçok ahlâk zayıflıklarını ve İslami değerlerle sarsılan imanlarını ön plana çıkaran sıra dışı bir romandır. II. Abdülhamit, İttihat ve Terâkki dönemi ve sonrası Osmanlı'nın en zor yıllarını anlatan Mithat Cemal Kuntay'ın, kendi birikim ve tecrübelerinden yola çıktığı açıktır. (Narlı, 2012:69) Romandaki olaylar zincirinin bazı halkaları Ramazan ayında cereyan eder. İstanbul'un sosyete ve elit mekânlarında özellikle oruç ibadetinin ayrı bir hususiyeti vardır. İslamî örf ve ananeyi hicveden roman karakterleri, çelişkili bir yaşam tarzı olarak lüks konaklarda ve yalılarda verilen iftar davetlerine icabet etmeyi ihmal

etmezler. Yazar vaka örgüsünün anlatımlarında iftar davetlerinden yer ve zaman ilişkisi kurmak için sıklıkla yararlanır. Romanın *Üç Şapka* bölümünde Hidayet'in konağında vereceği iftar yemeğinin kalabalık olacağından söz edilir. Eski Sivas Valisi Hacı Hulusi Paşa, Sefaret Müsteşarı Nail ve Ateşe Neval Nail gibi İstanbul eşrafı ve dinsiz Adnan, bu davete icabet edeceklerdir (59, 65, 66). Romanda kullanılan dinî semboller, vakanın cereyan ettiği mekânlarda sosyal hayatı yansıtması açısından başarılıdır.

Tekrar Unsurları: (52, 53, 55, 56, 81, 91, 95, 218)

Battal Gazi, yakın arkadaşı Ahmet Turanî ile birlikte Abdüsselam'ı Bizanslılarının elinden kurtarmak ve kralın kızı Elenora'yla buluşmak için keşiş kılığında İstanbul'a gider. Kahramanlarımız, Bizans'ta din adamlarına dokunmak yasak olduğu için gidecekleri yere varıncaya kadar keşiş kıyafeti giyinmişlerdir. Yolda iki arkadaş şakalaşırlar. Ahmet Turani, keşiş kıyafetini giyen Cafer'e*: "Gel seni İstanbul patriği yapalım (84)."* der. Cafer bu espriye nükteyle cevap verir: *"Fena bir fikir değil fakat ben hem Ortodoks hem de Müslüman mı olacağım."* Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin din dilini kullanarak verdiği cevap ideolojik mesajlar içerir: *"Yok zaten Müslümanlar Hz. İsa'yı peygamber tanırlar. Sen yeni bir mezhep kuracaksın. Diğer dinlere düşman olmayacak. Allah'ı yalnız kilise ve camide para ile gösteren papazların ve hocaların malı olmaktan çıkaracaksın. Allah, insanların kalbinde olacak. Yahudilerin dininde olduğu gibi Allah ile pazarlık da yok, cennete gitmek için dua etmeye, havraya girmeye namaz kılarak oruç tutmaya mecbur değilsin. Allah'ı andığın, var olduğunu bildiğin, düşündüğün, kalbinde duyduğun zaman dinine olan borçların ödenmiştir. Allah'ın hiçbir nimeti (hakkından fazlasını almamak şartıyla) haram değildir. Şarap içmek sevmek ve sevilmek gibi… Cehennem diye korkunç bir yer yok; yalnız affedilinceye kadar cennetin kapısında beklemek var ve senin Allah'ın her zaman affedici olacaktır. İntikam alıcı ve ceza verici değil. Bir çınar ağacı dikeceksin bir de taş. İşte namazgâhın. Kilise, cami, papaz, imam yok. Bu çınarın altında Allah'ınla yalnız baş başa içinden inanarak gösterişe tenezzül etmeden anlaşabileceksin (84)."* Romanın bu sahnesinde Ahmet Turani'nin bakış açısı kullanılarak farklı bir İslam anlayışı ortaya konulmak istenir. Aslında Ahmet Turani'nin bu görüşlerinin arkasında

Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun yüksek felsefînin olduğunu düşünüyoruz. Ahmet Turani'nin İslam inancına aykırı bu görüşleri karşısında Battal Gazi'nin verdiği cevap düşündürücüdür. Yakın dostu Ahmet'e: *"En sonunda beni tanıyabildin. Benim içimdeki Allah'ı görebildin (85)."* der. İslam dininin temel esaslarına aykırı bu düşünceler, romanın iç dokusuyla çok da uyumlu değildir. Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun Battal Gazi karakteriyle ideolojik mesajlar vermeye çalıştığı açıktır. Romanda halk edebiyatının dindar Battal Gazi karakterinden çok daha farklı laik bir Battal Gazi karakteri görürüz. Milli ve manevi değerlerine bağlı bir halk kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması şüphesiz dönemin kültür politikasından kaynaklanmıştır.

Vaka örgüsünün Ramazan ayında cereyan ettiği realist romanlarda bir kısım kahramanların oruç tuttuklarını, kendi aralarında iftar daveti verdiklerini, iftar yemeğinden sonra teravih namazlarını kıldıklarını ve yarınki oruç için sahura kalktıkları tespit edilmiştir. *Aşkın Temizi, Sinekli Bakkal, Üç İstanbul ve Çakıcı Efe* romanlarında olayların bir kısmı Ramazan ayında cereyan etmiştir. Bu romanlarda Ramazan ayının sosyal hayatta getirdiği değişiklikleri açıkça hissederiz. *Kuyucaklı Yusuf ve Gece Konuştu* romanlarında kahramanlar çocukluk yıllarına ait ramazan günlerini hasretle anarlar. *Battal Gazi* romanında dinlerin oruç tutma ibadeti açıkça reddedilir. Romanda kişinin Allah inancını samimi duygularla yaşaması şartıyla dinî emirleri yerine getirmeye mecbur olmadığı savunulur. Romanda halk edebiyatının dindar Battal Gazi karakterinden çok daha farklı laik bir Battal Gazi karakteri görürüz. Milli ve manevi değerlerine bağlı bir halk kahramanının laik ve çağdaş bir görüntüyle tekrar ortaya çıkması şüphesiz dönemin kültür politikasından kaynaklanmıştır.

2.1.1.3.3. Hacca gitmek ile İlgili Hususlar

Hac ibadeti, oruç ve namaz ibadeti gibi toplumun geniş kitlesini sorumlu tutan bir ibadet şekli değildir. Bedenî ve malî durumu yerinde olan Müslümanlar için bir zorunluluktur. Okuduğumuz romanlarda da hac ibadeti ile ilgili bulgularımız, namaz ve oruç ibadetlerine kıyasla daha azdır. Bu bulgularımızdaki oran, gerçek hayata ait hac ibadetinin niceliğiyle örtüşmektedir.

Romanlarda geçen Kâbe, tavaf, Arafat, zemzem, Mekke, Medine ve Hicaz göstergeleri; doğrudan veya dolaylı olarak hac ibadetiyle ilişkilendirildiği için bu göstergelere ait anlatıları bu başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük. Bulgularımızı daha anlaşılır kılmak için Kabe, Arafat, Mekke ve Medine göstergelerinin bulunduğu anlatıları tavaf ve zemzem göstergelerinden ayrı olarak sunduk.

Müslüman Türklerin Kâbe'nin bulunduğu Mekke'ye ve Hz Muhammed'in (s.a.v) kabrinin bulunduğu Medine'ye verdiği büyük önem romanlara yansımıştır. Romanların bir kısmında Kâbe, tavaf ve zemzem göstergeleri imgeleşen anlamlarıyla üsluba estetik değer kazandırmıştır. Ateizm ve inanç krizi tespit edilen romanlarda Osmanlı Devleti'nin Hac ibadetiyle ilgili organizasyonları ve kutsal topraklara verdiği değer eleştiri konusu olmuştur. Cehalet girdabında boğulan Anadolu halkının hac ibadetiyle ilgili hurafe inanışları da romanlarda tartışılan farklı bir konu olmuştur.

2.1.1.3.3.1. Kâbe, Arafat, Hicaz, Mekke ve Medine

İncelediğimiz romanlarda hac ibadetiyle ilişkili *Kâbe, Arafat, Mekke ve Medine* göstergeleri romanlarda şu şekilde geçmektedir:

Harp Zengininin Gelini romanında hac ibadeti reel anlamda kullanılmıştır. Romanda Hacı Yahya'nın nasıl hacca gittiği ve nasıl evlendiği açıklanır. Konak sahibi bir paşanın odalığı olan genç bir kadın, paşanın nikâhlı eşi olursa hacca gitmek için adakta bulunur. Bu sözden iki üç ay geçtikten sonra paşanın hanımı ölür. Paşa fırsattan istifade ederek genç kadını nikâhına alır. Kısa bir süre sonra da paşanın kendisi ölünce bütün mal, bu dul kadına kalmış olur. Hacca gitme adağını yerine getiren bu kadına komşusu Yahya Efendi refakat eder.

Hacı İlhami Efendi, *Sinekli Bakkal* romanının önemli bir karakteridir. Romanın birinci kişisi Rabia, Hacı'nın torunudur. Rabia, ilk tahsilini Hacı İlhami Efendi'den alır. Gelişen olaylar sonunda Rabia, ihtida edip Osman adını alan Peregrini ile evlenir. Genç çiftler, haziran ayının kavurucu sıcaklarını bebek yamaçlarındaki bir yalıda geçirmeye karar verirler. Bu seyahat Rabia'nın ilk tatili

olacaktır. Yalıya taşınacakları gün, bütün mahalleli genç çiftin etrafına toplanır. Kalabalık arasından birileri Rabia'ya: *"Allah selamet versin yavrum"; "Rabia abla çok kalma ha" dileklerinde bulunur. Tevfik'in belalısı Çingene Pembe, yalı sakinlerini azarlar: "Ayol ne oluyorsunuz? Hacca gitmiyor ya (381)."* der. Romanda hacca gitmek bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Gökyüzü romanı inançsızlık ve inanç arasında gelgitler yaşayan kahramanların karmaşık ruh hallerini anlatılır. Anlatıcı-özne, güzelliğiyle görenleri kendisine hayran bırakan akrabası Hacı Yenge'nin bu isimle anılmasını yadırgar. Hacı yenge isminin nereden geldiği konusunda iki görüş vardır: Birinci görüş sürre eminiyle hacca gidenlerden birileri bu yengeyi Arafat'ta hac merasimi esnasında görmüş, kadını kocasından boşatarak İstanbul'da nikâhlamıştır. Başka bir bilgiye göre sürre emini, bu kadınla yasak bir ilişki yaşamış; kadını türbeye götürüp tövbe ettirdikten sonra kendi nikâhına almıştır (196, 197). Romanın anlatımında nükteli ve ironik bir üslup vardır. İsimsiz kahraman, sürre emininin yaşadığı bu yasaklı ilişkiyi anlatırken: *"Haccetmek ne kadar sevapsa, düşmüş bir kadını tövbekâr etmek de o kadar sevaptır (197)."* açıklamasını yapar.

Kuyucaklı Yusuf romanında kurnaz ve hilekâr Hacı Etem tanıtılırken nasıl hacı sıfatını aldığı anlatılmıştır. Etem, henüz dört yaşındayken anne ve babası onu beraberlerinde hacca götürmüşlerdir. Bu seyahati bilen Edremit sakinleri, Etem'in adını hac dönüşünde Hacı Etem olarak değiştirirler (32). Yazar, dönemin İslam karşıtlığı modasına uyarak hacı sıfatını taşıyan bu roman karakterini sahtekâr ve kurnaz bir tip olarak tanıtmıştır.

Bir Kız Böyle Düştü romanında vaka zamanı, cumhuriyetin ilk yıllarıdır. Roman kahramanı Hacı Mansur Efendi, asrilik furyasına kapıldıktan sonra bütün inanç değerlerini yitirmiştir. Hacı, kendisine cazip gelen sosyete hayata özenip ailesinin dağılmasına sebep olmuştur.

Okuyucuda İslamofobi algısı oluşturmaya çalışan Beyza romanında hac ibadeti eleştiri konusudur. İnanç değerleriyle çatışan yazar, Anadolu halkının hac ibadetine verdiği önemi alaya alır. Yazara göre beş on kuruş biriktiren Müslümanlar, Mekke ve Medine'ye giderek hacı olmak mecburiyetinde idiler (9). Bunlar hacı

oldukları zaman bu sıfatı, oğullarına ve torunlarına miras bırakabilirlerdi. Cuma ve bayram geceleri doğan çocuklarda bu rütbeyi alabilirlerdi (10). Görüldüğü gibi Müslüman Türk halkının kutsal kabul ettikleri belirli gün ve mekânlar, romanda nükteli bir üslupla alay konusu olmuştur.

Ateş Kamçıları romanında geçen Kâbe, Birinci Dünya Savaşı'nda kaybedilen Şam toprakları için bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Yüzbaşı Boran'ın savaş anıları üzerine kurgulanmış romanda: *"Şam bir hülya ve rüya mabedi, çöle akıp güneş altında yananların çok zaman teveccüh ettikleri bir Kâbe'ydi (94)."* ifadeleri geçer.

Toprak Mahkûmları romanında hac ibadetiyle ilgili inanç göstergeleri Anadolu köylerindeki batıl halk inanışlarını yermek için kullanılmıştır. Köyün ağası Hacı Dayı misafirliğine gelen özneye karısı Fatma'nın ölümüne sebep olan Hacı Fettah'la yaşadığı hülle olayını anlatırken: *"Hâlbuki benim vaziyetim çok fena idi. Çünki ben, Hicaz'a gitmiş ve delil Hacı Fettah efendiyle birlikte Kâbe'ye yüz sürmüştüm; hem de cennette bana bir hasırlık yer ayrılmıştı (22)."* der. Hacı Fettah'ın söyledikleri sözler trajikomiktir. Romanda Mekke, Hicaz ve Kâbe göstergelerinin taşıdıkları dinî değer üzerinde durulmamıştır. Yazar, nükteli bir üslupla köylülerin hac ibadetiyle ilgili hurafe inanışlarını yansıtmıştır. Roman açıkça okuyucuda İslamofobi algısı oluşturmaya çalışır.

Dünkülerin Romanı'nda son dönem Osmanlı siyasetine yönelik eleştiriler yapılır. Romanda Meclis-i Mebusan'da hariciye nazırına hac seyahati konusunda bir soru yöneltilir. Piriştine Müftüsü Hasan Bey, Buharalı hacıların neden İtalya gemileri yerine İngiliz gemileriyle hacca götürüldüklerini eleştirir (20). Meclis-i Mebusan'da gündeme gelen bu tartışma dönemin hac siyasetini göstermesi açısından önemlidir. Romanda Osmanlı hükümetinin Mekke ve Medine politikası eleştiri konusudur. Osmanlıların bu kutsal beldeler uğruna her türlü fedakârlıkları yapmaları yersiz ve haksız görülür (65). Araplar, Osmanlıların hizmetlerini takdir etmezken Türklerin hac mekânlarını bu kadar savunmaları tartışılır. Romanın farklı bir bölümünde Kâbe örtüsü teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Devlet erkânının bazı ticari teşekkülleri Kâbe örtüsü gibi kutsal görmeleri eleştiri konusu olmuştur (194). *Dünkülerin Romanı'nda, Toprak Mahkûmları ve Beyza* romanlarında olduğu gibi hac ibadetiyle

ilgili olumsuz mesajlar verilir. Romanda hac ibadeti yerine getirilirken karşılaşılan zorluklar dile getirilmiştir.

Türk Yıldızı Emine romanında Kâbe'den sembolik anlamda söz edilmiştir. On dört yaşında yetim ve öksüz kalan Emine, Samsun'un Güngören köyünde doğup büyümüş oldukça çalışkan ve hamarat bir kızdır. Kimsesi olmadığı için ona köy halkı kucak açmıştır. Köyün geçimi büyük ölçüde tütüne bağlıdır. Tütün almak için İstanbul'dan köye gelen tüccarlar, köylülere İstanbul'un güzelliklerini; taşının toprağının altın olduğunu anlatırlar. Küçüklüğünde tütün tüccarlarından bu hikâyeleri dinleyen Emine, İstanbul'u Kâbe kadar kutsal bir mekân olarak görür (25). Emine'yi köye gelen tüccarlardan Hacı Mehmet Efendi, evlatlık alıp İstanbul'daki konağına götürür. Evin hanımı çirkin, zorba ve kendini beğenmiş biridir. Emine'yi daha ilk görüşte sevmez, onun inançlı kişiliğiyle alay eden bir üslup takınır. Sonradan görme kadın, Emine'den eve gelecek misafirler için şarap hazırlamasını ister. Emine'nin ev sahibine verdiği cevap masumca ve safçadır: *"Köyde Hoca Efendi vaaz verirken içki ve şarap haramdır demişti. Ben onlara elimi sürmem, günahtır. Sonra cehenneme giderim." Emine'nin verdiği bu cevaptan öfkelenen kadın sert bir üslupla şu ifadeleri kullanır: "İstanbul'da cennet cehennem yoktur. Onlar Kâbe'de bulunur. Sana emrettiğim şeyleri yapmalı. Sözümü dinlemezsen süpürge sopasını başında kırarım (30, 31)."* Emine'yi istediği gibi kullanamayan despot kadın, masum ve onurlu kızı hizmetçiler çarşısında satılığa çıkarır. Hizmetçiler çarşısında Emine'yi tövbekâr kadın Zehra'nın görmesi büyük bir şans olur. Zehra, bu köylü küçük kızı alıp evine götürür. Romanda hac ibadetiyle ilgili inanç algısı olumsuzdur. Müslüman Osmanlı kadını *"İstanbul'da cennet cehennem yoktur. Onlar Kâbe'de bulunur"* sözlerini kullanacak kadar dinî değerlerine yabancılaşmıştır.

Müslüman Anadolu halkının Kâbe'ye duydukları büyük saygı ve hürmet Kodaman romanında ironik bir üslupla anlatılır. Yazar, Kodaman'ın doğum anını sahnelerken: *"Ne bez ne kundak ne beşik hiçbir şey yoktu. Alelacele bir iki çözme çarşaf yırttılar; İsmail Usta'nın sandıkta sakladığı Kâbe'den gelme kefenliğin ucundan kırptılar (4)."* ifadelerini kullanır. Romanda Müslümanlar için kutsal bir değere sahip olan Kâbe'den getirilen kefenin aile için özel bir öneminin olduğu anlaşılmaktadır.

Kâbe, edebi eserlere zenginlik ve derinlik katan kutsal bir semboldür. İmge değeri yüksek olan Kâbe, *Sinekli Bakkal* romanında Vehbi Dede'nin Peregrini'ye okuduğu bir şiirde de geçer. Vehbi Dede sert ve ateşli konuşmalarından rahatsız olduğu Peregrini'yi: *"Meyhaneler sakini ol; iç, mihrapları yak, Kâbe'yi ateşe ver. Fakat ey insan, ben- i nev'ini incitme (87)"* beytiyle sakinleştirmeye çalışır.

2.1.1.3.3.2. Tavaf

Hac ibadetiyle ilgili olarak tavaf göstergesi romanların bir kısmında karşımıza çıkmaktadır. Beşeri aşkın dinî öğelerle süslenerek tasvir edildiği Aşk romanında tavaf retorik amaçlı kullanılmıştır. Yardımcı karakter Ayça, ermiş gönül ehli Dolunay'la baş başa kaldığı bir gecede: *"Dolunay'ım seni tavaf ediyorum, ibadet ediyorum (174)."* sözleriyle ona karşı duyduğu büyük aşkı anlatmış olur. Ayça'nın kalbinde beşerî ve tasavvufî aşk iç içe geçmiştir. Tavaf ibadeti bu karmaşık aşkı karşılayan bir metafora dönüşmüştür. Kâbe etrafında zikrederek dönmenin dinî karşılığı olan tavaf sözcüğü Ayça'nın hislerine tercüman olmak üzere romanın bir başka yerinde de kullanılır: *"Ey cihan ey kâinat bana tapınız, bana secde ediniz. Bu vücut, gurup vakti şişeye akseden güneş gibi kendinden gitti. Bu akis onun aşkı, onun hayali tavaf ediniz (182)."* Romanda hacla ilgili tavaf unsuru kahramanların romantik duygularını tanımlamak için kullanılmıştır.

Kahramanların romantik duygularını somutlaştırmak için tavaf metaforunun kullanıldığını bir başka roman *Aşk Fırtınası* romanıdır. Refik, Feriha'ya hitaben kaleme aldığı bir aşk mektubunda sevgilisinin evinden yansıyan ışığı geceleri tavaf ettiğini yazar (130). Genç âşık, Kabe'yi tavaf eden Müslümanlar gibi kendisinin de sevgilisinin evinden çıkan ışığı tavaf ettiğini söylemektedir.

İkinci Dünya romanında ana tema aşk ve ızdıraptır. Kâbe göstergesi romanda sadece benzetme öğesi olarak kullanılır. C… köyündeki bahçenin sahibi Çiçekçi Amca, gençliğinde veremli bir kızı sevmiş ve onunla evlenme hayalleri kurmuştur. Ancak sevdiği kızın nikâha sayılı günler kala vefat etmesi Çiçekçi Amca'yı hayata küstürmüştür. Zavallı adamcağız, acısını unutmak için tüm hayatını kendi eliyle yetiştirdiği çiçek bahçesine adamıştır. Bir müddet sonra köylüler bu bahçenin perili, kendisinin de periler tarafından zapt edilmiş olduğuna inanır. Köylüler arasında

yayılan bu inançtan dolayı hiç kimse bahçenin içine giremez. Köylüler sadece bahçede yetişen çiçeklere talip olurlar. Çiçekçi Amca, ölmeden önce çiçek bahçesinin C… köyünün parkı olarak kalmasını vasiyet eder. Yaşlı adam öldükten sonra cenazesi mahşerî bir kalabalıkla defnedilir. Romanın başkahramanı Murat, köylülerin Çiçekçi Amca'ya olan teveccühünü: *"Şimdi bütün kasaba Kâbe gibi ihtiyarın evinin etrafını tavaf ediyor, güzel bahçesini geziyor (54)."* cümleleriyle anlatmış olur. Murat'ın ifadelerinde geçen Kâbe teşbihi, köylülerin Çiçekçi Amca'ya gösterdikleri saygı ve hürmete göndermede bulunmuştur.

2.1.1.3.3.3. Zemzem

Müslümanlar için kutsal sayılan zemzem suyundan *Ateş Kamçıları* romanında dolaylı olarak söz edilmiştir. Roman, küçük yaşta öksüz ve yetim kalan Yüzbaşı Bozan'ın anıları üzerine kurgulanmıştır. Vaka zamanı, Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Bozan, öksüz yetim kaldıktan sonra anneannesinin yanına gönderilecektir. Annesinin mezarını bırakıp gitmek istemeyen bozan teselliyi annesinin mezarından bir avuç toprak alıp beraberinde götürmekle bulur. Bozan, beraberinde götürdüğü mezar toprağı ile hacca gidenlerin dönüşte memleketlerine getirdikleri zemzem suyu arasında ilişki kurar: *"Bilmem bilir misiniz, hacca gidenler memleketlerine bir şişe su ile dönermiş. Ben İstanbul'a mezardan alınmış bir avuç toprak ile döndüm (24)."* Mekke'de bulunan zemzem suyu, Müslümanlarca kutsal kabul edilir. Romanın asıl kahramanı Bozan, annesinin mezarından aldığı toprağı zemzem suyuna benzetmekle bu bir avuç toprağa kutsallık katmış olur.

Pınar Başında Ölen Kız romanında köyün pınarı zemzeme benzetilmiştir. Şoför Ramazan Ağa, Zeynep'in pınar başına gitmek istediğini duyduktan sonra Zeynep'e: *"Köyümüzün pınarı zemzem gibi şifalıdır kızım (183)."* şeklinde bir cümle kullanmıştır.

Zemzem suyu, *Türk Yıldızı Emine* romanında ölüm anında arzu edilen kutsal bir içecek olarak düşünülmüştür. Randevu evi sahibesi Zehra, hizmetçiler çarşısında gördüğü Emine'yi satın alarak umumhaneye getirir. Zehra'nın iş ortağı Kahraman, küçük kızı bu çirkin mekânda gördüğünde huzursuz olur. Küçük kızın şehvet düşkünü erkeklerin ellerinde heba olmaması için onu Şerife teyzesine emanet eder.

Şerife teyze, Emine'ye bir anne şefkatiyle yaklaşır. Geldiği konakta büyük eziyetler gören Emine, bu şefkatli yaşlı kadını cennetlik bir insan olarak görür. Yaşlı kadın, Emine sayesinde yalnızlıktan kurtulmuştur. Allah, Şerife teyzenin ölüm anında ağzına zemzem-i şerif dökecek bir kulunu göndermiştir (88).

Mebus Dümbelekzâde Cebbar Efendi, *Aşkın Temizi* romanında başkahraman Erden'in karşıt güç karakteridir. Erden'in sözlüsü Güner'e talip olan Mebus'un geniş bir aile çevresi vardır. Hatta Mekke şerifi her yıl ona özel olarak zemzem, hurma, kına ve toprak gönderirmiş. Sözde Sadrazam Talat Paşa, her gün Mebus Dümbelekzâde'nin yüzünü göremezse rahat edemezmiş (6). Doktor Erden'in doğduğu kasabaya döndüğü ilk günde Veli Dayı'dan öğrendiği bu bilgiler onu tedirgin eder. Erden, yaşayacağı zorlu günlerin az da olsa farkına varmıştır. Roman karşıt güçlerin Güner için verdikleri mücadele üzerine kurgulanmıştır.

Araştırmamıza konu olan romanların bir kısmında hac ibadetiyle ilgili geleneksel algı değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu grup romanlarda hac ibadetiyle ilgili hurafe inanışlara yer verilerek Müslüman Türk halkının cehaleti ortaya konulmak istemiştir. *Toprak Mahkûmları* romanında asıl kahraman Kâbe'ye yüz sürdüğü için cennete gideceğine inanır. Mizahî *Kodaman* romanında başkahramanın doğum anı sahnelenirken Kâbe'den getirilen bir bezden söz edilir. *Beyza* romanında üç beş kuruşu olup da hacca gitmeyi kendisine farz gören; hacı sıfatının babadan oğula veya toruna geçtiğine inanan Müslüman halk eleştirilmiştir. *Gökyüzü, Sinekli Bakkal, Bir Kız Böyle Düştü ve Kuyucaklı Yusuf* romanlarında hacı vasfını taşıyan karakterler olumsuzdur. *Dünkülerin Romanı'nda* Osmanlı Devleti'nin hac politikası tartışma konusudur. Romanların bir kısmında Kâbe, zemzem, tavaf ve Arafat gibi göstergeler sadece retorik amaçlı kullanılmıştır. *Pınar Başında Ölen Kız* romanında köyün pınarı zemzem suyuna benzetilmiştir. *İkinci Dünya, Aşk ve Aşk Fırtınası* romanlarında sevilen insana olan yoğun ilgi ve alaka Kâbe etrafında tavaf metaforuyla dile getirilmiştir. Bütün bu değerlendirmelerden sonra Müslüman Anadolu halkının sosyal ve bireysel yaşantısında oldukça önemsediği hacla ilgili göstergelerin kurgu dünyasına aynı nitelikte yansıtıldığını söyleyemeyiz. Türk İslam kültüründe kutsal değer ifade eden Kâbe, Mekke, zemzem ve tavaf gibi din diline ait semboller

araştırma kapsamında olan romanlarda ya ironi malzemesi ya da teşbih öğesi olarak kullanılmıştır.

2.1.1.3.4. Kelimeişahadet Getirmek

İslam dininin beş esasından ilki Allah'ın varlığını, birliğini ve Hz Muhammed'in (s.a.v.) onun elçisi olduğunu kabul etmektir. Kelimeişahadet getirmeyen bir insanın Müslüman olduğu kabul edilmez. Kelimeişehadet sembolünün gönderge karşılığı şöyledir: Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü. Bu Arapça lafzın günümüz Türkçesindeki karşılığı şöyledir: "Ben şahadet ederim ki, (yani görmüş gibi bilirim ve bildiririm ki) Allah'tan başka ilah yoktur. Ve yine şahadet ederim ki, Muhammed Aleyhisselam onun kulu ve resulüdür."

İncelediğimiz romanlar arasında kelimeişehadet sadece *Çakıcı Efe* romanında geçmektedir. Çakıcı Efe, kasabada sürekli aleyhinde konuşan ve kendisini ele vermeye çalışan Hacı İsmail'i sorguya çeker. Hacı İsmail, Kuran'a el basarak Çakıcı aleyhine konuşmadığına yemin etse de hayatını kurtaramaz. Çakıcı Efe'nin Hacı İsmail'i sorguladığı sahnede kelimeişehadet sembolünün kullanıldığını görüyoruz.

"Çakıcı Efe, Hacı İsmail'e yönelerek sonra o meşhur kısa bıçağını çekti:

-Gel bakalım Hacı İsmail abdest alırsın, namaz kılarsın, kurana el basarak yemin edersin. Seni dinsiz, imansız, kâfir, mürtet kerata seni. Yat aşağıya seni keseceğim.

Hacı İsmail:

-Aman ağa ben ettim sen etme, yazıktır bana acı.

Çakıcı Efe:

-Sen benim nazarımda şer'an kâfirsin. Böyle Müslümanlıktan kâfir olanı kesmek vaciptir. Yat aşağı.

Hacı İsmail:

-Eşhedü en lâ ilahe ilallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resülü, billahi Müslümanım ağa.

Çakıcı Efe:

-Daha iyi ya mademki Müslümansın şehit olursun. Doğru cennete gidersin der (565, 566)."

Tarihi aksiyoner maceraların anlatıldığı romanlarda din diline ait bu tür göstergeler, romanın milli ve yerli yönünü güçlendirmiştir. İslam'ın zekât şartı hususunda herhangi bir bulguya ulaşılmamıştır.

2.1.1.4. İslamiyet ile ilgili Diğer Hususlar

2.1.1.4.1. Kurban Kesmek ve Adak Adamak (Nezir)

Türk kültüründe adak algısı daha ziyade kurban kesmek deyimiyle karşılık bulur. *"Kurban kesme eylemi, İslam dininin doğuşundan çok önceki çağlara kadar uzanır. Çok eski tabiat dinleri ile Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Hint, Çin, İran ve İbrani dinlerinde yılın belli aylarında dinî törenlerle kurban sunma, bayram yapma geleneği vardır."* (Akyüz, aktaran Bekki 1996:2) Türk geleneklerinde kurban kanının belaların def'ine vesile olacağına inanılır. *"Kurbanın kanını akıtma âdeti, kanın tabu olmasından ötürüdür. Bu tabu, hayvanın canının veya ruhunun kanda bulunduğu şeklindeki ortak inanca dayanıyor olmalıdır. Bu tabu, dünyanın birçok kavimlerinde ve kabilelerinde var olmuştur."* (Ersöz, 1992:41) Ancak insanlık tarihinde en fazla şöhret bulan kurban olayı Hz. İbrahim'inkidir. *"İbadetin önemli bir bölümünü oluşturan kurban, doğaüstü alana giren kudretlerle barışıklığı sağlamak ve onlardan bir şeyler istemek için sunulur."* (Armutak, 2004)

İslamî kaynaklardan beslenen toplumlarda eş, çocuk ve iş sahibi olma beklentisinde olan veya bir bela ve musibetten kurtulmayı uman insanlar kurban kesmeyi, oruç tutmayı veya fakirlere ve hayır kurumlarına maddi yardımda bulunmayı adarlar. Adak adamanın Arapça karşılığı olarak *"nezr, bir ibadettir. Çünkü namaz, oruç, Hacca gitmek, köle azat etmek ve başka ibadetler nezr olur. Nezrin yerine getirilmesini şeriat emretmektedir."* (Işık, 1965:213)

Reel hayattaki adak (nezir) inancını *Harp Zenginin Gelini* romanında okuruz. Cevdet Bey ve Seher, çocukları olması için evliyalara adaklarda, devletlilere nezirlerde bulunmalarına rağmen uzun yıllar çocukları olmaz (30). Sonradan Allah onlara bir erkek evlat verir. Romanın ana vaka örgüsünden bağımsız olarak anlatılan bölümde Hacı Yahya'nın nasıl hacca gittiği ve nasıl evlendiği açıklanır. Konak sahibi bir paşanın odalığı olan genç bir kadın, paşanın nikâhlı eşi olabilirse hacca gitmeyi adar. İki üç ay geçmeden paşanın nikâhlı hanımı ölür. Bu durumu fırsat bilen paşa, imam getirerek odalığını nikâhına alır (103). Kısa bir süre sonra da paşa ölünce bütün malı bu dul kadına kalır. Adağını yerine getirmek için hac yolculuğuna çıkan bu kadına refakat etmek komşusu Yahya Efendi'ye nasip olur.

Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında II. Abdülhamit dönemi İstanbul'unu her zümreden insana yer vererek anlatır. İttihat ve Terakki Partisi'ne sempati duyan mahallenin soytarısı Tevfik ve kızı Rabia, II. Abdülhamit'in Zaptiye Nâzırı Selim Paşa ve karısı Sabiha Hanım, aynı mahallede yaşamaktadırlar. Sesinin güzelliğiyle mahallede şöhret bulan Rabia, Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağına mevlit ve mukabele okuması için davet edilmiş aradaki ilişkinin gelişmesiyle konağa yerleşmiştir. Rabia, konakta Paşa'nın nazlı kızı Mihri'den ayırt edilmeden sevgi ve şefkatle yetiştirilir. Fakat babası Tevfik'in sürgüne gönderilmesi Rabia'nın dünyasını yıkar. Bu sürgüne sebep olan kişinin konağında yaşadığı Zaptiye Nâzırı Selim Paşa olduğunu düşünür. Baba özlemi gün geçtikçe artan Rabia'nın hayata karşı ümidi sarsılmıştır. Uzun bir süre konağa gitmemektedir. Hatta Sabiha Hanım da bu yüzden kocasıyla bir müddet dargın kalır. Bu dargınlık kızları Mihri'nin evlenme meselesinin araya girmesine kadar sürer. Sabiha Hanım, çok sevip değer verdiği Rabia'nın dargınlığını unutarak düğüne gelmesi için Eyüp Sultan'a kurban adar (268). Konaktaki haberleri Rabia'ya birlikte yaşadığı Pembe getirmektedir. Kurban adayan kişilerden biri de Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'dır. Paşa'nın oğlunun Hilmi, Jön Türklerin siyasî faaliyetlerine katıldığı için sorgulanmaktadır. Nâzır: *"Oğlan bu işten alnı açık çıkarsa Eyüp Sultan'a kurban keseceğim (203, 204)."* der

Polisiye roman *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında nitelikli adak ve kurban inancı görülmektedir. Amerikalı haydutlar Parker ve Tom, Fevzi Sadullah Paşa'nın kızı Necla'yı ülkelerine kaçırarak karşılığında fidye isterler. Haydutlar bir

plan yaparak alacakları para karşılığında Necla'nın yerine ona çok benzeyen Parker'in sevgilisi Juli'yi İstanbul'a gönderirler. Necla'nın İstanbul'a döndüğünü zanneden babası Fevzi Paşa, kâhyasına dönüp adağını yerine getirmesi için emir verir: *"Adaklarımı yarın hemen yerine getirmeliyim Mehmet, sabahleyin erkenden bir koyun alıp Eyüp Sultan'a götüreceksin! On deste mum da Tokmaklı Dede'ye... Anladın mı? (211-212)"*

Anadolu kültüründe kurban adağının yerini ve önemini gösteren bir başka eser *Aşkın Temizi* romanıdır. Hafız Hanım, tıp tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabasına dönen oğlu Erden için bir kutlama programı düzenler. Kasabadaki bütün komşularını kutlamaya davet eden Hafız Ana, üç kınalı kurbanı tekbirler getirilerek kestirir (39). Kasabanın genç delikanlısı Ali, düğün masraflarını karşılayamayacağını söylediğinde Erden'in annesi Hafız Hanım, evladı gibi gördüğü Ali'nin bütün masraflarını üzerine alır. Çünkü Hafız Hanım'ın yıllar önce Ali için verdiği bir adağı vardır. Romanda bu adak doğrudan anlatım tekniğiyle aktarılmıştır : *"Benim Ali'ye ta çocukluğundan beri adağım var. İkisini de kendi elimle evermeden Tanrı'dan ölümümü istemezdim. Çok şükür birisine eriştim. Onun için Ali'nin bütün düğünü benim üzerimedir. Hatta güveylik urbasını da (268)."*

Türk Yıldızı Emine romanında, Anadolu insanının bir sıkıntı veya hastalıktan kurtulduktan sonra kurban kesme âdetini okuruz. Bir süre hasta yatan Kahraman, iyileştiğinde ev halkı buna çok sevinir. Bayram havası yaşanan evde kurbanlar kesip sadaka dağıtır (268).

Toprak Mahkûmları romanında da aynı şekilde bir beladan korunmak için adak âdetini de görüyoruz. Romanda Tepeköy özelinde XIX. yüzyılın sonlarından XX. yüzyıl başlarına kadar geçen süreçte Anadolu köylerinin dramı anlatılmıştır. Devletin otorite boşluğundan yararlanan eşkıyalar köylere musallat olmuştu. Her istediklerini baskı ve şiddetle köy halkına yaptırabiliyorlardı. Köyün ağası Hacı Dayı'nın oğlu Hasan, düğününde eşkıyaların köye gelerek tatsızlık çıkaracaklarından endişelidir. Bu tedirginlik üzerine kahraman-anlatıcı: *"Allah vere de sonu iyi çıksa. Eğer bu belalı heriflerden bir kurtulduğumuzu görsem, iki kurban birden keserim (9)."* adağında bulunur. Vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı'nın bütün şiddetiyle devam ettiği yıllardır. Köyün gençleri seferberlik için toplatılmıştır. Tepeköy'de

ihtiyar erkeklerin, kadınların ve çocukların dışında kimse kalmamıştır: *"Bütün köy savaşa giden gençleri olmadan derin bir matem içinde Kurban Bayramı'nı yapmış, evlatları için adak adamışlardı (59)."* Anadolu halk inancında gelebilecek bir belaya karşı adak adama âdetini bu romanda da görmekteyiz.

İncelediğimiz romanların bir kısmında kahramanların olmasını arzu ettikleri bir durum karşısında adak adadıklarını, beklentilerinin gerçekleştiği durumlarda da kurban kestiklerini görmekteyiz. *Sinekli Bakkal ve Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanlarında kahramanlar yaşadıkları sıkıntıdan kurtuldukları takdirde kurban kesmeyi adarlar. *Aşkın Temizi ve Türk Yıldızı Emine* romanları adak ve nezir inancını başarıyla yansıtan diğer romanlar olmuştur. Milli Mücadele sonrası Anadolu köylüsünü anlatan *Toprak Mahkûmları* romanında bu inanç ve geleneği görürüz. Evlatları cephelerde savaşan birçok Anadolu ailesi evlatlarının sağ salim eve dönmeleri için adaklarda bulunurlar. *Harp Zenginin Gelini* romanında Anadolu'da hurafeleşen kutsal mekân veya kutsal kişiler adına adak adama ve kurban kesme âdeti mizahî bir dille anlatılır. Ülkemizde İslam inancından kaynaklanan adak adama ve kurban kesme âdeti çok sınırlı sayıda romanda tespit edilmiştir.

2.1.1.4.2. Fırkalar (Alevilik ve Bektaşilik)

Din ve inanç bağlamında okuduğumuz romanlarda Alevîlikle ve Bektaşîlikle ilgili bulgularımızı *Fırkalar (Alevîlik ve Bektaşîlik)* başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük. *"Alevî kavramı Anadolu'da 19.yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlamış ve Ali merkezli bütün toplulukların kapsaması için tasarlanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi süreç içerisinde Bektaşî Kızılbaş, Rafizî, Zındık, Batınî vb. şekilde tanımlanan bu sosyal kesimler Alevî ya da Alevî-Bektaşî şeklinde tanımlanmaktadır."* (Uçar, 2006: 26) *"Türk insanın İslam'ı bir çeşit algılama biçimi olarak bilinen Alevîlik-Bektaşîlik sözlü bir geleneğe dayanması dolayısıyla tarihi süreç içerisinde eski Türk inançları başta olmak üzere değişik inanç sistemleriyle etkileşim içerisinde olmuş, ancak bu etkileşimler hiçbir zaman bu yapının İslam kimliğinin önüne geçmemiştir. Durum böyle olunca Alevî-Bektaşî'ler de her ne kadar homojen bir yapıda söz etmek mümkün değilse de İslam'ın temel inanç ve ibadet esaslarını görmek mümkündür… Alevî-Bektaşîler birtakım algılama ve yaklaşım farklılıkları olsa da İslam'ın temel inanç esaslarını genel anlamda kabul*

etmektedirler. İslam dininin tevhit esasına dayalı olması dolayısıyla ilk ele alınması gereken husus Allah inancı olmakta ve bunu izleyen esaslar peygamber, melekler, kitaplar, ahiret, kader (hayır-şer) inancı gelmektedir." (Uçar, 2006:33) Anadolu topraklarında asırlardan beri Sünnî halkla iç içe yaşayan çok sayıda Alevî-Bektaşî geleneğine mensup halkın kültürel özellikleri, Anadolu'yu anlatan realist Türk romanlarının önemli bir parçasını oluşturur. Anlatılarda bazen bir kahramanın sıfatı bazen de bir olgunun karşılığı olarak kullanılan Bektaşî-Alevî inancı, reel hayatın objektif bir yansımasıdır.

Analiz ettiğimiz romanlarda Bektaşîliğin örf ve ananeleri, fırkanın kurucusu Hacı Bektaşî Veli ve fırkanın Şamanizm'le olan ilişkisi tespit edilmiştir. Bir kısım akademik kaynakta Alevîlik ve Bektaşîlik Eski Türk inanç sistemi Toyonizm'le ve Şamanizm'le ilişkilendirilir. (Ersöz, 1992:7) Bu konuda ayrıca (Kafesoğlu, 1973), (İnan, 1995), (Ersöz, 1973) kaynaklarına bakılabilir. Tezimizin *Şamanizm* başlığı altındaki bulgularımızda belirttiğimiz gibi Eski Türk inanç sistemi Şamanizmle Bektaşîlik öğretisi arasında organik bir ilişki bulunmaktadır. Mizahî *Utanmaz Adam* romanında Alevîlerin tavşan eti yemediklerine atıf yapılmıştır. (Gürpınar, 1984:54) Bektaşîlerinin tavşan etini yasaklayan inançları Şamanizm'le ilişkilidir. *"Eski Türk inancında, özellikle Şaman geleneklerinde tavşan, kutlu bir hayvan sayıldığı için eti yenilmez ve avlanmazdı. Şaman geleneklerinde totem kabul edilen tavşan, Alevî-Bektaşîlerce de eti yenilmeyen bir hayvandır. Ancak, kutlu bir hayvan olarak görülmeyip tam tersine, Muaviye'nin kedisi olarak nitelenip uğursuzluğun simgesi sayılır."* (Günşen, 2007) Türk romanında Şamanizm ve Bektaşîlik inançları ayrı bir çalışma alanı olarak değerlendirilebilir. Analiz ettiğimiz Çıplaklar ve Kılıçaslan romanlarında bu inanç kültürleri hakkında dikkate değer bulgular yer almaktadır.

Bektaşî tarikatına mensup ahilerin ve yeniçeri askerlerinin Osmanlı tebaası arasındaki konumu Ayşim romanında incelenebilmektedir. Romanda vaka zamanı Lale Devri'dir (18.yy). Eğlence heveslisi Padişah'ın (III. Ahmet) ekonomik sıkıntı çeken esnaftan mallarının yüzde ellisini vergi olarak istemesi onları canlarından bezdirmiştir. Bektaşî tarikatına mensup esnaf, şikâyetlerini yeniçeri ağasına arz ederler: *"Ağalar nerede? Halimiz nice olacak? Yüzülmedik bir derimiz kaldı. Onlar Ali Osman ise biz de Piri Bektaşîyan kullarıyız, ulufe verilmez oldu. Akçamız*

kalmamıştır, zuyuf akça bozdurmaktan halimiz perişan oldu (131)." Yeniçeri ağası, Bektaşî tarikatına mensup esnafın bu taleplerini padişaha ulaştırmaya söz verir. Yeniçeriler: *"Biz vergi mergi bilmezük"* diye bağırdılar. Bir genç yeniçeri: *"Ya sultan razı olmaz bostancıları üzerimize saldırırsa?"* deyince yeniçeri ağası bu söze: *"O zaman Hacı Bektaş'ın kazanını kaldırırız (132)."* şeklinde tepki gösterir.

Çakıcı Efe romanında merkezi kahraman Efe, kurduğu çeteyle İzmir Aydın bölgesinde yaşayan halkı tedirgin etmektedir. Hükümet Çakıcı Efe ve çetesini bastırmak üzere Bektaşî tarikatına mensup Hıfzı Paşa'yı görevlendirir. Paşa, Alevî nüfusundan yararlanmak için erenler dergâhına mensup Nazilli nüfus memuru Mehmet'i yanına almıştır. Bölgede yaşayan Alevî aşiretleri çetelere karşı mücadele etmek için Hıfzı Paşa'nın etrafında toplanırlar (382). Hıfzı Paşa, kurduğu Alevî birlikleriyle Yenipaşa'da konaklar. Yenipaşa civarındaki bütün Bektaşî fukaraları ve Madran dağındaki Tahtacı aşiretleri Yenipaşa'ya gelir. Paşa'nın karargâhında toplanan Bektaşîler burada bir ayin yapmaya başlarlar. Zeynel Besim, romanın bu bölümünde ana temanın dışına çıkarak bölgede yaşayan Bektaşî aşiretlerinin yaptıkları bu ayini anlatır: *"Paşanın yeni pazara muvasalatının ikinci akşamı bütün Bektaşîler, Tahtacı aşiretleri beylerini toplandılar. Hıfzı Paşa'nın yanında evella demidevran başladı. İçeri her giren üç mumlu şamdanın karşısında bir kere boyun kırıp niyaz ediyor, ondan sonra yerde serili postlara diz çöküyordu. Burası güya takip komutanlığı karargâhı değil de bir Bektaşî zaviyesiydi ve Hıfzı Paşa da babalık makamında müritleriyle birlikte ayinicem yapıyordu. Herkes tamam olup postlara diz çöktüler sonra Hıfzı Paşa, sofra gulbaknini çekti:'Allah, Allah eyvallah… Bismi şah… Akşamlar hayrolsun, fetholsun, düşmanlar mat olsun. Gönüller şen olsun. Pirimiz, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Veli demine hu diyelim hu…' Parmaklar sofranın kenarına temas ederek yapılan bu duayı; hazırunun hep bir ağızdan ve bir perdeden çıkardıkları hüüüüüü… sedası tamamladı."* Çakıcı Efe, çetesini ortadan kaldırmak üzere Hıfzı Paşa etrafında bir araya gelen Bektaşî tarikatına mensup köylüler, mecliste bu şekilde cem ayini yaparlar. Yazar-bakış açısı kullanılarak bütün detayıyla anlatılan bu ayinde, sazlar eşliğinde nefesler okunur. Hıfzı Paşa bu ayinde kendisinden geçerek: *"Aman ya şah medet ya iman."* diye candan gönülden naralar atar. Bu nefesler eşliğinde ayağa kalkan iki can, sağ ve sol ayaklarının üstüne bir gönye teşkil edecek surette basa basa sağ ellerini sol, sol ellerini sağ omuzları

üzerine çaprazlıya çaprazlıya nefesler eşliğinde semaya başlarlar. Romanda bu cem ayini bütün detayıyla yazar-bakış açısıyla tasvir edilir (*382,387).* Bu mecliste Hıfzı Paşa, Çakıcı Efe'yi yakalamak için topladığı Bektaşî erenlerini coşturmak için İslam tarihide İmam Hüseyin'in Şimir tarafından katledilmesi olayını anlatır. Anlatılan bu tarihî olayda Çakıcı Efe, İmam Hüseyin'in katili Şimir'e benzetilir. Aslında Tahtacı beylerinin Alevîlikle ilgili Ali isminden başka hiçbir şeyden haberleri yoktur. Romanda Alevîliğin yozlaşan, aslını yitiren değer yargılarına ironik bir üslupla eleştirel bir bakış vardır (387).

Meşhedi Aslan Peşinde romanında asıl kahraman Torik Necmi'nin Alevî olduğu dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Mizahî türde kaleme alına romanda, Torik Necmi'nin ve arkadaşı Meşhedi Cafer'in aslan avı için gittikleri Afrika çöllerindeki komik maceraları anlatılır. Yolculuk sırasında Torik Necmi ile yol arkadaşları arasında sürekli münakaşalar yaşanır. Dört gün boyunca çölde aç susuz kalan maceracılara Cicimama kabilesi yardımcı olur. Kabilenin reisi Makoko, Torik'i hükümdar ilan eder. Torik Necmi zamanla bu hükümdarlıktan sıkılır, *"bizde olmayan belki komşuda bulunur."* düşüncesiyle komşu kabilelere savaş açar. Savaş yolunda tehlikeyi göze alamayıp yamyamları çölde bırakıp arkadaşlarıyla kaçmayı düşünür. Bu gizli planını yoldaşlarına söylediğinde saf ve komik Meşhedi, Torik'in ne söylemek istediğini anlamaz. Torik Necmi, iki elini havaya kaldırıp gözlerini semaya dikerek feryat eder: *"İmamım Ali, ya bunlara bir dirhem akıl gönder, ya benim de aklımı al… Laf anlayan beri gelsin, topu mosturalık be (232)."*

Utanmaz Adam romanında, Bektaşî tarikatına yergiler yapılmıştır. Romanın utanmaz adam lakaplı kahramanı Avnussalah, birgün eve eli dolu yiyeceklerle gelir. Annesi Fevziye Hanım, çocuğunun boş gezenin boş kalfası olduğunu bildiği için getirdiği yiyeceklerden şüphelenir. Çocuğuna parayı nerden bulduğunu sorduğunda Avnussalah: *"Üzümünü ye bağını sorma."* cevabını verir. Avnussalah'ın bu sözleri karşısında annesi daha fazla şüphelenir. Avnussalah'a işe girmediği halde parayı nereden bulduğunu söylemezse getirdikleri yiyeceklerin bir zerresini bile ağzına koymayacağını söyler. Sahtekâr ve saygısız Avnussalah annesine: *"Yeme, açlıktan geber. Böyle zamanda senin gibi ahmak helâlzadelerin hayatta yeri yoktur (24)."* diyecek kadar küstahlaşır. Avnussalah, kuru ekmeği dirhemle, zeytinleri taneyle

yiyip perhizle yaşadıklarını ve bunun hesabını Allah'a mı kullara mı sormak gerektiğini söyleyince dindar annesi Fevziye Hanım onu kullandığı bu aykırı üslubundan dolayı Bektaşiye benzetir: *"Bektaşî gibi söyleme öyle. Rabbimin işine karışılmaz (24)."* Avnussalah, cahil gördüğü annesini iki yüzyıl önceki kadınlar gibi düşündüğü için azarlar. Bektaşîlerin de Allah'a sığınan salih kişiler olduğunu söyler. Avnussalah, babasından kendilerine kalan aylıkla ancak bir hafta geçinebileceklerini bu sebeple Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinden ne şekilde olursa olsun yararlanmak gerektiğini savunur. Romanda Avnussalah tiplemesi Hüseyin Rahmi'nin ideolojisinde sözcüdür. *"Hüseyin Rahmi, toplumların geçiş dönemlerinde insanların hayatlarında görülen bozuklukları ve çöküntülerle, toplumların tarihsel, ekonomik durumları arasındaki ilişkileri görmemiş, bu yüzden, kişilerdeki o yozlaşmayı sadece açlıkla, cinsiyetle, hayvani içgüdülerle açıklamaya çalışarak yanılgıya düşmüştür."* (Naci, 2012:3). Romanda Bektaşîlerin tavşan eti yemediklerine de atıfta bulunulmuştur. Haylaz Avnussalah, ailesinin fakirliğini düşünüp komşuları Hürmüz Hanım'ın kedisini keserek, annesine tavşan eti diye yedirir. Şimdiye kadar hiç tavşan eti yemediğini söyleyen Fevziye Hanım, durumundan çok memnundur. Avnussalah'ın babasının Bektaşî olduğu için eve hiçbir zaman tavşan eti sokmadığını söyleyince annesi bu bilgiyi doğrulayarak: *"Tavşanın bir hali daha varmış ama bilmem ki şimdi sofra başında çocukların yanında nasıl söyleyeyim (54)."* der.

Bektaşîlik *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında başkahraman Sacit'in günlüklerinde geçmektedir. Baldızı Meliha'ya saplantı derecesinde romantik duygular besleyen Sacit, Çamlıca'da tek başına yürürken karşılaştığı bir Bektaşî tekkesine girer. Nefeslerin okunduğu Bektaşî tekkesinin manevi atmosferi Sacit'in gergin ruh halini rahatlatmıştır (69, 71). Günlüğünde bu mistik atmsoferde yaşadığı ruh halini şöyle anlatır: *"Ve daha sonra yürüye yürüye Çamlıca Tepesindeki tekkedeyim. Bektaşî tekkesinde… İçerden zühdün mat manasını yırtmış bir Bektaşî şiiri yükseliyor:*

Vardım kırklar meclisine

Gel beri hey can dediler;

İzzet ile selam verdim

Geç otur hey can dediler

Kırklar yerinde durdular

Yerlerinden yer verdiler

Meydana sofra serdiler

Lokmaya sun can dediler

Dinleye dinleye girdim.

Tekkeye manevi bir huzur çökmüştü (69).”

Alevîlere ve Alevî köylerine *Kuyucaklı Yusuf* romanında sempatiyle bakılır. Romanın başkahramanı Yusuf, Kaymakam Salahattin Bey’in kızını Edremit’ten Burhaniye’nin köylerine kaçırır. Selahattin Bey, kızının izini sürerken yol üzerindeki bir Alevî köyüne misafir olur. Romanda bu Alevî köyünde yaşayan insanlardan övgüyle söz edilmiştir (138, 139).

Gece Konuştu romanında Kızılbaşların batıl bir inancından söz edilir. Romanın asıl konusu İstanbul’un ara sokaklarında yankesiciliğe ve dolandırıcılığa alışmış sokak serserilerinin dramıdır. Bu sokak çocuklarından biri de on bir yaşında üvey babasından gördüğü şiddet yüzünden evi terk etmiş olan Sinabar Recep’tir. Sinebar Recep, kendisiyle aynı kaderi paylaşan arkadaşlarıyla yankesicilik yaparak geçimini sağlamaktadır. Yazar, Recep’in küçüklüğünde yetiştiği mahalleyi tanıtırken mahallede yaşayan Kızılbaşların muharremin onuncu günü mahalledeki teneke kaplı bir türbede yaptıkları ayinden söz eder: *“Hemen her gece, erkekli dişili, türbenin içine toplanılırdı. Yassı ezanlarından gece yarılarına kadar bağrılırdı. Sonra, mumlar söndürülür ve teneke duvarlı barakada cümbüş başlardı. Muharrem’in onu münasebetiyle yaptıkları ayin parlak olurdu; o gece horoz ‘Cebrail’ diye kesilirdi. Cümbüş sabaha kadar sürerdi (45).”*

Çıplaklar romanında İlhan’ın ve Sevim'in üye oldukları Çıplaklar Birliği ilk kampını Heybeliada'da yapar. Heybeliada'da yüzyıllar önce bir keşişin yaptırdığı bir taş yapı bulunmaktadır. Yazar, bu yapının daha sonradan bir Rum cemaati tarafından

satın alındığını söyler. Çıplaklar Birliğinin kamp yaptıkları bu bölgede şimdilerde Orta Asya kökenli Türk soyundan geldiklerine inanan ve milli dinleri olarak Bektaşîliği kabul eden Erenler yaşamaktadır. Bu Türkmen boyunun gençleri yerleşik hayatın tahsil imkânlarından yararlanarak kendi dinî ve milli kimliklerinin farkına varmışlardır. Yazar, aslı Orta Asya'dan gelen bu göçebe insanların, şehirlere yerleştikten sonra lise tahsilinde eski edebiyatı okuyup mistisizmi öğrendiklerini, Bektaşî şiirleri okuyarak da Bektaşî kültürünü öğrendiklerini anlatır. Açıklamaların devamında Erenlerin Bektaşîliği Eski Türk inancı Şamanlığın bir devamı olarak kabul ettikleri belirtilir (35, 36).

Romanın *Kırklar Pervazı* başlıklı bölümünde Eren geleneğindeki kadın erkek ilişkileri ve dinî geleneklere bağlı eğlence kültürleri sahnelenir. Bu bölümde halk edebiyatının Bektaşî geleneğine ait dinî ve tasavvufî nazım şekli nefes örnekleri bulunmaktadır (127, 145).

Anadolu köylerinde Bektaşîlik izlerini *Aşkın Temizi* romanında da görebiliyoruz. Romanın vaka örgüsüne bağlı olarak bir düğün sahnesi anlatılır. Köy âdetlerine göre damat evinin önünde atından inmeyen geline bir hediye vermek gerekmektedir. Damat Ali, bu âdeti bilmezlikten gelir. Köylüler ısrar edince öfkesini Alevîliğe ait sembollerle yansıtır: *"Hay Allah! Ah benim bu alnımın kara yazısı ah! Neyine lazım senin evlenmek behey vergici! Hu erenler! Eyvallah deyip sür hayatı. Pirin sana böyle mi dedi behey ağzı kara (291)."* Tıbbiye tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabasına dönen Erden, Salih Ağa'nın evine misafir olur. Yemek sırasında sedirdekiler de sofradakiler de hiç konuşmazlar. Çünkü yemekte konuşmak günah sayılır. Kaşıklar siniye ters yüzüne doğru konulur. Kaşığı açık tutmak saygısızlık ve ayıptır (18). Yazar bu yemek sahnesini tasvir ettikten sonra: *"Bu âdetin kimi Hz. Mevlâna'dan, kimi Hacı Bektaşi Veliden kalma olduğunu da rivayet ederler (18)."* açıklamasını yapar.

Sevenler Yolu romanında anlatıma zenginlik katmak amacıyla Bektaşî kültürüne ait bir fıkradan yararlanılmıştır. Avukat Rıza Sedat, arkadaşlarına kadınların güzelliğiyle ilgili nükteli bir olay anlatır. Bektaşî dedesi, âşık olduğu kızı kendisiyle evlenmeye razı ettikten sonra evliliklerinin ilk gecesi kızın badem gözleri, karanfil dudakları karşısında: *"Hey Allahım hey demiş. Bu kadar nefis bir mahlûk*

yaratırsın da sonra nasıl elin titremeden, ona kıyar, canına alırsın (7).” der. Bektaşî dedesi, aradan uzun yıllar geçtikten sonra badem gözleri çökmüş, teni pörsümüş adeta pöstekiye dönmüş eşinin içler acısı durumunu gördükçe Allah'ın kadınların canını almakla ne kadar haklı olduğunu anlamış. Bektaşî dedesi, Allah'tan affını istedikten sonra ona seslenir: *“Hata etmişim. Sen işini bilirsin. Yarattığın güzel mahlûkların da canını alırsın; ama sahiden canları alınacak hale getirirsin de öyle alırsın (7).”*

Kılıçaslan romanında Dersim Alevîleri hakkında yazar-bakış açısıyla ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra oğulları Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Yiğit gençler, Tebriz zindanında yedi yıl kaldıktan sonra zindandan kaçmayı başarırlar. Malatya'ya doğru giden Şah'ın oğulları güzergâh üzerinde bulunan Yörük köyünde konaklar. Aslan, büyük bir aşk yaşayacağı Sümbül'le burada tanışır. Aslan'ın tek hedefi İznik'i ele geçirip Selçuklu Devleti'ni yeniden diriltmektir. Yörük köyünde Aslan'a gönlünü kaptıran Sümbül, İznik seferine çıkacak olan Aslan'ı yalnız bırakmak istemez. Malatya'ya üzerinden Dersim'e birlikte gelen sevgililer burada en iyi şekilde ağırlanırlar. Sümbül'ün babası Demir Ağa, Alevî olduğu için Aslan'a ve kardeşi Tokay'a Dersim halkı büyük ilgi gösterir (67). Hatta Dersim'in merkezi Hozat'tan ayrıldıklarında Alevî köylülerin desteğiyle Aslan'ın kafilesi büyümüştür. Yazar, romanın bu sahnesinde Alevî Dersim halkı hakkında önemli tarihî bilgiler verir: *“Dersim anasıl Türk diyarı idi. Dersimliler Horasandan Celalettini Rumî ile gelerek buraya yerleşmişlerdi. Maamafih hepsi ana lisanlarını kaybederek Kürtçe konuşuyorlardı. Sebebi de, bu civara geldikleri zaman, Dersim dağlarında yerleşmiş tavattun etmişlerdi. Yollarda gelirken esir ettikleri Kürt kadınlarını almışlar ve bu kadınlardan dünyaya gelen çocuklar analarının dili olan kürtçeyi konuşarak büyüdüklerinden Kürtçe az bir zaman içinde Dersim Türklerinin lisanı olmuştu. Halbuki; Dersimliler su katılmamış Horasan'dan gelen Türk oğlu Türk idiler. Mezhepleri Alevî olduğundan Müslümanlardan ayrılıyorlardı. Dinlerinde duaları Türkçe, şarkıları Türkçe hatta nefes ve şiirleri de hep türkçe idi. Her kabilenin bir totemi vardı. Mesela Aslan aşireti dendiği zaman bu aşiret reisinin evinde bir Aslan heykeli dururdu. Koç, at aşiretleri de ayniyle bu heykelleri taşırlardı. Eski Türklerin*

Şaman mezhebi ve totemizme ait olan bütün âdetleri Dersim'de yaşıyordu (66)." Aslan, Alevî sevgilisi Sümbül'le geldiği Dersim'den büyük bir memnuniyetle moral bularak ayrılmıştır.

Tekrar Unsurları: (159)

Üç İstanbul romanında Bektaşîlik iki ayrı yerde irticalen geçer. Yazar, Maliye Nazır'ını Bektaşî dervişi benzetmesiyle tanıtır: *"Kim bilir, kaç senedir, her değişen Nazır'ın meşrebine göre şu ilikli redingotun içine bir başka adam, bir iblis, bir avanak, bir taylasanlı softa, bir kaşıklı Bektaşî dervişi girmiş, çıkmıştı (47)."* Yazar Vekilharç Süleyman'ın çektiği tespihin de Bektaşîler tarafından kullanıldığı belirtilmiştir (70).

Okuduğumuz romanların sosyal bilimlerin farklı alanında değerlendirilebilecek kültür malzemesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin *Kılıçaslan, Gece Konuştu, Aşkın Temizi, Çıplaklar, Utamaz Adam, Yalaza Enişte ve Baldızları* romanları ülkemizin Alevilik ve Bektaşilik gerçeğini başarıyla yansıtmışlardır. Alevilerin ve Bektaşilerin tarihi mazisi, gelenek ve görenekleri, inanç kültürleri, edebiyatları hakkında söz konusu romanlarda nitelikli anlatılar bulunmaktadır.

2.1.1.4.3. Halk İnanışları ile İlgili Hususlar

Hurafe ve batıl inançlar, hemen hemen bütün toplumların sosyal ve bireysel hayatlarında farklı nitelikte ve nicelikte bulunmaktadır. Cehaletin yaygın olduğu, semavî dinlerin değerler kaybına uğradığı kitlelerde bu kategorideki inançlar çok daha yaygın görülmektedir. *"Topluluklara özellik, nitelik kazandıran bu inançlardır. Bir ulus, uygarlık alanında, hangi aşamada ise inançları da o orandadır. Gene bir ulusun inançlarının niteliği, yapısı neyse, uygarlık alanındaki başarı oranı da öyledir. İnançlar uygarlıkların ölçü taşlarıdır. İnançların alabildiğine soyut, doğadışı olan bir toplumda uygarlık başarıları da öylesine soyut, doğadışıdır."* (Eyüpoğlu, 1987:37) Fakat bu tespit, modern toplumlarda batıl inançların olmadığı anlamına gelmez. Her toplumun kültürel ve tarihsel dokusuna göre birtakım batıl inançları bulunmaktadır.

Batıl inançların en karakteristik özelliği birbirleriyle sebep sonuç ilişkisi olmayan fenomenler ve nesneler arasında yakın bir ilişkiye sahip olmalarıdır. Bu tür inançlar yaygın kullanımıyla *hurafeler* başlığı altında da değerlendirilebilir. Dinin aslında olmayıp, dine sonradan girmiş her türlü boş inanç hurafe olarak adlandırılır. Hurafeler, ait oldukları kültürün temel dinî esaslarına ve uygulamalarına aykırı oldukları için bunların dönemlere ve ortamlara göre değişen yapıları vardır. (Yel, 1998). Farklı bakış açılarıyla yapılan tespitlerden yola çıkarak Sedat Veysi Örnek'in halk inanışları tanımının kapsayıcı olduğunu düşünüyoruz: *"Korku, çaresizlik ve çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı ve benzerlikleri, iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren; bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği, birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalardır."* (Örnek, 1971:42)

İncelenen romanlarda cin, muska, Hızır, nazar, ruh, ispirtizma, bazı sayı ve gün telakkileri, türbelere mum yakma, sihir, büyü, uğursuzluk, peri, iyi saatte olsunlar gibi çok sayıda hurafe inanışlar tespit edilmiştir. Farklı tarihlerde ve mekânlarda kaleme alınan romanlarda batıl inanç bulguların bu derece hacimli olmasının sosyal ve psikolojik nedenleri ayrı bir araştırma konusudur. Dil ve edebiyat açısından değerlendirdiğimizde batıl inanç unsurları nükteli, ironik ve teşbihî anlatımlar için etkili bir dil malzemesi olmuştur. Romanları sürükleyici kılan biraz da yerli değerleriyle alay etmesi ve güldürürken düşündürmesidir. Bir kısım yazarlar simgesel karakterler ve unsurlar kullanarak yozlaşan dinî hayatı hicvetmişlerdir. Romanlarda sıklıkla karşılaştığımız batıl inançlarla alay eden sahneler, köklü ve sağlam İslam geleneğinden gelen büyük bir medeniyetin savrulan ve dağılan inanç yapısını ortaya koymuştur.

Sanayi devrimini tamalayan Avrupa ülkelerinin hurafe inançlardan arındıktan sonra hızla terakki etmelerine karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun pozitiv bilimlere kapalı eğitim sistemleri 19. yüzyılda dramatik bir çöküş yaşamasına sebep olmuştur. Modern bilimlerden tecrit edilmiş din temelli eğitim sisteminin doğal bir neticesi olarak ortaya çıkan taassup, maalesef hurafe inançların Osmanlı halkı arasında hızla yayılmasına neden olmuştur. Sosyal ve kültürel hayata ayna olan romanlarda bu sosyolojik tespiti görmek mümkündür. İncelediğimiz *Beyza, Aşkın Temizi, Gece*

Konuştu, Türk Yıldızı Emine ve Toprak Mahkûmları romanlarının ana izleğini batıl inançlar oluşturur. Batıl inançlar kategorisine giren semboller, İslamî geleneklere göre yaşayan Müslüman Türk toplumunun cehaletini ortaya koymak için etkili bir dil malzemesi olarak kullanılmıştır. İnkılâp Edebiyatı yazarları için son yüzyılda Anadolu'nun kültürel dokusunda baskın olan batıl inanışlar, Atatürk ilke ve inkılâplarının halk nezdinde kabul görmesine en büyük maniyi teşkil etmekteydi. Asırlardan beri ihmal edilen pozitif bilimler, topluma din hizmetlerini sunan vaizlerin ve imamların niteliksizliği, hadis kitaplarına ve Kur'an-ı Kerim tefsirlerine giren cahiliye dönemine ait kıssalar, hurafe halk inançlarının Türk kültür hayatında kökleşmesine zemin oluşturmuştur. Altı yüz yıllık İslam medeniyetin kalıntıları üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı standartlarında laik ve çağdaş bir zemine oturtulabilmesi için eskiye ait bütün inanç değerlerinin revize edilmesi gerekmektedir. Memur romancılar, Müslüman Anadolu halkına bu gerekliliğin izahını yapabilmek için hurafe sembollere sık sık müracaat etmişlerdir

Halk İnanışları başlığı altında belirlediğimiz bulguları alt gruplara ayırarak konuyu daha anlaşılır hale getirmeye çalıştık. Gerekli gördüğümüz yerlerde kavramlarla ilgili teorik bilgiler verdik. Romanlarda geçen ifadeleri ait oldukları bakış açılarıyla yansıtmaya özen gösterdik.

Halk İnanışları ile ilgili hususları şu alt başlıklarda sınıflardık:

1. Hastalıkların Tedavisiyle ve Çocuk Sahibi Olmakla İlgili Hususlar

2. Cin, Ruh, İspritizma, Peri, İyi Saate Olsunlar

3. Büyü, Sihir, Tılsım, Tütsülemek

4. Uğur, Uğursuzluk, Sayılar ve Günler

5. Fal ve Yıldız Kayması İle İlgili Hususlar

6. Nazar ve Muska İle İlgili Hususlar

7. İcat ve Keşiflerle İlgili İlgili Hususlar

8. Kutsal Mekanlar ve Hz. Hızır İle İlgili Hususlar

9. Halk İnanışlarıyla İlgili Diğer Telakkiler

2.1.1.4.3.1. Hastalıkların Tedavisiyle ve Çocuk Sahibi Olmakla İlgili Hususlar

Anadolu'da özellikle kadınların tedavi ve çocuk sahibi olabilmek için türbelere gittiklerine, türbe parmaklıklarına çaput bağladıklarına, bu tür mekânlarda mum yaktıklarına ve hocaların nefeslerine müracaat ettiklerine şahit oluruz. Gerçek hayatla iç içe olan romanlarda bu türde batıl inançlar geçmektedir. Romanda vaka örgüsünün cereyan ettiği köy ve kasaba gibi kırsal mekânlarda bu türdeki halk inanışlarının arttığını tespit diyoruz. Yazarların bu konuda nükteli ve ironik bir üslup kullandıkları dikkat çekicidir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında vaka bir pansiyonda cereyan eder. Kozmopolit kültürün yaşandığı pansiyonda hayatın kendisini okuruz. Pansiyon sakinleri arasında gerçek hayatta olduğu gibi batıl inançları olan tipler vardır. Sekiz numaralı odada kalan Abdülkerim'in ve İffet Hanım'ın yaramaz ve huysuz çocukları, anne babasını durmak bilmez ağlamasıyla bıktırmıştır. Anlatıcı-kahraman, çocuğun sakinleşmesi için ailesinin aldığı tedbirleri ironiyle anlatır: *"Çocuğa bakan hizmetçi kadın, onu götürmüş bir hocaya okutmuş, tespihten geçirmiş, 'Kırk güne kadar bir şeyi kalmaz.' demişler. Altmış gün de geçti gene o! (48)."* Gerçek hayata olduğu gibi uzun süre çocuk sahibi olmayan annelerin bir ümitle hocalara gitme âdetini bu romanda okumaktayız. Şoför Fuad'ın anası özneye sokakta rastlar. Anlatıcı özne, uzun süre görüşmediği kadını görünce şaşırır. Dedikoducu kadına hal hatırını sorunca kadın, fırsatını bulmuşken sokak ortasında gideceği yerle ilgili mazisinden başlayarak uzun uzun açıklamalar yapar: *"Ah evladım başıma gelenleri sorma. Şimdiye kadar Fuad beni salıvermiyordu, şimdi onun gönlü oldu. Bu evlerinde oturduğum hanımlar yollamıyorlar. Bunlar İstanbul'dan benim kırk yıllık komşularım… Sizden iyi olmasınlar pekiyi hanımlardır. Ben buraya geldiğim zaman kızlarını kocaya vermişlerdi, şimdi o hanım ilkini doğuracak. Yavrucak yalvarıyor: 'Ah hanım teyzeciğim, benim ilkimde bulun da, öyle gidersin, diyor.' Kör olsun benim tabiatım kimsenin yüzüne duramam, hem*

yavrucak benim elimde doğdu. Kendi evladım sayılır. Annesiyle benim yaşça hiç farkımız yok. Düğünlerimiz de birer hafta arayla oldu. Ben o sene rahmetli yavrucağımı doğurdum, bunun anası tam altı sene doğurmadı. Ne lavtalara, hekimlere, hocalara gitmediler. Sonunda o da bir oğlan doğurdu, yavrucak ömürsüzmüş. Haftasında, evlerden ırak 'Selamünkavlen' geldi, çocuk gitti (177)."

Ercümend Ekrem Talu'nun mizahî *Kodaman* romanında batıl inanışlar, nükteli bir üslupla alaya alınır. Kodaman, Kur'an-ı Kerim hocalarının mevlit programına gitmesini fırsat bilip yanına en yakın arkadaşını alarak erkenden mektepten ayrılır. Mektebin haylaz talebeleri mahalle sokaklarında oyun alanı bulamadıkları için mahalledeki bir türbenin bahçesine girerek burada eğlenmeye başlarlar. Yazar, vaka örgüsünün bu bölümünde önemli sosyal sorunlara da değinir. Belediyenin mahalle sokaklarında çocuklar için oyun alanları yapmamış olmasını eleştiren yazar, hastalanan mahalle sakinlerinin halk inanışlarını alaya alır: *"Burada baş ağrısı çeken mahalle karılarının, parmaklarına iplik bağlayarak şifa dilendikleri, adı sanı meçhul bir evliyanın türbesi vardı (18, 19)."*

Gökyüzü romanında ispirtizmaya merak salan Sevim, Bursa'da katıldığı bir seansta psikolojik bir travma yaşar. *"Bedia yenge yetmiş beşlik bir eski zaman kadınıdır. Ne yapsa hoş görmek, anlattığı cin, peri masallarını manzume okuyan yedi yaşındaki kız çocuğu dinler gibi gülümseyerek dinlemek lazımdı (205)."* Sevim'in babalığıyla görüşerek bu hastalığın ancak Mayangaların genç kızı tütsülemesiyle geçeceğini söyler. Romanda Mayangalar hakkında kahraman-bakış açısıyla ansiklopedik bilgiler verilmiştir: *"Mayangalar eski bir ocaktır. Üsküdar'da da İcadiye Mahallesi'nde tekke gibi bir yerleri vardır… Şimdi tekkeler gibi bunlar da dağıldılar ya… Neyse…Bu mayangalarda birtakım fakir Arap kadınları otururdu….Arap diyorsam bizim Asude bacılar gibi Habeşler…İstanbul'un birçok eski aileleri bu ocağa bağlıdır. Aileden yeni bir çocuk dünyaya geldi mi İcadiye'deki bu Araplara haber yollanır; onlardan biri eve gelerek çocuğu tütsüden geçirirdi. Böylece çocuk ömrünün sonuna kadar iyi saatte olsunlara, mayangalara bağlanmış olurdu (201, 202).", "Mayangalar bir eski tarikat, on sene evvel kapatılmış bir tekkedir. Bu tekkeyi Afrika'nın yarı maymun zencileri idare ederdi. Tarikatları,*

herhalde bildiğimiz dinlerden, Müslümanlık veya Yahudilikten çok daha eskiydi. Yeni kanunun dağıttığı bu tekkeden ötede beride elbette üç beş kişi kalmıştı (207).”

Kahramanımız, bu tür halk inanışlarını tasvip etmediği halde evlatlığının sağlığına kavuşacağı ihtimaliyle Mayangaların yapacağı tütsülemeyi kabul eder. İki gün sonra eve ihtiyar bir kadın gelerek Sevim’i tütsüler (228). Bedia Yenge, bu tütsülemeyi yeterli görmeyerek Sevim’e muhakkak bir Mayanga düğünü de yapılmasının gerektiğini söyler. Kahraman-anlatıcı, çaresizlikten bu düğünün yapılmasını da kabul eder. Eski düğüncülerden pek kimse kalmamıştır. Kalan sekiz on tane ihtiyarla düğün yapılır. Sokaktan ışık görünmesin diye evin her tarafı bezlerle kapatılır. Sevim eve getirilir. Çorapları çıkarılır, sokak kapısının önünde kesilen beneksiz kara tavuğun kanıyla alnına küçük bir işaret çizilir. Sonra bir pöstekinin üstüne seksenlik bacı ile diz dize oturtulur. Dualar hafif bir fısıltıyla edilir. Düğün yarım saat içinde biter. Yapılan düğünden sonra Sevim’e musallat olan perilerin hiddeti geçmiş olur, hastada iyileşme alametleri görülmeye başlanır (230).

Reşat Nuri Güntekin ironik bir üslupla anlattığı bu halk inanışlarıyla aslında sağlık sorunlarını hurafe inanışlarla çözmeye çalışan yerli zihniyeti hicvetmiş olur. Yazar, vaka örgüsünde asli temanın dışına çıkarak anlatıcı-kahramanın bakış açısıyla bunu açıkça dile getirir. Bütün bu yaşananlar: *“Cumhuriyetin ilanından birçok seneler geçmesine rağmen hurafeye, periye, büyüye, tütsüye, açılan savaşın onuncu yılında geçiyordu (205).”*

Türkiye’de Anadolu insanının bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde geleneklerinde yaşattığı batıl inançları ironik bir dille konu edinen eserlerden biri de *Aşkın Temizi* romanındır. Tıbbiye tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabasına dönen Doktor Erden, kasaba insanının bu taassubuna çok şaşırır. Fakat Erden'i daha fazla şaşırtan bu adamın yaptığı iştir. Kasabada hastalanan hayvanlara Şeyh Zülfikar Hazretleri’nin okuduğu suyu dağıttığını söyleyen adam, yaptığı işin kutsal bir iş olduğuna inanır. Suyu içen hayvanların boynuna şiş vurulduktan sonra akan kanların yalağa boşaldıklarını söyleyen kasabalı adam, bu şekilde hastalıklara mâni olduklarını anlatır. Doktor Erden, bu hurafeler karşında hayretler içerinde kalır (21, 22). Erden, ne acıdır ki doğup büyüdüğü bu kasabada halkının taassup ve cehaletini gösteren birçok olayla karşılaşır. Bu olaylardan biri de Hacer’in sıtma olan

bebeğini üzerine okuyup üflemesi için Yeşilli Hoca'ya götürmesidir. Anadolu köylülerinin cehaletini ve taassubunu eleştiren asıl hikâye Şeyh Murat'ın anlattığı Vasil Efendi'ye aittir. Atina'da doktorluğu tahsil eden Vasil Efendi, Anadolu'ya geldiğinde geçimini sağlayabilmek için bir iş bulması gerekmiş. Doktor olduğunu bilseler hiç kimse yanına uğramaz, ona iş vermezmiş. O da borçla harçla bir beygir alıp düşmüş Anadolu'nun yoluna. Seydişehir, Akseki ve Antalya'ya kadar köy köy dolaşmış. Gittiği köylerde hastalıktan söz edip köyde hasta olan insanlara bakabileceğini söylermiş. Vasıl Efendi'ye midesinden rahatsız bir hasta getirildiğinde: *"Dedemden kalma bir adaklı ilaç var (238)."* deyip bu ilacı okuyup üfledikten sonra hastaya içirirmiş. Köylüler, en ağır hastaları tedavi eden Vasıl Efendi'nin nefesine hayran olmuşlar. Vasıl Efendi'nin hastalara içirdiği ilaçlar sayesinde şifa bulan köylüler mahareti Vasıl Efendi'nin nefesinde görürlermiş. Bu şekilde şöhret olan halk tabibi, köylülerin getirdiği hediyeler sayesinde zengin olmuştu. *"Gezginci tüccarın gözünde rast geldiği hastaların hiçbiri tehlikesiz değildir. Her hasta onun için ölecektir ve her hastanın kendisine rast gelmesi Tanrı'nın bir inayetidir. Ya dedesinden kalma bir tozu, ya piri kimse ondan kalma bir suyu var. Dualı ayak nüshaları da birebirdir. Vasıl Efendi hardal kâğıdına bu namı vermiş. Suya batırır, besmeleyi çektirir ve ayak nüshasını hastanın tabanlarına yapıştırır (239)."* Romanın kötü karakteri olarak tanıtılan Mebus Dümbelekzâde yanındaki Çaydan Şeyhleri ile gece karanlığında kasabanın eğri büğrü sokaklarında yürürken birden sol ayağı kayar ve yere düşer. O anda kuduz bir köpek ayağını ısırır. Mebus, acılar içerisinde kıvranırken Büyük Şeyh: *"Meraka, endişeye hacet yok. Gerçi mucibi telaştır. Emme çaresi, ehli bulunmayan yerler için. Çok şükür burası öyle değil. Şimdi Fatma Bacı gelir (372)."* diyerek tesellide bulunur. Fatma Bacı'nın Mebus'un yarası için uyguladığı hurafelerle dolu tedavi metodu romanın sonunda Mebus'un ölümüne sebep olur. Fatma Bacı: *"Kuduz duası okumak için bir maşa, bir de kalbur bir de kara boncuk istedi. Hepsini bulup getirdiler. Kara boncuğu kalburun içine, kalburu paraların üstüne koydu. Maşa ile de kalburun içine, kalburu paraların üstüne koydu. Maşa ile de kalburun iç tarafından yaraların istikametine hafif hafif vurmaya başladı. Bu ameliyatı yaparken içeri çökmüş dudakları duayı mırıldanıyordu (373).*" Yazar-bakış açısıyla anlatılan bu bölümün devamında Fatma Kadın, köpeğin dilinden bir parça keserek üzerine kına vurduktan sonra yaranın

üzerine basar. Tam kırk bir saat sonra yaranın duasının okunması gerekmektedir. Kasabada yaşayan Mebus Dümbelekzâde'nin yeğeni dayısına büyü yapıldığı için kuduz bir köpeğin onu ısırdığını iddia eder. Üç beş kadın ve genç kız büyü hakkında düşünür: *"Eskiden Allah korkusu olduğundan, pek nadir büyü yapılırdı. Lakin bugün ne kul ne de Tanrı korkusu var. Öyle hainler öyle karışmışlar türedi ki ocakları, hanümanları bir tütsüde bir üfürükte harman ederler (377)."* Hala, bu büyüyü bozmak için yeğeninden dolabındaki meşin keseyi getirmesini ister. Bu kesede içinde bir çürük diş, keçi tuzuna benzer bir şey, kirli bir nüsha ve bunun yanında bir parça tılsım vardır. Hala, bunları kırmızı bir beze sarıp yumak eder. Bu yumak Mebus'un yeleğinin yahut ceketinin bir köşesine iç taraftan dikildikten sonra bütün büyü bozulmuş olacaktı (377). Mebus'un yarasının tam olarak iyileşebilmesi için yedinci günü tarpı yapılması gerekir. Mahalli bir terim olarak kullanılan tarpı, kuduz hastalığı tehlikesine karşı kasabada yapılan bir çeşit ayin törenidir. Romanda kasaba halkının inanç geleneğinde yer alan tarpı töreni için kuduz vakasının yedinci gününe girildiğinde köy meydanında direkler dikilir ve çardaklar kurulur. Yakın köylerden tarpı yapabilecek bir nine getirilir. Tarpı kazanı bulmak pek güçtür. Çünkü kazanda dul kadın çamaşırı yıkanmamış olmalıdır. Kazan güç bela bulunduktan sonra çocuklar yedi kaynaktan, yedi kova suyu kazana boşaltırlar. Her şey hazırlandıktan sonra Mevlevî tarikatından Zincir Dede, münadi olarak çağrılır. Halk sokaklarda yapılan ilanlarla tarpıya davet edilir. Kasabada bu âdete muhalefet edenler kâfir ve zındık kabul edilir (457). Tarpı için kurulan çardak önünde insanlar toplandıktan sonra tarpıcı nine, dualar okuyarak elindeki ardıç dalı ile kazanı karıştırmaya başlar. Tarpıcı ninenin işareti ile kasabalılar çardağın altından geçmeye başlarlar. Bu geçiş esnasında nine elindeki ardıç dalını kazandaki tılsımlı suya batırıp geçen köylülerin başlarına serpmeye başlar. Koca karı bir yandan kazana batırdığı ardıç dalıyla insanların başına su serperken bir yandan da tılsımlı maniler okur. Bu geçiş törenine kasaba hayvanları da katılmak zorunludur. Bunlar arasında çardağın altından en son geçmesi gereken hayvan ayağına ip bağlı kırmızı bir horoz olmalıdır. Tarpının sonunda kalan su, yedi ayrı kovaya doldurulduktan sonra nehrin yedi ayrı yerine dökülür (455, 463). Kasabada Anadolu insanının yozlaşan inancını gösteren çok sayıda ve türde hurafe halk inanışları vardır.

Aynı romanda Ramazan bayramı şenliği için hamama giden Emiş, banyoda fenalaşarak bayılır. Yere düşen genç kızın sağ ayağı dizine kadar sıyrılır. Kasabada herkes Emiş'e nazar değdiğine inanıyordu. Yakın akrabaları bu nazarı bozmak için hemen tedaviye başladı: Katır tırnağı tütsülemek, dereye ağ kepçe atarak küçük bir balığın canlı canlı gözlerini iğnelemek, dökülen kurşunun aldığı şekle göre keşifler yapmak ve çeşit çeşit dualar etmek Emiş'in iyileşmesi için ciddi ciddi yapılan tedavi yöntemleriydi (508).

Farklı medeniyetlerin dinî sembolleriyle zenginleştirilen *Hayrettin Barbaros* romanında Hızır, Tunuslularla yaptığı savaşlardan sonra içine kapanır. Eski heyecanı ve canlılığı kalmamıştır. Hızır'ın ruhsal bunalım yaşadığını gören bazı dostları marabutlara (savaşçı dervişlere) müracaat ederek Hızır'ı eski sağlığına kavuşturmak isterler. Onların inançlarına göre Hızır'a sihir yapılmıştır. Romanda bu sihirden kurtulmak için neler yapıldığı detayıyla anlatılır. Gözler içinde bakırlar eritilip ateş üzerine atılmış kokulu otlar yakılır, koyunlar kesilir. Yüz bir taneden yapılmış tespih üzerinde namazlar kılınır, dualar okunur. Böyle birkaç gece devam edilmesine rağmen sihir bir türlü çözülmez (54).

İnkılâp Edebiyatı hususiyeti taşıyan *Türk Yıldızı Emine* romanında *Batıl Şeylere İtikat* başlığıyla bir bölüm ayrılmıştır. Romanın iç kapak sayfasında verilen bilgilere göre eser, dâhiliye vekâletinin millî ve ahlâkî roman türünde açtığı bir müsabakaya katılmak için yazılmıştır. Romanın asıl erkek karakteri Kahraman, genç idealist kız Emine'ye (Yıldız) ütopik bir aşk duyar. Bu kara sevda Kahraman'ın melankolik ruh haline girmesine sebep olur. Kahraman'ın kara sevdasından bihaber olan teyzesi, Kahraman'a büyü yapıldığını düşünür. Bu büyüyü çözmek için neler yapılabileceğini Emine'ye anlatır: *"Elbette şu kara büyüyü çözdürecek bir hoca bulurum. Altın anahtar her kilidi açar. Hele bana bir yüzlük kâğıt ver de kollarımı paçalarımı bir kere sıvayayım. Tekkeleri, ocakları, türbeleri dolaşayım! (266)."* Emine (Yıldız), hurafelere inanacak kadar cahil değildir. Fakat çaresizlikten Şerife teyzeye itiraz etmez. Romana uyarlanan Emine'nin hatıra defterinde hurafe inanışlar nükteli bir üslupla anlatılır: *"Artık bundan sonra nerede nefesi keskin bir hoca varsa birer birer ziyaretine gidiyordu. Kara tavukların kanından yazılan nüshalar mı? Okunmuş sular mı? Neler neler? Zavallı amcama yapmadığımız kalmadı. İlaçlarına*

aforozlu okunmuş sular katıyorduk. Hiç unutmam birgün bir âlim hocanın tavsiyesi üzerine kirpi etinden köfte yapıp halis karaman niyetine zavallı hasta amcama yedirdik. Kırk bakire kızın arkasından çıkan yıkanmamış gömlekleri yatağının altına serdik. Boynundan doksan dokuzlu Bektaşi tespihi geçirdik. Çakmak dedeye, Zembilli Ali Efendi'ye, Baba Cağfer Hazretleri türbelerine birer binlik zeytinyağı gönderdik. Murat kuyusuna baktırdık. Yeşil tulumbanın suyundan içirdik. Gömleğinin yakasına her birine kırk bir adet Yasin-i Şerif okunmuş on dört çörek otu bağladık. Yine hiçbir faidesini göremedik (267)." Şerife teyze, Kahraman'ın bütün çabalarına rağmen sağlığına kavuşmadığını görünce çareyi papazın yanında arar. Papaz, büyünün bozulması için ona hınzır eti yedirmeleri gerektiğini söyler. Dindar kadın, domuz etinin haram olduğunu, onu yiyenin de gâvur olacağını söyler (272).

Geleneksel Osmanlı aile yapısının Avrupaî hayat özentisiyle trajikomik değişimini anlatan *Harp Zenginin Gelini* romanında, halk inanışları nükteli bir üslupla hicvedilmiştir. Cevdet Bey ve Seher çiftinin evliyalara adak adamalarına ve devletlilere nezirde bulunmalarına rağmen uzun yıllar çocukları olmaz. Evlat sahibi olmak isteyen Cevdet Bey ve eşi Seher: *"Merkezefendi'deki niyet kuyusundan taş almak, Pamuk Dede'den pamuk ipliği getirip Hanım'ın eline bağlamak (30)."* gibi farklı yollara müracaat ederler. Yapılan dualar yıllar sonra kabul olunur ve Cevdet Bey'in bir oğlu olur. Allah'ın bu ihsanına karşı Hacı Tahir Efendi eve gelip çocuğun kulağına ezanla birlikte Hüseyin Lütfi ismi okur. Romanın bu bölümünde yeni doğan bir çocuğa isim verme merasimini görürüz (31). Yazarın ironik bir üslupla anlattığı bu bölümde Hacı Tahir, bebeğin kendisi gibi zeki olması için ağzına tükürmeyi ihmal etmemiştir (31). Hikmetinden söz edilmeden bebeğin yastığının arasına kaşık bile koyulmuştur (33). Kısa bir süre sonra Cevdet Bey'in ikinci bir evladı daha dünyaya gelir. Doğan kız çocuğun ismi yine dinî bir törenle verilir. Hacı Tahir Efendi, çocuğun kulağına ezan okur ve çocuğun ismi güzelliğinden dolayı Bedriye olur (33). Bedriye bir kız çocuğu olduğu için isim verme töreninde ağzına tükürülmez. Yazar, bu hurafe inanışının sebebini, *"Çok şükür ki tükürük faslına hacet yok, çünkü kız evlatta okumuşluğun lüzumu zâit (33)."* şeklinde nükteli bir üslupla açıklar.

2.1.1.4.3.2. Cin, Ruh, İspirtizma, Peri, İyi Saatte Olsunlar

Cinlerin ve ruhların varlığı İslam inancında vardır. Atasözleri ve deyimler arasında cin çarpması, cin fikirli, cinleri ayağa kalkmak, cinler cirit oynamak, ruhu bile duymamak söz öbekleri bu inancın bir tezahürüdür. *"Sözlükte, can, nefs, hayatın kendisine bağlı olduğu varlık, maddenin zıttı anlamlarına gelen ruh, Kuran'da yirmi dört yerde geçmiş ve şu anlamlarda kullanılmıştır. Rahmet, melek, Cibril, vahiy, Kuran, ilham, Hz. İsa ve ruh."* (Karagöz ve diğ., 2010:489) Kuran-ı Kerim'in 28 ayetten oluşan 72. süresi cin tesmiyesiyle nazil olmuştur. Fakat tutarlı ve sağlam din bilgisine sahip olmayan toplumlarda bu tür metafizik varlıklar hakkında çarpık inançlar olabilmektedir. Araştırdığımız romanlarda *cin, ruh, ispirtizma, peri ve iyi saatte olsunlar* göstergeleri ile ilgili hurafe inanışlar tespit edilmiştir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü* romanı ruh çağırmanın bir karşılığı olarak ispirtizma üzerine kurgulanmıştır. İspritizma terim anlamıyla: *"Ölülerin ruhlarının bâkî bir hayat sürdüklerini, maddi şahsiyete sahip olduklarını, bunların alelade gözlerle görülemeyeceğini ancak yaşayan kimselerle bazı hallerde ve bilhassa medyumlar vasıtasıyla münasebette bulunabileceklerini kabul eden meslek(tir)."* (Bolay, 1990:252); *"Ruhun varlığını, ebediliğini ve başka bedenlere girmek üzere ölümden sonra devam ettiğini kabul ediş (tir)."* (Acehan, 2011) Ruh çağırmanın İslam dininde yeri olmamakla birlikte reel hayatta bu tür hurafelerle karşılaşırız. *"Sülaleler döneminde (Belki de daha önce)Mısırlılar, Babilliler ve Asurlar, ruh göçüne inanıyorlardı. Belirli koşullar sağlandığında ruhun eski bedenine dönebileceği inancı da çok güçlüydü. Ruhun öteki dünyadan memnun kalmayıp geri dönmemesi için özenle hazırlanan büyü törenleri yapılırdı. Öteki dünyada rahat etmeyen ruhlar ruh çağırma yoluyla insanlara görünür ve yardım ederdi. Afrika'nın birçok bölgesinde özelliklede Orta Afrika'da bunalımlı dönemlerde kabileler, sevilen ve sayılan büyücü –hekimlerin ruhlarını çağırarak sorunlarına çare bulunmasını ister. Bu kimseler öldükten sonra kemikleri kanlarıyla ıslatılmış, bal, süt ve kokulu otlardan oluşan bir karışım içinde saklanmıştır. Bu yolla ruhun yeniden dünyaya döneceğine inanılır."* (Şah, 1996:154)

İncelediğimiz romanlarda periler, sevgilinin güzelliğini tanımlayan bir teşbih öğesi veya cinlerle ve ruhla ilişkili kullanılmıştır. Peri (Fairy): *"Çeşitli dinsel*

geleneklerde varlığı kabul edilen dişi cin ya da yarı tanrısal varlık (lardır). Genellikle iyi karakterli varlıklar oldukları düşünülen perilerin, bazen uçmak için kanatlarının ya da tüyden elbiselerinin olduğu varsayılır. İnanışa göre, bu kanatların ya da elbiselerin saklanması durumunda onlar tutsak edilebilirler." (Gündüz, 1998:304) Hemen bütün çoktanrıcı mitolojilerde dağların, denizlerin, ağaçların, ormanların, nehirlerin ve ırmakların perileri vardır ve bunların hiçbir kötülükleri ileri sürülmemiştir. Yunan mitolojilerinde olduğu gibi ince, zarif, neşeli ve iyicil varlıklardır. (Hançerlioğlu, 2011:404)

Ayşim romanında peri ve iyi saatte olsunlar Ayşim'in evinden saraya kaçırılmasından sonra Kılıç Baba'nın eve geldiği sahnenin anlatımında görülmektedir. Kılıç Baba, Ayşim'in kaçırıldığı gece camiden eve döndüğünde evdeki karışıklığı görünce çılgına döner. Kılıç Baba'nın ilk aklına gelen evi perilerin veya iyi saatte olsunların karıştırdıklarıdır (53).

Bahar Çiçeği romanında peri, metafora dönüşür (20,33). Feyman'ı güzelliğiyle ve cazibesiyle çok beğenen Fikret, ona iltifat ederken edebî bir dil kullanır: *"Ne kadar güzelsiniz sizi gören bir kaza neticesinde yeryüzüne düşmüş bir deniz perisi zannediyor."*

Vezir Abdülkerim Paşa cinayetini konu edinen *Öldüren Kim?* romanında cinayeti peri, cin ve ruh gibi manevi güçlerin işlediğine inanan ilginç tipler vardır. Romanın ana teması, reel ve rasyonel hayatla örtüşmeyen hurafe inanışlardır. Trajikomik olayların anlatıldığı romanda Abdülkerim Paşa'yı ve Komiser Hasan'ı perilerin, cinlerin ve ruhların öldürdüğüne inanan pozitif bilimlerle uğraşmış doktorun ve avukatın olması ilginçtir. Doktor Mustafa, bu ilginç tiplerden biridir. Doktor'un ileri sürdüğü bu akıl ve mantık dışı düşüncelere zamanla konağın bütün sakinleri ciddi ciddi inanmaya başlar. Hatta öldürülen Abdülkerim Paşa'nın da hayattayken cinlere ve perilere inandığını Paşa'nın torunu Türkan'dan öğreniriz (62). Peri masallarına inanan köşk sakinleriyle alay eden Şamlı Naci, cinayeti araştıran Komiser Hasan'a ironik bir üslupla: *"Güneş çekilip de bahçeyi loşluklar kaplayınca, ortalık görünmeyen, tutulmayan cisimlerle doluvermişe benziyor... Cahillerin peri dedikleri şeyler bunlar mı acaba (89)."* der. Fakat köşkte yaşanan esrarengiz olaylardan sonra Şamlı Naci Bey de peri masallarına inanmaya başlar. Naci Bey,

polis hafiyesi Hasan Bey tarafından sorgulandığı sırada bu cinayeti perilerin işlemiş olabileceğini söyleyecek kadar akıl tutulmasına uğrar (109). İlginç düşünceleriyle çevresinde aykırı bir tip olan Naci Bey, cinayeti çözmek için iskambil kâğıtlarını kullanarak ervahla görüşmeyi dener (117). Naci Bey'in tavırlarından ve fikirlerinden pek hoşlanmayan Avukat Murat, Paşa'nın torunu Ramiz'e onunla ilgili çekincelerini anlatır: *"Şamlının avdetinden beri bir fikir beynimi tırmalıyor. Sakın bu herifte bir manyetizma kuvveti olmasın? ...İspritizmayı fevkalade iyi bildiğini kendi itiraf etti. Acaba uykudayken bir şeyler yaptırmak üzere, seni tesiri altına almış bulunmasın (213)."* Manevi güçlerin kutsal olduğunu inanan Doktor Mustafa Bey, ruh çağırma seansı yapan Naci'yi: *"Böyle şeyler yapmayınız! İyi değildir."* sözleriyle uyarır. Aslında kendisi de yaptığı bu işe gerçek anlamda inanmayan Naci, tebessüm ederek: *"Cinayetler eğer hakikâten periler tarafından yapıldı ise niçin onların müsebbibini ervaha sormamalı? Belki bizimle konuşmak istiyorlar, bize gaipten haber verecekler…(218)"* der.

Cinayeti araştırmak üzere köşke gelen Komiser Hasan Bey'in Abdülkerim Paşa'nın odasında ölü bulunmasından sonra konak sakinlerinin periler ve cinler üzerinde şüpheleri daha fazla artar. Fakat sanılanın aksine Abdülkerim Paşa aslında ölmemiş, kendisine çok benzeyen kardeşini öldürerek ortalıktan kaybolmuştur. Naci Bey'in ve hafiye Lahuti'nin dikkatli incelemeleri sonucunda bütün gerçekler ortaya çıkar. Ruh ve ispirtizma ile ilgili mizahî olaylar, romanı akıcı ve ilginç kılan temel unsurlardır.

Tekrar Unsurları:(114, 125, 131,139, 166,169,189, 192, 193, 213, 218, 229)

Aşk Fırtınası romanında peri göstergesi farklı bakış açılarıyla kullanılmıştır. Romanın kötü karakterli kadını Nermin, mektep arkadaşı Feriha'nın nişanlısı Doktor Refik'i cazibesiyle kandırarak kendisine âşık etmiştir. Yaşadığı kederli olaylar onu daha da duygusallaştırmıştır. Feriha okulu bitirdikten sonra farklı edebi mecmualarda yazılar yayımlamaya başlamıştır. Feriha'nın edebi yazılarından zevk alan okuyucuları onun ilham perilerinden güç alarak bu güzel yazıları kaleme aldığına inanır (64). Fettan kadın Nermin, her yönüyle çekemediği Feriha'nın bu yönüyle de alay eder.

İspritizma, ruh, peri ve cin *Gökyüzü* romanında hurafe inanışların sembolleridir. Romanın ana izleğini batıl halk inanışları oluşturmuştur. Eser ispirtizmaya merak salan kahramanların trajikomik hikâyesini anlatır. İspirtizma merakı kahraman-anlatıcıyı, Sevim'i ve Mükerrem'i perili bir evde yapılacak ruh çağırma seansına katılmak için Bursa'ya kadar sürükler. Romanın ate grubu içerisinde ispirtizmaya merak salan asıl kişi Mükerrem'dir. Anlatıcı-kahraman, Mükerrem'in bu yönünü daha belirgin hale getirmek için romanda şu ifadeleri kullanır: *"Mükerrem, on on iki sene evvel ispirtizma kitaplarını roman okur gibi okumaya koyulmuştur. Yani içindekilere inanmayarak, fakat kuvvetli bir alaka duyarak (46, 47)."* Ate, arkadaşlarıyla bir araya geldiğinde onlara sürekli ispirtizma havadisleri ve maceraları hakkında bilgi verir. *"Mükerrem'in ruhları yeryüzünde en çok neye üzülüp sıkılmışlarsa öldükten sonra da daima onunla meşguldürler. Mesela çağrılan ruh çok fukaralık çekmiş bir adamın ruhudur (59)."* Mükerrem, ispirtüalist dostlarından yeni bir mektup alır. Mektuptaki habere göre Bursa'da uğursuz olarak bilinen metruk bir eve Bulgaristan göçmeni kalabalık bir aile yerleşmiştir. *"Eski kadınların bir âdetleri vardır: Yeni bir eve girdikleri zaman perilerin gönlünü hoş etmek için bir köşeye şeker şerbeti dökerler (61)."* Muhacir ailenin ihtiyar kadını, bu eski âdet üzere perilere hoş görünmek için sarnıcın önüne şeker koyar. Bir süre sonra evdeki şekerlerin ıslandığı ve yavaş yavaş ortadan kaybolduğu görülür. Bu haberi duyan ispirtizma meraklıları, bunun peri işi değil ölen ruhların eve geri gelmesiyle ilgi bir olay olduğunu düşünür. Komik olaylar zincirinin anlatıldığı bu mektupta ayın yirmi yedisinde ruhların ispirtizma seansında kendilerini gösterecekleri yazılıdır. Mükerrem, bu yazılanlara inandığı için ayın yirmi yedisinde yapılacak seansa katılmak ister. Macerasever Sevim ve anlatıcı-özne, bu hikâyeyi ciddiye almasalar da Mükerrem'i Bursa yolculuğunda yalnız bırakmazlar. Ruh çağırmanın ilk seansında anlatıcı öznenin gözü pencereden görülen bir damın üstündeki leyleğe takılır. Özne, leyleği Sevim'e göstermek için onu dürter. Tam bu esnada leylek büyük bir gürültüyle yere düşer. Bu esnada ispirtizmaya konsantre olan Sevim şaşkınlık içinde bağırır ve seans kesintiye uğrar (91, 94). Aslında ispirtizma seansları şamatadan başka bir şey değildir. Bir dizi komik olayların yaşandığı bu seanslarda Sevim korkudan psikolojik bir travma yaşar. İspirtizma meraklıları başarısız geçen ruh çağırma seanslarından sonra İstanbul'a geri dönerler (97).

Sevim'in Bursa'daki ispirtizma macerasından sonra psikolojisi iyiden iyiye bozulmuştur. *"Bedia yenge yetmiş beşlik bir eski ihtiyar zaman kadınıdır (205)."* Sevim'in babalığıyla görüşerek kızının psikolojisinin ancak Mayanga tütsülemesiyle geçeceğini söyler. Romanda Mayangalar hakkında kahraman-bakış açısıyla açıklayıcı ansiklopedik bilgiler verilmiştir: *"Mayangalar eski bir ocaktır. Üsküdar'da da İcadiye mahallesinde tekke gibi bir yerleri vardır… Şimdi tekkelerle beraber bunlar da dağıldılar ya… Neyse… Bu mayangalarda birtakım fakir Arap kadınları otururdu… Aileden yeni bir çocuk dünyaya geldi mi İcadiye'deki bu Araplara haber yollanır; onlardan biri eve gelerek çocuğu tütsüden geçirirdi. Böylece çocuk ömrünün sonuna kadar iyi saatte olsunlara, mayangalara bağlanmış olurdu (201, 202)."* Kahramanımız bu tür halk inanışlarını tasvip etmediği halde evlatlığının sağlığına kavuşacağı ihtimaliyle Mayangaların yapacağı düğünlü tütsülemeyi kabul eder. Yapılan düğünden sonra Sevim'e musallat olan perilerin hiddeti geçmiş olur, hastada iyileşme alametleri görülmeye başlar (230).

Tekrar Unsurları: (17, 71, 83, 202, 203, 207, 221)

Çingene Pembe, Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanında perilerle ve cinlerle ilgili hurafe inançları olan ilginç bir tiptir. Pembe'nin bir isteği olunca bakıcılar ve büyücüler vasıtasıyla perilere, cinlere başvurur onlardan medet umardı (266).

Muazzez Tahsin Berkant'ın incelediğimiz *Sonsuz Gece* romanında peri genç bir kızın güzelliğini tanımlamak için kullanılmıştır. Mualla'nın eski nişanlısı Ekrem, mutlu olamadığı eşinden boşanıp kendisiyle evlenmek istemektedir. Mualla, Ekrem'in peri gibi güzel kızı Güzin'in geleceğini düşündüğü için bu teklifi reddeder.

Cehalet ve bilinçsiz itikattan kaynaklanan hurafe inanışlar *Türk Yıldızı Emine* romanında eleştiri konusudur. Yazar, bu eleştirisini Şerife'nin evine misafir olarak gelen saf ve cahil bir kadın tiplemesiyle yansıtmış olur. Eve gelen kadın, Şerife'yle sohbet sırasında: *"Geçen gün yaptığınız tütsüden, verdiğiniz nüshadan çok şifa buldum. Cinler, periler lehülhamt dağıldılar iyi saatte olsunlardan kurtuldum. Şimdi gece rahat uyku uyuyorum. Lütfen bana bir nefes daha eder misiniz? (101)."*der.

İkinci Dünya romanında vakanın geçtiği ana mekânlardan biri de C… köyüdür. Köyde perili olduğuna inanılan bir bahçeden söz edilir. Murat, İstanbul`da yaşadığı karşılıksız aşkın buhranını atlatabilmek için çocukluğunu geçirdiği C… köyüne taşınır. Köyde yıllar önce tanıdığı Çiçekçi Amca'yla karşılaşır. Çiçekçi Amca'yla ilgili köyde birtakım halk inanışları vardır. Çiçekçi Amca, gençliğinde veremli bir kızı sevmiş ve onunla evlenme hayalleri kurmuştur. Ancak kızın nikâhına sayılı günler kala vefat etmesi onu hayatta küstürmüştür. Bu kederle ömrü boyunca kimseyle evlenmemiştir. Zavallı adamcağız acısının ve yalnızlığının tesellisi olarak tüm hayatını bahçesinde yetiştirdiği çiçeklere adamıştır. Çiçekçi´nin yalnızlığını ve garipliğini gören köylüler; bahçesinin perili, kendisinin de periler tarafından zapt edilmiş olduğuna inanır. Köylüler, bu batıl inanışın verdiği telaş ve korkuyla bahçenin içine giremez, ancak bahçede yetişen çiçeklere talip olurlar (22, 23, 24, 25).

Korkuyorum romanında ruhsal bunalım yaşayan Zehra, davranışlarıyla kocası Fazıl Bey'i tedirgin etmektedir. Aklını perilerle, cinlerle ve büyülerle bozan hizmetçi kız Rukiye: *"Bizim hanıma bir şeyler oldu, ya nazara geldi, ya büyü yaptılar. Hekim işi değil. Vallahi başka bir hal var (18)."* sözleriyle Fazıl Bey'i daha fazla evhamlandırır. Romanın bu sahnesinde Rukiye, Zehra'nın kocasını aldattığı söyleyerek ona iftira atar.

2.1.1.4.3.3. Büyü, Sihir, Tılsım, Tütsülemek

Analiz ettiğimiz romanlarda büyü, sihir, tılsım ve tütsülemek göstergeleri anlam genişlemesine uğrayarak kullanılmıştır. Aşk temalı romanlarda sevgilinin büyüleyici ve sihirli güzelliği âşığını kendisine hayran bırakır. Tılsımlı sözler âşığın kalbinde büyük bir tesir uyandırır. Reel hayatta olduğu gibi kurgu kahramanları her türlü olumsuzlukta sihir veya büyüye maruz kaldıklarına inanırlar. Sihri ve büyüyü bozmak için akla hayale gelmeyecek yöntemleri kullanırlar.

Harp Zengininin Gelini romanında sihir ve büyüye inanan komik tipler vardır. Romanın iç dokusunda batıl itikatları olan cahil Anadolu halkı hicvedilmiştir. Romanın en canlı karakteri Cevdet Bey, varlıklı bir iş adamı olduktan sonra kendisini gece eğlencelerine kaptırır. Ailesiyle ilgilenmemeye ve eve geç gelmeye başlamıştır. Bohçacı kadın Madam Violet'in Cevdet Bey'e büyü yaptığına inanan köşkün

sakinleri: kayınvalide Huriye Hanım, hizmetçi kız GülNihâl, Binnaz ve Ortanca Hanım Seher birgün birlikte gizlice Madam'ın çantasını açarlar. Çantanın içinde kapalı bir paket gören meraklı kadınlar Madam Viyolent'in Cevdet Bey'e eşek eti yedirerek ona büyü yaptığına inanırlar (92).

Utanmaz Adam romanın kahramanları arasındaki diyaloglarda sihir, büyü, efsun terimleri ara ara kullanılmıştır. İşleri yolunda gitmeyen veya bir kasvet hali hisseden kahramanlar kendilerine sihir yapıldığından veya efsunlandıklarından şüphelenirler. Romanda dolandırıcı ve kurnaz Avnussalah'ın hileli oyunlarına gelen kişiler, kendilerini büyülenmiş ve efsunlanmış hissederler. Yazar sihir, büyü ve efsun benzetmeleriyle anlatımına güç ve zenginlik katmıştır.

Romanın ana karakteri Avnussalah, çete arkadaşı Ali Safter'le birlikte bir hırsızlık yapar. Kurnaz Avnussalah, tatlı diliyle arkadaşı Ali Safter'e yaptıkları işi büyük bir maharetmiş gibi anlattıktan sonra ondan çalınan paraları ister. Ali Safter cebindeki çaldığı dört lirayı çete reisine vererek, *"Beni efsunladın büyünün çekmesinden kendimi alamıyorum (36)."* der. Ali Safter'in bakış açısıyla kullanılan büyü ve efsun göstergeleri asıl anlamlarının dışında mecaz anlama göndermede bulunmuştur. Cerbezeli Avnussalah'ın evlendirme vadiyle dolandırdığı Hacı Ömer, öfkesini büyü ve sihir sembollerini kullanarak dile getirir: *"Başımı birinci felaketten daha büyüğüne soktunuz. Bu işte bir büyü mü, sihir mi var bilmiyorum. Tutuştum, Kerem'in arpa tarlası gibi cayır cayır yanıyorum (271)."*

Aşk Fırtınası romanında da tılsım ve büyü terimleri farklı bakış açılarıyla kullanılmıştır. Refik, sevgilisi Nermin'e yazdığı aşk mektubunda saçlarını göğsünde bir tılsım olarak sakladığını itiraf eder (46). Romanın kötü karakterli kadını Nermin, en yakın arkadaşının nişanlısı Doktor Refik'i cazibesiyle kandırarak kendisine âşık etmiştir. Feriha, başına gelen bu hadise karşısında Nermin'in sevgilisi Refik'e sihir yaptığını düşünmektedir (94). Çünkü Nermin, bu kirli ilişkisinden önce Feriha'ya yazdığı bir mektupta okul yıllarında bir Ermeni çocuğuna sihir yaparak onu kendisine âşık ettiğini anlatmıştır (88). Nermin elindeki bu sihir gücüyle istediği erkeği ağına düşürebileceğini iddia etmektedir (91). Feriha, okulu bitirdikten sonra farklı edebi mecmualarda yazılar yayımlamaya başlamıştır. Feriha'nın edebi yazılarından zevk alan okuyucuları onun ilham perilerinden güç alarak bu güzel

yazıları kaleme aldığına inanır. Nermin, Feriha'nın ilham kaynağını ironik bir dille eleştirir (64).

Gökyüzü romanının ana izleğini ispirtizma oluşturur. Sevim'in Bursa'daki ispirtizma macerasından sonra psikolojisi iyiden iyiye bozulmuştur: *"Bedia yenge yetmiş beşlik bir eski ihtiyar zaman kadınıdır (205)."* Sevim'in babalığıyla görüşerek bu hastalığın ancak Mayangaların genç kızı tütsülemesiyle geçeceğini söyler. Kahramanımız bu tür hurafeleri tasvip etmediği halde evlatlığının sağlığına kavuşacağı ihtimaliyle Mayangaların yapacağı tütsülemeyi kabul eder. İki gün sonra eve ihtiyar bir kadın gelerek Sevim'i tütsüler (228).

Ateş Böcekleri romanında nazar boncuğu batıl inanç göstergesidir. Romanın başkahramanı Necat'ın babası Şaban Efendi, ani bir hastalığa yakalanıp vefat eder. Ailesi, ölümünün kırkıncı gününde onun için mevlit okutur eve nazar boncukları asıp tütsüler yakar (71).

Edebiyatımız güçlü kalemi Peyami Safa, *Cumbadan Rumbaya* romanında üslubunu inanç diline ait göstergelerle zenginleştirmiştir. Realist yazar, anlatısında büyü göstergesine pratik dilde kullanıldığı şekliyle yer verir. Cemile, kiracıları Nail Bey'in zimmetine para geçirdiği için hapse atılmasına çok üzülür. Sevgilisi Selim'e tutuklanan babası için soru üstüne soru yöneltir: *"Neden yakaladılar onu? İftiraya mı uğradı? Biri beddua mı etti? Büyü mü yaptılar acaba? Söyle, çıldıracağım, anlat çabuk... (140)."* Selim, o esnada yanlarında bulunan muhallebici çırağı gittikten sonra babasının tutuklanma sebebini anlatır: *"Babam bir şirketin veznedarıdır. Ablam kanserden ameliyat olacağı zaman kasadan zimmetine para geçirmişti. Hepsi ablamın hastalığına gitti."*

Halide Edip Adıvar popüler romanı *Sinekli Bakkal'da* Çingene Pembe, sihir ve büyü gibi batıl inançları olan farklı bir karakterdir. Adıvar, Çingene Pembe karakterini tahlil ederken aslında halk arasında yaşayan batıl inanç sorununu özetlemiş olur: **"***Kızın yatsıyı kılışını seyreder ve her akşam bu uzun zahmetli işi düşünmeden yapışına şaşardı. Kendisi ömründe namaz kılmış değil. Bu dinsizliğinden değil, belki tembelliğinden ileri geliyordu. Hem o kadar büyük ve yükseklerdeki Allah, zavallı bir Çingene'nin namazına ne yapsın! Eğer insanın*

Allah'tan bir dileği olursa, evliyalar ne güne duruyor? Türbelere kandiller yakmıyor mu? Pencerelerine bez parçaları bağlamıyor mu? Namaz kılmak, dua etmek Allah'tan bir şey istemek değil mi? Evliyalar dirilerin dileklerini Allah'a anlatmakla mükelleftirler. Buna mukabil diriler onlara kurban kesiyor, karanlık türbelerin ışığını temin ediyor. Penbe'nin bir isteği olunca bir taraftan da bakıcılar, büyücüler vasıtasıyla perilere, cinlere başvururdu (266)." Romanın canlı karakterlerinden Sabiha Hanım'ın da bazı batıl inançları vardır. Sinekli Bakkal Mahallesi İmamı İlhami Efendi, Dahiliye Nâzırı'na Zaptiye Nâzırı Selim Paşa hakkında gönderdiği Jurnalde Sabiha Hanım'ın yozlaşan dinî yanından söz eder: *"Karısı sevici imiş, büyücü imiş. Kocasını padişaha şirin göstermek için büyü yaparmış (185)."*

Yosma romanının özelikle Doktor Fazıl Bey ve Güney arasında yaşanan aşk ilişkilerinin anlatıldığı bölümlerde tılsım ve büyü sembollerinin sıklıkla kullanıldığını tespit etmekteyiz. Doktor Fazıl ve Güney; evlendikten sonra birlikte akşam gezmelerine çıkar, ay ışığı altında romantik duygularla sohbet ederler. Ay ışığının ruhları tılsımlayan rengi, genç âşıkların duygusal yoğunluğunu arttırır (192). Fakat beklenen evlilik gerçekleştikten sonra karı koca arasında sorunlar yaşanmaya başlar. Güney, eşine haber vermeden evden dışarıya çıkmakta, geç vakitlerde eve dönmektedir. Doktor Fazıl, eşinin kendisini aldattığından şüphelenmesine rağmen eşinin kıvrak bedeni, büyülü güzelliği ve tılsımlı gözleri karşısında çaresiz kalmaktadır (198). Eşiyle tartıştığı bir sırada şu itiraflarda bulunur: *"Senin bu kadar güzel, bu kadar büyülü ve tılsımlı bir kadın oluşun beni çileden çıkarıyor (208)."* Romanda büyü ve tılsım metafora dönüşür. Anlatıda, cazibeli Yosma'nın büyülü ve tılsımlı bakışlarına sıklıkla vurgu yapılmaktadır (314). Doktor Fazıl'dan başka Ferit (31, 400), Rafet (248, 389), Osmanlı Bankası'ndaki genç memur (260), Yosma'nın kıvrak bedeni, büyülü ve tılsımlı bakışlarına hayran olmuştur. Yosma, tılsımlı ve büyülü bakışlarıyla sevgililerini nasıl etkileyeceğini bilir (334). Tılsım göstergesi Safiye (Yosma) ve babalığı Hüseyin arasında geçen dayak sahnesinin anlatımında da kullanılmıştır. Yosma, Hüseyin'in kendisine sinirlenerek saldırdığı sırada para lafını eder. Bu tılsımlı söz, Hüseyin'in sinirleri sakinleştirmek için yeterli olmuştur (382).

Türkiye'de Anadolu insanının bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde geleneklerinde yaşattığı hurafeleri ve batıl inançları ironik bir dille konu edinen

eserlerden biri de *Aşkın Temizi* romanındır. Roman dolaylı olarak yeni ideolojiyi destekleyen mesajlar içerir Romanın kötü karakteri Mebus Dümbelekzâde, yanındaki Çaydan Şeyhleri ile gece karanlığında kasabanın eğri büğrü sokaklarında yürürken birden sol ayağı kayar ve yere düşer. O anda kuduz bir köpek ayağını ısırır. Mebus, acılar içerisinde kıvranırken Büyük Şeyh: *"Meraka, endişeye hacet yok. Gerçi mucibi telaştır. Emme çaresi, ehli bulunmayanlar için. Çok şükür burası öyle değil. Şimdi Fatma Bacı gelir (372)."* diyerek tesellide bulunur. Fatma Bacı'nın Mebus'un yarası için uyguladığı hurafelerle dolu tedavi metodu romanın sonunda Mebus'un ölümüne sebep olur. Fatma Bacı: *"Kuduz duası okumak için bir maşa, bir de kara kalbur istedi. Hepsini bulup getirdiler. Kara boncuğu kalburun içine, kalburu paraların üstüne koydu. Maşa ile de kalburun içine, kalburu paraların üstüne koydu. Maşa ile de kalburun iç tarafından yaraların istikametine hafif hafif vurmaya başladı. Bu ameliyatı yaparken içeri çökmüş dudakları duayı mırıldanıyordu (373)."* Yazar- bakış açısıyla anlatılan bu bölümün devamında Fatma Kadın, köpeğin dilinden bir parça keserek üzerine kına vurduktan sonra Dümbelekzâde'nin yarasının üzerine basar. Tam kırk bir saat sonra yaranın duasının okunması gerekmektedir. Kasabada yaşayan Mebus Dümbelekzâde'nin yeğeni, dayısına büyü yapıldığı için kuduz bir köpeğin onu ısırdığını iddia eder. Kasabanın cahil kadınları da aynı görüştedir. Üç beş kadın ve kız, büyü hakkında düşünmeye başlarlar. *"Eskiden Allah korkusu olduğundan, pek nadir büyü yapılırdı. Lakin bugün ne kul ne de Tanrı korkusu var. Öyle hainler öyle karışmışlar türedi ki ocakları, hanümanları bir tütsüde bir üfürükte harman ederler (377)."* Hala, bu büyüyü bozmak için yeğeninden dolabındaki meşin keseyi getirmesini ister. Bu kesede içinde bir çürük diş, keçi tuzuna benzer bir şey, kirli bir nüsha ve bunun yanında bir parça tılsım vardır. Büyücü hala, bunları kırmızı bir beze sarıp yumak eder. Bu yumak, Mebus'un yeleğinin yahut ceketinin bir köşesine iç taraftan dikildikten sonra bütün büyü bozulmuş olacaktı (377). Büyü, tütsüleme, sihir ve tılsım gibi halk inanışlarına ait göstergeler Milli Mücadele yıllarında Anadolu halkının yozlaşan din ve inanç kültürünü yansıtmak için etkili bir şekilde kullanılmıştır.

Barbaros'un Ölümü romanında ihtida eden Akte ve Hızır arasında yaşanan aşk hikâyesi anlatılır. Romalı Akte, Oruç Reis'in bir gemide ele geçirdiği saray terbiyesi almış asil bir kızdır. Geldiği Cezayir'de memleketinden ayrı kalmanın

ızdırabını yaşamaktadır. Güzelliğiyle Barbaros'u kendisine hayran bırakan Akte, vatanından koparıldığı için mutlu değildir. Bu garip diyardan kurtulup kurtulamayacağını öğrenmek için bir falcıya müracaat eder. Elindeki bir çubukla yere bir çizgi çizen sihirbaz/falcı, bu çizgiye bakarak Akte'nin bir daha memleketine dönemeyeceğini fakat sultanlar kadar meşhur ve mesut olacağını söyler. Akte, sihirbazın bu açıklaması üzerine: *"Hayretle dudağını bükerek, sihirbazı daha fazla dinlemek istemedi… Bir miktar para vererek savdı (18)."* Oruç Reis'in Akte ile birlikte Cezayir'e getirip sonrasında Tunus Sultan'ı Mehmet'e hediye ettiği Romalı Necmülbahir'in de başından maceralı olaylar geçer. Berberiler Sultan Mehmet'in Türkleri Cezayir'den çıkarmak için yaptığı gizli planları Barbaros'a verdiği için Sultan'ın gözdesi Romalı Necmülbahir'i kaçırırlar. Barbaros'un askeri Yelkenci Hasan, Necmülbahir'i yamyamların elinden kurtarmak için yollara düşer. Hasan, Romalı Necmülbahir'i çöl ortasında bir ağaca asılı bir vaziyette görür. Romanın bu sahnesinin tasvir edildiği bölümde Berberi yamyamların lanetlenen bir kadını öldürülmeden önce ruhunun diğer ruhlara azap vermemesi için tütsüden geçirildiği anlatılır (41, 42).

Hayrettin Barbaros romanında çok sayıda farklı medeniyetlerin din ve inanç sembolleri kullanılmıştır. Hızır'ın Tunuslularla yaptığı mücadeleden sonra eski heyecanında ve canlılığında zayıflama olduğunu gören bazı dostları, marabutlara (savaşçı dervişlere) müracaat ederek Hızır'ın üzerine okuyup üflemelerini içinden fenalıklarının izale edilmesini isterler. Onların inançlarına göre Hızır'a sihir yapılmıştır. Romanda bu sihirden kurtulmak için neler yapıldığı detayıyla anlatılır. Gözler içinde bakırlar eritilip ateş üzerine atılmış kokulu otlar yakılır, koyunlar kesilir. Yüz bir taneden yapılmış tespih üzerinde namazlar kılınır, dualar okunur. Tedaviye birkaç gece devam edilmesine rağmen sihir bir türlü çözülmez (54).

Doktor Kamil Yazgıç, *Türk Yıldızı Emine* romanında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirildiği inkılâplarla Anadolu halkına sağlayacağı kazanımları anlatmayı hedeflemiştir. Yazgıç, okuyucusuna öncelikle batıl halk inanışlarının sebep olduğu cehaleti hissettirmeyi amaçlar. Romanda *Batıl Şeylere İtikat* başlığıyla ayrılan bölüm yazarın bu konudaki yaklaşımını ortaya koyar (265, 268). Romanın iç kapak sayfasında verilen bilgiye göre eser, dâhiliye vekâletinin

millî ve ahlâkî roman türünde açtığı bir müsabakaya katılmak için yazılmıştır. Romanda kahramanlar arasında gelişen diyaloglarda ilginç batıl inançlar söz konusudur. Şerife'nin evine gelen misafir bir kadın, sohbet arasında: *"Geçen gün yaptığınız tütsüden, verdiğiniz nüshadan çok şifa buldum. Cinler, periler lehülhamd dağıldılar. İyi saatte olsunlardan kurtuldum. Lütfen bana bir nefes daha eder misiniz? (101).*" der. Saf ve cahil kadın tütsü ve muskanın kendisi için şifa kaynağı olduğunu sanmaktadır. Romanın asıl erkek karakteri Kahraman, genç idealist kız Emine'ye (Yıldız) karşılıksız bir aşk duyar. Kara sevdaya tutulan Kahraman, gün geçtikçe içine kapanır; hiç kimseyle konuşmaz olur. Kahraman'ın tutulduğu melankoliden bihaber olan teyzesi, Kahraman'a büyü yapıldığını düşünür. Anlatıcı-kahraman (Emine), saf ve cahil Şerife teyzenin Kahraman'la ilgili söylediklerini hatıra defterine kaydetmiştir: *"Ah kızım bu senin amcan yok mu? Çok iyi kalpli çok cesur vatanperver bir adamdır, görmüş, geçirmiştir. Feleğin yedi çemberinden geçmiştir. Ne çare ki kötü karının birisi ona büyü yapmış onun için dünyada mevcut bütün kadınlardan hatta dişi mahlûklardan nefret ediyor. Yani senin anlayacağın bu adamı büyü kuvvetiyle bağlamışlar hem de Frenk sicimiyle bağlamışlar! Ben pekâlâ biliyorum hastalığının sebebi budur. Senin gibi iyi kalpli kanı sıcak anasından helâl süt emmiş bir kız alıp şeriat evine girmeyi aklından bile geçirmiyor. Haydi diyelim ki evvelce fakirdik. Fakat şimdi öyle mi ya? Her ay yüz lira kayd-ı hayat şartıyla maaş, kucak dolusu banknot, üstelik saray gibi bir apartman! Hediyeleri behiyeleri hanemiz istiap etmiyor. Paşa babasından miras kalıp da hovardalıkta batırdığı mal mülk kadar Allah yine verdi. Ah o hınzır kaltak karının meğerse ne kuvvetli büyüsü varmış. Oğlumun elini ayağını idam mahkûmu gibi çelik zincirlerle bağladı (265, 266)."* Kahraman'a büyü yapıldığını düşünen Şerife teyze, bu büyüyü çözmek için neler yapılabileceğini Emine'ye anlatır: *"Elbette şu kara büyüyü çözdürecek bir hoca bulurum altın anahtar her kilidi açar. Hele bana bir yüzlük kâğıt verde kollarımı paçalarımı bir kere sıvayayım. Tekkeleri, ocakları, türbeleri dolaşayım! (266)."* Emine (Yıldız), hurafelere inanacak kadar cahil değildir. Fakat çaresizlikten Şerife teyzenin büyü bozma teklifini kabul eder.

Korkuyorum romanında ruhsal bunalım yaşayan Zehra, davranışlarıyla kocası Fazıl Bey'i tedirgin etmektedir. Evin dedikoducu hizmetçi kızı Rukiye, Fazıl Bey'le Zehra hakkında görüşmek ister. Fazıl Bey: *"İnşallah kurşun döktürmeyi tavsiye*

etmeyeceksin! (108)" diyerek söze başlar. Aklını perilerle, cinlerle ve büyülerle bozan Rukiye, ***"****Bizim hanıma bir şeyler oldu, ya nazara geldi, ya büyü yaptılar. Hekim işi değil. Vallahi başka bir hal var (18)."* sözleriyle Fazıl Bey'i daha fazla evhamlandırır. Romanın bu sahnesinde Rukiye, Zehra'nın kocasını aldattığından şüphelendiği söyleyerek ona iftira atar.

Görüldüğü gibi romanlarda büyü, sihir, tılsım, tütsülemek gibi inanç unsurları, halkın eğitimsizliğini ve yozlaşan din yanını göstermek için birer argüman olarak kullanılmıştır.

2.1.1.4.3.4. Uğur, Uğursuzluk, Sayılar ve Günler

Farklı dinlere ve ırklara mensup uluslar, sayıların ve günlerin uğurlu veya uğursuz olduklarına dair ilginç inançları vardır. *"Anadolu'da uğur inancı oldukça yaygındır. Latince augur'dan gelen bu uğur kavramının sonradan anlamı biraz değişmiştir. Latin dilinde falcı, bilici, gizli bilgileri bilen, gizli ülkelerden bildirilen, getiren kimseye "augur" denir. Eski Roma'da bu bir görevdi. Tapınaklarda bu büyü, fal işleriyle uğraşan özel görevliler, yetkililer vardır. Devletin birçok işi onlara danışılarak yapılırdı. Özellikle savaşlarda, savaş açmalarda üstünlüğün sağlanıp sağlanamayacağı bu augurlara sorulur, onlar da fal açar, gelecekteki durumu bildirirlerdi. Sonradan bu kavram Türklere, Asya'ya geçti. Eski Türkçede "uğur" sözü bugünkü anlamda kullanılmazdı. Mutluluk, yücelik, devlet gibi değişik anlamları vardı. Uğur, bir işin, bir eylemin sağladığı sevinç, mutluluk, işin yolunda gitmesi, çıkar anlamına gelir. Sonu yıkımla biten bir eylem, bir davranış uğursuz, çıkarla, mutlulukla biten ise uğurlu sayılır. Uğur kavram olarak değil de eylem, görev olarak en eski Anadolu dinlerinde de vardır."* (Eyüpoğlu, 1987:152) Uğur ve uğursuzluk göstergeleri romanlarda gerçek, mecaz ve yan anlamlarda kullanılmıştır. Özellikle halk ağzında olumlu veya olumsuz durumlarda karşılık bulan uğur inancı romanlara başarıyla yansıtılmıştır. *Üç İstanbul* romanında salı günleri ve 13 sayısı, *Gece Konuştu* romanında 7 sayısı ve salı günleri, *Çöl Gibi* romanında 3 sayısı, *Hayat Sen Ne Güzelsin* romanında yedileme, kırklama ve 13 sayısı, *Yosma* romanında yine aynı şekilde 13 sayısı, *Aşkın Temizi* romanında 41 sayısı bu kategoride tespit ettiğimiz batıl inanç unsurlarıdır. *"Sayıların kutsallığı Anadolu'nun evren anlayışı, yaşama koşullarıya sıkı sıkıya bağlantılıdır. Ancak, bu bağlantıya dayanılarak bütün*

kutsal sayılar Anadolu kaynaklıdır da denemez. Yedi sayısıyla ilgili örnekler okununca birçoğunun Anadolu'ya dışardan geldiği görülecektir. Yedi ile bağlantılı inançların hepsinin değilse de birçoğunun Anadolu kökenli olduğu, birçoğunun da Anadolu'da yaşayan değişik inançlara bağlı topluluklarca benimsenip yaşatıldığı kuşkusuzdur. Yedinin kutsal bir nitelik taşıdığı inancı Anadolu ile onun komşularıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkıyor. Mısır, Sümer, İran, Akad, Hind, Hitit, daha sonra Yunan, Roma uluslarının düşüncelerinde yedinin ayrı bir önemi, bambaşka bir yeri vardır. Bu sayının taşıdığı kutsallık, olaylarla, törenlerle, sözün kısası yaşanan gerçeklerle kökensel bir ilişki içindedir. Bu ilişkinin soyut inançlardan oluştuğu söylenemez. Olayın kaynağında doğayla insan arasındaki yaşam bağlantısı vardır. Bunu, güncel olayların akışı içinde, insan davranışlarını, eylemlerini etkileyen inançlardan anlıyoruz. Olaya, duygusal değil de bilimsel bir tutumla yaklaşılırsa, doğada, yedinin, bu yedi sayısıyla ilgili inançların kurduğu bağlantı ilkin Sümer uygarlığında çıkıyor ortaya. Bugün için en eski olarak bu Sümer inançlarını biliyoruz, belgeler şimdilik öyle gösteriyor. Onlardan sonra Mısır ile Hititler geliyor." (Eyüboğlu, 1987:197) Araştırdığımız romanlarda günlerle ilgili inanç algısı salı günüyle sınırlıdır. Salı günüyle ilgili olumsuz inanç algısının Hristiyan kültürüyle ilişkili olduğu açıktır. *"Birtakım Hristiyanlar Salı'yı uğursuz sayarlar. Bu uğursuzluk İstanbul'un salı günü Türklerin eline geçmesinden dolayıdır. Ortaçağ'da İstanbul, Hristiyanlar için kutsal bir şehir sayılırdı. Bütün Hristiyanlar İstanbul'un Türklerin eline geçtiği günü, büyük bir acı günü, üzüntü günü diye kutsuz, uğursuz sayarlar. O gün pek iş yapmazlar (Anadolulu Rumlar). Zamanla bu inanç Anadolu'da yan yana yaşayan Hristiyanlardan Müslümanlara geçmiştir. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde salı gününün gerçekten uğursuz olduğuna inanılır."* (Eyüboğlu, 1987:75)

Uğursuzluk, *Dağları Bekleyen Kız* romanında sık sık kullanan bir göstergedir. Sözcüğün göndergesi gerçek hayattaki anlamıyla örtüşür. Kahramanlar kötü ve çirkin durumda yaşadıkları kaotik ruh halini yansıtmak için uğursuzluk göstergesini kullanmışlardır. Anlatıda hava, gece, güneş ve dağ gibi doğaya ait unsurlar, kahramanların bunalımlı anlarında uğursuz olarak algılanmıştır.

Tekrar Unsurları: (10, 96, 95, 143, 144, 129)

Hep Senin İçin romanında Muhlis, hala dediği Kevser'in kızı Hicran'a âşık olmuş, onunla evlenmek istemektedir. Bu evliliğe karşı çıkan Muhlis'in babası, ona Hicran hakkında duyduğu kötü şeyleri anlatarak oğlundan bu uğursuz sevdadan vazgeçmesini ister (54).

Utanmaz Adam romanında, dolandırıcılığı meslek haline getiren Avnussalah'ın trajikomik maceraları anlatılır. Romanda sıradan insanların kullandığı argo ifadeler geçmektedir. İşleri yolunda gitmeyen veya kasvet hali hisseden kahramanlar uğursuzluk deyimini kullanırlar (225, 254).

Anadolu'da baykuşların uğursuzluk getirdiğine inanılır. Bu yüzden baykuş gören insanlar işlerinin kötü gideceğinden dolayı bir tedirginlik hissedeler. Konusunu yaşanmış veya yaşanabilir bir olaydan alan *Bir Kız Böyle Düştü* romanında bu türde bir hurafeyle karşılaşırız. Başkarakter İffet, annesinin halsiz, renginin solgun olduğunu gördüğünde ona hasta olup olmadığını sorar. Annesinin verdiği cevap baykuşların uğursuzluk getirdiği ile ilgilidir:*"Hayır kızım bir baykuş öttü de, şimdiye kadar bu uğursuz kuşun buralarda sesini duymamıştım. Tanrı hayırlar vere (72)."*

Barbaros'un Ölümü romanında ihtida eden Akte ve Hızır arasında yaşanan aşk hikâyesi anlatılır. Romanda günlerle ilgili hurafe inanışlar bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın çok garip itikatları vardır. Mesela ad koymayı, temel atma merasimini salı günleri yapar. Salı günü, onun için uğurlu bir gündür. Zaten Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u salı günü zapt ettiği için o gün Türkler için çok uğurlu sayılmaktadır (110).

Gökyüzü romanında uğursuz olduğuna inanılan bir evden söz edilir. Romanın ana izleğini ispirtizma oluşturur. Romanın ate grubu içerisinde ispirtizmaya merak salan bu konuda haberleri takip eden asıl kişi Mükerrem'dir. Mükerrem, ispirtüalist dostlarından yeni bir mektup alır. Mektuptaki habere göre Bursa'da uğursuz olarak bilinen metruk bir eve Bulgaristan göçmeni kalabalık bir aile yerleşmiştir (61). Mahalle sakinleri bu evde perilerin ve ruhların yaşadığına inanır.

Uğursuzluk, *Cumbadan Rumbaya* romanında silik de olsa geçmektedir. Cemile, kiracıları Nail Bey'in zimmetine para geçirdiği için hapse atılmasına çok

üzülür. Cemile, Selim'le aşk yaşarken bir taraftan da Tahsin Bey'in zenginliğinden istifade etmek için onunla gönül eğlendirir. Tahsin Bey, sevdalandığı Cemile Hanım'ın emrine bir araba tahsis eder. Araba, Cemile Hanım'ın evine gideceği yerde Sarı İmam'ın evinin önünde park eder. Mahalle sakinleri, ilk defa böyle lüks bir arabayı evlerinin önünde görmektedirler. Otomobil Cemile'nin evlerinin kapısına doğru giderken pencereden sarkan başlar: *"Ayol seninki aldı yürüdü, yıl uğursuzun… (53)."* derler. Anlatıda uğursuzluk inancına bu şekilde atıfta bulunulmuştur.

Bir nesnenin uğur getirdiği inancını *Leylaklar Altında* romanında görmekteyiz (142). Yılbaşında Hikmet Bey Nuran'a hediye olarak gramofon ve plak alır. Nuran da ona atkı örmüştür. Nuran, gramofonu kurup plağı takınca eline iğneyi batırır. Canı yanan Nuran, *"Yeni yıla yalanla başladın hocam, bak bana uğur getirmedi (131)."* deyip plağı döndürür.

Bir nesnenin, ânın, kişinin veya olgunun uğursuzluk getireceği inancı *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında da geçmektedir. Necla, Amerika'ya kaçırıldıktan iki ay sonra babası Fevzi Sadullah Paşa'ya bir telgraf gelir. Telgrafın konağa ulaştığı gün Necla'nın nişanlısı Aslan Turgut da konakta bulunmaktadır. Gelen telgrafa çok sevinen Fevzi Sadullah Paşa, müstakbel damadına: *"Sen çok uğurlu bir erkeksin…, evimize ayak basar basmaz Amerika'dan mektup geldi (28)."* der. Polis hafiyesi Aslan Turgut, bu tür batıl inançlara inanmaz. Fakat o an için Fevzi Sadullah Paşa'nın bu açıklamasına sessiz kalır. Necla'nın izini takip etmek için Amerika'ya giden Aslan Turgut, Necla'nın Amerika'da tutulduğu eve baskın yapar. Orada nişanlısı Necla'yı değil, nişanlısına verdiği mendili bulur. Mendil Aslan Turgut'un mazide Necla'yla yaşadığı bir hatırayı çağrıştırır: *"Necla: 'Bana mendil verme! Ayrılırız…' demiş, Aslan: 'Mademki hoşuna gitti. Al ve böyle batıl itikatlara inanma.' diye cevap vermişti (194)."*

Sabahattin Ali, dinî ve batıl inançları hem eserlerini daha gerçekçi kılmak hem de batıl inançların toplumun ve kişinin hayatındaki bozucu tesirini vurgulamak için sık sık kullanır. (Baykan, 2005:297) Analiz ettiğimiz *Kuyucaklı Yusuf* romanında Baykan'ın bu tespitiyle karşılaşırız. Romanda muskanın uğur getireceğine inanan tipler vardır. Kübra'nın annesi bu tiplerden biridir. Temizlikçi kadın, Yusuf'a mazisini anlatırken serseri kocasının Kübra'nın boynundaki muskayı alıp kayıplara

karıştığını söyler. Yazar, geriye dönüş tekniğiyle o anı sahnelerken zavallı kadının kızına hitaben: *"Aman kızım ne diye ağlarsın? Takibe gitmiştir, muska da ona uğur getirir de çabuk döner inşallah (41)."* dediğini söyler.

Yakut Yüzük romanında gizemli kadının parmağındaki sırlı yüzüğün uğur getirdiğine inanılır. Romanın gizemli kadın kahramanı Nilüfer, katıldığı baloda yüzünü yıkarken farkında olmadan yeşil taşlı yakut yüzüğünü düşürür. Nilüfer'in salondan ayrılmasından sonra yüzüğü bulan âşığı Ali Tunç, uğur getireceğine inandığı yüzüğe sahip çıkar (137). Nilüfer, uzun bir süre sonra Ali Tunç'a gönderdiği bir mektupta bütün hayat macerasını anlatarak bu yüzüğün önemi ve değeri hakkında bilgi verir.

Bulgar Sadık romanının asıl karamanı İstoyan, Müslüman olduktan sonra Türkler için Bulgar komiteleriyle ve Balkanlardaki dağları mesken edinen Bulgar çeteleriyle mücadele etmeye başlar. Osmanlı paşaları Abdülhamit'in izniyle Bulgar Sadık'ı cesurca verdiği mücadeleden dolayı İstanbul'a komiser olarak görevlendirirler. Sadık, İstanbul Sirkeci İstasyonunda ilkin bir bezirgânla karşılaşır. Dedesi İnce Kaptan'ın kendisine miras olarak bıraktığı bir kitapta daha önce okuduğu bir bölümü hatırlayarak bu karşılaşmanın kendisine kötülük getireceğine inanır. Kitapta nadir karşılaşılacak bir hurafe vardır: *"Bir yolun başlangıcında veya bittiğinde yılana, kadına rastlarsan, uğur getirir karşına; korkma yürü yoluna. Tavşanla bezirgânla karşılaşırsan yumsuzluk getirir başına, dön sağına (98)."*

Uğursuzluk inancının farklı bir çeşidini *Eski Hastalık* romanında tespit ediyoruz. Romanın ikinci karakterlerinden Doktor Emin Bey, vapur yolculuğu sırasında hastalanarak vefat eder. Gemi çalışanları doktorun ölümünü yolculardan gizlerler. Çünkü gemideki ölünün uğursuzluk getireceğine inanırlar (195).

Kutsal bir nesnenin uğur getireceğine olan bir halk inanışını *Toprak Mahkûmları* romanında da okuruz. Romanda Tepeköy Camisi'nde muhafaza edilen üzerinde ayet ve hadis yazılı bir sancaktan da söz edilir. Sancak, Plevne Savaşından kalma bir hatıradır ve sancağın köylüler için kutsal bir değeri vardır. Köy âdetlerine göre, bu kutsal sancak evlenecek gençlere uğur getirmesi için düğün günlerinde ve

köyden savaş cephesine asker uğurlandığı günlerde çıkarılıp köy meydanında gezdirilir (51).

Çöl Gibi romanında ise üç rakamıyla ve kırkı çıkmayla ilgili hurafe inanışlar bulunmaktadır. Romanın merkezi kahramanı Nazan, kızı Nesrin'e hitaben hapishanede yazdığı hatıra defterinde evlendikten sonra koca evinde karşılaştığı ilginç olayları anlatır. Nazan'ın gelin olarak geldiği evde ilginç hurafe inançlar vardır: *"Bu evin en nüfuz sahibi şeylerinden biri de 3 sayısı, 3 rakamı idi. Şartlı titizlik ve temizliğinden her iki lâkırdı başında bahseden kaynanam, kızına da, oğluna da, hatta galiba bütün adamlarına da bu üç sayısından can alan sinirini geçirmişti. Eller yıkandıktan sonra, üç defa suyun altından geçirilme, kapılar kilitlendikten sonra üçer defa tekrar, muayene edilme, çamaşır yıkanırken her su arası, leğenleri üçer defa çalkalatma, her sabah, işe giden oğlunun arkasını yine üç defa sıvazlama. Bunlar bu 3 efsununun en tabii sayılabilecek tatbik yerleri idi. İçlerinde öyleleri vardı ki, gülmek mi, yoksa ağlamak mı lâzım, ben de kestiremezdim. Titiz ve sinirli kadıncağız, her gece soyunduktan sonra, yanından geçerlerken biri sürünecek diye ödü koptuğu yatağına, geceliğinin eteklerini toplar, tam 3 defa arka arkaya tekrar ederek girer, hoplar, çıkar tekrar sıçrardı. Üzerindeki düğme ve kopçalar, ya 3 tane, ya da 3'le taksim edilebilecek adetlerin dışına çıkamazdı. Her işe üç sayısını o kadar sokardı ki, elinde olsa namaz vakitlerini bile beşten üçe İndirirdi. Bu eve girdiğimizin haftasında, zavallı ninemin de ölmesiyle, ne hale girdiğimi görerek, bana acıyıp candan bir şey, bir teselli sözü söyleyeceğine: 'Gördünüz mü bir kere şu olanı? Biz burasını alalı beri bu evden hiç ölü çıkmamıştı. Bir evden bir tabut çıktı mı, muhakkak iki tane daha çıkar. Üç kişi ölür. Allah aklımı saklasın. Bu ne uğursuzluktur.' dedi. Odanın içindeki insanların üzerine, sayısı her halde üçle alâkadar bir şeyler okuyarak, üçer kere de üfledi. Ninemi götüren cemaatin arkasından, Necdet'le ben, bükük boyunlarımız, kızarmış gözlerimizle, camın dibinde ağlayıp hıçkırdığımız o günden sonra da bu söz her 3 rakamının değiştiği, yani üçüncü gecesinde, üçüncü haftasında, üçüncü ayında, üçüncü kandilinde tekrarlandı ve kabahat bizde imiş gibi hem bu, 'ne uğursuzluktur lafı döndü dolaştı (80,81)."*

Gece Konuştu romanında batıl inançlarla ilgili halk bilimi alanında değerlendirilebilecek önemli malzemeler vardır. Romanda yedi rakamı ve salı günü

ile ilgili batıl inançlardan söz edilmiştir. Niyazi, babasının ölümünden sonra annesinin ve kardeşlerinin ekmek parasını kazanmak için iş arar. Ancak bir türlü iş bulamaz. Annesi iş bulsun diye yedi salı oruç tutacağını söyler. Niyazi de annesinin daha fazla üzülmemesi için yalandan iş bulduğunu söyler. Evdeki herkes, annelerinin yedi salı oruç tutmasından dolayı kardeşlerinin iş bulduğuna inanır. Romanda Niyazi'nin anlatımıyla bu boş inanış hakkında şu bilgiler verilir: *"Annem hem gülüyor hem ağlıyor ve anlatıyordu. Benim bir işe yerleşebilmem için 7 salı orucuna başlamakla kalmamış, günlerce evvel Galata'da, Yeraltı Camisi'nde Kur'an açmış. Orada, yeşil örtülü rahle üzerinde meşin kabı yaldızlı büyük bir Kuran dururmuş. Muradı olanlar, Yeraltı Camisi'ne gider, yeşil örtülü rahlenin üzerinde diz çöker, besmeleyle, meşin kabı yaldızlı büyük kitabın yapraklarını –her yaprağında lâilâhe illâllah diyerek- çevirirlermiş. Sonra, murat yerine geldiği gün açık bırakılan kitap gidilir, kapatılırmış (183)."* Romanın üçüncü bölümünde başkahraman Hikmet'e çalışması için iş imkânı vererek onu sokak serseriliğinden kurtaran Hayati'yle ilgili batıl bir inanıştan da söz edilir. Hayati doğduktan sonra babası ölmüştür. Bu sebeple annesi onu evin uğursuzu olarak görmüş, evde başlarına ne felaket gelse Hayati'den kaynaklandığına inanırmış. Sanılanın aksine beş kardeş arasında ihtiyar anneleriyle ilgilenen ve güzel işler başaran tek evlat Hayati olmuş (224).

On üç rakamının uğursuz olduğunu inanan bir kahramana *Yosma* romanında rastlarız. Zengin ve şöhretli Suat, sevgilisi Selma'yla birlikte kaldığı otelde ahlâk polisi tarafından basılır. Suat otelin on üçüncü odasında kalmaktadır. Bu oda numarasıyla ilgili algısını şöyle anlatır: *"Şu on üç sayısını hiç beğenmem. Hep bana uğursuz gelir. Yine oda numarası on üç... (150)."*

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında başkahraman Süleyman, mirasyedi saf bir tiptir. Romanın sahtekâr karakteri Hüseyin Tuğrul, arkadaşı Süleyman'a yedileme ve kırklama yaparak sürekli bir mekâna gitmekle zengin bir iş adamı, nüfuzlu bir zat, paralı bir kadına eş olabileceğini ve Hızır'la da karşılaşacağını söyler. Her duyduğuna kolaylıkla inanan Süleyman, eğlence mekânı Tokatlıyan'ı mekân edinerek kurnaz arkadaşının dediklerini uygulamaya başlar. Fakat altıncı gün olmasına rağmen gittiği mekânda Hızır suretinde hiç kimseyle karşılaşmaz (57). Süleyman için tek teselli, bu mekânda Prenses Şükriye Hanım'la tanışmış olmasıdır.

Kendisini zengin ve şöhretli bir bayan olarak tanıtan Prenses Şükriye, Süleyman'ı aşk tuzağına düşürmüştür. Zengin erkeklere düşkün olan Prenses Şükriye, Süleyman'ın paralı olduğuna inanmaktadır. Fakat zamanla uyanık sevgililer birbirlerinin gerçek yüzlerini tanırlar. Prenses Şükriye, Süleyman'la hileli işler çevirmeye devam eder. Hilekâr kadın, Güzin'e âşık olan Fikret Selim'e bir oyun oynamak ister. Süleyman'a telefon ederek onu arkadaşlarıyla Darülbedayi'de on üç numaralı locaya davet eder. On üç rakamını tercih etmesinin nedeni, bu sayının uğurlu olduğuna inandığı içindir. Locaya Fikret Selim'le gelen Şükriye, böylece davetliler arasında bulunan Güzin'i kıskandırmış olur (184, 186). Romanın ana kahramanı Süleyman, karşılaştığı olaylarda uğuru önemser. Ahmed Sırrı, yeğeni Süleyman'a, sevgilisi Canan'dan bir an önce ayrılması için baskı yapar. Süleyman, ortada bir sebep yokken sevgilisinden ayrılmakla başına uğursuz olayların geleceğine inanır (134, 139).

Aşkın Temizi romanında kutsal olduğuna inanılan 41 sayısına atıf yapılmıştır. Kötü karakter Dümbelekzâde'nin kuduz tedavisini yapan Fatma Kadın, köpek dilini yaranın üstüne bastıktan sonra *"zınhar kırk bir, tam kır bir saat sonra (374)."* duasının yapılacağını söyler. Çünkü kırk bir sayısı sırlı ve kutsaldır.

Sayılar ve günlerle ilgili halk inanışları *Üç İstanbul* romanında farklı niteliktedir. Romanda İstanbul'un zengin sosyete aileleri arasında var olan bazı batıl inançlara yer verilmiştir. Romanın dalkavuk karakteri Süleyman, zengin ve varlıklı Hidayet'in itibarını sarsmak için Hidayet'i kötülemektedir. Konakta karşılaştığı Avukat Adnan'a, Hidayet'in ailesini kötüleyerek onu Hidayet'ten soğutmaya çalışır. Süleyman, Hidayet'in soyca deli olduğunu, babasının da hurafelere inandığı söyledikten sonra cehaletini ortaya koymak için batıl inançlarından söz eder: *"Azizim Hidayet soyca delidir! Büyük babası kazasker Giyaseddin Efendi 'Pembe Yalının Deli Mollası' diye Beylerbeyi'nde bir tarihtir. Gençliğinde ölen babası ise salı geceleri uğursuzdur diye karısıyla münasebette bulunmazmış (120)."* Maliye Nâzırı ise uğur getirdiğine inandığı Delailülhayrat'ı önemser. Çünkü, *"Çok sevdiği bir tane kızı bir Ramazan ayı Şeyh'in Delailülhayrat'ını okuduğu akşamı doğmuştur (95)."*

Romanın merkezi karakteri dinsiz Adnan'ın sayılarla ilgili saplantıya varacak kadar boş inançları vardır. Bu saplantısı yakın dostu Moiz'in karısı Raşel'e olan

tutkusundan dolayı konaklarına çok sık gitmeye başlamasından sonra ortaya çıkar. Adnan, Moiz'in konağına tam on üç defa gittiğini hesaplamıştır. Hiçbir değere inanmayan Adnan on üç sayısının uğursuzluğuna inanmaktadır. Romanın bu sahnesi, yazar-anlatıcı bakış açısıyla aktarılır: *"Adnan bu eve on üçüncü defa geliyordu. Bu iki kitabın ikisi de on üçtü. Bu üç tane on üç şeametti. Adnan kendi kendine 'bu rüyayı bir daha görmeyeceğim.' dedi. Zengin olduğu günden beri Adnan, on üçten tıpkı Hidayet gibi korkuyordu. Büyük refahların yapma ızdıraplara ihtiyacı vardır (376)."* Kutsal dinlerin hiçbir esasına değer vermeyen Adnan, inanma ihtiyacını hurafelerle karşılar. Adnan'ın sıra dışı bu zihin dünyasını yazarın ifadeleriyle okuruz: *"Fakat tuhaftır, Adnan, artık her şeye inanıyordu: Rüyaya, salıya; gözünün seyirmesine; kışa; baykuşa örümceğe, her şeye… Belkıs'la kışın evlenmişti de onun için ondan ayrılmıştı (459)."*

Gerçek hayatta karşılaştığımız sayı, gün, uğur veya uğursuzlukla ilgili halk inanışlarının bir kısmı, kurgu dünyasında mizah ve nükte malzemesi olarak kullanılmakla birlikte çoğunluğu Türk halkının son yüzyılda içine düştüğü cehaleti yansıtmak için kullanılmıştır.

2.1.1.4.3.5. Fal ve Yıldız Kayması ile İlgili Hususlar

İslam toplumlarında batıl da olsa fala inanan, fal baktıran çok sayıda insan vardır. Günümüzde uydu üzerinden yayın yapan bazı televizyon programlarına telefonla bağlanarak falına baktıran seyirci sayısı az değildir. İslam dini falı ve gayptan haber vermeyi reddeder. Bizim inancımıza göre gelecekteki hadiseleri Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Bu gerçek Kuran-ı Kerim'de geçen ayetlerle de sabittir. Müslümanların falcılığı İslamiyet öncesinde Mısırlılardan ve Asurîlerden öğrendikleri bilinir. (Günaltay, 1997:294) Yıldızlara, suya veya ok, iskambil kâğıdı ve bakla gibi objeleri kullanarak falcılık yapmak İslam öncesine ait hurafelerdir. (Yavuz, 1998)

Romanlarda günlük hayatın fal gerçeğini görebiliyoruz. Yıldızlara dayalı batıl inançlar sadece iki romanda geçmektedir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında kahramanlar kozmopolit tiplerdir. Pansiyon sakinleri arasında fala inanan ilginç tipler bulunmaktadır. Anlatıcı-özne, pansiyondaki odasında bulunan özel eşyalarını almaya gittiğinde mutfak masasının üzerine bırakılmış eski ve yağlı bir deste iskambil kâğıdı görür. Bu kâğıtların kime ait olduğunu ve ne işe yaradıklarını merkezi anlatıcının: *"Bunlar Zinet'in fal kâğıtları idi. Faika ile Zinet ne zaman biraz boş kalsalar, hemen oturup fala bakarlardı (225)."* şeklindeki ifadelerinden anlarız.

Fuji-Yama romanında Japonya sefaret daktilo memurluğuna atanan Necile'nin aşk macerası anlatılır. İstanbul'dan Japonya'ya deniz yoluyla giden Necile, yolculuk boyunca farklı ülkeleri görme fırsatı bulur. Vapur, Bombay'da demirlemiştir. Yazar Bombay limanında Hintli fakirleri ve soyguncuları: *"Cuma günleri cami kapılarında Müslümanlara misvak ve hacıyağı satan bir diğeri pazar günleri limanı dolduran bahriyelilerin el falına bakar (69, 70)."* cümleleriyle tanıtır.

Öldüren Kim? romanı, Vezir Abdülkerim Paşa'nın cinayetini sorgulayan bir dizi olayları anlatır. Naci Bey, cinayetin ervahlar arasında işlenmiş olabileceğini düşünür. İlginç düşünceleriyle çevresinde aykırı bir tip olan Naci Bey, daha da ileri giderek cinayeti çözmek için iskambil kâğıtlarını kullanarak ervahlarla görüşmeyi dener (117). Naci Bey'in tavırlarından ve fikirlerinden pek hoşlanmayan Avukat Murat, Paşa'nın torunu Ramiz'e onunla ilgili çekincelerini şöyle anlatır: *"Şamlının avdetinden beri bir fikir beynimi tırmalıyor. Sakın bu herifte bir manyetizma kuvveti olmasın? ...İspritizmayı fevkalade iyi bildiğini kendi itiraf etti. Acaba uykudayken bir şeyler yaptırmak üzere, seni tesiri altına almış bulunmasın (213)."*

Şehvet ve kumar düşkünü Ahmet Ziya'nın kirli aşk ilişkilerinin anlatıldığı *Yıldız Yağmuru* romanında fal açtırma âdetini okumaktayız. Ahmet Ziya'nın sevdalandığı Sara, birgün sevgilisine doğup büyüdüğü Eyüp semtine beraber gitme teklifinde bulunur. Ahmet Ziya, bu teklifi memnuniyetle karşılar. Genç âşıklar, yolda giderlerken fal bakan çingene kızlarla karşılaşırlar. İstemeyerek de olsa çingenelere fal baktırırlar. Siyah gözlü, siyah kaşlı tombalak falcı kız konuşurken onlar dinler gibi yapıyorlardı: *"Senin etrafında pervane gibi dolaşan üç kız var. Biri esmer mi desem, kumral mı desem, buğday mı desem… Ötekisi de mavi gözlü mü desem, yeşil gözlü mü desem, çakır gözlümü desem… Üçüncüsü de bekâr mı desem, evli mi*

desem, dul mu desem der demez Ziya, kulak kesildi (62).” Ziya şaşırmıştır. Çünkü bu olay yaşanmadan önce briç oynadığı kumarhanede kendisine üç kadın musallat olmuştur. Ziya, falda çıkan kadınların bu kadınlar olabileceğini düşünür.

Anadolu halk kültüründe yıldız kayması anında tutulan dileklerin gerçekleşeceğine inanılır. Bu halk inanışını *Kalbimin Romanı*'nda okuruz. Sevim, gece vakti bir yıldızın gökyüzünde uçtuğunu görünce bu anda insanların içlerinden geçirdikleri düşüncelerin gerçekleşeceğine inandıklarını hatırlar. Bu esnada sevgilisi Mazlum'un gözlerine baktığında Gönül'ü arzuladığını hisseder (30). Sevim, platonik aşk duyguları beslediği Mazlum'un ablası Gönül'e âşık olmasını çok kıskanır. Romanın ana izleği aşk ve kıskançlıktır.

Yıldız kayması anında edilen duaların kabul edileceği inancını *Leylaklar Altında* romanında görmekteyiz (142). Nuran bakıcılığını yaptığı âmâ Nedim'i koruda gezdirirken ona: *“Başımızın üstündeki gümüş işlemeli mavi çevrenin elmaslarından biri düştü.”* der. Yıldız kayarken edilen duaların mutlaka Allah tarafından kabul edileceğini hatırlayan Nuray, Nedim'in gözlerinin açılması için Allah'a yalvaracağını söyler (63).

2.1.1.4.3.6. Nazar ve Muska İle İlgili Hususlar

Temel İslam kaynakları nazar değmesinin doğruluğunu kabul eder. Nazarın varlığı aynı zamanda bilimsel bir araştırma konusudur. *“Başkalarında bulunmayan bir özellikten, nitelikten dolayı kıskanılan, imrenilen insan, hayvan çarpılır. Bol yemiş veren ağaçların bile çarpıldığına, onlara nazar değdiğine inanılır.”* (Eyüboğlu, 1987:101) Halk arasında kullanılan nazara gelmek ve nazar çarpması deyimleri, İslam inancından kaynaklanır.

Nazar inancı, batıl bir inanç olmamakla birlikte nazara karşı mavi boncuk takmak, kurşun döktürmek, yüze veya çevreye tükürmek hurafe inançlardır.

İncelediğimiz romanlarda nazar ve muska sembolleri son dönem Anadolu halkının komikliklerini ve cehaletini yansıtmak için kullanılmıştır. Romancılar pratik dilde karşılaştığımız bu dinî sembollerden yararlanmışlardır.

Nazara karşı tükürme âdetini *Kodaman* romanında okuruz. Romanda Kodaman'ın sünnet töreni mizahî bir üslupla anlatılır: *"Mahallenin bütün çocukları, cemaatle gelip Kodaman'ı yatağında ziyaret ettiler. Düğün evine gidememiş olan mahalle karıları da buraya üşüşüp birer kere çocuğun yüzüne tükürerek, maşallah dediler (69)."* Günümüz kültüründe halen yaşatılan yüze tükürülerek nazardan korunma inanışı İslamiyet'in asıl geleneğiyle örtüşmeyen bir davranıştır.

Batıl inançlar *Aşkın Temizi* romanında ana izleği oluşturur. Olay, Konya'nın küçük bir kasabasında geçer. Boş inançlara sahip cahil köylülerin karşıt gücü, Doktor Erden'dir. Ramazan bayramı şenliği için hamama giden Emiş, banyoda fenalaşarak bayılır. Yere düşen genç kızın sağ ayağı dizine kadar sıyrılır. Kasabada herkes Emiş'e nazar değdiğine inanıyordu. Yakın akrabaları bu nazarı bozmak için hemen tedaviye başlar. Katır tırnağı tütsülemek, dereye ağ kepçe atarak küçük bir balığın canlı canlı gözlerini iğnelemek, kurşun döktürmek ve çeşit çeşit dualar etmek Emiş'in iyileşmesi için uygulanan tedavi yöntemleriydi (508).

A. O. Kırksekizoğlu'nun *Beyza* romanında Anadolu halkının nazara karşı aldığı tedbirlerle alay edilir. Romanın giriş kısmında yozlaşan dinî değerler eleştirilir. Yapılan eleştiriler doğru ve haklıdır. Esnaf, nazar değmemesi için dükkânlarının saçaklarına eski ayakkabı veya boynuz parçası asmaktadır (8). Nazardan korunmak için mekâna at nalı veya eski ayakkabı gibi garip nesneler asmak, reel hayatta da karşılaştığımız boş inançlardır.

Anadolu insanının nazara mani olmak için batıl inanışları *İkinci Dünya* romanına da yansımıştır. Murat İstanbul`da yaşadığı karşılıksız aşkın buhranını atlatabilmek için çocukluğunu geçirdiği C.. köyüne taşınır. Murat, bu köyde taşındığı Salim Bey ve kızı Nihâl ile karşılaşır. Murat ile Nihâl arasında temeli geçmişe dayanan romantik duygular tekrar filizlenir. Nihâl, Murat'a karşı mesafeli olsa da saadetine vesile olacak tek erkeğin yine de o olduğuna inanır. Murat ise büyük bir tutkuyla bağlandığı Yurdagül'ün tesirinden kurtulabilmek için yeni bir aşk ilişkisi yaşamanın hevesindedir. Bu duygu ve beklentilerle iki genç sevgili evlenirler. Genç çiftler ve sevenleri bu evlilikten dolayı çok mutludurlar. Evlerinin bahçıvanı Salih, gençlere nazar değmemesi için dualar eder, bir şeyler okuyarak yüzlerine üfler, ceplerine karace otu koymalarını tavsiye eder (61). Nazar inancı, temel İslami

kaynaklarda sahih hadislerle desteklenmiştir. Fakat bahçıvan Salih'in nazara karşı karace otunu tavsiyesi etmesi, dinî kaynaklarda yeri olmayan batıl bir halk inanışıdır.

Korkuyorum romanında ruhsal bunalım yaşayan Zehra, davranışlarıyla kocası Fazıl Bey'i tedirgin etmektedir. Evin dedikoducu hizmetçi kızı Rukiye, Fazıl Bey'le Zehra hakkında görüşmek ister. Fazıl Bey: *"İnşallah kurşun döktürmeyi tavsiye etmeyeceksin! (108)"* diyerek söze başlar. Aklını perilerle, cinlerle ve büyülerle bozan Rukiye: *"Bizim hanıma bir şeyler oldu, ya nazara geldi, ya büyü yaptılar; hekim işi değil, vallahi başka bir hal var (18)."* sözleriyle Fazıl Bey'i daha fazla evhamlandırır. Romanın bu sahnesinde Rukiye, Zehra'nın kocasını aldattığından şüphelendiği söyleyerek ona iftira atar.

Toprak Mahkûmları romanında birçok insanın ölümüne sebep olan tifodan korunmak için muskadan medet uman bir zihniyetin eleştirisi yapılır. Alaşehir'in Tepeköy'ünde savaştan dolayı salgın çıkmıştır. *"Bizim imam efendinin yazdığı muskalardan artık ne hayvanlara ne insanlara hiçbir fayda dokunmuyor (46)."* Köylülerin bu tehlikeli ölümcül hastalığı köylerinden def etmek için yaptıkları tek şey, muska yapmak ve dua etmektir.

Üç İstanbul romanında muskayla ilgili hurafe inanışı Süheyla'nın, oğlu Salim'in takkesine muskalar diktiği sahnede görürüz. Romanında gösterme tekniğinden çok anlatma tekniğini kullanan yazar, Süheyla'nın Tekirdağlı Cemile'nin hoşuna gitmesi için mahmudiye altınlarını ve ümmüsübyan muskalarını oğlunun takkesinin içine diktiğini söyler (563, 564).

2.1.1.4.3.7. İcat ve Keşiflerle İlgili Hususlar

Yakın tarihlere kadar ülkemizde radyo, telefon, televizyon ve uçak gibi teknolojik cihazları gâvur icadı deyip reddeden zihniyet bir realiteydi. Hatta bu cihazlar için *"şeytan icadı"* yakıştırması kırsal bölgelerde yaygın olarak kullanılmaktaydı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında daha yaygın olan bu boş inancın üç örneğini *Aşkın Temizi, Utanmaz Adam ve Beyza* romanlarında görmekteyiz. Söz konusu romanlar bir bakıma muhafazakâr Anadolu insanının yozlaşan ve dağılan kültürel değerlerine gönderme yapmak için kaleme alınmıştır.

Aşkın Temizi romanında başkahraman Doktor Erden, doğup büyüdüğü kasabaya tayin olur. Cehaletin ve yobazlığın çok yaygın olduğu kasabada Avrupalıların icat ettikleri uçaklara binmenin Allah'a şirk koşmak gibi büyük günah olduğuna inanan köylüler, Doktor Erden'i çok şaşırtmıştır. Köyde yaygın olan batıl inançlardan dolayı görev yapmakta zorlanan Doktor Erden'in tek teselli kaynağı sözlüsü Güner'dir. Mebus Dümbelekzâde'nin Güner'le evlenmek için çevirdiği entrikalar romanın aksiyoner yönünü belirler. Vaka zinciri bu çatışma üzerine kurgulanmıştır.

Utanmaz Adam romanında İshak Baba, radyonun içinde şeytan olduğuna inanan komik bir tiptir. Sözde Frenkler, şeytanı kuyruğundan yakalayarak radyo kutusunun içine koymuş, istediklerini ona söyletmektedirler. İshak Baba, inandığı bu hurafeleri kahvedeki arkadaşlarına ciddi ciddi anlatır: *"Dolaba koydukları efendi şeytandır. Bütün iblislerin elebaşıdır. O, uşaklarına emir verir. Lahzada buradan laf götürüp getirirler. Telefon dedikleri nesne de böyledir. Radyo da böyledir. Sinemada böyledir (151)."* Bu komik sahnede kahvedeki arkadaşları İshak Baba'ya otomobil için ne düşündüğünü sorduklarında kara cahil İshak Baba, otomobillerin *"kıçına neft yağı sürülmüş bir şeytan (152)."* olduğunu söyler. Yazar, romanın bu bölümünde İshak Baba özelinde teknolojiyi ve modern icatları şeytan işi ve din karşıtı kabul eden zihniyeti eleştirmiştir.

Teknolojik gelişmeleri gâvur icadı mantığıyla reddeden zihniyet *Beyza* romanında da eleştirilmiştir. Romanın giriş kısmında asıl vaka örgüsünden bağımsız olarak verilen örnekler içerisinde esnafın ticareti bir esrar ve talih olarak gördüğü; ticarette hesap kitap yapmanın bereketi azaltan frengi icadı olduğuna inandığı belirtilmiştir. Anlamsız ve aslı olmayan inanışlar, Müslüman Türk halkının ilim ve fen terakkisinde en önemli engel olmuştur. Yazar, A. O. Kırksekizoğlu, romanın *Birinci Kitap* bölümünde, dönem itibariyle Osmanlı halkının içinde bulunduğu sosyal çöküntüye sebep olan birtakım hurafeleri göstermiştir (1-13).

2.1.1.4.3.8. Kutsal Mekânlar ve Hz. Hızır ile İlgili Hususlar

Müslüman olduğu halde yaygın olarak İslam inancına aykırı alışkanlıkları olan bir toplum içerisinde yaşıyoruz. Özellikle kadınların türbe, yatır ve mezar

ziyaretlerinde bu hurafe alışkanlıklarını gözlemlemek mümkündür. Türbelere, yatırlara, kutsal ağaçlara veya sulara daha çok çocuğu olmayan ve çocuğu hasta olan kadınlar gitmektedir. Anadolu'da birçok kadın kutsal kabul edilen bu mekânlara gidip bez bağlamakta, suya parasını atmakta, taş yapıştırmakta ve bunun sonucu birtakım hastalıklardan kurtulacağına ve hatta hamile kalacağına inanmaktadır. (Erdil, 1999:55) Camilerin ibadet dışında farklı amaçlar için kullanılması, mezarların da ölüye Kur'an-ı Kerim okunması ve dua edilmesi dışında farklı amaçlarla ziyaret edilmesi hurafe inançtan kaynaklanır. Realist eğilimli yazarlar romanlarında türbe, mezar ve cami ziyaretlerinde bulunan halkın batıl inançlarını ve diyaloglarını bir dil malzemesi olarak kullanırlar. Kullanılan bu dil nükteli ve ironiktir.

Geleneksel Osmanlı aile yapısının Avrupaî hayat özentisiyle trajikomik değişimini anlatan *Harp Zenginin Gelini* romanında halk inanışları nükteli bir üslupla hicvedilmiştir. Cevdet Bey ve Seher ailesinin evliyalara adak adamalarına, devletlilere nezirlerde bulunmalarına rağmen uzun yılar çocukları olmaz. Evlat sahibi olmak isteyen Cevdet Bey ve eşi Seher: *"Merkezefendi'deki niyet kuyusundan taş almak, Pamuk Dede'den pamuk ipliği getirip Hanım'ın eline bağlamak (30)."* gibi kutsal saydıkları farklı yollara müracaat etmelerine rağmen bir türlü çocukları olmaz.

Ercümend Ekrem Talu'nun *Kodaman* romanında da aynı tarzda hurafelere dayalı halk inanışları nükteli bir üslupla alaya alınır. Yazar, olayların yaşandığı mahallede bir türbeden söz eder. Mahalle sakinlerinin türbelere karşı olan yanlış itikatlarını nükteli bir dille anlatır: *"Burada baş ağrısı çeken mahalle karılarının parmağına iplik bağlayarak şifa dilendikleri, adı sanı meçhul bir evliyanın türbesi vardı. Kodaman, aşağıya deniz kıyısına uzanamadığı zamanlar avenesini toplar, bu türbenin bahçesinde oynardı (18, 19)."*

Gece Konuştu romanında ana izlek, batıl inançlardır. Romanda halk bilimi alanında değerlendirilebilecek önemli tespitler bulunmaktadır. İş bulamadığı için hırsızlık yapmayı alışkanlık haline getiren Recep'in çocukluk yılları hakkında bilgi veren kahraman-anlatıcı, Kızılbaşların yaşadığı mahallede bulunan bir türbeden söz eder. Sinebar Recep de on bir yaşında üvey babasından gördüğü şiddet yüzünden evi terk etmiş sokaklarda yaşamaktaydı. Sinebar Recep, kendisiyle aynı kaderi paylaşan arkadaşlarıyla yankesicilik yaparak geçimini sağlıyordu. Yazar Recep'in

küçüklüğünde yetiştiği mahalleyi tanıtırken mahallede yaşayan Kızılbaşların muharremin onuncu günü mahalledeki teneke kaplı bir türbede yaptıkları ayinden söz eder: *"Hemen her gece, erkekli dişili, türbenin içine toplanılırdı. Yassı ezanlarından gece yarılarına kadar bağırırlardı. Sonra, mumlar söndürülür ve teneke duvarlı barakada cümbüş başlardı. Muharremin onu münasebeti ile yaptıkları ayin parlak olurdu. O gece horoz Cebrail diye kesilirdi. Cümbüş sabaha kadar sürerdi (45)."* Alınan güzel bir haber karşısında türbelerde kurban kesmek veya mum yakmak İslam inancına aykırıdır. Abdülkadir İnan, türbelerde mum yakmanın cahiliye âdeti olduğunu söyler. İnan'ın tespitine göre eski çağlarda ölülerin mezarlarında yahut öldükleri yerde mum yakmak ya da ateş yakmak bir nevi kurban sayılırdı. (İnan, 1962:42) Romanın aktif karakterlerinden Niyazi, babasının ölümünden sonra annesinin ve kardeşlerinin geçim masraflarını karşılayabilmek için iş arar. Ancak bir türlü iş bulamaz. Saf ve cahil annesi, çocuğunun iş bulabilmesi için Yeraltı Camisi'ne gider. Romanda Niyazi'nin anlatımıyla yaşlı kadının camide yaptıkları anlatılır: *"Annem hem gülüyor hem ağlıyor ve anlatıyordu. Benim bir işe yerleşebilmem için 7 salı orucuna başlamakla kalmamış, günlerce evvel Galata'da, Yeraltı Camisi'nde Kur'an açmış. Orada, yeşil örtülü rahle üzerinde meşin kabı yaldızlı büyük bir Kuran dururmuş. Muradı olanlar, Yeraltı Camisi'ne gider, yeşil örtülü rahlenin üzerinde diz çöker, besmeleyle, meşin kabı yaldızlı büyük kitabın yapraklarını –her yaprağında lâilâhe illâllah diyerek- çevirirlermiş. Sonra, murat yerine geldiği gün açık bırakılan kitap gidilir, kapatılırmış (183)."* Niyazi, annesinin daha fazla üzülmemesi için ailesine yalandan iş bulduğunu söyler. Niyazi, saf ve dindar annesiyle Ayasofya Camisi'ne gittiği günleri anlatırken Hızır Aleyhisselam'la ilgili halk arasında yaşayan bir hikâyeden de söz eder: *"Loş dehlizlerin bir ucunda karanlık demir kapısı sımsıkı kapalı bir yer vardı. Annem: 'işte Hızır Aleyhisselam'ın camiye girip çıktığı kapı derdi (178).' "* Niyazi, anlatımlarının devamında Hz. Hızır'ın Ayasofya'ya bu kapıdan girdiğine inanan cemaatin, kapının anahtar deliğine ellerini yüzlerini sürerek şifa ve bereket umduklarını, camideki kubbenin orta yerinden sarkan top kandilin altında kırk gün fasılasız sabah namazını kılan kişilerin Hz. Hızır'ı göreceğine inandıklarını anlatır (178,179). Hatta daha ilginci, Ayasofya Camisi'nde Hızır Aleyhisselam'ın girip çıktığı kapıya elini değdirip gözüne süren birinin gözlerinin açıldığına inanılır (179).

Necla, *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında merkezi kahramandır. Amerika'ya kaçırıldıktan sonra babası Fevzi Sadullah Paşa, büyük bir keder ve çaresizlik içerisindedir. Fevzi Sadullah Paşa, dindar olmasına karşılık hurafe inanışları vardır. Necla'yı rehin alan fidyeciler, Fevzi Paşa'dan istedikleri parayı koparabilmek için İstanbul'a Necla'ya çok benzeyen Juli'yi gönderirler. Necla'nın İstanbul'a döndüğünü zanneden babası Fevzi Paşa kâhyasına emir verir: *"Adaklarımı yarın hemen yerine getirmeliyim Mehmet, sabahleyin erkenden bir koyun alıp Eyüpsultan'a götüreceksin! On deste mum da Tokmaklı Dede'ye… Anladın mı? (211, 212)."* Adak inancı, İslam inancında geçerli olmasına rağmen yatırlarda mum yakılması batıl bir halk inanışıdır.

Anadolu'da yaygın olarak karşılaşılan türbe ziyaretleri *Beyza* romanında eleştiri konusu olmuştur. Romanın merkezi kahramanı Hami, İneboluludur. İnebolu'nun tanıtıldığı bölümde halkın ziyaret ettiği Abraş Baba türbesinden söz edilmiştir. Türbeleri ziyaret eden cahil ve saf insanlar, baş ağrıları ve sıtma için türbede horoz keser; türbeye bez bağlamak suretiyle şifa bulmayı umarlardı (22). Yeni ideolojiyi savunan yazar, Anadolu köylülerinin cehaletini ve yozlaşan dinî yanını bu hurafe inanışla ortaya koymak istemiştir.

Türbe ve mezar gibi kutsal mekânların hurafe inançlarla ziyaret edilmesi romanlarda nükteli ve tarizli kullanılmıştır.

2.1.1.4.3.9. Halk İnanışları ile ilgili Diğer Telakkiler

Araştırmamıza asıl olan romanların bir kısmında sadece kurgu dünyasına veya dar ölçekli bir topluma ait olan halk inanışları tespit ettik. Karma bulgularımızı bu başlık altında açıklamayı uygun gördük.

Utanmaz Adam romanında Bektaşilerin halk inanışlarından kaynaklanan bir sebeple tavşan eti yemediklerine atıf yapılmıştır. Haylaz Avnussalah, ailesinin fakirliğini düşünüp komşuları Hürmüz Hanım'ın kedisini keserek, annesine tavşan eti diye yedirir. Şimdiye kadar hiç tavşan eti yemediğini söyleyen Fevziye Hanım, durumdan çok memnundur. Avnussalah, babasının Bektaşi olduğu için eve hiçbir zaman tavşan eti sokmadığını söyleyince annesi bu bilgiyi doğrulayarak: *"Ha aklıma*

getirdin. Sahi öyle. Tavşan güya Hz. Ali'nin kedisiymiş (54)." der. *"Eski Türk inancında, özellikle Şaman geleneklerinde tavşan, kutlu bir hayvan sayıldığı için eti yenilmez ve avlanmazdı. Şaman geleneklerinde totem kabul edilen tavşan, Alevî-Bektaşilerce de eti yenilmeyen bir hayvandır. Ancak, kutlu bir hayvan olarak görülmeyip tam tersine, Muaviye'nin kedisi olarak nitelenip uğursuzluğun simgesi sayılır."* (Günşen, 2007)

Aşk romanında Ayça, kardeş gibi birlikte büyüdüğü Emre'yle sohbet ederken ona İslam inancına göre dört büyük melekten biri olan Cebrail'in adıyla hitap eder. Bu sohbette Emre'nin verdiği bilgiye göre yıllar önce Dolunay, bütün malını Uruk kabilesinin fakir insanlarına dağıtıp bir süre sonra su ve hurmayla yaşamaya başlamıştır. Bazen haftalarca münzevi olarak yaşadığı dağlarda yiyeceğini melekler getirirlermiş (77).

Türkiye'de Anadolu insanının bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde geleneklerinde yaşattığı hurafeleri ve batıl inançları ironik bir dille konu edinen eserlerden biri de *Aşkın Temizi* romanındır. Tıbbiye tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabasına dönen Erden, Salih Ağa'nın evine misafir olur. Yemek sırasında sedirdekiler de sofradakiler de hiç konuşmazlar. Çünkü yemekte konuşmak günah sayılır. Kaşıklar siniye ters yüzüne doğru konulur. Kaşığı açık tutmak saygısızlık ve ayıptır (18). Yazar bu yemek sahnesini tasvir ettikten sonra: *"Bu âdetin kimi Hz. Mevlâna'dan, kimi Hacı Bektaşî Veli'den kalma olduğunu da rivayet ederler (18)."* açıklamasını yapar.

Anadolu kültüründe yaygın olarak gördüğümüz yolculuğa çıkacak kişilerin arkasından kovayla su dökmek âdetini *Eski Hastalık* romanında tespit ediyoruz. Züleyha Silifke'den İstanbul'a dönmek için hazırlıklarına başlar. Evden ayrılacağı zaman sakin ve biraz neşeli şekilde görümcelerini kucaklar, çocukları yerden kaldırarak yanaklarını öper, elini öpmek isteyen hizmetçilerin sırtını okşar. Nihayet kapı kanadının arkasında gizlenmiş gibi duran kaynanasına yaklaşır. Kaynanası Züleyha'nın başını göğsüne koyarak onu çocuk uyutur gibi hafifçe bir iki kere sallar. Evden çıktığı esnada Babaefendi, sokakta hizmetçilere bağırır: *"Hani su bre? Yolcunun arkasından kova ile su bulamadınız mı? Medeniyet bilmez misiniz?*

Yolcunun arkasında kova ile su dökmezler mi sizin köyde, su gibi selametle gidip gelsin için inşallah (216).”

Toprak Mahkûmları romanında köylülerin kutsal mekânlarla ilgili batıl inançları vardır. Köyün ağası Hacı Dayı, misafirliğine gelen özneye karısı Fatma’nın ölümüne sebep olan hülle olayını anlatır. Karısını talak-ı-selase ile boşayan Hacı Dayı, eşini tekrar nikâhlayabilmesi için Fatma’nın bir geceliğine Mekkeli Fettah’ın nikâhında kalması gerekmektedir. Hacı Dayı, Mekkeli Fettah’la tanışıklığını anlatırken onunla birlikte Hicaz’a gittiğini Kâbe’ye yüz sürdüğünü ve böylece cennette kendisine bir hasırlık yer ayırdığını söyler (22). Kâbe’ye yüz sürenin cennette bir yer edindiği inancı, tamamıyla İslami gerçekle bağdaşmayan hurafe bir anlayıştır. Romanda Tepeköy Camisi’nde muhafaza edilen üzerinde ayet ve hadis yazılı bir sancaktan da söz edilir. Romanın ana kahramanı karşı köyün güzel kızı Ayşe’yle evlendirildikten sonra ikiz çocuğu olur. *“İkiz yavrularının yanı başında can veren Hacıdayı’nın adını yaşatmak için ikisinin de adına Mehmet dendi. Anadolu’da ikizler yaşamazmış diye tuhaf bir kanaat vardır. Biri ölse diğerinin adı Mehmet kalsın diye dedelerinin adıyla anıldılar (50).”*

XIX. yüzyılın ilk yılları Osmanlı Devleti’nin bütün kurumlarıyla dağılıp parçalandığı bir dönemdir. *Beyza* romanı sefalet ve cehalet içerisinde son demlerini yaşayan Müslüman Osmanlı halkının batıl inançlarla sarmalanmış sosyo-psişik yanını vaka örgüsünden bağımsız olarak somut örneklerle anlatır: Esnaf, ticareti bir esrar ve talih olarak görmektedir; ticarette hesap kitap yapmak freng icadıdır; ticarette hesap yapmak bereketi kaçırır; kazandığını hesaplamak talih melaikelerini ürküten büyük bir günahtır; padişahın beğendiği bir kadın kocasından boş düşmüş olur; cuma ve bayramda doğan çocuklar manevi rütbe almış olurlar, Müslümanlar Şam'daki minarenin başına konacak İsa'yla ve saklandığı yerden çıkacak Mehdinin teşrifiyle tekrar dünyaya hâkim olacaklar (8). Anlamsız ve aslı olmayan inanışlar Müslüman Türk halkının ilim ve fende terakkisinde en önemli engel olmuştu. Her şeyi kaderin hükmüne bağlayıp yapılan fenalıklara ses çıkarmayan halk, bu tarz hurafe inanışlarla teselli buluyordu (1-13).

Halk inanışlarına ait söz veya söz öbekleri incelediğimiz romanlarda hacimli yer tutmuştur. Yazarların batıl inançlara ait sembollere bu derece ilgi göstermesi

dikkat çekicidir. Şüphesiz reel hayatta Müslüman Anadolu halkının İslam inancı asırların biriktirdiği batıl inanışlarla iç içe geçmiştir. Realist yazarlar, romanlarının inandırıcılık ve yerlilik yönlerini güçlendirmek için batıl inanç unsurlarından mümkün mertebe yararlanma yoluna gitmişlerdir. Fakat romanlarda halk inanışlarına bu kadar sıklıkla yer verilmesini sadece yazarların realizme olan düşkünlüklerine bağlamak yanlış olur. Romanların yazıldığı siyasî zemin dikkate alınacak olursa, İnkılâp Türkiye'sinin kültür politikasının yazarları böyle bir uygulamaya teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü okuyucuda İslamafobi algısını oluşturabilmeyi amaçlayan memur yazarlar için batıl inançlara ait göstergeler zengin bir anlatı malzemesi oluşturur. Laik ideolojiyi savunmayı ve halka yaymayı ilke edinen romancılar, dilin kendilerine sunduğu bu imkânlardan mümkün oldukça yararlanma yoluna gitmişlerdir. Reel hayatta sıklıkla karşılaştığımız türbelere adak adamak, giden yolcunun ardından su dökmek, belirli gün ve sayıları uğursuz görmek, Kâbe'ye yüz sürenin cennete gireceğine inanmak, kutsal kabul edilen objelerin uğur getireceğine inanmak, hastalıkların tedavisi için muska yapmak, şifa için hastayı tütsülemek, perilere ve iyi saate olsunlara inanmak, teknolojik cihazları kullanmanın günah olduğuna inanmak ve bunlar gibi birçok hurafe halk inanışları romanlarda tespit edilmiştir. Dil ve edebiyat açısından değerlendirdiğimizde batıl inanç unsurları nükteli, ironik ve teşbihî anlatımlar için etkili bir dil malzemesi olmuştur. Romanları sürükleyici kılan biraz da yerli değerleriyle alay etmesi ve güldürürken düşündürmesidir. *Beyza, Aşkın Temizi, Gece Konuştu, Türk Yıldızı Emine, Öldüren Kim? Gökyüzü ve Toprak Mahkûmları* romanlarının ana izleğini batıl inançlar oluşturur.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dine mesafeli ilke ve esaslarını anlatmayı ve yaymayı hedefleyen bu romanlarda simgesel karakterler ve unsurlar kullanılarak Müslüman Anadolu Türklerinin yozlaşan dinî hayatı hicvetmişlerdir. Mizahî *Kodaman, Harp Zengininin Gelini, Yosma, Utanmaz Adam, Korkuyorum, Cumbadan Rumbaya, Ayaşlı ile Kiracıları ve Gökyüzü* romanlarında halk inanışlarıyla ilgili semboller nükteli bir üslupla kullanılmıştır.

2.1.1.4.4. Dinî Bayramlar, Kutsal Gün ve Geceler

Realizmi önemseyen yazarlar canlı hayata ait eylemlerden, kişilerden ve olgulardan yararlanarak kurmaca metin oluştururlar. Öncelikle düşünce dünyasında dağınık bir yapıda oluşan kurgu metni dilin imkânlarından yararlanılarak reel ortama aktarılır. Reel hayata ait bütün dil türleri yazar için önemlidir. Özellikle din dili muhafazakâr toplumları anlatan yazarlar için zengin bir kaynaktır.

Kutsal gün ve geceler, Müslüman halkların yıl içinde özlemle bekledikleri ve coşkuyla karşıladıkları zaman dilimleridir. Üç aylar (Recep, Şaban, Ramazan), Muharrem ayı, Kurban Bayramı, kandil geceleri (Kadir, Miraç ve Beraat), Hıdırellez ve cuma günü İslam toplumları için kutsal ay, gün ve geceler arasında yer alır. Bu günlerin manevi hazzı ve farklı mistik atmosferi, sosyal alanlarda ve ruh dünyamızda kendisini açıkça hissettirir. Gerçek hayatın aynası olan romanlarda bu dinî semboller, zaman unsuruna bağlı olarak sık sık karşımıza çıkar.

İncelediğimiz romanlarda Dinî Bayramlar, Kutsal Gün ve Geceler kategorisinde bulgularımızı iki alt başlık halinde rapor etmeyi uygun gördük. Ramazan ayı ile ilgili tespitlerimizi oruç ibadeti bölümünde değerlendirdiğimiz için bu bölümde ele almadık.

2.1.1.4.4.1. Dinî Bayramlar, Geceler, Cuma ve Muharremin Onuncu Günü

Bütün toplumların sosyal hayatında birleştirici ve kaynaştırıcı farklı farklı nitelikte özel gün ve ayları bulunmaktadır. Müslümanlar için Ramazan ayı, Kurban Bayramı, Kandil Geceleri, Cuma ve Muharremin onuncu günü, Hicri yılın başlangıcı; Hristiyanlar için Hz. İsanın doğum günü; Yahudiler için cumartesi günü kutsal anlamlar taşır.

Özel günler içerisinde bayramlar, millî ve dinî duyguların, inançların, örf ve adetlerin uygulandığı, sergilendiği, bir toplumda millet olma şuurunun şekillendiği, kuvvetlendiği gündür. (Çay, 1991:15) Bu yüzden kadim milletler, birlik ve beraberliklerinin devamlılığı için bayramları önemserler.

Okuduğumuz romanların bir kısmında vaka zamanı bayramlarda kutsal gün ve gecelerde cereyan etmiştir. *Çakıcı Efe,* bu romanlardan biridir. Romanda vaka örgüsünün bir kısmı Kurban Bayramı'nda geçer. Koca Mehmet, komutasındaki hükümet askerlerinden kaçan Çakıcı Efe'nin Kurban Bayramı'nda evine geri geleceği düşünülmektedir. Romanın bu bölümünde Kurban Bayramı'nın sosyal hayata yansımaları yazar-bakış açısıyla başarılı bir şekilde anlatılır: *"Kurban Bayramı gelip çatmıştı. Çakıcı Efe'nin dinî taassubunu bilen Koca Mehmet, Kayaköy civarından ayrılmıyor ve Çakıcı'nın bayramda behemelal evine geleceğini umuyordu. Filhakika Çakıcı Mehmet Kurban Bayramın'ı lakaydane karşılamış değildi. Fakat Koca Mehmet'in umduğunu da yapmamıştı. Çakıcı bir çobandan dört koyun satın aldı. İki tanesini arefe günü bizim eve yollasın tembihi ile Kayaköyü sığırtmacına gönderdi. İki tanesini de Bozdoğan kazasına tabi olup Madran civarında bulunan Koyunlar köyüne yolladı. Bayram günü o köye indi. Namazı orada kıldı. Namazdan sonra da kurbanlarını kesip dağıttı (378, 379)."*

Mizahî *Utanmaz Adam* romanında Kurban Bayramı sadece isim olarak geçer. Atıf Bey, hasta karısına ilaç alması için Avnussalah'a beş lira verir. Dolandırıcı Avnussalah aldığı ilaç paralarıyla lokantada karnını güzelce doyurduktan sonra: *"Mükemmel bir karın doyurmak, cebe de beş lira atmak böyle bugünkü şans her zaman vurmaz. Tıpkı Kurban Bayramı'nda tıka basa doyan kediler gibiyim (23)."* der. Sahtekâr Avnussalah'ın anlatısında geçen Kurban Bayram'ı benzetme amaçlı kullanılmıştır.

Sinekli Bakkal romanında Kız Tevfik, Emine'den yıllar önce boşanmasına rağmen hala onu unutamamıştır. Emine, kocasından ayrıldıktan sonra babası Hacı İlhami'yle birlikte yaşamaktadır. Emine, mevlitlerde ve bayram günlerinde Sabiha Hanım'ın konağına kızıyla gidip el etek öpmektedir. Rabia, genç kız olduktan sonra annesini terk ederek babasıyla yaşamaya başlar. Tevfik, annesine dargın olan kızının Kurban Bayramı'nda mutlak annesini ziyaret edip elini öpmesini ister (179). Romanda vaka örgüsünün bir kısmı Ramazan ayı veya kandil gecelerinde cereyan eder. Vaka örgüsünün geçtiği İstanbul'un Sinekli Bakkal mahallesinde yerli halk, kutsal gün ve gecelerde geleneksel âdetlerini layıkıyla yerine getirmeye gayret ederler. Mahallede sesinin güzelliğiyle tanınan Tevfik'in kızı Hafız Rabia, kandil

gecelerinde ve Ramazan aylarında camilerde mukabele, ilahi ve mevlit okur. Halide Edip, kitabında Rabia'yı özellikle bu yönüyle okuyucunun nazarlarına sunar: *"Tevfik'in kızı on bir yaşında hıfzını dinletti ve İstanbul'un en küçük, fakat latif üsluplu ve en yanık sesli hafızı olarak tanındı. Büyük mevlitlere aşır ve ilâhi, Selatin camilere Ramazan'da mukabele için büyük ücretlerle çağrılıyordu (33)."* Camilerde okuduğu mevlit ve mukabelelerle cemaati kendisine hayran bırakan Rabia, kazandığı parayla ailesinin geçimine de yardımcı olmaktadır (24,43). Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın hanımı Sabiha da Rabia'yı camide dinlemiş, sesine hayran olmuştur. Sabiha Hanım, Rabia'yla tanışarak onu mevlit kandili için konakta düzenlediği programlara davet eder. Sabiha Hanım, kandil gecelerine büyük değer verir. Konağın şımarık gelini Dürnev'nin bu gecede piyano çalacağını öğrenenince Dürnev'i azarlar: *"Amma da tuhaf… İşiten senin Müslüman kızı olduğuna inanmayacak… Kandili unuttun mu? Bütün komşular davetli. Kız Hafiz Kur'an okuyacak (50)."* Konakta kandil gecesi için gelen misafirlere ikramlarda bulunulur, ikramdan sonra Rabia, güzel sesiyle misafirlere mevlit ve Kuran okur (47). *Sinekli Bakkal'da* vaka örgüsü Rabia'nın okuduğu veya okumak üzere davet edildiği mevlit ve mukabeleler üzerine kuruludur.

Tekrar Unsurları: (68, 265, 273, 275, 276, 282, 285, 288, 289, 295)

Vaka örgüsünün önemli bir bölümünün Ramazan ayında geçtiği *Aşkın Temizi* romanında, kasabalıların bayram âdetleri romana olduğu gibi yansımıştır. Bayram günü Doktor Erden, eve gittiğinde annesi, teyzesi ve kızlar çiçekler gibi süslenmişlerdi. Hafız Anne, bu güne özel yüzüklerini takmıştı. Doktor'un nişanlısı bayramlaşmaya milli kıyafeti ile gelmişti. Aile içinde akrabalar hediyelerle birbirlerinin bayramlarını kutlar. Kasabada bayramın ikinci günü bütün eş dost ziyaretleri biter. Erkekler değişik eğlenceler düzenlerken, hanımlar telaşlı telaşlı hamamlara giderler (496). Kasabada birçok kişi bugün için özel hazırlanmış kıyafetlerini giyer (511).

Bir An Sevinç romanında Şeker Bayramı göstergesi kullanılmıştır. Ana kahraman Sevim, çok sevdiği annesinin ölümünden sonra ilk Şeker Bayramı'nı babasıyla birlikte İstanbul'da yaşayan profesör dostlarının yanında geçirmek ister.

Baba ve kızı, arife günü profesör dostlarını ziyaret ederler. Profesör, evine gelen misafirlerini en iyi şekilde ağırlar (21, 22).

Çöl Gibi romanında Nazan, kızı Nesrin'e hitaben hapishanede yazdığı hatıra defterinde kocasıyla nişanlı kaldığı dönemde yaşadıklarını anlatır. Nazan, nişanlılık döneminde eşinden beklediği ilgi ve alakayı göremediğini anlatırken damat ailesinin kendilerine sadece kandil gecesi çiçeklerle süslenmiş bir tepsi ve Kurban Bayramı'nda bir koç gönderdiklerini anlatır (71). Nazan'ın hatıra defterinde anlattığı bu bilgiler dönemin nişan âdetlerini göstermesi bakımından önemlidir. Nazan, hapishaneden çıktıktan sonra cephelerde savaşan Türk askerlerine yardımcı olmak için gönüllü olarak hastanelerde çalışır. Darüleytamdaki çocuklara da gönüllü olarak hizmet eden Nazan Hemşire, birgün çocukları koruluğa gezmeye götürür. Bu gezi sırasında aklında Bezmiâlemde iken çocukluk arkadaşları ile yaptığı Hıdırellez gezmesi gelir. O gün çıkılan geziyi: *"Ben de gözlerimde, Bezmiâlemde yaptığımız bir Hıdrellez gezmesinin hayali ile arkalarından yürümeye başladım (193)."* cümleleriyle dile getirir. Ercüment Ekrem Talu'nun ironik bir üslupla kaleme aldığı *Kodaman* romanında başkahraman Yaşar mahallelinin ısrarı ile evlendiği Cevriye ile sürekli tartışmalar yaşamaktadır. Yaşar, karısıyla arasında geçen bir tartışmada sinirlenerek: *"Haftada birgün babanın evine gider akşama erkenden dönersin. Kandilde, Bayramda bir de Halil Efendilere gidersin. Bundan ötesine rızam yoktur işte o kadar (103)."* der. Kodaman, karısına sadece kutsal gün ve gecelerde dışarı çıkması için izin verir.

Kuyucaklı Yusuf romanının başkahramanı Yusuf'un camiyle, namazla, din ve imanla pek alışverişi yoktur (167). Fakat vakanın cereyan ettiği mekân, köklü İslamî gelenekleri olan Edremit kazasıdır. Vaka zamanının bir kısmı da Ramazan ayında cereyan eder. Ramazan ayının perşembe akşamları Edremitliler için farklı bir anlamı vardır. Sabırsızlıkla Ramazan Bayramı'nı bekleyen çocuklar; gündüzleri oruç tutup öğleye kadar uyur, iftardan sonra dışarı çıkar eğlenirlerdi. *"Bilhassa Perşembe akşamlarını sabırsızlıkla beklerlerdi. Bu gece Kadirî Tekkesinde zikir olduğu için, çocuklar tekkenin etrafında dizilirler, içeri girenleri, bilhassa kadınları seyrederler, sonra da birbirlerini ite kaka pencerelere yanaşarak 'hünküren' dervişlere bakarlardı. (28, 29)."* Dini bayramlar *Kuyucaklı Yusuf* romanının merkezi mekânı

Edremit'te çok canlı ve coşkulu geçer. *"Bu küçük şehrin yeknesaklığını değiştiren ender hadiselerden biri de bayramlardır. Hele Ramazan Bayramı, bir aylık bekleyiş ve hazırlıktan sonra geldiği için nispetten coşkun olurdu (28)."* Şehrin bayram alanlarına toplanan Edremitliler, burada güzel vakit geçirir eğlenirler. Romanın en kritik olayı da bayram yerinde cereyan etmiştir. Yusuf, bayram sabahı arkadaşı Ali ve Muazzez'le birlikte bayram yerine eğlenmeye gider. Muazzez, on üç yaşına gelmiş ve güzel bir kız olmuştur. Bayram alanında fabrikatör Hilmi Bey'in hovarda ve kumarbaz oğlu Şakir, Muazzez'i taciz eder. Sevdiği kıza yapılan bu hakarete dayanamayan Yusuf, Şakir'e yumruk atar. Şakir, içkinin de tesiriyle Muazzez'i kendisine karı yapmaya ant içer. Bu kavgalı olay, romanın akışında önemli bir kırılma noktası oluşturur.

Toprak Mahkûmları romanında vaka 1880-1923 yılları arasında geçer. Bu geniş zaman sürecinde vaka zincirinin bir kısım halkası Kurban Bayramı'nda cereyan etmiştir. Fakat bu günlerde yaşanan olayların aktarımında Tepeköy'deki bayram coşkusunu ve köydeki sosyal alanlardaki değişimi öğrenemeyiz. Romanın belki de en zayıf yanı, Tepeköy'deki bayram coşkusunun romana yansıtılamamış olmasıdır. Bayramlar, sadece olayların anlatımında bir *"ânı"* karşılamak üzere kullanılmıştır. Romanın merkezi kahramanlarından Hacı Dayı, ikiz torunları olduğu müjdesini aldığında heyecanla oğlu Hasan'ın evine gitmiş merdivenden inerken kalp krizi geçirerek ölmüştür. Bu üzücü olaydan iki ay sonra Kurban Bayramı gelmiştir. Hasan, ilk kez babasız bir bayram geçirmenin hüznünü yaşamıştır (50). Romanda Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Türk köylüsünün yaşadığı sefalete ve zorluklara da gönderme yapılmıştır. Yemen'de çıkan isyanı bastırabilmek için seferberlik ilan edilmiştir. Tepeköy gençleri de bu seferberlikte cepheye gönderilmiştir. Kahraman-anlatıcı bu dramatik tabloyu:*"Bütün köy derin bir matem içinde Kurban Bayramı'nı yapmış, evlatları için adak adamışlardı (59)."* cümleleriyle sahnelemiş olur.

Yazar Mahmut Yesari, *Yakut Yüzük* romanında isim belirtilmeden bir kandil gecesinden söz etmiştir. Roman hakramanı Kalfa Arzı Niyaz, Ali Tunç'un dayısını kandil gecesinde ziyarete gitmiştir. (179, 180).

Üç İstanbul romanında başkahraman Adnan, başta Allah inancı olmak üzere örf ve ananelerin de dâhil olduğu bütün inanç ve kültürel değerlere karşı inancını yitirmiştir. Adnan, bayram ziyaretlerinin iptidaî memleketlere ait bir âdet olduğunu savunur. Fakat vakti zamanı gelince de örfe uyarak dostlarının bayram ziyaretlerine gitmeyi ihmal etmez. Yakın dostu Hidayet'e: *"Ne yaparsın Hidayet, iptidai memleketler böyledir. Mademki bu diyardan gitmeyeceğiz bu deveyi güdeceğiz (180)."* derken sosyal münasebetlerinde konjokturel davrandığını itiraf eder. *"Birinin bayramını tebrik edeceğini Hidayet'e söylese küçülecekti. Ananenin esiri olmak Hidayet'e karşı Adnan'ın namusuna dokunuyordu (183)."* Adnan, Fransızca Muallimi Kadri Bey'in Şeker Bayramı tebriğine iade-i ziyarette bulunmadığı için tepki almıştır. Bu sefer de aynı hatayı yapmamak için Kadri Bey'i Kurban Bayramı'nda Cerrahpaşa'daki evinde ziyaret eder (184). Yalı ve konak mekânları merkezinde İstanbul'daki sosyal hayatı konu edinen romanda, Şeker Bayramı ve Kurban Bayramı göstergeleri, zaman unsuru olmanın ötesinde pek bir anlam ifade etmezler. Burjuvazi karakterlerin yalı ve konak çevresinde bayram günlerine özel sosyal faaliyetleri romana sınırlı ölçüde yansıtılmıştır.

Tekrar Unsurları: (95, 181, 183, 184, 196, 218, 278)

Gece Konuştu romanında, İstanbul'un arka sokaklarında yankesiciliğe ve dolandırıcılığa alışmış sokak serserilerinin hayat hikâyeleri anlatılır. Sinabar Recep de on bir yaşında üvey babasından gördüğü şiddet yüzünden evi terk ederek sokaklarda yaşamaya başlamıştı. Kendisiyle aynı kaderi paylaşan arkadaşlarıyla yankesicilik yaparak geçimini sağlıyordu. Yazar, Recep'in küçüklüğünde yetiştiği mahalleyi tanıtırken mahallede yaşayan Kızılbaşların Muharrem'in onuncu günü mahalledeki teneke kaplı bir türbede yaptıkları ayinden söz eder: *"Hemen her gece, erkekli dişili, türbenin içine toplanılırdı. Yassı ezanlarından gece yarılarına kadar bağırılırdı. Sonra, mumlar söndürülür ve teneke duvarlı barakada cümbüş başlardı. Muharrem'in onu münasebeti ile yaptıkları ayin parlak olurdu. O gece horoz Cebrail diye kesilirdi. Cümbüş sabaha kadar sürerdi (45)."*

Cuma günlerinin inancımıza göre kutsal olduğunu *Türk Yıldızı Emine* romanında okuruz. Romanın asıl kişisi Kahraman, günün birinde evi terk eder ve kayıplara karışır. Bütün hocalara fal baktırmalarına rağmen izini bulamazlar.

Kahraman'ın öldüğüne inanan Emine, Kahraman'ın ruhuna her cuma gecesi Yasin-i Şerif okur (299).

2.1.1.4.4.2. Hıdırellez

Modern çağın bir gereği olarak çağdaş milletler kendi aralarında ortak bir takvim kullanırlar. Bu ortak takvimin dışında kendilerine özgü mikro ölçekli takvimlere de sahiptirler Gürbüz Erginer, bu mikro takvim için halk takvimi tanımlamasını yapar. (Erginer, 1982:170) Kadim medeniyetler, bilgi ve tecrübelerinin bir neticesi olarak kendilerine özel ve özgü bir takvim çıkardıkları gibi inanç kültürlerinin bir tasarımı olarak çok farklı nitelikte takvimlere de sahip olabilmektedirler. Bu ikinci tip takvimlerin tasarımında düzenli bir biçimde yinelenen tabiat olaylarının, dinî törenlerin, kutsal kişilerin doğumlarının ve ölümlerinin rolü büyük olur. Türk medeniyeti açısından Hıdırellez, Anadolu halklarına özgü bir halk takvimidir. Anadolu'da 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar süren 186 gün *"Hıdır Günleri"* adıyla yaz mevsimini; bu tarihten tekrar 6 Mayısa kadar devam eden 179 gün de "kasım günleri" adıyla kış mevsimini oluşturur. (Ocak, 1990: 14) Hıdırellez halk takvimi, fonksiyonun dışında baharın kutlandığı, yazın karşılandığı bayramlardan biridir. Efsaneye göre Hz. Hızır ve Hz. İlyas her yıl 6 Mayıs'ta buluşurlar. (Uca, 2007)

İncelediğimiz romanlarda Hıdırellez halk takvimi fonksiyonun dışında baharın gelişiyle kutlama ve eğlence günü olarak da geçmektedir. Zaman unsuruna bağlı olarak geçen Hıdırellez kutlamalarında inanmalar, ritüeller ve onlardan doğan faaliyetlerden oldukça az söz edilmiştir.

Ercüment Ekrem Talu, ironik bir üslupla kaleme aldığı Kodaman romanında başkahramanan Yaşar'ın mahallelinin ısrarına rağmen evlenmemesinin sebebini anlatır: *"Yüz kuruş aylığı, ev kirası olmadıktan sonra ona yetiyordu da artıyordu bile. Hıdrellezde, kibar konaklarından, takıma kuzu, bayramlarda çamaşır, çevre hediye ediliyor, bahşiş dağıtılıyordu. Bütün bunlarda reisin de tabii hissesi vardı. Böylece geçinip gidiyor, evlenmeyi hiç de düşünmüyordu (101)."* Yazarın anlatımında kullandığı Hıdırellez göstergesine göre dönem itibariyle mahalle sakinlerinin Hıdırellez gününü kutladıkları anlaşılmaktadır.

Sinekli Bakkal romanında vaka örgüsü Tevfik'in kızı Rabia'nın merkezinde cereyan eder. Rabia'nın hayatında iki önemli karakter olan piyano hocası Peregrini ve mutasavvıf Vehbi Dede, Hıdrellez günü akşam yemeğine davetlidirler. Yazar, romanın 16. bölümünün giriş kısmında Hıdrellez'le ilgili şu açıklamayı yapar: *"Hıdrellez günü. Göğün altında bugün hiçbir şehir bu kadar cümbüşlü bir kalabalıkla kaynaşmaz. Hiçbir sokak bu kadar başka sesleri birbirine karıştıran böyle bir uğultu çıkarmaz. Ahalisi bu kadar kuzu kızartıp helva pişirmez (154)."* Yazar, açıklamalarında Sinekli Bakkal mahallesinde bu güne verilen önemi anlatır. Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın kızıyla evlenecek olan Bilal, konağa mevlit okumak için gelen Hafız Rabia'ya âşık olur. Bilal, Hıdırellez akşamı Rabia'yı görmek için Sinekli Bakkal sokağına gelir. Rabia, Selim Paşa'nın kızıyla sözlü olan Bilal'ın yüzüne bile bakmaz. Bilal bu durumdan oldukça rahatsız olmuş ve kırılmıştır. Bilal'in bu ruh halinin tahlilinde yine aynı şekilde Hıdırellez gününe vurgu yapılır: *"Son bir gece daha ay ışıklı bir gece dükkânın kapısın gitti. Hıdrellez akşamının hatırası o kadar yüreğini sızlattı ki arkasını kapıya dayadı durdu (173)."*

Dinî bayramlara, kutsal gün ve gecelere ait semboller sosyal ve kültürel hayatı yansıtmaları açısından önemli dil malzemeleridir. Hayatı anlatan romanlarda vakanın bir kısmı Ramazan ve Kurban Bayramlarında, kandil gecelerinde, Hıdırellez, cuma ve Muharrem'in onuncu gününde cereyan etmiştir. Bu gün ve gecelerde reel hayatta olduğu gibi roman dünyasında da mevlit ve Kur'an-ı Kerim okunur; kurbanlar kesilir; eş dost arasında ziyafetler verilir; güne özel eğlenceler düzenlenir. Analiz ettiğimiz romanlar arasında *Aşkın Temizi, Sinekli Bakkal ve Kuyucaklı Yusuf, Türk Yıldızı Emine, Utanmaz Adam, Gece Konuştu, Üç İstanbul, Toprak Mahkûmları, Çöl Gibi, Bir An Sevinç, Çakıcı Efe ve Kodaman* romanlarında kutsal gün ve gecelerle ilgili inanç göstergeleri tespit edilmiştir.

2.1.1.4.5. Ceza ve Mükâfat

Semavî dinlerde insanların yaptıkları iyiliklerin veya kötülüklerin karşılığını bu dünyada veya ahirette mutlak surette bulacaklarına dair rivayetler vardır. Kuran-ı Kerim'in Zilzâl Sûresi'nde geçen, *"Kim zerre miktar hayır yapmışsa onu görür; Kim zerre miktarı şer işlemişse onu görür"* mealindeki ayetler bu realitenin açıkça ifadesidir. Okuduğumuz romanlarda bu inançla ilgili farklı bulgular tespit edilmiştir.

İslam örf ve âdetlerine aykırı ilişkilerinin anlatıldığı *Aşk Yarışı* romanında *"etme bulma dünyası"* deyimiyle örtüşen bir olaydan söz edilmiştir. Çapkın Kerim Bey, karısı Feriha'nın kendisini aldattığını anlayınca Hikmet Bey'e önemli bir itirafta bulunur: *"Elcezaümincinsil amel!.. Etme bulma dünyası azizim (59)."* Çünkü kendisi de karısını uzun yıllar aldatmıştır.

Hüseyin Bey, *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında pansiyonun dokuz numaralı odasında kalmaktadır. Vanlı Hüseyin, türlü türlü iftira ve yalanlarla elinden alınan tarlalarına tekrar kavuşmak için Ankara'da mahkemeye müracaat etmiştir. Hüseyin Bey, inançlı bir karakterdir. Anlatıcı-özne, onunla ilgili gözlemlerini anlatırken inanç yönüne vurgu yapar: *"Hüseyin Bey'i bu işle didinmeye, uğraşmaya teşvik eden şeylerden mezhebi, öteki de kendini çok haklı görmesi, hakkın yerini bulacağına inanmasıdır. Her gün dilinde bu sözler dolaşıyor: 'Bir haktır, diyorum, hak yerde kalmaz, ortaya çıkar diyorum, hak yolunda çalışmak sevaptır. Benim hakkım olduğunu birgün herkes görecek, o zaman isterlerse hepsi onların olsun (73)."*

Hep Senin İçin romanında Avukat Şükrü Halil, Kevser Hanım'ı korkutarak gönlü olduğu kızını kendisine vermeye zorlamaktadır. Kevser Hanım, bu durumda evine sık sık gelip giden akrabası Muhlis'e derdini anlatarak yardım ister. Kevser Hanım, Muhlis'e kendileri için bu uğraşlarının ve yorgunluğunun inşallah mükâfatsız kalmayacağını söyler. Muhlis, teyzesinin bu samimi telkinlerine karşılık: *"Ah bilseydim ki bu mükâfat Allah'a kalmayacaktır da Hicran tarafından gelecektir; büsbütün gayretlenir aslan kesilirdim (102)."* şeklinde ironik bir üslup kullanır.

Alafrangalığa özenen bir genç kızın trajik sonla biten hikâyesini anlatan *Bir Kız Böyle Düştü* romanında *ceza* roman kahramanları tarafından önemsenmiştir. Hacı Mansur, Mevlevî dergâhı mensuplarındandır. İlk başlarda dinine bağlı bir kişiliktir. Ancak dönemin asrilik girdabına o da kapılmıştır. Dindar karısı ise Hacı Mansur'un durumundan endişelidir. Evde düzenlenen bir partide Hacı Mansur'un çılgınca eğlendiğini gören evin hanımı, damadı Celal'e yaşadıkları bu vahim hali Allah inancıyla anlatır: *"Oğlum, bize olanlar oldu. Hacı, bizi neredeyse ortaya çıkaracak. Bu yaştan sonra bu hale geleceğimize rüyada görsem inanmazdım. Allah'a bir isyanımız varmış ki bizi bu hale koydu (29)."* Asrilik özentisiyle işlenen günahların en ağır bedelini Hacı Mansur'un kızı, aynı zamanda Celal'in nişanlısı İffet ödemiştir.

İffet, babasının özendirdiği yeni modern hayat tarzına hazırlıksız yakalanmıştır. Nişanlısı Celal'i aldatmakla ilk büyük günahını işleyen İffet, girdiği sefalet girdabından bir daha çıkamamıştır. Namusunu ve bütün sevenlerini tek tek yitiren İffet, yakalandığı ağır hastalığı ve çektiği ızdırapları işlediği günahlarının bir karşılığı olarak gördüğünü itiraf etmiştir (105).

Aşkın Temizi romanında Doktor Erden'in beşik kertmesiyle evlenmesine mani olmaya çalışan Mebus Dümbelekzâde, kasaba sokaklarında yürürken kuduz bir köpek tarafından ısırılır. Hurafe tedavi yöntemleriyle iyileştirilmeye çalışılan Mebus Dümbelekzâde'nin akıbeti vahim olur. Romanın kahramanlarından Vergili, adaletin yerini bulduğu inancıyla : *"Büyüksün İlâhi! Büyüksün büyük, büyüğün yanında kalır pek küçük. Bu bir işareti Rabbaniyedir ki. Erden'e yetiştirmeğe benim sebep, halk olunduğum aşikâr (379)."* der. Vergili, bu olaydan sonra yarın oruç tutacağını söyler. Roman kahramanlarından Refik de Mebus Dümbelekzâde'nin bu vahim hale gelmesini Allah'ın kendisine bir cezası olarak görür.

Beyza romanında ise yirminci asır Müslüman Türk halkının işlediği kötülüklerin karşılığında felaket yaşadığı şu cümlelerle ifade edilir: *"Peygamber vekili halifeden hiçbir fenalık umulmamakla beraber memleketin idaresindeki ihmali yolsuzluklar hep amelimizin cezası olarak kötülerin iş başlarına musallat olduğu padişahın da kafeste kuş gibi bu yolsuzluklardan haberdar olmayışı takdir-i ilahinin bir neticesi sayılmıştı (12)."*

Çöl Gibi romanında evli ve bir kızı olduğu halde kocasını sevgilisi Vedat Melih'le aldatan Nazan Hanım, gelişen olaylarda Vedat'ı öldürdüğü için altı yıl hapis cezası alır. Nazan Hanım, cezasını çekip tahliye olduğu halde yaptığı hatanın karşılığını tam olarak görmediğinden dolayı Allah'ın onu ağır bir hastalıkla cezalandırdığına inanır (261). Nazan, bu hastalığa sabretmekle Allah'ın onu affedebileceğini düşünür.

Yapılan fenalıkların bu dünyada karşılıksız kalmadığı inancını *Hayat Sen Ne Güzelsin* romanında da görmekteyiz. Romanın başkahramanı mirasyedi Süleyman, kolay yoldan zengin olmak için müteahhit İsmail Zeki'nin kızı Güzin'le aşk yaşar. Fakat Güzin'i ve babası İsmail Zeki'yi yalanla ve hileyle aldatmış olsa da Allah'ın

herşeyi bildiğinin farkındadır (230). Allah'a yalan söylenemeyeceği gibi aşkta da aldatmanın olmaması gerektiğini düşünür. Bu iç sorgulamayla sürekli huzursuzluk çeken Süleyman, sevgilisi Güzin'e kurduğu tuzakları itiraf etmek zorunda kalır. Süleyman'ın kurduğu tuzakta en büyük sıkıntıyı Güzin'i samimi duygularla seven Doktor Fikret Selim çekmiştir. Talihsiz Fikret Selim, Güzin'in aşkına karşılık vermemekten dolayı pişmanlık duygusu yaşamaktadır. Süleyman, Güzin'in güvenine ihanet etmekten ve Fikret Selim'in de ölümüne sebep olmaktan dolayı bir bedel ödemesi gerektiğini düşünür. Bu inançla bütün sevdiklerini geride bırakarak bilinmeyen bir mekâna doğru gider (270). Sevdiklerinden uzaklaşmakla kendi kendisini cezalandıran Süleyman, böylece işlediği suçların ve yaptığı kötülüklerin bedelini ödeyeceğine inanır.

Yapılan iyilikler kadar kötülüklerinin de karşılıksız kalmayacağı inancı *Hayat Sen Ne Güzelsin, Çöl Gibi, Beyza, Aşkın Temizi, Hep Senin İçin, Bir Kız Böyle Düştü, Ayaşlı ile Kiracıları ve Aşk Yarışı* romanlarında karşımıza çıkmıştır. Sosyal yaşantısı İslami esaslara aykırı kahramanlarda bile bu kuvvetli inancı görmemiz mümkün olmuştur.

2.1.1.4.6. Deccal, Mehdi, Yecüc ve Mecüc

İslam dininde Deccal ve Mehdi göstergeleri kıyametin alametleri olarak kabul edilen dinî sembollerdir. Deccal ve Mehdi ahir zamanda gelecek iki karşıt güçtür. Deccal'ın en bariz sıfatı hakkı batıl, batılı hak göstermesidir. Surette insan gibidir. Fakat Allah'ı unutmuş bir firavundur. (Yeğin ve diğ., 1997:178) Kıyamete yakın bir zamanda gelecek olan Mehdi ise hidayete eren ve hidayete vesilen olan kişidir. (Yeğin ve diğ., 1997:597) Muteber hadis kitaplarında ahir zamanda gelecekleri beklenilen Deccal ve Mehdi hakkındaki bilgiler teşbihli ve mecazlıdır. Rivayetlerde Deccal'ın yalancı bir cenneti ve cehennemi bulunduğu, elinin delik ve tek gözlü olduğu, harikulade icraatlar gerçekleştireceği söylenir. Hadislere dayalı bu tür sembolik anlatımlar İslam coğrafyasında zamanla gerçek sanılmıştır. Said Nursi, kıyametin alametleri olarak kabul görmüş Deccal ve Mehdi konusunda Müslümanların yanlış telakkilerini veciz bir ifadeyle yansıtır: *"Mecaz ilmin elinden cehlin eline düşse, hakikâte inkılâp eder, hurufata kapı açar."* (Nursi, 2006 a:514)

Yecüc ve Mecüc Kuran'da ismi geçen iki kavmin adıdır. Kısa boylu oldukları söylenen bu yıkıcı kavmin, ortaya çıktıkları dönemde taş taş üstüne bırakmayıp anarşi çıkaracakları rivayet edilir. (Yeğin ve diğ., 1997:1044) Tespit ettiğimiz kadarıyla romanlarda Yecüc ve Mecüc göstergeleri teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Beyza romanının yazarı A. Kırksekizoğlu, fen ve teknolojide çağın çok gerilerinde kalan Osmanlı halkının hurafelerle iç içe geçmiş zihniyetini hicveder. Eleştirel bir üslupla kaleme aldığı romanında Müslüman Osmanlı halkının Deccal ve Mehdi konusundaki telakkilerini alaya alır. Çağdaş Avrupa medeniyeti karşısında iflas eden Osmanlı medeniyetine mensup halk, Mehdi'nin dünyaya teşrifiyle Müslümanların tekrar dünyaya hâkim olacaklarına inanmaktadırlar. Azim ve gayretini yitiren Osmanlı halkı, bu hurafe inançla sözde Allah'a tevekkül etmektedirler (13). Romanın *Birinci Kitap* bölümünde Deccal'dan kıyametin alameti olarak söz edilmiştir. Medrese hocası Ziya Efendi, bir yandan keskin nefesiyle hastalara şifa dağıtırken bir yandan gittikçe artan fenalıkları ve ahlâksızlıkları delil göstererek Deccal'ın yakında geleceğini ilan etmektedir (33).

Yecüc ve Mecüc, *Harp Zenginin Gelini* romanında bir teşbih unsuru olarak kullanılır. Romanın Yahudi karakteri bohçacı Madan Viyolent'in amacı, zenginlik ve eğlence düşkünü Cevdet Bey'i baştan çıkarmaktır. Bir gece eve sarhoş gelen Cevdet Bey, Madam Viyolent'le yasak bir ilişki yaşar. O gece evde olup bitenlere şahit olan Hacı Yahya, yazar tarafından Yecüc Mecüc'e benzetilir (127).

Yecüc ve Mecüc göstergeleri *Ateş Böcekleri* romanında metafora dönüşmüştür. Edebiyatsever Necat, son zamanlarda şiir yazmakta zorlanmaktadır. *"Necat şiirini tamamlamaktan artık umut kesmişti. Halbuki bu manasız yazı parçaları onun dejenere ruhunun yarattığı birtakım Yecüc Mecüclerdi (7)."* Yazarın asıl anlamlarının dışında kullandığı bu inanç sembolleri anlatıya mana derinliği kazandırmıştır.

İslam teolojisinde kıyametin bir alameti olarak görülen Deccal ve mehdi inancı *Beyza* romanında Anadolu halkının cehaletine bir argüman olarak kullanılmıştır. Sefalet ve perişanlık içinde yaşayan halk büyük bir ümitle Mehdi'nin

gelmesini beklemektedir. Yecüc ve Mecüc sembolleri ise *Harp Zengininin Gelini ve Ateş Böcekleri* romanlarında asıl bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır.

2.1.1.4.7. Kutsal Kişiler

Çalışmamızın bu bölümünde, Müslüman milletler arasında kutsal kabul edilen Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Muaviye, Hz. Hızır ve Habil hakkındaki bulgularımızı sunduk. Hz. Muaviye'nin sahabe ve Habil'in Hz. Adem'in evladı olduğunu düşünerek bu şahsiyetleri de bu grupta değerlendirmeyi uygun gördük. Kutsal kişileri üç ayrı başlık altında inceledik.

2.1.1.4.7.1. Dört Büyük Halife, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Muaviye

Araştırmamıza konu olan romanlarda dört büyük halife Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali'nin; Peygamberimizin (s.a.v.) torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in ve sahabeler arasında yer alan Hz. Muaviye'nin isimleri farklı vesilerlerle geçmektedir. Bu bölümde söz konusu isimlerin romanlarda ne şekilde geçtiklerini ve kahramanların bu isimlere bakış açısını değerlendirmeye çalıştık.

Tarihi bir şahsiyet olan Çakıcı Efe adına yazılan romanda hükümet Çakıcı Efe ve çetesini ortadan kaldırmak üzere Bektaşi tarikatına mensup Hıfzı Paşa'yı görevlendirir. Bölgede yaşayan Alevî aşiretleri, Çakıcı çetesine karşı mücadele etmek için Paşa'nın etrafında toplanırlar. Hıfzı Paşa, Alevîleri Çakıcı Efe'ye karşı daha fazla kışkırtmak için onlara Hz. Ali ve İmam Hüseyin'in nasıl katledildiğini anlatarak Çakıcı Efe'nin Yezit gibi bir katile benzediğini söyler. Romanın bu sahnesinde yazar Zeynel Besim, Hz. Ali'ye Allah'ın sıfatlarını yakıştıran Alevî inancını ironik bir üslupla eleştirir: *"Ali'nin evsafına gelince: Bir defa her şeyden önce kabadayıydı. Başı maşrıkta, kuyruğu mağripte olan Düldüle atlayıp ta bir defa Zülfikar'ı çekti miydi; her hamlede yüz altmış dört bin sekiz yüz otuz üç kâfirin başını kesiyordu. Ama başı maşrıka kuyruğu mağribe dayanan Düldülü nerde dahlıyordu; burası meçhuldü. Çakıcı Mehmet bu kabadayılık noktasından İmam Ali'nin küçük bir numunesiydi (387, 388)."*

Çakıcı Mehmet Efe, bir eşkıya olmasına rağmen İslam tarihini iyi bilir. Milas'ta tanıştığı Yahudi İzoel Jak, kendisine Avrupa'daki cumhuriyet rejimini

överek anlattığında, Peygamberimizin (s.a.v) vefatından sonra ahalinin bir dönem Hz. Ebubekir'i ve onun da vefatıyla Hz. Ömer'i yönetici olarak seçtiğini söyleyerek asıl cumhuriyetin İslam geleneğinden çok önceleri var olduğunu söyler. Çakıcı Efe, bu sohbetin sonunda Musevi İzoel Jak'a: *"Hani Müslümanlığın lafı bizde, işi Avrupalı da kaldı, diyorlar demek ki doğruymuş (502)."* der.

Halide Edip, *Sinekli Bakkal* romanında Jön Türkler ve II. Abdülhamit arasında yaşanan şiddetli siyasî mücadeleleri, genç hafız kız Rabia ve Perengrini arasındaki romantik aşk hikâyesini anlatır. Katolik mezhebinden aforoz edilen bir dinsizle Müslüman bir İstanbul kızının aşkında aşılması gereken büyük engeller vardır. Rabia'nın bu engelleri aşacak gücü ve kararlılığı vardır. Adıvar, ondaki bu kararlılığı: *"O, yüzü bazan zaferle buruşan orta yaşlı, kısa boylu sivri sakallı, şeytanla cebelleşiyor. Hz. Ali nasıl vaktiyle ejderlerle cenk etti, hepsini nihayet yere vurduysa Rabia da ömrünün bu tek şeytanıyla öyle güreşecekler (308)."* cümleleriyle anlatır.

İslam dünyasının halifesi Osmanlı İmparatorluğu ile papa liderliğindeki Hristiyan donanması arasında geçen savaşların anlatıldığı *Barbaros'un Ölümü* romanında Halife Hz. Osman'ın adı geçer. Tunus sultanının ihtiyar nedimi, Hızır'a Hz. Osman'ın halifeliği döneminde yaşanmış bir tarihî olayı anlatır. Halife Hz. Osman zamanında Afrika önlerine kadar gelen Romalılar, bütün dünyaya Afrika'yı istila edeceklerini ilan ederler. Romalıların en büyük amaçlarından biri de İslam ordusunun komutanı Abdullah Bin Sa'd'ı öldürmektir. Müslüman ordusu, Zübeyr komutasında toplanarak Romalıları bozguna uğratırlar. Bu savaşta Roma ordusunun komutanı, İslam ordusunun komutanı Zübeyr tarafından öldürülür. Müslüman ordusunun Hristiyan müttefiklere karşı bu muzafferiyetinden sonra İslamiyet Afrikalı Berberiler arasında hızla yayılır. Tunus Sultanı'nın Nedimi, Hızır'a bu tarihî olayı anlattıktan sonra Türkleri denize dökmeye ahdeden Romalı Komutan Marki'nin de aynı hezimete uğrayacağından emin olduğunu söyler (47, 49).

Hayrettin Barbaros romanında Hızır, rüyasında Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve dört halifeyi gördüğünü, bu kutsal zatların kendisinden Elcazayir'de halka zulüm yapan İbn-i Kadı ile savaşmasını istedikleri anlatılır (64). Bu rüyayı bir emir olarak telakki eden Hızır, savaş hazırlığı yaparak düşman güçlerine karşı bir sefer

gerçekleştirir. Romanda Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı François'e yıllar önce gönderdiği bir mektuptan alıntı vardır. Mektubun başında öncelikle Allah'ın daha sonra Hz. Muhammed'le (s.a.v.) birlikte dört halifenin adı anılmıştır (70).

İslam'ın dördüncü halifesi Hz. Ali, *Utanmaz Adam* romanında anılmıştır. Romanın haylaz ve utanmaz kahramanı Avnussalah, yoksulluk içinde sefil bir hayat yaşayan ailesine tavşan eti diye komşusunun kedisini yedirtir. Annesi Fevziye Hanım, şimdiye kadar hiç tavşan eti yemediklerini söyleyince Avnussalah, bunun sebebini babasının Bektaşi olmasına bağlar. Annesi Fevziye Hanım da: *"Ha aklıma getirdin. Sahi öyle… Tavşan, güya Hz. Ali'nin kedisi imiş. Tavşanın bir hali daha varmış ama bilmem ki şimdi sofra başında çocukların yanında nasıl söyleyeyim (54)."* der. Fevziye Hanım, bu lezzetli yemekten kalan parçayı ertesi gün akşam yemeğinde mangalda pişirdi. Nüktedan yazar, bu komik sahneyi: *"Hz. Ali'nin kedisi buram buram kokuyordu (57)."* ifadesiyle verir.

Reşit Enis Aygen, *Gece Konuştu* romanında realist gözlemler yapar. Çocukluk yıllarında annesiyle birlikte Ayasofya Camisi'ne giden Niyazi, üzerlerinde Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali yazılı levhalarını unutmamıştır (178). Dindar kadın, duvardaki levhaları oğluna göstererek Peygamberimiz'in (s.a.v.) ve dört büyük halifenin isimlerini ona ezberletmeye çalışmıştır.

Üç İstanbul romanında kutsal kişiler nükteli bir üslupla değersizleştirilmeye çalışılır. Hz. Ömer, bunlardan biridir. Hidayet, konağında İstanbul'un aristokrat sınıfına bir iftar yemeği verir. Hidayet, gündüz Saray'ı ziyaret eden gece de hükümete söven bir tip olduğu için çevresinde sürekli alay konusu olur. Davetliler arasında bulunan Burhan, müstantik Behçet'e nükteli bir üslupla Hidayet'in ikiyüzlü karakterini anlatır. Konuşmaları sırasında Hz. Ömer'in deve ve köle hikâyesine atıf yapan Hidayet: *"Ömer, tam benim meşrebime göre yaratılmış bir adamdı (60)."* diyecek kadar laubali bir tiptir. Romanın önemli karakterinden biri olan Dağıstanlı Hoca, başkişi İttihat ve Terakki Fırkası mensubu Adnan'la yeni Osmanlı hükümeti hakkında tartışır. Bu tartışmada İslam tarihinde halifelik savaşları olarak bilinin Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasında çıkan savaşlara atıflar yapılır: *"İki büyük sahabenin komutanlığında yapılan iç savaşların Müslümanların terakkisine mani olduğu belirtilir.* Hoca*: 'Sizin için en korkunç düşman kimdir biliyor musunuz?'* Adnan:

'Tabi ki biliyoruz Alatini Köşkü'nde oturan Abdülhamit!' Hoca: *'Hâşâ, tövbeler olsun değil. Sizin en korkunç düşmanınız Fatih'teki yobazlardır. Sarıktan korkun. Müslümanlık geç kalan bir saattir derler. Hayır. 'Ali-Muaviye vakasından beri bu saat hiç işlemiyor, durmuştur' (308)."*

Nüktedan Ercüment Ekrem Talu, *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında Torik Necmi'nin ve arkadaşı Meşhedi Cafer'in aslan avı için gittikleri Afrika çöllerindeki komik maceraları anlatılır. Macerasever kahramanlar arasında geçen diyaloglarda Hz. Ali'nin adı geçer. Yolculuk sırasında Torik Necmi ile yol arkadaşları arasında sürekli münakaşalar yaşanır. Dört gün boyunca çölde aç susuz kalan maceracıların imdadına Cicimama kabilesi yetişir. Kabilenin reisi Makoko, Torik'i hükümdar ilan eder. Zamanla Torik bu hükümdarlıktan sıkılır: *"Bizde olmayan belki komşuda bulunur."* düşüncesiyle komşu kabilelere savaş açar. Savaş yolunda tehlikeyi göze alamayıp yamyamları çölde bırakıp kaçmayı düşünür. Bu gizli niyetini yoldaşlarına söylediğinde saf ve komik Meşhedi, Torik'in ne söylemek istediğini anlamaz. Torik Necmi, iki elini havaya kaldırıp gözlerini semaya diktikten sonra: *"İmamım Ali, ya bunlara bir dirhem akıl gönder, ya benim de aklımı al… Laf anlayan beri gelsin, topu mosturalık be (232)."* der.

2.1.1.4.7.2. Hz. Hızır

Hızır, din dilinde sık sık kullanılan İslamî bir göstergedir. Zor ve sıkıntılı anlarımızda yardımını gördüğümüz kişiler için kullandığımız *"Hızır gibi yetiştin"* ve *"Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş"* söz öbekleri inanç kültürümüzden kaynaklanır. İslam toplumlarında *"Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağrıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip semavî bir kurtarıcıdır."* (Ocak, 1990:107) Müslümanlar, Hızır Aleyhisselam'ın hayatta olduğuna inanır; dolayısıyla bu inançları pratik dillerine yansır. *"O, yardıma çağrıldığında bazen bir derviş veya sıradan bir insan olarak, bazen aksakallı bir ihtiyar veya bir Arap kılığında ortaya çıkar."* (Avcı, 2012) Risale-i Nur külliyatı yazarı Said Nursi, Hz. Hızır'ın hayatta olduğunu fakat Hz. Hızır'ın bulunduğu hayat mertebesinin bizim içinde bulunduğumuz hayat mertebesinden çok daha farklı olduğunu söyler: *"İkinci mertebe-i hayat: Hz. Hızır ve İlyas Aleyhimeselam'ın hayatlarıdır ki bir derece*

serbesttir. Yani bir vakitte pek çok yelerde bulunabilirler. Bizim gibi beşeriyet levazımatıyla daimi mukayyet değillerdir. Bazen istedikleri vakit bizim gibi yerler, içerler; fakat bizim gibi mecbur değillerdir." (Nursi, 2006 a:5) Hz. Hızır'ın hayatta olduğuna ve dara düşen insanların yardımına koştuğuna dair inanç, temel İslam kaynaklarına dayandırılarak asırlardan beri Müslüman Türk halkı arasında yaşamaktadır.

İncelediğimiz romanlar arasında Müslüman Türk halkının Hızır Aleyhisselam'a olan saygı ve hürmetini gösteren birçok ifade yer almaktadır. Anlatılarda vakaya yerlilik katan önemli bir unsurun Hızır olduğunu görüyoruz.

Hızır göstergesi romanların bir kısmında teşbih amaçlı kullanılmıştır. *Hep Senin İçin* romanının başkahramanı Muhlis, iskeleye gitmek için otomobil ararken bir kamyon şoförüne eliyle ve cüzdanıyla işaret ederek ondan durmasını ister. Duran kamyona binen Muhlis, yolculuk sırasında şoföre Hızır gibi yetiştiğini söyleyerek ona minnettarlık duyar (181).

Gece Konuştu romanında Niyazi'nin çocukluk hatıraları hacimli yer tutar. Anlatıcı-kahraman Niyazi, saf ve dindar annesiyle Ayasofya Camisi'ne gittiği günleri hatırlarken Hızır Aleyhisselam'la ilgili halk arasında yaşayan bir inançtan söz eder. Niyazi'nin anlattığı olayda *"Loş dehlizlerin bir ucunda, karanlık demir kapısı sımsıkı kapalı bir yer vardı. Annem: 'İşte Hızır Aleyhisselam'ın camiye girip çıktığı kapı!' derdi. Annem gibi ben de, anahtar deliğine minimini parmaklar sürtüştürür, yüzüme gözüme sürerdim (178)."* ifadeleri geçer. Niyazi, hatıralarının devamında halkın Hz. Hızır'ın Ayasofya'ya bu gösterdiği kapıdan girdiğine, bu kapının anahtar deliğine ellerini yüzlerini sürenlerin şifa ve bereket bulacaklarına; camideki kubbenin orta yerinden sarkan top kandilin altında kırk gün fasılasız sabah namazını kılan kişilerin de Hz. Hızır'ı göreceğine inandıklarını anlatır (178, 179).

Kanlı Sır romanında Mesture'nin kızı Neşide, kumar gibi kötü alışkanlığı olan Sırrı Nevres'le evlenmeye karar vermiştir. Neşide annesinin ölümünde sonra düğün masrafları için kendisine miras kalan handaki bir dükkânı satılığa çıkarır. Emniyet sandığına ipotekli olan dükkân müzayedeye çıkarılır. Bir hayır sahibi dükkâna iki kat fiyat vererek Neşide'yi önemli bir sıkıntıdan kurtarmış olur. Ailenin

miras işlerine bakan Şerif Baki, bu hadiseyi anlatırken: *"Hızır gibi Allah imdadımıza göndermişti. Yoksa düğün daha çok geri kalırdı (7)."* yorumunu yapar.

Hz. Hızır, *Bağlar Arasından* romanında Necla'nın sevgilisi İclal için kullandığı bir metafora dönmüştür. Romanın ikinci kısmı, Necla'nın hatıra defterinden oluşur. Necla, asrilik özentisiyle yaşadığı ilişkilerini anlatırken sözü yalı komşuları İclal'e getirir. Necla, birgün köprüde yürürken hırsızlara içinde parasının da bulunduğu çantasını kaptırır. Bilet alacak parası kalmayan kadının imdadına o sırada oradan geçen İclal yetişir. Necla'yı adaya kadar getirme nezaketinde bulunur. Necla hatıra defterinde bu olayı anlatırken İclal'den *"sıkıntı anında yetişen Hızır (72)"* benzetmesiyle söz etmiştir.

Müslümanlar, zor anlarda yardımını gördüğü kişilere Hızır benzetmesiyle teşekkür edebilirler. Bu teşekkür âdetini *Cumbadan Rumbaya* romanda da görürüz. Romanın başkahramanı Karagümrüklü Cemile, Mısırlı Prenses'in balosunda eğlenirken annesinden gelen telefonla Karagümrük'te büyük bir yangın çıktığını öğrenir. Evlerinin bulunduğu mahallede büyük bir felaketin yaşandığını duyunca korku ve telaşa kapılır. Yardımsever ve şefkatli Mısır Prensesi, kederli Cemile'ye yüklü miktarda para vererek bu parayı çıkan yangında muhtaç duruma düşen mahalle sakinlerine ulaştırmasını ister. Acı ve sevinç duyguları içerisinde Karagümrük'e giden Cemile, ilk iş olarak kendisine emanet edilen paraları ihtiyaç sahiplerine ulaştırır. Mahalle sakinlerinden Hamdune Hanım, bu yapılan hayır karşılığında komşu kızı Cemile'yi Hz. Hızır'a benzeterek sevinç duygularını şöyle dile getirir: *"Ayol seni Allah mı gönderdi? Hızır mısın nesin, töbe estağfürullah… Sahi mi söylüyorsun? Demin kederden bir tarafıma inecek diye korkuyordum, şimdi de sevinçten… (337)."*

Leylaklar Altında romanında anlatım, *"kul sıkılmayınca Hızır yetişmezmiş."* deyimiyle zenginleştirilmiştir. Teyzesi, yetim Nuran'ı evlendirmek istemesi üzerine yetim genç kız, iş bulduğu yalanını uydurup evden ayrılmak ister. Gerçekten sığıntı olarak kaldığı teyzesinin evinden kurtulmak için hocasından kendisine bir iş bulması için yardım istemiştir. Hocasından iş müjdesini alan Nuran, o an için kul sıkılmayınca Hızır yetişmezmiş atasözünü hatırlar (23).

Yıldız Yağmuru romanın başkahramanı Ahmet Ziya, çalıştığı şirketin sahibi İlyas Bulgurlu'nun kızı Belkıs ile nişanlanmıştır. Şirket çalışanı Hamdi Onur, samimi dostu Ahmet Ziya'nın hiç vakit kaybetmeden müstakbel kayınpederini ziyaret etmesini tavsiye eder. Fakat Ahmet Ziya bu ziyareti nasıl gerçekleştireceğini bilemez. Çareyi yine Hamdi Onur bulur. Hamdi Onur, patronuyla görüşerek Ahmet Ziya'nın akşam yemeğine davet edilmesini sağlar. Bu müjdeli haberi alan Ziya, sevincinden ne yapacağını şaşırır. Sevincini Hamdi Onur'a hitaben: *"Sen Hızır'sın, Hızır Aleyhisselam… Şu var ki o dar zamanda yetişmiş sen her zaman yetişiyorsun! (148)"* ifadeleriyle dile getirir. Anadolu Türkleri arasında Hızır Aleyhisselam'ın darda kalan insanların imdadına yetiştiği inancı yaygındır. *Türk Yıldızı Emine* romanında, darda kalan köylü kadınların bu inanca sahip olduklarını görüyoruz. Balkan ülkelerinin isyanından sonra memlekette savaş hali ilan edilmiştir. Kahraman'ın da orduya katılmasıyla yaşlı teyzesi ve evlatlık kızı Emine, evde yalnız kalırlar. Düşman kuvvetleri İstanbul'a girmiştir. Canlarından çok namuslarını düşünen Türk kadınları, büyük bir korku ve endişeye kapılır. Korku ve telaş içerisinde yaşayan Emine ve teyzesi, namuslarını çiğnetmemek için intihar etmeyi düşünürler. Zehir içip intihar edecekleri sırada aniden eve bir asker girer. Türk kadınları, gelen askeri bir işgalci sanarak telaşa kapılırlar. Fakat gelen bir Türk askerdir. Emine, Türk askeriyle arasında geçen diyalogda Hızır inancına atıf yapar: *"Sen cephelerde uzun seneler düşmanla çarpışan kahraman bir Türk askerine benziyorsun. Benim de senin gibi asker bir amcam var. Onu tanımıyor musun ki bu kapıdan pervasızca girdin! Benim bildiğim şanlı Türk askeri kendisi için mahrem sayılan bir yere izinsiz habersiz giremez. Yoksa sen asker kıyafetine girmiş bir Hızır Aleyhisselam mısın? (155)."*

Romanda Hızır inancının günlük hayattaki diyaloglara da yansıdığını görüyoruz. Kahraman, bir süre sonra askerden gizli bir görev için eve döner. Evin tavan arasında saklanan Kahraman'ın varlığından habersiz olan komşu kadınlar Emine'nin namusundan şüphelenirler. Komşular arasında iyi niyetli bir kadın Hızır inancıyla komşularını şöyle uyarır: *"Ahretlik, delidir velidir derler. Benim itikadıma göre bizim mahallenin deli Yıldız'ı da erenlerdendir. Belki Rabbim Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri melekleri veyahut Hızır Aleyhisselam'ı vasıtasıyla ona gizlice*

yardım ediyor. Rezzakualem değil mi? Elbette böyle iyi yürekli insanları düşünür (166)."

Tekrar Unsurları: (55, 88, 155)

Hayat Sen Ne Güzelsin eserinde Hz. Hızır'ın ismi hurafe bir halk inanışında geçer. Romanın sahtekâr karakteri Hüseyin Tuğrul, arkadaşı mirasyedi Süleyman'a yedileme ve kırklama yaparak Hızır'la karşılaşacağını söyler. Fakat yedilemenin altıncı gün olmasına rağmen gittiği Tokatlıyan'da hiç kimseyle karşılaşmaz (57). Romanda Hızır hakkında yaygın olan halk inanışlarıyla alay edilmiştir.

2.1.1.4.7.3. Habil

Romanların genelinde Habil ve Kabil göstergeleri birlikte kullanılmıştır. Fakat İslam inancında Kabil, kutsal bir şahsiyet olarak kabul görmediği için onun ismini Habil'le ilişkilendirerek anmayı uygun gördük.

Habil, Müslüman toplumlarda mazlum ve kutsal bir şahsiyettir. *"Habil, Hz. Adem'in küçük, Kabil büyük oğludur. Babalarının şeraiti hükmüne göre İklima adlı kız kardeşlerini nikâhla almak meselesinden kavga ettiler. Habil'i Kabil taşla öldürdü. Kızı alıp Yemen'e kaçtı. Hâlbuki Habil, bir kurban kesmiş; kabul olduğuna dair gökten ateş inmiş ve kurbanı yakmıştı."* (Onay, 1996:250) Habil ve Kabil arasında yaşanan bu trajik olay Kuran-ı Kerim'de de anlatılmıştır (Maide 27-31). Şinasi Gündüz, Kabil'in kardeşinin sunduğu kurbanın kabul edilip kendisininkinin kabul edilmemesi üzerine kardeşi Habil'i kıskançlıktan öldürdüğünü söyler. Kabil bu yönüyle yeryüzünde günaha ve kötülüğe yönelen ilk protip olarak görülür. (Gündüz, 1998:207)

Edebiyatımızda Habil ve Kabil göstergeleri mazmunlaşmış ifadelerdir. A. Talat Onay, *Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahları* kitabında Habil ve Kabil mazmunlarına yer verir. (Onay, 1996: 250) Anlatılarda Habil ve Kabil göstergeleri çoğu zaman metafora dönüşerek üsluba estetik değer kazandırmıştır.

İncelediğimiz romanlarda Habil ve Kabil, sembolik anlamlarda kullanılmıştır. *Sevenler Yolu* bu romanlardan biridir. Romanda aşk efsanesi konuşulurken Kabil'in

kardeşi Habil'i öldürmesine telmih yapılmıştır. Bu trajik hikâye, Namık Cemal ve samimi arkadaşı Ahmet Melik arasında gelişen diyalogda geçer. Konuşmanın konusu, kadınların kıskançlıkları ve aşktır: *"Aşkın efsanesini Adem'le Havva yaratmışlardır. Fakat cennetteki o meşhur meyvenin tohumları o kadar bereketli imiş ki yeryüzünde o meyveyi tatmayan yok. Fakat dikkat etmeliyiz ki kök aynı köktür. Yani aşk Âdem'le Havva'yı cennetten yeryüzüne indiren aşktır. Erkek ve dişi o ilk insan arasındaki aşktır. Kız kardeşlerine koca olmak için Habil'le Kabil'i boğazlaştıran aşktır (85, 86)."*

Edebiyatımızda Habil'le birlikte sembolleşen Kabil ismi *Leylaklar Altında* romanında da geçer. Nedim, ağabeyi ve eşinin onu aldattıklarını düşünür. Her ne kadar ağabeyi Nazım'ın bu alçaklığı yapamayacağını düşünse de ondan şüphelenmekten kendisini alıkoyamaz. Yazar, hâkim bakış açısıyla Nedim'in iç dünyasını Kabil göstergesini kullanarak şöyle yansıtır: *"Kendi kendime bunu söylerken, hemen o zehirli ıslık kulaklarımın dibinde ötmeğe başlıyor; gözlerine baksana onun bir Kabil gibi senden nasıl nefret ettiğini, küçükten beri seni nasıl çekemediğini görsene…(72)."*Yazar, Nazım'ın kıskançlığını Kabil teşbihiyle anlatarak üslubuna estetik değer kazandırmıştır.

Kabil ve Habil arasında yaşanan trajik macera, çok eski ve belirsiz zamanlarda meydana gelmiştir. *Balkan Çiçekleri* romanında Kabil ve Habil sembolleri, eski zamanı karşılamak için kullanılmıştır. Romanda ana tema aşktır. Demir, Drama kasabasında tanıdığı ilk aşkı Leyla'yı unutabilmek için kasabayı terk eder. Demir ve Leyla'nın aşkında karşıt güç, Leyla'nın katı yürekli dayısıdır. Geride acı hatıralar bırakarak trenle Selanik'e gelen Demir, çocukluk yıllarını geçirdiği Nevrekob'da arkadaşı Pavlina'yla ve Nikola'yla karşılaşır. Pavlina'nın sıcak ve samimi ilgisi Demir'in iç dünyasını rahatlatır. Fakat Hristiyan kızın aşk duygularına karşılık vermez. Zavallı masum ve iyi niyetli kıza bu aşkın imkânsızlığını Habil Kabil kıssasına telmih yaparak anlatmaya çalışır: *" 'Topla kendini Pavlina…'dedi. Düşün ki aramızda bin türlü aşılmaz engeller var. Türkçe kurşun atan, piliç kafası gibi günahsız Bulgar çocuklarını boğazlayın çetecilerden başlayarak İsa'ya ve Muhammed'e (s.a.v.) kadar uzanan ve bir bakıma Habil'le Kabil'e kadar dayanan binlerce yıllık engin geçmişin kuvvetli gölgeleri altında diş bileyen milyarlarca*

*mutaassıp papaz çehresi senin şu anda istediklerini ve düşündüklerini gerçekleştirme imkânı bırakmıyor (76).”*Anlatıda Habil ve Kabil göstergeleri çok eski zamana göndermede bulunmuştur.

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında Mirasyedi Süleyman, kısa yoldan, emeksiz zengin olmayı hedefleyen bir tiptir. Zengin iş adamı İsmail Zeki'nin kızı Güzin'le çıkar ilişkisine dayalı bir aşk yaşar. Güzin'i samimi duygularla seven Fikret Selim, aşkına karşılık bulamayınca psikolojik travma geçirir. Yakalandığı hastalığa bedeni daha fazla dayanamayan Fikret Selim, hayata gözlerini yumar. Süleyman, Fikret Selim'in ölümünden duyduğu vicdan azabı nedeniyle kendisini Habil'i öldüren Kabil'e benzetmiştir (267).

Türk İslam kültüründe çok sayıda hürmete layık kutsal kişiler bulunmaktadır. Okuduğumuz romanlarda başta dört halife Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali olmak üzere Peygamberimizin (s.a.v.) torunları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, sahabeler arasında Hz. Muaviye ve hayatta olduğuna inanılan Hz. Hızır göstergeleriyle karşılaştık. Romanlarda dört büyük halifenin adı cami duvarlarına asılan levhalarda, Peygamberimizin (s.a.v.) adı anılarak yapılan selamlamalarda, İslam tarihine yapılan atıflarda kullanılmıştır. Özellikle Hz. Ali'nin adı, romanlarda daha sık anılmıştır. Ülkemizde yaşayan nüfusun bir kısmını teşkil eden Alevilerin Hz. Ali'ye duydukları özel ilgi ve hürmet romanlardaki üsluba yansıtılmıştır. Tarihî *Hayrettin Barbaros, Üç İstanbul, Çakıcı Efe, Sinekli Bakkal, Utanmaz Adam, Gece Konuştu ve Meşhedi Aslan Peşinde* romanlarında dört büyük halifeye atıfta bulunulduğu tespit edilmiştir. Sahabeler arasında Hz. Muaviye'nin adı *Üç İstanbul* romanında silik de olsa anılmıştır. Bu kategoride romanlarda ismi en fazla zikredilen kutsal kişi Hızır olmuştur. Anlatılarda vakaya yerlilik katan önemli bir unsur olarak Hızır sembolüne atıflar yapıldığını görüyoruz. Kahramanlar, zor anlarında Hızır'dan yardım isterler veya dara düştükleri anlarda imdatlarına yetişen kişileri Hızır'a benzetirler. Pratik dilde sıklıkla kullanılan *“Hızır gibi yetiştin” ve “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş”* söz öbeklerini romanlarda görmek mümkün olmuştur. *Gece Konuştu ve Hayat Sen Ne Güzelsin* romanlarında Anadolu'da Hızır'la ilgili hurafeleşen inançlara göndermelerin yapıldığını tespit edilmiştir. Hızır, okuduğumuz *Hep Senin İçin, Kanlı Sır, Bağlar Arasından, Cumbadan Rumbaya, Leylaklar*

Altında, Yıldız Yağmuru ve Türk Yıldızı Emine romanlarında bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Anlatılarda Habil'in ismi, kardeşi Kabil'le birlikte anılır. Fakat İslam toplumlarında Kabil, kutsal bir şahsiyet olarak kabul edilmediği için onun ismini bu başlık altında anmayı uygun görmedik. Reel dünyada olduğu gibi kurgu dünyasında da Habil ve Kabil göstergeleri birlikte kullanılmıştır. Habil ve Kabil mazmunu romanlarda iyi ve kötü; güzel ve çirkin; doğru ve yanlış; mazlum ve zalim; maktul ve katil gibi kavramlara göndermede bulunmuştur.

2.1.1.4.8. Dinî Şahsiyetler

Din ve inanç olgusuna sahip bütün toplumların din hizmetlerini yürüten kurumsal ya da tüzel görevlileri vardır. İnanç ve din esaslarına göre yapılan bütün ferdi ve sosyal faaliyetler dinî şahsiyetleri gerekli kılar. Özellikle teokratik esasların baskın olduğu toplumlarda din görevlileri sosyal hayatta daha belirgin rol alırlar. Müslüman Türk toplumu açısından baktığımızda başta halifeler, şeyhülislamlar, kadılar, imamlar, şeyhler, müftüler, Alevî dedeleri, müezzinler, kayyumlar, vaizler, medrese hocaları, mutasavvıflar ve diyanet işleri başkanları dinî temsil eden şahsiyetlerdir. İlk Türk İslam devleti Karahanlılardan (XI. yy) son Türk İslam devleti Osmanlı Devleti'ne (XIX. yy.) kadar din adamları hayatın her alanında öncelikli değerde yer almışlardır. Fakat süreç içerisinde modern bilimlere kapalı duruşları ve dini şahsi çıkarlarına alet eden tavırları toplumun bütün katmanlarında ciddi rahatsızlıklara sebep olmuştur. Ehliyetsiz ve niteliksiz tekke ehline verilen payeler, şeyhülislamların ve kadıların siyasî irade karşısında pasifliği, dini istismar eden imamların ve sözde tarikat şeyhlerin ihtirasları, zamanla halkın din adamlarına karşı bakışını değiştirmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin laik merkezli esaslar üzerine kurulmasında din adamları hakkında bu olumsuz algının önemsendiğini belirtmek gerekir.

Dinî şahsiyetler açısından incelediğimizde romanların en dikkat çekici özelliği din adamları hakkında son yüzyılda oluşan olumsuz algının yeni ideoloji lehine kullanılmasıdır. Yeni kurulan lâik Türkiye Cumhuriyeti hükümetine yakın görünmek için dinî esasları ve din görevlilerini karşıt güç olarak yansıtmak isteyen memur yazarlar, romanın kendilerine sunduğu aktarım imkânlarından mümkün olduğunca yararlanmışlardır. Bu konuda Ramazan Gülendam'ın *Türk Romanında*

Dine ve Din Adamına Bakış yazısındaki tespitlerine atıfta bulunmanın faydalı olacağını düşünüyoruz:*"Türk toplumunun sosyal hayatını düzenleyici role sahip unsurlardan biri olan dinin ve onun temsilcilerinin (din adamlarının) veya yaşantısını ona göre düzenlemeye çalışan dindar insanların, Türk romanında çoğunlukla gerçek veya gerçeğe yakın yönleriyle ele alındığı söylenemez. Özellikle köy romanları ve Milli Mücadeleyi konu edinen romanlar düşünüldüğünde bu hükmün doğruluğu daha iyi anlaşılır. Köy romanlarında ve birkaç istisna dışında Kurtuluş Savaşı yıllarını anlatan romanlarda din ve din adamına veya dindar insana ve dinî değerlere saldırma, onları aşağılayıp kötüleme ortak bir tutum şeklinde karşımıza çıkar"* (Gülendam, 2002:303) Gülendam'ın Türk romanında din adamlarıyla ilgili tespitleri incelediğimiz romanlarda rol alan din adamlarının karakteristlik özellikleriyle örtüşmektedir.

Romanların genelinde dinî şahsiyetler olumsuz ve karşıt güç karakterlerdir. Romanda norm karakter rolünü üstlenen din görevlilerin sayısı çok az olmakla birlikte bu karakterlerin çoğu vaka örgüsünde aktif rol almaz. Tabii bu kategoride *Sinekli Bakkal'ın* Vehbi Dede karakterini farklı boyutlarda analiz etmek gerekecektir.

Dinî Şahsiyetler başlığı altında elde ettiğimiz bulguları *Reel Dünyaya Ait Dinî Şahsiyetler ve Kurgu Dünyasına Ait Dinî Şahsiyetler* olmak üzere iki gruba ayırmayı uygun gördük.

2.1.1.4.8.1. Reel Dünyaya Ait Dinî Şahsiyetler

Reel dünyaya ait dinî şahsiyetlerin büyük bir kısmı kurgu dünyasında fon karakter rolünü almışlardır. Din görevlilerinin ismi romanın sadece belirli yerlerinde geçmektedir. Tespit ettiğimiz kadarıyla romanlarda Hacı Bektaşi Veli'nin, Ebu Hanife'nin, Mevlana Celaleddin Rumî'nin, Çakmak Dede'nin, Zembilli Ali Efendi'nin ve Baba Cafer Haretleri' nin isimleri geçmektedir

Hacı Bektaşi Veli'nin ismi, *Çakıcı Efe* romanında Yenipaşa mevkiinde yaşayan Bektaşi ve Alevi tarikatına mensup köylülerin Çakıcı'yı yakalamaya çalışan Sıtkı Paşa karargâhında yaptıkları cem ayini sırasında geçer: *"Burası guya takip kumandanlığı karargâhı değil de bir Bektaşi zaviyesiydi. Hıfzı Paşa da babalık*

makamında müritleriyle birlikte ayinicem yapıyordu. Herkes tamam olup postlara diz çöktüler sonra Hıfzı Paşa, sofra gulbaknini çekti: Allah, Allah eyvallah… Bismi şah…Akşamlar hayrolsun, fetholsun, düşmanlar mat olsun. Gönüller şen olsun. Pirimiz, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Veli demine hu diyelim hu… (383)."

Hacı Bektaşi Veli'nin isminin geçtiği bir başka roman, *Ayşim*'dir. Ayşim romanında vaka zamanı, 18. yüzyıldır. Zevk ve sefa düşkünü III. Ahmet'in ağır vergileri altında ezilen esnaf padişaha öfkelidir. Bektaşi tarikatına mensup yeniçerilerin bir kısmı, geçim sıkıntısıdan dolayı yeniçeri ağasına: *"Biz vergü mergü bilmezük"* diye bağırırlar. Bir genç yeniçeri*: "Ya sultan razı olmaz bostancıları üzerimize saldırırsa?"* deyince yeniçeri ağası bu söze karşılık*: "O zaman Hacı Bektaş'in kazanını kaldırırız (132)."* der.

İmam-ı Azam Ebu Hanife Ercüment Ekrem Talu'nun *Kodaman* romanında geçer. Kodaman lakaplı tembel ve haylaz Yaşar, babasının vefatı ve annesinin bakımevine gitmesinden sonra mahallede hatırı sayılır Hacı Ömer'in kızı Cevriye Hanım'la evlenme kararı alır. Kodaman ve Cevriye, Safer ayı gelmeden evlenmeyi planlarlar. Gençler öncelikle aralarında imam nikâhı kıyarlar. Yazar, nikâh kıyma sahnesini din diline ait göstergelerle anlatırken Ebu Hanife'nin ismini de anar: *"İmam'ın Allah'ın emri Peygamber'in sünnet-i seniyesi ve İmam-ı Azam Ebu Hanife Hazretlerinin kavlince Bay Yaşar ile bakire-i-balige bayan Cevriye'yi tenkih ve tezvic eylediğini cemaate bildirip de şerbetler içildikten sonra, düğünün ertesi perşembe yapılması münasip görülmüştü (102)."* Müslüman Türk nüfusunun büyük bir kısmının tâbi olduğu Hanefi mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam'ın adının anılması romanın realist yanını güçlendirmiştir.

Kılıçaslan romanında Mevlana Celalettin Rumi'nin adı geçmektedir. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra romanın merkezi kahramanı Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Talihsiz kardeşler, Tebriz zindanında yedi yıl kalırlar. Aslan ve Tokay, zindandan kaçmayı başarıp Malatya'ya doğru yol alır. Güzergâh üzerinde bulunan Yörük köyünde konaklayan Aslan, Sümbül ile burada tanışır. Aslan ve Sümbül arasında duygusal bir yakınlık başlar. Aslan'ın tek hedefi İznik'i ele geçirip Selçuklu Devleti'ni yeniden diriltmektir. Aslan'a gönlünü kaptıran Sümbül, İznik

seferinde onu yalnız bırakmak istemez. Malatya'ya üzerinden Dersim'e birlikte gelen sevgililer burada en iyi şekilde ağırlanırlar. Sümbül'ün babası Demir Ağa, Alevî olduğu için Dersim halkı Aslan'a ve kardeşi Tokay'a büyük ilgi gösterir (67). Bu ilgi o kadar büyük olmuştur ki Dersim'den ayrıldıklarında Aslan'ın asker sayısı ciddi anlamda artmıştır. Yazar, romanın bu sahnesinde Dersim ve Alevî halkı hakkında ansiklopedik açıklamalarda bulunmuştur: *"Dersim anasıl Türk diyarı idi. Dersimliler Horasan'dan Celalettin-i Rumî ile buraya gelerek yerleşmişlerdi. Mamafih hepsi ana lisanlarını kaybederek Kürtçe konuşuyorlardı. Dersim dağlarında yerleşmiş tavattun etmişlerdi. Yollarda gelirken esir ettikleri Türk kadınlarını almışlar ve bu kadınlardan dünyaya gelen çocuklar analarının dili olan Kürtçeyi konuşarak büyüdüklerinden Kürtçe az bir zaman içinde Dersim Türklerinin lisanı olmuştu. Dersimliler su katılmamış Horosan'dan gelen Türkoğlu Türk idiler. Mezhepleri Alevî olduğundan Müslümanlardan ayrılıyorlardı. Dinlerinde duaları Türkçe, şarkıları Türkçe hatta nefes ve şiirleri de hep Türkçe idi. Her kabilenin bir totemi vardı. Mesela Aslan aşireti dendiği zaman bu aşiret reisinin evinde bir Aslan heykeli bulunurdu. Koç, at aşiretleri de ayniyle bu heykelleri taşırlardı. Eski Türklerin Şaman mezhebi ve totemizme ait olan bütün âdetleri Dersim'de yaşıyordu (66)."* Aslan, Alevî sevgilisi Sümbül'le geldiği Dersim'den büyük bir memnuniyetle moral bularak ayrılmıştır.

Türk tasavvuf tarihinin iki önemli şahsiyeti Mevlana'nın ve Hacı Bektaş Veli'nin adı *Aşkın Temizi* romanında geçmektedir. Tıbbiye tahsilini tamamladıktan sonra doğup büyüdüğü kasabasına dönen Erden, Salih Ağa'nın evinde misafir olur. Yemek sırasında sedirdekiler de sofradakiler de hiç konuşmazlar. Çünkü yemekte konuşmak günah sayılır. Kaşıklar siniye ters yüzüne doğru konulur. Kaşığı açık tutmak saygısızlık ve ayıptır (18). Yazar bu yemek sahnesini tasvir ettikten sonra: *"Bu âdetin kimi Hz. Mevlâna'dan, kimi Hacı Bektaş Veli'den kalma olduğunu da rivayet ederler (18)."* açıklamasını yapar.

İncelediğimiz romanlarda reel dünyaya ait dinî şahsiyetler, kişilikleri ve temsil ettikleri dinî yönleriyle belirgin değillerdir. Bu kategorideki dinî şahsiyetler olayların akışı içerisinde sadece fon karakter görevini üstlenmişlerdir.

2.1.1.4.8.2. Kurgu Dünyasına Ait Dinî Şahsiyetler

Romanların genelini birlikte değerlendirdiğimizde vaka örgüsünde aktif rol alan din görevlilerinin sayısı sınırlıdır. Romanlarda vaka zamanının özelliğine göre mahalle imamı, müftü, şeyhülislam, müezzin, kadı, Alevi dedesi gibi dinî sıfatları alan pek çok fon karakter bulunmaktadır.

Ayşim romanında vaka zamanı 18. yüzyıldır. Romanın din görevlileri, aksiyoner olaylar zincirinde pasif karakterlerdir. Başkahraman Ayşim, Hafız Tacettin Efendi'den ders almıştır (62). Yüzyılın Osmanlı ulema sınıfı arasında gösterilen İstanbul Kadısı Hasan Efendi ve Ayasofya Vaizi İspirizâde, hilekâr, ihtiraslı ve sömürücü tiplerdir (137). Ayşim'in recmedilmesi hakkında ferman İstanbul Müftüsü'ne geldiği zaman Zülali ile İspirizâde geldiler, bu işin gecikmesine çalıştılar. Sebebi de İstanbul esnafı arasında saray aleyhinde büyük bir isyanın hazırlandığını sezmeleri idi. Bir yandan müftüyü kandırıyorlar, diğer taraftan ahi babalarına gelerek teşvikatta bulunuyorlardı (138). Şeyhülislam, keyfine ve sefasına düşkün III. Ahmet'in gönlünü hoşnut edecek işlerden başka hiçbir şey yapmıyordu (145). Romanın din görevlileri, ahlâk erozyonuna uğramış zayıf iradeli dalkavuk tiplerdir.

Boz Kurt romanında cami imamı ve Mehmet'in babasının cenaze merasiminde telkinler veren imam, fon karakterlerdir. Üvey anne elinde sıkıntılı günler yaşayan Mehmet, babasının talihsiz bir kazayla ölümünden sonra bu evde daha fazla kalamayacağını anlayıp sığınacak bir yer aramaya başlar. Yetim ve öksüz kalan Mehmet'i Aşı Boyalı Konağı'nın sahibi Nuriye Hanım evlatlık olarak yanına alır. Nuriye Hanım, yetim Mehmet'i Çanakkale şehidi oğlu için camide verdiği mevlitte tanımıştır. Bu kutsi güne şahitlik eden cami imamı, hayırsever ve şefkatli ihtiyar kadına şöyle dua eder: *"Allah sizi iki cihanda aziz etsin. Bu yurt garibini nasıl sevindirdiyseniz, Allah da sizi muradınıza kavuştursun (86)."*

Şeyh sıfatını alan dinî şahsiyetler romanların genelinde olumsuz tiplerdir. Şeyh: *"Arapça, önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelime. Tasavvuf okulu liderlerine şeyh denir. Şeyhler, kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişidir. Fonksiyonu bakımından, müritleri halle terbiye etmesi bir yana*

bırakılırsa, her şeyiyle bir öğretmen görüntüsündedir. Şeyhin şeriat bilgisine sahip, fena makamını geçmiş, ahlâk-ı hamide (övülen ahlâk) ile süslenmiş olması gerekir. Kendisi kâmildir, bu yüzden kemale erdirir, yani mükemmeldir. Şeyhler çeşitlidir: sohbet şeyhi, talim şeyhi, tarikat şeyhi, terbiye şeyhi, irşat şeyhi, teslik şeyhi." (Cebecioğlu, 2014:253) Fakat romanların hiçbirinde şeyhler, buradaki açıklamalara uygun bir misyon yüklememişlerdir. *Dağları Bekleyen Kız* romanında şakilerin lideri Şeyh Fuad'dır. Zalim ve âsi şeyhin adı, Üsteğmen Adnan Bey'le Zeynep arasında yaşanan duygusal ilişkinin anlatımında geçer. Şeyh Fuad, Zeynep'in babasıdır. Kızının kendilerine ihanet ettiğini öğrendikten sonra onu cezalandırır. Şakilerin arasında yıllarca esir olarak yaşayan Ahmet Çavuş, Üsteğmen Adnan'a şeyhin eşkıyalar arasında saygınlığını anlatır: *"Ne askerlik, ne vatan. Yalnız bir şey!... Taptıkları, tanıdıkları her şeyleri şeyhtir. O, ne derse ne emrederse derhal olur (63)."* Romanda Şeyh Fuad silik bir karakter olmakla birlikte olay örgüsünde kritik roller üstlenmiştir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında şeyh silik bir karakterdir. "*Otel sakinleri arasında bulunan Haki Bey, Çanakkale taraflarında bir tekke şeyhinin oğlu imiş. Bu şeyhin büyük babaları da Midilli adasından buralara gelmişmiş. Haki Bey, kısaca boylu, tombul, sarışın beyaz tenli, az şaşı gözlü, eli ayağı ufak, otuz beş, kırk yaşlarında görünür bir adamdır (62,63). "*

Yeni ideolojiyi savunan *Dünkülerin Romanı'nda* şeyhler ve imamlar karşıt güçtür. Yazarın tezine göre Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde hocaların, imamların ve şeyhlerin büyük rolü olmuştur. Kurgu kahramanı Ahmet Rıfkı'nın İstanbul'dan Paris'teki Ahmet Reşit'e gönderdiği mektubunda halen din görevlilerine halkın gösterdiği teveccühü eleştirir: *"Kafamızın içi büyücü tenceresi gibi esrar, tılsım, çörekotu, hurda kurşunla dolu. Mahalle imamı hala senin ve benim en tabii hislerimize, sevgimize, sevişmemize karışıyor. İnkılâp erkânı hala buna rağmen halka hoş görünmek için evlerinde iftar ziyafetleri yapıyor. Konaklarına Ramazan imamı tutuyorlar (50)." "Memlekette öyle şeyhler var ki belki otuz köye hükmediyor. Bunlar halkı kendilerine daha sıkı bağlamak için yüzlerini bile göstermiyor, adeta yarı Allah gibi adamları vasıtalarıyla halka emir veriyor ve hükmediyorlar. Garibi şu ki buralara gelen basit talihsiz hükümet memurları da ahali ile beraber bu*

şeyhlerin, mütegalliplerin maddi ve manevi tesirine giriyor ve hükumetten aldığı maaşla onların hizmetini yapıyor. Halkın ırzı, namusu, malı, canı, herşeyi bunların elindedir. Şeyh veyahut ağa izin vermedikçe köylü kızını kocaya veremez (130)." Yazarın şeyhler ve imamlar hakkında çizdiği bu olumsuz tablo, dönemin dinî şahsiyetlerine bakış açısını göstermesi açısından önemlidir.

Tekrar Unsurları: (10, 20, 44, 50, 62, 65, 67, 134, 140, 144, 155)

Nüktedan Ercüment Ekrem Talu, *Kodaman* romanında inanç unsurlarını ve geleneğe bağlı dinî değerleri ironik ve iğneleyici bir üslupla ele alır. Romanın başkarakteri Kodaman, babası İsmail Usta vefat ettikten sonra haddehaneye (yatılı mektep) verilir. Haddehanede kendisine sataşan Saim adında bir talebeyle kavga eden Kodaman'a hapis cezası verilir. Kodaman, bir süre sonra padişah affıyla hapishaneden çıkar. Evine dönen Kodaman, evinin bir başkasına kiralandığını görür. Uğradığı haksızlığa çare bulmak için şeyhülislamın kapısına gitmeyi düşünen Kodaman, meramını yolda karşılaştığı komşuları Halil Amca'ya anlatır. Halil Amca'nın şeyhülislam hakkında söyledikleri Kodaman'ı tereddütte bırakır: *"Allah oraya kimsenin işini düşürmesin! Şeyhülislam kapısı, hele eytam idaresi, Müslümanların başına bela olsun diye kurulmuş gibiler. Orada oturan yobazların başlarındaki o kocaman sarıklar yok mu? Her katmerinde alimallah bin bir türlü fesat tohumu kaynar (85)."* Bay Halil, şeyhülislam kapısında görev yapan memurların ism-i Celal adını ağızlarından düşürmedikleri halde yetimlerin ve dulların haklarını yediklerini, işlerinin güçlerinin fitne ve fesat çıkarmak olduğunu söyler. Halil Amca, Kodaman'a: *"Bana kalırsa sen onlarla uğraşamazsın, uğraşsan da yeniden bir belaya girersin diye korkarım."* der. Romanda şeyhülislam belirgin bir karakter olmamakla birlikte verdiği ferman yazısıyla Kodaman'ın evini geri almasını sağlamıştır

Ercüment Ekrem Talu'nun mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında mahalle imamı fon karakterdir. Aksiyoner mizahî olayların yaşandığı romanda imamın ismi ara ara geçmektedir. Romanın giriş sahnesinde imamın karakteri şu ifadelerle belirginleşmiştir: *"Yavaş yavaş bu ufacık kahvehanenin içi her çeşitten müşterilerle doldu. Namazı kıldırıp mescidin kapısını kapadıktan sonra gazete okumağa gelen imam efendiden tutun da bu havada iş görmekten ümidini*

keserek, kutusunu eve bıraktığı gibi hempalar ile altmışaltı oynamağa koşan kundura boyacısı Tatar Hasan'a kadar bütün mahallenin erkekleri oraya toplanmışlardı (3)." İmamın olayların gelişiminde belirleyici bir rolü olmamıştır.

Tekrar Unsurları: (4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12)

Yalaza Enişte ve Baldızlar romanında Kadirî Şeyhi Hami Bey, küçük baldız Meliha'ya talip olur. Meliha'ya saplantı derecesinde tutkun olan enişte Sacit, Kadirî Şeyhi Hami Bey'le Meliha'yı baş başa gördükçe kıskançlık krizine girer (88). Romanda Kadirî şeyhinin dinî kimliği önemsenmemiştir. Şeyh, romanda fon karakterdir.

Hıçkırık romanında Muhip Azmi Bey'in evinde üvey evlat olarak kalan Kenan, evin genç kızı Nalan'a karşılıksız bir aşk duymaktadır. Nalan, kardeş gibi gördüğü Kenan'a birlikte Şeyh Kudsi'yi kulübesinde ziyaret etmeyi teklif eder. Gençler, Şeyh Kudsi'yi kulübesinde ziyaret ederler (72). Şeyh Kudsi, gençlerin bu ziyaretinden çok memnun kalır. Misafirlerine kemanıyla ilahiler söyler. Kenan, Şeyh'in kemanıyla söylediği bu ilahileri sevgilisi Nalan'ın yanında bulunmanın huzuruyla huşu içinde dinler. Genç âşık, sevgilisi Nalan'ın ölümünden sonra da Nalan'ın kızı Handan'la birlikte Şeyh Kudsi'yi ziyaret etmiştir (138).

Mevlevî Dergâhı Şeyhi Abid Çelebi, *Bir Kız Böyle Düştü* romanında fon karakterdir. Şeyhi Abid Çelebi, başkahraman İffet'in nişanlısı Celal'in yakın aile dostudur. Celal, anılarında Şeyh Abid Çelebi'den şöyle söz eder: *"Mevlevî dergâhı şeyhi Abidin çelebi, çok eski bir aile dostumuzdu. Rind ve fazıl bir zattı; benim tetkiklerime çok yardımı oluyordu. Kendisini sık sık ziyaret ediyordum. Bu sebeple tekkede kaldığım çok olurdu. Cuma günleri ayin esnasında da bulunuyor; bu sazlı, sözlü, mükemmel konserli ibadeti seyrediyordum (9, 10)."* Romanda Şeyhi Abid Çelebi karakteri, klasik şeyhlerden çok farklıdır. Sazlı sözlü dost meclislerinde bulunmaktan sıkılmaz. Romanda modern din adamı vasıflarını taşımaya namzet bir karakter olarak çizilmiştir.

Tekrar Unsurları: (11, 18, 20, 21, 23, 26, 75)

Aşkın Temizi romanında vaka, küçük bir Orta Anadolu kasabasında geçer. Kasabada din adamlarını cahil ve dalkavuk tiplerdir. Dinî şahsiyetleri temsil eden tip Çavdar Şeyhi'dir. Çavdar Şeyhi, kasabada sözüne itibar edilen nüfuslu bir aileye mensuptur. Kasaba halkına hizmet etmek ve onları cehaletin girdabından kurtarmak isteyen Doktor Erden'in karşıt güç cephesinde Çavdar Şeyhi de vardır. Şeyh Efendi, Mebus Dümbelekzâde'yle birlikte kasabanın hâkim güçleri arasında bulunur.

Tekrar Unsurları: (21, 22, 238, 357, 369, 378)

Sosyal gerçekçi romanların genelinde din görevlileri ve kutsal kişilere karşı olumsuz bir algı vardır. İncelediğimiz *Gece Konuştu* romanında da mahallenin imamı Tevfik, din istismarcısıdır. Anlatıcı-yazar, İmam Tevfik'i: *"O, ekmek parasını düşünüyordu. İşler kötü gidiyordu. Vaktile ne iyiydi.! Sade ölü yıkamaz, cenaze gömmezdi. Nikâh da kıyardı. Çok kazanırdı (106)"* cümleleriyle tanıtır.

Sinekli Bakkal romanının kahramanları arasında önemli dinî karakterler bulunmaktadır. Halide Edip, kurguladığı olay örgüsünün anlatımına geçmeden önce mahallenin bakkalı Mustafa Efendi'yi ve imamı İlhami Efendi'yi okuyucunun nazarına sunar. Çünkü vaka örgüsünün cereyan ettiği önemli mekânlardan biri, Mustafa Efendi'nin bakkal dükkânıdır. Romanın merkezi kahramanları arasında bulunan İmam Efendi, Emine'nin babası ve başkahraman Rabia'nın dedesidir. Emine, Kız Tevfik lakaplı kocasından boşandıktan sonra hamile halde babasının evine sığınmış kızı Rabia'yı da bu evde doğurmuştur. *"İmam? Şöyle bir bakılsa herhangi bir mahalle imamına benzer, fakat hakikâtte o kendisinden başka kimseyi beğenmez (14)."* Mahalleli, *"Defin ilmühaberi, nikâh izinnamesi almak için çekişe onunla pazarlık edenler ona pinti imam, hasis imam der geçerler (15)." "İlhami Efendi sözlerinin taşıdığı derin manadan çok, söyleyiş şekliyle dikkati çeker. Etkileyici üslubuyla ortaya koyduğu nasları çok keskindir."* (Hayber, 1993:103)

Adıvar'ın deyimiyle: *"Sinekli Bakkal sokağında daimi bir ahret havası yaratmak isteyen İmam insanların günah temayüllerinin karşısında kendini aciz buldu. Mahalle halkı neşeli, gürültülü, bidüziye Allah yolundan şeytan yoluna kayan insanlardı. Fakat o meyus olacak hilkatte değildi (16)."* İmam cemaate verdiği vaazlarında neşe ve zevk kaynağı her şeyin günah, oyun ve eğlence düşüncesiyle

işlenen her fiilin de kebair olduğunu anlatırdı. İyilik ve kötülük, yalan söylememek ve kalp kırmamak gibi ahlâkî telkinlerle ise hiç meşgul olmazdı. Romanda imam hakkında çizilen rolün okuyucunun zihin dünyasında olumsuz bir tablo oluşturduğu açıktır. Emine, kocası Tevfik'ten boşandıktan sonra babasının yanına sığınmış bu evde bir kız çocuğu doğurmuştur. Karısı yıllar önce öldüğü için yalnız yaşayan İmam, kızına ve torununa bakar. Torunu Rabia, Ramazan ayında mahalle camisinde ve zengin konaklarda mevlit ve Kuran okumaya başlayınca buna en çok İmam sevinir. Çünkü Ayasofya'da, Fatih'te, Valide Camisi'nde ve Sinekli Bakkal mescidinde haftanın belirli günlerinde okuduğu mukabelelerde avuç avuç para kazanıyor; kazandığı bu paraları da İmam'a veriyordu (114). Rabia çevresinde olup bitenlerin farkına varacak yaşa geldiğinde gizli gizli babası Kız Tevfik'le görüşmeye başlar. Bu durumu öğrenen annesi ve dedesi, ona sert tepki gösterirler. Rabia, annesi Emine ve babası Tevfik arasında bir tercih yapmak zorunda kalır. Tercihini babasından yana kullanır. İmam İlhami Efendi, Rabia'nın mevlitlerde ve mukabelede kazandığı parayı kendisine verme şartıyla babasıyla yaşamasına razı olur (107). Mahalle imamı Hacı İlhami, bu yönüyle de romanın istismarcı ve menfaatçi karakteridir. Mutaassıp İmam, korkuya dayalı din anlayışıyla Tevfik ve Emin'den aldığı özellikler ve Sinekli Bakkal'dan romana intikal edenler arasındaki farklılıklardan dolayı torunu Rabia'yla sürekli bir çatışma halindedir. (Hayber, 1993:103) Olayların gelişmesinde ve Rabia'nın kaderinde Sinekli Bakkal Mahallesi İmamı'nın büyük payı vardır. *"Tevfik'in İstanbul'dan Gelibolu'ya sürgün edilmesi, Rabia'nın hafız olarak yetiştirilmesi, hep imamın tesiri altında olmuştur."* (Yalçın, 2012:38) Romanda vaka zamanı, II. Abdülhamit dönemidir. Genç Türkler, bu dönemde II. Abdülhamit'in istibdat uygulamalarına karşı gizli bir teşkilatlanma içerisindedirler. Hükümeti yıkmak için yoğun bir faaliyet içerisinde olan Genç Türkler, padişahın etrafında toplanan din adamlarıyla da mücadale içerisine girmişlerdir. Roman, ülkede yaşanan siyasî çekişmeleri başarıyla yansıtır. *"Adıvar gerçi zorbaların karşısında ve içtenlikle halktan yanadır; ama savunduğu mistik felsefe ve gelenekçiliği, şiddetle ve devrime inanan Genç Türkleri onaylamasına engeldir."* (Moran, 2012 a:159) Yazarın dinî şahsiyetler içerisinde en çok üzerinde durduğu ve anlattığı karakter Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'dir. Adıvar'a göre dinin asıl ve doğru yönünü temsil eden insanlar arasında en önde Vehbi Dede gelir. Çocukluk

yıllarında yazara en çok tesir eden kişilerden birisi, Mevlevî tarikatına bağlı anneannesi Nakiye Hanım'dır. *Sinekli Bakkal* yazarının, romanlarında en olumlu özelliklere sahip dinî karakterleri Mevlevî üyeleri arasından seçmesinde şüphesiz annesinin etkisi olmuştur. Alemdar Yalçın, Halide Edip'in İslam'ın daha çok hoşgörü esasına dayalı cephesini benimsediği için Mevlevîliğe büyük bir yakınlık duyduğu tespitinde bulunur. (Yalçın, 2012: 38)

İncelediğimiz romanlar arasında en canlı ve olumlu din adamı, Vehbi Dede'dir. Vehbi Dede, romana Zaptiye Nâzırı Selim Paşa çevresinde gelişen olayların anlatımı sırasında dâhil olur. Ahiret düşüncesinden pek de hoşlanmayan Paşa'nın hanımı Sabiha, gittiği Mevlevî tekkesinde musikişinas Vehbi Dede'yi tanır ve onu kendi meşrebine yakın bulur. *"Vehbi Dede, ilahi kâinatı anlayan ve seven bir tebessümle bakıyor, hayatı ilahi bir şaka gibi görüyor. Sabiha Hanım onu derhal genç halayıklara ve üvey kızı Mihri'ye musiki hocası olarak tuttu. Dede mütevazı, az söyler ve çok perhizkâr bir şekilde yaşar bir adam olduğu için, onunla pek sık konuşmazdı. Pratik kafasıyla biliyordu ki, Dedenin yumuşaklığını konakta tatbik etmek evin intizamını bozabilir. Dede'nin İlahı'nın müsamahası işine geliyor, fakat Dede'nin sıkı hayatını yaşamayacağını da biliyordu (37)."* Sabiha Hanım, sıra dışı bir hayatı olan bu tasavvuf ehline hayran olmuştu. Vehbi Dede, Sabiha Hanım'ın isteği ile Rabia'ya da musiki dersleri vermeye baslar. Böylelikle Rabia ve Vehbi Dede arasında hoca-talebe ilişkisi başlamış olur. Vehbi Dede'nin konakta tanıştığı önemli kişilerden biri de piyano hocası Peregrini'dir. Peregrini Hristiyanlıktan aforoz edildikten sonra İstanbul'da Müslümanlar arasında yaşamaya karar vermiştir. Vehbi Dede'nin özellikle Rabia'ya ve geçmiş hayatında rahiplik yapan Peregrini'ye karşı farklı bir ilgisi vardır. Çünkü Vehbi Dede'yi tasavvufî ve felsefî sohbetlerinde en iyi dinleyen ve anlayan kişiler bu iki gençtir. Vehbi Dede, bu sohbetlerinde dinin insanlara ümit veren ve insanların kendi cevherinin farkına varmasını sağlayan yönlerini ön plana çıkarır. Vehbi Dede, inanç bunalımı yaşayan Peregrini'nin Allah, şeytan, cennet, cehennem, kader gibi inanç kavramlarını sorgulayıcı yaklaşımına sabırla tahammül eder. Rabia, Vehbi Dede'nin samimi ve içten sohbetlerinden çok etkilenmektedir. Selim Paşa'nın oğlu Hilmi ve arkadaşı Şevki ise Vehbi Dede'nin dine ve felsefeye dayalı yorumlamalarına temkinli yaklaşırlar. Hatta Şevki, Vehbi Dede'yi mahallenin imamından daha fazla tehlikeli görür. Vehbi Dede'nin konaktan

ayrılmasından sonra Şevki arkadaşı Hilmi'ye onun hakkındaki tereddütlerini açıkça söyler: *"Bence İmam, bizim memleketimiz için Dede'den daha az zararlıdır. Derviş'in felsefesindeki uyuşturucu, uyutucu zehir İmam'ın cennet, cehennem masallarından daha çok tehlikeli. İmam, sadece batıl itikatların doğurduğu bir sürü masalı tekrar ediyor, Dede iyilik, kötülük arasındaki farkı kaldırıyor. İyiyi fenayı tablolarında boya diye kullanan sanatkâr bir Allah mefhumu çıkarıyor. Bunun mantıki neticesi ne olur bilir misiniz? Bu itikat, insanları, zulme ve zalimlere karşı müsamahakâr, lakayt yapar (89)."*

Halide Edip'in romanları içerisinde Vehbi Dede karakterinin çok farklı hususiyeti olduğu açıktır. Vehbi Dede, Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın kızına musiki hocalığı yaparken genç kızın piyano derslerini Peregrini verir. İdeolojik zihniyette karşı iki güç olarak görülen bu karakterler arasında sanılanın aksine hoşgörü merkezli samimi ve sıcak bir ilişki yaşanır. Yazarın inanç bağlamında değerlendirilebileceğimiz hususları, Vehbi Dede karakteriyle aktardığını söyleyebiliriz. Adıvar, yeni ideolojiyi destekleyen memur yazarların geleneğine uyarak romanında olumsuz din adamı boşluğunu İmamı İlhami karakteriyle doldurmuştur.

Ateş Böcekleri romanda fon karakter olarak bir hafızdan ve bir imamdan söz edilmiştir. Şaban Efendi'nin vefat sahnesinde imam efendi rol almıştır. Vefatının kırkıncı gününde eve mevlit okuyacak bir hafız gelmiştir (72, 74).

Barbaros'un Ölümü romanında vaka, XVI. yüzyılda cereyan etmesine rağmen dinî şahsiyetler olumsuz ve aykırı tiplerdir. Cezayirli Şeyh Salim, Türk askerlerinin ülkelerini fethedeceklerini düşünüp Cezayir halkını Müslümanlar aleyhine kışkırtmaya başlar. Acımasız Şeyh Salim, camide topladığı Cezayirli Müslümanlara şehirde yaşayan Türkleri bulup öldürmeleri için yemin ettirir (29). Hâlbuki Cezayir'i uzun yıllardan beri Avrupalı işgalcilerden koruyan tek güç Türk donanması olmuştur. Buna rağmen Şeyh Salim, Müslüman Türkleri Cezayir'den kaçırtmak için elinden geleni yapar. Hızır Bey, Şeyh Salim'in provokasyonuna rağmen güçlü donanmasıyla Cezayirli Müslümanları kontrolü altında tutmayı başarır. Hızır Bey, İstanbul seferinden döndüğünde Romalı aşkı Akte'nin öldüğünü ve Müslüman mezarlığına gömüldüğünü öğrenir. Barbaros'a bu acı haberi veren

hizmetçi kadın Ayşe, zehirli bir sinekten yataklara düşen Akte'nin ölmeden önce kendisine Hızır'a vermek üzere telleri ağarmış saçlarından bir tutam bıraktığını söyler. Ayşe'nin anlattığına göre Akte son nefesini vermeden önce: *"Haydi, koş. Şu karşıki mescidin güzel sesli müezzinine haber ver. Minareye çıksın ve yanık sesle bir ezan okusun (157)."* demiş ve ezan sesini dinledikten sonra ölmüştür. Tarihî romanda din adamlarının olayların seyrinde kritik rol alması dönemin gerçekleriyle örtüşmektedir.

Battal Gazi romanında İmam Ömer, pasif bir karakterdir. Battal Gazi'nin babasının intikamını almak için Bizans sarayına tek başına gittiği haberi şehre yayılmıştır. İmam Ömer, sabah namazında Battal Gazi'nin cemaat arasında olmadığını fark edince bu habere tam olarak inanmıştır (46).

Dadaş Kız romanında 93 harbinde Erzurum'da yaşanan Güllü ve Kadir aşkı anlatılır. Olayların cereyan ettiği yıllarda Erzurum halkının dinî hayatı romana yansımıştır. Gerçek ortamda olduğu gibi roman atmosferinde de din görevlilerinin Erzurum halkı üzerinde büyük tesiri vardır. Ruslarla yapılan savaşta Gazi Muhtar Ahmet Paşa, ağır hava şartlarından dolayı Türk ordusunu cephe gerisine çekmek zorunda kalır. Osmanlı ordusunun geri çekilmesiyle birlikte Ruslar, Ermeni iş birlikçilerin yardımıyla Aziziye tabyasına kadar ilerler. Cuma'nın babası askere giden oğlundan haber alamadığı için hiddetlenir. Öfkeli baba orduyu Aziziye'ye kadar geri çektiği için Gazi Muhtar Ahmet Paşa'yı suçlar. Şehrin ileri gelenleriyle bir olup Gazi Muhtar Ahmet Paşa'yı şikâyet etmek için Müftü Ömer Efendi'yi ziyaret eder. Ziyaretleri sırasında Müftü Ömer Efendi'yi ordu komutanı Gazi Muhtar Ahmet Paşa aleyhine kışkırtırlar (151). Müftü Ömer Efendi, Osmanlı komutanı hakkında söylenenlere inandığı için şehrin müftüsüyle birleştirip Gazi Muhtar Ahmet Paşa'ya karşı tavır alır (153, 156). Gazi Muhtar Ahmet Paşa aleyhine yapılan bu komployu fark eden Güllü ve komşusu Kara Pero, hemen Hacı Abdullah'a olayın iç yüzünü anlatırlar. Hacı Abdullah da Müftü Ömer Efendi'yi hata yapmaması için uyarır. Böylece Erzurum'da din görevlilerinin liderliğinde ordu aleyhine başlayabilecek bir savaş başlamadan bitmiş olur. Popüler tarihî roman özelliğine sahip olan *Dadaş Kız'da* Halife II. Abdülhamit'in de ismi geçer (49, 53). Osmanlı ordusunun geri

çekilmesiyle beraber Ruslar, Erzurum'a doğru ilerler. Rusların ilerlemesiyle korkan Aziziye halkı, Halife'nin memleketlerini Ruslara sattığı düşünürler (141).

Dinmez Ağrı romanında ismi belirtilmeyen bir din adamından söz edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Türk ordusuna yardım etmek için İzmir'deki işgal güçlerinden bilgi sızdırmaya çalışırken yakalanan Şerare, işgalci askerler tarafından sorgulandıktan sonra ölüm cezasına çarptırılır. İşgalcilerin kumandanı Şerare´nin yanına Milli Mücadele'ye karşı padişah yanlısı bir hoca göndererek onu fikirlerinden vazgeçirmeye çalışır. Hoca, Şerare'ye padişaha isyan ettiği için günaha girdiğini bu yüzden tövbe ve istiğfar etmesi gerektiğini söyler. Hoca'ya göre Şerare'nin günahlarından temizlenebilmesi için tövbe edip Allah'a yalvarması ve af dilemesi gerekmektedir (94). Şerare, işgal güçleriyle işbirliği içinde olan Hoca'yı bir yılana benzeterek onu odasından kovar. Şerare'nin Hoca'ya son sözü: *"Allah´ımla konuşmak için de senin delaletine ihtiyacım yok hoca (94)."* olur.

Kuyucaklı Yusuf romanında başta müezzin Sarı Hafız olmak üzere dinî karakterler pasiftir. Kurşunlu Camisi'nin müezzini Sarı Hafız, her sabah güzel sesiyle ezan ve sala okur. Bu sesler Yusuf'un üzerinde güzel bir sesin yapacağı tesirden başka bir intiba bırakmaz (161).

Tekrar Unsurları: (28, 143, 137, 151, 161, 168, 175)

Türk Yıldızı Emine romanında mahalle imamı dalkavuk bir tiptir. Zehra, yeni açtığı randevu evinde bir sorun çıkarmaması için mahalle imamıyla ve komşuları Tulumbacı İhsan'la tanışmak ister. İmam Efendi, ebe Zehra'yla görüşmeye geldiğinde kapının dışından bağırır: *"Destur, destur başınızda örtü var mı (62)."* Dalkavuk İmam Efendi, kazasker müdürü Şükrü Bey'in baldızı olduğunu öğrendiği Zehra'ya büyük saygı gösterir. İmam, mahallede randevu evi açılmasına bu sebeple sessiz kalmıştır.

Bulgar Sadık romanında, ismi anılmayan bir müftüden söz edilmiştir. Romanın başkahramanı İstoyan'ın ihtida sahnesinde müftü efendi İstoyan'a İslamî telkinlerde bulunmuştur (52).

Eski Hastalık romanında da müftü sıfatını taşıyan bir karakter bulunmaktadır. Müftü, romanın başkahramanı Yusuf'un baba dostudur. Romanda fon karakterdir. Sadece Doktor Emin Bey'in cenaze merasiminde görülür.

Babası Kadri Bey'in vefatından sonra yüklü bir servete sahip olan şımarık Selma, *Seni Satın Aldım* romanında asıl kahramandır. Küçük yaşta sahip olduğu servetin ağırlığını kaldıramayan Selma, gönlünce birlikte eğlenebileceği maaşlı bir koca aramaktadır. Selma'nın bu çılgınca fikri, onu şefkatle besleyip büyüten dadısı Şadiye Hanım'ı çok üzmektedir. Durumdan haberdar olan ailenin noteri Fevzi Bey, sevip hürmet ettiği ihtiyar Şadiye Hanım'a bazı tavsiyelerde bulunur. Fevzi Bey, bu tavsiyelerinde Cenab-ı Hak'tan korkan ve ahirete inanan Selma'nın Kur'an-ı Kerim hocası Fehmi Efendi'nin nasihatleriyle yola gelebileceğini söyler (40). Genç kız, dinî bir terbiyeyle yetişmesine rağmen sosyete hayata özenmektedir. Fevzi Bey'i, dikkatle dinleyen zavallı ihtiyar kadın başını ümitsizce sallayarak: *"Boş işler! O gene bildiğini yapacaktır. Fehmi efendiyi sayar, yani hürmet eder, işte o kadar, hiçbir zaman sözlerinin tesiri olmaz. Parası her şeyi bozuyor (40, 41)."* der. Romanda silik de olsa bir din adamının geçmesi vaka örgüsünün gerçek hayata yakın olduğunu göstermektedir.

Yazar Sıtkı Şükrü Pamirtan, *Toprak Mahkûmları* romanının ön sözünde amacının Atatürk'ün getirdiği demokrat rejimi Türk köylüsünün ruhuna sindirilmek olduğunu yazmıştır (3). Pamirtan, teokratik mutlakıyetçi rejimi, İslam esaslarına dayalı örf ve âdetleri ve din görevlilerini Atatürkçü düşüncenin Anadolu'da yayılmasına karşı en büyük engel olarak görür. Nitekim romanda vaka, bu ana mesajı vermek üzere kurgulanmıştır. Köydeki din görevlileri menfaatçi, yobaz ve cahil tiplerdir. Köyün imamı, Hacı Dayı'nın sinir anında talak-ı-selase ile boşadığı karısı Fatma'yı müftü Mekkeli Fettah'la bir geceliğine nikâhlar. Amaç, hülle yoluyla Fatma'nın tekrar Hacı Dayı'ya nikâhlanmasını sağlamaktır. Köyde hülle etrafında yaşanan trajikomik bir olay romanda uzun uzun anlatılır (19-25). İmam, hülle yoluyla bu tür nikâhları kıymayı âdeta bir meslek edinmiştir. Köy imamı, bütün olumsuzluklarına rağmen köylüler arasında kutsal görülür. Davetlerin şeref konuğu ve köylülerin zor anlarında ilk müracaat ettikleri kişi, köy imamıdır.

Üç İstanbul romanında Dağıstanlı Hoca, şeyhülislam, saray imamı, Bozdoğan Kemeri'nin imamı ve Tevfik Hoca din görevlileri kategorisinde değerlendirebileceğimiz karakterlerdir. Mithat Cemal Kuntay, dönem yazarların geleneğine uyarak din görevlilerini rüşvetçi, dalkavuk ve çıkarcı yönleriyle yansıtır. Hidayetin konağında yapılan toplantıların en temel konularından biri yobaz ve istismarcı din adamlarıdır. Aydın zümrenin kandillerini kozmografya gibi modern bilimler aydınlattığı halde din adamlarının kandillerini evkaf kayyumu yakmaktadır. (Timur, 2005) Romanda Dağıstanlı Hoca, din adamlarını temsil eder. (Timur, 2005) Eski ve yeni arasında gelgitler yaşayan Hoca, çok farklı bir din adamıdır. Fatih'teki sarıklılardan ayrı düşünür. Baş açık namaz kılar. Dostları ona "*ayran içen Lüter*" derler. Mahallesinde de adı çıkmıştır. Bakkalın, kasabın, kısacası halkın gavur hocasıdır. Sultan Hamid'i Dârüşşafaka'daki ders kürsüsünde üç kere fetva vererek kendi kendine hal etmiştir. Sırtı, göğsü sırmalı kazaskerlere "*Haccac-ı Zalimin kavasları*" der. Bir tek oğlu vardır; kendi tabiriyle: *"Abdülhamit'in kanı ile abdest alsa, oğlunun cenaze namazını kılmağa razı (43)."* Romanda Adnan'ın ve onun çevresindekilerle arkadaş olan Tevfik adında, ne hocası olduğu belli olmayan, başka bir din adamı da vardır. Abdülhamit'e düşman olduğu için Adnan ve çevresindekiler onu severler. Bu hoca, Dağıstanlı hoca gibi pek bilinen hocalara ve din adamlarına benzemez. Adnan ve arkadaşları onu bir gece Şişli'deki bir umumhaneye götürürler. Tevfik Hoca da itiraz etmeden gider. Adnan ve arkadaşları Tevfik Hoca'yı içeri sokarlarken *"hayata bu kapıdan girilir (19)"* şeklinde ironik ve nükteli bir ifade kullanırlar. Umumhanede ona eğlenceli bir kadın ayarlanması için çalışırlar. Yahudi Moiz, genelev kadınına: "*Kıyafetine bakma! Hocadır, sarığı bu akşam çıkardı. Büyük adamdır*; *zengindir; bol içki ver (19)"* şeklindeki sözleriyle nükteli ve ironik bir üslup kullanır. O geceyi umumhanede geçirdikten sonra dışarı çıkarlar. Adnan ve diğer arkadaşları Tevfik Hoca'yı o gün sarhoş edip Allah'a küfrettirirler (23, 25). Sarhoşluğun verdiği heyecanla coşan hoca, yemin ederek bundan sonra sarığını ve cüppesini yakacağını söyler (24). Başkahraman Adnan'ın tamamlamaya çalıştığı *Yıkılan Vatan* eserinde de saray imamına ve dönemin şeyhülislamına tarizler vardır. Saray imamı kutu kadar küçük Sohum Kalesini Moskoflardan aldığı için Sultan Abdülhamit'i şeyhülislamın fetvasıyla gazi ilan ermiştir (10). Mütareke döneminde din görevlilerinin çirkin yüzünü Bozdoğan Kemeri'nin imamı temsil eder. Sahtekâr

İmam, Adnan'ın cenaze namazını rüşvet karşılığında kıldıracak kadar karaktersiz bir kişiliğe sahiptir. Kuntay, romanın *Bozdoğan Kemeri'nin İmamı* başlığı altındaki bölümde paragöz imamdan nükteli bir üslupla söz eder (566-570). Romanda Adnan'ın cenaze namazını kıldıran imamın komik tavırları dikkat çekicidir. Kuntay, cenaze merasimini yöneten imamı, komik tavırlarıyla yansıtır: "*İmamın dua dolu elleri elli liranın hararetine sürünerek havada inip kalkıyordu. Adnan, imamın bitmeyen duasında 'beş vakit namazında niyazında sulehadan bir zattı. Dua az daha uzasa Adnan tabutunda hacı olacaktı. Nihayet imamın duası tükendi (570)."* Romanda, din ve din adamları bu şekilde ahlâk sınırlarının dışına çıkılarak çok ağır kelimelerle eleştirilmiştir. (Timur, 2004)

İncelediğimiz romanlar arasında *Sinekli Bakkal'ın* Vehbi Dede karakteri dışında kurgu dünyasına ait din görevlileri tek yanlı, sorunlu, sorumsuz ve istismarcı tiplerdir. Adıvar, yeni ideolojiyi destekleyen memur yazarların geleneğine uyarak romanında olumsuz din adamı boşluğunu İmam İlhami karakteriyle doldurmuştur. Yazarlara göre laik Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu'da gerçekleştirdiği devrim hareketlerine karşı en büyük karşıt güç sorunlu din görevlileridir. Romanlarda olumsuz din görevlileri şahsında İslami değerler zayıflatılmaya çalışılmıştır. Özellikle *Dünkülerin Roman, Bir Kız Böyle Düştü, Beyza, Aşkın Temizi, Sinekli Bakkal, Üç İstanbul, Gece Konuştu, Kodaman ve Toprak Mahkûmları* romanlarında savruk ve istismarcı din görevlileri İslam dininin dağılmış ve yaralanmış yüzünü temsil eder. Romanlarda olumsuz din görevlileri reel kişiler değillerdir. Bunlar, romancının zihninde özel olarak tasarlanmış laiklik karşıtı tiplerdir. Romanlarda isimleri geçen reel din görevlilerine ise olumsuz bir algı oluşturacak ölçüde bir göndermede bulunulmamıştır. Tespit ettiğimiz kadarıyla romanlarda Hacı Bektaşi Veli'nin, Ebu Hanife'nin, Mevlana Celâlettin Rumî'nin, Çakmak Dede'nin, Zembilli Ali Efendi'nin ve Baba Cafer Haretleri' nin isimleri geçmektedir. Söz konusu tarihi din görevlileri romanlarda fon düzeyinde kalan silik karakterlerdir.

2.1.1.4.9. Ezan, Sala, Vaaz ve Hutbe

Çalışmamızın bu bölümünde ezan, sala, vaaz ve hutbe göstergelerinin kurgu dünyasına yansıma şekillerini değerlendirdik. Müslüman toplumlar, günlük faaliyetlerini planlamada ezan vaktini belirleyici sınır kabul ederler. Okuduğumuz

romanlarda ezan genellikle vaktin belirleyici bir unsuru olarak sık sık kullanılmıştır. Sala, vaaz ve hutbe ise anlatılarda ezan kadar sıklıkla geçmemektedir. Bu kategorideki bulgularımızı dolaylı ve doğrudan anlatım tekniklerini kullanarak açıklamaya çalıştık. Çok sayıda geçen dinî sembolleri *Tekrar Grupları* açıklamasıyla sayfa numaralarıyla birlikte belirttik. Elde ettiğimiz bulgular sonucunda özellikle gerçekçi yazarların ezanı, hutbeyi ve vaazı yerli ve milli bir unsur olarak üsluplarına yansıttıklarını tespit ettik.

18. yüzyıl Müslüman Osmanlı halkının ezan ve namazla kaynaşan günlük hayatı Ayşim romanına başarıyla yansıtılmıştır. Ezan, bir saat dilimi gibi vaka anlatımına malzeme olmuştur. Yazar, dönemin sosyal hayatını ezanla anlatır. *"Yatsı ezanı evlerden erkeklerini boşaltıyordu. Mahallenin kapılarında ellerinde muşamba fenerleri olan ihtiyarlar, ara sıra delikanlılar çıkıyorlar, karanlık sokaklarda gaip oluyorlardı (45)."* Ezan, vaka zamanının karşılığı olarak kullanılmıştır. Kılıç Baba, Ayşim'in kaçırıldığı gün sokaktaki insanlara: *"Bana bakınız burada kaç saattir geziyorsunuz?"* diye sorar, sokak sakinleri zamanı belirtmek için: *"Akşam ezanından beri (55)"* şeklinde cevap verirler.

Ezanla ilgili ilginç bir olay *Çakıcı Efe'de* romanın başkahramanı Mehmet'in Gülcizâdelerden Halim Bey'in Tire'deki konağına misafir olarak gediği gün yaşanır. Çakıcı Efe, Ramazan ayında eski iş ortağı Gülcizadelerden Halim Bey'in Tire'deki konağına misafirliğe gelir. Çakıcı'nın kasabalarına geldiğini duyan Tireliler, korku ve dehşete kapılır. Namaz vakti geldiğinde Çakıcı Efe, selamlıktaki müezzinden ezan okumasını ister. Müezzin, Çakıcı'nın korkusundan ezandaki Allahüekber Allahüekber bölümlerini tekrar tekrar okuyarak komik duruma düşer. Bu arada Çakıcı'nın sesi duyulur: *"Hoca tekbir 6 oldu.. Hocanın eli ayağı büsbütün kesilmişti. Eyvahlar olsun öyle bir yanlışlık etmişti ki şimdi Çakıcı kalkıp da 'Bre zındık hoca… Ezan-ı Muhammedi'yi berbat ettin. Ben seni şer'an katletmeyeyim de ya kimleri katledeyim.' deseydi artık şehit de gitmeyecekti. Bu düşünce biçare hocayı büsbütün titretti. Hoca silkindi sesine bir perde kuvvet vererek devam etti (311)."*

Tekrar Unsurları: (4, 67, 88, 102, 176, 603)

Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı aşiretlerle yapılan mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanında, Üsteğmen Adnan, dağda gördüğü manzarayı ezan sesiyle birlikte tasvir eder: *"Güneş karlı tepeler üzerinde durmadan yükselmektedir... Soğuk biraz kırılmış gibi... Dağ eteklerinde koyun, sığır sürüleri dolaşmağa başlıyor... Uzaklardan ezan sesleri... (68)."* Görsel yanı karlı tepe ve hayvan sürüleriyle yansıtılan dağ manzarasının işitsel yönü *ezan sesi* söz öbeğiyle yansıtılmıştır. Ezan sesi romanda retorik amaçlı kullanılmıştır.

Kuyucaklı Yusuf romanı, vakanın geçtiği Edremit'i kültürel ve sosyal özellikleriyle yansıtır. Roman, Yusuf'un şahsi sergüzeştinde Anadolu'daki toplumsal gerçekçilik üzerine tutulmuş bir ayna gibidir. (Korkmaz, 1991:224) Mahallenin imamı Sarı Hafız, her sabah minareden ezan ve sala okurdu (161). Ramazan aylarında *"Öğle üzeri Kurşunlu Cami'de İbradalı Salim Hoca'nın vaazları dinlenir, ikindi mukabeleleri kaçırılmaz, akşamüzeri de gözler ve kulaklar tepeden atılacak topa dikilirdi (28)."* Ezan ve sala, romanda bir fon olmanın ötesinde pek fazla bir anlam ifade etmez. Ezan diğer romanlarda görüldüğü gibi eylemin meydana geldiği anı belirlemek için kullanılır.

Tekrar Unsurlar: (148, 72, 138, 161, 186)

İslam inancında yeni doğan bebeğin kulağına ezan okuma âdetini, *Harp Zengininin Gelini* romanında okuruz. Yıllar sonra bir erkek ve bir kız çocuğu sahibi olan Cevdet Bey ve eşi Seher, çocuklarının kulaklarına ezan okuması için Hacı Tahir Efendi'yi köşke çağırmışlardır. Hacı Tahir Efendi, çocukların kulaklarına ezanla birlikte isimlerini de okur (31,33). Bu âdetin dışında anlatımlarda ezan, vakti belirleyen bir unsur olarak kullanılmıştır. Evin tek oğlu olan Lütfi, gün geçtikçe şımarmakta gününü eğlence ve çapkınlıkla geçirmektedir. Her gün akşam ezanında eve giden Lütfi, artık gece hayatına dalmakta yatsılara kadar kahvelerde kalmaktadır (41). Gelin Suat, bir ara ortalıktan kaybolur. Cevdet Bey'in evinde herkes Suat'ı merak etmektedir. Suat'ın eve geç gelmesinden dolayı köşk sakinleri telaşlanır: *"Akşam ezanları olmuştu gelen giden yoktu. Yatsı ezanı okunmuştu, gelin hanım meydanlarda yoktu değil (196)."* Ezan romanda bu şekilde sadece bir vakit unsuru olarak kullanılmıştır.

Kodaman romanında da ezan göstergesi içerdiği manadan çok bir saat dilimi olarak kullanılmıştır: Öğle ezanı okunuyor (18), ikindi ezanı okunurken (32), Akşam ezanı (44, 104).

Ercüment Ekrem Talu'nun Mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında vaka örgüsü her ne kadar gerçek hayattan kopuk olsa bile anlatıda kullanılan dil pratik dille örtüşmektedir. Romanda vaka, İslam dininin hâkim olduğu mekânlarda cereyan eder. Dolayısıyla İslam teolojisine ait din dili romana yansır. Romanda ezan sembolü günlük dilde olduğu gibi kullanılır. Torik Necmi ve Meşhedi, çıktıkları yolculukta Mısır'a ulaşmışlardır. Yazar, komik kahramanların maceralarını *Şuri Hurşit* bölümünde anlatmaya devam eder. *"O gün her iki yoldaş için akşama kadar helecanla geçti. Torik Necmi, el ayak çekilir çekilmez, kalktı giyindi, başını aldığı gibi sokağa fırladı ve akşam ezanından sonra avdetle, yemek dahi yemeden, yattı, yorganı başına çekip uyudu. Meşhedi ise odadan dışarı çıkmadı, kapıyı içeriden kilitledi, pencerenin önünde mütemadiyen kalyan içti (81)."* Görüldüğü gibi yapılan tahkiyede ezan sembolü anlam derinliği taşımadan vakit unsuru olarak kullanılmıştır.

Ercüment Ekrem Talu'nun *Papeloğlu* romanında vaka zamanı, Sultan II. Abdülhamit dönemidir. Ezan okunduğu vakit idarehanelerde namaz hazırlığı yapıldığı romana yansır. Babıalide çalışan memurların bir kısmı ezanın okunmasıyla namaz kılmak için birer birer kalem kapısından çıkarken kalemde kalanlar da abdest almak için paçalarını sıvayıp takunyalarını giyerler. Yazar, romanın bu bölümünde idarehanede çalışan memurların ezan okunduktan sonra namaza hazırlığını mizahî bir üslupla anlatır:

"-Nektüpçü namaza gahsın da varam, gidem eyle ise

-Zavallı Şücaettin içeride hâlâ para bekliyordu. Sadareti uzma müezzin başının davudî sesi, müsteşarın kapısı hizasında çınladı. Öğlen ezanı okuyordu. Kalem odalarının çökük kapılarından namaza giden efendiler birer ikişer sökün ettiler. Sofalarda, kolları sıvalı, ceket omzunda, pantolonun paçaları tüylü, varisli paytak ve çıplak bacakların üzerinde kat kat kıvrılmış takunyalı insanlar, ellerinde birer boyalı mendil ile helaya doğru, abdest tazelemeye gidiyorlardı (22)."

Utanmaz Adam romanında İslam esasları ve unsurları, komik olayların sahnelenmesinde birer teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Romanın silik karakterlerinden Şamandıra Salih'in kahveye girişi sahnelenirken ezan okur gibi elini kulağının arkasına götürdüğünü ve sonrasında Avnussalah'ın *Karanlıkta Neler Oluyor*? hikâyesinin filme alınmayacağını duyurduğu söylenir (52). Avnussalah'ın *Karanlıkta Neler Oluyor*? hikâyesi, müstehcen bölümlerinden dolayı yasaklanmıştır. Ezan sembolü, romanın bir başka bölümünde yine aynı şekilde asıl anlamının dışında kullanılmıştır. Kocası Abdullah Ömer Efendi'yi sevgilisiyle aldatan Vehbiye Hanım, dolandırıcı Avnussalah'ın *Yaralı Gönülleri Teselli* idaresine sığınır. Ömer Efendi, bir başkasından hamile kaldığını öğrendiği karısını öldürmek için *Yaralı Gönülleri Teselli* idaresine gelir. Öfkeli kocayı sakinleştirme görevi Avnussalah'a düşer. Ömer Efendi, cerbezeli Avnussalah'ın telkinlerinden sıkılmış olmalı ki ona: *"Sen benim kulağıma ne ezan okuyorsun? (265)."* der. Ezan, Ömer Efendi'nin ifadelerinde metafora dönüşmüştür.

Laik Türkiye Cumhuriyetin kurulmasından kısa bir süre sonra çıkarılan bir kanunla ezanın camilerde Türkçe okunmasına karar verilmiştir. 1932 yılında uygulamaya konan bu kanun 1950'ye kadar devam etmiştir. (Akgül, 1980) Camilerde Türkçe ezan okuma uygulamasını *Gece Konuştu* romanında görmekteyiz.. Ezanın Türkçe karşılığı romanda montaj tekniğiyle kullanılmıştır. İdealist ve yardımsever kundura ustası Hayati'nin annesi Nazire Hanım, oğlunun işten dönmesini geç vakitlere kadar beklerken uykuya dalmış, sabah ezanını işitince hemen uyanmıştır. Romanın bu bölümünde doğrudan anlatım tekniğiyle ezanın Türkçe okunuşu verilmiştir (218).

"Tanrı uluduuuurr

Tanrı uluduuurr

Tanrı uludurrr

Tanrı uludurrr

Haydi namaza

Haydi namazaaa

Haydi felaha

Haydi felâââhaaa

Azizallah, Cellecelâlihu"

Reel hayatta olduğu gibi ezan vakitlerine göre yapılan günlük eylem planını *Cumbadan Rumbaya* romanında da okuruz. İkindi ezanı (85), akşam ezanı (87) ve öğle ezanı (158) romanda kullanılan anlık zaman dilimleridir. Vaka örgüsünde sabah namazı veya yatsı ezanı gibi dini terimlerin bir zaman unsuru olarak kullanıldığını görüyoruz.

Tekrar Unsurları: (265, 266, 272, 288)

Tarihi macera romanı olan *Barbaros'un Ölümü* eserinde Hızır Bey, İstanbul seferinden dönüşünde Romalı aşkı Akte'nin öldüğünü ve Müslüman mezarlığına gömüldüğünü öğrenir. Barbaros'a bu acı haberi veren hizmetçi kadın Ayşe, Akte'nin zehirli bir sineğin ısırmasından sonra kendisine saçlarından bir tutam bırakarak bunları ona ulaştırmasını istediğini söyler. Akte ölümünden kısa bir süre önce Ayşe kadına: *"Haydi, koş. Şu karşıki mescidin güzel sesli müezzinine haber ver. Minareye çıksın ve yanık sesiyle bir ezan okusun. Ben Müslüman olarak öleceğim (157)."* demiş ve ezan sesini dinledikten sonra ölmüştür.

Dadaş Kız romanında tarihimizde 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşının yaşandığı dönemde Erzurum'da geçen bir aşk hikâyesi anlatılır. Ezan bu romanda da vakti belirleyen bir unsur olarak kullanılmıştır (25, 30, 109, 107).

Hayrettin Barbaros romanı, İslam ibadetleri arasında yer alan hutbe, ezan ve vaaz değerlerini içermektedir. Dindar ve cesur Hızır, Müslümanlar için kutsal ay geldiğinde camilere gitmekte imamlardan ezan ve vaazlar dinlemektedir (33). Elcezayir halkının, İslam halifesinin Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine girme isteği padişah tarafından kabul edilince bir dini tören düzenlenir. Bu törende cuma namazından önce halkın sarayın önüne davet edildiği padişah adına hutbe okunduğu anlatır (45).

Vaaz ve ezan, *Türk Yıldızı Emine* romanında Müslüman Anadolu insanının inanç gerçeğini yansıtması bakımından kullanılır. Küçük yaşlarda yetim ve öksüz kalan Emine, Samsun'un Güngören Köyü'nde doğup büyümüş çalışkan bir kızdır. Kimsesi olmadığı için ona köy halkı kucak açmıştır. Köyün geçimi büyük ölçüde tütüne bağlıdır. Köye gelen tüccarlardan Hacı Mehmet Efendi, Emine'ye acıyarak onu evlatlık alıp İstanbul'daki konağına götürür. Konağın hanımı çirkin, zorba ve kendini beğenmiş biridir. Emine'yi daha ilk görüşte sevmez. Saf köylü kızın inançlı kişiliğiyle alay eden bir üslup takınır. Emine'ye eve gelecek misafirlere içki sunması için talimat verir. Allah'tan korkan köylü kızı Emine, bu teklifi inancına ters düştüğü için kabul etmez. Emine'nin despot kadına verdiği cevap saf ve masumcadır: *"Köyde hoca efendi vaaz verirken içki ve şarap haramdır demişti. Ben onlara elimi sürmem, günahtır sonra cehenneme giderim."* Ev sahibesi Emine'nin bu tepkisine sert bir üslupla karşılık verir: *"İstanbul'da Cennet Cehennem yoktur. Onlar Kâbe'de bulunur. Sana emrettiğim şeyleri yapmalı. Sözümü dinlemezsen süpürge sopasını başında kırarım (30,31)."* Öksüz kız, geldiği bu evde aradığı mutluluğu bulamaz. Evdeki huzursuzluklar artması üzerine küçük kız, hizmetçiler çarşısına getirilerek satılır. Balkan Harbi'nin başlaması üzerine İstanbul'da yolsuzluklar artmıştır. Halk açlıktan can çekişirken bir kısım fırsatçı da harp zengini olmanın yollarını arar. Bu fırsatçı zümrenin sömürüsünden huzursuz olan Zehra, bir randevu evi açarak haramzâdelerden kazandığı paraları tekrar fakirlere ve yoksullara vermeyi planlarlar. Kiralık ev arayan Zehra, sonunda aradığı evi bulur. Evini Zehra'ya kiralayan Zeynep, taşınacağı Fatih semtinde ezan sesini duyabileceğinden dolayı mutludur (54). Ezanın mukaddes vatan topraklarında okunması, Müslüman Türk halkı için hayati önem taşır. Millî Mücadele'nin başlatılma amaçlarından biri de hürriyetin sembolü ezan sesini Türk topraklarında susturmamaktır. Kurtuluş Savaşı sonrası Türk ordusunun zafer haberleri gazetelere Ezan-ı Muhammedi'nin taşıdığı anlama vurgu yapılarak yansıtılmıştır: *"Dinleyiniz Ey Müslümanlar! Minarelerden yükselen Ezan-ı Muhammedi sedaları mukaddes vatan parçasının ebediyen Türklerin elinde kalacağına şehadet ediyor (252)."*

Beyza romanında Müslüman Osmanlı halkının dinî yaşantısı hicvedilir. Yazar A. O. Kırksekizoğlu, Anadolu halkının ezanı hürmetle dinlemelerini inanç kültürümüze aykırı bir yaklaşımla değerlendirir. Yazar, romanın giriş kısmında *"bedi*

bir tembellik telkin eden akideler" tanımlamasıyla ezana gösterilen hürmeti bir tembellik olarak değerlendirir.

Bulgaristan'da Müslüman Türk halkına ve askerlerine yapılan zulüm ve haksızlıklara dayanamayarak dağlara çıkan İstoyan'ın anılarını anlatan *Bulgar Sadık* romanında da ezan vaktin belirleyici unsuru olarak kullanılmıştır (223). İstoyan, Müslüman Türk paşalarıyla dostluk kurduktan sonra ihtida etmiştir. Müslüman olduktan sonra Mehmet Sadık adını alan İstoyan için dinî bir merasim yapılmıştır. Mehmet Sadık, anı defterine merasim sırasında Serez camilerinden yükselen ezan sesinden çok etkilendiğini şükür gözyaşlarına hâkim olamadığını yazmıştır (52).

Ezan, *Kılıçaslan* romanında yine aynı şekilde vaktin belirleyicisi olarak kullanılır. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra Şah'ın oğulları Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Aslan ve kardeşi zindandan kaçmayı başarır. Dağılan Selçuklu İmparatorluğunu yeniden toplamak için İznik'e doğru yol alan Aslan ve mahiyetindeki askerler, geceyi güzergâhları üzerinde bulunan Hekimhan'da geçirirler. Sabah erkenden yola çıkan Aslan ve askerlerin amaçları, Deliklitaş'ı geçip Sivas'a ulaşmaktır. Aslan, ordusuyla birlikte akşam ezanından bir süre sonra Sivas'a girmiş olur (81).

Üç İstanbul romanı da ezanın vaktin belirleyicisi olarak kullanıldığı bir başka romandır (28, 104).

İslam toplumlarının günlük hayatında iç içe olduğu ezan, romanların iç dokusuna iyice sindirilmiştir. Fakat ezan, vaka örgüsünün seyri içerisinde genellikle vaktin belirleyici sıfatı olarak kullanılmıştır. Gerçek hayatta olduğu gibi günlük planlamalar ezana göre yapılmıştır. Romanların kaleme alındığı dönemde ezanın Türkçe okunduğunu dikkate alırsak yazarların ezanın taşıdığı reel anlama gönderme yapmaktan çekinme sebepleri daha net anlaşılacaktır. Romanların anlatma zamanında ezanın Türkçe okunuşunu yansıtan tek roman *Gece Konuştu* romanı olmuştur. Nitekim ezanın camilerde Türkçe okunmasına 1932 yılında çıkarılan bir kanunla karar verilmiştir. Bu uygulama 1950'ye kadar devam etmiştir. *Gece Konuştu* romanında ezanın Türkçe çevirisi, montaj tekniğiyle kullanılmıştır. Ezan, hutbe, vaaz

ve sala sembollerinin geçtiği çok sayıda romanda okuyucu bu sözcüklerin reel göndergelerini hissedemez. Dönemin kültür politikasının etkisinde bulunan yazarların bu kavramlara karşı mesafeli duruşu açıkça hissedilmektedir.

2.1.1.4.10. Giyim ve Kuşam ile İlgili Hususlar

Giyim ve Kuşam başlığı altındaki tespitlerimiz dinî geleneklerden kaynaklanan başörtüsü, çarşaf, ferace, takke veya sarık gibi örtünmeye ait nesnelerdir. Romanlarda vaka örgüsünün cereyan ettiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve öncesinde örtünme hassasiyetinin çok daha fazla olduğu bir realitedir. Hayatı, aslına uygun anlatan romanlarda İslamî geleneğe bağlı giyim ve kuşam unsurlarını görürüz. Moderneşleşme ve çağdaşlaşma adına yeni çıkarılan kılık-kıyafet kanununun sosyal alanlarda tatbik edildiği dönemlerde eski usul örtünme sembolleri romanlarda ironi ve mizah malzemesi olarak kullanılmıştır.

Aşk Yarışı romanda sosyete bir zümrenin kirli aşk ilişkileri anlatılır. Dinî değerlerine mesafeli olan Nermin ve Hikmet, partide dans ederlerken aralarında asriliğin bir ölçüsü olarak örtünme geçer: *"Kendi kendinize soruyordunuz. Bu ihtiyar elinde büyütülmüş öksüz kız acaba eski usul kapalı bir kız mıdır? Yoksa asri bir genç kız mı? (34)."* Romanda eski usul giyim-kuşam tarzı cehaleti ve geriliği sembolize eder.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında bir pansiyona yerleşen farklı statüye ve inanç değerlerine sahip sakinlerin özelinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin kozmopolitleşen yaşam tarzını okuruz. Reel hayatta karşılaştığımız örtü takan, çarşaf giyinen veya modern tarzda saçlarını kesen bayanlara kurgu dünyasında rastlarız. Pansiyon sakinleri arasında bulunan anlatıcı-özne, tasvirlerinde bayanların dinî geleneğe bağlı giyim-kuşam tarzlarına dikkat çeker. Özne-anlatıcı, evde hizmetçi kadın Halide'yi ararken mutfakta, kısa boylu, kısıkça sesli, başı yazma yemenili, sırtı örme hırkalı, ihtiyarca bir hanımla karşılaşır. Bu hanım şoför Fuad'ın anası, Faika Hanım'ın kaynanasıdır (16). Halide'nin pansiyondan ayrılmasından sonra yerine başı kara, başı örtülü, etekleri entarisinin kuşağına kaldırılmış, bez parçasından çorap bağları görünen kırklık, kırk beşlik Raife Hanım alınır (88). İşsiz kocası için özneden yardım istemeye gelen Raife'nin kızı,

yüzüne bolca pudra sürdürmüş, kaşlarını aldırmış, dudaklarını vişne, tırnaklarını narçiçeği rengine boyamış, başına mavi tül bağlamış, arkasına nohut renginde bir manto giymiştir (89). Cumhuriyet Dönemi Tükiye'sinde kılık-kıyafet konusunda sosyal hayattaki dönüşümü Faika Hanım'ın kaynanasının konuşmalarından çıkarırız. Bu konuda yazarın sözcüsü, bu karakterdir. Başı yazmalı, yemenili ihtiyar kaynana, romanın asıl anlatıcısı üçüncü tekil şahısla konuşurken Cumhuriyet Dönemi'nde değişen kılık-kıyafet inancına gönderme yapar: *"Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım. Bana sorarsanız, ben artık kadın kalmadı diyorum. Niçin mi? Şimdiki kadınların hepsi birer erkek Fatma! Sokak bunlar için, kalem bunlar için, tiyatro, sinema bunlar için. Gitmedikleri neresi var? Amma kabahat kimde? Gene erkeklerde. Bizim zamanımızda bir kadın dar çarşafla sokağa çıksa, polisler çarşafını yırtarlardı. Bir kadın, bir erkek aynı arabaya binemezlerdi (18)."* Aynı roman karakteri, özneyle yozlaşan sosyal hayatı tartışırken genç kızların değişen saç modellerine de müdahale eder: *"O canım İstanbul'u bırakıp bu dağ başlarına gelecek ne vardı, diyor. Şimdiki zaman adamlarında da akıl kaldı mı? Ben şu kadın aklımla kendimi onlara değişmem. Bir kadınların kıyafetlerine baksınlar. (Özne) : "Ne var ya kadınların kıyafetleri fena mı?" (Faika Hanımın kaynanası): "İyi mi? Ben hiçbirini beğenmiyorum. Zürafa kadınlar gibi hepsi saçlarını kesmişler. Bizim zamanımızda zürafa kadınlar hepsi saçlarını keserlerdi. Saç kadının ziynetidir (17)."* Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızla değişen kadın algısı ve giyim-kuşam tarzı Faika'nın muhafazakâr kaynanası ve özne arasında gelişen diyaloglarda görülmektedir.

Ayşim romanı, III. Ahmet dönemine (18.yy) ait sosyal hayatı yansıtması bakımından başarılıdır. Açık mekânlarda dolaşan fon karakterlerin geleneksel giyim-kuşam tarzları dönemin soyo-kültürel yanını yansıtır. Anlatıcı, sarayın düzenlediği sefih eğlencelere katılmak için Kâğıthane'nin yolunu tutan kadınlı erkekli grupları reel hayatta olduğu gibi tasvir eder: *"Yağlı, kavuklu, solmuş cüppeli, sarı mestlerine kırmızı yama vurmuş kara çember sakallı erkeklerle, feraceli kadınlar, ellerinde simitleri, yalın ayak toprağa basan çocuklarının ellerini avuçlarına almış ilerliyorlardı (17)."* Romanın ana kahramanı Ayşim'in ihtiyar annesi Sabiha Hanım, başı örtülü dindar bir Osmanlı kadınıdır. Yazar-anlatıcı, Padişah III. Ahmet'in Ayşim'i ilk gördüğü sahneyi anlatırken kahramanların giyim-kuşam unsurlarını

yansıtmayı ihmal etmez: *"Bir top çınarın dibinde üç kişi… Aksakallı dinç bir ihtiyar, karşısında başörtülü bir kadın (23)."* Yazar, kahramanların tasvirlerinde dinî göstergelerden yararlanmıştır.

Tekrar Unsurları: (22, 35, 53, 61, 117, 138, 141, 157)

Dünkülerin Romanı'nda Cemil Hakkı, Paris'te bulunan yakın dostu Ahmet Reşit'e yazdığı mektubunda memlekette bazı kişilerin kapılarımızı her alanda ecnebilere açmamızı onlar gibi yaşamamızı isterken karşı güce mensup zihniyet, Bab-ı Meşihat'ın hadislere göre İslam kadınlarının tesettür ve çarşaf altına girmeleri lüzumuyla alakalı fetvalar verdiğini anlatılır (135).

Burhan Cahit Morkaya'nın *Gurbet Yolcusu* romanında da Doktor Kadri Bey, sağlık taraması için gittiği Bolu civarındaki bir köyde küçük Recep'i zekâsıyla ve sevecen tavırlarıyla çok beğenir. Recep'i okutup yetiştirmek için İstanbul'a götürmek ister. Fakat önce Recep'in annesi Güllü'den izin istemesi gerekmektedir. Doktor'un iyi niyetinden ve dürüstlüğünden emin olan Güllü evladının köyden ayrılmasına izin verir. Yazar, romanın bu sahnesini realist bir gözlemle anlatır. *"Güllü artık yüzünden namaz bezini kaldırmış, heyetle beraber giden Recep'i biraz daha görmek için peşlerinden koşuyordu (17)."* Güllü'nün yöresel kıyafeti Anadolu köy kadınlarının giyim-kuşam tarzını yansıtır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupaî hayata özenen tipleri konu edinen *Harp Zengininin Gelini* romanında kahramanlar, geleneksel dinî değerlerinden bütünüyle kopamazlar. Ailenin tek erkek evladı Lütfi, yetişkin bir genç olduktan sonra lüks ve alafranga düşkünü Suat Hanım'la evlendirilir. Suat Hanım'ın ilk isteklerinden biri, eve piyano aldırmak olmuştur. Roman, piyanonun eve getiriliş sahnesiyle başlar. Şükrü Ağa tarafından konağa getirilen piyanoyu karşılayan evin büyük hanımı Huriye, kapıyı açmadan önce atkısıyla örtünür; torunu Bedriye'nin de örtünmesini ister. Romanda bu örtünme sahnesi şöyle anlatılır. *"Büyük Hanım torununa döndü: 'Sen de şaşkın şaşkın ne duruyorsun? Başına bir örtü alsana. Artık erkekten kaçmak sana farz.' (5)."* Eve gelen piyanoyu yerleştirme telaşına düşen Büyük Hanım'ın başörtüsü kayar. Tesettürü önemseyen Büyük Hanım, durumunun farkına varır varmaz kızına ve torunlarına öfkelenir: *"Ayol, hepinize olmuş olacak. Başım tabak*

gibi açılmış da söylemiyorsunuz. Vakıa bunlar benim evladım yerinde çocuklar amma gene namahrem, gene günah. Yarın ahrette cezası benim (12).” Cevdet Bey'in zenginleşmesinden sonra alafranga meraklısı ailesinin hayat tarzında büyük değişiklikler olur. Yabancı erkeklerin önüne hiçbir şekilde çıkmayan evin bayanları Cevdet Bey'in teşvikleriyle bu âdetlerini terk etmeye başlarlar. Cevdet Bey, evin hanımlarını yavaş yavaş köşke gelen erkek misafirlerin aralarına girmeye alıştırır. Fakat bunu yaparken örtünme âdetini bütünüyle terk ettirmemeye çalışır: *“Başınızı örtün, maşlahı giyin, siz de misafirin yanına çıkın... (284).”* Evin genç kızı Bedriye'ye özel ders vermek için köşke gelen Muallim Kamerüddin'in dost ve akraba çevresiyle köşkün nüfuzu artmaya başlar. Kamerüddin, babası Memduh Bey'i ve kız kardeşi Suzan'ı da sık sık yanında eve getirmektedir. Evin hanımları gelen misafirlere zamanla alışırlar. Gülfidan, boyalı saçlarına tenteneli örtüsünü örttükten sonra Memduh Bey'in önüne çıkar. Büyük Hanım, Memduh Bey'i kapı aralığından gözetledikten üç dört gün sonra başörtüsünü takarak kendisine *“hoş geldiniz.”* der. Roman kahramanlarının örtünme hassasiyeti, vakanın cereyan ettiği yıllarda Osmanlı halkının giyim-kuşam kültürünü yansıtır.

Tekrar Unsurları: (7, 284, 285)

Kır Çiçeği romanında Ermeni yetimhanesinden kaçarak kitapçı İlmi Efendi'nin dükkânına gelen Çiçek, İlmi Efendi'den yardım ister. İlmi Efendi, bu küçük Türk kızının karnını doyurduktan sonra ona içinde başörtüsü ve siyah yeldirme olan bir bohça verir. Çiçek, bu bohçadaki giysileri gördüğünde Erzurum'daki akrabalarını hatırlar. İki yıldan beri Ermeni yetimhanesinde büyütülen Çiçek, dinî geleneğe göre hazırlanmış bu giysiler için çok sevinir (87).

Tekrar Unsurları : (34, 88, 92, 115)

Kodaman romanında mekân, İstanbul'un ismi belirtilmeyen mahalle ve sokakları; vaka zamanı ise II. Abdülhamit dönemidir. Dönemin giyim ve kuşam tarzı, kurgu dünyasında yapılan tasvirlere yansımıştır. Kodaman'ın babası İsmail Usta, yaramaz ve bir o kadar da tembel oğlunu Kuran öğrenmesi için mektebe göndermeye karar verir. Mektepte hocaefendi, mor renkte sof cübbesi, kallavi sarığı, uzun kır sakalı ile heybetli bir duruşu vardı (14). Kodaman'ın mektep arkadaşı

Seher'i hastalandığı için ziyaret etmek isteyen Hediye Hanım, kocası İsmail Usta'dan izin ister. İsmail Usta, hanımına hasta ziyaretine gitmesi için izin verir. Fakat dışarı çıkarken onu iyice örtünmesi için uyarır (60). Romanın anlatma zamanı Cumhuriyet sonrası olmasına rağmen vakanın yaşandığı döneme ait tasvirler reel hayatla örtüşür. Fuad Paşa'nın köşkü ve çevresindeki mesire alanlar tasvir edilirken dönemin giyim-kuşam tarzı gözümüzde canlanır: *"Kurbağalı dereden, Kalamıştan, hatta Köprüden gelen sandallar, içlerindeki şık beyler, feraceli, yedirmeli çarşaflı hanımlarla burasını rengârenk çiçeklerle bezenmiş bakımlı bir bahçe haline koyardı (135, 136)."* Dinî sembollerle yapılan tasvir, anlatının muhtevasını güçlendirmiştir.

Müslüman toplumlara özgü çarşafa girme töreni, *Bir Kız Böyle Düştü* romanının başkahramanı İffet için yapılmıştır. Muhafazakâr bir aile ortamında yetişen İffet, hatıra defterinde kendisi için yapılan bu geleneksel merasimi detaylı bir şekilde anlatmıştır: *"...Evimizde, yine bir düğün gibi bir kalabalık toplanmıştı. Beni diğer bir odada iki genç kadın giydirmişler, saçlarımı toplayıp, kırmızı bir kurdele ile bağlamışlardı. Kalabalığın huzuruna elimden tutarak getirdiler. Annem evvela alnımdan sonra gözlerimden öptü, çekildi. En yaşlı komşumuz, bir bohçadan ipek bir çarşaf çıkardı. Bir hayli dualar okudu, yanımda dikilen gençlerden birine verdi. O da çarşafı bana giydirdi. Bunun arkasından şerbetler içildi, ilahiler okundu. Ben odadakilerin elini öptüm merasim bitti. Fakat çarşaf üzerimden çıkmadan, akrabanın büyüklerinin elini öpmek lazımdı. Bir hayli de komşu dolaştık. Eve döndük babamın da elini öptüm. Ve çarşafı çıkardım. Artık çarşafsız dışarı çıkmayacaktım…(70, 71)."* İffet sosyal baskıyla örtünnmeye mecbur bırakıldığını bu ifadelerinde açıkça hissettirir. Fakat modern yaşam tarzının haklarından sınırsız ve ilkesiz bir şekilde yararlanmak isteyen İffet, nihayetinde umumhane bataklığına düşer. İffet'in bu trajik sonuyla isimden içeriği yakın bir ilişki kurulmuş olur. Romanda yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal hayatta kazandırdığı yeniliklerle iptidaî toplumlarda görülen geleneksel hayat tarzı arasında karşılaştırma yapılmıştır. İffet'in gözünde bu hatıra canlanırken aslında asrilik özentisiyle geleneğe bağlı yaşam tarzı irdelemiş olur.

Gece Konuştu romanında vaka zamanının giyim-kuşam tarzını görürüz Başörtülü ve çarşaflı kadınlar bu romanda da geçer (87, 187). Başörtüsü ve çarşaf sembolleri, tasvire dayalı anlatımlarda birer dil malzemesi olarak kullanılmıştır.

Kanlı Sır romanı, evleneceği gün öldürülen Sırrı Nevres'in hikâyesini konu edinir. Romanda Sırrı Nevres'in vefat eden kayınvalidesi Mesture Hanım'ın başörtülü fotoğrafından söz edilir (47).

Putperest Uruk halkı arasında gizlice dinini yaşamaya çalışan Dolunay, *Aşk* romanında asıl karakterdir. Allah inancına sahip kahramanlardan Ayça, sevgilisi Dolunay'la birlikte kaldığı evde üzerinde bulunan örtü ve şaldan söz eder. Dolunay gece yatmadan önce bu şalı ve örtüyü üstüne alarak uyumuştur (156). Bu olaydan hareketle Ayça'nın inancı gereği örtü nesnesini kullandığını düşünüyoruz.

Osmanlıların dinî geleneklere göre şekillenen giyim ve kuşam tarzlarını *Sinekli Bakkal* romanında da görebiliriz. Adıvar, Sinekli Bakkal semtinde kadınlarının çeşme başına başı örtülü gidip geldiklerinden söz eder (14). Başörtüsü, Sinekli Bakkal kadınlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Muhafazakâr mahallede özellikle Kur'an-ı Kerim okurken ve dinlerken reel hayatta olduğu gibi örtünmek dinî bir zorunluluktur. Saray sakinlerinin başörtüsüne bakış tarzı ise mahalle sakinlerinden farklıdır. Genç Hafız Rabia, mevlit okumak için saraya çağrıldığı gün sarayda bir odaya alınır.. Saray âdetlerine göre Rabia'nın bu odada kıyafetlerini değiştirip başörtüsünü de çıkarması gerekmektedir. Rabia, başlangıçta tereddüt etse de saray hanımlarının baskıcı telkinleriyle başörtüsünü çıkarır. Akşam konağa Rabia'nın müzik hocası Vehbi Dede gelir. Peregrini'nin ve Vehbi Dede'nin karşısına başı açık çıkmanın tedirginliğini yaşayan Rabia yaşadığı karmaşık ruh halini iç monoloğunda itiraf eder: *"Rabbim, sen günahımı affet. Başımda örtü yok. Vehbi Dede'den kaçtığım yok, çünkü o derviş. Şehzadelerden kaçılmazmış, fakat bu herif üste de bir gâvur (300)."* İlk kez başı açık yabancı erkelerin arasında bulunan Rabia, büyük bir günah işlediğini düşünür.

Tekrar Unsurları: (18, 31, 80, 180, 323, 466)

Yosma romanının *Gece Biterken* bölümünde geçen sarhoş, pos bıyıklı adamın karısı Hanife, başörtüsü başında, eteği topuğunda bir Osmanlı hanımıdır (63). Aşk ve aldatma temasına dayalı romanda, dönemin örtünme geleneği romana sınırlı yansıtılmıştır.

Dadaş Kız romanında Osmanlı-Rus savaşlarının devam ettiği dönemde (1877) yaşanan trajik bir aşk öyküsü anlatılır. Mekân Erzurum yöresidir. Yöre kadınlarının ve genç kızların İslamî geleneğe bağlı kıyafetleri belirgindir. Erzurum halkının örtünme konusundaki muhafazakâr yapısı, romana reel ölçülerde yansımıştır. Romanın asıl kahramanı Dadaş Kız'ın adı Güllü'dür. Bir akşam Güllü, amcasının evine misafirliğe gider. Ev sahipleri o akşam yeğenleri Güllü'yü evlerinde kalması için ikna eder. Evin tek yetişkin oğlu Kadir, Güllü'nün gece eve dönmeyeceğini söylemek üzere amcasının evine gider. İşten yeni dönmüş olan amcası, kızının eve gelmeyeceğini öğrenince sinirlenir. Fakat Güllü'nün geri dönmesini de isteyemez. Kızının yetişkin amcasının oğluyla aynı evde kalmasına sıkılanbaba, *"Ben, zaten kardeşimin evidir, çocuklar küçüklükten beridir beraber büyümüşlerdir diye hoş görüyordum. Yoksa on dört yaşına girmiş, başını örtmüş kızı delikanlı olan eve göndermek gibi akılsızlığı işler miydim? (21)."* der. Romanda Erzurum'lu kızların örtülü olduğuna vurgu yapılmıştır.

Tekrar Unsurları: (28, 49, 83, 94)

Kuyucaklı Yusuf romanında, Edremit halkının giyim-kuşam tarzı romana olduğu gibi yansımıştır. Roman bu açıdan gerçekçi hususiyetler taşır. Özellikle yaşlı kadınlar günümüzde olduğu gibi örtünmeye gençlere kıyasla daha fazla dikkate ederler. Bakkal Ali'nin anneannesi damadının önüne başörtüsüz çıkmaz (71). İhsan'ın düğününde *"Hepsinin başları hacı yazmasıyla örtülü kadınlar avlunun kenarında sıralanmış oturmuşlardı, ev halkından bir kısmı ile samimi ve teklifsiz misafirler yukarı kata çıkan merdivene dizilip aşağı seyrediyorlardı. (86)."* Yusuf'un sevdalısı Muazzez'i kaçırma sahnesinde, genç kızın telaşından başörtüsünü ve yeldirmesini alamadan evden kaçması önemli bir ayrıntıdır (130).

Tekrar Unsurlar: (29, 86, 71)

Türk Yıldızı Emine romanında, Millî Mücadele döneminde Anadolu halkının sosyal yaşantısını görürüz. Zehra, yeni açtığı randevu evinde bir sorun çıkarmaması için mahalle imamıyla ve komşuları Tulumbacı İhsan'la tanışmak ister. İmam Efendi, Ebe Zehra'yla görüşmeye geldiğinde kapının dışından bağırır: *"Destur, destur başınızda örtü var mı? (62)."* Zehra, kendisini Kazasker Müdürü Şükrü

Bey'in baldızı olduğunu tanıtınca Dalkavuk İmam Efendi, Zehra'ya büyük saygı gösterir.

Mahmut Yesari'nin *Yakut Yüzük* romanında başkahraman Ali Tunç'un kalfası Arzı Niyaz, kandil gecesi Ali Tunç'un dayısını ziyaret etmek ister. Kalfa kadın, evden ayrılırken başını örtmeyi ihmal etmez (180).

Aşk temasının işlendiği *Bir Genç Kızın Romanı* eserinde de başörtüsü simgesi kullanılmıştır. Selma, on yıldır kendisinden haber alamadığı Sabiha halasından bir mektup almıştır. Bu mektubun içinden çıkan fotoğrafta Sabiha hala, başörtülüdür. Selma, Sabiha halasını bu şekliyle tanıtırken *"eski zamane kadını...(71)"* açıklamasını yapar.

Çöl Gibi romanında yazar, realist çizgide kalmaya dikkat eder. Kurgu kahramanlarının başörtü taktıkları ve çarşaf giydikleri okuyucuya hissettirilmeye çalışılır. Süheyla'nın Nazan'la aralarındaki diyaloğun sahnelendiği bölümde Süheyla'nın sırtında işlemeli beyaz yeldirmesi, başında şifon başörtüsü vardır. Romanın bu sahnesinde Nazan'ın pembe ve ışıklı rüya âleminde yaşayan zamane genç kızları gibi şiire ve romana olan düşkünlüğü anlatılır (49). Hizmetçi kız Kevser, eve gelen misafirlere hizmet ettiği anlarda başını örter. Nazan'ın hasta bakıcı olarak çalıştığı Darüleytam mektebinin Müdiresi Azize Hanım da başı örtülü, siyah yeldirmeli ve nur yüzlü bir bayandır (180).

Roman, kadınların dönem itibariyle giyim-kuşam tarzlarını yansıtması açısından başarılıdır.

Tekrar Unsurları: (211, 220, 224, 225, 275)

Vaka zamanında dinî gelenekten kaynaklanan giyim ve kuşam tarzını yansıtan romanlardan bir diğeri Reşat Nuri Güntekin'in olgunluk dönemine ait *Eski Hastalık* romanıdır. Romanda vaka zamanı Cumhuriyet sonrası yıllardır. Bununla birlikte romanda geriye dönülerek Milli Mücadele döneminden kesitler de sunulur. Romanda fon karakterlerden bir kısmı başörtülü, mantolu ve çarşaflıdır. Yusuf ile Züleyha'nın balosuna katılan davetliler arasında çarşaflı, başörtülü, mantolu, genç ve

ihtiyar bayanların olması ilginçtir (52). Yusuf'un annesi Enise Hanım, başörtülü tipik bir Anadolu kadınıdır (216).

Kadınların giyim-kuşamları arasında çarşaf, örtü ve peçenin yer aldığı bir diğer eser *Yalnız Dönüyorum* romanıdır. Roman Yıldız'ın hatıra defterinden oluşur. Genç kız, not defterinde ablalarının siyasî konuları tartışmak üzere evlerinde toplanan erkeklerin karşısına çarşafla çıktıklarını unutmadığını anlatır. Hafızasında kaldığı kadarıyla o dönemi şu cümlelerle anlatır: *"Çarşaflı olmalarına rağmen bu toplantıya ablalarım da geldiler. Babam çocuklarını pek kafes altında yaşatmak isteyen bir adam değildi. Geniş serbest düşünceleri vardı (46)."* Yıldız, ablalarının kendisini çekemediklerini ve kendi aralarında fısıldaşarak konuştuklarını unutmamıştır. O gece gelen misafirler Yıldız'la ilgilenirken çarşaflı kızlar sessizce masayı terk etmişlerdi. Romanın başkahramanı Yıldız, çocukluk yıllarında babasının kendilerini çarşaflı ablalarıyla eğlence partilerine getirdiğini unutmamıştır: *"Babam ben daha sekiz yaşında bir çocuk iken, 'büyüyünce göremeyeceksiniz çocuklar bari şimdi görünüz' diye çarşafa girmiş ablalarımı da alarak bizi ecnebi dostlarının evlerinde yapılan suarelere götürürdü. Oralarda uzun eteklerini süreyerek dans eden kadınların serbest hayatına imrenir, Türk kadınlarının kafes ardından geçen karanlık ömürlerine acırdım (19)."* Romanda kadınların örtünme âdetlerine karşı dolaylı bir tenkidin olduğu açıktır. Yazar'a göre II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadınlara serbestlik veren burjuvazi ailelerin büyük çoğunluğunda bilinç yoktu. Kadınlar serbestlik adı altında milli duygulardan uzaklaşarak Frenkleşiyorlardı. Muhafazakâr ailelerde ise kadın, hala peçesinin altında esir olarak yaşamaya devam ediyordu. İki farklı örtünme tarzı sosyal hayatta kutuplaşmaya sebep olmuştu. İstanbul'da bazı softalar şık giyimli kadınların çarşaflarını kesiyorlardı. Dolayısıyla meşrutiyet, cemiyetin kadına geleneksel bakış tarzını değiştirmekte başarısız olmuştur (62). Yıldız, Müslüman Türk kadınlarının kültür seviyelerini yükseltmeden Avrupalılaşmalarına karşıdır. Avrupa'da yaşamını sürdüren Seyhan ve Yıldız katıldıkları bir baloda çarşaf ve peçelerini çıkararak dans eden kadınların tavırlarını eleştirirler. Yazar, romanın bu sahnesinde Yıldız karakterinin bakış açısıyla, *"Kafes ve peçe altından yeni çıkanlar iyi bir kültür sahibi değillerse, iyi bir aile terbiyesi almamışlarsa, tabii böyle olur."* der. Romanda yeni ideolojinin Türk kadınına

sağladığı kazanımları anlatabilmek için kadınların eski tarz giyim-kuşam tarzı eleştiri konusu olmuştur (18).

Memur yazar Yakup Kadri, *Bir Sürgün* romanında giyim-kuşam sembollerini kullanarak yeni ideoloji lehinde dolaylı mesajlar verir. Romanın merkezi kahramanı Doktor Hikmet, II. Abdülhamit'in istibdat rejiminden kurtulmak ve hayranı olduğu Jön Türkler'in arasına katılabilmek için İzmir'den Paris'e kaçmıştır. Doktor Hikmet, İslamî ve Osmanlı değerlerine yabancılaşmıştır. Üzerinde taşıdığı geleneksel kıyafetlerden tedirginlik duyar. Yabancılaştığı kıyafetlerinden bir an önce kurtulmak ister. Hikmet'in yabancılaşma psikolojisini Yakup Kadri'nin bakış açısıyla okuruz: *"Elalem içinde böyle arkasında keten bezinden buruşuk, kirli bir kostümle, başında bir kalıpsız fesle, eli kolu boş, hapishane kaçkını bir serseri vaziyetinde dolaşmaktan o kadar sıkılmış, o kadar sıkılmıştı ki, eğer bu limana varmak ümidi olmasaydı kendini kaldırıp denize atabilirdi. Meğer yabancı bir muhitte kıyafet meselesinin ne büyük ehemmiyeti varmış (34)."* Hikmet, yabancılık hissettiği geleneksel kıyafetlerinden kurtulduktan sonra dış görüntüsünü ve düşünce dünyasıyla kaynaştırmış olur. *"Paris'e kaçışı sırasında Atina'da mola veren gemiden iner inmez şehri gezmek yerine, ilk olarak kıyafetlerini değiştirip farklı bir görüntüye kavuşmak isteyen Hikmet, bunu gerçekleştirdiğinde marazî bir mutluluk duyar."* (Nakipler, 2011) Yazar, Hikmet'in Paris sokaklarında dolaşırken yaşadığı ruh halini hâkim bakış açısıyla anlatır: *"O, şimdi sırtında küçük damalı nefti kostümü, başında Panama taklidi şapkası ve elinde bu el çantasıyla Atina şehrinin kaldırımları üstünde kendisini, orta hâlli bir Avrupalı seyyahtan farksız buluyordu ve içinde bu benzeyişten dolayı bir nevi memnuniyet, bir nevi iftihar duygusu vardı (39)."* Hikmet geleneksel inancı sembolize eden fes yerine başına Panama taklidi şapka takmakla sözde asrileşmiş olur.

Muazzez Tahsin Berkan'ın *Bahar Çiçeği* romanında alafranga düşkünü Feyhan, güzel sanatlar alanında eğitim görmek için bulunduğu Paris'te maskeli balolara gitmektedir. İstanbul'a döndükten sonra bu tip baloların organizesinde görev alır. Feyhan, arkadaşı Mina'ya yazdığı mektupta İstanbulda yöresel kıyafetlerle katıldığı bir baloyu anlatır. Feyhan'ın anlatımında Anadolu köylüsünün yöresel kıyafetlerine atıflar vardır: *"Dün geceki balomuz mükemmel oldu. Mina… İstanbul'da*

şimdiye kadar böyle güzel, samimi ve temiz bir eğlence görülmemiştir. Ben Paris'te hazırladığım Anadolu köylüsü kıyafeti giydim. Burada herkesin hoşuna gitti; fakat bana kalırsa benimkisi en güzellerden değildi. Hemen sabaha kadar kimse maskesini çıkaramadığı için olacak herkes teklifsizce eğlendi. Ve pek, pek neşeli bir gece oldu. Dans etmekten ayak parmaklarım düşecekti adeta! İçim inlerken ve bu baloda uzak, uzak günlerimi yeniden yaşarken gene dernek namına, şen görünmek lazım olduğunu unutuyordum (159)." Avrupaî yaşama özenen Feyhan katıldığı bu baloda köylü kıyafeti giymeyi giymeyi tercih etmesi geleneksel değerlerinden büsübütün kopamadığını göstermesi açısından önemlidir.

Üç İstanbul romanında II. Abdülhamit döneminden mütareke yıllarına kadar geçen zaman süreci içerisinde, İstanbul'un yalı ve konak mekânlarında, arisrokrat ve burjuvazi zümrenin siyasî ve sosyal münasebetleri anlatılır. Bu dönemde sarık, takke, cübbe, başörtüsü gibi geleneğe bağlı giyim-kuşam tarzına ait nesnelerin özel ve sosyal alanlarda kullanıldığını tespit ediyoruz. Kuntay, İslami giyim ve kuşam göstergelerini dönemin sosyal ve kültürel hayatını yansıtmak için kullanmıştır. Romanın muhafazakâr kişileri Tevfik Paşa sarıklı (16), Dağıstanlı Hoca sarıklı ve cübbeli (43, 113, 222, 387), Eski Tapu Müdürü Senih Efendi takkeli (231), namuslu ve idealist genç kız Süheyla başörtülüdür (98). Roman kahramanları vaka örgüsünde dönemin giyim ve kuşam örfüne bağlı olarak tasvir edilmiştir. Kuntay, kahramanların inanç ve geleneklerinden kaynaklanan kılık-kıyafet aksesuarlarına ayrıntılısıyla vurgu yapmıştır.

Tekrar Unsurları : (16, 56, 65, 165, 166, 180, 181, 217, 222, 273, 308, 383, 387, 426, 522, 568)

Giyim ve kuşam göstergeleri, romanları reel hayatla örtüştüren etkili birer anlatım aracıdır. *Kuyucaklı Yusuf, Üç İstanbul, Dadaş Kız, Bahar Çiçeği, Sinekli Bakkal, Çöl Gibi ve Kodaman* romanları vaka zamanlarının giyim-kuşam tarzını yansıtmaları açısından başarılıdır. Bu romanlarda *çarşaf, ferace, başörtüsü, fes ve şalvar* roman kahramanlarının üzerlerinde görülmektedir. Yazarların bir kısmı giyim-kuşamla ilgili göstergeleri geri kalmışlığın ve cehaletin birer sembolü olarak göstermişlerdir. Laik Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin uygulamaya koyduğu kılık-kıyafet kanununu Anadolu insanına anlatmayı amaçlayan romanlarda, geleneksel

giyim-kuşam tarzına karşı olumsuz bir algının oluşturulduğu görülür. *Aşk Yarışı, Bir Kız Böyle Düştü, Dünkülerin Romanı ve Yalnız Dönüyorum* romanlarında çarşaf ve başörtüsü kadınların sosyal ve bireysel özgürlüklerini kısıtlayan birer obje olarak gösterilmiştir. *Harp Zengininin Gelini ve Eski Hastalık* romanlarında kadınların örtünme âdeti mizah malzemesi yapılmıştır. İnkılâp Türkiye'sinin kılık-kıyafet kanunu Anadolu halkı arasında yaymayı amaçlayan romanlarda *çarşaf, ferace, başörtüsü, fes ve şalvar* göstergeleri geri kalmışlığın ve cehaletin birer sembolü olarak yansıtılmıştır.

2.1.1.4.11. Günah ve Tövbe

Dinî literatüre ait günah ve tövbe göstergeleri edebi metinlerde anlam genişlemesine uğrarlar. Günah, ilk anlamıyla Allah'ın emir yasaklarına aykırı her türlü söz ve eylemin karşılığı olarak kullanılır. Kelimenin aslı *"Farsçadır, ahirette cezayı gerektirecek davranışları dile getirir, günah işleyene de suçlu anlamında günahkâr denir. Karşıtı da ahirette armağanı (mükâfatı) gerektirecek davranışları dile getiren sevap deyimidir. Kuranda günah anlamında Arapça seyyie deyimi kullanılmıştır. Örneğin Nisa suresinin 31.ayeti şöyle der: 'Eğer size yasak ettiğimiz günahların büyüklerinden kaçınacak olursanız biz de küçük günahlarınızı örter (anküm seyyiatiküm)ve sizi yüce bir kata yerleştiririz.' En'am suresinin 120.ayeti şöyle der: 'Günahın açıkçasını da gizlicesini de işlemeyin, günah işleyenler cezalanacaklardır.' Kuranda günah anlamında Arapça zenb deyimi de kullanılmıştır, örneğin Mümin suresinin 3.ayeti şöyle der: 'O günahı bağışlayan (gaafirizzenbi) ve tövbeyi kabul edendir.' Fetih suresinin ikinci ayeti şöyle der: 'Allah günahını bağışlayacak ve seni doğru yola götürecektir.' İslam dininde Tanrı'nın ve Peygamberin yasaklarını yapma ve buyruklarını yapmama günahtır."* (Hançerlioğlu, 2011:117, 118) Günahla ilişkili olarak değerlendirdiğimiz tövbe, Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı bir eylem veya sözden sonra ondan bağışlanma dileğidir. Kuran-ı Kerim'in 129. ayetten oluşan dokuzuncu suresi Tövbe adıyla tesmiye edilir.

Anlatılarda günah terimi dinî anlamından çok suç, eksiklik namus lekesi ve yasaklı aşk ilişkisi olarak kullanılır. İncelediğimiz romanların birçoğunda kahramanların dinî yanları zayıftır. Fakat diyaloglarında içerdiği anlamları önemsemeden günah ve tövbe göstergelerini kullanırlar.

Günah teriminin bir suç veya yasak ilişki anlamında kullanıldığı romanlardan biri Adam Sarrafı'dır. Sevdiği kızla evlenmek isteyen Recep, büyüklerin aracı olmalarıyla Asiye'nin babası Hacıefendi'yi ikna etmeyi başarır. Bu gelişmeden sonra Recep'in sevgilisi Asiye ile Hacıefendi'nin bahçesindeki işlediği günahı herkes unutmuştur (10). Anlatıda Azize Hanım karakteri için bütün günahlarına rağmen temiz zekâsıyla evliliklere vesile olduğu, hayırlı işlerde bulunduğu belirtilir (90).

Aşk Yarışı romanında Fikriye, kocasının komşuları Karamanlı Bey'in kızıyla kendisini aldatmasına çok sinirlenir. Aynı duyguları kocasına da yaşatmak için aile dostları Hikmet'e aşk teklifinde bulunur. Hikmet'in olgun davranışlarıyla hatasından dönen Fikret, bugüne kadar erkek akrabalarıyla dahi konuşmadığını hiçbir lekesinin ve günahının olmadığını söyleyerek pişmanlığını dile getirir (122).

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında günlük konuşmalarda karşılaştığımız *"bunu yapma günahtır", "onun günahı azdır", "günahsız yere"* gibi ifadeler kullanılmıştır. Pansiyon temizlikçisi Raife, pansiyonun eski temizlikçisi Halide hakkında dedikodu yapıp: *"O Kudret'in birahanesinde garsondu."* deyince Faika'nın kaynanası: *"Bilmediğin şeyi söyleme, günahtır. Hiç de garson değildı (88)"* der. Pansiyonun iyi niyetli ve yardımsever sakinleri arasında bulunan anlatıcı-kahraman, iş arkadaşı Melek Hanım'la pansiyon arkadaşı Doktor Fahri Bey'in evlenmeleri için aracılık eder. Melek Hanım, banka müdürünün yeğenidir. Özne, Melek Hanım'ın anne babası adına vekâlet alan banka müdürünü ikna edebilmek için Doktor Fahri Bey hakkında onu rahatlatacak bilgiler verir. Fahri Bey'in asil bir aileye mensup olduğunu söyleyen özne, onun temiz ve dürüst bir kişiliğe sahip olduğunu anlatmak için günah metaforunu kullanır: *"Fahri bu asırda eşine az rastlanır, günahı az olan temiz gençlerden biridir (191)."* Anlatıcı-kahraman, Selime Hanım'la evlendikten sonra pansiyondan çıkma kararı alır. Pansiyon sahibi Ayaşlı İbrahim'le en son görüştüğünde Ayaşlı, ona pansiyon sakinlerinin son durumları hakkında bilgi verir. Özne-anlatıcı, Ayaşlı'dan İffet Hanım'ın hastalandığı için ameliyat olacağını duyduğu an aklına kadının yaşadığı yasaklı ilişkiler gelir: *"Dilimin ucuna geldi: Kadın kırk yılda bir günah işleyecek oldu, başına gelmedik kalmadı diyecektim, vazgeçtim. İyi bilmediğim bir şey kim bilir doğru mu yalan mı? (223)"*

Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı aşiretlerle yapılan mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanında isyancı eşkıyalar Pilot Sermet'i öldürmüştür. Sermet'in sevgilisi Nerime, isyancı aşiretin kızı Zeynep'le acısını paylaşırken aralarında geçen diyalogda Zeynep'i günah işlemekle suçlar (134). Zeynep, aslında aşireti hakkında Adnan Bey'e gizli bilgiler vererek yüzlerce askerin şehit olmasına mani olmuştur. Fakat jandarma komutanı bu gerçeği bilmeden Zeynep'i tevkif eder. Zeynep uğradığı bu haksızlık karşısında sabırlıdır. sevgilisi Adnan Bey'den de kaderine boyun eğmesini bekler. Zeynep'in yaptığı fedakârlıkları bilen Adnan Bey, durumu kabullenmeyerek yapılan haksızlığa şu cümlelerle tepki gösterir: *"Hangi günahımız için boyun eğecekmişiz? Sen günahının hesabını, bütün hayatınla ödedin (140)."* Jandarma kumandanı, karakolda Zeynep'in işlediği suçları ve Zeynep'i niçin tevkif edeceğini açıklarken Adnan Bey, hissiyatını din dilini kullanarak dile getirir: *"Görüyor musun Zeynep? O dağların eteklerinde kalıp ölmek istemen bile şimdi bir günah teşkil ediyor (142)."* Fedakâr genç kız, Adnan'ın bütün çabalarına rağmen tutuklanarak hapse atılır. Adnan Bey, vatana ihanet suçundan hapse atılan Zeynep'i teselli etmek için ona: *"Sen günahının hesabını bütün hayatınla ödedin (140)."* der. Mahkeme heyetinin karar günü gelir. Zeynep, hâkim karşısındadır ifadesini verir ve der ki: *"Ümitsizliğe düşen kadınlara acıyınız ve günahı kadında değil kadını o hale sokanda arayınız (151)."* Savcı, mahkemede Zeynep hakkındaki suçlamaları sayarken onun günahkâr olduğuna vurgu yapar: *"Reis Bey, bu kadın, günahının cezasını çekmek mecburiyetindedir (160)."* Günah göstergesi romanda dinî anlamından çok işlenen bir suç ve yapılan hata anlamında kullanılmıştır.

Fuji-Yama romanı, inanç unsurları açısından zayıftır. Günah inancı, romanda nükteli bir anlatımla kullanılmıştır. Necile, babasının ölümünden sonra amcası Hulusi Paşa'nın yanına sığınmıştır. Fakat Hulusi Paşa ve hanımı, yetim Necile ve annesini evlerinde bir yük olarak görmektedirler. Konağın hizmetçisi Fidan Kalfa, Necile ve annesine hitaben: *"Yemekte iki yabancı misafir var. Hanımefendi sizler için sonra yesinler diyor."* sözlerini sarfettikten sonra konakta sofralar ayrılır. Sığındıkları evde kendilerine yapılan bu muamele Necile'nin annesine çok ağır gelmiştir. Necile'ye acısını hissettirmek istemeyen zavallı kadıncağız bir hafta sonra da kalp sektesinden ölür. Hulusi Paşa, günahını affettirmek için olacak, Necile'yi

Nişantaşı'ndaki yatılı mekteplerinden birine yazdırır (15). Dinî yanı silik olan romanda günah göstergesi suç ve hata anlamında kullanılmıştır.

İncelediğimiz birçok romanda olduğu gibi *Gurbet Yolcusu* romanında da günah sembolünün suç veya hata anlamında kullanıldığını tespit ediyoruz. Bu tür kullanımın dışında günah göstergesinin gerçek anlamda kullanıldığı bölümler de bulunmaktadır. Doktor Kadri Bey'in karısı Leyla Hanım sevgilisi Recep'e ilk yasak ilişkisini anlatırken bunun ilk günahı olduğunu itiraf eder (148). Recep de yıllarca ekmeğini yediği Doktor Kadri Bey'in karısı Leyla Hanım'ın birlikte olma isteğini günah korkusuyla reddeder (195).

Tekrar Unsurları: (203, 205, 210, 225, 278)

Kalbimin Romanı, Sevim'in günlükleri üzerine kurgulanmış bir aşk romanıdır. Günah terimi, romanda yan anlamında kullanılmıştır. Sevim, platonik aşk duygularıyla bağlandığı Mazlum'un ablası Gönül'e olan tutkusunu gizliden gizliye kıskanır. Aralarında Mazlum'un da bulunduğu yakın dostlarını yemeğe çağırır. Mazlum, yemekten önce Gönül'ün evine bir demet çiçek siparişi verir. Davetliler yemek masasında otururlarken sipariş edilen çiçekler gelir. Mazlum'un Gönül'e gönderdiği çiçekleri kıskanan Sevim, çiçeklere bakıp *"Günah, böyle güzel güller kesilir mi? (90)."* der.

Kır Çiçeği romanında merkezi kahraman Çiçek, babasının şehit edilmesi ve annesinin kaybolmasından sonra çok acı olaylar yaşar. Zavallı kimsesiz kız, iç dünyasını yansıtırken yaşadığı talihsizlikleri işlediği günahlara bağlar: *"Ne günahı çok insanmışım ya Rabbi. Ben derdimin bittiğini sanıyordum, önüme bakarak içimi çektim (170)."* Çiçek, yaşadığı ızdırapların işlediği günahlardan kaynaklandığını düşünür.

Kodaman romanında, Hediye Hanım oğlu Kodaman'ın sünnet töreninde giymek için kendisine yeni kıyafetler almak ister. Fakat eşi İsmail Usta karısının bu isteğini lüzumsuz görüp sadece oğlu Kodaman'a kıyafet aldırır. İsmail Usta, karısının ısrarı karşısında: *"Sabah sabah beni günaha sokma (11)."* der. Anlatıda

geçen "*günaha sokma"* söz öbeği dini bir göstergeyle kurulmuş öfke anında kullanılan bir deyimdir.

Günah göstergesi mizahî *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında pratik dilde kullanıldığı şekliyle geçer. Aslan avlamak için Mısır çöllerine gidecek olan Meşhedi Cafer, Torik Necmi'yi kendisiyle beraber gelmesi için ikna etmeye çalışır. Torik Necmi, Meşhedi'nin bu teklifine kızarak onu da bu maceradan vazgeçirmeye çalışır: *"...Şimdiden sonra, dünyanın üstünde tutunmak isteyenler açıkgöz olmalı. Anladın mı, babacığım! Bak, ben bilem serseriliğe tövbe ettim. Geldim buraya, zanaat tuttum, tespih tanesi çekiyorum. Allah bin bereket versin (18)."* Torik Necmi, dindar olmaktan çok komik ve nüktedan bir tiptir. Nüktelerinde tövbeyi kullanır (97). Gelişen olaylarda Torik Necmi ikna olduğu için Meşhedi'nin aslan avı macerasına katılmayı kabul eder. Torik Necmi, Meşhedi Cafer ve rehber arkadaşları aslan avı için geldikleri çölde yollarını kaybederler. Issız çölde vahşi hayvanların kendilerini parçalayacağından korkan Meşhedi Cafer, yakın arkadaşı Torik Necmi'ye söylenmeye başlar: *"Meni gumluhta gurban ittirirsen! Deştkerbelada, Hasan Hüseyin kimin (gibi) özüme can verdireceksen. Günahım neydi? (144)."* Macerasever aslan avcıları, çölde şaşkın şaşkın dolaştıkları beşinci günde sıcaktan bunalıp çölün gölge bir köşesinde konaklarlar. Bu sırada Fettah Ağa, heyecanla arkadaşlarına doğru koşup çölde üç adam gördüğünü söyler. Bunun üzerine ayağa kalkıp etrafa bakan ve ortalıkta kimseyi göremeyen Torik: *"Atma bu kadar sabah sabah! Bize de günah sana da! (157)."* der. Günah terimi romanda suç anlamının karşılığında *"günah bizden gittı (234)."* söz kalıbında da kullanılmıştır. Roman kahramanları, komik tiplerdir. Din dilini diyaloglarında nükteli ve mecazlı kullanırlar.

Mezarlığın açılmasının günah olduğu inancını *Öldüren Kim?* romanında okuruz. Abdülkerim Paşa cinayetini araştıran Komiser Lahuti Bey, müddeiumuminin izniyle Paşa'nın mezarını açma kararı alır. Kendisini Abdülkerim Paşa olarak tanıtan gizemli kişi bunun günah olduğunu savunarak, Lahuti Bey'i bu kararından vazgeçirmeye çalışır. Komiser Lahuti Bey, kararından vazgeçmeyince mezar kazılır. İlginçtir ki kazılan mezarlıkta tabutun içi boş çıkar. Olaya şahit olan konak sakinleri cinayetin manevi güçler tarafından işlendiğini düşünür. Anlatıda tövbe göstergesi pratik dilde kullanıldığı gibi geçer. Türkan, dedesi Abdülkerim Paşa'yla birlikte

yaşadığı Eren Köyü'ndeki köşklerinden Beyoğlu'na yerleşmek isteğinde bulununca Abdülkerim Paşa torunu Türkan'a sert tepki gösterir: *"Ben ömrümün sonuna kadar burada geçirmeye karar verdim. Alimallah şuradan şuraya kımıldanmam. Beyoğlu'nun dar, kasvetli apartmanlarına, Maçka'nın bahçesiz evlerine tıkılmak mı? ... Hafakanlar basar... Allah yazdıysa bozsun... Ne münasebet... Ne münasebet... Büyük sözüme tövbe (3)"* Abdülkerim Paşa'nın konuşmalarında geçen tövbe göstergesinin dini bağlamda anlam derinliği yoktur.

Sevgim ve Izdırabım romanı, popüler tarih ve aşk romanıdır. Romanda günah terimi sembolik kullanılmıştır. Sevgi ve hayat dolu Gülseren, sevgilisi tayyareci Metin'le ilk gizli buluşmasından sonra eve döndüğünde babasının yüzündeki gizli sevginin, günahını fark edeceğinden endişelenir (4). Birbirlerini seven Gülseren ve Tayyareci Metin, Gülseren'in mezuniyetinden sonra Macit Bey'in rızasıyla nişanlanırlar. Bu nişanlılık günlerinin ardından düğün hazırlıklarına tam başlanmışken tayyareci Metin, Ağrı Dağı'ndaki isyanı bastırmak için göreve çağrılır. Nişanlısının görev sırasında şehit olduğunu öğrenen Gülseren: *"Bu ölümün günahını mürteci Kürtlerden başka kime yükleyebilirim?(87,88)."* sözleriyle yüreğindeki ızdırabı ve sitemini yansıtmış olur.

Utanmaz Adam romanında günah unsuru geçmektedir. Hırsızlığı ve dolandırıcılığı meslek edinen Avnussalah, yaptıklarının günah olduğunun farkındadır. Fakat Allah'ın herkese eşit olarak dağıttığı nimetlerin zenginler ve güçlüler tarafından gasp edildiğini bu sebeple kendisi gibi fakirlerin bu nimetlerde hakkının olduğuna inanır. Avnussalah, açlıktan kıvrandığı birgünde karnını doyurmak için lokantaya girer. Fakat yemek ücretini ödeyecek parası yoktur. O esnada masada yemek yiyen bir grubun arasında oturarak garsondan yemek ister. Garsonun getirdiği yemekle karnını iyice doyuran Avnussalah, hesabı ödemeden ortalıktan sıvışır. Avnussalah, Atıf Efendi'nin karısının ilaçlarını almak için kendisine verdiği parayı da cebe indirmiştir. Fakat hasta bir kadını ilaçsız bırakacak kadar da vicdansız değildir. Hasta kadın için eczaneden aldığı ilaçların borcunu Atıf Efendi'nin adına yazdırarak ilaçları hastaya ulaştırır. Avnussalah, gün içinde yaptığı bu dalaverelerde günah ve sevap inancını sorgular. Gürpınar, utanmaz ve kurnaz Avnussalah'ın iç dünyasını hâkim bakış açısıyla dinî göstergeleri kullanarak yansıtır:

"Bedava karnımı şişirerek sızıltısızca lokantadan sıvıştım eczacıya verecek parayı ve üst tarafını da cebe attım. Bu sabah bana şans şans üzerine güldü. Talihin bu iyiliklerine karşı büsbütün nankör olmak da iyi değildir. Lazım olduğu zaman insanlığı da elden bırakmamalıdır. Yüz günahı bir sevap karşılar (23)." Romanda nükte yapmak için dinî değerlerden mümkün oldukça yararlanılmıştır. Avnussalah, *Yeni Dünya* mecmuasında *Karanlıkta Neler Oluyor* hikâyesini tefrika eder. Hz. Adem ve Hz. Havva arasındaki duygusal ilişki bu hikâyede alaylı bir üslupla anlatılmıştır. Mahalle kadınlarından biri: *"Çok merak ettim, Âdem babamız cennetten nasıl kovulmuş? Kabahat büyük babamızda mı büyük anamızda mı? Onların günahlarını biz çekiyoruz (146)."* diyerek gazeteci çocuktan bir gazete ister.

Enişte ve baldızın yasak aşk maceralarını anlatan *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında kahramanlar işledikleri günahın bilincindedirler.Baldız Meliha, enişte sine cilve yapmakla günah işlediğinin farkındadır. Cehennemde bu günahın cezasını çekeceğini de bilir (159). Yalaza enişte Sacit'in de dinî yönü zayıf olmasına rağmen günlüklerinde baldızı Meliha'ya şehvet hissleriyle yaklaşmasının günah olduğunu itiraf eder. Ev sakinlerinin mahalledeki sünnet düğününe katılmak için evde bulunmadıkları birgün çapkın enişte, Meliha'yla yalnız kalma fırsatı bulur. Meliha'yı odasında ilişkiye zorlayan Sacit, o anın hazzını günahkâr bir insan psikolojisiyle anlatır: *"Üst kata çıktım. Salon loş, insanı günahkâr yapacak, mücrim yapacak kadar tatlı bir loşluk (39)."* Dinî değerleriyle çatışan Sacit, kabahatinin büyüklüğünü anlayarak vicdanen huzursuz olur. Bu büyük günahtan sonra Sacit'te tövbe etme arzusu uyanmıştır. Günlüklerde bu arzusunu dile getirir: *"İçimde tövbekâr bir his var. Tıpkı bir mücrim halet-i ruhiyesi içinde, büyük kabahatlerden sonra vicdan sızısı duyanlar gibiyim (39)."* Cazibeli tavırlarıyla eniştesini aşk tuzağına düşüren Meliha, hiçbir günahı yokmuş gibi ablalarına eniştesiyle ilgili bütün sırlarını anlatır. Artık evdeki herkes bu çirkin olayı duymuştur. Büyük abla, kız kardeşinin Sacit'le görüşmesini yasaklar. Yüzsüz Sacit, kendisini Meliha'yla görüştürmeyen büyük baldızı Saffet Hanım'la konuşarak onu sevgilisiyle görüştürmesi için ikna etmeye çalışır. Sacit, yaptığı ahlâksızlıklara sözde tövbe etmiştir. Saffet Hanım'ı din dilini kullanarak ikna etmeye çalışır: *"Evet ben, cemiyetin telin edeceği, içtimaî ahlâkın reddedeceği bir kabahat işledim… Bu kabahati işleyecek kadar kendinden geçmiş bir adama bu kadar hücum edilir mi? Tövbekâr bir adamı affetmemekte ısrar doğru*

mudur? (64)." Sacit etrafında yaşanan olaylar, trajikomiktir. Tatlı dili ve cerbezeli konuşmalarıyla Meliha'yı ve ailesini tekrar kendisiyle görüşmeye ikna eder. Meliha, eniştesiyle gezmeye çıktıkları bir gün ona bu ilişkinin günah olduğunu ve bunun kendisini korkuttuğunu söyler. Sacit, baldız aşkına kendisini o derece kaptırmıştır ki dinî hassasiyetini kaybetmiştir. Meliha'ya verdiği cevap komiktir: *"Hayır Meliha, üzerlerimizde aşk tılsımı oldukça günah semtimize uğramaz (94)."* Meliha, Daday'a öğretmen olarak tayin edildikten sonra eniştesinin sevdasından kurtulacağını düşünür. Fakat tuttuğu günlüklerde bunun mümkün olmadığını itiraf eder: *"Gene Sacit'ten mektup aldım. Kalbimden eksilmeyen bu kuvvetli hayalden uzaklaşmak çok güç! Cürmümün (günah) azapları gönlümü cehenneme çevirdi (163)."* Meliha, aslında yaşadığı bu çirkin ve yasaklı ilişkiden dolayı vicdan azabı çekmektedir. Çünkü dinlerin ve inançların böyle bir aşkı yasakladığını bilir. Bu sebeple günlüklerinde günah işlediğini sık sık itiraf eder. Meliha'ya öğretmen olarak atandığı Daday'da müfettişi Kazım Bey talip olmuştur. Bu isteğe olumlu cevap verip işlediği büyük günahtan kurtulmayı da arzu etmektedir. Fakat aklını ikna etse de kalbine söz geçirememektedir. Meliha, suçluluk psikolojisini günah göstergesini kullanarak dile getirir. *"Keşke Kazım'a bağlanabilsem, keşke Kazım'ı sevebilsem… Belki günahtan kurtulurum, vicdanımın darağacından kurtulurum (164)."* Romanın genel dokusuna günah kavramı hâkimdir (167). Aşk, Müslüman başkahramanların gözünü karartmıştır. Yazar: *"İnsan bir defa âşık olmaya cesaret etmesin. Âşık olduktan sonra günaha inanmaz (198)."* açıklamasıyla kahramanların günah algısını dile getirmiştir.

Aşk Fırtınası romanında günah göstergesi sembolik anlamda kullanılmıştır. Din diline ait sözcük, anlam genişlemesine uğrayarak hata yapma psikolojini karşılar. Refik, kendisine büyük bir sadakatle bağlanan Feriha'yı yakın kız arkadaşı Nermin'le aldatır. Vefasız Refik ve Nermin, Feriha'nın bütün hayallerini yıkmış ona hayatında unutamayacağı bir haksızlık yapmışlardır. Nermin ve Doktor Refik, masum bir genç kızın hayallerini yıkmakla hesabını zor verecekleri büyük bir günah işlemişlerdir (49, 74, 79, 83, 121). Feriha'nın yalnızlığını öğrenen Ahmet Bey, ona samimi bir aşk teklifinde bulunmuştur. Fakat Feriha, Ahmet Bey'in bu aşkına karşılık vermez. Ahmet Bey'in aşkını karşılıksız bırakan Feriha, suçluluk psikolojisini günah sembolüyle yansıtmıştır (101).

Berkant'ın incelediğimiz diğer romanlarında olduğu gibi *Bahar Çiçeği* romanında da günah kelimesinin yine aynı şekilde asıl anlamının dışında kullanıldığını tespit ediyoruz. Dadısı, Fransa'ya gideceğini öğrendiği Feyhan'a bir akşam yemeği hazırlayacaktır. Dadısından sofrayı terasa kurmasını isteyen Feyhan, bu güzel akşamda içeriye kapanmanın günah olacağını söyler (11). Roman kahramanları arasında geçen aşk temalı diyaloglarda, günah teriminin anlatıma zenginlik katmak için yine aynı şekilde gerçek anlamının dışında kullanıldığını da tespit ediyoruz (161). Günlük dilde istenmeyen bir eylemi karşılamak üzere kullanılan günah göstergesi anlatıya bu yönüyle yansıtılmıştır.

Sosyete hayata özenen İffet, *Bir Kız Böyle Düştü* romanında asıl kahramandır. Roman kahramanları, modern yaşam özentisiyle İslam'ın emirlerine ve yasaklarına aykırı, savruk bir hayat sürdürürler. Fakat eylemlerinin günah olduğunun bilincindedirler. Bu sebeple iç dünyalarıyla barışık yaşayamazlar; tedirgin bir ruh halleri vardır. Romanın düz karakterlerinden Hacı Mansur, Mevlevî dergâhı mensuplarındandır. İlk dönemlerinde dinine bağlı bir kişiliktir. Ancak alafranga girdabına o da kapılmıştır. Hacı Mansur için içkili, sazlı sözlü eğlenceler bir tutku olmuştur. Hacı Mansur'un dindar eşi ise işlenen bu günahlardan oldukça huzursuzdur. Bunun için kocasının içki mezelerini günah diye kızı İffet'e tarif ederek hazırlatmıştır (80). Hacı Mansur'un evinde düzenlenen bir eğlence partisinde misafirlerden Doktor Bey ve Celal kadınların dans etmesi konusunda tartışırlar. Doktor Bey, Celal'e: *"Siz kadınların raks etmelerini günah mı buluyorsunuz? (88)"* sorusunu sorar. Celal, bu soruya dansın nasıl ortaya çıktığını anlatarak uzun uzun cevap verir. Asrilik özentisiyle işlenen günahların en ağır bedelini Hacı Mansur'un kızı aynı zamanda Celal'in nişanlısı İffet öder. İffet, babasının özendirdiği yeni modern hayat tarzına hazırlıksız yakalanmıştır. Nişanlısı Celal'i aldatmakla ilk büyük günahını işleyen İffet, girdiği sefalet girdabından bir daha çıkamamıştır. Bütün sevenlerini tek tek yitiren İffet, yakalandığı ağır hastalığı ve çektiği ızdırapları işlediği günahlarının bir kefareti olarak gördüğünü itiraf etmiştir (105).

Günah terimi, *Bu Kalp Duracak* romanında Doktor Erdinç'in Bilge'ye olan aşkını ifade etmek için kullanılmıştır. Doktor Erdinç, bu aşktaki melankolik ruh halini melek, şeytan ve günah sembollerini kullanarak yansıtmış olur: *"Bu kadın, bu*

güzel yüzünde ve vücudunda eşsiz, nefis hatlarıyla bütün diğer hatlarıyla ayrılan bu kadın; bilmem göklerden indirilen bir melek mi? Yoksa insanları, affedilmez günahlara sürüklemek için topraklara uğramış bir şeytan mı (61)." Romanın kadın başkahramanı Bilge, sevgilisi Doktor Erdinç'i terk ederek İstanbul'a dönmüştür. Doktor Erdinç, sevgilisinin kendisi bu şekilde terk etmesinden dolayı çok kötü günler geçirir. İş hayatına devam eden Erdinç'in çalıştığı hastaneye bir hasta kadın getirilir. Hasta kadın, hastanedeki müdahalelere rağmen hayatını kaybeder. Hastanede bulunan bir asker, ölünün göz kapaklarını indirip çenesini bağlar. Hastanede bu olaya şahit olan bir kişi, kadın için: *"Tanrı günahlarını affetsin"* duasını eder. Günah, yazar-anlatıcı bakış açısıyla her insan için pişmanlıkların ve endişenin kaçınılmaz bir sonu olarak yansıtılır: *"Ah günahlar... Günahlarımız... Hâlbuki bizimle beraber değil, bizden sonra da topraklarımız kadar yaşayacak olan günahlarımız (95)."* Psikolojik bir travma geçiren Doktor Erdinç, çocukluğundan bu güne kadar işlediği günahları düşünüyordu. Onun ilk günahı, Tükel'e karım ol demekle başlıyordu (95). Çünkü Tükel olmasaydı Bilge ile evlenebilecek ve mutsuzluğuna sebep olduğu Tükel'in günahına girmeyecekti (96).

Günahlı eylemler dinî hassasiyeti olan çevreler için önem arz eder. İslami değerleri yozlaşan toplumlarda günah anlayışı çarpıktır. *Gece Konuştu* romanında son dönem Osmanlı halkının yozlaşan günah anlayışı nükteli bir üslupla anlatılır. İmam Tevfik, sokak çocukları arasında en kalender ve en dürüst Efe Çakır'ın cenazesini yıkarken arkadaşı Fatuş, onu görmek için yakınından geçer. O esnada İmam, Fatuş'u din dilini kullanarak şöyle uyarır: *"Durma kızım, namahrem dedik... Günahtır! (102)."*

Tekrar Unsurları:(18, 102, 127, 132, 141, 149, 150, 151, 152, 209)

İncir Ağacı romanına namus ve günah teması hâkimdir. Nihâl, incir ağacı altında sevgilisi Nüzhet'e bedenini teslim ederek namusunu lekeletmiştir. Bu yasak ilişkiden sonra hamile kalan Nihâl, sevgilisinden kendisine nikâh kıymasını istemiş, fakat hain Nüzhet bu isteğe yanaşmamıştır. Nihâl'in psikolojik yanı, işlediği bu büyük günahtan sonra dağılmıştır. Roman, namusu lekelenen bir kadının yaşadığı psikolojik travmayı anlatır. Talihsiz kadın, bu ihanetten sonra geçimini sağlamak için umumhanede çalışmaya başlamıştır. Nihâl, bu sefalete düşmesine sebep olan

Nüzhet'i umumhaneye müşteri olarak geldiği birgün öldürür. Zavallı kadın cinayeti işledikten sonra ilk ifadelerini karakoldaki komisere verir. Kadın, işlediği cinayetten çok namusunun lekelenmesinden mustariptir. Dağ gibi ağır bir günahın ağırlığı altında ezilen Nihâl için artık hayatın bir anlamı kalmamıştır (9). Zavallı kadın, omuzlarını bir dağ gibi ezen günah yükünü hafifletmek için başından geçen her şeyi karakol komiserine anlatır (14). Nihâl'in işlediği günah, sadece kendi hayatını karartmamıştır. Bu acı namus ve şerefine çok düşkün olan büyük babası yaşanılan bu felaketten sonra felç geçirmiştir (19). Çünkü Nihâl, nikâhsız bir ilişkiden sonra hamile kalmasıyla işleyebileceği en büyük bir günahı yaşamıştır (44). Nihâl, işlediği günahın ezikliğini vicdanında hisseder. Bu ruh hali, karakoldaki ifadelerine yansımıştır: *"Ne olacaktım? Karnımda günahımın şahidi olan bu çocuk yüzünden birgün bu sırrı meydana çıkarmak mecburiyetindeydim (47)."* Nihâl, bedenini kiralayarak bir ölçüde maddi refaha kavuşmuştur. Yıllar sonra yoksul büyük annesini ziyaret ettiğinde yaşlı kadın için değişmeyen tek şey, namus inancıdır. Nihâl, büyük annesini ziyaret ettiğinde söylediklerini unutmamıştır: *"Ben seni affettim. Fakat namusun pahasına kazandığın bir parayı mezarıma bir toprak için bile olsa kabul etmem. Altmış senedir ellerime bir levse dokunmadı. Git günahların için dua et. Allah seni affetsin kızım (111)." İncir Ağacı* romanında vaka, namus ve günah inancının güçlü olduğu bir muhafazakâr çevrede cereyan etmiştir. Romanda özellikle gençlik hevesine kapılan kızlar için önemli ahlâkî mesajlar vardır

Tekrar Unsurları: (53, 61, 80, 86, 87, 104, 105, 107)

İstanbul'u işgal eden İngilizler kurdukları gizli örgütlerle Türk subaylarını birbirlerinin aleyhinde kullanmaktadırlar. *Allaha Ismarladık romanı*nın ana konusu olan bu olayda ne acıdır ki Türk subaylarının bazıları arasında yakın akrabalık ilişkisi vardır. Kuva-yı Milliye teşkilatı üyesi Yüzbaşı İzzet, vatana ihanet ettikleri için ablasını ve eniştesi Binbaşı Celal'i öldürür.

Yüzbaşı İzzet, ablasını ve eniştesini vatan için öldürdüğünü söylese de bu yaptığının büyük bir günah olduğunu ve bu yüzden de vicdan azabı çektiğini itiraf eder (227).

Tekrar Unsurları: (135, 139, 156, 194, 218)

Aşk romanında putperest Uruk kabilesi arasında yaşayan Dolunay, Allah aşkını yüreğinin derinliklerinde hisseden başkarakterdir. Karşıt güç karakter Erdem'in ölüm haberi karşısında günahlarından tövbe etmiş olabileceğini düşünerek ona kin gütmez (127). En son görüştüklerinde Erdem, kendisine müstehzi bir tavırla: *"Şeytan bana Fırat kenarında bir saray, sana akıl versin."* demişti. Allah inancına sahip Dolunay hesap gününe olan inancıyla Erdem'in tövbe ederek kurtulmuş olabileceğine ihtimal verir. Putperest bir köyde yaşayan roman karakterlerinin aralarında geçen diyaloglarda semavî dinlerin bir unsuru olan günah ve tövbe unsurlarını tespit edebilmekteyiz (137).

Cumbadan Rumbaya romanında konu her ne kadar asrilik özentisiyle sosyete hayata özenen bir genç kızın trajikomik maceraları olsa da merkezi kahramanların günaha girmekten korktuklarını görmekteyiz. Karagümrüklü Cemile, Prenses Nadya'nın balo davetine sevgilisi Tahsin Bey'le katılır. Cemile'nin acıktığını fark eden Tahsin Bey, elindeki beyaz tabağa soğuk tavuk koyarak Cemile'ye ikram eder. Patavatsız konuşmaları ve kaba tavırlarıyla salonda davetlilerin dikkatini çeken Cemile, Tahsin Bey'e sözde din duygusuyla cevap verir: *"Acele etme ayol, sandalyeler gelsin de ondan sonra yerim; ayakta yenir mi günah. (301)."* Balodaki eğlence sırasında gelen kötü bir haber herkesi telaşlandırır. Cemile'nin ikamet ettiği Karagümrük semtinde bazı evler yanmış, ağır hasarlar oluşmuştur. Cemile'nin aklına bir anda daha önce ahşap evlerini yakma fikri gelir. Böyle bir eylemi düşündüğü için pişmanlık duyan Cemile: *"Aman ya Rabbi. Bende vicdan yok mu? Gözü kör olasıca aşüfte. Az daha oraları sen ateşe verecektin. Ne hikmet, Allahım benim yakmak istediğim evi sen yaktın. Günah bende mi yine ben miyim suçlu Ya Rabbi (306)."* der.

Hafız Rabia, *Sinekli Bakkal* romanının ana kahramanıdır. Vaka ağırlıklı olarak Rabia'nın çevresinde cereyan eder. Küçük yaşlarda dinî terbiyle yetişen Hafız Rabia, mevlit ve mukabele okumak için gittiği konak, yalı ve nihayetinde saray hayatının tesiriyle kozmopolitleşir. Sultan'ın yeğeniyle evli olan Kanarya'nın aracılığıyla mevlit okuması için saray'a davet edilen Rabia, saray kadınlarının isteğiyle başörtüsünü çıkarır ve kendi isteğiyle davetlilere bir türkü okur. O sırada salonda musiki hocası Vehbi Dede ve piyanist Peregrini de bulunmaktadır. Peregrini, sandalyesinden fırlayıp Rabia'nın karşısına geçer ve cebinden çıkardığı beyaz

mendili sallamaya başlar (313). Rabia'nın günahkâr kalbi: *"Rabbim beni affet diye yerlerde sürünüyordu (313)."* Rabia'nın eski masumluğunu kaybettiğini düşünen Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede: *"Nihayet Havva cennet bahçesindeki yılanla yüz yüze geldi (313)."* der. Hafız Rabia, girdiği eğlence ortamlarının cazibesiyle işlediği günahlardan dolayı pişmanlık duygusuna kapılır. Piyano hocası Peregrini'nin yurt dışında yaşayan annesinin ölüm haberi onun için ciddi bir uyarıcı olur. Yazar, hâkim bakış açısıyla Rabia'nın bu ölüm haberi karşısında düşüncelerini okur: *"Onu seven bir Halık, günahtan halas etmek için bu ölümü vaktinde yapmıştı. Şimdi tövbeden, ibadetten başka çare yok (319)."* Rabia, masumiyet çizgisine tekrar geri döndükten sonra ihtida eden Peregrini ile evlenir. Sorunlarla süren bu evlilikte hamile kalır. Rabia'nın çocuğu doğurması tehlikelidir. Kocası, doktorların da tavsiyelerine uyarak Rabia'dan çocuğu aldırmasını ister. Adıvar, çocuk aldırmanın fıkhî yönünü norm karakter Vehbi Dede'nin bakış açısıyla çözer. Vehbi Dede, hamile Rabia'ya hayati tehlike karşısında bebeğini aldırmasının hiçbir dinde günah olmayacağını söyler. Fakat Rabia, ne pahasına olursa olsun bebeğini doğurmakta kararlıdır. Vehbi Dede'nin cevaz vermesine rağmen kürtajı reddeder (447). Risk alan Rabia, sağlıklı bir kız çocuğu doğurur. Doğan bu çocuktan sonra roman kahramanlarının evlilik ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanır.

Yıldız Yağmuru romanında dinî semboller siliktir. Günah göstergesi, romanda mecaz ve yan anlamlarda kullanılmıştır. Asrilik özentisiyle kirli aşk ilişkileri yaşayan kahramanlar, günaha duyarsızdırlar. İnanç değerlerine bakış açıları üsluplarına yansır. Merkezi karakter Ahmet Ziya, evli olduğu halde yakın arkadaşı Hayri Mümtaz'ın eşi Sara'yla ahlâksız bir ilişki yaşamaktadır. Ahmet Ziya ve Sara, birbirlerine daha yakın olabilmek için eşleriyle birlikte operaya giderler. Operada Ziya, Faust'u, Sara da Mefisto'yu dikkatlice takip eder. *"Çünkü biri Faust'ta öteki, Mefisto'da Ziya'yı görüyordu. Ziya içinden geçiriyordu ki 'ben de onun gibi günahsızım…' (187)."* Ahmet Ziya, evli bir kadınla aşk hayatı yaşamanın günah olduğunu reddedecek kadar bilinçsiz bir Müslüman'dır. Sara aşkı, Ziya'da saplantı haline gelmiştir. Sara, bekârken tanıdığı sevgilisinin Belkıs'la evlenmesini bir türlü içine sindirememiştir. Bu karmaşık ilişkilerin gerginliğiyle Ziya, psikolojik bunalım geçirmektedir. Evliliğinde yanlış bir tercihte bulunduğunu düşünen Ziya, sevgilisi Sara'nın kendisine kin bağladığını düşünmekte bu yüzden kahrolmaktadır. Bu

duygularını Sara'ya itiraf ederek iç huzura ermeye çalışır. Sara, pişmanlık ve suçluluk psikolojisine kapılan Ziya'yı din diliyle rahatlatmaya çalışır: *"Bana hiçbir şey yapmamışsın ki sana kin de bağlamıyorum. Bana günahlarını bağışlatmaya gelmişsin… Ne güzel bir düşünüş (200)."* Sara, Ziya'nın suçlarını itiraf etmesini günah bağışlatma metaforuyla dile getirir

Yosma romanında günah ve tövbe unsurları, kahramanlarının ruh hallerini yansıtmak için kullanılmıştır. Kahramanların inançları zayıftır. Yazar, Yosma'nın yaşadığı günahlı ilişkileri dinî çağrışımları perdeleyerek anlatır. Suat ve Selma Çamlimanı'ndaki romantik bir ortamda buluşurlar. Bu sahnenin aktarımında yazar-anlatıcı bakış açısıyla dinî bir terim olarak günah sözcüğü kullanılır: *"Çamlimanı'nın kumsalında karanlık bir günah anıtı gibi baş başa kaldılar (140)."* Yine aynı üslupla Güney (Yosma), kocası Fazıl'la birlikte geçireceği gecede günahlarından sıyrılıyormuş gibi üstündeki tülü atmış, bütün cazibesiyle karyolaya uzanmıştır (315). Babalığı Hüseyin, evinde düzenlediği eğlenceye katılması için Yosma'ya baskı yapar. Fakat Yosma, zengin erkekleri tavlamak için Nevin'in evindeki partiye katılmak ister. Katıldığı partide çapkın Zeki ve Rıza, güzel Yosma'yı elde etmek için aralarında tartışırlar. Olaylı gecenin sonunda partiye katıldığına pişman olan Yosma *"tövbeler olsun"* diyerek evi terk eder (134). Romanın bir başka olayında da eşini sevgilisi Selma'yla (Yosma) bir otel odasında aldatan Suat, ahlâk polisleri tarafından basılır. Polislere rüşvet vererek mahkemeye gitmekten kurtulan Suat: *"Vay canına, evim, barkım, ünüm, her şeyim sıfır olacaktı. Bir daha tövbe, karımın dizi dibinden ayrılmam (153)."* der.

Aşkın Temizi romanında günah ve tövbe sembolleri kullanılarak Anadolu halkının hurafeleşen hayat tarzları eleştirilir. Romanda Türk insanının savaşlardan ve işgallerden dolayı içine düştüğü perişan durum batıl inançlara ve cehalete bağlanır (20). Yazar, Müslüman Anadolu halkının cehaletini büyük meleklerden verdiği örneklerle ortaya koymak ister. Allah'ın büyük melekleri Cebrail, Mikâil ve Azrail gökyüzünde onu tavaf ederken insanlar ibadeti bırakmış şirke girmektedirler. Çünkü gavur icadı tayyarelere binmek günah-ı kebireyi işlemek gibi bir suçtur (21). Kasabada yaygın inanışa göre yemekte konuşmak günahtır (18). Romanın silik karakterlerinden biri olan Hacer, kocası askerdeyken tecavüze uğrayarak hamile

kalmıştır. Karısına tecavüz edildiğini öğrenen talihsiz asker, kasabaya döndüğünde bu adi suçu işleyenleri öldürmüştür. Hacer, kasaba halkının kendisini günahsız ve masum görmesinden sonra insan içine çıkabilmiştir (25). Mahalle çocukları, deli dedikleri Ayşe ile dalga geçmekte, onunla alay etmektedirler. Erden, çocukların bu tavırlarına kızarak onlara bu yaptıklarının günah olduğunu söyler (183). Pratik dilde gerçek, mecaz ve yan anlamlarda kullandığımız günah göstergesi *Aşkın Temizi* romanda da aynı nitelik ve nicelikte kullanılmıştır.

Tekrar unsurları: (83, 84, 69, 92, 96, 103, 197, 225, 248, 316, 325, 416, 423, 456)

Dadaş Kız romanında olaylar Erzurum çevresinde cereyan eder. Vaka zamanı, Osmanlı-Rus savaşlarının cereyan ettiği 1876-1877 (93 harbi) yıllarıdır. Başkahraman Kadir, inançlı olmasına rağmen gençlik arzularına kapılarak İstanbullu bir kızla yasaklı bir ilişki yaşar. Kadir'in bu ilişkisi, mahalle sakinleri arasında hemen duyulur. Bu talihsiz olaya en çok da Kadir'in dindar babası üzülür. İlişkiye asıl sebep olan kişi, İstanbullu kızı yanına besleme olarak alan ihtiyar dadaştır. Kadir'in babası, İstanbullu kızı himayesine alan ihtiyar dadaşa kızar. İhtiyar dadaş, vakti zamanı geldiğinde tövbe edeceğini bu hayatı bırakacağını söyler (98).

Popüler tarihî roman kategorisinde değerlendirebileceğimiz *Dinmez Ağrı* romanının idealist ülkücü başkahramanı Şerare, babasının cenazesi başında vatanının bağımsızlığına kavuşuncaya kadar işgal güçleriyle savaşacağına yemin etmiştir (7). Şerare, Kurtuluş Savaşı'nda Türk ordusuna yardım etmek için İzmir'deki işgal güçlerinden bilgi sızdırmaya çalışırken yakalanır. Genç ve idealist ülkücü kız, işgalci askerler tarafından sorgulandıktan sonra ölüm cezasına çarptırılır. İşgalcilerin kumandanı Şerare´nin yanına milli mücadeleye karşı padişah yanlısı bir hoca göndererek onu fikirlerinden vazgeçirmeye çalışır. Hoca, bir vatan haini olarak gördüğü Şerare'nin padişaha isyan ettiği için büyük bir günaha girdiğini bu yüzden tövbe etmesi gerektiğini düşünmektedir. Aralarında gelişen diyalogda Şerare'nin işgal güçleriyle işbirliği içinde olan Hoca'ya son sözü: *"Allahımla konuşmak için de senin delaletine ihtiyacım yok hoca (94)."* olur.

Tekrar Unsuru: (6, 25)

Dizlerine Kapansam romanının genç aşığı Faruk, sevgilisi Handan'ı kaçırarak kayıplara karışır. Kızının sevgilisiyle kaçmasını bir türlü kabullenemeyen Atıf Bey, gençlerin evliliğine razı olmamaktadır. Onurlu baba kızının namusunun lekelendiğini düşünerek üzülür. Anne Celile Hanım ise kızları Handan'ın namusundan şüphe ettiği için kocasının günaha girdiğini düşünmektedir (94).

Dinin yasakladığı eylemleri yapmanın karşılığı olarak kullandığımız günah terimi *Kuyucaklı Yusuf* romanında anlam gelişmesine uğramıştır. Romanın başkahramanı Yusuf'un manevi babası Kaymakam Sabahattin Bey, güngörmüş ve hayatın çeşit çeşit zevklerini tatmış renkli bir karakterdir. *"Bekârlığında fırsat düştükçe gönül eğlendirmekten geri kalmamış, bazen bir Ermeni hizmetçi ile bazen bir zaptiyenin dul karısı ile de olsa, tatlı günahlar işlemiş (tir) (109)."* Günah kelimesi, Çineli Kübra'nın annesinin kendisiyle ilgili anlattığı bir olayda da geçer. Romanın mazlum ve namuslu kadın karakteri Çineli Kübra'nın annesi, Hacı Etem'in ısrarıyla Yusuf'un kızı Kübra'nın namusunu kirlettiğini mahalleye yaymasını ister. Aslında bu namussuzluğu yapan kişiler Etem'in patronu Fabrikatör Hilmi'yle oğlu Şakir'dir. Kübra, Yusuf aleyhinde çevrilecek bu kirli entrikayı duyunca annesini günaha girmemesi için uyarır (43). Günah konusu, Kaymakam Selahattin Bey ve evlatlığı Yusuf arasında da geçer. Selahattin Bey, Yusuf'a nikâhı kıydıktan sonra Edremit'e geri dönebileceğini bunun ayıp ve günah olmadığını söyler (141). İslam inancına ait sembollerin retorik amaçlı kullanıldığı romanda günah göstergesinin anlam derinliği yoktur.

Günah teriminin suç ve hata anlamında kullanıldığı *Nişanlılar* romanında Suat Pertev'den birçok aşk mektubu aldığı halde ona hiçbir şekilde cevap mektup yazmayan Nilüfer, kocası tarafından günaha bulaşmadığı için tebrik edilmiştir (115).

Günah ve tövbe unsurları, *Ölünceye Kadar* romanına hâkim izleklerdir. Muhafazakâr ve ananelerine oldukça bağlı olan Bedri Nejat, karısının kendisini bahane ederek intihar etmesine çok üzülür. Bedri, bu üzücü olayın tesirinden biraz olsun kurtulabilmek için yakın arkadaşı Ziya'yla Büyükada'ya tatile gider. Bedri'nin kız kardeşi Bülent ve nişanlısı Ferit de kısa bir süre sonra ağabeyini ziyaret etmek için adaya gelir. Çapkın ve haşarı Ziya, Bülent'in şıklık ve zarafetine hayran olarak ona iltifatlarda bulunur. Bülent, bu iltifatları tebessümle karşılayarak: *"Ağabey*

korkarım Ziya Bey sizi de baştan çıkarmıştır (106).” der. Ziya Bey, namus düşkünü Bedri’nin tavırlarından sitem ederek Bedri Bey’in her şeyi günah görmesinden bıktığını söyler. *“Hz. Eyüp mezarından fırlayıp gelseydi o bile tahammül edemezdi (106).”* sözleriyle Bedri’nin çekilmez tavırlarına karşı tepkisini dile getirir. Bedri Bey, namusuna düşkün ve geleneklere bağlı aydın bir tipidir. Kız kardeşinin ziyaretinden sonra yaşadığı talihsiz bir olay, onu ikinci kez şok eder. Kız kardeşi Bülent, mühendis İhsan’la yaşadığı yasaklı bir aşk ilişkiden sonra hamile kalmıştır. İşlediği bu günahı ağabeyine olduğu gibi anlatmak zorunda kalır. Bedri ve Bülent’in dadısı, çocuklarının yaşadığı bu felaketler karşısında hüngür hüngür ağlayarak: *“Ne talihsiz çocuklarmışsınız siz. Birgün bile güler yüz görmediniz.”* demesi üzerine, Profesör Bedri Nejat, iç dünyasında kopan fırtınaları din dilini kullanarak yansıtmış olur: *“Öyle dadı, hakikâten çok talihsizmişiz. Bu kadar azap çekmek için ne yaptık bilmiyorum ki, iki kardeş kime ne yaptık hangi günahın karşılığı Allah bizden ne istiyor söyle dadı. Ne yaptık biz ona.”* der. Dindar kadın, isyankâr Bedri’nin daha büyük günaha girmemesi için onu uyarır. Yaşadığı acı olaylardan dolayı inancı sarsılan evlatlığına Allah’ın her işi hikmetle yaptığını söyler. İhtiyar kadının samimi duygularla yaptığı bu uyarılara Bedri’nin tepkisi daha sert olur: *“Hikmet falan yok. Zûlüm gaddarlık alçaklık bu dadı. Tabiatın yaradılışın varlığın ne bileyim ne varsa onun namussuzluğudur (174).”* Bedri’nin bu isyankâr konuşmaları karşısında dindar bir kadın olan dadı, Bedri’yi Allah’a dil uzatmaması ve tövbe etmesi için uyarır (174, 175).

Muazzez Tahsin Berkant’ın incelediğimiz *Sonsuz Gece* romanında Mualla, eski nişanlısı Ekrem'e: *“Benden sonra neler yaptın?”* sorusunu sorar. Yazar-anlatıcı, hâkim bakış açısıyla Ekrem'in bu soru karşısında günahlarının ağırlığı altında ezileceğini söyler (105). Mualla, yetim kalan yeğeninin velayetini aldıktan sonra nişanlısı Ekrem onu terk etmiştir. Bu vefasızlık ona ebedî azap verecek büyük bir günah olmuştur (106).

Günah ve tövbe inancını Emine’nin Kurtuluş Savaşı yıllarında tutuğu hatıra defterinde okuruz. Hatıra defteri *Türk Yıldızı Emine* adıyla romana uyarlanmıştır. On dört yaşında yetim ve öksüz kalan Emine, Samsun’un Güngören Köyü’nde doğup büyümüş, oldukça çalışkan ve hamarat bir kızdır. Kimsesi olmadığı için ona köy

halkı kucak açmıştır. Köyün geçimi büyük ölçüde tütüne bağlıdır. Köye gelen tüccarlardan Hacı Mehmet Efendi, Emine'ye acıyarak onu evlatlık alıp İstanbul'daki konağına götürür. Konağın hanımı çirkin, zorba ve kendini beğenmiş biridir. Emine'yi daha ilk görüşte sevmez, onun inançlı kişiliğiyle alay eden bir üslup takınır. Emine'ye eve gelecek misafirlere içki sunması için talimat verir. İnançlı köylü kızı, bu teklifi günah olduğu için kabul etmez. Emine'nin despot kadına verdiği cevap saf ve masumcadır: *"Köyde Hoca Efendi vaaz verirken içki ve şarap haramdır demişti. Ben onlara elimi sürmem, günahtır. Sonra cehenneme giderim."* Konağın hanımı, Emine'nin bu konuşmalarına karşılık sert bir üslupla cevap verir: *"İstanbul'da cennet cehennem yoktur. Onlar Kâbe'de bulunur. Sana emrettiğim şeyleri yapmalı. Sözümü dinlemezsen süpürge sopasını başında kırarım (31)."* Romanın ikinci karakterlerinden Zehra, gençlik yıllarında şehvet düşkünü hovarda erkeklerin eğlence ortamlarında gönül eğlendirirken kırk yaşlarında bir erkekle tanışmış, âşığının isteğiyle tövbe ettikten sonra onunla evlenmiştir. Zehra, özünde iyi niyetli ve inançlı bir kadındır. Sefalet ortamlarında bulunduğu dönemlerde bile onu yakından tanıyan herkes: *"Cennetin dış tarafında hiç olmazsa sığınacak bir yeri vardır (46)."* diye düşünür. Birinci Dünya Savaşı, bütün şiddetiyle devam etmektedir. İstanbul'da bu harbi fırsata dönüştürüp haram yollarla zenginleşen tüccarların sayısı artmıştır. Zehra, bir randevu evi açıp haram yiyenleri, vatana ihanet edenleri buraya düşürmeyi planlamaktadır. Zehra'nın amacı, umumhaneden kazandığı paraları tekrar fakirlere ve kimsesizlere dağıtmaktır. İnançlı Zehra, yaptığı bu işten dolayı çok da rahat değildir. Çünkü cehennemde bu çirkin eylemin cezasını çekeceğinin farkındadır. Fakat zayıf dini bilgisiyle bir çıkış yolu bularak randevu evini işletmeye devam eder: *"Ben de vicdan taşıyorum, gerçeği günahkârım. Fakat yarın ahirette Mahkeme-i Kübra huzurunda Allah'a cevap verecek yüzüm olmalıdır. Cehennemde: 'Ey hatun! Sen bu işi niçin yaptın?' diye sorarlarsa vereceğim cevap hazırdır: 'Ya Rabbi, vicdansızların, hamiyetsizlerin, alçakların, vatan hainlerinin intikamını almak için yaptım.'derim (56)."* Millî ve ahlâkî konuda düzenlenen roman yarışmasına katılmak için kaleme alınan romanda Müslüman Türk kadınlarının namus hassasiyeti tövbe inancına atıflar yapılarak sahnelenmiştir. İşgal edilen Anadolu topraklarını düşman güçlerinden temizlemek için seferberlik ilan edilir. Kahraman, askere gitmek için evden ayrıldığında eli silah tutan erkeklerin kadınlar

gibi evde oturmasının hem ayıp hem de günah olduğunu söyler (125). Evde yalnız kalan Emine ve Şerife teyze düşman askerlerinin İstanbul'a girdikleri haberi karşısında korkuya kapılırlar. Fakat onlardaki bu korku can korkusu değil namuslarını çiğnetme korkusudur. Müslüman Türk kadınları, namuslarını korumanın tek çaresinin ölüm olduğunu düşünürler. Emine, hemen bahçedeki kuyudan bir kova su çeker. Abdest alıp tövbe namazı kıldıktan sonra teyzesine: *"Böyle yaşamaktansa henüz namusumuz lekelenmemişken temiz bir vicdan temiz bir kalp ile Allah'ın huzuruna gidelim (152)."* der. Emine ve ihtiyar teyze, hazırladıkları zehri içmeden önce Kahraman'a bir veda mektubu yazar. Namuslu Türk kadınları, tam zehri içecekleri sırada içeri bir Türk askeri girerek zafer haberini müjdeler.

Günah işlemekten kaynaklanan suçluluk psikolojisi *Aşınmış Vicdanlar* romanında önemli bir temadır. Güzin, evliliğine ihanet eden çapkın kocasını aynı duygularla cezalandırmak ister. İlk olarak kocasının yakın arkadaşı Sıtkı'yı gözüne kestirir. Güzin'in aşk tuzağına düşen Sıtkı, yakın dostu Necmi'yi karısına göz kulak olması için uyarır. Necmi ise hiçbir şeyden şüphelenmeden karısı Güzin'e itimat etmeye devam etmektedir. Sıtkı ise ısrarla Necmi'yi imayla da olsa uyarmaya çalışır: *"Kadın olsun, erkek olsun insanlar günah işlemeye müsait doğarlar. Muhitlerini müsait buldular mı bu istidatları inkişaf eder. Onun için dilim varıp kimseyi ayıplamıyorum (122)."* Güzin'in gayrimeşru ilişkilerinin günah olduğunu anlayacak kadar dinî yanı vardır. Fakat şehvet düşkünlüğü ve kocası Necmi'ye karşı duyduğu öfke onu bu günah bataklığının içine sokar. Sevgilisi Refik'in evlenme teklifi güvenini daha da arttırır. Bu tekliften sonra Refik'le görüşmelerini sıklaştırır: *"Bu günden sonra otelin merdivenlerini koşarak çıkıyor, Refik'le baş başa içki âlemleri yapmakta bir mahzur görmüyor, günah sezmiyordu (167)."*

Aşınmış Vicdanlar romanında her şeyden önce burjuvazi hayat tarzına en büyük mani olan dinî değerler aşınmıştır. Müslüman kahramanların pratik dilde kullandıkları günah ve tövbe kavramlarının içi boşaltılmıştır. Asıl kahraman Güzin, Refik'le aşk hayatı yaşadıktan sonra *"Tövbe edenlerin günahları silinirmiş (173)."* diyerek ilk sevgilisi Sıtkı'ya bir mektup yazmaya karar verir. Bir kere günah işlediğini düşünen Güzin, sevgilisi Sıtkı'ya sadık kalacağına söz verir (258). Fakat sevgilisi Sıtkı'nın hareketlerini kısıtlamasına, girişimlerini ve erkeklerle görüşmesini

istemeyişini bir türlü kabullenemez. Günah kavramını sadece cinsel ilişkiye indirgeyen Güzin, şöyle düşünür: *"Erkeklerin fena fikirleri varsa kendilerinde kalır. Bir günah işlemiyorum ya (258)."* Anlatıda din diline ait bütün semboller gibi günah ve tövbe sembolleri de asıl anlamlarının dışında suç, hata, zorluk gibi yan ve mecaz anlamlarda kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (25, 29, 43, 53, 80, 121, 123, 155, 156, 158, 160, 167, 195, 208, 209, 219, 230, 272)

Beyza romanının ana karakterlerinden Hami'nin sevgilisi Beyza, saadet ve huzur içinde bir hayat sürdürebilmek için dua eder. İnanç bunalımı yaşayan Hami, sevgilisinin dualarına karşılık: *"Eğer Allah senin duanı da kabul etmezse o asla yok demektir."* der. Bunun üzerine Beyza: *"Öyle deme Hami Bey günah olur. Allah her şeyi işitir, görür. Mürebbiyem saklı düşüncelerimizi bile bilir (107)."*açıklamasını yapar. Muhafazakâr mürebbiye, Beyza'nın daha nikâh kıymadan Hami'nin odasına sık sık gidip geldiğini fark ettiğinde: *"İyi değil yavrum nikâhın olmayınca günah olur, sabret (147)."* uyarısını yapar.

Bir Genç Kızın Romanı eserinde de günah kelimesinin yine aynı şekilde asıl anlamının dışında benzetme öğesi olarak kullanıldığını tespit ediyoruz (7). Romanda başkahraman Selma'nın çevresinde gelişen olayların dışında Fuad'ın annesinin evliliğinin ilk yıllarında evden kaçtığı bu sebeple evde bu kadının adının anılmasının *"büyük bir günah sayılmaya başlandığı (120)."* belirtilir. Bütün dertlerini ve sevinçlerini halasına yazdığı mektuplarda anlatan Selma, mektupların birinde kendisine âşık olan üniversiteli Muzaffer'den söz eder. Selma, samimi ve dürüst gördüğü Muzaffer'e karşı o yıllar için duygusal bir yakınlık hissetmez. Zamanla pişmanlık duygusuna kapılan genç kız Muzaffer'in günahına girdiğini düşünür (164).

Nazan, *Çöl Gibi* romanının asıl kahramanıdır. Evli ve bir kızı olduğu halde şehvet düşkünü Vedat Melih'in aşk tuzağına düşer. Bu çirkin ilişkiden sonra yuvasını dağıtır. Nazan gelişen olaylarda hilekâr ve yalancı Vedat Melih'i öldürür. İşlediği bu cinayetin neticesinde altı yıl hapis cezası alır. Hapishaneden çıktıktan sonra kendisini milli mücadeleye adayan talihsiz kadın bir hastanede hemşire olarak çalışmaya başlar. Hemşire Nazan, hastanede her ne kadar herkesin takdirini kazanacak kadar

fedakârlık ve iyilik yapsa da işlediği gizli günahtan tedirgindir. Kaotik duygularla kızına hitaben kaleme aldığı not defterine bu ruh halini yansıtır: *"Hayatlarının tehlikede olduğu günlerde, yalandan şifalarla onları oyalıyor, hayata bağlıyor, maddiyetlerini ölümden kurtarıyordum; ama için için bakılırsa bir yüzü ile günah, bir yüzü ile de sevap olan bir şey yapıyordum ben (235)."* Hemşire Nazan işlediği bu cinayetin asıl sebebini not defterine olduğu gibi yazmıştır. Vedat Melih'in kendisini aldattığı gibi kızı Nesrin'i sahte ve yalan sözlerle aldatacağını anlayan Nazan, cinayeti işlemeden önce Vedat Melih'i evine kadar gidip ikaz eder. Kederli anne şehvet düşkünü acımasız Vedat Melih'i *"Her şeyi yapacağım. Onu almayacaksın. Anasını yıllardır inlettiğin bir kıza elini değdirmeyeceksin. Bırak onu, sen kendi muhitindekilerle yaşa. Günahtır, utan bari (268)"* sözleriyle ikaz eder. Fakat Vedat Melih, bu uyarıları hiç de ciddiye almaz. Sonuçta beklenen cinayet işlenir.

Günah terimi *Hıçkırık* romanında gerçek ve yan anlamlarda kullanılmıştır. Nalan on dört yaşına girdiğinde büyük annesiyle anlaşmazlık yaşamaya başlar. Muhafazakâr ve dindar kadın, torununu sürekli yabancı erkeklerden kaçırmaya çalışır. Nihayet babasının müdahale etmesiyle Nalan, çarşafa girmek zorunda kalır. Artık kırlara hatta bahçeye bile başörtüsüz çıkamıyordu (27). Evlatlık Kenan, Nalan'ın kendisinden uzak durmasını yadırgayarak bu davranışının günah olduğunu söyler. Kenan, Nalan'a olan aşkını artık gizleyememektedir. Nalan, kendisinden dört yaş küçük olan Kenan'ın aşkına karşılık vermez. Her zaman onu bir kardeş olarak görür. Talihsiz genç kız, Doktor İlhami Bey'le evlenmesinden kısa bir süre sonra yakalandığı ince hastalıktan dolayı ölür. Kenan, Doktor İlhami'ye Nalan'la olan ilişkisini olduğu gibi anlatır. İlhami Bey, Kenan'ın bu itirafı üzerine daha önce karısının kendisini aldattığını hissettiğini söyler. Kenan, Doktor İlhami Bey'in karısından şüphelendiğini duyunca çok üzülür. Çünkü Nalan, hiçbir şekilde kocasına ihanet etmemiştir. Günahsız bir kadına vicdansızca bir zulüm yapıldığını söyleyerek, İlhami Bey'e, karısı Nalan' ın çok masum ve namuslu bir kadın olduğunu anlatmaya çalışır (129).

İkinci Dünya romanı aşk temalı mektuplar üzerine kurgulanmış ve içinde az da olsa din diline ait unsurlar bulunmaktadır. Romanın başkahramanı Murat, en yakın arkadaşına hitaben aşk itiraflarında bulunduğu mektuplarında dinî

terminolojiyi çoğu zaman anlatıma güç ve heyecan katmak için kullanılmıştır. En son mektubunun konusu yine sevgili Nihâl'dir. Romantik âşık duygularını din dilini kullanarak kaleme aktarır. *"Nihâl ile yaptığım arkadaşlık için verdiğim izahata bakıp da sana acıdım diyorsun. Sayın dostum, beni manastıra çekilmiş günahlarının affını Cenab-ı Hak`tan dileyen papazlara benzetemezsin (14)."* Murat, konuşmalarında günah ve papaz terimlerini sadece birer benzetme unsuru olarak kullanır.

İslam dininde nikâhsız bir erkekle bir kadının yalnız bir odada bulunması günah sayılır. Tarihî popüler türde kaleme alınan *Kılıçaslan* romanında Sümbül, sevgilisi Aslan'dan uzun bir süre haber alamadıktan sonra Yörük Köyü ağası babasından izin alarak İznik'e gider. İznik'e ulaştığında Aslan'ın cenkte olduğunu öğrenir. Sümbül'e sarayda kalabileceği bir oda verilir. Cenkten dönen Aslan, Sümbül'ü odasında ziyaret eder. O sırada adada yalnız kalan Sümbül'ün üstü açıktır. Nikâhsız bir erkekle aynı odada bulunmanın günah olduğunu düşünen genç kız, üstüne bir örtü almak ister. Aslan üstüne bir elbise almak isteyen Sümbül'e, izin vermeyip ona helâli olduğunu söyler. Saf ve dindar Anadolu köylüsü olan Sümbül, sevgilisi Aslan'a birlikte aynı odada kalmanın günah olduğunu ve bu işledikleri günahtan ötürü Allah'ın onları cehennemde yakacağını söyler. Aslan, samimi bir Müslüman'dır. Fakat İslamî bilgisi zayıftır. Eksik dinî bilgisiyle karşılıklı anlaşma olduktan sonra kadın ve erkeğin nikâhlı sayılacaklarını iddia eder. Bu açıklamalardan tatmin olmayan Sümbül ısrarla odadan çıkmak isteyince Aslan bu günahı üzerine alacağını söyler. Tartışmanın devamında Aslan, Sümbül'le birlikte olmak için ondan "evet aldım kabul ettim" sözünü işitmek ister. Sümbül ise dua yapılmadan nikâhlarının gerçekleşmeyeceğini söyler. Asla, bu ilişki sonrası savaşa gidecektir. Günaha girmeden sevgilisiyle birlikte olabilmek için onu nikâhına alması gerektiğini bilir. *"Evet de duası sonra olur. Şehit olursam günahsız kalmış olursun (156)."* sözleri onun inançlı yanından kaynaklanır (157, 158). Sümbül'den hevesini alan Aslan, savaşa gitmek için hazırlıklarını yapmaya başlar. Fakat Sümbül kocası olarak kabul ettiği Aslan'ın yanından hemen ayrılacak olmasına itiraz eder.

Kocam romanında Yusuf Haddad'la sadece kâğıt üzerinde bir evlilik yapan Mukbile Nusret Hanım kocasına karşı kadınlık görevini yapmadığı için günaha girdiğini itiraf eder (85).

Pınar Başında Ölen Kız romanında hurafe inançtan kaynaklanan bir günah anlayışı tespit edilmiştir. Roman asrilik özentisiyle İstanbul'a gelen saf köylü kızı Zeynep'in dramını anlatır. Zeynep, İstanbul'da acı dolu bir hayat yaşadıktan sonra köyüne geri döner. Köyde yıllar önce masum bir aşk ilişkisi yaşadığı Ömer'in öldüğünü öğrenir. Eski nişanlısı Ömer'in mezarı başında ağlarken onu köye kadar getiren şoför: *"Ölülerin arkasından ağlamak günahtır (184)."* der.

Sönen Alev romanında başkahraman Seza, babasını üzen yasaklı aşklar yaşamıştır. Çok sevdiği babasının ölümünden sonra pişmanlık duygusuna kapılan Seza'yı yakın arkadaşı Feride, günah inancına vurgu yaparak teselli etmeye çalışır: *"Tesadüflerin önüne kapılmıştın. Sonra yaptıkların hiçbir zaman büyük bir günah değildi. Gözünde büyütüyorsun (186)."* Kahramanların inançları güçlü olmamakla birlikte dinin yasaklı davranışlarının günah olduğunu kabul ederler

Sosyal gerçekçilik zihniyetiyle kaleme alınan *Toprak Mahkûmları* romanında batıl inançların ve yozlaşan dinî yaşantının hâkim olduğu Anadolu köylülerinin sefaleti hikâye edilir. Dağ eşkıyaları ve padişah yanlısı burjuvazi tiplerin sömürdüğü köylülerden bazıları hallerinden şikâyetçi olup padişaha tepki gösterirler. Köylülerin bu haklı tepkisine şiddetle karşı gelen tek karakter köy ağası Hacı Dayı'dır. Dalkavuk Hacı Dayı, padişahı tenkit eden köylüleri sert bir dille azarlar: *"Ulan artık eksik söylenip duruyorsunuz. Allah'tan gelen dertlere ne denir, neden günaha girip duruyorsunuz (47)."* Hacı Dayı, köylülerin padişahı eleştirmelerini bir günah olarak görür. Bu taassupla köylülerin konuşmalarına müsaade etmez.

Günah, *Yalnız Dönüyorum* romanında soyut bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır (205). Amcasının kızı Gülsüm'le evli olan Hasan, bu evliliğini gizleyerek Yıldız'la ikinci bir evlilik gerçekleştirmiştir. İhanete uğradığını düşünen Gülsüm, Paris'e giden sahtekâr ve yalancı Hasan'a bir mektup yazarak ondan hesap sorar. Mektup, Yıldız'ın eline geçince Hasan'ın bütün yalanları ve hileleri ortaya çıkmış olur (257). Geç de olsa yaşadıklarının farkına varan Yıldız, Fransa'dan İstanbul'a yalnız dönmeye karar verir. Romanın bu son dramatik sahnesiyle isimden içeriğe bir ilişki kurulmuş olur.

Üç İstanbul romanında günah göstergesiyle karşılaşırız. Romanın önemli figürlerinden biri olan Maliye Nazırı, kızına özel edebiyat dersi vermesi için Adnan'la tanışmak ister. Yazar, bu tanışma sahnesini içinde günah göstergesinin de bulunduğu din dilinden yararlanarak anlatır: *"Paşa bol fesi, bol setresi olduğu halde aptal değildi. Yalnız hiç namaz kılmadığı halde namaz kılıyor bir hali vardı, fakat o, hayatın tatlı taraflarını bir vakitler tanımış, Kevserlerle, hurilere cennette kavuşacak kadar sabretmemişti ve gençliğinde şimdi sakallının hiç hatırlamadığı irili ufaklı, birtakım günahlara girmişti (45)."* Mithat Cemal Kuntay, vaka örgüsünün aktarımında göstermeden çok anlatmayı tercih eder. Tapu Müdürü Senih Efendi'nin karısı Macide'nin Avukat Adnan'la yaşadığı yasak ilişkisini anlatırken günah sözcüğünü dinî bir anlamdan çok retorik amaçlı kullanılır: *"Macide kocasını aldatırken şeytanlaşmaz; günahını çocuk yüzüyle işlerdi; çok güzel çehrelerin hiçbir şeyden kirlenmeyen temizliği Macide'nin yüzünde, günahını işlerken pembe bir baharla dolar, daha çok melekleşirdi! (239)."* Anlatıda günah göstergesi olumlu ve sempatik bir anlama göndermede bulunmuştur.

Din diline ait günah ve tövbe göstergeleri anlatılarda sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Günah işlemek romanların birçoğunda anlam genişlemesine uğrayarak hata, suç, eksiklik ve yasaklı aşk ilişkisi göstergelerinin karşılığında kullanılmıştır. Tövbe ve günah göstergelerinin dinî anlamlarına atıf yapan romanların sayısı oldukça sınırlıdır. *Ölünceye Kadar* romanında inanç krizi yaşayan başkahraman Allah'a isyan edince farklı bir kahraman tarafından işlediği günahtan dolayı uyarılmış kendisinden tövbe etmesi istenmiştir. *Beyza* ve *Kılıçaslan* romanlarında yeni evlenecek gençlerin nikâh kıymadan bir arada yalnız kalmalarının günah olduğuna vurgu yapılmıştır. *Türk Yıldızı Emine, Sinekli Bakkal* ve *Bir Kız Böyle Düştü* romanlarında içkinin ve kürtajın günah olduğuna atıflar yapıldığını görüyoruz. Tövbe göstergeleri *Utanmaz Adam, Meşhedi Aslan Peşinde, Ayaşlı ile Kiracıları, Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanlarında mizah malzemesi olarak kullanılmıştır. *Türk Yıldızı Emine* romanında namusunu işgal askerlerine çiğnetmek istemeyen Türk kadınları abdest alıp tövbe ettikten sonra hayatlarına son vermek isterler. Bunların dışındaki romanların genelinde din diline ait günah ve tövbe göstergeleri, kahramanların seküler duygu ve düşüncelerini yansıtmak için kullanılmıştır. Yazarların duygu, düşünce ve olgu aktarımlarında bu tip göstergelere sık sık

müracaat etmeleri reel hayatı tercih etmelerinden kaynaklanır. Okuyucu, anlatıda yerli değerlerine ait göstergelerle karşılaştıkça kendisini kurgu dünyasının içinde hissetmektedir.

2.1.1.4.12. Halifelik

Halifelik Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra ortaya çıkmış temeli dinî esaslara dayanan sosyal bir kurumdur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra önce Hz. Ebubekir daha sonra sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali İslam halifesi olmuştur. Daha sonra devletler nezdinde temsil edilmeye başlanan halifeliğe önce Emevîler daha sonra da Mısırlılar sahip çıkmıştır. Moğol akınlarında öldürülen son Mısır halifesinden sonra müessese uzun yıllar pasif durumda kalmıştır. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle birlikte Osmanlı padişahları tarafından temsil edilmeye başlanan halifelik, Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra (3 Mart 1924) kaldırılmıştır. (Aytepe, 2002) Vaka zamanı, halifeliğin işlevsel özeliğini yerine getirdiği dönemlerde cereyan eden millî ve tarihî romanlarda halifelik makamına bakış açısı pozitiftir. İncelediğimiz *Hayrettin Barbaros* ve *Kılıçaslan* romanları halifeliği İslam ülkelerini himaye eden kutsal bir güç olarak tanıtır. Romanlarında yeni Atatürk Türkiye'sini anlatmaya çalışan yazarlar ise halifeliği, modernliğin ve çağdaşlığın özünde büyük bir engel kabul ederler. Memur yazarlar, Osmanlı medeniyetinin çağdaş Batı medeniyeti karşısında iflasını göstermek için halifeliğin yozlaşan ve dağılan yönlerini bir argüman olarak kullanmışlardır.

Dünkülerin Romanı'nda bütün dinî değerlere olduğu gibi halifeliğe de eleştirel bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Romanda Osmanlı medeniyetinin halifelik anlayışıyla hiçbir alanda terakki edemeyeceği savunulur (49).

Ayşim romanında halife padişahlar yerilmiştir. Romanda vaka zamanı 18. yy. Lale Devri'dir. Halife III. Ahmet, elindeki gücü şehvet arzularını tatmin etmek için kullanmaktadır. Ayşim'i sarayına zorla getiren Halife, ona sahip olmak ister. Ayşim, Padişah'ın bu çirkin arzularına direnince Halife III. Ahmet hiddete gelir: *"Bre nabekâr, bre kahpenin kızı, benim halife-i rûyüzemin olduğumu bilmiyor musun?"* der. Ayşim, dindar, namuslu aynı zamanda cesur bir genç kızdır. Öfkeli Halife'den

lafını esirgemez: *"Eğer sen halife-i ruy-i zemin isen şeriat kanunlarına riayet etmen gerekti. İmamı getirir nikâhımı kıyar, ondan sonra beni yatak odana alabilirisin (91)."* Padişah, kendisine tokat gibi gelen bu cevaptan sonra daha çok hiddetlenir. Ayşim'le yaşadığı bu olayı dalkavuk veziri İbrahim Paşa'ya anlatırken Ayşim'e söylediği lafı tekrar eder: *"Ben halifeyim, ecdadımdan hangisi nikâhla kadın almış (99)."* Görüldüğü gibi romanda halifeliğe bakış açısı olumsuzdur. Yazar, Osmanlı padişahını ve halifesini sınırsız yetkilere sahip kadın düşkünü basit tipler olarak tanıtmıştır.

Atatürkçü düşüncenin kuvvetli savunucusu Yakup Kadri, *Bir Sürgün* romanında yozlaşan halifelik müessesesini eleştirir. Romanın Fransız karakterlerinden İgor İgoreef, Jön Türk üyesi Doktor Hikmet'e Osmanlı Devleti'nin yönetim şekli hakkındaki duyduklarını anlatır. İgor İgoreef, Osmanlı sultanlarının kendilerini yeryüzünde Allah'ın bir gölgesi olarak gördüklerini duynuştur. Ona göre Türkler peygamber vekilinin emri altında kendi iradeleriyle karar verme hakkına sahip değillerdir (200). Avrupa'da kendisini bir sığıntı olarak hisseden Doktor Hikmet, İgor İgoreef'in bu ağır eleştirilerine karşı sesiz ve tepkisiz kalır.

Halifelik *Türk Yıldızı Emine* romanında da bir eleştiri konusudur. Kahraman, Zehra'nın açtığı randevu evinde bulduğu küçük Emine'yi sahip çıkması için analığının yanına götürür. Temiz kalpli kadın bu küçük masum köylü kıza kol kanat gerer. Emine'nin ismini Yıldız olarak değiştirir. Yıldız'ın amcam dediği Kahraman, bu isim değişikliğinin sebebini merak eder. Dadı, bu isim değişikliğinin sebebini şöyle açıklar: *"Eski saray facialarını unutmayıp bizden sonra gelecek nesle tarih kitabı gibi yadigâr bırakalım diye (123)."* Bu cevap karşısında şaşıran Kahraman, dadısına konuyu biraz daha açmasını ister. Yazar romanın bu sahnesinde Şerife teyzenin bakış açısıyla halifeliğin ve halife ünvanlı Osmanlı padişahlarının eleştirisini yapar: *"Eski zamanlarda kulaklarımız hep padişahların medhüsenasını işittikçe biz de inanırdık. Hatta o zaman halifeyi Allah'ın gölgesi sanırdık. Çünkü gazeteler onun için (zıllullahifilarz) yazardı. Hürriyet ilan edilince bütün gizli sefaletler rezaletler meydana çıktı. Bizde hakikâti öğrendik kulaklarımız delindi gözlerimiz açıldı (123-124)."* Romanda halifelik yeni ideolojiye zarar verebilecek en büyük karşıt güç kabul edilmiştir.

Beyza romanında ise Müslüman Türklerin hurafeleşen halifelik inancı eleştirilir: *"Bütün Anadolu ahiretin sekiz cennetindeki muhayyel zevkleri yedi cehenneminde mevcut işkenceleri düşünmek o zevklere kavuşup azaplardan kurtulmak için çalışıyor, yalvarıyor camilerde inliyordu. Bunun için de üç kuvvetin rızasını kazanmak lazımdı: Allah, Peygamber ve bunları yeryüzünde temsil eden padişah (1)."* Osmanlılar halifeye o derece itimat etmekteydiler ki: *"Peygamber vekili halifeden fenalık umulmamakla beraber memleketin idaresindeki ihmali yolsuzluklar hep amelimizin cezası olarak kötülerin iş başlarına musallat olduğu padişahın da kafeste kuş gibi bu yolsuzluklardan haberdar olmayışı takdir-i lahinin bir neticesi sayılmıştı (12)."*

Hayrettin Barbaros romanında vaka zamanı Osmanlı imparatorunun İslam Halifesi olduğu XV. yüzyıldır. Kaptan-ı Derya Hızır, Rodos'taki şövalyelere Papaz'ın manevi himayesine girdiklerini kendilerinin de İslam Halifesi Osmanlı padişahının hâkimiyetini kabul etmesini söyler (24). Akdeniz sahillerindeki kaleler ancak halifenin himayesiyle güçlü Hristiyan donanmalarına karşı bağımsızlıklarını koruyabilirler.

Kılıçaslan romanında olay 13. yüzyıl Anadolu Selçukluları zamanında geçer. Bu dönemde İslam halifeliği Mısır hükümdarının elindedir. Halife, Müslümanların üzerinde büyük bir nüfuza sahiptir. Fakat Müslüman ülkeleri, Hristiyan Avrupa devletlerine karşı korumak için âciz kalmaktadır (213). Mısır Halifesi, Avrupalı Haçlıların Selçuklu imparatorluğuna karşı savaş ilanına da sessiz kalmaktadır (217). Papa, Hristiyan âlemini Müslümanların hamisi Türkler aleyhine kışkırtmasına rağmen İslam halifesi papaya karşı tavır almayıp aksine Türkler aleyhine propagandasını arttırmıştır.

Halifelik açısından baktığımızda özellikle vaka zamanı Osmanlı Devleti'nin son yıllarına tekabül eden romanlarda bu dinî müesseseye karşı olumsuz bir algının oluşturulmak istendiğini görüyoruz. Yeni ideolojiyi desteklemek gayesiyle kaleme alınan *Ayşim, Bir Sürgün, Türk Yıldızı Emine* ve *Beyza* romanlarında İslam halifeleri şehvet düşkünü, kendilerini Allah'ın gölgesi sanan despot tiplerdir. Bu romanlarda verilmek istenen ortak mesaja göre: Halifelik, Emevilerden bu yana Müslüman Türk halkının özgürlük alanlarını kısıtlamış; halkın modern bilim, hukuk, güzel sanatlar ve

eğitim alanlarında ilerlemesine büyük bir engel olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti İslam ülkelerinin siyasî ve sosyal sorunlarıyla ilgilenmeyi yükümlü kılan halifelik müessesini kaldırmakla çağdaşlaşma yolunda ciddi bir adım atmıştır. Atatürk ilke ve inkılâplarının Türk halkına sağladığı kazanımları anlatmayı amaçlayan bu romanlarda halifelik, karşıt güç kabul edilmiştir. Müslüman ve Hristiyan ülkeler arasındaki büyük savaşları anlatan *Kılıçaslan* ve *Hayrettin Barbaros* romanlarında ise halifelik Müslüman ülkeleri birleştiren doğru bir müessese olarak tanıtılmıştır.

2.1.1.4.13. Helâl ve Haram

Okuduğumuz romanlarda helâlleşme, helâl lokma, helâl süt emme, haram yemek, haram olma gibi söz öbeklerini bu kategoride derledik. İslam toplumlarında her iki gösterge sıkça geçer. Sözlü ve yazılı edebî metinlerde helal ve haram, anlatıma estetik değer ve derinlik katar. Haram, terim anlamı itibariyle yapılması yasak olan, helâl olmayan şey ya da durum demektir. İslam fıkhında haramlar kendiliğinden haram ve başka bir nedenden dolayı haram şeklinde ikiye ayrılır. Domuz eti yemek, içki içmek vb. şeyler kendiliğinden haram olan şeylerdir. Ayrıca başkasına ait bir malı ilgili kişinin rızası olmadan almak ve benzeri durumlar ise özel bir nedenden dolayı haram olan şeylerdir. (Gündüz, 1998:156,157) Helâl ise dinen yapılması caiz olan veya yapılmasına izin verilen şey demektir. Haramın karşıtı olan bir terimdir. (Gündüz, 1998:111)

Adam Sarrafı romanında Tosun, evliliğinin ilk gecesinde karısının namusundan şüphelenmiş ve çıkardığı huzursuzlukla yuvasının dağılmasına sebep olmuştur. Tosun, ikinci evliliğini Şukufe adında aslında hayat kadınlığından dönme bir bayanla yapmıştır. Kendisini adam sarrafı olarak gören Tosun, Konya'da yaşayan ailesine yazdığı mektupta helâl süt emmiş bir eş bulduğunu söyleyerek kendilerini İstanbul'a davet etmiştir (111).

Ayaşlı ile Kiracıları romanında pansiyon sakinleri arasında bulunan anlatıcı-kahraman, Haki Bey'in karısı Turan Hanım'la yasaklı bir aşk ilişkisi yaşar. Bu ilişkiye zemin oluşturan ilk kişi Turan Hanım olmuştur. Turan Hanım, sevgilisi anlatıcı-kahramana asıl niyetini itiraf ederken haram işlediğinin farkındadır. Fakat

heves ve arzuları dinî duyarlılığını perdelemiştir. Turan Hanım, anlatıcı-kahramana olan za'fını haram göstergesinden yararlanarak şöyle dile getirir. *"Burada sen bekâr oturuyordun ben de bekâr sayılırım, sen de iyi bir delikanlısın, ama şaşırma sakın, senden istifade etmemek bana alıklık olurdu. Yoksa ölünceye kadar birlikte yaşayacak ağzımızı harama mühürleyecek değiliz ya (139)."*

Ayrılma anlarında helâlleşme geleneği İslam inancından kaynaklanır. Helâlleşme sahnesini *Boz Kurt* romanında okuruz. Romanın ana karakteri yetim Mehmet, tayyareci olma idealiyle köyünden İstanbul'a giderken kendisini yolcu eden Ali Çavuş'la helâlleşir (32).

Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı aşiretlerle yapılan mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanında romanın birbirine âşık iki kahramanı Nerime ve Servet birlikte bindikleri uçakta önce helâlleşirler (23).

Kır Çiçeği romanının kahramanı Çiçek, yatılı mektepteyken kendisi gibi öksüz ve yetim Erzurumlu Ayşe'yle samimi bir dostluk kurar. İşgalci ecnebi zabitler, mektebe gelip çocukları almak üzereyken Çiçek'i bir daha görmeyeceğinden endişelenen Ayşe: *"Hakkını helâl et kardeşim, ne olacağımızı Allah bilir (56)."* der. İki arkadaş birbirleriyle bu şekilde helalleştikten sonra ayrılırlar.

İslam toplumlarına özgü helâlleşme kültürünü cenaze merasimlerinde veya yolculuğa çıkma esnasında görürüz. *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında aslan avına çıkmak için hazırlıklarını tamamlayan Torik, Mısır sarayında arkadaşlarından ayrılacağı sırada kendilerini uğurlamaya gelen Muhsin Bey, Yemliha'dan tercümanları Mikâil Efendi vasıtasıyla helâllik isterler. Torik Necmi tercüman Mikâil'e: *"Bey'e söyle, hakkını helâl etsin!" der. Mikâil Efendi "neden?" diye sorunca Torik'in cevabı nüktelidir: "Gidip de gelmemek var! (85)"* Nüktedan Torik Necmi çölde hükümdarlıklarını yaptığı Cicimama kabilesinden ayrılacağı zaman da kabilenin en yaşlı üyesi Makoko'yu yanına çağırıp ondan kabile adına helâllik istemiştir (237).

Sevgim ve Izdırabım romanının ikinci kahramanlarından pilot Metin'in kullandığı uçak operasyon esnasında düşmüş ve kendisi de bu operasyonda

kaybolmuştur. Gülseren, büyük hayallerle yolunu gözlediği nişanlısı Metin'in şehit olduğunu düşünerek büyük bir acı içerisine girmiştir. Gülseren'in bu ruh halini yansıtan şu cümlelerde helâl unsuru geçmektedir: *"Ağrı Dağları, hey Ağrı Dağları. Sevdiğimin kanını size helâl ediyorum. Bir şartla: Artık bir daha geçitleriniz düşman uğrağı olmayacak, olmayacak emi? (84).* Milli duygularla kaleme alınan romanda din diline ait helâl ve haram sembolünden yer yer yararlanılmıştır (81).

Utanmaz Adam romanında savunulan tez, İslam'ın helâl haram anlayışına aykırıdır. Romanın hırsız ve dolandırıcı çetesi okuyucuda sempatik hisler uyandıracak şekilde sevecen tavırlarıyla tanıtılmaya çalışılmıştır. Fakir ve zor bir aile ortamı içinde yetişen Avnussalah kısa yoldan köşeyi dönen ve Allah'ın herkese yetecek kadar verdiği nimetlerden fazlasıyla yararlanan zenginlerin mallarını gasp etmeyi kendisi için meşru görür. Avnussalah ve arkadaşı Ali Safder, hırsızlığı meslek edinecek kadar dinden uzaklaşırlar. Fakat yetiştikleri kültürün tesiriyle İslamiyet'teki haram ve helâl konusunu tartışırlar. Avnussalah, dünyadaki helâl, haram teorilerinin yanlış olduğuna inanır. Kişinin doyabileceği kadar izinsiz aldığı veya yediği hiçbir şeyin haram olmadığını düşünür. Romanda kullanılan *"Bir kişiye yettiğinden fazla kalan varlıklar haramdır, karın doyuruncaya kadar yenen şeyler helâldir (31)."* cümleleri İslamın helal haram anlayışına aykırıdır. Vicdanını bu aykırı düşüncelerle rahatlatan Avnussalah gönül rahatlığıyla hırsızlık yapar, şantajlarla kazandığı parayı tereddütsüz kullanır.

Tekrar Unsurları: (270, 316, 317)

Haram kavramı *Yalaza Enişte ve Baldızları* romanında kullanılmıştır (16). Romanın kadın başkahramanı Meliha'nın annesi kızının, eniştesi Sacit'le otelde yasak bir ilişki yaşadığını öğrenir. Duyduğu bu çirkin ilişki karşısında şoka giren yaşlı kadın kızı Meliha'ya emzirdiği sütü haram etmiştir (221).

Haram terimi *Aşk Fırtınası* romanında mecaz anlamda kullanılmıştır. Feriha'nın zenginliğini ve huzurlu aile ortamını kıskanan Nermin, kaleme aldığı mektubunda "huzur ve saadet sana haram olacak(92)." ifadelerini kullanır

Helâl etmek deyimi *Gece Konuştu* romanında da geçer. Romanın sevimli kahramanı Efe Çakır, yakalandığı ince hastalığından kurtulamayarak ölür. Cenaze namazını kıldıran İmam Tevfik gerçek hayatta olduğu gibi cemaate ölen kişiye haklarını helâl edip etmediklerini sorar (105). Bu soruyu duyan herkes tek bir ağızdan: *"Helâl olsun."* karşılığını verir. Yaşamlarını haram yolla sağlayan sokak çocukları aslında iç huzursuzluk yaşamaktadırlar. Halo, arkadaşı Fanti'ye: *"İki gözü kör anamın bir sözü vardı. 'Harama el uzattığın gün ben mezarımda hortlarım. Cenab-ı Mevla'm seni iyi saatte olsunların gazabına uğratır. Zinhar bir iğne bile çalma! ...(138)."* der.

Barbaros'un Ölümü romanının önemli karakterlerinden biri olan Akdoğan, Hızır'ın donanmasından ayrılıp artık savaşmak istemiyordu. Akdoğan arkadaşlarıyla helâlleşerek Galata'daki evine yerleşmiştir (192).

Ölünceye Kadar romanı İstanbul Hukuk Fakültesi'nde hukuk profesörü Bedri Nejad ve kız kardeşi Bülent'in dramını anlatır. Bülent yasaklı bir ilişki yaşayarak hamile kalmıştır. İşlediği bu günahtan dolayı büyük bir pişmanlık duyan Bülent, ızdırabından yataklara düşer. Bedri Nejad ise şeref ve haysiyetinin sarsılmaması için kız kardeşinin hamileliğini gizlemeye çalışır. Dini bütün bir Osmanlı kadını olan dadı, kendi elleriyle büyüttüğü Bedri'ye: *"Bedri oğlum, hakkımı helâl etmem, Ahirette on parmağım yakanda kalır. Git şu doktoru getir. Göz göre göre öldüreceğiz kızı (173)."* der. Bedri Nejad, Allah inancını sorgulamasına rağmen dadısının hakkını haram edeceği endişesiyle eve doktor getirmek zorunda kalır.

Hakkın helâl edilmesi, helâl veya haram yeme inancı *Türk Yıldızı Emine* romanında karşımıza çıkar. Öksüz ve yetim kız Emine'yi köye gelen tütün tüccarı Hacı Mehmet Efendi, evlatlık alıp İstanbul'a götürür. Evin hanımı çirkin, zorba ve kendini beğenmiş biridir. Emine'yi daha ilk görüşte sevmez, onun inançlı kişiliğiyle alay eden bir tavır takınır. Ondan Emine'ye eve gelecek misafirlere içki sunması gerektiğini söyleyince inançlı köylü kız, buna tepki gösterir: *"Köyde Hoca Efendi vaaz verirken içki ve şarap haramdır demişti. Ben onlara elimi sürmem, günahtır. Sonra cehenneme giderim."* der. Despot kadın, dindar köylü kızı Emine'yi: *"İstanbul'da cennet cehennem yoktur. Onlar Kâbe'de bulunur. Sana emrettiğim şeyleri yapmalı. Sözümü dinlemezsen süpürge sopasını başında kırarım (30,31)."*

sözleriyle azarlar. Emine, evin hanımının tacizlerine daha fazla dayanamayınca arada sorunlar artmaya başlar. Yetim kız, kısa bir süre sonra hizmetçi pazarına satılmak üzere getirilir. Randevu evi sahibesi Zehra, zavallı Emine'ye acıyarak onu yanına alır. Zehra'nın iş ortağı Kahraman, bu köylü küçük kızın randevu evinde şehvet düşkünü erkeklerin hevesleri uğruna harcanacağını düşünerek onu buradan alıp teyzesi Şerife'nin yanına bırakır. Şerife teyze, Emine'nin adını değiştirerek Yıldız koyar. Yıldız, okulu bitirdiğinde on yedi yaşında çok güzel bir genç kız olur. Kahraman, güzelliğine ve kişiliğine hayran olduğu Yıldız'a âşık olmuştur. Fakat bunu dile getirmekten çekinir. Bu melankolik aşk Kahraman'ın psikolojik yanını sarsar. Kahraman'ın kara sevdasından bihaber olan teyzesi, Kahraman'a büyü yapıldığını düşünür, büyüyü çözmesi için de bir papazın yanına gider. Papaz, büyünün bozulması için ona hınzır eti yedirmeleri gerektiğini söyler. Müslüman Osmanlı kültürüyle yetişen Şerife teyze, domuz etinin haram olduğunu, onu yiyenin de gâvur olacağını iddia eder. İnançları revize edilmiş çağdaş yeni nesli temsil eden Yıldız ise şifa niyetine içilecek şarabın helâl olacağını söyleyerek analığına itiraz eder (272). Kahraman'ın şifa bulması için verilen mücadeleler kısa bir süre sonra sonuç verir. İyiliksever Kahraman'ın eski sevecen haline geri dönmesi bütün akrabalarını sevindirir. Roman, seven iki insanın nişanlanmasıyla sona erer. Emine'nin (Yıldız) hatıralarından derlenen romanda hakkın helâl edilmesi kavramı da sıklıkla geçmektedir. Cephelerde savaşmak için ailelerinden ayrılan Türk gençleri, yakınlarından helâllik istemeyi ihmal etmezler. Türk askerleri helalleşmeyi kutsal bir inanç kabul ederler. Kahraman, Kurtuluş Savaşı'nda beraber çarpıştığı fedai arkadaşlarına hitaben duygusal bir veda konuşması yapar. Kahraman bu duygusal konuşmasının ardından tek tek bütün dava arkadaşlarıyla helâlleşir (256). Helâllik isteme romanın anlatım dokusuna sindirilmiş önemli yerli bir unsurdur (338).

Eski Hastalık romanında Taşucu vapuruyla çıkılan yolculukta Züleyha'nın mazide yaşadığı hatıralar anlatıldıktan sonra âna dönülerek vapurda ölen Doktor Emin Bey'in cenaze merasimi sahnelenir. Mezarlıkta Giritli Rum diye bilinen Babaefendi adında garip kıyafetli ve komik hareketleri olan yaşlı bir adam, herkesin dikkatini çeker. Yusuf ve eşi Züleyha bu garip adama acıdıkları için ona yardım etmek isterler. Züleyha, sempatik tavırlarıyla çok sevdiği bu meczup ihtiyarın kendileriyle beraber Taşucu'na gelmesini ister. Yusuf da Taşucu halkının bu garip

adamı çok seveceğinden emin olduğu için aynı teklifi kendisi de yapar. Babaefendi, Taşucu'ndaki Yusufların çiftliğinde çalışacaktır. Kimsesiz garip adam, iskelede duran hamal kılıklı birine: *"Evlat, Ben gidiyorum. Bildiklere selam söyle, haklarını helâl etsinler."* dedikten sonra çok sevdiği memleketinden ayrılır (198).

İslam'ın helâl ve haram inancını farklı içerikte ve anlamda *Kılıçaslan* romanında okuruz. Bizans İmparatoru General Oferbenos'un karısı Mina, Selçuklularla yapılan savaşta Aslan'ın maiyetindeki askerlere esir düşer. Müslüman Türk askerleri bu esir kadına en iyi muameleyi yaparlar. Mina, zamanla Aslan'a ve çadır hayatına alışır. Ancak Bizans'ta içtiği şarabı burada bulamaz. Mina'nın artık eski neşesi ve heyecanının kalmadığını anlayan Aslan, ona bunun nedenini sorar. Kurnaz ve zeki Mina, şarabın tadını özlediğini söyleyince Müslüman Türk komutanı Aslan: *"Şarap Müslümanlarca haram olan bir şeydir. Biz bunu evimize, pazarlarımıza sokamayız."* der. Mina kendisini esir tutan Aslan'a kurnazca bir cevap verir: *"Öyle ise benim gibi bir Hristiyan'ın da evinizde durması haram olmaz mı? (118)."* Aslan samimi bir Müslüman'dır. Fakat dinî yanı zayıftır. Mina'yı haklı görerek ona Bursa'dan en iyi şarabı getirtir. Zamanla kendisi de şarap içmeye alışır.

Korkuyorum romanında helâl sözcüğü aralarında nikâh ahdi düşen eşler için kullanılmıştır. Fazıl Bey'le mutsuz bir evlilik yaşayan Zehra, kocasından izin almadan Bursa'ya gider. Burada karşısına Ömer adında bir genç çıkar. Ömer, Zehra'ya aşk duygularıyla yakınlık hisseder. Fakat Zehra bu aşka karşılık vermez. Zehra'nın evli olduğunu öğrenen Ömer, kocası Fazıl Bey'le görüşerek Zehra'ya karşı duygularını açıkça anlatır. Ömer, Zehra'yı Fazıl Bey hariç herkesten kıskanmaktadır. Zehra'nın Fazıl Bey'in helâli olduğunu bilen Ömer, ona karşı bir kıskançlık hissetmemektedir (239).

Pınar Başında Ölen Kız romanında helâl göstergesi pratik dilde kullanıldığı şekliyle karşımıza çıkar. Eroin satıcısı Karnik, Selma Hanım'a eroin getirir. Bunun üzerine Selma Hanım: *"Helâl olsun Karnik'e verdiğim paralar (37)."* der.

Üç İstanbul romanı yeni ideolojinin baskın etkisi altında kaleme alınmıştır. Romanda haram işleme endişesi Müslümanların terakkisine bir engel olarak görülür. Sosyete çevresine ait bu düşünceyi burjuva tutkunu Hidayet dile getirir: *"Din*

neymiş? Hele bizim din? Müslümanlıkla ne yapılabilir? Banka açamazsınız: Çünkü faiz haram! Hâlbuki banka faiz demektir efendim (85).” Dinî geleneğe bağlı yasaların Türk halkının ticari faaliyetlerine engel olduğunu savunan görüş, romanın iç dokusuna bu şekilde sindirilmiştir.

Pratik dilde helâl ve haram sembollerini sık sık duyarız. Yerli hayatı kurgu dünyasına taşımayı amaçlayan yazarlarımız bu tip canlı göstergelerden başarıyla yararlanmışlardır. *Ayaşlı ile Kiracıları*, *Dağları Bekleyen Kız, Boz Kurt*, *Adam Sarrafı, Korkuyorum*, *Pınar Başında Ölen Kız, Eski Hastalık, Ölünceye Kadar, Aşk Fırtınası, Gece Konuştu, Yalaza Enişte ve Baldızları, Üç İstanbul, Utanmaz Adam, Kır Çiçeği, Sevgim ve Izdırabım* gibi romanlarda helâl ve haram göstergeleri pratik dilde kullanıldığı şekliyle yer almıştır. *Utanmaz Adam* romanında savunulan tez İslam'ın helâl haram anlayışına aykırıdır. Mizahî romanda fakirlerin istedikleri şeylerden ihtiyaç duydukları kadarıyla yararlanılabileceği savunulur. Romana sindirilen görüşe göre fakirler, ihtiyaçlarını gidermek için zenginlerin mallarından da çalabilirler. *Türk Yıldızı Emine* ve *Kılıçaslan* romanlarında haram göstergesi asıl anlamda kullanılmıştır. Her iki romanda da içkinin İslam inancında haram olduğuna atıf yapılmıştır. *Üç İstanbul* romanında İslam'ın haram anlayışına ideolojik yaklaşılır. Kahraman-bakış açısıyla savunulan görüşe göre, İslamın herşeyi haram kılan anlayışı girişimcilik ruhunu köreltmektedir. Romanlarda reel hayatta olduğu gibi haksızlığa uğrayan kişiler haklarını haram edebilmekte veya ayrılma anlarında birbirleriyle helâlleşmektedirler.

2.1.1.4.14. İhtida

İslam dininin güzelliklerine şahit olan farklı dinlerin tâbileri Allah'a ve Hz.Muhammed'e (s.a.v.) iman etmekle ihtida etmiş olurlar. Kelimenin lügat karşılığı şöyledir: *“Hidayete ermek. Delalet ve irşadı kabul edip doğru yola girmek. Allah'a ve efendimize iman etmek. Başkasına takaddüm etmek.”* (Yeğin ve diğer, 1997:421) Araştırma kapsamında olan *Sinekli Bakkal* romanının dışında üç romanda ihtidayla karşılaşmaktayız.

Sinekli Bakkal romanında Doğu'nun simge değeri Hafız Rabia ile Batı'nın simge değeri piyanist Peregrini arasında yaşanan duygusal ilişkisi anlatılır.

Hristiyanlıktan aforoz edilen eski rahip Peregrini huzuru İslam medeniyetinin beşiği İstanbul'da arar. Peregrini'nin İstanbul'a ilk geldiğinde bir din arayışı yoktur. Onu, Doğu'ya sevk eden birinci âmil bölge yaşantısının sadeliği ve masumiyetidir. Peregrini'nin ihtida etmesinin asıl sebebi Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağında tanıştığı Hafız Rabia'ya olan tutkusudur. Peregrini: *"Rabia Rabia! Dinin dinim. İstediğin yerde istediğin gibi yaşamaya razıyım. Beni kabul eder misin?(326)."* diyecek kadar Hafız Rabia'ya büyük bir aşk duyar. Hafız Rabia ise: *"Beni almak için Müslüman oluyor (334)."*dediği Perengini'nin dine karşı samimiyetini hiçbir zaman sorgulamaz. Tabii onu ihtida etmede bu merhaleye getiren tek amilin Rabia tutkusu olduğunu söylemek yanlış olur. Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'nin inanç krizi yaşayan Peregrini'ye manevi telkinleri ihtida etmesinde etkili olmuştur. Sinekli Bakkal mahallesinde en çok konuşulan konu Peregrini'nin Müslüman olmasıdır. Sabiha Hanım, kocası Selim Paşa'ya Peregrini'nin Rabia'yla evlenmek için din değiştireceğini söylediğinde Paşa'nın tepkisi oldukça basittir: *"Kız din değiştirmeye değer (336)."* Müslüman Sinekli Bakkal sakinleri, eski Katolik rahip Peregrini'nin aforoz edildikten sonra dinsizliği ve sonrasında kendi kutsal dinlerini seçmesine sebep olan zihnî unsurları merak etmezler. İslam dininin pozitivist batı medeniyeti karşında üstünlüğü gösteren bu simgesel eylemin Sinekli Bakkal semtinde bir karşılığı yoktur. Peregrini'nin Rabia'yla evlenmek için Müslüman olacağını öğrenen Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede, şefkat hisleriyle Rabia'yı uyarmak ister. Vehbi Dede'nin bu sıra dışı evlilikle ilgili tereddütleri vardır. Bu tereddütlerini yazarın anlatıma müdahalesiyle öğreniriz: *"Birbirlerinin küfvü değildiler. İçtimaî fark, hars farkı, din farkı vardı. Peregrini'nin yeni hayatında geçmiş tesirler tekrar uyanabilir. Belki piyanistin mazisi birgün aralarında bir uçurum halini alabilir (332)."* Vehbi Dede çok iyi tanıdığı ve Müslüman olmasında büyük emeği olduğu Peregrini'ye temkinli yaklaşır. Vehbi Dede, Rabia'nın bu konuda kararlı olduğunu anladıktan sonra vakur bir duruş sergiler: *"Nikâh gününe kadar birbirinizi görmemek lazım. Ne yapalım âdet. Müslüman olmak için lazım gelen muamele çok sürmez (333)."* Peregrini'nin ihtida etmesi romandaki ana tezin desteklenmesi için önemli bir kırılma noktası olur. Batı medeniyetinin simge değeri Peregrini ihtida etmekle ihtişamlı İslam medeniyetinin üstünlüğünü kabul etmiş olur.

Tekrar Unsurları: (326, 334, 336, 337, 349)

Tarihî türde kaleme alınan *Barbaros'un Ölümü* romanında, *"Papanın Gallerley (Cerbe) adasına getirildiği zaman gemide iki Romalı kız bulunmuştu (17)."* Bu kızlardan biri Tunus sultanına hediye edilirken Akte adında diğer Romalı kız Oruç'un karşı çıkmasına rağmen Hızır'ın yanında alıkonulur. Hızır'ı tanıdıkça sevmeye başlayan Akte, Hızır'ın eşi olmayı kabul etmiştir. Barbaros, İstanbul seferini tamamladıktan sonra Cezayir'e döndüğünde kendisini derinden sarsan bir haber alır. Hizmetçisi kadın Ayşe, efendisi Hızır'a, Akte'nin vefat etmeden önce saçından birkaç tel bıraktığını şu anda bir Müslüman mezarlığında yattığını söyler. Bu kara haberi alan Hızır: *"Demek ki prenses Akte ölürken Müslüman olmuştu (156)."* der. Akte, ölmeden önce hizmetçi kadın Ayşe'ye: *"Haydi, koş. Şu karşıki mescidin güzel sesli müezzinine haber ver. Minareye çıksın ve yanık sesle bir ezan okusun. Ben Müslüman olarak öleceğim (157)."* diyerek ölmeden önce ihtida ettiğini söylemiştir. Akte, minareden ezan sesi işitilince gözlerini kapar ve huşu içinde dinlediği ezan sesinden sonra ölür.

Selçuklu hükümdarı Kılıçaslan'ın Haçlı ordusuyla yaptığı savaşları konu edinen *Kılıçaslan* romanında Hristiyan ordusunun reisi Alman Rayno, maiyetinde bulunan askerleri bırakarak Türklere teslim olur. Müslüman Türk ordusuna hayran olan Rayno da İslam dinini kabul ederek Müslüman olmuştur (191).

Battal Gazi romanında ihtida eden karakter Bizans İmparatoru Vasileas'ın dayısı şövalye Todori'dir. Todori Bizanslılar adına Battal Gazi'yle teke tek çarpışırken onun cesaretine ve yiğitliğine hayran kalır. Bizans ordusu Todori'nin Battal'ın kellesini koparacağını düşünürken Todori, Battal'la dost olmak ister. Todori, Battal Gazi'nin daha fazla güvenini kazanmak için Ahmet Turanî ismini alarak Müslüman olur. Bizans başpapazı, Todori'yi bu yüzden lanetleyerek aforoz eder (78).

Bulgar Sadık romanının kahramanı İstoyan, Hristiyan bir Bulgar subayıdır. Askerî eğitim aldığı kasabada komutanların Müslüman Türk köylülerine ve askerlerine yaptıkları zulümlere karşı çıkarak ordudan ayrılır. İstoyan dağlarda kurduğu direniş teşkilatıyla Bulgar komiteleriyle mücadele etmeye başlar. İstoyan'ın bu direnişinde Türk köylülerine de zarar verdiğini öğrenen Osmanlı hükümeti, Yüzbaşı Ahmet Efendi'yi İstoyan'ı yakalamak için görevlendirir. Yüzbaşı Ahmet

Efendi, başarılı bir takipten sonra çete başı İstoyan'ı yakalar. Yüzbaşı Ahmet Efendi, İstoyan'ı sorgulayarak hakkında detaylı bilgi edinir. İstoyan'ın çok kabiliyetli ve cesur olduğunu anlayan Yüzbaşı, ondan Türk milleti adına yararlanmak ister. Bunun için de İstiyon'dan ülküsünü değiştirmesini ister. İstoyan'ın ihtida etmesi Yüzbaşı Ahmet Efendi'nin bu isteğinden sonra olmuştur. İstoyan anı defterine Yüzbaşı Ahmet Efendi'nin sözlerini aynen kaydetmiştir: *"Bizimle yaşayıp ölmek, bizim ülkemizi ve ülkümüzü kendine ülke ve ülkü edinmek ister misin?(50)."* Ülkü için kastedilen anlamın içinde ihtida etmek de vardır. Ruhunda büyük bir inanç boşluğu hisseden İstoyan, samimi ve iyi niyetli gördüğü Yüzbaşı Ahmet Efendi'nin teklifini çok sevimli bulmuştur. Talihinin ona açtığı bu yepyeni sahaya tereddüt etmeden girmeye karar verir (52). Müslüman Türk dostlarının huzurunda Mehmet Sadık ismini alarak ihtida eder. İhtida anında tarifinde zorlandığı bir ruh hali yaşamıştır. Hayatının bu en önemli duygusal anını not defterine kaydederken din dilini kullanmıştır: *"Ne garip ve güzel bir tesadüftür ki müftü efendi bana İslamlığın yüksek mağfiretinden bahisle bütün suçlarımı Allah'ın bağışladığını müjdelerken güneşin yaldızlı ışığı altında tepeleri ay yıldızlı kubbeleri gümüş gibi pırıldayan Serez camilerinin minarelerinden de öğle ezanı okunuyordu. Tanrı uludur, sesleri göğe doğru fışkırıyordu. Paşalar hıçkırıyor, müftü efendi ağlıyor ve bende sevinç ve şükran gözyaşları döküyordum (52)."* İstoyan'ın ihtida sahnesi dinî göstergelerden yararlanılarak anlatılmıştır.

Türk İslam tarihinde ihtida örneklerinin sayısı oldukça fazladır. Tarihe ve reel hayata ayna tutan romanlarda ihtida eden karakterlerin bulunması doğal ve doğru bir tespit olmuştur**.** *Sinekli Bakkal, Kılıçaslan, Bulgar Sadık* ve *Barbaros'un Ölümü* romanlarında aslen Hristiyan olup İslamiyet'i kabul eden kahramanlarla karşılaşmaktayız.

2.1.1.4.15. İslam Tarihi

Türkler Müslüman Araplarla yaptıkları Talas savaşından sonra (751) İslam dinini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Mizaç ve gelenekleri İslamî esaslarla örtüşen Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ve özümsemesi çok kolay ve hızlı olmuştur. Türkler İslamiyet'i tanıdıkça ona daha çok bağlanmış, varlık gayelerini onu dünyanın her yerine hâkim kılmakta görmüşlerdir. İslam tarihinde yaşanan tüm

olumlu veya olumsuz hadiseler Müslüman Türk toplumu için birer sevinç veya hüzün kaynağıdır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) torunu Hz. Hüseyin'in acımasızca şehit edildiği Kerbela olayı ve asr-ı saadette yaşanan iç savaşlar Türk halkının halen büyük acı ve üzüntüyle andığı dramatik hadiselerdir. İncelediğimiz romanlarda Kerbela dramına ve sahabe savaşlarına atıflar yapılmıştır.

Din ve inanç bağlamında analiz ettiğimiz *Meşhedi Aslan Peşinde, Barbaros'un Ölümü* ve *Üç İstanbul* romanlarında İslam tarihinde geçen Kerbela olayına, Hz. Osman ve Hz. Ali zamanlarında yapılan sahabe savaşlarına atıflar yapılmıştır. Yazarlarımızın Müslüman Arap tarihinde yaşanan bu facialardan söz etmeleri Türk ve Arap toplumunun ortak kederini yansıtması açısından önemlidir.

Kerbela faciası mizahî *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında benzetme unsurudur. Aslan avlamak için gittikleri Afrika çölünde yollarını kaybeden Meşhedi ve arkadaşları panikle ne yapacaklarını bilemezler. Mikâil ve Fettah'ın çenelerini bıçak açmıyordu. Çölün ortasında ölüp çöl hayvanlarına yem olmaktan korkan Meşhedi bütün bu talihsiz olaylara sebep olarak gördüğü Torik Necmi'ye sitem eder: *"Meni gumluhta gurban ittirirsin! Deştkerbelada, Hasan Hüseyin kimin özüme can verdireceksen. Günahım nedi? (144)"* Günlerce çölde aç susuz kalan Meşhedi, yaşadığı sefalatten sonra kendisini Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin'e benzetir.

Osmanlı İmparatoru ile Papa liderliğindeki Haçlı donanması arasında yapılan savaşların anlatıldığı *Barbaros'un Ölümü* romanında Hz. Osman'ın halifeliği döneminde yaşanmış tarihi bir olaydan söz edilir. Halife Hz. Osman zamanında Romalılar Afrika'yı istila edeceklerini dünyaya ilan ederler. Romalıların en büyük amaçlarından biri İslam ordusunun komutanı Abdullah Bin Sad'ı öldürmektir. Zübeyr komutasındaki Müslüman ordusu hızlı davranarak Romalıları bozguna uğratır. Bu savaşta Roma ordusunun komutanı, Zübeyr tarafından öldürülür. Müslüman ordusunun Hristiyan müttefiklere karşı bu muzafferiyetinden sonra İslamiyet Afrikalı Berberiler arasında hızla yayılır. Tunus sultanının dostu, Hızır'a bu tarihî olayı anlattıktan sonra Türkleri denize dökmeye ahdeden Romalı komutan Marki'nin de aynı hezimete uğrayacağından emin olduğunu söyler (47, 49).

Üç İstanbul romanının yardımcı karakteri Dağıstanlı Hoca, başkarakter İttihat ve Terâkki Fırkası mensubu Adnan'la yeni Osmanlı hükümeti hakkında tartışır. Bu tartışmada İslam tarihinde halife savaşları olarak bilinin Hz. Ali ve Hz. Muaviye vakasına atıf yapar. İki büyük sahabenin komutasında yapılan iç savaşlar Müslümanların dağılıp parçalanmasına sebep olmuştur. Dağıstanlı Hoca'nın: *"Sizin için en korkunç düşman kimdir biliyor musunuz?"* sözlerine karşılık Adnan: *"Tabi ki biliyoruz Alatini köşkünde oturan Abdülhamit!"* der. Hoca'nın bu cevap karşısında yaptığı açıklamalarında Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasındaki savaşa atıf yapılmıştır: *"Hâşâ, tövbeler olsun değil. Sizin en korkunç düşmanınız Fatih'teki yobazlardır. Sarıktan korkun. Müslümanlık geç kalan bir saattir derler. Hayır. 'Ali-Muaviye vakasından beri bu saat hiç işlemiyor, durmuştur'(308)."* İslam tarihide halifelik savaşları olarak bilinen Ali-Muaviye vakasına, romanda tarihî bir zaman dilimi olarak atıf yapılmıştır.

İslam tarihi ile ilgili bulgularımız Kerbela olayı ve sahabe döneminde yaşanan savaşlarla sınırlıdır. Müslüman Türkler, Arap tarihine ait dramatik hadiseleri milli tarihleriyle özdeşleştirmektedirler. Realizmi önemseyen yazarlar, İslam tarihine ait göstergeleri milli Türk tarihine ait gösterge niteliğinde kullanabilmektedirler. *Meşhedi Aslan Peşinde, Barbaros'un Ölümü* ve *Üç İstanbul* romanlarında Kerbela olayına, Hz. Osman ve Hz. Ali zamanlarında yapılan sahabe savaşlarına atıflar yapılmıştır.

2.1.1.4.16. İslamın Resme Bakışı ve Evde Köpek Beslemek

İslam dininde resmi yasaklayan herhangi açık bir ayet olmamakla birlikte hadis kitaplarında resmi, açık bir dille yasaklayan rivayetler bulunmaktadır. Buhari, ibn-i Abbas'tan rivayetle bu konuda şu hadisi nakleder: *"Kim resim yaparsa Allah o kimseye yapmış olduğu resme ruh verinceye kadar azap edecektir. Hâlbuki o kimse yapmış olduğu şeye ebedi ruh veremeyecektir."* (Buhari, aktaran Canikli 2004) Muteber hadis âlimleri Nesaî, Müslim ve İbn-i Hanbel de bu hadise yakın anlamda hadis rivayetlerinde bulunmuşlardır. İslam teolojisinde evde köpek beslemek de caiz görülmemektedir. Hadis kaynaklarına göre evde köpek beslemek insanların sevaplarını azaltır ve melekler, köpek beslenen evlere girmezler. (Canan, a:1988) Anadolu'da evde köpek beslemenin uğursuzluk getireceğine dair inancın temelinde

bu hadisler bulunmaktadır. Hadislerin hangi sosyal zeminde ve zamanda söylenildiğine bakılmadan çıkarılan hükümler, inanç tereddütlerine ve hurafe inançlara sebep olabilmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) resmi yasaklayan sert ifadelerinin putperestliğin hâkim olduğu cahiliye döneminde kullanıldığını göz ardı edilmemelidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu hadisi söylerken ümmetini putperestliğe gidebilecek bir eylemden alıkoyma düşüncesinde olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerim genel bir prensip olarak putperestliğe giden her türlü zihniyeti reddeder. Hadislere dayanarak resim yapmanın yasak olduğunu savunan kimseler tereddütlerini şu şekilde ifade ederler: "*Allah'ın yarattığı sanata benzer bir sanatı yaratma düşüncesi; resmin kibirlenme ve tapınma malzemesi olarak kullanılma tehlikesi*." (Canikli, 2004)

Türk romanlarında resim yapma ile ilgili hurafeleşen inançlar alaya alınır. Çağdaş ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı Atatürk ilke ve inkılâplarını tabana yayma düşüncesinde olan memur yazarlar için İslam'ın hurafeleşen resme bakış açısı bir anlatım malzemesi olmuştur. İncelediğimiz romanlarda dinin resme ve heykele bakış açısı, nükteli bir üslupla eleştirilmiştir.

Beyza romanının birinci bölümünde yazar, 1908 yılı itibariyle Anadolu'nun sefaletini ve perişanlığını Türk halkının inandığı İslam esaslarına bağlar. Anadolu Müslümanlarının terakki eden Batı medeniyeti karşısında orta çağının bataklığında kalmalarının temel sebebi İslamiyet'in terakkiye engel olan yasak hükümleridir. İslamiyet'in resme ve sanata bakışı cehaletimizin en somut örneğidir. İslam dininde resim ve heykel yasaktır. Mutaassıp halk, Allah'ın ahirette resim yapanları: *"Bu resimleri yaptınız can da veriniz bakayım (23)."* diye sorgulayacağına inanmaktadır.

Çakıcı Efe romanında eşkıya lideri Çakıcı, zalim ve acımasız olduğu halde beş vakit namazlarını aksatmadan kılardı. Namaz kılarken fıkhi konulara da dikkat ederdi. Namaz kıldığı odada resim varsa bunları ters çevirir, abdest alırken muhakkak surette misvak kullanırdı (89). Namazla ilgili bilmediği konuları imamlara sormayı ihmal etmezdi.

Sinekli Bakkal romanında tema ve üslup yerlidir. Kitabın defalarca basılıp geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasında yerliliğin kritik rolü olduğunu düşünüyoruz.

Anadolu geleneğinde namaz kılınan odalara insan veya hayvan resimlerinin konulması caiz görülmez. Vakada, Sabiha Hanım ve Kanarya, evlilik hazırlığı yapan Hafız Rabia'nın ve Osman'ın evlerini düzenlemektedir. Düzenleme sırası Osman'ın tablolarının konulacağı odaya gelir. Sabiha Hanım ve Kanarya, dindar Rabia'nın namaz kıldığı odada kesinlikle resim bulundurmayacağını bildikleri için bu tabloları odanın dışında tutarlar (345). Rabia'nın muhafazakâr bir zihniyete sahip olmasında dedesi İmam İlhami'nin birinci derecede etkisi vardır. Çünkü anne ve babasının boşanmasından sonra sığındığı dede evinde tek bilgi ve terbiye kaynağı İmam İlhami olmuştur. Adıvar, olumsuz bir tiplemeyle yansıttığı İmam İlhami'nin Rabia üzerindeki baskısını yersiz ve anlamsız bulur. Rabia'nın çocuk yaşta kendi elleriyle diktiği bebeğe dedesinin gösterdiği tepkiyi radikal bir davranış olarak görür: *"O da bebek dikmeyi 'suret halk etmeye' müsavi bir günah addeden büyükbabasının emirlerine rağmen, mısır püskülünden yapılmış uzun saçlı, mavi boncuk gözlü bir tek kırmızı boncuktan ağız konulmuş bir bez bebek dikti, sakladı. Emine'nin keskin gözleri bu günahı keşfedince büyükbabasıyla karşı karşıya geldi. Hacı İlhami Efendi'nin mektep hocalığı günlerinden kalma, değnekle yediği ilk ve son dayağı seneler geçtikçe unuttu (31-32)."* Romanda kahraman bakış açısı kullanılarak İslamın suret yapmayı yasaklayan esaslarının eleştirildiği açıktır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupaî hayata özenen tipleri konu edinen *Harp Zenginin Gelini* romanında İslam'ın köpek beslemeyi yasaklayan anlayışı eleştiri konusu olmuştur. Lütfi yetişkin bir genç olduktan sonra lüks ve alafranga düşkünü Suat hanımla evlendirilir. Suat hanımın ilk isteklerinden biri eve piyano aldırmak olmuştur. Romanın giriş sahnesi piyanonun eve getiriliş sahnesiyle başlar. Büyük zorluklarla piyano köşkün salonuna yerleştirilmeye çalışılırken Suat odasından olup bitenleri izlemektedir. Köşkün hanımları, yüzüne karşı hiçbir şey söyleyemedikleri şımarık gelinlerinin arkasından sürekli dedikodu etmektedirler. Suat'ın köşk sakinlerini çileden çıkaran başka bir özentisi de evde köpek beslemektir. Evin yeni gelinin evde köpek beslemesinin dinen de caiz olmadığına inanan Büyük Hanım: *"Bir de sen eksiksin Allah belanı versin...Allah onu da getireni de sürüm sürüm süründürsün, bildiği gibi yapsın...Gül gibi evimizi zülumat raya döndürdü (19)."* der.

Çakıcı Efe, Beyza, Sinekli Bakkal ve *Harp Zengininin Gelini* romanlarında İslam'ın resme bakış açısını yansıtan olaylar yaşanmıştır. Muhafazakâr çevrelerde resim yapmak ve namaz kılınan yere resim asmak günah sayılır. *Beyza* romanında bu inanç algısı ciddi bir eleştiri konusu olmuştur. Romanda, Allah'ın resim yapan insanlara: "Bu resimleri yaptınız can da veriniz bakayım." diyeceğine inanan Müslümanlarla alay edilir. Mizahî *Harp Zengininin Gelini* romanında da İslam'ın resme bakış açısı alay konusu olmuştur. İnancımıza göre namaz kılınan odada resim bulundurmanın caiz olmadığını *Sinekli Bakkal* ve *Çakıcı Efe* romanlarında görürüz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla laik ideolojisinin etkisi altında kaleme alınan bu romanlarda, resim yapmayı veya evde resim bulundurmayı caiz görmeyen sahneler bu konuda İslamî esasları eleştirmeyi hedeflemiştir.

2.1.1.4.17. Kadın ve Kız Çocukları ile İlgili Hususlar

Kadınlara ve kız çocuklarına bakış açısı toplumdan topluma değişmektedir. Eski Yunan toplumlarında kadın çok aşağı seviyedeydi. Romalılarda babanın kız çocuklarına bakma sorumluluğu yoktu. Eski Hint'te kadınlar köleydi. Firavun devrinde kız kardeşle evlenmek caizdi. Eski İranlılarda da kadına ve kadın soyundan gelen nesle değer verilmezdi. Eski Çin toplumları kadını insan olarak görmezlerdi. Yahudiler kadını sürekli günah işleyen bir yaratık olarak görürlerdi. Sanayi devriminden önce Hristiyanların kadın algısı Yahudilerden çok daha kötü idi. *"Yunan, Hint ve Yahudi mitolojisinde olduğu gibi Hristiyanlıkta da kadın günahın, ahlâksızlığın, ruhî ve manevi alçaklığın canlı bir heykeli olarak görülürdü."* (Pehlivan, 1995:10). İslamiyet'ten önce Türk ve Arap toplumlarında aynı şekilde kadınlar birçok haktan yoksun bırakılmaktaydı. Miras alma ve kocaları üzerlerinde herhangi bir hakları yoktu. Kuran-ı Kerim'de Nahl suresinin 58. ve 59. ayetleri cahiliye döneminde kadın ve kız çocuklarına olan bakış açısı anlatır: *"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir, kendisine verilen müjdeden dolayı kavminden gizlenirdi. Onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün? Bakın ki verdikleri hüküm ne kadar kötüdür."* (Özek ve diğ., 1992:272) Altıncı asırdan sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.) lisanı üzerine vahyedilen İslam dini sayesinde kadınlara ve kız çocuklarına yapılan zulüm ve haksızlık yasaklanmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'tan aldığı emirle

kadınların erkekler gibi bütün haklara sahip olduğunu ilan ediyordu. Kuran-ı Kerim'de Hücurat suresinin 13. ayetinde: *"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir dişi ve bir erkekten yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, ondan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."* buyrulur. (Özek ve diğ., 1992:272) ayet-i kerimede açıkça görüldüğü gibi İslam dini kadınlara karşı merhametli ve iyi niyetli olmayı emretmiştir.

Her ne kadar dinler ve medeni kanunlar kadına ve kız çocuklarına temel hak ve özgürlüklerini sunmuş olsa da cahiliye dönemine ait kadın algısının kalıntılarına bugün bile özellikle kırsal bölgelerde rastlamaktayız. Okuduğumuz romanlarda bu konuda önemli bulgulara ulaştık.

Adam Sarrafı romanında Tosun ve Lale, ailelerinin de iznini alarak evlenmeye karar verirler. Gençlerin düğünü haremlik ve selamlığa dikkat edilerek yapılır. Gündüz eğlencesi yalnızca kadınlara mahsus olur. Düğün bitince Tosun'un annesi Fatma Hanım, Lâle'nin annesine gelininin bekâret müjdesini kiminle göndereceğini sorar. Bu teklifi tuhaf bulan Lâle'nin annesi, bekâret ilişkisinin karı ve kocası arasında halledilecek bir mesele olduğunu söyleyerek kızının namusundan ve asaletinden söz eder. Lâle'nin annesi kızını bu şekilde övse de Fatma Hanım ikna olmaz ve oğlu Tosun'a da gelinin bekâretiyle ilgili aynı şeyleri söyler. Yazar, romanın bu sahnesinde Fatma Hanım'ın gelininin namusuyla ilgili şüphelerini anlatır (69). Tosun'un annesi bu isteğinde kararlı ve ısrarcıdır. *"Kurbanın olayım, dedi. Bu sizin de yüz aklığınızdır (69)."* sözleriyle kız tarafını ikna etmeye çalışır. Lale'nin annesi, Fatma Hanım'a kızının çok masum ve namuslu olduğunu söylese de cahil kadın uğur getirir inancıyla bu müjdeyi istemekten vazgeçmez (70). Kız çocuklarının evlilik günlerinde bekâret sorgulaması Anadolu'nun kırsal bölgelerinde karşılaşılan bir gelenektir. Bu gelenek toplumun kadına bakış açısını göstermesi açısından önemlidir.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında vaka zamanı Cumhuriyetin ilk yıllarıdır. Dönem itibariyle hızla değişen kadın algısı ve giyim-kuşam tarzı Faika'nın kaynanası ve özne arasında geçen diyaloglarda başarıyla yansıtılmıştır. İhtiyar kaynana, romanın asıl anlatıcısı üçüncü tekil şahısla

konuşurken Cumhuriyet Dönemi'nde değişen kadın algısına gönderme yapar: *"Allah'ın bildiğini kuldan ne saklayayım. Bana sorarsanız, ben artık kadın kalmadı diyorum. Niçin mi? Şimdiki kadınların hepsi birer erkek Fatma! Sokak bunlar için, kalem bunlar için, tiyatro, sinema bunların. Gitmedikleri neresi var. Amma kabahat kimde? Gene erkeklerde. Bizim zamanımızda bir kadın dar çarşafla sokağa çıksa, polisler çarşafını yırtarlardı. Bir kadın, bir erkek aynı arabaya binemezlerdi (18)."* Faika Hanım'ın kaynanası ve kahraman-anlatıcı arasında gelişen diyalogda asrilik özentisinde olan genç kızlara göndermeler yapılır: *Faika Hanım'ın kaynanası: "O canım İstanbul'u bırakıp bu dağ başlarına gelecek ne var. Şimdiki zaman adamlarında da akıl kaldı mı? Ben şu kadın aklımla kendimi onlara değişmem. Bir kadınların kıyafetlerine baksınlar. (kahraman-anlatıcı): "Ne var ya kadınların kıyafetleri fena mı?" (Faika Hanım'ın kaynanası): "İyi mi? Ben hiçbirini beğenmiyorum. Zürafa kadınlar gibi hepsi saçlarını kesmişler. Bizim zamanımızda zürafa kadınlar hepsi saçlarını keserlerdi. Saç kadının ziynetidir (17)."* Cumhuriyetin ilk yıllarında genç kızların sosyete özentisiyle değişen kılık-kıyafet şekli, eski geleneklere aykırı görüldüğü için kahraman bakış açısıyla eleştirilmiştir.

Anadolu'nun kırsal bölgelerinde yaşayan cahil ve vahşi bir kısım halkın İslamiyet öncesi dönemde olduğu gibi kız çocuklarını öldürdüklerini *Dağları Bekleyen Kız* romanında görmekteyiz. Hükümetin görevlendirdiği Adnan Bey, dağda şakiler hakkında bilgi toplarken uzun süreden beri ortalıkta görülmeyen Ahmet Çavuş'la karşılaşır. Ahmet Çavuş, Adnan Bey'e şakiler hakkında bilgi verirken ne derece vahşileşmiş olduklarını ortaya koymak için: *"Hepsinin beş on karısı var, hala içlerinde kız çocuklarını boğanlar bile var (63)."* ifadelerini kullanır.

Dünkülerin Romanı, sosyal gerçekçi bir eserdir. Kitapta medeniyetlerin kadın algısı konusunda Ahmet Reşit'in Paris'te tanıştığı kız arkadaşı Gretta'nın bakış açısıyla bazı açıklamalar yapılmıştır. İslam medeniyeti hakkında okuduğu kitaplardan Müslüman erkeklerin birden fazla kadınla evlenebildiğini ve kadınların bu medeniyete mensup toplumlarda değersiz bir varlık olarak kabul edildiğini öğrenen Gretta, bu konuyu Ahmet Reşit'le tartışır. Tartışma esnasında Gretta: *"Kadın isterse bir erkeğin hayatını cennete çevirebilir."* düşüncesini savunurken Ahmet Reşit yetiştiği kültürün etkisiyle kadının olumsuz yanlarına dikkat çeker:

"Şüphe yok. İsterse bütün ömrünü cehennemde yakar kavurur, değil mi? (117)." Romanın bu bölümünde Gretta, Avrupa'nın kadına bakış açısıyla Doğu medeniyetinin bakış açısını karşılaştırır. Avrupa medeniyetinin kadın hakları konusunda büyük mesafe aldığına dikkat çekilir.

Doğu toplumlarında erkek çocuklarının kız çocuklarına tercih edilmesi bir realitedir. Müslüman Anadolu halkının kız çocuklarına olumsuz bakış açısı *Harp Zengininin Gelini* romanına yansımıştır. Komik olayların anlatıldığı romanda yeni doğan çocuklara isim verme merasimi yapılır. Çocuğunun kız veya erkek oluşu yapılan muameleleri farklılaştırır. Uzun yıllardan sonra Cevdet Bey'in bir erkek çocuğu doğmuştur. Allah'ın bu ihsanına karşı Hacı Tahir Efendi eve gelip çocuğun kulağına ezanla birlikte Hüseyin Lütfi ismi okur. Yazarın ironik bir üslupla anlattığı bu bölümde Hacı Tahir'in bebeğin kendisi gibi zeki olması için ağzına tükürmesi ilginçtir (31). Kısa bir süre sonra Allah, Cevdet Bey'e bir kız evlad verir. Çocuğun ismi yine dinî bir törenle verilir. Hacı Tahir Efendi, çocuğun kulağına ezan okur ve çocuğun ismi güzelliğinden dolayı Bedriye olur (33). Bedriye bir kız çocuğu olduğu için isimlendirme töreninde ağzına tükürülmez. Yazarın açıklamasına göre: *"Çok şükür ki tükürük faslına hacet yok, çünkü kız evlatta okumuşluğun lüzumu zait (33)."* Bu komik ve nükteli ifadeler aslında ülkemizde az da olsa halen devam eden kız çocuklarına olumsuz bakış açısını gösterir.

Utanmaz Adam romanının vaka örgüsü baştan sona komik olayların sahnelenmesi üzerine kurgulanmamıştır. Romanda sosyal adaletsizlik ve kadın hakları konusunda ciddi ve tezli değerlendirilmelerin yapıldığını görüyoruz. Avnussalah'ın rehabilitasyon merkezinde düzenlediği konferansa konuşmacı olarak katılan Avukat Növber Hanım, kadın-erkek eşitsizliği ve kadının sosyal hayattaki yeri konusunda önemli mesajlar verir (302-309). Kadının ihmal edilmesinin ve kadına insanca muamele yapılmamasının en önemli sebebi kanunlardaki çarpıklıklar ve tutarsızlıklardır. Erkeğin egemen olduğu Müslüman toplumlarda zinanın tek suçlusu kadın olarak görülür. Hz Adem'in cennetten çıkmasına sebep Hz. Havva'dır. Bu sebeple kadın bütün suçların kaynağıdır (302). Avukat Növber Hanım'ın bakış açısıyla romanda kadınlar konusunda okuyucuya önemli mesajlar verilir: *"Kadını yaratılışta kendinden aşağı görmekle erkek yükselmiş olmaz. Çünkü insanların yarısı*

yüksek yarısı âdi olamaz. Erkek kendinde kadına göre büyük bir yaradılış görüyorsa o büyüklüğü doğuran kadındır. Erkekle kadın arasında paylaşılacak büyük küçük şeref yoktur. İkisi de bir Allah'ın yapısı, ikisi de bir dünyanın halkı, ikisi de insanlığın kaynağıdır. İkisi de yaratmanın bir esasıdır. İkisi de hayatın iki çekici kutbudur (307)." Avukat Növber Hanım verdiği konferansta kadınlar hakkındaki olumsuz algıyı değiştirme gayreti içerisindedir.

İncir Ağacı romanı, hilekâr ve yalancı Nüzhet'in nikâhsız bir ilişkiyle hamile bıraktığı Nihâl'in özelinde düşmüş hayat kadınlarının dramını anlatır. Nihâl, Nüzhet'le yaşadığı yasak ilişkiden sonra namusuyla birlikte bütün sevdiklerini yitirmiştir. Toplum ona bir cüzzam, veba veya bir kanser hastası gözüyle bakar. Nihâl felaketine sebep olan Nüzhet'i çalıştığı umumhanede öldürdükten sonra polise teslim olur. Nihâl'in karakolda komisere verdiği ifadelerde toplumun düşmüş kadın algısı hakkında önemli tespitleri vardır. Nihâl, düşmüş hayat kadınlarıyla ilgili şu tespitlerde bulunur: *"Komiser Bey… Fuhşu tel'in eden cemiyet, fahişeleri de müebbet bir hicrana mahkûm etmiştir. Onun cemiyet içinde yeri yoktur. Ve o namuslu bir aile yuvasının eşiğine bile basamaz. Bir kalabalık içinde üç beş insan arasında evvela onun fazlalığı hissedilir. Parmaklar uzanır. Hakaretler yağar ve tükürürler. Onun ismi küfür için bile en kuvvetli bir kelime olmuştur (87)."* Nihâl hayat kadınlarının psikolojisini ve toplumun onlara karşı tavrını çok iyi bilmektedir. Çünkü o da bu hayatın içinden gelmiştir. İçinde yaşadığı muhafazakâr çevre, gençlik hatasının bedelini ona ağır bir şekilde ödetmiştir. Toplumdan tecrit edilen Nihâl, çareyi umumhaneye sığınmakla bulmuştur. Nihâl karakol komiserine kendi özelinde bütün hayat kadınlarının karşılaştığı sorunları anlatmış olur (88). Müslüman toplumlarda zina işleyen kadına ve erkeğe farklı bakış açısı romanda irdelenmiştir. Toplumun kadınları iğfal eden erkeklere gösterdiği tepkiyle tecavüze uğramış kadınlara karşı gösterdiği tepki çok farklı ve birbiriyle çelişkilidir.

Kanlı Sır romanında sevgilisi Hüsrev'le bir araya gelen Mesture, ailesinin onu Halim Siret adında zengin bir işadamıyla evlendirmek istediğini söyler. Duyduğu haber karşısında paniğe kapılan Hüsrev, sevgilisinden ailesinin bu isteğine boyun eğmemesini ister. Mesturenin sevgilisi Hüsrev'e verdiği cevap dönemin kadına bakış açısını ortaya koyması açısından önemlidir: *"Bizde kızların, kadınların fikri reyi olur*

mu? Sorulur mu?(54).” Zavallı genç kız, bu baskılara direnemeyerek bu talihsiz evliliğe razı olmak zorunda kalır.

Aşkın Temizi romanında Konya'nın küçük bir kasabasında yaşanan sosyal ve bireysel sorunlar anlatılır. Romanda küçük bir Anadolu kasabası özelinde dönemin kadına karşı bakış açısını irdelenmiştir. Tıp tahsilini tamamladıktan sonra doğduğu kasabaya dönen Erden, sözlüsü teyzesinin kızını evlerinde ziyaret eder. Fakat eniştesi Erden'e beklediği ilgiyi göstermez. Araya bazı soğukluklar girdiği için kızını Erden'e vermek istememektedir. Enişte'nin konuşma arasında: *“Beş on yıl sonra evlenirsin (73).”* demesi Erden için bir hayal kırıklığı olmuştur. Kız çocuklarının on üç yaşlarında evlendirildiği, on altı yaşına kadar evlenemeyen kızların evde kaldığına inanıldığı bir toplumda bu cümlenin verdiği mesaj anlamlıdır (73). Romanda geleneksek âdetleri temsil eden Çavdar şeyhleri kendi aralarında konuşurken kadınlar konusunda peşin hükümlüdürler. Çavdar Şeyhi'nin kardeşi: *“Kadın kısmı gençliğinde saçının bir teli ile kırk zebani bağlarmış. İhtiyarlayınca da bin bir şeytanı bir şişe içine kapayıp ders verirmiş (375-376).”* ifadelerini kullanırken aslında içinde yaşadığı toplumun kadın algısını ortaya koymuş olur.

Bir An Sevinç romanında ana kahraman Sevim, babasının baskısına rağmen hedeflediği idealler uğruna evlenmeye yanaşmamaktadır. Otoriter baba kızının düşüncelerini içinde yaşadığı toplumun değer yargılarına aykırı bulmaktadır. Kızına sert bir üslupla:*“Eğer erkek olsaydın, o zaman sana 'kendini en yüksek ideale ver. Cemiyetine faydalı olmak için bütün ruhunla, kalbinle, vücudunla çalış; kendini bu idealin içinde unut.' derdim. Fakat değilsin! Sen ancak hayatını bir erkeğe verdiğin takdirde, böyle bir ideale hizmet etmiş olursun. Ve ben senin böyle yapmanı isterim. Cemiyetleri yaşatan ailelerdir. Aileleri kadınlar kurar. Ve bir kadının ilk vazifesi budur. Erkeğe hizmet etmekle ailene, cemiyetine ve nihayet idealine hizmet etmiş olacaksın. Ve düşün ki sen biraz da buna muhtaçsın! (49).”*der. Modern ve serbest bir yaşamı arzulayan Sevim, babasının kadınlara karşı bu gelenekçi bakış açısını tasvip etmez.

Sinekli Bakkal romanında Zaptiye Nâzırı Selim Paşa ve oğlu Hilmi, Avrupa musikisi konusunda tartışırlar. Hilmi, şark musikisinin halkın tembelliğine, yüksek sınıfların sefahatine ve kadınların zilletine sebep olduğunu söyleyince Selim Paşa

sinirlenerek: *"Kadınları bu bahse sokma. Bizimkiler herhalde Frenk karılarından daha edepli, daha hanım (61)."* der. Sabiha Hanım da oğluna kızarak: *"Kadınlara neden bidüziye hücum ediyorsun (63)."* der. Hilmi'nin bu soruya verdiği cevap dönemin kadın algısını ortaya koyması açısından önemlidir: *"Niçin etmeyeyim? Sade zevke, çocuk doğurmaya mahsus bir alet… Hangisine insan diyebiliriz? Zincirleri altın bile olsa hepsi birer esir (63)."* On beş yıldır İstanbul'da Müslümanlar arasında yaşayan Peregrini ise bu konuda farklı düşünür. Peregrini mutaassıp Katolik annesiyle Müslüman kadınları farklı açıdan mukayese eder: *"Sizin kadınlar daha çok muvazeneli, daha çok dünya ile alakadardır (255)."*der. Katolik kadınların dindarlığını marazi bulan Peregrini, Rabia'yı tanıdıktan sonra Müslüman kadınlara sempatiyle bakmaya başlamıştır.

Nişanlılar romanında vaka zamanı milli mücadele yıllarıdır. Cephede bulunan Yüzbaşı Fikret'in karısına Avrupa'da ikamet eden zengin iş adamı Suat Pertev'den aşk mektupları gelmektedir. Aşkına karşılık bulamayan Suat Pertev, kadınlara otomobil, kürk ve inci gibi güzel hediyeler almakla onları istediği gibi kullanabileceğine inanır (74). Sevgilisi Nilüfer'e yazdığı bir başka mektupta aldığı evlilik kararında ailesinin baskısının olup olmadığını öğrenmek ister. Suat Pertev, Nilüfer'in aile baskısıyla evlendirilmiş olabileceğini düşünmektedir. Mektubunda endişelerini dile getirirken kız çocuklarını istemedikleri bir evliliğe zorlayan zihniyeti eleştirir: *"Çünkü bizde anneler ve babalar kendi düşünüş zaviyelerine göre kızlarının istikbalini ve hayatını ölçmeye ve ona istikamet vermeye kalkarlar. Bu, eski ve cahilane bir itikattır (75)."* Suat Pertev, mektubun devamında ihtiyar anne ve babalarımız yarı mukaddes kabul ettikleri görücü usulüyle yaptıkları evliliği yıllarca huzurlu bir şekilde devam ettirdiklerini; fakat günümüz gençlerinin birbirlerini tanıyarak ve anlayarak evlenmelerinin lüzumunu söyler. Eski âdetlere göre evlilik ve kadına bakış açısı romanda Suat Pertev'in ifadeleriyle eleştirmiştir (76).

Sevenler Yolu romanında Nermin Hanım on sekiz yıllık eşi Ahmet Melik'ten boşanmak ister. Bu boşanmaya gönlü razı olmayan kocası Ahmet Melik karısını fikrinden vazgeçirmek için elinden gelen gayreti gösterir. Ahmet Melik, eşiyle evlilik kurumu hakkında uzun uzun konuşarak onu evliliklerini devam ettirmeye ikna etmeye çalışır. Nermin Hanım, eşinin kendisine olan ilgisinin azalmasından dolayı

ondan şikâyetçidir. Ahmet Melik, bir psikolog edasıyla evliliğe bakış açısını anlatır: "*Eski Yunanlarda evlilikte amaç çocuktur. Nesli devam ettiren bugünün aksine baba değil anneydi. Çocuğa hiçbir baba sahip çıkmazdı. Kadın ve erkek arasındaki bu tür münasebete rağmen Yunan aile yapısı günümüze göre çok daha sağlamdı. Bugün Amerika ve Afrika içlerindeki Kango gibi bazı kabilelerde evli bir kadın bütün kabile erkeklerinin ortak malı olarak görülmektedir. Günümüzde evlilik müessesesi temelde kutsal kitapların emir ve yasaklarına göre şekillenmiştir. Herhangi bir semavî veya batıl dine mensup olamayan ilkel kavimlerde kadına farklı bakış açısı bulunmaktaydı. Bir kadın hamile kaldıktan sonra artık hiçbir erkek ona yaklaşamazdı. Bütün kabiledeki erkekleri bu hamile kadını yarı mukaddes bir değer olarak görürdü. Günümüzde kocasının adını taşıyan kadın kocasınındır. Bu hüküm içtimaiyatta böyle olsa da hakikâtte böyle değildir. Eski dinî kanunlar zina eden kadını recimle cezalandırırdı. Erkekler zina suçunu işledikleri takdirde bu derece sert bir ceza almazlardı. Eski medeniyetlerde kadına ilkel kabilelerde olduğu gibi sadece bir dişi nazarıyla bakılırdı. Kadının içtimai hayatta bir rolü yoktu. İnsanlar böyle düşünür ve böyle yaşarlardı. Kanunlar devri başladıktan sonra anlaşıldı ki kadına hiçbir zaman tabiatına uygun bir değer verilmemiştir. Bugün başta Amerika ve Avrupa ülkelerinde kadının sosyal hakları konusunda çok önemli değişiklikler olmuştur. Kadın, artık adalesiyle birlikte düşüncesiyle de toplum içerisinde farklı bir değer görmeye başlamıştır. Günümüz medeniyetinin kadına olan bakışı açısı önemli ölçüde değişmiştir. Bugün kadın bedenî olmaktan çok ruhîdir. Fakat ruhî teşekkülüyle dişilikten çıkmıştır. Kadını sadece giyim ve kuşam gibi bedeni ihtiyaçlarıyla donatmaya çalışan erkekler kadından bekledikleri sadakat ve muhabbeti görememektedir. Kadını bunlarla zapt etmenin modası çoktan geçmiştir.* Aslında Ahmet Melik'in boşanma aşamasına geldiği karısıyla yaptığı bu uzun konuşmanın yaşadıkları olaylarla ilgisi yoktur. Ahmet Melik, geleneğe bağlı kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi kalabalık bir kitle huzurunda konferans verir gibi uzun uzun anlatır. (47-50). Geri ve cahil toplumlarda kadınların horlanması ve basitleştirilmesi Ahmet Melik'in bu anlatımında eleştiri konusu olmuştur.

Aşınmış Vicdanlar romanında Necmi, karısını Aksaraylı bir hayat kadınıyla aldatmaktadır. Romanın idealist kahramanı Sıtkı, yakın arkadaşı Necmi'ye yaşadığı bu kirli ilişkinin bedelini ağır bir şekilde ödeyeceğini söyler. Çünkü Necmi'nin

karısının da aynı şekilde ona ihanet edeceğine inanır. Hatta çıra gibi birden alevlenmeyen kadınları daha tehlikeli olduğunu söyler. Sıtkı'nın tespitine göre dertlerini içlerine atan kadınlar daha tehlikeli olabilirler (12). İdealist genç, kadın psikolojisini iyi bildiğine inandığı için çapkın arkadaşını: *"Bir aile sözü vardır: 'kadının başını bağlamalı'(116)."* sözleriyle uyarma ihtiyacı hisseder.

Beyza romanının birinci bölümünde vaka örgüsünden bağımsız sosyal mesajlar verilmiştir. Yazar, 1908 yılı itibariyle Anadolu'nun sefaletini ve perişanlığını Türk halkının inandığı yozlaşmış İslam esaslarına bağlar. Türk halkının Batı medeniyeti karşısında gerilemesinin temel sebeplerinden birisi de kadınların sosyal hak ve özgürlüklerden tecrit edilmesidir. Miras hukukuna göre kadınlara erkeklere göre daha az pay verilmesi yazarın bu konuda kullandığı bir argümandır. Osmanlı idaresi, şeriatın miras hukukunu tatbik ettikçe zavallı kadınlar ezilmiş oluyorlardı (44). Romanda İslam'ın nikâh hükümlerine de eleştiri yapılmıştır. Yazar, öncelikle İslam dininin erkekleri kadınlardan üstün tutup kadının izzet-i nefsini, ruhî ve maddi ihtiyaçlarını düşünmeyerek bir erkeğe dört kadın ve nihayetsiz cariyeler alma hakkını verdiğini iddia eder. Herhangi bir İslam kadını yirmi senelik evinin, dört beş çocuğunun kendisine ait olup olmayacağını bilemez. Kocasının ağzından çıkacak "boş ol" sözü ve ani vereceği bir karar yuvasının dağılmasına, sokağa atılmasına sebep olabilirdi. Kocası huysuzluğu yüzünden "boş ol" dese bile o kadın artık bir başka erkeğe nikâhlanıp bir yatakta sabahlamadıkça evvelki erkeğine varamazdı (47). Kadın İslam'ın miras, nikâh ve boşanma hükümleri altında ezilmekteydi.

Çöl Gibi romanında Nazan, kızı Nesrin'e hitaben hapishanede yazdığı mektubunda küçük yaşlarda kendi isteğinin dışında nasıl evlendirildiğini şu cümlelerle anlatır: *"O zamanın kızlarına umumiyetle verilen hayat hakkı, kocasını intihap hakkı, işte hep bu derece büyüktü! Seçilen seçilir, verilen karar verilir, sonra da büyük, bir medeniyet eseri olarak, ya annelere, ya yengelere, ya da teyzelere: 'Maamafih, kendin de bir kere kafesin arkasından bakarsın, seni zorla bu adama verecek değiliz.' dedirtilirdi. Hâlbuki çok zaman da bol rötuşlu veya kafesin arakasından bakan zavallı gözler, babaların, annelerin seçtiği kocalar 17-18 yaşındaki genç kız rüyalarının nişanlısına benzemediği için, yaş döker, günlerce,*

açıktan açığa bir şey diyemeden mukavemete çalışır, fakat neticede yine de 'sakın bizi üzmeğe kalkışma!' ihtarına boyun eğmekten başka bir şey yapamazdı (60,61)." Çilekeş Nazan Hanım, kadın olduğu için kendisinin de yaşadığı zulüm ve haksızlıkları kızıyla paylaşmıştır. Anadolu'nun kırsal bölgelerinde yeni doğan kız çocuklarına olumsuz algıyı bu romanda da okuruz. Nazan'ın kocası, kızının doğum haberini ilk aldığında karısına: *"Sana Ayastofonos'ta bir köşk aldım. Bana tosun gibi bir de oğlan verdiğin gün yedi katlı bir apartman yaptıracağım (83)."* der. Anadolu inanç kültüründe kadınlar için kullanılan 'saçı uzun, aklı kısa' yakıştırması da romanda Nazan'ın bakış açısıyla eleştiri konusu olmuştur (85).

Yalnız Dönüyorum romanında dönem itibariyle kadının cemiyet hayatındaki yeri ve değeri konusunda başkarakter Yıldız'ın bakış açısıyla önemli tespitler yapılmıştır. Yıldız, küçük yaşta çarşafa giren ablalarına ait hatıralarını anlattığında Türk kadınının kafesler ardında geçen karanlık ömrüne acıdığını söyler (19). Yıldız'ın ablaları evlerine gelen misafirlerin karşısına ancak babalarının izniyle çarşafla çıkabilirler (46). Yıldız, ablaları arasında özellikle Nükhet'i kendisine yakın hisseder. Çünkü: *"O, genç yaşta, çocuk yaşta evlendirilmiş, hayatı cemiyetin aile ananelerin, darbesiyle yaralanmış bir kadındı. Duyuyordu, ızdırap çekiyordu. Zorla sevemeyeceği bir adamla evlendirilmişti. Bütün bunlar cemiyetin sakatlandığından, bilgisizliğinden, duygusuzluğundan ileri geliyordu (60)."* Geleneksel İslami değerleri taassupla yaşayan bir aile ortamında yetişen Yıldız, Avrupaî bir hayata özendiğini açıkça söyler. Balolarda erkeklerle dans eden şık giyimli güzel kadınlara imrenir (19). Aslında Yıldız bu yönüyle laik ve çağdaş yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin simgesel değeridir. Yazar, kadın konusunda vermek istediği sosyal mesajları onun aracılığıyla verir. Yıldız, amcasının oğlu Fahir'le cemiyetin temel sorunları hakkında konuşurken Tevfik Fikret'in kadınlar için söylediği *"Elbette sefil olursa kadın alçalır beşer (61)."* dizelerinden yararlanır. Kadın, cemiyet hayatının aslî unsurudur. Bu unsur sağlıklı olduğu müddetçe beşer terakki eder. Gerçi II. Meşrutiyetin ilanından sonra kadınlara yeni sosyal haklar verilmişti. Fakat Anadolu kadınlarının çoğunluğu bu sosyal haklarının bilincinde değillerdi. Haklarının farkına varan kadınların büyük bir kısmı ise sosyete hayat özentisiyle gittikçe Frenkleşiyorlardı. Bazı ailelerde kadın, hâlâ peçesinin altında esir olarak yaşamaya devam ediyordu. İstanbul'da bazı softalar şık giyimli kadınların çarşaflarını kesiyorlardı. Dolayısıyla II. Meşrutiyetin,

kadını yaşadığı sefaletten ve cehaletten kurtarmak için aldığı tedbirler yetersiz kalmıştı (62). Romanda kadınlarla irdelenen konulardan biri de karı koca ilişkileri olmuştur. Anadolu kültüründe kadının kocasına sadakati büyük önem taşır. Evli bir erkek başka bir kadınla yasak ilişki yaşasa da kadın erkeğine sadık kalmalı ona ihanet etmemeliydi. Hilekâr Hasan, Yıldız'la evlendikten sonra yasak aşk ilişkilerine devam eder. Aldatıldığının farkına varan zavallı genç kadın geleneksel karı koca ilişkisini şu cümlelerle sorgular: *"Çocukken bana verdikleri aile terbiyesi neye yaradı? Bana: 'Kocana, evine hıyanet etmeyeceksin demişlerdi. Ben bu terbiyeyi niçin almıştım. Onu kim için hala kafamda saklıyordum (198)."* Romanda Yıldız'ın şahsında erkek baskısı altında ezilen Anadolu kadınların dramı anlatılmıştır.

Türk romanında çok sıklıkla karşılaştığımız Batılılaşma sorunu *Aşk Fırtınası* romanının ana temasıdır. Sosyal hayattan tecrit edildiklerine inanan genç kızlar, Avrupaî bir yaşam tarzıyla refah ve huzura ereceklerini düşünürler. Romanın başkahramanı Feriha, Avrupaî hayat tarzına özenen Türk gençlerini temsil eder. Uzakta gördüğü bir Hristiyan otelinde dans eden çiftleri düşündükçe kendisini esaret altına alınmış bir mahkûm olarak görür. Yazar, hâkim bakış açısıyla Feriha'nın iç dünyasını anlatır: *"Ve bizden az uzakta Hristiyan aileleri otelin büyük salonunda çift çift dans ederlerken, biz erkenden yataklarımıza, uykumuza çekiliyoruz. Bazen onların bu serbest yaşamına karşılık bizim haremdeki esir mahrumiyetimize isyan etmek, o dönen çiftlere karışmak istiyorum (19)."* Türk toplumu için Batılı eğlencelerin ne kadar yeni olduğu ve bu yeniliğin nasıl içselleştiği Feriha'nın bu cümleleriyle anlaşılabilir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde modern kadın kimliğini temsil eden Feriha, geleneksel kalıplardan uzaklaşarak çağdaş normlarla ve değerlerle boş zamanlarını değerlendirmek istemektedir. Bu istek toplumun fiziksel anlamda sürekli ve düzenli yeniden üretimi olmaksızın yaşayamayacağının göstergesidir. (Berktay, 1987: 25) Yazar, romanın bu bölümünde İslam toplumlarında sosyal alanlardan tecrit edilen kadınların dramını yansıtmaya çalışır.

Kadınları ve kız çocuklarını ötekileştiren zihniyet *Çöl Gibi, Aşınmış Vicdanlar, Nişanlılar, Sinekli Bakkal, Bir An Sevinç, Aşkın Temiz, Kanlı Sır, Utanmaz Adam, Harp Zenginin Gelini, İncir Ağacı, Dadaş Kız, Beyza, Yalnız Dönüyorum, Seveler Yolu, Aşk Fırtınası, Dünkülerin Romanı, Dağları Bekleyen Kız,*

Ayaşlı ile Kiracıları, Adam Sarrafı romanlarında eleştiri konusudur. İnkılâp Edebiyatı çizgisinde kaleme alınan bu romanların ortak mesajına göre Türk kadını asırlardan bu yana yozlaşmış İslami örf ve âdetlerin sosyal ve psikolojik baskı altında ezilmekteydi. Yeni ideolojisinin sağladığı kazanımlarla Türk kadını sosyal refaha kavuşmuştur. *Beyza* romanında kadınların İslami miras hukukunda uğradıkları zararlar anlatılır; *Yalnız Dönüyorum* romanında kız çocuklarının küçük yaşlarda çarşaf ve peçe giymeye zorlanmaları eleştirilir; *İncir Ağacı* romanında düşmüş kadınların sorunları basit bir hikâye örgüsü içerisinde yansıtılmaya çalışılır. Kız çocuklarını ötekileştiren zihniyet ve kadınların örtünme geleneği *Harp Zenginin Gelini* romanında ironi ve nükte malzemesi olmuştur. *Sevenler Yolu* romanında erkek hegemonyası altında ezilen kadınların sorunları irdelenir. Farklı medeniyetlerin kadına olumsuz bakış açısı yine aynı romanda değerlendirir. *Aşk Fırtınası* romanında modernize edilmiş kadın başkahraman özelinde yeni dönem Türk kadınının savrulan sosyo-psişik yanı irdelenir. Bu romanlarda kadınları ve kız çocuklarını ötekileştiren geleneksel zihniyet kadar sosyete ve lüks hayat furyasına kapılan genç kızlara da göndermelerde bulunulmuştur. Yazarların tamamı kadınlara yeni sosyal haklar tanıyan Cumhuriyet ideolojisinden yanadır.

2.1.1.4.18. Kutsal Mekânlar ve Objeler

Çalışmamızın bu bölümünde kutsal mekân ve obje olarak cami, medrese, tekke, zaviye, dergâh, türbe, mescit ve sancak-ı şerif göstergelerine yer verilmiştir.

Kutsallık medeniyetler arasında farklılık gösterir. Ülkemizin mensup olduğu İslam medeniyeti için başta Kâbe olmak üzere ibadet mekânları (camiler ve mescitler); dini eğitim kurumları (medreseler); tarikat mensuplarına ait tekkeler ve dergâhlar kutsal sayılır.

İslam kültürün Kâbe'den sonra en kutsal mekânlar olan camiler İstanbul'un mimari dekoru içerisinde asli unsurlarıdır. *"Evliya Çelebi 17. yüzyıl ortalarında başkentte bulunan anıtların sayımını yaparken hünkâra bağlı yetmiş dört camiyle, büyük vezirlere bağlı neredeyse iki bin camiden başka, değişik semtlerde yer alan on iki bin mescitten bahsediliyor. Mantran, bu sayıyı aşırı abartılı buluyor ve başka değerlendirmelere dayanarak, üçte birine indiriliyor: Toplam beş bin cami ve mescit.*

Öyle bile olsa, yine de etkileyici bir sayı bu ve gezginlerin akıl durdurucu minare ormanı karşısında düştükleri şaşkınlığını açıklıyor." (Goytisolo, 2002: 94) Tanpınar, *Beş Şehir* eserinde İstanbul'un camilerini tasvir ederken bu mekânların tarihî sanat değerlerini ve insanın ruhuna nüfuz eden derin anlamlarını ihmal etmez. Tanpınar'da camiler değişmeceli bir yapıya bürünür: *"Gerçek Bizans saltanatı Fatih ile Beyazıt külliyelerinin, İstanbul'un iki tepesine bir fecirden ardı ardına boşanmış güvercin sürüleri gibi beyaz ve yumuşak kondukları zaman yıkılır… Beyazıt Camii, İstanbul'un toprağına atılmış bir çekirdek gibidir. Bütün ilerideki gelişmeler, çiçek açmalar, bütün feyizli mevsimler onda vardır."* (Tanpınar, 2006:121) Ülkemizin birçok yerleşim yerinde türbeler ve doğal olarak her yerinde mezarlıklar bulunmaktadır. Hayatı anlatan romanlarda türbeler ve mezarlıklar ara ara karşımıza çıkar. Bunların bir kısmı olayların cereyan ettiği veya yöneldiği mekânlar olarak kullanılır. Özellikle batıl halk inanışlara sahip cahil ve saf mahalle kadınları için türbeler caziptir.

Tekke ve zaviye kanunun çıkmadığı dönemleri anlatan bir kısım realist romanlarda bu dinî sembollerin de kullanıldığını tespit ediyoruz. Cumhuriyet ilk yıllarında tekke ve zaviyelerin resmen kapatılmasının (1925) ardından bu dinî kurumların sosyal alanlarda işlevi sona ermiştir. Dolayısıyla hayata ayna tutan romanlarda da bu göstergelerin kullanımı zamanla azalmıştır. Cami ve medreselere kıyasla tekke ve zaviyelerin romanlarda kullanımı daha sınırlıdır. Cumhuriyet romancıları tekke ve zaviyelerinin kaldırılma sebeplerini halka izah edebilmek için bu kurumların yozlaşan yönlerini işlemeye gayret etmişlerdir. Farsça kökenli bir sözcük olan dergâhın *"kapı, eşik, kapı yeri, sığınılacak yer, makam, tekke gibi manaları vardır. Tarikat mensubu şeyhlerle, dervişlerin ikametgâhı olan büyük tekkelere dergâh denir. Hürmeti arttırmak için şerif sıfatı eklenerek dergâh-ı şerif de denilir. Kelime hafifletilerek 'dergeh' şeklinde de telaffuz edilir."* (Cebecioğlu, 2014: 60) Farsçada dayanacak yer anlamına gelen tekke ise tasavvuf erbabının, oturup kalkmalarına, sülûk çıkarmalarına, âyin yapmalarına mahsus yere denir.

Yazarlar gerçek hayatın bir yansıması olarak cami, mescit ve medrese gibi sosyal kurumları romanlarında bir dekor olarak kullanırlar. Milli değerlere farklı bir hassasiyeti olan Türkler, vatan topraklarını, bayrağı ve sancak-ı şerifi canlarını feda

edecek kadar kutsal görürler. Kutsal mekân olarak Kâbe'yi *Hac İbadeti ile ilgili Hususlar* başlığı altında ve bir kısım türbeyi de *Batıl İnançlar ile ilgili Hususlar* başlığı altında değerlendirdiğimiz için söz konusu göstergeleri bu kategoride değerlendirmeye gerek duymadık.

Ayşim romanı 18. yüzyıl Osmanlı inanç kültürünün önemli bazı unsurlarını yansıtır. Reel hayatta olduğu gibi kurgu dünyasında da camiler, Müslümanların günlük hayatında canlıdır. Ayşim'in babası Kılıç Baba, romanın dindar bir karakteridir. Akşam namazını Eyüp Sultan Camisi'nde kılar (36). Sarayın korsanları Ayşim'i evinden kaçırmak için Kılıç Baba'nın namazı kılmak için camiye gittiği anı seçerler. Kılıç Baba'nın yatsı namazını kılmak için Fatih Camisi'ne gittiği geceyi fırsat olarak kollayan korsanlar savunmasız kalan Ayşim'i kaçırmayı başarırlar (52). Din görevlileri romanın yozlaşan tipleridir. Padişah III. Ahmet döneminde saray çevresinde dönen dolaplarda din görevlilerinin de parmağı vardır. Ayasofya Camisi Vaizi İspirizâde hilekârların önde giden kişilerinden biridir (137). Kutsal bir bayrak olarak kabul edilen Sancak-ı Şerif altında halkı cihada çağırma söylemini Ayşim romanında okuruz. Sancak-ı Şerif İslam devletlerinin halifesi Osmanlı sarayının kapısında dalgalanıyordu (161). Lale Devri'nde lüks ve şatafatlı eğlence hayatına dalan padişaha karşı ahiler ve yeniçeriler isyan hareketi başlatır. Bu isyana karşı saray ağaları korku ve telaşa kapılıp halkı: *"Allah'ını seven Sancak-ı Şerif altına toplansın! Sancak altına girenlere ihsan var! (102)"* sözleriyle sarayı korumaya, sancak altında birleşerek isyancılarla mücadele etmeye çağrılırlar.

Boz Kurt romanında vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında devam eden Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Roman Anadolu'nun reel hayatını yansıtır. Nuriye Hanım, savaştan dönmeyen evladının şehit olduğunu düşünerek Kızıltaş Camisi'nde bir mevlit verecektir. Öksüz ve yetim Mehmet'i bu hayırsever kadına evlatlık vermek isteyen komiser muavini, Mehmet'i bu camiye getirir. Bu bölümün sahnelenmesinde cami, minare, kubbe, ezan, namaz, cemaat ve abdest gibi dinî sembollerin kullanıldığını görüyoruz: *"Mehmet'le Muavin Bey Kızıltaş Camisi'ne girdikleri zaman şadırvanın etrafı abdest alanlarla çevrilmişti. Kubbesinden allı yeşilli loş bir ziya süzülen küçük bir mabedin içi hınca hınç doluydu. Mütemadiyen aralıklanan kapıdan ikişer beşer giriyorlar, çoraplı ayakların halılara basan yumuşak yumuşak*

hareketi bile derin bir mütevekkil sükût içinde işitiliyordu. Minareden kubbenin dışına ezan sesi aksedince cemaatin hep birden Allah divanına kıyamı gönül titreten bir huşu ile kubbelerde geniş geniş dalgalandı. Namazdan sonra kalpten okunan duaların bazen küçük dalgacıkları dudaklardan taşıyor ve uhrevi havada yüksele yüksele gözlerin yetişemeyeceği kadar yüksek olan Allah'ın huzuruna ulaşıyordu (81)." Anlatıda camilerin Müslüman halkın sosyal hayatında üstlendiği misyon açıkça görülmektedir.

Çakıcı Efe 'nin yerli teması cami sembolüyle güçlenmiştir. Anlatıda köy ve kasaba camileri belirgindir. Roman bu yönüyle olayların geçtiği Ege Bölgesi'ndeki köy ve kasabaların sosyal hayatına ayna tutar. Eşkıya reisi Çakıcı Efe'nin dinî yanı güçlüdür. Fakat inancını bilinçli yaşamaz. Gittiği köy ve kasabalarda beş vakit namazını ihmal etmeden kılar. Dolayısıyla camiler vaka örgüsünün anlatımında sıklıkla geçer.

Tekrar Unsurları: (67, 88, 308, 310, 379, 557, 559)

Dünkülerin Romanı'nda Anadolu'nun hurafelerle dolu sosyal ve kültürel hayatı anlatılır. Vaka zamanı Osmanlı Devleti'nin son yüzyılıdır. Romanda dinî semboller yozlaşan ve savrulan yönleriyle yansıtılırlar. Yazarın yorumuyla Türk köylüsü halen medreselere gitmekte, medrese hocaları kendilerine cennetin kadayıf duvarlarından söz etmektedir (34). Çatalca önlerine kadar gelen Bulgar ordusuna karşı Türk halkının yaptıkları tek şey tekkelerde dua etmektir (40). Müslüman Türk halkın cehaletine ve duyarsızlaşmasına en büyük sebep medreseler olmuştur. Anadolu'nun sosyal ve ekonomik durumunu incelemek üzere görevlendirilen gazeteci Cemil Hakkı, Mevlana'nın yeşil türbesinden Ahmet Reşit'e yazdığı mektupta Konya izlenimlerini anlatır. Özellikle medrese hocalarının, camilerdeki imamların ve hafızların memleketin sefaletine karşı ilgisizlikleri onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Mutaassıp medrese hocaları ve yobaz zihniyetle yetişen talebeleri toprakları işgal edilen ve özgürlükleri ellerinden alınan Anadolu halkına ne fayda sağlayabilirdi? Genç gazeteci, Konya'da yaşadığı hayal kırıklığını mektup arkadaşı Ahmet Ziya'ya yazdığı mektupta uzun uzun anlatır (154-156). Cemil Hakkı Konya'dan sonra gittiği Afyon ve Bursa'da da halkın içler acısı halini gözlemlemiştir. Kahvehane ve imaret; tekke ve cami; medrese ile sebil arasında şuursuz ve amaçsız

bir hayat yaşayan insanlar geleceğe karşı ümitsiz ve bedbin bir ruh hali taşımaktadırlar. Türk gençleri, adım başı kurulan camilerde, tekkelerde ve medreselerde ömürlerini boşu boşuna geçirmektedirler (189-191).

Tekrar Unsurları: (52, 67, 67, 144, 254, 189, 190, 191)

Kır Çiçeği romanında Fatih Camisi'nin ihtişamından söz edilmiştir. Romanın ana konusu annesi ve babası Ermeni mezaliminde katledilen Çiçek'in çileli yaşamıdır. Erzurumlu Çiçek küçüklüğünde hayal ettiği İstanbul'u yakın arkadaşı Güllü'ye anlatmaya çalışırken Fatih Camisi'nin bütün camileri içine alabilecek genişlikte olduğunu söyler (29). Anlatıda İstanbul'un Fatih Camisi'ne atıf yapılması romanın realist yanından kaynaklanmıştır.

Ercüment Ekrem Talu'nun *Papeloğlu* romanında İstanbul Eminönü semtinde halen faal olan Yenicami'nin ismi anılmıştır (22). Galata ve Beyoğlu âlemlerine gitmek üzere yola çıkan piyango zengini Satılmış ve arkadaşı Kara Mehmet, Yenicamide mola verir. Yazar, Satılmış ve Kara Mehmet'in içinde bulundukları durumu şöyle dile getirir: *"Arkalarında, efendilerinin hediyesi olan birer sivil elbise vardı. Satılmış'ınki dapdaracık bir redingot, Kara Mehmet'inki ise üzerinde sümüklü böcek gezmiş gibi yer yer parlayan lacivert bir kostümdü. İkisi de Yenicami'de mola vermişler, fesleri kalıba çektirmişler, potinleri de boyatmışlardı (44)."*

Bir Kız Böyle Düştü romanında vakanın bir kısmı Mevlevî dergâhından (tekke) geçmektedir. Romanda Şeyh Abid Çelebi'nin dergâhında cuma günleri sazlı sözlü ibadetler yapıldığı belirtilmiştir (9,10). Celal, medrese öğretmenliğine atandıktan sonra eski aile dostu Mevlevî Şeyhi Abid Çelebi ile Mevlevî dergâhında görüşmeye başlar. Celal'in ara sıra gittiği Mevlevî dergâhında musikili, aşklı, sevdalı bir ibadet olurdu (10). Lavanta kokulu semahanede genç dervişler semazen gösterileri yapardı (10). Romanın akışında önemli bir kırılma noktası olan Celal ve İffet aşkı da bu Mevlevîhanede yaşanmıştır. Celal, Mevlevî dergâhında gördüğü Hacı Mansur'un kızı İffet'e âşık olur. Celal kapıldığı bu melankolik aşktan dolayı dergâhta yapılan ayinlere katılmaz olmuştu. Şeyh Efendi, Celal'in dergâhla ilişkisini kesmemesi için ona beğendiği bir odada kalmasını teklif eder (18). Celal'in aslında dinî yönü zayıftır. Fakat dergâhta yapılan ayinler hoşuna gider. Celal bir ara

kendisini Mevlevî dergâhına o derece kaptırır ki kalbinde sadece İffet'in ve Mazlum Dede'nin aşkını taşıdığını söyler. Celal bu dönemdeki ruh halini: *"Aşk Allahımız; âşıklık tarikimiz; gönlümüz de dergâhımızdır (19)."* cümleleriyle yansıtır. Celal'in İffet'e olan aşkı tekke ehlince duyulur. Şeyh Efendi, İffet'i babası Hacı Mansur'dan istetmeye karar verir. Mazlum Dede, bu kararı Celal'e ilettiğinde Celal büyük bir utanç duyarak endişesini dile getirir: *"Ne olacak ben şeyhin cenahında bulunan, tekkesine ve evine devam eden bir adam ve sonra bu eve gelip giden bir ailenin kızına âşık! Bu nasıl olur? Hacı Mansur Efendi buna ne der? (21)."* Günün sonunda Şeyh Efendi bu konuyu konuşmak için Celal'i yanına çağırır. Gece Şeyh Efendi ve Celal tekkede karşı karşıya çorba içerek bu konuyu konuşurlar (21). Fakat Hacı Mansur, Celal'i namaz kılmadığı, asil bir aileden olmadığı ve muallim olduğu için damatlığa kabul etmez. Romanda Mevlevî dergâhı sadece olayların yaşandığı kapalı bir mekân olarak geçmektedir. Dergâhta sazlı ve konserli ayinlerin yapılması Mevlevî tarikatının yozlaşan yönünü göstermektedir.

Gece Konuştu romanında geçen kutsal mekânlar reel hayatla örtüşür. Anlatıda İstanbul'da çok tanınan Yenicami, Ayasofya, Fatih, Eyüp Sultan. Ağa ve Yeraltı camilerinin yanında kurmacanın mahalle camisi birer yer adı olarak kullanılmıştır. Laikliği savunan bir anlayışla kaleme alınan romanda camilerin kutsal yönüne hiçbir vurgu yapılmamıştır. Kahraman-anlatıcı Niyazi, küçüklüğünde dindar olduğunu bazen padişahın Ayasofya'da okuttuğu mevlitlere gittiğini anlatır (179). Niyazi, camide mevlitlerde sepet sepet şekerlerin dağıtıldığını unutmadığını söyler. Niyazi'nin çocukluk yıllarında annesiyle birlikte gittiği Ayasofya Camisi'yle ilgili hatırladığı tek şey annesinin anlattığı Hz. Hızır'la ilgili hikâyelerdir. *Gece Konuştu* romanının dinî yanı zayıftır. Camiler vakanın cereyan ettiği bir mekân veya adres karşılığının dışında bir anlam ifade etmezler.

Tekrar Unsurları: (17, 45, 100, 112, 184)

Gökyüzü romanı ispirtizmaya merak salan ateist kahramanların trajikomik maceralarını anlatır. Romanda ülkemizin meşhur camilerinden Ayasofya, Süleymaniye, Fatih ve Yeşil camilerinin adları geçer. İspritizmaya merak salan anlatıcı özne, yakın arkadaşları Sevim ve Mükerrem'le birlikte metruk bir evde yapılacak ruh çağırma seansına katılmak için Bursa'ya giderler. Ateist kahramanların

bu akıl dışı maceralarının anlatımında Bursa'nın meşhur Yeşil Cami'si, ihmal edilmemiştir. Anlatıcı-kahraman, Yeşil Cami kahvesinin önünde Almanya'dan gelen bir grupla otururken camiden çıkan birkaç kasketli ihtiyarın homurdanarak gelenlere bakmasından söz etmiştir (68). Mükerrem'in tarifine göre ruh çağırma seanslarının yapılacağı perili metruk ev Emirsultan ve Yıldırım camilerinin arasındadır (68, 69). İspritizma meraklıları için camilerin mistik bir çağrışımı yoktur. Bursa'daki perili evde ispirtizma seansı Sevim'in psikolojik bir sarsıntı geçirmesine sebep olur. Sevim'in hastalığına karşı doktorlar da çaresiz kalır. İnanç krizi yaşayan anlatıcı-kahraman, Sevim'in bu hastalığından sonra dine yönlmeye başlar. Çok sevdiği evlatlığı Sevim'in psikolojik bunalım geçirmesine üzülen dinsiz özne camilerde dua etmeye yönelir. Çocukluğu cami çevresinde geçen ateist öznenin sıkıntı ve çaresizlik anında dine yönelmesi tesadüfü değildir. Camilerin bilinçaltına verdiği mesajlar yıllar sonra tezahür etmiştir. Özne uzun bir aradan sonra ilk kez dine yönelmiştir. Yaşadığı bu ruh haliyle kendisi gibi ateist olduğunu gizlemeyen Mükerrem'in yıllar önce Bursa'daki Yeşil Cami önünde söylediği sözleri hatırlar: *"Belki seni birkaç sene sonra tersine çevrilmiş bir kasketle burada dua ederken görürüz (220)."* Ateist özne, dine olan ön yargısıyla Nemrut gibi gökyüzüne attığı okların tek tek kendisine doğru geri döndüğünü söyleyerek ruhundaki gelgitleri itiraf etmiş olur.

Tekrar Unsurları: (10, 82, 68, 70, 76, 77, 118, 81, 83, 142, 220)

Fatih Camisi, *Bağlar Arasında* romanında Necla'nın sevgilisi İclal'in gerçek yüzünü gördükten sonra Kozlu'da çalışan mühendis kocasına dönmek için çıktığı yolculuk sahnesinde kullanılmıştır. Necla, Galata rıhtımından ayrılırken sallanan mendiller dünkü hayatını saklayan bir hatıra defterinin sahifeleri gibi açılıp kayboluyorlar ve Fatih Camisi'nin ardından yayılmaya başlayan akşam güneşinin kızıllığı arasında eriyordu (115).

Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında reel ortamın dışına çıkmaz. Vakanın cereyan ettiği Sinekli Bakkal Mahallesine yakın camiler, tekkeler, konaklar ve işyerleri gerçek hayata aittir. Enginün, romanın başkahramanı Rabia'nın doğup büyüdüğü ve hiç ayrılmayı düşünmediği bir arka sokak olan Sinekli Bakkal'ın bütün milli ve beşeri değerlerinin toplandığı mekân olarak takdim edildiğini söyler. (Enginün, 1989: 76) Camiler, vakanın cereyan ettiği geniş mekânda dekoratif bir fon

oluşturur. Hafız Rabia, Ramazan ayında, cuma günlerinde ve kandil gecelerinde camilerde mukabele ve mevlit okur. Bu camilerin adlarını Peregrini ve Cüce Rakım arasında geçen bir diyalogda öğreniriz. Rabia o gün için Ayasofya'da, cumartesi günleri Fatih Camisi'nde, perşembe günleri de Valide Camisi'nde bunun dışında kalan günlerde ise Sinekli Bakkal mescidinde Kur'an-ı Kerim okumaktadır (114). Zaptiye Nâzırı'nın eşi Sabiha Hanım'ın Rabia'yı Kur'an-ı Kerim okurken dinlediği ilk yer Valide Camisi'dir (38). Adıvar, kurmacasında gerçek hayata sadık kalmaya özen gösterir. Rabia'nın yaşadığı muhafazakâr çevrenin İstanbul'un Fatih ve Aksaray semtlerinde olduğunu bilir. Yazar, cami adlarını bu çevrelerden seçer.

Tekrar Unsurları: (33, 34, 38, 79, 116, 117, 266, 355, 365, 375)

Sinekli Bakkal romanında türbe göstergeleri de sadece dekoratif birer fon oluşturur. Tembelliğinden dolayı ömründe hiç namaz kılmayan Çingene Pembe, ümidini evliyalara kesilen kurbanlara ve türbelerde yakılan kandillere bağlar. *"Pembe'nin bir isteği olunca bir taraftan da bakıcılar, büyücüler vasıtasıyla perilere, cinlere başvururdu (266)." Sinekli Bakkal* romanında tekke ve zaviyeler aleyhinde okuyucuyu şartlandırılmaz. Tekkelerin kaldırılması fikrini savunan tek karakter Jön Türklerin ateşli savunucusu Şevki'dir. Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'nin dinî ve felsefî telkinlerini içine sindiremeyen Şevki: *"Bence en evvel bu memleketten tekkeleri kaldırmalı (89)."* diyerek Vehbi Dede'nin beslendiği kaynakların kurutulmasını ister. Romanın dinsiz karakteri Peregrini de Osmanlılardaki tekke nüfusunun halk üzerindeki tesirini olumsuz bir üslupla eleştirir (251). Mevlevîhane okunan romanlar içerisinde *Sinekli Bakkal'da* geçmektedir. Hristiyanlıktan aforoz edildikten sonra İstanbul'a gelen Peregrini, inanç boşluğunu Selim Paşa'nın konağında tanıdığı Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'nin dinî telkinleriyle doldurmaya çalışır. Şahinağa Sokağında Galata Mevlevîhanesi civarında bir evde yaşayan Vehbi Dede'yi ziyaret eder. Bu ziyaretinde altı yıllık dostu Vehbi Dede'yle felsefî ve dinî konularda uzun uzun sohbet ederler (249, 258). Galata Mevlevîhanesi, Galata'da bu günkü Beyoğlu, Tünelde 1491'de kurulan İstanbul'un en eski Mevlevî tekkesi; günümüzde divan edebiyatı müzesidir.

Yenicami, *Yosma* romanında silik bir mekân olarak karşımıza çıkar. Ferit arkadaşı Refet'e sevgilisiyle buluştuğu romantik günler hakkında bilgi vermektedir.

Ferit, sevgilisi Nesrin'in (Yosma) bir süre sonra Yenicami'nin kemerlerinden geçip kaybolduğu söyler (62).

Barbaros'un Ölümü romanında camilerin ibadetin dışında toplantı mekânları olarak kullanıldığını tespit ediyoruz. Cezayirli Şeyh Salim, Barbaros'un memleketlerini ele geçireceği haberini aldıktan sonra halkı camide toplayarak onlara şehirde gördükleri Türkleri öldürmeleri için yemin ettirir (29). Müslümanların yaşadığı mekânlarda savaş ve isyan ile ilgili kararların alındığı ana merkez bu şekilde camiler olmuştur. Şeyh Salim, camide topladığı yerli Müslüman halkı Türkler aleyhine kışkırtmaktadır. Türk donanma komutanı Barbaros, Cezayir halkının Osmanlılara ihanet etme ihtimalini düşünerek bu ülkeye sefer düzenler ve şehrin kontrolü eline alır. Barbaros, Cezayir'e gittiğinde kendisini derinden sarsan bir haber alır. Hizmetçisi kadın Ayşe, efendisi Hızır'a, Akte'nin vefat etmeden önce saçından birkaç tel bıraktığını şu anda bir Müslüman mezarlığında yattığını anlatır. Bu kara haberi alan Hızır: *"Demek ki prenses Akte ölürken Müslüman olmuştu (156)."* der. Akte, ölmeden önce hizmetçi kadın Ayşe'ye: *"Haydi, koş. Şu karşıki mescidin güzel sesli müezzinine haber ver. Minareye çıksın ve yanık sesle bir ezan okusun. Ben Müslüman olarak öleceğim (157)."* diyerek ölmeden önce ihtida ettiğini ilan etmiştir. Akte, minareden ezan sesi işitilince gözlerini kapar ve huşu içinde dinlediği ezan sesinden sonra ölür. Yazar, cami, mescit, minare ve ezan gibi dinî sembolleri kullanarak kurmacasını reel dünyaya yakınlaştırır.

Erzurum halkının camilere verdikleri kutsal değeri *Dadaş Kız* romanında okuruz. Havaların soğumasıyla ve ordunun bozulmasıyla Gazi Muhtar Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Erzurum'daki Aziziye tabyasına geri çekilmiştir. Savaşın Aziziye kalesine kadar geldiğini duyan halk, telaşa düşmüş savunma hazırlığına başlamıştır. Dua etmekten başka ellerinden yapacak bir şey gelmeyen ihtiyarlar hatimler indirirken, "*camiler dua edenlerle dolup boşalıyordu* (115)."

İslam teolojisini benimsemiş toplumlarda halk camilerle yakından ilgilidir. Geriye dönük düşünüldüğünde Müslüman Türk halkının camilere olan ilgisinin şimdikinden çok daha fazla olduğu bir realitedir. Kaptan-ı Derya Hayrettin Barbaros'un XV. yüzyılda Haçlı donanmasıyla yaptığı kritik savaşları anlatan *Hayrettin Barbaros* romanında camiler belirgindir. Dindar ve cesur Hızır,

Müslümanlar için kutsal ay geldiğinde camilere gitmekte mukabele ve vaaz dinlemektedir (33). Olayların cereyan ettiği yüzyılda camiler ibadetin dışında siyasî ve sosyal sorunların çözüldüğü bir mekân olarak da kullanılmıştır. Hızır'a isyan eden suikastçılar camide toplanarak sorgulanmıştır (57). Haçlı ordularının saldırdıkları Müslüman beldelerde öncelikli hedef camiler olmuştur.

İnsan Artıkları romanında camiye namaz kılmaya gelen cemaatin cami girişinde dilenen sokak çocuklarının sosyal sorunlarına karşı duyarsızlıkları eleştirilmiştir. Faik ve kardeşi Emin açlıklarını bastırabilmek için cami girişinde dilenirler. Cami müezzini, dilenen çocukları hırsızlıkla itham eder. Aç ve sefil çocuklar, cami kapısında kendilerine hiçbir yardım eli uzatılmayınca çareyi hırsızlık yapmakta görürler.

Tekrar Unsurları: (7, 8, 10, 14, 25, 26)

Sabahattin Ali *Kuyucaklı Yusuf* romanında gerçek nesneleri kullanır. Romanın vaka örgüsünde dekor olarak kullanılan Kurşunlu Camisi ve Bayramyeri Camisi bugün Edremit merkezinde ibadete açık mekânlardır. Nazilli'de yaşayan Yusuf'un annesi ve babası eşkıyalar tarafından öldürülmesinden sonra olayı teftişe gelen Kaymakam Selahattin Bey, Yusuf'u evlatlık olarak yanına alır. Bir süre sonra Kaymakam Selahattin Bey'in tayini Edremit'e çıkar. Yazar böylece çocukluk yıllarının geçtiği Edremit'in açık ve kapalı mekânlarından yararlanma fırsatı bulur. Fethi Naci: *"Kuyucaklı Yusuf okuduğum Türk romanları içinde ayrıntılarının en mükemmel, en ustaca kullanıldığı romanlardan biri. Sabahattin Ali'de inanılmaz bir gözlem gücü, inanılmaz bir bellek var."* der. (Naci, 2012: 231) Yusuf, camileri bir kamera gibi uzaktan seyreder. Hiçbir zaman camilerin mistik atmosferini içeriden teneffüs etmez. Çünkü: *"Yusuf'un camiyle, namazla, din ve imanla pek alışverişi yoktu (161)."* Bayramyeri Camisi'nin önünden geçerken hızlı hızlı namaz kıldıran imamın sesine ve kısa fasılalarla secdeye varan cemaatin patırtısına dikkat eder (72). Romanda camiler kısa tasvir cümleleriyle tanıtılır. Yazar, Kurşunlu Camisi'nin nesne değerini iri kubbesi ve daima donuk parlayan ışıltısı ile tasvir eder (19).

Kuyucaklı Yusuf, Edremit'in sosyo-kültürel yaşamını yansıtmada oldukça başarılıdır. Romanda Edremit'teki bir Kadirî tekkesinin varlığından da söz edilmiştir.

Edremitli çocuklar, *"Bilhassa perşembe akşamları sabırsızlıkla beklerlerdi. Bu gece Kadirî tekkesinde zikir olduğu için çocuklar tekkenin etrafında dizilirler, içeri girenler, bilhassa kadınları seyrederler, sonra da ite kaka pencerelerden yanaşarak hünküren dervişlere bakarlardı. İçlerinde bazı imtiyazlıları ve usluları vardı ki, babaları ile tekkeye girmeye, hatta bazen zikre karışmaya mezun idiler. Bunlar, sebebini anlamadıkları bir gayş ve cezbe içinde, vücutlarının bütün elastikiyeti ile iki tarafa sallanırken dumanlı gözlerini orada yukarıya, kadınlar tarafa kafesine kaldırırlardı (28, 29)."* Romanın vaka zamanı 1903 ve Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılları arasındır. Tekkelerin 30 Kasım 1925'te Atatürk'ün çıkardığı bir yasayla kapatıldığı dikkate alınılırsa romanın reel hayatı anlattığı ortaya çıkar.

Ölünceye Kadar romanında Ayasofya Camisi, Kadıköy ve Fenerbahçe sahillerinin tasvirinin yapıldığı bir gökyüzü manzarasında dekor unsuru olarak kullanılmıştır. Caminin tabiat manzarasında bir dekor unsuru olmanın ötesinde karşıladığı herhangi bir mistik anlam bulunmamaktadır (209).

Türk Yıldızı Emine romanında Kahraman, Emine'ye karşı duygusal bir yakınlık duymaya başlar. Fakat kendisine amca diye hitap etmesi duygularını bastırmasına sebep olur. Kahraman, yaşadığı platonik aşkla melankoliğe yakalanır. Derdini içine gömen Kahraman'ın psikolojik hastalığı çevresindeki herkesi endişelendirir. Doktorlar hastalığın çaresini bulamamaktadırlar. Şerife teyze, evladı gibi sevdiği Kahraman'a büyü yapıldığına inanır. Büyüyü bozmak için bildiği bütün camileri, tekkeleri, türbeleri dolaşır (271). Kahraman bir süre sonra ortalıktan kaybolur. Şerife teyze çok sevdiği evladının ayrılığına dayanamayarak vefat eder. Şerife teyzenin cenaze namazı Aksaray Camisi'nde kılınır. Cenaze Edirnekapı mezarlığına defnedilir (302).

Bulgaristan'da Müslüman Türk halkına ve askerlerine yapılan zulüm ve haksızlıklara dayanamayarak dağlara çıkan İstoyan'ın anılarını anlatan *Bulgar Sadık* romanında da ezan, vaktin belirleyicisi olarak kullanılmıştır. İstoyan Müslüman Türk paşalarıyla dostluk kurduktan sonra ihtida etmiştir. Müslüman olduktan sonra Mehmet Sadık adını alan İstoyan için dinî bir merasim yapılmıştır. Mehmet Sadık anı defterinde bu olayı anlatırken merasim sırasında Serez camilerinden yükselen ezan sesinden çok etkilendiğini şükür gözyaşlarına hâkim olamadığını yazmıştır (52).

Çöl Gibi romanında asıl kahraman Nazan, kendisini iğfal eden Vedat Melih'i öldürdüğü için altı yıl hapis cezası alır. Hapishanede, kızı Nesrin'e hitaben yazdığı hatıra defterinde çocukluk yıllarında Süleymaniye Camisi'ne yakın oturdukları evlerinde duyulan ezan sesini hâlâ unutamadığı ve bu sesin kendisine büyük bir huzur verdiğini söyler (78).

Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanındaki camiler Tanpınar'ın *Beş Şehir* eserinde olduğu gibi anlam genişlemesine uğramaz. Romanda adları geçen Süleymaniye, Fatih, Yenicami, Ayasofya ve Beyazıt Camileri olaylar zincirinin cereyan ettiği mekânın bir halkası veya eylemin yönünü belirlemek için kullanılırlar. *Üç İstanbul*'un ana kahramanı Adnan'ın tamamlamaya çalıştığı *Yıkılan Vatan* romanının giriş sahnesinde 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşından söz edilir. Babası 93 harbinde şehit olan Adnan, saray imamının Ayasofya Camisi'nde şeyhülislamın fetvasıyla Sultan Abdülhamit'i gazi ilan etmesini nükteli bir dille eleştirir (10). Adnan, romanında İstanbul'un ihtişamlı görüntüsünü tasvir ederken camileri, özellikle de Süleymaniye Camisi'nin sanat değerini ihmal etmez: *"Camilerinin kurşun kubbelerinde fetih ordularının miğferleri duran İstanbul! Bir devin ufka yuvarladığı bir dağ: Süleymaniye Camii! Altında bir millet ayağa kalkıyor gibi duran kubbe! Süleymaniye'nin bu kubbesi ufuktan sökülmelidir ki İstanbul ne kel, ne uyuz bir topraktır anlaşılsın. Sonra bu minareler: Gökyüzünü madalyon bir ayna parçası gibi tutan, birer kız kadar narin minareler! Bunların ucuna her fetih bayrağından takılan bir hilal! İstanbul, Süleymaniye yapıldığı gün bizim oldu (50)."* Adnan, dinsiz olmasına rağmen İstanbul'un ihtişamlı camilerinin cazibesiyle farkında olmadan mistik duygularına sığınıyordu. Daha önce Adnan'ın dinsizliğini açıkça ilan eden yazar, bu bölümde Adnan'ın zayıf da olsa inanç yanının farkına varır: *"Fakat Adnan'ın bu tarafı, vücudunun o kadar derin bir yerinde gizleniyordu ki bunu kendisi bile görmüyordu. O, kubbeleri, minareleri, kavuklu mezarlarıyla yalnız öteki İstanbul'u sevdiğini sanıyordu. Sade bilerek ve isteyerek yaptığı bir şey vardı: Moiz'le dost olduğu için, Yahudiler aleyhinde romanına bir şey yazmıyordu (51)."* Romanın idealist ve namuslu kişileri Dağıstanlı Hoca ile Maliye Nazırı buluşma yeri olarak Beyazıt Camisi'ni tercih ederler. Beyoğlu'ndaki Kamerhatun Camisi ağyar gözler arasında yıkık ve gariptir. Yazar Kamerhatun Camisi'nin

mevcut halini: *"yüzünü ağyar gözlerden dizlerinin arasında gizleyen dul kadın gibı (51)"* teşbihini kullanarak tasvir eder.

Ateş Böcekleri romanı mekân bağlamında realisttir. Romanda Necat'ın yaşadığı Aksaray Mahallesinde bulunan Valde Camisi geçmektedir (39, 97).

Adnan dinsiz olmasına rağmen yaşadığı mekânı sarmalayan camilerden kopamıyordu. Dinsizlikten kaynaklanan kaotik ruh dünyası ile camilerin mistik atmosferi arasında doku uyuşmazlığı vardı. Fakat camilerde ruhundaki açlığı doyuracak bir şeylerin olduğunu hissediyordu. Bu çelişki yazarı da tereddütte bırakır. Kuntay'ın Adnan için kullandığı *"dinsizdi fakat bu camilerle konuşur, bu mermerlerde sayfaları çevirirdi (51)."* ifadeleri bu çelişkiden ve tereddütten kaynaklanır. Adnan'ın cenaze namazı Fatih Camisi'nde kılınmıştır (570). Yazar, Adnan'ın inanç dünyasını dinî değerlere kapatmış olsa bile cansız bedenini bu değerlerden mahrum bırakmamıştır.

Tekrar Unsurları: (52, 54, 89, 90, 93, 141, 193, 207, 218, 255, 282, 360, 362, 363, 366, 367, 570)

Üç İstanbul romanında Koca Ragıp Türbesi Anadolu'nun köklü tarihini simgeleyen kutsal bir mekân olarak yer alır. Yazar hâkim bakış açısıyla Adnan'ın Koca Ragıp Kütüphanesi'nin bahçesindeki türbenin karşısında yaşadığı ruh halini anlatır: *"Koca Ragıp'ın bahçedeki kabrine gözlerini dikti: Bu mermer kavuk Rekka'ya giden kavuktu. Önünde dakikalarca durdu. Mezar taşının boynuna sarılmak istiyordu ve Adnan caddeye çıkınca bu taş kalbindeydi. Koca Ragıp'ı verseler, Adnan, bu mezar taşıyla değişmeyecekti. Milyonla ecdat sarığını tek kavukta görüyordu ve bu kabirde, istila ordusunun ayak sesleri vardı. Tarihin masallaşması ne kadar güzeldir; Adnan şimdi demir kaşlı yeniçerilerle altı yüz yılın rüyasında yürüyordu (51)."* Adnan'ın bu türbeye büyük bir sevgi ve hürmeti vardır. Yazar, romanın ileriki satırlarında Adnan'ın Şair Raif'e karşı duyduğu sevgisini anlatırken bu türbeyle ilişki kurar: *"Adnan, Şair Raif'i Koca Ragıp'ın kabri kadar seviyordu. Abdülhamit'in karanlığında bu şaire bu kabre kaçardı (100)."* Romanın simge değer taşıyan farklı türbeleri Reşit Paşa, Mahmut Nedim Paşa, Buhari ve Sultan Mahmut'un türbeleri olmuştur (61). Müstantik Behçet ve Burhan arasında

geçen nükteli diyalogda Burhan ciddileşerek: *"Bir millet hem Koca Reşit Paşa'nın hem Mahmut Nedim Paşa'nın türbesine aynı miktarda mermer koyarsa vay o memleketin haline! (61)."* der. Romanın ilerleyen bölümlerinde Eski Tapu Müdürü Senih Efendi ve Sakallı Vasfi, Mahmut Nedim Paşa türbesi önünden geçerken Fatiha okurlar (64). Kuntay, kurmacasında gerçek hayata ait türbelerden mümkün oldukça faydalanmaya çalışmıştır. Kurmacanın reel yanını güçlendiren en etkili dil malzemesinin din diline ait semboller olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, *Halep Çıbanlı Kadın* başlıklı bölümünde Adnan'ı kozmik dünyanın kutsal objeleri içinde tahlil eder. *"Sultan Mahmut türbesine kadar, yıkılmış bir vücutla, yavaş yavaş yürüdü. Türbenin mezarlığın önünde durdu. Mermer satan dükkân kadar beyaz mezarlık! Adnan dinsizdi, fakat mezarlıklarda Allah ve karanlık arardı (183)."* Romanda kullanılan türbe göstergesi içerisinde Buhari türbesinin romanda farklı bir fonksiyonu olmuştur. Romanın pasif karakterlerinden Çilli Mahmut'un mahkemedeki bezgin ve yılgın hali Buhari türbesine benzetilmiştir: *"Sofular'daki umumhaneyi işleten adam Kapalıçarşı'daki Buhari türbesine dönmüş Bey! O girince Nizamiye Mahkemesi öd ağacı koktu; hani lâteşbih şeriat mahkemesi! (527)."* Anlatıda Buhari Türbesi retorik amaçlı kullanılmıştır.

Yıldız'ın bakış açısıyla büyük bir imparatorluğun çöküş sebeplerinin anlatıldığı *Yalnız Dönüyorum* romanında kahraman bakış açısıyla*"bütün çocukluğum kafam, milletin, vatanın ızdırabı, cemiyetin geriliği, medreselerin, softaların tüyler ürperten zararları, mektepsizlik, sefalet mevzularıyla dolmuştu (56)."* ifadelerine yer verilir. Romanda modern eğitimden uzaklaşan medreselerin memlekette büyük tahribata sebep olduğu anlatılır. Romanın iç atmosferinde İslam geleneğinden uzaklaşan medreseler eleştirilmiştir.

Sıtkı Şükrü Pamirtan'ın *Toprak Mahkûmları* eserinde kutsal sayılan bir sancaktan söz edilir. Tepeköy Camisi'nin minberinde asılı duran kırmızılı yeşilli sancak üstünde sırmalı ayetler ve hadisler yazıyordu (38). Sancak, Plevne Savaşı'ndan kalma bir hatıradır ve sancağın köylüler için kutsal bir değeri vardır. Köy âdetlerine göre bu kutsal sancak, düğün günlerinde ve köyden cepheye asker uğurlandığı zamanlarda gençlere uğur getirmesi için çıkarılıp köy meydanında

gezdirilir (51). Bu romanda da Plevne Savaşı'ndan kalan sancak kutsal bir obje olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tekrar Unsurları: (67, 106, 136)

Kutsal mekânlar ve objeler Müslüman Türk toplumunun sosyal ve kültürel hayatında sürekli var olmuştur. Hayata ve tarihe ayna tutan romanlarda kutsal mekânlara ait göstergeler doğal olarak karşımıza çıkar. İncelediğimiz romanlarda çok sayıda cami, türbe, minare ve medrese gibi din diline ait göstergelerin bulunması bir tesadüf olarak değerlendirilemez. Bu tip göstergeler dilin sosyal hayatı yansıtma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Romanlarda reel hayata ait kutsal mekânların kullanılması anlatının inandırıcılığını güçlendirmiştir. *Üç İstanbul* romanında Koca Ragıp Türbesi, Beyazıt Camisi, Kamerhatun Camisi ve Fatih Camisi; *Çöl Gibi* romanında Süleymaniye Camisi; *Türk Yıldızı Emine* romanında Aksaray Camisi; *Ölünceye Kadar* romanında Ayasofya Camisi; *Kuyucaklı Yusuf'*ta Kurşunlu Camisi; *Yosma* romanında Yenicami; *Sinekli Bakkal* romanında Galata Mevlevîhanesi, Ayasofya, Fatih ve Valde Camileri; *Bağlar Arasında* romanında Fatih Camisi; *Gökyüzü* romanında Yeşilcami, Emirsultan ve Yıldırım Camileri; *Gece Konuştu* romanında Yenicami, Ayasofya, Fatih, Eyüp Sultan, Ağa ve Yeraltı Camileri; *Mizahî Papeloğlu* romanında Yenicami; *Kır Çiçeği* romanında Fatih Camisi; *Boz Kurt* romanında Kızıltaş Camisi; *Ayşim* romanında Ayasofya Camisi ve Fatih Camisi; *Dünkülerin Romanı*'nda Mevlana türbesi günümüzde de ibadete ve ziyarete açık olan kutsal mekânlardır. Okuduğumuz romanlarda bu kutsal mekânlar genellikle bir fon olarak kullanılmıştır. Camilerin çoğu vakanın cereyan ettiği bir mekân veya adres karşılığının dışında bir anlam ifade etmezler. Yazarlar cami ve dergâhların taşıdıkları mistik anlama gönderme yapmaktan özellikle uzak durmuşlardır. Dönemin laik politikasının romanlara bu yönüyle de yansıdığını söyleyebiliriz.

2.1.1.4.19. Lanetlemek

Lanetlemek inancıyla ilgili tespitimiz *Barbaros'un Ölümü* romanıyla sınırlıdır. Bir dinî terim olarak lanetlemek, Allah'ın bağış ve merhametinden mahrum bırakılmayı ifade eder. İslamiyet öncesi Hicaz-Arap toplumunda ailenin ve kabilenin dışına atılmış kişilere lâin denilirdi. *"Kuran'da ve hadislerde lanet kelimesinin*

kullanımının çoğunlukla Allah ve Resulü'ne zaman zaman da meleklere, diğer peygamberlere izafe edildiği görülür." (Yaşaroğlu, 2003) Hz Peygamber (s.a.v.) mümkün olduğu kadar lanetten ve bedduadan kaçınmış sahabelerine aynı şekilde tavsiyelerde bulunmuştur.

Bir beddua deyimi olarak lanet etmeyi çalışmamızın *Beddua* bölümünde ele almıştık. Bu kategoride kastettiğimiz anlam, lanetli olduğuna inanılan kişilere toplumun bakış açısı ve lanetlilerin şerlerinden korunmak için aldıkları tedbirlerdir.

Lanetli olduğuna inanılan insanlar bir şeytan gibi sosyal hayattan tecrit edilir. Çünkü onlar her türlü suçu işlemeye müsait güvensiz ve ahlâksız tiplerdir. Ruhları kirli, kalpleri kararmıştır. Toplumun lanetlenmiş bir insana bakış açısını *Barbaros'un Ölümü* romanında okuruz. Gerçek bir tarihi şahsiyet olan Barbaros, Romalı sevgilisi Necmülbahir'in de yardımıyla Haçlı ordusuna ve Berberilere karşı büyük bir zafer kazanır. İhanete uğradıklarını düşünen Berberi yamyamlar Hızır'ın gözdesi Romalı Necmülbahir'i kaçırırlar. Berberilerin gözünde Necmülbahir lanetli bir kadındır. Barbaros'un askeri Yelkenci Hasan, Necmülbahir'i yamyamların elinden kurtarmak için Arap çöllerine gider. Hasan, Romalı Necmülbahir'i bir ağaca asılı bir vaziyette görür. Yamyamlar lanetli olduğu için öldürecekleri bu zavallı kadını ölüp gideceği öteki dünyada ruhlara zarar vermemesi için tütsüden geçirirler (41,42). Barbaros'a büyük bir kin ve öfke duyan Sultan Mehmet, Necmülbahir'in tütsüleme merasimine büyük bir zevkle katılır. Öfkeli Sultan, vahşi yamyamlardan, Türklere gizli planlarını vererek mağlubiyetlerine sebep olan bu Romalı kadının tel'in edilmesini ister (42).

Lanetli olduğuna inanılan insanlar bir şeytan gibi sosyal hayattan tecrit edilir. Çünkü onlar her türlü suçu işlemeye müsait güvensiz ve ahlâksız tiplerdir. Ruhları kirli, kalpleri kararmıştır. Toplumun lanetlenmiş bir insana bakış açısını *Barbaros'un Ölümü* romanında okuruz. Romanda lanetli olduğuna inanılan bir kişinin öldürülmeden önce tütsüleme sahnesi anlatılır.

2.1.1.4.20. Dinî Merasimler

Müslüman Türk toplumunda *mevlit, ayin, çarşafa girme ve sünnet* dinî gelenekten kaynaklanan merasimlerdir. Toplumumuzda özel günler için mevlit

okutulması, erkek çocuklarının sünnet ettirilmesi, tarikat ayinleri ve Osmanlının son dönemlerine kadar devam eden kız çocukları için düzenlenen çarşafa girme merasimleri dinî geleneğe dayanır.

Kutsal geceler, ölen akrabalar, şehitler, evlenecek olan gençler veya gurbetten dönen yakınlar için mevlit okuma âdeti incelenen romanların bir kısmında tespit edilmiştir. Mevlit, İslam edebiyatında ve sanatında Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümünde yapılan törenlere verilen isimdir. Bu isim aynı zamanda bu törenlerde okunmak üzere yazılmış eserlerin karşılığı olarak da kullanılır. *"Sözlükte doğum yeri ve zamanı anlamına gelen mevlit kelimesi, Hz. Peygamber'le ilgili asıl kullanımı yanında zamanla tasavvuf çevrelerinde Mısır başta olmak üzere Arap dünyasında velilerin doğum yıl dönümlerini de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır."* (Barihüda, 2004) incelediğimiz romanlarda nadir de olsa geçen ayin: *"Farsça'da tören, merasim, usul demektir. Usûl ve ibadet tarzı. Zikir ve sema esnasında okunmak ve mutribde çalınmak üzere, muhtelif makamlarda bestelenen manzumedir. Ferahfeza, dügah ve rast âyini diye kısımlara ayrılmıştır. Bu anlamda âyin okuyanlara, âyin-hân denir. Mevlevîhanelerde, tekkelerin kapatılmasına kadar, sema sırasında âyin-hânlarca okunan, ancak bestekârları unutulmuş ilahilere de âyin-i kadîm denilirdi."* (Cebecioğlu, 2014: 26) Sünnet töreni de İslam toplamlarında erkek çocuklar için ihmal edilemeyen dinî bir gelenektir. Semavî dinlerde Hz. İbrahim'in uygulamasına dayandırılan sünnet geleneği Müslüman aileler tarafından günümüzde büyük bir titizlikle devam ettirilmektedir. *"Sünnet vesilesiyle ziyafet verip eğlence tertip edilmesi çok eskilere uzanan bir gelenektir. Araplar'da sünnet için verilen ziyafete 'azira' denir, bu esnada müzik eşliğinde oyunlar oynanırdı. Resul-i Ekrem döneminde örneği bilinmemekle birlikte ashap devrinde sünnet düğünlerinin yapıldığına dair rivayetler vardır."*(Bozkurt, 2010) İncelediğimiz romanlarda dini merasimlerle ilgili çok sayıda bulguya ulaştık

Mevlit geleneğini gerçek hayatı anlatan romanlarda belirledik. *Boz Kurt* romanı bu romanlardan biridir. Nuriye Hanım, romanda önemli bir karakterdir. Çanakkale savaşına giden oğlu tayyareci Sermed Bey'den uzun bir süredir haber alamadığı için oğlunun şehit olduğuna inanmaktadır. Gözü yaşlı hayırsever anne Kızıltaş Camisi'nde şehit oğlunun ruhuna bir mevlit okutur (80, 82). Camide

kendisine gösterilen öksüz ve yetim Mehmet'i evlatlık alarak oğlunun yokluğunda onunla teselli bulur.

Ercümend Ekrem Talu'nun Kodaman romanında başkarakter Kodaman'a ve arkadaşlarına Kur'an dersi veren hoca, o gün mevlit okuyacağı için talebelerini eve göndermiştir (18). Hocanın mevlit okumaya gitmesi reel hayatın kurmacaya yansımasından kaynaklanır.

Gece Konuştu romanında da kahraman-anlatıcı Niyazi, küçüklüğünde dindar olduğunu, padişahın Ayasofya Camisi'nde okuttuğu mevlitlere gittiğini anlatır (179). Niyazi mevlit törenlerinde sepet sepet şekerlerin dağıtıldığını unutmadığını söyler.

Necla, *Bağlar Arasından* romanında sosyete merakıyla inancı sarsılan bir karakterdir. Hatıra defterinde harpten sakatlanarak dönen babasına kavuştuktan sonra duayı terk ettiğini, vaaz ve mevlit ortamlarından da zamanla uzaklaştığını itiraf eden Necla ruhundaki boşluğu doldurmak için sıra dışı ilişkiler yaşamıştır.

Türk İslam kültürüne göre ölü için mevlit okutma geleneğini *Ateş Böcekleri* romanında okuruz. Romanın başkahramanı Necat'ın babası Şaban Efendi için ölümünün kırkıncı gününde evde mevlit okutulmuştur. Mevlit besmeleyle başlamış, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğum anının tasviriyle devam etmiştir. Okunan mevlitten sonra lokma tatlısı dağıtılmıştır (70-74). Yazar, realist gözlemle Anadolu'da karşılaştığımız mevlit geleneğini romanına yansıtmıştır.

Sinekli Bakkal romanında vaka örgüsünün bir kısmı Ramazan ayı veya kandil gecelerinde cereyan eder. Vaka örgüsünün geçtiği İstanbul'un Sinekli Bakkal mahallesinde yerli halk, kutsal gün ve gecelerde geleneksel âdetlerini layıkıyla yerine getirmeye gayreti içerisindedir. Mahallede sesinin güzelliğiyle tanınan Tevfik'in kızı Hafız Rabia, kandil gecelerinde ve Ramazan aylarında camilerde mukabele, ilahiler ve mevlit okur. Halide Edip, kitabında Rabia'yı özellikle bu yönüyle okuyucunun nazarlarına sunar: *"Tevfik'in kızı on bir yaşında hıfzını dinletti ve İstanbul'un en küçük, fakat latif üsluplu ve en yanık sesli hafızı olarak tanındı. Büyük mevlitlere aşır ve ilâhi, selatin camilere Ramazan'da mukabele için büyük ücretlerle çağrılıyordu (33)."* Camilerde okuduğu mevlit ve mukabelelerle cemaati kendisine hayran bırakan

Rabia, kazandığı parayla ailesinin geçimine de yardımcı olmaktadır (24,43). Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım, sesine hayran olduğu Rabia'yı kandil gecelerinde mevlit okuması için konağına davet etmiştir. Sabiha Hanım, kandil gecelerine büyük değer verir. Konağın şımarık gelini Dürnev'in kandil gecesinde konakta verilecek mevlide katılmayıp piyano çalacağını öğrenenince:*"Amma da tuhaf... İşiten senin Müslüman kızı olduğuna inanmayacak... Kandili unuttun mu? Bütün komşular davetli, kız hafız Kuran okuyacak (50)."* der. Konakta kandil gecesi için gelen misafirlere ikramlarda bulunulur, ikramdan sonra hafız kız Rabia, güzel sesiyle misafirlere mevlit ve Kuran okur (47). *Sinekli Bakkal'*da vaka örgüsü Rabia'nın okuduğu mevlit ve mukabeleler üzerine kurgulanmıştır.

Tekrar Unsurları: (68, 265, 273, 275, 276, 282, 285, 288, 289, 295)

Üç İstanbul romanında Adnan, Mermer Yalıya öğrencisi Belkıs'a ders vermek için gider. Belkıs'ın amcasının oğlu Naşit de yalıdadır. Asrî bir genç olan Naşit, kendisi gibi eğlence düşkünü Belkıs'a babasını kastederek: *"Paşa'yı razı ettik. Kadını dün gece yemeğe davet ettirdik; konakta Musette'in Geceler'ini okudu. Paşa'yı bilirsiniz; haftanın bir gecesinde ince biz saz; bir gecesinde dervişlerle zikir, bir başka gecesinde de mevlit okur (281-282)."*der. Naşit'in anlatımıyla Paşa'nın konağında yapılan bu iç içe alaturka ve alafranga eğlenceler, dönemin değişen ve yozlaşan kültürel yaşamını ortaya koyması açısından önemlidir.

Düğünlerde Mevlit okuma âdetini Şükrü Sıtkı Pamirtan'ın kaleme aldığı *Toprak Mahkûmları* romanında görürüz. Mevlit okuma, romanın iki farklı bölümünde geçmektedir. Romanın anlatıcı öznesi, evinde misafir olduğu Hacı Dayı'nın oğlu Hasan'ın düğününü dikkatli bir şekilde gözlemler. Anlatıcı-kahraman, dinî geleneklere göre yapılan düğün merasimini detaylı bir şekilde yansıtır: *"Akşam ezanı okunurken, bütün davetliler, düğünün son gecesini kutlamak üzere Hacı Dayı'nın evinde toplandılar. Namazdan sonra yemek sofraları hazırlanmış, herkes yerli yerine oturmuşlardı. Davetliler yediler, içtiler. Hocalar dualarını bitirdiler. Mevlitler okundu. Yatsı namazından sonra genç Hasan, sağdıçları tarafından yumruklarla merdivenlerden yukarı çıkarıldı. Arkadan tekbirler başladı. Avluda biriken insanlar imam efendinin evlenme duasını dinlediler (43)."* Birinci Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele yıllarında bütün Anadolu köylerinden olduğu gibi

Tepeköy'den de cephelere giden birçok genç bir daha köylerine geri dönmemiştir. Tepeköy sakinleri ölen yakınları için Ramazanın on beşinci günü köy odasında mevlit okunması için karar alırlar (47).

Ölülerin ruhuna mevlit okuma inancını *Türk Yıldızı Emine* romanında okuruz. Romanın başkarakteri Kahraman, günün birinde evi terk eder ve kayıplara karışır. Aradan aylar geçmesine rağmen yakınları Kahraman'ın izini bulamazlar. Artık herkes Kahraman'ın öldüğünü düşünmektedir. Kederli ailesi Kahraman için mevlit okutup, lokmasını dökerler.

Bir Kız Böyle Düştü romanında Mevlevî ayini ve çarşafa girme töreni tespit edilmiştir. Mevlevîlerin ayin töreni *Bir Kız Böyle Düştü* romanında anlatılır. Celal aile dostları Şeyh Abid Çelebi'nin telkinleriyle Mevlevîlik tarikatındaki ayinlere katılmaya başlamıştır. Tekkede ayinler cuma günleri yapılmaktadır. Celal, hatıralarında katıldığı sazlı, sözlü ve mükemmel konserli ayinleri zevkle seyrettiğini söyler (9-10). Celal'in sözünü ettiği Mevlevî ayinlerinin kendine özgü gelenekleri olduğu görülmektedir. Müslüman Osmanlı toplumuna özgü çarşafa girme töreni *Bir Kız Böyle Düştü* romanının başkahramanı İffet için yapılmıştır. Muhafazakâr bir aile ortamında yetişen İffet, hatıra defterinde kendisi için yapılan bu dinî merasimi detaylı bir şekilde anlatmıştır: *"...Evimizde, yine bir düğün gibi bir kalabalık toplanmıştı. Beni diğer bir odada iki genç kadın giydirmişler, saçlarımı toplayıp, kırmızı bir kurdele ile bağlamışlardı. Kalabalığın huzuruna elimden tutarak getirdiler. Annem evvela alnımdan sonra gözlerimden öptü, çekildi. En yaşlı komşumuz, bir bohçadan ipek bir çarşaf çıkardı. Bir hayli dualar okudu, yanımda dikilen gençlerden birine verdi. O da çarşafı bana giydirdi. Bunun arkasından şerbetler içildi, ilahiler okundu. Ben odadakilerin elini öptüm merasim bitti. Fakat çarşaf üzerimden çıkmadan, akrabanın büyüklerinin elini öpmek lazımdı. Bir hayli de komşu dolaştık. Eve döndük, babamın da elini öptüm ve çarşafı çıkardım. Artık çarşafsız dışarı çıkmayacaktım…(70,71)."* Romanda yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal hayatta kazandırdığı yeniliklerle geleneğe bağlı hayat tarzı arasında karşılaştırma yapılır.

Harp Zengininin Gelini sünnet geleneğini başarıyla yansıtır. Lütfi karakteri *Harp Zengininin Gelini* romanında merkezi karakter Cevdet Bey'in yıllar sonra

dünyaya gelen tek erkek evladıdır. Anne ve babasının büyük bir özenle büyüttüğü çok değerli, nazlı çocukları dualarla okula başlatılır; kısa bir süre sonra da Karagöz ve Hacivat oyunlarıyla sünnet ettirilir (35).

Kültürümüzde sünnet geleneğini yansıtan bir başka roman *Cumbadan Rumbaya* romanıdır. Baloya yedi aylık emzikli Altay'ı götüreceği için kız kardeşi Cemile'yle tartışan Şahende, bu yaşta çocukların sünnet merasimine, düğüne, kınaya ve sinemaya götürüldükleri gibi baloya da götürülebileceğini savunur (13).

Anlatılarda kullanılan mevlit, ayin, çarşafa girme ve sünnet göstergeleri Türk toplumunun kültürel değerlerini ve sosyal hayatında geçirdiği değişimleri yansıtması açısından önemlidir. Özellikle *Sinekli Bakkal* romanı kutsal gün ve gecelerde mevlit okuma geleneğini yansıtması açısından oldukça başarılıdır. *Türk Yıldızı Emine* ve *Toprak Mahkûmları* romanında ölen insanların ruhları için mevlit okutulduğunu görüyoruz. Günümüzde uygulamadan kalkmış olan kız çocuklarının çarşafa girme törenini *Bir Kız Böyle Düştü* ve *Türk Yıldızı Emine* romanlarında tespit edilmiştir. Her iki romanda da söz konusu âdetle kadınların daraltılan hayat alanlarına göndermelerin yapıldığını görüyoruz. Sünnet âdetiyle ilgili tespitlerimiz *Harp Zengininin Gelini* ve *Cumbadan Rumbaya* romanlarıyla sınırlıdır. Romanlarda kullanılan mevlit, ayin, çarşafa girme ve sünnet merasimleri vakanın inandırıcılığını güçlendirmesi açısından etkili olmuştur.

2.1.1.4.21. Nazar

Arapçadan dilimize geçmiş olan nazar kelimesi sözlüklerde "*bakma, göz atma*" anlamına gelir. İnsanların sözcükle ile ilgili inanç algısı kötü ve yıkıcı bakıştır. Nazarın kökeni Neolitik çağlara dayanır. *"Girit'te, Aşağı Mısır'da, Malta'da, Kuzey Fransa'da ve Britanya'da Bronz çağına ait, balta şeklinde yapılmış nazarlıklar (amuletler) bulunmuştur. Araştırmalar sonucunda, eski dönemlerden itibaren Batı'da ve Doğu'da büyünün ve nazarın kötü etkilerine inanma ve bunlara karşı tedbirler alma bilgisinin köklü olduğu görülmüştür."* (Koşay, aktaran Çıblak 2004:1) Türk folkloru akademik çalışmaları bulunan Pertev Naili Boratav'ın bir halk inanışı olarak nazar konusundaki değerlendirmeleri önemlidir. Boratav, bakışlarında yıkıcı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle canlı veya cansız bir varlığa baktığında

canlı üzerinde ölüme kadar gidebilecek bir yıkıma cansız üzerinde ise dağılıp parçalanma gibi olumsuz bir etkiye sebep olabileceğini açıklamaktadır. (Boratav, 1997:103-104) Türkçenin bir zenginliği olan nazar değmek, nazara gelmek, nazara uğramak, göze gelmek, göze uğramak, göz değmek, kem göz gibi söz öbekleri Türk toplumundaki nazar inancının tezahürü olarak karşımıza çıkar. Müslüman Anadolu halkının nazarı önemsemesinin temel sebebi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetini nazara karşı açıkça uyarmasıdır. *"Nazar'dan Allah'a sığınınız. Çünkü göz (değmesi) gerçektir."* hadisinden de anlaşılacağı üzere İslam dininde nazarın varlığı kabul edilmiştir. Fakat nazardan korunmak için nazar boncuğu ya da muska taşımak vb. pratikler uygulamak yasaktır. Bununla ilgili olarak İbn-i Mes'ud'dan alınan bir hadiste: *"Ağrıları, dertleri gidermek için ne olduğu meçhul şeylerle muska yazarak efsun yapmak, (nazarı ve sair belâyı gidermek için) boncuk takmak, kadınların kocalarına kendilerini sevdirmek için sihir yapmak şirktir."* denilmektedir. (Çelik, 1974:168)

Ülkemizde yaygın bir halk inanış olan nazar, okuduğumuz romanlarda ya bir dua öbeği içerisinde ya da kahramanın yaşadığı olumsuz bir durumun sahnelenmesinde kullanılmıştır. *Nazar değmek* deyimi mizahî romanlarda etkili bir dil malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tezimizin *Batıl İnançlar ve İlgili Hususlar* başlığı altındaki bölümünde Türk toplumunun nazarla ilgili hurafe inançlarını incelediğimiz romanlara göre ele almıştık. *Nazar* başlıklı bu bölümde ise roman kahramanlarının aslı dinimizde var olan nazar algısıyla ilgili tespitlerimizi değerlendirdik.

Kodaman romanı Türk halkının inanç unsurlarını gösteren başarılı bir romandır. Kodaman lakaplı genç ve yakışıklı Yaşar, hapisten çıktıktan sonra Fuad Paşa'nın yardımıyla itfaiye mahalle reisliğine getirilir. Kodaman'ın mahallede çıkan yangınlara giderken ihtişamlı ve heybetli duruşu herkesi kendisine hayran bırakır. Yazar, yiğit ve cesur Yaşar için nükteli bir dille: *"Hak nazardan saklasın."* Duasını eder (99).

İstenmeyen bir olay karşısında nazar değme inancını *Aşkın Temizi* romanında okuruz. Ramazan bayramı şenliği için hamama giden Emiş, banyoda fenalaşarak

bayılır. Yere düşen genç kızın sağ ayağı dizine kadar sıyrılır. Bu kazanın sahnelendiği bölümde roman kahramanları kazayı nazar değmesine bağlar: *"Yüzbaşının hanımı bir ihtimalden korkmuştu. Ya anası akıl eder de ağzını açarsa! Çünkü hiçbir şeyden çekinir, utanır takımından değildi. Mutlaka: 'fettanın gözü kızıma değdi.' diyerek ağzına geleni söyler mi söyler (505)."* Kasabada herkes Emiş'e nazar değdiğine inanıyordu. Bu nazarı bozmak için hemen tedaviye başlandı. Katır tırnağından tütsüleme yapıldı; dereye ağ kepçe atılarak küçük bir balığın gözleri canlı canlı iğnelendi; kurşunlar döküldü; türlü türlü dualar edildi (508). Anlatıda *göz değmesi* inanç algısından kaynaklanan bir gösterge olarak kullanılmıştır.

Kadir ile Güllü aşkının anlatıldığı *Dadaş Kız* romanında merkezi mekân Erzurum şehrine bağlı küçük bir köydür. Erzurum halkının nazar inancını romanda okuruz. Bir cuma günü ikindiye doğru tüm köy ahalisi eğlence için gezmeye gider. Köylüler eğlence alanında güzel vakit geçirirlerken alana sarhoş gelen Cuma herkesin huzurunu kaçırır. Delikanlı Kadir öfkelendiği sarhoş Cuma'ya meydan dayağı atar. Güllü kavgayı hayretler içinde izler. Böyle serseri ve sarhoş bir adamın kendisine nasıl talip olduğuna şaşırır. Güllü eve döndüğünde yaşadıklarını annesine anlatır. Güllü'nün annesi evleneceklerini düşündüğü Kadir'e ve kızına nazar değmemesi için dua eder (43).

Server Bedi'nin *Korkuyorum* romanında evin hizmetçi kadını Rukiye, tüccar Fazıl Bey'e karısı Zehra'nın hallerinde bir değişiklik olduğunu söyler ve bunu nazar değmesine bağlar: *"Fazıl Beyciğim, dedi bizim hanıma bir şeyler oldu ya nazara geldi ya büyü yaptılar. Hekim işi değil vallahi başka bir hal var (18)."* Halk arasında davranışlarında anlık değişiklikler olan veya hastalanan insanlara nazar değidiği inancını bu romanda da görmekteyiz.

Nazarla ilgili bulgularımızda Türk toplumunun nazarı önemsediği görülür. Kahramanlar, sağlık sorunlarıyla karşılaştıklarında veya bir kazaya uğradıklarında nazara geldiklerine inanırlar. *Aşkın Temizi* romanında banyoda düşen genç bir kız için nazara uğradığı söylenir. Aynı şekilde *Türk Yıldızı Emine* romanında psikolojik sorunlar yaşayamaya başlayan erkek başkahramanın nazara uğradığına inanılır. Yazarlar için nazar göstergesi önemli bir dil malzemesi oluştur. Nazarla ilgili

bulgularımız *Kodaman, Korkuyorum, Dadaş Kız ve Aşkın Temizi* romanlarıyla sınırlıdır.

2.1.1.4.22. Nikâh, Boşanma ile İlgili Hususlar

Ülkemizde 4 Ekim 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak tek eşlilik ve resmî nikâh zorunlu kılınmıştır. Bu yasal düzenlemeden önce Müslüman Türkler arasında dinî nikâh yaygındı. Boşanma muameleleri yine aynı şekilde dinî hükümlere göre yapılırdı. Vaka örgüsü Cumhuriyet öncesi dönemde cereyan eden romanlarda evlilik müessesesi için imam nikâhı tek alternatif olarak karşımıza çıkar. Özellikle Mizahî romanlarda nikâh, hülle ve iddet nükte malzemesi olarak kullanılır. Aslında hüllenin dinde yeri vardır. Bakara suresinin 230 ve 231 ayetleri meşru hüllenin hangi şartlarda yapılacağını açıkça tanımlar. (Özek ve diğ., 1992:35,36) Kocasından boşanan bir kadının başka bir erkekle evlendikten sonra ilk kocasına dönebileceği anlamına gelen hülle zamanla istismar edilmiştir. İddet ise: *"Kadının kocasından ayrılmasından sonra başkasına varmadan beklemesi gereken zamandır."* (Pehlivan, 1995:292) İslam'ın nikâh anlayışı okuduğumuz bir kısım romanda laik ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerine karşı bir alay konusudur. Memur yazarlar yozlaşan dinî nikâh ve boşanma âdetine roman dünyasında özellikle yer verirler. Medeni hukukun getirdiği yenilikleri ve sağladığı sosyal hakları dolaylı olarak okuyucuya hissettirmeye çalışırlar.

İslam âdetlerine göre nikâhlanma ve boşanma *Hıçkırık* romanında karşımıza çıkar. Merkezi kahramanı Kenan, Anadolu'nun küçük bir kasabasında subay olarak görevlendirilir. Kasabada tanıştığı Zeynep adında genç bir kızla evlenmeye karar verir. Köyde görev yapan emir eri Rıdvan da aynı kıza âşıktır. Düğün gecesi Kenan gelin kıza Rıdvan'la ilişkisinin doğru olup olmadığını sorar. Genç kızın gönlünde Rıdvan'ın olduğunu öğrendikten sonra iki aşığı birleştirmek için bir plan yapar. Dört kişiyi evin bir odasında bir araya getirir. Bunlardan biri nikâhı kıyacak imam, diğeri Zeynep'in vekili olan kişi kalan iki kişi ise nikâh şahitleridir. Kenan öncelikle bu evliliğin dinî yönünü düşünür. Zeynep'i boşaması gerektiğini bilir. Bunun için de şahitlerin önünde karısını boşamak için şu ifadeleri kullanır: *"Her şey tamam! Zevcem Zeynep Hanım, bu dakikadan sonra boş düşmüştür. Binaenaleyh mutallakamın nikâhının emirberim Rıdvan Efendi'ye kıyılmasını rica ederim."*

Kenan karısını dinen boşadıktan sonra Zeynep'in vekili olan kişiyle birlikte üst kattaki gelin odasına çıkarlar. Zeynep'e bu evliliği kabul edip etmediğini sorarlar. Lazım gelen cevap alındıktan sonra şahitlerin önünde imam, Rıdvan'la Zeynep'in nikâhını kıyar. Nikâhtan sonra imam gençlerin saadeti için dualar eder (103).

Aşk Yarışı romanında nikâh ironik bir üslupla ele alınır. Çapkınlığıyla tanınan Hikmet sevgililerinin evlilik teklifleri karşısında tereddüt yaşar: *"Hani dörde kadar nikâh caiz olduğu zamanlarda olsa hiç güçlük çekmeyecekmişim (115)."*der.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında nikâh birçok kez kullanılmasına rağmen çalışmamıza konu olan dini nitelikte nikâh sadece bir yerde açıkça belirtilmiştir. Pansiyonda olup biten her hadiseden haberi olan hizmetçi kadın Halide, özneye Cemile'nin Feyyaz Bey'le güzel bir ilişki yaşadığını imrenerek anlatır. Anlatıcı Özne, Cemile'nin metres hayatı yaşadığını söyleyerek bu ilişkiyi yadırgadığını hissetidir. Halide ise bu ilişkinin bütün detaylarını bildiği için meraklı özneyi bu konuda aydınlatır: *"Korkma, nikâhları var, dedi, eğer bıraksalar, herif onu karısının üstüne alacak. Bırakmıyorlar. Onlar da imam nikâhı yaptılar (37)."*

Ayşim romanında Osmanlı padişahları nikâh konusunda yerilmiştir. Kadın düşkünü III. Ahmet'e sunulmak üzere saraya zorla getirilen Ayşim, Padişah'ın birlikte olma teklifine direnir. III. Ahmet'e, Ayşim'i cariye olarak almak istemektedir. Namuslu Ayşim, III. Ahmet'in cariyesi olma teklifini: *"Eğer sen, halife-i ruy-i zemin isen şeriat kanunlarına riayet etmen gerekti. İmamı getir, nikâhımı kıyar, ben senin şeran karın olurum, ondan sonra beni yatak odana alabilirsin (91,92)."* sözleriyle reddeder. Bir genç kız tarafından reddedildiğini gören gururlu padişah büyük bir öfkeye kapılır. Ayşim'le yaşadığı bu olayı dalkavuk veziri İbrahim Paşa'ya anlattığında: *"Ben halifeyim, ecdadımdan hangisi nikâhla kadın almış (99)."* ifadelerini kullanır. Romanın bu sahnesinde padişahların istedikleri kadınları nikâhlarına aldıkları iddia edilmiştir.

Çakıcı Efe romanının aynı isimli başkahramanı aksiyoner hayat macerasının yanında duygusal aşk ilişkileri de yaşamıştır. Eşkıya reisi Çakıcı Efe, âşık olduğu Hacı Mehmet Ağa'nın kızı Fatma Hanım'ı zorbalıkla alacak gücü varken Allah'ın emri peygamberin kavliyle nikâhlamak ister (189).

Harp Zenginin Gelini romanında merkezi kahraman Cevdet Bey'in trajikomik hayatı anlatılır. Yazar, Cevdet Bey'in çocukluk yılları hakkında bilgi verirken babasının vefatından sonra annesinin ikinci kez nasıl nikâhlandığını anlatır. 25 yaşında dul kalan Cevdet Bey'in annesi iddet (üç ay on gün) süresini tamamladıktan sonra başka bir erkeğe nikâhlanır (26). Romanda nikâh mevzusu romanın ikinci derece karakterlerinden Hacı Yahya ile ilgili olayların yaşandığı bölümde de yer alır. Romanın ana temasından bağımsız olarak anlatılan bu bölümde Hacı Yahya'nın nasıl Hac'a gittiği ve evlendiği açıklanır. Konak sahibi bir paşanın odalığı olan genç bir kadın, paşanın nikâhlı eşi olabilirse hacca gitmeyi adar. İki üç ay geçmeden paşanın nikâhlı hanımı ölür. Bu durumu fırsat bilen paşa, imam getirerek odalığını nikâhına alır (103). Kısa bir süre sonra da paşa ölünce bütün malı bu dul kadına kalır. Adağını yerine getirmek için hac yolculuğuna çıkan bu kadına refakatçilik görevi komşusu Yahya Efendi'ye nasip olur.

Din dili nüktedan Ercüment Ekrem Talu için etkili bir malzemedir. Yazarın mizah türünde kaleme aldığı *Kodaman* romanında nikâh sahnesi dinî sembollerle anlatılır. Kodaman lakaplı tembel ve haylaz Yaşar, babasının ve annesinin vefatından sonra mahalleli dostlarının ısrar etmesi üzerine hatırı sayılır Hacı Ömer'in kızı Cevriye Hanım'la evlenmeyi kabul eder. Kodaman ve Cevriye'nin Sefer ayı gelmeden evlendirilmeleri kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine imam çağırılarak nikâhları kıyılır. İmamın nikâhı kıyış sahnesi mizahî bir dille anlatılır: *"İmam'ın Allah'ın emri Peygamber'in sünnet-i seniyesi ve İmam'ı Azam Ebu Hanife Hazretleri'nin kavlince bay Yaşar ile bakire-i-balige bayan cevriyeyi tenkih ve tezvic eylediğini cemaate bildirip de şerbetler içildikten sonra, düğünün ertesi perşembe yapılması münasip görülmüştü (102)."* Roman her ne kadar mizahî bir üslupla kaleme alınmış olsa dahi Osmanlı halkının nikâh inancını realist bir gözlemle yansıtmaktadır.

Talu'nun *Papeloğlu* romanında da eski usul nikâhla karşılaşırız. Başkarakter Satılmış, piyango zengini olduktan sonra dolandırıcı ve kurnaz dostu İzzeti Efendi, onu Hacı Rıza'nın baldızıyla para karşılığında evlendirmeyi planlar. İzzeti Efendi kendi başına karar veremeyecek kadar saf ve iradesiz bir karakter olan Satılmış'ı Hacı Rıza Bey'in baldızı Emeti Hanım'la evlenmeye ikna etmeyi başarır. Emeti de

bu zengin adama eş olmaya çoktan razıdır. Romanda Satılmış'ın ve Emeti Hanım'ın nikâh sahnesi gösterme tekniğiyle anlatılır: *"İmam, Emeti Hanım'ın vekili Hacı Bey ile Satılmış'ın vekili İzzeti Efendi'nin ortalarında oturmuş beş altı kişiden ibaret, halka teşkil cemaate yüzü dönük olduğu halde, sordu: 'Alla'ın emrine, peygamber efendimizin de sünneti seniyelerine tevfiken müekkiliniz Emeti Hanım Bint Elhac Nasrullahi tali bulunan Satılmış Efendi'ye tenkih ve tezviç eylediniz mi?' Hacı Rıza Bey cevap verdi:'Tenkih ve tezviç eyledim.' İzzeti Efendi de: 'Ettim!' dedi."* Nikâhta hazır olan davetliler şahitliklerini ikrar ettikten sonra şerbetler içilir Emeti ve Satılmış'ın saadeti için dualar yapılır (120).

Sevgim ve Izdırabım romanı nişanlısı savaş cephesinden dönemeyen Gülseren'in dramını anlatır. Romanda '*nikâhta keramet vardır*.' deyimi geçmektedir. Doktor Semih Gülseren'e âşıktır ve ona evlenme teklifinde bulunur. Ancak Gülseren düşünmek için zaman ister. Eski nişanlısı Metin'in başka kadınla mutlu olduğunu düşündüğü için bu teklifi kabul etmeyi düşünür. Yazar, hâkim bakış açısıyla Gülseren'in zihninden geçenleri anlatır: *"Şu halde nikâhta keramet vardır, derler. Evleneyim belki beraber yaşadıkça gezdikçe ona alışırım. Bir sevgili hararetiyle olmasa bile sakin bir zevce soğukkanlılığı ile onun hayatına karışırım (128,129)."*

Utanmaz Adam romanında, nikâhlanma ve boşanma unsuru birkaç yerde geçmektedir. Avnussalah ve kendisi gibi dolandırıcı arkadaşları boşanma durumuna gelen ailelere sözde yardımcı olmak için bir rehabilitasyon merkezi açarlar. Avnussalah, kendisi gibi yolsuz arkadaşlarıyla kurduğu bu rehabilitasyon merkezinde asıl amacı şantaj yaparak müşterilerden para kazanmaktır. Yasaklı bir ilişkiyle hamile kalan Vehbiye Hanım ve sevgilisi bu rehabilitasyon yurduna başvuran sorunlu kişilerdir. Bu arada Vehbiye Hanım'ın öfkeli kocası Abdullah Ömer de karısını ve sevgilisini öldürmek için izlerini takip etmektedir. Kısa zamanda izlerini bularak rehabilitasyon yurdunu basar. Avnussalah her zamanki sakin tavırlarıyla ve ikna edici üslubuyla Abdullah Ömer'i yatıştırmaya çalışır. Avnussalah'ın amacı iki tarafı da memnun edecek bir çözüm bulmaktır. Abdullah Ömer'i cinayetten vazgeçirmek için ona nikâhlı yeni bir eş ve üç tane metres teklif eder. Abdullah Ömer'in bunun karşılığında nikâhlı karısını boşaması gerekmektedir (265-272).

Teklifi gayet makul bulan Abdullah Ömer, Avnussalah'dan en kısa zamanda kendisine yeni bir eş bulmasını ister.

Reşat Enis, *Gece Konuştu* romanında İslam'ın nikâhlanma usulünü alaya alır. Nitekim romanın asıl yazılış amacı yeni medeni hukukun şeriat hukuku karşısında üstünlüğünü göstermektir. Romanda olaylar sokak çocukları çevresinde cereyan eder. Sokak çocuğu Efe Çakır'ın cenaze namazını kıldıran İmam Tevfik, paragöz bir tiptir. İmam sadece ölü işleriyle uğraşmazdı. Yedi mahalle onun kıydığı nikâhın uğurlu olduğuna inanırdı. Nikâh da onun bol kazançlı bir ekmek kapısıydı. Fakat İmam Tevfik'in işleri eskisi gibi iyi gitmiyordu. Çünkü yeni çıkan medeni kanunla nikâh kıyma yetkisi devlet memurlarına verilmişti. İmamın çıkan bu kanundan sonra işleri iyice azalmıştır. Artık mahallede kimse imama selam bile vermiyor, onu arayıp sormuyordu (106). Paragöz imam, hevesle mahalleden gelecek ölüm haberlerini bekliyordu. Ülkemizde 1926 yılında çıkarılan bir kanunla dinî nikâh yasaklanmış, resmi nikâh zorunlu kılınmıştı. Romanın anlatma zamanına baktığımızda yazarın hadiseleri reel ölçüler içerisinde anlattığını görüyoruz.

Gökkuşağı romanında nikâh herhangi bir açıklama olmadan ayrıntısız kullanılmıştır. Kahraman-anlatıcı, Hacı Yenge adındaki akrabasını tanıtırken sürre eminiyle nasıl nikâhlandığını şöyle anlatır: *"Hac dönüşünde hastalık sebebiyle uzunca bir zaman İskenderiye'de kalan Sürre Emini, Hacı Yengeyi fena bir gece âleminde sevmiş, bilmem hangi türbeye götürüp tövbe ettirdikten sonra nikâhla kendine almıştır (197)."* Evlilik ilişkisinde nikâh şartını bu romanda da görmekteyiz.

Kanlı Sır romanında sevgilisi Hüsrev'le bir araya gelen Mesture, ailesinin onu Halim Siret adında zengin bir işadamıyla evlendirmek istediğini anlatır. Hüsrev sevgilisinden ailesinin bu isteğine boyun eğmemesini ister. Mesturenin verdiği cevap dönemin kadına bakış açısını ortaya koyması açısından önemlidir: *"Bizde kızların, kadınların fikri reyi olur mu? Sorulur mu?(54)."* Hüsrev sevgilisine talip olan Halim Siret'in kumar düşkünü ve çıkarcı olduğunu bilir. Halim Siret'in annesi bir an önce bu nikâhın gerçekleşmesini ister. Çünkü bir kez nikâh olduktan sonra talak rezaletini yaşamamak için en feci vaziyetlere katlanmak artık zorunlu olacaktı (56).

Kadın Tipleri romanında dinî boşanmayla ilişkilendirebileceğimiz diyaloglar yaşanmıştır. Sencan, kocası Kamran'la aralarında yaşadığı olumsuzlukları, okul arkadaşı Doktor Ural Bey'e anlatmaktadır. Eşiyle şiddetli geçim sıkıntısı çeken Sencan, Ural'a Kamran'la bu evliliği yürütemeyeceğini söyler. Yazar-anlatıcı, Sencan'ın bu ayrılma kararını din diliyle aktarır: *"Arada geçen muharebeyi, onun görüşmek için ısrarlarını anlatamayacağım. Ancak benim kat'i red cevabımdan sonra uyuşmanın imkânsızlığını gören Kamran talakı bütün ciddiyetiyle düşünmek mecburiyetinde kaldı (34)."* Nihayetinde eşler anlaşmalı olarak boşanmaya karar verirler. Sencan, Kamran'ın kendisini Ferit Bey'in hanımıyla aldattığını iddia etmeyecek bunun karşılığında da Kamran eski eşine Yeni Hayat dergisinin dörtte bir hissesini verecekti. Genç karı kocanın ayrılma sahnesi Sencan'ın bakış açısıyla sahnelenir: *"Kamran yalvarırcasına yüzüme baktı. Ben de bu cihet aramızda anlaşılmış olduğundan sadece talakın kesb-i kanuniyet kespetmesi için mahkemeye müracaat ettiğimizi söyledim (35)."* Roman kahramanları dinî esaslara göre boşanma hassasiyetini taşırlar.

Cumbadan Rumbaya romanında delişmen, erkek gibi sert mizaçlı ama sevimli Karagümrüklü Cemile tiplemesiyle İstanbul'un kenar mahallelerinde yaşayıp yalı ve konak sosyetesine özenen genç kızların trajikomik hikâyesi anlatılır. Cemile tramvayda tanıştığı elli yaşını geçkin varlıklı Tahsin Bey'i kullanarak alafranga hayat özlemini gerçekleştirmeyi hayal eder. Cemile bu özlemi uğruna Tahsin Bey'le metres hayatına, gizli imam nikâhına veya şimdilerde konuşulan noter nikâhına da razıydı (24). Cemile'nin annesi Asiye Hanım, kızının yaşadığı nikâhsız ilişkiden dertlidir. Üzüntüsünü komşuları Hamdune Hanım'a anlatır. Dedikodu meraklısı Hamdune Hanım ve gelini Nazlı, Asiye Hanım'ı nikâhsız kız vereceği için azarlarlar. Mahalle sakinlerinden Hafize Hanım, Tahsin Bey'in kıza nikâh kıyacağından emin olduğu için ortalığı sakinleştirmeye çalışır (80). Hakkında yapılan dedikodulardan haberi olan Cemile, Hamdune ile gelini Nazlı'yı namusuna dil uzattıkları için iyice azarlar: *"Haydi bakalım, dedi, bir daha namusuma iftira et de senin iki gözünü birden çıkarayım!(81)."* Sanılanın aksine Tahsin Bey asil ve namuslu bir kişiliğe sahiptir. Cemile'yle aralarındaki ilişkinin sınırını dinî inancıyla çizmiştir. Cemile'ye: *"Yalnız şunu bilesin ki sen benim Allah'ın emriyle, Peygamberin gavliyle nikâhlı eyalim oluncaya kadar sana kem gözle bahmam (167)."* der.

Sinekli Bakkal romanı İstanbul'un küçük bir köşe mahallesinde yaşayan yerli ve sade halkın yaşantısını anlatır. Romanda vaka zamanı II. Abdülhamit dönemidir. Romandaki basit gibi görünen vaka örgüsü ve sıradan yerli karakterler aslında son dönem Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasal hayatını yansıtır. Romanın merkezi karakterleri Peregrini dışındaki karakterler Müslüman'dırlar ve yaşantılarında İslamî esaslar belirleyicidir. *Sinekli Bakkal*'ın birkaç yerinde nikâh mevzusu geçer. Romanın başında mahalle sakinlerinin nikâh izinnamesi almak için imama başvurdukları anlatılır (15). İmam'ın kızı Emine, babasının şiddetle karşı çıkmasına rağmen mahallenin Kız Tevfik lakaplı soytarısına kaçarak evlenir. Nikâhı başka bir mahallede kıyılır (19). Fakat Emine bu evlilikte beklediği saadeti bulamaz. Tevfik'in kadınları taklit eden tiplemelerinden ve ailesini ihmal etmesinden dolayı sürekli huzursuzdur. En son Tevfik'in aile mahremiyetini sokak oyunlarında ifşa ettiğini öğrenen Emine bu duruma daha fazla tahammül edemeyerek babasının evine döner. Kederli Emine, babasının eve kabul etmemesi halinde kendisini öldüreceğine yeminler etmiştir (26). Kız Tevfik, karısının tekrar kendisine dönmesini ümitle bekler. Emine'nin bu ayrılığına dayanamayan Tevfik, teselliyi içkide bulur. Kızının Tevfik'ten ilişkisini tamamıyla kesmesini isteyen imam, kadıya müracaat ederek Tevfik'in kızını boşamasını ister. Kadı huzurunda kurulan mahkemede Tevfik istemeyerek de olsa karısını boşamak zorunda kalır (28). Emine, bu dinî muameleden sonra kocasından boşanmıştır. Fakat babaevine geldiğinde Tevfik'ten hamiledir. Emine meşhur Rabia'yı işte bu evde doğurmuştur. Rabia büyüdükçe sesinin güzelliği herkesin dikkatini çeker. Genç kız olduğunda sesinin yanında güzelliğiyle de erkeklerin ilgisini odağı olur. Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağında piyano hocalığı yapan Pregrini bu erkeklerden biridir. Peregrini, bu güzel sesli kızı tanıdıkça ona duygusal bir yakınlık hisseder. Rabia da bu yabancı gence karşı ilgisiz değildir. Fakat din farklılığından dolayı tereddütleri vardır. Müslüman bir kadının Hristiyan bir erkekle evlenip evlenemeyeceğini din bilgisine güvendiği Sabiha Hanım'a sorar. Sabiha Hanım ilginç bulduğu bu sorular karşısında: *"Ne tuhaf soru kızım. Bir şey olmaz… Çünkü kimse nikâhlarını kıymaz; Çünkü şeriat bırakmaz."* der. Umduğu cevabı bulamayan Emine'nin: *"Fakat şeriatı dinlemeseler evlenseler?"* sorusuna karşılık Sabiha Hanım: *"Mahalleli ikisini de taşa tutar (153)."* Cevabını verir. Rabia, bu radikal açıklamaya karşılık: *"Fakat Hristiyan karısı olan erkekler yok mu?"*

sorusunu sorunca Sabiha Hanım'ın bu soruya verecek cevabı yoktur. Müslüman inançlarına göre Emine'nin bu evliliği kabul edebilmesi için Peregrini'nin Müslüman olması gerekmektedir. Aslında Peregrini Hristiyanlık inancıyla ilgili tereddütlerinden dolayı Müslümanlığa meyillidir. Fakat Müslüman olmak için şimdiye kadar geçerli ve yeterli bir sebep bulamamıştır. Rabia aşkı ihtida etmesi için en geçerli ve yeterli bir sebep olmuştur: *"Rabia dinîn dinîm. İstediğin yerde istediğin gibi yaşamaya hazırım. Beni kabul eder misin? (326)."* sözleriyle Rabia'yla nikâhlanmak için önündeki tek engeli de kaldırmış olur. Nikâhı kıyacak olan Vehbi Dede, sevgili Rabia'ya nikâh yapılana kadar birbirlerini görmemeleri gerektiğini hatırlatır (333). Rabia'nın nikâh vekâletini Vehbi Dede alır. Rabia ve Peregrini (Osman) arasında şahitler huzurunda nikâh kıyıldıktan sonra Vehbi Dede'nin imamlığında yatsı namazı kılınmıştır (348).

Batıl ve hurafe inanışlara sahip bir Orta Anadolu kasabasında geçen olayların anlatıldığı *Aşkın Temizi* romanında bir erkeğin karısını ne şekilde boşamış olabileceğini örneklendiren dikkat çekici bir bölüm vardır: *"Birgün kadının, müftünün, mahalle kahvesindeki ihtiyarların huzurunda üç dört kişi peyda olur ve bir ağızdan derler ki: 'Dün gece müstantikle otururken söz açıldı, şundan bundan derken bize dedi ki, ben şimdi anladım Çavdan şeyhlerinin yeğeniyle benim iyalim arkadaşlık edermiş de benim haberim yokmuş. Kahpenin avradını üç defa boşadım. Şahit olunuz'(357)."* Bir iftiraya kurban edilen müstantik ve karısı kasabanın diline düşer. Kasabanın kılavuz kadınları araya girerler. Kadıncağıza namusunu temizlemesi için Şeyh'in yeğeni ile evlenmesi gerektiğini söylerler. Talihsiz kadın, Çavdan Şeyhi'nin yeğeni ile evlendirilir. Fakat Şeyh'in yeğeni üç ay sonra nikâhladığı kadını bir hafta da boşar. Gönül eğlendirmek istediği kadını kocasından boşandıktan üç ay yani iddet süresini tamamladıktan sonra nikâhına alır (358).

Romanda olaylar kasabanın güzel kızı Güner etrafında gelişir. Güner'e gönlünü kaptıran Mebus Dümbelekzâde, Güner'in sözlüsü Doktor Eren'i sürgüne gönderir. Bu sürgün olayının hemen ardından Güner'in babası Hacı Efendi'yi evine davet ederek ondan kızını ister. Bu arada Mebus'u bir kuduz köpek ısırdığı için ağır hastadır. Hacı Efendi bu sebeple kızını ona nikâhlamak istemez. Fakat Mebus Dümbelekzâde'nin öfkesinden çekindiği için bir mazeret uydurur. Kızını

verememesinin sebebini nikâh inancıyla açıklar: *"Nikâhın icrasından sonra velev kasır olsun, bir müddet beklemek adat-ı müstahsendendir (464)."* Romanda nikâh göstergesinin olayların cereyan ettiği kasaba halkının cehaletini ve kirli aşk ilişkilerini göstermek amacıyla kullanıldığını tespit ediyoruz. Kasabada dinî nikâhı önemseyenler itibarsız ve yobaz tiplerdir.

Dadaş Kız romanında, vaka zamanı nikâhın dinî esaslara göre kıyıldığı bir dönemdir. Romanda Erzurum'da yaşanan bir aşk hikâyesi anlatılır. Seferberlik ilan edilen Anadolu topraklarında on beş yaşını geçmiş eli silah tutan her erkek askere alınır. Cuma'nın da askere gitmesi gerekmektedir. Cuma'nın ailesi, oğulları askere gitmeden evvel onu Güllü'yle nikâhlamak isterler. Kızlarını Cuma'ya vermekte kararlı olan aile, hemen imama haber gönderir. Fakat Güllü'nün gönlü amcasının oğlu Kadir'dedir. Aşk acısını komşuları Kara Pero'ya anlatır. Kara Pero ve Güllü, Hacı Abdullah'a gidip Cuma'nın asker kaçağı olduğunu bildirip onu yakalatmasını isterler. Hacı Abdullah bu duruma karşı çıkar. Hacı Abdullah'ı kandıramayacağını anlayan Güllü'nün tek çıkış yolu nikâh günü, vekillerin Cuma'ya varmak isteyip istemediğini sordukları zaman "istemiyorum" demesidir (148).

Tarihî türde kaleme alınan *Hayrettin Barbaros* romanında, İslam örfüne göre bir evlilik gerçekleşir. Yazar, Hristiyan Dona Maria ve Barbaros Hayrettin Paşa arasında gerçekleşen evliliği din dilinden yararlanarak sahneler. Dona Maria, Barbaros'un ele geçirdiği bir kale komutanın kızıdır. Bu kale komutanı birkaç Müslüman Türk askerini öldürmesine rağmen merhametli Barbaros onu affeder. Barbaros sevdalandığı bu Hristiyan kadınla evlenmek ister. Barbaros'un iyilik ve şefkatini gören güzel ve genç kadın, evlilik teklifini kabul eder. Dinî yanı kuvvetli olan Barbaros Hayrettin Paşa, Amiral gemisinde bulunan imamı çağırarak Dona Maria'yla nikâhını kıydırır (147).

Kuyucaklı Yusuf romanında, nikâh unsuru birkaç yerde geçmektedir. Yusuf, evlatlık olarak geldiği Kaymakam Selahattin Bey'in evinde Muazzez'e duygusal bir yakınlık duymaya başlar. Muazzez'in fabrikatör Hilmi'nin ahlâksız oğluna yakınlaştığını öğrenince Muazzez'i Burhaniye'ye kaçırır. İki sevgili yol üzerindeki köyde nikâhlanırlar. Yusuf, babalığı Salahattin Bey'e İsmail adındaki köylü bir genci göndererek kendilerini merak etmemesini ister. Korku ve paniğe kapılan baba, gelen

haberciye çocuklarının durumunu sorar. Köylü İsmail: *"Bizim imam bu sabah nikâhlarını kıydı. Ellerinden öperler. Bunu deyivermek için beni buraya saldılar (137)."* diyerek Salahattin Bey'i rahatlatmaya çalışır. Şeref ve itibarını düşünen Kaymakam Selahattin Bey, Burhaniye'ye giderek Yusuf'tan Muazzez'i Edremit'e geri getirmesini ister. Yusuf, Edremit halkının onlara kötü gözlerle bakacağını düşündüğü için bu teklifi kabul etmez. Salahattin Bey evlatlığı Yusuf'a: *"Ne gözle bakacaklarmış? Siz nikâhlı değil misiniz? Ayıp mı, günah mı bu? Ben razı olduktan sonra kimseye laf düşmez (141)."* diyerek onu Edremit'e dönmeye ikna eder. Yusuf, Muazzez'i nikâhına aldığı için mahalle sakinlerinin artık kendisine kötü gözle bakmayacağına ikna olduğu için Edremit'e geri döner. Romanın bu sahnesinde Müslüman Türk halkının nikâh inancına verdiği önem açıkça görülmektedir.

İncelenen romanlar içerisinde Müslümanların nikâh inancını eleştirel bir üslupla değerlendiren en dikkat çekici eser *Beyza*'dır. Yazarın romanda müdahaleci bir anlatımla yaptığı açıklamalarda İslamî nikâh âdetine tepki vardır. Yazar, öncelikle İslam dininin erkekleri kadınlardan üstün tutup kadının izzet-i nefsini, ruhi ve maddi ihtiyaçlarını asla düşünmeyerek bir erkeğe dört kadın ve nihayetsiz cariyeler alma hakkını vermiş olduğunu söyler. Herhangi bir kadını İslam hukukuna göre yirmi senelik evinin, dört beş çocuğunun kendisine ait olup olamayacağını bilemezdi. Kocasının ağzından çıkacak "*boş ol*" sözü yuvasının dağılmasına sebep olabilirdi. Kocası huysuzluğu yüzünden "*boş ol*" dese bile o kadın, artık bir başka erkeğe nikâhlanıp bir yatakta sabahlamadıkça evvelki erkeğine varamazdı (47). Kadın, İslam'ın bu nikâh ve boşanma hükümleri altında ezilmekteydi. Romanın vaka örgüsünde konusu geldikçe İslam'ın nikâh ve boşanma akitlerine atıfta bulunduğunu görmekteyiz. Beyza, Hami ile evlenmeden önce odasına sık sık gidip gelirdi. Dindar ve gelenekçi mürebbiyesi, genç kıza bu yüzden: *"İyi değil yavrum nikâhın olmayınca günah olur, sabret(147)."*der.

Çöl Gibi romanında kahraman-bakış açısıyla geleneksel dinî nikâhlanma eleştirilmiştir. Nazan, kızı Nesrin'e yazdığı mektupta kadın düşkünü Vedat Melih'i tanıtırken babasının da kendisi gibi gönül eğlendirmek için genç kızları "nikâhta keramet var" deyip nikâhladığını söyler. Fakat yeni medeni kanunla Vedat Melih'in babası gibi şehvet düşkünü erkekler birden fazla nikâhlı eş alamayacaklardı (49).

Kılıçaslan romanında, nikâh dinî bir değer olarak görülür. Nikâh konusu romanın erkek başkahramanı Aslan ve kadın başkahramanı Sümbül arasında anlamlı bir tartışma konusu olmuştur. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra çocukları Aslan ve Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Genç delikanlılar bu zindanda yedi yıl kalırlar. Aslan ve Tokay buradan kaçıp Malatya'ya doğru yol alır. Güzergâhları üzerinde bulunan Yörük köyünde konaklarlar. Aslan, Sümbül ile burada tanışır. Aralarında duygusal bir yakınlık başlar. Daha sonra Aslan, İznik'e gitmek için yola çıkar. Aslan'dan haber alamayan Sümbül, babasından izin alıp İznik'e doğru yol alır. Yörük köyünden İznik'e sevdiği adam için gelen Sümbül, sarayda kendisine verilen bir odada yaşamaya başlar. Sümbül'ün İznik'e geldiği sırada Aslan cenktedir. Cenkten dönen Aslan, sevdiği kızı odasında ziyaret eder. Aslan geldiğinde Sümbül uygunsuz bir vaziyettedir. Aslan'dan üstüne bir şey almak için müsaade ister. Fakat Aslan buna izin vermeyip kendisinin onun helâli olduğunu söyler. Lakin dindar Sümbül bu birlikteliğin günah olduğunu, Allah'ın kendilerini cehennemde yakacağını söyler. Sümbül'ün yanından ayrılmasını istemeyen Aslan: *"Günahı benim üzerime olsun"* deyip onu yanında alıkoymak ister. Sümbül ise : *"Nikâhsız bir kadının günahı senin olamaz. Allah benden sorar."* der. Nikâhın söz olduğunu belirten Aslan, kendisini evet diyerek kabul etmesiyle Sümbül'ün helâli olacağını iddia eder. Ancak Sümbül yine de tereddütlüdür. Aslan'a:*"Evet de sonra cehennemde yanarsın (155)."* der. Romanda Nikâh tartışması kahraman ve yazar-bakış açılarıyla detayıyla sahnelenmiştir:

"Aslan: Nikâh söz demektir. İşte ben sana helâlimsin dedim. Hem de kalben. Sen de evet de, kâfi.

Sümbül: Evet de. Sonra cehennemde yanarsın. Ancak daha sonra Sümbülün yüzü gülmüştü şunları fısıldaya bildi:

Sümbül: Eh!..Peyi!..

Aslan: Yoo… Benim gibi, aldım kabul ettim, de.

Sümbül: İçimden söyledim Aslan'ım.

Aslan: İçinden mi?

Sümbül: Evet içimden.

Aslan: Ağzınla da söyle benim de kulaklarım işitsin.

Sümbül: Eh!..Peki!..Evet!..

Aslan: Şimdi diyecek bir şey kalmadı. Ne günah kaldı ne de mahremlik. Artık benimsin.

Sümbül: İyi ama bizim köyde imam dua eder de…

Aslan: İmamın duası Allah'a duadan başka bir şey değil. Sen asıl iki tarafın rızasına bak.

Sümbül: Eh!..Şahit yok.

Aslan: Bu da ikinci dereceden nihayet hukukî bir şey (156-157)."

Güzel Sümbül, Aslanın bu ısrarı karşısında nikâhlı olduğunu kabul ederek kendisini Aslan'a teslim eder. Aslan'ın ilk karısı Mina ve çocuğu, Bizans askerleri tarafından öldürüldükten sonra Aslan'ın Sümbül'den başka kimsesi kalmaz. Bunun üzerine Aslan söz verdiği gibi Sümbül'e dini esaslara uygun bir nikâh kıyar (216). Romanda kıyılan nikâhın detayı hakkında bilgi verilmemiştir.

İslamî kurallara göre nikâhlanma inancı *Kocam* romanında niteliklidir. Dinî nikâhın mehir akdi, anlatımda ihmal edilmemiştir. Mukbile Nusret Hanım'a Avukat Ahmet Şevket imzalı bir dava yazısı gelir. Bu yazıda Mukbile Nusret Hanım'ın isminin karşılığında Yusuf Haddad Bey'in zevcesi ibaresi bulunmaktadır. Nusret Hanım, avukata evli olmadığını ve Yusuf Haddad Bey adında kimseyi tanımadığını söylese de avukat buna inanmaz; çünkü Avukat Ahmet Şevket'in, elindeki vesikaya göre Yusuf Haddad Bey'in beş bin Mısır lirası mihri muaccel, beş bin Mısır lirası mihri müeccel şartı ile Mukbil'e Nusret Hanım'ı nikâhladığı yazılıdır (14). Mukbile Nusret Hanım, bu evlilik olayının aslını öğrenmek için Mısır'a gider. Vesikalarda kocası olarak görülen Yusuf Haddad'la ve Mısırlı Avukat Habib Hasrun'la görüşür.

Olayın iç yüzü anlaşılır. Mısır'a yerleşmiş zengin iş adamı Mukbil Bey, Yusuf Haddad'ın dayısı aynı zamanda Mukbile Nusret Hanım'ın da amcasıdır. Mukbil Bey, vefat etmeden beş sene evvel bütün servetini Yusuf Haddad'a bırakmış; fakat bunun karşılığında on bin Mısır lirası mihriyle Mukbile Nusret Hanım'ı nikâhına alma şartını koşmuştur (45). Olayın iç yüzü anlaşıldıktan sonra Nusret Hanım, Yusuf Haddad'ın kendisinden boşanmayı isteyip istemediğini sorar. Yusuf, evliliğini devam ettirme isteğini talak terimini kullanarak dile getirir: *"Ne talak istiyorum, ne fesih (50)."* Nikâh temasının hâkim olduğu romanda olaylar trajikomiktir (178, 179).

Nikâh ve hülle kavramları *Toprak Mahkûmları* romanında Atatürk'ün getirdiği çağdaş ve laik rejimle teokratik kanunlara dayalı eski rejimin kıyaslanması amacıyla kullanılmıştır. Yazar romanın ön sözünde amacının demokratik rejimin usul ve esaslarıyla, şeriata dayalı eski rejimin yozlaşmış kanunlarını karşılaştırarak demokrasinin üstünlüğünü ortaya koymak olduğunu açıklar. Demokratik rejimin Türk köylüsünün ruhuna sindirilmesi gerektiğine inanır (2).

Saf ve cahil Anadolu köylerinde şeriata göre nikâhlanma ve boşanma muamelesi din görevlilerinin şahsi yorumlarıyla çarpıtılmaktadır. *Nikâh ve hülle* Müslüman toplumların evlilik hayatlarında dine dayalı inanıştan ziyade geleneğe göre değişen bir halk inanışı haline gelmiştir. Yazar, talak-ı-selaseyle boşadığı karısına hülle muamelesi yapılan Hacı Dayı özelinde Anadolu köylerinde nikâh ve boşanmayla ilgili yanlış inanışları anlatır. Romanın bu sahnesinde yaşanan olaylar trajikomiktir. Hacı Dayı'nın oğlu küçük Hasan kuyuya düşmüştür (19). Hacı Dayı bu acı olayı duyduğu an karısı Fatma'ya öfkelenerek onu üçten dokuza boşar (talak-ı-selase). Öfkeli koca, kısa bir süre sonra pişman olsa da iş işten geçmiştir. Hacı Dayı, bu kötü haberi hemen köy imamına bildirerek çok sevdiği karısıyla tekrar evlenebilmenin yollarını arar. İmam, şeriata göre hüküm çıkarıp bu evliliğinin tekrar olabilmesi için hüllenin şart olduğunu söyler. Romanda imamın bakış açısıyla hüllenin şeriata göre ne anlama geldiği de açıklanmıştır: *"Mekkeli Hacı Fettah efendinin huzurunda, şeri şerife uygun bir nikâh kıymaktır. Yani sizin anlayacağınız talak-ı-selase ile boşadığınız hatunları, tekrar hariminize alabilmek için, bu gece onları nikâhla yabancı bir misafirin koynuna vereceğiz. Yarın sabah, o erkek boşadıktan sonra avratlarınızı tekrar size nikâh edeceğiz (20)."* Köydeki tek yabancı

erkek Mekkeli Fettah olduğu için Hacı Dayı'nın eşi Fatma bir geceliğine onunla nikâhlı kalır (22). Bu talihsiz ilişki sadece Hacı Dayı'nın başına gelmemiştir. Fatma'nın hülle için Mekkeli Fettah'la nikâhlandığı günlerde imamın yanına hülle için gelen üç kişi daha vardır. İçlerinden biri imamın hülleyi zorunlu kılmasına itiraz eder. O sırada bu konuşmalara şahit olan cahil Mekkeli Fettah: *"Sus yezit! Bu bir âdet değil hükmü şeriat! Hiçbir şey olmaz; senden boş düştüğü için bir başkasına varır (21)."* der. Yazar nükteli bir üslupla anlattığı bu trajikomik olaydan hareketle dini inançları yozlaşan Anadolu köylüsünün cehaletini ortaya koymak ister. Sıtkı Şükrü Pamirtan, dinî geleneklerin ıslahını ve revize edilmesini gerekli görmeden Anadolu'nun dine dayalı bütün hayat alanlarına demokratik rejimin hâkim olmasını hedefleyen sosyal bir tez ortaya koyar.

Üç İstanbul romanı dinsiz Adnan'ın yaşadığı yasak aşk ve evlilik maceralarını konu edinir. Romanda inanç unsurları ve din görevlileri nükteli yorumlarla hicvedilir. Yazar, romanın *Bozdoğan Kemeri'nin İmamı* başlığı altındaki satırlarda Adnan ve Süheyla'nın nikâhlarının Mısırlı'nın köşkünde; Cemalifer ile Vasfi'nin nikâhının da Tevfik Hoca'nın evinde kıyılmasından dolayı mahalle imamının para kazanamadığını anlatır (566-570). Adnan dinsiz olmasına rağmen Süheyla'yla dinî geleneklere göre evlenir. Yazar, Adnan'ın arkadaşı Senih Efendi ile evlenen Macide'nin namuslu kalmasını erkeklik hakkına ruhani bir halavet veren nikâhtaki kerametin neticesine bağlar (197).

Dinî nikâh ülkemizde İsviçre Medeni Kanunu'nun uygulandığı tarihe kadar devam etmiştir (4 Ekim 1926). Bu geleneğin resmî nikâhla birlikte halen devam ettiği bilinen bir gerçektir. Vaka zamanı Cumhuriyet öncesinde gerçekleşen romanlarda nikâh, iddet ve talak göstergeleri birer mizah ve nükte malzemesi olarak kullanılmıştır. Mizahî *Harp Zengininin Gelini, Kocam, Kodaman, Papeloğlu* romanlarında nikâh, talak ve hülle kavramları etrafında cereyan eden olaylar trajikomiktir. Yeni ideolojinin etkisinde kalan *Üç İstanbul* ve *Gece Konuştu* romanlarında para karşılığında dinî nikâh kıyan imamlardan söz edilmiştir. Atatürk ilke ve inkılâplarını halka benimsetmeye çalışan *Toprak Mahkûmları* romanında kadınları hülle yoluyla evlendiren yobaz ve istismarcı köy imamı dikkat çeker. Yine aynı zihniyetle kaleme alınan *Kadın Tipleri, Ayşim, Kocam, Aşk Yarışı, Çöl Gibi* ve

Beyza romanlarında dini nikâh ve boşanma eleştiri konusudur. *Utanmaz Adam, Ayaşlı ile Kiracıları, Hıçkırık, Çakıcı Efe, Sevgim ve Izdırabım, Sinekli Bakkal, Gökkuşağı* romanlarında yazarlar anlatılarının realist yanını güçlendirmek için nikâh, talak ve hülle göstergelerinden yararlanmışlardır. İslam âdetlerine göre nikâhlanma ve boşanma *Hıçkırık* romanında başarıyla sahnelenmiştir. Anlatıda imamın dört şahidin huzurunda dua ederek nikâhı kıydığı görülür.

2.1.1.4.23. Ruh ve Ölüm ile İlgili Hususlar

Çalışmamızın bu kategorisinde anlatılarda yer alan *mezarlık, kabir, telkin, tabut, kefen, teneşir, musalla taşı ve vasiyet* sembollerine yer verilmiştir. *Namaz ve İlgili Hususlar* başlığı altındaki bölümde de cenaze namazına ait bulgularımıza yer verdiğimiz için bu bölümde aynı bulguları kullanmadık. Bu kategoride *ruh ve ölümle ilişkilendirdiğimiz tabut, mezar (kabir) ziyareti, telkin, teneşir, musalla taşı, vasiyet* kavramlarını romanda kullanıldığı şekliyle anlatmaya çalıştık.

Bütün canlılar için doğal bir süreç olan ölüm olayı okuduğumuz romanlarda hacimli yer tutar. Bizim buradaki tespitlerimiz İslam inancına göre ölüme bakış açısıyla sınırlıdır. Müslüman bir insanın ruhu bedeninden ayrıldıktan sonra cesedi yıkanır, kefenlenir namazı kılınır ve dualarla son yolculuğuna uğurlanır. Metafizik bir kavram olarak ruhun mahiyeti, bedendeki fonksiyonu, bedene girme veya bedenden ayrılma şekli insanlık var olalı merak edilen bir konudur. Ruh bir varlık türü olarak görülmelidir. Canlı olan her bedenin özelliğine göre bir ruhu taşıdığı kabul edilmelidir. İnanç kültürümüzde İnsanın ölümünden sonra gittiği ruhlar âlemi ruhun varlığına işaret eder. Peygamber efendimize (s.a.v.) ruhla ilgili sorular sorulduğunda Cenab-ı Allah ona (s.a.v.) İsra suresinin 85. ayetini vahyetmiştir: *"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: 'Ruh Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi vermiştir."* (Özek ve diğ., 1992:289) İslam âlimleri bu ayetten yola çıkarak insanlığın hiçbir zaman ruhu gerçek anlamda çözümleyemeyeceğini söyler. Modern çağda ispirtizma (ruh çağırma) şeklinde ortaya çıkan uğraşlar ruhla ilgili bilimsel niteliği olmayan bulgular ortaya koysa da ruhun mahiyeti halen insanlık âlemi için meçhuldür.

İncelediğimiz romanlarda ruh göstergesinin felsefî veya dinî yorumu yapılmamıştır. Gösterge, ölüm, mezar ve ahiret kavramlarıyla iç içe kullanılmıştır. Ruh göstergesi, romanlara pratik dilde kullanıldığı şekliyle yansımıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü* romanında ispirtizma (ruh çağırma) inancına sahip olan kahramanlar, trajikomik olaylar yaşamışlardır. Romanlarda geçen ispirtizma (ruh çağırma) ile ilgili hurafe inanışları, *Batıl İtikatlar ve İlgili Hususlar* başlığı altındaki bölümde ele aldığımız için bu bölümde sadece ruhu gerçek anlamıyla karşılayan bulgularımızı değerlendirdik.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında ölümle ilgili dinî unsurlara pansiyon sakinlerinden Hasan Bey'in ölümü sonrası gelişen olaylarda ve kahramanların geçmişlerini anarken kullandıkları rahmetli ifadelerinde rastlarız. Hasan Bey'e inme indikten sonra hastaneye yatırılır. Durumu ciddi olduğu için hemşerisi kahraman-anlatıcı, Ayvalık'ta yaşayan kızı Selime'yi acilen Ankara'ya çağırır. Selime geldikten kısa bir süre sonra babası ölür. Doktor Fahri, Selime'nin babasının cenazesini gördüğünde fenalaşacağını düşünerek ondan otelden ayrılmasını ister (170). Fakat Selime, babasının tabutu çıkıncaya kadar otelde bekler (171). Cenaze merasimine Ayaşlı İbrahim ve kiracıları katılır. Babasının defnedilmesinden sonra memleketine dönecek olan Selime Hanım, son bir kez babasının kabrini ziyaret etmek ister (171). Selime Hanım'a aşk ve şefkat hisleriyle yakınlık gösteren kahraman-anlatıcı, ona bu konuda yardımcı olur (173). Selime'yi otomobille babasının mezarına götürür. Selime gözyaşlarıyla babasının kabrini ziyaret eder. Roman kahramanlarının ölen yakınlarını rahmetle anma kültürünü *Ayaşlı ile Kiracıları* romanda da görmekteyiz. Pansiyon sakinlerinden Faika'nın kaynanası, kahraman-anlatıcıya çocukluk yıllarından söz ederken rahmetli babasını *"Nur içinde yatsın (17)."* duasıyla anar. Dindar kadın ölen evladını anarken de rahmetli sıfatını kullanmıştır (177).

Çocuk yaşta anne ve babasını yitiren Mehmet, *Boz Kurt* romanında asıl kahramandır. Roman, çelik gibi iradeye sahip olduğu için Boz Kurt adı verilen Mehmet'in tayyareci olma ülküsü için verdiği mücadeleyi anlatır. Mehmet on on bir yaşlarındayken hasta olan annesinin son nefesini verdiği âna şahit olur. Annesinin ölüm anında neler yapılacağını bilen bu masum ve dindar çocuk duvara asılı Kuran-ı

Kerim'i indirerek annesinin ruhuna Yasin-i Şerif okur. Annesinin ölümünden sonra İstanbul'a gitmeyi düşünen Mehmet, köyün mezarlığını ziyaret ederek annesinden dua istemeyi ihmal etmez. Mehmet, mezarda yatan annesiyle sanki hayattaymış ve onu duyuyormuş gibi konuşur: *"Anacığım ağlama! Bana dua et. Uzak yerlerden seni ana ana tekrar geleceğim…(16)."* Mehmet'in ölüm acısı sadece annesiyle sınırlı kalmamıştır. İstanbul'da babasının tramvay altında ezilerek ölüm haberini alan Mehmet, babasının kimsesizler kabristanına gömülmesine şahit olur. Köyünden çok uzaklarda garip ve kimsesiz ölen Mehmet'in babasının tabutunu dört hamal Merkezefendi'nin geniş makberesinde kimsesizler mezarlığına kadar taşımışlardır. Tramvay altında parçalanmış cesed, açılan çukura aceleyle gömülmüştür. Babasının beyaz kefeni Mehmet'in gözleri önünde bir lahzada kaybolmuştur. Polis memuru, Mehmet'in kolundan tutup onu mezarlığın dışına doğru yürütürken imam efendinin telkinleri kulaklarında boğuk boğuk yankılanıyordu (75).

Çakıcı Efe romanı, Ege Bölgesi'nde efsaneleşmiş halk kahramanı Mehmet Efe'nin aksiyoner hayat hikâyesini konu edinir. Hükümet, bölgedeki valileri Mehmet Efe'nin yakalanması için uyarır. Çakıcı çetesini dağda muhasara altına alan Koca Mehmet ve askerleri kızanlarla çatışmaya girerler. Bu çatışmada Çakıcı Mehmet Efe, Koca Mehmet'i arkasından kurşunlayarak öldürür. Yazar bu öldürme sahnesini anlatırken Koca Mehmet için, *"Orada Allah'a ruhunu teslim etti (460)."* ifadelerini kullanır.

Halk kahramanı Çakıcı Efe'nin ölümü bir kaza kurşunuyla olmuştur. Çakıcı bu sefer Bayındırlı Mehmet Efe komutasındaki askerlerle çatışmaya girmiştir. Çakıcı Efe bulunduğu kayalardan aşağıda mevzi almaya çalışırken gece karanlığında kazayla Sinan adındaki kızan tarafından vurulur. Çakıcı Efe'nin ölümü işte böyle şan ve şereften uzak bir şekilde gerçekleşir. Hükümet zaptiyeleri, Çakıcı Efe'nin cesedini şehre getirerek cesedini teşhis etmesi için karısı Raziye Hanım'ı çağırırlar. Kocasının cesedini gören Raziye Hanım kendinden geçerek bayılır. Ege'nin efsane kahramanı Çakıcı artık ölmüştür. Çakıcı'nın cesedini ibretlik olsun diye bir süreliğine Nazilli Hükümet Konağının bahçe kapısında asılı bekletildikten sonra gömülmesi istenir. Fakat Nazilli halkı Çakıcı'nın cesedini kendi mezarlıklarına kabul etmez. Bunun üzerine Çakıcı'nın cesedi Nazilli'nin yukarı bölgesinde boş bir araziye gömülür. Bu

olaylardan sonra Raziye Hanım kocası için çimento ve tuğladan bir mezar yaptırarak başına bir taş diktirir. Taşın üzerine *"'Meşhur Çakıcı Mehmet Efe'nin ruhuna Fatiha"* ibaresi yazdırılır (635).

Ercüment Ekrem Talu'nun ironik bir üslupla kaleme aldığı *Kodaman* romanında mektepten kaçan haylaz ve tembel Kodaman arkadaşıyla oyun oynamak için mahallede bulunan bir türbenin bahçesine gider. Çünkü mahallede bu mezarlığın dışında çocuklar için bir oyun bahçesi yoktur. Yazar türbeyi ve mezarlığı nükteli bir üslupla tasvir eder: *"Belki bundan yüz, yüz elli yıl evvel, daha buraları mahalle değilken, Hazretten, öteki dünyada şefaat uman bir avuç safdilin yosunlaşmış mezarları, boyunları bükük, gelip geçenlerin lakayt dudaklarından senelerdir çıkmayan Fatiha'yı bekliyordu. Bu duaya bedel ve Yaradan'ın indinde, belki daha makbul, kuş cıvıltıları, çocuk kahkahaları, yabani çiçekler, güneşli mevsimde, bu ahret köşesini şenlendirdi (19)."* Anlatıda mezarda yatan ölülerin türbe ve mezar ziyaretçilerinde bulunanlardan Fatiha beklediklerine atıf yapılmıştır.

Bir cinayete kurban giden Osmanlı Veziri Abdülkerim Paşa'nın cenaze merasimi *Öldüren Kim?* romanında reel hayata uygun olarak anlatılır. Cinayeti aydınlatmakla görevlendirilen Komiser Lahuti, Paşa'nın aile bireylerine yapılacak cenaze merasimiyle ilgili bilgi verir: *"Kabir hazırlandı. Bu işe nezaret ettim. Hilal-i ahmer'e külliyetli bir para vadetmek suretiyle, Abdülkerim Paşa, kendi camiinin mezarlığına gömülmek müsaadesini Şehremanetinden evvelce istihsal etmiş (211)."* Cenaze omuzlarda taşınırken Doktor Mustafa, Komiser Lahuti, Bahir, Murat ve Naci önde; Ramiz ve Türkan arkada yan yana cenazenin arkasında yürümeğe başlarlar. Türkan, Ramiz'e dönerek yavaşça: *"Fazla keder duymayışımıza teessüf ediyorum. Ne de olsa, büyük babamız ve büyük dayımızdı! Ailenin yegane büyüğüydü. Fakat hayatta, ona yakınlık göstermenin imkânı yoktu ki. Allah rahmet eylesin, çok sert, haşin bir ruhu vardı; Belki kabahat te bizdeydi ya… Onu anlayamadık… Mamafih, matemini taşımaya mecbur olduğumuzu bu aile büyüğüne acımayışımız feci bir şey!(215)"*der. Abdülkerim Paşa defnedildikten sonra kendisini Abdülkerim Paşa olarak tanıtan ikinci bir kişi ortaya çıkar. Cinayet olayını araştıran Komiser Lahuti Bey, cinayetin sır perdesini aralamak için müddeiumuminin izniyle Abdülkerim Paşa'nın mezarını açma kararı alır. Kendisini Abdülkerim Paşa olarak tanıtan gizemli

kişi bunun günah olduğunu savunarak, Lahuti Bey'i bu kararından vazgeçirmeye çalışır. Komiser Lahuti Bey, kararından vazgeçmeyince mezar kazılır. İlginçtir ki kazılan mezarlıkta tabutun içi boştur (251). Bu gizemli olaya şahit olan konak sakinleri cinayetin ruhlar tarafından işlenmiş olabileceğini düşünür.

Sevgim ve Izdırabım romanının idealist ve ülkücü karakteri Gülseren sevgilisi pilot Metin'le nişan töreninde annesinin yanında olmayışına üzülmektedir. Ancak annesinin ruhunu yanında hissederek teselli olur: *"Ben tabiatın kudretine inanıyorum bana öyle geliyor ki o karanlık topraklarını bu gece terk etmiş beyaz kefeni ve beyaz ruhu ile bir gölge gibi bu gece benimle beraberdir (54)."* Romanda vaka örgüsü Gülseren'in özelinde Anadolu insanının Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşadığı dramatik olayları anlatmaktadır. Bu yıllarda ölümün ayırdığı seven insanlar, şehit haberleriyle sarsılan aileler romana olduğu gibi yansımıştır. Müslüman Anadolu insanları ölen yakınlarının kabirlerine büyük değer verir ve ölülere aralarında yaşıyorlarmış gibi sahip çıkarlar. Anadolu'nun bu gerçeği romana olduğu gibi yansımıştır.

Tekrar Unsurları: (8, 49, 54, 69, 74, 79, 101, 105, 111, 115, 116, 117, 132, 138)

Siyah Örtü romanı, Balkan Savaşları'nın yapıldığı dönemde sıhhiye bölüğünde fedakârca hizmet eden bir doktorun hüzünlü aşk macerasını anlatır. Anlatıcı-özne, anılarında Edirne cephesinde kahramanca savaşarak şehit olan Yüzbaşı N…'nin mübarek cesedini gözyaşlarıyla yıkayıp hürmetle kefenlediğini yazmıştır (57). Doktor, ölümüne çok üzüldüğü Yüzbaşı N…'nin mezarını yakın bir dostuyla ziyaret ederek ruhuna hediyeler göndermiştir (58). Özne, şehit askerin kabrini ziyaretinde yaşadığı ruh halini not defterinde şöyle anlatır: *"Bir müddet hazin bakışlarla, bana hayatın haşin yapraklarını okutan mezarı okşadım. Sonra da ta mezarın içine kadar girip, o kefenli, narin vücudu temaşa eden hayallerimle kalbini buldum. O kalbi örten toprağın üzerine de hazırladığım iki siyah kurdeleli menekşe demetlerini büyük bir huşu ve ihtişamla yerleştirdim, solmamasını temin kaydıyla gözyaşlarımla suladım (60)."* N…'nin şehit olmasından sonra bütün hayalleri yıkılan nişanlısı H…Hanım da artık anlamsız gördüğü hayatta Allah'tan ölümünü istemiş kısa bir süre sonra ruhunu Allah'a teslim etmişti. Acı haberi alan mahalleliler ölüyü yıkayıp kefenlediler. Bedbaht kadının annesi kızının vasiyetini yerine getirmek için

koynunda sakladığı siyah örtüyü bir günah işler gibi kefenin içine bırakır. Bu örtü N…'nin şehit olduğunu haber veren nişanlısının da her zaman önünde dua ettiği kutsal bir örtüdür (62,63).

Bahar Çiçeği romanında ruh, ölüm ve mezar göstergeleri vurguludur. Roman Feyhan'ın okul arkadaşı Mina'ya yazdığı mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Feyhan'ın Fransız asıllı annesi yıllar önce eşini ve çocuğunu terk ederek Floransa'ya yerleşmiş kısa bir süre sonra burada ölmüştür. Feyhan, yıllar önce ölen annesinin mezarını ziyaret etmek için Floransa'ya gider. Babası kendilerini terk etmesine rağmen kabristan bekçisine gönderdiği parayla eşinin mezarlığını çiçeklerle süsletir. Feyhan Mina'ya gönderdiği mektupta bu ziyaretinde yaşadığı ruh halini din diliyle anlatır: *"Ben annemin ebedi uykusunu uyuduğu bu cennet diyarında geçirdiğim bu günleri düşünüyorum (57)."* Feyhan güzel sanatlara meraklı idealist ve modern bir genç kızdır. En büyük ideali resim sanatında yüksek tahsil yapmaktır. Babasının da en büyük hayali kızını tahsilli bir ressam olarak görmektir. Fakat Feyhan'ın bu güzel günlerini görmeden vefat etmiştir. Feyhan arkadaşı Mina'ya yazdığı mektupta ölen ruhların bizi takip ettikleri doğruysa bir ressam olmasını isteyen babasının muvaffakıyetini görüp mesut olduğuna inandığını söyler (18). Feyhan, çağdaş ve modern bir genç kızdır. Dinî yanı güçlüdür. Ruhun varlığına inanır. Babasının ısrarı üzerine bir Türk erkeğinin dışında hiçbir yabancı erkekle evlenmemeye yemin etmiştir. Feyhan bu yemini bozduğu takdirde babasının ruhunun ızdırap çekeceğine söyler (154).

Gece Konuştu romanı Müslüman inanç ve âdetlerine göre yapılan bir cenaze merasimine ayna tutar. İnce hastalığından kurtulamayarak ölen Efe Çakır İslam esaslarına göre defnedilir. Efe Çakır'ın cenazesi için mahalle imamı çağrılır. İmam birkaç kişinin yardımıyla ölüyü teneşire yatırarak yıkar, kefenler cenaze namazını kıldıran İmam Tevfik, gerçek hayatta olduğu gibi cemaate ölen kişiye haklarını helâl edip etmediklerini sorar (105). Bu soruyu duyan herkes tek bir ağızdan: *"Helâl olsun."* karşılığını verir. Cenaze, tabuta konulduktan sonra mezarlığa kadar omuzlarda taşınır. Cenaze kabre dualarla indirilir. Toprakla örtüldükten sonra imam, kabrin başında telkinlerde bulunur. Telkin, kabirde yatan ölüye sual meleklerine nasıl cevap vermesini hatırlatan imanın şartlarıyla ilgili Arapça ibarelerdir. Romanda Efe

Çakır'ın cenaze merasimine geniş yer verilmiştir. İmam, cenaze işlemlerini bitirdikten sonra Efe Çakır'ın ruhuna üç ihlas ve bir Fatiha suresinin okunmasını ister (100-112). Realist yazar Efe Çakır'ın cenaze işlemlerini din diline ait göstergeleri kullanarak başarıyla sahnelemiştir. Cenaze merasiminde imamın Arapça dua etmesi ve telkinde bulunması romanın reel yanını güçlendirmiştir.

İslam inancında ölen insanların başucunda Kur'an-ı Kerim okuma geleneğini Lemia Balı'nın *Onlar Ermiş Muradına* romanında okuruz. Üvey annesinin yanında mutsuz bir hayat yaşayan küçük Bilge, hayattaki son dayanağı babasını da kaybettikten sonra karanlık bir hayatın içine sürükleneceğinin farkındadır. Yazar-anlatıcı, Bilge'nin babasının evde öldüğünü anı dinî göstergeleri kullanarak aktarır: *"Karanlık basmıştı. Bahçe kapısını açarak içeri girdi. Ev sessizdi. Ayaklarının ucuna basarak içeriye girdi. Babasının odasında bir mum yanıyor. Yere serilmiş yatakta yüzü kapalı birisi yatıyordu, sonra üvey ananın kalın sesini işitiyordu. Herhalde Kuran okuyordu (4)."*

Ahiret inancına bağlı olarak değerlendirdiğimiz mezarlık ziyaretinin yer aldığı bir başka eser *Allah Ismarladık* romanıdır. Hristiyan kız Beti, Lila'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda İstanbul'da âşık olduğu sevgilisi Yüzbaşı İzzet'in ablası Seniye'nin mezarını ziyarete gideceğini bildirmektedir. Beti, bu ziyarete Seniye'nin küçük kızı Emel'le birlikte gider. Beti yazdığı mektupta Emel'in annesinin mezarını ziyaretinde yaşadığı ruh halini tahlil eder: *"O, kucağında demet demet çiçek taşır... Mezar, büyük selvi ağacının altındadır... Hemen derin bir saygı ile dizlerini büker, toprağın üstüne çömelir, kucağındaki çiçekleri teker teker mezar taşının üstüne atar... Sonra, küçücük elleriyle yeşil parmaklarını tutar, alnını bu yeşil parmaklarının üstüne koyar, boynunu büker, ela gözlerinden yanaklarına doğru yaşlar akarak, 'anne, anne!' diye dakikalarca ağlar ağlar! Öyle içli, öyle duygulu bir kız ki... Lila, hayatımda ben bu kadar hürmete layık çocuk görmedim (192)."* Emel, mezar ziyaretinde annesinin ahirette eziyet çekmemesi, vefat eden babasına kavuşması ve cephede savaşan dayısını kendilerine bağışlaması için Allah'a dua eder. Romanın bu sahnesinde cuma gününün mezarlık ziyareti olduğu belirtilmiştir (192).

İdealist Bülent ve alafranga düşkünü Necla, *Bağlar Arasından* romanında ana karakterlerdir. Romanın birinci kısmı Bülent'in ikinci kısmı ise karısı Necla'nın

hatıralarından oluşur. Kahramanlar hatıra defterlerinde hayatı ve yaşadıkları olayları sorgularlar. Ölen yakınlarını anarlarken onlara rahmet dilerler. Küçük yaşta öksüz kalan Bülent, yakınında hissettiği annesini rahmet sıfatını kullanarak anar (47).

Sinekli Bakkal romanında ayrılık, acıma, kin, kıskançlık, hırs, iyilik, aşk ve şefkat gibi bütün beşeri halleri yaşarız. Hastalandığı için o gün evde kalan bakkal Tevfik, dışarıdan gelen tekbir seslerinden mahallede bir kişinin öldüğünü anlar. Kızı Rabia'dan cenazenin kime ait olduğunu öğrenmesini ister. Panikle pencereden dışarıya bakan Rabia, öncelikle dargın ayrıldığı annesinin ölmüş olabileceğini düşünür. Evin penceresinden görülen cenaze ve Rabia'nın o anki hüzünlü ruh halin doğrudan ve dolaylı anlatım tekniğle aktarılmıştır: *"Onca yıl onun başını yiyen, rahat huzur vermeyen kadın, şu şalların altındaki ince tabutun içinde miydi? Üstünde pembe ipek krep belki Tevfik'e hoş görünmek için bağladığı krepti. İmam'ın başında kocaman sarığı, arkasında en bol siyah latası… Kendisi ne kupkuru ne çöp gibi. Etrafında birkaç tane kendine benzeyen ihtiyar sarıklı imam daha… Kalabalık bir cenaze değil… Tabut kısık seslerle Kuran okuyan birkaç zavallı ihtiyarın çökük omuzlarında… Rabia yüzüstü kapandı, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu ve: 'Sakın sen ölme Tevfik, sakın sen ölme Tevfik,' diye boğuk boğuk inliyordu. Hasta gülümsedi. Yüzündeki endişe geçmişti. Rabia'ya dönerek: 'Ben de neden o kadar korktum. Demek erkek cenazesi; merak etme Rabia'm, ben, sen sağken hiç, hiç ölemem (180)'."* Rabia, annesinin vefat etmiş olma ihtimaline karşılık inanç değerleriyle teselli bulmaya çalışmıştır. Tabutun üzerinde pembe krept(bir cins kumaş) bulunmaktadır. Romanda Tevfik'in bu cenazenin bir erkeğe ait olduğunu söylemesinin belirleyici sebebi açıklanmaz. Anadolu kültüründe kadın cenazesinde tabutun baş kısmına bir yazma veya başörtüsü konulur. Erkekler için bu işaret ceket veya kazak gibi bir giysi olabilir. Rabia'nın bilinçaltında annesiyle ilgili korkuları ve kötü hatıralar vardır. Rüyalarında da sık sık annesini görmektedir. Gördüğü rüyalarının bir kısmı da küçüklüğünde psikolojik baskı gördüğü imam dedesiyle ilgilidir. Hafız Kız, gördüğü bu rüyaları annesinin ruhunun Fatiha istemesi şeklinde yorumlar. *"Elâlemin ölüsünün ruhuna Yasin okuyorum da anamı unutuyorum (320)."* diyen Rabia annesinin eziyet çeken ruhunu teskin etmek için akşamları Yasin okumayı âdet edinir (320-321). İslam inancına göre ölülerin ruhuna Yasin-i Şerif okuma âdeti bu romanda da karşımıza çıkar. Hafız Rabia bir ara kocası Osman'la

birlikte Bebek'teki bir yalıda tatile çıkar. Rabia ve Osman denize nâzır Rumelihisarı mezarlıklarının önünde bir kayalık üzerinde otururlarken Osman, bu manzara karşısında derin düşüncelere dalar. O anki düşüncelerini karısı Rabia'yla paylaşır: *"Elâlemin ölüsünün ruhuna Yasin okuyorum da anamı unutuyorum (320)"* diyen Rabia annesinin eziyet çeken ruhunu teskin etmek için akşamları Yasin okumayı âdet edinir (320-321**).** Hafız Rabia, bir ara kocası Osman'la birlikte Bebek'teki bir yalıda tatile çıkar. Rabia ve Osman denize nâzır Rumelihisarı mezarlıklarının önünde bir kayalık üzerinde otururlarken Osman bu manzaranın zihin dünyasındaki algısını şöyle yansıtır: *"Düşün, kim bilir üstünde kaç milyon adam ölmüştür! Kim bilir şimdi üstünde kaç milyon avare cesetsiz ruh dolaşıyor..."* Dindar Rabia ise bu güzel anlarda bile dini vecibelerini hatırlayarak şöyle der: *"Buraya geleli perşembe, pazartesi ölülere Yasin okumayı bile unutuyorum."* Hristiyanlıktan ihtida eden Osman, ölülerin ruhuna Kuran okunmasına bir anlam veremez. Bu düşünceyle hafız eşine*: "Ölülerle senin ne alışverişin var, Rabia. Sen diriler için okuyorsun... Sen…" der*. Rabia, samimi bir İslam inancıyla bu soruya cevap verir: *"Her sabah namazından sonra inşallah denizde ölenler için ayrı bir Yasin okuyacağım (389).*Hayatı anlatan romanda ölüm ve ruha algısı İslam gelenekleriyle örtüşmektedir. Roman bu yönüyle realist çizgidedir.

Tekrar Unsurları: (41, 51, 119, 125, 130, 131, 155, 177, 236, 245, 404, 405, 426, 437, 438, 443)

Fabrikatör Hayri Mümtaz, *Yıldız Yağmuru* romanında başkahraman Ahmet Ziya'nın yasaklı bir ilişki yaşadığı Sara'nın kocasıdır. Hayri Mümtaz, ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Viyana'ya kadar tedavi için gitse de hastalığına yenik düşerek ölür. Hayri Mümtaz'ın ölüm haberiyle gelişen olaylarda cenaze namazı, cenaze merasimi, tabut, ölü için Kuran okuma ve taziye geleneği karşımıza çıkar. Başsağlığı dilemek için kadınlar Hayri Mümtaz'ın eşi Sara'nın, erkekler ise Şemsettin Ali'nin ziyaretine giderler. Taziye konakta gerçekleşir. Cenaze konaktan bando ve marş fünembri çalınarak çelenklerle uğurlanır (278). Hayri Mümtaz'ın yakın arkadaşı İlyas da kendi cenazesinin bu şekilde uğurlanmasını arzular. Cenaze merasimlerinde bando çalınması İslam geleneğine aykırıdır. Bu uygulama Cumhuriyetin ilk yıllarında burjuvazi tipler için yapılmıştır. Hayri Mümtaz'ın karısı

Sara aile dostları Faize ve sevgilisi Ahmet Ziya'nın karısı Belkıs'la otomobile binerek cenaze alayını takip ederler. Tabut camiye kadar omuzlarda taşınır (279). Cenaze namazı kılındıktan sonra cemaat, cenaze arabasını takip eder. Cenaze mezarlığa getirildiğinde tabutun gireceği çukurun üzerinde birkaç ihtiyar, ölüyü selametliyor, Kuran'dan parçalar okuyordu. Mezarda marş fünembri unutulmuş dualar edilmeye başlanmıştı. Zengin iş adamının mezarı başında artık bir ahiret havası esiyordu (280).

Aşkın Temizi romanında asıl kahraman Erden, tıp tahsilini tamamladıktan sonra kasabasına döner. Genç Doktor, kasabada eş dost ve akrabalarını ziyaret eder. Kasabalılar, Erden'le sohbet ederken yıllar önce vefat eden babasından rahmetle söz ederler (138,167). Kasabanın eşrafı, Erden'in beşik kertmesi Güner'le evlenmesine mani olan Hacı Efendi'yi razı etmek için Mebus Dümbelekzâde'yle görüşürler. Kasabalılar bu evliliğe vesile olmakla Erden'in merhum babasının ruhunu şad edeceklerine inanırlar (312). Hacı Efendi kızını Erden'e vermemek için direnirken aslında yaptığının yanlış olduğunun farkındadır. Çünkü Erden'in rahmetli babası Abbas Efendi, öksüz ve yetim kaldığında onu okutmuş ve ona sahip çıkmıştır. Bu gerçekleri hatırladıktan sonra kızını Erden'e vermeye razı olur.

Tarihi macera romanı *Barbaros'un Ölümü*'nde Hızır Bey'in Romalı gözdesi Akte, Hızır'ın İstanbul seferinde bulunduğu bir zamanda ölmüş ve Müslüman mezarlığına gömülmüştür. Hızır'ın hizmetçisi Ayşe bu acı haberi Barbaros'a anlattıktan sonra Barbaros: *"Ben mezarlığa gidiyorum, Ayşe! Onu bir defa mezarında olsun ziyaret etmeliyim (157)."* demiştir. Denizde ölen bir levent için yapılan cenaze merasimi ilginçtir. Osmanlı Donanma Komutanı Barbaros'un en çok değer verdiği leventlerden biri olan Sarı Hüseyin bir Venediklinin attığı okla ölür. Gemide ölen Sarı Hüseyin kefenlendikten sonra top mazgallarının arasına uzatılarak denize bırakılmıştır (213).

Dadaş Kız romanında ölen kahramanlar rahmetle anılır. Gençlere kahramanlık hikâyeleri anlatan ihtiyar adam, ölmüş kahramanlar için rahmetli sıfatını kullanır (10, 11).

Şehitlerin ruhunu şad etmek için mevlit verme geleneğini *Boz Kurt* romanında tespit ediyoruz. Romanda vaka zamanının Birinci Dünya Savaşı'nın yapıldığı yıllar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Mehmet'in İstanbul'daki analığı Nuriye Hanım, oğlu Sermet'i Çanakkale Savaşı'na göndermiş bir daha kendisinden haber alamamıştır. Nuriye Hanım, Çanakkale şehitlerinin ruhu için Kızıltaş Camisi'nde bir mevlit okutur. İmam mevlidin sonunda özellikle şehit Mehmet Sermet Bey'in ismini anarak ruhuna Fatiha ister (82). Mehmet, şehit anası olan Nuriye Hanım'a büyük hürmet gösterir.

Türk İslam kültüründe şehitlerin ruhlarına gösterilen saygı ve hürmeti *Siyah Örtü* romanında okuyoruz. Vaka zamanı Balkan Savaşları'nın bütün şiddetiyle devam ettiği yıllardır. Savaşların yaptığı derin tahribat romana yansımıştır. Romanın asıl karakterleri Yüzbaşı N…, Edirne kalesini Bulgar askerlerine karşı savunması sırasında şehit düşer. Anlatıcı-özne, şehit Yüzbaşı N…'nin annesini ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında karşılaştığı manzaraya dinî göstergelerle tasvir eder: *"Kapıya yaklaştığım zaman, içerde yanık, ilahi bir sesin düğümlenerek Kuran okuduğunu işittim. Kapıda bekledim. Bu ses durur gibi oldu. Odanın kapısını açarak girdim. Bedbaht valide bir köşeye sığınmış, vatanı uğrunda şehit olan müstakbel evladının ve vahşet içinde hayatı çalınan kızının ruhlarına göndermek üzere Yasin okuyordu. Kuran'ı hâlâ elinde tutuyordu. Henüz bitirmemişti. Yalnız azaplı bir şehikin verdiği fasıladan susar gibi olmuştu (62)."* Özne, matemli odada şehit vatan evlatları için okunan Yasin-i Şerifi ağlayarak sessizce dinler. Yasin-i Şerif bittikten sonra odadakilerle birlikte ellerini açarak şehitlerin ruhlarına Fatiha okur.

Kuyucaklı Yusuf romanında vaka Yusuf'un anne ve babasının şakiler tarafından öldürülme sahnesiyle başlar; karısı Muazzez'in ölümüyle de son bulur. Yusuf'u büyütüp yetiştiren Kaymakam Salahattin Bey de vaka arasında ölmüştür. Yusuf'un yakın dostlarının bu trajik sonu eseri modern tragedyaya yaklaştırır. Romanda *"din ancak bu ölümle ve onun icap ettirdiği birtakım tasarruflarla kendini gösterir."* (Kolcu, 2009:131). Selahattin Bey'in Edremit'teki cenaze merasimi gerçek hayatın hüznünü yansıtır. Vefat haberini alan yakın çalışma arkadaşı Hasip Efendi, lif ve sabun tedarikinden müezzine haber vermeye kadar her işe koşar (160). Sarı Hafız, mahalle camisinden gür sesiyle Salahattin Bey'in salasını verir (161).

Edremitliler, sevip değer verdikleri Kaymakam'ın cenaze namazını kılmak için camiye gelirler. Cenaze namazına Yusuf da iştirak eder. Kaymakam Salahattin Bey'in cenazesi kafile eşliğinde mezarlığa kadar götürülür (162).

Şerife teyze, *Türk Yıldızı Emine* romanında asıl kahraman öksüz ve yetim Emine'nin analığıdır. Emine'yi anne şefkatiyle okutup büyütmüştür. Emine, hatıra defterinde Şerife teyzenin iyiliklerini ve vefatında yaşadığı hissiyatı anlatmıştır. Şerife teyze, yeğeni Kahraman'ın uzun süre ortalıkta görünmemesi üzerine büyük bir endişeye kapılır. Yeğeninin öldüğünü düşünen yaşlı kadın, bu acıya dayanamayarak kısa bir süre sonra hayatını kaybeder. Yardımsever ihtiyar kadın için mahallede herkes gözyaşı döker. Şerife teyzenin yakın dostları hatim indirip dualar ederler. Sonraki gün de cenaze tekbirlerle kaldırılır. Cenaze namazı Aksaray Camisi'nde kılındıktan sonra Şerife teyze Edirnekapı Mezarlığı'nda defnedilir (302).

İslam inancına göre ölen Müslümanlar Allah'ın rahmet mekânına göç ederler. Bu yüzden ölen Müslümanlar için yakınları: "Rahmete kavuştu" veya "Rahmete gitti." ifadelerini kullanırlar. *Bir Genç Kızın Romanı*'nda bu inancı okuruz. Yatılı okulda yetişen öksüz Selma, okuldan mezun olduktan sonra ilk kez Trabzon'da yaşayan halası Sabahat'ın yanına gider. Sabahat Hanım, yeğenine hiç bilmediği geçmiş hayatı ve ailesi hakkında bilgiler verir. Yaşlı ve kimsesiz kadın, kardeşleri Reşit'in ve Ahmet'in çok genç yaşta vefat ettiklerini söyledikten sonra: *"Allah ikisini de rahmetine kavuştursun (176)."* duasını eder.

Asıl ismi Todori olan Ahmet Turanî, *Battal Gazi* romanının önemli bir karakteridir. Battal Gazi'ye karşı Bizanslılar safında savaşırken Türk askerinin cesaretine ve yiğitliğine hayran kalarak Müslüman olmuştur. Cesur şövalye Müslüman olduktan sonra Battal Gazi'ye savaşlarında büyük destek olmuştur. Yazarın verdiği bilgiye göre: *"Ahmet Turanî'nin mezarı Beşiktaş'ta Dolmabahçe Sarayı karşısındaki setin üzerindedir. Her mayıs Hristiyanlar ve Müslümanlar Ahmet Turanî'mezarına yüz sürerler, altında bir ayazma vardır (76)."*

Eski Hastalık romanında vaka anlatımı Yusuf'un trafik kazası geçiren karısı Züleyha'yı hastanede ziyaret etmesiyle başlar. Aralarında boşanma davası devam eden kocası Yusuf, kazadan sonra psikolojik travma geçiren Züleyha'yı Taşucu adlı

bir yük vapuru ile Silifke'ye götürmeye karar verir. Romanın kurgusu bu seyahat boyunca Züleyha'nın mazide ve an içerisinde yaşadığı olayların anlatımına bağlıdır. Yolculuk arasında bulunan ihtiyar Doktor Emin Bey, yolculuk esnasında hastalanarak ölür. Doktorun ölümü yolculardan gizlenir. Çünkü denizciler vapurdaki ölüyü uğurlu saymazlar (195). Züleyha'ya yolculuk sırasında tanışıp çok sevdiği Doktor Emin Bey'in vefat haberini vapur kaptanı verir. Kaptan reel hayatta olduğu gibi ölüm haberini bir duayla ve bir sebebe bağlayarak bildirir: *"Allah bâkidekilere ömür versin. Ne yapalım ihtiyardı (190)."* Züleyha, yolculuk sırasında sıcak ve samimi ilişkisiyle çok sevdiği ve değer verdiği Doktor 'un cenazesinde bulunmak için vapur kaptanıyla görüşür. Kaptan, Züleyha'nın cenaze merasimine katılmak için ısrarlı olduğunu görünce dua ederek bu teklifi kabul eder: *"Elbette… Allah ömür versin… Fakat Yusuf Bey, bilmem ki ne der (191)."* Vapur Fethiye sahillerine demir attıktan sonra Doktor'un yakın dostları cenaze hazırlığına başlarlar. Kaptan, siyah üniforma giyer ve sırma şeritli bir kasket takar (190). Romanın başkahramanı Züleyha da yanında siyah bir kıyafet bulunmadığı için lacivert renkte bir elbise giyer (191). Vapurdaki personelin ve yolcuların kıyafetlerinden çevredeki insanlara bir cenaze merasiminin olacağı hissettirilmiş olur. Yusuf, Züleyha'nın bu ölüm acısına dayanamayacağını düşünerek cenaze merasimine katılmasını istemez. Hatta bu konuda aralarında ufak bir tartışma da geçer. Züleyha çok değer verdiği Doktor'u bu son yolculuğunda yalnız bırakmak istememektedir. Cenazede gözyaşlarına hâkim olamayan hasta bir kadına, kocası: *"ağlamayın, ne yapalım ölüm haktır (193)."* sözleriyle teselli verir. Cenaze merasimine sabık müftü efendi de katılır. Her şey hazırlandıktan sonra öğle ezanın okunması beklenir. Ezan okunduktan sonra Taşucu tayfaları cenazeyi musallaya taşırlar. Tabut Yusuf'un hazırladığı bir bayrakla örtülür. Cenaze Kur'an-ı Kerim okunarak defnedilir (196).

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında vaka, merkezi karakter Süleyman'ın büyük annesinin vefat haberini almasıyla başlar. Ahmed Sırrı, Bursa'da askerliğini yapan yeğeni Süleyman'a büyük annesinin öldüğünü bir telgrafla bildirmiştir. Cenaze, ertesi gün kaldırılacaktır. Süleyman, bu haber üzerine köyün yolunu tutar. Yolda tek düşündüğü büyükannesinden kalacak mirastır. Cenaze, İslam geleneğine göre defnedilir. Olayın sahnelenmesinde dua göstergesi ihmal edilmez (16,17). Süleyman gibi bütün ölü yakınlarının gözü büyük annenin bıraktığı mallardadır. Dua edildikten

sonra herkes aceleyle mezarlığı terk eder. Romanın başkahramanı Süleyman'a ve amcasına hatırı sayılır mallar kalmıştır. Fakat Süleyman görenek belasıyla elindeki malları kısa sürede tüketir. Kurnaz arkadaşı Hüseyin Tuğrul'un telkinleriyle zengin bir ailenin kızı Güzin'le aşk yaşamaya başlar. Süleyman üslubuyla bilgili ve kültürlü olduğunu göstermek için Güzin'le derinliği olan mevzularda konuşmaya çalışır. Romantik bir gecede sevgilisiyle baş başa kalan Süleyman, Güzin'e gökyüzü ile ilgili efsaneye dayalı bilgiler verir. Bazı insanların itikadına göre yıldızlar dünyanın ızdırabından kurtulup cennete giden ruhlardır (178). Ruh gibi yıldızlar da muzlim, fakat mukadder kanunların hükmü altında gidecekleri yere doğru sürüklenirler (180,181). Süleyman'ın bakış açısıyla yapılan tabiat tasvirinde yıldızların zihinde yaptığı çağrışımlar ruh metaforuyla yansıtılmıştır.

Trajik olayların anlatıldığı *Hıçkırık* romanına ölüm teması hâkimdir. Vaka Nalan'ın ölümünden sonra durağanlaşır. Kenan sevgilisi Nalan'ın ölüm haberinden sonra mezarını ziyaret etmek için Karacaahmet'e gider. Sevgilisinin mezarı üzerine kapanan Kenan, gözyaşlarıyla Allah'a el açıp dualar eder (126). Kenan için tek teselli kaynağı Nalan'ın kızı Handan'la evlenmek olmuştur. Bu mutlu evlilikten sonra karı koca Nalan'ın kabrini tekrar ziyaret ederek ona dualar etmişledir (135).

Ateş Böcekleri romanında asıl kahraman Şaban Efendi'nin ölüm sahnesinde İslam âdetlerini görürüz. Şaban Efendi, hasta yatağında son nefesini vermek üzeredir. İhtiyar bir adam, Şaban Efendi'nin yatağı başında gece yarısına kadar Kuran okur. Ağlaşan kadınlar arasında birden ses kesilir. Şaban Efendi vefat etmiştir. Şaban Efendi'nin vefat haberini alanlar: *"Allah taksiratını affetsin (59)."; "Allah geri kalanlara ömürler versin (59)."* duasını ederler. Ölü evine taziye için gelen gidenler olur. Nihayet gece yarısına doğru bekçi efendi elinde teneşirle çıkagelir. Şaban Efendi'nin evinde artık ahiret havası esmektedir. Yazar, gerçek hayatta karşılaştığımız ölüm olayını romanına başarıyla yansıtmıştır. Romanda fon karakter Hacı Feyzullah Efendi için rahmetli sıfatının kullanıldığını görüyoruz. Necat'ın babası Şaban Efendi her gün öğle yemeği için eve geldiğinde sürekli işten güçten bahseder; vakit nakittir deyip işine geri dönerdi. Şaban Efendi bu ahlâkını eski ahbabı rahmetli Hacı Feyzullah Efendi'ye borçlu olduğunu dile getirir (10).

İkinci Dünya romanı aşk temalı mektuplar üzerine kurgulanmış içinde az da olsa dinî unsurların bulunduğu bir romandır. Romanın anlatıcı-kahramanı Murat, aşk hayatında yaşadığı sıkıntılı günlerden kurtulmak için geldiği C… köyünde çocukluk yıllarında tanıdığı Çiçekçi Amcayı ziyaret eder. Çiçekçi Amca, bu ziyaretinde Murat'a gençlik yıllarında yaşadığı hüzünlü aşk hikâyesini anlatır. Murat, bu trajik hikâye ile kendi hayat hikâyesi arasında benzer ilişkiler kurar. Yetiştirdiği çiçeklerle kasaba halkının gönlüne taht kuran Çiçekçi Amca, renk renk çiçeklerle dolu bahçesinin kasaba halkının faydalanması için parka dönüştürmesini vasiyet etmiştir. Kasaba sakinlerinin sevip saydığı Çiçekçi Amca, kısa bir süre sonra vefat eder. Murat, kasaba kaymakamına giderek vefat eden Çiçekçi Amca'nın çiçek bahçesine gömülmesini ister. Kaymakam bu teklifi memnuniyetle kabul eder. Çiçekçi Amca'nın yıllar önce ölen sevgilisi de çiçek bahçesine gömülür. Romanın bu bölümünde Çiçekçi Amca'nın cenaze merasimi anlatma tekniğiyle sahnelenmiştir: *"Cenaze merasiminde, büyük bir kalabalık, sadık aşk kahramanı için ağlıyordu. Kaymakam mezarın başında halkı teskin için 'ne mutlu o ruha ki aşkı duyabilmek için Tanrı'sının inayetine mazhar olmuş, mes'ut yaşıyor' dedi. C…'liler yıllardır çiçekler ile kasabalarını ve evlerini süsleyen ihtiyarın mezarını, kendi bahçesinden toplanan çiçeklerle süslediler. Sevgilisinin beyaz mermer makberesin de beyaz güller koydular. Aralarında para toplayıp ihtiyara da beyaz mermer mezar taşı koymaya karar verdiler (53)."* Murat daha sonra Nihâl'le birlikte ziyaret ettiği mezarda Yâsin-i Şerif okur (72).

Korkuyorum romanında kötü kalpli üvey anne Zehra'yı on beş yaşında kasabaya besleme olarak gönderir. Zehra, önce başmuallimin evine verilir; ama evin hanımı ile geçinemediği için buradan ayrılmak zorunda kalır. Yetim kız, nihayet Fazıl Bey'in evinde bir iş bulur. Evin hanımı Şaziye, Zehra'yı kızı gibi şefkatle sevip büyütür. Şaziye Hanım ölüm döşeğinde can çekişirken Sabiha Hanım, Fazıl Bey'i koridora çıkarıp Şaziye öldükten sonra Zehra'yı evden göndermemesini aksi takdirde kadının ruhunun azap çekeceğini söyler (55). Sabiha Hanım, Şaziye Hanım'ın ruhunun ölüm sonrasında Zehra'yla ilişki olacağına inanmaktadır.

Anadolu kültüründe bayramlarda mezarlık ziyaretini *Pınar Başında Ölen Kız* romanında görmekteyiz. Ömer, sevgilisi Zeynep'in kendisini yasak bir ilişkiyle

aldatmasına çok üzülmüştür. Zehra bu fitneye sebep olan Ayşe'ye Ömer'in yaşadığı ızdırabı anlatır. Zehra büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Ömer'in zamanla bu olayı unutacağına inanır. Çünkü kendisi de babasının ölümünden sonra yaşadığı acının hiç bitmeyeceğini sanmıştır. Zamanla babasının ayrılığına alışmış; bayramdan bayrama mezarına gitmeye başlamıştır (31).

Müslüman Anadolu köylerinde ölmüşlerin ruhuna mevlit ve Kuran okuma geleneğini *Toprak Mahkûmları* romanında okuruz. Roman, Birinci Dünya ve Milli Mücadele savaşlarına katılan Hasan'ın hayat hikâyesini anlatır. Hasan, köyün mezarlığından geçerken ölmüşlerin ruhlarına rahmet okumayı ihmal etmez (12). Köylüler ölülerini unutmazlar. Köy odasında alınan kararla ölen akrabalarının ardından Ramazanın on beşinci günü mevlit okunması için karar alınır (47).

Ruh ve ölüme ait semboller, *Nişanlılar* romanını reel hayata yaklaştıran önemli anlatım malzemeleri olmuştur. Romanda Çanakkale şehitlerinin ruhuna Fatiha okunduğunu görürüz. Yüzbaşı Fikret, görevli olarak çıktığı İzmir yolculuğu sırasında Çanakkale sırtlarında şehit olan silah arkadaşlarına dua eder. Romanın bu bölümü III. tekil şahıs ağzından aktarılır: *"Gönül dolusu bir vatan aşkıyla ellerini gökyüzüne kaldırdı ve sıra tepelerde yatan yetmiş bir şehit arkadaşının ruhuna dua etti (96)."*

Üç İstanbul romanı İslam geleneklerinin hâkim mekânlarda cereyan eder. Adnan 93 Harbinden sonra hasta annesiyle geldiği İstanbul'da hatırı sayılır bir çevre ve maddi imkânlar edinmiştir. Fakat ruhundaki sarsılan imanını kuvvetleştirecek ve ona huzur sağlayacak hiçbir mekân ve dost çevresi bulamamaktadır. Mezarlıklar ve kabirler Adnan'ın kaçış psikolojisiyle sığındığı ve bilinçaltı çağrışımlarını itiraf ettiği mekânlar olmuştur. Fransızca Muallimi Kadri'nin cenazesine giden Adnan, mezarlıktayken Kadri'nin karısı Zehra ile evlenmeyi düşünecek kadar alçalmıştır. Abdülhamit'e duyduğu kin ve öfkeyi İngiliz mezarlığındaki askerlere şikâyet edecek kadar da milli değerlerini yitirir: *"Selimiye Kışlası'nın ilerisindeki İngiliz mezarlığına girdi. Kırım Harbi'nde orada kalan İngiliz şehitlerini uyandırdı, iskeletlerini mezarlıktaki dört mermer perinin sırtındaki granit sütunda ayağa kaldırdı. Yıldız sarayını göstererek: 'Bakın' dedi, 'sizin Türk olmayarak kurtarmak istediğiniz Türk vatanını düşmana muharebesiz veren bu adam Türk padişahıdır*

(255).” Romanın uzun zaman süreci içerisinde başkahraman Adnan başta olmak üzere önemli karakterler vefat etmiştir. Maliye Nazırı’nın konağında ölen Adnan’ın ölüm haberi Türkiye Masonluğu Maşrık-ı Azamı namına bir gazete: *“Çok değerli edip ve Avukat Mehmet Adnan biraderin vefat ettiği teessürle haber alınmıştır. Bütün mason biraderlerin bu aziz cenazeyi, Sani-i azam-ı kâinatın rahmetine kadirşinas elleriyle tevdi etmeleri için bugün Bozdoğan Kemer’indeki evinde saat on birde bulunmaları bütün biraderlerden rica olunur (566).”* ifadeleriyle yayımlanır. Gazetedeki bu yazıyı okuyan mahalle sakinleri masonlarla irtibatlı dinsiz Adnan’ın cenazesine gitmek istemezler. Mahalle imamı da dinsiz Adnan’a tepkisini göstermek için camiye sarıksız gelir (566). Dinsizliğiyle tanınan Adnan’ın cenazesi yakınları için önemli bir sorun haline gelir. Mahalle imamının Adnan’ın cenaze namazını kıldırması için ikna edilmesi gerekmektedir. En zor günlerinde Adnan’ın yanında olan karısı Süheyla, konağındaki kalfa kadına para vererek bu parayı imamın avucuna sıkıştırmasını, parayı verirken de ona Adnan için ölmeden evvel kelimeişehadet getirdiğini söylemesini ister. Başlangıçta dinsiz Adnan’ın cenaze namazına gitmemekte ısrarcı olan imam, avucundaki elli banknotu gördükten sonra yumuşar (566-570). İmam gönlü hoş edildikten sonra Adnan’ın dindarlığını ve meziyetlerini anlatmaya başlar. Romanın *İki Cenaze* başlıklı bölümü Hacı Hulusi Paşa ve dinsiz Adnan’ın Fatih Camisi’nde kılınacak cenaze namazlarına ayrılmıştır. Cenaze namazı, öğle namazından sonra kılınacaktır. Yazar, Adnan’ın cenaze namazını gösterme ve anlatma tekniklerini kullanarak ironik ve nükteli bir üslupla sahneler. Mahhale sakinleri arassında Sakallı Vasfi: *“Öldü diye kalktık geldik yoksa müteveffanın maşayla tutulacak yeri yoktu (573).* deyince *Sacit* de*: “Şu cenaze namazı yok mu, namazların en rahatıdır, secdesi yok, rüku yok, kaymak gibi ibadet bayılırım (573). der. “Cenazede yedi adam kalmıştı. Ağladığını görmesinler diye tabutun çok ilerisinde yürüyen Şair Raif, ağladığı uzaktan belli olsun diye bir diziye mendilini yüzüne kapayan Dilaver (Dileklerarası’nın Donkişot’u Dilaver), bir de simit yiyerek cenazeye uzaktan koşan Aksaray’ın meczup Çıplak Ahmet’i (574).”* Dinsiz Adnan’ın ölümle sonlanan trajik hikâyesinde geleneğe uyularak cenaze namazı kılınmıştır.

Tekrar Unsurları:(54,58, 223,270,271,273,276,89,294, 296, 298,321, 565)

Realist romanlarda kahramanlar vakti zamanı gelince ölürler. Ölü yakınları cenazelerini İslamî geleneklere göre defnetmeye özen gösterirler. Ölen kişiler yıkanarak kefenlenir; cenaze namazları kılındıktan sonra dua ve Kur'an-ı Kerim okunarak mezarlıkta gömülür. Araştırma kapsamında olan *Ayaşlı ile Kiracıları, Öldüren Kim? Siyah Örtü, Gece Konuştu, Yıldız Yağmuru, Barbaros'un Ölümü, Kuyucaklı Yusuf, Çakıcı Efe, Türk Yıldızı Emine, Eski Hastalık, Hayat Sen Ne Güzelsin, Ateş Böcekleri* ve *İkinci Dünya* romanlarında ölüm olayı anlatılırken din dilinden mümkün olduğu kadar yararlanıldığını düşünüyoruz. *Boz Kurt, Sevgim ve Izdırabım, Sinekli Bakkal, Battal Gazi, Hıçkırık ve Pınar Başında Ölen Kız, Kodaman, Allah Ismarladık, Eski Hastalık* romanlarında kahramanlar mezarlıkta yatan yakınlarını ziyaret edip ölenlerin ruhlarına Kur'an-ı Kerim okurlar. *Bahar Çiçeği, Onlar Ermiş Muradına, Aşkın Temizi, Boz Kurt, Siyah Örtü Bir Genç Kızın Romanı, Toprak Mahkûmları* ve *Nişanlılar* romanlarında ölen ruhlar rahmetle anılır. Romanlarda ölüm ve ruhla ilgili anlatılar İslam toplumlarının bu konudaki algısını reel ölçüler içerisinde yansıtmaktadır.

2.1.1.4.24. Rüya ile ilgili Hususlar

Rüya insanî bir vasıftır**.** Tarihin en eski çağlarından bu yana her medeniyetin kendi kültürel özellikleriyle simgeleştirdiği bir rüya algısı vardır. İnançlı toplumlar, rüyaların bu dünya ile metafizik âlemler arasında iletişimi sağladığına, insan kaderinin ipuçlarını taşıdığına, Allah'ın ve kutsal din görevlilerinin mesajlarını içerdiğine inanırlar. İnsan fizyonomisi üzerine yapılan araştırmalar rüyanın beşerî bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Batılı psikologlar arasında Freud ve C. Gustav Jung, psikanaliz alanındaki çalışmalarında rüyanın bilinçaltı dünyasıyla olan yakın ilişkisini ortaya çıkarmışlardır. Psikanalistler, insanın bilinçaltı dünyasının uyku anında rüya atmosferine yansıdığını düşünürler. Toplumun rüya tabirlerini anlatan kitaplara ve televizyon programlarına olan merakları rüyaların halk arasında ne derece önemsendiğini göstermektedir. Günümüzde rüyalar özellikle psikolojinin ve tıbbın uğraş alanı içine girmiştir.

Sözlükte görme anlamındaki rüyet kökünden türeyen rüya kelimesi uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütününü ifade eder. Rüyanın farklı bir anlamı olan hulm (çoğulu ahlam) ise daha çok korkunç düşler için kullanılır. Hz.

Peygamber: *"Rüya Allah'tan, hulm ise şeytandandır."* demiştir. (Buhari 'Tabir', 3, 4, 10, 14; Müslim. 'Rüya', 2; Tirmizi, 'Rüya', 5) Kur'an-ı Kerim'in Yusuf(12/4-5, 43) ve Saffat (37/105) sürelerinde Hz. İbrahim'in, Yusuf'un ve Mısır hükümdarının gördükleri rüyalardan söz edilmektedir. Yahudiler de Hz. Yusuf'un rüya yorumlamaya yönünü kabul ederler. Tevrat'ın Tekvin bölümünde Hz. Yusuf'un rüyalarından bahsedilir. (Çelebi, 2008) İslam ve Batı filozofları rüyaları farklı açılardan değerlendirirler. Batılı psikologlar genel olarak rüyayı, gün içinde karşılaştığımız olayların bilinçaltına yansıması şeklinde açıklarken, Doğulu âlimler bu görüşe katılmakla beraber, onu daha çok Allah'ın uyarıcı mesajı olarak görürler. (Güven, Belbağı 2006:19)

Bireyler, gördükleri rüyaları kültürel sembollerle ilişkilendirerek, ortak rüya motiflerinin yer aldığı bir geleneğin oluşmasını sağlarlar. Aynı motiflerin bulunduğu rüyaların artması, bunları bireysellikten çıkarıp yavaş yavaş toplumsal kılar. (Çelepi, 2012:VIII) Rüya atmosferinde görülen obje, kişi, olay veya olgunun ortak bir göndermede karşılık bulması temelde toplumun din ve inanç algısından kaynaklanır.

Türkçede rüya göstergesi "*rüya görmüşe dönmek, rüya ise hayırdır inşallah, rüya sadık amma, gören kâzip, rüyada balık gören, yastığının altını yoklasın*" söz öbeklerinde karşılığını bulduğu gibi farklı anlamlara göndermede bulunur. Araştırmamıza konu olan *Boz Kurt*, *Sinekli Bakkal*, *Dizlerine Kapansam* ve *Eski Hastalık* romanlarında kahramanların rüya atmosferinde gördükleri olaylardan sonra sevinç, üzüntü ve tedirginlik duyduklarını tespit ettik.

Kahramanların rüyalarında gördükleri olayların gerçekleşeceklerine inandıklarını *Boz Kurt* romanında görürüz. Rüya atmosferinde yaşanan olaylar vaka örgüsünün bir halkasını teşkil eder. Başkahraman Mehmet'in analığı Çanakkale savaşına gidip bir daha dönmeyen oğlu Sermed'in şehit edildiğine inanmaktadır. Hatta bu inançla evladının ruhu için mevlit okutmuştur. Evlatlığı Mehmet'in ona anne demesi biraz olsun acısını dindirecektir. Fakat Mehmet, üvey ağabeyi savaştan dönene kadar Nuriye Hanım'a anne demeyeceğine söz vermiştir. Çünkü Mehmet rüyasında Sermed'in halen yaşadığını görmüş bir gün mutlaka eve döneceğine inanmaktadır. Bu rüyasını analığı Nuriye Hanım'a anlattığında yaşlı kadın da ümitle yavrusunu beklemeye başlamıştır. Rabbine tevekkülle bağlı olan küçük Mehmet'in

inandığı olay gerçekleşir. Birgün kapı çalar ve kapıyı açan küçük Mehmet, daha önce fotoğraflarından tanıdığı Sermet Bey'i karşısında görür. Sermet, savaştan sağ salim dönmüş Mehmet'in karşısındadır. Kalbi temiz masum genç, Nuriye Hanım'a "anne" deyince Nuriye Hanım evladı Sermed'in geldiğini hemen anlar. Duygusal bir anın sahnelendiği romanın bu bölümünde beklenen rüya gerçekleşmiş olur (115).

Sinekli Bakkal'da Emine, kocası Kız Tevfik'ten boşanarak babası İmam İlhami'nin evine yerleşmiştir. Emine'nin bu evde dünyaya gelen kızı Rabia, babası Tevfik'i yıllar sonra tanımış onunla birlikte yaşamaya başlamıştır. Emine, kızı Rabia'nın kendisini terk ederek babasının yanına gitmesinden huzursuz olmuş bu sebeple ona darılmıştır. Bu dargınlıkla da öteki dünyaya göçmüştür. Rabia'nın, şuur altında annesiyle ilgili korkuları ve endişeleri vardır. Rüyalarında da sık sık annesinin hortladığını görmektedir. Gördüğü rüyalarının bir kısmı da küçüklüğünde psikolojik baskı gördüğü imam dedesiyle ilgilidir. Rabia gördüğü bu rüyaları: *"Emine'nin ruhu Fatiha istiyor. Elalemin ölüsünün ruhuna Yasin okuyorum da anamı unutuyorum (320, 321)."* şeklinde yorumlar.

Dizlerine Kapansam romanında Boğaz'da bir yalıda anne ve babası ile oturan Handan, sevgilisi Faruk'la beraber evden kaçar. Şeref ve itibarına çok düşkün olan Atıf Bey, kızının kendi izni olmadan bu şekilde evlenmesine şiddetle karşı çıkar. Fakat bir gece rüyasında kızını kaçıran Faruk'u ve Hz. Hızır'ı görür. Gördüğü rüyada Faruk, Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile Handan'ı kendisinden istemektedir. Atıf Bey, Faruk'un bu teklifine kızarak kızını ona veremeyeceğini söyler. Rüyada, Faruk'a bağırırken perdenin olduğu yerden bir Kuran tilaveti başlar. Siyah sakallı mübarek bir zat da peyda olur. Hızır olduğuna inanılan bu zat delikanlının sırtını sıvazlayıp Atıf Bey'e dönerek: *"Atıf Efendi bu senin oğlundur (30)."*der. Bu rüyayı karısı Celile ve aile dostları Nebile'ye heyecanla anlatan Atıf Bey, Handan'ı Faruk'a vermeye karar verdiğini söyler. Atıf Bey, bu rüyanın kendisine bir uyarı olduğunu düşünmektedir. Fakat karısının Faruk'la ilgili anlattığı olumsuz şeyleri duyduktan sonra Handan'ı vermekten tekrar vazgeçer.

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'nın Haçlı donanmalarıyla yaptığı savaşları anlatan *Hayrettin Barbaros* romanında Hızır (Barbaros), bir gece rüyasında bir sahile doğru yürüdüğünü sırtında yük olduğu halde zorlanmadığını daha sonra

nurlara gark olmuş birinin kendisine yardım ettiğini görür. Uyandığında abdest alıp iki rekât namaz kılar. Yazar bu olayı anlatırken Hızır'ın bir işaret aldığını, rüyasında kendisine yardım eden kişinin Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğunu söyler(58). Hızır, Hz Peygamber'i (s.a.v.) ve dört halifeyi gördüğü bir başka rüyada bu mübarek zatların Elcazayir'de halka zulüm yapan İbn-i Kadı ile savaşmasını istedikleri anlatılır (64). Bu rüyayı bir emir olarak telakki eden Hızır, düşman güçlerine karşı büyük sefer başlatır.

Reşat Nuri Güntekin'in *Eski Hastalık* romanında Doktor Emin Bey, Peygamberimizi (s.a.v.) rüyasında görmüştür. Züleyha, ağır bir hastalığa yakalanan Doktor Emin Bey'i ziyaret ettiğinde bu güzel rüyayı bizzat ondan dinler. Züleyha, daha önce Doktor Emin Bey'e bir tespih hediye etmiştir. Doktor, gördüğü bu rüyanın tespihle ilgili olduğuna inanır. Romanın bu sahnesi dolaylı ve doğrudan anlatım teknikleriyle aktarılmıştır: "*'Bilmiyorsunuz çocuğum, bilmiyorsunuz, dedi. Bu tespihte bir hassa var... Onu yastığımın altına koyup uyuduğum zaman…' Sözünü bitirmeye cesaret edemiyor, sesi tıkanıyordu. Züleyha, sebepsiz bir ürperme hissetmekle beraber aynı sakin sesle sordu: 'Yastığınız altında tespihle uyuduğunuz zaman ne oluyor?' 'Peygamber'i rüyamda görüyorum. Uzun siyah cübbesiyle, siyah sakalıyla üzerime eğiliyor, mis kokulu dudaklarıyla beni öpüyor (187).' "* Roman kahramanları büyük bir sevinçle Hz. Muhammed'le (s.a.v.) ilgili rüyalarını birbirlerine anlatmaktadırlar.

Gerçek hayatta Hz. Peygamberimizi (s.a.v.) rüyalarında gören kişilerle karşılaştığımız gibi kurgu dünyasında Peygamberimizi(s.a.v.) rüyasında göre kahramanlarla karşılaşılmıştır. *Hayrettin Barbaros* romanında asıl kahraman Hz. Peygamberimizi (s.a.v.) rüyasında görmüştür. Başkahraman gördüğü bu güzel rüyadan sonra abdest alıp iki rekât namaz kılmıştır. Araştırmamıza konu olan *Boz Kurt, Sinekli Bakkal, Dizlerine Kapansam* ve *Eski Hastalık* romanlarında kahramanların rüya atmosferinde gördükleri olaylardan sonra sevinç, üzüntü ve tedirginlik duydukları görülmektedir. Kurmaca ve gerçek dünya arasındaki bu benzerlik roman türünün hayata tutulan ayna yönünü hatırlatır.

2.1.1.4.25. Sadaka ve Sevap

İslam toplumları için sadaka vermek ve sevap işlemek bireyin Allah, kader ve ahiret inancından kaynaklanır. Anadolu'da bela ve kazalara karşı sadaka verme kültürü; kutsal mekânlarda ve işyerlerinde açıkta bulunan sadaka kutuları; "*sadaka verenin ömrü uzun olur; sevaptan kaç ki günaha girmeyesin; sevaptan kaçmayınca günahtan korkmak*" gibi kalıplaşmış söz öbekleri her iki göstergenin sosyal, kültürel, dinî ve edebî hayatımızdaki etkin rolünü gösterir. Yaşanılan bir tehlike karşısında pratik dilde kullandığımız "*verilmiş sadakası varmış*" deyimi yine aynı şekilde inanç külrümüzden kaynaklıdır. Çok zengin gönderge ve imaj potansiyeline sahip olan sadaka ve sevap sembolleri edebî metinlere estetik ve yerli değer kazandırır.

Adam Sarrafı romanında Hacı Hüseyinzâde eğlence mekânlarında dostluk kurduğu Kayserili Tosun'un evlendikten kısa bir süre sonra boşanmasını değerlendirirken ona verilmiş sadakası olduğunu o kadar masrafa rağmen namusunu kurtardığını söyler. Dolayısıyla bu konudaki konuşmalarında dinî bir kültürden gelen sadaka deyimini kullanır (90).

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında sevap inancını pansiyon sakinlerinin konuşmaları arasında okuruz. Otel sakinlerinden Faika Hanım'ın kaynanası günlerdir ayrılmak istemediği otelde anlatıcı-kahramana şimdiki gençlerin ahlâksızlığını ve saygısızlığını anlatmak için kendi yaşantısından örnekler verir. Küçüklüğünde sevaptır diye gözüne sürme çektiğini söyleyen kaynana, o gün yaşadığı olayı anlatıcı-kahramanla paylaşır: *"Babam rahmetli görmüş, nur içinde yatsın, hiç böyle şeyleri sevmezdi hemen anneme söylemiş:'Bir daha o kılıkla karşıma çıkmasın.' demiş. Bir daha kimin haddine düşmüş, şimdikilerde o korku, o saygı da yok (17)."* Anadolu halk kültüründe sürme çekmenin sevap olduğu inancını romanın bu sahnesinde görmekteyiz.

Olayların cereyan ettiği pansiyonda trajikomik yasak aşk ilişkileri de yaşanmaktadır. Ayaşlı İbrahim Efendi'nin dairesinde hizmetçilik yapan Halide, gayrimeşru bir ilişkiyle Rasim Bey'den hamile kalır. Halide, anlatıcı-öznenin yanına giderek samimi dostu Doktor Fahri'nin bebeğini aldırabilmesi için kendisine yardımcı olmasını ister. Anlatıcı-kahraman, durumu mektupla Fahri Bey'e bildirir.

Doktor Fahri Bey, gönderdiği cevabî mektubunda annenin bebeğini düşürmesi durumunda kendisinin de ölebileceğini yazar. Halide'nin bu cevap karşısında üslubu komik ve düşündürücüdür: "*İstanbul'da olsaydı, onu çoktan aldırtırdım. On yedi liraya alıyorlar. Burada otuz beş istiyorlar. O doktor sizin arkadaşınız ne olur, sevabına beni kurtarsın (35).*" Pansiyon sakinleri arasında bulunan Hüseyin Bey'in ise dramatik bir hayat hikâyesi vardır. Hüseyin Bey'e köyünde iftiralara uğrayarak toprakları elinden alınmıştır. Şehre gelip mahkeme kapılarında hakkını almak için mücadele veren Hüseyin Bey, inançlı bir karakterdir. Hak yolunda çalışmanın sevap olduğuna ve hakkın muhakkak yerini bulacağına inancı tamdır (73).

Sevap, mizahî *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında nükteli kullanılmıştır. Aslan avlamak için gittikleri çölde rastladıkları Cicimama adlı yerli çöl kabilesi, Torik'i tanrılarından gelen bir lütuf kabul edip hükümdar ilan ederler. Kabileye kral olan Torik, uyku vakti gelince arkadaşlarından yatmalarını ister. Torik, yakın arkadaşı Meşhedi için ise bir istekte bulunur: *"Ha! Bakın bir şey daha söyleyim. Bu moruk tömbeki düşkünüdür. Varsa veriniz, sevap olur (174)."* Sevap göstergesi anlatıda anlam derinliği taşımaz.

İslam'ın temel esaslarına aykırı bir tezin savunulduğu *Utanmaz Adam* romanında sevap göstergesi geçmektedir. Hırsızlığı ve dolandırıcılığı meslek edinen Avnussalah, Atıf Efendi'nin karısının ilaçlarını almak için kendisine verdiği parayı da cebe indirmiştir. Fakat hasta bir kadını ilaçsız bırakacak kadar da vicdansız değildir. Eczaneden aldığı ilaçların ücretini daha sonra Atıf Efendi'nin ödeyeceğini söyleyerek aldığı ilaçları hasta kadına ulaştırır. Utanmaz Adam, gün içinde yaptığı bu dalaverelerden dolayı vicdan azabı çekmeye başlar. Yazar, Avnussalah'ın iç muhasebesini dinî göstergeleri kullanarak yansıtır: *"Bedava karnımı şişirerek sızıltısızca lokantadan sıvıştım eczacıya verecek parayı ve üst tarafını da cebe attım. Bu sabah bana şans şans üzerine güldü. Talihin bu iyiliklerine karşı büsbütün nankör olmak da iyi değildir. Lazım olduğu zaman insanlığı da elden bırakmamalıdır. Yüz günahı bir sevap karşılar (23)."* Romanda nükte yapmak için dinî değerlerden mümkün oldukça yararlanılmıştır.

Reel hayatta sık sık karşılaştığımız dilencilerin sadaka isteme sahnesine *Aşk Fırtınası* romanında yer verilmiştir. Feriha, sevgilisi Refik'le birlikte sokakta

gezerken dilencinin biri onlardan yardım ister. Yazar, romanın bu sahnesini dinî sembollerden yararlanarak tahkiye eder: *"Beş paracık ver Allah kaza beladan saklasın, Allah sizi birbirinizden ayırmasın! Allah size keder göstermesin, Allah sizi birbirinizden ayırmasın (129)."* Dilencinin bakış açısıyla kullanılan dinî semboller reel hayatın pratik diliyle örtüşmektedir.

*Allaha Ismarladık romanı*nda vaka milli mücadele yıllarında yaşanır. Yazar, tarihî dokusu olan romanın duygusal yönünü ihmal etmemek amacıyla vaka örgüsüne Kuva-yı Milliye teşkilatı üyesi Yüzbaşı İzzet Bey ile İşgal güçleri komutanı İngiliz generalin kızı Mis Beti arasında yaşanan aşk hikâyesini de dâhil etmiştir. Aslında Yüzbaşı İzzet Bey'in, Mis Beti aşkında tereddütleri vardır. Çünkü işgalci bir generalin kızı olan Mis Beti'nin kendisine düşman gözüyle baktığını düşünür. Aralarında geçen diyalogda Mis Beti'ye bu tereddütlerini açıkça dile getirir. Mis Beti, İzzet Bey'in şüphelerini samimi duygularla gidermeye çalışır. Fakat İzzet Bey, Mis Beti'nin sözlerini inandırıcı bulmaz. Ona karşı duygularını sadaka sembolünü kullanarak şöyle yansıtır: *"Sözlerinizle beni inandıramazsınız. Bu nevi konuşmanızla şimdi de sadaka mı vermek istiyorsunuz bana!(139)"* İzzet Bey, zor günlerinde Mis Beti'yi yakınında gördükçe ona karşı güveni artar. Yüzbaşı İzzet Bey, savaş cephesine gitmeden önce küçük yaşta öksüz ve yetim kalan yeğeni Emel'i sevgilisi Mis Beti'ye emanet etmek ister. Sevgilisinin Emel'e samimi ve içten duygularla sahip çıkması için sevap göstergesinin gönül ve akıl dünyasına tesir eden göndergesinden yararlanır. Kahraman Türk subayının *"Bu yaşta yetim, öksüz kalmış bir yavrunun gönlünü almak çok sevaptır (186)."* şeklindeki cümlesi Mis Beti'nin merhamet duygularını cezbetmeğe yeterli olur. Yüzbaşı İzzet Bey, Mis Beti'yle aralarında geçen romantik diyaloglarda din dilinin etkileyici gücünden başarıyla yararlanır.

Leylaklar Altında romanında psikolojik sıkıntıları olan Halide, evlerinin karşı binasında oturan Hikmet adında birini sevmektedir. Fakat Halide'nin hastalığından dolayı Hikmet'in bu aşka karşılık vermesi mümkün değildir. Halide sevdiği bu adamın nikâhında elindeki nikâh şekerlerini Nuray'a ikram ederken bu şekerleri yemenin sevap olduğunu söyler (178).

Sadaka verme inancını şehvet ve kumar düşkünü Ahmet Ziya'nın kirli aşk ilişkilerinin anlatıldığı *Yıldız Yağmuru* romanında da görmekteyiz. Fabrikatör Hayri Mümtaz'ın eşi Sara, birgün sevgilisi Ahmet Ziya'ya doğup büyüdüğü Eyüp semtine beraber gitme teklifinde bulunur. Ahmet Ziya, bu teklifi memnuniyetle karşılar. Genç âşıklar, yolda sadaka isteyen dilencileri görür. Ahmet Ziya etrafını saran dilencilere para vermek ister. Şoför ise hemen müdahale ederek dilencilerin bunu alışkanlık haline getirdikleri için Ahmet Ziya'yı para vermemesi için uyarır. Sara ise dilenen bu fakir insanlara: *"Sadaka verelim sevaptır (65,66)."* der. Ahmet Ziya fakirlere sadaka vermeye kalkınca dilenci çemberi arasında boğulacak gibi olur.

Kişinin başına gelen bir kazada canını kurtarması veya kazanın büyüklüğüne göre az zarar görmesi verilmiş sadakayla ilişkilendirilir. Ramazan bayramı şenliği için hamama giden Hafız Hanım'ın kızı, banyoda fenalaşarak bayılır. Yere düşen gelinlik kız için binbaşının hanımı: *"Büyük kaza geçirdi. Allah sakladı, verilmiş sadakaları varmış (505)."* der.

Dadaş Kız romanında olaylar Erzurum çevresinde cereyan eder. Vaka zamanı Osmanlı-Rus savaşının yapıldığı 93 harbinin yapıldığı yıllardır. Romanın asıl kahramanı Kadir, dükkândan her çıkışında kapıdaki dilenciye sadaka verir (58,64). Dindar genç, vereceği sadakayla işlerinin rast gideceğine inanır.

Türk Yıldızı Emine romanı Anadolu gerçeğini yansıtır. Romanın sevilen kişisi Kahraman, zor ve sıkıntılı geçen hastalığından sonra şifaya kavuştuğunda evde bayram havası esmeye başlar. Emine bu hatırayı not defterine: *"Hemen kurbanlar kestik fukaraya sadakalar dağıtık. Arkamızdaki matem elbiselerini değiştirdik (268)."* cümleleriyle kaydetmiştir. Sevinilen bir olay karşısında sadaka dağıtma kültürünü bu romanda da görmekteyiz.

Berkant'ın *Aşk Fırtınası* romanında dilenciye verilen sadaka ve buna karşılık dilencinin de hayır sahibine dua etme sahnesi gösterme tekniğiyle anlatılır. (Berkand 1957:129) Benzer sahneyi *Bir Genç Kızın Romanı*'nda görüyoruz. İyiliksever merhametli kız Selma işe giderken her sabah sokak köşesindeki bir dilenciye sadaka vermekte bu şekilde dilencinin hayır duasını almaktadır (195).

Nazan, *Çöl Gibi* romanının asıl kahramanıdır. Evli ve bir kızı olduğu halde şehvet düşkünü Vedat Melih'in aşk tuzağına düşen Nazan gelişen olaylarda Vedat Melih'i öldürür. İşlediği bu cinayetin neticesinde altı yıl hapis cezası alır. Hapishaneden çıktıktan sonra kendisini milli mücadeleye katılan Türk askerlerinin sağlığına adar. Hemşire Nazan, hastanede her ne kadar herkesin takdirini kazanacak kadar fedakârlık ve iyilik yapsa da işlediği gizli günahın suçluluk psikolojiyle sürekli tedirgindir. Kızına hitaben kaleme aldığı not defterine tedirgin ruh halini yansıtır: *"Hayatlarının tehlikede olduğu günlerde, yalandan şifalarla onları oyalıyor, hayata bağlıyor, maddiyetlerini ölümden kurtarıyordum ama; için için bakılırsa bir yüzü ile günah, bir yüzü ile de sevap olan bir şey yapıyordum ben (235)."* Günah ve sevap sembolleri anlatıda karşıt iki tematik güce göndermede bulunmuştur.

Sevap göstergesinin kullanıldığı bir başka roman *Ateş Böcekleri*'dir. Romanın asıl kahramanı Şaban Efendi, geleneklerine bağlı dindar görünen bir tiptir. Hasta yatağında kıvranırken züppe Oğlu Necat, dolabından gizlice para almıştır. Aldığı bu paraları yerine koyup koymama konusunda tereddüt yaşayan Necat, yolda bir fakire para verip sevap kazanmayı düşünür. Bu şekilde hayır işleyeceğini düşünen Necat paraları yerine koymaktan vazgeçer (50). Sevap göstergesi romanın farklı bir sahnesinde de kullanılmıştır. Şaban Efendi yakalandığı ağır bir hastalıktan sonra vefat eder. Vefatının kırkıncı gününde evde mevlit okutulur. Komşu kadınlar ölü evine lokma tatlısı getirirler. Komşulardan Necibe Hanım, hayırsever Habibe Hanım'a: *"İstersen bir tabak da topal Hamdi'ye götüreyim. Ben sevaptan çekinmem… Yarın ahrette ebabil kuşları da bana kudret helvası taşırlar… Değil mi hele?(70)."* der.

İnanç unsurlarının çok sınırlı yer verildiği *Seni Satın Aldım* romanında sadakaya ve sevaba önem verilmiştir. Muhafazakâr bir aile ortamında yetişen Selma, özünde yufka yürekli inançlı bir kızdır. Kâğıthane gezisinden sonra konağa döndüğünde dadısı Şadiye Hanım'ın evde oturup bir ceket ördüğünü görünce bunu hayra yorar: *"Aferin Şadiye Hanımcığım, fakirlere hediye etmek için örüyorsun değil mi? Sen sevaplar işleyedur. Öbür dünyada mekânın cennettir. Doğrusu ben de iyiliği severim amma, ancak para verecek! Dünyada el işlerinden hoşlanmam (8)."* Mirasyedi öksüz ve yetim Selma iyilik yapmayı sevmesine rağmen asrilik özentisiyle

kendisine keyfince eğlenebileceği bir koca satın almak ister. Dadısı Şadiye Hanım'a bu çılgınca fikrini söylediğinde konakta herkesin huzuru kaçar. Derdini ailenin noteri Feyzi Bey'e anlatan Şadiye Hanım, ondan yardım ister. Fevzi Bey, Selma'nın ancak Kuran Hocası Fehmi Bey'in dinî telkinleriyle düzelebileceğini söylemesi üzerine Şadiye Hanım ümitsiz bir şekilde: *"Boş işler! O gene bildiğini yapacaktır. Fehmi Efendiyi sayar, yani hürmet eder, işte o kadar, hiçbir zaman sözlerinin tesiri olmaz. Para her şeyini bozuyor (40,41)."* der. Şadiye Hanım konuşmasının devamında Selma'nın Fehmi Hoca'ya hürmet ettiğini fakat aklına gelen her şeyi yaptığını söyler.

Belalardan korunmak veya sevap kazanmak için sadaka verme inancı romanlarda bu şekilde görülmektedir. Müslüman roman kahramanları inançları gereği dilencilere sadaka verirler; ölü evinde lokma tatlısı dağıtırlar ve yetim çocukların ihtiyaçlarıyla özel olarak ilgilenirler. *Seni Satın Aldım, Ateş Böcekleri, Aşk Fırtınası, Bir Genç Kızın Romanı, Türk Yıldızı Emine, Dadaş Kız, Yıldız Yağmuru, Leylaklar Altında, Allaha Ismarladık, Aşk Fırtınası, Meşhedi Aslan Peşinde, Ayaşlı ile Kiracıları* ve *Adam Sarrafı* romanlarında sadaka ve sevap göstergeleri kimi zaman asıl dinî anlamında kimi zamanda bir söz sanatı olarak kullanılmıştır. Sevap ve sadaka göstergeleri kullanılarak yapılan anlatılar romanların realist ve estetik değerini yüceltmiştir.

2.1.1.4.26. Selamlaşma

İslam geleneğinde selamlaşma Allah'ın adıyla yapılır. Selam, esenlik ve dua anlamına gelen Allah'ın isimlerinden biridir. Selamlaşmanın önemi ve adabı hakkında Kuran-ı Kerim'de ayetler bulunmaktadır. Yüce Allah, Nisa suresinin 86. ayetinde şöyle buyurur: *"Bir selâm ile selâmlandığınız zaman ondan daha güzeli ile selâm verin yahut aynıyla mukabele edin. Şüphe yoktur ki Allah, her şeyin hesabını hakkıyla görendir."* Nur suresinin 61. ayeti de içinde sakinlerin bulunduğu kapalı bir mekâna girme adabını anlatır: *"Evlere girdiğiniz zaman, kendinizden olan içerdekilere, Allah katından esenlik, bereket ve iyilik dileyerek selâm verin."* Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetini aralarındaki selamı yaymaya teşvik etmiştir. Kütüp-i Sitte yazarı İbrahim Canan, hadis âlimleri Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud'dan çok sayıda selamlaşmayla ilgili hadis nakleder. Canan, Tirmizi'den (İstizan[15]2707) ve Ebu Davud'dan (Edeb 150.5208) şu hadisi aktarır: *"Hz. Ebu*

Hüreyre (RA) anlatıyor: 'Resulullah buyurdu ki: Biriniz bir meclise girerken selam versin. Kalkmak isteyince de selam versin. Birinci selam sonuncu selamdan evla değildir."(Canan, b:1988) Halk dilinde selamlaşmaya ait sembollerin sayısı fazladır. Günlük dilde kullandığımız, *selam etmek, selamı sabahı olmak, selam yollamak, selamı kesmek, selam almak* gibi deyimleşmiş söz öbekleri İslam'ın selamlaşma geleneğinden kaynaklanır.

Müslüman Türk toplumu arasında yaygın selamlaşma kültürü olmasına rağmen incelediğimiz romanların çoğunda selamlaşmaya ait göstergelerin sayısı oldukça sınırlı sayıdadır. Selamlaşma ile ilgili bulgularımız okuduğumuz romanların niceliğiyle örtüşmemektedir. Romancılarımızın çoğu Anadolu'da yaygın olan selamlaşma geleneğini romanlarına yansıtamamışlardır.

Çakıcı Efe, bu konuda başarılıdır. Romanının aksiyoner maceralar örgüsü içerisinde roman kahramanları cami, ev gibi kapalı ve köy meydanı gibi açık mekânlarda karşılaştıkları kişi veya kişilere İslamî geleneklere göre selam verirler.

Tekrar Unsurları:(46, 143, 307, 309, 325, 334, 515, 555)

İslamî selamlaşma usulüne uygun diyalog örneklerinin geçtiği bir başka roman örneği *Ayşim* romanıdır. Romanda vaka zamanı 18. yüzyıldır. Günlük diyaloglarda selamünaleyküm ve karşılığı aleykümselam söz kalıplarını romanda görebiliyoruz (71,141).

Harp Zenginin Gelini romanı İslam toplumlarında fertler arasında selamlaşma geleneğini yansıtır. Romanın alafranga, züppe, komik tipi Cevdet Bey, konağa girişinde ailesini selamünaleyküm sözleriyle selamlar (59).

Roman karakterlerinin İslamî geleneklere göre selamlaştığı bir diğer eser *Kodaman* romanıdır. Kodaman, babasından kalan evin tapusunu almak için gittiği şeyhülislam kapısında meramını anlatmadan önce kapıdaki görevlilere: *"Selamünkavlen"* der. Görevliler de bu selamı: *"Aleykümselâm"* diyerek alırlar (92).

Tekrar Unsurları: Aleykümselâm (126).

Aşkın Temizi romanında vakanın ana merkezi küçük bir Anadolu kasabasıdır. Müslüman halkın yaşadığı kasabada insanlar sokakta veya kapalı mekânlarda birbirleriyle karşılaştıklarında selamünaleyküm hitabıyla konuşmaya başlarlar (88, 99).

Müslüman geleneğine göre selamlaşma âdetini *Türk Yıldızı Emine* romanında da görmekteyiz. Romanın yardımcı karakterlerinden Zehra bir randevu evi açıp haram yiyenleri, vatana ihanet edenleri buraya düşürmeyi planlamaktadır. Zehra, mahalle aralarında bu amaçla kiralık bir ev ararken üzerinde kiralık levhası yazan bir ev görür. Zehra evin içine: *"selamünaleyküm din kardeşlerim"* hitabıyla girdikten sonra meramını anlatır. Ev sahipleriyle sıcak bir sohbetten sonra evi kiralar. Eve taşındıktan sonra mahalle bekçisi Memiş tanışmak için Zehra'nın evine gelir. Romanın bu sahnesi realist bir gözlemle aktarılır: *"Selamün aleyküm, hoş geldiniz safa geldiniz. Uğurlu kademli olsun."* Bu samimi selam ve duadan sonra Zehra da ona: *"Aleykümselam bekçi baba sizin mahalleyi beğendik de geldik (57)."* mukabelesinde bulunur. *Türk Yıldızı Emine* romanının dinî yanı zayıftır. Kahramanlar selamlaşma göstergelerini dindarlıklarından değil pratik dildeki alışkanlıklarından dolayı kullanırlar (62).

İslam toplumlarının selamlaşmada kullandıkları selamünaleyküm ve aleykümselam söz öbeklerini sadece *Aşkın Temizi, Ayşim, Türk Yıldızı Emine, Çakıcı Efe* ve *Harp Zenginin Gelini* romanlarında belirledik. Kahramanlar karşılaşma anlarında reel hayatta olduğu gibi birbirlerini geleneksel dinî ifadelerle selamlamışlardır. Fakat Müslüman Anadolu halkının günlük diyaloglarında sıklıkla kullandıkları selamünaleyküm ve aleykümselam sembollerinin aynı nitelikte ve nicelikte kurmaca dünyasına yansıtıldığını söyleyemeyiz.

2.1.1.4.27. Şehitlik

Mümin Anadolu halkı şehitlik kavramına hiçbir Müslüman halkın âşina olmayacağı kadar aşinadır. Türk milletinin İslam dinini kabul ettiği yüzyıldan günümüze kadar sayıları milyonları bulan şehidi bulunmaktadır. *"Şehit kelimesi, hayatı imana şahit kılmak demektir. Hayatını imanına şahit kılanlar, ölümünü de imanına şahit kılarlarsa onlara şehit denilmiştir. Aslında şehit, şahitlikten bir*

mübalağa ile ismi faildir. Dolayısıyla da buradaki şehadet imana hayatı şahit kılmak manasına gelir. Onun içinde şehitlik, dinî, Kuranî bir kavramdır… İslamî literatürde ise şehit, 'Allah (cc) yolunda çalışırken veya düşman saldırdığında; dinini, milletini, vatanını, ırz ve namusunu müdafaa ederken ölen Müslüman'a verilen isimdir. Şehit ismi verilmesinin sebebi, cennetlik olduğuna şahitlik edilmiş olması, Yüce Allah'ın (cc) huzurunda yaşaması, ölümü sırasında meleklerin hazır bulunması, ruhunun doğrudan doğruya cennette bulunması ve bizzat Kur'an'da ifade edildiği gibi Allah (cc) tarafından çeşitli mükâfatlarla mükâfatlandırılmış olmasındandır. Bunun için bir kimsenin şehit olabilmesinin en önemli vasfı önce Müslüman olması, sonra da Allah'ın (cc) rızasını kazanmak için mücadele ederken öldürülmüş olması şarttır." (Arslantürk, 2009:112,113)

Terim itibariyle Allah yolunda öldürülen kişiye şehit denilirken daha sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bazı hadisleri delil gösterilerek şehitliğin anlam çerçevesi genişletilmiştir. Buna göre karın ağrısı, boğulma, yanma gibi afet ve hastalıklar sebebiyle ölen müminler de şehit kabul edilmiştir. (Kurt, 2012) Kuran-ı Kerim'de şehitlik konusunda iki ayet bulunmaktadır. Bakara suresinin 154. ayeti şehitliğin yüce mertebesini açıkça ortaya koyar: *"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız."* (Özek ve diğ., 1992:23) Al-i İmran suresinin 169. ayetinde de: *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler. Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar."* (Özek ve diğ., 1992:71) ifadeleri geçer. Şehitlik sadece İslam dinine ait bir inanç unsuru değildir. Yahudilik, Hristiyanlık ve Sih dinlerinde de kutsal değerler uğruna can verenlerin şehit olduğuna inanılır. (Atar, 2012)

Tezimize konu olan popüler tarihî romanlarda şehitlik sembolü daha belirgindir. Fakat dinî yanı en zayıf romanlarda bile şehitlik inancının anlatıma yansıdığını görebiliyoruz.

Sevgim ve Izdırabım romanında sevginin vazgeçilmez kudretini gözler önüne seren Gülseren'in nişanlısı Tayyareci Metin, Ağrı Dağı'nda kaybolmuştur. Haberi gazetelerden okuyan Gülseren, nişanlısının şehit olmuş olabileceğini düşünerek büyük kedere kapılır. Gülseren'in babası hariciyeci Macit Bey, kızını din dilini

kullanarak teselli etmeye çalışır. *"Kızım, muharebede ölenler için fanilik yoktur. Onlar aramızda bir tayf gibi yaşarlar. Eğer ağlarsan bu gözyaşları aranızda bir deniz olur da sonra yarın ahirette de birbirinizi bulamazsınız (83)."* Gülseren babasının bu telkinlerinden sonra az da olsa rahatlar. Din duygusuyla bütün şehitlere seslenir. *"Ey meçhul şehit. O meçhul şehit ki ne üzerinde ağlanacak bir taş, ne topraklarında dinlenecek bir izi var. Arzın herhangi bir köşesinde kendiliğinden yetişmiş bir kızıl çiçek görürseniz onu hürmetle selamlayınız (84)."* Milli Mücadele yıllarında cereyan eden vaka örgüsünde Türk insanının şehitlik inancı açıkça görülmektedir.

Tekrar Unsurları: (40, 78, 85, 97, 107).

Şehitlere mevlit verme geleneğini *Boz Kurt* romanında tespit ediyoruz. Romanda vaka zamanının Birinci Dünya Savaşı'nın yapıldığı yıllar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Mehmet'in İstanbul'daki analığı Nuriye Hanım, oğlu Sermet'i Çanakkale Savaşı'na göndermiş bir daha kendisinden haber alamamıştır. Nuriye Hanım, Çanakkale şehitlerin ruhu için Kızıltaş Camisi'nde bir mevlit okutur. İmam, mevlidin sonunda özellikle şehit Mehmet Sermet Bey'in ismini anarak ruhuna Fatiha ister (82). Mehmet, şehit anası olarak Nuriye Hanım'a elinden gelen hürmeti gösterir.

Çakıcı Mehmet Efe'nin İzmir, Aydın ve ödemiş yörelerinde efsaneleşen hayat hikâyesini konu edinen *Çakıcı Efe* romanında şehitlik kavramı sıklıkla geçer. Hükümet askerleri bir taraftan dış düşman güçleriyle savaşırken bir yandan da dağlarda hızla güçlenen eşkıya çeteleriyle mücadele etmektedir. Vakada çetelerle savaşırken şehit olan askerlerden söz edilir. Çakıcı çetesinin Bozdağ'da olduğunu haber alan zaptiyeler hemen bu bölgeye intikal ederler. İki taraf karşılaşınca aralarında çatışma başlar. Çakıcı Mehmet bu çatışmada kızanlarını sürekli cesaretlendirerek müfrezelere karşı direnmelerini sağlar. Çakıcı'nın attığı hiçbir kurşun boşa gitmez. Çatışmada yirmiye yakın müfreze şehit olur (35-38). Hükümet erkânı, zabitlerini şehit ettiği için yakalanmaya çalıştığı Çakıcı Mehmet'in hayatta kalabilmesi için dağlardan şehre inmemesi gerekmektedir. Roman, Çakıcı'nın dağlarda mitleşen hayat hikâyesini anlatır. Çakıcı Mehmet Efe, Madran Dağı'ndan Köyceğiz kasabasına geldiğinde burada Hamza Bey'in çiftliğine misafir olur. O gün

Hamza Bey'in Yahudi bir misafiri de vardır. Yahudi, eli silahlı eşkıyaları gördüğünde büyük bir korkuya ve telaşa kapılır. Hamza Bey de misafirini rahatlatmak için ona şehitlikle ilgili bir fıkra anlatır: *"Hani eşkıya karşısında sıkışan bir Yahudi'nin hikâyesi vardır. Yahudi bakmış ki kurtuluş yok yanındaki adama: "Aman Mehmet sen dini bütün bir insansın sana helâl para üç yüz lira vereyim. Hem sen kazan hem de benim yerime öl. Üstelik sizin dince şehit olursun (325, 326)."*demiş. Çakıcı Efe romanında din dili üslubu zenginleştirmiştir. Yazar, şehit göstergesinden yeri geldikçe yararlanmıştır (65).

Müslüman Türk toplumunun şehitlik inancını gösteren bir başka roman *Dağları Bekleyen Kız* romanıdır. Romanda şehitlik göstergesi asıl anlamında kullanılır. Pilot Celal Bey, uçağının isyancılar tarafından düşürülmesinden sonra şehit olur (9). Romanın asıl kahramanları arasında bulunan Adnan Bey de Sermet ve nişanlısı Nerime'yle çıktığı bir gezi sırasında şakilerin saldırısına uğrar. Bu saldırı sonrasında yaralanan Sermet, hastanede vefat eder. Hastane doktoru bu acı haberi şehitlik inancıyla bildirir: *"Mübarek şehit na'şını yarın sabah, defnedilmek üzere hazırladık (29)."* İsyancılara karşı başlatılan mücadelede göreve gönderilen Adnan Bey, annesine yazdığı duygusal bir mektupta Çanakkale Savaşı'nda şehit olan kardeşiyle aynı akıbeti paylaşabileceğini söyleyerek onu şimdiden teselli etmeye çalışır (37). Annesine yazdığı bir başka mektupta âşık olduğu isyancı aşiret şeyhinin kızı Zeynep'in fedakârlıklarını anlatır. Zeynep, isyancı aşiret hakkında verdiği bilgiler sayesinde yüzlerce askerin şehit olmasına mani olmuştur (127). Adnan, yazdığı mektubupta şehit düşen tayyareciler için yapılan abidenin açılışına katılacağını söyler (128).

Türklük duygusuyla kaleme alınan *Dünkülerin Romanı*'nda vaka zamanı Osmanlı Devleti'nin son dönemleridir. İşgal altında bulunan ülke insanı, aç sefil yaşamaktadır. Romanın şehit yavruları bir ekmek alabilmek için fırınların önünde saatlerce dilencilik etmektedirler (238). Şehit askerlerin dul kalan hanımları ve zavallı anneleri odalarını aydınlatacak gaz bulamazlarken harp zenginleri sünnet şölenlerinde keyf ve safa içinde yaşamaktadırlar (248).

Kır Çiçeği romanı Erzurum'da babası Ermeniler tarafından şehit edilen Çiçek'in çileli hayat hikâyesini anlatır (77). Çiçek'in yatılı okuldayken birlikte kaldığı Ayşe'nin babası da Sarıkamış'ta şehit edilmiştir (40).

Türk İslam kültüründe şehitlerin ruhlarına gösterilen saygı ve hürmeti *Siyah Örtü* romanında okuyoruz. Vaka zamanı Balkan Savaşları'nın şiddetlendiği yıllardır. Savaşların yaptığı derin tahribat romana yansımıştır. Romanın asıl karakterleri Yüzbaşı N…, Edirne kalesini Bulgar askerlerine karşı savunurken şehit düşer. H…Hanım nişanlısı N…'nin Edirne cephesinde şehit edilmesinden sonra Allah'tan kendi ölümünü de istemiş, kısa bir süre sonra da can vermiştir. Sıhhiye birliğinde doktor olarak görev yapan anlatıcı özne, Edirne cephesinde şehit olduğuna şahit olduğu Yüzbaşı N…'nin mübarek cesedini gözyaşlarıyla yıkayıp kefenlemiştir (60, 61). Anlatıcı-Özne, şehit Yüzbaşı N…'nin annesini ziyaret ederek ona teselli vermek ister. Ziyareti sırasında karşılaştığı manzaraya dinî duygular hâkimdir. Yazar, bu manzarayı din ve inanç unsurlarıyla tasvir eder:*"Kapıya yaklaştığım zaman, içerde yanık, ilahi bir sesin düğümlenerek Kuran okuduğunu işittim. Kapıda bekledim. Bu ses durur gibi oldu. Odanın kapısını açarak girdim. Bedbaht valide bir köşeye sığınmış, vatanı uğrunda şehit olan müstakbel evladının ve vahşet içinde hayatı çalınan kızının ruhlarına göndermek üzere Yasin okuyordu. Kuran'ı hâlâ elinde tutuyordu. Henüz bitirmemişti. Yalnız azaplı bir şehikin verdiği fasıladan susar gibi olmuştu (62)."* Özne, matemli odada şehit vatan evlatları için okunan Yasin-i Şerifi ağlayarak sessizce dinler. Yasin-i Şerif bittikten sonra odadakilerle birlikte ellerini açarak şehitlerin ruhlarına Fatiha gönderir.

Kadın Tipleri romanında, vatanına tayyareci olarak hizmet etmek isteyen Bilen'e babası engel olmaya çalışır. Baba Sami Bey'in: *"Bence bu tehlike ve heyecan içerisinde koşmak, senin gibi bir genç kız için yaşamadan ölmektir."* sözlerine karşılık genç kız, babasına şehitlik inancıyla cevap verir: *"Siz bana ölüm var diyorsunuz ne çıkar? Fen ve sanat yolunda şehit veren milyonlarca fedakârlar, daima yaşayan ve hiç ölmeyen insanlardır. Ben sizden serbesti istiyorum. Kuvvetim var çalışıp muvaffak olacağım (20)."* İdealist ülkücü genç kız şehitlik inancıyla mücadele etmek istediğini söylemektedir.

Tarihî maceralarla dolu *Barbaros'un Ölümü* romanında Avrupa ordusuyla savaşırken Hızır Bey'in ağabeyi İshak şehit olur (49). İspanyollarla yapılan savaş sonucunda da Oruç'un şehit edildiği belirtilir (52). Karşı medeniyetlere mensup ordular arasında çıkan savaşları konu edinen romanda ölen Müslüman askerler için şehit sıfatı kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (50, 73, 223, 277)

Aşkın Temizi romanı Müslüman Anadolu halkının şehitlik inancını en başarılı bir şekilde yansıtan romanlardan biridir. İşgal yılarında Anadolu kasabasında geçen olayları anlatan romanda öldükleri için evlerine dönemeyen askerler için şehit sıfatının kullanıldığını görüyoruz (9, 10). Şehit babası Salih Ağa, kasabaya yeni gelen Doktor Erden'e şehit olan evlatları hakkında bilgi verirken şehide ağlanmaz diyecek kadar kuvvetli ve saf bir inanca sahiptir. Bu kasabadan savaşa giden yüz otuz beş asker şehit olmuş, on dördü de sakat kalmıştır. Kasaba kadınları kendi aralarında şakalaşıp gülerlerken Cebe Koca, bu kadar şehit varken kadınların gülmelerine kızar. Kadınlar artık şehit haberlerine alışmışlardır. İçlerinden biri: *"Ne yapsınlar Allah'a tevekkül ediyorlar. Ağlasınlar mı?"*, bir diğeri: *"Allah, millete yurda zeval vermesin! Ne yapalım şehit oldise, iraki şarap içip de dalaş da ölmedi ya (103)."* der. Kadınlar içerisinde iki evladını şehit vermiş yürekli bir ana hemen konuşanlara müdahale eder: *"Tanrı Türklere zeval vermesin. Biri ölse bini doğar (104)."* Anadolu kadınları için şehit evladı olmak artık sıradanlaşmıştır.

Dadaş Kız romanında tarihimizde 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşının yaşandığı dönemde Erzurum'da geçen bir aşk hikâyesi anlatılır. Şehitlik göstergesi savaşta hayatını kaybeden Türk askerleri için ara ara kullanılmıştır. Romanda şehitlik kavramının içeriğine vurgu yapılmamıştır.

Tekrar Unsurları: (150, 152, 155, 156)

Şehitlik kavramı, *Nişanlılar* romanı reel hayata yaklaştıran önemli anlatım malzemesi olmuştur. Romanda Çanakkale şehitlerinin ruhuna Fatiha okunduğunu görürüz. Yüzbaşı Fikret, görevli olarak çıktığı İzmir yolculuğu sırasında Çanakkale sırtlarında şehit olan silah arkadaşlarını hatırlayarak onlara dua eder. Romanın bu

bölümü III. tekil şahıs bakışıyla aktarılır: *"Gönül dolusu bir vatan aşkıyla ellerini gökyüzüne kaldırdı ve sıra tepelerde yatan yetmiş bir şehit arkadaşının ruhuna dua etti (96)."*

Türk Yıldızı Emine romanı tarihî türde bir romandır. Vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Romanın asıl kahramanı Emine, Yemen'de şehit düşen bir babanın kızıdır (23). Savaş yıllarında sık sık gelen şehit haberleri romanın dramatik atmosferinde yer bulmuştur. İstanbul'a giren işgal askerleri acımasızca katliama başlarlar. Caniler, Kızılay'ın yakınındaki karakol askerlerini şehit ederler (136). Kızılay'da çalışarak ekmek parası kazanan Yıldız (Emine), hainlerin bu saldırısından sonra işini kaybeder.

Türk halkı, Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasında yapılan Milli Mücadele Savaşlarında yüz binlerce şehit vermiştir. Yüzbaşı Bozan'ın savaş ve aşk maceralarını anlatan *Ateş Kamçıları* romanında Anadolu'nun bu gerçeğini okuruz. Roman, Yüzbaşı Bozan'ın hatıraları üzerine kurgulanmıştır. Yüzbaşı'nın anlatısında şehitlik göstergesi belirgindir. Anılarından okuduğumuz kadarıyla Yüzbaşı Bozan, düşman askerleriyle göğüs göğüse çarpışan çok sayıda silah arkadaşının şehitliğine şahit olmuştur. Filistin cephesinde Türk ordusunun verdiği büyük zayiatın halen tesiri altındadır. Türk subayı yaşadığı zorlu günleri anlatırken : *"Zaten bu hep böyle oluyor, en çetin, en kanlı muharebenin zaferi ile sarhoş olurken; gözlerimiz ölenler, şehit düşenler için ağlıyordu (94)."* ifadelerini kullanır. Bozan'ın duygularını yansıtırken ölen askerler için kullanıdığı şehit göstergesi İslam inancından kaynaklanmaktadır.

Tekrar Unsurları: (31, 35)

Milli mücadele yıllarında Anadolu topraklarında yaşayan hemen hemen her ailenin besleyip büyüttüğü öksüz ve yetim çocuklar olmuştur. Özellikle yoksulluğun ve kimsesizliğin acısını çok iyi bilen şehit aileleri sahipsiz gördükleri çocuklara kol kanat germişlerdir. Bu tarihî gerçek *Çöl Gibi* romanına yansımıştır. Asıl kahraman Nazan, hatıra defterinde iki oğlu şehit düşen bir ihtiyar kadının yanında büyüdüğünü anlatır (39).

Hıçkırık romanında merkezi kahraman yetim Kenan'ın babası Yemen'de şehit düşmüştür. Kenan, babasının şehit olduğunu yıllar sonra mahalle çocuklarının kendi aralarındaki konuşmalarından öğrenir (14). Romanın üçüncü kısmında ise Kenan, Beybabası ile mektuplaşırken aşk hayatında rakip olarak gördüğü İlhami Bey'in Çanakkale de şehit düştüğünü öğrenmiş, fakat yine de bu duruma üzülüp ona bir rahmet okumuştur (131).

Müslüman devletleri ortadan kaldırmak üzere yapılan Haçlı seferlerinin karşısında durabilen tek büyük ordu Anadolu Selçuklu ordusu olmuştur. Müslüman Türk ordusunun en büyük moral kaynağı kuvvetli iman gücü olmuştur. *Kılıçaslan* romanı tarihin bu sahnesine ayna tutar. Kurmacada ordu komutanı Aslan, Bizans ordusuyla yapılan ölüm kalım savaşında mağlup olmaya çok yakınken askerlerine: *"Düşmana olanca bir kuvvetle hücum edip muhasarayı yarmak ve geçmek... olmadığı takdirde tek bir kişi kalıncaya kadar şehit düşmek ...(169)."* emrini verir. Verilen emirle çoşan Türk askerleri savaş naraları atarak kılıçlarıyla Aslan'ı selamlarlar.

Birinci Dünya Savaşı yıllarını konu edinen *Yalnız Dönüyorum* romanında şehitlik göstergesi, anlatım aracı olarak kullanılmıştır. Cephede çarpışan 15 bin veya 30 bin Türk askerinin şehit edilmesi yürekleri dağlamıştır (72). 16 Mart 1920'de İstanbul'a giren işgal güçleri Şehzadebaşı karakolunda görevli askerlerimizi acımasızca şehit etmişlerdir (88). Tarihi vesika niteliğinde bilgiler içeren romanda şehitlik sembolü ölen Türk askerleri için kullanılan bir sıfattır.

Üç İstanbul romanının başkahramanı Adnan, dinsiz bir karakterdir. Romanda babası Lofçalı Miralay Salim Bey tanıtılırken 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşında şehit edildiği belirtilir.

Şehit ve şehitlik kavramları kurmaca dünyasında herhangi bir anlam değişimine veya genişlemesine uğramadan karşımıza çıkar. Tespitlerimize göre Müslüman Türkler ve Hristiyan Avrupalılar arasında yapılan savaşları konu edinen tarihi *Kılıçaslan* ve *Barbaros Ölümü* romanlarında şehitlik, gerçek anlamına uygun olarak kullanılmıştır. Milli Mücadele yıllarında yaşanan olayları konu edinen Yalnız *Dönüyorum, Sevgim ve Izdırabım, Nişanlılar, Ateş Kamçıları, Türk Yıldızı, Dağları*

Bekleyen Kız, Aşkın Temizi, Siyah Örtü, Kır Çiçeği, Hıçkırık ve *Çöl Gibi* romanlarında da şehitlik inancının reel hayatla örtüştüğünü görebiliyoruz. Okuduğumuz bu romanlar Türk insanının Milli Mücadele yıllarında yaşadığı trajediyi yansıtmaları açısından oldukça başarılıdırlar.

2.1.1.4.28. Şeriat, Fetva, Cihat ve Recm

İsveç Medeni Hukuk sisteminin kabul edildiği 1926'ya kadar Müslüman Türk halkının kültür ve pratik dilinde şeriat, fetva, recm ve cihat kavramları sıklıkla kullanılmıştır. Kelime karşılığı olarak "doğru yol" anlamına gelen şeriat, hukuksal anlamda ayet, hadis ve icma-i ümmet esaslarına dayanan dinî kaideler demekti. (Develioğlu, 1993:991) Din görevlilerinin Şeriat kanunlarına göre aldıkları kararlar ise fetva terimiyle karşılık bulur. Cihat ise "cihetler, yönler" anlamına gelmekle birlikte asıl göndergesi Allah yolunda savaşmak demektir. Sadece Ayşim romanında tespit ettiğimiz recm teriminin karşılığı taşlamak, taş ile insan öldürmektir. (Yeğin ve diğ., 1997:815) İslam fıkhında recm çok özel şartlarda zina suçunun karşılığında verilen ağır bir cezadır. *"İslam hukukunun birinci kaynağı olan Kuran'da recm cezasının verilmesini doğrudan emreden bir ayet yoktur. Ancak bir ayette (Nur Suresi, 24/2) zina eden erkek (zâni) ve kadına (zâniye) verilecek cezanın 100 sopa olduğu belirtilmektedir. Recm cezasının meşruluğu, Osmanlı hukukunun ikinci kaynağı olan sünnete dayanmaktadır ve bununla ilgili dört hadis bulunmaktadır."* (Mutaf, 2008) Recmin İslam fıkhında farklı tatbikleri vardır: *"Muhsan olan erkek veya kadının işledikleri zina suçunun cezası recme yani taşlanarak öldürülmektir. Muhsan olmayanlara ise yüzer değnek vurulur."* (Üçok, 1946)

Şeriat, fetva, recm ve cihat göstergeleri romanlarda farklı amaçlar için kullanılmıştır. Romanların bir kısmında vaka zamanının sosyal ve kültürel gerçeklerini yansıtmak için kullanılmışken, diğer bir kısmında ise İnkılâp Türkiye'sinin karşısında engelleyici bir güç olarak telakki edilmiştir.

Ayşim romanında şeriat, fetva ve recm ideolojik mesajlar içerir. Romanda 18. Yüzyıl Lale Devri'nin şatafatlı ve lüks hayatı irdelenir. Şeriat hükümleri bu dönemde istismar edilmiştir. Ayşim, kadın ve şehvet düşkünü III. Ahmet'in zorla sahip olmaya çalıştığı masum ve namusuna düşkün bir genç kızdır. Sarayın dalkavukları bu güzel

kızı kaçırarak III. Ahmet'e teslim ederler. Ayşim'in padişahın aşk tekliflerini şiddetle reddettiğini öğrenen Dalkavuk Damat İbrahim Paşa, Padişah'ın öfkesini arttırmak için:*"Bir Müslüman kadının fahişeliği tahakkuk etti mi şeriat kanunları onun toprağa gömülerek taşla öldürülmesini emreder padişahım (125)."* der. Padişah III. Ahmet, şeriatın bu hükmü fırsat bilerek alelacele Ayşim'in recm fetvasını verir. Padişah III. Ahmet'in verdiği karar romanda dönemin üslup özelliklerine dikkat edilerek aktarılır: *"Ayşim'in fetva-yı şerifi alındıktan sonra Ayasofya'da sıra kahvelerin önünde recmi iç oğlanlarından Şahin'in yeniçeri kullarına teslimi ile Rumeli Hisarı'nda katli, Zülüflü Baltacı Yahya Ağanın da hıyaneti tebeyyün ettiğinden cellât çeşmesi önünde idamını ferman ettim (125)."* Padişah'ın fetvasından sonra İstanbul sokaklarında Ayşim'in recmedileceği böyle duyuruluyordu: *"Ey ahali! Duyduk duymadık demeyin, Ayasofya meydanında bir fahişe recmedilecek. Allah'ını seven taşlamaya gelsin (153)."* Ayşim recm edileceğini bildiği halde padişahın şehvet arzularına teslim olmaz. Lale Devri'nin zevk ve eğlence ortamında Müslüman halkın cihat anlayışı da sarsılmıştır. Ahi Ağası Kılıç Baba, kızı Ayşim'in saraya kaçırıldığını öğrendikten sonra etrafına toplanan ahilere: *"Ey ahi kulları, namus, şeref, fazilet, din namına sizi cihada, cidale davet ediyorum (143)."* der. Buna karşılık kadın ve şehvet düşkünü III. Ahmet'i halen halife gibi gören bir kısım dalkavuk paşalar halkı padişahın sancağı altında toplanmaya davet ederler. Ahiler, paşaların bu çağrısına karşılık: *"Biz sancak altında toplandık. Cihadımızı namus düşmanı saray için yaptık (162)."* derler.

Tekrar Unsurları: (129, 135, 153, 157)

Dünkülerin Romanı'nda tahsil için Paris'e giden Ahmet Reşit, kız arkadaşı Gretta'nın *"Sizin memleketinizde kadınlar maddi haklara sahip değiller mi? "*sorusu üzerine Ahmet Reşit, şeriat hukukuna göre idare edilen Osmanlı Devleti'nde, kadınların mallarını istedikleri gibi alıp satabildiklerini söyler (72). Ahmet Reşit, yıkılıp dağılan bir devletin ezilen bir ferdi olarak Avrupa ile Türk medeniyetini sorgular hale gelir. Avrupalılar modern medeni kanunla yönetilirken Türkiye'de halen İmam-ı Azam'ın fetvaları hâkimdir (74). Cemil Hakkı, Paris'te bulunan yakın dostu Ahmet Reşit'e en son yazdığı mektubunda, İstanbul'da ecnebiler gibi yaşamak

isteyen halkın sayısı günden güne artarken Bab-ı Meşihat'ın halen hadislere göre tesettür fetvası vermesini yadırgar (135).

Sinekli Bakkal romanında asıl vaka, devletin şer'i hükümlere göre yönetildiği II. Abdülhamit zamanında yaşanır. Dolayısıyla kahramanların sosyal ilişkilerinde şeriat belirleyici rol oynar. İmam'ın kızı Emine, babasının şiddetle karşı çıkmasına rağmen mahallenin Kız Tevfik lakaplı soytarısına kaçarak onunla evlenir. Fakat Emine bu evlilikte beklediği saadeti bulamaz. Tevfik'in kadınları taklit eden tiplemelerinden ve bakkaliyedeki işlerini ihmal etmesinden dolayı Emine sürekli huzursuzdur. En son Tevfik'in aile mahremiyetini sokak oyunlarında ifşa ettiğini öğrenince bu çirkinliğe daha fazla tahammül edemeyerek babasının evine döner. Kızının Tevfik'ten ilişkisini tamamıyla kesmesini isteyen imam, kadıya müracaat ederek Tevfik'in kızını boşamasını ister. Kadı huzurunda kurulan mahkemede Tevfik, istemeyerek de olsa karısını boşamak zorunda kalır (28). Emine kocasından boşanmıştır. Fakat baba evine geldiğinde Tevfik'ten hamile kalmıştır. Emine, bu evde bir kız çocuğu doğurur. Bu kız çocuğu ileride sesinin güzelliğiyle şöhrete kavuşacak olan Rabia'dır. Rabia, genç kız olduğunda sesinin yanında güzelliğiyle de erkeklerin ilgisini çeker. Piyano hocası Pregrini de bu gençlerden biridir. Hafız Rabia da bu Frenk gence karşı ilgisiz değildir. Rabia, âşık olduğu bu gayrimüslim gençle evlenmekten çekinmektedir. Dinî bilgisine güvendiği Sabiha Hanım'a bu fıkhî konuyu sorar. Sabiha Hanım'ın verdiği cevap gerçek İslam fıkhıyla örtüşür: *"Ne tuhaf sual kızım. Bir şey olmaz… Çünkü kimse nikâhlarını kıymaz; Çünkü şeriat bırakmaz."* Emine'nin: *"Fakat şeriatı dinlemeseler evlenseler"* sorusuna karşılık Sabiha Hanım: *"Mahalleli ikisini de taşa tutar."* cevabını verir (153). Rabia bu açıklamaya karşılık: *"Fakat Hristiyan karısı olan bir erkek yok mu?"* şeklinde bir soru sorunca Sabiha Hanım'ın bu soruya verebileceği herhangi bir cevabı yoktur.

Barbaros'un Ölümü romanında içki hakkında verilen bir fetvadan söz edilir. İstanbul'da içki alınıp satılması yasaklandığı için hazinenin zarar ettiği anlaşılmıştır. Bu zararın önüne geçilmesi için cuma namazlarının kılınmadığı yerlerde gizli içki satılmasına bir fetvayla müsaade edilmiştir. Romanda içki satılmasına izin veren fetva metni dönemin dil ve anlatım hususiyetlerine dikkat edilerek aktarılmıştır: *"Fetvanın sureti: Ehli zimmetin getürdükleri hamirden nısıf öşür ve harbî*

getürdükleri hamirden tamam öşür almak meşrudur. Lâkin cuma namazı kılınır şehirlerde alâniyyeten hamir getürmek ve satmak asla meşru değildir; hafiyyeten getürdükleri takdirde bir birine alâniyyeten beyi eylemek ve Müslüman'a dahi beyi eylemek meşru değildir. Birbirine beyi eylediklerin de ki asla izhar eylemeyeler (170)." Cumhuriyet Türkiyesinde kaleme alınan romanda *Osmanlı* Devleti'nde içki satışlarının şeyhülislamın vereceği fetvalarla gerçekleşebileceği belirtilmiştir.

Tarihî *Hayrettin Barbaros* romanında gençler cihat inancıyla Haçlılara karşı savaşa çağrılmıştır. Rodos'ta Hristiyanların Müslümanlara zulüm yaptığını öğrenen Hızır, Müslüman gençlerden cihat için toplanmalarını istemiştir (61).

Toprak Mahkûmları yazarı, Atatürkçü düşüncenin ülkeye yayılmasına engel olabilecek en büyük gücün şeriat kanunları olabileceğini söyler. Şeriat göstergesinin karşıladığı bütün göndergeler Atatürk'ün getirdiği yeni rejim için büyük bir tehlikedir. Yazar, romanın ön sözünde amacının demokratik rejimin usul ve esaslarıyla, şeriata dayalı eski rejimin yozlaşmış kanunlarını karşılaştırmak olduğunu açıklar. Atatürkçü yazar, demokratik rejiminin Türk köylüsünün ruhuna sindirilmesi gerektiğine inanır (2). Saf ve cahil Anadolu köylerinde şeriata göre nikâhlanma ve boşanma muamelesi din görevlilerinin şahsi yorumlarıyla çarpıtılmaktadır. Nikâh ve hülle, Müslüman toplumların evlilik hayatlarında dine dayalı inanıştan ziyade geleneğe göre değişen bir halk inanışı haline gelmiştir. Yazar, karısına hülle muamelesi yapılan Hacı Dayı özelinde Anadolu köylerinde nikâhla ve hülleyle ilgili yanlış inanışları nükteli üslupla anlatır. Mekkeli Hacı Fettah'ın köy ağası Hacı Dayı'nın evine gelmesi üzerine olaylar başlamıştır. Hacı Dayı'nın oğlu küçük Hasan kuyuya düşmüştür. Hacı Dayı bu haberi alınca bu olaydan sorumlu tuttuğu eşi Fatma'yı bir anlık öfkeyle "üçten dokuza boşsun (talak-ı selase)" ibaresiyle boşar. Öfkeli koca, bir müddet sonra pişman olsa da iş işten geçer. Hacı Dayı bu kötü haberi hemen köy imamına bildirerek çok sevdiği karısıyla tekrar evlenebilmek için ondan yardım ister. İmam, şeriata göre hüküm çıkarıp bu evliliğinin tekrar olabilmesi için hüllenin şart olduğunu söyler. Yazar nükteli bir üslupla anlattığı bu trajikomik olaydan hareketle dinî inançları yozlaşan Anadolu köylüsünün cehaletini ortaya koymak ister. Sıtkı Şükrü Pamirtan romanında yozlaşmış dinî değerleri kullanarak

Anadolu'nun dine dayalı bütün hayat alanlarına demokratik rejimin hâkim olmasını hedefleyen sosyal bir tez ortaya koyar.

Şeriatın toplum katmanlarında farklı farklı algılanış şekline ayna tutan *Üç İstanbul* romanı bu yönüyle başarılıdır. Romandaki din diline ait göstergelerin karşılık bulduğu anlamlar reel hayatla örtüşür. Ana kahraman Adnan'ın tamamlamaya çalıştığı *Yıkılan Vatan* romanının giriş sahnesinde 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı Rus savaşından söz edilir. Babası 93 harbinde şehit olan Adnan, saray imamının Ayasofya Camisi'nde şeyhülislamın fetvasıyla Sultan Abdülhamit'i gazi ilan etmesini nükteli bir dille eleştirir (10). Adnan İttihat ve Terakki Fırkası'nın daimi ve samimi bir üyesidir. Bu sebeple II. Abdülhamit'e karşı kin ve nefret hisleriyle doludur. Romanda şeriat kelimesi iki yerde nükteli bir üslupla kullanılmıştır. Çilli Mahmut Sofular'daki umumhanesini kapatan hükümete karşı tepkisini:*"Şeriat elden gittı (304)"*haykırışlarıyla gösterir. Sofulardaki umumhanenin sahibi Mahmut sonradan hacı olur. Kahveci, Çilli Mahmut'un nasıl Hacı olduğunu Adnan'a ironik bir dille anlatır: *"Çilli Mahmut, sürmeli sakallı hacı olsun çıksın sana! Vay canına!.. Parmak ısırdım. Şaka değil: Sofular'daki umumhaneyi işleten adam, Kapalıçarşı'daki Buhari türbesine dönmüş Bey! O girince Nizamiye Mahkemesi öd ağacı koktu; hani lâteşbih şeriat mahkemesi! (527)''* Hacimli romanda şeriata ait göstergeler, toplumun yozlaşan sosyal, siyasal ve kültürel hayatına göndermelerde bulunur.

Şeriat, fetva, recm ve cihat göstergeleri yeni ideolojiyi destekleyen romanlarda İslamafobi algısı oluşturacak şekilde kullanılır. *Ayşim* romanında şeyhülislam, padişahının aşk teklifini reddeden masum bir kadına recmedilme cezası verir. *Toprak Mahkûmları* yazarı Şükrü Pamirtan, Atatürkçü düşüncenin Anadolu sathına yayılmasında en büyük engel gücün şeriat kanunları olduğunu iddia eder. *Dünkülerin Romanı*'nda rasyonalist ve pozitivist idarî sistemlerle yönetilen Avrupa ülkeleriyle şeriat kanunlarına göre idare edilen Osmanlı Devleti'nin yozlaşmış hukuk sistemi karşılaştırır. *Sinekli Bakkal*, *Barbaros'un Ölümü* ve *Hayrettin Barbaros* romanda şeriat ile ilgili hususlar dönemin bir realitesi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu romanlarda şeriata karşı olumsuz bir bakış açısı hissedilmez. Yazarlar vaka zamanının sosyal ve siyasal şartlarına göre bu dinî sembollerden yararlanmışlardır.

2.1.1.4.29. Şeytan, Cin, İfrit, Zebani

İncelediğimiz romanlarda geçen *şeytan, cin, zebani ve ifrit* metafizik varlıklardır. Şeytan (İblis), *"Cenab-ı Hakkın emrine isyan ettiğinden rahmetinden kovulmuş, şerleri ve muzır şeyleri temsil eder ve ateşten yaratılmıştır."* (Yeğin ve diğ., 1997:908) Bütün melekler Hz Adem'e secde ettikleri halde Şeytan: *"O, topraktan yaratılmıştır, bense ateşten yaratıldım, ben ondan daha faziletliyim"* diyerek Allah'a isyan etmiştir. Bu isyanından dolayı da Allah'ın rahmetinden kovulmuştur. Kuran-ı Kerim'de Araf suresinin 11-23 ayetlerinde İblis'in Hz. Adem ve Hz Havva arasındaki macerası anlatılır. Anlatılarda şeytan, çoğu zaman çirkinliğin, kurnazlığın, hainliğin, hilekârlığın ve acımasızlığın karşılığı olarak kullanılır. Deyim ve atasözleri kültürümüzde şeytanla ilişki mecaz ve yan anlamda çok sayıda sözcük grupları bulunmaktadır. Şeytan sembolüyle kurulan bazı atasözleri örnekleri şunlardır: *şeytana uymak, şeytan diyor ki, şeytan dürtmek, şeytan elini çekmiş, şeytan görsün yüzünü, şeytanın ayağını kırmak, şeytanın yattığı yeri bilmek, şeytan kulağına kurşun, şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar…* Şeytan göstergesiyle kurulan kalıplaşmış söz öbeklerinin büyük bir kısmı anlatılarda mecaz anlam içeren göndermelerde karşılık bulurlar.

İslam inancında dünyanın insanlardan sonra en değerli varlıkları cinlerdir. Biz Müslümanlar duyu organlarımızla algılamasak bile cinlerin dünyadaki varlıklarını kabul ederiz. Cinler, *"akıl ve şuur sahibi olup pek çok şer ve isyan yapabildikleri gibi peygamberlerin ve semavî kitapların irşatlarıyla insana yetişmemekle beraber terakki edip yüksek kemalatlara çıkabilen mahlûklardır."* (Yeğin ve diğ., 1997:154) Edebiyatta cin kurnazlığın ve gizemli olmanın bir simgesi olarak kullanılır. Pratik dilde kullandığımız *cin çarpmak, cin fikirli, cinler cirit oynamak, cinleri ayağa kalkmak* gibi deyimler toplumumuzun cin inancından kaynaklanan mecaz anlamlı söz öbekleridir.

Romanlarda çok sınırlı sayıda tespit ettiğimiz ifrit:*"Cin taifesinden çok muzır, şerir ve korkunç bir cinstir."* (Yeğin ve diğ., 1997:415) İfrit, anlatılarda korkunç, öfkeli ve kızgın insan tiplemelerinde kullanılan bir sıfattır. Sözcüğün kaynağı din dilidir. Halk arasında kötü ve çirkin imajı olan zebaniler de cehennemde görevli mahlûklardır. Zebaniler cehennemlikleri cehenneme atmakla görevlidirler.

(Develioğlu,1993: 1173) Cin, zebani, şeytan ve ifrit incelediğimiz romanların hemen hemen hepsinde farklı nicelikte ve nitelikte kullanılmıştır.

Ayşim romanında saray çevresinde Lale Devri'nin eğlenceli hayatı anlatılır. Sultan III. Ahmet, kızı Fatma'yı İbrahim Paşa'ya verir. Düğünde Hacivat ve Karagöz oyunu oynatılır. Şeytan sembolü, Hacivat Karagöz oyununda Hacivat'ın konuşmaları arasında geçmektedir: *"Huzuru hâziran, cemiyeti irfan, vakti safayı merdan. Laindir, bî dindir, münafiktır şeytan. Şeytanın dinsizliğine, rahmanın birliğine bizi temaşaya tenezzül bulunan zevat-ı kiramın sağlığına (104)."* Romanda şeytan sembolü halk arasında algılandığı şekliyle çirkinliğe ve kötülüğe gönderme yapar.

Boz Kurt romanında cin ve şeytan göstergeleri kurnazlığa ve kötülüğe göndermelerde bulunur. Romanın kötü karakterleri Kara Hasan ve karısı, Kezban Nine'nin ölümünden sonra bağlarını alabilmek için on bir on iki yaşlarında tek çocuğu Mehmet'i yanlarına alır. Kara Hasan'ın karısı, Mehmet'in üvey ablasıdır. Üvey abla çıkarcı kocası Hasan'a: *"Sen bu yumurcağı öyle her çocuk gibi sanıyorsun? Ondaki akıl cinde yok... Öyle kolay kolay malını kaptırmaz (11)."* deyince Kara Hasan: *"Cin değil, şeytan da olsa, hakkı ensesine bir şamardır. O zaman aklı bir arşın dışarı fırlar da kendisine yâr olmaz. Sen esef etme, bağ da bizim dam da (11)."* der. Mehmet, bu kötü insanların arasında yaşamayacağını anladıktan sonra tayyareci olma idealiyle İstanbul'a gider. Yaşadığı zorlu olaylardan sonra konak sahibesi Nuriye Hanım'ın evlatlığı olan Mehmet, huzura kavuşmuştur. Konakta hayatı düzene giren genç Mehmet, İstanbul sokaklarında dolaşırken yıllar önce kendisini dolandıran sokak çocuğu Torpil'i görür. Kendisini tanımayan Torpil'le uzun uzun dertleşen Mehmet, Torpil'in haline acır. Hasta annesine bakması için Torpil'e nasihatlerde bulunan Mehmet, cebindeki bütün paraları da ona verir. Torpil, cömert dostunun yaptığı bu iyiliğe karşı ona: *"Dünya ahiret kardeşim ol. Bir daha şeytana uymayacağım sana anamın başı için yemin ediyorum (95)."* der. Torpil, serseri bir sokak çocuğu olmasına rağmen yetiştiği muhafazkar toplumun etkisiyle yaptığı yanlış ve çirkin işlerin şeytana uymaktan kaynaklandığını bilmektedir.

Şeytan, *Harp Zenginin Gelini* romanında deyim öbekleri içerisinde kullanılmıştır. Şımarık gelin Suat, beğenmediği kıyafetlerine karşı tepkisini *"şeytan*

parçala diyor (166).” sözleriyle dile getirir. Cevdet Bey, başına türlü türlü felaketler getiren bohçacı kadın Viyolent’ten söz ettiğinde ona karşı duyduğu nefreti *“yüzünü şeytan görsün (353).”; “adını sanını şeytan ansın (354).”* söz öbekleriyle yansıtır.

Kurgu kahramanı Sevim’in anı defterinden oluşan *Kalbimin Romanı*’nda şeytan, mecaz anlamda kullanılmıştır: *“Şeytan görmüş gibi kaçmak (27)”,”Şeytan dürtüyor (92)”* ve *“Aklına bir şeytanlık gelmek (111).”* deyimleri romanın dil ve anlatımını zenginleştiren deyimler olmuştur.

Cin ve şeytan kavramları deyimlerimiz arasında bir olguyu veya ruh halini yansıtmak için kullanılır. Anlatılarda dinî semboller içeren deyimler üsluba zenginlik ve güç katar. Ercüment Ekrem Talu’nun Mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında cin ve şeytan göstergeleri üsluba estetik değer kazandırmıştır. Duvarda asılı duran bir silah için *“şeytan doldurur (124)”*, öfke ve sinir halinde *“cinler tepemde (144)”*, pişmanlık anında *“şeytanın aklına uymuş (214)”* söz öbekleri anlatıda kullanılan deyimlerdir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, “tıpkı Mithat Efendi gibi İstanbul’un her kesiminden, her sınıfından insanı romanında kullanmıştır, alaycı dille bazen acımasızca tenkit etmiştir.” (Yalçın, 2012:133) Yazarın üslubunda dikkat çeken en önemli özellik şeytan, melek ve cin gibi metafizik canlıların eğretilemeye dönüştürülmesidir. Hüseyin Rahmi, *Utanmaz Adam* romanının giriş kısmında melek ve şeytan kavramları için doğru tespitlerde bulunur*: “Melek ile şeytanı aramızda gören hiç yoktur. Ama birçok benzetmelerimizde bu iki sözü kullanırız. İnsan ruhça melekten çok şeytana yakındır (7).”* Romanda şeytanî zekâsıyla halkı dolandıran Avnussalah’ın maceraları anlatılır. Komşusunun bahçesindeki yemişleri çalmakla hırsızlığa başlayan Avnussalah, zamanla işleri büyüterek profesyonel bir dolandırıcı olur. Kendisi gibi kurnaz Suduri’yle ve Ali Safder’le, *Yaralı Gönülleri Teselli* mecmuasını yayınlayarak aile içi sorunlar yaşayan insanların bütün dertlerine çare bulacağını iddia eder. Rehabilitasyon merkezine müracaat eden Salih Şekür ve sevgilisi Vehbiye Ömer Hanım kürtaj için Avnussalah’ın yardımını isterler. Avnussalah, insanları dolandıracak kadar ahlâkî ve vicdanî değerlerini kaybetmiş olsa bile böyle çirkin bir teklifi kabul etmez. Karısının sevgilisiyle rehabilitasyon merkezine geldiğini duyan Abdullah Ömer Bey, mecmua idaresini basar.

Avnussalah, öfkeli Abdullah Ömer Bey'in şeytanın oyununa gelmemesi için hemen namaza durması tavsiyesinde bulunur: öfkeli kocaya: *"Kalk hemen namaza dur. Gönlünden bütün kini, garazı, fısk ü fücuru çıkar. Huzur-u Rabülaleminde kalbini günahlardan temizle, vicdanını arıt. İnsana rahatlık ve inanç Haktan gelir. Şeytan seni cinayete sürüklüyor. Sen Rahman'a sığın (266)." der.* Abdullah Bey, bu dinî nasihatlerden sonra biraz olsun sakinleşir. Fakat namaza durmak için abdestinin olmadığını söyleyince hemen ibrikle su getirilir, Abdullah Bey, abdestini aldıktan sonra huzur bulmak içinde namazını kılar. Böylece rehabilitasyon merkezi üyeleri bir cinayeti önlemiş olur. Romanda trajikomik sahnelerin anlatımında bazen gerçek bazen de mecaz anlamda şeytan ve cin unsurlarının kullanıldıklarını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: (48, 66, 83, 87, 89, 120, 143, 151, 152, 234, 259, 266)

Öldüren Kim? romanı Vezir Abdülkerim Paşa cinayetini sorgular. Odasında ölü bulunan Paşa'nın kimin tarafından öldürüldüğü meçhuldür. Cinayetin sırrını çözmek için görevlendirilen Komiser Hasan, topladığı delillerden Paşa'yı yakın akrabalarından birinin öldürdüğünü düşünmektedir. Aklını cinlerle ve perilerle bozan Doktor Mustafa ise bu esrarengiz cinayetin cinler ve periler tarafından işlenmiş olabileceğine inanır. Doktor'un ileri sürdüğü bu akıl ve mantık dışı düşüncelere zamanla konağın bütün sakinleri ciddi ciddi inanmaya başlar. Hatta öldürülen Abdülkerim Paşa'nın da hayattayken cinlere inandığını torunu Türkan'dan öğreniriz (62). Abdülkerim Paşa'nın torunu Ali Ramiz de dedesinin cinler tarafından öldürüldüğüne inanır (125). Avukat Murat'a cinlerin ikametgâhlarına tecavüz ettikleri için kendilerinden intikam aldıklarını söyler (125). Köşke cinayeti araştırmak üzere gelen Komiser Hasan Bey'in Abdülkerim Paşa'nın odasında ölü bulunmasından sonra konak sakinlerinin periler ve cinler üzerindeki şüpheleri daha fazla artar. Cinayetleri aydınlığa kavuşturmak için görevlendirilen Komiser Lahuti Bey, köşkteki cin dedikodusuna itibar etmez. Hatta bulduğu somut delilerden sonra köşk sakinlerine: *"Yeni bir iz bulduk ve araştıracağız. Belki o zaman muhterem Doktor Bey, cin ve peri tasavvurlarından vazgeçer (169)."* açıklamasını yapar. Köşkte esrarengiz olaylar yaşanmaktadır. Abdülkerim Paşa'nın torunu Ramiz'in yakın arkadaşı Şamlı Naci, Avukat Murat'a köşkün bahçesinde, periler, cinler ve ervah-ı habise olduklarına inandığı bir sürü hayaller gördüğünü söyler (192). Farklı

ve ilginç bir kişiliği olan Naci Bey, tavırlarıyla şüpheleri üzerine çekmektedir. Bunun farkına vararak telaşlanan Şamlı Naci, Komiser Lahuti Bey'e böyle şeytanî bir cinayetin tek kişi tarafından işlenmesinin mümkün olmayacağını söyler (193). Sanılanın aksine öldü sanılan Abdülkerim Paşa aslında ölmemiş, kendisine çok benzeyen kardeşini öldürerek ortalıktan kaybolmuştur. Naci Bey'in ve hafiye Lahuti'nin dikkatli incelemeleri sonucunda bütün gerçekler ortaya çıkar.

Aşk Fırtınası romanında Feriha, samimi duygularla sevdiği kız arkadaşının kendisini nişanlısıyla aldattığını öğrendikten sonra onu gerçek yüzünü saklayan bir şeytana benzetir (64). Nermin aslında sevgilisi Refik'in gözünde de şeytandan farksız bir insandır (66). Anlatıda şeytan göstergesi bir teşbih unsuru olarak kullanılır.

Bu Kalp Duracak romanında Bilge, yasak bir ilişki yaşadığı Necip'in trafik kazasından ve eşi Cevdet'in intiharından sonra ablası Sevgi ve eniştesi Binbaşı Vural'ın yaşadığı kasabaya gider. Kasabada hastalanan Bilge'yi muayene için gelen Doktor Erdinç Bey, Bilge'ye âşık olmuştur. Bilge'nin de Doktor Erdinç'e karşı duygusal bir yakınlığı başlamıştır. Fakat Bilge, Doktor'un Tükel'le nişanlı olduğunu öğrendikten sonra ona karşı tavırları değişir. Doktor Erdinç, Bilge'ye öyle bir tutkuyla bağlanmıştır ki onu bütün kadınlardan farklı görür: *"Bu kadın, bu güzel yüzünde ve vücudunda eşsiz, nefis hatlarıyla bütün diğer kadınlardan ayrılan bu kadın, bilmem göklerden yanlışlıkla yere indirilen bir melek mi? Yoksa insanları affedemez günahlara sürüklemek için topraklara uğramış bir şeytan mı? Fakat bu duruşunda, bu bakışlarında öyle bir ilahilik var ki ona şeytan diyebilmek ne büyük haksızlık (61)."* Doktor Erdinç'in gözüyle Bilge olağanüstü güzelliği ve cazebesiyle insanları yoldan çıkarabilecek bir şeytana benzetilmiştir.

Benzetme öğesi olarak şeytan teriminden yararlanılan birbaşka roman *Bahar Çiçeği'dir.* Başkişi Feyhan, Paris yolculuğunda gemi kaptanıyla sohbet etmektedir. Kaptan, yolculukta gezilen yerleri en güzel şekilde tasvir eden Feyhan'a: *"Küçük bir şeytan gibi görünmeyecek şeyleri bile görmüşsünüz (30)."* der.

Semavî inançlara ait bütün değer yargılarını sorgulayan *Gökyüzü* romanında şeytan birçok romanda olduğu gibi kurnazlığın ve hilenin bir karşılığı olarak kullanılmıştır (80). Romanın ana kahramanı eve geç gelmesi üzerine evlatlığı Sevim

onun gizli işler çevirmesinden şüphelenir. Sevim hiç olmadık şeyler hayal eder. Anlatıcı bu durumu da şeytanın insanın aklına her şeyi getirebileceğine bağlar (42).

İncir Ağacı romanında sevgilisi tarafından hayalleri yıkılan Nihâl'in cinayetle neticelenen trajik macerası anlatılır. Nihâl, sevgilisi Nüzhet'in ihanetinden sonra zengin ve kibirli Bülent Rana ile bir ilişki yaşamaya başlar. Nihâl, konuşmaları ve tavırlarıyla sürekli kendini horlayan Bülent Rana'nın yüzüne dik dik bakarak sert bir ses tonuyla: *"Siz yanında geceyi geçireceğiniz bir kadını daima basit ve iptidaî olarak mı görürsünüz (102)"* der. Kibirli Bülent Rana, yine aynı şekilde alaylı bir üslupla zavallı Nihâl'i siyasî bir diplomata benzeterek, bu sözleri ona hangi şeytanın ilham ettiğini sorar.

Kanlı Sır romanında şeytan ve iblis sembolleri kullanılmıştır. Menfaatçi ve kumarbaz Halim Siret, Mesture Hanım'a talip olur. Mesturenin annesi Halim Siret'in zenginliğini düşünüp bu evliliğe olumlu bakar. Hüsrev Bey'e âşık olan Mesture ise bütün bu gelişmeleri Hüsrev Bey'e anlatır: *"Bu bizzat Halim Siret'in annesinin planı, arzusu filan değil... Bu bizzat Halim Siret'in kafasında doğmuş, çok iblisçe bir teşebbüstür. Demek ki: Artık kenarda köşede, kıyıda bucakta vurulacak, dolandırılacak kimseler kalmamış (56)."* Romanda İblis, kötülüğün ve çirkefliğin bir simgesi olarak kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (212, 279)

Şeytan, ifrit ve zebani göstergelerinin mecaz anlamda kullanıldığı bir başka roman *Aşk* romanıdır. Roman başkahraman Dolunay'ın yakın arkadaş ve aile çevresinin tanıtımıyla başlar. Bunlar içerisinde şair ruhlu Gülemre'nin aşka dair görüşleri Dolunay'ın ilgisini çekmektedir. Gülemre'nin aşk anlayışı tasavvufî ve felsefîdir. Gülemre, insanı aşk anlayışına göre okur. İnsanoğlu şeytanları yanından kaçırtabilecek kadar yıkıcı olabileceği gibi kalbindeki taşıdığı kutsal aşkla kudretin ilahi parıltısına sahip olabilecek yeteneğe de sahiptir (7). Romanın dinî yanı zayıf olmasına rağmen anlatımda şeytan gibi gönderge nitelikli yüksek inanç unsurlarının kullanıldığını tespit ediyoruz. Can, karşılıksız aşk beslediği Dolunay'a insanın maddi ve manevi özelliklerini anlatırken dinî öğelerden yararlanmaya çalışmıştır: *"Düşününce mahlûkların içinde ondan üstünü yok. Şerrinden şeytan pabucunu*

almadan kaçar. O bir kana susamasın, inan ki dişi kaplan yanında melaike olur; ifritler halinden ibret alır. Bozuklukta şeytana külahı ters giydirir, zebanilere ders verir…(8).” Puperest Uruk halkı içerisnde yaşayan Müslüman kahramanlar, şeytan inancını duygu aktarımlarında kullanmaktadırlar. Uruk'ta şefkat ve merhametiyle herkesin gönlünde taht kuran Dolunay'ın karşıt gücü Erdem'dir. Putperest Erdem, Dolunay için verilen bir davette ona *“Şeytan bana Fırat kenarında bir saray, sana akıl versin.*” der. Erdem'in bu nükteli sözlerine karşılık gönül adamı Dolunay: *“Bana Allahım istediğimi veriyor, sana akıl versin (125).”* ifadelerini kullanır. Dolunay ve Erdem arasında geçen diyalogda şeytan, güçlü bir inanç sembolü olarak kullanılmıştır.

Bülent ve karısı Necla, *Bağlar Arasından* romanının ana kahramanlarıdır. Bülent, doğru bir karakterdir. Karşıt güç karakter Necla, şeytani vasıflarıyla kocası Bülent'i yalnızlaştırmıştır. Roman, Bülent ve karısı Necla'nın duygusal çatışmaları üzerine kurgulanmıştır. Bülent, çocukluk arkadaşı Nuru anlatırken Nur'un gözleri için şeytanî bir zekânın pırıltıları ile kaynaşan ve köpüren iki siyah inci benzetmesini yapar (5).

Yıldız Yağmuru, romanında asrilik özentisinde olan bir zümrenin kirli aşk ilişkileri anlatılır. Belkıs'la evli olan Ahmet Ziya, yakın aile dostu fabrikatör Hayri Mümtaz'ın karısı Sara'yla ahlâksız bir ilişki yaşamaktadır. İki dost aile birlikte operaya giderler oyunda Ziya Faust'u, Sara da Mefisto'yu dikkatlice takip eder. *“Çünkü biri Faust'ta öteki, Mefisto'da Ziya'yı görüyordu. Ziya içinden geçiriyordu ki 'ben de onun gibi günahsızım… Duyguma, düşünceme o şeytan girmeseydi hiçbir zaman ben Faust olmaktan uzaklaşmayacaktım. Fakat bu şeytan kim?'(187).”* Ahmet Ziya, kendisini sadakatle seven karısı Belkıs'ı Hayri Mümtaz'ın eşiyle aldatmanın şeytan işi olduğunun farkındadır. Ahmet Ziya, aşkta sınır tanımaz. Kadın sevgisi olmadan hayatın anlamının olmadığına inanır. Ziya, kadın sevgisini şeytanla özdeşleştirir. Evli kadın Sara'yla yaşadığı ahlâksız ilişkide suçun kaynağını şeytana benzeyen kadınlarda bulur. Ziya'nın *“Beni, bizi, hepimizi bu hale o, şeytan getirdi (188).”* sözlerinde şeytan bütün kötülüklerin ve çirkinliklerin kaynağı olarak gösterilmiştir.

Yosma romanının saf karakteri Doktor Fazıl, kendisini aldattığından şüphelendiği karısı Güney için hafiye tutmuştur. Bu iki hafiye daha önce planladıkları gibi Doktor'un evine gelip Güney'i teşhis ederler. Yazar, bu sahnenin anlatımında Güney'in "*şeytana örnek kurnazlıkla*" aleyhinde düzenlenen planı anladığını söyler (296). Romanda şeytan terimi anlatıma zenginlik katmak ve üslubu güçlendirmek için kullanılmıştır. Yosma kendisini sürekli taciz eden babalığı Hüseyin'i bir şeytana benzetir. Yosma bu şeytanın elinden yine şeytanca bir planla kurtulmayı başarır (385).

Kötülüğün ve şerlerin kaynağı olarak şeytanın bir teşbih öğesi olarak kullanıldığını bir başka roman *Aşkın Temizi* romanı olmuştur (171).

Barbaros'un Ölümü romanında da şeytan sembolik anlam taşır. Romanın aykırı karakterlerinden kabile reisi Şeyh Salim, Türklerin arkasından entrikalar çevirir. Bu durumu fark eden Hızır Bey, Şeyh'e şiddetle tepki gösterir. Şeyh Salim bu tepki karşısında yalvarmaya başlar: *"Nasılsa şeytana uydum, arslanım! Beni evlatlarıma bağışla!(29)."* Haçlı donanmasının komutanı Amiral Hugo da Türklerin savaşlarda hep zaferler kazandığını görünce: *"Bunlar insan değil, şeytanın oğullarına benziyor! Bir ölüyor yirmi öldürüyorlar (63)."* der. Romanda şeytan göstergesi bu şekilde kötülüğün ve kurnazlığın bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (199, 239)

Dadaş Kız romanında bu kategoride *"şeytana uymak (59) ve şeytan inansın (91)."* söz kalıpları tespit edilmiştir.

Türk Yıldızı Emine romanında şeytan ve cin, anlam derinliği içermezler. Şeytan inancımızda kötü düşüncelerin kaynağı olarak görülür. Bu düşüncenin yansımasını romanda okuruz. Balkan Harbinin başlamasıyla seferberlik ilan edilmiştir. Romanın erkek başkarakteri Kahraman da askere gider. Askerden döndükten sonra Kahraman'ın Yıldız'a karşı tavırları değişmiştir. Yıldız, hatıra defterine o günlere ait duygularını kaydetmiştir*:"Şeytan hatırıma her türlü fena ihtimalleri getiriyordu. Acaba gittiği yerlerde, gördüğü memleketlerde bir kız mı*

sevmişti?(164)." Cin göstergesi ise Emine'nin hatıra defterinde hurafe inançlara göndermede bulunur. Öksüz ve kimsesiz kalan köylü kızı Emine'yi tütün tüccarı Hacı Mehmet Efendi konağına evlatlık olarak getirir. Emine, Konağa geldiği ilk gün konağın sosyete meraklısı hanımı ona gramofon çalıp çalamadığını sorar. Köylü kızı Emine, annesinin kendisine çalmanın ayıp bir davranış olduğunu öğrettiğini söyler. Konak hanımı, kahkahalarla eline gramofon kutusunu alıp Emine'ye gramofondan müzik dinletir. Saf köylü kızı, müziği dinlettiğinde korkusundan kaçar. Kutunun içinde cinlerin ve perilerin olduğunu düşünür (30). Romanın ilerleyen bölümünde Şerife teyzenin evine gelen misafir kadın ona: *"Geçen gün yaptığınız tütsüden, verdiğiniz nüshadan çok şifa buldum. Cinler, periler lehülhamd dağıldılar. İyi saatte olsunlardan kurtuldum. Lütfen bana bir nefes daha eder misiniz (101)."* der. Görüldüğü gibi cin inancı romanda asıl anlamının dışına çıkmıştır.

Şeytan dinî yanı zayıf olan *Aşınmış Vicdanlar* romanında yanlış bir bilgiyle tanımlanır. Romanın başkahramanı Güzin'in eski iş arkadaşı Mebrure, Güzin'in aşk tuzağına düşen Sıtkı'yı, *"sahip çıkılmayan her kadının elbet birgün kötü yola ve tuzaklara düşer"* sözleriyle uyarmaya çalışır. Sıtkı, sevgilisi Güzin'in zaaflarını kabullenmek istemez. Fakat Mebrure ısrarla aldatılan Sıtkı'yı uyandırmaya çalışır. Sıtkı ise halen sevgilisinin masumiyetine inanmaktadır. Mebrure, hayal dünyasında yaşayan Sıtkı'yı daha fazla etkileyebilmek için dinî sembollerden yararlanır: *"Sen hiç din kitabı okumadın mı, olmaz olur mu? Şeytan da bir melekmiş eskiden birgün şeytan oluvermiş cennetten kovulmuş (115)."* Mebrure, halk arasında yaygın inanışta olduğu gibi şeytanın melek olduğunu söyler. Fakat doğru bilgiye göre şeytan, cin taifesine bağlı bir varlıktır. Yasak aşk ilişkileri üzerine gelişen komik olayların anlatıldığı romanda kadınların erkekleri cezbeden yönleri şeytan ilişkisiyle yansıtılmaya çalışılmıştır.

Tekrar Unsurları: (34, 132, 139, 155, 231, 237, 304)

Bir Genç Kızın Romanı'nın merkezi karakteri Selma, düzenlenecek parti konusunda Sabahat'la konuşurken Sabahat, şeytan gibi gülerek ondan partide dans ettiği erkekleri baştan çıkarmamasını ister (31). Yazarın incelediğimiz öteki romanlarında olduğu gibi bu romanda da şeytan metafora dönüşür. Gidilen baloda bir kamera gibi davetlileri izleyen Selma, şımarık Fahriye'nin tavırlarını tasvir ederken:

"Fahriye'nin yüzünde ilahlarla konuşuyormuş gibi ruhani bir maske var. Şeytan bu maskeyi yırt at diyor bana !(35)." ifadelerini kullanır.

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında Süleyman, zengin aile kızı Güzin'le çıkar ilişkisine dayalı bir aşk yaşar. Güzin'in aşkını istismar ettiği için ızdırap duyan mirasyedi Süleyman, zamanla bu aşkı kalbinde hissetmeye başlar. Süleyman yaşadığı bu ruh halini: *"Şeytanla melek arasındaki savaşı zayıf olan kazanmıştır (196)."* ifadeleriyle yansıtmaya çalışır.

İkinci Dünya romanı aşk temalı mektuplar üzerine kurgulanmış içinde az da olsa dinî unsurların bulunduğu bir romandır. Romanın başkahramanı Murat, en yakın arkadaşına hitaben aşk itiraflarını anlattığı mektuplarında dini terminoloji çoğu zaman anlatıma güç ve heyecan katmak için bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır (40, 66). Murat bir gece rüyasında sevgilisi Nihâl´in öldüğünü ve ihtiyar çiçekçinin bahçesine gömüldüğünü görür. Mektubunda bu anın telaşını şeytana atıf yaparak anlatılmıştır: *"Ben bunu hiç düşünmemiştim. Hiç de istemezdim. Hain şeytan kalbimi haraca bağladı galiba? Rüyamda neler gösteriyordu (39)."*

Korkuyorum romanında aynı şekilde şeytan göstergesinin bir teşbih öğesi olarak kullanıldığını belirliyoruz. Evin beyefendisi Fazıl Bey ve hizmetçi kız Zehra arasında duygusal bir yakınlaşma başlamıştır. Yazar, Fazıl Bey'in iç dünyasında yaşadığı çelişkileri şeytan metaforuyla yansıtmıştır: *"Onun odasında idim. Havasında sevdiği koku vardı. Hafif ve tatlı bir baş dönmesi geçirdim. Odadan süratle çıkarken şeytanın bir davetinden kaçıyordum (79)."* Fazıl Bey ve Zehra'nın aşk ilişkisi evlilikle sonuçlandıktan sonra eve Rukiye adında yeni bir hizmetçi kız alınır. Rukiye, büyü ve peri gibi batıl inanışlara sahip sık sık cinlerden söz eden komik bir tiptir. Yazar, dedikoducu Rukiye'yi bu yönüyle tanıtmak için din dilinin sembolik değerlerini kullanır: *"Büyülerle cinlerle perilerle beslenmiş muhayyilesi onu daima saçmalamaya teşvik edebilirdi amma bu tarzdaki muhakemesinde de aşikâr bir selamet vardı (109)."* Rukiye saf ve komik görüntüsünün altında kurnaz bir tiptir. Fazıl Bey'in karısıyla arasını bozmak için olmadık dedikodular çıkarır.

Bulgularımızda ortaya çıkan sonuca göre İslam diline ait şeytan, zebani, cin ve ifrit kavramları romanlarda çoğu zaman metafora dönüşmektedir. Din diline ait bu

semboller inanç kültürümüzde tek bir olguya göndermede bulunmalarına rağmen pratik dilimizde anlam genişlemesine uğrayarak kötülük, çirkinlik, kurnazlık, zekilik, zalimlik, iş bilirlik gibi soyut kavramların karşılığı olarak kullanılır. Romanlarda bu kategorideki sembollerle kurulan birçok deyim tespit edilmiştir. *Kalbimin Romanı Dadaş Kız, Meşhedi Aslan Peşinde, Harp Zenginin Gelini* romanlarında kullanılan *şeytan doldurur; cinler tepemde; şeytanın aklına uymuş; yüzünü şeytan görsün; şeytan parçala diyor; şeytan görmüş gibi kaçmak; şeytan dürtüyor; aklına bir şeytanlık gelmek; şeytana uymak* gibi anlamca kaynaşmış söz öbekleri romanların dil ve üslubunu zenginleştiren deyimlerdir. Kahramanların inanç değerlerinin bir tezahürü olarak kullanılan bu mahalli deyimler anlatıların yerli yanını güçlendirmiştir. Özellikle Ercüment Ekrem Talu, dinî sembollerle yüklü pratik dili *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında başarıyla yansıtmıştır. Bulgularımızda ortaya çıkan sonuca göre İslam diline ait *şeytan, zebani, cin ve ifrit* kavramları romanlarda çoğu zaman metafora dönüşmektedir. Din diline ait bu semboller, inanç kültürümüzde tek bir olguyu karşılamalarına rağmen pratik dilimizde anlam genişlemesine uğrayarak kötülük, çirkinlik, kurnazlık, zekilik, zalimlik, iş bilirlik gibi soyut kavramların karşılığı olarak kullanılırlar. Romanlarda bu kategorideki sembollerle kurulan birçok deyim tespit edilmiştir. *Kalbimin Romanı, Dadaş Kız, Meşhedi Aslan Peşinde, Harp Zenginin Gelini* romanlarında kullanılan *şeytan doldurur; cinler tepemde; şeytanın aklına uymuş; yüzünü şeytan görsün; şeytan parçala diyor; şeytan görmüş gibi kaçmak; şeytan dürtüyor; aklına bir şeytanlık gelmek; şeytana uymak* gibi anlamca kaynaşmış söz öbekleri romanların dil ve üslubunu zenginleştiren deyimlerdir. Kahramanların inanç değerlerinin bir tezahürü olarak kullanılan bu mahalli deyimler anlatıların yerli yanını güçlendirmiştir. Özellikle Ercüment Ekrem Talu ve Hüseyin Rahmi Gürpınar, dinî sembollerle yüklü pratik dili romanlarında başarıyla kullanmışlardır.

2.1.1.4.30. Tarikatlar

2.1.1.4.30.1. Mevlevîlik

Bu gruptaki tespitlerimiz *Bir Kız Böyle Düştü* ve *Sinekli Bakkal* romanlarındaki Mevlevîlik tarikatı; *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında yer alan Kadirîlik tarikatı ile sınırlıdır. Büyük mutasavvıf Mevlana Celalettin-i Rumi'nin

öğretisi üzerine kurulu Mevlevîlik tarikatı Anadolu'nun sosyal ve kültürel dokusuna sinmiştir. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü'nde* Mevlevîliği tanımlar: "*Mevlana'nın kurduğu tasavvuf okuluna mensup olanlara verilen ad. Tarikatın adı Mevlevî'yedir."* (Cebecioğlu, 2014:181) Mevlevî dergâhları Türklerin dinî inançlarına sıkı sıkıya bağlı olduğu XIII. asırdan günümüze kadar Anadolu coğrafyasında sürekli var olmuştur.

Mevlevîliğin izlerini Türk romanında bulmak mümkündür. Asrilik özentisiyle yerli değerlerini kaybeden İffet'in dramını konu edinen *Bir Kız Böyle Düştü* romanında olayların cereyan ettiği mekânlar arasında Mevlevî dergâhı vardır. Romanın başkahramanı İffet ve Celal arasındaki duygusal yakınlaşma dergâhta başlamıştır. Celal, Mevlevîlik tarikatına merak salarak bu tarikatın tekkesindeki ayinlere katılmaya başlar. Celal'i Mevlevî tarikatıyla tanıştıran kişi eski aile dostu Şeyh Abid Çelebi'dir. Şeyh Abid Çelebi'nin tasavvufî telkinlerinden etkilenen Celal, kısa bir süre sonra Şeyh Efendi'yle Mevlevî dergâhında vakit geçirir. Tekkede cuma günleri sazlı ve sözlü ibadetler yapılır, sema gösterileri düzenlenir (9). *"Ortada dönen dervişlerin birçokları vecde gelir: Ya Hz. Mevlana! Feryadı ile upuzun düşer bayılırlardı (10)."* Celal, zevkle ve heyecanla devam ettiği Mevlevî dergâhında Hacı Mansur'un kızı İffet'e ilk görüşte âşık olmuştur. Tekkede bu aşkın dedikodusunun yapıldığını öğrenen Şeyh Efendi, sevgilileri kavuşturmak için aracı olmuştur. Fakat Hacı Mansur, Celal'i namaz kılmadığı, asil bir aileden olmadığı ve muallim olduğu için damatlığa kabul etmemiştir.

Sinekli Bakkal romanında norm karakter Vehbi Dede, Mevlevî tarikatına mensup bir şeyhidir. Vehbi Dede etrafında gelişen olaylarda doğal olarak Mevlevîlik tarikatı geçmektedir. Mutasavvıf Vehbi Dede'nin dinî ve felsefî telkinlerini içine sindiremeyen Şevki: *"Bence en evvel bu memleketten tekkeleri kaldırmalı (89)."* diyerek Vehbi Dede'nin beslendiği kaynakların kurutulmasını ister. Romanın dinsiz karakteri Peregrini de Osmanlılardaki tekke nüfusunun halk üzerindeki tesirini olumsuz bir üslupla eleştirir (251). Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki dinî tipler içerisinde en çok üzerinde durduğu ve anlattığı karakter Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'dir. Adıvar'a göre İslam'ın asıl ve doğru yönünü temsil eden karakterler arasında en önde Vehbi Dede gelir. Halide Edip'in İslam'ın daha çok hoşgörü

esasına dayalı cephesini benimsediği ve bu sebeple Vehbi Dede şahsında Mevlevîliğe büyük bir yakınlık duyduğu görülmektedir.

Roman reel hayatın tasavvuf kültürünü yansıtır. Sinekli Bakkal mahallesinde bulunan bir Mevlevîhane adresiyle birlikte tanıtılır. Vehbi Dede, Şahinağa Sokağındaki Galata Mevlevîhanesine yakın bir evde yaşar. Romanın önemli karakterlerinden biri olan Peregrini ile bu evde felsefî ve dinî konularda uzun uzun sohbet eder (249, 258). Galata Mevlevîhanesi, Galata'da bugünkü Beyoğlu, Tünelde 1491'de kurulan İstanbul'un en eski Mevlevî tekkesi; günümüzde divan edebiyatı müzesidir (Adıvar, 2009: 249)

2.1.1.4.30.2. Kadirîlik

Seyyid Abdulkadir Geylani'nin tarikatı Kadirîlik, *Kuyucaklı Yusuf; Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında anlam derinliği taşımadan geçer. *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında Kadirîlik sadece fon karakter Kadirî Şeyhi Hami Bey'in küçük baldızı Meliha'ya talip olmasıyla karşımıza çıkar. Romanda bu tarikata atıf bu bilgiyle sınırlıdır (88).

Gerçekçi bir roman *Kuyucaklı Yusuf*, Edremit'in sosyo-kültürel yaşamını yansıtmakta oldukça başarılıdır. Romanda Kadirî tekkesinin varlığından söz edilmiştir. Edremitli çocuklar, *"Bilhassa perşembe akşamları sabırsızlıkla beklerlerdi. Bu gece Kadir'i tekkesinde zikir olduğu için çocuklar tekkenin etrafında dizilirler, içeri girenler, bilhassa kadınları seyrederler, sonra da ite kaka pencerelerden yanaşarak hünküren dervişlere bakarlardı. İçlerinde bazı imtiyazlıları ve usluları vardı ki, babaları ile tekkeye girmeye, hatta bazen zikre karışmaya mezun idiler. Bunlar, sebebini anlamadıkları bir gayş ve cezbe içinde, vücutlarının bütün elastikiyeti ile iki tarafa sallanırken dumanlı gözlerini orada yukarıya, kadınlar tarafının kafesine kaldırırlardı (28, 29)."* Romanın vaka zamanı, 1903 ve Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılları arasındadır. Tekkelerin 30 Kasım 1925'te Atatürk'ün çıkardığı bir yasayla kapatıldığı dikkate alınırsa romanın gerçekçekleri yansıttığı ortaya çıkar.

Anadolu halkının inanç kültüründe kökleşmiş tarikatlardan çok azı romanlara yansıtılmıştır. Bu gruptaki tespitlerimiz *Bir Kız Böyle Düştü* ve *Sinekli Bakkal* romanlarındaki Mevlevîlik tarikatı; *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında yer alan Kadirîlik tarikatı ile sınırlıdır. Romanlarda Mevlevî ve Kadirî tarikatlarının meslek ve meşrepleri hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. *Sinekli Bakkal* romanında norm kahraman Vehbi Dede'nin ilham kaynağı Mevlevîlik tarikatıdır. Adıvar, Vehbi Dede etrafında yaşanan olayları anlatırken Sinekli Bakkal mahallesinde bulunan bir Mevlevîhaneyi adresiyle birlikte tanıtır. *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında Kadirîlik asıl kahramanın bir sıfatı olarak geçer. *Kuyucaklı Yusuf*'ta ise Kadiriliğin yozlaşan yönleri ironik bir üslupla anlatılmıştır. Tarikatların faaliyet mekânları tekke ve zaviyeler, romanların anlatma zamanında kapalı olmasından dolayı romanların muhtevasında belirgin değillerdir. Sosyal alanlardan silinen tarikatlar kurmaca dünyasında da aynı ölçüde silinmiştir.

2.1.1.4.31. Yemin ve Namus

Günlük diyaloglarımız arasında sebepli ve sebepsiz *vallahi ve yemin ederim* gibi ifadeleri sıklıkla kullanırız. Roman, hikâye ve tiyatro gibi tahkiyeli eserlerde yemin anlamında söz öbeklerinin sayıca bolluğu bu gerçeği en açık bir şekilde yansıtır. Analiz ettiğimiz hemen hemen bütün romanlarda farklı nitelikte ve nicelikte yemin türünde çok sayıda sözcük grubu tespit ettik. Kahramanların namusları üzerine ettikleri yeminlerden hareketle bu kategoriyi *Yemin ve Namus* başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük. Türk toplumunun en önemli karakteristik özelliği değerler hiyerarşisinde namus kavramına öncelikli yer vermesidir. Romanlarda tespit edebildiğimiz kadarıyla namus kavramı ağırlıklı olarak kadın ve erkek arasında gelişen şehvet ve aşk ilişkilerinde kullanılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde yemin ve namus kavramları hakkında kısaca ansiklopedik bir açıklama yaptıktan sonra anlatıda geçen çok sayıda yemin ve namus ifadelerinden birkaç örneği dolaylı ve doğrudan anlatım tekniğiyle sunmaya çalışacağız. Romanda tespit ettiğimiz yemin göstergelerini *Tekrar Unsurları* açıklamasıyla ayrıca göstereceğiz.

Yemin, din diline ait bir semboldür. Anlam itibariyle: *" Tanrı adına yapılan doğrulama ya da verilen söz. Sol anlamındaki Arapça yesar deyimi karşıtı anlamı olarak sağ anlamındadır. Yalan yere yemin edenin ya da yemininі tutmayanın*

çarpılacağına ya da başına bir felaket geleceğine inanılır. Doğrulama ya da yatsıma için yapılan yemine Arapça kasem bir şeyi yerine getirmek vaadiyle yapılan yemine Arapça "talik" dilimizde her iki anlamda "ant" deyimiyle yerine getirilir." (Hançerlioğlu, 2011:719) Namus ise *"Bir toplum içinde ahlâk kurallarına karşı beslenen bağlılık, dürüstlük,"* olarak tanımlanır. (Yurtbaşı, 2013:502) Türkçede namus kavramıyla birlikte kullanılan çok sayıda söz öbeği mevcuttur: namus belası, namus meselesi, namus sözü, namusum üzerine yemin ederim, namusa leke sürmek… gibi.

Din ve inanç bağlamında niteliksiz bir roman olan *Aşk Yarışı* romanında vallahi (12) yemin göstergesi dışında herhangi bir tespitimiz olmamıştır.

Pratik halk dilinde sıklıkla kullanılan "vallahi" yemin ifadesi Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Alangu'nun tespitine göre Memduh Şevket Esendal, *"bugün artık edebiyatımızda yerleşmeye başlayan bir dilin, konuşma diline dayanan yeni yazı dilinin öncülüğünü yapmıştır. Halkın dilini ve yaşayışını çok iyi bilmesinin bu başarıda büyük hissesi vardır."*(Alangu, 1968 a:131) Anlatılarında kahramanlar günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız emekli memur, temizlik görevlisi, ev hanımı, banka memuru, doktor, hasta bakıcı gibi sıradan halk insanlarıdır. Esandal, halkın pratik dilinde yaygın olarak karşılaşılan "valla ve vallahi" yemin ifadelerini *Ayaşlı ile Kiracıları* romanına başarıyla yansıtmıştır.

Tekrar Unsurları: (107, 17, 27, 81, 88, 99, 100, 104, 106, 174, 180, 209, 211, 213)

Gerçek hayatta sık sık kullanılan vallahi yeminini *Boz Kurt* romanının üslubuna başarıyla yansıtılmıştır. Hasta annesinin ölümünden sonra tayyareci olma idealiyle İstanbul'a gitmeyi planlayan Mehmet, köylüsü Mustafa Ağa'dan ihtiyacını göreceği kadar borç para ister. Mustafa Ağa, zavallı bu öksüz çocuğa yardım etmek istemektedir. Fakat Mehmet'in ihtiyacını karşılayabilecek parası yoktur. Mustafa Ağa, boynunu bükerek çaresizliğini ifade etmeye çalışır: *"Vallahi, dedi, olanımı İstanbul'a döküp geldim Mehmet… İşte bak, bütün bunları aldım… Allah kısmet ederse… Satıp paralarını alacağım. Şimdi sana verecek param yok…(19)."* Kendi

imkânlarıyla İstanbul'a giden Mehmet, babası Halil'in ev adresini güç bela bulur. Merhametsiz bir kadınla evlenen Halil, oğluna yardımcı olmak ister. Fakat karısından çekinir. Mehmet, eve henüz yeni girmişken despot kadın, kocası Halil'e yeminli tehditler yağdırmaya başlar: *"Artık yeter senin yüzünden çektiklerim! Bir de köydeki yumurcağını başıma püsküllü bela takacaksın değil mi, kokmuş herif! Vallahi yarından tezi yok bohçamı alınca el kapısında soluğu alacağım (48)."* Üvey anne elinde sıkıntılı günler yaşayan Mehmet, babasının talihsiz bir kazayla ölümünden sonra bu evde daha fazla kalamayacağını anlar. Yetim ve öksüz kalan Mehmet'i, Aşı Boyalı Konağı'nın sahibi Nuriye Hanım evlatlık almasıyla Mehmet için güzel günler başlamış olur. Merhametli çocuk, sokakta dolaştığı birgün İstanbul'a ilk geldiğinde paralarını çalan Torpil'e rastlar. Kendisini tanıtmadan Torpil'le uzun uzun sohbet eden Mehmet, cebindeki bütün paraları Torpil'e vererek bir işe girip hasta annesine bakması için ona nasihatlerde bulunur. Dinî yanı zayıf olan Torpil bu iyilik karşısında hasta annesinin başı için yemin ederek bir daha kötülüğün başı şeytana uymayacağına söz verir (95).

Tekrar Unsurları: (54, 97, 109)

Çakıcı Efe, kendi adında kaleme alınan romanda başkahramandır. Arpaz Köyünde sürekli aleyhinde konuşan ve kendisini ele vermeye çalışan Hacı İsmail'i sorguya çeker. İsmail'in Kuran'a el basarak masum olduğuna yemin etmesine rağmen Çakıcı: *"Gel bakalım Hacı İsmail abdest alırsın, namaz kılarsın, Kuran'a el basarak yemin edersin. Seni dinsiz, imansız, kâfir, mürted kerata seni. Yat aşağıya seni keseceğim."* der. Hacı İsmail ölüm korkusuyla şehadet getirerek Çakıcı'ya Müslüman olduğunu ispat etmeye çalışır. Fakat kalbi katılaşan çete reisi, Hacı İsmail'e inanmayarak onu acımasızca öldürür.

Tekrar Unsurları: (181, 191, 208, 223, 231, 235, 245, 275, 316, 358, 361, 508, 520, 560, 570, 616)

Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı aşiretlerle yapılan mücadeleyi konu edinen *Dağları Bekleyen Kız* romanında "yemin ve namus" unsurlarını tespit ettik. Romanın asıl kahramanları arasında bulunan Sermet, isyancılarla girilen bir çatışmada şehit düşer. Hükümetin eşkıyalarla mücadele etmesi için görevlendirdiği

Adnan Bey, Ağrı Dağı'nda yakaladığı şaki reisinin kızı Zeynep'e, Sermet'i niçin öldürdüğünü sorar. Zeynep, bu suçlamayı şu cümlelere reddeder: *"Adnan Bey, size bütün mukaddesatım üzerine yemin ederim, bir aydan beri ilk defa bu sabah mitralyöz kullandım (87)."* Adnan ve Zeynep arasında zamanla büyük bir aşk başlar. Ancak Adnan'ın görevinden dolayı iki sevgilinin ayrılması gerekmektedir. Adnan Bey, namusu üzerine yemin ederek geri döneceğini söyler (100). Ağrı Dağı'nı mesken edinen isyancı şeyhin kızı Zeynep isyancılarla ilgili bütün bildiklerini Adnan Bey'e anlatmıştır. Bu yüzden aşiret tarafından kampın ortasındaki direğe bağlanarak cezalandırılır. Zeynep babasını suçsuz olduğuna inandırmak için: *"Baba mukaddesatım üzerine yemin ederim bugün yaptıklarımda günahsızım. Bir deli gibi hareket ettim (120)."* der. Aksiyoner olayların anlatıldığı romanda yeminli ifadelerin sıklıkla kullanıldığını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: Namus ve vicdan üzerine yemin(54, 157), (vallahi 163)

Gurbet Yolcusu romanında vallahi (13, 137) yemin grubu dışında nitelikli gördüğümüz herhangi bir tespitimiz bulunmamaktadır.

Harp Zenginin Gelini romanında Cevdet Bey'in yaşadığı komik olaylar anlatılır. Harp zengini olduktan sonra çapkınlıklara başlayan Cevdet Bey, Kandilzâde'nin köşkündeki eğlence partisinde serseri ve kabadayı Lebid'in hışmına uğrar. Sevgilisiyle aşk yaşayan Kandilzâde'yi arayan Lebid, Cevdet Bey'den Kandilzâde'nin nerede olduğunu sorar. Lebid'in öfkeli konuşmalarından ürken Cevdet Bey, onu doğru söylediğine inandırmak için yeminler etmeye başlar: *"Söylersem belki inanmayıp günahıma girersin. Vallahi de tallahi de istersen şeyhülislam kapısında da yemin ederim. Rakı denilen mereti bugün ağzıma koydum. O da zorla çekişe çekişe (350)."* Yeminli ifadelerin sıklıkla geçtiği romanda olaylar trajikomiktir.

Tekrar Unsurları: (354, 399)

Adam Sarrafı romanında vallah ve billah (26, 31, 52) yemin göstergeleri dışında nitelikli gördüğümüz herhangi bir tespitimiz bulunmamaktadır.

Günlük konuşmalarda bazen bir tepki ifadesi olarak bazen de bilinçsizce kullandığımız "vallahi " gibi yemin ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı bir başka eser *Hep Senin İçin* romanıdır. Avukat Şükrü Halil deli taklidi yaparak sevdiği kız Hicran'ı annesinden almaya çalışmaktadır. Tuhaf konuşmaları ve davranışlarıyla çevresindeki insanları tedirgin eden Avukat, kendisine deliymiş gibi bakan iş yeri arkadaşı Muhlis'i tehdit edince Muhlis, vallahi, yeminlerini ederek bilincinin yerinde olduğunu anlatmaya çalışır (69). Üvey annesiyle tartıştıktan sonra ona saldıran Muhlis bir an yere yığılan kadının öldüğünü sanarak evden kaçar. Polis, başka bir cinayeti araştırırken Muhlis'in şüpheli hareketlerinden dolayı onu aradıkları kişi olduğunu sanıp karakola götürür. İzmaro adında öldürülen bir şahsın katili aranmaktadır. Komiser karakolda bulunan bir Rum kadına Muhlis'i göstererek İzmaro'yu öldüren kişinin bu kişi olup olmadığını sorar. Rum kadın: *"Allah beni çarpsın ki haberim yok (170)."* yeminiyle Muhlis'i tanımadığını söyler. Üvey annesini öldürdüğü için yakalandığını düşünen Muhlis böylece serbest bırakılır.

Tekrar Unsurları: (32, 69, 102, 107, 170, 181, 215)

Vallahi göstergesinin sıklıkla kullanıldığı bir başka roman *Kır Çiçeği*'dir. Birinci Dünya Savaşı'nda babası Ermeniler tarafından katledilen Çiçek'in hayat mücadelesini anlatan romanda *vallahi* göstergesi kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (228, 231, 301, 313, 314, 344)

Kodaman romanında, Kodaman hapisten çıktıktan sonra babasından kalan evinin kiralandığını görür. Derdine çare bulmak için şeyhülislamın kapısına gider. Fakat şeyhülislamlık makamında çalışan memurlar kendisine zorluk çıkarmaktadırlar. Bunun üzerine Kodaman: *"Allah bir! Rabbena hakkı için burasını ateşe veririm. Topunuzu kümese kapanmış kaz gibi yakarım (94)."* diyerek onlara tepkisini gösterir. Kodaman'ın kullandığı "*Rabbena hakkı için"* söz öbeği yemin anlamında kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (97, 110, 122, 124, 129, 126, 161)

İslam teolojisine göre Allah'ın adını anarak edilen vallahi, vellahülazim ve tallahi gibi yeminler kutsaldır. Bu tür yeminler sözün itibarına ve güvenirliğine güç

katar. Ercüment Ekrem Talu'nun *Meşhedi Aslan Peşinde* romanı Müslüman Türk toplumunun günlük diyaloglarındaki yeminli üslubunu başarıyla yansıtır. Olayların büyük bir kısmı Mısır'da cereyan etmesinden dolayı dil ve anlatımda Arapça söz kalıpları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Meşhedi Cafer ve macerasever Torik Necmi, aslan avı için Afrika çöllerine giderler. Mısırlı Abdüsselam Paşa, Torik Necmi ve Meşhedi Cafer'i sarayında ağırlayarak onlara yardımcı olur. Torik Necmi ve Meşhedi Cafer için en önemli sorun çölün içinde kaybolma tehlikesidir. Torik'in aklına Ermeni yaver Mikâil Efendi gelir ve hemen sarayda onu aramaya başlar. Nihayet onu bulur ve durumu izah eder. Fakat Mikâil Efendi bu teklife sıcak bakmaz. Bunun üzerine Torik Necmi, tehditler savurarak ondan yarın sabaha kadar yolculuğa hazır olmasını ister. Ertesi sabah Mikâil'i arayan Torik Necmi, onu bulamayınca sinirlenir. Sarayın bahçesinde Mikâil Efendi'yi ararken kapıcıbaşına Mikâil denen adamı görüp görmediğini sorar. Kapıcıbaşı şaşkın ve tereddütlü ifadelerle Mikâil'i görmediğini söyleyince Torik buna öfkelenir. Kendisinden şüphelenen Torik'i vallahi yeminiyle inandırmaya çalışır. Aynı soruyu muhafız İslam'a sorduğunda İslam da aynı şekilde cevap verir: *"Yok efendim! Vallahi bilmiyorum (118)."* Aldığı bu cevaplar karşısında daha da sinirlenen Torik, yeminler ederek ortalığı birbirine katar: *"Hele bir elime geçsin. Dinim hakkı için, kemiklerini kırıncaya kadar tepelemezsem, yuh ervahıma! (118)."* Uzun uğraşlardan sonra Mikâil Efendi'yi bulan Torik Necmi, yanına Meşhedi Cafer ve Fettah Ağa'yı alarak aslan avı için çöl yolculuğuna çıkar. Tehlikeli yolculuk sırasında Meşhedi, aslanlara yem olmamak için geri dönmek ister. Maceracılardan Fettah Ağa, Meşhedi'nin konuşmalarını *"Vallahi çok doğru söylüyor efendim!"* sözleriyle destekler. Bunun üzerine Torik hiddetlenir. İncecik dudakları mosmor kesilir. Döner ve birden hepsinin üzerine atılacakmış gibi haykırır: *"Dinim hakkı için bir daha geriye dönmek lafını ederseniz, maraz çıkar (133)." Meşhedi Aslan Peşinde* romanında yemin anlamındaki söz öbekleri üsluba zenginlik katmıştır.

Tekrar Unsurları: (95, 118, 124, 134,156, 157, 177, 193, 199, 220, 233)

Vezir Abdülkerim Paşa'nın ölümünü araştıran *Öldüren Kim?* romanında kahramanlar inandırıcılıklarını arttırmak veya cinayetle ilgili sırların ifşa edilmemesini sağlamak için yemine müracaat ederler. Cinayeti araştırmak için

görevlendirilen Komiser Hasan'ın öldürülmesi romandaki gerilimi arttırır. Komiser Hasan, hazırladığı raporda Paşa'nın torunu Ramiz'den şüphelendiğini yazmıştır. Başına gelebilecek bir olaydan tedirgin olan Ramiz, Komiser Hasan'ın ölü bulunduğu metruk odaya girip cebindeki raporu gizlice alır. Olaya Türkan şahit olmuştur. O sırada polisler şüpheli şahısları sorgulamak için eve geleceklerdir. Türkan tedirgin bir ruh haliyle Ramiz'e: *"Şimdi, bir dakika kaybetmeye zamanımız yok… Ben uzaklaşıyorum. Odaya girdiğini görmediğine yemin edebilmek için tedbir alıyorum. Fakat biraz sonra buraya döneceğim… Senin bir yabancının müdahalesinden muhafaza edeceğim… (147)."* der. Romanın *Pusuda* adlı bölümde ise Avukat Murat, Paşa'nın torunu Türkan'ın bahçedeki siyah giysili gizemli kadın olduğundan şüphelenir. Türkan Hanım, kendisinden şüphelendiği için Avukat Murat'tan nefret eder. Türkan'ın öfkesini hisseden Murat, derdini arkadaşı Ramiz'e anlatır: *"Yemin ederim ki Türkan Hanım'ın bu suretle muamelesine mana veremiyorum (270)."* Romanda yemin göstergesi günlük diyaloglarda olduğu şekliyle ara ara kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (31, 35, 39, 42, 58, 89, 285)

Papeloğlu romanında piyango zengini saf bir Anadolu köylüsünün trajikomik maceraları anlatılır. Romanın asıl kahramanı Satılmış, piyangodan kazandığı paraları bankaya yatırmıştır. Yakın arkadaşları Satılmış'ın bankadaki paralarını memlekete nasıl götüreceğini merak ederler. Satılmış, piyangodan kazandığı paraları kimseye kaptırmamak için bir plan yapar. Yaptığı plana göre bankadaki veznedarın çoluğuna çocuğuna ve nikâhına yemin ettirerek paralarını bankadan çekecek daha sonra bu paraları yorganı arasında gizleyecektı (62). Satılmış bu gizli planıyla paralarını hiç kimseye kaptırmadan evine götürmüş olacaktı. Mizahî romanda yemin göstergesi komik olayların anlatımında kullanılmıştır. Satılmış, banka memuruna çoluk çocuğu ve nikâhı üzerine yemin ettirir. Bu tarz yemin unsurları din dilinden çok pratik dile ait göstergelerdir.

Sevda İhtikârı romanında vallahi dışında nitelikli yemin unsuru kullanılmamıştır (7, 122). Asrî genç kızlarının bakış açısıyla kullanılan vallahi yemini, dinî anlamının dışında sıradan bir sözdür.

Din diline ait sembolleri nükte malzemesi olarak kullanan *Utanmaz Adam* romanında namus ve yemin unsurları geçmektedir. Romanın yalancı ve namussuz karakterleri sempatik ve sevecen tavırlarıyla tanıtılır. Berna Moran'ın tespitine göre: *"Romanın asıl kahramanı, çetenin başı Avnussalah da toplumda dönen dolapları bilen düzenbaz, utanmaz, kurnaz bir tilkidir. Dolandırıcılık, sahtekârlık ve şantajlarla servet yapar. Avnussalah iğrenç bir adamdır; ama Gürpınar onun da elde etiklerini yanına kâr bırakır, çünkü Avnussalah kötülüğünü, hırsız olduğunu inkâr etmez ve bu bakımdan Gürpınar'a göre yine namussuzlukla para kazanmış, işini kanuna uydurmuş ikiyüzlü zenginlerden daha dürüsttür."* (Moran, 2012 a:119) Romanda namus kavramı dolandırıcılığı meslek edinen Avnussalah şahsında nükteli bir üslupla kullanılmıştır. Avnussalah ve çete üyesi Ali Safder, lokantadan aşırdıkları pardösülerin cebinde mektuplar bulurlar. Mektupların birinde Fazıla adında bir kadının kocası Kadir Bey'i sevgilisi Cabir Bey'le aldattığı yazılıdır. Bu mektup çetecilerin şantajda kullanabilecekleri kaçırılmaz bir fırsatır. Avnussalah ve Ali Safder, Fazıla'nın kocasının ağzından bir tehdit mektubu hazırlarlar. Bu işten ekmek çıkabilir düşüncesiyle yazdıkları mektupta öncelikle namusun ne derece önemli olduğunu belirtirler (112). Mektupta, kendilerine bir vekilin de gönderileceği yazılıdır. Gönderilen vekil de Avnussalah'tan bir başkası değildir. Avnussalah, Cabir Bey'i ziyaretinde Kadir Bey'in karısı Fazıla'yı bin lira karşılığında kendisine ayarlayabileceğini söyler. Bu teklif üzerine Cabir Bey, tereddüt ederek: *"Bugün benden bin lirayı alıp da birkaç hafta sonra aynı istekle yine kapımı çalmayacağın ne malum (122)."* deyince, Avnussalah: *"Bunun için hiç merak etmeyiniz. Bu ciheti size namusumla temin edebilirim (122)."* sözleriyle cevap verir. Cabir Bey, Avnussalah'ın konuşmalarında namusunu ortaya koyacak kadar ileri gitmesine şaşırır. Ona az önce konuştuklarını doğrulatmak istercesine "*namus üzerine*" uyarısını yapar. Hilekâr Avnussalah sözde namus abidesidir. Konuşmalarında sık sık namustan dem vurur. Tek amacı Cabir Bey'in bin lirasını alabilmektir. Konuşmalarına inanç dilini kullanarak devam eder: *"Emin olunuz ki bu mübarek şey de bugün sizinle bende kaldı. Sizi inandırabilmek için bu mukaddes kelimeyi kullanmaktan başka inandırıcı söz yoktur. Namusa imanları zayıf olanlardan korkarım. Fakat sizden asla… Siz de bana inanmak için namusun maneviyatı ile nurlanan vicdanınıza ininiz. Orada hakkı bulur, bu yüzden de haklı sözüme*

inanırsınız (122)." Saf ve cahil Cabir Bey, şantajcı Avnussalah'ın cerbezeli konuşmalarına kanarak sevgilisi Fazıla'nın karşılığında Kadri Bey'e iki bin lira vermeye razı olur. Dolandırıcı Avnussalah'ın iş ortağı Ali Safter bu pazarlık sonrası arkadaşından payına düşen hissesini ister. Avnussalah yeminler ederek Cabir Bey'le beş yüz liraya anlaştığını söylese de arkadaşını çok iyi tanıyan Ali Safter bu yeminlere inanmaz (123).

Tekrar Unsurları: (80, 123, 164, 166, 175)

Enişte ve baldızın yasak aşk maceralarını anlatan *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında vallahi (44) yemin unsuru dışında herhangi bir yemin göstergesine rastlanmamıştır.

Günlük konuşmalarda alışılagelmiş "vallah, billah ve yemin ederim." gibi söz öbeklerini üslubuna yansıtan bir başka roman *Aşk Fırtınası'*dır. Romanın din ve inanç yanı siliktir. Yemin göstergeleri romanda anlam derinliği taşımadan günlük dilde olduğu gibi sözün gelişi yer almışlardır.

Tekrar Unsurları: (19, 20, 53, 105, 124, 137, 140)

Bahar Çiçeği romanında Feyhan'ın babası Fransız asıllı eşinden ayrıldıktan sonra kızları Feyhan'a bir Türk erkeğinin dışında hiçbir yabancı erkekle evlenmemesi için yemin ettirmiştir. Feyhan, Fransa'da yaşadığı bu dönemde sürekli bu yeminini hatırlamaktadır.

Tekrar Unsurları: (39, 127, 133, 140, 154).

Bir Kız Böyle Düştü romanında namus ve yemin sembolleri roman kahramanları tarafından önemsenmiştir. Roman kahramanları her ne kadar modern yaşam özentisiyle İslami hayattan uzaklaşmış olsalar bile konuşmalarına İslami terimler hâkimdir. İffet babasının özendirdiği modern hayata hazırlıksız yakalanmıştır. Nişanlısı Celal'i aldatmakla ilk büyük günahını işleyen İffet girdiği sefalet girdabından bir daha çıkamamıştır. Namusunu ve bütün sevenlerini tek tek yitiren İffet, yakalandığı ağır hastalığı ve çektiği ızdırapları işlediği günahlarının bir

kefareti olarak gördüğünü itiraf etmiştir (105). Romanda yemin unsuru birçok romanda olduğu gibi vallahi (132) gibi alışılagelmiş söz kalıplarıyla sınırlıdır.

Reşat Enis Aygen, *Gece Konuştu* romanında sokak çocuklarının yeminli ifadelerini başarıyla kullanmıştır. Bu yönüyle romandaki vaka örgüsü canlı ve doğaldır. Tahir Alangu, Aygen'in romanları için: *"Kişilerin çok canlı ve bizden oluşu, yerinde yapılmış gözlemler, canlı halk dilinden faydalanmış, hareketli bir üslup, eserlerine insanı saran bir yenilik ve samimiyet havası veriyor."* (Alangu, 1963 a: 293) tespitlerinde bulunur. Romanın haylaz kahramanlarından Recep, üvey babasının şiddet ve baskısından kaçarak sokaklarda yaşamaya başlar. Sokaklarda kendisi gibi sahipsiz çocuklarla hırsızlık yaparak ekmek parasını kazanmaya çalışır. Hayatın gerçekleri zamanla onu olgunlaştırır. Fakat hiç kimse onun dolandırıcılıktan vazgeçmiş olduğuna inanmaz. Ne kadar pişman olursa olsun ne kadar yeminler ederse etsin hırsızlık damgasını yemiştir. Çünkü o artık sabıkalıdır (49). Sokak çocukları arasında Hikmet'in durumu ise daha vahimdir. Hikmet, en son yaptığı hırsızlık eyleminde yakalanarak hapse atılır. Hapiste Sinabar Recep adındaki bir başka sokak çocuğuyla karşılaşır. Kurnaz Sinabar Recep, Hikmet'i de yanına alarak hapisten kaçar. Hikmet'i kendisi gibi sokak çocukları arasına götürür. Arkadaşlarını Hikmet'e tanıtırken yeminli ve argolu bir dil kullanır: *"On birinci koğuş… Ben de buranın gardiyanıyım işte… Gardiyanı… Bu ne demek bilir misin?.. Bilmezsin… Şu serserilerin miskin miskin durduklarına bakıp da aldanma… Hepsi de ne hergele tohumudurlar!.. Heh heh… Billâh Şeytana külahını ters giydirirler…(65-66)"* Dinî ve ahlâki eğitimden mahrum olan sokak çocukları, din diline ait göstergeleri mizahî bir üslupla kullanırlar.

Tekrar Unsurları: (162, 165, 205)

Gökyüzü romanı ateist bir kahramanın bakış açısıyla kaleme alınmasına rağmen anlatımında İslami geleneğe ait zengin dinî unsurlar bulunmaktadır. Ateist başkahraman, evlatlığı Sevim'in hastalanmasından dolayı derin bir kaygıya kapılır. Sevim iyileşinceye kadar yanında uyanık kalmaya yemin eder (129). Romanda trajikomik olaylar da yaşanmıştır.

Anlatıcı-kahraman, Sevim'in iyileştiğine bir türlü inanamaz. Ancak doktorların hastalığının geçtiğine yemin etmelerinden sonra rahatlar (144).

Tekrar Unsurları: (8, 16, 88, 99, 112, 117, 133, 137, 149, 189, 204)

İncir Ağacı romanına namus izleği hâkimdir. Nihâl, incir ağacı altında sevgilisi Nüzhet'e bedenini teslim ederek namusunu lekeletmiştir. Bu yasak ilişkiden sonra hamile kalan Nihâl sevgilisinden kendisine nikâh kıymasını istemiş; fakat bu isteğe hain Nüzhet yanaşmamıştır. Nihâl'in psikolojik yanı işlediği bu büyük günahtan sonra dağılmıştır. Roman, namusu lekelenen bir kadının yaşadığı iç bunalımı anlatır. Talihsiz kadın, bu ihanetten sonra geçimini sağlamak için umumhanede çalışmaya başlamıştır. Nihâl, bu sefalete düşmesine sebep olan Nüzhet'i umumhaneye müşteri olarak geldiği birgün öldürür. Zavallı kadın, cinayeti işledikten sonra ilk ifadelerini karakoldaki komisere verir. Kadın, işlediği cinayetten çok namusunun lekelenmesinden mustariptir. Dağ gibi bir günahın ağırlığı altında ezilen Nihâl için artık hayatın bir anlamı kalmamıştır (9). Zavallı kadın altında ezildiği bu yükü hafifletmek için her şeyi karakolda anlatır (14). Nihâl'in işlediği günah sadece kendi hayatını karartmamıştır. Namusu ve şerefi için yaşayan büyük babasının felç geçirmesine de sebep olmuştur (19). Çünkü Nihâl nikâhsız bir ilişkiden sonra hamile kalmasıyla işleyebileceği en büyük bir günahı işlemiştir (44). Nihâl, işlediği günahın ezikliğini vicdanında hisseder. Bu ruh hali karakoldaki ifadelerine şöyle yansımıştır: *"Ne olacaktım? Karnımda günahımın şahidi olan bu çocuk yüzünden birgün bu sırrı meydana çıkarmak mecburiyetindeydim (47)."* Zavallı yetim kız yaşadığı bu felaketi büyük annesine ve büyük babasına nasıl anlatacağını düşünürken bir yandan da yıllar önce kaybettiği annesinin hayaliyle konuşur: *"Zavallı büyük anneciğim, kalbinde en küçük bir şüphenin bile düğümü yoktu. Nasıl umardı, nasıl hayal ederdi ki; kızı, karnında onların elli senedir en küçük leke ile gölgelenmemiş yuvalarında, bir gece yarısı soysuz bir sokak adamıyla işlediği günahın ağırlığını taşıyacaktı (53)."* İşlediği günahın bedelini en ağır şekilde ödeyen Nihâl, hayat kadınlığı girdabına sürüklendikten sonra bir ölçüde maddi refaha kavuşmuştur. Yıllar sonra yoksul büyük annesini ziyaret ettiğinde yaşlı kadın için değişmeyen tek şey namusa verdiği büyük değerdir. Nihâl, büyük annesini ziyaret ettiğinde söylediklerini unutmamıştır: *"Ben seni affettim. Fakat namusun ahasına*

kazandığın bir parayı mezarıma bir toprak için bile olsa kabul etmem. Altmış senedir ellerime bir levse dokunmadı. Git günahların için dua et. Allah seni affetsin kızım (111).” İncir Ağacı romanında vaka, namus ve günah inancının güçlü olduğu bir muhafazakâr çevrede cereyan etmiştir. Romanda özellikle gençlik hevesine kapılan kızlar için önemli mesajlar vardır.

Tekrar Unsurları: (53, 61, 80, 86, 87, 104, 105, 107)

Kanlı Sır romanında başkarakter, sevgilisi Mesture'nin ailesinin zoruyla zengin ve kumarbaz Sırrı Nevres'le evlendirilmesinden sonra hayata küser. Kederli âşık, dertlerini hatıra defterinde yazarak huzur bulur. Roman bu hatıra defteri üzerine kuruludur. Anlatıda sık sık geçen vallahi yemin ifadeleri dinî duygular çağrıştırmaz. Yemin ifadeleri sözün gelişi kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (37, 71, 113, 137, 146, 157, 173, 220, 301, 305, 321)

Sabahsız Geceler romanının başkişisi Salih, gayrimeşru bir ilişkiden sonra dünyaya geldiği için, toplumun ötekileştirdiği zavallı bir karakterdir. Salih, insanlar içinde yaşadığı ezikliğin tek sorumlusu olarak babasını görür. Babasından intikam alabilmek için yıllardan beridir izini takip etmektedir. Annesinin evindeki salonda gördüğü resme dikkatle baktıktan sonra bu resmin babasına ait olduğundan şüphelenir. Salih'in şaşkın hali yeminli ifadelerle şöyle yansıtılır: *“Hemen resmin kulaklarına dikkat etti. Evvela yüzünü levhanın camına doğru yaklaştırdı. Sonra geri çıkardı. Ta kendisi be… vay canına ta kendisi! Moruğun hakkı var. İşte, işte nah, vallahi, tallahi… nah. Yuh!(90)”* Salih psikolojik sorunları olan komik bir karakterdir. Yeminler ederek bu resmin babasına ait olduğunu söyleyerek salonda çiftetelli oynar gibi dans etmeye kahkahalar atarak bağırıp çağırmaya başlar.

Tekrar Unsurları: (152, 155, 158, 169, 170, 196, 203, 239, 251)

Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı *Allaha Ismarladık romanı*nda işgal kuvvetleri komutanın kızı Beti, babasıyla geldiği İstanbul'da bir Türk subayına âşık olmuştur. Beti, cephede savaşan sevgilisi Yüzbaşı İzzet'i hasretle beklemektedir. İzzet Bey'in yeğeni Emel, Beti'ye dayısının çok yakında eve döneceği haberini verir.

Beti, bu habere bir türlü inanmayınca Emel: *"Vallahi doğru söylüyorum (206)."* yemini ederek dayısından gelen telgrafı Beti'ye gösterir.

Tekrar Unsurları: (19, 132, 48)

Aşk romanında Ayça, Dolunay'a gizemli bir aşk beslemektedir. Emre'nin de Dolunay'a âşık olduğunu bilmektedir. Aralarında geçen diyalogda Emre'ye ümit ve teselli verir: *"Allahıma yemin ederim ki sen onun olacaksın (76)."* Ayça, Emre'nin melankoliden kurtulması için Allah'a yemin ederek Dolunay'a kavuşacağını söyler. Bu yemin Emre'yi biraz olsun rahatlatmıştır.

Bağlar Arasından romanının birinci kısmı idealist ülkücü genç Bülent'in ikinci kısmı ise burjuvazi hayat özlemiyle yuvasını dağıtan Necla'nın hatıra defterinden alınmıştır. Kahramanların din duygusu güçlü olmamakla birlikte anlatımlarında vallahi yeminini sıklıkla kullanırlar.

Tekrar Unsurları: (50, 47, 58, 85, 95, 56, 96, 101, 108, 109, 121, 123)

Cumbadan Rumbaya romanında vakanın ana merkezi İstanbul'un Karagümrük semtidir. Semtin muhafazakâr hayat tarzı romanda komik yanlarıyla anlatılır. Romanda namus göstergesi sosyete özentisiyle elli yaşını geçkin Tahsin Bey'le metres hayatı yaşayan Cemile merkezinde gelişen olaylarda kullanılır. Karabüklü Cemile'nin Tahsin Bey'le nikâhsız bir ilişki yaşadığı mahalle sakinleri arasında konuşulmaya başlanmıştır. Olaydan haberi olan delişmen Cemile, Hamdune ile gelinini Nazlı'yı namusuna dil uzattıkları için iyice azarlar. Onlara: *"Haydi, bakalım dedi. Bir daha namusuma laf et de senin iki gözünü birden çıkarayım (81)."* der. Gerçekte Cemile, dinine bağlı muhafazakâr bir aile ortamında yetişmiştir. Evli Tahsin Bey'le yaşadığı duygusal ilişkiyi balolara gitmenin ötesinde farklı bir boyuta taşımamaya özen gösterir. Dindar annesi Asiye Hanım da onu nikâhsız bir ilişki yaşamaması için uyarır. İç dünyası ve yaşantısı tezatlarla dolu olan Cemile, maddi imkânlarını sömürdüğü Tahsin Bey'e namuslu bir kız olduğunu Lili gibi onun metresi olmadığını söyler (251). Cemile ilginç bir tiplemedir. Fırsatını buldukça çevresindeki insanlara namus abidesi olduğunu anlatırken evli erkeklerle aşk hayatı yaşamaktan çekinmez.

Namus üzerine yemin etme sahnesini bu romanda da görürüz. Cemile duygusal bir ilişki yaşadığı kiracıları Selim'in kendisini Nahide adında bir genç kızla aldattığından şüphelenmiştir. Erkek gibi sert tavırları olan Cemile, Selim'in babası Nail Bey'in yakasına yapışarak: *"Hani ben size bir şey soracaktım, bana doğru cevap vereceğinize namusunuz üzerine yemin eder misiniz?"* der. *Nail Bey: "Sor kızım, yemin ederim. Selim'in başı üzerine yemin ederim (173)."* sözleriyle kaba ve dengesiz kızı sakinleştirmeye çalışır. Kıskançlık krizi yaşayan Karagümrüklü Cemile, Nail Bey'e Nahide'nin kim olduğunu sorar. Nail Bey az önce ettiği yemini hatırlayarak söz konusu genç kızın oğlu Selim'in üniversiteli kız arkadaşı olduğunu söylemek zorunda kalır. Cemile'nin erkeksi tavırlarından ürken Nail Bey, onu sakinleştirmeye çalışır. Nail Bey'in yeminli ifadelerinden sonra Cemile sakinleşmiştir. Reel hayatta kadınların günlük konuşmalarında sıklıkla kullandıkları vallahi, tallahi gibi yemin terimlerini anlatıda aynı sıklıkla okumaktayız. Romanın başkarakteri Cemile, annesi Asiye Hanım, mahalle sakinleri Hafize Hanım, Hamdune Hanım ve gelini Nazlı romanda aksiyoner kadın karakterlerdir.

Tekrar Unsurları: (12, 15, 33, 43, 141, 187, 248, 265, 268, 271, 275, 278, 324, 335).

Leylaklar Altında romanında Nuran bakıcılık yaptığı köşkte psikolojik sorunları olan Nedim'in saldırısına uğrar. Hastanede yatan Nuran'a hocası ve Halide bakar. Hocası, Nuran'a hastanedeyken Ömer'in babasının geldiğini kendisinin de ona bir soru sorduğunu söyler. Ona öldü mü o? diye bir soru sorduğunu onun da bu soruya karşılık: *"Vallahi ölmedi ama gitti (112)."* cevabını verdiğini anlatır. Hocası Nuran'a bu konuşmaları hatırlayıp hatırlamadığını sorar. Nuran da soruyu değil de cevabı hatırladığını söyler.

Tekrar Unsurları: (71, 124)

Yemin anlamını taşıyan söz öbeklerinin sıklıkla kullanıldığı bir başka roman Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanıdır. *Sinekli Bakkal*, muhteva ve üslup açısından tamamıyla yerlidir. Mahalle sakinleri arasındaki yeminli konuşmalar romana başarıyla aktarılmıştır. İmam'ın kızı Emine babasının şiddetle karşı çıkmasına rağmen mahallenin Kız Tevfik lakaplı soytarısıyla evlenir. Fakat Emine

bu evlilikte beklediği saadeti bulamaz. Tevfik'in kadınları taklit eden tiplemelerinden ve bakkaliyedeki işlerini ihmal etmesinden dolayı sürekli huzursuzdur. Kocasının aile mahremiyetini orta oyunlarında ifşa ettiğini öğrenince büyük bir öfkeyle baba evine geri döner. Yıllar önce kaçarak ayrıldığı baba evinden kovulmamak için gerekirse kendisini öldüreceğine yeminler eder (26). Kızının inadını bilen imam, Tevfik'ten boşanması şartıyla kızını eve kabul eder. Tevfik, Emine'den boşandıktan sonra Zaptiye Nâzırı'nın oğlu Hilmi'nin hatırı için siyasî faaliyetler içine girer. Fakat Jön Türklere ait belgelerle yakalanıp nezarete atılır. Tevfik bütün gece nezarethanede kalmış ve işkence görmüştür. Olayı duyan Zaptiye Nâzırı Selim Paşa da Tevfik'i özel olarak sorgular. Selim Paşa'nın korkusu oğlunun da bu işin içinde olmasıdır. Selim Paşa, kız Tevfik ile konuşup onu bu işe kimin soktuğunu öğrenmek ister. Fakat Tevfik çektiği onca eziyete rağmen dostlarını ele vermez. Selim Paşa devrimci gençlerin sırlarını vermeyen Tevfik'e: "*Fakat bana söyle, Tevfik. Hele seni postaya yollayan oğlum ise hiç saklama... Hilmi mi? Söyle… Yemin ederim ki sana bir daha dayak attırmam… hem cezan –söylersen- daha hafif olur (211).*"der. Fakat Tevfik yine de arkadaşlarına sadık kalır. Bu olay Tevfik'in daha sonra sürgüne gitmesine sebep olur.

Tekrar Unsurları: (145, 211, 462).

Yemin etmek deyimi *Yıldız Yağmuru* romanında kadın ve para sevdalısı Ahmet Ziya'nın bakış açısıyla kullanılmıştır. Çalıştığı şirketin patronu İlyas Bulgurlu'nun kızı Belkıs'la evli olduğu halde yakın aile dostları Hayri Mümtaz'ın karısı Sara'yla kirli bir aşk ilişkisi yaşayan Ahmet Ziya, Sara'yla diyaloğu sırasında *"yemin ederim (201)."* deyimini kullanır. Ziya kendisine kırgın olduğunu düşündüğü sevgilisini ikna edebilmek için yeminli ifadeler kullanmıştır.

Yosma romanında Suat, otelde ahlâk polisi Saim tarafından sevgilisi Selma'yla basılmıştır. Suat, karakola götürülmemesi için Saim'e beş yüz lira rüşvet teklif eder. Saim teklif edilen bu rüşveti aleyhinde delil olur endişesiyle reddeder. Saim'in bu tepkisine karşı Suat yeminler ederek bunu yapacak adam olmadığı söyler (151). Doktor Fazıl ve karısı Güney arasında geçen bir tartışmada da *"vallahi"* yemin ifadesinin kullanıldığını belirliyoruz (224). Romanın aynı karakterleri arasında yaşanan para saklama tartışması anında Fazıl Bey: *"Karıcığım senin başın için*

*söylüyorum..."*yeminiyle eşini kendisini yanlış anlamaması için ikna etmeye çalıştığını görüyoruz (333). Romanın ana karakterleri Doktor Fazıl ve karısı Güney arasındaki ilişkide birbirlerine güvenleri kalmamıştır. Bu yüzden diyaloglarında yeminli ifadelere sıklıkla yer verirler. Eve geç gelmeyi alışkanlık haline getiren Doktor Fazıl'ın karısı Güney, kocasının kendisinden şüphelenmemesi için yeminler ederek bayan arkadaşlarını ziyarete gittiğini söyler. Romanda vallahi yemini bir deyim kalıbında Ferit ve Rafet arasındaki diyalogda da kullanılmıştır (248). Güney, kocası Doktor Fazıl'ın paralarını kendisinden gizlediği için ona küsmüştür. Fazıl, karısını inandırmak için *"Gözlerim kör olsun değil (330)"* yeminini eder. Romanın sert ve kaba kahramanı alkolik Hüseyin, evlatlığı Yosma'nın uzun süre eve gelmemesine sinirlenir. Hüseyin günler sonra eve gelen Yosma'yla karşılaştığında: *"Adağım var kahpe, seni ayaklarımın altına alacağım, çiğneye çiğneye geberteceğim (380)."*der. Hüseyin'in kullandığı *"adağım var"* sözü yemin anlamında kullanılmıştır.

Kasaba sakinleriyle şeker fabrikası sahibi arasında yaşanan arazi sorunlarını ve fabrika müdürü Ahmet Turgut'un melankolik aşk maceralarını anlatan *Açlık* romanında "vallahi" yemin unsuru kahramanlar arasında geçen diyaloglarda nadiren de olsa kullanılmıştır. Romanda bu yemin unsurunun dışında faklı bir yemin unsuru geçmemektedir (49, 100).

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında yemin ve namus kavramları kahraman bakış açsıyla iç içe kullanılmıştır. Romanın kadın başkahramanı Necla, Amerika'ya kaçırıldıktan sonra babası Fevzi Paşa'ya mektup gönderir. Gelen mektup Necla'nın ailesini rahatlatır. Necla, mektubunda öncelikle namusuna bir leke gelmediğini açıklamak ihtiyacı hisseder: *"İlk önce şunu haber vereyim ki Amerikalı kibar bir zengin diye tanıdığımız Mister Hopkins benim namusuma el uzatmış değildir (29)."* Necla'yı Amerika'da rehin alan kişi haydut Parker'dir. Namuslu Türk kızı Necla Parker'e hiçbir şekilde boyun eğmez. Haydut Parker tartışma esnasında Necla'ya: *"Kaltak!"* diye hakaret eder. Bu kelime Necla'nın çok zoruna gider. Namusuna dil uzatıldığını düşünen Necla, sinirinden ağlamaya başlar. Yazar, Necla'nın dürüst ve idealist kişiliğini: *"Namus ve iffetine hiçbir yabancı eli uzanmasına meydan vermemişi (40)." c*ümleleriyle tanımlar.

Fevzi Paşa müstakbel damadı polis memuru Aslan Turgut'u, nişanlısı Necla'nın izini takip etmesi için Amerika'ya gönderir. Amerika'da polis dedektifleri Cimi ve Tomson Necla'yı bulmak için görevlendirilmişlerdir. Necla'yı kaçıran Haydut Parker, Aslan Turgut'un Amerika'ya geldiğini öğrenmiştir. Haydut Parker, Aslan Turgut'un kılığına girerek Cimi'yle Vinter Garde'de görüşür. Ertesi gün Cimi, otelde Aslan Turgut'la Necla'nın rehine olayını konuşurken ona İnter Garden'deki görüşmesini hatırlatır. Aslan Turgut, dün akşam otelden hiç dışarı çıkmadığını ve onunla görüştüğü kişinin kendisi olmadığını söyler. Cimi ise Aslan Turgut'un konuşmalarından şüphelenir. Aslan Turgut, Cimi'yi sözlerine inandırmak için: *"Namusum üzerine yemin ederim ki ben dün gece saat dokuzda odamda gazete okuyordum (115)"* der.

Tekrarlı Unsurları: (8, 25, 91, 213, 214)

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde değerleri yozlaşmış bir Anadolu kasabasında geçen olayları konu edinen *Aşkın Temizi* romanında *"Dinim Rabbena hakkı için (221)."* söz öbeği, yemin anlamına göndermede bulunur. Hurafe inançlarla yaşayan köylülerin din duygusu güçlüdür. Aralarındaki diyaloglarda yemin unsurlarını önemserler.

Tekrarlı Unsurları: (156, 255, 274, 257, 290, 392, 436, 474, 484, 487, 489)

Barbaros'un Ölümü romanında Oruç Reis'in bir gemide ele geçirdiği Romalı kadın Necmülbahir, Tunus Sultanı Mehmet'e hediye edilir. Necmülbahir, Sultan Mehmet'e sadık kalacağına yemin etmiştir. Barbaros, Romalıların Cezayir'deki Müslümanları kullanarak Türkleri buradan çıkarmak istediklerini öğrenince Necmülbahir'e müracaat eder. Necmülbahir'den Sultan Mehmet'e verdiği yemini bozarak Türklere yardım etmesini ister. Memleketi Roma'ya büyük bir özlem duyan Necmülbahir de yeminini bozarak Barbaros'a elindeki gizli bilgileri verir (33). Romanın iki asıl karakteri Oruç ve Hızır kardeşler Berberistan kıyılarını Avrupalı müttefiklerin istilasından korumak için cesurca mücadele etmektedirler. Türklerin Cezayir'i ele geçireceklerinden endişeye kapılan Şeyh Salim, camide topladığı Cezayirli Müslümanlara şehirde yaşayan Türkleri bulup öldürmeleri için yemin ettirir (29). Şeyh Salim, gemicilikte her milleten üstün olan Türklerin memleketlerini ele

geçirip Cezayirlileri öldüreceklerine inanmamaktadır. Barbaros kardeşler Cezayir'i fethettikten sonra yerli halka her türlü imkânı tanırlar. Halkın korkusu boşa çıkar. Halk, Hızır Bey'e büyük saygı ve sevgi gösterir. İspanyolların Cezayir'i işgal etmek ve Türkleri buradan çıkarmak istediklerini duyan Cezayirli şeyhler, Türklere yardım etmek ve vatan uğruna savaşmak için yemin ederler (62). Romanın merkezi kahramanı Barbaros da savaşlarda şehit oluncaya kadar düşmanla çarpışmaya yemin etmiştir (147).

Tekrar Unsurları: (147, 148, 160, 162, 213, 235)

Dadaş Kız romanında olaylar Doğu Anadolu'nun Erzurum şehrinde cereyan eder. Vaka zamanı Osmanlı-Rus savaşının yapıldığı 93 harbi yıllarıdır. Müslüman yöre halkının günlük diyaloglarında kullandığı vallahi (32, 91, 94, 116, 122) göstergeleri dinî telkinler içermez.

Popüler tarihî roman kategorisinde değerlendirebileceğimiz *Dinmez Ağrı* romanının idealist ülkücü başkahramanı Şerare, babasının cenazesi başında vatanının bağımsızlığı için her türlü fedakârlığı göstereceğine yemin etmiştir (7). Romanın ana temasında bu yeminin kritik rolü olmuştur. Şerare bu yeminine sahip çıkabilmek için çok sevdiği nişanlısı Celal'den ayrılmak zorunda kalmıştır. İdealist ülkücü genç kız işgal güçlerinin karargâhına sızarak Türk ordusu aleyhine planlanan önemli belgelere ulaşır. Vatanın işgalcilerden temizlenmesi için verdiği yemini kahramanca yerine getirmiş olur.

Tekrar Unsurları: (6, 7, 25)

Dizlerine Kapansam romanında yeminle ilgili unsurlar basit ve siliktir. Yeminler anlatıda sınırlı sayıda kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (14, 18, 22, 23, 41)

Kuyucaklı Yusuf romanı hayatın kendisidir. Pratik dilde karşılaştığımız *"yemin ederim, dinim hakkı için, şart olsun"* gibi söz öbeklerini bu romanda okuruz. Yusuf, çocukluk aşkı Muazzez'i kaçırır. Tahtalıköyü'nde nikâhlanan gençler birkaç gün burada saklanırlar. Yusuf, babalığı Kaymakam Selahattin Bey'in kızı Muazzez'i

merak etmemesi için ona köylü İsmail'i haberci olarak gönderir. Kaymakam Selahattin Bey, İsmail'i dinledikten sonra biraz olsun rahatlar. Kederli baba, karşısına aldığı köylü gence, Edremit'e dönmezlerse hem kızının hem Yusuf'un perişan olacaklarını, ikisinin de ellerinden bir iş gelmediğini, Yusuf'un zaten yabancı olmadığını ve kendisinin bu nikâha muhalif bulunmadığını *"şart olsun"* ve *"dinim hakkı için"* gibi büyük yeminlerle anlatır (138)."

Namus ve yemin unsurları *Ölünceye Kadar* romanında ana izleklerdir. Bedri Nejat karısının kendisini bahane ederek intihar etmesine çok üzülür. Kız kardeşi Bülent'in Mühendis İhsan'la yaşadığı yasaklı bir aşk ilişkisinden sonra hamile kaldığını öğrenince bunalıma girer. Bedri ve Bülent'in dadısı, çocuklarının yaşadığı bu felaketler karşısında hüngür hüngür ağlayarak: *"Ne talihsiz çocuklarmışsınız siz. Birgün bile güler yüz görmediniz."* der. Dadının bu sitemli sözleri Profesör Bedri Nejat'ın derdine tercüman olmuştur. Fakat bu sözleri dinledikten sonra İslam inancına aykırı ifadeler kullanır: *"Öyle dadı, hakikâten çok talihsizmişiz. Bu kadar azap çekmek için ne yaptık bilmiyorum ki, iki kardeş kime ne yaptık hangi günahın karşılığı Allah bizden ne istiyor? Söyle dadı. Ne yaptık biz ona."* Bedri Nejat, yıllardan beri koruduğu namus ve itibarının ayaklar altına alındığını düşünür. Dadısı, isyan eden Bedri'ye böyle konuşmakla günaha gireceğini bu işlerin bir hikmetinin olduğunu söylemesi Bedri'nin inanç krizini derinleştirir: *"Hikmet falan yok. Zûlüm gaddarlık alçaklık bu dadı. Tabiatın yaradılışın varlığın ne bileyim ne varsa onun namussuzluğudur (174)."* Bedri'nin bu isyankâr konuşmaları karşısında dindar bir kadın olan dadı, Bedri'yi Allah'a dil uzatmaması ve tövbe etmesi için uyarır (174, 175). Bu vahim olayda en çok Bülent, müteessir olmuştur. Ağabeyine yalvararak namusunu lekelediği için ondan af diler. Bedri'den tek istediği karnındaki bebeği aldırmak için kendisine yardımcı olmasıdır. Bedri, istemeyerek de olsa bu teklifi kabul eder. Fakat kız kardeşinin namusunun lekelenmesine tahammül edemeyerek her şeyi göze alıp Mühendis İhsan'ı öldürür. Tutuklanarak hapse atılan Bedri, avukatına bile işlediği bu cinayetin asıl sebebini anlatmak istemez. Bu talihsiz olayın hiç kimse tarafından bilinmemesi için suskun kalır. Avukat Kadri Bey, namusu üzerine yemin ederek bildiklerini hiç kimseye söylemeyeceğine yemin etmesine rağmen Bedri Bey işlediği cinayetin gerçek sebebini yine de anlatmaz (212). Çünkü *"Onun için yaşamak demek tek kelime ile namus ve şeref demektir (252)."* Şerefinin

ve izzetinin ayaklar altına alındığını düşünen Bedri, toplumun nazarında daha fazla küçülmemek için kız kardeşi Bülent'e duruşma salonuna gelmemesi için yemin ettirir (216). İstanbul Hukuk Fakültesinin tanınan bir müderrisinin işlediği namus cinayeti basında da geniş yer bulmuştur. Duruşmanın yapılacağı mahkeme salonu meraklılarla dolup taşar. Mahkeme reisi, cinayete şahit olan kişilerin ifadelerine başvurur. Öncelikle şahitlerin bildiklerini doğru olarak anlatacaklarına namusları ve Allah üzerine yemin ettirilir (226). İlk şahit cinayet günü maktul İhsan Bey'in evinde bulunan Makbule Hanım'dır. Makbule Hanım, doğruyu söyleyeceğine yemin ederek cinayeti olduğu gibi anlatır (226). Şahitlerin dinlenmesinden sonra hukuk profesörü Bedri Bey için idam cezası verilir. Ağabeyi için verilen bu kararın ağırlığına dayanamayan Bülent, duruşma salonunda ayağa kalkarak bu cinayetin kendi namusu için işlendiğini itiraf eder. Olayın bir namus davasından kaynaklandığı öğrenen hâkimler verilen cezayı yeniden değerlendirerek Bedri Bey'i yedi buçuk yıl hapis cezasına çarptırırlar. Bedri Bey cezasını çekmek üzere İmralı Adası'na gönderilecektir. Bu dramatik sahnede Bedri Bey'in sevgilisi Nesrin ölene kadar onu bekleyeceğine söz verir.

Tekrar Unsurları: (146, 163, 165, 178, 212, 228, 253)

Sevenler Yolu romanında ise yemin kategorisinde sınırlı ve niteliksiz örnekler bulunmaktadır. Din duygusu belirgin olmayan kahramanlar *vallahi* yemin unsurunu lafın gelişi kullanırlar.

Tekrar Unsurları: (37, 56, 155, 157)

Muazzez Tahsin Berkant'ın incelediğimiz *Bahar Çiçeği* romanında olduğu gibi *Sonsuz Gece* romanında da merkezi kahramanın ettiği yemine sahip çıkabilmek için verdiği mücadele anlatılır. Mualla, hasta ablasının küçük kızı Bedia'yı büyütüp evlendirinceye kadar evlenmeyeceğine yemin etmiştir. Asil genç kız, ablasının ölümünden sonra bütün hayatını yeğeni Bedia'ya adar. Ablasına verdiği sözü hiçbir zaman aklından çıkarmaz. Romanda bu yeminli söz, leitmotiv tekniğiyle sık sık kullanılır (5, 6, 14, 15, 37).

Berkant'ın incelediğimiz diğer romanlarında olduğu gibi bu romanın da yemin teriminin günlük hayattaki kullanıldığı şekliyle söz verme veya anlatıma vurgu yapma amacıyla kullanıldığını tespit ediyoruz.

Tekrar Unsurları: (16, 26, 32, 34, 45, 46, 128, 157, 160)

Türk Yıldızı Emine romanı gerçek hayatı anlatır. Roman, Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda toprakları işgal edilen Anadolu halkının iç ve dış düşmanlara karşı verdiği bağımsızlık mücadelesini konu edinir. Roman başkahraman Emine'nin hatıra defterinden derlenmiştir. Yemin ve namus kavramları anlatılan hikâyelerde vurgulu olarak hissettirilmiştir. Kahraman, romanda başaktördür. Vaktiyle bir paşazâdenin oğlu olup oldukça büyük bir mirasa konmuştur. O, bu mirası har vurup harman savurmuş, elinde bir şey bırakmamıştır. Başına gelen felaketlerde kadınları sorumlu tutup bir daha evlenmemeye yemin etmiştir (109). Balkan Harbi çıktığında Dördüncü Kolordu Komutanı, Kahraman'ı İstanbul'daki hafiye teşkilatı şefi Seyfi Bey'in yanına gönderir (172). Kahraman, fedai teşkilatı üyelerini kendi evinde toplayarak onlarla gizli bir toplantı yapar. Kapı aralığından konuşulanları dinleyen Yıldız (Emine), odaya girerek fedailerden kendisini de aralarına kabul etmelerini ister. Teşkilat üyeleri, genç kızın bu samimi teklifini memnuniyetle kabul ederler. Gizli toplantıda çok önemli kararlar alınır. Toplantı sonunda Yıldız, masaya yeşil bir örtü serip üstüne Kahraman'ın kaması, tabancası ve Şerife teyzenin Kur'an-ı Kerim'ini koyar. Odada bulunan herkes ne pahasına olursa olsun vatanları için çarpışacaklarına, işgal güçlerine yakalansalar bile fedai arkadaşlarını ele vermeyeceklerine Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederler (177). Emine (Yıldız), kaptan lakabıyla tanınan Kahraman'ın silah arkadaşı Azmi Bey'in karısı Leman Hanım'ı da bu fedai teşkilatına girmeye davet eder. Leman Hanım arkadaşının teklifini severek kabul eder. Emine (Yıldız) yine aynı şekilde masanın üzerine bir örtü serer, silah, kama ve Kuran'ı koyar. Leman Hanım, yemin ederek gruba iltihak eder (185). Ülkücü idealist gençler bu kutsal yemini zaferden sonra da tutmaya devam ederler. Lütfü Bey, bir apartman tapusunu Yıldız ve Kahraman'a hediye ettiği sırada idealist gençlerin akıllarına odada ettikleri bu yemin gelmiştir. Çünkü onlar vatanları için gösterecekleri fedakârlık karşısında hiçbir karşılık beklemeyeceklerine yemin etmişlerdi. Emine, Yüzbaşı Lütfi Bey'e verdiği cevabı

hatıra defterine doğrudan anlatım tekniğiyle kaydetmiştir: *"Milletimizin bize ihsan ettiği bu hediyeleri biz kabul etmek istemedik. Çünkü yeminli idik. Biz hiç menfaat-i şahsiye düşünmeksizin mücerret kalplerimizdeki hamiyet duygusuyla bu ateşlere atılmıştık (261,262)."* Emperyalist işgal güçlerine karşı kazanılan zaferde Müslüman Türk insanının namus kavramına verdiği önemin rolü büyük olmuştur. Eli silah tutan bütün erkekler savaşmak için cephelere koşarken Türk kadınları namuslarını düşman askerlerine çiğnetmemek için kahramanca mücadele etmişlerdir. Hatta bu uğurda intiharı bile göz önüne almışlardır. İşgal askerleri İstanbul topraklarına girdiği andan itibaren Anadolu'da seferberlik ilan edilir. Kahraman, işgalcilere karşı başlatılan direnişe katılmak için evden ayrılır. Evde yalnız kalan Emine ve Şerife teyze, düşman askerlerinin İstanbul'a girdikleri haberi karşısında korkuya kapılırlar. Fakat onlardaki bu korku can korkusu değil göğüslerine namahrem elinin değme ihtimalinin verdiği korkudur. Namuslarını Avrupa askerlerine kirletmemenin tek çaresinin ölüm olduğunu düşünürler. Emine, yaşlı teyzesine: *"Böyle yaşamaktansa henüz namusumuz lekelenmemişken temiz bir vicdan, temiz bir kalp ile Allah'ın huzuruna gidelim (152)."* der. Şerife teyze, kızı gibi sevdiği ve büyüttüğü Emine'yle aynı inancı paylaşmaktadır. Emine ölmek için hazırladıkları zehri içmeden önce Kahraman'a bir veda mektubu yazar. Mektuptaki endişeli duygulardan Müslüman Anadolu kadınları için namus kavramının ne derece önemli olduğu anlaşılır. Namusunu korumak için intihar etmeyi düşünen Emine, bu ruh halini samimi duygularla dile getirir: *"Bu mektubu yazdıktan beş dakika sonra ben ve annen rahmet-i rahmana kavuşmuş olacağız. Aksulmen denilen zehirle şimdi intihar ediyoruz. Sizin gaybubetinizden beri çektiğimiz sefaleti kul bilmezse Allah bilir. Hanemizde satacak eşyamız kalmadı. Oda kapılarını bile parçalayıp yakmak zaruretinde kaldık. Üç günden beri açız. Sonra şimdi dünyada biricik varımız mukaddes namusumuzdur. Çünkü onu kirletmedik. Yüzümüzün akıyla, pakıyla ahirete gidiyoruz. Sizi orada bekleriz. Dünyalık halimizi dünyadan kalacaklardan öğrenirsiniz. Biz şimdi ahretlik sayılırız (153)."* Namuslu ve mazlum Türk kadınları tam intihar edecekleri sırada içeri bir asker girer. Yaşlı teyze, bir Türk askerinin ırz düşmanı gibi kapıyı çalmadan içeri girmeyeceğini düşünerek gelen askerin bir Avrupa askeri olduğunu zanneder. O yüzden canından önce namusunu düşünür. Şerife teyzenin askere söyledikleri sözler yürekleri dağlar: *"Aman evladım*

namusumuza dokunmadan bizleri öldür razıyız, kanımız sana helâl olsun. Artık eza ve cefa çekmeye tahammülümüz kalmadı. Üç günden beri kursağımıza bir lokma girmedı (154, 155).” Gelen askerin bir Türk askeri olduğunu öğrenmeleri kadınları rahatlatır. Namusu ve şerefi için ölümü göze alan Müslüman Türk kadınları kuvvetli iman güçleriyle düşman askerleriyle mücadele etmeye kararlıdırlar. Millî ve ahlâkî temada dâhiliye vekâleti tarafından düzenlenen roman müsabakasına katılmak için kaleme alınan romanda Türk insanının namus hassasiyetine sıklıkla vurgu yapıldığını tespit ediyoruz. Roman Milli Mücadele yıllarında Müslüman Türk halkının yaşadığı belirsizliği ve buhranı yansıtması açısından tarihî vesika değerindedir.

Tekrar Unsurları: (51, 56, 60, 61, 88, 161, 169, 182)

Vallahi göstergesinin sıradan bir üslupla kullanıldığı bir başka roman *Yakut Yüzük*'tür Romanda başkahraman Ali Tunç ve İsmail, kahvede otururlarken İsmail, Ali Tunç'un kendisine yaptığı iyilikleri anlatır. Ali Tunç mütevazı bir dille: *“Daha neler, duyan da büyük bir iş yaptım sanacak…”* der. İsmail kaşlarını çatarak yeminli ifadelerle konuşur: *“Valla billah doğrusu bu… Ustanın eli değmemiş olsaydı, benim külüstür arabayı o fiyata satabilir miydim?(20)”* Görüldüğü gibi gerçek hayatta olduğu gibi vallah billah yemini irticalen ve alışkanlıktan kaynaklanan bir üslupla kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (45, 79)

Yolpalas Cinayeti romanının merkezi kahramanı Nadire, saf ve iyi niyetli bir köylü kızıdır. Romanda karşı tematik güç Sallabaş ailesinin şoförlüğünü yapan Mükerrem'dir. Mükerrem yıllar önce Nadire'nin annesinin hizmetçilik yaparak kazandığı paraları zorla almış bu sebeple bunalıma giren kadının ölümüne sebep olmuştur. Akkız (Nadire), kendisine de aynı zulmü yapmak isteyen Mükerrem'i Yolpalas apartmanında öldürür. Cinayetin ardından Nadire tutuklanır ve mahkemeye çıkarılır. Nadire'nin avukatı Rıfkı, Nadire'yi hapisten çıkarmak için bir araştırma yapmak ister ve bu iş için Nadire'nin seneler önce yaşadığı köye gider. Köylülerin Nadire'nin annesine kahpe dediğini öğrenen Rıfkı, bu durumu Nadire'nin ağzından da duymak ister. Nadire, annesinin kahpe olmadığını vallahi billah yeminlerini ederek reddeder (216). Alınan ifadeler ve yapılan savunmalardan sonra hâkim

Nadire'nin tımarhaneye yatırılmasına karar verir. Nadire kolundan tutulup tımarhaneye götürülmek için sürüklenirken burada kalırsa Sırma'nın bağırsaklarını çıkaranı, topal Bülent'e el uzatanı, Şakire'yi ana kucağından kahpeliğe salanı öldüreceğine yemin eder. Romanın sonu trajiktir. Adıvar'ın bu romanında hizmetçilik yaparak ekmeklerini kazanmaya çalışan Nadire ve annesinin özelinde erkek hegemonyasının hâkim olduğu alanlarda istismar edilen ve ötekileştirilen kadınların dramı anlatılmıştır.

Aşınmış Vicdanlar romanında alışılagelmiş vallahi yemini dışında *"başı üzerine yemin etmek."* deyimi kullanılmıştır. Güzin, çapkın kocası Necmi'yi yakın erkek arkadaşlarıyla aldatmaktadır. Saf ve vurdumduymaz Necmi, karısının eve gelmediği gecelerde yakın arkadaşı Sıtkı'nın yanında olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden karısının namusundan hiç şüphelenmemektedir. Güzin, kocasının Sıtkı'ya olan güveninin sarsılmaması için farklı bir yemin ifadesiyle konuşur: *"Fena maksatla eli elime dokunmamıştır bile. İkinizin de başı üzerine yemin ederim (208)."* Mahalli ağızda kullanılan yemin türündeki söz öbekleri romanın yerli yönünü güçlendirmiştir

Tekrar Unsurları: (34, 117, 213, 231, 245, 272, 292, 297)

Ateş Kamçıları romanlarında *vallahi* deyimi kahramanlar arasında gelişen diyaloglarda günlük dilde kullanıldığı şekliyle geçmektedir. Bu ifadelerin dışında romanda anlam derinliği olan yemin ifadesi kullanılmamıştır.

Tekrar Unsurları: (44, 70, 144, 170, 173, 180, 170)

Beyza romanının ikinci bölümünde peygamber inancına açıkça hürmetsizlik eden ilginç bir olaydan söz edilir. Hami ve arkadaşı Nazım, Kahire'ye giderlerken yolculuk esnasında bedevi bir Arap'ın tuzağına düşerler. Hami, çok değer verdiği not defterini bir yolcunun elinde görmüştür. Dolandırıcı Arap, bu defteri Hami'ye parayla satmaya kalkışır. Hami'nin uyanıklığını anlayınca da bin bir yeminler ederek defteri yerde bulduğunu iddia eder. Nazım'ın hayretler içinde: *"Birader bunlar nasıl Müslüman böyle? Biz niye buralara geldik?"* demesi üzerine Hami: "*Ne yapalım*

*Peygamber sülalesi oldukları için herkesten ziyade Allah'ın affına güvenerek aldatıp para kazanmak istiyorlar (56).''*açıklamasını yapar.

Muazzez Tahsin Berkant'ın incelediğimiz romanlarının genel üslup özelliğinde dinî inanç unsurlarının günlük hayattaki kullanımıyla yer aldığını tespit ediyoruz. Bu inanç unsurlarından "vallahi" yemin ifadesinin kahramanların aralarındaki konuşmalarda sıkça geçtiğini tespit ediyoruz. *Bir Genç Kızın Romanı'nda* bu yemin teriminin dışında roman kahramanı Selma, halasına yemin ederek amcasının oğlu Fuad'la İstanbul'da görüşeceğine söz verir (186). Selma ve Fuad buluşmasında Fuad konuşmasına: "*Yemin ediyorum Selma (*200)" ifadesiyle başlar. Genç âşık, konuşmalarının inandırıcılık yönünü güçlendirmek için yeminli ifadeler kullanmıştır.

Tekrar Unsurları: (4, 15, 39, 90, 181, 200)

Çöl Gibi romanında yemin anlatıma güç ve zenginlik katmak için kullanılmıştır. Asıl kahraman Nazan kendisini iğfal eden Vedat Melih'i öldürdüğü için altı yıl hapis cezası alır. Hapishanede, kızı Nesrin'e hitaben yazdığı hatıra defterinde hayat macerasını anlatır. Lisede yatılı okurken babası ona babaannesinin rahatsızlandığını ve acilen eve gelmesi gerektiğini bir telgrafla bildirir. Nazan, bunun üzerine Müdire Hanım'dan izin alıp eve gider. Kapıyı babası açar ve gülümsemeye başlayıp ona şöyle der: *"Korkulacak bir şey değilmiş Nihâl, telaş etme. Sırf yemin verdi diye ben sana telgraf çektim. Yoksa bir şey yok, (37)."* Nazan, evlendikten sonra şehvet düşkünü sahtekâr Vedat Melih'in aşk tuzağına düşer. Vedat Melih tekrar Paris'e dayısının yanına gidecektir. Gitmeden önce Nihâl'e (Nazan) yine tatlı cazip sözlerle hitap eder: *"Müsaade et bu kalan 10 gecenin de sade beşer dakikasını sana bakmakla yaşayayım… Sonra, en son gecemiz gelince de bana yemin edersin: Seni bekleyeceğim! dersin, bende içimde bu kuvvetle kalkar gider, senin için çalışıp, çabalar, seni kazanmak için hazırlanırım (58)."* Vedat Melih, kendisine sadık kalması için Nihâl'den yemin etmesini istemektedir. Yazar, kahraman bakış açısını kullanarak üslubunu dinî sembollerle yerlileştirmeye çalışmıştır.

Eski Hastalık romanında trafik kazası geçirdiği için ruhsal bunalıma giren Zeliha'ya aralarında boşanma davası devam eden eşi Yusuf yardımcı olmak ister.

Yusuf, eşini Taşucu vapuruyla Silifke'ye götürmeye karar verir. Yolculuk sırasında yaşlı ve hasta Doktor Emin Bey vefat eder. Yusuf ve vapur personeli bu acı haberi Züleyha'dan saklamaya çalışırlar. Züleyha, vapurun Fethiye sahiline yanaşmasından dolayı kötü bir şeyler olduğunu sezmiştir. Vapurda küçük Halil'i olup biteni anlatması için zorlar. Halil, yemin ederek hiçbir şey bilmediğini söyler. Halil'in yalan söylediğini anlayan Züleyha, doğru söylemesi için küçük Halil'i sıkıştırır. Halil de Doktor Emin'in gece hastaneye götürüldüğünü söyler. Züleyha'yı dediklerine inandırmak için : *"Vallahi kardeşime kavuşmayayım yalan söylüyorsam (189)."* ifadelerini kullanır.

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında Hüseyin Tuğrul, zengin iş adamı İsmail Zeki'yi sömürmek için ona tuzak kurar. Romanın başkahramanı Süleyman, hilekâr dostu Hüseyin Tuğrul'un planına temkinle yaklaşır. Hüseyin Tuğrul ise Süleyman'ı planına âlet edebilmek için: *"Vallahi, azizim, elimi kalbimin üzerine koyarak sana yemin ederim ki bundan daha namuskârane bir kombinezona şimdiye kadar girmiş değilim (107)."* der. *Vallahi* yemin ifadesi anlatıda dinî bir anlam derinliği içermeden sözün gelişi kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (66, 80, 119, 165)

Hıçkırık romanında Muhip Azmi Bey'in evinde üvey evlat olarak kalan Kenan, evin genç kızı Nalan'a karşılıksız bir aşk duymaktadır. Genç âşık yıllarca umutlu bekleyişine rağmen Nalan'ın kalbini fethedememiştir. Melankoliye yakalanan Kenan, sevgilisinin ince hastalığına yakalandığını öğrendikten sonra çok daha büyük acılar içerisine girer. Sevgilisi Nalan'la yaptığı bir görüşmede kendisinden önce ölmek istediği için intihar edebileceğini söyler. Kenan'ın bu çılgınca düşünceyi gerçekleştirebileceğinden dolayı endişeye kapılan Nalan ona defalarca yemin ettirerek böyle bir deliliği kesinlikle yapmamasını ister (77). Yemin göstergeleri kahramanların sözlerine inandırıcılık kazandırmak için sıklıkla kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (18, 21, 25, 27, 32, 41, 46, 60, 68)

İkinci Dünya romanı aşk temalı mektuplar üzerine kurgulanmıştır. Anlatıda az da olsa dinî unsurlar bulunmaktadır. Romanın başkahramanı Murat, en yakın arkadaşına hitaben aşk itiraflarını anlattığı mektuplarında dinî terminoloji, çoğu zaman anlatıma güç ve heyecan katmak için bir benzetme öğesi olarak kullanılır. Murat, en son mektubunda yeni sevgilisi Nihâl'e karşı duygularını arkadaşının yanlış yorumladığını düşünerek ona açıklama yapma ihtiyacı hisseder: *"Nihâl ile yaptığım arkadaşlık için verdiğim izahata bakıp da sana acıdım diyorsun. Sayın dostum, beni manastıra çekilmiş günahlarının affını Cenab-ı Hak`tan dileyen papazlara benzetemezsin (14)."* Murat, burada dinî terminolojideki günah ve papaz terimlerini sadece birer benzetme unsuru olarak kullanır (76). Anılarını kaleme aldığı mektuplarda farklı bakış açılarıyla yeminli ifadelere de yer verir. Murat ve Nihâl arasında evlilik öncesinde bazı sorunlar yaşanmıştır. Nihâl'in babası Samim Bey, kızının mutsuzluğunu görerek Murat'ın evine gelerek kızıyla aralarında yaşanan sorunları çözmeye çalışmıştır. Murat, anılarında o gün Nihâl'in babasıyla aralarında geçen konuşmaları olduğu gibi anlatmıştır: *"Birkaç haftadır dikkat ettim. Mutlak aranızda bir şeyler geçti. Nihâl, yemin billâh hiçbir şey yok diyor. İnanmadım seninle yüzleştirmeye getirdim bak şimdi de yanımıza gelmiyor hınzır kız kaçtı mı yoksa?(18)."* Kederli Nihâl, babasını inandırmak için yeminli ifadeler kullanmıştır.

Tekrar Unsurları: (76, 27, 34, 55, 69, 76, 42)

Tanrı üzerine yemin etme geleneğini *Kılıçaslan* romanında tespit ettik. Romanda İran Selçuklularıyla Anadolu Selçukluları arasındaki hükümdarlık savaşları anlatılır. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra Şah'ın çocukları Aslan ve kardeşi Tokay, İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Burada yedi yıl kalırlar. Tebriz'deki zindandan İznik'e gitmek için kaçan Aslan ve Tokay kendilerini takip eden kale çavuşunu öldürür. Çavuşun öldürülmesinden sonra Aslan'ı ve Tokay'ı takip görevini kale muavini üstlenir. Muavin, takip sırasında gördüğü aşiret ağalarına iki atlının buradan geçip geçmediğini sorar. Aşiret ağaları atlıları görmediklerini söylemelerine rağmen iz takipçisi muavin, ağalara inanmayarak onlara: *"Doğru söyleyiniz, sonra hepinizi mahvederim."* tehdidinde bulunur. Muavinden korkan ağalar, yeminler ederek onu söylediklerine inandırmaya çalışırlar (36). Aslan ve kardeşi Tokay güzergâhları

üzerinde Yörük köyünde konaklarlar. Köyün ağası Demir'in kızı Sümbül, Aslan'ı ilk gördüğünde onu Süleyman Şah'ın oğlu Aslan'a benzettiğini söyler. İranlılardan kaçan Aslan, bu benzetmeden tedirgin olarak Aslan'a benzese de onun kadar güçlü olmadığını söyler. Sümbül, şöhretini duyduğu Aslan'ın bir hayranıdır. Aslan'ın Tebriz zindanlarında olduğunu bilen Sümbül: *"Ulu Tanrı üzerine yemin ederim ki Aslan'ı kurtarmak için elimden geleni yaparım (48)."* diyecek kadar ona âşıktır. Bu aşk duygularıyla köylerine gelen yiğit gencin Süleyman Şah'ın oğlu Aslan olduğunu hemen anlar. Sümbül'ün samimiyetine güvenen Aslan, kendisiyle ilgili gerçekleri itiraf eder. Fakat can derdinde olduğu için Sümbül'e anlattıklarını babasından başka kimseye söylememesi için yemin ettirir (49). Sümbül gönlünü kaptırdığı bu genç delikanlıdan ayrılma vakti geldiğinde kendisini unutmaması için ona yemin ettirir. Güzel Sümbül'ün duygusal yakınlığına aynen karşılık veren Aslan, onu hiç unutmayacağına Tanrı üzerine yemin eder (52). İki sevgili yeminlerini tekrarlayarak birbirlerinden ayrılırlar.

Müslüman Anadolu kadınlarının düşman eline esir düştüklerinde canlarını korumaktan çok namuslarını düşündüklerini *Kılıçaslan* romanında da tespit etmekteyiz. Bizanslılar, İznik hükümdarı Aslan'a savaş açarlar. Bunun üzerine Aslan sevgilisi Sümbül'ü güvenli gördüğü Yenişehir karargâhına gönderir. Sümbül, sevgilisi Aslan'a kavuşmak için köyünden ayrılıp İznik'e tek başına gelmiştir. Fakat uzun bir süre ayrı kaldığı ailesini özler. Hiç kimseye haber vermeden köyüne gitmek için karargâhtan ayrılan Sümbül ormanda yolunu kaybeder. Çaresizlik içinde ormanda ağlamaya başlayan Sümbül'ü Türk askerleri bulur. Sümbül o an için Haçlıların eline esir düşüp namusunun lekeleneceğinden korkmuştur (205).

Kocam romanında Avukat Ahmet Şerif Bey, Nüsret Hanım'a elindeki vesikayı göstererek kendisinin Yusuf Haddad Bey'in nikâhlı zevcesi olduğunda ısrarcıdır. Vesikada İslamî nikâh usulüne göre Yusuf Haddad Bey'in beş bin Mısır lirası mihri muaccel, beş bin Mısır lirası mihri müeccel şartı ile Mukbile Nusret Hanım'ı nikâhladığı yazılıdır (14). Nüsret Hanım vesikaları okuduktan sonra Avukat Ahmet Şevket'e yemin ederek bu belgelerin doğru olduğunu fakat kendisinin böyle bir adamı tanımadığını ve bu işte bir yanlışlık olduğunu söyler (15). Vaka örgüsünde yemin göstergesi *"vallahi"* sözünün Yusuf Haddad Bey'in bakış açısıyla

kullanıldığını tespit ediyoruz. Yusuf Haddad sözde karısı Nüsret Hanım'la aralarındaki sorunu çözmeye çalışan avukatın önerisini *"Bulduğunuz çare-i hal vallahi mükemmel (77)."* sözleriyle takdir eder. Bunun dışında yemin ifadesi olarak *"vallahi"* sözünü Yusuf Haddad ve zevcesi arasındaki farklı bir diyalogda tekrar görürüz. Yusuf Haddad vesika üzerinde karısı görülen Mukbile Nusret Hanım'ın yaşadığı bu sorunu çözmek için verdiği mücadeleyi gördükçe kendi kendisini suçlar. İç sıkıntısını: *"Benim yüzümden rahatsız olduğunuzu gördükçe vallahi muazzep oluyorum (134)."* sözleriyle dile getirir

Korkuyorum romanında Fazıl Bey karısının ölümünden sonra evin hizmetçi kızı Zehra'ya âşık olmuş ona evlilik teklifinde bulunmuştur. Bu teklife çok sevinen Zehra, müstakbel kocası Fazıl'a yemin ederek vefat eden karısı Şaziye kadar ona iyi bir eş olacağını söyler (87). Fakat Zehra evlilik sonrasında yeminine sadık kalmaz. Fazıl Bey, karısının kendisini aldattığından şüphelenmeye başlamıştır. Evin hizmetçi kızı Rukiye de Zehra'dan şüphelenmektedir. Fazıl Bey'i söylediklerine inandırmak için: *"Vallahi Beyefendi Kuran beni çarpsın eğer yalan söylüyorsam (111)"* ifadelerini kullanır.

Tekrar Unsurları: (18, 32, 110, 111, 117, 119, 233, 234, 291)

Pınar Başında Ölen Kız romanı saf bir köylü kızın alafranga özentisiyle İstanbul'da yaşadığı dramı anlatır. Romanda yemin ifadesi olarak vallahi söz öbeğine sıklıkla rastlarız. Zeynep'i mutlu bir hayat vaadiyle köyünden İstanbul'a getiren Cevat, Zeynep'le arkadaşları Sami ve Fikret'in nişanına katılır. Sami eğlence esnasında bir fırsatını bulup Zeynep'i öper. İstanbul'un eğlence hayatına yeni yeni alışan Zeynep'in kızdığını gören Sami, yemin ederek İstanbul'daki âdetlerin böyle olduğunu iddia eder. Genç kız, Sami'nin kendisini şaşırtan bu davranışını Cevat'a olduğu gibi anlatır. Cevat duydukları karşısında Sami'ye öfkelenerek İstanbul'da kesinlikle böyle âdetlerin olmadığını söyler. Sami Bey'in yemin ederek söylediği bu yalan böylece ortaya çıkmış olur (70).

Romanda vallahi yemin ifadesinin sıklıkla kullanılması dikkat çekicidir. Fakat bu ifadelerin hiçbiri kahramanların kuvvetli din duygusundan kaynaklanmaz.

Tekrar Unsurları: (5, 6, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 25, 37, 41, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 65, 73, 83, 89, 90, 92, 94, 96, 97, 101, 102, 112, 123, 125, 128, 130, 134, 146, 154, 162, 167, 171, 173, 182)

Seni Satın Aldım romanında şımarık ve zengin Selma, babası Kadri Bey'in vefatından sonra yüklü bir mirasa sahip olur. Hayattan nasıl zevk alacağını şaşıran Selma, keyfince kullanabileceği bir koca satın almak ister. Aslında *"genç kız, bir Fransız romanından okuduğu olayı hayatına tatbik eder."*(Yalçın, 2012:241) Yalçın'ın tespitine göre roman ne kadar sanal olursa olsun, Fransız aşk romanlarının hayatımıza tesirini göstermesi bakımından önemlidir. Nişantaşı'nda ikamet eden meşhur kılavuz Adile Hanım koca satın alma fikrine şaşırsa da Selma'ya yardımcı olmak ister. Adile Hanım, Park Otelde yapılan bir gece eğlencesinde masasında oturan bekâr erkeklere maaşlı koca arayan Selma'nın güzelliğini ve narinliğini öve öve bitiremez. Adile Hanım, konuşmalarına inandırıcılık katmak için: *"Vallahi ciddi konuşuyorum (26)."* demeyi de ihmal etmez.

Tekrar Unsurları: (36, 47, 47, 65, 84)

Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*'da elit zümrenin çürüyen ve dağılan yanlarını göstermek için namus ve yemin göstergelerinden mümkün oldukça yararlanmıştır. Roman bir anlamda namusa ait bütün değerleri yıkılan üst sınıf insanların dramını anlatır. Kuntay'ın bu sınıf için belirlediği prototip dinsiz Adnan'dır. Roman *"Yoksul ve kimsesiz bir delikanlı olan Adnan'ın hukuk eğitimi aldığı bilgisiyle başlar; Adnan'ın sınıf atlatmak, zevk içinde ve bol imkânlarla yaşamak hırsıyla devam eder ve Adnan'ın tükenişiyle sona erer."* (Narlı, 2012:69,70) Osmanlı-Rus savaşında babası şehit olduğu için sekiz yaşında annesiyle Balkanlardan İstanbul'a göç eden Adnan, çocukluğundan ilk gençlik yıllarına kadar geçen süre içerisinde namuslu ve idealist bir karakterdir. Nitekim Maliye Nazırı Sıddık Paşa, kızı Süheyla'nın edebiyat eğitimi için Adnan'ı sorgularken herkes onun hakkında güzel şeyler söyler (45). Adnan, İttihat ve Terakki hükümetinin memlekette söz sahibi olduğu yıllarda eline geçen maddi imkânları yitirmemek ve

İstanbul sosyetesinin yaşam sınırları içerisinde kalabilmek için şeref ve namusundan tavizler vermeye başlar. Aslında romanda namus değerlerini yitiren sadece Adnan değildir. Toplumun geniş bir kitlesi namus erozyonuna uğramıştır. Fakat yitirilen değerleri hiç kimse düşünüp kendisini üzmek istemez. Adnan zamanla namus kavramına duyarsızlaşmıştır. Görünüşte Adnan, namuslu bir Osmanlı beyefendisidir. Fakat sosyete hayata olan hırsı onu yozlaştırır. Mithat Cemal Kuntay, Adnan tiplemesinde onun sarsılan iç dünyasını başarıyla tahlil eder. Adnan, servetine namusu kadar önem veren modern ve idealist görüntüsü altında şehvet düşkünü savruk bir tiptir. Sürekli işlediği suçları örtmeye çalışır. Duyulmayan ve görülmeyen suçun namusuna bir leke getirmediğini düşünür. Evli bir kadın olan Macide'nin kendisinden hamile olduğunu öğrendiğinde bile öncelikle burjuvazi çevrede hakkında söylenecekleri düşünür. Yaptığı çirkin eylemin namus ve şerefini ayaklar altına alacağını bilir. İtibarının zedelenmemesi için sevgilisine kürtaj yapma baskısı yapacak kadar adileşir. Macide, Adnan'ın bu baskısına başlangıçta dirense de sonradan bu çirkin eylemi gerçekleştirmeye razı olur. Adnan, kurtulan namusunun saadeti içinde Macide'yi yüzünden, geceliğinden, yorganından öper bir daha da Senih Efendi'nin konağının bulunduğu Sofular mahallesine uğramaz (249). *Üç İstanbul* romanını sosyolojik açıdan okuyan Köksal Alver'in namus kavramı üzerinde önemli tespitleri vardır: *"Namus kavramı, cinsellikle eşleştirilmekten çok bir davranış biçimi ve bir tahlil aynası olarak ele alınmaktadır. Gerçekte kimin, hangi ilişki tarzının namuslu olduğu sorusuna cevap aranır. Cevap arama uğraşı, kâh toplumsal tabakalar arasındaki uçuruma dikkat çekilerek, kâh toplumsal rollerin icrasında ortaya çıkan çelişki ve çatışmaları daha bir öne çıkararak, kâh yaşam tarzları arasında ilişkiler kurarak belirginleşmektedir. Metin, okuyucuyu da böylesi bir sorgu çemberinin içine almaktadır ve okuyucu 'kim namuslu' sorusunu sormak ve bir cevap üretmek zorunda bırakılmaktadır. Okuyucu, yoksulluğun kuşatıcılığında bir yaşam sürmek zorunda kalıp dilencilik eden, bohçacılık yapanlarla iktidara yakın olmayı zenginliğe giden emniyetli yol bilip büyük kazançlar elde eden, konaklarına hangi model eşyayı hangi Avrupa ülkesinden getirtmenin, hangi kunduracıdan kaç çift kundura, hangi terziden kaç takım elbise ısmarlanacağının hesaplarıyla kafa yoranlar arasında kendine cevap aramaktadır."*(Alver, 2002) Kuntay, son dönem Türk toplumunun dağılan ve yozlaşan sosyal yanını en etkili bir şekilde ortaya

koyabilmek için namus göstergesinden mümkün oldukça yararlanmaya çalışmıştır. Bu unsurdan yararlanırken de din dilinin gerçek hayattaki kullanım şeklini göz önünde bulundurmayı ihmal etmemiştir. Olaylar zincirinin bir halkasında Avukat Adnan, han kahvesine gelir. Kahveci, Avukat Adnan'ı kazandığı katil Ahmet davası için tebrik ettikten sonra mahalle sakinlerinin dedikodusunu yapmaya başlar. Kahveci, mahallede olup biten her şeyi takip etmektedir. Mahalle sakinlerinden Çilli Mahmut'un karakola sorgulanmak üzere götürüldüğünü söyleyen kahveci, Mahmut'un sorgulama sırasında Kuran-ı Kerim'e el basarak doğruyu söyleyeceğine yemin ettiğini anlatır (529). Kahvecinin bu anlatımında dönem itibariyle karakola götürülen zanlıların Kuran'a yemin ettirildikten sonra sorgulandıklarını ortaya çıkarmaktadır. Roman dil ve üslup açısından vaka zamanının sosyal ve kültürel yönüne ayna tutabilmiştir.

Anlatıda bu kategoride değerlendirebileceğimiz *"namusuna yemin etme (72)";"anasının başına yalan yere yemin etme (101)"; "dinin değil, hayatının yemini!(155)";"hasta anamın başına yemin etme (244)."*gibi söz öbekleri tespit edilmiştir. Yemin ve namus göstergeleri günlük dilde kulanıldığı şekliyle romanda anlam derinliği olmadan sıklıkla yer almıştır.

Tekrar Unsurları: (74, 95, 179, 195, 197, 202, 242, 266, 364, 373, 381, 404, 411, 474, 502, 542, 549, 555)

Yalnız Dönüyorum romanında Halide Edip Adıvar'ın Sultan Ahmet mitinginde yaptığı meşhur konuşmasının bazı bölümleri montaj tekniğiyle kullanılmıştır. Halide Edip, mitingde halk adına defalarca yemin ederek *"Ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz (85)."* sözünü verir. Adıvar'ın bakış açısıyla kullanılan namus kavramı milletimize ait bütün kutsal değerlere göndermede bulunmaktadır.

Tekrar Unsurları: (29, 35, 132)

Ayşim, kendi adına kaleme alınan romanın namuslu ve mazlum başkarakteridir. Şehvet düşkünü III. Ahmet, sandal gezisi sırasında bir çınarın altında gördüğü Ahi Ağası Kılıç Baba'nın kızı Ayşim'e saplantı derecesinde tutulur.

Dalkavuk Mevlüt Ağa ve sarayın korsanları Padişah'ın emriyle Ayşim'i zorla saraya getirirler. III. Ahmet bu güzel masum kızın eline düşmesinden çok memnun olur. Fakat Ayşim, namusunu bu kadın düşkünü Padişah'a çiğnetmemeye kararlıdır. Padişah'ın odalığı olmaya kesinlikle rıza göstermez. Sultanın cariyesi Zerefşan: *"Hepimiz sultanın eğlencesiyiz. Seni de yeni oyuncak aldık."* demesi üzerine Ayşim namusunu yitiren bu zavallı kadına öfkeyle cevap verir: *"...Elbet benim namusumu babam yakın zamanda kurtaracaktır... Namusum her şeyden mukaddestir. Ben burada ya ölürüm yahut namusuma sadık kalırım (66)."* Kılıç Baba'nın saraya olan öfkesi kızının kaçırılmasından sonra daha da artmıştır. Bu öfkeyle : *"Lale Devri'nin kahkalarını susturmak benim borcum olsun, buna yeri, göğü yaratan Tanrı! Sen de şahit ol (57)."* der. Namusuyla yaşamaya ahdetmiş Ayşim'in karşıt güç karakteri Sultan III. Ahmet'tir. Ayşim'in babası Kılıç Baba, Padişah'ın kızıyla zorla ilişkiye girmek istediğini öğrenince Padişah'a hitaben: *"Ah namussuz sultan! Taç ve tahtın başına yıkılsın (107)."* bedduasında bulunur. Ayşim'in saraya kaçırılmasından sonra vakada namus kavramı önemli bir tema haline gelmiştir. Kılıç Baba ve Tuğrul, nişanlısı Ayşim'in namusunu kurtarmak için gizlice Saray'a kadar girer. Saray'da kendisine yardımcı olan Zülüflü Baltacı'ya, yakalansa bile ismini hiç kimseye söylemeyeceğine namusu üzerine yemin eder (113). Ahi ağası Kılıç Baba, ahileri toplayarak onlardan kızının namusunu zalim Padişah'ın elinden kurtarmak için yardım ister. Ahiler, Kılıç Baba'nın bu heyecanlı konuşmasına karşılık*: "Akacak kan damarda durmaz."* deyince, Kılıç Baba sözlerine devam eder: *"Ey ahi kulları, namus, şeref, fazilet, din namına sizi cihada, cidale davet ediyorum... Bir masum bakire, namusu uğruna Sultan Ahmet tarafından recmediliyor. Onu kurtaracağız (143)."* Başkahraman Ayşim merkezinde gelişen olaylarda namus kavramı romanın ana izleğini oluşturmuştur.

Tekrar Unsurları: (121, 51, 70, 83, 92, 94, 108, 115, 142, 143, 154, 157, 158, 162)

Günlük diyaloglarda sıklıkla kullandığımız vallahi billahi yemin ifadeleri aynı sıklıkla romanlarda kullanılmıştır. Fakat romanlarda geçen yemin ifadelerinin bütünüyle din duygusundan kaynaklandığını söyleyemeyiz. Yemin sembolü olan kelimelerin çoğu vakanın akışı içinde irticalen kullanılan söz yığınlarıdır.

Romanlarda Allah, Kur'an-ı Kerim ve namus kavramları üzerine yemin edildiğini görüyoruz. Romanların üç tanesi namus ve yemin izleği üzerine kurgulanmıştır. *Bahar Çiçeği* ve *Sonsuz Gece* romanlarında başkahramanlar verdikleri yemine sadık kalabilmek için büyük cefalara katlanırlar. *Bahar Çiçeği* kahramanı bir Türk erkeğinin dışında hiçbir yabancı erkekle evlenmemeye yemin etmiştir. *Sonsuz Gece* kahramanı, hasta ablasının küçük kızı Bedia'yı büyütüp evlendirinceye kadar evlenmeyeceğine yemin etmiştir. Bu romanlarda olaylar kahramanların bu yeminlerine sadık kalabilmek için verdikleri mücadeleyi anlatır. *İncir Ağacı* romanında konu, yasaklı bir ilişkiden sonra namus değerini yitiren başkahramanın dramıdır. Romanda vaka örgüsü namus izleği üzerine kurgulanmıştır. Romanda genç kızlar için sosyal içerikli mesajlar verilmiştir. *Türk Yıldızı Emine* romanında vatansever ülkücü kahramanlar Kuran'a el basak davalarına sadık kalacaklarına yemin ederler. *Çakıcı Efe* ve *Üç İstanbul* romanlarında sorgulanan kahramanlar yine aynı şekilde Kuran'a el basarak masum olduklarına yemin ederler. Namus sembolü romanların bir kısmında kadınların nikâh dışı yaşadıkları ilişkiye göndermede bulunmaktadır. *Utanmaz Adam* romanında ise namus göstergesi haklı veya haksız kazanç anlamlarıyla ilişkilendirilmiştir. *Üç İstanbul* romanında aristokrat zümrenin yozlaşan ahlâk değerleri, nikâhsız ilişkiler ve saray çevresinde yaşanan entrikalar İstanbul'un çürüyüp dağılan namus değerlerinde karşılık bulur. Romanların geneline bakıldığında köklü İslam geleneğine sahip Türk toplumunun din diline ait yemin ve namus sembollerini önemsedikleri fakat bu sembollere karşı zamanla hassasiyetlerini yitirdikleri anlaşılmaktadır. Realizmi önemseyen yazarlar, *yemin ve namus* göstergesinden mümkün olduğukça yararlanma yoluna gitmişlerdir.

2.1.2. Hristiyanlık ile İlgili Hususlar

Hristiyanlık, Allah'ın Hz. İsa'nın elçiliğinde beni İsrailoğullarına gönderdiği semavî bir dinin adıdır. Bu dine Hz.İsa'ya istinat edilerek İsevilik de denir. Kuran-ı Kerim'de Nasrani veya Nasara tanımlamasıyla Hristiyanlara atıflarda bulunulur: (Al-i İmran, 3/67; Bakara, 2/62, 111, 113, 135, 140; Maide, 5/14, 18, 51, 69, 82; Hac,22/17). Hristiyanların kutsal kitabı İncil'de Hristiyanlık, Hristiyan gibi ifadeler yer almaz. Bu kelime Hz. İsa'dan 20-30 sene sonra Antakya'da kullanılmıştır. (Tümer ve Küçük, 1988:110)

Türkler, İslamiyet'i bir devlet ölçeğinde kabul ettikleri XIII. yüzyıldan günümüze kadar Hristiyan topluluklarıyla kimi zaman karşıt güç konumunda kimi zaman da müttefik ilişkilerde bulunmuşlardır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Haçlı seferlerine karşı verdiği mücadeleler, Fatih Sultan Mehmet'in Hristiyan Bizanslıların elinden İstanbul'u alması, Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana kapılarına kadar dayanan fetihleri, Birinci Dünya Savaşı'nda Hristiyan Avrupa devletleriyle kurulan ittifak ve son olarak NATO ve Avrupa birliğine giriş süreciyle ilgili gelişmeler Hristiyanlarla ilgili tarihî birer realitedir. Hristiyan medeniyeti ve Türk medeniyeti arasında sürekli var olan bu sosyal ilişkiler ve çatışmalar doğal olarak her iki medeniyetin edebi yanını etkilemiştir. Edebi eserlerde Hristiyanlık teolojisine ait çok sayıda dinî semboller bulunması bu gerçeğin bir tezahürü olarak karşımıza çıkar.

Analiz ettiğimiz romanlarda tıpkı Müslüman kahramanların olduğu gibi Hristiyan kahramanların da iç dünyalarını besleyen, duygu ve düşünce aktarımlarında onlara dil malzemesi sunan hepsinden önemlisi karşılaştıkları olaylar karşısında tavırlarına yön veren çok sayıda din ve inanç unsuru bulunduğunu tespit ettik. Bu bulgularımızı *Hristiyanlık ile İlgili Hususlar* başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük. Tezimizin *İslamiyet ile İlgili Hususlar* bölümünden sonra en hacimli bölümünü teşkil eden *Hristiyanlık ile İlgili Hususlar* bölümünü de aynı metodu kullanarak alt başlıklara ayırdık. Çalışmamızda, Hristiyanlıkla ilgili çok sayıda inanç unsur, mezhepler, iman ve ibadet esaslarına göre tasnif edilmiştir.

2.1.2.1. Hristiyanlıkta Allah'a İman ile İlgili Hususlar

Çalışmamızın bu bölümünde Hristiyan kahramanların Allah'a imanlarının bir neticesi olarak kullandıkları ifadeleri derledik. Bulgularımızı romanın iç dokusuna sadık kalarak aktarmaya özen gösterdik. Allah inancıyla doğrudan ilişkilendirdiğimiz dua ve beddua söz öbeklerini ayrı bir başlık altında aktarmaya çalıştık.

Hristiyanların Allah inancı İslam'ın tevhit inancına aykırıdır. Müslümanların tahrif edilmiş bir din olduğuna inandıkları Hristiyanlıkta Allah'a iman teslis esasına dayanmaktadır. Teslis kelime karşılığı olarak üçleme demektir. Teslis inancı: Baba (Allah), Oğul (Hz. İsa) ve Ruhu'l-Kudüs (Kutsal Ruh) denilen üç unsurlardan oluşmaktadır. Hristiyanlar, ibadetlerini ve dualarını bu üç kutsal ruh adına yaparlar.

Teslis inancı Hristiyanlığa sonradan girmiştir. (Kahraman, 1975:204) Cenab-ı Allah, kendisine baba yakıştırmasını yapan dinleri şiddetle ikaz eder. Kuran-ı Kerim'de Tövbe suresinin 30. ayeti bu konuda nazil olmuştur: *"Yahudiler Üzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hristiyanlar da Mesih (İsa), Allah'ın oğludur, dediler. Bu onların ağzında geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar!"*(Özek ve diğ., 1992:190) İçinde Hristiyan kahramanların bulunduğu romanlarda doğal olarak kahramanların Allah inancı pratik konuşmalarına yansımıştır.

Hristiyanların teslis inancını gösteren bir başka roman örneği *Gece Konuştu* romanıdır. Roman, geçimini hırsızlık ve yankesicilik yaparak sağlayan sokak çocuklarının dramını anlatır. Hikmet ve arkadaşı İdris işledikleri suçlardan dolayı polisten kaçarlarken tesadüfen Hristiyan bir kadının evine girerler. Evde kadının oğlu da bulunmaktadır. Kendilerini fark etmeyen Hristiyan kadın ölüm döşeğinde can çekişmektedir. Kadının oğlu, ölmeden önce annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır. Annesine günah çıkarmadan ölürse Allah'ın oğlu İsa'nın yüzünü göremeyeceğini söyler. Kadın, günah çıkarmayı kabul ettikten sonra eve papaz getirilir. Vakit gece yarısıdır. Maceracı gençler, Papaz Ember'in konuşmalarına şahit olurlar. Papaz, yaşlı kadına dinî telkinlerde bulunmaktadır: *"Kızım…Bilirsin…Söylemiştim…Dünya fânidir…Yüz sene, bin sene, bir milyon sene yaşadığını farz edelim…Bu, ahiretle ölçülür mü?...İşte yaşadın…Belki ızdırap çektin…Bu ızdırapları eğer Allah için çektinse, duyduğun acılar mükâfatsız kalmayacaktır…(150)"* Papaz Ember, hasta kadına Allah'ın oğlu yakıştırmasıyla Hz. İsa'nın hayatında yaşadığı çileleri de anlatır (150). Ölüm döşeğindeki kadın, gençliğinde işlediği günahları tek tek papaza itiraf etmeye başlar. Merhametli papaz, anlatılanları merakla dinledikten sonra yaşlı kadına: *"Öyleyse ben de senin baba, oğul, ruhu'l Kudüs namına günahlarını affediyorum (151)."* der.

Aşk romanında vaka örgüsünün cereyan ettiği Uruk köyünde halk putların kutsal olduğuna inanır. Putperest Uruk halkı arasında yaşayan Mısırlı Rahip, Allah inancını konuşmalarına çekinmeden yansıtır. Yakın arkadaşı Naom'a: *"Allah sana parlak bir zekâ vermiş (58)."* diyerek bu aklı ruhun güzelliklerini keşfetmek için

kullanması gerektiğini salık verir. Mısırlı Rahip, Türkçeyi güzel kullanmasıyla ve zekiliğiyle Uruk halkı arasında çok sevilirdi (51). Putperest Uruk köylüleri arasında Allah inancını da gizlemezdi.

Hristiyan kahramanlar arasındaki iç çatışmayı anlatan *Çitra Roy ve Babası* romanında Allah inancına ait unsurlar hacimlidir. Roman, Hindistanlı devrimci gençlerin İngiliz emperyalist güçlere karşı verdikleri mücadeleyi anlatır. Çitra Roy ile babası arasında Çitra'nın okuduğu materyalist felsefe kitapları hakkında şiddetli bir tartışma çıkar. Devrimci gençlere katılan Çitra, babasının yasaklamaya çalıştığı bu kitapları evrenin yaratılma sırrını farklı hakikâtlerle anlamaya çalıştığı için okuduğunu söyleyince babası sert bir üslupla ona cevap verir*: "Hakikâtte ikilik yapıyor, Allahım! Hakikât tek ve mutlaktır… O da kâinatı yoktan var eden mukaddes ruhtur. Tek ve mutlak bir hakikât olarak söylüyorum. Bu kitapları okumayacaksın (32)."* Çitra'nın okuduğu kitapların tesiriyle Allah inancı sarsılmıştır. Bazı anlarda Allah'ı inkâr etme noktasına kadar gelir. Filoz Roy, dinî ve felsefî yorumlarıyla aldatıldığına inandığı kızına Allah'ın varlığını hissettirmeye çalışır: *"Felsefenin iki cephesi yoktur. Filozoflar bazı noktalarda birbirinden ayrılabilirler. Fakat hepsinin kabul ettiği mutlak bir hakikât vardır. O da bütün kâinatı yaratan, var eden Allah'tır. Allah birdir, hakikât bir, ebedi ve mutlaktır (44)."* Filoz Roy, güçlü iman gücüyle kızını içine düştüğü kaotik durumdan kurtarmaya çalışır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Filozof Mandronat, İngiliz emperyalizmi altında bunalan Hindistan halkının içinde bulunduğu sıkıntıların konuşulup tartışıldığı bir kongreye katılır. Filozof, kongredeki konuşmasında üslubunu Allah ve peygamber inancıyla süsler: *"Reis Bey, fırkamızın programındaki büyük umdeleri, büyük bir talakat, büyük bir vukufla saydınız. Tarihin seyri içinde istibdatları, zulümleri yıkan en büyük kuvvet fikirdir. Milletlerin tekâmülü, beşerin tekâmülü, ancak fikirle, kuvvetli bir imanla kaimdir. Fikir, ruh, kâinatı var eden, İsa'ya, Musa'ya, Muhammed'e (s.a.v.) Buda'ya hayat veren, kitleleri hak yola sevk ettiren, büyük peygamberlerin kafalarındaki fikirlere, kanat veren ruhtur. Siz bize kurtuluşun ruhunu üflediniz. Siz, bize kurtuluşu sevk ve idare edecek fikirleri ilham ettiniz. Sizden aldığımız ilham ve Allah'ın himmeti ile iki düşmanı da yeneceğiz. Bizim bu büyük imanımızın karşısında İngiliz zırhlısı, İngiliz barutu, İngiliz sermayesi, bir*

mum gibi eriyecek (48).” Filozof Mandronat, İngiliz işgalcilerine olduğu kadar Sita Lal'ın başlattığı ve kızının da faaliyetlerine katıldığı direniş örgütüne karşıdır. Kızını bu örgütün elinden kurtarmak için polis müdürüyle iş birliği yaparak örgüt üyelerini tutuklatmıştır. Filozof Mandronat, kızının tutuklanmasına sebep olan bu olaydan dolayı hastalanarak yatağa düşer. Kederli baba, hasta yatağında kutsal ruha şöyle seslenir: *“Ruh kâinatın üstünde saltanat kurmuş mukaddes ruh, hislerin esaretinden kurtulmak için feryat eden ruh. Allah'ın kendine mesken yaptığı serbest ruh, karanlık odanın padişahı. Roy'un başı sana yüz sürmeye geliyor. Kâinatı yoktan var eden, yaratıcıların yaratıcısı büyük Allah'a, kafasının yolundan değil, kalbinin yolundan geliyor kalp bir nehirdir, kafa bir köprü… Nehir Allah'ın denizine dökülür, köprü bu muazzam nehrin sadece bir geçididir. Ruh ebedi hakikât… Değişmeyen hakikât(72)”* Hristiyan kahramanlar üzerine kurgulanan romanda kahramanların Allah inancı dönemin sosyal ve siyasal karmaşasına göre gelgitli ve istikrarsızdır.

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında Necla'yı fidye karşılığında kaçıran haydutlar ve Amerika'da Necla'yı bulmak için görevlendirilen polisler Hristiyan karakterlerdir. Bu kategoride romanda gösterilebileceğimiz tek söz öbeği *“Allahım rüya mı görüyorum?(196).”* ifadesidir. Romanda kahramanların Allah inancı siliktir.

Battal Gazi romanında Müslüman Türk karakterlerin karşıt gücü Ortodoks Bizanslı Ortodokslardır. Bizans imparatoru Ortodokslar için Tanrı gibi kutsal sayılır. İmparator yeryüzünde Tanrı'nın vekili kabul edilir. Bizans imparatoru için “*Allah'a sadık Vasileas Leon* (7)”. ifadesini kullanırlar. Bizans İmparatoru Vasileas'ın Allah inancı kuvvetlidir. Allah'ı temsil eden resimlerin kilise duvarlarına çizilmesini ve kiliselerde putların bulundurulmasını yasaklamıştır (28). Hristiyanların Teslis inancına romanın muhtelif yerlerinde işaret edilmiştir (11, 25).

Bir Sürgün romanının kahramanı Doktor Hikmet, 1904 yılında İzmir limanından özgürlüğün ve medeniyetin beşiği olarak hayal ettiği Paris'e gitmek için bir vapura biner. Özgürlüğe giden vapurda yol arkadaşlarından biri papazdır. Dağılıp çöken bir İmparatorluğun mensubu olmanın ezikliğini hisseden Doktor Hikmet, yükselen bir medeniyetin temsilcisi papazdan Türk terbiye sistemi hakkında öğütler alır. Papazın kibirli öğütlerinden dolayı ezik bir öğrenci psikolojisine kapılan Doktor,

Türk gençlerini küçümseyen ve yeren konuşmalara tepkisiz kalır. Papaz, Türk gençlerinin yaşadığı iç buhranı sebepleriyle tahlil etmeye çalışır. Türk hükümeti, Avrupaî bir terbiye usulünün memleketlerinde tatbikini Hristiyanlaşma korkusuyla kabul etmemektedirler. İnanç buhranına kapılan Türk gençleri Allah inancına dönmedikçe dinsizlik cereyanına kapılmaktan kendilerini kurtaramayacaktır. Cerbezeli konuşmalarıyla Doktor Hikmet'i etkilemeye çalışan papaz, Türk gençlerinin yaşadığı sosyal ve psikolojik sorunlar için çözümler önerir: *"Bu korku yüzünden Türk gençleri öbek öbek farmasonların kucağına düşüyor ve bütün iptidai mahlûklar gibi ağaca, taşa ve Güneş'e tapıyor. Çünkü inanmak insanlar için ezeli bir ihtiyaçtır. Gerçek Tanrı'nın yolunu bulamayanlar tabiatıyla birtakım düzme ulûhiyetlere doğru saparlar. Bunun neticesi ne olur? Dalalet, barbarlık ve inkıraz (46)."* Doktor Hikmet Fransa'da Arlette'ye âşık olur. Gerilimi yüksek olan romanın romantik boşluğunu Doktor Hikmet ve Arlette aşkı doldurur. Genç kadın, Doktor Hikmet'in en zavallı anında bile ona acımaz. Arlette'nin dinî yanı zayıf olmasına rağmen konuşmalarında Allah göstergesini kullanır. Hikmet'le olan bir tartışması sırasında Hikmet'in fenalaşarak sesinin kısıldığını gördüğünde ironik bir dille: *"Görüyor musunuz, işte bu kadar haksız şeyler söylediğiniz için Allah sizi cezalandırıyor (232)."* der. Roman İslam ve Hristiyan dinleri açısından oldukça sınırlı sayıda dinî sembol içermektedir.

Hristiyan İstoyan, *Bulgar Sadık* romanında başkahramandır. İhtida ettikten sonra Mehmet Sadık adını almıştır. Edirne bölgesindeki dağlarda yaşamaya başlayan İstoyan, Lefter'in kaptanlığını yaptığı bir çeteyle karşılaşır. Bu karşılaşmada kendisini:*"Ben rahmetli babanın voyvodası İnce Kaptan'ın torunuyum (22)."*şeklinde tanıtır. Lefter, İstoyan'ın dedesini tanıdığı için ona dostluğunu gösterir. Lefter ve İstoyan arasında geçen konuşmalarda Lefter'in yakın arkadaşı Yuvan'ın adı geçer. İstoyan, jandarmaların Yuvan'ı pusuya düşürerek öldürdüğünü söyler. Lefter, çete arkadaşı Kara Yuvan'ın öldürülmesine çok şaşırır ve üzülür. Acısını İstoyan'la paylaştıktan sonra *"Allah baba Kara Yuvan'ı aldı, aramıza seni kattı (23)."* der. Hristiyanların Allah inancı romana olduğu gibi yansımıştır. Romanda Hristiyan karakterler diyaloglarında Allah baba tabiri kullanırlar (24).

2.1.2.1.1. Hristiyanlıkta Dua ve Beddua

Bilindiği üzere dua Hristiyanlar arasında çok önemli ve yaygın bir ibadettir. Kiliselerde dua belli bir disiplin içinde yapılır. Dua merasimi iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde vaaz verilir ve Kutsal Kitap'tan bazı bölümler okunur. Dua merasiminin ikinci bölümünde ayine geçilir. Rahipler bu güne özel renkte ve tasarımda kıyafetler giyerler. Ayinde ilahiler okunur, haç çıkarılır, tövbe ve dua edilir.

Hristiyanların kiliselerdeki toplu dua merasimlerini bazı romanlarda tespit ettik. *Kır Çiçeği* romanı Hristiyanların kiliselerdeki toplu dua etme âdetini yansıtan güzel bir örnektir.

İçinde Hristiyan kahramanların bulunduğu romanlarda doğal olarak kahramanların Allah inancı pratik konuşmalarına yansımıştır. Kahramanlar, dua ve beddua göstergelerini sıklıkla kullanırlar.

Hristiyanların kiliselerdeki toplu dua etme merasimi Kır Çiçeği romanında tasvir edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Ermenilerin Türkiye'de yaptıkları zulümleri konu edinen romanda zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışılan Türk çocuklarının dramı içler acısıdır. Ermeni ailelerin himayesine verilen çocuklardan biri de Erzurumlu Çiçek'tir. Çiçek, beraber yaşadığı Ermeni ailesiyle birlikte gittiği kilise ayininde gözlemlerini anı defterinde anlatmıştır: *"...Büyük Papaz bir kitap açtı, bir şeyler okudu, ötekiler de okudular. Sonra iki elini mermer havuzdaki suya batırdı. Islak ellerini başıma koydu. Tiksindim. Bütün kuvvetimle beni tutan elden kurtulmak istedim. Bırakmadılar. Daha birçok dualar okuduktan sonra papazlardan biri büyük bir deftere yazılar yazdı (62)."* Romanın bu sahnesinde, Hristiyan âdetlerine göre dua töreninin icrası anlatılır (65). Çiçek, romanın bir başka bölümünde de kaldığı Ermeni eytemhanesinde görevli papazların her sabah kendilerini kiliseye götürüp dua ettirdiklerini anlatır: *"Sabahları hepimizi kiliseye sokuyorlar. İlahi okutuyorlar. Ellerimizi göğsümüze koyup yere diz çökerek dua okuyoruz (76)."* Milli Mücadele yıllarında Hristiyan ulusların Müslüman Türk halkı üzerindeki emelleri romanda açıkça okunmaktadır.

Ercüment Ekrem Talu, mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında vakayı dört ana karakter çevresinde kurgulamıştır. Bunlar: Meşhedi Cafer, Torik Necmi, Fettah Ağa ve Ermeni yaver Mikâil Efendi'dir. Mikâil Efendi, Hristiyan karakterdir. Hristiyanların dua inancı Mikâil'le ilgili yaşanan olayda geçmektedir. Meşhedi ve arkadaşları aslan avlamak için gittikleri çölde yolarını kaybedip Cicimama isimli zenci bir kabileye misafir olurlar. Kabile, Torik Necmi'yi tanrılarının lütfu ve inayeti kabul edip hükümdar ilan ederler. Zamanla bu hükümdarlıktan sıkılan Torik, Cicimamalarda bulamadığı maddi imkânları komşu kabilelerde bulma ümidiyle onlara savaş ilan eder. Cicimama savaşçılarıyla çölde ilerlerken Torik Necmi, Mikâil Efendi'nin konuşmalarından sıkılarak onu susturur. Mikâil'in kaba saba konuşmalarına öfkelenen Torik, yumruğunu sıkıp Mikâil'nin üzerine yürür. Mikâil Efendi, Torik'in öfkesinden korkup Meryem Ana kandili önünde dua eder gibi diz çöküp iki elini bitiştirir (215). Romanın bu sahnesinde Mikâil'in korku ve panik hali "*Meryem Ana kandili önünde dua eden bir insan*" teşbihiyle yansıtılmıştır.

Hristiyanlarda dua ibadetini *Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanında okumaktayız. Roman Sacit'in ve sevdalısı Meliha'nın aşk duygularıyla kaleme aldığı günlüklerden oluşur. Meliha, Anatol France'nin Tais kitabında okuduğu bazı bölümleri kendi aşk hayatıyla özdeşleştirdiği için günlüklerine kaydeder. Hücresine kapanan Antinoe Rahibi, Pafnos'un ruh halini kendisine yakın hisseder. Aşk çilesi çeken rahip, Tais'i görmek için başı yerde dua eder (168). Secde anında Tais'in hayali gözlerinin önüne gelir**.** Dinî ve örfi geleneklere aykırı bir aşk ilişkisinin yaşandığı romanda Hristiyanlığa ait göstergeler üsluba estetik değer kazandırmıştır.

Çitra Roy ve Babası romanında vaka, İngiliz emperyalizmine karşı direnişe geçen Hristiyan Hindistanlı karakterler arasında cereyan eder. Sita Lal'in liderliğini yaptığı direniş örgütü üyeleri Çitra Roy'un babasının ihbarıyla yakalanıp hapse atılırlar. Örgüt üyelerinden Jatindrath Das, hapishanede açlık grevi başlatır. Jatindrath Das altmış bir gün sonra hayatını kaybeder. İngiliz doktorlar da bu ölümden üzüntü duyarlar. Fakat ellerinden hiçbir şey gelmez. Doktorlar üzüntülerini: *"Allah günahlarını affetsin (133)."* duasıyla dile getirirler. Romanda Hristiyan kahramanlardan Doolya'nın bakış açısıyla kullanılan: *"Allah belamı versin (28)."*

bedduasından başka bu kategoride değerlendirebileceğimiz farklı gösterge bulunmamaktadır.

Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı *Allaha Ismarladık romanı*nda işgal kuvvetleri komutanının kızı Beti, babasıyla geldiği İstanbul'da Türklerin vatanlarını ve namuslarını İngiliz askerlerinden korumak için yaptıkları mücadeleyi yakından görmüştür. İşgal kuvvetleri generalinin kızı Beti, Kuva-yı Milliye teşkilatına üye Yüzbaşı İzzet Bey'e sevdalanmıştır. Romanın bu saf ve dindar Hristiyan karakterinin Allah'a karşı kuvvetli bir inancı vardır. İngiltere'de yaşayan okul arkadaşı Lila'ya yazdığı bir mektubunda bu duygularını açıkça anlatır. Hristiyan gen kız, âşık olduğu Müslüman Türk subayına dua etmek için gittiği kilisedeki ruh halini mektubunda şöyle anlatır. *"Taşların üzerine dizlerimi koydum. Ellerimi göğsümün üstüne getirdim. Boynumu büktüm. Gözyaşlarım içinde Allah'a onun için dua ettim... İnanmanın meçhul bir kuvvetin seni dinlediğine itikat etmenin ne büyük bir teselli olduğunu şimdi herkesten daha iyi biliyorum... Dizlerimi büküp onun için Allah'a dua ettiğim geceler, kendimde bir hafiflik bir serinlik hissediyorum. Öyle geliyor ki bana, Allah beni dinliyor, gözyaşlarıma acıyor, gözyaşlarıma acıyor onu koruyor her yerde (197)."* Mis Beti, İngiliz işgal güçlerinin komutanının kızı olmasına rağmen sevgilisi Yüzbaşı İzzet'e Meryem'in kandili karşısında diz çöküp dualar eder (218). Samimi bir Allah inancı olan Mis Beti, zaferden sonra Yüzbaşı İzzet'le bir ömür geçirmek için İstanbul'da kalır.

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında Necla'yı fidye karşılığında kaçıran haydutlar ve Amerika'da Necla'yı bulmak için görevlendirilen polisler Hristiyan karakterlerdir. Romanın dil ve üslubunda Hristiyan karakterlerin bakış açılarıyla dua kategorisinde gösterilebilecek söz kalıpları bulunmaktadır. Romanın erkek başkahramanı Aslan Turgut nişanlısı Necla'yı kurtarmak için gittiği Amerika'da kaldığı otelin sahibi, Aslan Turgut'un sinirli tavırlarını görür ve "*Amma da sinirli adam Allah Filip'e sabır versin (100)."* diye söylenir. Romanda Hristiyan kahramanlar *Allaha ısmarladık* göstergesini dini bir anlam içermeden kullanmışlardır (85, 241).

Barbaros'un Ölümü romanında vaka örgüsü Müslüman ve Hristiyan ordularının savaşları üzerine cereyan eder. Dolayısıyla romanda çok sayıda Hristiyan

karakter rol alır. Papa olmak üzere önemli Hristiyan karakterlerin Müslümanlar gibi inanç değerlerine bağlı olduklarını tespit ediyoruz: *"Kardinaller, gece gündüz Barbaros'un muvaffakiyetsizlik içinde boğulup gitmesi için ellerini göklere kaldırıp dua ederler (88)."* Türk donamasının Venedik sahillerine ulaştığını öğrenen V. Çarls da Papaya yazdığı mektubunda: *"Mabetlerde yapılan ayinler ve kardinallerin duası neden göklerin kulağına erişmedi? Neden Türklere mağlup olduk (241)."* sözleriyle şikâyette bulunur. Hristiyan karakterlerin bakış açısıyla kullanılan dinî göstergeler romanın realist yönünü güçlendirmiştir.

Battal Gazi romanında olaylar zincirinin bir halkası kilisede cereyan eder. Battal Gazi babasını öldüren Bizans imparatorundan intikam almak için keşiş kılığında Bizans'a gider. Bizans'ta gittiği kilisede dua eden keşişleri görür. Keşişler cennetten güzel yerler kapmak için dua etmektedirler (29). Battal Gazi, kilisedeki keşişlerle tanışır. Keşişler kendisine dua ederler (73, 86). Bizans İmparatoru Vasileas'ın zulmü altında ezilen bir grup halk da Allah'a dualar ederek Hristos'un yardımlarına gelmesi için dua ederler (195). Romanda Hristiyan karakterler pratik konuşmalarında dua ifadelerini sıklıkla kullanırlar. Hristiyan karakterlerin pratik konuşmalarında lanet ederek beddua etme geleneğini bu romanda tespit ediyoruz. Babasını öldüren Bizanslılarla tek başına mücadele eden Battal Gazi'nin karşısına Bizans'ın en büyük şövalyelerinden olan Todori çıkmıştır. Bu korkusuz şövalye Battal Gazi'yle teke tek savaşırken Battal'ın cesaretine ve yenilmezliğine şaşırır. Şövalye Todori, Battal Gazi'nin insanüstü bir cin olduğunu düşünür (63). Battal Gazi'yi yenemeyen Şövalye Todori hayran olduğu Battal Gazi'yle dost olur. Bu durum Bizanslıların hiç de hoşuna gitmez. Başpapaz ellerini göklere kaldırarak bağırır: *"Lanet olsun! Senin gibi bir dinsize lanet! Şeytanın pençesine düşmüşsün, imana gel!(78)."* Hristiyanlığa ait semboller açısından zengin içerikli romanda dua ve beddua göstergeleri romanın akıcılığına katkı sağlamıştır.

Bulgar Sadık, Müslüman olmadan önce İstoyan adında Hristiyan bir Bulgar subayıdır. Görev yaptığı kasabada Türklere ve Türk askerlerine yapılan zulümlere karşı çıkar. Fedakâr ve vicdanlı bir karaktere sahip olan İstoyan, mazlum Türklere yapılan zulümlere tepki göstererek ordudan ayrılır. Edirne bölgesindeki dağlarda yaşamaya başlayan İstoyan, Lefter'in kaptanlığını yaptığı bir çeteyle karşılaşır. Bu

karşılaşmada kendisini: *"Ben rahmetli babanın voyvodası İnce Kaptan'ın torunuyum (22)."* şeklinde tanıtır. Lefter kendisi gibi çete reisi İstoyan'ın dedesini tanıdığından dolayı ona dostluğunu gösterir. Lefter ve İstoyan arasında geçen konuşmalarda Lefter'in yakın arkadaşı Yuvan'ın adı geçer. İstoyan jandarmaların kurduğu pusuda Yuvan'ı öldürdüğüne şahit olduğunu söyleyerek: *"Rahmet olsun canına duasını eder (23)."* Lefter, çete arkadaşları Kara Yuvan'ın öldürülmesine çok şaşırır ve üzülür. Fakat Allah baba Kara Yuvan'ı aldı, aramıza seni kattı diyerek teselliyi bulur (23). İstoyan, Balkanlarda eşkıyalık yaptığı sıralarda katıldığı Lefter'in çetesiyle birlikte II. Abdulhamit'in Paris gazetelerine gönderdiği 45 bin altını ele geçirmek için plan yapar. Eşkıya reisi Lefter, bu eylemi gerçekleştirmeden önce arkadaşlarına: *"Dua edelim Allah baba hepimize sağlık versin ve hepimizi korusun (24)."* der. Lefter'in bu konuşmalarını duyan çete mensupları yola çıkmadan önce diz çöküp istavroz çıkararak dua ederler.

Romanlarda Hristiyan kahramanların da dar anlarında Allah'a sığındıklarını ondan yardım istediklerini kızgınlık anlarında beddua ettiklerini görebiliyoruz. Hristiyan kahramanlar, Müslümanlar gibi Allah sembolünü kullanarak meramlarını dile getirmişlerdir. Hristiyan kahramanlar üzerine kurgulanan *Çitra Roy ve Babası* romanında Allah göstergesi sıklıkla kullanılmıştır. Romanda Allah inancına felsefî bir yaklaşım vardır. Hristiyan ve Müslüman karşı iki büyük güç arasında çıkan mücadeleleri konu edinen romanlarda da aynı şekilde Allah inancıyla ilgili göstergeler sıklıkla kullanılmıştır. Aslen bir Hristiyan olan Bulgar Sadık adına kaleme alınan romanda, Hristiyan kahramanlar ölen arkadaşları için Allah'a dua ederler. *Gece Konuştu* ve *Bulgar Sadık* romanlarında Hristiyan karakterler reel hayatta olduğu gibi diyaloglarında Allah baba göstergesini kullanmışlardır. Bu romanlara Hristiyanların teslis inancının yansıdığını söyleyebiliriz. Müslüman ve Hristiyan iki karakterin aşkını anlatan *Allaha Ismarladık romanı*nda Hristiyan karakterin güçlü ve samimi bir Allah inancının olduğunu tespit ediyoruz. Bunların dışında *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, Aşk, Bir Sürgün, Kır Çiçeği, Meşhedi Aslan Peşinde, Yalaza Enişte ve Baldızlar* romanlarında Hristiyanların Allah inancını yansıtan birçok göstergenin bulunduğunu söyleyebiliriz.

2.1.2.2. Hristiyanlıkta Ahirete İman ile İlgili Hususlar

Bütün semavî dinlerde olduğu gibi Hristiyanlıkta da ahirete iman dinin temel esasları arasında yer alır. Cennetin ve cehennemin varlığını kabul eden Hristiyanların ahiret inancı İslamiyet'ten çok farklıdır. Bu inanca göre, İsa Mesih'in dünyaya dönüp Tanrısal devleti kurmasından sonra Mesih saltanatı başlayacak ve yaklaşık 1000 yıl sürecek, saadet devri sonunda Adem'den bu yana tüm insanlar haşir olacak ve İsa'nın hâkimliğini yaptığı bir alanda hesap günü olacaktır. "Herkes inanç ve davranışlarının hesabını verecektir. Suçlu bulunan Hristiyanlar hataları nispetinde süreli bir hesap görecekler ve arındırma, temizleme işlemine tabi tutularak günahlarından kurtarılacaklardır. Bundan sonra, Hristiyanlar kurulacak cennete alınıp ebedi mükâfatla sevindirilirken, bazılarına göre, Hristiyan olmayanlar (putperest, Müslüman vs.) daha önce yaşamış hayvanların kaderi gibi, bir daha dirilmemek üzere toprak olurken, bazılarına göre de cehennemde ebedi kalmakla cezalandırılacaktır. (Sarıkçıoğlu, 2011:292). Bu bilgilerle birlikte, Matta'da (10/28) diriliş inancının İsa tarafından öğretilen temel Hristiyan inancının bir parçası olduğunu gösteren referans ifadeler de bulunmaktadır:*"Bedeni öldürüp de canı öldürmeye kudreti olmayanlardan korkmayın; ancak daha ziyade cehennemde hem bedeni, hem canı helak etmeye kudreti olanlardan korkun."* Cehennemde bedenin yok olabilmesi için, öncelikle dirilişin olması gerekmektedir. Yani Ahit'teki bu bölümlerden başka, İsa'nın dirilişi bazı teologlar tarafından Hristiyanlıktaki genel dirilişin temeli olarak görülmüştür. Pavlus'un görüşüne göre ise, bütün Hristiyan inancının çarmıha gerilmesi ve gömülmesine müteakip İsa'nın dirilişi olacaktır. (Akbaş, 2002)

Tezimize dâhil olan romanların bir kısmında Hristiyan teolojisine mensup kahramanların ahiret gününe ve buna bağlı olarak cennet ve cehennem inancına sahip olduklarını tespit ettik. Bu kategorideki bulgularımızı romanlardaki anlatım tekniklerine bağlı kalarak aktarmaya çalıştık.

Hristiyanların ahiret inancı *Gece Konuştu* romanında niteliklidir. Roman geçimini hırsızlık ve yankesicilik yaparak sağlayan sokak çocuklarının dramını anlatır. Hırsızlık çetesinin en saf ve iyi niyetli üyesi Hikmet, yakalanarak karakola götürülür. Fakat kısa sürede karakoldan kaçmayı başarır. Kaçtıktan sonra çete

arkadaşı İdris ile karşılaşır ve yaşadığı olayları ona tek tek anlatır. Hikmet ve İdris tesadüfen Hristiyan bir kadının ölüm döşeğinde olduğu bir eve girerler. Maceracı gençler, kocaman loş bir odada Hristiyan kadınla yalnız kalırlar. Kadın, evine gizlice giren bu gençlerden habersizdir. Evde yaşananlar gençlerin o anki telaşlı ruh haliyle anlatılır. Hristiyan kadının oğlu, annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır: *"Anacığım… Müjde… Müjde… İsa seni çağırıyor… Seni, İsa çağırıyor anacığım… Ebedi bakir annemiz Meryem seninle görüşmek istiyor. Ama hayatta ne kadar dindar olursan ol mutlaka ya düşünerek ya yaparak, ya bakarak günah işlemişsindir. Belki günah kebairden değildir, küçüktür, zerresi kadar da olsa, cennetin anahtar deliğini tıkamaya yeter. Senpiyer'in anahtarları kapıyı açamaz. Cennetin kapılarında sürünürsün ana. Araf, gerçi Cehennemden hafiftir. Ama Allah'ın oğlunun yüzünü görmemek. Azapların en büyüğüdür. Ana, izin ver… Per Ember'i çağırayım… Günahlarını çıkarsın… Cennetin kapıları ardına kadar açılacak… Melaikeler kanat çırpıp seni selamlayacaklar ana… İsa ordusu muzaffer olacak… Kurt sürüden kuzuyu kapamayacak (149)"* Oğlunun bu dini telkinlerinden sonra Hristiyan kadın, günah çıkarmak için ikna olur. Eve gelen Papaz Ember: *"Kızım… Bilirsin… Söylemiştim… Dünya fânidir… Yüz sene, bin sene, bir milyon sene yaşadığını farz edelim… Bu, ahiretle ölçülür mü (150)."* der. Papaz'ın ahiret inancıyla ilgili telkinlerinden sonra hasta kadın günahlarını itiraf etmeye başlar.

Hristiyanların ahiret inancını gösteren bir başka roman *Battal Gazi* romanıdır. Ortodoks inancına mensup Elenora, Müslüman halk kahramanı Battal Gazi'ye âşık olur. Elenora'nın dinî yanı güçlüdür. Hristiyanlıktan farklı bir dine mensup bir adama âşık olmanın günah olduğunu ve ahirette bu günahın hesabını veremeyeceğini düşünür. Aşkı ve dini arasında tereddüt yaşayan Elenora, Keşiş Surp Vartan'a sıkıntısını anlatır: *"Fakat kendisi Muhammed'in dininde. Kilise Hristos'un dininde olmayan bir adamla birleşen Ortodoks'u nasıl görür? Yarın ahirette bu günahın hesabını sormazlar mı? (165)"* Elenora'nın tereddütlerini sabırla dinleyen Keşiş Surp Vartan İslam dininin de hak bir din olduğunu söyleyerek Elenora'ya bu aşkında bir günah işlemediğini söyler. Elenora, keşişle konuştuktan sonra rahatlamıştır.

2.1.2.2.1. Hristiyanlıkta Cennet ve Cehennem

Hristiyanların cennet ve cehennem inancı mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Katolik, Protestan ve Ortodoks mezhepleri cennet ve cehennem konusunda farklı görüşler ileri sürerler. Katolik mezhebine göre kötü fiiller işleyen insanlar cehennemde günahlarından arınmadan cennete giremezler. Kiliselerde dağıtılan endülüjans veya ölen ruhlar için yapılan ayin törenleri veya iyilik ve hayır işleri kişinin cehennem azabını kısaltabilir. Ortodokslara göre ise günahları olan kullar kabir âleminde azap çekerler. Ölünün arkasından yapılan iyilikler ona muhakkak surette fayda sağlar. Protestanlara göre ise cennet ve cehenneme dair her şey uydurma ve asılsızdır. (Yücetürk, 1983)

Katolik ve Ortodoks mezhebine mensup Hristiyanların cennet ve cehennem inancı okuduğumuz romanların bir kısmında karşımıza çıkmıştır. Anlatılarda cennet ve cehennem sembolleri bir mekânı veya bir olguyu karşılamak üzere mecaz anlamda kullanılmıştır.

Çitra Roy ve Babası romanında kahramanlar Hristiyan dinine mensuptur. Kahramanların cennet ve cehennem inançları romana yansımıştır. Anlatıda cennet ve cehennem teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Profesör Roy, muhafazakâr Hristiyan bir karakterdir. İngiliz emperyalizmi konulu bir kongreye katılmak için kızıyla birlikte yolculuğa çıkar. Yolda dinlenmek için bir parkta otururlar. Filozof Roy, kızının İngiliz hükümeti aleyhinde faaliyet gösteren radikal grupları desteklemesinden dolayı endişelidir. Yazar, hâkim bakış açısıyla endişeli babanın ruh halini tahlil eder: *"İhtiyar dalmış düşünüyor. Kafasının içinde bin bir hayal ve ihtimale merdiven kurmuş, itila cennetine tırmanmanın yollarını arıyor, kızına cevap vermiyor (41)."* Romanın ana teması İngiliz emperyalizmine karşı Hindistanlı gençlerin direniş mücadelesidir. Hindistan'da iç savaş beraberinde çok ciddi sosyal sorunlar getirmiştir. Sefalet içinde yaşayan Hintliler, İngiliz hükümetini protesto etmek için çıktıkları sokaklarda zalimce katledilirler. Yazar, bu dehşetli manzarayı cehennem metaforuyla tasvir eder: *"Gece karanlık. Cehennemin milyonuncu katındaki ölüm karanlığı, ölümden arta kalanların can çekişmesi, hırıldayan boğazlar. Ölülerin içinde, ölümle çarpışanların son nefesleri (84)."* İngiliz emperyalizmine karşı başlatılan direniş hareketinin lideri Sita Lal'dir. Çitra Roy,

babasına rağmen bu örgütün faaliyetlerine katılmaktadır. Filozof Roy, kızına bir zarar gelmemesi şartıyla Sita Lal'ın gizli planlarını polis müdürüne verir. Bu ihbarla Çitra Roy dâhil olmak üzere bütün direniş üyeleri tutuklanır. Filozof Roy, gelişen olaylarda kızının ve arkadaşlarının hapse atılmasına sebep olduğu için vicdanen büyük bir azap çeker. Yazar-anlatıcı, Filozof Roy'un karamsar duygularla evin yolunu tutarken yaşadığı ruh halini dinî sembolleri kullanarak şöyle anlatmıştır: *"Filozof Roy, evin merdivenlerini çıkarken bacakları titriyor, iki sihirbaz değneği gibi uzun bacaları küre-i arz kadar büyük başını taşımıyor. İki çubuğun üstünde dönen bu dünyayı, idealizmin, mistisizmin, doğmaların şişirdiği bu başı realitenin değnekleri taşımıyor kalbi çarpıyor, başı dönüyor, korkuyor, adi hırsızlar gibi titriyor, omuzları günahın yükünü taşımıyor. Parmağın ucu ile çalmayan kapının zili, kulaklarında cehennem zebanisinin günahkârları ateş kuyusuna atarken çaldığı ölüm çıngırakları gibi çınlıyor (101)* Filozof Roy, bu tedirgin ruh haliyle kapıyı açan hizmetçi kadın Kali'yi de cehennem zebanisine benzetir (102). Filozof Roy, kızından aldığı mektupta yargılamanın heünüz başlamadığını öğrenir. Polis müdürü Benn'in kızı için verdiği sözler aklına gelir. Derin düşüncelere dalan kederli babanın tek tesellisi inancıdır. Roy, bu inançla: *"Beklemek, sabretmek lazım. Sabır cennetin anahtarıdır (155)."* der.

Hristiyanlardaki cennet ve cehennem itikadı *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında söz sanatına dönüştürülmüştür. Aksiyoner olayların yaşandığı romanda komik olaylar anlatılır. Necla'yı kaçırmak için Parker'e yardım eden Jüli, yanındaki adamıyla birlikte polisler tarafından basılır. Haydutlar basıldıkları evde içtikleri afyondan dolayı sersemlemişlerdir. Jüli, arkadaşını uyandırarak: *"Kalk, gözlerini aç ve karşında dikilen cehennem zebanilerini iyice gör (78)."* der. Necla'nın nişanlısı polis hafiyesi Aslan Turgut, Necla'yı fidye çetesinin elinden kurtarmak için Amerika'ya gelmiştir. Çete lideri Parker, kahraman Türk polisinin kendilerini takip ettiği haberini aldıktan sonra telaşa kapılmıştır. Parker, artık bütün planlarını Aslan Turgut'un canını cehenneme göndermek için kurduğunu söyler (125). Aslan Turgut, öncelikle haydut Parker'in kimliğini kullanmak için kaçırdığı milyoner Hopkins'i Meksika'da tutulduğu evden kurtarır. Hopkins, tutsak kaldığı evde zor günler geçirmiştir. Çektiği bu ızdırabı cehennem benzetmesiyle yansıtır: *"Beni bu*

cehennemden nasıl kurtardınız (169)?" Romanda cennet ve cehennem göstergeleri teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Battal Gazi romanında Hristiyan karakterlerin cennet ve cehennem inancına sahip olduklarını okuyoruz. Battal Gazi, babasını öldüren Bizans imparatorundan intikam almak için keşiş kılığında Bizans'a gider. Bizans'ta gittiği bir kilisede dua eden keşişleri görür ve bu keşişlerin bu duayı cennetten güzel yerler bekledikleri için yaptıklarını düşünür (29). Battal Gazi'ye Bizanslılarla yaptığı mücadelede en büyük desteği ihtida etmiş olan imparatorun dayısı Todori verir. Todori, Müslüman olduktan sonra Ahmet Turanî adını almıştır. Todori'nin ihtida ettiğini öğrenen başpapa, Ahmet Turanî'yi aforoz ederek onu cennetin güzelliklerinden mahrum etmekle ve cehennem azabıyla tehdit eder (77). Romanın *Anemas Zindanları* bölümünde Bizans'ın zindanları ve imparatora yaranmak için sürekli onun gözüne girmeye çalışan dalkavuklar anlatmaktadır. Zindan sorumlusu Laskarides, ağır suçlular için hazırlanan dehşetli ölüm kuyusunu kutsal kitaplarda geçen Gayya Kuyusu'na benzetir: *"Mukaddes kitapların, İncil'in Kuran'ın anlattığı cehennemdeki Gayya Kuyusu gibi bir kuyunun karanlık dibi gözükürdü. Bu kuyunun içinde aç bırakılmış yılanlar çıyanlar, akrepler, vücuduna sarılacak, insan arayarak kaynaşır dururlardı (181)."* Gayya kuyusu cehennemde bir dere, uçsuz bucaksız bir çukurdur. (Develioğlu, 1993:283) Cehennemin bu dehşetli kuyusuna düşen günahkâr bir kulun bu kuyunun içinden hiçbir zaman çıkamayacağına inanılır.

Tekrar Unsurları: (84, 160, 166)

İçinde Hristiyan karakterlerin bulunduğu *Gece Konuştu, Battal Gazi, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, Çitra Roy ve Babası* romanlarında Hristiyanlığın ahiret, cennet ve cehennem inançları romana yansımıştır. Hristiyan kahramanlar üzerine kurgulanan *Çitra Roy ve Babası* romanında ayrıca tarihî roman Battal Gazi'de cennet ve cehennem göstergeleri metafora dönüşmüştür. *Gece Konuştu* romanında ahiret inancına ait göstergeler reel anlamda kullanılmıştır. *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında söz konusu göstergeler mizah malzemesi olmuştur.

2.1.2.3. Hristiyanlıkta Peygamberlere İman ile İlgili Hususlar

Hristiyanlıkta peygamber inancı vardır. İncelediğimiz romanlarda Hristiyanların peygamber inancı Hz. İsa, Mesih ve Hristos sembolleriyle karşımıza çıkmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde bu sembollerin kullanıldığı romanlar Hristiyanların peygamber inancı bağlamında değerlendirilmiştir. *"Hristiyan kaynaklar incelendiğinde bu dindeki peygamberlik anlayışının, diğer ilahi dinlerin peygamberlik anlayışından çok farklı olduğu görülür. Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın sadece sözleri değil, bizzat kendi varlığı ve mevcudiyeti de vahiy kabul ediliyordu. Böyle olunca bu dinde Hz. İsa, bir peygamberden çok, bir ilah olarak kabul edilmektedir. Hristiyanlığa göre Hz. İsa, bir insan peygamber değil, insan suretine girmiş bir ilahtır. O, belki bir vahiy almaktadır, ancak baba Allah, onun vücuduna hulul ettiğinden ve onunla bütünleştiğinden o da ilahlaşmakta ve kendi kendine vahyeden durumuna gelmektedir. Bu anlayışın doğal sonucu olarak Hristiyanlar, Hz. İsa'nın, Hz. Muhammed ve Hz. Musa gibi vahiy aldığını kabul etmezler."* (Özten, 2013) İslami literatürde Hz. İsa'nın adı Mesih olarak geçmektedir. Mesih, muhtelif dinlerde dünyanın sonuna doğru gelmesi beklenen kurtarıcının Yahudilik ve Hristiyanlıktaki adı olarak da kullanılır. *"Mesîh kelimesinin aslı Ârâmîce meşiha, İbrânîce mâşiahtır. Sâmî dillerinde müşterek olan kelimenin fiil kökü Arapçada meseha, Asur dilinde maşâhu, Ârâmîce ve İbrânîcede mâşâh olup 'el sürmek, elle sıvazlamak, boyutunu anlamak için eli bir şeyin üzerine koymak, yağ sürmek, yağla meshetmek anlamındadır."* (Jacques, 2004) Mesih'in Hz. İsa'yla ilişkilendirilmesinin temel sebebi peygamberliği döneminde çok seyahat etmesine, en ağır hastaları mesh ederek iyileştirmesine ve doğduğunda bedenine yağ sürülmesine bağlanır. Ancak Hristiyan teolojisinin temel taşlarından birisini oluşturan Mesih teorisi, Kur'an'da İsa anlayışının tamamıyla dışındadır. Çünkü Hristiyanlar, Mesih'in insanlığı kurtarmak için yeryüzüne gelerek bedenleşmiş ve insanlığı ilk günah kirinden temizlemek için kendi kanını akıtmış tanrısal bir varlık olduğuna inanırlar. Bu inanca göre, İsa/Mesih ölüm sonrası mezarından dirilerek ilahî âleme yükselmiş ve orda semavî krallığını kurmuştur. Mesih, ahir zamanda tekrar kurtarıcı olarak yeryüzüne gelecek ve adeta yarım kalan insanlığın kurtarılması işini tamamlayacaktır. (Gündüz, 1998: 258) Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok söz edilen peygamber Hz. İsa için Nisa

suresinin 158. 170. ve 171. ayetlerinde; Maide suresinin 17. 72. ve 75. ayetlerinde, Tövbe suresinin 30. ve 31. ayetlerinde Mesih ismi kullanılmıştır.

Mesih kelimesinin Yunanca karşılığı Christos'tur. Yunancada Hz. İsa için de Christ kelimesi kullanılır. (Aydın, 1993:126) *Sinekli Bakkal, Barbaros'un Ölümü* ve *Bir Kız Böyle Düştü, Battal Gazi* romanlarında Hristiyan karakterlerin bakış açılarıyla kullanılan Hristos isminin Yunanca Christos sözcüğünden kaynaklandığını düşünüyoruz.

Müslüman Türk halkı günlük hayatlarında en çok Hz. Muhammed'in(s.a.v.) daha sonra en fazla Hz. İsa'nın (a.s.) varlığını hissederler. Kuran-ı Kerim'de Hz. İsa'nın adının çok zikredilmesi ve ülkemizde çok sayıda Hristiyan toplulukların bulunması Türk toplumunun inanç dünyasında Hz. İsa'yı öncelikli kılmıştır. Bu realiteyi romandaki bulgularımızla da destekleyebiliyoruz. Peygambere ait bulgularımız arasında özellikle Hz. İsa'nın çok daha hacimli yer tutması bir tesadüfün sonucu değildir. Hayatı reel ölçüler içerisinde anlatan bütün romanlarda Hz. İsa, Türk sosyal hayatında daha belirgin ve önceliklidir.

Hz. İsa, Mesih ve Hristos, çalışmamıza asıl olan romanlarda vaka zamanına göre ülkelerin dinî ve siyasî atmosferini yansıtmaktadırlar. Hristiyan ve Müslüman teolojilerde çarmıha gerilerek idam edildiğine inanılan Hz. İsa, kimi romanlarda metafora dönüşür. Bu tür bir kullanım örneğini *Dağları Bekleyen Kız* romanında tespit ettik. Dağdaki şakilerin başı Şeyh Fuad, başkarakter Zeynep'in babasıdır. Şakileri takip eden komutan Adnan Bey, Zeynep'i dağda askerlere pusu kurduğu sırada yakalar. Zeynep, işlediği suçtan dolayı pişman olur; bununla da kalmaz, Adnan'a dağdaki plan haritasını ve eşkıyalarla ilgili önemli bilgiler verir. Bu durumu öğrenen babası Şeyh Fuad, kendilerine ihanet ettiğini düşündüğü kızını sorgular. Zeynep, babasına, bu yaptıklarından hiç pişmanlık duymadığını, söyleyince, Şeyh Fuad, oldukça sinirlenir ve kızını iki şakinin yardımıyla çarmıha çekilen Hz. İsa gibi kapı direğine bağlar (119).

Bahar Çiçeği romanında da Feyhan, yakın arkadaşı Mina'ya yazdığı mektubunda yıllar önce babası ve Fransız asıllı annesiyle birlikte Avrupa'ya giderken yolculuk sırasında konakladıkları Yunanistan'ın tarihî mekânlarını tanıtır. Kutsal ve

tarihi mekânların anlatıldığı bu mektubun bir bölümünde Hz. İsa'nın adı zikredilmiştir. Yunanistan'da Fidya isimli bir heykeltıraş tarafından Hz. İsa'nın doğumundan yüzlerce sene önce yapılmış eski Yunan ilahlarından Minerva'nın heykeli, Akropol ve Erekteiyon mabedi ziyaret edilmiştir (24).

Bir Kız Böyle Düştü romanında başkahraman İffet'in hayat kadını olarak içine düştüğü umumhanenin sahibi Hristiyan bir kadın karakterdir. İffet'in Vamık'la yasaklı bir ilişki yaşadığından şüphelenen sivil polisler onu karakola götürerek sorgularlar. İffet'in sorgulandığı karakola gelen umumhane sahibi Madam, İffet'in masum olduğunu Hristos'a yemin ederek söyler (142).

Reşit Enis Aygen'in *Gece Konuştu* eserinde Hristiyan bir adam ölüm döşeğinde olan annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır. Adamın konuşmalarında Hristiyanların Hz. İsa inancını görebiliyoruz: *"Anacığım… Müjde… Müjde… İsa seni çağırıyor… Seni, İsa çağırıyor anacığım… Ebedi bakir annemiz Meryem seninle görüşmek istiyor. Ama hayatta ne kadar dindar olursan ol mutlaka ya düşünerek ya yaparak, ya bakarak günah işlemişsindir (149)."* Hristiyan kadının ikna olmasıyla Papaz Ember, eve gelir. Allah'ın oğlu yakıştırmasıyla Hz. İsa'nın çileli hayatından örnekler vererek kadını günah çıkarmaya teşvik eder. Papazın konuşmalarından sonra kadın günahlarını itiraf etmeye ikna olur. Romanın bu bölümünde Hristiyanların Hz. İsa'ya duydukları saygı ve sevgi hissettirilmeye çalışılmıştır.

Çitra Roy ve Babası romanında Hindistanlı devrimci gençlerin İngiliz emperyalist güçlere karşı verdikleri mücadele anlatılır. Romanın merkezi kahramanları Hristiyan dinine mensupturlar. Bu sebeple Hz. İsa inançları doğal olarak ifadelerine yansır. Çitra Roy'un babası Profesör Mandronat, Hindistan'ın geleceğinin tartışıldığı bir kongreye katılır. Profesör Mandronat, muhafazakâr bir Hristiyan'dır. Kongredeki sunumunda Hz. İsa, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Musa peygamberlerden örneklendirmeler yaparak anlatımını daha etkili kılmaya çalışır: *"Reis Bey, fırkamızın programındaki büyük umdeleri, büyük bir talakat, büyük bir vukufla saydınız. Tarihin seyri içinde istibdatları, zulümleri yıkan en büyük kuvvet fikirdir. Milletlerin tekâmülü, beşerin tekâmülü, ancak fikirle, kuvvetli bir imanla kaimdir. Fikir, ruh, kâinatı var eden, İsa'ya, Musa'ya, Muhammed'e, Buda'ya hayat*

veren, kitleleri hak yola sevk ettiren, büyük peygamberlerin kafalarındaki fikirlere, kanat veren ruhtur. Siz bize kurtuluşun ruhunu üflediniz. Siz, bize kurtuluşu sevk ve idare edecek fikirleri ilham ettiniz. Sizden aldığımız ilham ve Allah'ın himmeti ile iki düşmanı da yeneceğiz. Bizim bu büyük imanımızın karşısında İngiliz zırhlısı, İngiliz barutu İngiliz sermayesi, bir mum gibi eriyecek. Gizli yıkıcıları, kafamızdaki fikrin kuvvetiyle yıkacağız (48)." İngiliz emparyalizmi altında ezilen Hindistanlı Hristiyan bir topluluğu hitap eden Profesör Mandronat, halkı fikrî mücadeleye teşvik etmek için peygamberlerin ve düşünce insanlarının hayatlarından örnekler vermiştir.

Hz. İsa'nın çarmıha gerilme hikâyesi *Leylaklar Altında* romanında bir metafora dönüşmüştür. Romanın asıl kahramanı Nuran, görme engelli Nedim'e bakmak için köşkte iş bulur. Geçim derdinde olan namuslu genç kız Nedim'i ilk gördüğünde çenesinin alt tarafını saran kıvırcık sakalıyla onu çarmıha gerilen Hz. İsa'ya benzetir (45). Romanda Hz. İsa'nın çok zor şartlar altında geçen hayatı sıkıntılı günler geçiren kahramanlar için bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Nuran, âma ve ruhsal bunalımda olan Nedim'in çektiği acıları Hz. İsa'nın hayatıyla özdeşleştirmiştir. Romanda Hz. İsa, üsluba anlam zenginliği katmak için ara ara kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (48, 65, 168, 128)

Sinekli Bakkal romanı Hristiyanlığa ait zengin inanç unsurları içerir. Bu muhteva zenginliğinde aforoz edilen eski rahip Peregrini'nin payı büyüktür. Romanda özellikle Peregrini merkezinde gelişen olaylarda Hazret-i İsa'ya atıflar yapılır. Sinekli Bakkal sokağının soytarısı Kız Tevfik, Ramazan ayının son günleri şerefine mahalle sakinlerini gölge oyununa davet eder. Davetliler arasında Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede ve İtalyan piyano hocası Peregrini de bulunmaktadır. Vehbi Dede, her fırsatta Peregrini'yle dinî ve felsefî konularda sohbet etmek ister. Dede, Tevfik in oynattığı kâğıt parçalarına bakarak: *"Peregrini dostum, Tevfik kâğıt parçalarını yaşatırken fikrin maddeye ne kadar hâkim olduğunu düşündün mü? Fikir gidince insan da kâğıt gibi cansız, manasız oluyor. Bu akşam İsa'nın şu sözlerini hatırladım: 'Allah ölülerin değil dirilerin Allah'ı.'(125)."* der. Adıvar, Hristiyan teolojisine ait romanında başarılı bir şekilde kullanmıştır. Romanın fon karakteri İkinci Mabeyinci için de: *"Yüzü ancak on dördüncü asır ressamlarından birinin tahayyül edebileceği*

bir İsa'ya benzerdi (194)." benzetmesi yapılır. Romanın Hristiyan karakteri aşçı Eleni de cüce lakaplı Rakım'ı gördüğünde haç çıkararak Hristos'a sığınır (452). Adıvar'ın kullandığı Hristos ve Hz. İsa sembolleriyle romanının realist yönünü güçlendirdiğini tespit ediyoruz.

Yıldız Yağmuru romanı, Müslüman Türk toplumunun Hristiyan dinine mensup halklarla iç içe geçmiş ilişkilerini göstermesi bakımından önemlidir. Para ve şehvet düşkünü Ahmet Ziya, romanın merkezi karakteridir. Sevgilisi Leyla'yla görüşmek için kaldığı pansiyonun adresini alır. Pansiyonun sahibesi Hristiyan bir Rum kadındır. Ziya, sevgilisine kavuşma ümidiyle pansiyona gider. Kapıyı güler yüzlü orta yaşta bir kadın açar: *"Sofanın bir ucunda Meryem ile İsa'nın renkli bir resmi ve en önde göz kırpan acıklı bir kandil duruyordu (124)."* Çamlıbel, Ziya'nın karşılaştığı manzarayı bu şekilde tasvir etmiştir. Ziya, kalbindeki boşluğu doldurmayan Leyla'yı terk ederek zengin iş adamı Hayri Mümtaz'ın karısı Sara'yla flört etmeye başlar. Sara, kocasının ölümünden sonra miras kalan mallarıyla sevgilisi Ahmet Ziya'yı horlamaya başlamıştır. Sahip olduğu malları yerinde görmek isteyen Sara, Anadolu'ya iş seyahatine çıkar. Ziya da yaşadığı bunalımdan kurtulmak için Burgaz'a tatile çıkmıştır. Yoğun bir aşk acısı yaşayan Ziya, adada hiç kimseyle konuşmadan sadece akşamüzerleri dışarı yürüyüşe çıkar. Etrafındaki insanlara hiç dikkat etmez. Sara'dan gelecek haberleri bekler. Bu umutsuz bekleyiş aslında Ziya'yı bir ölçüde olgunlaştırır. Yazar Çamlıbel, Ziya'nın Burgaz'da yaşadığı yalnızlık psikolojisi anlatılırken peygamber inancından yararlanılmıştır: *"Ziya, dünyaya ikinci defa gelmiştir ve bu iki Ziya, Şemun ile İsa kadar birbirinden ayrıdır (336)."* Anlatıda kullanılan İsa sembolü, romanın üslubuna estetik değer kazandırmıştır.

Barbaros'un Ölümü romanı Müslümanların karşıt gücü Hristiyanlarla olan savaşları anlatır. Roman gerçek tarihî olaylardan derlenmiştir. Müslüman Türk askerleri Avrupalı Hristiyan devletleri mağlup ederek Cezayir'i ele geçirirler. Hristiyan halk bu mağlubiyet haberi karşısında papayla birlikte kiliselere kapanarak: *"Hiristos gökten kulağını uzat ve bizi işit! Cezayir'e ayak basan ve zaman zaman memleketimizi, Türkerleri sen yeryüzünden kaldıracağın günü bize tebşir et!(145)."* diye yalvarırlar. Akdeniz kıyılarında yaşayan Hristiyan devletler Barbaros'un ölüm haberini duyduklarında: *"Barbaros ölmüş! Barbaros ölmüş!"*çığlıklarıyla şenlikler

yapmaya başlar. Hristiyan halkın kutlamaya dönüştürdükleri bu ölüm haberinde, beş yüz kardinal: *"Hamdolsun sana, ey Mesih! Sen bizi Barbaros gibi bir belâdan kurtardın (152)"* sevinciyle çığlıklar atarlar. Hristiyanların peygamber inancının romana mesih ve hristos göstergeleriyle yansıdığını tespit ediyoruz.

Battal Gazi romanında yazar, anlatımında Hristiyanların Allah ve peygamber inancını başarıyla kullanmıştır. Cafer (Battal Gazi), babasını öldüren Bizans İmparatoruna savaş açmıştır. Roman Hristiyan ve Müslüman iki karşıt gücün çatışmaları üzerine kurgulanmıştır. Romanın Ortodoks karakterleri diyaloglarında sıklıkla Hristos'u (Hz. İsa) anarlar. Roman: *"Hz. İsa'nın doğduğu günden beri tam 814 sene geçmiştir. Nisanın yirmi biri (7)."* ifadesiyle başlar. Hristiyan Bizanslıların hâkimiyeti altındaki İstanbul'da cereyan eden olaylarda din adamları Hristos adına karar verirler. Eski Malatya serdarı Abdusselam'ı kilisedeki altın putu çaldığından dolayı ölüm cezasına çarptıran İmparator Leon'un ölüm fermanı Mesih'in adı anılarak okunur: *"Cümle kâinat yok iken, yeryüzünü yaratan ve bize hayat verip ruhumuzu aydınlatmak için kendi oğlu Mesih'i bize gönderen adı büyük Allah'ın bugün yeryüzünde en sevgili ve en sadık Vasileas, büyük Roma İmparatorluğu'nun rakipsiz hükümdarı olan Kayser Leon, Battal Cafer denilen Malatya'lı serserinin casusu Abdusselam'ı ölüm ile cezalandırıyorum (11)."* Hristiyanların Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna inançları bu romanda da geçmektedir. Keşiş Sarı Koço, Kudüs dönüşü Bizans İmparatoru Vasileas'la görüşme sahnesinde: *"Şimdi çok iyi biliyorum ki İsa, imparator olmak veya hiç aklından bile geçirmediği Cenab-ı Hak'ın oğlu olduğunu bildirmek için Kudüs'e hiç gitmemiştir (25)."* der. Bizanslı Elenora, Battal Gazi'ye âşık olduğunda onun Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) dinine tabi olmasını tereddütle karşılamıştır (165). Elenora bu sebeple büyük keşiş Surp Vartan'ın yanına günah çıkarmaya gider. Âşık olduğu Battal'ın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dininden olmasına dair endişelerini dile getirir. Ortodoks kilisesinin bu duruma vereceği sert tepkiden çekinir. Gerçek bir din adamı olan Surp Vartan, yaptığı açıklamalarla peygamber inancına atıfta bulunur: *"Hayır kızım! Semaların tek hâkimi olan Cenab-ı Hak bizim hiçbirimize böyle bir hak vermedi, kimselerin cennet cehennem tellallığı etmeye hakkı yoktur. Günahlarımızı affedici olan Allah daima hoş görecek, ufak sevaplarımızı bile büyülterek biz haylaz ahlâksız çocuklarıyla övünecektir. Muhammed de, İsa, Musa gibi Allah'ın peygamberidir.*

Muhammed İsa'nın peygamberliğini inkâr etmedi. Müslümanlar da peygamberimizi peygamber olarak biliyor ve tanıyorlar. Onların Allah'ı da bizim Allahımız gibi semaların tek hükümdarı olan Allah'tır. Kiliselerin birbiriyle düşman olmasına aldırmayın. İnsanları insan olarak görünüz ve seviniz (166)." Surp Vartan Hristiyan olmasına rağmen Hz. Muhammed'in yüceliğini kabul eder; Müslümanların inanç esaslarına saygı gösterir. Aksiyoner romanın farklı bir sahnesinde Battal Gazi ve en yakın arkadaşı Ahmet Turanî, Abdüsselam'ı ölüm cezasından kurtarmak için Bizans sarayına giderler. Battal Gazi, sarayda dua eden keşişleri ve Meryem Ana'nın hiç sönmeyen altın kandilini görür. Bizanslıların elinde bulunan Meryem Ana heykelindeki altın haçı alınca Ahmet Turanî ona bunun büyük bir günah olduğunu söyler. Battal Gazi, Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdikleri dinlerin aslına aykırı bu inanışı reddederek Ahmet Turanî'yi bu konuda uyarır: *"Allah Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile kendisini bizlere tanıtmak istedi. Biz insanlar onun bu peygamberlerinin yalnız ismini aldık. Söylediklerini dinlemedik bile. İsa kendi adına böyle bir altın haça tapılacağını bilmiş olsa peygamberlikten vazgeçerdi. Hz. Muhammed, İsa'nın sonradan düşürüldüğü bu kötü durumu görerek 'Ben de sizin gibi bir insanım, tek tapılacak Allah, semaların hâkimi olandır.' diye yüzlerce kere söyledi. Kendisine tapılmasını istemedi (35)."* Hristos'un (Hz.İsa) Bizanslı halkın sosyal hayatında yeri büyüktür. Bizans İmparatoru Vasileas'ın zulmü altında ezilen halk, Hristos'un yeryüzüne inerek kendilerini kurtarmalarını beklemektedir(194,195). Romanda Hristiyan kahramanların peygamber inancı reel dinî bilgilerle örtüşmektedir. Yazar, Battal Gazi karakterinin bakış açısını kullanarak Hristiyanların ilahlaştırdığı peygamber inancını eleştirir.

Tekrar Unsurları: (23, 72, 73)

Kuyucaklı Yusuf romanında Hz. İsa'nın adı Sabahattin Bey'in okuduğu Âmak-ı Hayat kitabından alıntı yaparak evlatlığı Yusuf'a hayat dersi vermeye çalıştığı bölümde geçer: *"Birgün Allah, peygamberleri yanına çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Her biri kendilerine göre cevap vermişler. Musa: 'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir', İsa: 'bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda: 'Hayatta hiçbir arzusu olmamaktır.' yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e (s.a.v.) gelince : 'Saadet hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı*

olduğu gibi kabul etmeli (151).” Sabahattin Bey, anlattığı bu anekdotla Hz. İsa’nın yumuşak huylu ahlâkını anlatmak istemiştir.

Balkan Çiçekleri romanında Pavlina kardeşi Nikola’yla birlikte Müslüman Türklerle birlikte yaşayan Hristiyan bir karakterdir. Pavlina, çocukluk arkadaşı Demir’e âşıktır. Fakat Demir, bu Hristiyan kızın aşk duygularına karşılık vermez. Çünkü aradaki din ve kültür farkı bu aşkı imkânsız kılmaktadır. Demir, bu masum ve iyi niyetli kıza aşkının imkânsızlığını Hz Muhammed’in ve Hz. İsa’nın temsil ettikleri medeniyeti karşılaştırarak açıklamaya çalışır: *“Topla kendini Pavlina, dedi. Düşün ki aramızda bin türlü engeller var. Türk’e kurşun atan, piliç kafası gibi günahsız Bulgar çocuklarını boğazlayan çetecilerden başlayarak İsa’ya ve Muhammed’e (s.a.v.) kadar uzanan ve bir bakıma Habil’le Kabil’e kadar dayanan binlerce yıllık engin geçmişin kuvvetli gölgeleri altında diş bileyen milyarlarca mutaassıp papaz çehresi senin şu anda istediklerini ve düşündüklerini gerçekleştirme imkânı bırakmıyor (76)”* Demir, Hristiyanlığa ve Müslümanlığa ait dinî sembolleri kullanarak Pavlina aşkının imkânsızlığını anlatmış olur.

1908 yılı tarihi itibariyle Anadolu'nun sosyal hayatının tasvir edildiği *Beyza* romanının giriş kısmında ansiklopedik bilgi niteliğinde Osmanlı halkının günlük hayatında yanlış inançlardan ve geleneklerden kaynaklanan hurafeler hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Verilen bilgilerden biri de halkın İsa peygamberin Şam'daki minarenin başına konacağı ve Mehdi'nin dünyayı teşrifiyle Müslümanların tekrar dünyaya hâkim olacaklarına dair inanışlarıdır. Romanda bu inancın arkasına sığınarak fenalıklara ses çıkarmayan ve yanlış tevekkül inancına sahip olan Türk halkı eleştirilmiştir (13).

Bulgar Sadık romanında Hz. İsa’nın adı anılmadan Hristiyanların peygamber inancıyla ilgili ifadeler bulunmaktadır. Bulgar Sadık, ihtida etmeden önce İstoyan adında bir Hristiyan’dır. Roman İstoyan’ın anılarından oluşmaktadır. İstoyan Bulgar komutanlarının Türk köylülerine ve askerlerine yapılan zulümlere daha fazla tahammül edemeyerek Bulgar ordusundan ayrılmıştır. İstoyan, savaş anılarında mazlum Türkler için Bulgar komitelerine karşı verdiği mücadelede bir peygamber sabrıyla hareket ettiğini yazmıştır (5).

Kılıçaslan romanında üslup İslam ve Hristiyan medeniyetlerinin inanç unsurlarıyla zenginleştirilmiştir. Roman, Anadolu Selçuklularının Haçlı ordusuna karşı direnişini konu edinir. Haçlı ordusu kutsal Kudüs'ü ele geçirmek için düzenledikleri seferlerde yüz binlerce kişiyi acımasızca katletmişlerdir. Haçlı seferlerinde bütün Hristiyan askerlerin hepsinin göğüslerinde kırmızı haç resimleri ve üzerlerinde *"Ya Kudüs Ya Ölüm"* yazılı levhalar bulunmaktaydı. *"O derece mutaassıp idiler ki, İsa namına ve İsa'dan geri olanları kesmeye ve katletmeye sanki, Allah'tan emir almışlardı (189)."* Hristiyan ve Müslüman kahramanlar arasında yaşanan olayların anlatıldığı romanda dinî inançtan kaynaklanan ilişkiler vaka örgüsünün şekillenmesinde birinci derecede rol almıştır.

Üç İstanbul romanının muhafazakâr karakterlerinden Hidayet, konağında bir iftar daveti düzenler. Alafranga düşkünü Hidayet, konağını Hristiyanlığa ait dinî motiflerle süslemiştir. Yazar bu davetin verileceği konağı Habibullah Efendi'nin gözüyle tasvir eder: *"Karnaval kadar boya ve tarih gibi gürültülü olan bu konağa kızmalı mı, gülmeli miydi? Habibullah buna karar veremezken duvardaki büyük resmi gördü: İçinden İsa'sı sökülen ikon çerçevede Hidayet'in yağlıboya resmini!.. İsa Peygamberin birinci mecidî nişanlı Hidayet! Habibullah Efendi düşmüşlere acırdı; ikon çerçeveye baktı, içinden:" Marangozun zavallı İsa'sı iki bin yıldır, kim bilir yaralarına kaç ton boya, ahşap sakalına ne kadar orman harcandı. 'Bir çerçeveyi bile sana çok gördüler.' diye Mesih'e acırken sofanın bir köşesinden Hidayet haykırdı: 'Buyursunlar efendi hazretleri.'(66,67)…"* Habibullah, davet salonunda yalnız kaldığı bir anda bir dükkân kadar küçük Hidayetin kütüphanesine girer. Kütüphane alafranga bir dekorla süslenmiştir. Yazar, hâkim bakış açısıyla bu küçük odayı tasvir eder: *"Bu kütüphane Bizans kiliselerinin yaldızlı, oymalı tahtalarından yapılmıştı; siyah, kızıl sütunlarında sanki Mesih'in hâlâ elleri, ayakları kanıyor, sanki kan pıhtıları, et parçaları titriyor. Raflarında operet generalleri gibi yaldızlı kitaplar duruyor, onların önlerinde de Sevr bisküvilerinde yapılmış Fransa ihtilalcileri küçük heykelleriyle düşünüyorlar (93)."* Avrupaî hayata özenen son dönem burjuvazi Osmanlı aydınının karmaşık ve kirli sosyal ilişkilerini anlatan romanda Hz. İsa ve Mesih göstergeleri kültürel yozlaşmaya göndermede bulunur.

Romanlarda Hz. İsa ile ilgili bulgularımız bize inanç unsurlarının bir toplumun dini yapısıyla birlikte tarihine, sosyal hayatına, görsel sanatlarına ve siyasî duruşuna nasıl uyarlandığını açıkça göstermektedir. Özellikle popüler tarihî romanlarda çok sayıda Hz. İsa ve Mesih'le ilgili bulgularımız Türk toplumunun Hristiyan toplumlarla yakın ilişkisini göstermesi açsından önemlidir. Analiz ettiğimiz *Dağları Bekleyen Kız, Leylaklar Altında, Sinekli Bakkal, Yıldız Yağmuru, Bulgar Sadık* romanlarında Hz. İsa göstergesinin metafora dönüştüğünü tespit ettik. Hz. İsa göstergesinin teşbihli kullanımı romanlarda kullanılan üsluba renk ve zenginlik katmıştır. *Bahar Çiçeği, Çitra Roy ve Babası, Battal Gazi, Kuyucaklı Yusuf* ve *Kılıçaslan* romanlarında Hristiyan kahramanların peygamber inancı reel hayatla örtüştüğünü gördük. *Bir Kız Böyle Düştü, Sinekli Bakkal, Barbaros'un Ölümü* ve *Battal Gazi* romanlarında Hz. İsa sembolünün karşılığı olarak Hristos veya Mesih göstergelerinin kullanıldığını belirledik. *Gece Konuştu* romanında peygamber inancının romana içerik zenginliği kazandırdığını söyleyebiliriz. Hristiyanların peygamber inancı *Battal Gazi* romanında eleştiri konusu olmuştur. Yazar Battal Gazi karakterinin bakış açısını kullanarak Hristiyanların ilahlaştırdığı peygamber inancını tenkit etmiştir.

2.1.2.4. Hristiyanlıkta Kitaplara İman ile İlgili Hususlar

Tespit ettiğimiz kadarıyla *Sinekli Bakkal* romanının dışında Hristiyanların kutsal kitabı İncil romanlarda sembolik olarak geçer. *Sinekli Bakkal*'da norm karakter Vehbi Dede, derin dinî bilgisiyle İncil'den alıntı yaparak konuşur. *Gece konuştu* romanında İncil ölüm döşeğindeki yaşlı bir kadının günah çıkarma âdetinde kullanılmıştır. *Battal Gazi*, romanında zindan sorumlusu Laskarides, zindanın dehşetini anlatırken İncil'de geçen Gayya Kuyusu'na atıfta bulunur.

Hristiyanların kutsal kitabı İncil, tespit ettiğimiz kadarıyla üç romanda kullanılmıştır. Özellikle *Sinekli Bakkal* romanında İncil'den yapılan alıntı romanın içeriğini zenginleştirmiştir.

İncil, *Gece Konuştu* romanında komik bir sahnenin anlatımında geçer. Roman geçimini hırsızlık ve yankesicilik yaparak sağlayan sokak çocuklarının dramını anlatır. Polisten kaçan sokak çocukları Hikmet ve İdris gizlice Hristiyan bir kadının

evine girerler. Kadın, papazın huzurunda günah çıkarmaktadır. Yaşlı kadın'ın anlattığına göre on sekiz yaşında gittiği kilisede yakışıklı bir papaza gönlünü kaptırmıştır. Günah çıkaran Hristiyan kadın kesik kesik konuşarak şu itiraflarda bulunur: *"Fenalıktan korkuyordum, Per… Şeytan beni kandırmasın diye… Hep İncil okuyor, geceleri geç vakitlere kadar oturuyordum (151)."* Romanda kullanılan İncil göstergesi Hristiyanların kutsal kitabıdır. Yazar kullandığı bu göstergeyle Hristiyanların kutsal kitap inancına atıfta bulunmuş olur.

Sinekli Bakkal romanında Peregrini Katolik mezhebinden aforoz edilmiş eski bir rahiptir. Rabia ile evlenmek için Müslümanlığı kabul etmiş ve onunla Sinekli Bakkal semtinde yaşamaya razı olmuştur. Hafız Rabia'yı bir baba şefkatiyle sevip ona zorlu hayat yolculuğunda rehberlik eden Vehbi Dede'nin Rabia ve Peregrini aşkında tereddütleri vardır. Çünkü Perengrini asilzade bir sınıfa mensuptur. Bu statü farklılığının ileride aralarında sorun çıkarabileceğini düşünür. Vehbi Dede, Rabia'yla bu özel konuda görüşürken tereddütlerini İncil'den alıntı yaparak anlatmaya çalışır: *"Nasıl bir aileden geldiğini ne kadar zengin ve servet sahip olduğunu biliyorsun, değil mi? İncil'de bir laf vardır: 'Deve iğnenin gözünden geçebilir, zenginler…'(332)"*. Vehbi Dede, düşüncelerini etkili bir yolla aktarabilmek için İncil'den alıntı yapmıştır.

Battal Gazi romanında İncil, Anemas zindanlarının anlatıldığı bölümde geçer. Zindan sorumlusu Laskarides ağır suç işleyenler için hazırlanan dehşetli ölüm kuyusunu semavî kitaplarda sözü edilen Gayya Kuyusu teşbihiyle tasvir eder: *"Mukaddes kitapların, incilin Kuran'ın anlattığı cehennemdeki Gayya Kuyusu gibi bir kuyunun karanlık dibi gözükürdü. Bu kuyunun içinde aç bırakılmış yılanlar çıyanlar, akrepler, vücuduna sarılacak, insan arayarak kaynaşır dururlardı (181)."* Anlatının bu bölümünde Gayya kuyusunun Hristiyan teolojsinde de bulunduğuna atıf yapılmıştır.

Araştırmamıza dahil olan *Gece Konuştu, Sinekli Bakkal* ve *Battal Gazi* romanlarında biz Müslümanların da semavî olduğuna inandığı Hristiyanların kutsal kitabı İncil'in varlığını tespit ettik. Romanlarda İncil'e atıflar yapılarak sözün itibarı ve tesiri arttırılmaya çalışılmıştır.

2.1.2.5. Hristiyanlıkta Kadere İman ile İlgili Hususlar

Kurgu dünyasında Hristiyan karakterlerin *kader, kısmet, talih ve nasip* inançları dinî esaslarla bir tezat oluşturmaz. Çünkü Hristiyanlar bağlı oldukları mezheplere göre kaderin varlığına inanırlar. Hristiyanlıkta *"kaderi ifade etmek için İngilizcede kullanılan predestination kelimesi, 'önceden belirlemek' anlamına gelen Latince praedestinatio'dan türetilmiştir. Kelime, terim olarak geniş ve dar manalı olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır. Geniş anlamıyla kader, akıl sahibi varlıkları nihai amaçlarına yani ebedi yaşına ulaştırmak için Tanrı'nın tasarladığı planı ifade ederken dar anlamıyla Tanrı'nın kurtuluşa erişecek olanları ezelde seçmesi anlamına gelmektedir."* (Tarakçı, 2010) *"Tanrı, kimlere ilahî lütfunu vereceğini ezelde belirlemiştir. Tanrı'nın bu seçimi, insanların bu dünyada yapacakları iyi davranışlara bağlı değildir. Öte yandan, Tanrı, seçtikleri dışında kalan insanları oldukları hal üzere bırakmıştır. Bu görüşleriyle Augustine tek yönlü bir kader anlayışının temsilcisi olarak görülmektedir."*(Wallace, aktaran Tarakçı 2010) Hristiyan teolojisinde kader inancını farklı bakış açılarıyla bu şekilde görmek mümkündür.

İncelediğimiz dört romanda Hristiyanların kader inancı tespit edilmiştir. Yazarlar Hristiyan kahramanların çevresinde gelişen olayların seyri içerisinde kader inancına ait göstergeleri kullanmışlardır.

Kuva-yı Milliye teşkilatının İngiliz işgal güçlerine karşı verdikleri mücadeleyi anlatan *Allaha Ismarladık romanı*nda işgal güçlerinin komutanının kızı Beti, Türk subayı Yüzbaşı İzzet Bey'e âşık olmuştur. Beti, işgal güçlerine karşı savaş cephesine gönderilen Yüzbaşı İzzet Bey'in öksüz ve yetim yeğeni küçük Emel'i himayesine alır. Beti, küçük yaşta büyük acılar çeken Emel'i hayata bağlamak için elinden gelen gayreti gösterir. Hristiyan genç kız, masum Emel'e kader inancıyla teselli vermeye çalışır: *"Emel yavrum, talih denilen şey, bazen öyle hazindir ki... Uğursuz kader, bir kere yakasına yapışsın insanın! Yoksa, bırakmaz bir daha peşini. Sürüklenip gidersin! En büyük iş, buna mukavemet etmektir. Anlıyor musun kızım! Kadere boyun eğeceğiz, başka çare yok (205)."* Trajik olayların anlatıldığı romanda İslam ve Hristiyan teolojilerine ait çok sayıda dinî sembolün kullanıldığını tespit ediyoruz.

Hristiyanların kader inancını *Çitra Roy ve Babası* romanında da okuruz. Romanda Hindistanlı devrimci gençlerin İngiliz emperyalist güçlere karşı verdikleri mücadele anlatılır (3). İşgalci İngilizlere karşı direniş hareketi başlatan Sita Lal dava arkadaşlarıyla birlikte tutuklanır. Tutuklular arasında Çitra Roy da vardır. Çitra'nın götürüldüğü hapishanede gardiyan Mis Robert, Çitra'ya başından geçen bir aşk macerasını anlatır. Büyük bir tutkuyla bağlandığı aristokrat bir İngiliz ailesine mensup sevgilisiyle evlenemediğine halen çok üzülmektedir. Mis Robert, hüzünlenerek anlattığı bu olayda teselliyi kader inancında bulur. Direniş örgütü içerisinde dinî yanı sarsılan Çitra Roy, kader inancından medet uman Mis Robert'i nükteli bir anlatımla hicveder: *"Hangi kader? Göklerin ortasına asılan, herkesin başına geleceği yazan kader levhası mı? (144)"* Çitra Roy, Mis Robert'in sevdiği adama kavuşamamasını sevgilisiyle aralarındaki sınıf farkına ve fakirliğine bağlar. Ona göre materyalist düşünce manevi mukadderatın üstünde ve ona hâkimdir (145). Hristiyan karakter Çitra Roy, kader inancına felsefî açıdan bakar.

Polisiye roman *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında Necla'yı fidye karşılığında kaçıran haydutlar ve Amerika'da Necla'yı bulmak için görevlendirilen polisler Hristiyan dinine mensupturlar. Haydut Tom ve Parker, Necla'nın babası Fevzi Paşa'dan fidye alabilmek için Necla'yı İstanbul'dan Amerika'ya kaçırmışlardır. Necla'nın babası Fevzi Paşa, Amerikalı polislerle iş birliği yaparak haydutların istediği parayı bankaya yatırır. Fidyeciler polislerin yaptığı takip yüzünden parayı bir türlü alamaz. Çete üyesi Tom, lideri Parker'e Müslüman bir Türk üslubuyla endişesini anlatır: *"Bu parayı almak bize nasip olmayacak galiba (141)."*der.

Hristiyanların kaza ve kader inancını *Hayrettin Barbaros* romanında okumaktayız. Elcezayir'e giren İspanyollar Hızır'a Moncada'nın kaleminden bir mektup göndererek onu tehdit ederler. Romanda montaj tekniğiyle kullanılan bu mektupta geçen şu ifadeler Hristiyanlığın kader inancını ortaya koyması açısında önemlidir: *"Düşün, kardeşin İshak ve talilerin akıbetlerini hatırla. Onların cesaretleri hayatlarına mâl oldu. Eğer sen de bizim gazabımızı kendiliğinden teskin etmezsen yakında onların yanlarına gideceksin. Kader bizi kovalamaktan yoruldu ve bize şimdi durmadan lütuflarda bulunuyor. Biliyorsun ki galebe kaderin emrine*

tabidir (36)." Moncada her ne kadar zalim bir Hristiyan komutan olsa da güçlü kader inancıyla Müslümanlara karşı savaşmaya kararlıdır.

Hayrettin Barbaros, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, Çitra Roy ve Babası ve *Allaha Ismarladık* romanlarında Hristiyan kahramanların bakış açısıyla kader, nasip ve talih göstergelerinin kullanıldıklarını tespit ettik. Romanlarda kullanılan bu göstergeler anlatıma zenginlik katmakla birlikte Hristiyanların kader inancına da göndermede bulunmuşlardır.

2.1.2.6. Hristiyanlıkta Meleklere İman ile İlgili Hususlar

Hristiyanlıkta melek inancı vardır. Melekler, vahye aracılık etmekte baskın bir unsur olmasa da sadece peygamberlere değil insanlara da Allah'ın mesajını ileten fizikötesi varlıklar olarak kabul edilir. Hristiyan teolojisine göre meleklerin cinsiyetleri yoktur, insanlardan farklı bir yapıya sahip ruhani varlıklardır. Kaynaklara göre: *"Hristiyanlıktaki melek inancı büyük oranda Yahudiliktekine benzemektedir. Bu inancın kaynağını Kitap-ı Mukaddes metinleri ve kilise geleneği oluşturmaktadır. Yeni Ahid'de iyi ve kötü melek ayırımı yapılmakta (Matta, 25/4l;Vahiy, 12/7), iyi meleklerin semada ikamet edip Allah'ı tesbih ettikleri ve onun huzurunda bulundukları, onun ordusunu meydana getirdikleri, oradan yeryüzüne indikleri belirtilmektedir. (Matta, 8/1 O; Luka, 1/19)"* Hristiyan karakterlerin melek inancı okuduğumuz romanların bir kısmında kiliselerin iç mekân tasvirlerinde bir kısmı ise pratik konuşmalarında karşımıza çıkar. Hristiyanların melek inancı üç romanda tespit edilmiştir: *Bahar Çiçeği, Gece Konuştu, Çitra Roy ve Babası.*

Bahar Çiçeği romanında Feyhan, Fransız asıllı annesinin mezarını ziyaret etmek için Floransa'ya gitmiştir. Yakın arkadaşı Mina'ya buradan yazdığı mektupta bu şehirde ziyaret ettiği mabetleri ve bu ziyaretindeki intibalarını anlatır. Feyhan, Fara Anjeliko'nun San Marko manastırının beyaz kireçleri üzerine çizdiği resimleri tasvir ederken melekler arasında tasvir edilen Meryem Ana'ya hayran olduğunu söyler (59). Romanda Hristiyan ressamların melek inancının bir tezahürü olarak kilise duvarlarına melek figürü çizdikleri anlaşılmaktadır.

Gece Konuştu romanında Hristiyanların melek inancını gösteren bir olay yaşanmıştır. Roman, geçimini hırsızlık ve yankesicilik yaparak sağlayan sokak çocuklarının dramını anlatır. Polisten kaçan Hikmet ve İdris, ölüm döşeğinde olan Hristiyan bir kadının evinde saklanırlar. Maceracı gençler, kocaman loş bir odada sesizce beklemektedirler. Hasta kadın ve oğlu, evine gizlice giren hırsız çocukların farkında değildirler. Evde yaşananlar gençlerin o anki telaşlı ruh haliyle anlatılır. Hristiyan kadının oğlu, annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır: *"Ana, izin ver… Per Ember'i çağırayım… Günahlarını çıkarsın… Cennetin kapıları ardına kadar açılacak… Melaikeler kanat çırpıp seni selamlayacaklar ana… İsa ordusu muzaffer olacak… Kurt sürüden kuzuyu kapamayacak (149)."* Oğlunun dinî telkinlerinden sonra kadın günah çıkarmayı kabul eder. Realist romanda Hristiyanların melek inancı romana bu şekilde yansıtılmış olur.

Çitra Roy ve Babası romanında Hindistanlı devrimci gençlerin İngiliz emperyalist güçlere karşı verdikleri mücadele anlatılır (3). Roman kahramanları Hristiyan dinine mensup reel kişilerdir. Devrimci Sita Lal, İngiliz emperyalizmi altında sömürülen Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşması için büyük bir mücadele başlatmıştır. Olayların anlatımı sırasında melek bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. Romanın asıl kahramanı Çitra Roy, babasının karşı çıkmasına rağmen Sita Lal'ın düşüncelerini desteklemeye başlar. Bu amaçla İngilizlerin yasakladığı bazı fikir kitaplarını satın alıp okur. Yazar, yasaklı kitapları okumaya devam ettiği için Çitra'ya öfkelenen babasını sorgu meleğine benzetir (32). Filozof Roy, kızına bir zarar gelmemesi şartıyla direniş örgütünün gizli planlarını polis müdürüne verir. Bu ihbarla Çitra Roy dâhil olmak üzere bütün direniş üyeleri tutuklanır. Muhbir filozof Roy, olaydan sonra kızının ve arkadaşlarının hapse atılmasına sebep olduğu için vicdanen huzursuz olur. Kederinden felç geçiren Filozof Roy, kızına bir mektup yazarak suçunu itiraf eder. Muhbirlik yapan Roy, yaşadığı üzüntüyü ve pişmanlığını mektubunda melek inancıyla yansıtmaya çalışır: Roy'un: *"Sana bunları söylemeden de ölebilirim. Fakat öyle hissediyorum ki, ruhumu temizlemedikçe Azrail azap olsun diye canımı almayacak (160)."* şeklindeki ifadeleri Hristiyanların melek inancına göndermede bulunmaktadır. Filozof Roy, dindar bir Hristiyan'dır. İşlediği suçun bedelini ödemeden Azrail'in canını almayacağını düşünür.

Gerçek hayatta olduğu gibi kurmaca dünyasında da Hristiyanların melek inancına sahip olduklarını okuduğumuz *Bahar Çiçeği, Gece Konuştu, Çitra Roy ve Babası* romanlarında tespit ettik. Hristiyan kahramanlar diyaloglarında duygu aktarımları için melek sembollerinden yararlanmışlardır.

2.1.2.7. Hristiyanlık ile ilgili Diğer Hususlar

2.1.2.7.1. Hristiyanlıkta Kutsal Mekânlar ve Şehirler

Hristiyanlığın dinî mekânları kilise, manastır ve patrik Türk sosyal hayatının bir gerçeğidir. Müslüman Anadolu halkı fethettikleri şehirlerde ve beldelerde farklı dinlere mensup halkların dinî yaşantılarına hoşgörüyle yaklaşmış; bu halkların dinî mekânlarında rahatlıkla ibadet etmelerine imkân sağlamıştır. Bugün ülkemizde yoğunluğu İstanbul merkezinde olmak üzere çok sayıda kilisenin bulunması bu hoşgörüden kaynaklanır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra kiliselere hiç zarar vermediği hatta yetkilerini arttırarak onları muhafaza ettiği bilinen bir gerçektir. Günümüzde İstanbul'da bulunan Fener Rum Patriği (XV. yy.) Ortodoks kiliselerinin sembolik bir devamı olarak hizmetine devam etmektedir.

Kilise, *"Hristiyan geleneğinde hem kutsal mekânı yani tapınağı, hem de yerel ya da evrensel Hristiyan toplumunu veya Hristiyanlıktaki çeşitli akımları (mezhepleri) ifade eden terimdir. Katolik Kilisesi, Protestan Kilisesi gibi."* (Gündüz, 1998:220) Kilise, Hz. İsa ve Tanrı'nın meydana getirdiği birliği temsil etmesi açısından Hristiyan toplumlarda önemsenir.

Türk toplumu kiliseleri tanıdığı kadar manastırları işlevsel özellikleriyle tanımamaktadır. Çünkü ülkemizde aktif olan manastır bulunmamaktadır. Manastırlar kendilerini sosyal hayattan tecrit ederek Allah'a adayan kişiler için hazırlanmış özel tasarımlı binalardır. Manastırlarda inzivaya çekilen kişilere keşiş denir. Manastırlarda yaşayan keşişler, kendilerini Tanrı için çalışmaya, ona ibadet etmeye, dini okuyup araştırmaya adarlar. (Gürkan, 2003) *Sinekli Bakkal* romanında eski rahip Peregrini geçmiş hayatında keşiş olarak kaldığı manastırı aklında kaldığı kadarıyla realist bir gözlemle anlatır. Anlatımlarında olumsuz bir tablo çizer (256).

Özellikle aşk temasında kaleme alınan romanlarda kiliseler, manastırlar ve patrikler dinî bir misyon yüklenmezler. Dinî kurumlar sosyal hayatın bir yansıması olarak romanda daha çok dekor görevi üstlenirler. Tarihî popüler romanlarda ise durum farklıdır. Özellikle kiliseler ve patrikler Türk Devleti'ni içeriden yıkmaya çalışan bir örgüt evi gibi çalışırlar. Kiliselerde toplanan Hristiyan halk Osmanlı donanmasının Haçlılara mağlup olması için dua ederler. İşgal yıllarının kargaşa ortamını fırsata dönüştüren en aktif dinî cemiyetler yine kiliseler olmuştur. Kiliseler bu tip romanlarda gerçek hayatta görüldüğü gibi ayinlerin yapıldığı mekânlar da olarak kullanılırlar. Ayin terim olarak: *"Dinsel bir amaçla günahlardan sıyrılmak, sevap elde etmek kötü güçleri kovmak, ilahi güçleri yardıma çağırmak vb. gayelerle münferit ya da toplu şekilde yapılan ibadet; ritüel" anlamına gelir.*" (Gündüz, 1998:51) Ayinler bütün dinî geleneklerin temel özelliklerinden birisidir. Din ve inançların farklı ayin şekilleri olabileceği gibi birçok dinde görülebilen ortak ayinler de vardır.

Hristiyanların Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer olarak kutsal değer verdikleri Kudüs ise tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece *Battal Gazi* ve *Kılıçaslan* romanlarında geçmektedir. Hristiyan teolojisine göre Hz. İsa, peygamberlik görevini yerine getirdiği 30 yılında Kudüs toprakları üzerinde yaşayan halkı yönetim aleyhine kışkırtıp bazı olaylara ve karışıklıklara sebebiyet verdiği için Roma hükümdarı tarafından çarmıha gerilerek idam edilmiştir. Hz. İsa ölümünden üç gün sonra tekrar diriltilmiş havarileriyle görüşmüştür. Kudüs toprakları üzerinden kıyamet vakti dönmek üzere göğe çıkarılmıştır. (Aydın, 2002:148) Hristiyanlar Hz. İsa'nın Kudüs'te yaşadığı bu maceradan dolayı Kudüs'ü kutsal görürler. Kudüs'ü ziyaret eden Hristiyanlar hac ibadetini yerine getirdiğine inanır. (Yücetürk, 1983)

Hristiyanların kutsal mekânları hakkında teorik bilgiler verdikten sonra bu kategorideki bulgularımızı açıklayalım:

Hristiyan dünyasının Anadolu Selçukluları üzerine saldırmalarının en büyük sebebi kutsal Kudüs şehridir. *Kılıçaslan* romanında, Hristiyan Avrupa âlemi ve Bizanslılar Kudüs'ü ele geçirmek için Selçuklu İmparatorluğu'na karşı birinci ve ikinci Haçlı seferlerini düzenlerler. Papa, Hristiyan dünyasını Selçuklular aleyhine kışkırtmak için *"Hristiyanlık elden gidiyor, Kudüs'e giden hacılara Türkler yol*

vermiyor." şeklinde propaganda yapar (123). Papa, Avrupalı Hristiyanları Türkler aleyhine daha fazla tahrik etmek için Türklerin Kudüs'e gitmek isteyen Hristiyanları katlettiklerini ilan eder (176). Haçlı seferlerinde bütün Hristiyan askerlerin göğüslerinde kırmızı haç resimleri ve üzerlerinde *"Ya Kudüs Ya Ölüm"* yazılı levhalar bulunmaktaydı. *"O derece mutaassıp idiler ki, İsa namına ve İsa'dan geri olanları kesmeye ve katletmeye sanki Allah'tan emir almışlardı (189)."* Romanda Kudüs şehrinin Hristiyan dünyası için kutsallığına bu şekilde atıf yapılmıştır.

Kilise ve manastır gibi Hristiyanlığa ait kutsal mekânların en yoğun kullanıldığı romanlardan biri de Battal *Gazi* romanıdır. Romanın realist ve tarihî özellikleri belirgindir. Orta Çağ dinî hayatı romana başarıyla yansıtılmıştır. Vaka örgüsünün büyük bir bölümü Hristiyan medeniyetinin ana mekânlarından biri olan İstanbul'da geçer. Vaka zamanı VIII. yüzyıldır. Dönem itibariyle din adamlarına, keşişlere, papazlara, hocalara dokunmak büyük günah sayılır. Bir katil, bir kilise veya bir mescide girip saklansa onu oradan kimseler alamazdı. Din teşkilâtlanmış, İstanbul'daki patriğe bağlı manastırları köylere kadar kol salan küçük kiliseleriyle birbirlerine ekli bir zincir hâlinde bütün memlekette tek kuvvet hâline gelmeye başlamıştı (83). Vaka örgüsünde Ayasofya Kilisesi ve Aya Yani manastırı iki önemli kutsal mekândır. Ayasofya Kilisesi Başpapazı Ayos Yani, Kudüs'ten gelen keşiş yeğeni Sarı Koço'yu kilisesinde misafir eder. Kilisenin tasviri yazar-bakış açısıyla yapılmıştır: *"Öbek öbek somaki mermer sütunlar dibinde kırk elli papaz kendilerinden geçmiş dua ediyor, gümüş kaplı kapılardan keşişler girip çıkıyor, ta ilerde imparatorun altın yaldızlı Narteks denilen giriş avlusu üstündeki köşkü parlıyordu (21)."* Aksiyoner olayların anlatıldığı romanda Cafer (Battal Gazi), asıl karakterdir. En büyük amacı babasını öldüren Bizans imparatorundan intikam almaktır. Hedefinde Bizanslıların elinde tutsak edilen Malatya serdarı Abdüsselam'ı kurtarmak da vardır. Bizanslıların başkenti İstanbul'a geldiğinde gizlice Allah'ın muhteşem evi Ayasofya Kilisesi'ne girer. Kilise'nin içindeki çok sayıda karmaşık odalardan geçerek imparatorun sarayına ulaşmaya çalışır (27-30). Romanın bu sahnesinde Ayasofya'nın iç mimarisi detaya inilmeden tasvir edilir. Yazar, vaka örgüsünde ismi anılan Aya Yani manastırı hakkında ansiklopedik bilgiler vermiştir: *"Aya Yani manastırı Sen jan Dö Stüdiyen manastırı. Bu manastırın başında Teodor adında imparatorla hatta İstanbul patriği Nisefor (Niceohore) ile açıkça mücadele*

eden bir Ermeni papaz vardır (23).” Romanda kullanılan Hristiyanlığa ait dinî göstergeler vaka zamanının sosyal ve siyasal özelliklerini yansıtmaktadır. Romanda kutsal şehir Kudüs’ten de söz edilmiştir. Başpapaz, keşiş yeğeni Sarı Koço’yu İmparator Vesilas’la tanıştırırken yeğeninin kutsal Kudüs’ten geldiğine özellikle vurgu yapar. Keşiş Sarı Koço ve İmparator Vesilas arasında geçen sohbetin konusu Kudüs olur. Keşiş Sarı Koço sohbet sırasında İmparator Vesilas’a Hz. İsa ve Kudüs ilişkisini anlatır. Keşiş Sarı Koço’nun verdiği bilgiye göre Hz. İsa, Kudüs’e fakirlere yardım ve insanlara adalet dağıtmak için gitmiştir. Kudüs’e Allah’ın oğlu olduğunu ve imparatorluğunu ilan etmek için gitmemiştir (25). Romanda Kudüs’ün Hristiyan Bizanslılar için kutsal sayıldığı açıkça belirtilmiştir (20-26). Roman, Türk ve Hristiyan medeniyeti arasındaki çatışmaları konu edindiği için Hristiyanların dinî mekânları romanda sıklıkla geçmektedir.

Tekrar Unsurları: (20, 21, 28, 29, 66, 67, 68, 83, 84, 85, 110, 160, 165)

Aşk Yarışı romanında bir Ermeni kilisesi olan Surp Agop'un ismi anılmıştır. Dedikodu meraklısı Kapıcı Avadis Ağa, Hikmet Bey’e apartman komşuları İzzet Bey’in Matmazel Anastasya’ya göz koyduğunu söyler. Bildiklerini şaşkınlık ve heyecan içerisinde anlatmaya çalışan Ermeni kapıcı Surp Agop’a mum adadığını söyler (95).

Türk milliyetçiliğinin hâkim hisleriyle kaleme alınan *Dünkülerin Romanı* eserinde roman kahramanlarından Ahmet Rıfkı'nın bakış açısıyla Hristiyanların ibadet mekânı patrikhaneler eleştirilir. Türk insanı memleketin selameti için cephelerde nöbet tutarken patrikhaneler Osmanlı yönetiminde hâkim bir güç olmuştur (52). Kiliseler âdeta Osmanlı Devleti’ne karşı kullanmak üzere silah deposu haline getirilmiştir.

Tekrar Unsurları:(11, 22, 52, 131, 146, 169)

Kır Çiçeği romanında vaka zamanı Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda Türk topraklarının işgal edildiği yıllardır. Savaş Osmanlı Devleti’nin yenilgisiyle sonuçlandıktan sonra Türk topraklarında yaşayan Ermeniler fırsatı değerlendirip memleketin farklı bölgelerini işgal etmeye başlarlar. Ermeni zabitleri işgal ettikleri

şehirlerde yetim ve öksüz Türk çocuklarını asimile etmek için onları Ermeni ailelerinin himayesine verirler. Romanın merkezi kahramanı Çiçek de bu çocuklardan biridir. Ermeni aile öksüz kızı kendi dinlerine alıştırmak için kiliseye götürür (58). Hristiyan Ermeni aileleri, yanlarına aldıkları Türk çocuklarını sık sık kiliseye götürerek onları kendi dinlerine göre yetiştirmeye çalışırlar. Kiliselerin işgal yıllarındaki aktif rolü romana başarıyla yansıtılmıştır.

Tekrar Unsurları: (54, 55, 56, 57, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 82, 126)

Ercüment Ekrem Talu, mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında vakayı dört ana karakter çevresinde kurgulamıştır**:** Meşhedi Cafer, Torik Necmi, Fettah Ağa ve Ermeni yaver Mikâil Efendi**.** Ermeni Mikâil Hristiyan'dır. Romanda kilise, Mikâil'in bakış açısıyla geçmektedir. Meşhedi ve arkadaşları aslan avı için gittikleri çölde, yollarını kaybedip fırtınaya yakalanırlar. Bu sırada Mikâil Efendi daha önce okuduğu seyahatnamenin etkisiyle, aç kalırlarsa arkadaşlarının onu yiyebileceğini düşünür. Korku ve endişeye kapılan Mikâil bu tehlikeyi atlatırsa kiliseye gidip yüz bir tane mum yakacağını ahdeder (148).

Bahar Çiçeği romanında da Feyhan yakın arkadaşı Mina'ya yazdığı mektubunda yıllar önce babası ve Fransız asıllı annesiyle Fransa'ya giderken Erekteiyon mabedini ziyaret ettiklerini anlatır (24). Yine aynı şekilde arkadaşı Mina'ya yazdığı farklı bir mektubunda Fransız asıllı annesinin mezarını ziyaret etmek için Floransa'ya gittiğinde görüp hayran kaldığı Santa Marya kilisesini ve San Marko manastırını tasvir eder. Feyhan özellikle Manastır'ın duvarlarında melekler arasında tasvir edilen Meryem Ana figürüne hayran olmuştur (57, 58, 59). Dinî mekânlara meraklı olan Feyhan, arkadaşı Mina'ya yazdığı 1931 tarihli mektubunda da: *"Dün gece Hollivut'un misafiri idik. Evvela Saint Eustache kilisesine gittik, ayin dinledik (63)."* ifadelerini kullanır.

Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı *Allaha Ismarladık romanı*nda Hristiyan karakter Beti işgal güçleri generali Hamilton'un kızıdır. İstanbul'da Kuva-yı Milli'ye teşkilatı üyesi Yüzbaşı İzzet Bey'e gönlünü kaptıran Beti, sevgilisinin cephede öldürüleceğinden endişe edip dua etmek için kiliseye gitmiştir.

Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında Hristiyan teolojisine ait dinî göstergelerden mümkün olduğunca yararlanmıştır. Romanın Rabia'dan sonra en önemli karakteri eski rahip Peregrini'dir. Katolik kilisesi tarafından aforoz edilen Peregrini, iç huzura kavuşmak için İstanbul'a gelmiştir. İnanç krizi yaşayan Peregrini'nin mutasavvıf, gönül ehli Vehbi Dede'yle tanışması kendisi için büyük şans olur. Samimiyetine ve dürüstlüğüne çok güvendiği Vehbi Dede'ye dinsizliğine sebep olan bazı olayları anlatır. Küçüklüğünde onu dinden soğutan en önemli olay annesinin saplantı derecesinde kiliselere olan tutkunluğudur. Annesinin kilisenin kuytu köşelerinden hiçbir zaman ayrılmaması ve her hafta günah çıkarmak için kiliseye gitmesi dinî yanını sarmıştır (251). Peregrini bu olayı zihninde canlandırırken Katolik dininin günah çıkarma âdetini eleştirir. Peregrini'nin *"Katolik kilisesi benim anamın bütün varlığını emdi içine aldı (255,256)."* sözleri dinsizliğine sebep olan psikanaliz gerçeğini ortaya çıkarır. Peregrini'nin karmaşık ruh halini fark eden Vehbi Dede, ona Müslümanları İspanya'dan kovdukları zaman Hristiyan olmuş eski bir Müslüman ailesinden gelmiş olabileceğini ve birgün ihtida edebileceğini söylemesi üzerine Peregrini, savunmacı bir refleksle şu cevabı verir: *"Haklı olabilirsin. Bende Hristiyan kilisesine karşı irsi bir kin olabilir. Fakat bundan sonra hiçbirinin çerçevesine girecek değilim (257)."*Geçmiş yıllarında manastırlarda rahiplik yapan Peregrini, Vehbi Dede'yle aralarında geçen din ve felsefe konulu sohbetlerde kendisini din olgusundan soğutan manastır gerçeğini şu cümlelerle itiraf eder: *"Katı, soğuk taşlar üstünde saatlerce diz üstü ettiği dualar, çan sesleri, günlük kokuları, org sesleri. Karataşları titreten derin ve uzun sesler! Sonra murakabeler ateşli mizacının en küçük hamlesini kırmak için bitip tükenmeyen riyazat(256)."* Peregrini on beş yıl önce papa tarafından aforoz edilip manastırdan kaçmıştır. (116). Modern çağda kilise ve manastırlarda uygulanan pozitivizme ve realizme aykırı ibadet şekilleri Hristiyan kahramanın inanç bunalımının temel sebebi olmuştur. Romanda kilise ve manastırlarda tatbik edilen günah çıkarma ve aforoz etme eleştiri konusu olmuştur.

Şair/Yazar Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Yıldız Yağmuru* romanında manastır, başkahraman Ahmet Ziya'nın sevgilisi Sara'dan ayrı olmanın hüznüyle yaşadığı kaotik ruh halini yansıtmak için kullanılmıştır. Çamlıbel başkahramanının ruh halini kahraman-bakış açısıyla tahlil eder: *"Sara belki doğru düşünüyordu. Kim bilir belki*

onun dediği gibiyim. Sara ister ki benim mabedimde yanan tütsü, gülen put ve çalan çan yalnız kendi olsun… Meryem kandilin önünde ve gümüş çerçevenin içinde tapılacak bir azizdir. Onu kandilinden ve çerçevesinden ayırdığımız, genç bir kadın olarak karşımıza aldığımız gün, ibadetin şekli elbet değişir. Meryem, yalnız bir kadın olarak düşünülseydi, yirmi asır değil yirmi yıl bile ruhlarda hüküm sürmezdi. Maddenin hayatı ruhun ömrü yanında ne kadar boysuz kalıyor. Sara bunu düşünür. İhtiras gibi süreksiz olmaktansa muhabbet gibi sonsuz olmayı üstün buluyor. Haksız mı? O manastıra kapanmış insanların ölünceye kadar andığı Meryem olacak! Hem o kendini Şemseddin Ali'ye vakfetmekle birlikte bir manastırdan ziyade bir zindana bir mezara gömülmüş oluyor. Onun çektiği ve çekeceği matemlerin yanında benim üzüntüm konuşulmaz bile (366,367)" Romanda manastırın dinî bir anlamı yoktur. Metafora dönüşen gösterge anlatıda söz sanatı amacıyla kullanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanıp dağıldığı dönemlerde ülkemizde bulunan kiliselerin hangi amaçla kullanıldıklarını *Dadaş Kız* romanında görmekteyiz. O yıllarda ülkemizde yaşayan Ermeni papazlar siyasî bir örgüt lideri gibi Ermeni milisleri kiliselerde toplayarak onları Türkler aleyhine kışkırtmaktaydılar. Osmanlı-Rus savaşını fırsat bilen Ermeniler bu dönemde Erzurum'u ele geçirmek için ayaklanmışlardı (51, 67, 120). Fakat kahraman Erzurum halkı Ermeni komitelerinin hain emellerinin gerçekleşmesine engel olmuşlardı.

İskender F. Sertelli'nin *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında Hristiyanların kutsal mekânı kilise geçmektedir. Romanın kötü karakteri haydut Parker fidye almak için milyoner Hopkins'i kaçırır. Hopkins'in öldüğü sanılması için yatına bir ceset bırakılır. Hopkins'in kız kardeşi olduğunu söyleyen bayan Margret cenazeyi alarak kiliseye götürür (87). *"Burada ziyaretçilerin karşısında çıkan bir papaz, kısa bir tedfin töreninden sonra, Margirt'in yanına sokuldu. 'Milyoner Hopkinsin cesedini muteber ölüler köşesine gömmek için iki yüz dolar vereceksiniz,' dedi (87)."* Rüşvet teklifi kabul edildikten sonra cenaze kiliseden çıkarılıp mezarlığa götürülür (88). Kilise göstergesi vakada fon bir mekân olmanın ötesinde mistik bir anlam içermemektedir.

Barbaros'un Ölümü romanında kilise vaka örgüsünde sıklıkla tekrar edilir. Romanın en hareketli ve heyecanlı olayları Hristiyanların donanma komutanı Andrea

Dorian ile Osmanlı donanma komutanı Barbaros arasındaki savaşların anlatıldığı bölümde geçer. Savaşta bir ara Barbaros'un ölüm haberi yayılmış bunu duyan İtalyan halkı kiliselere akın ederek okunan haleluyaları zevkle dinlemeye başlamışlardır. Hristiyan halk Barbaros'un ölüm haberini kısa zamanda kutlamaya çevirir. Kilise de çanlar aynı zamanda ve aynı ahenkte çalar. Hristiyanlar, kalplerine korku salan Barbaros'un ölüm haberini aldıklarında kiliselerine gidip ayinler düzenlerler. Fakat Barbaros'un yaşadığı haberini alan Hristiyan halk, büyük bir üzüntüyle yas tutarlar. Romanın bu sahnesinde karşılaştığımız haleluya terimi Müslümanlıktaki âmin ifadesinin karşılığıdır. (Gündüz, 1998:154) Hristiyanlar sevinç veya hüzünlü anlarında Allah'a şükür anlamına gelen bu ifadeyi kullanırlar.

Tekrar Unsurları: (152, 159, 167)

Bir Sürgün romanında Kilise, silik bir ifade olarak geçer (113). Doktor Hikmet, 1904 yılında İzmir limanından özgürlüğün ve medeniyetin beşiği olarak hayal ettiği Paris'e gitmek için yolculuğa çıkar. Uzun süren vapur yolculuğundan sonra Marsilya'ya ulaşan Doktor Hikmet, buradan Paris'e gitmek için bir trene biner. Doktor Hikmet'le aynı kompartımanda yolculuk eden şişman bir adam, Fransa'yı tanıtırken Yahudilerin Fransa'sı ifadesini kullanır. Doktor Hikmet'in yanındaki sıska ve uzun boylu genç adam bu sözden rahatsız olur. Bu rahatsızlığını: *"Rica ederim Mösyö, rica ederim, karşınızdaki bir Yahudi'dir. Ve Yahudiliğe müftehirdir (52)."* cümleleriyle dile getirir. Şişman adam bu tepkiye karşılık şahsen hiçbir dine mensup olmadığını kiliseye bile gitmediğini sadece bir vatanperver olduğunu söyler.

Hayrettin Barbaros romanında Hristiyan halkın kiliselerine verdikleri büyük değeri görebiliyoruz. İspanyollar gelirlerinin beşte birini kiliseye bağışlayarak kiliselerini sürekli güçlü tutmaya çalışmaktadırlar (66). Bu dönemde kiliseler ibadet yeri olmaktan çıkmış siyasî faaliyetlerin yapıldığı kurumlar haline gelmiştir. Kilise mensupları dinî misyondan çok siyasî vazifeler üstlenmişlerdir. Romanın en hareketli ve heyecanlı olayları Andrea Dorian komutasındaki Hristiyan donanmasıyla Osmanlı donanması arasındaki savaşların anlatıldığı bölümde geçer. Savaşta bir ara Barbaros'un ölüm haberi yayılmış bunu duyan İtalyan halkı kiliselere akın ederek okunan haleluyaları zevkle dinlemeye başlamışlardır. Bu müjdeli haber karşısında

kilisede çanlar aynı zamanda ve aynı ahenkte çalıyor ve insanlar mihraplar ve mumlar arasında secde ediyorlardı (109, 110).

Üç İstanbul romanında Ayasofya Camisi'nden kilise olarak söz edilmiştir. Hidayetin konağında burjuvazi karakter Doktor Haldun, Tapu Müdürü Senih Bey'le sohbet etmektedir. Tapu Müdürü'nün sözünü tamamlamasına izin vermeden nükteli ve alaycı bir üslupla Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği gün Ayasofya kilisesinde yaşanıldığına inanılan bir hikâyeyi anlatır: *"Hani bir hikâye var, Fatih İstanbul'a girdiği gün Bizans papazları Ayasofya kilisesine kapanmışlarmış, Allah'a yalvarırlarmış, Türkler Avrupa'ya girince duvar yarılmış, papazlar da ellerinde altın kadehlerle bu yarıktan çıkıp kaybolmuşlarmış, bütün Rumlar beklerlermiş bir Ortodoks hükümdar gelecekmiş; Ayasofya'ya girecekmiş, duvar tekrar açılacakmış, bu papazlar da aynı yarıktan Ayasofya'ya girip fetihte yarım kalan ayinlerini tamamlayacaklarmış; yani mış, mış, mış (88,89)."* Doktor Haldun, her ne kadar alafranga düşkünü, Batı hayranı bir tip olsa da milli duygulardan büsbütün kopmuş değildir. Hristiyanlar arasında dilden dile dolaşan bu tarihi efsaneyi ironik bir üslupla anlatıp ciddiye almadığını hissettirir.

Hristiyanlıkta Kutsal Mekânlar ve Şehirler başlığı altındaki bulgularımız, Türkiye coğrafyasında yaşayan Hristiyan toplumların Türk halkıyla olan sosyal, siyasal ve kültürel ilişkileri ortaya koyması açısından önemli olmuştur. Tarihî *Battal Gazi, Hayrettin Barbaros, Dadaş Kız* ve *Barbaros'un Ölümü* romanlarında kiliseler ve patrikler, Müslüman Türk devletlerini yıkmaya çalışan birer örgüt evi gibi faaliyet gösterirler. Bu romanlarda kiliselerin kutsal ve mistik bir anlamı bulunmaz. Milli Mücadele yıllarını anlatan romanlarda da kiliseler aynı misyonu yüklenmiştir. *Kır Çiçeği* romanında Ermeni aileler, yetim Türk çocuklarını kiliselere götürerek onları Hristiyanlaştırmaya çalışırlar. *Dünkülerin Romanı*'nda cephanelik haline getirilen kiliselerden söz edilir. *Sinekli Bakkal* romanında manastır ve kiliselerin yozlaşan yanları irdelenir. *Bir Sürgün, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, Allaha Ismarladık, Bahar Çiçeği, Üç İstanbul, Yıldız Yağmuru, Yosma, Meşhedi Aslan Peşinde* ve *Aşk Yarışı* romanlarında kiliseler, Hristiyan medeniyetine ait birer fon mekân olmanın ötesinde farklı bir anlam içermezler.

2.1.2.7.2. Vaftiz ve Aforoz

Hristiyan teolojisine ait vaftiz ve aforoz kavramları araştırma kapsamında olan romanlarda eleştiri, retorik ve reeli yansıtma amacıyla kullanılmıştır. Vaftiz, dine girmek, büyük günahlardan, kirli geçmişten temizlenmek ve kutsal hayat tarzına kavuşmak için belli usullere riayet etmek suretiyle su ile yapılan bir ayindir. *"Hz. İsa ile Hristiyanlık tarihi içinde yer alan vaftiz, şekli ve gayesi farklı da olsa, Yahudilik başta olmak üzere, birçok dinde görülmektedir."*(Erdem, 1997) Katoliklerin dinî pratikleri arasında olan aforoz ise bir kişiyi kilise cemaatinden atmak, cemaat dışı ilan etmektir. *"Katolik kilisesine göre iki tür aforoz vardır. Bunlardan birincisi kişinin yalnızca kilise ayinlerine katılmasını yasaklarken, diğeri aforoz edilen şahsın tümüyle kilise cemaatinin dışında ilan etmektedir. Aforoz etme hakkına sadece papa, piskoposlar ve konisiler sahiptir."*(Gündüz, 1998:18) Araştırma kapsamında olan romanlarda vaftiz ve aforoz göstergeleri gerçek anlamda kullanılmakla birlikte genelde retorik amaçlı karşımıza çıkmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Ermenilerin Türkiye'de yaptıkları zulümleri konu edinen *Kır Çiçeği* romanında zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışılan küçük çocukların dramı anlatılır. Ermeni ailelerin himayesine verilen çocuklardan biri de Çiçek'tir. Çiçek beraber yaşadığı Ermeni ailesiyle birlikte gittiği kilise ayininde gözlemlerini anı defterinde anlatmıştır. Anı defterinin bu bölümünde Hristiyanların vaftiz geleneği dolaylı anlatımla sahnelenir: *"Büyük papaz bir kitap açtı, bir şeyler okudu, ötekiler de okudular. Sonra iki elini mermer havuzdaki suya batırdı. Islak ellerini başıma koydu, tiksindim. Bütün kuvvetimle beni tutan ellerden kurtulmak istedim. Bırakmadılar daha birçok dualar okuduktan sonra papazlardan biri büyük bir deftere yazılar yazdı (62)."* Milli Mücadele yıllarının yaşandığı dönemde Hristiyan ulusların Anadolu halkını asimile etme politikası, romanda açıkça görülmektedir.

Vaftiz, *Bahar Çiçeği* romanında nükteli kullanılmıştır. Suad'ın Fransa'daki okul arkadaşları ona "Büyük Prens" lakabını takarken bu isim öncesi vaftiz töreni yapacaklarını söylerler (90). Romanın üçüncü bölümünde de Paris katedralinin insana kasvet veren ağır atmosferinden kısaca söz edilmiştir (140).

Sinekli Bakkal'ın erkek başkahramanı Peregrini eski bir Katolik rahibidir. Manastırdan kaçtıktan sonra Papa tarafından aforoz edilmiştir (116). Aforoz edildikten sonra İstanbul'a gelen Peregrini Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağında tanıştığı Hafız Rabia'yla evlenebilmek için ihtida etmiştir (326).

Battal Gazi romanında Bizanslı güzel kız Elenora, bir Müslüman erkeğe âşık olmakla günah işlediğini düşünür. Bu sebeple günah çıkarmak için keşiş Surp Vartan'ın yanına gider. Vicdanlı Keşiş Vartan, Hristiyan genç bir kızın Müslüman bir erkeğe âşık olduğu için günah çıkarması gerekmediğini söyleyerek bu arada kendi inançlarındaki hurafe inanışları da eleştirir: *"Hayır kızım! Semaların tek hâkimi olan Cenab-ı Hak bizim hiçbirimize böyle bir hak vermedi. Kimselerin cennet cehennem tellallığı etmeye hakkı yoktur. Günahlarımızı affedici olan Allah, daima hoş görecek, ufak sevaplarımızı bile büyülterek biz haylaz ahlâksız çocuklarıyla öğünecektir (166)."* Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleri arasında uzun yıllar tartışma konusu olan *günah çıkarma* inancı kurgu dünyasına başarıyla yansıtılmıştır.

Hristiyan teolojisine ait *günah çıkarma ve vaftiz* sembolleri *Bahar Çiçeği, Kır Çiçeği Sinekli Bakkal* ve *Battal Gazi* romanlarında karşımıza çıkmıştır. *Sinekli Bakkal ve Battal Gazi* romanlarında günah çıkarma âdetinin rasyonalizme aykırı yönüne dikkat çekilmiştir.

2.1.2.7.3. Hristiyanlıkta Batıl İnançlar ile İlgili Hususlar

Batıl itikatlar insanlık tarihi kadar eski olup etnik kökeni ne olursa her toplumun sosyal ve bireysel hayatında görebileceğimiz dine aykırı inanç unsurlarıdır. Bugün Müslümanların olduğu kadar Hristiyan ve Yahudi toplulukların da sosyal ve bireysel ilişkilerini etkileyen batıl inançları vardır. *"Yahudilikte Tevrat'ın yere düşmesinin felâkete, köpeğin ulumasının ölüme, ay tutulmasının belâya işaret etmesi; Hristiyanlıkta evlerin kapılarına at nalı asılması, 13 rakamının kullanılması ve aynanın kırılmasının uğursuzluk getireceğine inanılması, baykuş ötmesinin ölümü haber verdiğine, kara kedi görenin belâya uğrayacağına dair anlayışlar bu bâtıl inançların sadece dile getirilebilecek bir kaç örneklerini teşkil etmektedir"* (Ateş, 2005: 466,467)

İçinde Hristiyan kahramanların bulunduğu romanların bir kısmında Hristiyan kültürüne ait birtakım batıl inançlar tespit edilmiştir. *Aşk Yarışı* romanında dedikodu meraklısı kapıcı Avadis Ağa, Hikmet Bey'e apartmandaki İzzet Bey'in Matmazel Anastasya'ya göz koyduğunu söyler. Avadis Ağa, bu yasak aşk karşısında şaşkınlıktan ölmezse Surp Agop kilisesine mum adadığını söyler (94). Avadis Ağa'nın dileği için kiliseye mum adaması Hristiyanlığa ait bir batıl inançtır.

Dolunay ve Ayça aşkını anlatan *Aşk* romanında kahramanların bir kısmı Hristiyan dinine mensuptur. Ayça'nın hastalığında Rahip Tarkom tedavi için eve gelir. Rahip gökyüzündeki Ay'a bakıp bu yılın bereketli geçeceğini söyler. Rahip'in bu fikre nasıl ulaştığı hakkında romanda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ay'a bakarak yılın bereketli geçeceği inancını Hristiyanlıkla ilgi batıl bir inanç olarak değerlendiriyoruz (152).

Hristiyanların hurafe inanışları *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında niteliklidir. Fidye çetesi lideri Parker, Amerika'da zengin bir iş adamı olan Hopkins'i kaçırır. Onun kimliğini kullanarak ülke ülke gezip genç kızlarla gönül eğlendirir. Polisi oyalamak için Hopkins'in yatına bir ceset bırakır. Polis cesedin Hopkins'e ait olduğunu düşünür ve cesedi morga kaldırırlar. Cesedi taksisinde taşıyan adam, aldığı paranın karşılığında: *"Ne uğurlu bir sabah (87)"* der. Hristiyanların uğur inancı şoförün bu ifadelerinde görülmektedir. Haydut Parker, zengin ve şöhretli Fevzi Sadullah Paşa'nın kızı Necla'yı da İstanbul'dan Amerika'ya kaçırır. Amerika hükümeti rehine krizini çözmek için ünlü dedektif Tomson'u görevlendirir. Hilekâr haydut Parker dedektif Tomson'u tuzağa düşürmek için yazıhanesine bir not gönderir. Yazıhanesindeki notu okuyan Tomson, Amerika'nın meşhur oteli Vinster Garden'e gider. Vinster Garden'de beklerken yanına yaklaşan kadın ona çiçek satmak ister, ancak Tomson çiçek almayı reddeder. Kadın da: *"Ben uğurlu bir kadınım. Benden bir çiçek alsaydınız bu gece işiniz rast gidecekti (121)"* der. Tomson bu inanca itibar etmese de çiçekçi kadını kırmamak için uzattığı çiçeği alır. Bu arada Haydut Tom ve çete arkadaşı Parker, Fevzi Paşa'ya mektup yollayıp kızı için üç yüz milyon fidye isterler. Necla'nın babası Fevzi Paşa Amerikalı dedektiflerle iş birliği yaparak parayı bankaya yatırır; ancak haydutlar Amerikalı polislerin yaptığı baskınla fidyeyi almaya muvaffak olamazlar. Haydut Tom, bu durumdan sıkılarak

alacakları paranın uğursuz olduğunu iddia eder (142). Aksiyoner olaylar zincirinde Aslan Turgut, Necla'yı rehin alan Parker tarafından tuzağa düşürülür. Polis Tomson, Aslan Turgut'u kurtarmak için Meksika'ya gider. Kurtarma operasyonu yapılacağı sırada sel gibi yağmur yağmaya başlar. Yağmurun yağması Tomson'un moralini çok bozar. Çünkü yazar-anlatıcının aktarımıyla: *"Amerikan'da polis memurları iş başında iken yağmur yağmasını uğursuzluk sayarlardı (228).*" *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanı Hristiyan toplulukların batıl inançlarını yansıtması açısından zengin içeriklidir.

Battal Gazi romanında şövalye Todori, Bizanslılar adına Battal Gazi'yle teke tek çarpışırken onun cesaretine ve yiğitliğine hayran kalarak Müslüman olur. Bizans ordusu Todori'nin Battal'ın kellesini koparacağını beklerken Battal'la dost olmasına ve din değiştirmesine büyük tepki gösterir. Ayasofya Başpapazı Ayos Yani: *" Sihir büyü! Şövalyeyi cazuladı. Hilekârlık ettiler. Lanet, bu şeytanın işidir (77)."* diyerek bağırmaya başlar. Şövalye Todori, Başpapaz'ın bu sözlerine gülerek onunla dalga geçer. Todori, Müslüman olduktan sonra aforoz edilir.

Hristiyan dinine mensup toplulukların batıl inançlara sahip olduklarını *Battal Gazi, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, Aşk* ve *Aşk Yarışı* romanlarında belirledik. Okuduğumuz bu romanlarda Hristiyan kahramanların da uğur ve büyüye inandıklarını kutsal mekânlara mum adadıklarını tespit ettik.

2.1.2.7.4. Engizisyon

Engizisyon kavramı Latince "Inquısıtion" kelimesinden Türkçeye uyarlanmıştır. Kelime terim olarak: *"bezdirici, baskıcı soruşturma ve sorgulama"* anlamına gelir. Engizisyon, XII. yy ortalarından itibaren özel statüde kurulan mahkemeler için kullanılmıştır. Bu mahkemeler adli kurumlar adına Batı Avrupa ve Balkanlar'da Katolik kilisesi inancının dışında ortaya çıkan yeni düşünce ve inançlara karşı uygulamaya konulan bir yargılama ve cezalandırma işlevini yürütmüştür. (Besnard, 1995:175)

Orta Çağa ait kilise mahkemeleri (engizisyon) aşk romanı *Kocam*'da ve Hristiyan kahramanlar üzerine kurgulanan *Çitra Roy ve Babası* romanında metafora dönüşür.

Çitra Roy ve Babası romanında İngiliz emperyalizmine karşı Sita Lal'in başlattığı bağımsızlık mücadelesi anlatılır. Hindistan'ı işgal eden İngiliz polisleri halk üzerinde çok geniş güce ve yetkiye sahiptirler. Yazar, despot İngiliz polislerini ellerindeki güçten ve yaptıkları zulümlerden dolayı engizisyon mahkemelerine ve Mısır firavunlarına benzetir (68).

Engizisyon mahkemeleri *Kocam* romanında da bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Romanın başkarakterleri Yusuf Haddad Bey eşi Mukabile Nusret Hanım'la müstehzi bir edayla sohbet etmektedirler. Kocasının rencide edici üslubundan huzursuz olan Mukbile Nusret, tepkisini engizisyon metaforuyla ortaya koyar: *"Cevap vermediğimin sebebi, olsa olsa bana bu engizisyon işkencesini yapmanızdan hoşlanmadığımdır (81)."* Mukbile Nusret, kocasının kendisini sorgulama tarzını engizisyon mahkemelerine benzetmiştir

Görüldüğü gibi *engizisyon* göstergesi *Kocam* romanında ve Hristiyan kahramanlar üzerine kurgulanan *Çitra Roy ve Babası* romanında metafora dönüşmüştür. Hristiyan teolojisine ait bu göstergenin reel anlamına yönelik herhangi bir göndermesi olmamıştır. Romanlarda teşbih unsuru olarak kullanılan engizisyon anlatıma estetik değer kazandırmıştır.

2.1.2.7.5. Hristiyanlıkta Kutsal Kişiler

Hz. Meryem, büyük peygamberler arasında yer alan Hz. İsa'nın annesidir. Hz. Meryem, peygamber annesi ve sadık bir kul olmasıyla birlikte Kuran-ı Kerim'de adı sık sık anıldığı için Müslümanlar için de kutsal bir şahsiyettir. Nitekim Kuran'ın 19. suresi Meryem adıyla nazil olmuştur. Al-i İmran suresinin 42. ayetinde Hz. Meryem'in fazileti anlatılır: *"Hani Melekler dediler ki: 'Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.' "*(Özek ve diğ., 1992:54) Hristiyan mezhepleri arasında Meryem'e farklı statüler tanınmıştır. Katolik ve Ortodoks mezhepleri Meryem'in sürekli bakireliğini ve Tanrı'nın annesi olduğunu

kabul etmektedir. Ortodoks kilisesinde ikonlar, Katolik kilisesinde Meryem heykelleri bulunmaktadır. Her iki kilisede dua ve ibadette Meryem'in önemli yeri vardır. Protestanlar ise Meryem'e diğer Hristiyan mezhepleri kadar önem vermezler. Lutheranlar ve Calvinistler, Meryem hakkında kutsal kitapta zikredilen doktrinlerin dışındakileri reddederler; onun bakire iken İsa'yı doğurduğunu kabul ederken sürekli bakireliğini ve aslî günahtan uzak oluşunu onaylamazlar; kilisenin ilk beş yüzyılda Meryem'e ayrı bir ilgi göstermemiş olmasını önemli görürler."(Harman, 2004)

Yazılı ve sözlü edebiyatımızda Meryem isminin ilk çağrışımı saflık ve masumluktur. Anlatılarda iftiraya uğrayarak mağdur edilen, temiz yürekli, iyiliksever ve güzel suretli kadınlar veya kız çocukları "Meryem gibi" teşbihiyle okuyucuya yansıtılırlar. Meryem göstergesi bugün dünya edebiyatında kadınlarla ve kız çocuklarıyla ilişkilendirilebilecek namus, iffet ve gönül hoşluğunun simgesel bir değeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Canlı hayatta Katolik kiliselerinin duvarlarına çizilen Meryem Ana portelerini ve kilise köşelerinde bulunan sembolik Meryem Ana kandillerini okuduğumuz romanlarda da görebiliyoruz.

Hz. İsa'nın annesi Meryem araştırmamıza asıl olan romanların genelinde retorik ve estetik amaçlı kullanılmıştır. Meryem'in sembolik anlamının dışında gerçek anlamına atıf yapan romanların sayısı oldukça azdır.

Ercüment Ekrem Talu, mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında vakayı dört ana karakter çevresinde kurgulamıştır: Meşhedi Cafer, Torik Necmi, Fettah Ağa ve Ermeni yaver Mikâil Efendi. Ermeni Mikâil Hristiyan'dır. Hz. Meryem, Mikâil'le ilgili yaşanan olayda geçmektedir. Meşhedi ve arkadaşları aslan avlanmak için gittikleri çölde yollarını kaybedip Cicimama isimli zenci bir kabileye misafir olurlar. Kabile üyeleri, Torik Necmi'yi tanrılarının lütfu ve inayeti kabul edip hükümdar ilan ederler. Zamanla bu hükümdarlıktan sıkılan Torik, Cicimamalarda bulamadığı lüks imkânları komşu kabilelerde bulma ümidiyle onlara savaş açar. Torik, Cicimama savaşçılarıyla çölde ilerlerken Mikâil Efendi'nin konuşmalarından öfkelenerek ondan susmasını ister. Mikâil, konuşmaya devam edince öfkeli arkadaşı, yumruğunu sıkıp üzerine yürür. Mikâil Efendi, Torik'in öfkesinden korkup Meryem Ana kandili önünde dua eder gibi diz çöküp iki elini bitiştirir (215). Görüldüğü gibi

romanın bu sahnesinde Meryem sembolü dinî bir anlamdan çok bir olayı tasvir etmek için kullanılmıştır.

Meryem Ana sembolü *Utanmaz Adam* romanında bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Romanın utanmaz adam lakaplı kahramanı Avnussalah'ın kendisi gibi dolandırıcı arkadaşlarıyla birlikte kurdukları Yaralı Gönüllere Teselli İdarehanesine çocuklarının ölümü sebep oldukları için birbirlerini suçlayan bir aile müracaat eder. Sahire ve Saffet adındaki karı koca rehabilitasyon merkezinde tartışmaya devam ederler. Saffet Bey, sürekli kendisini suçlayan karısı Sahire'ye tepkisini Meryem Ana teşbihiyle dile getirir: *"Cinayete şiir yaraşmaz. Gerçeği sade ve olanca çıplaklığıyla ortaya koymalıyız. Kızlık saflıklarının tasvirleri içinde kendini Meryem Ana gibi nurlarla çevrili göstermeye kalkışma (205)."* Saffet Bey'in ifadelerinde Meryem Ana masumluk anlamlarına göndermede bulunmuştur.

Kilise duvarlarına çizilen Meryem Ana'yı *Bahar Çiçeği* romanında görürüz. Feyhan, Fransız asıllı annesinin mezarını ziyaret etmek için Floransa'ya gitmiştir. Mina'ya buradan yazdığı mektupta bu şehirde ziyaret ettiği mabetleri ve bu ziyaretindeki intibalarını anlatır. Feyhan, Santa Marya kilisesini görmüş özellikle San Marko manastırının duvarlarında melekler arasında tasvir edilen Meryem Ana'ya hayran olmuştur (57, 58, 59).

Reşit Enis Aygen'in *Gece Konuştu* eserinde Hristiyan bir adam ölüm döşeğinde olan annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır. Hristiyanların Meryem inancını romanın bu sahnesinde görürüz: *"Anacığım… Müjde… Müjde… İsa seni çağırıyor… Seni, İsa çağırıyor anacığım… Ebedi bakir annemiz Meryem seninle görüşmek istiyor. Ama hayatta ne kadar dindar olursan ol mutlaka ya düşünerek ya yaparak, ya bakarak günah işlemişsindir (149)."* Bu sözlerden sonra günah çıkarmaya ikna olan yaşlı kadın, Papaz Ember'in eve gelmesini kabul eder. Eve gelen papaz, Allah'ın oğlu yakıştırmasıyla Hz. İsa'nın çileli hayatından örnekler vererek kadının günah çıkarmasını kolaylaştırmaya çalışır. Papazın verdiği örneklerden sonra ölüm döşeğindeki kadın günahlarını itiraf eder. Romanın bu bölümünde Hristiyan dünyasında Meryem'e verilen kutsal değer hissettirilmeye çalışılmıştır.

İncir Ağacı romanında Nihâl başkahramandır. Nihâl, namusunu lekeleyip hayatını karartan adamı öldürmüştür. Yazar karakolda ifade veren Nihâl'in halini Meryem sembolünü kullanarak anlatır: *"Komiser, önünde oturduğu masaya dirseklerini dayayarak uykulu gözlerle genç kadına baktı. Tavanda bir limon çiçeği şeklinde uzanıp sarkan lambanın aydınlığı altında, bu kadın, bir Meryem heykeli gibi duruyordu (10)."* Meryem bu ifadelerde de masumluğu ve güzelliği karşılayan bir söz sanatı olarak kullanılmıştır.

Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı *Allaha Ismarladık romanı*nda işgal kuvvetleri komutanın kızı Beti babasıyla geldiği İstanbul'da Türklerin vatanlarını ve namuslarını İngiliz askerlerinden korumak için yaptıkları mücadeleyi yakından görmüştür. İşgal kuvvetleri generalinin kızı Beti, Kuvayı Milliye teşkilatına üye Yüzbaşı İzzet Bey'e sevdalanmıştır. En büyük hayali bu yiğit Türk subayıyla evlenmektir. Fakat bir Türk subayının bir İngiliz kadınla evlenmesi mümkün değildir. Fakat Beti bu aşkın güzel bir sonla biteceğinden ümitlidir. Yüzbaşı İzzet'in yeğeni Emel, Beti'nin Meryem Ana'nın kandili karşısında diz çöküp dayısı için dualar ettiğine şahit olmuştur (218).

Meryem'in güzellik ve masumiyet simgesi olarak kullanıldığı bir başka roman *Sinekli Bakkal* romanıdır. Romanın ana karakteri Hafız Rabia, masumiyetiyle ve saflığıyla Hazret-i Meryem'e benzetilmiştir (430).

Meryem ismi *Yıldız Yağmuru* romanında da sembolik anlam taşır. Para ve şehvet düşkünü Ahmet Ziya, romanın merkezi karakteridir. Sevgilisi Leyla'yla görüşmek için pansiyona gelir. Pansiyonun sahibesi Hristiyan bir Rum kadınıdır. Pansiyonun içini kendi âdetlerine göre süslemiştir. Yazar pansiyonun içini anlatırken duvarda asılı Meryem'in resminden söz eder: *"Sofanın bir ucunda Meryem ile İsa'nın renkli bir resmi ve en önde göz kırpan acıklı bir kandil duruyordu (124)."* Yazar, pansiyonun içini bu şekilde tasvir etmekle anlatıma güç ve zenginlik katmıştır. Çamlıbel'in romanına seçtiği başkahraman, doyumsuz aşk duygularına sahiptir. Kadınlara karşı inanılmaz za'fı olan Ahmet Ziya'nın gözünde güzel ve cazip kadınların kalbi Meryem temizliğinde ve saflığındadır. Yazar, hâkim bakış açısıyla Ziya'nın Hayri Mümtaz'ın karısı Sara algısını Meryem metaforuyla yansıtmaya çalışır. İki sevgili bir çay partisine davetlidir: *"Ziya çaya zamanında gider. Sara da*

bugün bambaşka harikaydı. Manasını giydiği esvaba göre değiştiren iri gözleri bugün bir Meryem temizliği ile ziyanın yüzüne bakıyordu (103).” Ahmet Ziya'yı aşkları arasında en çok etkileyen ve ayrılığına dayanamadığı kadın Sara olmuştur. Sara aşkı, Ahmet Ziya'da bir tutkudan ötede bir saplantı haline gelmiştir. Çalıştığı şirketin sahibi İlyas Bulgurlu'nun kızı Belkıs'la ekonomik çıkarlarını düşünerek evlendikten sonra pişmanlık duygusuyla bunalıma girmiştir. Çamlıbel, başkahramanının ruh halini kahraman-bakış açısıyla tahlil edebilmek için yine aynı şekilde Hz. Meryem benzetmelerinden yararlanmıştır: *“Sara belki doğru düşünüyordu. Kim bilir belki onun dediği gibiyim. Sara ister ki benim mabedimde yanan tütsü, gülen put ve çalan çan yalnız kendi olsun… Meryem kandilin önünde ve gümüş çerçevenin içinde tapılacak bir azizdir. Onu kandilinden ve çerçevesinden ayırdığımız, genç bir kadın olarak karşımıza aldığımız gün, ibadetin şekli elbet değişir. Meryem yalnız bir kadın olarak düşünülseydi, yirmi asır değil yirmi yıl bile ruhlarda hüküm sürmezdi. Maddenin hayatı ruhun ömrü yanında ne kadar boysuz kalıyor. Sara, bunu düşünür. İhtiras gibi süreksiz olmaktansa muhabbet gibi sonsuz olmayı üstün buluyor. Haksız mı? O manastıra kapanmış insanların ölünceye kadar andığı Meryem olacak! Hem o kendini Şemseddin Ali'ye vakfetmekle birlikte bir manastırdan ziyade bir zindana bir mezara gömülmüş oluyor. Onun çektiği ve çekeceği matemlerin yanında benim üzüntüm konuşulmaz bile (366,367).”* Anlatılarında söz sanatlarına ve estetiğe önem veren Çamlıbel, Meryem simgesini yine aynı amaçla kullanmıştır.

Açlık romanında Ahmet Turgut, zengin ve şöhretli paşa torunu Hatice'ye âşıktır. Melankolik âşık, İstanbul sokaklarında hüzünle dolaştığı bir gece tesadüfen yolda Hatice'yi görür. O an için genç kız Ahmet Turgut'un iç dünyasına Meryem güzelliğinde yansır. Yazar melankolik âşığın duygularını hâkim bakış açısıyla yansıtır: *“Sanki artık bu toprağa mensup değilmiş gibi yarı ilahi bir hal almış olan günahsız bir Meryem çehresinin nikabı arkasında gördü (30).”*

Hz. Meryem kutsal kişiliğiyle *Battal Gazi* romanında yer alır. Battal Gazi ve en yakın arkadaşı Ahmet Turanî Bizanslıların elinde esir olan Malatya Serdarı Abdüsselam'ı kurtarmak için Kayser'e gittiklerinde kilisede dua eden keşişleri ve Meryem Ana'nın hiç sönmeyecek altın kandilini görürler. Battal Gazi, Hristiyanlar

için kutsal sayılan Meryem Ana heykelindeki altın haçı yanında götürmek için alır. Ahmet Turanî, Battal Gazi'nin bu isteğine karşı çıkarak ona heykeli almakla günaha gireceğini söyler. Battal Gazi böyle bir inanışın kutsal dinlerde yerinin olmadığını anlatarak aldığı haçı bırakmak istemez. Keşişler de Battal Gazi'den korktukları için ona engel olamazlar (35). Bu arada Battal Gazi'nin karşıt güçü Bizans İmparatoru Vasileas kendi halkına acı çektirmektedir. İmparator'un bu zulmüne karşı Battal Gazi'nin kendilerini kurtaracağına inanan İren teyze, Battal'ın Bizans İmparatoru Vasileas'ın eline esir düştüğünü duyduktan sonra hayal kırıklığına uğrar. Fakat Battal'ın sevgilisi Elonora'yı tanıdıktan sonra kurtuluş için tekrar ümitlenir. İren teyze, Elonora'nın elinden tutarak: *"Dediğim oldu yavrum. Meryem Ana senin ruhunda bize yardıma geldı (195)"* der. Romanda Meryem Ana kutsal kişiliğiyle Hristiyan kahramanların diyaloglarında reel anlamda kullanılmıştır.

Tekrar Unsurları: (28, 67, 228, 232)

Drama kasabasının en güzel ve narin kızı Leyla, *Balkan Çiçekleri* romanında başkahraman Demir'in sevgilisidir. Fakat Leyla'nın acımasız dayısı sevgililerin kavuşmalarına en büyük engeldir. Yüreği aşkın ateşiyle yanıp kavrulan Demir, Leyla'sını unutabilmek için kasabasını terk ederek Selanik'e gider. Demir'e gizli bir aşk besleyen Pavlina, Demir'e gönderdiği mektubunda Venüs'ten güzel ve Meryem'den mukaddes Leyla'nın "Demir" adı anıldığında gözyaşlarına hâkim olamadığını yazar (90). Hz. Meryem saflığında ve güzelliğinde olan Leyla, ilk ve tek aşkı Demir'i unutamamaktadır. Pavlina ümitle Demir'in Leyla'sını unutup aşkına karşılık vermesini bekler. Leyla'nın ölümünden sonra Demir'e daha fazla yakınlaşan Pavlina'nın da sonu dramatiktir. Vaka zamanı Balkan Savaşları'nın sürdüğü yıllardır. Pavlina, Razboynikof'la zorla evlendirilmiştir. Mutsuz olan Pavlina asıl aşkı Demir'in Nevrokob'a geldiğini duyunca çok sevinir. O gece Belediye Sekreteri Razboynikof'un evinde bir toplantı yapılacaktır. Razboynikof, arkadaş grubuyla eğlenceye dalmışken Pavlina sevgilisi Demir'le evin üst katında buluşur. Yüzüne mukaddes bir Meryem güzelliği çöken Pavlina büyük aşkı Demir'in kucağında huzura kavuşmuştur. Fakat dehşetli bir patlama, seven insanlar için acı bir son olur (147). Görüldüğü gibi Meryem sembolü olayların akışı içerisinde bir söz sanatına dönüşmüştür.

Beyza romanının ikinci bölümünde Meryem göstergesi yine bir teşbih öğesi olarak karşımıza çıkar. Beyza'nın mürebbiyesi, evlenme hazırlığı yapan Hami'nin ve Beyza'nın mutlulukları için: *"Allah'a karşı saadetiniz için Meryem kadar temiz bir kalbe ruhumdan doğan samimiyetle diz çöküp yalvaracağım (139)."* der. Meryem göstergesi, mürebbiyenin duasında saflığa ve masumluğa göndermede bulunur.

Üç İstanbul romanının başkahramanı Adnan, Belkıs'a özel tarih hocalığı yaptığı dönemde (Mermer Yalı'da) ona Sultan Süleyman'ın Rodos Adası'nı nasıl fethettiğini anlatır. Adnan'ın bakış açısıyla yapılan anlatımda Meryem'e atıfta bulunulur: *"Meryem tasvirli bayrak çektikleri gemileriyle Rodos adasından ebediyen uzaklaştılar. Cetlerimiz Rodos adasını bu türlü fethettiler Hanımefendi!(227)"* Realist yönü güçlü olan romanda Meryem tasvirli bayraklar Hristiyan medeniyetinin bir sembolü olarak kullanılmıştır.

Gökyüzü romanı ateist isimsiz bir kahramanın şahsında inanç krizi yaşayan son dönem Osmanlı yarı aydın tipinin trajik sonunu anlatır. Bu romanda da Hz. Meryem saflığın ve iyi niyetin bir karşılığı olarak kullanılmıştır. Sevim'e hastalığı sürecince bakan Habibe'nin yardımseverliği Meryem benzetmesiyle yansıtılmıştır (118). Romanın bir bölümünde de kahraman-anlatıcı, hasta yatağında yatan Sevim'i odadaki loşlukta dua eden Hz. Meryem' e benzetir (195).

Dinmez Ağrı romanında kendisini milli mücadeleye adayacağına yemin eden Şerare, Hristiyan kızlarla arkadaşlık ederek ecnebi zabitlerle birlikte eğlence partilerine katılır. Şerare'nin bu partilere katılmasının asıl amacı bu mekânlarda tanıştığı işgalci askerlerden Türk halkı aleyhine yapılan planları öğrenmektir. Şerare'nin bu amaçla katıldığı baloların birinde yakın arkadaşı Viyolet´in çapkın ağabeyi, Şerare´yi güzelliğinden dolayı Hz. Meryem`e benzetir (10). İzmir'de bulunan işgal güçlerinin komutanı da güzelliğine hayran kaldığı Şerare'yi Meryem'e benzetmiştir. Şerare, kumandanın bu ilgisi karşısında vakarlı ve ciddidir. Namusuna ve haysiyetine leke getirmeyecek kadar idealist bir ülkücüdür. Şerare kumandanın kendisine duyduğu karşılıksız aşkı Hristiyanların Meryem inancıyla dile getirir: *"Hâlbuki bu adam bana bütün maddi ızdıraplardan sinir, adale aşklarından, çılgın ihtiraslardan uzak Meryem`e duyduğu bir ibadet ve inanış içinde bağlanmıştı (84)."*

Birçok romanda olduğu gibi bu romanda da Meryem mecaz ve imgesel anlamda kullanılmıştır.

Sevgim ve Izdırabım romanında Meryem göstergesi soyutlaşarak sadeliği ve güzelliği karşılar. Romanın asıl kahramanı Gülseren, öğrencilik yıllarında katıldığı Cumhuriyet Bayramı'ndaki giyim-kuşamını tasvir ederken: *"Kanadım, resim hocamızın bütün sanatını en kaba duygulu insanlara teslim ettirecek kadar mükemmel yapılmıştır. Sarı saçlarım tamamen beyaz tüllerle sıkı sıkı sarılmış; sanki bir Meryem sadeliği içinde bir Venüs güzelliği almıştım (32)."* ifadelerini kullanır.

Hz. İsa'nın annesi Meryem, analiz ettiğimiz romanlarda dinî anlamından çok estetik bir algı olarak karşımıza çıkar. Retoriğe ve sanatlı söyleme önem veren yazarlar, güzelliğin, şefkatin saflığın veya iyiliğin simge değeri olarak Meryem sembolünden yararlanmışlardır. Okuduğumuz *Meşhedi Aslan Peşinde, Utanmaz Adam, İncir Ağacı, Sinekli Bakkal, Açlık, Gökyüzü, Beyza, Dinmez Ağrı* romanlarında masum ve iyiliksever güzel kadınlar Meryem istiaresiyle tanımlanmıştır. Meryem simgesi, realist yazarlar için de etkili bir dil malzemesi olmuştur. *Bahar Çiçeği, Yıldız Yağmuru* ve *Battal Gazi* romanlarında kutsal mekânlarda yer alan Meryem figürlerine dikkat çekilmiştir.

2.1.2.7.6. Hristiyanlıkta Mezhepler

Hristiyanlık, Hz. İsa'ya geldiği şekliyle muhafaza edilememiştir. Zamanla asıl kaynağından uzaklaşan birbirleriyle çatışan mezheplere ayrılmıştır. Hristiyanlığın temel esaslarını ortak görüşte birleştirmek isteyen konsiller (ruhani meclisler) aksine mezhepler arasındaki farklılıkları derinleştirmişlerdir. Mezhepler, dinî akidenin temel konularında ihtilafa düştükleri için ayrı hususiyet arz ederler. Bu sebeple Hristiyanlıktaki mezhep ayrılıkları bir din ayrılığı gibidir. Bugün bile mezhepler arasındaki sosyal ilişkiler oldukça zayıftır. Temel inanç esasları itibariyle farklılaşan ve hatta kimi konularda birbirleriyle zıt görüşleri savunan Hristiyan mezheplerin en popüler olanları Katolik, Ortodoks ve Protestanlıktır. Katolikler bugün diğer bütün Hristiyan mezheplerin sayıca toplamından çok daha kalabalık bir nüfusa sahiptirler. Katolik Hristiyanların lideri papadır ve Roma merkezinde faaliyet göstermektedir. Papa, Hz. İsa'nın vekili, Petrus'un halefidir. Katolik öğretisine göre papa yanılmaz.

Katolik kilisesi kendisini bütün Hristiyan kiliselerinin üstünde görür. Kurtuluşun tek yolu kiliselere bağlanmaktır. (Tümer ve Küçük, 1988:161)

Doğru görüş ve inanç anlamına gelen Ortodoks mezhebi İstanbul'daki patrikhaneden yönetilir. Ortodoks dünyasının dört büyük patriği vardır: İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs patrikleri. Ortodoksların çoğunluğu Rumlar ve şarklılardır. (Kahraman, 1975:162)

Protestanlık ise *"16. yüzyılda İncil'in esaslarına dönmek için yapılan Reform hareketine verilen genel isimdir. Bu mezhebin kurucusu da Martin Luther'dir. Bir Alman İlahiyatçısı olan Luther, Papalığın bu uygulamalarına karşı halkın tepkisinin bir ifadesi olarak 1517 yılında, Wittenberg Sarayının kilisesinin kapısına, 95 maddelik iddialarını asmıştır. Luther, insanların Endüljans satışı ile aldatıldıklarını, onların sahte tövbekârlığa itildiklerini açıklamıştır. Ayrıca Luther, günahlar af yetkisinin Papa'ya değil, saraya ait olduğunu, insanların kurtuluşunun, yaptığı hayır işlerine değil, İsa'ya imana bağlı olduğunu ileri sürmüştür. O, ayin dilinin sadece Latince olmasına ve Kilise'nin Kutsal Kitap yorumunu tekelinde bulundurmasına da itiraz etmiştir. Bu anlayışını pratiğe geçirmiş ve İncilleri Almancaya tercüme etmiştir."* (Eroğlu, 2000) Hristiyan dünyasının geniş coğrafyasına yayılan bu mezheplerden farklı olarak *Battal Gazi* romanında ismi anılan Ariye mezhebini de bu bölümde tanıtmayı uygun gördük. Romanın dipnotta verilen ansiklopedik bilgiye göre Ariyelik Hz. İsa'nın Allahlığını (baba, oğul, yani bakir anne, teslis üçlü inanışı) kabul etmeyip Hz. İsa'yı yalnız peygamber ve insan sayan bir mezheptir. (Kozanoğlu, 1946:24)

Araştırmamıza konu olan aşk romanlarında Hristiyan mezheplerine ait göstergeler genellikle retorik amaçlı kullanılmıştır. Mezheplerin reel anlamda kullanıldığı tarihî romanlarda ise mezheplerin dine bakış açıları verdiğimiz teorik bilgiyle örtüşür.

Dünkülerin Romanı'nda Ahmet Rıfkı, Paris'te eğitim gören arkadaşı Ahmet Reşit'e gönderdiği mektubunda Osmanlı Devleti'nin ümmetçilik fikrinden vazgeçmesi gerektiğini savunur. Ahmet Rıfkı, Protestan Almanya ile Protestan Fransa arasındaki düşmanlığın benzer şekilde Müslüman Arnavutlarla Müslüman

Araplar arasında da olduğunu belirterek İslam birliği fikrinin artık savunulamayacağını ifade eder (145). Ahmet Reşit, Paris'te bulunduğu dönemde Protestanların mabetlerindeki teşkilatlanmayı takdir eder. Romanda bu teşkilat yapısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Aşk Yarışı romanında Ortodoks mezhebine atıf yapıldığını görüyoruz. Kara Yanioğlu Eftimaki'nin ev sahipliğini yaptığı eğlence partisinde davetliler arasında bulunan Matmazel Anastasya da bulunmaktadır. Yazar, Matmazel Anastasya'yı tanıtırken, herhangi bir dine ve milliyete bakmadan İstanbullu biriyle evlenmek istediğini söyler. Romanda geçen ifadeyle Matmazel Anastasya birgün babasının Ortodoks olduğunu da ağzından kaçırmıştır (28).

Çitra Roy ve Babası romanında İngiliz emperyalizmine karşı mücadele başlatan Sita Lal ve dava arkadaşları yakalanarak hapse atılır. Tutuklananlar arasında romanın başkahramanı Çitra Roy da bulunmaktadır. Çitra, hapishanede gardiyan Mis Robert'le samimi bir dostluk kurar. Mis Robert aşk hayatında unutamadığı bir anısını Çitra'yla paylaşır. Mis Robert'in anlattığı bu aşk macerası üzerine gelişen diyalogda Protestan ve papaz terimleri geçer. Mis Robert sevgilisinin babasının evlenmelerine mani olduğunu söyleyerek kader inancıyla kendisini teselli eder. İnanç krizi yaşayan Çitra Roy, Mis Robert'in kaderci yaklaşımını tenkit eder: *"İngiliz centilmeni delikanlının babası senin bol bol mülklerinin tapu senetlerini görseydi, göklerdeki kader levhasını yerlere çalar, seni kendi elleri ile sevgili oğlunu kolları arasına verirdi. Protestan papaz nikâhını kıyardı. Fakat ne etmeli ki, maddi mukadderat, manevi mukadderattan zayıf çıkmış (145)."* Çitra Roy'un kullandığı bu ifadelerde Protestan bir papazdan söz edilmesi gerçekçi bir yaklaşımdır.

Eski Katolik Rahip Peregrini, *Sinekli Bakkal* romanında kendine has nitelikleri olan sıra dışı bir karakterdir. Annesinin kiliselere saplantı derecesinde olan düşkünlüğünden dolayı küçük yaşlardan itibaren Katolik mezhebine gizli bir kin beslemiştir (251). Manastırda rahiplik yaptığı dönemde de hiçbir zaman kendisini bu dine ait görmemiştir. Vehbi Dede'ye yirmi dört yaşında dünyada tadılacak haz kalmadığına emin olduktan sonra rahiplik mesleğini seçtiğini itiraf eder (256). Katoliklerin günah çıkarma anlayışını da çocukça ve saçma bulur. Katolik mezhebine karşı duyduğu öfkenin asıl sebebi psikanaliz gerçeğinde yatar. O bilinçaltı

dünyasındaki Katolik algısını *"Katolik kilisesi benim anamın bütün varlığını emdi içine aldı (255, 256)."* cümleleriyle itiraf eder. Eski rahip Peregrini etrafında gelişen olaylarda mezhepler arasında çatışmaya sebep olan aforoz etme ve günah çıkarma âdetlerine karşı olumsuz eleştiriler yapılmıştır.

Hristiyan Bizanslılarla Müslüman Türklerin savaşlarını konu edinen *Battal Gazi* romanında VIII. yüzyıla ait Hristiyan mezheplerden söz edilmiştir. Dönemin Bizans İmparatoru Vesiales, kendisini Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olarak görmektedir. Bu durumda başta Ayasofya kilisesi başpapazı olmak üzere bazı Hristiyan din adamları rahatsız olmaktadırlar. Keşiş Sarı Koço, Kudüs'ten döndüğünde amcası başpapazın sayesinde İmparator Vesiales'le tanışır. İmparator, Keşiş'e: *"Siz Ariyen misiniz?(24)."* sorusunu sorar. Keşiş'in bu soruya cevabı hayır olur (24). Bizans İmparatoru Vesiales, Hristiyanların bu şekilde mezheplere ayrılmasından dolayı Bizans imparatorluğunun yıkılabileceğini söyleyerek din adamlarından mezhep çatışmasına mani olmalarını ister.

Katolik mezhebi, Ekrem Reşit'in tarihî türde kaleme aldığı *Hayrettin Barbaros* romanında yer almaktadır. XVI. yy'da Avrupa'da üç büyük güçlü lider vardır: Fransa Kralı François, İspanya Hükümdarı Charles Quint ve Osmanlı İmparatoru Kanuni Sultan Süleyman. Roman bu üç liderin hâkimiyet savaşlarını anlatır. İspanya Hükümdarı Charles Quint, bir Katolik olarak papanın maddi ve manevi desteğiyle Müslümanların halifesi Osmanlı imparatorluğuyla sürekli savaş halindedir. Roman, hükümdarların mensup oldukları mezhepleri koruma endişesiyle yaptıkları savaşlar üzerine kurgulanmıştır (68,72). Katolik kiliseleri sair mezhepler üzerindeki hâkimiyetlerini sürdürebilmek için sürekli mücadele içerisindedirler.

Sevenler Yolu romanında Protestanlık imgesel bir anlam taşır. Ahmet Melih, Nazım Cemal, Avukat Rıza Sedat ve Mühendis Ragıp aynı sohbet meclisinde kadınlar hakkında sohbet etmektedirler. Ali Sedat, kadınların yaşlarının ilerledikçe nazlarının arttığını ve ileriki yaşlarda çekilmez bir hal aldıklarını söyleyince Nazım Cemal'in şaşkın ve tuhaf tavrı, iki eli havada dua eden bir Protestan'a benzetilir (13).

Yolpalas Cinayeti romanında *Protestan papaz* bir benzetme öğesidir. Fakir bir ailenin kızı olan Sacide, zengin ve varlıklı Murat Sallabaş'la evlendikten sonra

İstanbul'un sosyeteye ortamına girmiş olur. Sacide, evinde Şişli sosyetesine davet verir. Davette giydiği kıyafetle ve bileğindeki Tut-en Kamon mezarlarından çıkan bileziğiyle dikkatleri üzerine çeker. Şişli sosyetesinden Bayan Güngördü sonradan görme Sacide'yi küçük düşürmek için bu bileziğin talihine meydan okumak olduğunu söyler. Bu konuşmanın ardından kolejli Bayan Bozkurt, yapılan benzetmeyi sert bir dille eleştirir. Bayan Güngördü, bu espriyi ciddiye aldığı için Bayan Bozkurt'u Protestan bir papaza benzetir (198).

Bulgar Sadık romanında Balkanlarda Protestanlığı yaymaya çalışan Amerikalı Madam Missis Ton'un adı geçer. Bulgar Sadık, çete üyesi olduğu yıllarda arkadaşlarıyla birlikte bu kadını dağa kaçırmıştır. Amaç Madam Missis Ton'un karşılığında İstanbul'daki Amerika Sefaretinden 14.000 altın almaktır. Bulgar Sadık, anılarında bu ilginç olayı anlatırken Protestan Madam Missis Ton'un her sabah ve akşamüzeri diz üstü çökerek dua ettiğini; kendilerini de bu ibadete davet ettiğini yazar (42). Protestan Madam Missis Ton, eşkıyalar tarafından rehin alınmasına rağmen hiç çekinmeden çete üyelerini Protestanlığa davet etmiştir (42-47).

Reşat Nuri'nin *Gökyüzü* romanında Protestanlık bir yerde geçmektedir. Roman kahramanlarının bir kısmı ateisttir. Romanın aktif kahramanlarından Sevim de bunlardan biridir. Kahraman-anlatıcı, Sevim'in yatılı okuldayken inanca nasıl kapandığını anlatır: *"Mektepte budala bir ihtiyar Mrs., kıza Protestanlık propagandaları yapmaya kalkışmış, bu onu büsbütün çileden çıkararak bütün dinlere düşman etmiştir (58)."* Ate kahramanlar üzerine kurgulanan romanda Hristiyanlığa ait Protestanlık göstergesi reel anlamda kullanılmıştır.

İstanbul'da merkezleri bulunan Ortodoks mezhebi *Üç İstanbul* romanında anılmıştır. Hidayet'in konağı romanın vaka örgüsünde önemli bir mekândır. İstanbul'un elit tabakası bu ihtişamlı konağın salonunda bir araya gelip siyasî, tarihî ve edebî konularda sohbet ederler. Konağın müdavimlerinden Batı hayranı Doktor Haldun, kendisiyle tarih konusunda sohbet etmek isteyen eski Tapu Müdürü Senih Bey'in sözünü tamamlamasına izin vermeyerek nükteli ve alaycı bir üslupla Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği gün Ayasofya kilisesinde yaşanıldığına inanılan bir olayı anlatır: *"Hani bir hikâye var, Fatih İstanbul'a girdiği gün Bizans papazları Ayasofya kilisesine kapanmışlarmış, Allah'a yalvarırlarmış, Türkler*

Avrupa'ya girince, duvar yarılmış, papazlar da ellerinde altın kadehlerle bu yarıktan çıkıp kaybolmuşlarmış, bütün Rumlar beklerlermiş bir Ortodoks hükümdar gelecekmiş, Ayasofya'ya girecekmiş, duvar tekrar açılacakmış, bu papazlar da aynı yarıktan Ayasofya'ya girip fetihte yarım kalan ayinlerini tamamlayacaklarmış; yani mış, mış, mış (88)." Doktor Haldun, her ne kadar alafranga düşkünü, Batı hayranı bir tip olsa da Hristiyanlar arasında dilden dile dolaşan bu tarihi efsaneyi ironik bir üslupla eleştirmiş olur.

Hristiyanlığın üç büyük mezhebi Katolik, Ortodoks ve Protestan realist ve tarihî romanlarda niteliklidir. Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında Katolik mezhebinden aforoz edilen bir kahramana aktif rol vermiştir. Romanda bu kahramanın bakış açısıyla Katolik mezhebindeki rasyonalizme ve realizme aykırı uygulamalar eleştirilmiştir. *Bulgar Sadık* romanında misyonerlik faaliyetinde bulunan Protestan kahraman komik bir tiptir. Hristiyan mezhepler arasında yaşanılan iç çatışmayı *Dünkülerin Romanı*'nda ve *Battal Gazi*'de okuruz. Aptullah Ziya Kozanoğlu, aynı romanında Ariye mezhebi adında bir mezhepten söz ederek, bu mezhep hakkında ansiklopedik bilgiler vermiştir. *Sevenler Yolu* ve *Yolpalas Cinayeti* romanlarında ise mezhepler benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. *Sinekli Bakkal, Bulgar Sadık, Çitra Roy ve Babası, Dünkülerin Romanı, Aşk Yarışı, Battal Gazi, Hayrettin Barbaros, Sevenler Yolu, Gökyüzü, Yol Palas Cinayeti* ve *Sevenler Yolu* romanlarında tespit ettiğimiz mezhep göstergeleri edebiyatın dinler tarihiyle ilişkisini ortaya koyması açısından önemli olmuştur.

2.1.2.7.7. Hristiyanlıkta Nikâh

Hristiyanlıkta evliliğin dinî inanca göre yapıldığını gösteren bulgularımız *Üç İstanbul, Çitra Roy ve Babası* romanlarında yer almaktadır. *"Hristiyanlıkta iki insan Tanrı'nın huzurunda evlendiklerinde Tanrı'nın nazarında onların bir tek varlık oldukları kabul edilmektedir. Hz. İsa ve kilise arasındaki çözülmez ruhani münasebetin sembolü olarak kabul edilen nikâh, kutsal bir ayindir. Evlilik, Tanrı'nın meydana getirdiği bir kurum sayılması itibarıyla ilk çağlardan beri kutsal sayılmıştır."*(Topçuoğlu, 2010) Hristiyan inancında nikâh kiliselerde şahitlerin huzurunda din adamları tarafından kıyılır.

Çitra Roy ve Babası romanında vaka İngiliz emperyalizmine karşı direnişe geçen Hristiyan Hindistan toplumu arasında cereyan eder. Hristiyanların nikâh geleneği romanda geçmektedir. İşgalci İngilizlere karşı direniş hareketi başlatan Sita Lal dava arkadaşlarıyla birlikte tutuklanır. Tutuklular arasında Çitra Roy da vardır. Çitra'nın götürüldüğü hapishanede gardiyan Mis Robert, Çitra'ya başından geçen bir aşk macerasını anlatır. Mis Robert'in büyük aşkında karşıt güç, sevgilisinin babası olmuştur. Sarsılan ve zamanla dağılan bir inanca sahip olan Çitra Roy, Mis Robert'in sevdiği adamla nikâhlanamamasının sebebini fakirliğine ve sınıf farkına bağlar. Mis Robert ise bunun bir kader olduğunu söyler. Çitra Roy fakir bir işçi ailenin kızı olan Mis Robert'e: *"İngiliz centilmeni delikanlının babası senin bol bol mülklerinin tapu senetlerini görseydi, göklerdeki kader levhasını yerlere çalar, seni kendi elleri ile sevgili oğlunu kolları arasına verirdi. Protestan Papaz nikâhını kıyardı. Fakat ne etmeli ki, maddi mukadderat, manevi mukadderattan zayıf çıkmış (145)."* der. Çitra Roy'un ifadelerinde Hristiyanların dinî nikâh inancına bu şekilde atıf yapılmıştır.

Üç İstanbul romanında yaşadığı sosyete hayatın girdabına kapılarak geleneğe bağlı bütün değerlerini yitiren Belkıs, Adnan'dan boşandıktan sonra bir Rus prensiyle evlenir. Belkıs'ın nikâhı Hristiyan geleneklerine göre bir kilisede kıyılır. Adnan eski eşinin bu anını hayal ederken karışık ve çelişkili bir ruh hali içerisindedir. Adnan'ın bu ruh halini yazar-bakış açısıyla okuruz. *"Adnan odasına kıpkırmızı döndü. Süleyman'ı unutmuş, Rus'la evlenen karısını düşünüyordu. Dinsiz Adnan'da bütün Müslümanlıkları ile anası, babası dirilmiş, Adnan'ın gözlerinden Peşte'nin bir kilisesinde evlenen Belkıs'a hınçla bakıyorlardı (425)."* Dinî ve millî geleneklere aykırı gerçekleşen bu evliliğin sonu trajiktir. Rus kocasından sürekli dayak yiyen Belkıs bu hayata daha fazla dayanamayarak intihar etmiştir (451).

Üç İstanbul, Çitra Roy ve Babası romanlarında evliliğin dinî nikâha göre yapıldığı anlaşılmıştır. Anlatımlarında ayrıntıya önem veren realist yazarlar Mithat Cemal Kuntay ve Sabiha Zekeriya vakanın akışı içerisinde Hristiyan kahramanların kilisede ve bir papazın şahitliğinde evlendiklerini söylemişlerdir.

2.1.2.7.8. Hristiyanlıkta Din Görevlileri

Müslüman Türk devletlerinin Hristiyan devletlerle sürekli var olan sosyal, kültürel, ekonomik ve askerî ilişkilerinde Hristiyan din adamlarının belirleyici rolü olmuştur. Din adamlarının bu rolü, okuduğumuz romanlarda görülmektedir. Türklerin fethettikleri ülkelerde, gayrimüslim tebaaya sağladıkları sosyal ve bireysel haklar özellikle din görevlilerini çok memnun etmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüz Türkiye'sinde de varlıklarını aktif olarak devam ettiren Hristiyan din görevlileri kurgu dünyasında sürekli var olmuşlardır.

Hristiyan din görevlileri *papa, rahip, kardinal, keşiş ve Ortodoks Kilislerin başkanları patrik,* araştırma kapsamındaki romanlarda hacimli yer tutar. Özellikle tarihî türk romanlarda papa, gerçek tarihi kaynaklarda olduğu gibi sürekli karşıt güç rolündedir. Romanlarda kritik rol üstlenen papa, Roma başpiskoposu ve Hristiyanlıkta Katolik kilisesinin başıdır. *"İlk zamanlar tüm piskoposlara verilen Papa ünvanlı, sonraları yalnız Roma piskoposu için kullanılmaya başlandı. Papalık tarihi birçok bakımdan kilise tarihi ile birleşir. Bununla birlikte bu tarihin bazı dönemleri papalık kurumunun gelişmesi bakımından ayrı bir özellik taşır. İlk üç yüzyıl boyunca papalar, daha çok Roma kilisesine önem vermişlerdir; ama kısa bir süre sonra çeşitli ölçülerde başka kiliselere de karışmaya başladılar."*(Gündüz, 1998:301) Papanın Hristiyan dünyasındaki önemli misyonu okuduğumuz romanlarda açıkça görülmektedir.

Kılıçaslan romanında papa, Hristiyan dünyasını Müslüman Türk halkı üzerine kışkırtır. Bizans Hükümdarı Kommen ve komutan Oferbenos, Aslan'la yaptıkları savaşta onu tek başlarına yenemeyeceklerini anlarlar. İmparator generaline emir verir: *"Git orduyu hazırla üç ay zarfında her şey tamam olmalıdır. Yüz bin kişilik bir ordu ile Bursa'yı çiğneyerek İznik'e varacağım ve Türkleri İznik'ten söküp atacağım. Papa'ya haber yollayalım, Hristiyanlık âlemini Türkler aleyhine tahrik etsin (110-111)."* aldığı talimatla Türklerin kutsal Kudüs'e gitmek isteyen Hristiyanları hac yolunda katlettiklerini ilan eder. Bizanslı ve Avrupalı Hristiyanlar birlik olup Anadolu Selçuklularına savaş açarlar (176). Fransız asıllı Papaz Piyer Lermit, Avrupa'yı ayaklandırmak için büyük gayret sarfeder (176). Sayıları yüz

binleri bulan Haçlılar Müslüman Anadolu Selçuklu ordusu karşısında defalarca hezimete uğramaktan kurtulamaz.

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında pansiyon sakinleri arasında bulunan Şefik Bey'in babası Arnavut, annesi ise Hristiyan bir Lübnanlıdır. Kahraman-anlatıcı, İstanbul'da doğan Şefik Bey'i okuyucuya tanıtırken Beyrut'ta Frenk papazlarının yanlarında okuduğunu söyler (41).

Dünkülerin Romanı eseri Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sebeplerini irdeler. Geleneğe bağlı dinî eğitim almış mutaassıp medrese hocalarıyla Avrupa'nın modern rahipleri kıyaslandığında İmparatorluğun dağılma sebeplerinde önemli bir unsur tespit edilmiş olur. Ahmet Reşit'in bakış açısıyla yapılan bu kıyaslamada Hristiyanların dinlerini herhangi bir zorlama olmadan severek yaşadıkları belirtilir (170). Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde papazların örgütlü çalışmaları da önemli olmuştur (90).

Tekrar Unsurları: (10, 33, 90, 156, 170)

Kır Çiçeği romanı, babası Ermeniler tarafından öldürülen Çiçek'in zorlu hayatını anlatır. Ailesinin dağılmasından sonra Çiçek, yatılı okula sığınır. Çiçek'in kaldığı yatılı okulu basan Ermeni zabitleri ve iki papaz yurttaki çocukları sorgular. Yurttaki kızları toplayan Ermeni zabitleri ve papazlar Müslüman Türk çocuklarının isimlerini Ermenice isimlere dönüştürürler. Hacı Suudi kızı Emine, Hamparsum kızı Nuriçe adını; Mollazade Kamil kızı Menekşe, Manoleyan Viyolent adını alır. Yatılı okulu işgal eden Ermeni askerlerine refakat eden papazlar okulda kalan kız çocuklarının isimlerini değiştirmekle kalmayıp bir din adamına yakışmayan tavırlarla çocuklara sert ve kaba davranırlar. (54-56). Kır Çiçeği, birlikte yaşadığı Ermeni bir aileyle gittiği kilisede papazların tavırlarını gözlemler. Kilisenin avlusu karardığında papazlar içeride mumları yakmışlardır (64). Romanda Hristiyan din görevlilerinin Müslüman Türk çocuklarının dinlerini değiştirme gayreti içerisinde oldukları görülmektedir.

Yalaza Enişte ve Baldızlar romanı Enişte Sacit'in ve baldızı Meliha'nın aşk duygularıyla kaleme aldıkları günlüklerden oluşur. Yazılan günlüklerde rahip bir

kahramandan söz edilir. Meliha, Anatol France'nin Tais kitabında okuduğu bazı bölümleri kendi aşk hayatıyla özdeşleştirir. Hücresine kapanan Antinoe Rahibi, Pafnos'un karamsar ruh halinde kendisini okur. Allah'ın çok muti bir kölesi olan Pafnos, Tais gibi rakkase bir kadın için kafasından Allah'ı silip atmıştır (167). Rahip Antinoe secdede mukaddes Yesuu'nu değil, biricik aşkı rakkase Tais'in hayalini görmeye başlamıştır.

Hristiyan dünyasında tartışma konusu olan papazların günah çıkarma âdetini *Gece Konuştu* romanında okuruz. Roman kahramanlarından Hikmet ve arkadaşı İdris işledikleri suçtan dolayı polisten kaçarlarken tesadüfen Hristiyan bir kadının evine girerler. Evde yaşlı ve hasta kadının oğlu da bulunmaktadır. Gençleri fark edemeyen hasta kadın, ölüm döşeğinde can çekişmektedir. Kadının oğlu annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır. Adam, annesine günah çıkarmadan ölürse İsa'nın yüzünü göremeyeceğini söyler. Bu telkinlerden sonra günah çıkarmayı kabul eden yaşlı kadın için Papaz Ember eve getirilir. Papaz, ölüm döşeğindeki yaşlı kadına günahlarını itiraf etmesi için telkinlerde bulunur. Hasta kadın, gençliğinde işlediği günahları tek tek papaza anlatmaya başlar. Kadının pişmanlık duyduğu olaylardan biri yıllar önce kilisede yaşanmıştır. Yaşlı Kadın, on sekiz yaşında gittiği bir kilisenin papazına gönlünü kaptırmıştır. İşlediği bu günahı papazın huzurunda itiraf eder: *"Fenalıktan korkuyordum, Per… Şeytan beni kandırmasın diye… Hep İncil okuyor, geceleri geç vakitlere kadar oturuyordum (151)."* Kadının bütün bu itirafları karşısında Papaz: *"Öyleyse ben de senin baba, oğul, ruhu'l kudüs namına günahlarını affediyorum (151)."* der. Romandaki günah çıkarma sahnesi trajikomiktir. Yazar, Katolik papazların günah bağışlama inancını bu komik sahneyle dolaylı olarak eleştirmiş olur.

Çıplaklar romanında Heybeliada'da yıllar önce yaşamış bir keşişin efsanesi anlatılır. Keşiş, Hristiyanlık ve Budizm gibi kimi din ve inançlarda yalnız başına ya da kendisi gibi insanlarla birlikte manastırda yaşayan kendisini dine adamış kişiler için kullanılan bir sıfattır. İlhan ve Sevim'in üye oldukları Çıplaklar Birliği, ilk kampını yapacağı Heybeliada'da *"Vaktiyle ağzının tadını bilen bir keşiş burada ağaçların arasında bir kartal yuvası kondurmuş, her akşam bol şalvarını, bol cübbesini ve bol sakalını rüzgâra vererek Güneş'in Burgaz adasının arkasında*

dalgaları kana boyayarak Güneş'in batışını seyredermiş. Kesişin kaç yüzyıllık tarihi taş yapısı, sonraları sağına ve soluna eklenen çatılarla bir ayazma halini almış; bir zamanlar buraya mum dikmeye gelenler olurdu. Ağzının tadını bilen bu son keşiş de göçüp gittikten sonra ayazma kapandı (32-33)." Romanın *Doktor Çetiner* bölümünde Doktor'un genç yaşta kaybettiği annesi, Çanakkale Savaşı'na katılan babasının yaşadığı maddi sıkıntılar, zorluklarla geçen tahsil hayatı, görev yaptığı yerler ve son olarak Çıplaklar Birliğine katılma serüveni anlatılmıştır (80-112). Doktor Çetiner üniversite yıllarında Anadolu insanına hizmet için *"İsa'nın havarilerinden daha heyecanlıdır (94)."* Fakat Doktor Çetiner, Çıplaklar Birliği üyeleriyle sosyal ilişki içerisine girdikten sonra bu idealistliğini kaybeder. Anlatıda yardımseverliğin ve fedakârlığın karşılığı olarak kullanılan havari, peygamberlere fikirlerini yaymada yardımları dokunan kimseler için kullanılan dini bir terimdir. Havariler, özel anlamda Hz. İsa'nın on iki yardımcısı için kullanılmıştır. (Develioğlu, 1993:344)

Çitra Roy ve Babası romanında İngiliz emperyalizmine karşı mücadele eden Sita Lal ve dava arkadaşları yakalanarak hapse atılır. Tutuklananlar arasında romanın başkahramanı Çitra Roy da bulunmaktadır. Çitra hapishanede gardiyan Mis Robert'le samimi bir dostluk kurar. Mis Robert aşk hayatında unutamadığı bir anısını Çitra'yla paylaşır. Mis Robert'in anlattığı bu aşk macerası üzerine gelişen diyalogda Protestan bir papazdan söz edilmiştir. Mis Robert, yaşadığı bu talihsiz aşkta karşıt güçlerin evlenmelerine mani olduğunu söyler. Ama asıl engelin kaderinden kaynaklandığına inanır. Dinî yanı savruk olan Çitra Roy, Mis Robert'in kader inancına tepkisi gösterirken açıklamalarında Protestan papaz göstergesini kullanır: *"İngiliz centilmeni delikanlının babası senin bol bol mülklerinin tapu senetlerini görseydi, göklerdeki kader levhasını yerlere çalar, seni kendi elleri ile sevgili oğlunun kolları arasına verirdi. Protestan papaz nikâhını kıyardı. Fakat ne etmeli ki, maddi mukadderat, manevi mukadderattan zayıf çıkmış (145)."* Çitra Roy'un konuşmalarında geçen Protestan papaz, Hristiyanların nikâh kıyma geleneğini yansıtmaktadır.

Eski rahip Peregrini, *Sinekli Bakkal* romanında asıl kahramandır. Romanda özellikle Peregrini merkezinde gelişen olaylarda Katolik din görevlilerine atıflar

yapılır. Peregrini, Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'ye İstanbul'a gelmeden önce bir kilisede rahip olduğunu itiraf eder. Eski rahip: *"Fakat ben dünyayı bırakıp rahip olduğum zaman sırf annemin tesiri ile oldum da diyemem. Yirmi dört yaşında dünyada tadılacak haz kalmadığına emindim (256)."*diyerek rahip olma macerasını anlatır. Peregrini Cüce Rakım'a bu dönemle ilgili yaşadığı olayları anlatırken: *"Manastırdan kaçalı, papanın aforozuna uğrayalı on beş yıl oluyor (116)."* der. Katolik öğretisine yaptığı eleştirilerden dolayı Aforoz edilen Perengri'nin günah çıkarmaya karşı tepkisini: *"Kendi hesabıma günah varsa onu papazın da papanın da çıkaramayacağından eminim (251)."* cümleleriyle dile getirir.

İskender F. Sertelli'nin *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* romanında karakterlerden bir kısmı Hristiyan dinine mensuptur. Romanda papaz, silik bir karakterdir. Haydut Parker, Amerikalı milyoner Hopkins'i yatından kaçırmış, Hopkins kimliğinde bir cesedi de Hopkins sanılsın diye yata bırakmıştır. Hopkins zannedilerek gömülen adamın cenaze merasimini bir papaz yönetir. Romanın bu sahnesi gösterme tekniğiyle anlatılır: *"Mezarcı kapıyı açtı. Cesedi mezarlığın küçük kilisesine götürdüler. Burada ziyaretçilerin karşısında çıkan bir papaz kısa bir tedfin töreninden sonra, Margirt'in yanına sokuldu. 'Milyoner Hopkinsin cesedini muteber ölüler köşesine gömmek için iki yüz dolar vereceksiniz,'* dedi (87)." Papaz, milyoner Hopkins'in cesedini muteber bir yere gömmek için kız kardeşi Margirt'ten iki yüz dolar ister. Parayı alan papaz cenazeyi kiliseden memnuniyetle çıkartarak yakınlarının arzu ettikleri yere gömer. Haydut Parker, Milyoner Hopkins'in cesedini kaçırmak için mezarlığa gelir. Mezarlıkta yardımcısı Tom'a: *"Mezar bekçisinin eline yüz dolar tutuşturunca, ölüyü kolayca alabiliriz. Kimsenin hatta mezarlık papazının bile haberi olmaz (89)"* der. Papazlar aksiyoner olayların yaşandığı romanda fon karakter olarak rol almıştır.

Barbaros'un Ölümü romanının en önemli karakterlerinden biri de Hristiyanların lideri papadır. Hristiyan halk, papanın himayesine girmedikçe canlarının tehlike altında olduğuna inanır (133). Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında en büyük güç Avrupalı müttefikleri bir beyanname ile galeyana getiren papanın kendisidir (246). Vatikan'ı merkezi üst olarak kullanan papanın en büyük amacı Avrupa'yı Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaktır. Papanın çevirdiği

entrikaları en iyi bilenlerden biri olan Barbaros, Kanuni Sultan Süleyman'ı İstanbul'da ziyaret ettiği zaman kendisine bu konuyu açar: *"Şevketlim! Eğer şu Papa Komadan, Avrupa'yı, körüklemese, birçok devletlerle uzun zaman dost kalacağız. Akdeniz sulhunu ve o havalideki milletlerin sükûn ve huzurunu, papadan ve onun yardakçıları olan kardinallerden başka hiç kimse ihlâl etmiyor (217)."* Bir ara Avrupalı halk arasında Barbaros'un ölüm haberi yayılır. Barbaros'un ölüm haberi duyulunca: *"Papanın eli herkesten önce kilisenin çanlarına sarılmıştı. İlk ruhanî ayin Roma'da yapılıyordu. Beş yüzden fazla kardinal eli gökyüzüne uzanmıştı. Beş yüz kardinalin, sesi bir hançereden çıkar gibi yükseliyordu: 'Hamdolsun sana, ey Mesih! Sen bizi Barbaros gibi bir belâdan kurtardın (152)."* Barbaros'un Akdeniz'deki hâkimiyetinin hızla artması üzerine Avrupalı müttefik devletler özellikle kardinallerin kışkırtmasıyla Türklerle savaşmaya başlamışlardır. Romanın vaka örgüsünde kardinallerin, papa ve Hristiyan halk üzerinde oynadıkları etkin rol açıkça görülmektedir (267). Türklerle yapılan savaşta yenilgiye uğrayan V. Çarls, papaya bir mektup göndererek: *"Mabetlerde yapılan ayinler ve kardinallerin duası neden göklerin kulağına erişmedi, neden Türklere mağlup olduk (241)."* diyerek şikâyette bulunur. Romanın fon karakterleri arasında bulunan kardinaller, başlangıçta bir kiliseye daimi olarak bağlı olan herhangi bir rahibe verilen bir rütbeydi. Zamanla kardinaller papanın yakın çevresinde yer alan danışmanlar haline geldiler. 1179'dan beri papa seçme imtiyazı kardinallerin elinde bulunmaktadır. Tarihî süreç içerisinde kardinal rahipler, kardinal dekanlar ve kardinal piskoposlar gibi kardinallikle ilgili çeşitli gruplar oluştu. Günümüzde Kardinaller, papa tarafından atanırlar, genellikle Roma'da ikamet ederler ve kilise kurumlarıyla ilgili idarecilik işlerini yürütürler. (Gündüz, 1998:213)

Ortodoks ve Katolik din görevlileri papaz, keşiş ve rahip *Battal Gazi* romanında sıklıkla geçer. Çünkü roman Müslüman ve Hristiyan medeniyetler arasındaki büyük savaşları anlatır. Hristiyan din adamlarının Hristiyan dünyasında etkisi oldukça güçlüdür. Bu dönemde din görevlilerine dokunmak büyük bir günah sayılırdı (83). Sosyal ve siyasal alanlarda papazların, rahiplerin ve keşişlerin büyük bir rolü vardı. Papazlar ve keşişler Bizans İmparatoru Vasileas'a ulaşabilir, onunla sorunları tartışabilirlerdi. Ayasofya başpapazı, Kudüs topraklarından gelen yeğeni keşiş Sarı Koço'u İmparator Vesilas'la tanıştırırken aralarında kiliselerin durumu

hakkında kısa bir diyalog geçer. İmparator Vesilas: *"Siz burada bulunmadığınız günlerde biz bir karar aldık. Pederim Allah'ın kalbimizde olan yerini acemi ressamların çizdiği resimler, kötü görünüşlü mozaik ustalarının işlediği renkli taşları almasına müsaade etmedik. Putları kırdık kiliselerdeki mozaikleri söktük attık"* der. Bu sözleri duymaktan çok memnun olan genç keşiş, imparatoru uyarma ihtiyacı hisseder: *"Eğer bu kararınız Hristos'un söylediği gibi semaların tek hükümdarı olan Cenab-ı Hakk'a kalbinizde yer vermek için ise büyük bir sevaba girdiniz evladım (23)."* Battal Gazi, babasını öldüren Bizans imparatorundan intikam almak için keşiş kılığında gittiği İstanbul'da kilisede dua eden keşişleri görür. O an için keşişlerin bu duayı cennetin güzel yerlerini kapmak için yaptıklarını düşünür (29). Barbaros'a Bizanslılara karşı yaptığı mücadelede en büyük desteği sonradan ihtida eden Todori verir. Başpapaz, Bizanslılar adına Battal Gazi'yle savaşması gereken Todori'nin ihtida etmesine sinirlenerek Todori'yi aforoz etmiştir (78). Romanın Hristiyan karakterleri günaha girdiklerini düşündükleri anda günah çıkarmak için papazların yanına giderler. Battal Gaziye âşık olan Bizanslı güzel kız Elenora da bir Müslüman'a âşık olmakla günah işlediğini düşünerek günah çıkarmak için keşiş Surp Vartan'ı ziyaret eder. Samimi bir din adamı olan Surp Vartan: *"Hayır kızım! Semaların tek hâkimi olan Cenab-ı Hak bizim hiçbirimize böyle bir hak vermedi. Kimselerin cennet cehennem tellallığı etmeye hakkı yoktur. Günahlarımızı affedici olan Allah daima hoş görecek, ufak sevaplarımızı bile büyülterek biz haylaz ahlâksız çocuklarıyla övünecektir (166)."* der. Romanda keşiş Surp Vartan Hristiyan dünyasının rasyonel din görevlilerinin temsilcisi olarak dikkat çeker. Görüldüğü gibi medeniyetler çatışmasını anlatan *Battal Gazi* romanında Hristiyan din görevlileri siyasî bir aktör gibi rol alır.

Tekrar Unsurları: (21, 22, 77, 78)

1904 yılı Temmuz ayında Niğere adlı vapur İzmir limanından Paris'e doğru yol alır. Vapurun içinde *Bir Sürgün* romanının merkezi kahramanı Doktor Hikmet ve bir papaz vardır. Aynı kamarada kalan farklı dine mensup yol arkadaşları Türklerin son yüzyılda yaşadıkları kültürel yozlaşmayı tartışırlar. Papaz, Osmanlı Devleti'nde terbiye usulünün değiştirilmesi gerektiğini savunur. Türkler, Avrupaî bir terbiye usulünü Hristiyanlaşma endişesiyle kabul etmemektedirler. *"Bu korku yüzünden*

Türk gençleri öbek öbek farmasonların kucağına düşüyor ve bütün iptidaî mahlûklar gibi ağaca, taşa ve Güneş'e tapıyor. Çünkü inanmak insanlar için ezeli bir ihtiyaçtır. Gerçek Tanrı'nın yolunu bulamayanlar tabiatıyla birtakım düzme ulûhiyetlere doğru saparlar. Bunun neticesi ne olur? Dalalet, barbarlık ve inkıraz (46)." Doktor Hikmet, papazın bu eleştirilerine karşı tepkisiz kalır. Uzun süren vapur yolculuğundan sonra Marsilya'ya ulaşan Doktor Hikmet, buradan Paris'e gitmek için bir trene biner. Doktor Hikmet'le aynı kompartımanda yolculuk eden şişman bir adam, Fransa'yı tanıtırken "Yahudilerin Fransa'sı" ifadesini kullanır. Doktor Hikmet'in yanındaki sıska ve uzun boylu genç, yüksek ses tonuyla: *"Rica ederim Mösyö, rica ederim, karşınızdaki bir Yahudi'dir. Ve Yahudiliğe müftehirdir (52)."* der. Şişman adam, Yahudi yolcunun bu sert üslubuna karşılık Yahudilerden çok papazlardan nefret ettiğini söyler.

Milli Mücadele yıllarında ülkemizde yaşayan Ermeni papazların gerçek yüzü *Dadaş Kız* romanına da yansımıştır. Osmanlı-Rus savaşlarının yapıldığı dönemde (1877) Erzurum'da görev yapan papazlar siyasî bir örgüt lideri gibi Ermeni milisleri kiliselerde toplayarak onları Türkler aleyhine kışkırtmaktaydılar. Osmanlı-Rus savaşını fırsat bilen Ermeniler Erzurum'u ele geçirmek için ayaklanmışlardır (51, 67, 120). Roman Erzurum halkının Ermenilerin bu hain emellerine karşı verdikleri mücadeleyi anlatmaktadır.

Hayrettin Barbaros romanı Osmanlı leventlerinin Haçlı donanmasına karşı verdiği büyük mücadeleyi anlatır. Bu savaşların organizesinde papanın büyük rolü olmuştur. Kaptan-ı Derya Hızır, Rodos'taki şövalyelere papanın manevi hâkimiyetine girdiklerini kendilerinin de Halife'nin manevi hâkimiyetine girmeleri gerektiğini söyler (24). Romanın XVII. bölümünde (73-80) Avrupa ülkelerinin kendi aralarındaki iç çekişmeler de detaylı olarak anlatılır. Yazar, hükümdarların Katolik papanın desteğini almak için özel gayret sarf ettiklerini belirtir. Dinî değerlere bağlılığın kuvvetli olduğu bu dönemde Papa'nın manevi desteğini almadan Hristiyan dünyasında başarılı olmak mümkün değildir (76). Bocuque'yi işgal eden Fransızlar (1522) papanın Kral Charles Quint'le ittifak etmesiyle İtalya'dan çıkarılmıştır. Romanda Hristiyan halkın da Müslümanlar gibi inanç değerlerine bağlı oldukları sosyal hayatlarında bu değerlere özel bir yer verdikleri tespit edilmektedir. Yazar-

anlatıcı, papanın Hristiyan dünyasında üstlendiği misyonu açıkça anlatmıştır. Venedikler, Osmanlılarla ve Avrupalılar arasında yapılan savaşta tarafsız kalmayı istemelerine rağmen papa, bu mücadeleyi bir din savaşı haline getirerek Venedik donanmasını ateş çemberinin içine çekmeyi başarmıştır (120).

Türk Yıldızı Emine romanında Kahraman'a büyü yapıldığını düşünen Şerife teyze, büyüyü çözmesi için papazın yanına gider. Papaz, büyünün bozulması için ona hınzır eti yedirmeleri gerektiğini söyler. Şerife teyze, dinine bağlı inançlı biri olduğundan domuz etinin haram olduğunu, onu yiyenin de gâvur olacağını söyler. Yıldız da şifa niyetine içilecek şarabın helâl olduğunu söyleyerek Şerife teyzeye itiraz eder (272).

Yolpalas Cinayeti romanında Protestan papaz, bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. Fakir bir ailenin kızı olan Sacide, zengin ve varlıklı Murat Sallabaş'la evlendikten sonra İstanbul'un sosyeteye ortamına girmiş olur. Sacide, evinde Şişli sosyetesine davet verir. Davette giydiği şık kıyafetiyle ve bileğindeki Tut-en Kamon mezarlarından çıkan ilginç bilezikle dikkatleri üzerine çeker. Şişli sosyetesinden Bayan Güngördü sonradan görme Sacide'yi küçük düşürmek için bu bileziğin talihe meydan okumak anlamına geldiğini söyler. Kolejli Bayan Bozkurt, Bayan Güngör'ün ironik üslubuna karşı tepki gösterir. Bayan Güngördü bu espriyi ciddiye aldığı için Bayan Bozkurt'u Protestan papazına benzetir (198).

İkinci Dünya romanı aşk temalı mektuplar üzerine kurgulanmış içinde az da olsa dinî unsurların bulunduğu bir romandır. Romanın başkahramanı Murat, en yakın arkadaşına hitaben aşk itirafında bulunduğu mektuplarında dinî terminoloji çoğu zaman anlatıma güç ve heyecan katmak için bir benzetme öğesi olarak kullanılır. Murat, en son mektubunda yeni sevgilisi Nihâl'e karşı duygularını arkadaşının yanlış yorumladığını düşünerek açıklama yapma ihtiyacı hisseder: *"Nihâl ile yaptığım arkadaşlık için verdiğim izahata bakıp da sana acıdım diyorsun. Sayın dostum, beni manastıra çekilmiş günahlarının affını Cenab-ı Hak`tan dileyen papazlara benzetemezsin (14)."* Murat mektuplarında papaz göstergesini sadece birer benzetme unsuru olarak kullanır (76).

Hidayet'in konağı *Üç İstanbul* romanının vaka örgüsünde önemli bir mekândır. İstanbul'un burjuvazi tabakası bu ihtişamlı konağın salonunda bir araya gelip siyasî, tarihî ve felsefî konularda sohbet ederler. Konağın müdavimleri arasında bulunan Batı hayranı Doktor Haldun, kendisiyle tarih konusunda sohbet etmek isteyen eski Tapu Müdürü Senih Bey'in sözünü tamamlamasına izin vermeyerek nükteli ve alaycı bir üslupla Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği gün Ayasofya kilisesinde papazlarla ilgili bir halk inanışından söz eder*: "Hani bir hikâye var, Fatih, İstanbul'a girdiği gün Bizans papazları Ayasofya kilisesine kapanmışlarmış, Allah'a yalvarırlarmış, Türkler Avrupa'ya girince, duvar yarılmış, papazlar da ellerinde altın kadehlerle bu yarıktan çıkıp kaybolmuşlarmış, bütün Rumlar beklerlermiş bir Ortodoks hükümdar gelecekmiş; Ayasofya'ya girecekmiş, duvar tekrar açılacakmış, bu papazlar da aynı yarıktan Ayasofya'ya girip fetihte yarım kalan ayinlerini tamamlayacaklarmış; yani mış, mış, mış (88)."* Doktor Haldun her ne kadar alafranga düşkünü, Batı hayranı bir tip olsa da Hristiyanlar arasında dilden dile dolaşan bu şehir efsanesini nükteli bir üslupla alaya almıştır.

Tekrar Unsurları:(60, 89)

Ortaçağın mutaassıp papaz zihniyetinin anıldığı *Balkan Çiçekleri* romanında Pavlina kardeşi Nikola'yla birlikte Müslüman Türklerle birlikte yaşayan Hristiyan bir karakterdir. Pavlina, çocukluk arkadaşı Demir'e âşıktır. Fakat Demir bu Hristiyan kızın aşk duygularına karşılık vermez. Çünkü aradaki din ve kültür farkı bu aşkı imkânsız kılmaktadır. Demir, bu aşkının imkânsızlığını içinde papaz göstergesinin de bulunduğu dinî sembollerle izah etmeye çalışır: *"Düşün ki aramızda bin türlü engeller var. Türk'e kurşun atan, piliç kafası gibi günahsız Bulgar çocuklarını boğazlayan çetecilerden başlayarak İsa'ya ve Muhammed'e (s.a.v.) kadar uzanan ve bir bakıma Habil'le Kabil'e kadar dayanan binlerce yıllık engin geçmişin kuvvetli gölgeleri altında diş bileyen milyarlarca mutaassıp papaz çehresi senin şu anda istediklerini ve düşündüklerini gerçekleştirme imkânı bırakmıyor (76)."*Demir, sevgilisi Pavlina'ya hitaben yaptığı açıklamalarında bu aşkın önündeki en büyük engelin mutaassıp papazlar olduğunu söylemektedir.

Leylaklar Altında romanında aziz ve azize sıfatları asıl anlamlarının dışında kullanılmıştır. Öksüz ve yetim Nuran sığındığı teyzesinin evinde beklediği sıcak

ortamı bulamaz. İş bulma yalanıyla evde ayrılacağı zaman teyzesinin kıskanç kızı Feriha ona diplomat Vedat Bey'le evliliğine nasıl mani olduğunu itiraf eder. Çevirdiği entrikaları tek tek anlatır ve yaptıklarından dolayı pişman olduğunu söyler. Saf ve temiz yürekli Nuran ona inanmayıp o eşsiz sevaplar işleyen azizelerin ilahi hazzı ile donkişotvari tavırlarla odasına gider; yatağa girer girmez de uyur (32). Uzun süreden beri iş arayan Nuran, yaşlı annesiyle yaşayan âma Nedim'in bakıcısı olmuştur. Nedim'in yataktaki hasta hali Nuran'ın bakış açısıyla tasvir edilir: *"iki eli pikenin, örtünün üzerinde, güzel solgun yüzü, kızıl iltimalar yapan kıvırcık saçları, uyur gibi kapalı gözleriyle günaha hiç bulaşmamış azizlerin başlarını hatırlatıyordu (80)."* Yazar Mebrure Sami, her iki farklı olayda da azize sıfatını lügat anlamının dışında benzetme amaçlı kullanmıştır. Aziz: *"Kutsallığına inanılan kişi... Türkçemizde ermiş denir, Latincesi sancustur. Hristiyanlık tarihinde azizlik kurumu çok büyük bir önem taşır. Aziz, önce halkın inancıyla azizleşir, sonra kilise tarafından resmen tanınır ve açıklanır. İsa'nın annesi Meryem ilk ve en büyük aziz sayılır. Hristiyanlıkta otuz beş bin aziz bulunduğu saptanmıştır. Azizliği onaylayacak kişinin yaşamı sırasında en az iki tansık (mucize)göstermiş olması şarttır."* (Hançerlioğlu, 2011: 69-70) Tespit ettiğimiz kadarıyla, Hristiyan teolojisine ait aziz ve azize göstergeleri *Leylaklar Altında* romanıyla sınırlıdır.

Doğu medeniyetinin simge değeri Müslümanlıkla Batı medeniyetinin simge değeri Hristiyanlık arasındaki sıkı ilişkiyi gösteren romanların sayısı oldukça fazla olmuştur. *Papa, papaz, keşiş, havari, rahip, kardinal, patrik, aziz ve azize* sembolleri bu yoğun ilişkiyi göstermeleri açısından önemlidir. Romanların bir kısmında Hristiyan din görevlileri Müslüman ülkeleri işgal etmeye çalışan siyasî bir örgüt lideri gibi çalışırlar. Diğer bir kısım romanlarda Hristiyan din görevlileri Müslüman ülkelerin hoşgörüsüyle halkın içinde yaşar, *Sinekli Bakkal* örneğinde olduğu gibi zamanla ihtida ederler. Bu romanların karakteristik özelliği Müslüman halkın Hristiyan din görevlileriyle iç içe geçmiş sosyal yaşantılarıdır. *Kılıçaslan, Dadaş Kız, Dünkülerin Romanı, Battal Gazi, Kır Çiçeği, Barbaros'un Ölümü, Balkan Çiçekleri* ve *Hayrettin Barbaros* romanlarında Hristiyan din görevlileri Müslüman Türk halkına karşı yıkıcıdır. Özellikle aksiyoner olayların yaşandığı tarihi *Kılıçaslan* ve *Battal Gazi* romanlarında karşıt güç papazlar aktif rol alırlar. *Gece Konuştu* ve *Sinekli Bakkal* romanlarında Hristiyanlığın yozlaşmış inanç algısı eski bir rahip ve

papaz karakterleriyle irdelenmiştir. *Aziz ve azize* sıfatları *Leylaklar Altında* romanında; *havari* göstergesi *Çıplaklar*, Kardinal göstergesi ise *Barbaros'un Ölümü* romanında tespit edilmiştir. Her iki romanda da din diline ait bu göstergeler metafora dönüşmüştür. Din görevlilerin metafora dönüştüğü farklı roman örnekleri *İkinci Dünya* ve *Yolpalas Cinayeti* olmuştur. Bu kategorideki bulgularımız özellikle canlı tarihten malzeme toplayan yazarlarımızın din dilinden mümkün oldukça yararlanmak istediklerini göstermiştir.

2.1.2.7.9. Hristiyanlıkta Dinî Bayramlar

Paskalya, Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldükten sonra yeniden dirilişi inancıyla ilişkili bayramdır. (Katar, 2007) Bu gruptaki bulgularımız *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında geçen Paskalya bayramıyla sınırlıdır. Romanın aksiyoner karakteri Ermeni Mikâil Efendi, Hristiyan dinine mensuptur. Hristiyanların kutsal saydıkları *Paskalya Bayramı*, Mikâil'in konuşmalarında karşımıza çıkmaktadır. Aslan avı için çölde bulunan Meşhedi Cafer, Torik Necmi, Fettah Ağa ve Ermeni Mikâil Efendi yemek için gündüzden arta kalan nevalelerini çantalarından çıkarırlar. Meşhedi Cafer ve Torik Necmi, iştahla yemeklerini yiyip içkilerine ve nargilelerine sarılırlar. Mikâil Efendi ise haftaya paskalya olduğunu söyleyerek perhiz için sadece yavan ekmek yer (137).

2.1.2.7.10. Hristiyanlıkta Resim ve Heykele Bakış

Hristiyanların resme bakış açıları mensup oldukları mezheplere göre değişmektedir. Katolik mezhebine göre planlanmış mabetlerde iç ve dış tezyinattaki resim ve heykel üstünlüğü Doğu Ortodoks kiliselerinde yerini mozaik süsleme ve taş işçiliğine bırakmıştır. Protestanlar her iki mezhepten farklı olarak kiliselerinde ikonlara yer vermezler. (Yücetürk, 1983) Battal Gazi romanında İmparator Vesiales'ın kiliselerde kötü ressamların çizdiği resimleri ve mozaik ustalarının işlediği renkli taşları yasaklaması aslında mezhep farklılığından kaynaklanır. Bu konudaki bulgularımız *Battal Gazi* romanıyla sınırlıdır.

Söz konusu romanda kiliselerde resim ve put bulundurmanın hoş karşılanmadığı bölümler bulunmaktadır. Hristiyanlığın yasaklarına önem veren

İmparator Vesiales, Kudüs'ten yeni gelen başpapazın yeğeni keşiş Sarı Koço'yla ülkelerindeki kiliselerin genel durumunu konuşurken kiliselere putların ve heykellerin konulmasından şikâyetçi olur (22). İmparator Vasileas, keşişe : *"Siz burada bulunmadığınız günlerde biz bir karar aldık. Pederim Allah'ın kalbimizde olan yerini acemi ressamların çizdiği resimler, kötü görünüşlü mozaik ustalarının işlediği renkli taşları almasına müsaade etmedik. Putları kırdık kiliselerdeki mozaikleri söktük attık"* der. Bunun üzerine büyük papaz konuşmanın arasına girerek, imparatoru uyarma ihtiyacı hisseder: *"Eğer bu kararınız Hristos'un söylediği gibi semaların tek hükümdarı olan Cenab-ı Hakk'a kalbinizde yer vermek için ise büyük bir sevaba girdiniz evladım (23)."* Romanda bu dönemde Hristiyan inancına göre kilisenin duvarlarına resim çizmenin de büyük bir suç kabul edildiği anlatılır. Bizans zindanlarında en dehşetli yer olan Gayya Kuyusu'na kilisenin duvarlarına resim çizen putperest papazlar atılmaktadır (181). Romanda Hristiyan kahramanların resme olumsuz bakış açıları Protestan olmalarından kaynaklanmıştır.

Hristiyanların resme bakış açısı mezheplere göre değişmektedir. *Battal Gazi* romanında reel hayatta olduğu şekliyle mezheplerin bu konuya farklı bakış açısını okuruz. Romanda Katolik öğretisinde kabul gören resimler Ortodoks öğretisine göre kaldırılmıştır. Roman, Hristiyan kültürünü yansıtması açısından başarılıdır.

2.1.2.7.11. Hristiyanlıkta Şehitlik

Hristiyan teolojisinde şehitlik inancının olduğunu *Üç İstanbul* romanı üzerine yaptığımız analiz çalışmasında tespit ettik. Kurgu dünyasına ait bu tespitimizin bilimsel kaynaklarla da örtüştüğünü belirledik. (Atar, 2010); (Gürkan, a:2010) *"Şehit, İslamiyet'in yanı sıra Yahudilik, Hristiyanlık ve Sih dinlerinde de yer alan bir kavramdır. Şehit kelimesi Batı dillerinde 'şahit' anlamındaki Grekçe martu (y)stan türeyen ve buradan Latince'ye geçen martyr, martirer kelimeleriyle karşılanmıştır… Hristiyanlık söz konusu olduğunda Ahd-i Cedid öğretisinde ölümün ruha değil bedene etkili olduğu şeklindeki genel kabulden hareketle şehit olmak, ölümün ve bedenin üzerine çıkış ve İsa Mesih'in çarmıhta ölümünün tekrarı anlamında yeniden doğuş ve kurtuluşun garantisi şeklinde görülmüş (Matta, 10/39; 16/25; Markos, 8/35; 1 0/45; Luka, 9/24; Vahiy, 20/4-6; Korintoslular'a Birinci Mektup, 15/26), bu yüzden de kilise babalarının öğretisinde şehitler 'ikinci İsa' diye nitelenmiştir. Roma*

Devleti'nin koruyucusu sayılan pagan tanrılarına ibadet etmeyi reddettikleri için ölümle cezalandırılan ilk Hristiyan şehitlerinin başında havari Petrus ve Pavlus gelmektedir. (Petrus'un Birinci Mektubu, 4/14-16). Fakat başta İmparator Oiocletian dönemi (M.S. 284-305) olmak üzere Hristiyanlara yönelik sistematik kıyımın yapıldığı II. yüzyılın ortaları ile IV. yüzyılın başları arasında Romalılar tarafından şehit edilen Hristiyanların çoğunluğu, Roma tanrılarını alenen aşağılayıp bunlar adına yapılan heykellere zarar vererek resmî otoriteleri tahrik etme veya kendilerini ele verme yoluyla ölümü seçen gönüllü şehitlerden oluşmaktaydı. Bu tavırda Makkabi direnişiyle eski Yunan ve Roma'nın onurlu ölüm kavramının da etkili olduğu ileri sürülmüştür. Fakat onurlu ölüm anlayışı kurban durumuna düşmektense kahramanca kendi hayatına son vermeyi, yani dünyevî onur fikrini esas alırken gönüllü şehitlik anlayışının temelinde kurtuluşa ulaşmak için kurban olmayı kabullenme, hatta bunu teşvik etme, yani uhrevi mükâfat fikri mevcuttur. Gönüllü şehitlik, cemaat üzerindeki baskıyı ve Hristiyan katliamını arttırdığı gerekçesiyle kilise babalarının sert tepkisiyle karşılaşsa da bu şekilde ölümü seçen Hristiyan cemaat tarafından şehit olarak kutsanmış, ilgili Hristiyan kaynaklarında da (martyrologium) şehit diye anılmıştır. Şehitlerin yüceltilmesi sonucunda IV. yüzyıldan itibaren Hristiyan şehitlerinin mezarlarını ziyaret etme âdeti gerek Batı gerekse Doğu Hristiyanlığında yaygınlaşmış, şehitlerle ilişkilendirilen yerlere kiliseler (martyrium) inşa edilmiş, hikâyeleri ayinlerde okunmuş, eşyalarına ve kemiklerine koruyucu ve şefaat edici güç atfedilmiştir. Aziz kültüne karşı olan Protestan Hristiyanlıkta da şehitlik özel öneme sahip olmuştur. Hristiyanlığın Bizans'ın resmi dini haline gelmesinin ardından Hristiyanların verdiği şehitler daha ziyade mezheple ilgili çekişmelerin (Katolik/ heretik 1 Ortodoks 1 Protestan 1 Anglikan vb.)neticesidir."(Gürkan, a:2010)

Üç İstanbul romanında bir İngiliz şehitliğinden söz edilmiştir. Romanın asıl kahramanı dinsiz Adnan II. Abdülhamit'e karşı örgütlenen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en ateşli savunucularındandır. Yetiştiği bütün inanç değerlerine karşı yabancılaşan Adnan, Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'i şehit İngiliz askerlerine şikâyet edecek kadar milli değerlerine karşı yozlaşmıştır: Romanda tespit ettiğimiz "*İngiliz şehitliği"* yazar-anlatıcının hâkim bakış açısıyla şu şekilde aktarılmıştır: *"Selimiye Kışlası'nın ilerisindeki İngiliz mezarlığına girdi. Kırım Harbi'nde orada*

kalan İngiliz şehitlerini uyandırdı, iskeletlerini mezarlıktaki dört mermer perinin sırtındaki granit sütunda ayağa kaldırdı. Yıldız sarayını göstererek: 'Bakın' dedi, 'sizin Türk olmayarak kurtarmak istediğiniz Türk vatanını düşmana muhaberesiz veren bu adam Türk padişahıdır (255)." İttihatçı Adnan, Sultan Abdülhamit'i vatanı sattığı iddiasıyla mezarda yatan İngiliz şehitlerine şikâyet etmiştir. Kuntay'ın kullandığı bu göstergeyle anlatılarında realizme ve ayrıntıya ne kadar önem verdiği görülmektedir.

2.1.2.7.12. Hristiyanlıkta Şeytan, Cin, Ruh ve Zebani

Hristiyan teolojisinde *şeytan, cin ve ruh* gibi metafizik varlıklara inanılır. Nitekim *"İnsanların ilah ve ruhlarla ilişkilerinde etkin olan, meleklere benzer birtakım ruhanî varlıkların mevcudiyet inancı bütün dinlerde vardır."*(Erbaş, 2004)

Din ve inanç bağlamında analiz ettiğimiz romanlarda Hristiyan karakterler *şeytan, cin ve ruh* gibi metafizik varlıklara inanırlar. Genel olarak Hristiyan geleneklerinde şeytana, sınayıcı, ayartıcı, yalancı, asi, yer altı dünyasının (cehennem) efendisi, cezalandırıcı, Tanrı'nın ve insanlığın çok eski bir düşmanı, ruhu satın alan tefeci, düzeni, normu ve ahlâkı bozan, anarşiyi telkin eden unsur gibi olumsuz özellikler atfedilmiş; bazen kötülüğün kaynağı olan somut bir varlık, bazen kötülük ilkesi olarak görülmüştür. *"Bütün bu fonksiyonlarından dolayı şeytan tarihin kötü fakat kaçınılmaz aktörü yahut simgesi biçiminde kalmaya devam etmektedir."*(Gürkan, b:2010) *"Şeytan, şer ve kötü ruhların lideri sayılmaktadır. Yeni Ahid metinlerinde İsa Mesih'in, insanları bu kötü ruhlardan kurtarmak şeklinde gösterdiği bazı mucizevî hallerden söz edilir."* (Özten, 2013) Bütün semavî dinlere inanan toplumlarda olduğu gibi Hristiyanlar için şeytan kötülüğün ve çirkinliğin sembolüdür.

Hristiyan kahramanların şeytan, cin ve ruh inançları *Sinekli Bakkal* dışındaki romanlarda mecazlı ve hurafedir. *Sinekli Bakkal* romanında Peregrini'nin bakış açısıyla şeytan için felsefî yorumlar yapılır. Hristiyanlıktan aforoz edilen eski rahip Peregrini romanın sıra dışı karakteridir. Her ne kadar dinsiz olsa da şeytanla ilgili düşüncelerinin kaynağı Hristiyan inancıdır. Zaptiye Nâzırı'nın konağında piyano hocalığı yapmaktadır. Nâzır'ın oğlu Hilmi, mahallede sesinin güzelliğiyle meşhur

Hafız Rabia'yı batı müziği tahsili alması için Peregrini ile tanıştırır. Hilmi ve yakın arkadaşı Şevki, hocaları Peregrini'den bu küçük kıza da müzik dersi vermelerini isterler. Dinsiz Peregrini kendisini şeytan zümresine ait gördüğü için hafız bir kıza ders vermeye layık olmadığını düşünür (83). Şeytan, dinsiz Peregrini için idealin, cesaretin ve fikrî mücadelenin simge değeridir. İç dünyasındaki bunalımdan şeytanın varlığına sığınarak kurtulmaya çalışır. Semavî dinlere inanmadığını açıkça söyleyen Peregrini'nin şeytanla ilgili aykırı düşünceleri vardır. Romanda geçen: *"İnsanı ilk defa ilim ağacının yemişini yemeye sevk eden şeytan değil mi? O olmasa, insan sadece yiyen, içen, iki ayaküstünde dolaşan bir mahlûktan ibaret kalırdı. Tecessüs her bilginin anahtarı, bu anahtarın ilk sahibi ve bize ilk bu anahtarı veren de şeytandır (83)."* ; *"Fikir cesaretinin piri odur. Halik'ın gazabına ilk isyan eden cennetin nimetlerinden, refahından atılmayı ilk göze alan hep odur (84)."* cümleleri Peregrini'nin şeytanla ilgili felsefî düşncelerini yansıtması açısından önemlidir. Dinsiz kahraman, akla hayale gelmez bu tuhaf düşünceleri sadece Mevlevî Vehbi Dede'yle paylaşır. Vehbi Dede, inanç krizi yaşayan Peregrini'yi romanda üstlendiği misyona sadık kalarak sabır ve hoşgörüyle dinler.

Hristiyanların şeytan inancını gösteren bir başka örnek *Gece Konuştu* romanıdır. Roman, üvey annelerin ve babaların sokaklarda yaşamaya mahkûm ettikleri çocuk denecek yaştaki gençlerin dramını anlatır. Gençler, iş bulamadıkları için hırsızlıkla ve yankesicilikle para kazanmaktadırlar. Roman kahramanlarından Hikmet ve arkadaşı İdris, işledikleri suçlardan dolayı polisten kaçarlarken tesadüfen Hristiyan bir kadının evine girerler. Evde kadının oğlu da bulunmaktadır. Hasta kadın ölüm döşeğinde can çekişmektedir. Kadının oğlu, annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır. Uzun uğraşlardan sonra yaşlı kadın günahlarını çıkarmak için ikna edilir. Eve gelen papazın önünde günahlarını itiraf etmeye başlayan günahkâr kadın gençliğinde kilisede âşık olduğu yakışıklı bir papazdan söz eder. Platonik aşkının esiri olan zavallı hasta kadın, o yıllara ait ruh halini anlatırken şeytan inancını da göstermiş olur: *"Fenalıktan korkuyordum, Per… Şeytan beni kandırmasın diye… Hep İncil okuyor, geceleri geç vakitlere kadar oturuyordum (151)."* Yaşlı kadın, utana sıkıla bütün günahlarını itiraf ettikten sonra sözde günahlarından arınmış olur.

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında Hristiyan ve Müslüman kahramanlar arasında geçen maceralı olaylar anlatılır. Anlatıda Hristiyan kahramanlar konuşmalarında *şeytan, cin ve peri* göstergelerini kullanmışlardır. Romanın kadın başkahramanı Necla, Amerika'ya kaçırıldıktan sonra Newyork'ta ıssız bir evde tutulur. Parker, Necla'yı sakladığı evde yardımcısı Jüli'yi bekler, fakat Juli aradan uzun bir süre geçmesine rağmen eve gelmez. Sevgilisinin yakalandığından endişe eden haydut Parker, o sırada dışarıda bazı sesler işitir. Parker, yardımcısı Tom'u dışarıyı kontrol etmeye yollar. Biraz sonra eve dönen Tom, dışarıda kimsenin olmadığını hatta şeytanının bile etrafta dolaşmadığını söyleyip onu sakinleştirmeye çalışır (92). Romanda şeytan kurnazlığın ve gizli güçlerin karşılığı olarak sıklıkla kullanılmıştır (12, 40, 93, 159, 203, 241, 249, 254). Parker ellerindeki rehineyi kurtarmak için Amerika'ya gelen Türk polisi Aslan Turgut'u tuzağa düşürerek bayıltır. Amerikalı polis Cimi iş ortağı Tomson'a, Aslan'ın iyi olduğunu otelde içki içip sızdığını söyler. Tomson ve diğer polis memurları Cimi'nin sözüne uyarak Aslan Turgut'un odasına girerler. O sırada etrafta tuhaf sesler duyulur. Yazar bu sahneyi anlatırken Hristiyanların cin inancından yararlanır: *"Otelde cinli perili bir oda olduğunu işitmişlerdi (224)."* Cehennem zebanisi romanda yine aynı şekilde mecaz anlamda kullanılmıştır. Necla'yı kaçırmak için Parker'e yardım eden Jüli, yanındaki adamıyla birgün rehine krizini çözmek için görevlendirilen polisler tarafından basılır. Haydutlar basıldıkları evde içtikleri afyondan dolayı sersemlemişlerdir. Jüli, arkadaşını uyandırarak şaşkınlığını zebani metaforuyla ifade eder: *"Kalk, gözlerini aç ve karşında dikilen cehennem zebanilerini iyice gör (78)."*

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanı Hristiyanların ruhla ilgili inançlarını göstermesi bakımından önemlidir. Romanın bu konu etrafında yaşanan olayları trajikomiktir. Haydut Parker, hem zeki hem de kurnazdır. Dedektif Tomson'un kendisini takip ettiğini öğrenince bir tuzak kurarak Tomson'u yakalar. Gazetelerde ise ünlü dedektif Tomsun'un ölüm haberi ülkede yayılmaya başlamıştır. Kahraman Türk polisi Aslan Turgut'un çözmesi gereken sorunlar artmıştır. Bir yandan haydutların elinde rehin tutulan sevgilisini bulmaya çalışırken bir yandan da Tomson'un akıbetini öğrenmeye çalışır. O sırada gazetelerde mühendis Pol Grift'in ruhları yerinde tespit edebilen bir tarassut makinesi bulduğu yazmaktadır. Aslan Turgut kayıplarda olan Tomson'u bu makinenin yardımıyla bulabileceğine inanarak

makinenin mucidi Pol Grift'le görüşür. Mucit Pol Grift, dedektif Aslan Turgut'a bu makinenin özelliğini anlatırken ruh inancıyla ilgili ilginç tespitlerde bulunur: *"Ben, şarlatan veya ispirtizmacı değilim. Fakat icat ettiğim makinenin ruhlarla alakası vardır. Ben, insan ruhlarının teneffüs ettiğimiz hava içinde elektrik seyyareleri gibi etrafımızı sardığına inanmadığım halde büyük bir civa deposu üzerinde duran objektifin istenilen ruhu buraya çektiğini hayretle gördüm. Ölmüş ruhlar üzerinde bu tecrübeyi kolaylıkla yaptığım halde yaşayan kimselerin ruhunu ancak uyku halindeyken çekmeğe muvaffak olabildim. Şimdi yapacağımız tecrübe şu olabilir. Mister Tomson ölmüşse onun ruhu bu plaka üzerinde birtakım eğri büğrü gölgeler çizecektir. Eğer ölmemişse ve bir yerde şu saatte uyanık bulunuyorsa ibrelerde hiçbir hareket göremeyeceğiz… Vücut uyumadan ruh kalıbını terk etmez (178)."* Mühendis Poll Gifht'in özelliklerini anlattığı makine Aslan Turgut'a mantıklı gelir ve gece yarısı yanında bir ekiple birlikte yeraltına iner. Makinedeki *"Beyaz şeridin gösterdiği çizgiler ruhun gittiği istikameti gösteriyordu (180)."*Aslan Turgut'un tespitine göre: *"Ruh şüphe yok ki yeraltındaydı (181)."* Poll Gift'in icat ettiği bu ilginç makine sayesinde Tomson bulunur. Yazar romanın bu sahnesinde kurgu dünyasının dışına çıkarak reel hayatta böyle bir makinenin icat edildiğini bu bilgiyi Amerikan gazetelerinde okuduğunu fakat hiçbir hükümetin böyle bir makinenin kullanılmasına izin veremeyeceğini belirtir (192-193).

Hristiyanlıkta cin ve şeytan inancı *Battal Gazi* romanında tespit edilmiştir. Babasını öldüren Bizanslılarla tek başına mücadele eden Battal Gazi'nin karşısına Bizans'ın en büyük şövalyelerinden olan Todori çıkmıştır. Bu korkusuz şövalye Battal Gazi'yle teke tek savaşırken Battal'ın cesaretine ve yenilmezliğine şaşırır. Şövalye Todori, Battal Gazi'nin insanüstü bir cin olduğunu düşünür (63). Battal Gazi'yi yenemeyen Todori hayran olduğu Battal Gazi'yle dost olur. Bu durum Bizanslıların hiç de hoşuna gitmez. Başpapaz ellerini göklere kaldırarak bağırır: *"Lanet olsun! Senin gibi bir dinsize lanet! Şeytanın pençesine düşmüşsün, imana gel!(78)"* Romanda şeytan unsuru birçok romanda olduğu gibi bu romanda da daha ziyade bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Zebaniler cehennemde görevlendirilmiş metafizik varlıklardır. Kurgu dünyasına ait Hristiyanların zebani inancını *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* ve *Çitra Roy ve Babası* romanlarında belirledik.

Roman kahramanlarının önemli bir kısmı Hristiyan'dır. Cehennem zebanisi romanda mecaz anlamda kullanılmıştır. Amerika'ya kaçırılan Necla, Newyork'ta ıssız bir evde tutulur. Necla'yı kaçırmak için Parker'e yardım eden Jüli, yanındaki sarhoş arkadaşıyla birlikte polislerin baskınına uğrar. Haydutlar basıldıkları evde içtikleri afyondan dolayı sersemlemiştir. Jüli, arkadaşını uyandırarak karşılarındaki polisler için: *"Kalk, gözlerini aç ve karşında dikilen cehennem zebanilerini iyice gör (78)."* ifadelerini kullanır.

Çitra Roy ve Babası romanında kahramanlar Hristiyan dinine mensuptur. Kahramanlar arasında geçen diyaloglarda zebani göstergesini tespit ettik. Romanın ana teması İngiliz emperyalizmine karşı Hindistanlı gençlerin verdikleri direniş mücadelesidir. Filozof Roy, kızına bir zarar gelmemesi şartıyla Sita Lal'ın gizli planlarını polis müdürüne vermiştir. Bu ihbarla Çitra Roy dâhil olmak üzere bütün direniş üyeleri tutuklanır. Filozof Roy, gelişen olaylarda kızının ve arkadaşlarının hapse atılmasına sebep olduğu için vicdanen büyük bir azap çeker. Yazar-anlatıcı, Filozof Roy'un karamsar duygularla evin yolunu tutarken yaşadığı ruh halini dinî sembolleri kullanarak anlatmıştır: *"Filozof Roy, evin merdivenlerini çıkarken bacakları titriyor, iki sihirbaz değneği gibi uzun bacaları küre-i arz kadar büyük başını taşımıyor. İki çubuğun üstünde dönen bu dünyayı, idealizmin, mistisizmin, doğmaların şişirdiği bu başı realitenin değnekleri taşımıyor kalbi çarpıyor, başı dönüyor, korkuyor, adi hırsızlar gibi titriyor, omuzları günahın yükünü taşımıyor. Parmağın ucu ile çalmayan kapının zili, kulaklarında cehennem zebanisinin günahkârları ateş kuyusuna atarken çaldığı ölüm çıngırakları gibi çınlıyor (101)"* Filozof Roy tedirgin ruh haliyle kapıyı açan hizmetçi kadın Kali'yi de cehennem zebanisine benzetir (102).

Hristiyanların da insan ve Allah'la ilgili ruh, şeytan, zebani ve cin kavramlarına inandıklarını *Çitra Roy ve Babası, Battal Gazi, Sinekli Bakkal, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı ve Gece Konuştu* romanlarında tespit ettik. Romanların Hristiyan kahramanları, reel hayatta olduğu gibi aralarındaki

diyaloglarda din diline ait *ruh, şeytan, zebani ve cin* sembollerini kullanmışlardır. Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanında şeytan, direnişin ve kalkışmanın öncüsü olarak gösterilir. Romanda rahiplikten aforoz edilen bir kahramanın bakış açısı kullanılarak şeytanın doğru bildiği düşünceler uğruna Allah'a boyun eğmemesi takdir edilmiştir. Romanlarda Hristiyan kahramanlar tıpkı Müslüman kahramanlar gibi duygu ve düşünce aktarımlarında *şeytan, zebani, cin ve ruh* göstergelerini mecazlı kullanmışlardır.

2.1.2.7.13. Hristiyanlıkta Yemin

Hristiyanlıkta İslamiyet'te olduğu gibi yemin inancının olduğunu içinde Hristiyan karakterlerin bulunduğu romanlardan çıkarabiliyoruz. Tespitlerimize göre yemin, istavroz çıkarılarak ve Hristos(Hz. İsa) adına edilir. Bu gruptaki bulgularımızı dolaylı ve doğrudan anlatım tekniklerini kullanarak bu bölümde değerlendirdik.

Bir Kız Böyle Düştü romanında başkahraman İffet'in hayat kadını olarak içine düştüğü umumhanenin sahibi Hristiyan bir kadın karakterdir. İffet'in Vamık'la yasaklı bir ilişki yaşadığını düşünen sivil polisler onu karakola götürerek sorgular. İffet'in sorgulandığı karakola gelen umumhane sahibi Madam, İffet'in masum olduğunu Hristos'a yemin ederek söyler (142).

İsmini romanın merkezi kahramanı Çakıcı Efe'den alan *Çakıcı Efe* romanında eşkıyalar, İzmir'de Rumların yaşadıkları Ruma köyünü basarlar. Çiftlikte esir alınan Rum Yorgi, reis Çakıcı Efe'ye: *"Yapma beni götürme, sana istediğin kadar para vereyim."* der. Çakıcı Efe, Yorgi'den üç bin altın ister. Yorgi, korku ve panik içerisinde istavroz işareti yaparak parasının olmadığına yemin eder (139).

Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı romanında Necla'yı fidye karşılığında kaçıran haydutlar ve Amerika'da Necla'yı bulmak için görevlendirilen polisler Hristiyan karakterlerdir. Hristiyan kahramanlar, aralarındaki irticali konuşmalarında sık sık yemin ederler. Aslan Turgut, nişanlısı Necla'yı aramak için gittiği Amerika'da bir otel odası kiralar. Otel çalışanlarından Filip, alkolün etkisiyle Aslan Turgut'un odasında sızmıştır. Oteli dışarıdan izleyen Amerikalı gizli polisler odadaki sızan kişinin Aslan Turgut olduğunu sanırlar. Odaya baskın yaptıklarında otel sahibi,

Filip'in sarhoş olduğu için tutuklanacağını düşünerek polislere açıklama yapmak zorunda kalır: *"Kolundan tutup atacağım zaman, içmemeye yemin ediyor. Kalıyor. Birkaç gün sonra tekrar içmeye başlıyor (225)."* Otel sahibi, alkolik Filip'in yeminlerine inandığı için ona müsamaha gösterdiğini söyleyerek polislerin elinden kurtulmaya çalışır. Hristiyan kahramanların yemin ifadeleri İslami terminolojide yer alan vallahi deyimine uyarlanmıştır.

Tekrar Unsurları: Vallahi: (63, 83, 112, 197)

Barbaros'un Ölümü romanında Müslüman komutanların ve leventlerin karşıt gücü papa ve Hristiyan komutanlardır. Haçlı donanmasının komutanı Amiral Don Hugo, Akdeniz kalelerindeki Türkleri imha etmek için papaya uğramış; huzurunda yemin etmiştir (60). Haçlı müttefiklerine karşı İslam dünyasını korumak için ömrünü deniz seferlerinde geçiren Barbaros Hayrettin Paşa, denizde karşılaştığı kayıkçılara Andrea Dorian'ı görüp görmediklerini sorar. Kayıkçılar korku ve telaş içerisinde istavroz çıkararak Andrea'yı görmediklerine yeminler ederler (252).

Hristyanlıkta yemin inancının varlığını içinde Hristiyan karakterlerin olduğu *Barbaros'un Ölümü, Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı, Çakıcı Efe ve Bir Kız Böyle Düştü* romanlarında bu şekilde belirledik.

2.1.2.7.14. Hristiyanlıkta Günah ve Günah Çıkarmak

Günah çıkarma Katolik Hristiyanların günahlarını bir din adamının önünde itiraf ederek bağışlanmalarını istemeleridir. Günah çıkarmanın bugünkü yaygın şekliyle en erken 16. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Daha önceki çağlarda papazlar kilisesinin herhangi bir yerinde bir sandalye üzerinde otururarak günahkâr kulun itiraflarını dinlerlerdi. Tövbekâr kul, rahibin karşısında ya ayakta durarak ya da yanında otururarak günahlarını itiraf eder sonrasında bağışlanması için papaya yalvarırdı. Daha sonraki dönemde tövbekâr kulların günahlarını daha rahat itiraf etmeleri için papaz ile tövbekâr kul arasında metal bir ızgara konmaya başlanmıştır. Katolikler için dinin temel esasları arasında kabul edilen günah çıkarma inancını Ortodokslar ve Protestanlar şiddetle reddederler. Ortodokslar, günahkâr kişilerin işledikleri günahın bedelini ödedikten sonra affedileceklerine inanırlar. Protestanlar

ise İslam inancına yakın bir anlayışla kul ile yaratıcı arasına hiçbir kimsenin giremeyeceğini savunurlar. (Yücetürk, 1983)

Hristiyanların kilisede veya evde bir papaza günah çıkarma inancını gösteren bir roman örneği *Gece Konuştu* romanıdır. Roman, üvey annelerin ve babaların sokaklarda yaşamaya mahkûm ettikleri çocukların dramını anlatır. Gençler iş bulamadıkları için hırsızlıkla ve yankesicilikle para kazanmaktadırlar. Roman kahramanlarından Hikmet ve arkadaşı İdris, işledikleri suçlardan dolayı polisten kaçarlarken tesadüfen Hristiyan bir kadının evine girerler. Evde kadının oğlu da bulunmaktadır. Kendilerini fark etmeyen hasta kadın ölüm döşeğinde can çekişmektedir. Kadının oğlu annesini günah çıkarması için ikna etmeye çalışmaktadır. Adam, annesine günah çıkarmadan ölürse kutsal oğul İsa'nın yüzünü göremeyeceğini söyler. Bu telkinlerden sonra günah çıkarmayı kabul eden yaşlı kadın için Papaz Ember eve getirilir. Papaz Ember, ölüm döşeğindeki yaşlı kadından günahlarını itiraf etmesi için telkinlerde bulunur. Hasta kadın, gençliğinde işlediği günahları tek tek papaza anlatmaya başlar. Kadının anlattığı olaylardan biri yıllar önce kilisede yaşanmıştır. Kadın on sekiz yaşında gittiği bir kilisenin papazına gönlünü kaptırmıştır. Kadın bu olayı anlatırken: *"Fenalıktan korkuyordum, Per… Şeytan beni kandırmasın diye… Hep İncil okuyor, geceleri geç vakitlere kadar oturuyordum (151)."* der. Kadının bütün bu itirafları karşısında Papaz: *"Öyleyse ben de senin baba, oğul, ruh'ulkudüs namına günahlarını affediyorum (151)."* der.

Sinekli Bakkal romanında erkek başkarakter Peregrini, Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'ye İstanbul'a gelmeden önce manastırda bir rahip olduğunu itiraf eder. Pozitivizme önem veren Peregrini, Katoliklerin günah çıkarma inancına şiddetle karşı çıkmaktadır. Çünkü tövbe etmek için kul ve Allah arasına üçüncü bir kişinin girmesine gerek yoktur. Peregrini, Vehbi Dede'yle aralarında geçen diyalogda: *"Kendi hesabıma günah varsa onu papazın da papanın da çıkaramayacağından eminim (251)."* diyecek kadar rasyonalisttir.

Battal Gazi romanında Cafer (Battal Gazi), babasını öldüren Hristiyan Bizans İmparatoruna savaş açmıştır. Roman, Hristiyan ve Müslüman iki karşıt gücün çatışmaları üzerine kurgulanmıştır. Günah unsuru romanda özellikle Hristiyan karakterlerin diyaloglarında sıklıkla geçer. Başpapazın Kudüs topraklarından gelen

yeğeni keşiş Sarı Koço, İmparator Vesilas'la tanışırken aralarında kiliselerin durumu hakkında kısa bir diyalog geçer. İmparator Vesilas: *"Siz burada bulunmadığınız günlerde biz bir karar aldık pederim Allah'ın kalbimizde olan yerini acemi ressamların çizdiği resimler, kötü görünüşlü mozaik ustalarının işlediği renkli taşları almasına müsaade etmedik. Putları kırdık, kiliselerdeki mozaikleri söktük attık."* der. Duydukları karşısında çok memnun olan Keşiş, imparatora yaptıklarından dolayı büyük bir sevap kazandığını söyler: *"Eğer bu kararınız Hristos'un söylediği gibi semaların tek hükümdarı olan Cenab-ı Hakk'a kalbinizde yer vermek için ise büyük bir sevaba girdiniz evladım (23)."* Keşiş'in ağzından çıkan bu sözler Hristiyanların sevap inancına da gönderme yapar. Battal Gazi, ihtida ederek Ahmet Turanî ismini alan Todori ile eski Malatya Serdarı Abdüsselam'ı esaretten kurtarmak için Bizans sarayına gider. Battal Gazi sarayda rahat dolaşabilmek için keşiş kılığına girmiştir. Çünkü o zamanda din adamlarına dokunmak büyük bir günah sayılırdı (83). Kilisede keşişler Battal Gazi'nin cesaretinden dehşete kapılırlar. Bir kavga anında Battal Gazi kilisede bulunan Meryem Ana haçını alır. Keşişler bu esnada telaşlanarak Battal Gazi'ye çarpılacağını söylerler. Battal Gazi'nin yol arkadaşı Todori de: *"Sen Allah'ın en mukaddes şeyini almışsın günaha girdin (35)."* sözleriyle Hristiyanların günah inancına göndermede bulunur. Görüldüğü gibi Hristiyan karakterler eylemlerinde günah işlememeye karşı hassas davranırlar. Battal Gaziye âşık olan Bizanslı güzel kız Elenora da bir Müslüman'a âşık olmakla günah işlediğini düşünerek günah çıkarmak için Keşiş Surp Vartan'ın yanına gider. Samimi bir din adamı olan Surp Vartan, masum ve dindar genç kıza gerçeği çarpıtmadan olduğu gibi anlatır: *"Hayır kızım! Semaların tek hâkimi olan Cenab-ı Hak bizim hiçbirimize böyle bir hak vermedi. Kimselerin cennet cehennem tellallığı etmeye hakkı yoktur. Günahlarımızı affedici olan Allah daima hoş görecek, ufak sevaplarımızı bile büyülterek biz haylaz ahlâksız çocuklarıyla övünecektir (166)."* Görüldüğü gibi romanda Hristiyan kahramanlar Müslümanlar gibi dine aykırı eylemlerinin günah olduğunu söylemişlerdir.

Hristiyanların dine aykırı eylemlerinde günah işledikleri inancı *Battal Gazi, Sinekli Bakkal* ve *Gece Konuştu* romanlarına yansımıştır. *Gece Konuştu* romanında günah çıkarma ironi malzemesi olarak kullanılmıştır. *Battal Gazi* ve *Sinekli Bakkal*

romanları Hristiyan mezhepler arasında da tartışma konusu olan günah çıkarma eylemi eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.

2.1.2.7.15. İstavroz (Haç) Çıkarma

İstavroz (Haç) çıkarma Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek idam edildiğini anımsatan birbirine dik iki çizgiden oluşan artı (+) şeklindeki sembolik bir işarettir. (Aydın, 2013: 92) Milattan sonra 3.yy'da Roma imparatoru Konstantin haçı Hristiyanlığın sembolü olarak kabul etmiştir. (Yurdaydın ve Dağ, 1978:194) Omuz hizasında haç işareti yaparak dua ve yemin etmek Hristiyan dünyasında yaygın bir gelenektir. Katolikler ve Ortodokslar haç çıkarırlar. Protestan mezhebine mensup Hristiyanlar ise (Anglikanlar hariç) haç çıkarmayı ve bulundurmayı kabul etmezler. (Yücetürk, 1983) Okumalarımızda istavroz (haç) çıkarma inancına ait tespitlerimizi ait oldukları bakış açılarına dikkat ederek yansıtmaya çalıştık.

İsmini romanın merkezi kahramanı Çakıcı Efe'den alan romanda Çakıcı Efe çetesi, İzmir'deki Ruma köyünde Rumların yaşadıkları bir köyü basar. Çiftlikte esir alınan Rum Yorgi, Çakıcı Efe'ye: *"Yapma beni götürme, sana istediğin kadar para vereyim."* der. Çakıcı Efe, Yorgi'den üç bin altın ister. Yorgi korku ve panik içerisinde istavroz işareti yaparak parasının olmadığına yemin eder (139).

Ercüment Ekrem Talu, mizahî türde kaleme aldığı *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında vakayı dört ana karakter üzerine kurgulamıştır. Meşhedi Cafer, Torik Necmi, Fettah Ağa ve Ermeni Mikâil Efendi. Ermeni Mikâil karakteri Hristiyan'dır. Hristiyanlığa ait istavroz eylemi Mikâil'le ilgili yaşanan olayda geçmektedir. Aslan avı için geldikleri çölde kaybolan maceracılar, korku ve telaş içerisinde yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Dördüncü gün çölde oturup dinlendikleri sırada Fettah Ağa, arkadaşlarına doğru koşup kendilerine doğru bazı insanların geldiğini söyler. Şaşkın avcılar bu haber üzerine korkuya ve telaşa kapılırlar. Mikâil Efendi'nin çehresi kül kesilir ve kekeleye kekeleye gelenlerin yamyam olduğunu, birazdan kendilerini yiyeceklerini söyler. Mikâil Efendi bunu söylerken bir yandan da istavroz çıkarır (158).

Papeloğlu romanının vaka zamanı İttihat ve Terakki Partisi'nin hükümette olduğu dönemlerdir. Papeloğlu'nun yakın arkadaşı kurnaz İzzeti Efendi İttihat Terakki'nin hükümeti ele geçirmesinden sonra kasabada düzenlenen kutlamalara ve mitinglere katılır. Yönetimin el değiştirmesinden sonra İttihat ve Terakki üyeleri tek tek tutuklanmaya başlar. İzzeti Efendi bu sefer kasabada Çorbacı adında bir Hristiyan'ın evinde saklanır. Siyasî çalkantının yaşandığı İstanbul'da İttihat Terakki üyelerinin serbest bırakıldığını duyan Çorbacı, sevinçle eve giderek yanında saklanan İttihatçı İzzeti Efendi'ye müjdeyi verir. İzzeti Efendi, Çorbacı'nın dediklerine inanmayınca Çorbacı birkaç kez istavroz çıkartıp duyduklarını aynen tekrarlar (163).

Çitra Roy ve Babası romanında, İngiliz emperyalizmine karşı Sita Lal'in başlattığı bağımsızlık mücadelesi anlatılır. Roman kahramanları Hristiyan dinine mensup oldukları için diyaloglarında kullandıkları inanç unsurları genelde Hristiyanlığa aittir. Filozof Roy'un verdiği gizli belgeleri değerlendiren İngiliz polisleri, direniş örgütü lideri Sita Lal ve arkadaşlarını tutuklayarak hapse atmıştır. Sita Lal, mahkemede verdiği savunmasında İngilizlerin istavroz çıkarma inancını bir benzetme unsuru olarak kullanmıştır: *"Bir adamın kafasında istediği fikri taşıması, istediği fikri müdafaa etmesi hiçbir kanunun men etmediği bir haktır. İngiliz liberalizminin istavroz çıkarır gibi göründüğü fikir hürriyeti, Hindistan'da, müstemleke kanunlarında da tasdik edilmiştir (172)."* İngiliz emperyalizmi altında Hindistanlı Hristiyan kahramanlar arasında yaşanan olayların anlatıldığı romanda fikir hürriyetini *istavroz çıkarma* gibi basit ve akıl dışı gören İngiliz hükümeti eleştirilmiştir.

Sinekli Bakkal romanın Hristiyan karakteri aşçı Eleni de Cüce Rakım'ı ilk gördüğünde çok şaşırır ve ondan ürker. Korkuya ve telaşa kapılan Eleni haç çıkararak Hristos'a sığınır (452).

Yosma romanında genelev sahibesi Madam Anna, Hristiyan bir karakterdir. Yanında çalışan Yosma'nın uzun süre ortalıkta görülmemesini merak etmiştir. Başından birçok maceralar geçen çapkın ve haşarı Yosma, haftalar sonra madam Anna'yı ziyaret gider. Anna, paralı bir müşteri yakalamıştır. Su gibi para harcamaktan zevk alan bu adamı kaçırmak istemeyen Anna, Yosma'nın yokluğunda her gün haç çıkarıp yolunu gözlemiştir (396).

Tarihi ve otobiyografik roman özelliğine sahip *Barbaros'un Ölümü*, Osmanlı Donanma komutanı Hayrettin Paşa'nın maceralı hayatını anlatır. Haçlı ordusuna karşı İslam ülkelerini korumak için deniz seferlerine çıkan Barbaros Hayrettin Paşa, denizde karşılaştığı kayıkçılara Andrea Dorian'ı görüp görmediklerini sorar. Hayrettin Paşa'nın öfekesiden korkan kayıkçılar, istavroz çıkararak Andrea'yı görmediklerine yeminler ederler (252). Romanın Hristiyan karakterleri, konuşmalarına inandırıcılık kazandırmak için istavroz çıkarmayı ihmal etmemişlerdir (267). Roman, Hristiyanlığa ait din ve inanç unsurlarını yansıtması açısından başarılıdır.

Katolik geleneğinde yaygın görülen istavroz çıkarma eylemini *Battal Gazi* romanının İrem Teyze karakterinde tespit ediyoruz. Cafer (Battal Gazi), babasını öldüren Hristiyan Bizans İmparatoruna savaş açmıştır. Roman, Hristiyan ve Müslüman iki karşıt gücün çatışmaları üzerine kurgulanmıştır. Bizans imparatorunun zulmü altında ezilen İrem Teyze ve yakınları, Battal Gazi'nin komutasındaki Türk ordusunun imdatlarına yetişeceklerini düşünmektedir. İrem teyze, yiğit komutan Battal Gazi'nin Bizanslılar tarafından esir alındığını öğrendikten sonra şaşkınlığını ve üzüntüsünü istavroz çıkararak göstermiştir (194).

Hristiyan İstoyan, *Bulgar Sadık* romanında başkahramandır. İhtida ettikten sonra Mehmet Sadık adını almıştır. Romana Hristiyanların istavroz çıkarma âdeti yansımıştır. Edirne bölgesindeki dağlarda yaşamaya başlayan İstoyan, Lefter'in çetesiyle birlikte II. Abdulhamit'in Paris gazetelerine gönderdiği 45 bin altını ele geçirme planı yapar. Eşkıya reisi Lefter bu eylemi gerçekleştirmeden önce arkadaşlarına: *"Dua edelim Allah baba hepimize sağlık versin ve hepimizi korusun (24)."* der. Lefter'in bu konuşmalarını duyan çete mensupları yola çıkmadan önce diz çöküp istavroz çıkararak dua ederler.

Hristiyanların istavroz çıkarma âdetini sınırlı sayıda romanda belirledik. *Çakıcı Efe, Meşhedi Aslan Peşinde ve Papeloğlu* romanlarında istavroz çıkarma göstergesi komik sahnelemelerde kullanılmıştır. *Çitra Roy ve Babası, Sinekli Bakkal, Barbaros'un Ölümü ve Battal Gazi* romanlarında Hristiyan kahramanlar korku ve telaş anlarında tepkilerini istavroz çıkararak göstermişlerdir. Roman kahramanları

yemin ve dua anlarında da istavroz çıkarırlar. Kurmacalardaki bu tip sahnelemeler Hristiyan dünyasının gerçekleriyle örtüşmektedir.

2.1.2.7.16. Misyonerlik (Hristiyanlığı Yayma Faaliyetleri)

Misyonerlik faaliyetiyle ilgili bulgularımız *Bulgar Sadık* romanıyla sınırlıdır. "*Bu terim özellikle Hristiyanlığı yayma gayretlerini anlatmak için kullanılır. Hristiyanlığa göre bu faaliyet daha Hz. İsa hayatta iken başlamış ve Havarilerle devam etmiştir. Günümüzde ise her tür basım-yayın ve propaganda vasıtasıyla misyonerlik çalışmaları sürdürülmektedir."*(Cilacı, 2001:247) Selim Derengil'in tespitlerine göre Müslüman Türk toprakları üzerinde özellikle 19.yüzyılın son çeyreğinde misyonerlik faaliyetleri artmıştır. İslam'a henüz yeni girmiş olan gayrimüslimler Islahat Fermanı'nın özgürlük ortamında tekrar Hristiyanlığa dönmeye başlamışlardır. (Deringil, 2002:92) *"Misyonerler, Osmanlıların ülkedeki yönetimlerinin temelini meşrulaştırmak için yaptıkları çabaların altını oymakla kalmıyorlardı; Batı basınının Türk karşıtı duygularını beslemek yoluyla dışarıda düşmanca koşullar oluşturulmasında da etkiliydiler."* (Deringil, 2002: 119)

Bulgar Sadık romanında Amerikalı Madam Missis Ton Balkanlarda misyonerlik faaliyetleri yürüten bir roman karakteridir. Bulgar Sadık çete üyesi olduğu yıllarda arkadaşlarıyla birlikte bu kadını dağa kaçırmıştır. Amaç Madam Missis Ton'un karşılığında İstanbul'daki Amerika sefaretinden 14.000 altın almaktır. Bulgar Sadık anılarında bu ilginç olayı anlatırken Protestan Madam Missis Ton'un her sabah ve akşam diz üstü çökerek dua ettiğini kendilerini de bu ibadete davet ettiğini yazar (42). Protestan Madam Missis Ton, eşkıyalar tarafından rehin alınmasına rağmen korkmadan ve çekinmeden çete üyelerini Protestanlığa davet etmiştir (42-47). Bu konudaki tespitlerimiz bu açıklamalarla sınırlıdır.

2.1.3. Yahudilik (Musevilik) ile İlgili Hususlar

Müslüman Türk toplumunun Yahudilerle olan ilişkisi köklü bir tarihe dayanmaktadır. Yahudi teolojisine mensup halklar, asırlar boyunca Türk toprakları üzerinde öz değerlerini yitirmeden huzur içinde yaşama fırsatı bulmuştur. Okuduğumuz romanlarda Müslüman Anadolu halkının Yahudilerle olan ilişkisini

görebiliyoruz. Yahudilerin inanç algısıyla ilgili bulgularımızı: *Yahudilik, Allah'a İman ve Dua, Peygamberlere İman (Hz. Musa), Din Adamları ve Kutsal Mekânlar (Arz-ı Mev'ud)* başlıkları altında sunmayı uygun bulduk.

2.1.3.1. Yahudilik

Tezimize konu olan romanlarda az da olsa Yahudi karakterler bulunmaktadır. Yahudi din karakterler dolaylı olarak Yahudi dininin varlığına göndermede bulunur. Romanlarda Müslüman karakterlerin Yahudilere bakış açısı olumsuzdur.

Türk milliyetçiliğinin hâkim hisleriyle kaleme alınan *Dünkülerin Romanı'*nda kahramanlar Ahmet Rıfkı'nın bakış açısıyla Museviler eleştirilir. Türk insanı memleketin selameti için cephelerde nöbet tutarken Museviler Osmanlı yönetiminde hâkim bir güç haline gelmiştir (52).

Bir Sürgün romanının kahramanı Doktor Hikmet, 1904 yılında İzmir limanından özgürlüğün ve medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Paris'e gitmek için bir vapura biner. Uzun süren vapur yolculuğundan sonra Marsilya'ya ulaşan Doktor Hikmet buradan da Paris'e gitmek için bir trene atlar. Doktor Hikmet'le aynı kompartımanda yolculuk eden şişman bir adam Fransa'yı tanıtırken *"Yahudilerin Fransa'sı"* ifadesini kullanır. Doktor Hikmet'in yanındaki sıska ve uzun boylu genç, sert bir adam ses tonuyla: *"Rica ederim Mösyö, rica ederim, karşınızdaki bir Yahudi'dir. Ve Yahudiliğe müftehirdir (52)."* tepkisinde bulunur. Şişman adam Yahudilikle ilgili kullandığı bu ifadeyi açıklama durumunda kalır. Adam, şahsen hiçbir dine mensup olmadığını kiliseye bile gitmediğini sadece bir vatanperver olduğunu söyler. Şişman adamın Yahudiliği hakaret anlamında kullandığını düşünen uzun boylu genç yolcu öfkeli bir ses tonuyla konuşur: *"Mösyö, hiçbir din ile mütedeyyin olmadığınızı söylüyorsunuz. Fakat yüreğiniz hala Orta Çağ'ın engizisyon papazlarının yaktığı taassup ateşiyle cayır cayır kavruluyor (52)."* Şişman adam, genç adamın bu sert üslubuna karşılık Yahudilerden çok papazlardan nefret ettiğini söyler. Doktor Hikmet Fransa'da yakalandığı ölümcül hastalığında kendisine en fazla Dr. Pienot yardımcı olur. Hastasıyla özel olarak ilgilenen Dr. Pienot'un en güzel meziyeti mütevazı ve samimi oluşudur. Hikmet'e rahatlık veren en güzel meziyeti ise inançsızlığıdır. Fakat Dr. Pienot, hastası Hikmet'i yakından tanıyıp ona güvendikten

sonra Yahudi asıllı bir Fransız vatandaşı olduğunu itiraf eder. Fransız Doktor, samimiyetine güvendiği Hikmet'e Yahudiliğinden dolayı iş hayatında birçok eziyetlere maruz kaldığını söyler (281). Vaka örgüsünde özellikle Yahudiliğe mensup karakterlerin farklı dinlere mensup şahıslar tarafından mağdur edildikleri hissinin verilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir.

Hamdi Rıza Çaydam'ın *Ateş Kamçıları* romanında Yahudilik sadece romanın başkahramanı Bozan'ın Suriye hayatının anlatıldığı bölümde geçmektedir. Bozan, tiyatro oyuncusu Berta'yla bir gönül ilişkisi yaşamıştır. Romanda Berta'nın çalıştığı tiyatronun sahibinden *"yaşlı Yahudi"* tanımlamasıyla söz edilmiştir (94). İstanbul'da açılan ilk tiyatroların Yahudilere ait oldukları düşünülürse romanın reel hayattan kesitler sunduğu ortaya çıkar.

Çakıcı Efe romanında Yahudi karakterle karşılaşırız. Romanda vaka örgüsünün bir bölümü Milas'ta geçmiştir. Osmanlı zaptiyelerinin takibinden kaçan Efe, Tire'den ayrılarak Milas'a gider. Milas'ta Musevi inancına mensup köylüler yaşamaktadır. İzoel Jak bu köylülerden biridir. Günlerden Cumartesidir. İzoel Jak, Musevilerde cumartesi günü tatil olduğu için dört arkadaşıyla birlikte Rum değirmenci Yuna'yı ziyaret etmeye giderler (496). O sırada askerlerden kaçan Çakıcı Efe, samimi dostu Yuna'nın yanında bulunmaktadır. Yahudi İzoel Jak, Çakıcı'nın namını duymuştur. İzoel Jak ve Çakıcı Efe bu vesileyle tanışmış olurlar. Müslüman ve Yahudi kahramanlar sohbetlerinde cumhuriyet rejimini tartışırlar (502).

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında Yahudiliğe ait herhangi bir inanç unsuru geçmemektedir. Yahudilik inancı romanda Yahudi bir karakterle sınırlıdır. Romanın silik karakterlerinden biri pansiyonda oturan Yahudi madamdır. Ayaşlı İbrahim Efendi'nin dairesinde hizmetçilik yapan Halide, pansiyon sakinlerinden Şefik Bey için dairenin üst katında oturan Yahudi madamdan bir örtü almıştır. Şefik Bey'in emanet örtüyü yakması ve kirletmesi üzerine Yahudi madam, hizmetçi kadını pansiyondan kovmak ister: *"Ayaşlı da yukarı çıktı. Yahudi madamdan rica etti ki hizmetçisini kovmasınlar (39)."* Romanda Yahudi karakterin kullanılması dolaylı olarak Yahudiliğe bir gönderme olarak değerlendirilebilir.

Tekrar Unsurları: (40, 51, 53, 122, 224)

2.1.3.2. Yahudilikte Allah'a İman ve Dua

İsrailoğullarına Hz. Musa'nın elçiliğinde gelen Yahudi teolojisinde Allah inancı ve dua vardır. Okuduğumuz romanlarda Yahudi karakterlerin Allah'ın adını andıkları ve dua ettikleri tespit edilmiştir. Bu tespitlerimiz *Kuyucaklı Yusuf* ve *Fuji-Yama* romanlarıyla sınırlıdır.

Kuyucaklı Yusuf romanında Yahudilerde Allah inancı Kaymakam Selahattin Bey'in evlatlığı Yusuf'a anlattığı bir anekdotta geçer: *"Birgün Allah, peygamberleri yanına çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Her biri kendilerine göre cevap vermişler. Musa: 'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir'; İsa: 'bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda: 'hayatta hiçbir arzusu olmamaktır.' yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e (s.a.v.) gelince: 'Saadet hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı olduğu gibi kabul etmeli (151)."* Kaymakam Selahattin Bey, eksik ve yanlış dinî bilgisiyle bizim Peygamberimizle (s.a.v.) diğer peygamberler arasındaki farkı ve mutluluğa giden yolu tanımlamak istemiştir.

Fuji-Yama romanında ise niteliği zayıf olsa da Yahudilerin dua inancıyla ilişkilendirebileceğimiz bir ifadeyle karşılaştık. Tokyo Sefareti Müsteşarı Haydar Naci, gemi yolculuğu sırasında yanında çalışacak olan daktilo namzedi Necile'ye âşık olur. Japonya yolcuları gemi yolculuğunun altıncı gününde Aden Körfezi'nde karaya ayak basarlar. Yurtdışı yolculuklarında tecrübeli olan Haydar Naci Bey, Necile'yi ve Japon Ateşmiliteri Nizamettin'i alaturka yemekler yapan bir lokantaya götürür. Lokantanın sahibi İstanbul hayranı olan Yasef adında bir Musevi'dir. Yasef, misafirleri görünce Haydar Naci Bey'e hitaben: *"Kızınızı Allah bağışlasın. Damadınız da çok yakışıklı centilmen (61)."* der. Necile'ye âşk duyguları besleyen Haydar Naci Bey, bu sözleri duymaktan hiç de memnun olmaz.

2.1.3.3. Yahudilikte Peygamberlere İman

Allah'ın iradesini insanlara bildirmesi manasında vahiy ve ilahi elçilik, gerek kavram gerekse müessese olarak başında itibaren Yahudilikte yer almıştır. Dar anlamıyla vahiy bilhassa Tevrat'la ilişkilendirilmiş; peygamberler ve melekler aracılığıyla gerçekleşen ilahi elçilik ise gerek Tevrat'tan önce gerekse Tevrat

sonrasında İsrailoğullarına yol gösterme fonksiyonuna sahip olmuştur. (Gürkan, 2013:129)

İsrailoğullarına elçi olarak gönderilen Hz. Musa, Müslümanlar için de büyük peygamberler arasında kabul edilmektedir. Kendisine indirilen Tevrat kitabıyla insanlığı tevhit inancına ve adalete davet etmiştir. Hak yolunda Firavun'a karşı verdiği mücadele Kuran-ı Kerim'de detaylı bir şekilde hikâye edilir. Sahih bir hadise göre Musa Aleyhisselâm, Nuh Aleyhisselâm, İbrahim Aleyhisselâm, İsa Aleyhisselâm ve Muhammed Aleyhisselâm beş büyük peygamber arasında yer almaktadır. (Köksal, 2007: 13)

İncelediğimiz romanlarda Yahudi karakterlerin peygamber inancı belirgin değildir. Yahudilerin peygamberi Hz. Musa'nın adı sınırlı sayıda romanda tespit edilmiştir.

Hz. Musa'nın adı, *Harp Zengininin Gelini* romanında Yahudi kahraman Madam Viyolet'ten dolayı anılmıştır. Madam Viyolet, eğlence hayatına dalan Cevdet Bey'in parasını kullanmak için onu aşk tuzağına düşürür. Fakat bir süre sonra aralarında sorunlar çıkmaya başlar. Eşinin ve kayınvalidesinin yaptığı çapkınlıklardan haberleri olmasını istemeyen Cevdet Bey, Madam Viyolet'in hakaretlerine karşı sesiz kalmaktadır. Madam Viyolet'in öfkeden çılgına döndüğü bir anda onu sakinleştirmek için: *"Allah aşkına, Musa aşkına, haham aşkına (338)."* der. Cevdet Bey, din dilini kullanarak sevgilisinin sinirlerini yumuşatmaya çalışır.

Battal Gazi romanında Hz. Musa'nın ismi bir yerde geçmektedir. Battal Gazi Bizanslıların elinde bulunan Meryem Ana heykelindeki altın haçı alınca Ahmet Turanî bunun büyük bir günah olduğunu söyler. Battal Gazi, Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın ve Hz. Muhammed'in getirdiği dinlerin aslına aykırı bu tür halk inanışlarını eleştirir. Hristiyanlıktan dönme bir Müslüman olan Ahmet Turanî'yi bu konuda uyarma ihtiyacı hisseder: *"Allah, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile kendisini bizlere tanıtmak istedi. Biz insanlar onun bu peygamberlerinin yalnız ismini aldık. Söylediklerini dinlemedik bile. İsa kendi adına böyle bir altın haça tapılacağını bilmiş olsa peygamberlikten vazgeçerdi. Hz. Muhammed, İsa'nın sonradan düşürüldüğü bu kötü durumu görerek 'Ben de sizin gibi bir insanım, tek tapılacak*

Allah, semaların hâkimi olandır.' diye yüzlerce kere söyledi. Kendisine tapılmasını istemedi (35)." Aynı romanda Hristiyan karakterlerin bakış açısıyla da Hz. Musa'nın adı anılmıştır. Bizanslı Elenora, Battal Gazi'ye âşık olduğunda onun Müslüman olmasını tereddütle karşılamıştır (165). Elenora, bu sebeple büyük keşiş Surp Vartan'ın yanına günah çıkarmaya gider. Genç kız, keşiş Surp Vartan'a âşık olduğu Battal'ın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dininden olmasına dair endişelerini dile getirerek Ortodoks kilisesinin bu duruma vereceği sert tepkiden çekindiğini söyler. Gerçek bir din adamı olan Surp Vartan, Bizanslı Elenora'ya: *"Hayır kızım! Semaların tek hâkimi olan Cenab-Hak bizim hiçbirimize böyle bir hak vermedi, kimselerin cennet cehennem tellallığı etmeye hakkı yoktur. Günahlarımızı affedici olan Allah daima hoş görecek, ufak sevaplarımızı bile büyülterek biz haylaz ahlâksız çocuklarıyla övünecektir. Muhammed de, İsa, Musa gibi Allah'ın peygamberidir. Muhammed İsa'nın peygamberliğini inkâr etmedi. Müslümanlarda peygamberimizi peygamber olarak biliyor ve tanıyorlar. Onların Allah'ı da bizim Allahımız gibi semaların tek hükümdarı olan eşsiz Allah'tır. Kiliselerin birbiriyle düşman olmasına aldırmayın. İnsanları insan olarak görünüz ve seviniz (166)."* şeklinde açıklamalar yapınca genç kız, Battal Gazi aşkında rahatlar. Romanın bu bölümünde Hz. Musa'ya atıf yapıldığını görüyoruz.

Hz. Musa'nın *Kuyucaklı Yusuf* romanında adı Kaymakam Sabahattin Bey'in evlatlığı Yusuf'a anlattığı bir hikâyede geçer: *"Birgün Allah, peygamberleri yanına çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Her biri kendilerine göre cevap vermişler. Musa:'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir'; İsa: 'bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda:'hayatta hiçbir arzusu olmamaktır.'yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e (*s.a.v.*)gelince: 'Saadet hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı olduğu gibi kabul etmeli (151)."* Kaymakam eksik yanlış dini bilgisiyle bizim peygamberimizle (s.a.v.) diğer peygamberler arasındaki farkı ve mutluluğa giden yolu tanımlamak istemiştir.

Hz. Musa'nın ismi dinî yanı zayıf olan *Üç İstanbul* romanlarda kutsal bir anlam ifade etmez. Romanda Hz. Musa, bir söz sanatı olarak kullanılmıştır. Romanın dinsiz kahramanı Adnan, yalnız kaldığı odasında kaotik ruh haliyle Hızır'ı ve peygamberleri düşünür. Yazar, hâkim bakış açısıyla Adnan'ın sessizce beklediği

odada, Musa peygamberin takunyalarla geçtiği denize güldüğünü söyler. Adnan'ın bu düşüncelere kapılmasına sebep olan herhangi bir nesne veya olgu yoktur (460).

2.1.3.4. Yahudilikte Kutsal Mekânlar ve Din Görevlileri

İsrailoğullarının inancına göre *"Benî İsrail Allah'ın isteklerini yerine getirirse Allah da onlara Arz-ı Mev'ud'u verecek ve diğer kavimlerin üzerine hâkimiyetlerini sağlayacaktır. Kuran'da bu vaad Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya yapılmakta; onların bereketli kılınmış bir diyara ulaştırılmakla gerçekleştirileceği bildirilmektedir."*(Küçük, 1994) Develioğlu bu konuda aynı anlama gelecek şu açıklamalarda bulunur: *"Arz-ı Mev'ud Allah'ın Hz. İbrahim'e ve onun nesline vermeyi vaat ettiği topraklar için kullanılan bir terimdir".* Develioğlu va'dedilen toprakların bugünkü Filistin toprakları olduğunu söyler. (Develioğlu, 1993:40)

Kuyucaklı Yusuf romanında Arz-ı Mev'ud adı Kaymakam Sabahattin Bey'in evlatlığı Yusuf'a anlattığı bir anekdotta geçer: *"Birgün Allah, peygamberleri yanına çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Her biri kendilerine göre cevap vermişler. Musa: 'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir'; İsa: 'bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda:'hayatta hiçbir arzusu olmamaktır.' yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e (*s.a.v.*) gelince 'Saadet hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı olduğu gibi kabul etmeli (151)."* Kaymakam Sabahattin Bey'in bakış açısıyla anlatılan kıssada Arz-ı Mev'ud mutluluğa ve saadete giden yolun simge değeridir.

Yahudilikte din görevlisi haham, *Harp Zenginin Gelini* romanında Madam Viyolet'in Yahudi olmasından dolayı kullanılmıştır. Madam Viyolet, zenginliğin verdiği şımarıklıkla eğlence hayatına dalan Cevdet Bey'in parasını sömürmek için onu aşk tuzağına düşürür. Fakat bir süre sonra aralarında sorunlar çıkmaya başlar. Eşinin ve kayınvalidesinin yaptığı çapkınlıklardan haberleri olmasını istemeyen Cevdet Bey, Madam Viyolet'in hakaretlerine karşı sesiz kalmaktadır. Yahudi Madam Viyolet'in öfkesinden çılgına döndüğü bir anda zavallı Cevdet Bey onu sakinleştirmek için din dilini kullanır: *"Allah aşkına, Musa aşkına, haham aşkına (338)."* Dinî değerlerin alaya alındığı romanda Yahudi ve Müslüman kahramanlar arasındaki sosyal ilişkiler nükteli bir üslupla anlatılmıştır.

Romanlarda Yahudi karakterler günlük diyaloglarında Allah'ın adını anarak dua ederler. Bu konudaki tespitlerimiz *Kuyucaklı Yusuf* ve *Fuji-Yama* romanlarıyla sınırlıdır. Yahudilerin peygamberi Hz. Musa göstergesi *Harp Zengininin Gelini, Battal Gazi* ve *Kuyucaklı Yusuf* romanında sadece bir isim olarak geçmiştir. Bu romanlarda Hz. Musa'nın adı, kutsal kişiliğine gönderme yapmak için kullanılmamıştır. Yakup Kadri Karasomanoğlu, *Bir Sürgün* romanında kahraman-bakış açısını kullanarak antisemitizme karşı göndermelerde bulunmuştur. Bu romanda özellikle Yahudiliğe mensup karakterlerin farklı dinlere mensup şahıslar tarafından mağdur edildikleri hissinin verilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. *Ateş Kamçıları, Çakıcı Efe, Kuyucaklı Yusuf ve Harp Zengininin Gelini* romanlarında Müslüman ve Yahudi karakterler günlük hayatta iç içe yaşarlar. Romanlar bu yönüyle canlı hayatla örtüşmektedir. Yahudi teolojisinde önemsenen Arz-ı Mev'ud göstergesi *Kuyucaklı Yusuf*; haham göstergesi ise mizahî *Harp Zengininin Gelini* romanlarında geçmektedir. Tespitlerimize göre romanlarda Yahudiliğe ait semboller Hristiyanlığa ait sembollere göre daha az sayıdadır. Romanlar bu yönüyle Müslüman Türk halkının Yahudilerle olan sınırlı ilişkisini yansıtmaktadır.

III. BÖLÜM

3.1. SEMAVİ OLMAYAN İNANÇLAR İLE İLGİLİ HUSUSLAR

Semavî olmayan inançlarla ilgili bu bölümde, kutsal kitaplarda adı anılmayan veya tevhit akidesine aykırı inanç sistemleri değerlendirilmiştir. Bu kategorideki bulgularımızı: *Budizm ve İlgili Hususlar; Putperestlik ve Çok Tanrıcılık (Politeizm); Şamanizm ve Toteizm* alt başlıkları altında açıklamayı uygun gördük.

3.1.1. Budizm ile İlgili Hususlar

Buda'nın inanç öğretisi üzerine kurulmuş olan Budizm, milâttan önce VI. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Budizm, İslamiyet'in yeni yeni ortaya çıktığı dönemde dünyanın önemli ve popüler öğretileri arasında bulunuyordu. Budist tüccarların Arabistan'da kurulan fuarlara iştirak etmelerine rağmen gelenlerin azlığı, dillerinin farklılığı ve Budizm'in hâkim olduğu ülkelerin uzak oluşu gibi sebeplerle Budizm ve mensupları hakkında çok az şey biliniyordu. Kuran-ı Kerîm'de ve hadislerde de Buda ve Budizm'le ilgili doğrudan bilgi yoktu. Bazı yazarlar, Kuran-ı Kerîm'de adı zikredilen peygamber Zülkif'ten maksadın Buda, olduğunu ileri sürmüşlerdir. (Tümer, 1992)

Eski Türk inançları arasında bulunan Budizm, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen yazılı ve sözlü edebiyatımızda silik de olsa varlığını hissettirir. İncelediğimiz romanlar arasında Budizm'den ve Buda'dan söz edilmiştir. Bu inançla ilgili bulgularımızı semavî dinlerde olduğu gibi *Allah'a İman, Ahirete İman, Beddua, Cin,*

Şeytan, Yemin, Tövbe, Günah ve Batıl İnançlar gibi alt başlıklar halinde sunmayı uygun gördük.

3.1.1.1. Buda ve Leo-Tseu (Lao-Zi [Lao-Tsu])

Budizm inanç felsefesinin kurucusu Buda, tespit ettiğimiz kadarıyla dört romanda geçmektedir. Din adamı Leo-tseu'nun (Lao-zi [Lao-tsu]) ismi ise sadece *Gültekin* romanında geçer. Romanda sözü edilen Leo-tseu (Lao-zi [Lao-tsu]), Taoizm felsefesinin oluşmasına en büyük katkı sunan reel şahsiyettir. *"Lao-zi, bazı kaynaklarda adı Lao Tsu, Lao Tse, Laotze veya Laozi olarak da geçer. Lao Çince 'yaşlı', Zi de 'hoca', 'bilge' demektir. Onun yazdığı sanılan kitap Dao-de Jing de bazen 'Laozi' diye anılır. Dolayısıyla, Lao-zi çoğu zaman bir şahıs adı, bazen de bir kitap adı olarak kullanılır."* (Abudukelimu, 2011: 43)

Apdullah Ziya Kozanoğlu'nun *Orkun Barkın Kahramanı Gültekin* romanında ana tema Budizm'dir. Olayların yaşandığı zaman Türklerin İslamiyet'i henüz tanımadığı yedinci yüzyıldır. Roman, Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın yeğeni Gültekin'in Çinlilere karşı mücadelelerini hikâye eder. Bilimsel tarihî verilere göre bu dönemde Türkler, Çinlilerin inanç ve kültürlerinin tesiri altındadır. Romanda vaka örgüsünün bir kısmı Buda'nın evinde geçer. Çin imparatoriçesinin sevgilisi Si-Ye-Hu, Büyücü başı Yü-Hen-Gü'nün yardımıyla Gültekin'in âşık olduğu Ulufer'i kaçırarak Buda'nın evinde saklar (23). Burası Siganfo sarayının Tanrıeviydı (24). Romanın sonunda montaj tekniğiyle kullanılan Orkun Barkı Yazıtları'nda da Türklerin Buda ve Leo-tseu öğretilerine mensup olduklarını fakat nihayetinde bu inançların Türk ulusu için bir tehdit olduğu dile getirilir: *"Buda ve Leo-tseu dinine gelince Türklerin ulus ve memleket ülküsünden başka bir imana alıştırmak onlar için fena olacaktır. Bu iki din de insanlara acımak, boyun eğenlik aşılamaktadırlar. Bu dinlere girenler atılganlıklarını, cesaretlerini yavaş yavaş elden çıkarırlar. Birgün gelir ki Türk ulusu kendi kendine iş yapamayan, Buda ve Leo-tseu dininden başka bir şey düşünmeyen elleri koltuklarında uyuklayan bir sürü miskin Çinli haline girecektir (156)."* Romanda, Buda ve Leo-tseu öğretileri Türk insanını miskinleştiriği ve mücadele azmini kırdığı için eleştirilmiştir.

Kuyucaklı Yusuf'ta Buda'nın adı Sabahattin Bey'in okuduğu Amak-ı Hayat kitabından alıntı yaparak evlatlığı Yusuf'a hayat dersi vermeye çalıştığı bölümde geçer: *"Birgün Allah, peygamberleri yanına çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Herbiri kendilerine göre cevap vermişler. Musa: 'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir', İsa: 'Bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda: 'hayatta hiçbir arzusu olmamaktır yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e (s.a.v.) gelince: 'Saadet hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı olduğu gibi kabul etmeli (151)."* Sabahattin Bey, anlattığı anekdotta Buda'nın ismini kutsal şahsiyetler arasında anar.

Bir Genç Kızın Romanı'nda Buda heykeli bir teşbih öğesi olarak kullanılmıştır. Selma, yatılı olarak kaldığı okulda arkadaşı Emel'e masum bir şaka yapmıştır. Bu arada okulun müdüresi Selma'yı farklı bir konuda görüşmek üzere odasına çağırır. Müdürenin odasına çağrıldığını duyan Selma, Emel'in yemeğine tuz döktüğü için cezalandırılacağını düşünür ve korkmaya başlar. Yazar, romanın bu sahnesinde Selma'nın tedirginliğini yansıtmak için Buda heykeli metaforunu kullanmıştır. Genç kız müdirenin karşısında Buda heykeli gibi hareketsiz kalmıştır. Romanın bu sahnesinde Budizm inancından dolaylı bir şekilde söz edilmiştir (5).

Çitra Roy ve Babası romanında Hindistanlı Hristiyan gençlerin İngiliz emperyalist güçlere karşı verdikleri mücadele anlatılır. Romanda Buda'dan söz edilmiştir. Direniş hareketinin lideri Sita Lal'in sorgulandığı mahkemede müddeiumumi kısa boylu, zayıf, yüzü kuzguni siyah bir Budist'tir (5). Sita Lal'ın karşıt görüşlerini savunan karakter Çitra Roy'un babası Profesör Mandronat'tır. Silahlı direnişe karşı olan Profesör Mandronat, Hindistan halkının geleceğinin tartışıldığı bir kongrede sunumunu etkili kılmak için bazı peygamberlerden ve Buda'dan örnekler verir: *"Fikir, ruh, kâinatı var eden, İsa'ya, Musa'ya, Muhammed'e (s.a.v.), Buda'ya hayat veren, kitleleri hak yola sevk ettiren, büyük peygamberlerin kafalarındaki fikirlere, kanat veren ruhtur. Siz bize kurtuluşun ruhunu üflediniz. Siz, bize kurtuluşu sevk ve idare edecek fikirleri ilham ettiniz. Sizden aldığımız ilham ve Allah'ın himmeti ile iki düşmanı da yeneceğiz. Bizim bu büyük imanımızın karşısında İngiliz zırhlısı, İngiliz barutu, İngiliz sermayesi, bir mum gibi eriyecek. Gizli yıkıcıları, kafamızdaki fikrin kuvvetiyle yıkacağız (48)."*

Profesör Mandronat, fikirleriyle kitlelere yön veren Buda gibi dinî liderleri örnek göstererek Hindistan halkının İngiliz emparyalizmine karşı verdiği mücadelede kararlığını anlatmak istemiştir.

Buda'nın bir metafora dönüştürüldüğü romanlardan biri de *Açlık* romanıdır. Romanın asıl kahramanı Ahmet Turgut, melankolik tutkuyla bağlandığı Hatice'nin piyano hocasıyla evlenmesinden dolayı ruhsal bunalıma girer. Yazar-anlatıcı, bunalıma giren Ahmet Turgut'un psikolojik yönünü anlatmak için bazı kaynaklarda Hint peygamberi olarak kabul edilen Buda metaforunu kullanır: *"Ahmet Turgut, bu boşluğun içinde beyaz bir ışıkla sarılarak Buda'nın nirvana dediği manevi âleme doğru yükselir gibiydi; bir farkla ki zamanımızdan iki bin altı yüz yıl önce yaşayan Hint peygamberi bu âlemde ebedi sükûna kavuşmuş olduğu halde Ahmet Turgut ızdıraplarını yeni baştan ve canlı bir şekilde hissetmekteydi ve bu ızdırapların hepsi birleşerek tek bir çehre ile görünüyordu: açlık (141)."*

3.1.1.2. Budizmde Allah'a İman

Gültekin romanında Çinlilerin ve Göktürklerin Budist oldukları belirtilmiştir. Çinli ve Türk kahramanlar arasında geçen diyaloglarda Tanrı'ya atıflar yapıldığı, Allah adı anılarak beddualar edildiği görülmektedir. Roman kahramanlarından Çin Yasalar Başbuğu, Kırgızların pususuna düşürüldüğü sahnede: *"Ölüm Tanrısı gelmiş, Çin Bayı'nın yüreğine el salmıştı (4)."* ifadelerini kullanır. Yasalar Başbuğu'nun yardım feryatlarını işiten Gültekin, atı Başko'ya atlayarak Başbuğu'nun imdadına yetişir. Yasalar Başbuğu kendisini kurtaran bu cesur kahramanı tanımak ister. Gültekin kendisini tanıtırken: *"Ben Tanrı'nın at uşağıyım, yalnız Türkçe konuşurum. Kendimden başka kimseye boyun eğmem (5)."* açıklamasını yapar. Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın yeğeni Gültekin, cesaretiyle Çinlilerin kalplerine korku salmıştır. Çin hükümdarının oğlu Cong, Tsung ve Salak, Gültekin'i öldürmek için bir plan yaparlar. Salak, babasının Türk olduğunu söyleyerek Tanrı'nın her kavgada kendisine yardım edeceğine inanırdı (14). Fakat şimdiye kadar Tanrı, kendisine hiç yardım etmemişti. Askerleriyle Gültekin'e saldıran Cong Tsung bu saldırısında başarılı olmaz. Canını zar zor kurtaran Salak yine: *"Vay canına yaşıyormuşum, Gültekin'le karşılaşıp da sağ kalan Tanrı'nın ilk sevgili kulları bizleriz (16)."* der. Yazar, Çinli ve Türk kahramanlar arasında yaşanan mücadeleleri anlatırken

kahraman bakış açılarıyla dönemin Allah inancına bu şekilde atıfta bulunmuş olur. Romanın vaka örgüsü Orhun Abideleri'nde verilen tarihî bilgilere göre kurgulanmıştır. Gültekin'in ölümünden sonra kardeşi onun adına Orhun'da bir bark yaptırmıştır. Bu barkın üzerinde yer alan metnin bir kısmı romanda montaj tekniğiyle kulanılmıştır. Barkın üzerindeki metinde Allah inancıyla ilgili ifadeler geçer. Bu ifadeler, Türklerin İslamiyet öncesi dönemde din duygusuna sahip olduklarını göstermesi açısından önemlidir: *"Amcam Han ölünce Türk ulusu büsbütün parçalandı. Amcamın oğlu Küçük Han bize başkaldırdı. Tanrı'nın yardımıyla ben hakan oldum. Babam hanı, anam hatunu hakanlığa yükselten Yüce Tanrı Türk ulusunun adını, ünü bitmesin diye beni de hakan yaptı (154)."* Romanda Budist kahramanların Allah inancına sahip olduklarını gösteren birçok sembol bulunmaktadır.

Tekrar Unsurları: (7, 23, 24, 36, 51, 91, 120, 123, 125, 158, 159)

Kuyucaklı Yusuf romanında Buda'nın Allah inancına sahip olduğunu gösteren bir bölüm geçmektedir. Kaymakam Sabahattin Bey, Amak-ı Hayat kitabından bir alıntı yaparak evlatlığı Yusuf'a hayat dersi vermektedir: *"Birgün Allah, peygamberleri yanına çağırıp sormuş: 'Saadet nedir?' demiş. Her biri kendilerine göre cevap vermişler. Musa: 'Arz-ı Mev'ud'a gitmektir', İsa: 'Bir yanağına vurana ötekini uzatmaktır; Buda : 'Hayatta hiçbir arzusu olmamaktır yollu şeyler söylemiş. Sıra bizim Muhammed'e (s.a.v.) gelince: 'Saadet hayatı olduğu gibi kabul etmektir.' demiş. Ne doğru söz hayatı olduğu gibi kabul etmeli (151)."* Sabahattin Bey'in anlattığı bu anekdotta Buda'nın bir peygamber gibi Allah'la ilişkili olduğu söylenir.

3.1.1.2.1. Budizmde Dua

Gültekin romanı Türklerin İslamiyet'i henüz kabul etmedikleri bir dönemde Türklerle Çinliler arasında yapılan savaşları konu edinir. Buda öğretisine inanan kahramanların dua ettiklerini görmekteyiz. Romanın ikinci karakterlerinden Salak'ın annesi Çinli, babası ise Türk'tür. Salak, ilk başlarda Çin hakanının oğlunun yanında yer alarak Gültekin'le savaşır. Gültekin, Salak'ı kendisine saldırdığı bir anda yakalar. Fakat bir müddet sonra onu serbest bırakmak ister. Her zaman güçlünün yanında olan Salak, *"Allah göstermesin (108)."*diyerek Gültekin'den ayrılmak istemediğini söyler.

3.1.1.3. Budizmde Cin ve Şeytan

Gültekin romanında Budist öğretisinde cin ve şeytan inancını okumaktayız. Budist Türkler ve Çinliler, şeytanların ve cinlerin varlığına inanmaktadırlar. Romanın önemli karakterleri arasında bulunan büyücü başı Yü-Hen-Gü, bütün Çinlileri cinlerin dilini bildiğine inandırmıştır. Çin İmparatoriçesi, Gültekin'i esir edebilmek için Yü-Hen-Gü'nün gücünden yararlanmak ister. Romanın ikinci karakterlerinden Salak'ın annesi Çinli, babası Türk'tür. Salak, ilk başlarda Çin hakanının oğluyla birlikte hareket ederek Gültekin'le savaşır. Gültekin, Salak'ı yakaladıktan bir müddet sonra serbest bırakmak ister. Her zaman güçlünün yanında olan Salak, *"Allah göstermesin (108)."* diyerek Gültekin'den ayrılmak istemez. Gültekin, uyanık şeytanın yattığı yeri bile bilecek bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu söyleyince Salak, bu kişisinin kendisi olabileceğini söyler.

3.1.1.4. Budizmde Yemin, Günah ve Tövbe

Türklerin henüz İslamiyet'i kabul etmedikleri bir dönemde Çinlilere karşı bağımsızlık mücadelelerini anlatan *Gültekin* romanı, Buda öğretisine ait *yemin, günah ve tövbe* unsurlarını içermektedir. Budizme inanan Çinliler yemin ederken Buda'nın adını kullanırlar. Çinlilerin büyücü başı Yü-Hen-Gü, Çin Hakan'ı Hatun'un âşığı Si-Ye-U'ya kendisine Çin hükümdarı olması için yardım edeceğini bunun karşılığında da kendisini yasalar başbuğu yapmasını ister. Büyücü başı, yapacağı yardımların karşılığında Si-Ye-U'ya verdiği sözü yerine getirmesi için Buda namına yemin etmesini ister (23). Si-Ye-U, istemeyerek de olsa bu yemini eder. Büyücü Yü-Hen-Gü, Çin imparator ailesi Tang oğullarını yeryüzünden silmeye yemin etmiştir. Çünkü Çin hükümdarı, büyüsü tutmadığı için Yü-Hen-Gü'nün babasını idam etmiştir (96). Bu yüzden Çin hükümdarı olmak isteyen Si-Ye-U, Çinlilerle savaş halinde olan Gültekin'le işbirliği yapar. Babası Türk ve annesi Çinli olan dalkavuk Salak da Gültekin'in kendisine Türk olup olmadığını sorması üzerine Yüce Tanrı'nın adına yemin ederek Türk olduğunu söyler (104). Romanda günah kavramı da yer almaktadır. Romanın ikinci kahramanlarından Salak, açlığını bastırmak için hırsızlık yapmak ister. Hırsızlık yapacağı dükkânın önünde duran Salak, harekete geçmeden önce: *"Günahı beni böyle aç ve çıplak sokaklarda süründüren Başbuğ'un, Gültekin'in boynuna olsun (131)."* der. Salak'ın kullandığı bu ifader Buda öğretisine

inanan insanların günah kavramına inandıklarını göstermektedir. Romanda tövbe unsuru dinî anlamından çok üsluba zenginlik katmak için kullanmıştır. Kültiğin Abidesi'nden romana aktarılan metinde, yasalarını bozup ülkesine kötülük eden insanlar, tövbe etmeleri için uyarılmaktadır (155).

3.1.1.5. Budizmde Halk İnanışları

Göktürkler ve Çinliler arasındaki mücadelelerin anlatıldığı *Gültekin* romanında büyücü başı Yu-Hen-Gu, önemli bir karakteridir. Büyücü başı cinlerin ve perilerin dilini bildiğine, gökteki devleri çağırıp her isteğini yaptırdığına herkesi inandırmıştır (21). Siganfo Sarayının dehlizlerinde büyücü başının sihir ve büyü işlerini yaptığı odalar vardır. Romanda Yu-Hen-Gu'nun büyü işlerini nasıl yaptığı anlatılmamıştır. Gültekin ve sevgilisi, Çinlilerin eline esir düştüğünde Çin İmparatoriçesi büyücü başı Yu-Hen-Gu'dan tesirli bir büyü yaparak Gültekin'i öldürmesini ister. Büyücü başı eski büyücülerin tatbik ettikleri bir büyü işi yapar. Eski büyücüler hükümdarın küçük bir heykelini yaparak hükümdarın ruhunu bu heykele verirlerdi, *"sonra bir toplu iğne ile bu heykel kalbinden delinir, aynı zamanda hükümdarın da kalbinden vurulmuş gibi öleceğine itikat edilirdi (118)."* Büyücü başı, balmumundan yapılmış bir heykel ve tavuk kullanarak Gültekin'e sihir yapmak ister. İlk büyüde Gültekin halsizleşir konuşamaz hale gelir. Sihrin tesirini arttırmak için Gültekin'e büyülü bir su içirir. Fakat yapılan bu büyüler kuvvetli bir iradesi ve bedeni olan Gültekin'e tesir etmez (122). Gültekin daha önce hayatını kurtardığı Yasalar Başbuğu'nun yardımıyla Çinlilerin esaretinden kurtularak eski kahramanlıklarına devam eder.

Tekrar Unsurları: (20, 46, 96, 97)

3.1.1.6. Budizmde Ölüm ve Yuğ Töreni

Gültekin romanında eski Türklerin ölüm âdetleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bilge Tiğin, *Fu-Yu-Sen Tanrıevinde* halkına seslenirken babasının ölümünden sonra yuğ (Eski Türklerde cenaze töreni) için civar şehirlerden atlıların geldiğini söyler (51). Romanın sonunda Orhun Yazıtları'ndan bir bölüm kullanılmıştır. Bu bölümde Gültekin'in ölümü ve yuğ merasimi hakkında açıklamalar

yapılmıştır: *"O, Türkün en ünlü tek kahramanı idi, onun namı yeryüzünde kalsın diye yuğ yaptım, bark yaptım, başucunda heykelini diktim, üzerine kümbet yaptım, kahramanlıklarını taşlara kazdırdım, başucuna diktim. Çin'den, dört acundan elçiler geldiler; son savaşında yendiği Oğuzlar bile onun yiğitliğine âşık olduklarından yuğ günü benden destur dileyip geldiler, ölüsünün ardında yürüyüp saçlarını, başlarını yoldular, ağladılar (158)."* Gültekin'in ölümüne çok üzülen halk yiğitliklerini anmak için adına abide dikmişlerdir. Anlatıda yuğ törenine de atıf yapılmıştır.

3.1.1.7. Budizmde Cennet ve Cehennem

Budizm öğretisine inanan Göktürklerin ve Çinlilerin cennet ve cehennem inancı bulunmaktadır. Çinliler kendileri için büyük bir tehlike olarak gördükleri Gültekin'i esir alarak zindana atmışlardır. Gültekin, zindan penceresinden Salak ile konuşurken kendisini kurtarması için elini çabuk tutmasını söyler. Salak: *"O hususta hiç tasa çekmeyin! Cehenneme götürseler peşindeyiz!(110)."* diyerek Gültekin'e moral verir. Budist kahraman, Salak'a olan bağlılığını göstermek için cehennem göstergesinden yararlanmıştır.

3.1.1.8. Budizmde Kutsal Mekânlar

Budist Çinliler ve Göktürkler arasındaki mücadeleleri konu edinen *Gültekin* romanında Çinlilerin Tanrıevi dedikleri bir kutsal tapınaktan ve Göktürklerin Fu-Yu-Se adıyla andıkları kutsal bir mabetten söz edilir. Büyücü Yü-Hen-Gü, Siganfo Sarayının içinde Tanrıevi adı verilen kutsal bir mekânda kalırdı (24). Romanda Tanrıevinin iç mekân özellikleri tanıtılmamıştır. Çinlilerin kutsal saydıkları bu mekânın vaka örgüsünde yer belirleyici olmanın ötesinde herhangi bir mistik değeri yoktur. Romanda Budist Göktürklerin mabet olarak kullandıkları *Fu-Yu-Se Tanrıevi* de aynı şekilde fon bir mekân olarak geçmektedir. Romanın bir bölümü *Fu-Yu-Se Tanrıevi* başlığıyla kaleme alınmıştır (47-53).

3.1.1.9. Nirvana

Nirvana, Budizm'e göre aydınlanmış ruhun tekrar tekrar vücut bulması, kısır döngüsünden kurtulması, buna son vermesidir. *"Hanayına mezhebine göre Nirvana yokluk demektir. Mahyana ekolü ise onu, ruhun kavuştuğu metafizik bir mutluluk*

olarak algılar. Nirvana bir çeşit ayrılmayı ifade etmekle birlikte, bu varlıktan yok olmak değildir; yok olan şey arzu ve ihtiraslardır. Çaynistlere göre ise Nirvana, kurtulmuş ruhların evrenin tavanındaki mekânını ifade eder. Nirvana terimi Vedalar ve Upanişadlar gibi eski döneme ait Hindu metinlerinde geçmemekle birlikte, Bhagavadgita ve Mahabharata gibi metinlerde yer alır. Buralarda o, tanrısal âlemle birlik içindeki kurtulmuş ruhların mekânı anlamında kullanılır." (Gündüz, 1998:286)

Nirvana, *Sevenler Yolu* ve *Açlık* romanlarında, benzetme unsuru olarak karşımıza çıkar.

Nermin Hanım, *Sevenler Yolu* romanında ana karakterdir. Mutsuz bir evlilikten sonra yuvası dağılan talihsiz kadın, Doktor Demirhan'la yeni bir aşk hayatına başlamak için tereddütler yaşar. Çünkü kendisine büyük bir tutkuyla bağlanan Doktor Demirhan, dayısının kızı Şermin'le nişanlıdır. Karmaşık duygular içerisinde bunalıma giren Nermin Hanım, Doktor Demirhan'ı düşünürken onun çelik yaylara benzeyen keskin çizgili, sert yüzünde memnun bir nirvana esrarını bulur (191). Romanda nirvana imgesel anlamda kullanılmıştır.

Açlık romanında Ahmet Turgut da melankolik tutkuyla bağlandığı Hatice'nin piyano hocasıyla evlenmesinden dolayı ruhsal bunalıma girer. Yazar, aşkında uğradığı ihaneti kabullenemeyen Ahmet Turgut'un iç dünyasını nirvana metaforuyla yansıtır. Yazar-anlatıcı, Ahmet Turgut'un psikolojik yönünü anlatmak için bazı kaynaklarda Hint peygamberi olarak kabul edilen Buda telmihini kullanır: *"Ahmet Turgut, bu boşluğun içinde beyaz bir ışıkla sarılarak Buda'nın nirvana dediği manevi âleme doğru yükselir gibiydi; bir farkla ki zamanımızdan iki bin altı yüzyıl önce yaşayan Hint peygamberi bu âlemde ebedi sükûna kavuşmuş olduğu halde Ahmet Turgut, ızdıraplarını yeni baştan ve canlı bir şekilde hissetmekteydi ve bu ızdırapların hepsi birleşerek tek bir çehre ile görünüyordu: açlık (141)."*

İslamiyet öncesi Türk inanç kültürünü yansıtan en başarılı roman örneği *Orkun Barkın Kahramanı Gültekin* olmuştur. Reel tarihi verilere göre Türkler İslamiyet öncesi dönemde Buda öğretisinin etkisi altındadırlar. Bu romanla ilgili bulgularımızda Budizm'de Allah, günah, tövbe, şeytan, cin, yemin, cennet ve

cehennem inançlarının olduğu gösterilmiştir. Tezimizde Budizm'le ilgili değerlendirmelerimiz *Semavî Olmayan İnançlar* başlığı altında değerlendirilmiştir.

3.1.2. Putperestlik ve Çok Tanrıcılık (Politeizm)

Din ve inanç bağlamında okuduğumuz eserler arasında *Aşk, Gültekin* ve *Meşhedi Aslan Peşinde* romanlarında putperestlik ve politeizm (çok tanrıcılık) inancıyla ilgili bulgular tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu bilgileri romandaki anlatım tekniklerine bağlı kalarak yansıtmaya çalıştık. Dinler tarihi üzerine yapılan araştırmalara göre putperestlik, çok tanrılı dinlerde kutsal kabul edilen suretlere ve temsillere tapınmayı ifade eder. *Türkçe Sözlük'ünde* yapılan tanıma göre put: *İlkel toplumlarda doğaüstü bir güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesnelere tapınma demektir. Putperestlik sözcüğü ise Fetişizm olarak nitelendirilir ve Put sözcüğüyle aynı anlamda kullanılır*. (Türkçe Sözlük, 2011). M. Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü* eserinde putperestliği daha detaylı tanımlar: *"Doğan nesnelere ve resimlere tapınma şeklinde kendini gösteren dinî sistemleri ifade eden bir kavram. Genellikle çok tanrılı dinlerde tanrısal varlıkların çeşitli şekillerde sembolize edildiği ve bu sembollere saygı ve hürmet gösterildiği bilinir. Tanrıyı temsil eden putlar genellikle ağaçtan, taştan ya da metalden yapılmış olabileceği gibi bir bitki, hayvan veya başka bir doğal nesne de olabilir."* (Kirman, 2011:260) Ortaçağ başlarında Hristiyan olmayanlar ve XVIII. yüzyıldan itibaren çok tanrılı inanca sahip olanlar için putperestliğin karşılığı olarak Latince pagandan (köylü, taşralı) türeyen paganizm kullanılmıştır. İslami kaynaklarda putperestliğin Arapça karşılığı veseniyye kelimesidir. İslam tarihi kaynaklarında putperestliği genellikle Hz. Nuh dönemiyle başlatılır. İslam öncesi dönemde Kâbe'nin içinde ve çevresinde Araplara ait 360 kadar put bulunuyordu. Ayrıca Mekke'de her ailenin evinde bir put vardı. (Güç, 2007) Allah'a şirk koşma gibi büyük günahlar arasında bulunan putperestlik, Kur'an-ı Kerim'de (Maide 5/90) kesin bir dille reddedilmiştir. Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de: *"Ey o bütün iman edenler! İçki, kumar, putlar, kısmet için çekilen zarlar hep Şeytan işi murdar bir şeydir, onun için siz ondan kaçının ki yakayı kurtarasınız."* der. (Yazır, 2006: 126)

İlkel kabileler arasında yaygın olarak karşılaşılan putperestlik ve politeizm incelediğimiz *Aşk, Meşhedi Aslan Peşinde, Orhun Barkın Kahramanı Gültekin* ve *Açlık* romanlarında tespit edilmiştir.

Aşk romanında fon karakterler Uruk halkı putperest bir toplumdur. Romanın *Allah* başlıklı bölümünde putlara tapan Uruklular kuraklık günlerinde putlara kurban kesmektedirler (88). Kabilede tevhit inancına sahip gönül ehli Dolunay, bu hurafe inanışa karşı, gücü yettiği kadarıyla halkını uyarmaktadır.

Meşhedi Aslan Peşinde romanında politeizm inancına gerçek hayatta olduğu gibi Afrika çöllerinde yaşayan ilkel bir kabilede rastlarız. Romanda aslan avı için Afrika çöllerine giden Meşhedi'nin ve yoldaşı Torik Necmi'nin komik ve abartılı olayları anlatır. Sözde aslan avcıları, çölde yollarını kaybettikleri birgünde imdatlarına Cicimama kabilesinin yamyamları yetişir. Cicimama kabilesinde Makoko isimli bir ihtiyar, zamanında köle olarak Mısırlılara satılmış, üç dört ay kadar Sudan'da zengin bir tacirin evinde kaldıktan sonra buradan kaçıp kabilesine geri dönmüştür. Arapçayı şöyle böyle konuşan Makoko, kabile nezdinde itibar sahibidir. Aslan avcılarının yaveri Ermeni Mikâil Efendi, Arapçayı iyi bildiği için bu ihtiyarla konuşup kabile hakkında bilgi alır. Mikâil'in tercüme ettiği konuşmalarda cahil ve yabani Cicimama kabilesinin halen çok tanrılı inanca sahip oldukları anlaşılmaktadır: *"Cicimamalar bu havalinin en cesur ve en namdar kabilesidir. Şimdiye kadar birçok cenklerde daima galip gelmiş, cesur insanlardır. Çoktan beridir medeniyete teşnedirler. Asri ve kuvvetli bir kabile olmak, ezeli düşman tanıdıkları Habeşlere tefevvuk etmek isterler. Sizin buraya gelmenizi bütün kabile halkı, Allahlarımızın eseri lütfu ve inayetleri addediyor (169)."*

Çok tanrılı inanç sistemine sahip olan bir topluluk da *Orhun Barkın Kahramanı Gültekin* romanında geçmektedir. Romanda Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın yeğeni Gültekin'in Çinlilere karşı mücadeleleri anlatılır. Çinli ve Türk kahramanlar arasında geçen diyaloglarda Ölüm Tanrı'sına atıflar yapıldığı görülmektedir. Roman kahramanlarından Çin Yasalar Başbuğu, Kırgızların pususuna düşürüldüğü sahnede *"Ölüm Tanrısı gelmiş, Çin Bayının yüreğine el salmıştı (4)."* ifadeleri geçer. Bu sahnenin aktarımında kullanılan Ölüm Tanrısı ifadesinin dönem itibariyle Çinlilerin çok tanrılı inanca sahip olduklarını göstermektedir.

Semavî olmayan inanç grubuna dâhil ettiğimiz putperestlik ve politeizm *Meşhedi Aslan Peşinde*, *Orhun Barkın Kahramanı Gültekin* ve *Açlık* romanında karşımıza çıkar. Politeizmin ancak Afrika çöllerinde yaşayan ilkel bir kabilede görülebileceğini mizahî *Meşhedi Aslan Peşinde* romanında görürüz. *Aşk* romanında putperest Türk kahramanların bulunması, kurgu dünyasının kendine özgü şartlarından kaynaklanmıştır. Tarih boyunca hiçbir Türk topluluğunun putperestliğe inanmadığı bilinen tarihî bir gerçektir (Bekki, 1996). Kurgu dünyasına ait putperest Türk kabilelerinin varlığı bilimsel kaynaklarla örtüşmemektedir. Bu konudaki tespitlerimiz kurgu dünyasının kendine özgü iç yapısıyla ilişkilidir.

Putperestlik ve politeizm (çok tanrıcılık) çalışmamızın *Semavî Olmayan İnançlar* bölümünde değerlendirilmiştir.

3.1.3. Şamanizm ve Toteizm

Tezimiz kapsamında olan *Çıplaklar* ve *Kılıçaslan* romanlarında Eski Türk inançları Şamanizm'le ve totemizmle ilgili unsurlar tespit ettik. Şamanizm insanlık tarihi kadar eski bir inanç sistemidir. Bugün bile dünyanın farklı coğrafyalarında Şamanizm'in izlerini görmek mümkündür. İslamiyet öncesinde Türkler, Şamanizm'i dünyaya yayan en büyük millet olmuştur. Şamanlığın Orta Asya Türkleriyle özdeşleştirilmesi Türklerin bu inanç sistemine olan katkılarından kaynaklanmaktadır

Türklerin Şaman öğretisinden ayrılıp İslamiyet'e geçişleri asırlar öncesine dayansa da günümüz örf ve âdetlerinde Şamanizm'in izleri bulunmaktadır. Günümüzde Anadolu halkı arasında karşılaştığımız yolculuğa çıkacak kişilerin ardından kovayla su dökülmesi, türbe ve cami gibi kutsal mekânlarda mum yakma, köpek ulumasını uğursuzluk sayma ve kırk sayısını kutsama gibi hurafe inanışlar Şamanizmden kaynaklanmaktadır. Mine Mengi'nin tespitlerine göre: *"Türklerin kabul ettikleri en eski din Şamanizm'dir. Şamanizm, Kuzey ve Orta Asya'daki Türkler arasında varlığı günümüzde de sürdürülen, doğaya tapma, olağanüstü güçlere inanma temeline dayalı bir inanç sistemidir. Türkler, Müslüman olduktan sonra da bu dinin özelliklerini, gelenek ve kalıntılarını devam ettirmişler hatta kendileriyle birlikte Anadolu'ya taşınmışlardır. (*Mengi, 2011: 16) Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisinde Toteizm'in İzleri* başlıklı yazısında Türklerin Şamanizm inancını

hakkında şu bilgileri verir: *"İslamiyet'i kabul eden Türklerde Şamanizm'in en önemli izleri, ilk dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan veya kuş şekline girebilmeleridir. Mesela: 'Geyikli Baba, bu dervişler geyiğe binerler ve tepelerinde geyik boynuzları bulunan şapkalar taşırlar. Bu dervişler yalnızca rahip veya sihirbaz mahiyetindeki insanlar değil peşlerine taktıkları on binlerce Türkü iskân ettirip yerleştiren liderlerdir."*(Ögel, 2014: 34) Şamanizm'e ait inanç değerlerinin köklü geleneklere sahip olan Türk ulusunun sosyal ve kültürel hayatında farklı şekillerde tezahür ettiğini yazılı ve sözlü edebi ürünlerde görmekteyiz.

Türklerin İslamiyet öncesi tesirinde kaldığı inanç sistemi olarak totemcilik klan dinidir. Bu kelime Amerika'nın Enderun boyunun dilinden alınmıştır. Totemcilik oturulan yer demektir. Totemciliğe, Avusturya ile Amerika gibi iki ayrı uzak bölgede de rastlanılmaktadır. İlkel bir inanç sistemi olan toteizm üç temel esas üzerine kurulmuştur: Totem, Mana ve Tabu. *"Totem, bütün klan fertlerinin kutsal saydıkları hayvan ve bitki gibi varlıklar veya eşyalardır. Bunlar çoğu zaman kanguru, manda, kartal, şahin, papağan, tırtıl, tavşan, kurt gibi hayvanlar; bazen çay fidanı gibi bitkiler, seyrek olarak da yağmur, deniz ve yıldızlar gibi şeylerdir. İlkel insan kendisinin çevresindeki bu canlı veya cansız varlıklardan birinden olduğuna inanmıştır."* (Kahraman, 2013: 54) Şamanizm ve Toteizm inançları hakkında *Kılıçaslan* romanında verilen ansiklopedik bilgiler Ögel ve Kahraman'ın yaptığı akademik açıklamalarla örtüşmektedir.

Kılıçaslan romanında vaka örgüsünün bir halkası Alevîlerin yaşadığı Dersim'de geçer. Romana göre Dersim'de Şamanizm ve Toteizm geleneği romanın vaka zamanı 13. yüzyılda devam etmektedir. Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah, İran Selçuklularıyla yaptığı savaşta mağlup olduktan sonra oğulları Aslan ve kardeşi Tokay İranlılar tarafından esir alınarak zindana atılır. Yiğit gençler, Tebriz zindanında yedi yıl kaldıktan sonra zindandan kaçmayı başarırlar. Malatya'ya doğru giden Şah'ın oğulları güzergâh üzerinde bulunan Yörük köyünde konaklarlar. Aslan büyük bir aşk yaşayacağı Sümbül'le burada tanışır. Aslan'ın tek hedefi İznik'i ele geçirip Selçuklu Devleti'ni yeniden diriltmektir. Yörük köyünde Aslan'a gönlünü kaptıran Sümbül, İznik seferine çıkacak olan Aslan'ı yalnız bırakmaz istemez. Malatya'ya üzerinden Dersim'e birlikte gelen sevgililer burada en iyi şekilde

ağırlanırlar. Sümbül'ün babası Demir Ağa, Alevî olduğu için Dersim halkı, Aslan'a ve kardeşi Tokay'a büyük ilgi gösterir (67). Hatta Dersim'in merkezi Hozat'tan ayrıldıklarında Alevî köylülerin desteğiyle Aslan'ın kafilesi büyümüştür. Yazar, romanın bu sahnesinde Alevî Dersim halkı hakkında önemli tarihî bilgiler verir: *"Dersim anasıl Türk diyarı idi. Dersimliler Horasan'dan Celalettin-i Rumî ile buraya gelerek yerleşmişlerdi. Mamafih hepsi ana lisanlarını kaybederek Kürtçe konuşuyorlardı. Dersim dağlarında yerleşmiş tavattun etmişlerdi. Yollarda gelirken esir ettikleri Türk kadınlarını almışlar ve bu kadınlardan dünyaya gelen çocuklar analarının dili olan Kürtçeyi konuşarak büyüdüklerinden Kürtçe az bir zaman içinde Dersim Türklerinin lisanı olmuştu. Dersimliler su katılmamış Horasan'dan gelen Türkoğlu Türk idiler. Mezhepleri Alevî olduğundan Müslümanlardan ayrılıyorlardı. Dinlerinde duaları Türkçe, şarkıları Türkçe hatta nefes ve şiirleri de hep Türkçe idi. Her kabilenin bir totemi vardı. Mesela Aslan aşireti dendiği zaman bu aşiret reisinin evinde bir Aslan heykeli bulunurdu. Koç, at aşiretleri de ayniyle bu heykelleri taşırlardı. Eski Türklerin Şaman mezhebi ve totemizme ait olan bütün âdetleri Dersim'de yaşıyordu (66)."* Sümbül'le Dersim'e birlikte gelen Aslan, burada gördüğü ilgiden dolayı büyük bir memnuniyet duyar.

Çıplaklar romanında İlhan ve Sevim'in üye oldukları Çıplaklar Birliği ilk kampını Heybeliada'da yapar. Heybeliada'da yüzyıllar önce bir keşişin yaptırdığı bir taş bina bulunmaktadır. Yazar, bu binanın daha sonradan bir Rum cemaati tarafından satın alındığını söyler. Çıplaklar Birliğinin kamp yaptıkları bu bölgede şimdilerde Orta Asya kökenli Türk soyundan geldiklerine inanan ve Bektaşîliği millî dinleri olarak kabul eden Erenler yaşamaktadır. Bu Türkmen boyunun gençleri yerleşik hayatın tahsil imkânlarından yararlanarak kendi dinî ve milli kimliklerinin farkına varmışlardır. Yazar, aslı Orta Asya'dan gelen bu göçebe insanların şehirlere yerleştikten sonra lise tahsilinde eski edebiyatı okuyup mistisizmi öğrendiklerini, Bektaşî şiiri okuyarak da Bektaşî örf ve âdetleri hakkında bilgi sahibi olduklarını anlatır. Açıklamaların devamında Erenlerin asıl milli dinleri olarak gördükleri Bektaşîliğin Şamanlığın bir devamı olduğunu kabul ettikleri belirtilir (35).

Kılıçaslan ve Çıplaklar romanlarında tespit ettiğimiz Şamanizm ve Toteizm ile ilgili hususlar bizlere İslamiyet öncesi Türk kültürü ve inanç sistemi hakkında açıklayıcı bilgi vermektedir.

IV. BÖLÜM

4.1. MİTOLOJİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR

Kadim medeniyetler, edebiyatlarında farklı milletlerin kültürel zenginliklerini taşırlar. Türk İslam medeniyetinin kadimliği yerli kültür unsurlarını farklı medeniyetlere ait kültür unsurlarıyla sentezleme kabiliyetinden gelir. Yazılı ve sözlü Türk edebiyatında Yunan medeniyetine ait çok sayıda mitolojik unsurların bulunması Müslüman Anadolu medeniyetinin çok yönlülüğünü ve kültürel zenginliği gösterir. Mit(mythe), mitos(mytos), Yunanca bir söz olup, öykü ve söylence anlamındadır. Mitoloji, yaygın anlamıyla, insanoğlunun genelde varlık âleminin özelde ise insanın var olma sürecini anlama gayretidir. Mit, mitoloji, mitos tanımı mit araştırmacılarının alanlarına göre değişmektedir. Bu konuda kavram karmaşası bulunmaktadır. Nitekim mitoloji araştırmacısı Rennie bu kavram karmaşasını: *"Mit, araştırmacısı sayısı kadar mit tanımı vardır."* ifadeleriyle dile getirir. (Adıbelli, 2011: 197) Şinasi Gündüz, mitolojiyi insanlığın sahip olduğu mitleri ele alıp sistematik olarak inceleyen bilim dalı şeklinde tanımlar. (Gündüz, 1998:265) Mitoslar, ritüel, orijin, kült, prestij ve eskatoloji mitosları gibi çeşitli türlerde bulunabilirler. *"Mit, kutsal gelenek, en eski vahiy, örnek gösterilecek model anlamlarında kullanılır. Mit, kutsal olan öyküleri anlatmakla birlikte, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini de anlatır. Ayrıca mit, her zaman bir yaratılışın öyküsü olarak da tanımlanmaktadır. Mit vasıtası ile bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığı anlatılır.*"(Eliade, 1993: 9) Mitolojilerin hepsinde ortak yönler bulunur; örneğin tüm mitolojiler evrenin

gizini çözmeye çalışmışlardır. (İndirkaş, 2007:11) Bu konuda daha geniş bilgi için S.H.Hooke'un *Ortadoğu Mitolojisi* eserine bakılabilir. (Hooke, 2002)

Romanlarda mitolojik kahramanlar metafora dönüşen bir öğe olarak karşımıza çıkar. Özellikle aşk temalı romanlarda Afrodit ve Venüs tanrıçaları sevgilinin eşsiz güzelliğini tanımlamak için etkili bir teşbih öğesi olarak kullanılmıştır.

Güzellik tanrıçası Venüs, *Sevgim ve Izdırabım* romanında Gülseren'in öğrencilik yıllarında katıldığı Cumhuriyet Bayramı'ndaki cazibesini anlatmak için bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. Anlatım, romanın başkahramanı Gülseren'in bakış açısıyla yapılmıştır: *"Kanadım, resim hocamızın bütün sanatını en kaba duygulu insanlara teslim ettirecek kadar mükemmel yapılmıştır. Sarı saçlarım tamamen beyaz tüllerle sıkı sıkı sarılmış; sanki bir Meryem sadeliği içinde bir Venüs güzelliği almıştım (32)."* Anlatıda, Doğu medeniyetine ait Meryem sembolü sadelik ve berraklık anlamlarına; Batı medeniyetine ait Venüs ise cazip bir güzelliğe göndermede bulunmuştur.

Güzel bir kadın kahramanın Yunan güzellik ilahesine teşbih edildiği bir başka roman *Ayşim* romanıdır. Büyüleyici bir güzelliği olan Ayşim, Lale Devri'nin eğlence düşkünü sultanı III. Ahmet'in huzuruna getirilir. Yazar, romanın bu romantik sahnesinde Ayşim'in güzelliğini mitoloji dilini kullanarak anlatır: *"Ayşim altın yaldızlı tahtın ikinci basamağına oturdu. Sultan Ahmet Ayşim'i kuş bakışı görüyordu. Ayşim, bu gece binlerce ışığın altında eski Yunan güzellik ilahesi daha cazip ve ibadet edilecek bir mabude halinde görünüyor (84)."* Romanda mitolojik unsur olarak Yunan güzellik ilahesi, estetik ve cazip bir görüntüyü karşılamak için kulanılmıştır.

Utanmaz Adam romanında Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit'in adı geçer. Romanın ikinci karakterlerinden Avukat Növber Hanım, rehabilitasyon merkezinde kadınlar konulu bir konferansa konuşmacı olarak katılır. Konuşmasının ik bölümünde cennetten çıkarılan Hz. Adem ve Havva kıssasını örnek göstererek kadınların sürekli fitnenin başı ve erkekleri ayartan bir mahlûk olarak gösterilmesini tenkit eder. Avukat Növber Hanım'ın tespitine göre kadınların

horlanması sadece İslam toplumlarında olmamıştır. Növber Hanım, Yunan ve Roma mitolojisinden örnekler vererek kadınların farklı toplumlarda da sürekli aşağılandığını anlatmaya çalışır: *"Bu ilk masallardan sonra Yunan ve Roma mitolojisinin Afrodit azgınları, ahlâksızlıkları hep kadının üstüne yükletildi. Kız kardeşlerim ta ezelden başlayan bu kötü iltifat hâlâ üzerimizde sürüp gidiyor (302)."* Afrodit göstergesi bu romanda azgınlıkların ve ahlâksızlıkların sembolü olarak kullanılmıştır.

Bahar Çiçeği romanı mitolojik açıdan zengin bir içeriğe sahiptir. Romanda denizler ilahı Neptün eski Yunan ilahı Minerv ve Tanrıların kralı Jupiter sembolleri geçmektedir. Romanın giriş sahnesinde denizde eğlenen gençlerin diyaloglarına yer verilmiştir. Gençler arasında geçen konuşmalarda denizler ilahı Neptün, bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. Kahramanlardan biri: *"Ahmet'e baksanıza, kocaman bir balığın sırtına binmiş, denizler ilahı Neptün gibi gururlanarak gidiyor (3)."* der. *"Denizler İlahı Neptün, Roma akarsu tanrısı. Daha erken dönemde Poseidon ile eş tutulmuştur. Posedion deniz tanrısı, Kronos ile Rhe'anın oğlu Zeus ile Hades'in kardeşi. Silahı üç dişli karpıdır ve bununla denizi kabartır, yeri sarsar."* (Fink, 2004:293) Aynı romanda Feyhan yakın arkadaşı Mina'ya yazdığı mektubunda yıllar önce babası ve Fransız asıllı annesiyle birlikte Paris'e giderken Atina'da gördükleri tarihî mekânları tanıtır. Feyhan'ın babasının bakış açısıyla tanıtılan bu tarihî mekânlarda Fidya isimli bir heykeltıraş tarafından Hz. İsa'nın doğumundan yüzlerce sene önce yapılmış eski Yunan ilahlarından Minerva'nın heykeli, Akropol ve Erekteiyon mabedi ziyaret edilmiştir (24). *"Minerva, İtalyan zanaat Tanrıçası. Kendisine Roma'da Juppiter ve Juna ile birlikte Capitoliun'da, Minerva Medica (Hekim) olarak Esquilinius'da ve kentin koruyucusu olarak tapınılırdı."* (Fink, 2004:279) Berkant'ın incelediğimiz bu romanında İbrahim Bey'in Feyhan'a anlattığı bir Yunan mitolojisi de bulunmaktadır. Mitolojiye göre: *"İlahlar tarafından cehennemdeki büyük bir kaya parçasını yüksek bir dağın tepesine çıkarmaya mahkûm edilen kral, insanüstünde bir gayretle, ellerini ayaklarını parçalayarak yüzünü gözünü kanatarak senelerce uğraştıktan sonra kayayı dağın tepesine eriştirmiş, fakat tam bu ağır yükü sırtından indirip elleriyle yamacı üstüne yerleştireceği sırada kaya sallanarak yuvarlanmış. Zavallı adam tırmandığı dağdan inmiş ve yeni baştan aynı işkenceleri çekerek kayayı tekrar tepeye kadar götürmeye*

başlamış, her defa maksadına eriştiğini zannettiği dakika kaya gene elinden kurtulup yuvarlanmış ve bu işkencenin sonu gelmemiş (27).” Feyhan, İbrahim Bey’den dinlediği bu efsaneden kendi yaşantısı için bir ders çıkarır. İnsan, saadeti için büyük bir mücadele vermektedir. Fakat bu saadete erdikten sonra bir anda elindekileri yitirebilmektedir. Feyhan, güzel sanatlar tahsili için gittiği Avrupa’da çok farklı kültürlere ve ırklara mensup öğrencilerle tanışır. Yakın arkadaşı Mina’ya yazdığı uzun bir mektupta bu arkadaşlarını bütün özelikleriyle tek tek tanır. Mektubunda sözünü ettiği ilginç arkadaşlarından biri de Büyük Prens lakaplı Don Joze’dir. Ferhan yakın arkadaşı Katya‘ya Büyük Prens’in kaba bir adam olup olmadığı sorduğunda aldığı cevap ilginçtir: *“Ne münasebet en ince bir centilmen… Fakat onu kızdırmamalı, Jüpiter gibi asabileşir, köpürür (47).”* Katya’nın verdiği bu cevap mitolojik unsur taşır: *“Jüpiter, Tanrıların ve insanların kralıdır. Silahı yıldırımdı ve Valcanus’un onun için yaptığı Aegis denilen bir de kalkanı vardır. Gözde kuşu kartaldır. Yıldırımlarını da kartal taşır. Neptunus Jüpiter’in erkek kardeşidir.”* (Bulfinch, 2012:18,19) Romanda kullanılan mitolojik unsurlar üsluba estetik değer kazandırmıştır.

Aşk romanında Mısırlı Nekao, hakikâte ulaşmak için 38 yaşında bir mabede girmek için rahiplere müracaat ettiğini anlatmıştır. Rahip Nekao’nun birtakım karanlık dehlizlerden geçtikten sonra girdiği mabedi Dolunay’a tasvir ettiği bölümde bazı mitolojik unsurların varlığı tespit edilmiştir. Girdiği mabetteki dehlizlerde elindeki kandille yürüyen Nekao, bir yerden sonra aydınlık bir Mekâna kavuşur. Mabedin duvarlarında bulunan X işaretleri ve heykeller Nekao’nun dikkatini çeker. Özellikle göğsünde altın çiçek bulunan İzis (osiris) heykeli Nekao için oldukça ilginçtir. Osiris, milattan sonraki yüzyıllarda Yunan ve Roma dünyasına gidip birçok dişi Tanrıyı kendi kişiliğinde toplayan Mısır Tanrıçasıdır. Nekao’nun bu ağır imtihanı tamamlayabilmesi için Osiris’in ruhuna yükselmesi gerekir ki bu da ancak ölümle olacaktır. Bu acıyı gerçeği de kabul eden Nekao, ateş kuyularından geçerek yüksek bir ruha ulaşmıştır. Mabed’in sonunda kendisini karşılayan başrahip ona artık rahip olabileceğini müjdelemiştir. Nekao bu zor yolculukta kendisine verilmek istenen mesajı almıştır. Mabetteki çetin şartlar aslında insanın kendi iç âlemindeki buhranlara işaret etmektedir.

Leylaklar Altında romanında Nuran, Galatasaray'daki büyük apartmanların birinde Cavide isimli bir terziye elbise modelleri çizer. Nuran'a 29 Mayıs balosu için kıyafet diktiren alafranga düşkünü bir bayan, konuşmaları sırasında Nuran'ı Lorelei adındaki masal kahramanına benzetir: Romanda Lorelei efsanesini, kahraman-anlatıcı bakış açısıyla dinleriz: *"Lorelei altın saçlı ahu gözlü bir kızmış; günün birinde acı bir aşk inkisarına uğrayıp kendisini göle atmış… İlahlar ona acıyıp onu su perisi mertebesine çıkarmışlar. Bu kız her gece kayaların tepesinde altından bir tarakla sırma telli saçlarını tarar, bir yandan da şarkı söylermiş. Sesini işiten balıkçılar gözlerini yukarıya kaldırınca ya kör olup ya da kayıklarını kayalıklara çarptırıp batar, ölürlermiş (161)."* Mitolojik unsurlar içeren anlatıda, Nuran'ın şıklığı ve zerafeti *Lorelei* benzetmesiyle tasvir edilmeye çalışılmıştır.

Dünya edebiyatını iyi bilen Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* romanında mitolojiyi başarıyla kullanmıştır. Adıvar, Yunan mitolojisinin simgesel kahramanları Promete'yi ve Medusa'yı *Sinekli Bakkal* romanında söz sanatı olarak kullanır. Mitolojide tanrısal güce sahip olduğuna inanılan Promete, Hristiyanlıktan aforoz edilen eski rahip Peregrini'nin ifadelerinde yer alır. Peregrini, Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın konağında Vehbi Dede'yle İnsan, şeytan ve Allah kavramları hakkında münazara etmektedir. Dinsiz Peregrini, şeytanı felsefî ve mitolojik unsurlardan yararlanarak âdeta kutsallaştırır**:** *"Yeryüzünde ilk ateşi, gökten çalıp getiren Promete'den tut da, bütün filozoflara, bütün büyük ihtilalcilere, hatta benim gibi kilisesine isyan eden âdi bir adamın bile piri odur (84)."* "Yunan mitolojisinde Promete, gökten/Zeus'tan ateşi çalıp insanlara verdiği için tanrıların gazabına uğrayarak zincire vurulmuş kutsal bir varlık olarak görülür." (Karataş, 2011:478) Romanın farklı bir bölümünde Yunan mitolojisinde kafasında saç yerine yılanlar bulunan kanatlı genç kadın Medusa, Rabia için bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. Mevlit okumak için Saray'a gelen Rabia'yı saray hanımları özel kıyafetlerle giydirip süsler. Mevlit programında davetliler arasında Rabia'nın müzik hocası Peregrini de bulunmaktadır. Rabia ilk kez başı açık erkeklerin önünde mevlit okur. Rabia'nın zarifliğine hayran olan Peregrini, ona aşk duygularıyla iltifat ettikten sonra saçları için:*"Altın yılanlar gibi. Vay Medusa (300)."* istiaresini kullanır.

Güzellik tanrıçasının istiare amaçlı kulanıldığı bir başka roman *Yosma*'dır. Romanın ana kahramanı Nesrin, güzellik Tanrıçasını andıran cazibesiyle çevresindeki erkelerin ilgisini çekmektedir (97). Cilveli fettan kadın, yasaklı aşk ilişkileriyle gönlünü eğlendirmektedir.

Romanlarını okuduğumuz Halide Edip Adıvar gibi Yakup Kadri de üslubunda mitolojik unsurlardan başarıyla yararlanmıştır. Yakup Kadri, *Bir Sürgün* romanında pozitivist ve burjuvazi Doktor Hikmet'in Avrupa macerasını anlatırken Yunan ve Roma mitolojisine ait tanrıçaları başarıyla kullanır. Merkezi kahraman Doktor Hikmet, istibdat yönetiminden kurtulmak için kaçtığı Paris'te melankolik bir aşktan dolayı vereme yakalanmıştır. Yakup Kadri, Batılılaşma özentisinde yerli duyguları sarsılan Doktor Hikmet'i Batı medeniyetine ait inanç unsurlarını kullanarak tahlil eder. Doktor'un Arlette'ye karşı hislerini mitoloji kahramanı Atenea benzetmesiyle dile getirir: *"Tanrı hatun Atenea, her cihetten Atina şehrinin patronudur. Çünkü bunun vücuduyla o beldenin mimarisi, usulce birbirine uygundur. Bir Napolili kadın renkleri ve kıyafetiyle bütün Napolili demektir. Fakat Arlette Paris'in içinde ekzotik bir çiçekti (220)."* Atenea aşkıyla karmaşık hislere kapılan Dr. Hikmet, Avrupalıların kendilerini dünyanın en mütekâmil, en ala bir insanlık örneği zannetmelerine dayanamıyordu. Kendi kendine düşünüyordu*: "Roma şehrini yıkan, Roma'da taş taş üstünde bırakmayan bu şimal barbarları değil mi? Daha yakın bir misali, gerek sanatın, gerek dehasının en güzel eseri olan Pertenon'u Venedikli korsanlar topu tutmadı mı? Atina şehrinin berrak ve rakid ruhlu patronu Atenea, bir Parislinin dikenli ve ihtilalci zekâsına acaba kaç dakika tahammül edebilir? Şu şarap ve üzüm mıntıkası Provonsa'da şaraba Üzüm Tanrısı Asoy Diyonizos'a acaba hangi Bakanta'lar mükevvip kurmaya layıktır. Şu misafir olduğu oberjde hizmet eden tombul, kızıl ve karnivor mahlûk mu, yoksa sabahtan akşama kadar kapının arkasındaki demir pencereye her gün kazandığı paraları istif etmekten başka bir şey bilmeyen Oberjis'tin karısı mı? (268)."* Görüldüğü gibi romanda mitolojik unsurlar, Avrupalılaşma özlemiyle Paris'e gelen Doktor Hikmet'in iç dünyasını ve yaşadığı sosyal ortamı tematik bağlamda tanıtmak için kullanılmıştır.

Drama, kasabasının en güzel ve narin kızı *Leyla, Balkan Çiçekleri* romanında başkahraman Demir'in sevgilisidir. Fakat Leyla'nın acımasız dayısı sevgililerin

kavuşmalarına en büyük engeldir. Yüreği aşk ateşiyle yanıp kavrulan Demir, Leyla'sını unutabilmek için kasabasını terk ederek Selanik'e gider. Demir'e gizli bir aşk besleyen Pavlina, Demir'e gönderdiği mektubunda Venüs'ten güzel ve Meryem'den mukaddes Leyla'nın adı anıldıkça gözyaşlarına hâkim olamadığını yazar (90).

Hayat Sen Ne Güzelsin romanında da Hz. Davud ve Hz. Yakup'a telmihte bulunulurken mitolojik unsurlardan yararlanılmıştır. Mirasyedi Süleyman, müteahhit İsmail Zeki'nin kızı Güzin'le romantik bir gece atmosferinde yıldızları seyrederken onu kozmografya bilgisiyle etkilemeye çalışır: *"İşte şu Omiros'un (Hemeros) bahsettiği Davud'un arabası gemicilere yollarını gösteren küçük ayının-Dübbü asgarın demiyorum-yedi yıldızı. Şunlara da Yakup'un asası derler (177)."* Merkezi karakter Süleyman'ın gökyüzüne bakarak her iki peygamber hakkında verdiği afaki bilgiler kozmogoniye bir diğer ifadeyle mitolojiye dayanmaktadır. Ögel'in ifadesiyle kozmogoni, mitolojik bulgularla evrenin nasıl oluştuğunu inceleyen bilim dalıdır. Bütün dünya ve âlemin meydana gelişi hakkındaki nazariye ve görüşlerdir. Bu görüşlerin hepsinin de aynı millete ait olması, mitoloji araştırmalarının bir şartıdır. (Ögel, 2014:464)

Aşk Fırtınası romanın ana karakterlerinden Doktor Refik de nişanlısı Nermin'in güzelliğini tasvir etmek için mitolojik unsurlardan yararlanır. Doktor, güzelliğine hayran olduğu Nermin için: *"Güzellik İlahı bir Venüs'ün heykeli gibi nefis bir Nermin (61)."* yakıştırmasını yapar.

Fuji-Yama romanında Japonya sefaretliğinde daktilo memurluğu işine atanan Necile'nin İstanbul'daki İskenderiye limanından Japonya'nın Tokyo kentine vapur yolculuğunda yaşadığı maceralar hikâye edilir. Romanda yol üzerinde mola verilen kentlerin inanç kültürleri ve doğa manzaraları hakkında yazar-anlatıcı bakış açısıyla bilgiler verilmiştir. Vapur, Seylan adasının merkezi Kolombiya şehrinde demirler. Necile ve sevgilisi Ateşmiliteri Nizamettin, bir otelde konaklarlar. Kolombiya oldukça sıcak bir kenttir: *"Eski bir Hint efsanesi yeryüzündeki cennetin Seylan Adasında olduğunu iddia eder. Nizamettin bunu bir yerde okumuş ve Kolombiya'ya gelene kadar bu sevinci içinde saklamıştır. Fakat şimdi bu güzel ve emsalsiz şehrin*

cehennemden bir numune olduğunu anlıyordu (89).” Hint efsanesine göre cennetin Seylan Adası’nda olduğu inancını, mitolojik bir unsur olarak değerlendiriyoruz.

Üç İstanbul romanında, kişisel çıkarları peşinde koşan burjuvazi, dalkavuk, jurnalci, ikiyüzlü, başkalarının kötü durumlarını fırsata çeviren, birbirlerinin kuyularını kazan, birbirlerinin eşlerini baştan çıkaran kozmopolit tipler toplaşır. Bunlar içerisinde pozitivist ve materyalist düşüncenin temsilcisi Doktor Haldun, medeniyetin Avrupa’da olduğunu savunur. Karşıt tematik güç muhafazakâr Habibullah, Avrupa hayranı Doktor’un fikirlerini Doğu ve Batı medeniyetlerinin simgesel kahramanlarını karşılaştırarak çürütmeye çalışır. Dost meclisinde *“Müslümanlık medeniyettir. Sen biliyor musun ki Kur’an’daki Yusuf’un kıssası Homeros’un Odysse’sinden çok yüksektir (495).”* sözlerini sarf eden Doktor Haldun, Doğu medeniyetinin batı medeniyeti karşısındaki üstünlüğünü Hz Yusuf ve Odysse karşılaştırmasıyla ortaya koymaya çalışır.

Mitolojiye ait sembollerden yararlanan romanlar şunlar olmuştur: *Bahar Çiçeği, Sevgim ve Izdırabım, Ayşim, Utanmaz Adam, Aşk, Sinekli Bakkal, Yosma, Bir Sürgün, Balkan Çiçekleri, Hayat Sen Ne Güzelsin, Fuji-Yama, Aşk Fırtınası* ve *Üç İstanbul.* Bu romanlarda mitolojik unsurlar sevgilinin ihtişamlı ve cazip görüntüsünü anlatabilmek veya felsefî, siyasî ve inanca ait düşünceleri yansıtabilmek için kullanılmıştır. Özellikle aşk temalı romanlarda sevgilinin eşsiz güzelliğini tanımlamak için Afrodit ve Venüs sembolleri tercih edilmiştir. Entelektüel yazarlar arasında sayabileceğimiz Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar ve Mükerrem Kamil Su, anlatılarında Batı inanç kültürüne ait mitolojik sembollerden mümkün oldukça yararlanmışlardır. *Sinekli Bakkal*’da Promete ve Medusa; *Bir Sürgün*’de Tanrı Hatun Atenea ve Üzüm Tanrısı Asoy Diyonizos; *Bahar Çiçeği* romanında Denizler İlahı Neptün ve Yunan ilahlarından Minerva mitolojik semboller olarak karşımıza çıkmıştır. Muazzez Tahsin Berkan’ın *Bahar Çiçeği* ve Mükerrem Kamil Su’nun *Sevgim ve Izdırabım* romanlarında Doğu medeniyetine ait Meryem, Batı medeniyetine ait Venüs sembolleri sevgilinin güzelliğini karşılamak üzere bir benzetme öğesi olarak kullanılmıştır. Romanlarda tespit ettiğimiz çok sayıdaki mitolojik semboller Türk romanın farklı medeniyetlerden beslenen yanını göstermesi açısından önemlidir.

V. BÖLÜM

5.1. İNANÇ KRİZİ ve ATEİZM

Din ve inanç bağlamında incelediğimiz romanların bir kısmında kahramanların Allah'ın varlığını açıkça reddettiklerini, İslam'ın temel esaslarını sorguladıklarını ve ağır bir üslupla dini hicvettiklerini tespit ettik. Bu tür tespitler içeren romanları *İnanç Krizi ve Ateizm* başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı medeniyeti karşısında çöküşünden kaynaklanan psikolojik travma dolaylı olarak Türk aydınının inanç yanını sarsmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında alafranga hayat tarzının sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında yaygınlaşmaya başlamasıyla bu inanç krizinin gittikçe derinleştiğini müşahede ediyoruz. Bu krizi derinleştiren diğer önemli bir husus Tanzimatla birlikte açılan ve batı tarzında eğitim yapan tıbbiye ve mülkiye gibi okullardan yetişen gençlerin materyalist dünya görüşüne olan yatkınlıklarıdır. *"Pozitivizmin Fransa'da aydınlar arasında rağbet gördüğü bir dönemde bu ülkeden getirilen kitaplar ve eğitimcilerin tesiriyle, bu okullardan dinî değerlerle çatışan pozitivist görüşlü bir aydın tipi ortaya çıkar."* (Gündüz, 1997:467) Pozitivist ve rasyonalist Batılı düşüncelerle yetişen yeni Türk aydın tipinin en karakteristlik özelliği yerli, milli ve dinî bütün değerlerine karşı sorgulayıcı ve reddiyeci yaklaşımıdır. Sanayi devrimini asırlar öncesinde tamamlamış Avrupa medeniyeti karşısında istikbal endişesine kapılan Türk aydınının zamanla dinî ve kültürel değerlerinden kopması inanç krizine, nihayetinde ateizmine sebep olmuştur. Çünkü *"İçgüdüsel doğasından kopması insanı kaçınılmaz olarak bilinç ile bilinç dışı, ruh ile doga, bilgi ile inanç arasında çelişkiye*

sokar." (Jung, 1999: 102) Türk aydınında modernleşmeyle birlikte gelişen inanç krizi hakkında Orhan Okay'ın tespitleri şöyledir: *"Modernleşmeyle beraber, bu ölçüler içerisinde olmak şartıyla, Batı fikir akımları dinî duygu ve düşünce alanında da tesirini göstermeye başlamıştır. Bazı felsefî fikirlerin, özellikle rasyonalist, pozitivist ve materyalist akımların, dağınık da olsa bir kısım Osmanlı gençleri üzerinde dinî akideleri sarsacak kadar etkili olduğu muhakkaktır."* (Okay, 2011:81) *"Batı'nın sistematik değil, fakat bir yığın hâlinde Türkiye'ye ulaşan felsefî verileri, fertte klasik daha doğrusu nassî (dogmatik) bilgilerin sınırlarını aşarak, inançlarını birtakım psikolojik ve aklî denemelere zorlamış olmalıdır. Yani fert, inancını geleneksel bilginin dışında, kendi aklının süzgecinden geçirmek, Descartes gibi bir defa reddedip yeniden bulmak, kendi iç dünyasında inancıyla hesaplaşmak istemiştir. Böylece, dikkatli bir gözle bakıldığında geleneksel inanç tezahürlerinde birtakım sapmalar meydana geldiği görülmektedir."* (Okay, 2005:26) Özellikle XIX. asrın başlarından itibaren bu inanç sapmalarının tezahürü olan ifadeleri sanat, edebiyat ve felsefe mecmualarında görmek mümkündür. Sonuç itibariyle *"Batılı düşüncenin Osmanlı-Türk düşüncesi üzerindeki etkisi, meydana getirdiği zihniyet değişiminin özellikleri göz önüne alındığında, birbirinden çok farklı olan Doğu ve Batı kültürlerinin karşılaşması sahnesinde, Türk aydınını trajik bir durumda bırakır."* (Kacıroğlu, 2009) "*Batılılaşmayı dinin sosyal ve toplumsal akideleriyle çatışma şeklinde yorumlayan aydın sınıf, bir yandan yerleşmiş değerlerle mücadele ederken bir yandan da aynı çatışmayı kendi içlerinde yaşarlar. Aydınların siyasî ve felsefî görüşleri ne olursa olsun genelde iki medeniyet arasında bocalama söz konusudur. Ne tam olarak batı değerleri kabul edilir, ne de eski değerlerle yetinilir."* (Gündüz, 1997:855)Türk aydınının inanç krizine hatta bir çizgiden sonra ateizme kadar sürüklenmesine sebep olan bu trajik son, romanlara çok farklı şekillerde yansımıştır. Fakirlerin ve yurtsuzların hızla arttığı, dini kullanarak zenginleşen çıkarcı ve zalim insanların aynı hızla çoğaldığı, en önemlisi de devletin laik kültür politikasını baskıyla uyguladığı bir dönemde, Türk aydın tipinin din duygusu ciddi anlamda savurulmuştur.

Araştırmamıza asıl olan romanların büyük çoğunluğunda vaka zamanı, İslamî geleneklerin sosyal ve kültürel alanlara hâkim olduğu dönemlerdir. Romanların anlatma zamanı ise (1934-1938) yeni ideolojisinin sosyal, siyasal ve

kültürel alanlara hâkim olduğu yıllardır. Bu dönemin en belirgin hususiyeti özellikle burjuvazi tabakada, İslamiyet'e ve Osmanlıya ait bütün sembollerin yeni ideoloji karşısında engelleyici bir güç olduğu telakkisidir. İncelediğimiz romanların tamamında bu dönemin psikolojik baskısını açıkça hissederiz. Cumhuriyet ilke ve inkılâplarının ülkeye hâkim olduğu bir dönemde kaleme alınan bu romanların tematik açıdan en belirgin özelliği din karşıtlığı ve inanç krizidir. Hatta bir kısım yazarlar bu konuda daha da ileri giderek romanlarını dinsiz ve ateist kahramanlar üzerine kurgulamışlardır. Romanlarda inanç krizi ve ateizmle ilgili ifadeler ya yazar-bakış açısıyla ya da kahraman-bakış açısıyla karşımıza çıkar.

Ayşim romanında Ahi Teşkilatının ağası Kılıç Baba, çok sevdiği kızı Ayşim'in Sultan III. Ahmet'in korsanları tarafından kaçırılmasından sonra Allah'ın adaletini ve varlığını sorgulama noktasına gelir. Yatsı namazını kılmak için camide bulunduğu sırada kızı kaçırılan Kılıç Baba öfkesine hâkim olamayarak Allah'a karşı isyanın eşiğine gelir. Ahi ağası Kılıç Baba'nın bu öfke anında sarf ettiği:*"Of ya Rabbi… Bu başıma gelen felaket nedir? Sana ne yaptım? Kusurum sana imanım mı?(55)."* sözleri İslam'ın Allah inancına aykırıdır. Zaten Padişah III. Ahmet'e tepkili olan Kılıç Baba için kızı Ayşim'in sarayda alıkonulması bardağı taşıran son damla olmuştur. Meydanda topladığı halka seslenirken yine İslam'ın Allah inancına aykırı ifadeler kullanır: *"Yeri ve göğü yaratan Tanrı nerede? Ve ne sebeple duymuyor? İnleyen milyonlarca insanların ahlarını niçin susturmuyor? Başımızda bir Sultan'a bela tufanı; her gün yeni bir zulüm yandık ve yıkıldık (142)."* Kılıç Baba, yaşadığı talihsiz ve çirkin olayda öfkesine yenik düşerek Allah'ın varlığını bu şekilde sorgulamıştır.

Bu kategoride değerlendirilebilecek bir diğer roman *Gece Konuştu* romanıdır. Sosyalist yazar Reşit Enis Aygen'in dünya görüşüyle örtüşen romanda Marksist eğilimli ifadeler yer alır. Aygen, romanında geçim sıkıntısı çeken, iş arayıp da bulamayan alt tabaka insanların sorunlarını anlatır. Alangu'nun, Reşit Enis Aygen hakkındaki tespitlerini bu bölümde aktarmayı faydalı buluyoruz:*"Toplum sorunlarını işlerken ve gözlerken yeter hazırlığa sahip bulunmayan her yazar gibi o da acı gerçeklerin peşinden temel sebeplere, gözlemlere dağınık gözlemleri birleştiren bağlara kadar inmeden kalıyor. Beddualar, lanetler, feryatlar, duygu dalgalanmaları*

içinde sürükleniyor. Her haliyle gerçeğin karşısında ona hâkim olacak, çözümleyecek, açıklayacak, ona bir güzellik biçimi katabilecek kadar sağlam ve soğukkanlı kalamıyor, onun altında sarsılıyor, eziliyor, duygulanıyor; gerçekçi sanatçıya gerekli derlemesi, acı gerçeğin içinde, yaratırken onun baskı dışında kalabilme işini halledemiyor." (Alangu, 1968 a: 292,293) Romanda asıl kahramanların ortak özellikleri çocuk denecek yaşlarda üvey anne veya baba tarafından sokağa terk edilmeleridir. Sokakta yaşamaya mecbur bırakılan bu gençlere İstanbul'da hiçbir kimse ne iş verir ne de yardım eder. Sokak çocukları âdeta hırsızlığa ve yankesiciliğe teşvik edilircesine toplumdan dışlanır. Bu sosyal adaletsizlik Niyazi'nin dinî değerlere karşı inancını derinden sarsmıştır. Anlatıcı-kahraman Niyazi, işsiz kaldığı zamanlarda sokak çocuklarının çileli hayatına şahit olmuştur. Dindar insanların fakir ve zavallı insanları sömürmelerine kızan Niyazi, onlara olan tepkisini inancına küserek gösterir. Niyazi, aslında muhafazakâr bir sosyal ortamda yetişmiştir. Çocukluk yıllarını geçirdiği bu sosyal ortamı şöyle özetler: *"Küçükken ne dindar bir çocuktum! Mektebe giden toprak yolun bir kıyısındaki, saçağı örümcekli basık türbenin, yeşili soluk, tozlu ve çarpık parmaklığı renk renk paçavralar taşıyan penceresi önünde durmadığım, ellerimi açıp okumadığım sabah olmazdı. Ramazanlarda evin büyükleriyle oruç tutar, teravihe giderdim. İçimde daima her yerde hazır ve nâzır; ne şeriki ne de naziri bulunan bir Allah korkusu vardır (189)."* Niyazi'nin inanç terbiyesinde özellikle annesinin birinci derecede rolü olmuştur. Niyazi, karşılaştığı zulüm ve haksızlıklardan sonra dinden uzaklaşır. Dindar annesinden duygusal anlamda uzaklaştıkça inanç krizi derinleşmiştir (189). İnanç krizi yaşayan Niyazi, küçüklüğünde annesinden dinlediği merhametli ve adaletli Allah'ı, gerçek hayatta bulamadığını söyler. Ona göre dünyanın her tarafında Allah'ın varlığını inkâr eden insanlar zengindir. Allah'ın varlığını kabul eden halk kitlesi ise sefalet ve perişanlık içinde yaşamaktadır. Bu aç insanlar Allah'ın ve peygamberin adlarını ağızlarından eksik etmezler. Fakat saadet onlara çok uzaktır. Niyazi kendisine inanan insanları sefil bir hayata mahkûm eden Allah'ın varlığına şüpheyle bakar. İtaatli kullarına nimetler ve saadet vadeden, asi kullarını hışmına uğratacağını söyleyen Allah inancının kupkuru bir masaldan ibaret olduğunu savunur (189). Romanda imanı silinen bir başka karakter Hikmet'tir. Evlatlık olarak verildiği aileden şiddet görerek sokaklara terk edilen Hikmet,

konuşmalarında Allah'ın varlığını açıkça reddeder. Kendisi gibi sokaklarda sefil bir hayat yaşayan arkadaşı Efe Çakır'ın ölümcül bir hastalığa yakalanması onu çok üzer. İyiliksever ve dürüst bir insanın bu şekilde ızdırap çekmesini Allah inancına aykırı bulur. Hikmet'in yaşadığı inanç krizi ifadelerine şöyle yansır: *"Allah mallah bunlar mutlak uydurma şeylerdir. Eğer gerçekten bir Allah olsaydı, vaktiyle kendi kitabı için tokadı, silleyi, dipçiği, hatta süngüyü ve ölümü göze alan zavallı Çakır'a şimdi acımaz mıydı?(91)."* *Gece Konuştu* romanında kahramanlar, Allah'ın bu dünya hayatında kendisine itaat eden insanları mükâfatlandırmasını; asileri de cezalandırılmasını beklerler. İslam inancına göre dünya ceza ve mükâfat yeri değildir. Ceza ve mükâfatların karşılık bulacağı yer ahirettir. Bu bilinçte olmayan roman kahramanları, anlamlandırmakta güçlük çektikleri olaylar karşısında Allah'ın varlığını sorgulamışlardır.

Gökyüzü romanı inanç krizi ve ateizm bağlamında çok ayrı bir hususiyet taşır. Roman ateist kahramanlar üzerine kurgulanmıştır. Romanda başkişinin en belirgin özelliği ateist olmasıdır. Romanın da temel izleğini oluşturan dinsizlik, başkişinin hayata bakış açısını belirler. Paris'te kaldığı dönemlerde özellikle Fransa'yı örnek alan başkişi, ülkesindeki din politikasını da eleştirmektedir: *"Ben dinsizdim. 'Neler Yapmalıyız'ı yazarken model olarak yalnız laik Fransa'yı model alıyordum. Peygamber bandırasını açarak memlekete girmeyi, hükümet kuvvetinin yarıdan fazlasını gene* şeyhülislamın *eline bırakmayı, eskisi gibi hacısına, hocasına ayrı ayrı kavuk sallamayı doğru bulmuyordum. Hatta bunu halka karşı samimiyetsizlik, bir aldatma sayıyordum. İnkılâp yap memlekette yeni bir idare ilan et. Sonra en küçük bir ilerleme adımı atacağın zaman 'şeyhülislamı acaba nasıl kandırsak? Softalar acaba ne derler?' diye düşün (*23)." Romanda başkişinin yaşadığı inançsızlık, basit ve kısa süreli olarak degerlendirilmez. Bilince erdiği yaşlardan itibaren dinî inançları sorgulayan başkişinin inançsızlığı romanda yakın arkadaşı Mükerrem'in bakış açısıyla dile getirilmiştir: *"Bu adam, gökyüzüne karşı bayrak açmış bir kızıl dinsizdir… Ruh diye bir şey tanımıyor. Onun için karaciğerin safra, ağızdaki bezlerin tükrük salması kabilinden, beyin de durmadan fikir yapan ve çıkaran bir makinedir… Fakat tuhaf değil mi ki bu maneviyat namına hiçbir şey kabul etmeyen adamın, içine en küçük bir şey düştüğü zaman kuyu gibi, mağara gibi derin sesler veren bir iç dünyası var… Herhalde bu karışık insandan daha ziyade korkmak lâzım gelir (75)."* Devrimci

ateist başkahraman da kendisini ve siyasî sürgün arkadaşı Mükerrem'i okuyucuya tanıtırken romanın ana izleğini oluşturan ateizmi şu cümlelerle ortaya koymuş olur: *"Mükerrem de benim gibi atedir. Şu farkla ki ben aşağı yukarı kendimi bildim bileli öyleyim. Hemen hiç din terbiyesi görmedim. İlk gençliğimde dünya benim için öyle doluydu ki, gökyüzünde bir başka hayat düşünmek ihtiyacı duymadım, tabii bir zaruret gibi gördüm. Mükerrem çocukken kuvvetli bir dinî terbiye almıştır. On beş yirmi arasında onda bir şüphe hastalığı başlamış; isyanlar, gözyaşları içinde senelerce devam eden bu hastalığı kat kat gökleri, cennet, cehennemleri, melek ve peygamberleriyle çöküp gitmiştir. Bizim neslin birçok çocuklarının müşterek hikâyesi…(46)."* Mükerrem, kronikleşen ruh hastalığıyla birçok defalar kendisini öldürmeyi düşünür. Günlerce kuyu başlarında, uçurum kenarlarında dolaşır (46). Ateist Mükerrem, tıbbiyeyi dördüncü sınıfta terk etmiştir. Pozitivist ve materyalist fikirler, ruhunda derin tahribata sebep olmuştur. Bu fikirler kendisini materyalist Doktor Abdullah Cevdet'e yakınlaştırmıştır (24). Romanın önemli bir diğer karakteri Sevim de Mükerrem gibi kendi iç dünyasında çelişkiler yaşamaktadır. İnanç ve inançsızlık arasında gelgitleri vardır. Kahramanımız bu durumu Sevim'in çocuk oluşuna, kendi duygularını kontrol edemeyişine bağlar (69). İnanç gelgitleri yaşayan kahramanlar kaotik ruh halinden sıyrılmak için arayışlar içerisine girerler. Mükerrem, ölüm sonrası yokluğa karışacağını düşünüp tedirgin ve gergin bir ruh hali yaşar. Bu karmaşık düşünceler içerisinde maddenin gücüyle sınırlandırdığı felsefî bir Allah inancına sığınır. Fakat ateist anlatıcı-kahramanın felsefî eleştirileri onu inanca karşı mesafeli tutmaya yeter. Kahraman-anlatıcıya göre bütün teolojilerdeki Allah, ahiret, cennet ve cehennem gibi metafizik unsurlar bir gökyüzü masalından ibarettir. Anlatıcı-kahraman, inanç sembollerini birer gökyüzü masalına benzetmekle romanın içeriğinden isme göndermede bulunmuş olur. Ateist özne, varoluşu sorgularken kendi sınırlarını aşamayan sübjektif bulgularla çıkmazını derinleştirmiştir. Ruh dinginliğine kavuşmak için ispirtizmadan medet umar hale gelen özne yaşadığı trajikomik olaylar sonunda durup tekrar düşünme ve sorgulama ihtiyacını hissetmiştir. Derinleşen bu metafizik çıkmazda boğulmanın eşiğine gelen özne zamanla tabiata ve hadiselere hâkim güç olgusunun inanma ihtiyacını hisseder. Din duygusunu revize eden özne, bir zamanlar hevesle savunduğu ateist düşünceler karşısında kendini alçalmış, küçülmüş bir insan olarak görür. Anlatımlarında, *"Ben*

dinsizdim (23)"; *"Ben dinsiz bir adamım (227)."* diyecek kadar inanç değerlerine aykırı bir tip olan isimsiz anlatıcı, en son geldiği noktada: *"Ne yapabilmemiz mukadderse onu yapıyor, iyi kötü bir iş meydana koyuyoruz (240)."* ifadelerini kullanır. Macerasever ateist kahramanlar, yaşadıkları inanç boşluğunu ispirtizma ile doldurmaya çalışırlar. Bursa'daki perili evde ispirtizma seansına giden Sevim, korkudan psikolojik bunalıma girer. Sevim'in hastalığında doktorlar da çaresiz kalır. Atesit anlatıcı-kahraman, çok değer verdiği Sevim'in bu hastalığından sonra dine yakınlaşır. Sevim için camilerde dua etmeye başlar. Çocukluğu cami çevresinde geçen ateist öznenin sıkıntı ve çaresizlik anında dine yönelmesi tesadüfi değildir. Camilerin bilinçaltına verdiği mesajlar yıllar sonra tezahür etmiştir. Kahramanımız uzun bir boşluktan sonra ilk kez dine yönelmiştir. Yaşadığı bu mistik duygularla Mükerrem'in Yeşil Cami önünde söylediği sözlerini hatırlar: *"Belki seni birkaç sene sonra tersine çevrilmiş bir kasketle burada dua ederken görürüz (220)."* Pozitivist öğretilerinin yetersizliği karşısında bunalan dinsiz başkişi, zamanla din duygusuna yönelmiştir**.** Nitekim Nemrut gibi gökyüzüne attığı okların tek tek kendisine doğru geri döndüğünü görünce ruhundaki gelgitleri itiraf etmek zorunda kalmıştır

Çitra Roy ve Babası romanında İngiliz emperyalist güçlerine karşı Hindistan halkının başlattığı bağımsızlık mücadelesi anlatılır. İngilizlerin sömürü sistemine karşı direniş teşkilatının lideri Sita Lal'dir. Sita Lal'ın ideolojisini yayan kitaplar romanın asıl kahramanı Çitra Roy'un siyaset, din ve felsefe alanlarındaki düşüncelerini derinleştirmiştir. Çitra Roy'un babası Profesör Mandronat Roy, dindar bir Hristiyan karakterdir. Kızının dinsizliğine ve direniş örgütleriyle bağlantılı olmasına üzülmektedir. Baba Roy, sık sık tartıştığı kızının evde Sita Lal'in kitaplarını okumasını yasaklar. Fakat Çitra Roy, babasının bütün tehditlerine rağmen bu kitapları okumaktan vazgeçmez. Filozof Roy, kızına Sita Lal'in kitaplarını evde yasaklamasına rağmen bu kitapları neden halen okuduğunu sorar. Okuduğu kitapların tesiriyle inanç değerlerin sarsılan Çitra Roy cevap verir: *"Ben ebedi ve mutlak bir hakikâte inanmıyorum. Ben hakikâte varmak için, çok geniş ufuklara yayılmak istiyorum. Bırakmıyorsun, beni senin felsefenin dar çemberi içine hapsetmek istiyorsun."* Dindar Filozof Roy, kızının evrensel kabulleri reddeden tutumunu ve kendi özelindeki soyut alanlara kaçış psikolojisini yadırgar. Bütün bu konuşmalardan sonra Profesör Roy, kızının Allah inancını yitirdiğini anlamıştır. Onu

bu kaotik durumdan kurtarmak için ona felsefî ve dinî telkinlerde bulunur: *"Felsefenin iki cephesi yoktur. Filozoflar bazı noktalarda birbirinden ayrılabilirler. Fakat hepsinin kabul ettiği mutlak bir hakikât vardır. O da bütün kâinatı yaratan, var eden Allah'tır. Allah birdir, hakikât bir, ebedi ve mutlaktır."* Çitra Roy ise aklını ve kalbini dinî değerlere kapatmıştır. Babasının dinî ve felsefî telkinlerine karşılık: *"Bu felsefenin bir cephesi baba. Daha bir cephe var. Şuurdan evvel varlık, başı ve sonu olmayan varlık, madde ve kâinat vardır. His, fikir, ruh, maddenin kafamıza aksetmiş şekilleridir. Kâinatı yaratan ne bir Allah, ne mutlak bir fikir, ne de ruhtur. Kâinatın başı ve sonu yoktur. Mutlak ve edebi olan varlık ve değişmeyen tek bir şey vardır. O da harekettir."* der. Muhafazakâr bir Hristiyan olan Filozof Roy, kızının bu sıra dışı yorumlarına sinirlenerek ona şöyle cevap verir: *"Sus hezeyan dinleyemem. Hezeyan dinleyemem. Kanımı başıma çıkardın. Allah'ı inkâr eden nankör mahlûk... Cahil eçhel… Haydi, kalk. İçtimaya geç kalacağız. Bütün emellerim, ümitlerim suya düşecek (44)."* Filozof Roy, kızının ihtilal yanlısı Sita Lal ile aynı düşünceye sahip olmasına çok sinirlenir. Her defasında Çitra ile konuşarak onu bu aykırı fikirlerinden vazgeçirmeye çalışır. Fakat talihsiz baba, verdiği mücadelede istediği sonucu alamaz. İşler umduğunun aksine daha da kötüye gider. Öfkeli babanın, materyalist görüşleri savunan Çitra'ya karşı sevgisi ve ilgisi azalmıştır. Bir tartışma sırasında öfkesine hâkim olamayarak çok sevdiği kızına karşı: *"Aptal… Günahkâr çocuk… Allah'ı inkâr eden, damarlarında taşıdığı kanı inkâr eden, nankör evlat… Sen benim çocuğum değilsin. Senin damarlarında benim kanım yok (57)."* ifadelerini kullanır. Filozof Roy, kızının dine ve geleneklere aykırı söylemlerinden dolayı büyük bir endişeye kapılmıştır.

İnatçı Çitra Roy, babasının şiddetle karşı çıkmasına rağmen devrimci Sita Lal ile görüşmeye devam eder. Sita Lal, babasıyla şiddetli tartışmaları olan Çitra'ya, Allah'a niçin inanmadığını sorar. Genç Kız, samimi duygularla ve açık yüreklilikle Allah'a niçin inanmadığını itiraf eder: *"Müspet ilimlere, ruhtan evvel maddenin bulunuşuna inandığım için. Kâinatın başı ve sonu olmadığına inandığım için. Bütün varlığı, insanlar ve insan cemiyetleri ile beraber idare eden inkişaf kanunlarının, durmadan akan ve değişen hareket kanunlarına bağlı olduğuna inandığım için. Kâinatın içinde ebedi ve mutlak hiçbir hakikâtin var olduğunu kabul etmediğim için…(62)."* Romanda ana tema İngiliz müstemleke güçlerine karşı Hindistanlı

devrimci güçlerin direniş mücadelesidir. Romanda bu ana tema çevresinde gelişen olaylarla birlikte Hindistanlı devrimci gençlerin inanç bunalımına sebep olan kaotik ruh halleri de tahlil edilmiştir.

Bu grupta değerlendirdiğimiz diğer bir roman örneği *Sinekli Bakkal*'dır. Peregrini, romanın dinsiz sıfatıyla tanıtılan asıl kahramanıdır. Berna Moran, *Sinekli Bakkal* romanının kritiğini yaparken Peregrini karakteri için *"Batı uygarlığının ve Hristiyanlığın oluşturduğu ruh iklimini yeterli derecede sıcak ve insancıl bulmadığı için Batı'dan kopmuş, üstelik aforoz edilmiş bir adam.*" (Moran, 2012 a:173) tespitinde bulunur.

Romanda Doğu medeniyetini karşılayan Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede simgesine karşılık Batı medeniyetinin simge değerini karşılayan Peregrini vardır. Mutaassıp bir annenin yetiştirdiği Perengrini'nin dinî yanı Katolik kilisesine mensup annesinin anlamsız ve saçma yaşantısından dolayı sarsılmıştır (251, 256). Perengrini'nin: *"Katolik kilisesi benim anamın bütün varlığını emdi içine aldı (255, 256)."* sözleri dinsizliğine sebep olan psikanaliz gerçeği ortaya koyması açısından önemlidir. Peregrini için Katoliklerin günah çıkarma inancı da onu dinden uzaklaştıracak bir eleştiri konusu olmuştur. O, inanç değerlerine realist yaklaşır. Nitekim romanda: *"Kendi hesabıma günah varsa onu papazın da papanın da çıkaramayacağından eminim (251)."* ifadelerini kullanarak realist yanını belirgin kılmıştır. Peregrini, metafizik kavramları pozitivist bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalışır. Bu bakış açısıyla metafizik inanç simgelerini kullanarak ideolojik göndermelerde bulunur. Eski rahip, din ve inanışların ortak kötü değer simgesi şeytanı, fikir hürriyeti için yapılan mücadelelere referans gösterir. Çünkü şeytan cesaret ve fedakârlık göstererek, cennette melek olarak kalmayı fikir hürriyeti namına feda etmiştir. Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'yle inanç temasını tartışırken: *"Hiç olmazsa şeytanın cesaretini kabul et (84)."* diyecek kadar radikal bir noktaya gelir. Vehbi Dede, hoşgörü ve sabırla dinlediği Peregrini'yi tasavvufî görüşleriyle ikna etmeye çalışır. Mevlevî Şeyhi, İslam inancına çekmeye çalıştığı bu dinsiz gence: *"Bence Şeytan ve Allah diye kâinatta iki kuvvet yoktur. Hepsi her şey bir tek hakikâtin, bir tek kudretin görünüşü. İyi, kötü, güzel, çirkin, Allah, şeytan, bunlar icat* Tartışma *edilen isimler. Hepsinin arkasında, kendi kendini halk etmiş olan ve*

mütemadiyen halk etmekte olan bir kudret vardır… o. O, kainat denilen perdeye gölgelerini aksettirmek için yaratmak fiilinde devam eden Halik. Adı Allah, Rab ne olursa olsun. Nurunun en parlak en ezeli olduğu bir yer sırrının maskesi bir tek şey vardır: Aşk (85)." der. Peregrini, Vehbi Dede'nin bu tasavvufî düşüncelerine savunmacı bir refleksle şöyle cevap verir*: "Ya kinler, nefretler, boğuşmalar, didişmeler, vahşetler… Onları bir fenalık Allah'ın eseri olarak kabul etmek lazım değil mi? (86)."* İnanç krizi yaşayan Perengrini sürekli aynı psikolojik çizgide hareket etmez. Bu yönüyle romanda yuvarlak bir karakter olarak belirginleşir. Mevlevî Şeyhi Vehbi Dede'nin telkinleri onda önemli düşünce değişmelerine sebep olur. Fakat asıl kırılmayı Hafız Rabia'yla tanıştıktan sonra yaşar. Perengrini, Zaptiye Nâzırı'nın konağında Hafız Rabia'nın okuduğu Kuran-ı Kerim'i dinledikten sonra mistik duygulara yönelir. Yazar, Kuran'ı huşu içinde dinleyen Peregrini'nin değişen ruh halini hâkim bakış açısıyla şöyle anlatır: *"O şimdi başı önünde, yüzü huşu içinde, günahlarına tövbe eden bir rahibe benzemişti (81)."* Fakat Peregrini'nin dine karşı yönelişi temkinlidir. Vehbi Dede ona, İspanya'dan kovulan eski bir Müslüman ailesine mensup olabileceğini; tekrar asıl dinine dönebileceğini söylemesine karşılık inanç tereddütleri yaşayan Peregrini'nin verdiği cevap ilgiçtir: *"Haklı olabilirsin. Bende Hristiyan kilisesine karşı irsi bir kin olabilir. Fakat bundan sonra hiçbirinin çerçevesine girecek değilim (257)."* Peregrini'nin dinsizliği *Sinekli Bakkal* sakinleri için hiçbir zaman sorun edilmemiştir. Peregrini, mahallenin meşhur hafız kızına talip olmasına rağmen mahalle sakinlerinin onun dinsizliğine ve Avrupalı oluşuna olumsuz bir göndermeleri olmamıştır. Gerçekte dinî geleneklerine sıkı sıkıya bağlı görünen *Sinekli Bakkal* sakinlerinin böylesi önemli bir konuda tavırları net değildir. Adıvar, dinsiz Peregrini ve Hafız Rabia evliliğinin romanın iç dokusuna vereceği zararın farkındadır. Bu sebeple Peregrini'nin ihtida etmesinden sonra bu evliliğe müsaade eder. Peregrini'nin: *"Rabia, Rabia, dinin, dinim. İstediğin yerde istediğin gibi yaşamaya razıyım. Beni kabul eder misin? (326)"* şeklindeki ifadeleri romanın gerilen atmosferini yumuşatan romantik cümleler olmuştur. Vakadaki ana tez, Peregrini şahsında Batı medeniyetinin Rabia'nın sembolize ettiği İslam medeniyetine tâbi olması yönünde cereyan eder. Bu akışta en önemli engel Peregrini'nin dinsizliğidir. Romanda ileri sürülen tezinin karşılık bulabilmesi için Peregrini'nin

dinsizlik krizinin aşılması gerekmektedir. Bu kriz Peregrini'nin ihtida ettirilmesiyle aşılmış olur.

Romanın inanç krizi yaşayan tek karakteri Peregrini değildir. Jön Türk savunucuları Hilmi, Şevki ve Galip terakki önünde engel gördükleri Vehbi Dede'nin temsil ettiği inanç değerlerini açıkça reddederler. Romanda bu devrimci gençler adına Şevki konuşur: *"Bence imam, bizim memleketimiz için Dede'den daha az zararlıdır. Dervişin felsefesindeki uyuşturucu, uyutucu zehir, İmam'ın cennet, cehennem masallarından daha çok tehlikeli (89)."* Hilmi ve arkadaşlarının tasavvuf şeyhi Vehbi Dede'ye düşman olup dinsiz Peregrini ile dostluk kurmaları tesadüfî bir yakınlaşma değildir. Hayber, gençlerin Peregrini'yle yakın dostluk kurmalarını ferdi bir buhrandan çok gerçekleştirmek istedikleri sosyal projelere bağlar: Hayber'in tespitlerine göre: *"Hilmi ve arkadaşları bu yabancı piyanisti en çok dinsizliği için severler. Onların anlayışına göre Türkiye'de her yeni ve ileri harekete dindarlar engel olur. Bu inançla kendilerini dinî baskılardan kurtulmuş kimseler sayarak ileri harekete hazırlanırlar."* (Hayber, 1993:106) Bu doğru ve yerinde tespitle birlikte gençlerin inanç buhranı yaşadıkları açıkça görülmektedir. Bize göre Adıvar, dönemin modasına uyarak tekke ve zaviyelerin simge değeri Vehbi Dede'ye silik de olsa olumsuz bir göndermede bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Adıvar'ın yaşadığı düalizmin belirli ölçüde kurmaca kahramanlarına yansıdığını söyleyebiliriz.

İnanç krizi ve dinsizlikle ilgili söylemleri *Kuyucaklı Yusuf* romanında da tespit etmekteyiz. *Kuyucaklı Yusuf* ve yazar Sabahattin Ali hakkında Tahir Alangu önemli tespitlerde bulunur: *"Burada düşlerine bağlı duygulu yönü ile düşüncelerinden gelen gerçekçilik anlayışı bütün roman boyunca iç içe gelişir. Nazilli'nin Kuyucak köyünde başlayıp hikâyelerine has bir çabuklukla gelişen asıl olayları Edremit'te geçen bu roman dokusunda yazarın çocukluk, ilk gençliğinin geçtiği bu çevrelerden gelen manzaralar, hayata ait bir sürü ayrıntılar aslında yaşanmış kişiler yer almaktadır."* (Alangu, 1968 a:178) Bu bağlamda roman otobiyografik okuma tekniğiyle incelendiğinde kurgu kahramanı *Kuyucaklı Yusuf* ile yazar Sabahattin Ali arasında yakın bir ilişki ağı olduğu ortaya çıkmış olur. Sabahattin Ali'nin dinî yanı zayıftır; Marksist ve kominist ideolojisin radikal bir savunucusudur. Alemdar Yalçın da Sabahattin Ali'nin sol düşüncede radikal bir

çizgide olduğunu söyler. (Yalçın, 2012:19) Roman sosyal gerçekçi bir çizgide kaleme alınmıştır. Moran'ın tespitlerine göre *Kuyucaklı Yusuf* bu ideolojide kaleme alınan ilk roman örneğidir. (Moran, 2012 b:21) Romanda başkahraman Yusuf, babalığı Kaymakam Selahattin Bey'in Cennet yatağında tuttuğu bağda çalışırken kentin yalana, iftiraya ve zorbalığa dayalı yaşam tarzını yakından tanımış olur. Ağa ve ağazâdelerin Allah'ın fakir olarak yarattığı işçi sınıfını acımasızca sömürmesini içine sindiremez. Yusuf, bu sosyal adaletsizliğin kaynağını din duygusuyla çözümlemeye çalışırken ifade edemediği veya etmek istemediği bir inanç krizi yaşar. Yazar, hâkim bakış açısıyla Yusuf'un iç dünyasını tahlil ederken septisizme açılan bir zihniyetin ipuçlarını da vermiş olur: *"Allah bir kere onları fıkara yaratmıştır, bunda kimsenin kabahati yoktur, fakat onlar böyle yaratılmışlar diye niçin tepelerine binmeli; onları adam yerine koymaktan niçin çekinmeliydi? Ya Allah bu ağaları ve ağazâdeleri de fıkara yaratsaydı? Öyle ya mademki hepsini Allah yapıyordu. O zaman da kendilerine aynı muamelenin yapılmasını isteyecekler miydi?(27)"* Fakirliğin bir yazgı olduğuna inanan Yusuf: *"Öyle ya mademki hepsini Allah yapıyordu"* ifadeleriyle Allah inancına tereddütle yaklaştığını itiraf etmiş olur.

Yazar, Yusuf'un inanç dünyasındaki yaşadığı krizi aklamak için *"Allah hakkındaki düşüncesi pek ileri gitmiyor, onu her istediğini yapan korkunç bir şey olarak tasavvur ediyordu ve şimdilik onun pek dehşetli olduğu söylenen, gazabını ayaklandıracak bir şey yapmadığını bildiği için, kendisinden korkmak ihtiyacını da duymuyordu (27)"* açıklamalarını yapmak zorunda kalır. Romanın ilerleyen bölümlerinde Yusuf'un Allah inancına mesafeli duruşu daha belirgin hale gelir. Yusuf, ölen babalığı için verilen salada ve kılınan cenaze namazında mistik bir duygu yoğunluğu yaşamaz. Bu mistik atmosferde bile din duygusunu bastırır. Çünkü yazar-anlatıcının ifadelerinde görüldüğü gibi :*"Yusuf'un camiyle, namazla, din ve imanla pek alışverişi yoktu. Hele babası, Şahinde'nin tabiriyle kızıl gâvurdu. Fakat minareden kopup bütün o meydandaki insanların yüreklerine bir kanca gibi takılan bu feryat onu kendinden geçirdi. Bu sesle dinin bir alakası yoktu. Böyle olması Sarı Hafız da, pek dinî bütün olmadığını bildiği ve cami de ancak bayramdan bayrama gördüğü Salahatin Bey için, bu kadar candan haykırmazdı. Burada Allah filan yoktu, ölen bir insana, bütün dehşetiyle duyan bir insanın hitabı vardı (161)."* Fakat her şeye rağmen Yusuf, etrafındaki insanların yerlerinden kalkıp camiye doğru

yürüdüklerini görünce o da babalığının cenaze namazına iştirak etmeyi ihmal etmez (168). Yazar, Salahatin Bey'in cenaze merasimini anlattığı aynı sayfada ana temanın dışına çıkarak ısrarla Yusuf'un itikadını tahlil etmeye devam eder. Yusuf'un İmam Sarı Hafız'ın güzel sesiyle okuduğu sala ve ezanları dinlerken hiçbir şey hissetmediğini anlatır. Ezan ve sala onun üzerinde güzel bir sesin yapacağı tesirden başka bir intiba bırakmamıştır. Kendi iç dünyasında da gelgitler yaşayan Sabahattin Ali'nin psikanaliz gerçekleri Yusuf'un ruh dünyasıyla örtüşmektedir. Roman, ezilen fakir halkın sorunlarını dile getirmesi açısından başarılıdır. Fakat yazar, sosyal adalet ve eşitlik gibi temel kavramlarda mesajlar vermeye çalışırken fatalist eğilimli görüşler ileri sürmüştür.

Bir Sürgün romanının başkahramanı Doktor Hikmet, siyasî çalkantıların yaşandığı ülkesinde tedirgin ve karamsardır. Kaçış psikolojisi yaşayan genç doktor, 1904 yılında İzmir limanından özgürlüğün ve medeniyetin beşiği olarak hayal ettiği Paris'e gitmek için bir vapura biner. Vapurda yol arkadaşlarından birisi de Fransız asıllı bir papazdır. Hikmet ve papaz arasında gelişen diyalogda son asırda Türk gençlerinin yaşadığı inanç krizini okuruz. Konu, Hikmet'in çocukluğunda Alexandre Dumas'ın kitaplarını okuduğunu söylemesi üzerine açılmıştır. Bu sözlere çok şaşıran papaz, Türk gençleri hakkında önemli tespitlerde bulunur: *"Yazık ki çocukluğunuzu daha faydalı etütlerle geçireceğiniz yerde böyle abur cubur şeylerle heder etmişsiniz. Ananız babanız da size bu muzır kitapları okumaya neden müsaade etmiş bilmem ki. Doğrusu sizin memlekette terbiye usulü kökünden ıslaha muhtaçtır. Ailede olsun mektepte olsun genç dimağlar vahşi otlar gibi kendi hallerine bırakılmıştır. Bizim müesseselerimiz bir dereceye kadar bu facianın önüne geçiyorlar. Fakat hükümetin bin türlü draconien tedbirlerle sizlerin bunlardan istifade etmenize mani oluyor. Sizi sonra Hristiyanlaştıracağımızdan mı korkuyor nedir? Bu korku yüzünden Türk gençleri öbek öbek farmasonların kucağına düşüyor ve bütün iptidai mahlûklar gibi ağaca, taşa ve Güneş'e tapıyor. Çünkü inanmak insanlar için ezeli bir ihtiyaçtır. Gerçek Tanrı'nın yolunu bulamayanlar tabiatıyla birtakım düzme ulûhiyetlere doğru saparlar. Bunun neticesi ne olur? Dalalet, barbarlık ve inkıraz (45,46)."* der. Papaz, dindar bir Avrupalı gözüyle Türk gençlerinin içine düştüğü inanç boşluğunu sebep sonuç ilişkisiyle tahlil etmiştir. Hikmet, kibirli papazın bu tespitlerine karşı duyarsız ve sessiz kalır. Çünkü papazın tenkit ettiği Türk gençlerinin bir ferdi de odur.

Hikmet, papazın konuşmaları devam ederken hocasının önünde azar işiten bir mektep çocuğu gibi arkasını dönerek oradan uzaklaşır.

Ölünceye Kadar romanında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Müderrisi Bedri Nejad, karısının intihar girişimi ve kız kardeşinin yasaklı bir ilişkiyle hamile kalmasından sonra bunalıma girmiştir. Bedri Nejad, İstanbul'un elit zümresi arasında tanınan saygın bir şahsiyettir. Karısının intihar etmesinden hemen sonra kız kardeşinin tecavüze uğrayarak hamile kalmasının şeref ve haysiyetini lekelediğini düşünür. İtikadı zayıf olduğu anlaşılan Bedri Bey, yaşadığı bu acı olaylar karşısında Allah'a açıkça isyan eder. Bedri Nejad'ın dine aykırı konuşmalarına dindar dadısı şahit olmuştur: *"Öyle dadı. Hakikâten çok talihsizmişiz bu kadar azap çekmek için ne yaptık bilmiyorum ki, Şu uğursuz dünyaya gözlerimizi açtığımızdan günden beri rahat yüzü görmedik. İki kardeş kime ne yaptık. Bu hangi günahın karşılığı? Ne istiyor Allah bizden. Söyle dadı, ne yaptık biz ona?(174)."* Masum ve dindar dadı, isyan eden Bedri'ye yumuşak bir üslupla böyle konuşmakla günaha girdiğini, bu işlerin bir hikmetinin olduğunu söyler. Allah inancı savrulan Bedri, dadısının bu nasihatlerine öfkeyle karşılık verir: *"Hikmeti filan yok. Zulüm, gaddarlık alçaklık bu dadı. Tabiatın yaradılışın varlığın ne bileyim ne varsa onun namussuzluğu bu (174)."* Şefkatli ve dindar dadı, hamile Bülent'in ciddileşen rahatsızlığı karşısında Bedri Bey'e yalvararak ondan eve acilen bir doktor getirmesini ister. Kibirli ve merhametsiz Bedri Nejad ise nikahsız bir ilişkiden sonra hamile kalan kız kardeşi için eve doktor getirmekle itibarının zedeleneceğini düşünmektedir. Dadısı'nın: *"Yapma Bedri Allah razı olmaz bu işe (175)."* sözlerine karşılık: *"Razı değilse neden bu hale getirdi bizi (175)."* der. Zavallı dadı, Bedri'nin haddini aşan bu ifadeleri karşısında onu yine güzel bir üslupla uyarır: *"Tövbe de, oğlum tövbe de. Kardeşin ateşler içerisinde yanıyor. Görmüyor musun? Allah'a dil uzatılır mı hiç?"* Ruhsal bunalıma giren Bedri için bu sözlerin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü yaşadığı üzücü olaylar karşısında dinî yanını tamamıyla yitirmiştir.

Beyza romanında inanç krizinin boyutu daha da derindir. Romanda İslam dinine ait bütün semboller karşıt güç telakki edilir. Romanın iç dokusuna İslam ve Osmanlı karşıtlığı hâkimdir. Yazar vaka örgüsünden bağımsız olarak romanın giriş kısmında yaptığı ideolojik açıklamalarında İslam dinine Arap dini yakıştırması

yapar. Romanın bu bölümünde İslam inancına aykırı şu ifadeler geçer: *"Anadolu, Arap dinine uyalıdan beri daima Zülcelâl bir Allah'ın haşin karanlık kanatlarıyla muhitini matemi bir ölü gölgesi içerisinde bulmuş, Arabistan'ın çorak, kuru çöllerinden taşan dinî bir korkunun sert ve yavan olduğu kadar da kısır bir ayinin yeknesak ibadetleri ve ahiret azaplarıyla titremiş ürpermişti. (3)"* Meseleyi temelde İslam'ın yanlış tatbik edilmesinde ele alan Ali Osman Kırksekizoğlu, romanın *Birinci Kitap* bölümünde din duygusunu sorgulama ve hatta reddetme noktasına gelir. İnanç krizinin bir tezahürü olarak dinin sosyal ve ferdi hayatımıza koyduğu kısıtlamalar hakkında: *"Her Müslüman'ın yiyeceği giyeceği, saçı sakalı bıyığı ve mahrem hayatının bütün münasebetleri bile en ufak harekâtına varıncaya kadar din tarafından o kadar sıkı o kadar merhametsizce tayin ve tehdit edilmiş ki yakalık takmak ve pantolon dikmek bile dinsizlik ve züppelik idi (7)."* der. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü sefaleti doğrudan dinî yaşantıyla ilişkilendiren *Beyza yazarı,* Allah'a iman, ahirete iman, peygambere iman, meleklere iman, kadere iman, namaz kılmak, hacca gitmek, ayet, hadis, hafızlık, şehitlik, tekke, cihat gibi İslamî unsurları yozlaşan yanlarıyla eleştirirken dönemin hâkim ideolojisi lehinde göndermelerde bulunur. Yazarın yaşadığı inanç krizi romanın ana karakteri Hami'nin ifadelerine açıkça yansımıştır. İnanç değerlerinde gelgitler yaşayan Hami, tasavvufa merak salar. Fakat Cemalûllaha âşık olmayı, nefsini tezkiye edip kendi postunu kurtarmayı, sefil ve miskin her hakarete boyun eğmeyi bir türlü aklına sığdıramaz. Bu karmaşık düşüncelerle kullandığı *"İnsan görmediği şeye nasıl tutulur (30)."* ifadeleri Allah'ın varlığına karşı şüpheci yaklaşımından kaynaklanır Hami, her ne kadar inancında şüpheye düşmüş olsa bile yaratılışın gelişigüzel olmadığını, mükevvenatı zaruretle tesadüfün idare edemeyeceğini düşünür (40). Romanın başkahramanının yaşadığı dualizm romanın farklı sahnelerinde de ortaya çıkar. Sevgilisi Beyza'yla olan birlikteliğinin ilk günlerinde, Beyza'nın kendisine dua etmesi karşılık: *"Eğer Allah senin duanı da kabul etmezse o asla yok demektir."* der. Hami'nin İslam inancına aykırı ifadelerine üzülen Beyza*: "Öyle deme Hami Bey, günah olur. Allah her şeyi işitir, görür. Mürebbiyem kalbimizdeki saklı düşüncelerimizi bile bilir, diyor (107)."* der. Hami ise Beyza'nın bu açıklamasını "tabi" ifadesiyle onaylar. Eserin *Melekler Diyarında* bölümünde İnebolu'dan yeni bir hayat kurmak için Mısır'a gelen Hami'nin sevgilisi Beyza ile yapacakları evlilik

hazırlıkları anlatılır. Beyza, nikâhta annesinin ve mürebbiyenin dua edeceklerini söyleyerek inanç değerlerini yitiren Hami'yi uyarma ihtiyacı hisseder (156). Hami'nin Beyza'ya verdiği cevap ilginçtir: *"Annen de senin gibi bir melek. Baktıkça hayrette kalıyorum. Nasıl canın isterse öyle yap. İster tenis oyna ister dua et (156)."* Romanda İslam'ın temel esaslarına aykırı bu tip ironik söylemlerin yazarın inanç dünyasında yaşadığı gelgitlerden kaynaklandığını düşünüyoruz.

Üç İstanbul romanı Türk romanları içerisinde başkahramana dinsiz sıfatının yakıştırıldığı sıra dışı bir eserdir. Başkahraman Adnan'ın *"Dinsizliği kati bir şey olmakla birlikte dinle olumlu ya da olumsuz bir alışverişi yoktur."* (Çağan ve Alver, 2002) Kuntay başkahraman Adnan'ın dinsizliğini: *"Vakıa Adnan'ın kendisi de dinsizdi (25)."*; *"Dinsiz Adnan'da bütün Müslümanlıklarıyla anası babası dirilmiş, Adnan'ın gözlerinde Peşte'nin bir kilisesinde evlenen Belkıs'a hınçla bakıyorlardı (425)."* gibi cümlelerle teşhir eder. Adnan henüz sekiz yaşındayken babası 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşında şehit düşmüştür. Çaresiz ve sahipsiz kalan Adnan, hasta annesiyle birlikte Balkanlardan İstanbul'a göç etmek zorunda kalır. Adnan'ın İstanbul hayatında en büyük hayali *Yıkılan Vatan* romanını tamamlamaktır. Adnan'ın tamamlamaya çalıştığı *Yıkılan Vatan* romanındaki sahneler psikanaliz okuma metoduyla incelendiğinde Adnan'ın inançsızlığına işaret eden birçok bulguya ulaşılabiliriz. *Yıkılan Vatan'da* Adnan'ın bakış açısıyla: *"Alevde iki göz demirde 32 diş. Bu, Moskof ordusu, Moskof süngünü idi! 93'te ölümün uykudan uyanmış gibi sersem bir hali vardı: Kudurmuş kurt bile, kazalaşan kader bile ölümü bu kadar haksız bir şekle koyamamıştır (9)."* ifadeleri yer alır. Osmanlı Devleti'nin dağılan, parçalanan ve nihayetinde kaybedilen bütün toprakları gibi Adnan'ın da bütün inanç değerleri babasının ölümünden sonra parçalanıp kaybolmuştur. Mehmet Narlı, Adnan'ın yazmak istediği *Yıkılan Vatan* romanını Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* adıyla kaleme aldığını söyler. (Narlı, 2012:71)

Adnan, sosyal baskı endişesiyle dinsizliğini dış dünyaya karşı gizler. "Dinin lehinde ve aleyhinde fazla bir şey söylemez." (Timur, 2005), (Timur, 2004). Vatan toprakları işgal altındadır. Fakat o bu işgal karşısında milli bir duyarlılık göstermez. **"**Yazar onun için şu ifadeleri kullanır: *"O, zaten hayatında yalnız tesadüfe inanıyordu. Ailesinin, memleketinin, mektebinin Allahlarını birer birer atarak*

kendisine bir put yaratmıştı: Tesadüf. Yüzü karanlıklarda kaybolan bu yüzün karşısında ödü kopardı (32)." "Adnan ruhundaki iniş çıkışlar yüzünden tezatlarla doludur. Menfaatleri ve inançları arasında da bocalamıştır." (Yalçın, 2012:80) Adnan'ın dinsiz olmasına rağmen inanç boşluğunu dolduracak bir arayış içerisinde olduğu da açıktır. Özellikle mezar ve türbeler onun kaçış psikolojisiyle sığındığı mistik alanlardır. Romanda Adnan'ın bu karmaşık ruh halini şu cümlelerde okuruz: *"Sultan Mahmut türbesine kadar, yıkılmış bir vücutla, yavaş yavaş yürüdü. Türbenin mezarlığı önünde durdu. Mermer satan dükkân kadar beyaz mezarlık! Adnan dinsizdi, fakat mezarlıklarda Allah ve karanlık arardı (183)."*

Adnan, sadece dinî yanını kaybetmemiştir. İstibdat döneminde idealist bir vatansever olan Adnan, mütareke yıllarında menfaatçi ve şehvet düşkünü olup çıkar. Savaşın sebep olduğu felakette üzerine düşen hiçbir görevi yapmaz. Aç ve sefil insanlar; ordu için açılan yardım kampanyaları onu hiç ilgilendirmez. Büyük servetini, başkalarından gizlemek için elinden geleni yapar. Temeli dinden kaynaklanan âdetlere ve geleneklere de itibar etmez. Romanın *Bayram Tebriki* bölümünde kendisiyle aynı fikri paylaşan Hidayet'e bayramı tebriklerinin ibtidaî memleketlerde yaşatıldığını açıkça söyler. Fakat vakti zamanı gelince de aristokrat zümrenin bayram tebriklerinde bulunacak kadar çelişkili tavırlar içerisine girer. Yakın arkadaşı Hidayet'e: *"Mademki bu diyardan gitmeyeceğiz bu deveyi güdeceğiz (180)."* derken sosyal münasebetlerinde konjokturel davrandığını itiraf eder.

Adnan sekiz yaşında annesiyle birlikte İstanbul'a geldiğinde Müşir Sait Paşa'nın Kuzguncuk'taki yalısına sığınmış birçok muhacirin karşılaştığı maddi zorlukları yaşamamıştır. Kısa zamanda İstanbul'un aristokrat zümresi arasında itibar kazanan başkahraman, İttihat ve Terakki Dönemi'nde konak sahibi olacak kadar yüksek hayat standardına kavuşmuştur. Bu sebeple Adnan'ın dinsizliğini sadece ezilmişliğine ve muhacir olmasına bağlamak yanlış olur. *"Fakir gazeteci Adnan, kendisini birdenbire İstanbul sosyetesinin arasında bulunca kozmopolitleşmiştir. Bunun yanında kendisinin idealist düşüncelerinden vazgeçmediğine inanmaktadır."* (Yalçın, 2012:78) Adnan, aslında İstanbul'un yerli değerlerini bir türlü içine sindirememiştir. İttihat ve Terakki Partisi üyelerinin inanç değerlerini küçümseyen savruk zihniyetine her zaman destek vermiştir.

Romanın inanç krizi yaşayan tiplerinden biri de alafranga düşkünü Doktor Haldun'dur. Doktor Haldun, Tanzimat'ın ilk yıllarından itibaren kendisini manevi bilimlerden soyutlamış pozitif bilimleri önceleyen laik bir Türk aydın tipidir. Doktor Haldun'un inanç esasları temelden sarsılmıştır. Hidayetin iftar davetinde Dağıstanlı Hoca ile Abdülhamit'in Buhari'yi yakma olayını tartışırken dinin pozitif bilimler karşısında çöktüğünü iddia eder (85). Hatta konuşmasının bir bölümünde konunun sınırlarını aşarak Allah inancını sorgular nitelikte: *"...Hoca! Hoca! Fennin çelik dişi, dinin çürük kafasını delik deşik etti, Sinan kalfasının kubbesi altında Allah'ı arayan bir sen bir de Kör hafız! Asır, tek din, tek mabet asrı! Benim Allahım ne senin Allah'ındır, ne mahalle imamınınki! Benim kubbemin kandillerini kozmografya yakar, seninkini evkaf kayyumu!(85)."* der. İtibarını zenginliğinden alan Hidayet'in de dinî yanı savruktur. Konağında verdiği iftar davetlerinde İslam dinini sert bir üslupla eleştirecek kadar çelişkili bir ruh hali yaşar. Romanda geçen: *"Din neymiş? Hele bizim din? Müslümanlıkla ne yapılabilir? Banka açamazsınız. Çünkü faiz haram! Hâlbuki banka faiz demektir. Efendim."* ifadeleri Hidayetin dağılan dinî yanını göstermesi açısından önemlidir. Romanın aristokrat ve alafranga tipleri eksik ve yanlış dinî bilgileriyle sürekli tartışma ve didişme içerisindedirler. Atasever Naşit, peygamberlerle eğlenen Doktor Haldun'u yadırgar. Fakat onun da üslubunda ciddiyetsiz ve laubali bir tavır takındığı görülür. Atasever, salonda peygamberler konusu tartışılırken: *"Fakat ben asilzade peygamberleri severim. Buda gibi… Prens Sakyamuni en hoşlandığım peygamberdir (494)."* ifadelerini kullanır.

Üç İstanbul romanında tek olumlu dindar karakter Dağıstanlı Hoca'dır. Onun dışında kalan sosyete zümre için *"din olumsuz bir şeydir; ilmin ve fennin önünde engeldir. Hatta bu tür kanaatler iftar sofralarında ileri sürülmek gibi komikliği de içinde barındıracak haldedir."* (Çağan ve Alver, 2002) Kuntay, reel hayatta inanç krizi yaşayan burjuvazi Türk aydınının ruh halini ağırlıklı olarak Doktor Haldun ve dinsiz Adnan karakterleriyle anlatmış olur. Tanzimattan bu yana sayıları hızla artan bu aydın tip, inanç boşluğunu ulusalcı söylemlerle doldurmaya çalışmıştır. Romanın burjuvazi tipleri eski Türk tarihindeki kişileri anlatıp kim olmak istediklerini anlatırken Adnan: *"Ben Taş Devrinde de Türk, tunç Devri'nde Türk, Altın Devrinde de Türk olmak isterdim. Bütün hilkat devirlerinde Türk, devirsiz hayatlarda Türk, hayatsız devirlerde Türk! ... Türk doğmak, Türk ölmek! Türk, Türk, Türk! ... (98)"*

der. Adnan'ın işgal altında olan Türk toprakları için hiçbir fedâkarlığı olmamasına rağmen Türklük duygusuna bu derece sahip çıkması anlamsızdır. Yazar Kuntay, Adnan'ın bu tutarsız ruh haliyle yeni aydın tipininin din ve Türklük duygusu arasında savrulan yanını başarıyla yansıtmıştır.

İnanç Krizi ve Ateizm başlığı altındaki bulgularımızda dönemin laik politikasının yazarlar üzerindeki etkisi açıkça hissedilmektedir. Laikliği din karşıtlığı olarak algılayan yazarlar, anlatılarında İslam geleneğine aykırı bir dil kullanmaktan veya anlatılarını dinsiz kahramanlar üzerine kurgulamaktan çekinmezler. *Gökyüzü* romanı ate kahramanlar üzerine kurgulanmıştır. *Üç İstanbul, Sinekli Bakkal, Çitra Roy ve Babası* romanlarında merkezi kahramanlar dinsizdir. *Beyza* romanında İslam dini için "Arap dini" yakıştırması yapılır. *Ölünceye Kadar, Gece Konuştu, Kuyucaklı Yusuf* ve *Ayşim* romanlarında kahramanlar yaşadıkları felaketler ve uğradıkları haksızlıklar karşısında Allah'ın varlığını sorgularlar. *Bir Sürgün* romanında, Türk gençlerinin son asırda yaşadıkları inanç krizini Fransız asıllı bir papazın ağzından dinleriz. Bütün bu bulgularımızdan hareketle şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor ki: Tanzimat Edebiyatında yansımaları görülen inanç krizi ve ateizm Cumhuriyet Dönemi'nde derinleşmiş; yazarların rahatlıkla dillendirebilecekleri bir tema haline gelmiştir.

SONUÇ

Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1934-1938) başlığı altında hazırladığımız tezde beş önemli sonuca ulaştık:

1. Araştırma kapsamında olan romanların tamamında, kahramanların din ve inanç duygusundan mütevellid faklı nitelikte ve nicelikte çok sayıda dinî sembol tespit edilmiştir. Romanlarda İslamiyetle ilgili huslardan sonra en fazla tespit ettiğimiz dinî sembol sırasıyla Hristiyanlık ve Yahudlikle ilgili semboller olmuştur. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi karakterler üzerine kurgulanan romanlarda tespit ettiğimiz dinî semboller farklı medeniyetler aralarındaki sosyal, siyasal ve kültürel ilişkileri açıkça göstermektedir.

2. Yeni kurulan laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür politikasının yazarların tamamı üzerinde ya doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olduğu görülmüştür. Buna göre bir kısım yazarların olup bitenleri yansıtırken bir kısmının da olup bitenleri yaymaya çalıştıkları tespit edilmiştir

3. Romanlarda İslam dinine ve Osmanlı medeniyetine ait simge değerler, yeni ideolojinin icraatlarına bağlı olarak ya karşıt güç olarak telakki edilmiş veya günlük dilde kullanılan sıradan ifadeler olarak algılanmıştır**.**

4. Retoriğe önem veren ve anlatılarının inandırıcılık yanını güçlendirmek isteyen yazarlar, mümkün oldukça dinî sembollerden yararlanma yoluna gitmişlerdir.

5. "*Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1934-1938)"* başlıklı tez çalışması, her ne kadar sosyoloji biliminin araştırma kapsamında görülse de söz konusu tez, edebiyat bilimiyle çok yakın ilişki içerisindedir. Çünkü bir edebi tür olarak romanın ana malzemesi retoriğe bağlı sanatlı ve estetik dildir. Sosyoloji gibi insan ve toplum hayatından beslenen roman, özellikle dinî sembollerin de içinde bulunduğu bu edebî dille duygu, düşünce ve olgu aktarımını sağlar. Araştırma kapsamında olan romanlarda din ve inanç algısı bağlamında elde ettiğimiz bulgular, edebiyatın sosyoloji, psikololoji, tarih ve halk bilimi gibi farklı sosyal disiplinlerle yakından ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Okumalarımız sonucunda ulaştığımız bulguları kategorilere göre şöyle değerlendirebiliriz:

Allah'a İman ile İlgili Hususlar başlığı atında yaptığımız değerlendirmeler sonucunda bütün yazarların farklı nitelikte ve nicelikte Allah inancına ait sembollerden yararlandıklarını tespit ettik. Roman kahramanları kimi zaman pratik dilden kaynaklanan alışkanlıkla, kimi zaman da kuvvetli din duygusuyla Allah'ın adını anarlar; ona yönelirler ve de ondan yardım isterler. Romanların en büyük ortak özelliği, duygu ve düşünce aktarımlarında Allah Allah, ya Rabbi, Allah'tan, Allah'ın izni ile Allah aşkına, Allah'ını seversen, Allah için, Allah rızası, fesuphanallah, estağfurullah, maşallah, alimallah gibi din diline ait göstergeleri içermeleridir. Bir kısım romanlarda ise din diline ait kutsal sembollerle alışılmadık bağdaşmalar kurulmuştur. Sevgilinin Allah veya peygamber gibi kutsal inanç sembollerine benzetildiği veya sevgiliye duyulan aşkın büyüklüğünü anlatmak için Allah'a tapma metaforunun kullanıldığı bu romanlarda din ve inanç algısı geleneksel üsluba aykırıdır. Romanlarda Allah'a ait sıfatlar, nesne ve olgu tasviri için birer teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Yazarların en dikkat çekici ortak özellikleri, Allah inancına ait göstergeleri, günlük dilde kullanıldıkları şekliyle romanlarına yansıtmalarıdır.

İncelediğimiz romanların tamamında *dua ve beddua* türünde söz öbeklerinin kullanıldığını tespit ettik. Fakat bu dinî göstergelerin bütün romanlarda aynı nitelikte olduğunu söyleyemeyiz. Kahramanlar, genellikle üstesinden gelmekte zorlandıkları sorunlar karşısında dua edip Allah'tan yardım isterler. Kendilerine iyilikte bulunan

kişilere, eş, dost ve akrabalarına değişik vesilelerle dua etmeyi ihmal etmezler. Pratik dilde kullanılan dua ve beddua göstergeleri romanlara olduğu gibi yansıtılmıştır. Bulgularımıza göre, romanlarda samimi ve içten duygularla edilen dualaların sayısı oldukça sınırlıdır. Romanların büyük bir kısmında dua ve beddua türündeki söz öbekleri, kahramanların kuvvetli iman duygusundan mütevellid mesajlar içermezler. Yazarlar, dua ve beddua türündeki dinî göstergelerden sadece mahalli bir unsur olarak yararlanmışladır. Dönemin kültür politikasının romanların bu yanını da etkilediğini söyleyebiliriz.

Müslüman Türk toplumunun *ahiret* inancını okuduğumuz romanların birçoğunda belirledik. Kahramanlar, zor ve sıkıntılı anlarında ahiret inancıyla teselli bulurlar. Özellikle Milli Mücadele yıllarını anlatan romanlarda yakınlarını şehit veren aileler, reel hayatta olduğu gibi ahirete imanın verdiği güçle acılarını bastırırlar. Yine aynı şekilde popüler tarihî romanlarda, Müslüman Türk askerleri ölüm sonrası ebedi hayata inandıkları için cesaretle düşman güçleri üzerine yürürler. Din diline ait çok canlı ve etkili bir anlatım malzemesi olan ahiret göstergesi, romanların bir kısmında *haşir* veya *mahşer* göstergeleriyle karşılık bulmuştur. Ahiret inancına göndermede bulunan söz veya söz öbekleri, yeni ideolojiyi desteklemek üzere kaleme alınan romanlarda negatif algı oluşturur. Dönemin modasına uyarak dine ait değerlere mesafeli duran bir kısım yazarlar, ahiretle ilgili hususları yeri geldikçe bir mizah veya ironi malzemesi olarak kullanılırlar. Ahiret inancıyla ilgili kıyamet ve mahşer göstergeleri, romanlarda üslubu güçlendiren bir anlatım malzemesi olarak karşımıza çıkar. Pratik dilde uzun ve belirsiz zaman dilimine göndermede bulunan *kıyamete/mahşere kadar* söz öbeğiyle birlikte yaşanan olağanüstü olaylar karşısında kullanılan *kıyamet koptu* deyimi romanların dil ve üslubuna zenginlik kazandırmıştır.

Romanlarına estetik değer ve anlam derinliği kazandırmak isteyen yazarlar, *cennet ve cehennem* sembollerinden mümkün oldukça yararlanmaya çalışmışlardır. Vakanın cereyan ettiği ev, mahalle, oda, konak, köy, kasaba, şehir gibi açık ve kapalı mekân tasvirlerinde cennet veya cehennem sembolleri birer teşbih öğesi olarak kullanılmıştır. Romanlarda kahramanların kaotik veya huzurlu ruh hallerine göndermede bulunan çok sayıda cehennem ve cennet göstergesi tespit edilmiştir.

Pratik dilde gerçek ve mecaz anlamlarda sık sık kullanılan cennet ve cehennem göstergeleri, konularını hayatın içinden alan romanlarda aynı tematik yapıda kullanılmıştır.

Peygamberlere İman ile İlgili Hususlar başlığı altında yaptığımız değerlendirmelerde en fazla Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adının anıldığını tespit ettik. Romanlarda *Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında Hz. Adem'e, Hz. Nuh'a, Hz. Yusuf'a, Hz. Eyüp'e, Hz. Davud'a ve Hz. Yakup'a* atıflar yapılmıştır. Bu peygamberlerin isimleri romanların bir kısmında birer teşbih öğesi olarak kullanılmıştır. Hz. Nuh'un ismi zamanın eskiliğine, Hz. Yusuf'un ismi sima güzelliğine, Hz. Eyüp'ün ismi ise çile ve meşakkat karşısında gösterilen sabra göndermede bulunmuştur. Anadolu halk kültüründe Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyulan sevgi ve saygıyı yansıtan romanlarda öncelikle Allah'ın ve Peygamberimizin (s.a.v.) adı anılarak söze başlanıldığı, evlerin duvarlarına Hz. Muhammed (s.a.v.) göstergeli levhaların asıldığını ve yeri geldikçe Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetine atıflar yapıldığı tespit edilmiştir. Bütün bu tespitlerimiz Müslüman Türk halkının Hz.Muhammed'e (s.a.v.) duyduğu sevgi ve saygıyı göstermesi açısından önemlidir. Fakat romanların büyük bir kısmında kahramanların peygamber inancının silik olduğunu belirtmemiz gerekir.

Kitaplara İman ile İlgili Hususlar başlığı altındaki bölümde, kutsal kitabımız Kuran-ı Kerim'in Anadolu halkının sosyal ve bireysel hayatı üzerindeki etkisi gösterilmiştir. Romanlarda reel hayatta olduğu gibi ölüler ve hastalar için Kuran okunduğunu, çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri için mahalle kurslarına gönderildiğini görüyoruz. Yeni ideolojinin etkisiyle kaleme alınan romanlarda Kur'an-ı Kerim ve ilgili hususlar, mizah malzemesidir. Romanların genelinde Kuran-ı Kerim'in muhtevasına uygun mesajlar verilmemiştir. Kahramanlar için Kur'an-ı Kerim sadece şekli ve örfi bir değer taşımıştır.

Meleklere İman ile İlgili Hususlar'da, kahramanların beğenme, sempati duyma ve tasvip etme algılarını melek metaforuyla yansıttıklarını belirledik. Romanlarda özellikle sevimli, iyiliksever ve merhametli kadın kahramanların pratik dilde olduğu gibi melek benzetmesiyle tanıtılmaya çalışıldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda romancıların büyük bir kısmının retorik ve edebi estetik amacıyla melek sembolünden yararlandıkları tespit edilmiştir.

Kaza ve Kadere İman ile İlgili Hususlar başlığı altındaki bulgularımızda dikkatimizi çeken en önemli husus, özellikle kadın kahramanların zulüm ve haksızlık karşısında kader inancıyla teselli olmalarıdır. Savaşların yıkıcı etkisinden bunalan ve erkeklerin baskısı altında ezilen kadınlar, kader göstergesini ifadelerinde sıklıkla kullanırlar. Romanlarda şehvet düşkünü zengin erkeklerin zulmü altında ezilen kadın kahramanlar, kaderlerine boyun eğen zavallı tiplerdir. Romanların bir kısmında fatalist eğilimli görüşler ileri sürülmüştür. Bu romanlarda ideolojik bir mesaj olarak fakirliğin kaderden kaynaklananan bir hayat tarzı olduğu savunulmuştur.

Kader inancına göndermede bulunan *nasip, kısmet, baht, alın yazısı, felek ve talih* göstergeleri, genellikle savaşın verdiği yıkım sahnelerinde, kahramanların gelecekle ilgili beklentilerinde, kötü giden evlilik ilişkilerinde ve para kazanmak için yapılan ticarî işlerde kullanılmıştır. Özellikle kocasının zulmüne uğrayan kadınlar veya aşk hayatında hayal kırıklığı yaşayan genç kızlar, *kısmet, talih ve nasip* göstergelerini sıklıkla kullanmışlardır.

Namaz ibadeti ile ilgili okumalarımızda, yazarların bu konuya farklı açılardan yaklaştıklarını belirledik. Vaka örgüsünü reel hayata ait unsurlarla süslemek isteyen yazarlar, namaz göstergesinden mümkün oldukça yararlanma yoluna gitmişlerdir. Romanların bir kısmında kahramanlar, namaz vakti abdest alıp camiye giderler, kendi aralarında verdikleri iftar yemeklerinden sonra teravih namazını kılarlar, çocuklarına küçük yaşlarda namaz surelerini ezberletmeye özen gösterirler, korku ve telaş anında abdest alıp namaz kılarlar, gördükleri güzel bir rüyadan sonra namaz kılıp dua ederler ve gelensel olarak ölülerini defnetmeden önce muhakkak surette cenaze namazı kılarlar. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkelerini savunma adına dinî değerleri karşıt güç kabul eden yazarların namaza bakış açıları ise olumsuz olmuştur. Bu tip yazarların anlatılarında namaz kılan kahramanlar komik, yaşlı ve toplumun alt sınıf insanlarından seçilmiştir. Konuyu bir bütün olarak değerlendirecek olursak namaz ibadetinin romanlarda ya reel hayatı yansıtmak için sadece bir gösterge niteliğinde ya da nükte ve ironi malzemesi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Vaka örgüsü *Ramazan* ayında cereyan eden romanlarda, bir kısım kahramanların bu ayda oruç tuttukları, dost ve akrabalarına iftar daveti verdikleri yemekten sonra teravih namazını kıldıkları ve sahura kadar kendi aralarında sohbet

ettikleri tespit edilmiştir. Anadolu'da Ramazan ayının sosyal hayata getirdiği neşe ve çoşkuyu bu romanlarda görmek mümkün olmuştur. İnsan ve toplum hayatını anlatan yazarlar, Ramazan ayında cereyan eden sosyal olayları romanlarına başarıyla yansıtmışlardır.

Araştırmamıza konu olan romanların bir kısmında *hac* ibadetiyle ilgili geleneksel algı değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu grup romanlarda hac ibadetiyle ilgili hurafe inanışlara yer verilerek Müslüman Türk halkının cehaleti ortaya konulmak istenmiştir. Kâbe'ye yüz sürdüğü için cennete gideceğine inan; üç beş kuruşu olup da hacca gitmeyi kendisine farz gören; hacı sıfatının babadan oğula geçtiğine inanan cahil Müslüman halk, bu romanlarda eleştiri konusu olmuştur. Hacca gitmek ile ilgili tespitlerimizin genel sonucuna göre: Türk İslam kültüründe kutsal değer ifade eden *Kâbe, Mekke, zemzem* ve *tavaf* gibi din diline ait sembollerin anlatılarda ya ironi malzemesi ya da teşbih öğesi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Din diline ait *günah* ve *tövbe* göstergeleri, anlatılarda sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Günah işlemek, romanların birçoğunda anlam genişlemesine uğrayarak hata, suç, eksiklik ve yasaklı aşk ilişkisi anlamlarına göndermede bulunmuştur. İslam teolojisinde içki içmenin, bebek aldırmanın ve masum insanlara zarar vermenin günah olduğu bunlarla birlikte günah işleyen insanların tövbe etmesi gerektiği romanlarda tespit edilmiştir. Romanların genelinde din diline ait günah ve tövbe göstergeleri, kahramanların seküler duygu ve düşüncelerini yansıtmak için kullanılmıştır. Yazarların duygu, düşünce ve olgu aktarımlarında bu tip göstergelerden yararlanmaları reel hayatı önemsemelerinden kaynaklanmıştır. Okuyucu, romanda yerli üsluba ait göstergelerle karşılaştıkça kendisini kurgu dünyasının içinde hissetmektedir.

Günlük diyaloglarda sıklıkla kullandığımız vallahi billahi *yemin* ifadeleri aynı sıklıkla romanlarda da kullanılmıştır. Fakat romanlarda geçen yemin ifadelerinin bütünüyle din duygusundan kaynaklandığını söyleyemeyiz. Yemin sembolü olan kelimelerin çoğu, vakanın akışı içinde irticalen kullanılan söz yığınlarıdır. Romanlarda bazı kahramanların Allah, Kur'an-ı Kerim ve namus kavramları üzerine yemin ettiklerini görüyoruz. *Namus* sembolü, romanların bir kısmında kadınların nikâh dışı yaşadıkları ilişkilere, bir kısmında da haksız kazanca göndermede

bulunmuştur. Romanların geneline bakıldığında köklü İslam geleneğine sahip Türk toplumunun din diline ait yemin ve namus sembollerini önemsedikleri fakat bu sembollere karşı hassasiyetlerini zamanla yitirdikleri anlaşılmaktadır.

Anlatılarda kullanılan *mevlit, ayin, çarşafa girme* ve *sünnet merasimleri*, Türk toplumunun dinî geleneklere bağlı örf ve âdetlerini, kültürel değerlerini ve sosyal hayatında geçirdiği değişimleri yansıtması açısından önemli olmuştur. Anadolu inanç kültüründe sürekli var olan mevlit faaliyetlerinin kurgu dünyasında yer bulması vaka örgüsünün inandırıcılığını güçlendirmiştir. Resmi ideoloji adına kaleme alınan romanlarda *ayin* ve *çarşafa girme* âdetleri cehaletin ve taasubun göstergesi olarak kullanılmıştır.

Romanların genelinde dinî şahsiyetler dalkavuk, paragöz, şehvet düşkünü, din istismarcısı ve yobaz tiplerdir. Dönemin *din adamlarına* karşı olumsuz bakış açısı romanlarda açıkça hissedilmektedir. Yeni ideolojiyi desteklemek için kaleme alınan romanlarda din adamları, çağdaşlaşmanın ve moderneşlemenin önünde en büyük engel olarak gösterilmiştir. Bu romanlarda verilmek istenen ana mesaja göre Osmanlı Devleti'nin dağılmasına ve Müslüman Türk toplumunun cehaletine en büyük sebep sahte ve mutaassıp din adamları olmuştur. Din adamlarının tamamı, romancının zihninde özel olarak tasarlanmış, kurmaca dünyasına ait tiplerdir. Romanlarda isimleri geçen reel dinî şahsiyetlerin ise herhangi olumsuz bir yanı tespit edilmemiştir. Söz konusu tarihi şahsiyetler, romanlarda fon düzeyinde kalan silik karakterlerdir.

Müslüman toplumlarda, *kadınları* ve *kız çocuklarını* ötekileştiren ve horlayan cahil zihniyet, romanlarda eleştiri konusu olmuştur. *İnkılâp Edebiyatı* çizgisinde kaleme alınan romanlarda, Türk kadınını ve kız çocuklarını değersizleştiren zihniyetin Müslüman Osmanlı geleneğinden kaynaklandığı savunulmuştur. Bu romanlarda verilmek istenen ana mesaja göre: Türk kadını, asırlardan bu yana yozlaşmış İslami örf ve âdetlerin baskısı altında ezilmektedeydi; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin siyaset, hukuk ve eğitim alanlarında yaptığı modern icraatlar, Türk kadınına asırlardan beri beklediği refah ve huzur imkânını sağlamıştı. Romanlarda kadınların İslamî miras hukukunda uğradıkları zararlar, erkek hegemonyası altında yaşadıkları acılar, çarşaf ve peçe giymeye zorlanmaları,

yasaklı ilişkilerden sonra acımasızca cezalandırılmaları, eğitim haklarının ellerinden alınarak cehalete mahkûm edilmeleri eleştiri konusu olmuştur. Mizahî romanlarda, kadınlara ve kız çocuklarına geleneksel bakış açısı, nükte ve ironi malzemesi olmuştur.

Vaka zamanı Cumhuriyet öncesi dönemde gerçekleşen romanlarda *nikâh, iddet ve talak* göstergeleri alay konusu olmuştur. Bu romanlarda *nikâh, talak ve hülle* kavramları etrafında cereyan eden olaylar trajikomiktir. Çağdaş ve modern yaşam tarzının Türk kadınına sağladığı yüksek hayat standarlarını anlatmaya çalışan yazarlar, eskinin yozlaşan ve ilkel görülen yönlerini yansıtmak için nikâh ve talak ile ilgili hususları etkili bir şekilde kullanmışlardır.

İnkılâp Edebiyatı çizgisinde kaleme alınan romanlarda *şeriat, fetva, recm ve cihat* sembolleri cehaletin, zalimliğin ve geri kalmışlığın karşılığı olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet öncesi tarihî romanlarda ise şeriat ile ilgili hususlar vaka zamanının bir realitesi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu romanlarda şeriata karşı olumsuz bir bakış açısı hissedilmez. Yazarlar, vaka zamanının sosyal ve siyasal şartlarına göre bu dinî sembollerden yararlanmışlardır.

Batıl halk inanışlarına ait söz veya söz öbekleri incelediğimiz romanlarda hacimli yer tutmuştur. Yazarların halk inanışlarına ait sembollere bu derece ilgi göstermeleri dikkat çekicidir. Realist yazarlar, romanlarının inandırıcılık ve yerlilik yönlerini güçlendirmek için batıl inançlardan mümkün mertebe yararlanma yoluna gitmişlerdir. Fakat romanlarda halk inanışlarına ait göstergelere bu kadar sıklıkla yer verilmesi sadece yazarların realizme verdikleri önemden kaynaklanmamıştır. Eskiye ait bütün değerleri ötekileştiren ve kötüleyen yazarlar için batıl inanç unsurları, etkili bir anlatım malzemesi olmuştur. Romanların yazıldığı siyasî zemin dikkate alınacak olursa çağdaşlaşma ve moderleşme yolunda radikal icraatlar yapan yeni hükümet yetkililerinin memur yazarları böyle bir uygulamaya teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü romanların büyük bir kısmında batıl halk inanışlarına ait eylem, obje ve olgular, Müslüman Osmanlı toplumunun cehaletini ve ilkelliğini yansıtmak için birer mizah malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu amaçla kaleme alınan romanlarda çocuk sahibi olabilmek için türbelere adak adandığını ve kutsal mekânlarda mum yakıldığını; birtakım objelerin, gün ve sayıların uğur veya uğursuzluk getirdiğine

inanıldığını; hastalıkların tedavisi için muska ve tütsüleme yapıldığını; perilerin ve iyi saate olsunların varlığının kabul edildiğini görebiliyoruz. Eskiye ait değerleri yerme adına trajikomik olayların anlatıldığı romanlarda en etkili dil malzemesinin halk inanışlarına ait semboller olduğunu söyleyebiliriz.

İncelediğimiz romanların bir kısmında kahramanların olmasını arzu ettikleri bir durum karşısında adak adadıklarını, beklentilerinin gerçekleştiği durumlarda da kurban kestiklerini görmekteyiz. Anadolu'da halk geleneğinde kutsal mekân veya kutsal kişiler adına *adak adama ve kurban kesme* âdeti mizahî romanlarda eleştiri konusu olmuştur. Anlatılarda İslam inancından kaynaklanan adak adama ve kurban kesme âdeti sınırlı sayıda romanda karşımıza çıkmıştır.

İslamî fırkalar arasında yer alan *Alevilik ve Bektaşilik* ile ilgili unsurlar, sınırlı sayıda romanda tespit edilmiştir. Söz konusu romanlarda Alevilerin ve Bektaşilerin tarihî mazisi, gelenek ve görenekleri, inanç kültürleri, edebiyatları hakkında nitelikli anlatılar bulunmaktadır.

Romanların bir kısmında vaka örgüsü *Ramazan ve Kurban bayramlarında, kandil gecelerinde, Hıdırellez, cuma ve Muharremin onuncu gününde* cereyan etmiştir. Reel hayatta olduğu gibi roman dünyasında da kutsal gün ve gecelerde mevlit ve mukabele programı düzenlendiği; o güne özel ibadetler yerine getirildiği; Kurban bayramlarında kurban kesilerek eş dost ve akrabalar arasında ziyafetler verildiği; komşuların ve yakın akrabaların tebrik ziyaretlerine gidildiği görülmüştür. Romanlar, Müslüman Türk toplumunun kutsal gün ve gecelerde sosyal ve kültürel etkinliklerini yansıtmaları açısından başarılıdır.

Semavî dinlerde iyiliklerin ve kötülüklerin ya bu dünyada ya da öteki dünyada karşılıksız kalmayacağı inancını romanlarda tespit edebiliyoruz. Roman kahramanları şahit oldukları veya bizzat yaşadıkları bir felaket ve zulüm karşısında bunun geçmişte yapılan haksızlıkların karşılığında yaşandığına inanırlar. Kahramanlar iyiliklerin de birgün mutlaka karşılık bulacağına inanır.

İslam inancına göre *Deccal ve Mehdi* algısı romanında eleştiri konusu olmuştur. Sefalet ve perişanlık içinde yaşayan Müslüman Türk halkı, halen

Mehdi'nin dünyaya gelmesiyle Müslümanların tekrar dünyaya hâkim olacaklarına inanmaktadır. Azim ve gayretini yitiren halk, sözde tevekkül ederek kıyamet vakti gelecek büyük kurtarıcıyı (Mehdi) beklemektedir. Saf ve cahil medrese hocaları da halka nasihat ederlerken Deccal'ın ve Mehdi'nin olağanüstü hallerinden ve âlametlerinden söz etmektedirler. Romanlarda Müslüman Türk halkının Deccal ve Mehdi algısı, cehaletlerine ve yobazlıklarına bir argüman olarak kullanılmıştır.

Yıkıcılığı ve anarşistliği sembolize eden *Yecüc ve Mecüc* isimleri, romanlarda kahramanların ürkütücü ve tahripkâr hallerini yansıtmak için birer teşbih öğesi olarak kullanılmıştır.

İslam toplumlarının günlük hayatında iç içe olduğu *ezan, hutbe, vaaz ve sala* göstergeleri romanların iç dokusuna iyice sindirilmiştir. Ezan, vaka örgüsünün seyri içerisinde genellikle vaktin belirleyicisi olarak kullanılmıştır. Gerçek hayatta olduğu gibi olayların akışı ezan vakitlerine göre planlanmıştır. Romanların anlatma zamanında ezanın camilerde Türkçe okunuşunu görebiliyoruz. Nitekim ezanın camilerde Türkçe okunmasına 1932 yılında çıkarılan bir kanunla karar verilmiştir. Bu uygulama 1950'ye kadar devam etmiştir. Ezan, hutbe, vaaz ve sala sembollerinin geçtiği çok sayıda romanda, okuyucu bu sözcüklerin reel göndergelerini pek de hissetmez. Dönemin kültür politikasının etkisinde kalan yazarlar, özellikle ezan ve salananın mistik anlamlarına hiçbir atıfta bulunmamışlardır.

İslamî giyim ve kuşam tarzı, realist romanların vaka zamanına ait sosyal yaşantıyı yansıtmaktadır. Döneme ait *çarşaf, ferace, başörtüsü, fes ve şalvar*, roman kahramanlarının üzerlerinde görülmektedir. Yeni hükümetin yasal düzenlemeyle uygulamaya çalıştığı kılık-kıyafet politikasını Anadolu halkına benimsetmeyi amaçlayan romanlarda, çarşaf, ferace, başörtüsü, fes ve şalvar, cehaletin ve geri kalmışlığın birer sembolü olarak kullanılmıştır. Mizahî romanlarda ise kadınların eski geleneğe bağlı örtünme âdetiyle açıkça alay edildiğini görüyoruz.

Halifelik açısından baktığımızda özellikle vaka zamanı Osmanlı Devleti'nin son yıllarına tekabül eden romanlarda bu dinî müesseseye karşı olumsuz bir algının oluşturulmak istendiğini okuyoruz. Yeni ideolojiyi desteklemek gayesiyle kaleme alınan romanlarda, İslam halifeleri şehvet düşkünü ve kendilerini Allah'ın gölgesinde

sanan despot tiplerdir. Bu romanlarda verilmek istenen ortak mesaja göre: Halifelik, Emevilerden bu yana Müslüman Türk halkının özgürlük alanlarını kısıtlamış; halkın modern bilim, hukuk, güzel sanatlar ve eğitim alanlarında ilerlemesine büyük bir engel olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, İslam ülkelerinin siyasî ve sosyal sorunlarıyla ilgilenmeyi yükümlü kılan halifelik müessesini kaldırmakla çağdaşlaşma yolunda ciddi bir adım atmıştır. Atatürk ilke ve inkılâplarının Türk halkına sağladığı kazanımları anlatmayı amaçlayan romanlarda halifeliğe bakış açısı olumsuzdur. Müslüman ve Hristiyan ülkeler arasındaki büyük savaşları anlatan tarihî romanlarda ise halifelik, Müslüman ülkeleri birleştiren doğru ve itibarlı bir müessese olarak tanıtılmıştır.

Pratik dilde *helâl ve haram* kavramlarını sık sık duyarız. Yerli hayatı kurgu dünyasına taşımayı amaçlayan yazarlarımız, bu tip canlı göstergelerden yeri geldikçe yararlanmışlardır. Romanların bir kısmında kahramanların helal ve haram anlayışı İslam'ın esaslarıyla çelişir. Mizahî ve felsefî romanlarda kahraman bakış açısı kullanılarak fakirlerin istedikleri şeylerden ihtiyaç duydukları kadarıyla izinsiz yararlanabilecekleri savunulur. Bu tip romanlara sindirilen görüşe göre fakirler, ihtiyaçlarını gidermek için zenginlerin mallarından izinsiz alabilirler. Romanlarda reel hayatta olduğu gibi zulme uğrayan kişiler, haklarını haram edebilmekte veya vedalaşma anlarında birbirleriyle helâlleşmektedirler. Yazarların helâl ve haram göstergelerini bu şekilde kullanmaları anlatıların realist ve yerli yönünü güçlendirmiştir.

Türk İslam tarihinde ihtida örneklerinin sayısı oldukça fazladır. Tarihe ve reel hayata ayna tutan romanlarda *ihtida* eden karakterlerin bulunması doğal ve doğru bir tespit olmuştur.

İslam tarihi ile ilgili bulgularımız Kerbela olayı ve sahabe döneminde yaşanan savaşlarla sınırlıdır. Müslüman Türkler, Arap tarihine ait dramatik hadiseleri milli tarihleriyle özdeşleştirmektedirler. Fakat anlatılarda geçen bu tarihî savaşların sebep sonuç ilişkisine değinilmemiştir. Romanlarda geçen Arap tarihine ait savaşlar ortak İslam medeniyetine ait değerleri göstermesi açısından önemlidir.

Romanların bir kısmında İslam'ın *resme ve köpek beslemeye* bakış açısını yansıtan olaylar yaşanmıştır. Halk arasında yaygın inanışa göre resim yapmak ve namaz kılınan yere insan veya hayvan resmi asmak günah sayılır. Yeni ideolojiden yana olan romanlarda bu inanç algısı ciddi bir eleştiri konusu olmuştur. İnancımıza göre namaz kılınan odada insan veya hayvan resmi bulundurmak caiz değildir. Realist romanlarda, bu inanç algısına objektif yaklaşıldığını görüyoruz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla yeni ideolojiyi anlatmayı amaçlayan romanlarda, resmi ve sanatı yasaklayan zihniyet cahillik ve yobazlık olarak değerlendirilmiştir.

Kutsal mekânlar ve objeler, Müslüman Türk toplumunun sosyal ve kültürel hayatında sürekli var olmuştur. Hayata ve tarihe ayna tutan romanlarda, kutsal mekânlara ait göstergeler doğal olarak karşımıza çıkmıştır. İncelediğimiz romanlarda çok sayıda cami, türbe, medrese ve Mevlevîhane gibi dinî sembollerin bulunması bir tesadüf olarak değerlendirilemez. Köklü bir inanç geleneğini yansıtan bu semboller, dilin sosyal hayatı yansıtma özelliğini gösterir. Reel hayata ait kutsal mekânların kurmaca dünyasına yansıması anlatının inandırıcılık yönünü güçlendirmiştir. Okuduğumuz romanlarda bu kutsal mekânlar, genellikle bir fon olarak kullanılmıştır. Camilerin çoğu olayların cereyan ettiği bir mekân veya yer bildirimi dışında bir anlam ifade etmez. Yazarlar, cami ve dergâhların taşıdıkları kutsal anlama göndermede bulunmaktan özellikle uzak durmuşlardır. Dönemin laik politikasının romanlara bu yönüyle de yansıdığını söyleyebiliriz.

Muhafazakâr toplumlarda *lanetli* olduğuna inanılan insanlar, bir şeytan gibi sosyal hayattan tecrit edilir. Çünkü onlar her türlü suçu işlemeye müsait, güvensiz, ahlâksız, ruhları kirli ve kalpleri kararmış tiplerdir. Bu anlamda olumsuz bir tipe sadece bir romanda rastlanılmıştır. Romanda lanetli olduğuna inanılan genç bir kızın öldürülmeden önce tütsülendiği tespit edilmiştir. Lanetli olduğuna inanılan bir insanın öldürülmesi gerektiği inancının ancak ilkel kabilelerde yaşandığını romanda okumaktayız.

Nazarla ilgili bulgularımızda Türk toplumunun nazarı önemsediği görülmüştür. Kahramanlar, sağlık sorunlarıyla karşılaştıklarında veya bir kazaya uğradıklarında nazara geldiklerine inanırlar.

Reel hayatı anlatan romanlarda, kahramanlar vakti zamanı gelince ölürler. Ölü yakınları, cenazelerini İslamî geleneklere göre defnetmeye özen gösterirler. Ölen *kişiler* defin öncesi yıkanarak kefenlenir. Cenaze namazı kılındıktan sonra ölü dua edilerek ve Kur'an-ı Kerim okunarak mezarlıkta gömülür. Romanlarda *ölüm ve ruhla* ilgili olaylar reel ölçüler içerisinde yansıtılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamıza konu olan romanlarda, kahramanlar *rüya* atmosferinde gördükleri olaylardan sonra üzüntü ve tedirginlik hissine kapılırlar. Kurmaca ve gerçek dünya arasındaki bu benzerlik roman türünün hayata tutulan ayna yönünü hatırlatır.

Belalardan korunmak veya sevap kazanmak için sadaka verme inancı romanlarda tespit edilmiştir. Müslüman roman kahramanları inançları gereği dilencilere sadaka verirler; ölü evinde lokma tatlısı dağıtırlar ve yetim çocukların ihtiyaçlarıyla özel olarak ilgilenirler. Romanlarda *sadaka ve sevap* göstergeleri kimi zaman asıl dinî anlamlarında kimi zaman da bir söz sanatı olarak kullanılmıştır. Sevap ve sadaka göstergeleri kullanılarak yapılan sanatlı anlatılar, romanların retorik ve estetik değerini yüceltmiştir.

İslam toplumlarının *selamlaşma* anında kullandıkları selamünaleyküm ve aleykümselam söz öbeklerini az sayıda romanda belirledik. Kahramanlar karşılaşma anlarında reel hayatta olduğu gibi birbirlerini geleneksel dinî ifadelerle selamlarlar. Fakat Müslüman Anadolu halkının günlük diyaloglarında sıklıkla kullandıkları selamünaleyküm ve aleykümselam sembollerinin aynı nitelikte ve nicelikte kurmaca dünyasına yansıtıldığını söyleyemeyiz.

Şehit ve şehitlik kavramları kurmaca dünyasında herhangi bir anlam değişimine veya genişlemesine uğramadan karşımıza çıkmaktadır. Tespitlerimize göre Müslüman Türkler ve Hristiyan Avrupalılar arasında yapılan savaşları konu edinen tarihî romanlarda şehitlik, gerçek anlamına uygun olarak kullanılmıştır. Milli Mücadele yıllarında cereyan eden olayları anlatan romanlarda şehitlik kavramının sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bulgularımızda ortaya çıkan sonuca göre *şeytan, zebani, cin ve ifrit* kavramları romanlarda çoğu zaman metafora dönüşmüştür. Din diline ait bu göstergeler, inanç kültürümüzde tek bir olguyu karşılamalarına rağmen pratik dilimizde anlam genişlemesine uğrayarak kötülük, çirkinlik, kurnazlık, zekilik, zalimlik, iş bilirlik gibi soyut kavramların karşılığı olarak kullanılırlar.

Tarikatlarla ilgili bulgularımız Mevlevî ve Kadirî tarikatıyla sınırlı olmuştur. Anadolu inanç kültüründe yaygın olarak karşılaşılan bu tarikatların usül ve esasları hakkında romanlarda herhangi bilgiye ulaşılmamıştır. Tarikatların faaliyet mekânları tekke ve zaviyeler, romanların anlatma zamanında kapalı olmasından dolayı, romanların muhtevasına sınırlı ölçüde yansıtılmıştır. Sosyal alanlardan silinen tarikatlar, kurmaca dünyasında da siliktir.

Analiz ettiğimiz romanlarda tıpkı Müslüman kahramanların olduğu gibi Hristiyan kahramanların da iç dünyalarını besleyen; duygu ve düşünce aktarımlarında onlara dil malzemesi sunan, hepsinden önemlisi karşılaştıkları olaylar karşısında tavırlarına yön veren çok sayıda din ve inanç unsuru tespit edilmiştir. Romanlarda Hristiyan kahramanların da zor anlarında Allah'a sığındıklarını; ondan yardım istediklerini; kızgınlık anlarında beddua ettiklerini görebiliyoruz. Hristiyan kahramanlar, Müslümanlar gibi *Allah* sembolünü kullanarak meramlarını dile getirmişlerdir. Hristiyanların İslam esaslarına aykırı *teslis* inancını da romanlarda görmek mümkün olmuştur.

İçinde Hristiyan karakterlerin bulunduğu romanlarda Hristiyanlığın *ahiret, cennet ve cehennem inançları* da tespit edilmiştir.

Gerçek hayatta olduğu gibi kurmaca dünyasında da Hristiyanların *melek* inancına sahip olduklarını görebiliyoruz. Çünkü Hristiyan karakter tıpkı Müslüman karakterler gibi duygu ve düşünce aktarımında melek göstergesinden yararlanmışlardır.

Romanlarda *Hz. İsa* ile ilgili bulgularımız, inanç unsurlarının bir toplumun dinî yapısıyla birlikte tarihine, sosyal hayatına, görsel sanatlarına ve siyasî duruşuna nasıl uyarlandığını açıkça göstermektedir. Özellikle popüler tarihî romanlarda,

Hz. İsa ve Mesih'le ilgili tespitlerimiz, Türk toplumunun Hristiyan toplumlarla yakın ilişkisini göstermesi açısından önemli olmuştur. Romanların genelinde *Hz. İsa* göstergesinin metafora dönüştüğünü tespit ettik. *Hz. İsa* göstergesinin teşbihli kullanımı, romanların üslubuna renk ve zenginlik katmıştır. Bazı romanlarda *Hz. İsa'nın* karşılığı olarak *Hristos* veya *Mesih* göstergelerinin kullanıldığını belirledik. Araştırma kapsamında olan romanların bir kısmında Hristiyanların *Hz. İsa'yı* ilahlaştıran savruk zihniyeti, eleştiri konusu olmuştur.

Müslümanların da semavî olduğuna inandıkları Hristiyanların kutsal kitabı *İncil,* sınırlı sayıda romanda tespit edilmiştir. Anlatılarının estetik ve inandırıcılık yönünü güçlendirmek isteyen yazarlar, ara ara İncil'e atıfta bulunmuşlardır.

İslamın temel esasları arasında bulunan *kader* inancının Hristiyan teolojisinde de bulunduğu yapılan analizlerde belirlenmiştir. Romanlarda Hristiyan kahramanlar zor ve sıkıntılı anlarında tıpkı Müslüman kahramanlar gibi *kader, nasip ve talih* göstergelerini kullanarak duygusal tepkilerini gösterirler. Romanlarda kullanılan bu göstergeler anlatımın romantik yanını güçlendirmekle birlikte Hristiyanların kader inancına göndermede bulunur. Romanlarda Hristiyan kahramanlarının kader inancı, ilgili kategoride verilen teorik bilgilerle örtüşmektedir.

Hz. İsa'nın annesi *Meryem*, analiz ettiğimiz romanlarda dinî anlamından çok estetik bir değer olarak karşımıza çıkar. Sanatlı üsluba önem veren yazarlar, güzelliğin, şefkatin, saflığın ve iyiliğin simge değeri olarak *Meryem* sembolünden yararlanmışlardır.

Hristiyan mezhepler arasında önemli bir tartışma konusu olan *günah çıkarma ve vaftiz* geleneği, romanların bir kısmında rasyonalizme aykırı görüldüğü için eleştirilmiş bir kısmında da pratik dilde kullanıldığı şekliyle mecaz anlamda yer almıştır.

Hristiyan dinine mensup toplulukların *batıl inançlara* sahip olduklarını okuduğumuz romanlarda belirledik. Romanlarda Hristiyan kahramanların da *uğur ve büyüye* inandıklarını kutsal mekânlara *mum adadıklarını* tespit ettik.

Romanlarda *engizisyon* göstergesinin reel anlamıyla örtüşen herhangi bir kullanımına rastlanmamıştır. Anlatılarda şiddet ve yargısız infaz metaforuna dönüşen *engizisyon* göstergesi, üsluba estetik değer ve anlam derinliği kazandırmıştır.

Müslüman, Hristiyan ve Yahudi kahramanlar üzerine kurgulanan romanlarda tespit edilen *kilise, manastır ve patrik* gibi kutsal mekânlar, Türk halkının Hristiyan ve Yahudi milletlerle iç içe olan sosyal, siyasal ve kültürel münasebetlerini göstermesi açısından önemli olmuştur. Hristiyan ve Yahudi toplumlar Müslüman Anadolu topraklarında açtıkları dinî müesseselerde huzur içerisinde ibadetlerini yerine getirmişlerdir. Fakat Hristiyan Avrupa devletlerinin Müslüman Türk devletlerine karşı savaş ilan ettikleri dönemlerde Türk topraklarında yaşayan Hristiyan toplumlar kilise ve patrikleri birer örgüt evi gibi kullanmışlardır. Özellikle Milli Mücadele dönemlerini anlatan tarihî romanlarda Hristiyan din adamlarının kiliseleri Müslüman Türkler aleyhinde nasıl kullandıkları açıkça görülmektedir.

Hristiyanlığın *Katolik, Ortodoks ve Protestan* mezhepleri, okuduğumuz romanlarda karşımıza çıkmıştır. Romanlarda farklı mezheplere mensup çok sayıda Hristiyan karakter bulunmaktadır. Romanların bir kısmında Hristiyan karakterler, Müslüman Türk karakterlerle birlikte aynı sosyal ortamda güven ve huzur içinde yaşarlar. Farklı din ve medeniyetlere mensup bu kahramanlar arasında herhangi bir çatışma söz konusu değildir. Hatta aralarında aşk ilişkisi de yaşanır. Tarihî popüler romanlarda Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerine mensup kahramanların Allah, peygamber, kutsal mekân, günah çıkarma ve resim anlayışlarında görüş aykırıklarını görmek mümkün olmuştur. Çalışmamızın bu kategorisindeki bulgularımız edebiyatın dinler tarihi ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önemli olmuştur.

Romanlarda Hristiyan kahramanların kilisede ve bir papazın şahitliğinde nikâh kıydıkları tespit edilmiştir. *Dinî nikâhın* Hristiyan teolojisinde de yer aldığını araştırma kapsamındaki romanlarda görebiliyoruz.

Okumalarımızda m*isyonerlik* faaliyetlerinde bulunan Hristiyan kahramanlar belirlenmiştir. Hristiyanların kendi dinlerini Müslüman toplumlar içerisinde yayma faaliyetlerini romanlarda görmek mümkündür.

Gerçek hayattan malzeme toplayan realist eğilimli yazarlar, Hristiyan teolojisine ait *papa, papaz, keşiş, havari, rahip, kardinal, patrik, aziz ve azize* sembollerinden mümkün oldukça yararlanmışlardır. Müslüman halkın Hristiyan din adamlarıyla iç içe geçen yaşam tarzı romanlarda görülmektedir. Milli Mücadele dönemini anlatan romanlarda Hristiyan din görevlileri, Müslüman ülkeleri işgal etmeye çalışan siyasî bir örgüt lideri gibi çalışırlar. Müslüman Türk halkı ve Hristiyan din adamları arasındaki tarihî gerçekler romanlara başarıyla yansıtılmıştır.

Hristiyanlıkta *şehitlik* inancının olduğunu bir romanda belirledik. Romanda başkahramanın kaçış psikolojisiyle sığındığı bir İngiliz şehitliğinden söz edilmiştir. Anlatıda bir fon mekân olarak kullanılan İngiliz şehitliği hakkında açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. İlgili kategoride Hristiyanların şehitlik inancı hakkında verilen bilgiler kurmacada geçen şehitlik inancıyla örtüşmektedir.

Romanlarda Müslüman kahramanlar gibi Hristiyan kahramanlar da *şeytan, zebani, cin ve ruh* göstergelerini gerçek ve mecaz anlamlarda kullanmışlardır. Hristiyan kahramanların bakış açısıyla kullanılan şeytan, zebani, cin ve ruh göstergeleri, Hristiyanların Allah ve insanla ilgili metafizik kavramlara inandıklarını göstermektedir.

Hristiyanların *istavroz çıkarma* âdeti mizahî romanlarda kahramanların komik hallerini tasvir etmek için kullanılmıştır. Hristiyan kahramanlar korku, yemin ve dua anlarında da istavroz çıkarırlar. Okuduğumuz Türk romanlarında tespit ettiğimiz Hristiyan inancına ait istavroz çıkarma âdeti, Müslüman Anadolu halkının Hristiyan âdetlerine aşinalığını göstermesi açısından önemlidir.

Yahudi teolojisine inanan kahramanların din ve inanç algısını yansıtan sembollerin sayısı Hristiyanlığa ait sembollere kıyasla daha az olmuştur. Romanlarda Yahudi karakterler, günlük diyaloglarında *Allah'ın* adını anarak *dua* ederler. Yahudilerin peygamberi *Hz. Musa'nın* ismi sınırlı sayıda romanda tespit edilmiştir. Okuduğumuz romanların bir kısmında Avrupa ve Müslüman coğrafyasında yaşanan antisemitizm eleştirilmiştir. Yahudi teolojisinde önemsenen *Arz-ı Mev'ud ve haham* göstergesi sınırlı da olsa bazı romanda kullanılmıştır.

Romanlarda tespit ettiğimiz çok sayıdaki *mitolojik semboller* Türk romanın farklı medeniyetlerden beslenen yanını göstermesi açısından önemli olmuştur. Mitolojiye ait Afrodit, Venüs, Promete, Medusa, Tanrı Hatun Atenea, Üzüm Tanrısı Asoy Diyonizos, Denizler İlahı Neptün, Yunan ilahlarından Minerva retorik ve edebi estetik için kullanılan mitololojik semboller olmuştur.

Çalışmamızın semavî olmayan inançlar kategorisinde *Budizm, totemizm, Şamanizm, putperestlik ve politeizm* inançlarıyla ilgili bulgular tespit edilmiştir. Türklerin İslamiyet öncesi dönmede *Şaman ve Budist* öğretilerine mensup olduklarını okuduğumuz romanlarda görebiliyoruz. Bu tespitlerimizde Budist Türklerin *Allah, günah, tövbe, şeytan, cin, yemin, cennet ve cehennem* inancına sahip oldukları görülmektedir Semavî olmayan inanç grubuna dâhil ettiğimiz *totemizm, putperestlik ve politeizm,* romanların çok az bir bölümünde karşımıza çıkmıştır. Romanlarda İslam öncesi Türk inancı Şamanizm ile Bektaşilik fırkası arasında tarihsel bir ilişki kurulduğu görülmüştür. Bu kategorideki bulgularımız *Semavî Olmayan İnançlar* bölümünde değerlendirilmiştir.

Ataist ve dinsiz kahramanlar üzerine kurgulanan romanlarda tespit edilen bulgularla birlikte sefalet, haksızlık ve acı olaylar karşısında Allah'ın varlığını sorgulayan ve ona isyan eden tutum ve davranışlar, *İnanç Krizi ve Ateizm* başlığı altında değerlendirilmiştir. Romanlarda dinsiz ve inanç krizi yaşayan kahramanların, itibarlı, seçkin ve sempatik olmaları dikkat çekicidir. Yazarlar, laik merkezli politik icraatların sağladığı sosyal zeminde, romanlarını dinsiz ve ateist kahramanlar üzerine kurgulamaktan; metafizik olay ve olgular karşısında imanın temel esaslarını sorgulamaktan çekinmemişlerdir. Bu kategoride değerlendirdiğimiz romanlarda İslam geleneğine aykırı alışılmamış bağdaşmaların sıklığı dikkat çekicidir. Tanzimat Edebiyatı'nda dolaylı olarak hissedilen dinsizlik ve inanç krizi, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın ana temasıdır. Bütün bu bulgularımızdan hareketle şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor ki: Türk aydın tipinde Tanzimat Edebiyatı'nda yansımaları görülen *inanç krizi ve ateizm,* Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda daha da derinleşmiş; yazarların/şairlerin toplumsal baskıdan çekinmeden rahatlıkla ifade edilebilecekleri bir tema haline getirilmiştir.

Değerlendirmelerimizde görüldüğü gibi araştırma kapsamında olan 1934-1938 yıllarına ait romanların tamamı, laik icraatların gölgesi altında kaleme alınmıştır. Romanlarda vaka örgüsü her ne kadar İslamî ve millî değerlerin sosyal hayata hâkim olduğu Cumhuriyet öncesi dönemlerde cereyan etmiş olsa bile anlatma zamanının hususiyetleri romanlara hâkim olmuştur. Yazarların tamamı reel dünyanın yozlaşmış ve savrulmuş dinî, örfi ve kültürel yaşantısıyla meşgul olmuşlardır. Romanlarda çok sayıda hurafe inanç örneklerinin ve de inanç krizi yaşayan karakterlerin bulunması dikkat çekicidir.

Tespit ettiğimiz kadarıyla anlatılarda kullanılan dinî göstergelerin sayıca fazlalığı, Türk toplumunun kadim medeniyetinin açık bir tezahürüdür. Türk dilinin asırlardan bu yana dinî sembollerle beslenmiş yapısı, romancılar için en etkili bir anlatım aracı olmuştur. Romancılar, anlatılarının inandırıcılık ve estetik değerini yüceltmek için bu dinî sembollerden mümkün olduğu ölçüde yararlanma yoluna gitmişlerdir.

KRONOLOJİK OLARAK İNCELENEN ROMANLAR

1. Burhan Sadık, *Yalaza Enişte ve Kızları* (1934), Akşam Matbaası, İstanbul, s.228.

2. Gürpınar, H. Rahmi *Utanmaz Adam (1984),* Atlas Kitabevi, İstanbul, s.320.

3. Hasan Sükuti, *Siyah Örtü (1934),* Hilmi Kitaphanesi, İstanbul, s.127.

4. Karakut, Esat Mahmut, *Dağları Bekleyen Kız (1973),* İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, s.167.

5. Esendal, M. Şevket, *Ayaşlı ile Kiracıları* (1983), Bilgi Yayınevi, İstanbul, s.248.

6. Mahmut Yesari, *Aşk Yarışı* (1934), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.141.

7. Mahmut Yesari, *Sevda İhtikârı* (1934), Remzi Kitapevi, İstanbul, s.212.

8. Morkaya, Burhan Cahit, *Adam Sarrafı* (1934), Burhan Cahit ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul, s.111.

9. Morkaya, Burhan Cahit, *Dünkülerin Romanı* (1934), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.270.

10. Morkaya, Burhan Cahit, *Gurbet Yolcusu* (1934), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.303.

11. Morkaya, Burhan Cahit, *Kır Çiçeği (*1934), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.351.

12. Muallim Fuad, *Boz Kurt* (1934), Anadolu Türk Kütüphanesi, İstanbul, s.125.

13. Sedat Semavi, *Fuji-Yama* (1937), Yedigün Neşriyatı, İstanbul, s.124.

14. Sedes, Selami İzzet, *Kalbimin Romanı* (1934), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.168.

15. Sermet Muhtar, *Harp Zengininin Gelini* (1934), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.400.

16. Server Bedi, *Hep Senin İçin,* Hep Senin İçin, Server Bedi (1934), Suhulet Kütüphanesi, İstanbul, s.239.

17. Su, Mükerrem Kamil, *Sevgim ve Izdırabım* (1934), Savaş Kitapevi, Balıkesir, s. 142.

18. Şapolyo, Enver Behnan, *Ayşim* (1934), Cumhuriyet Kitapevi, Ankara, s.167.

19. Talu, Ercümend Ekrem, *Kodaman* (1939), Semih Lütfi Matbaa ve Kitabevi, İstanbul, s.168.

20. Talu, Ercümend Ekrem, *Meşhedi Aslan Peşinde* (1934), Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, s.255.

21. Talu, Ercümend Ekrem, *Papeloğlu* (1937), Semih Lütfi Matbaa ve Kitapevi, İstanbul, s.256.

22. Vala Nureddin (Va–Nu), *Öldüren Kim?* (1934), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.302.

23. Zeynel Besin, *Çakıcı Efe* (1934), Ticaret Matbaası, İzmir, s.647.

24. Cemal Ataç, *Bir Kız Böyle Düştü* (1935), Arif Bolat Kitabevi, İstanbul, s.158.

25. Lamia Balı, *Onlar Ermiş Muradına* (1934), Burhaneddin Matbaası, İstanbul, s.150.

26. Berkand, Muazzez Tahsin, *Aşk Fırtınası* (1957), Tan Matbaası, İstanbul, s.175.

27. Berkand, Muazzez Tahsin, *Bahar Çiçeği* (1944), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s.171.

28. Güntekin, Reşat Nuri, *Gökyüzü* (1975), İnkılâp Yayınevi, İstanbul, s.241.

29. İhsan Edip, *İncir Ağacı* (1935), Savaş Kitapevi, İstanbul, s.118.

30. Mahmut Yesari, Kanlı Sır (1935), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.359.

31. Rebia Arif, *Kadın Tipleri* (1935), Semih Lütfi Bitik Basımevi, İstanbul, s.120.

32. Reşat Enis, *Gece Konuştu* (1935), Semih Lütfi Bitik ve Basımevi, İstanbul, s.251.

33. Peyami Safa, *Sabahsız Geceler* (1937), Semih Lütfi Matbaası, İstanbul, s.271.

34. Su, Mükerrem Kamil, *Bu Kalp Duracak* (1935), Savaş Kitapevi, Balıkesir, s.136.

35. Kozanoğlu, Aptullah Ziya, *Gültekin, Orkun Barkın Kahramanı* (1947), Türkiye Yayınevi, İstanbul, s.160.

36. Adıvar, Halide Edip, *Sinekli Bakkal* (2009), Can Yayınları, İstanbul, s. 469.

37. Benice, Ethem İzzet, *Yosma,* (2002), Doğan Kitapçılık, İstanbul, s.415.

38. Durusoy, Niyazi *Bağlar Arasından* (1936), Tecelli Basımevi, İstanbul, s.136.

39. Karakut, Esat Mahmut, *Allaha Ismarladık*, (1973), İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, s.240.

40. Mebrure Sami, *Leylaklar Altında* (1943), Remzi Kitapevi, İstanbul, s.198.

41. Nezihe Muhittin, *Ateş Böcekleri* (1935), Hilmi Kitapevi, İstanbul, s.124.

42. Semiha Celal, *Aşk* (1936), Devlet Basımevi, İstanbul, s.199.

43. Sabiha Zekeriya, *Çitra Roy ve Babası* (1936), Tan Matbaası, İstanbul, s.191.

44. Peyami Safa, *Cumbadan Rumbaya* (1998), Birinci Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.414.

45. Çamlıbel, Faruk Nafiz, *Yıldız Yağmuru* (1936), Kanaat Kitapevi, İstanbul, s.390.

46. Sevengil, Refik Ahmet, *Çıplaklar* (1936), Vakit Gazate-Matbaa, İstanbul, s.365.

47. Sevengil, Refik Ahmet, *Açlık* (1937),Vakit Matbaası, İstanbul s.148.

48. Gündüz, Aka, *Aşkın Temizi* (1937), Tan Matbaası, İstanbul, s.530.

49. Berkand, Muazzez Tahsin, *Sonsuz Gece* (1970), Hür Basımevi, İstanbul, s.168.

50. Berkes, Hüsamettin, *Bir An Sevinç* (1937), Nümune Matbaası, İstanbul, s. 208.

51. Ekrem Reşit, *Hayreddin Barbaros* (1973), Deniz Matbaası, İstanbul, s.161.

52. Hayrettin Ziya, *Dadaş Kız* (1939), Yeniyol Basımevi, Trabzon, s.174.

53. Hayrettin Ziya, *İnsan Artıkları* (1937), Yeniyol Basımevi, Trabzon, s.85.

54. Karakurt, Esat Mahmut, *Ölünceye Kadar* (2010), Bilgi Yayınevi, İstanbul, s. 258.

55. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Bir Sürgün* (1987), İletişim Yayınları, İstanbul, s.325.

56. Kozanoğlu, Aptullah Ziya, *Battal Gazi* (1946), Türkiye Basımevi, İstanbul, s.236.

57. Mahmut Yesari, *Yakut Yüzük* (1937), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.271.

58. Morkaya, Burhan Cahit, *Nişanlılar* (1937), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s.116.

59. Morkaya, Burhan Cahit, *Sevenler Yolu,* (2006), Elips Kitaplar, İstanbul, s.235.

60. Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf* (1937), yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.222.

61. Sertelli, İskender F., *Amerika'ya Kaçırılan Türk Kızı* (1937), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.259.

62. Sertelli, İskender F., *Barbarosun Ölümü* (1938), Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul, s.304.

63. Adıvar, Halide Edip, *Yolpalas Cinayeti* (1988), Atlas Kitapevi, İstanbul, s.187-238.

64. Server Bedi, *Dizlerine Kapansam* (1937), Kanaat Kitabevi, İstanbul, s.126.

65. Su, Mükerrem Kamil,*Dinmez Ağrı* (1938), Sühulet Kitabevi, İstanbul, s.128.

66. Yazgıç, Doktor Kamil, *Türk Yıldızı Emine* (1937), Coşkun Basımevi, Adapazarı, s.352.

67. Baydar, Nasuhi, *Hayat Sen Ne Güzelsin* (1938), Ulus Basımevi, Ankara, s.272.

68. Berkand, Muazzez Tahsin, *Bir Genç Kızın Romanı* (1968), İkbal Kitabevi, İstanbul, s. 219.

69. Çaydam, Hamdi Rıza, *Ateş Kamçıları* (1938), Aydınlık Basımevi, İstanbul, s.190.

70. Güntekin, Reşat Nuri, *Eski Hastalık* (1963), Kanaat Kitabevi, İstanbul, s.224.

71. Hayrettin Ziya, *Aşınmış Vicdanlar* (1938), Yeni Yol Basımevi, Trabzon, s. 304.

72. M. Sami, *Kılıçaslan (*1938), Kanaat Kitapevi, İstanbul, s. 231.

73. Kerime Nadir, *Hıçkırık (*1938), Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, s.143.

74. Kırksekizoğu, Ali Osman, *Beyza* (1938), Kaker Basımevi, İstanbul, s. 234.

75. Kocagöz, Samim, *İkinci Dünya*, (1938), Korgunal Basımevi, İstanbul, s. 80.

76. Kuntay, Mithat Cemal, *Üç İstanbul* (1936),Oğlak Klasikleri, İstanbul, s.571.

77. Mebrure Sami, *Çöl Gibi* (1938), Kenan Basımevi, İstanbul, s.282.

78. Pamirtan, Sıtkı Şükrü, *Toprak Mahkûmları* (1938), Meşher Basımevi İzmir, s.193.

79. Peride Celal, *Sönen Alev* (1937), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s. 216.

80. Poğda, M. Sadık; Yalkın, M.R. *Bulgar Sadık* (1944), İnkılâp Kitapevi, Gün Basımevi, İstanbul, s.312.

81. Perim, C. Behçet, *Balkan Çiçekleri* (1938), Akım Basımevi, İstanbul, s.147.

82. Sertelli, İskender F., *Pınar Başında Ölen Kız*, (1982), Semih Lütfi Kitapevi, İstanbul, s.184.

83. Server Bedi, *Korkuyorum* (1938), Semih Lütfi Kitapevi, İstanbul, s. 212.

84. Şukufe Nihal, *Yalnız Dönüyorum* (2005), Lm Yayınları, İstanbul, s.259.

85. Vala Nurettin, *Seni Satın Aldım* (1938), İstanbul, s. 168.

86. Varoğlu, Hamdi, *Kocam (*1938), Suhulet Kitapevi, İstanbul, s.220.

KAYNAKÇA

Abudukelimu, B. (2011). *Çin Kaynaklarına Göre Taoizm.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adıbelli, R. (2011). *Mircea Eliade ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Akarsu, B. (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı.* (3.Baskı). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Akbaş, M. (2011). Yahudi ve Hristiyan Düşüncesinde Ölüm Sonrası Hayat ve Diriliş İnancının Dini ve Teolojik Temelleri. *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi.* S.15. 47-48.

Akbayır, S. (2014). *Edebiyat ve Disiplinler Arası Etkileşim.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Akgül, S. (1980). Türkçe Ezan. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi.* C. 13. S. 24. 105-113.

Aksan, D. (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili.* Ankara: Engin Yayınları.

Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara:TDK Yayınları.

Aktaş, Ş. (1986). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Akyüz, V. (1994). *İnsanlık Tarihinde Kurban ibadeti. Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri.* (2. Baskı). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Alangu, T. (1968 a). *Cumhuriyet Sonrası Hikâye ve Roman 1919-1920.* C.I. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Alangu, T. (1968 b). *Cumhuriyet Sonrası Hikâye ve Roman 1930-1940*.C.II. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Alangu, T. (1968 c). *Cumhuriyet Sonrası Hikâye ve Roman 1930-1950*. C.III. İstanbul: İstanbul: Matbaası.

Alver, K. (2000). Roman ve Batılılaşma İdeolojisi. *Hece*. S. 39. 26-28.

Alver, K. (2002). Üç İstanbul Üzerine Sosyolojik Okuma Denemesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.* S.15. 19-26.

Alver, K. (Ed.). (2004). *Edebiyat Sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları.

Aman, F. (2012). Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. C.21. S.1. 135-151.

Andı, M. F. (1995). *İnsan Toplum Edebiyat*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Andı, M. F. (2000). *Edebiyat Araştırmaları I.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Armutak, A. (2004). Eski Uygarlıklarda Kurban Edilen Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme. İstanbul: *İ.Ü. Veteriner Fakültesi Dergisi.* C.30 . S.2 . 169-181.

Arslan, M. (2004). Kültürel Bağlamda Din. Samsun*: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*. S.1. 189-205.

Arslantürk, E. (2009). *Şehitlik ve Şehitlerimiz*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

Atar, F. (2010). Şehid. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.38, 428-431). İstanbul: TDV Yayınları.

Atasagun, G. (1996). *İlahi Dinlerde Dinî semboller*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atasagun, G.(2002). *İlahi Dinlerde Dinî Semboller*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.

Ateş, S. (2005). *Görünmez Âlemin İzler.* İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınevi.

Avcı, İ. (2012). İskendernamelerde Ölümsüzlüğe Yolculuk: İskender-i Zülkarneyn ve Hızır. Adana*: Çukurova Üniversitesi Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri.* 28-40.

Aydın, M. (1993). *Din Fenomeni*, Konya: Din Bilimleri Yayınları.

Aydın, M. (2013).*Dinler Tarihi.* İstanbul: Neşe Yayınevi.

Aydın, M. (Ed.) (2003). *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*. Konya: Din Bilimleri Yayınları.

Aydın, M. (2002). *İsa Tanrı mı İnsan mı?* İstanbul: İz Yayıncılık.

Aydın, E. (2009). Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler. *Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and*

History of Turkish or Turkic, Volume 4/1-IWinter 357-370. Erişim Tarihi: 7 Ocak 2016, turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK% 20EDEBIYATI/ertugrul_aydin_ed.

Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Aytepe, O. (2002). Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılmaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.* S. 29-30. 15-29.

Barihüda, T. (2004). Mevlit. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 29, S. 475-479.). Ankara: TDV Yayınları.

Baydur, S. Y. (1999). *Dil ve Kültür*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Baykan, A. (2005). *Sabahattin Ali ve Gerhart Hauptmann' nın Eserlerinde Sosyokültürel Olgu ve İletişim Çatışması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bekiroğlu, N. N. (1987). *Halide Edip Adıvar'ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bekki, S. (1996). Türk Mitolojisinde Kurban. İstanbul: *Akademik Araştırmalar* I. S. 3. Kış. 16-28.

Berktay, F. (1987). Bedendeki Toplum Toplumdaki Beden. *Tarih ve Toplum Dergisi.* S.42. 25-30.

Besnard, A.M. (1995). *Katolik Mezhebi*, Mehmet Aydın (Çev). Konya: Tekin Kitapevi.

Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat ve Bilgi Teorileri, (Belâğat)*.İstanbul: Enderun Kitabevi.

Bilgiseven, A. K. (1985). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Yayınları.

Bourneur, R., Quellet, R. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi.* Hüseyin Gümüş (Çev). Tercüme Eserler Dizisi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bolay, S. H. (1967). *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi.* İstanbul: Yağmur Yayınları.

Bolay, S. H. (1990). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Boratav, P. N. (1997). *100 Soruda Türk Folkloru.* (4.Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Bozkurt, G. (1991). İ*nsan ve Kültür.* İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Bozkurt, N. (2010). Sünnet. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C.38, S.157-159). Ankara: TDV Yayınları.

Budak, A. (2008). *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı –Lale Devri'nden Tanzimat'a Yenileşme-*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım.

Bulfinch, T. (2012). *Klasik Yunan ve Roma Mitolojisi*. Özgür Ümit Hoşafçı (Çev). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Can, Ş. (2011). *Klasik Yunan Mitolojisi*. (10 Baskı). Ankara: Ötüken Yayınları.

Canan, İ. (1988 a). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi.* C.X. Erişim Tarihi: 26.12.2015, http://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2460.

Canan, İ. (1988 b). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi.* C.X. Erişim Tarihi: 27.12.2015, http://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2442.

Canikli, İ. (2004). İslâm Kültüründe Resim Sanatına Reddiyeci Yaklaşımı Temellendirmede Kullanılan Rivayetin Kritiği. *İslâmi Araştırmalar Dergisi*. C.17. S.4. 379-389.

Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Otto Yayınevi.

Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cilacı, O. (2001). *Misyonerlik Faaliyeti, Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, (4.Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.

Çağan, K., Alver, K. (2002). Üç İstanbul ya da Bir Çözülüşün Zayıf Halkaları. Ankara: *Hece.* S.65/66/67. 576-583.

Çağlayan, H. (2014). Rasyonalizm Bağlamında Dilbilim ve Din Dili İlişkisi. *Ekev Akademi Dergisi.* S.58. 41-58.

Çakmakçı, S. (2013). Cumhuriyet Dönemi Popüler Aşk Romancılarından Muazzez Tahsin'in Romanlarında Batılı Yaşam Tarzının Sosyal Yaşamdaki Yansımaları. *TurkishStudies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 1181-1203. Erişim Tarihi: 1 Aralık. 2015, http:// www.turkishstudieS.net/ Makaleler/ 737667901_ 56_%C3%A7akmakc%C4% B1selami-edb_S.pdf.

Çay, A. (1991). *Türk Ergenekon Bayramı-Nevruz.*Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Çelebi, Ç. (2008). Rüya. *İslâm Ansiklopedisi.* İçinde (c.35. 306-309) İstanbul: TDV Yayınları.

Çelepi, M. S. (2012). *Türk Halk Kültüründe Rüya.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, İ. (1974). Nazar, Nazarlık ve İlgili Büyüsel İşlemler. *B.Ü.F.K., Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı.* 155-184.

Çetişli, İ. (2011). *Edebiyat Sanatı ve Bilim.* (2.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2002 a). II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı (1878-1908). *Hece. 65/66/67.* 34-52.

Çetin, N. (2002 b). Tanzimat Döneminde Türk Romanı (1860-1878). *Hece.* S.65/66/67. 21-33.

Çıblak, N. (2004). Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR).* S.15. 103-125.

Çıkla, S. (2004). İnkılâp Edebiyatı. *Hece.* S.8. 435-441.

Çizgen, E. (1989). 19. Yüzyılda İstanbul Hayatı. *Tarih ve Toplum Dergisi.* C.11. S.66. 42-44.

Çoruhlu, Y. (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Çoruk, A.Ş. (1995), *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*. İstanbul: Kitapevi.

Derin, S. (2014). Göktürk Kitabelerinde Türk Dini İnancının İzleri. Ankara: *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/9 Summer. 465-474. Erişim Tarihi:1 Aralık 2015. http://www. turkishstudieS.net/Makaleler/1133440972_31 DerinSerkan%20-edb_S-465-474.pdf.

Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi: 1876-1909.* Gül Çağalı Güven (Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Develioğlu, F. (1993). *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

Doğan, A. (2009). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Dölek, A. (2001). *Edebî Açıdan Hadislerde Teşbih ve Temsiller*. Erzurum: Ekev Yayınları.

Dürder, B. (1971). *Roman Anlayışı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*. Esen Tarım (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Edman, I. (1977). *Sanat ve İnsan/Estetiğe Giriş*. Turhan Oğuzkan (Çev). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri.* Sema Rıfat (Çev). İstanbul: Simavi Yayınları.

Eliade, M. (2009). *Dinler Tarihine Giriş*. Lale Arslan (Çev). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M., Couliano, I. P. (1997). *Dinler Tarihi Sözlüğü*. Ali Erbaş (Çev). İstanbul: İnsan Yayınları.

Emre, İ (2006). *Edebiyat ve Psikoloji.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Eliot, T. S. (1981). *Kültür Üzerine Düşünceler*. Sevim Kantarcıoğlu (Çev). Ankara: KB Yayınları.

Erginer, G. (1982). Halk Takvimi: *II. Milletlerarası Türk Folklar Kongre Bildirileri içinde* (C. IV. 169-173). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Enginün, İ. (1992). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enginün, İ. (1989). *Halide Edip Adıvar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Enginün, İ. (1995). *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu Batı Meselesi*. Ankara: MEB Yayınları.

Enginün, İ. (2010). *Yeni Türk Edebiyatı–Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*-. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enginün, İ. (2013). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul:Dergâh Yayınları**.**

Er, İ. (2008). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erbaş, A. (2004). Melek. *İslâm Ansiklopedisi içinde* (C.29, 37-39). İstanbul: TDV Yayınları.

Erdem, M. (1997). Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C.34. S.1. 133-154.

Erdil, K. (1999). *Yaşayan Hurafeler*. (4. Baskı). Ankara: TDV Yayınları.

Eroğlu, A. H. (2000). Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C.1. S.1 309-325.

Ersöz, M. (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) Alevilik Bektaşilik.* (3.Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Ersöz, M. (1973). Türk İçtimai Hayatında Totemizm İzleri. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. C.5. S. 14. s. 289-299

Escarpit, R. (1968). Edebiyat Sosyolojisi. (Çev: Ali Türkay Yazıcı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Esgin, M. (2012). Engizisyonun Günümüze Hatırlattıkları. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.1.S.1. 91-99.

Eyüpoğlu, İ. Z. (1987). *Anadolu İnançları, Anadolu Mitolojisi, İnanç Söylence Bağlantısı*. İstanbul: Geçit Kitapevi.

Fink, G. (2004). *Antik Mitolojide Kim Kimdir?* Ümit Öztürk (Çev). İzmir: İlya Yayınevi.

Finn, R. P. (1984). *Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900).* Tomris Uyar (Çev). İstanbul: Bilgi Yayınları.

Forster, E. M. (1985). *Roman Sanatı*. Ünal Aytür (Çev). İstanbul: Adam Yayınları.

Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi*. Turgut Kalpsüz (Çev). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji.* Hüseyin Özel, Cemal Güzel (Çev). Ankara: Ayraç Yayınları.

Goytisolo, J. (2002). *Osmanlı'nın İstanbul'u.* Neyyire Gül Işık (Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Göçer, A. (2001). Dil Kültür İlişkisi. *Erciyes Fikir ve Sanat Dergisi*. S. 4. 3-4.

Göçer, A. (2012). Dil Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. No.729. 50-57.

Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: MEB Yayınları.

Gönen, M. E. (2014). *Türk Romanında Din ve İnanç Algısı (1897-1908).* Basılmamış Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Görmez, M. (1997). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu.* (1. Baskı). Ankara: TDV Yayınları.

Gözütok, T. (2011). Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü. *Türkbilig Türkoloji Araştırma Dergisi.* S. 21. 49- 72.

Güç, A. (2007). Putperestlik. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 34. 365-368). İstanbul: TDV Yayınları.

Gülendam, R. (2002). Türk Romanında Dine ve Din Adamına Bakış. *Hece. (Türk Romanı Özel Sayısı)*. S.65/66/67. 303-312.

Gülendam, R., Yalgın, N. (2003). Memduh Şevket Esendal'ın Ayaşlı ile Kiracıları Adlı Romanına Sosyolojik Bir Yaklaşım Denemesi. C. LXXXVI. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi.* S.621. 254-268.

Gülova, M. Ç. Odabaşı, A. (2011). *Türkçe Bilim Terimler Sözlüğü.* Ankara: Tüba Yayınları.

Gümüşhanevî, A.Z. (1990). *Mecmuatûl-Ahzab, Büyük Dua Kitabı,* A. F. Arslantürkoğlu (Çev.) İstanbul: İslâmoğlu Yayınları.

Gümüşoğlu, H (2013).Modernizmin Din Politikalarına Etkisi ve İtikad Açısından Sonuçları (Cumhuriyetin İlk Yıllarında). *Ekev Akademi Dergisi. S. 57. 295-310.*

Günaltay, M. Ş. (1997). *Hurâfattan Hakîkate (*Sd. Ahmet Gökbel). İstanbul: Marifet Yayınları.

Gündüz, O. (1997). *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I-II.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

Gündüz, Ş. (1998).*Din ve İnanç Sözlüğü*. (1.Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.

Güney, U. (1995). Ritüel ve Hıdrellez. *Milli Folklor.* C.4. S.26. 2-3.

Günenç, H. (1988). *Büyük Şafiî İlmihali.* İstanbul: İlim Yayınları.

Günşen, A. (2007). Gizli Dil Açısından Alevîlik-Bektaşilik Erkân Ve Deyimlerine Bir Bakış. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/2 Spring. 328-350. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2015, http:// www.turkishstudies.net/ dergi/cilt1/sayi4/gunsenahmet.pdf.

Günyol, V. (1952). Din ve Romanlarımız. *Ufuklar Neşriyat Dergisi*. S.3. 66-68.

Gürkan, S. L. (2003). Manastır. *İslâm Ansiklopedisi* içinde.(C. 27, 558-560). Ankara: TDV Yayınları.

Gürkan, S. L. (2010 a). Şehit. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 38, 431-433). İstanbul: TDV Yayınları.

Gürkan, S. L. (2010 b). Şeytan. *İslâm Ansiklopedisi* içinde.(C.39, 1001-103). Ankara: TDV Yayınları.

Gürkan, S. L. (2013). *Peygamberlik, Yahudilik. (4.Baskı*). Ankara: İsam Yayınları.

Güven, M. Y., Belbağı, O. F. (2006). *Rüya: Hakikat Penceresi mi? Hayal Perdesi mi?* İstanbul: Gül Yurdu Yayınları.

Güven, M. (2012). Kültürün Bir Unsuru Olarak Din. *Batman: Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu.* 18-20. 933-948.

Güvenç, B. (1994). *İnsan ve Kültür.* (6. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, O. (2011). *İslâm İnançları Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Harman, Ö. F. (2004). Meryem. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 29, 236-242). Ankara: TDV Yayınları.

Hasanov, B. (2014). Cllfford Geertz'e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C.1. S.2. 79-96.

Hayber, A. (1993). *Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları*. Ankara: MEB Yayınları.

Hooke, S. H. (2002). *Ortadoğu Mitolojisi.* Alaeddin Şenel (Çev). (4. Baskı.). Ankara: İmge Kitabevi.

Işık, A. (2009). *İnanç Kriz.* İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Işık, Z. (1965). *Tam İlmihal Saadet-i Ebediye.* İstanbul: Bozkurt Kitapevi.

İnan, A. (1963). Nazarlıklar. *Milli Foklor.* C.8. S.169. 31-38.

İnan, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm.* Ankara: TTK Yayınları.

İnan, A. (1962). *Hurafeler ve Menşeleri.* Ankara: DİB Yayınları.

İnalcık, H. (2003). *Şâir ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınevi.

İndirkaş, Z. (2007). *Türk Mitosları ve Anadolu Efsanelerinin İz Sürümü*. (9.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Jacques, W. (2004). Mesih. *İslâm Ansiklopedisi içinde*. (C. 29, 306-309). İstanbul: TDV Yayınları.

Jung, G. (1999). *Keşfedilmemiş* Benlik. Canan Ener Sılay (Çev.). İstanbul: İlhan Yayınları.

Kacıroğlu, M. (2009). Bir Bunalımın Anatomisi: Tanzimat Şiirinde İnanç Krizleri, *Turkish Studies,International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic,*Volume 4 /1-II. Winter. 2127-2156. Erişim Tarihi: 24 Haziran 2015, http://turkoloji.cu.edu.tr/yenı% 20turk%20edebıyatı/murat_kaciroglu_tanzimat_siiri_inanc_krizi.pdf

Kafesoğlu, İ. (1973). *Eski Türk Dini.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (1999). *Türk Millî Kültürü* (18.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.

Kahraman, A. (1975). *Dinler Tarihi*. Ankara: İrfan Yayınevi.

Kahraman, A. (2013). *Mukayeseli Dinler Tarihi (İnsanların Yaratılışındaki İlahi Felsefe).* (10. Baskı). İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Kalpakçıoğlu, F. N. (1981). *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme.* İstanbul: Gerçek Yayınları.

Kaplan, M. (1994).*Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. (3. Baskı) Ankara: Akçağ Yayınları

Kaplan, M. (1997). *Kültür ve Dil.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2012). *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karabaşoğlu, M. (2009). *Kur'an Okumaları 2*, İstanbul: Nesil Yayınları.

Karaca, A. (1993*). Ercümend Ekrem Talu'nun Edebiyat ve Basın Dünyasındaki Yeri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karagöz, İ., Karaman, F., Paçacı, İ., Canbulut, M., Gelişgen, A., Kural, İ. (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karaman, A. (2013). *Mukayeseli Dinler Tarihi.* (10. Baskı). İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.

Katar, M. (2007). Paskalya. *İslâm Ansiklopedisi içinde*. (C. 34, 181-182). Ankara: TDV Yayınları.

Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, M. (2001). Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Battal Gazi Roman. *Folklor Edebiyat Dergisi.* C.7. S.27. 171-178.

Kazan, R. (2005). *Edebî Üslûp Açısından Hadis Metinleri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kerman, Z. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

Koca, S. K. (2012). *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, T. (1998). *Din Dili*. İstanbul: İz Yayınları.

Kolcu, A. İ. (1999). *Tanzimat Edebiyatı II–Hikâye ve Roman*: Salkımsöğüt Yayınları.

Kolcu, A. İ. (2009). *Cumhuriyet Edebiyatı II, Hikâye ve Roman*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Korkmaz, R. (1991). *Sabahattin Ali–İnsan ve Eser*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korlaelçi, M. (1993). Din-Kültür İlişkisi. *Felsefe Dünyası Dergisi*. S.VIII. 35-47.

Korlaelçi, M. (1999). Milli Kültürde Dinin Rolü. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C.39. S.2. 217-225.

Köksal, M. A. (2007). *Peygamberler Tarihi.* Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Köktaş, E. (1993). *Türkiye'de Dinî Hayat,* İzmir Örneği. İstanbul: İşaret Yayınları.

Köprülü, M. F. (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Köprülü, M. F. (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Kösemihal, N. Ş. (1967), Yurdumuzda Edebiyat Sosyolojisiyle İlgili Araştırmalar. *Sosyoloji Dergisi*. C.2. S. 20-21. 174-185.

Kudret, C. (1971). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman***.** C. I. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kudret, C. (1970). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman***.** C. II. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kurt, H. (2012). İslâm İnancına Göre Şehitlik. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. XVI. S.1. 189-220.

Küçük, A. (1994). Yahudilikteki Arz-ı Mev'ud Anlayışının Boyutları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C.33. S.1. 101-111.

Laurenson, D., Swingewood.A. (1996). Sosyoloji ve Edebiyat. Yavuz Demir (Çev). *Akademik Açı Dergisi*. S.2. 97-102.

Malinowski, B. (2000). *Bilim, Büyü ve Din*. Hüseyin Portakal (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Mardin, Ş. (2011). *Türkiye İslâm ve Sekülarizm, (Makaleler 5).*İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Mardin, Ş. (1993). *Din ve İdeoloji* (6. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Derya Kömürcü, Osman Akınay(Çev).Ankara: Bilim-Sanat Yayınları.

Mengi, M. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi/Metinler.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2001). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I.,II.* Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

Miyasoğlu, M. (1998). *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı.* İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınevi.

Moran, B. (1981*). Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Moran, B. (2012 a). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, B. (2012 b). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* II, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutaf, A. (2008). Teorik ve Pratik olarak Osmanlıda Recm Cezası, Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or TurkiC.* Volume ¾ Summer. 573-597 Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2015, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/983534216_mutafabd%C3%BClmecit.pdf.

Naci, F. (2012). *Yüzyılın 100 Türk Romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nakipler, N. D. (2011). Yakup Kadri'nin Romanlarında Kültürel Yabancılaşma Sorunu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. S.710. C. 130-144.

Narlı, M. (2012). *Roman Ne Anlatır, Cumhuriyet Dönemi 1920-2000*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Nursi, S. (2006 a). *Mektubat*. İstanbul: RNK Neşriyat Yayınevi.

Nursi. S. (2006 b). *İşaretü'l İ'caz,* İstanbul: RNK Neşriyat Yayınevi.

Ocak, A. Y. (1990). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Odabaşı, A., Gülovalı, M.Ç. (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Tüba Yayınları.

Okay, O. (1998). *Sanat ve Edebiyat Yazıları.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Okay, O. (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Okay, O. (2011). *Edebiyat ve Edebi Eser Üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Onat, H. (2009). Kimlik-Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşilikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi.* S.1. 18-34.

Onay, A. T. (1996). *Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahları*. Ankara: MEB Yayınları.

Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş.* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar).* VII. Dizi. (5. Baskı.) Ankara: C.I. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Ögeyik, M.Ç. (2008). *Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Örnek, S. V. (1971). *100 Soruda Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek.* İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.

Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki.* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Özek, A., Karaman H., Turgut, A., Çağrıcı, M., Dönmez, İ., Gümüş, S. (1992). *Kuran- Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*. Medine: Hadimü'l - Haremeyn'i Şerifeyn Kral Fehd Mushaf Basım Kurulu.

Özgül, M. K. (2002). Romanın Hikâyesi. *Hece.* S.65/66/67. 7-15.

Özten, E. (2013). Hristiyan Kutsal Metinlerindeki Gayb Anlayışının Kelâm Açısından Değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* S. 3. 127-152.

Parlatır, İ., Enginün, İ., Huyugüzel, Ö. F., Özbalcı, M., Karaca, A. (2001). *Servet-i Fünûn Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Pehlivan, R. (1995). *Kaynaklarıyla Büyük Kadın İlmihali.* İstanbul: Vefa Yayıncılık.

Sarıkçıoglu, E. (2002). *Din Fenomenolojisi.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

Sarıkçıoğlu, E. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. (7.Baskı). Isparta: Fakülte Kitabevi.

Schimmel, A. (1954). Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir? Ankara: *A.Ü. İlâhiyat Fakültesi.*

Seyidoğlu, B. (2002). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sezgin, A. (1996). *Türkiye`de Alevilik Bektaşilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sizgen, B. A. (2009). *Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Solak, Ö. (2014). *Edebiyat Biliminin Disiplinlerarası İmkânları*. Ankara: Pegem Yayıncılık

Şah, İ. (1996). *Doğu Büyüsü*. İstanbul: Say Yayınları.

Şafak, E. (1999). Hegemonik Erkeksiliğin Gölge Oyuncuları *Toplum ve Bilim Dergisi*. S.81. 179-193.

Şahin, İ. (2000). Türk Romanının Tarihi Gelişimi. *Türk Yurdu Dergisi.* S.153-154. 45-65.

Şahin, V. (2010). *Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Yapı ve İzlek*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, V. (2011). Kimliksel Değerlerin Çatıştığı Mekân: 'Sinekli Bakkal' Romanında Yapı ve İzlek. *Turkishstudies - International Periodical For The Language,s Teratureandhistory Of Turkishorturkic* Turkey. Volume 6/3 Summer. P. 1549-1580. Erişim Tarihi: 23 Kasım 2015, http:// turkishstudies.net/Makaleler/975345832_98_veysel_%C5%9Fahin.pdf.

Tanpınar, A. H. (1964). Roman ve Romancı Üzerine Notlar. *Türk Dili Dergisi.* C.XIII. S.154. 651-656.

Tanpınar, A. H. (2006). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2013). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Taplamacıoğlu, M. (1968). *Din Sosyolojisi–Giriş.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Tarakçı, M. (2010*).* Kalvinizmde Kader Anlayışı. *Uluda Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi.* C. 19. S.2. 93-119.

Taş, S. (1993). *Samim Kocagöz: Yazar, Eser, Üslûp.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekizoğlu, S. (2012). *İnsanlaşmak, İslâmlaşmak ve Türkleşmek*. İstanbul: Çatı Yayınları.

Temren, B. (1998). Din Antroplojisi Açısından İnanç ve Din Olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.* C. 38 S.1-2. 301-311.

Timur, K. (2006). *Türk Romanında Dinler ve İnançlar*. Ankara: Elips Yayınları.

Timur, K. (2004). İstanbul'un İç Yüzü ve Üç İstanbul Romanlarından İnsan Manzaraları. *İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri Dergisi*. S. 18. 103-122.

Timur, K. (2005). İstanbul'un İç Yüzü ve Üç İstanbul Romanlarında İnsan, Mekân ve Siyaset. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 18. 93-109.

Timur, K. (2012). *Meçhule Yolculuk Türk Romanında Sürgün.* İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınlar.

Tokat, L. (2004). *Dinde Sembolizm*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Topçuoğlu, A. A. (2010). Yahudilik-Hristiyanlık ve İslâm Hukuku'na Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C.10. S.2. 79-120.

Turhan, M. (2002). *Kültür Değişmeleri*. (4.Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Tümer, G. (1992). Budizm. *İslâm Ansiklopedisi* İçinde (C.6 352-360). Ankara: TDV Yayınları.

Tümer, G., Küçük, A. (1988). *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). (11.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uca, A. (2007). Türk Toplumunda Hıdırellez–I. *Atatür Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.* S. 34. 113-138.

Uçar, R. (2006). *Sosyolojik Açıdan Alevîlik-Bektaşilik, Abdal Musa Tekkesi Üzerine Bir Araştırma.* (1.Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.

Üçok, C. (1946). Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. III. S.1. 125-146.

Ülgener, F. S. (1983). *Zihniyet Aydınlar İzm'ler*. Ankara: Mayoş Yayınları

Ülken, H. Z. (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ünver, G. (1998). *Din Sosyolojisi*,(1.Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

Wellek, R., Warren, A. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*. Ahmet Edip Uysal (Çev.). Ankara: KTB Yayınları.

Wells, C. (1972). *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası*. Erzen Onur (Çev). İstanbul: Remzi Yayınevi.

Yalçın, A. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı.* Ankara: Günce Yayıncılık.

Yalçın, A. (2012). *Siyasal ve Sosyal Değişimler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Yaşaroğlu, M. N. (2003). *Lanet. İslâm Ansiklopedisi içinde* (C.27. 101-102). Ankara: TDV Yayınları.

Yavuz, Ö. F. (2006). *Kur'an'da Sembolik Dil*. Ankara: Ankara: Okulu Yayınları.

Yavuz, Y. Ş. (1998). *Hurafe, İslâm Ansiklopedisi içinde* (C.18. 382-384). İstanbul: TDV Yayınları.

Yazır, E. H. (2006). *Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Sentez Yayınları.

Yazıcı, M. (2011). Alevîlik*/Alevî Dervişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi.* İstanbul: Çıra Yayınları.

Yeğin, A., Badıllı, A., Hekimoğlu, İ., Çalım, İ. (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat.* İstanbul:TÜRDAV Basım ve Yayım.

Yel, A. M. (1998). *Hurafe, İslâm Ansiklopedisi içinde* (C.18. 381-382). İstanbul: TDV Yayınları.

Yılmaz, D. (1990). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu.* Ankara: KB Yayınları.

Yiğit, Y., Keleş E. (2009). *Temel İslâm Bilgileri, İbadetim*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yoloğlu, G. (2012). Şamanlar ve Şamanizm Hakkında. *Milli Folklor Dergisi. C. 5. S. 33.* 20-22.

Yurdaydın, H., Dağ, M. (1978). *Dinler Tarihi*. Ankara: Gündüz Matbaacılık.

Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Sponsor Sartobent Özel Yayınevi.

Yüce, S. (2012). Felsefi Düşüncenin Edebiyata Yansıması: Türk Edebiyatında Pozitivist ve Materyalist Anlayış. *Turkishstudies- International Periodical For The Languages, Literatureand History Of Turkishorturkic.* Turkey. Volume 7/1 Winter, P.2155-2183. Erişim Tarihi: 01 Kasım 2015, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1205810893_124_y%C3%BCcesefa_2155-2183.pdf.

Yücetürk, O. S. (1987). Hristiyan İnançlarının Doğuşu. *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.4. 349-356.

Yücetürk, O. S. (1983). Katolik, Ortodoks ve Protestan Mezhepleri Arasındaki Farklar. *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.I. 411-412.